

NOBEL MÜKAFATI
LAUREATLARININ ƏSƏRLƏRİ

Azərbaycan Respublikasının Prezidenti
İlham Əliyevin
**“Dünya ədəbiyyatının görkəmli nümayəndələrinin
əsərlərinin Azərbaycan dilində nəşr edilməsi
haqqında”** 2007-ci il 24 avqust tarixli
sərəncamı ilə nəşr olunur.

“Şərq-Qərb”
Bakı – 2010

John Galsworthy

Inventas vitam juvat excoluisse per artes
Ustalıǵa yüksələrək bu dünyanı xoş edənə

NOBEL MÜKAFATI LAUREATI

Con Qolsuorsi

SEÇİLMİŞ ƏSƏRLƏRİ

“Şərq-Qərb”

Bakı – 2010

ISBN 978-9952-34-263-5

Tərcümə edeni və
ön sözün müəllifi: Aslan Quliyev

Redaktor: Aqşin Dadaşov

Korrektorlar: Lətafət Səmədova
Aqşin Məsimov

Bədii tərtibat və
dizaynın müəllifi: Tərhan Qorçu

Kompüter düzümü: Hikmət Aydınova
Mehman Musabəyli

Con Qolsuorsi. Seçilmiş əsərləri. – Bakı: “Şərql-Qərb”, 2010, 720 səh.

Mətn: Bakı Slavyan Universiteti, “Kitab aləmi” NPM, 2010
Bədii tərtibat, səhifələnmə: “Tutu” nəşriyyatı, 2010
© “Şərql-Qərb” ASC, 2010

MƏNİM KÜLÜMÜ SƏPİN...

Con Qolsuorsi 1867-ci il avqustun 14-də İngiltərədə, Surrey qraflığının Kinqston–Hill şəhərində imkanlı ailədə anadan olub. Onun atası ölkədə tanınan məşhur vəkil idi. O, ilk təhsilini Harroudakı imtiyazlı məktəbdə alıb və Oksford Universitetinin hüquq fakültəsini bitirib.

Dənizçilik qanunlarını öyrənmək üçün Qolsuorsi iki ildən artıq bir müddətdə ticarət gəmiləri ilə üzüb və müxtəlif ölkələrdə, cənub adalarında, Avstraliyada, Amerikada, Rusiyada olub. Ömrünün sonuna kimi də səyahət eləməyi sevib.

1897-ci ildən çap olunmağa başlanıb və hüquqşünas olmaq istəyindən əl çəkib. Onun ilk hekayələr kitabı «Dörd külək» Con Sincon təxəllüsü ilə elə həmin il çapdan çıxır. Bir il sonra isə «Coslin» adlı ilk romanı işıq üzü görür. Daha bir il keçir və Qolsuorsi yeni roman yazır. Üç il ərzində o, Turgenevin, Tolstoyun və Mopassanın təsiri altında özünün beşinci kitabını – «Riyakarlar adası»nı yazır və ilk dəfə romanını həqiqi imzası ilə çap etdirir.

Qolsuorsi haqqında çox yazılıb – həyatı haqqında da, yaradıcılığı haqqında da; onu olduğu təki duymaq, başa düşmək, yaradıcılığına qiymət vermək üçünsə bir-iki əsərini diqqətlə oxumaq kifayət eləyir. Əslində, əksər yazıçılarda olduğu kimi, onun bütün yazıları öz həyatının, təxəyyülünün süzgəcindən keçən variantıdır. Qolsuorsi eynən «Ölümdən güclü» romanında qəhrəmanı Brayan Sammerheyin ərlı qadın Cıplə tanışlığı kimi, əmisi oğlunun arvadı Ada Kuperlə tanış olur. Sonra bu tanışlıq, romandakı kimi, məhəbbətə çevrilir, əslində, Qolsuorsi Adanın təkidi ilə yazıçı olmağı qərara alır. Bu müddətdə isə yazıçı olmanın əzabları, iztirabları çəkir və bu çəkdikləri, az qala, hər əsərində özünü hiss etdirir.

Atasının ölümündən sonra yazıçı maddi baxımdan müstəqillik əldə edir. Ada onun yanına köçür və bir ildən, Adanın məhkəmədəki boşanma prosesi qurtarandan sonra onlar evlənilər. İctimaiyyətin, qohumlarının və dostlarının tənələrinə, danlaqlarına, qınaqlarına baxmayaraq, İngiltərənin mühafizəkar cəmiyyətində doqquz il ərli qadınla bir yerdə yaşamaq onun həyatında dərin, silinməz izlər buraxır, az qala, hər yazısında süjetin nüvəsi, aparıcı xətti olur. Yazıçı tez-tez bu mövzuya qayıdır, 1906-cı ildə yazıçının İren Forsaytın və Consun uğursuz taleyindən bəhs edən, ona ciddi yazıçı imici gətirən «Mülkiyyətçi» romanı çap olunur. Bu roman ona çox sonralar böyük uğurlar qazandıran «Forsaytlar haqqında saqa» trilogiyasının ilk kitabı olur. Amma yazıçı I Dünya müharibəsi qurtarana kimi bir çox kitab çap etdirsə də, bu mövzuya qayıtmır. Yalnız müharibə qurtardıqdan sonra yenidən Forsaytlar haqqında yazdığı trilogiyanı davam etdirir.

O artıq tanınırdı, amma rəsmi ingilis tənqidi uzun müddət onu görkəmli ingilis yazıçıları ilə bir sıraya qoymaqdan imtina etdi. Yalnız uzun illər keçəndən sonra Qolsuorsi bir sıra ingilis universitetlərində fəxri ədəbiyyat və incəsənət doktoru adını aldı.

1906-cı ildə yazıb tamaşaya qoyduğu «Gümüş mücrü» pyesindən sonra o, ədəbi mühitdə özünü dramaturq kimi də təsdiq etdirir. I Dünya müharibəsinə qədər bir sıra uğurlu pyeslərini yazır: «Mübarizə», «Həqiqət». Hər üç pyes sosial sui-istifadəni ifşa edir. Axırını «Həqiqət» pyesi isə həbsdə tək yatanların vəziyyətinin acınacaqlı olmasını mühakimə edir və bununla bağlı olaraq, Uinston Çörçill demişdi ki, bu pyes onun həbsxanada islahatlar keçirməyinə böyük təsir göstərmişdir. Qolsuorsi XX əsr ingilis ədəbiyyatında tənqidi realizmin ən görkəmli nümayəndəsi olub. O, romanlar, novellalar yazır, dramaturgiya ilə, tənqidlə məşğul olur, bütün sahələrdə reallıq uğrunda mübarizə aparırdı. O ən böyük uğurlarını romanlarıyla qazandı: «Riyakarlar adası» (1904), «Malikanə» (1907),

Inventas vitam
juvat excoluisse
per artes

«Qardaşlıq» (1909), «Patrisi» (1911), «Frilenlər» (1915), «Ölümdən güclü» (1917).

Qolsuorsi öz gəlirinin yarısından çoxunu xeyriyyə məqsədlərinə xərcləyir və hətta 1932-ci ildə Nobel mükafatına layiq görüləndə, mükafatın beynəlxalq yazıçılar təşkilatı olan PEN-kluba verilməsini xahiş edir. Bu təşkilatın bünövrəsini yazıçı özü 1921-ci ilin oktyabrında qoymuşdu. Amma artıq bu zaman yazıçı ölümcül xəstə idi və ingilis yazıçılar cəmiyyəti onu yalnız qiymətli təbrik edə bilər.

Yazıçı 1917-ci ildə ona verilən aristokrat rütbəsindən imtina edərək deyir ki, yazıçılar rütbə almamalı deyillər. Sonra isə o, yenidən Forsaytlar haqqında yazdıqlarına qayıdır və «Forsaytlar haqqında saqa»nın ikinci cildini – «Tələdə»ni çap etdirir. Trilogiyanın üçüncü, sonuncu cildi «Kirayə verilir» isə 1921-ci ildə işıq üzünə görünür. 1922-ci ildə bir kitabda çap olunan «Forsaytlar haqqında saqa» yazıçıya böyük uğur qazandırır, Qolsuorsi ingilis-amerikan ədəbiyyatının qabaqcıl simalarından birinə çevrilir.

Hər səhər yazmaq adətini heç vaxt pozmayan yazıçı, məhsuldarlığa görə, əksər yazıçıların həsəd aparacağı səviyyəyə çatır. Yaradıcılığı ərzində o, 20 roman, 27 pyes, 173 novella, 3 cild şeir, 5 cild esse, azı, 700 məktub və çoxlu sayda oçerk yazır.

Forsaytlar haqqında yazdığı ikinci trilogiyasının ilk kitabı «Müasir komediya» olur. Yazıçı həmin kitabı 1928-ci ildə bitirir. 1933-cü ildə trilogiyanın sonuncu kitabını – «Fəslin sonu»nu yazıçının arvadı onun ölümündən sonra nəşr etdirir.

Qolsuorsinin yaradıcılığına dünyanın əksər nüfuzlu söz adamları, tənqidçiləri tərəfindən əsl, həqiqi qiymət verilsə də, onu qəbul eləməyən tənqidçilər də var idi. Bunların arasında D.Q.Lourens və Virciniya Vulf xüsusilə fərqlənirdilər. Qolsuorsini və onun müasirləri olan Arnold Benneti, Herbert Uelsi təbliğatda günahlandıran Vulf yazırdı: «Onların romanlarının qurtarması üçün qəhrəman mütləq nəşə eləməlidir, hansısa cəmiyyətə daxil olmalı,

ən dəhşətli isə çək yazmalıdır». 1963-cü ildə ingilis tənqidçisi Bernard Berqonsi «Spektator» jurnalının səhifələrində yazırdı: «Qolsuorsi kübar qaydaları pozaraq yazıçı oldu, amma özünü yazıçı kimi təsdiq etdirən kimi də yenidən öz təbəqəsinin mövhumatının qurbanına çevrildi. Lakin o, böyük yazıçı olaraq da qalırdı. Ancaq satirik yazılara son qoyan kimi də yaradıcılığı öz emosional təməlini itirdi». İngilis nasiri Entoni Berces «Nyu-York Tayms Maqazin» qəzetində qeyd edirdi ki, Qolsuorsi oxucuların ürəklərini fəth etməyi bacarsa da, o, ürəyi ilə yox, düşüncəsi ilə yazırdı. «O, Tomas Mann kimi nəhənglərə belə təsir eləyirdi, – Berces yazırdı, – onu Fransada oxuyur, Rusiyada bəyənirdilər, amma öz vətəni İngiltərədə yalnız orta səviyyəli adamların qəlblərini fəth eləyə bildi. İntellektual təbəqə onu qəbul etmədi».

Oxuculara təqdim olunan bu kitabda yazıçının müxtəlif dövrlərdə yazdığı «Ölümdən güclü» romanı, «Alma çiçəkləri», «Ədavət», «Birincilər və axırıncılar», «Dözümlü adam» povestləri, «Hər şeydə yaxşı cəhəti görmək lazımdır», «Məğlubiyət», «İt gəbərdi», «Vicdan», «İki baxış», «Ruzi», «Keçmiş E 299» hekayələri toplanmışdır. Bu nəsr əsərlərini oxumaq kifayət edir ki, yazıçının necə böyük söz ustası, qələm sahibi olduğunu duya, hiss eləyəsən.

1933-cü ildə yazıçı öləndə İngiltərə yazıçıları cəmiyyəti onun külünün məşhur yazıçıların dəfn edildiyi Vestminster abbatlığında basdırılması xahişini bildirir. Lakin abbatlığın baş keşişi bu xahişin mümkün olmadığını deyir. Bununla da dini ehkamlara qarşı barışmaz olan yazıçı ilə hesablaşmaq fürsətini əldən vermirlər. Onda Qolsuorsinin «Mənim külümü səpin...» şerində olduğu kimi, onun vəsiyyətinə əməl edirlər. Gəliş-gediş yollarından uzaqdakı təpənin üzərinə bizim günlərin ən böyük yazıçısının külünü səpirlər. Yer üzündə çoxlu əsəri, əməlləri, arzuları qalan yazıçının qəbri qalmır.

Yazıçının necə uzaqgörən olduğuna oxucu bir daha heyrətlənir. Bu kitabda təqdim olunan «Alma çiçəkləri» povestində sevgilisi aldatdığı üçün qız özünü çayda boğub

Inventas vitam
iuvat excoluisse
per artes

öldürür və kilsə onu qəbiristanlıqda dəfn etməyə icazə vermədiyindən aparıb yolayrıcındakı təpədə basdırırlar. Təpədəki bu qəbrin üstünə isə gəlib-keçən yolçular daim gül dəstələri qoyur, çobanlar, turistlər çöl çiçəkləri yığıb qəbrin üstünə səpirlər.

Sanki, yazıçının ürəyinə damıbmış ki, kilsə onu da həmkarlarının arasında dəfn etməyə icazə verməyəcək. Ona görə belə vəsiyyəət edibmiş.

Yazıçının böyük sevgi, arzu, istək və ustalılıqla təsvir etdiyi bahar küləkləri onun təkçə külünü yox, əsərlərini də, ideya və arzularını da bütün dünyaya yaydı. Onun abbatlıqda dəfn edilməsinə icazə verməyən keşişi bu gün tanıyan, adını eşidən yoxdur, lap heç eşitməyin də mənası yoxdur, bu ad kimsəyə nəşə deməyəcək, Qolsuorsini isə bütün dünya tanıyır. Yəni məsələ təkçə harada dəfn olunmaqda, ya da bu dünyada qəbrinin üzərinə başdaşı qoyulub-qoyulmamasında deyil. Başdaşının mərmər, ya da adi boz daş olmasının da heç fərqi yoxdur. Əsas olan əməl, işdir. Belə böyük yazıçılar isə insanların qəlblərində özlərinə abidə ucaldırlar.

Aslan Quliyev

Con Qolsuorsi NOBEL MÜKAFATI LAUREATI

Inventas vitam
juvat excoluisse
per artes

ÖLÜMDƏN GÜCLÜ

(roman)

ÖLÜMDƏN GÜCLÜ

(roman)

Birinci hissə

I fəsil

Sent-Corc-stritdəki nikah bürosundan çıxan Çarlz Kler Uinton qızını “bu skripkaçı”yla – ərə getdiyi adamla birlikdə aparan taksinin arxasınca tələsmədən addımlayırdı. Yaxşı tərbiyə qaydaları, əlbəttə, ona Betti ilə – bu nikah mərasiminin ondan başqa yeganə şahidi olan yaşlı mürəbbiyə ilə birlikdə getməyə imkan vermirdi. Cüssəli, həm də gözüyaşlı bu qadın həтта düz on altı il ehtiyatda olmasına baxmayaraq, köhnə qvardiya zabitinə məxsus ölçülü və ritmik yerişini itirməyən mütənasib, düz bədənli biri üçün əsla münasib yol yoldaşı ola bilməzdi.

Zavallı Betti! Qadın haqqında dilxor ovqatla düşünürdü – heç bir halda burada, pilləkəndəcə göz yaşlarına güc verməməliydi. Görünür, indi Cip gedəndən sonra özünü tək-tənha hiss edəcəkdi, ancaq onun özü qədər də yox! Açıq rəngli əlcək geydirilmiş yeganə əli ilə – o biri qolu kəsilmişdi – dəqiq cizgiləri olan dodaqlarının kənarlarında vız durmuş bığlarını burdu. Tutqun fevral günü olsa da, paltó geyməmişdi, o həтта qaraya bürünməyi artıq hesab eləyib silindr də qoymadı, əvvəlcədən toyun hiss olunmadan keçəcəyini bildiyindən boz kostyumunu, fetr şlyapasını geydi. Heç bir halda qəlb narahatlığını bürüzə verməmək kimi əsgərə və ovçuya xas olan vərdişi həyatının bu kədərli günündə də ona sadıq oldu, ancaq tez-tez qıyılan açıq-qəhvəyi gözləri qəzəblə

işıldayırdı, bəzən isə, sanki, hansısa ciddi hisslərə müqavimət göstərmək iqtidarında deyilməmiş kimi gözləri tutqunlaşır, elə bil, tamamilə göz çuxurlarında itirdi.

Uzunsov, codlaşmış sifəti, batıq yanaqları, sərt cizgiləri olan çənəsi, balaca qulaqları, qara saçları, çallaşmağa başlayan gicgahları ona iradəli, özünə güvənən, enerjili adam görkəmi verirdi. Bütün özünü ələ almaq tərzini onu göstərirdi ki, həmişə modabaz olan və bir qayda olaraq, formaya üstünlük verən biri kimi o, bu an daha əhəmiyyətli şeylərin olduğunu başa düşür. İnsan müəyyən olunmuş tipdir, o isə nəyləsə tipik deyildi. Belə adamların keçmişini tez-tez baş verən faciələrlə zəngin olur.

Parka doğru gedib, Mayn-stritə döndü. Həmin ev buradaydı – baxmayaraq ki vaxt vardı, bütün küçə tamam başqa cür görünürdü... İyirmi üç il bundan əvvəl, unudulmaz noyabr gecəsi, Cip doğulanda qəlbində ümitsizlik olan sahibsiz it, dumanda xəyal kimi yaxınlığında var-gəl elədiyi məhz həmin ev. İçəri girməyə icazəsi olmayan qapının arxasından ona heç bir kişinin heç vaxt sevməyəcəyi qədər sevdiyi qadının öldüyünü dedilər. Dünyaya uşaq gətirərək ölmüşdü və yalnız ikisi uşağın ondan olduğunu bilirdi! Doğum vaxtının keçdiyini bilərək, dumanda saatlarla gəzəsən və nəhayət, sonda bu xəbəri... eşidəsən! Yəqin, insanın bəxtinə düşsən ən ağır qismət onun həddən artıq çox sevməsidir!

Nə qədər qəribə olsa da, məhz bu gün, yeni ağır itkidən sonra yolu bu evin yanından düşdü! Lənətə gəlmiş təsadüf – keçən payız Visbadendə podaqranın onu yaxalaması çox lazımmış! Lənətə gəlmiş təsadüf – gərək bu tip Fiorsen öz uğursuz skripkası ilə Cipun gözüne sataşaymış! On beş il bundan əvvəl də Uinton özünü bu gün olduğu kimi atılmış, heç kəsə lazım olmayan biri kimi hiss etmişdi. Yalnız Cip onun yanına gələndən sonra bu hisslərinə son qoyulmuşdu. Sabah Mildenhemə qayıdacaqdı, bəlkə də, fasiləsiz at çapması ona yaxşı təsir edəcəkdə. Cipsiz... Cipsiz yaşamaq! Skripkaçı!

Bəlkə də, ömründə heç vaxt at minməyən tip!.. Sanki, insanı iki yerə bölürmüş kimi qamçısını qəzəblə yellədi.

Hələ heç vaxt Hayd-parkın yaxınlığındakı şəxsi klubu ona bu qədər mənasız görünməmişdi. Özündə kök salmış adətlə kart oynanılan otağa keçdi. Artıq qaranlıq düşmüşdü, elektrik işığı yanırdı, bir neçə daimi oyunçu abajuru kölgə salan lampanın işığında oturmuşdu – o, rişxəndlə qarağacdən düzəldilmiş masalara, oturacaqların arxalıqlarına, kartlara, qədəhlərə, içində qəhvə olan qızılı fincanlara, siqaret tutmuş pardaxlanmış dırnaqlı əllərə baxırdı. Tanışı ona piket oynamağı təklif elədi. Saymazyana halda masa arxasına keçdi. Bric – bu gödəldilmiş eybəcər qumar oyunu həmişə onun incə zövqünü təhqir edirdi. Pokerdə¹ həyəcanlandırıcı nəşə vardı. Piket dəbdən düşsə də, onun üçün yeganə dəyəri olan, hələ də hansisa qaydanı qoruyub saxlayan oyun kimi qalmışdı. Əlinə yaxşı kart gəldi və beş funt² uddu, klub çərən-ləmələrinin sıxıntısından can qurtarmaq üçün o, bu puldan həvəslə əl çəkərdi. İndi gənclər haradaydılar? Nyunberne çatmışdılar mı? Cip gözləri vəhşi pişiyin yaşıl gözlərinə bən-zəyən bu isveçli ilə üzbəüz oturmuşdu və o, tamam qapalı, özgə, əcnəbi idi! Dəyərsiz birisiydi – ya da ola bilsin, o, Uinton, adamlarla atları ayırd eləməyi yadırgamışdı. Allaha şükürlər olsun, Cipin pullarını sonuncu fartinqinə qədər qoruyub saxlaya bilmişdi. Düşünəndə ki bu oğlanın qolları onun gursaçlı, qonurgözlü qızını – bütün görünüşü ilə ona fədakarcasına sevdiyi qadını xatırladan bu gözəl, zərif varlığı qucaqlayır, onu qısqanclığa yaxın hiss bürüyürdü.

Kart oyunları otağından çıxanda onu baxışlarla müşayiət edirdilər, o, başqalarında qürur hissi oyadan adamlar dandı, baxmayaraq ki heç kim dəqiq deyə bilməzdi, məhz niyə. Ətrafındakı kişilər onun malik olduğu dəyərlərə malikdilər, ancaq onun kimi diqqəti öz üzərlərinə çəkə bilmirdilər.

¹ *Piket, bric, poker* – kart oyununun formaları

² *Funt* – funt-sterlinq, ingilis pul vahidi

Inventas vitam
juvat excoluisse
per artes

Ola bilər, burada məhz həmin tipik olmayan xarakter və keçirdiyi həyatın vurduğu möhür öz sözünü deyirdi.

Klubdan çıxıb tələsmədən Pikadilli boyunca Sent-Ceymsə doğru, Beri-stritdəki öz evinə yola düşdü. Bu ev, hələ gəncliyindən onun London sığınacağı – bu küçədə hər şeyi uçurub, yerində yenisini tikən londonluların, onun fikrincə, az qala, şəhərin yarısını korlayan ehtiraslarına tuş gəlməyən çox az evlərdən biri idi.

Qapını meşəcüllütü kimi qara, iti, mülayim gözləri olan, aşırılmalı dar şalvar, uzun, toxunma yaşıl jilet geyib, önlük taxmış qaradınməz birisi açdı.

– Marki, bu gün mən evdəyəm, – o dedi, – missis Marki mənə nahar hazırlasın. Nə olsa.

Marki başıyla deyiləni eşitdiyini təsdiqlədi, onun qara xətt altında qaşları ilə birləşən gözləri sahibini təpədən-dırnağa kimi süzdü. Dünən axşam arvadı deyəndə ki indi sahibi tək-tənha olacaq, onda da başını tərپətməklə kifayətlənmişdi. Arxadaki otağa keçəndə Marki başının hərəkəti ilə küçəni, sonra isə yuxarını göstərdi. Bu hərəkətdən onun hər şeyi başa düşən arvadı nəticə çıxartdı ki, o, ərzaq üçün getməlidir, çünki ev sahibi evdə nahar eləyəcək. Qadın gedəndən sonra Marki Cipin qoca mürəbbiyəsi Bettinin yanında oturdu. Gonbul qadın hələ də sakitcə ağlayırdı. Bu, onun əhvalını tamam korladı, özünün də it kimi ulamağa hazır olduğunu hiss edirdi. Bir neçə dəqiqə sakitcə qadının göz yaşlarından islanmış, enli, qırmızı sifətinə baxandan sonra başını yırğaladı və Betti hıçqırıqlarını boğub, bütün ötlü bədəni ilə titrə-yərək sakitləşdi. Marki ilə hesablaşmaq lazım gəlirdi.

Uinton əvvəlcə qızının yataq otağına girdi. Boşalmış otağın səliqəli yır-yığışına, gümüşü çərçivəli güzgüyə diqqətlə baxıb, qırılıb düzəldilmiş bığlarını burdu. Sonra isə öz otağına gedib, işığı yandırmadan buxarının qabağında oturdu. Kimsə otağa baxardısı, onun yatdığını zənn edərdi, ancaq yatmamışdı, mürgü gətirən rahat oturacaq və buxarının

dinclik yayan alovu onu uzaq keçmişlərə aparırdı. Necə də mənasız təsadüfdü, məhz bu gün evinin yanından keçib-getməli olmuşdu!

Nəzəriyyədə qəlblərin yaxınlığına görə insanın, ən son halda da kişinin həyatının yeganə qızğın məhəbbətdən ötrü darmadağın edilməsi kimi halları qəbul eləmirlər. Həqiqətdə isə belə kişiler var, iradəli, səbirli, adamayovuşmaz, həyatın onunla belə oyun oynayacağını hamıdan az gözləyir və hər şeydən əvvəl, öz azadlıqlarına üstünlük verirlər. Belələri öz talelərinin artıq həll olunduğunu başlanğıcda həтта çətin ki başa düşürlər.

Məgər iyirmi dörd il bundan əvvəl, həmin dekabr günü Qrenthemdəki Belvor ovçular cəmiyyətinin rəqs zalının kandarından içəri ayaq basan kimi bütün varlığıyla aşıq olmaq Çarlz Kler Uintonə yaraşan işdimi? Çalışqan köhnə qulluqçu, qəşəng geyinməyi sevən, tazılarla ov işinin ən gözəl bilicisi, hələ alayda olandan nəyə görə həyatında ikincidərəcəli hesab etdiyi qadınlara qarşı öz soyuq, nəzakətli, etinasız münasibəti ilə hamını heyrətə salan o, heç də təkəbbürlü olmayan görkəmi ilə qapının ağzında dayanmışdı, rəqs eləməyə tələsmirdi və zalı dağınıq baxışları ilə nəzərdən keçirirdi. Birdən o qız yanından keçib-getdi və həyatı həmişəlik büsbütün dəyişdi. Bu, işığınmı oyunuydu, hər halda, ona elə gəlirdi ki, azacıq qorxu hiss olunan baxışlarını güclə seziləcək halda ona dikmiş qız bütün qəlbi ilə işıq saçır. Ya onun bütün bədəninin harmoniyasında füsunkarlıq, yüngül hərəkətlərində sehləyici nəşə vardı, ya da gur saçlarının zərif çiçək qoxusu kimi güclə sezilən qoxusunda. Bu nəydi?

Londonda evi olan, yerli torpaq sahibinin arvadı... Baş verənlərə haqq qazandırmaq olmazdı, pis rəftarla alçaldılmayan qadın, üç il sürən adi, uşaqsız nikah, ondan on beş yaş böyük, görünür, xəstə olan yaxşı, şan-şöhrətli, xeyirxah ər... Yox, heç cür haqq qazandırmaq olmazdı. Bu axşamdan

Inventas vitam
juvat excoluisse
per artes

bir ay sonra Uinton və qadın artıq bir-birini sevirdilər, yaxındılar, həm də təkcə ruhən yox. Bu hadisə hamı tərəfindən qəbul edilən “yaxşı tərbiyə” və şəxsən Uintonun özü tərəfindən irəli sürülən zabitin və centlmenin namus, intizam məsələlərinin hüdudlarından kənara çıxırdı. “Lehinə” və “əleyhinə” tərəziyə qoyularsa, bütünlüklə “əleyhinə”nin ağır gələcəyinə şübhə belə ola bilməzdi. Elə birinci gecədən o, qadına məxsus oldu, qadın da ona. Hər ikisi yalnız bir arzuya yaşayırdı – bir yerdə olmaq! Əgər beləydisə, nəyə görə bir-birinə qoşulub getmədilər? Əlbəttə, ona görə yox ki, o, bu barədə xahiş eləmədi. Cip doğulandan sonra qadın sağ qalsaydı, birlikdə harasa çıxıb gedəcəklərinə şübhə ola bilməzdi. Ancaq onda qadın belə hesab edirdi ki, birbaşa qərara gəlmək, iki kişinin həyatını korlamaq yumşaq ürəyinin gücü xaricindədir. O qərara gəlməmiş, ölüm, hər şeydən əvvəl, onun özünün özüylə mübarizəsinə son qoydu. O, fədakar bağlılıqları qəlb şübhələri ilə uyğun gələn həmin qadınlardandı. Bu işdə həmişə hansısa xüsusi cazibədarlıq var, ya da qadının tez və qəti qərar qəbul eləmək bacarığı onun sezilməyən sehri cizgilərini və şiltaq səbatsızlığını yox eləyir. Baxmayaraq ki o, mənsubluğuna görə azacıq əcnəbi idi, onda ingilislilik heç nə qalmamışdı. Uinton isə təpədən-dırnağa ingilis idi, ümitsiz məsələlərin həllində xüsusi bacarığı olan həqiqi centlmenlərdən idi ki, belələri cavanlıqlarında hamı tərəfindən qəbul edilən qaydaları tikə-tikə parçalayıb qırmağa hazır olur, yaşlaşanda isə onların toxunulmazlıqlarını qoruyurlar. Uintonu “orijinal” adlandırmaq heç kəsin ağına gəlməzdi. Saçları həmişə gözəl daranmış olurdu, ayaq-qabıları parıldayırdı, ciddi və səbirliydi, yaxşı tərbiyə olunmuş insanların bütün davranış qaydalarına sadıq idi və onlara riayət edirdi. Ancaq qızğın ehtiraslarının qoynunda kübar cəmiyyəti bütün qaydaları ilə birlikdə unutmuşdu. Yaxın olduqları bir il ərzində qadınla bütöv gün keçirməkdən ötrü həyatı ilə risk eləməyə, mənsəbini qurban verməyə hazırdı,

ancaq bircə dəfə də olsun nə hərəkətləri, nə də baxışları ilə bunu qadına bürüzə verməmişdi. Onun “namus”unu çox diqqətli şəkildə mühafizə eləyərək, özünü ölümdən betər həddə gətirib çıxarmışdı. Hətta qadının razılığı ilə onun dünyaya uşaq gətirəcəyini belə hamıdan gizləməyə söz vermişdi. Ehtiraslı oyunçunun bu borca görə hesablaşması, demək olar, həyatında həll elədiyi ən çətin işdi, hətta indi də özünü sağalmayan yara kimi hiss elətdirirdi.

O vaxt qadının zövqüylə döşənən həmin bu otağa onun öldüyünü eşidəndən sonra qayıtmışdı. Atlas ağacından hazırlanmış stullar, XVII əsr üslubunda olan balaca zərif yazı masası, sipərli qədim bürünc şamdanlar, divan – bütün bunlar onun otağına hətta indi də subay adama xas olan ekzotik görkəm verirdi. Onu səfərə hazırlaşan alaya çağıran məktub bax burada, masanın üstündəydi. Əgər bilsəydi ki ora, o uzaq yerlərə getməmişdən əvvəl ona nə aparmaq lazım gələcək, hansı hadisə olacaq, yəqin, buradaca, alovun böyründəki bu oturacaqdaca həyatına son verərdi. O, kiçik müharibədə elə də uğur qazanmadı, yalnız fərqlənə bildi. Müharibə qurtarandan sonra həyatı əvvəlki qaydada davam etdi, hərbi xidmət, pələng, qaban ovu, atla top oyunu, əvvəllər olduğundan daha tez-tez tülkü ovu, vəssalam. Yalnız üzünə qırışlar, qəlbinə isə yaralar əlavə olunurdu. Əvvəllər olduğu kimi, öz sirrini heç kimə açmırdı və azacıq da olsa, onu heyranlıqla əhatə eləyənlərin özü üçün mənasız, sıxıntılı olan mövzu obyektinə çevrilmişdi. Adətən, belə heyranlığı sonunu düşünməyən cəsarətli və buz kimi soyuqqanlı adamlara bəsləyirlər. Təbiətinə uyğun olan adamlardan daha qara-dinməz, qadınlara nifrət bəsləyən kimi ad çıxartmasa da, qadınlar barədə danışıqlara əsla həvəs göstərmirdi, qeyd olunduğu kimi, onlardan yan gəzirdi. Altı il Hindistanda və Misirdə xidmət edəndən sonra dərvişlərlə müharibədə sağ qolunu itirdi və otuz dörd yaşında, mayor rütbəsində istefaya çıxmağa məcbur oldu. Uzun müddət uşağı haqqında düşün-

mək belə onda nifrət doğururdu – hansı ki həyata gəlişi ilə onun bu qədər sevdiyi qadının həyatına son qoymuşdu. Sonra onun qəlbində qəribə dəyişiklik oldu, İngiltərəyə qayıdana qədər üç il ərzində Şərq bazarlarından cürbəcür oyuncaqlar alıb, oynasın deyə qıza göndərmək onda adət halını aldı. Özünü Cipin atası hesab eləyən kişidən minnətdarlıq əvəzi il ərzində iki-üç məktub alırdı. Bu məktublara cavab vermiridi. Mülkədar qıza məftun olmuşdu, baxmayaraq ki Uinton o vaxt başqa cür hərəkət eləyə biləcəyini təsəvvür belə eləməsə də, bu adamın qarşısında günahkar olduğunu həmişə hiss edirdi. Bu, vicdan əzabı deyildi, ən doğrusu, ödəmədiyi borc idi, ancaq düşünəndə ki heç kim heç nədən şübhələnməyib və o özü də şübhə doğurmamaq üçün heç də az əzab çəkməyib, yüngülləşirdi.

Nəhayət, İngiltərəyə qayıdandan sonra mülkədar onun yanına gəldi. Zavallı xroniki nefritlə xəstələnmişdi və gücünü tez itirirdi. Uinton yenidən Mayn-stritdəki həmin evdə oldu və onu çuğlayan həyəcanı boğmaq üçün kavalər hücumlarında olduğundan daha çox qüvvə sərf elədi. Ancaq öz dediyi “ürəyi yerində olan” insan kimi əsəblərinin boşalmasına imkan vermədi, gözünü belə qırpmadan qadını sonuncu dəfə gördüyü otağa girdi və əri ilə üz bəüz oturub nahar eləyəndə, hisslərini azacıq belə bürüzə vermədi. Balaca Giti və ya özünü adlandırdığı kimi Cipi görmədi, yatmışdı. Qızı görmək mümkün olan saatda özünü ora getməyə məcbur eləmək üçün ona düz bir ay lazım gəldi. Qorxu içindəydi. Bu balaca varlıq onun qəlbində hansı hissləri oyadacaqdı? Mürəbbiyə Betti qızı “dəri əli” olan, ona əyləncəli oyuncaqlar göndərən hər bəci dayı ilə tanış eləməyə gətirəndə qız qarşısında sakitcə dayanmışdı, onun iri, tutqun-qəhvəyi gözlərinə baxırdı. Qızın yeddi yaşı vardı, qısa məxmər donu dizlərini güclə örtürdü, incə ayaqlarına qəhvəyi rəngli corab geymişdi. Bir ayağını irəli qoymuşdu, balaca qəhvəyi quşcuğazı xatırladırdı. Onun ciddi, haradasa sualedici, isti, donuq,

qırmızılıqdan əsər olmayan rəngli sifəti vardı. Qırmızı, ancaq nə dolu, nə də nazik olan ağızının kənarlarında güclə sezilən çökəyi olan dodaqları var idi. Tünd-şabalıdı saçları, görünür, indicə daranmış və ensiz, qırmızı lentlə ona uşaq ciddiliyindən daha çox ciddilik verən geniş və balaca alnı üzərində toparlanmışdı. Qara, çox gözəl əyilmiş nazik qaşları, qüsur-suz düz, nə girdə, nə də iti olan gözəl cizgili burnu vardı. Qız durmuşdu və ta Uinton gülümsəyəne kimi baxırdı. Onda qızın sifətindəki ifadə yumşaldı, dodaqları aralandı, elə bil, gözləri yüngülcə açıldı. Sanki, Uintonun sinəsində ürəyi alt-üst oldu – bu, onun qızı idi, itirdiyi qızı! Ona elə gəldi ki, titrək səslə dedi:

– Hə, necəsən, Cip?

– Oyuncaqlara görə sağ olun, onlar mənim xoşuma gəlir.

O, əlini uzatdı və qız zərif barmaqlarını onun ovcuna qoydu. Sanki, kimsə ürəyini sıgallayırmış kimi dinclik hissi Uintonu çuğladı. Qızı qorxutmamaq üçün ehtiyatla onun əlini yuxarı qaldırdı və əyilib öpdü. Bəlkə də, qızdakı canlı və həssas təbiəti sezdi, görünür, bu da qıza təsir elədi, ya da bu an hansısa instinktlə öz aralarındakı dərin doğmalığa bağlılığını hiss eləyən qız, uşaqlar tamamilə təsadüfi adamlara bağlanan kimi, bircə anda ona bağlandı.

Mülkədar istirahət eləyən vaxtlarda, saat ikiylə beşin arasında ora getməyə başladı. Bu saatları Ciplə birlikdə keçirirdi. Parkda gəzir, qayıqla üzür, yağışlı havalarda isə gonbul Bettinin də olduğu cansıxıcı uşaq otağında oturub qıza nağıllar danışdı. Betti oturub, hipnoz olubmuş kimi, ona baxırdı, ancaq onun bütün sifətindən inamsızlıq, az qala, şübhə yağdı. Uşaq otağında bir neçə saat keçirəndən sonra onun üçün ev sahibinin kabinetinə gedib, onunla siqaret çəkmək, söhbət eləmək çətin idi. Bu söhbətlər ona özünü ələ almaq üçün nə qədər nəhəng güc sərf elədiyi keçən günləri çox aydın xatırladırdı. Heç nədən şübhələnməyən mülkədar onu sevinclə qarşılayır və uşağa göstərdiyi xeyirxahlığa görə

ara vermədən minnətdarlıq edirdi. Yazda mülkədar onu öz qəyyumu və Cipin hamisi təyin edib öldü. Arvadının ölümündən sonra onun işləri pozulmuşdu, varidatı girov qoyulmuşdu və yenidən girov qoyulmaq üzrəydi. Uinton bu xəbəri qəddar məmnunluqla qəbul elədi və bu vaxtdan da Cipi öz yanına aparmaq haqqında ciddi düşünməyə başladı. Maynstritdəki ev satılmış, Linkolnşirdəki malikanə icarəyə verilmişdi. Cipi və onun mürəbbiyəsi Bettini Mildenhemdəki ovçu evinə apardı. Var qüvvəsi ilə çalışırdı ki, bütün qohum-əqrəbasını qızdan uzaqlaşdırsın, bunun üçün adamları özündən müəyyən məsafədə saxlaya bilmək bacarığını işə salmışdı. Həmişə nəzakətli qalaraq, sadəcə, öz buz kimi soyuq təkəbbürü ilə onlara bura gəlməyi tərgitdirirdi. Onun hərəkətlərinin motivləri şübhə doğurmaya bilməzdi, o, imkanlı adam idi. İl ərzində, bircə Bettidən başqa, hamını Cirdən uzaqlaşdırdı. Haqlı olduğuna şübhə eləməzdi, Cip onsuz özünü xoşbəxt hiss eləyə bilməzdi, o da Cipsiz. Nəhayət, qərara aldı ki, qız onun adını daşmalıdır, heç olmasa, Mildenhemdə. Markiyə əmr verdi ki, bundan sonra Cipi miss Uinton kimi çağırır! Həmin gün ovdan qayıdanda Betti onu gözləyirdi. Qadın kabinetin, bu olduqca tutqun otağın uzaq küncündə dayanmışdı. Girdə, qırmızı sifətində qorxu və qətilik ifadəsi var idi, artıq öz ağ önlüyünü əzik-üzük eləməyə fürsət tapmışdı. Onun mavi gözləri naməlum ümitsiz çağırışla Uintonun baxışlarını qarşıladı.

– Ser, mən sizinlə Markinin mənə dediklərinə görə görüşmək istədim. Mənim qoca sahibim bundan çox narazı olardı.

Möhkəm incimiş Uinton buz soyuqluğu ilə dedi:

– Demək belə! Bununla belə, siz iltifat göstərüb mənim arzumla hesablaşmalı olacaqsınız.

Qadının sifəti qıpqırmızı oldu.

– Bəli, ser. Ancaq mən gördüyümü görmüşəm. Mən heç vaxt heç nə deməmişəm, ancaq gözüüm var. Əgər miss Cip

sizin adınızla çağırılsa, onda şayiələr yayılar və mənim sevimli mərhum sahibəm...

Onun baxışları qadını sözünü yarımqıq kəsməyə məcbur elədi.

– Siz, lütfən, öz təsəvvürlərinizi özünüz üçün saxlayın. Əgər bircə sözünüz və ya hərəkətiniz belə şayiələr üçün xırda bir rəvac verərsə, siz buradan gedəcək və bir daha heç vaxt Cipi görməyəcəksiniz! Hələlik, mən nəyi tələb edirəmsə, onu da eləyəcəksiniz. Mən Cipi qızlığa götürmüşəm.

Betti həmişə, az da olsa, Uintondan qorxurdu, ancaq indiyə kimi onun gözlərində belə ifadə görməmiş, onun belə səslə danışdığını eşitməmişdi. Ay kimi girdə başını aşağı salıb, gözləri yaşlı halda önlüyünü əzişdirib, otaqdan çıxdı. Uinton pəncərənin qabağında dayanıb toranlığın necə çökdüyünə, cənub-qərb küləyinin yarpaqları necə qovduğuna baxırdı. O, öz qələbəsinin acısını sona qədər içdi. Onun əbədi sevimlisi, uşağının anası olan mərhum qadına heç vaxt heç bir haqqı olmamışdı. İndi o, ədalətə görə, Cipun atası olmalıydı. Əgər şayiələr yayacaqdılarsa, nə olsun, qoy yaysınlar! Bu, onun bütün əvvəlki ehtiyatlılığının iflası idi, adi instinktin qəti qələbəsi idi. Onun gözləri qıyıldı, diqqətlə qaranlığa baxmağa başladı.

II fəsil

Bütün ağlabatan rəqiblərinə qalib gəlib, Cipun ürəyini fəth eləsə də, bir rəqibi də qalıbmiş. Bu rəqibinin gücü yalnız indi, Cip gedəndən, o özü də buxarının yanında oturub qızın gedışı və öz keçmişi haqqında düşünəndən sonra aydın oldu. Həyatında qırmancın və atın başlıca rol oynadığı iradəli insanlar zümrəsinə mənsub olan adamdan, balaca qızın həyatında musiqinin nə rol oynadığını, həqiqətən də, başa düşdüyünü gözləmək belə çətinidir. Bilirdi ki, qız təkid eləyir ki, ona notları, “Məşədə koma” mahnısını və digər

Inventas vitam
juvat excoluisse
per artes

melodiyaları çalmağı öyrətsinlər. Bu işlərə qarışmamağa çalışırdı və Cipin hansı acgözlüklə hər şeyi, hətta musiqi üzrə mürəbbiyəsinin ona öyrətdiklərindən də çox mənim-sədiyindən şübhələnirdi. Heç ona da əhəmiyyət vermirdi ki, qız təsadüfi musiqiyə – müqəddəs mahnılara, kənd kilsəsindəki xorla oxunanlara, xüsusilə də “Günahların bağışlanması vaxtı”na hansı sevinclə qulaq asır. Vəhşi yırtıcının qovduğu maralın buynuzlarının uzaqdan gələn səslərinə, hətta Markinin fitlə çaldığı qeyri-adi melodiylara belə qulaq asırdı.

Əvəzində isə qızın başqa işlərini – onun itlərlə və atlarla maraqlanmasını tamamilə bəyənidirdi və ovcunda eşşəkərısını tutub, balaca zərif qulağına aparıb, vızıltısına qulaq asmasını sonsuz maraqla izləyirdi. Köhnə dəbli, yazda yasəmənlərin və nəfəsotunun, yayda qərənfillərin, qızılgiüllərin, peyğəmbərçiçəyinin, payızda isə payız çiçəklərinin və günəbaxanların çiçək açdığı bağdakı ləklərə daim soyğunçu hücumlarını da bəyənidirdi. Hər tərəfdən at tövlələri ilə sıxışdırılan bu bağ həmişə baxımsız və ot basmış vəziyyətdə olurdu. Qız quşların necə oxuduqlarına qulaq asmağa can atanda da, onu başa düşürdü, ancaq musiqiyə olan bu sonsuz həvəs, sadəcə, onun dərk eləmədiyi bir şey idi. Cip əhvalı tez-tez dəyişən, nəyləyə öz çəhrayı itinə oxşayan, ya kəpənək kimi şən, ya da gecə kimi tutqun olan şıltaq varlıq idi. Baş verən hər cür qəddarlıq onun ürəyinə toxunurdu. Özüne olan qürur və inamsızlıq ona elə hopmuşdu, bir kimsə başa düşə bilməzdi ki, nəyə görə məhz indi əhvalı yaxşıdır və ya pisdir. Qeyri-adi dərəcədə həssas olduğu üçün tez-tez elə təsəvvür edirdi ki, onu incidiblər. Ona pis heç nə arzulamayan insanların münasibəti birdən qıza heç kimin onu sevmədiyini göstərən təkzibolunmaz dəlil kimi görünürdü, baxmayaraq ki hamını sevmək istəyirdi, demək olar, hamını. Tez-tez də öz-özünə deyirdi: “Əgər məni sevmirlərsə, qoy sevməsinlər! Mənə heç kimdən heç nə lazım deyil!” Ancaq tezliklə bu

fikirləri bulud dağılan kimi dağılır, qız yenidən hər şeyi və hamını sevməyə başlayır, şənlenirdi. Sonra isə onu yenidən hansısa ağlagəlməyən, düşünülməmiş inciklik sərt yaralayır. Həqiqətdə isə xidmətçilər ona heyran idilər və onu sevirdilər. Ancaq o, doğulandan “nazik qabıqlı” olan, xüsusən də uşaqlıqda daha “qalın gönlülər”in arasında yaşayıb, özləri özlərinə əzab verən varlıqlardan deyildi.

Uintonun tam sevincinə rəğmən, qız yəhərlənmiş atın qarşısında qorxu hissi keçirmirdi. Qızın çox yaxşı mürəbbiyəsi vardı, acınacaqlı vəziyyətə düşən admiralın qızıydı, Uinton onun üçün bundan yaxşısını tapa bilməzdi. Sonra da həftədə iki dəfə Londondan gələn musiqi müəllimi, zəhləsi gedən cənab, nəinki qızı ona, gizləndə qıza daha çox heyran olubmuş.

Əksər yeniyetmə qızlar kimi onun yaraşıqsız dövrləri olmamışdı, o, çiçək kimi böyüyürdü – düz, tədricən. Ona baxarkən Uinton tez-tez sərxoşmuş kimi düşünürdü, başını döndərməsi, qüsursuz cizgiləri olan qonur gözlərinin hey-rətləndirici dərəcədə aydın baxışları, düz boynu, əllərinin və ayaqlarının görünüşü – bütün bunlar onun gözləri qarşısında bir vaxtlar dəlicəsinə sevdiyi qadın barədə əzabverici xatirələri canlandırır. Anasına oxşamasına baxmayaraq, həm görünüşcə, həm də xaraktercə çox şeydə bir-birinə oxşamırdılar. Cipin daha mükəmməl görünüşü vardı, xarakteri daha dəqiq idi, boy-buxununda daha çox təbiilik və anadangəlmə zəriflik, əhvalında daha çox çalarlar vardı, fikirləri də daha aydın idi, nəhayət, bütün tərəvətinə və gözəlliyinə rəğmən, onda hər şeyə qarşı bir şübhə hiss olunurdu, hansı ki belə hisslər onun anasına tamamilə yad idi.

O, incə bədənli idi, ancaq kövrək deyildi, ova gedərkən bütün günü yəhərdə keçirə bilərdi və elə yorğun qayıdırdı ki, yuxarı, öz otağına qalxmamaq üçün buxarının yanındakı pələng dərisinin üzərində uzanırdı. Ovçuların, Uintonun tanışlarının – onlar elə də çox deyildilər – gəlişi nəzərə alın-

Inventas vitam
juvat excoluisse
per artes

mazsa, Mildenhemdə həyat yeknəsəq idi. Onun nəzakəti kobud kənd centlmenləri ilə keçinməsinə elə də imkan vermir, buz kimi soyuqluğu isə yerli qadınları qorxudurdu.

Bettinin düşündüyü kimi, şeyiələr, hər halda, yayıldı, kənd sakinlərinin bu şeyiələri özlərinin ölgün yaşayışlarının bütün cansıxıcı yeksənəqliyinə marağ gətirdi. Baxmayaraq ki bircə şeyiə belə Uinton kimi gedib çatmadı, Mildenhemdəki qonaqlarının arasında heç vaxt bircə dənə də qadın olmurdu. Əgər kilsənin ətrafındakı, ovdakı, yerli at yarışlarındakı təsadüfi tanışlıqlar nəzərə alınmazsa, Cip, demək olar ki, öz cinsindən olanlarla rastlaşmadan böyüyürdü. Bu da onun özünə qapanmasını, qızlara xas olanları bilməməsini, kişilərə olan tutqun və düşünülməmiş şübhələrini gücləndirirdi, ancaq ayaqüstü rastlaşdığı kişilər o güləndə sevinir, qaşlarını çatan kimi də kədərləndirilirdilər. Tez-tez ona həmişə heyran olan rəfiqələrindən ötrü gizlincə darıxırdı, ancaq dostluqları, bir qayda olaraq, qısamüddətli olur və onu təmin eləməirdi. Uinton qızın əxlaqi və ruhi inkişafına kifayət qədər diqqət ayırmağa qadir deyildi. Bu, onun üçün uzun söhbətə əsas verəcək mövzu deyildi. Kilsəyə başçəkəmi kimi ümumi qəbul edilmiş qaydalara, şübhəsiz, əməl olunmalı, özünü ayaq üstə saxlamaq üçün yanında nə qədər oxumaq mümkünsə, oxumalı idi, qalanları isə təbiətin işiydi! Təbiyəyə aid onun baxışlarında, təbii ki, praktik sağlam düşüncə az deyildi. Cip kitabların üzərinə acgözlüklə atılır, ancaq oxuduqlarını yaxşı xatırlamırdı, Bayronun, Uayt-Melvilin kitabları və Humboldtun “Kosmos”unun da olduğu Uintonun böyük kitabxanasındakı bütün kitabları oxuyub qurtardı, ancaq bu kitablar onun şüurunda elə bir ciddi iz buraxmadı. Kiçik mürəbbiyəsinin onda dinə marağ oyatmaq cəhdləri də uğursuzluqla nəticələndi. Yerli yepiskop köməkçisinin ona yönələn diqqətində isə Cip özünə xas olan şəkəkəkliliklə bütün kişilərdə şübhələndiyi hansısa xüsusiyyəti görürdü. Ona “mənəim əzizim” deməyin, onun çiyinlərini

sığallamağın keşişə xüsusi məmnunluq verdiyini hiss edirdi. Bununla keşiş, sanki, öz zəhmətinin hansısa mükafatını aldığı zənn eləyirdi.

O yalnız at tövlələrinin tamamilə müasir olduğu, atla gedilərsə, Londondan üç saatlıq məsafədə, dəniz sahilindən otuz mil aralıda yerləşən atasının bu tutqun, qədim, elə də böyük olmayan malikanəsində adamlardan gizlənilib, müasir cavan qızların tərbiyəsinə kömək eləyən hər şeydən təcrid olunmuşdu. İldə iki dəfə paytaxta gedəndə Uinton onu da özü ilə Kerzon-stritdə yaşayan, ərə getməmiş bacısı Rozamundaya baş çəkməyə aparırdı. Elə də uzun sürməyən bu həftələrdə qızda gözəl donlara qarşı təbii zövq yaranır, musiqiyə, teatra olan həvəsi daha da güclənirdi. Ancaq müasir qızlar üçün əsas olan ali mövzular və əyləncələr haqqında müzakirələrdən tamamilə məhrum olmuşdu. Həyatının bu dövründə, yəni on beş yaşından on doqquz yaşına qədər olan vaxtlarda hələ cəmiyyətdə 1906-cı ilin oyanışı başlamamışdı və cəmiyyət pəncərənin arxasına yapışıb qış yuxusuna dalan milçək kimi yuxudaydı. Uinton da, Rozamunda bibi də, Cipin bütün ətrafındakılar hamısı konservatorlar partiyasının üzvləri idi. Qızlıq illərində onun qəlbinə təsir eləyən yeganə şey atasına olan ani məhəbbəti idi. Doğrudur, yaxşı tərbiyə olunması bəzi mərhələlərdə bu hisslərini büruzə verməsinin qarşısını alırdı, ancaq yanında olmaq, onun üçün nəsə eləmək, onunla qürur duymaq, onu mükəmməl hesab eləmək – bütün bunları qız hər şeydən üstün hesab edirdi. Bununla belə, qız istədiyi paltarı geyə, onun kimi sərt, etiraza yol verməyəcək tərzdə danışa və ya başqalarının hərəkətlərinə, yaxud danışığılarına irad tuta bilməzdi. Əxlaq məsələlərində vasvasılıqla birlikdə atasının bir duyğuya üstünlük vermək qabiliyyəti də ona irsən keçmişdi. Yalnız qız onu, sözün əsl mənasında, xoşbəxt eləyə bilirdi və atasına olan məhəbbəti qızın qəlbinə doldurub-daşırdı. Çiçəyin gövdəsinə su, ləçəklərinə günəş işığı lazım olduğu kimi, qızın da kiməsə

sərhədsiz məhəbbəti və özünə də kiminsə elə həmin ölçüsüz sevgisi çox lazım idi. Buna görə də Uintonun Londona, Nyu-marketə və ya başqa bir yerə getməsi həmişə barometrinin əqrəbini aşağı salır, ancaq qayıtması vaxtı yaxınlaşanda əqrəblər yuxarı qalxmağa başlayırdı.

Bir tərəfdən, bütün hallarda qızın tərbiyəsinə xor baxılmasa da, ona talesiz adamların əzabçəkənə hissləri calaq edilmişdi. Uinton, azacıq da olsun, sosial problemlərlə məşğul deyildi, ancaq təbiətən əliaçıq və alicənab olduğu üçün kənddəki yazıqlara xeyrixah münasibət bəsləyir, onların həyatlarına müdaxilə edilməsinə dözə bilmirdi. Cip də beləydi, o heç bir halda kiminsə evinə dəvətsiz getməzdi, ancaq həmişə eşidirdi: “İçəri keçin, miss Cip”, “əzizim, içəri keçin və əyləşin!..” Hətta ən kobud və yolunu azmışlara belə onun mehriban sifəti, xeyrixahlığı xoş gəldiyindən belə xoş sözlər deyirdilər.

Beləcə on bir il keçdi, qızın on doqquz, Uintonun isə qırx altı yaşı oldu. Bir dəfə kiçik mürəbbiyəsinin müşayiəti ilə qız yerli ovçular cəmiyyətinin balına getdi. Əynində zövqlə tikilmiş, ağaçalan, solğun, açıq-noxudu rəngli donu vardı, sanki, rəqsə getdiyi birinci dəfə deyildi. Bütünlüklə Uintona çəkmişdi, eynən onun kimi öz cinsinə uyğun olaraq, hələ bir az da nəzakətliydi. Qabağa tökülüb alında qıvrılan və boynunun arxasına yığıdığı qara saçları, ilk dəfə açıq görünən boynu və çiyinləri, doğrudan da, qüsuruz baxışları, bütün gözəl duruşu ilə, sanki, qız demək istəyirdi ki, işıq və hərəkətlər, acgöz baxışlar, yaltaqlıq və heyranlıq dolu çıxışlar anadan olduğu gündən onun üçün nəzərdə tutulmuşdur, onun haqqıdır. Qız Uintonun gözlədiyindən də artıq gözəl idi. Sinəsinə Londondan gətirilmiş, ətri qızın çox xoşuna gələn Alp bənövşəsi taxılmışdı. Yüngül və zərif, həyəcədən alışıb-yanan qız hər hərəkəti, hər ani baxışı ilə eynən belə bir balda ilk dəfə rastlaşdığı qadını ona xatırladırdı və başını dik tutaraq, sanki, necə qürur hissi keçirdiyini bütün dünyaya car çəkirdi.

Bu gecə Cip üçün təəssüratla dolu oldu, xoşuna gələn də oldu, onu pərt edən də, hətta sarsıdan da. Hamının ona pərəstiş eləməsi xoşuna gəlirdi. Qız rəqsləri çılğıncasına sevirdi, gözəl rəqs elədiyini və bununla başqalarına da məmnunluq verdiyini hiss eləmək onda sevinc hissələri yaradırdı. Bununla belə, iki dəfə onu rəqsə dəvət eləyən kavalərlərinə “yox” deyəsi oldu, divarın dibində oturub heç kimin diqqətini cəlb eləməyən, yaşlı, həm də gonbul mürəbbiyəsinə yazığı gəlirdi. Bax bu sədaqətli qadının qorxusuna rəğmən, Cip iki bütöv rəqs boyunca onunla yanaşı oturdu. Şam yeməyinə isə ancaq atası ilə getmək istədi. Atasının qoluna girib rəqs zalına qayıdanda, bir yaşlı qadının dediklərini eşitdi: “Məgər siz bilmirsiniz? Əlbəttə, o, əslində də onun atasıdır!” Bunun ardınca hansısa qocanın cavabı eşidildi: “Demək, iş beləymiş! Onda hər şey aydındır!” Onların sınaq dolu, soyuq, bir qədər də kinli baxışlarını öz üzərində hiss edən qız başa düşdü ki, söhbət ondan gedir. Elə bu an da onu rəqsə dəvət elədilər.

...Əslində də, onun atasıdır!.. Bu sözlər olduqca mənalı idi, bu axşam onların mənasını dərhal başa düşmək ona çox güclü təsir elədi. Qəlbini haradasa yüngülcə cırmaqladı, ancaq dərhal da bu hissələri yumşaldı, şüurunun dərinliyində aydın olmayan həyəcan hissi qaldı. Sonra da ürəkbulandıran, onun bütün illüziyalarını dağıdan gərginliyi də yaşamağa başladı. Bu hadisə Cip yaşca özündən, az qala, iki dəfə böyük olan məşhur bir kişi ilə rəqs eləyəndən sonra baş verdi. Onlar palmanın arxasında oturmuşdular, birdən kişi alışbayan sifətini ona tərəf əyib, əlinin barmaqlarından yuxarı hissəsini öpdü. Əgər kişi onu vursaydı, qız bu qədər sarsılmaz, özünü bunca təhqir olunmuş hiss eləməzdi. Gənc qız naşılıqlı ilə o, elə fikirləşirdi ki, özü hansısa bir qorxulu hərəkətlə ona bunca əsas verib cürətləndirməşəydi, o kəs heç vaxt belə eləməzdi. Qız ayağa qalxdı, çəkdiyi əzabdan tutqunlaşmış baxışlarla onu diqqətlə süzüb, bütünlüklə titrə-

Inventas vitam
juvat excoluisse
per artes

yərək, otaqdan çölə sıçradı. O, özünü birbaşa Uintonun üstünə atdı. Qızın, sanki, daşa dönmüş sifətinə, dodaqlarının küncələrinin tanış titrəməsinə baxan kimi, o başa düşdü ki, qız üçün nəsə qorxulu bir iş olub. Qız heç nə demədi, yalnız yorğunluqdan şikayətləndi və evə getmək istədiyini dedi. Bütün axşamı ixtiyarsız olaraq susan, indisə birdən danışmağa başlayan öz sadıq mürəbbiyəsi ilə maşına oturdular, ani olaraq, şaxtalı gecə onları ağışuna aldı. Uinton xəz boyunluğunu qaldıraraq, sürücü ilə yanaşı oturmuşdu, girdə tüklü papağını aşağı endirib qaranlığa baxaraq, əsəbi halda siqaret çəkirdi. Onun sevimli qızının xətrinə dəyməyə kim cürət eləmişdi? Maşının arxasında mürəbbiyə astadan çərən-ləyirdi, Cip isə qaranlıq küncə sıxılıb, ona edilən təhqirdən başqa heç nə düşünmürdü, sakitcə oturmuşdu.

Evdə uzansa da, bir müddət yata bilmədi, şüurunda təd-ricən hadisələr arasındakı bağlılıq aydınlaşmağa başladı. “O, əslində, onun atasıdır!” ... sözü və çılpaq əlini öpən bu kişi... Bütün bunlar, sanki, sirli hadisələrin üzərindən pər-dəni qaldırır və qızın əminliyini daha da möhkəmləndirirdi ki, öz həyatını da hansısa sirr əhatə eləyir. Uşaqlıqda o qədər həssas idi ki, ətrafındakıların ona münasibətlərində gizli olanları dərhal başa düşürdü, ancaq instinktlə hər şeyi aydın anlamaqdan qaçır. Uinton Şərqdən qayıdana qədər günlər sönük keçirdi. Betti, oyuncaqlar, cürbəcür ani təəssüratlar, “papa” deyər çağırdığı xəstə adam... Bu sözdə Uintona dediyi “ata” sözündəki mənanın cüzi bir hissəsi belə yox idi. Bettidən başqa heç kəs heç vaxt onunla anası haqqında danışmamışdı. Onun təsəvvürüncə, valideynləri müqəddəs adamlar olmamışdılar, onlar haqqında indiyə qədər bilmə-diyi nəyisə öyrənə bilsəydi, bu inamı dağılardı. Başqa qızlar-dan təcrid olunduğundan, hətta məişət qaydaları haqqında da çox zəif təsəvvürlərə malik idi. İndi qaranlıqda uzanar-kən möhkəm əzab çəkirdi – ürəyindəki kəskin ağrıdan yox, daha çox hansısa narahatlıq hissindən ona elə gəlirdi, sanki,

tikanlarla tamamilə dəlik-deşik edilib. Qəlbinə iğtişas salan inciklik hissini nədən doğduğunu özünə aydınlaşdırmaq əzabverici dərəcədə ağır idi. Bu bir neçə saatlıq yuxusuzluq onun qəlbində dərin izlər buraxdı. Nəhayət, hələ də çaşqın halda yuxuya getdi və yuxudan hər şeyi bilmək kimi qəribə arzuyla oyandı. Bu səhəri royal arxasında keçirdi, otaqdan çölə çıxmadı, Betti və mürəbbiyəsi ilə elə soyuq rəftar elədi ki, Betti göz yaşlarını saxlaya bilmədi, mürəbbiyəsi isə Vordsvortu oxumağa girişdi. Çaydan sonra Cip Uintonun kabinetinə, dəri üzülüklər çəkilən oturacaqlar düzülmiş elə də böyük olmayan qaranlıq otağa girdi, burada o heç vaxt nəyləsə məşğul olmamışdı, əgər “Mister Corroksa”, Bayron, atlara qulluq edilməsi barədəki məlumat kitabı və Uayt-Melvilin romanları nəzərə alınmazsa, buradakı kitabları heç vaxt oxumamışdı. Divarlardan məşhur cins atların şəkilləri olan miniatür əsərlər, Uintonun qamçısı, Cipin şekli və atasının zabit dostlarının şəkilləri asılmışdı. Otaqda ancaq iki parlaq əşya vardı: buxarının alovu və Cipin həmişə tər çiçəklər qoyduğu balaca güldan.

Zərif və düz qamətli, solğun çöhrəli, qara gözləri nəmli olan qız qaşqabağını tökmüş halda, qaçaraq otağa girəndə Uintona birdən-birə böyümüş kimi göründü. Bütün günü fikirli olmuşdu, onun Cipə olan coşqun sevgisinə nəsə narahatlıq dolu, az qala, qorxuducu hiss qarışmışdı. Dünən axşam onun cəmiyyətə ilk gedişində nə baş verə bilərdi? Orada hamı qeybət eləməyə və burunlarını başqalarının işlərinə soxmağa alışmışdılar.

Qız döşəmənin üzərində oturdu və onun qıçına söykəndi. Sağ tərəfində oturduğundan qızın sifətini görə bilmirdi və salamat əli qıza çatmırdı. Həyəcanını boğmağa çalışaraq soruşdu:

- Nə var, Cip, yorulubsan?
- Yox.
- Heç?

– Yox.

– Dünən axşam yaxşımı oldu, hər şey gözlədiyən kimiymi? dimi?

– Hə.

Odunlar fışıldayır və çatırtı ilə yanır, alovun uzun dilləri buxarının borusuna doğru can atırdı; çöldə külək uğuldayırdı. Bir qədər keçəndən sonra qız elə gözlənilmədən soruşdu ki, onun nəfəsi çatmadı:

– De görüm, doğrudanmı, sən mənim əsl atamsan?

Uinton hədsiz heyrətləndi, cavab verməyi düşünmək üçün onun bir neçə saniyə vaxtı vardı, həm də bu cavabdan qaça bilməzdi. Bu qəfil sualla yaxalanan daha az iradəli insan dərhal “hə”, ya da “yox” deyərdi. Uinton isə verəcəyi cavabın bütün sonrakı nəticələrini götür-qoy eləməyə bilməzdi. Qızın atası olması fikri onun bütün həyatını isindir-mişdi, amma əgər bu sirri açarsa, qızın ona olan məhəbbətinə xələl gələrdimi? Qız bunu necə öyrənə bilərdi? Onu necə başa salsın? Vəfat eləmiş anası haqqında nə düşünərdi? Sevdii qadın buna indi necə münasibət bildirərdi? Onun yerinə olsaydı, necə cavab verərdi?

Çətin anlar idi. Qız isə sifətini gizləyərək, onun dizinə sığıb oturmuşdu, heç nəylə ona kömək eləmirdi. İndən belə qızda şübhə oyanandan sonra bunu ondan gizlətmək mümkün deyildi. Barmaqlarıyla oturacağıın yanlığını sıxıb dedi:

– Hə, Cip. Ananla biz bir-birimizi sevirdik.

Qızın bədənindən yüngül bir titrəyiş keçdiyini hiss elədi, bu an onun sifətini görmək üçün nələrdən keçməzdi. Hətta indi – qız hər şeyi başa düşəndən sonra da. Yox, sona qədər getmək lazım idi.

– Nəyə görə soruşdun? – dedi.

Qız başını yırğalayıb pıçıldadı:

– Mən sevindim.

O, hər şey gözləyirdi: kədər, qəzəb, hətta sadəcə, heyrət – bu, onun bütün sağalmamış köhnə yaralarının közünü

qopardar, qəlbindəki lal sadıqlıyı silkələr və o daha çox soyuqqanlılıqla özünə qapılırdı. Ancaq bu sakit pıçılı! Onda dediyini yumşaltmaq istəyi doğdu.

– Heç kəs heç nə bilmədi. Anan doğum vaxtı öldü. Bu, mənim üçün ağır dərddir. Əgər sən nəsə eşidibsənsə, bil, bunlar hamısı qeybətdir, sən mənim adımla daşıyırsan. Heç kəs heç vaxt sənənin ananı buna görə mühakimə eləmədi. Sən artıq böyüyübən, hər şeyi bilsən, daha yaxşı olar. Bizim bir-birimizi sevdiyimiz kimi təsadüfi hallarda sevirlər. Sən heç nəyə görə xəcalət çəkməməlisən.

Cip hələ də əvvəlki kimi otururdu. Çox sakitcə dedi:

– Mən xəcalət çəkmirəm. Mən anama çox oxşayıram?

– Hə, mənim ümid elədiyimdən də çox.

– Demək, məni özümə görə sevmirsən?..

Uintonun şüuruna dumanlı halda çatdı ki, bu sual onun qəlbindəkiləri, instinktlə məsələlərin dərinliyinə nüfuz eləməsini, qürurunun gərginliyini və sevgi yağısını – elə sevgi ki, ancaq ona məxsus idi – necə aşkara çıxarır. O yalnız soruşdu:

– Bununla nə demək istəyirsən?

Ancaq o, birdən öz qorxusuna rəğmənlə qızın ağladığını hiss elədi, qız göz yaşlarını boğmağa çalışır, onun dizinə sıxdığı çiyinləri titrəyirdi. O, demək olar ki, heç vaxt qızı ağlayan görməmişdi, hətta uşaqlıqda başına nə gəlsə də, tez-tez yıxılıb özünü əzsə də, ağlamırdı. Yalnız qızın çiyinlərini sığallaya bildi və dedi:

– Ağlama, Cip. Ağlama.

Qız birdən ağlamağa başladığı kimi, birdən də sakitləşdi, döşəmədən qalxdı və atası tərənəməyə macal tapmamış, yoxa çıxdı.

Axşam, yemək vaxtı qız həmişə olduğu kimi idi. Qızın səsinə, hərəkətlərinə, yatmağa gedərkən onu öpməsində azacıq belə dəyişiklik hiss eləmədi. İllər uzununu qorxuyla gözlədiyi anlar yalnız tutqun bir utanc hissi buraxaraq keçdi,

susmaq barədə verdiyin andı pozandan sonra həmişə belə olur. İndiyə kimi, nə qədər köhnə sirri açılmamışdı, onu narahat eləməirdi. İndi isə onu yenidən incitməyə başlamışdı.

Cip üçünsə bu gün uşaqlığına həmişəlik son qoydu. Onun kişilərə münasibəti müəyyən oldu. Əgər o, kişiləri azacıq da olsa incitməsə, kişilər onu incidə bilərdilər. Onun həyatına öz cinsinin instinkti daxil oldu.

III fəsil

Sonrakı iki ildə evdə daha az kimsəsizlik, daha çox şənlilik oldu. Uinton ürəyini açandan sonra qızının vəziyyətini sabitləşdirmək üçün qətiyyətlə işə başladı. Qızına kəm baxılmasına yol verə bilməzdi. Nə Mildenhemdə, nə də Londonda, bacısının köməyi ilə heç bir çətinlik olmadı. Uinton elə soyuq, qaradınməzliyi ilə elə ürkdücü, Cip isə elə sevimliyi ki, bütün üstünlüklər qızın tərəfində idi.

Cipin yetkinlik yaşına çatdığı gün onlar Londonda idilər. İşlər müdiri qismində hesabat vermək üçün qızı indi bütün bu hadisələri xatırladığı, buxarısının yanında oturduğu otağa dəvət elədi. O, vərəsəliyə görə qıza çatan borcun iyirmi min funtu aşmaması üçün az əziyyət çəkməmişdi. Bu barədə qızla heç vaxt danışmamışdı – olduqca təhlükəli mövzuydu! Sonra da, onun öz vəsaiti vardı və qızın heç nəyə ehtiyacı yox idi. Qıza nəyi olduğunu ətraflı izah eləyib, pullarının harada olduğunu danışmış, bankda xüsusi hesab açmasını məsləhət gördüyü müddətdə qız ayaq üstə dayanmışdı, əhəmiyyətlərini yalnız indi başa düşməli olduğu kağızlara baxır və sifətindən narahatlıq ifadəsi çəkilmirdi. Gözlərini qaldırmadan soruşdu:

– Bunlar hamısı... ondandır?

Uinton belə cavab gözləməirdi.

– Yox, – dedi, – səkkiz min anana məxsusdur.

Cip ona nəzər salıb dedi:

– Onda qalanı mənə lazım deyil, ata, lütfən!

Uinton izaholunmaz rahatlıq hiss elədi. Əgər qız bu pulları götürməsə, onları neyləyəcəyini bilmirdi. Yalnız özü-nəməxsus tərzdə həmin pullardan imtina eləməsi qızın damarlarında onun qanının axdığını göstərirdi; bu, həlledici qələbəsi idi. Qızın anasını gözləyəndə tez-tez baxdığı pəncərəyə yaxınlaşdı. Bax bu da qadının ilk olaraq göründüyü evin küncü! Bir anlığa qadın orada dayanardı, yanaqları od tutub yanardı, vualın altından belə yumşaq baxışları hiss olunurdu, tələsdiyindən sinəsi enib-qalxırdı – qadın onun yanına tələsirdi! Bax orada, yaxınlıqda qadın vualını qaldırır, yenidən dayanırdı. Geri döndü. Buradakının o qadın olmadığına inanmaq çətin idi!

– Çox gözəl, mənim əzizim! – o dedi. – Əvəzində isə sənə məndən elə o qədər çatacaq. O pullar isə qalsın, kimsə, nə vaxtsa onlardan istifadə eləyər.

İxtiyarsız olaraq onun kimi təmkinli adamın dodaqlarından qopan bu alışmadığı “mənim əzizim” sözündən qızın yanaqları allandı, gözləri işildadi. Qız onun boynuna tullandı.

Bu günlərdə qız istədiyi qədər musiqi ilə məşğul olurdu; ona dərsləri üzü qırmızıağac rəngində olan, həqiqətən də, mələk təbiətli, Lejanın çalsaçlı sakini keçirdi. O, qızı inadla işləməyə məcbur eləyir, onu özünün balaca dostu adlandırır. Demək olar, bircə dənə də diqqət cəlb eləyən konsert yox idi ki, qız orada iştirak eləməsin, elə məşhur bir musiqiçi yox idi ki, qız onun çaldığını eşitməsin. İncə zövqü qızı böyük virtuozlar qarşısında heyranlıqla baş əyməkdən saxlasa da, hər halda, onları – aradabir Kerzon-striddə, bibisi Rozamundanın evində gördüyü kişiləri də, qadınları da səhnəyə qaldıra bilirdi.

Bibisi Rozamunda da musiqini sevirdi, əlbəttə, yaxşı əxlaqının imkan verdiyi müəyyən sərhədlər daxilində. Cip bibisi haqqında düşünəndə qürurun məhv elədiyi hansısa romantik məhəbbət tarixi uydururdu. Rozamunda bibi ucaboylu, gözəl qadındı, Uintondan bir yaş böyükdü, uzun-

Inventas vitam
iuvat excoluisse
per artes

sov aristokrat sifəti, tutqun-mavi gözəl gözləri, tərbiyə görmüş adama məxsus qüsuruz ədaləri, xeyirxah ürəyi, uzun, ancaq melodik nitqi vardı. O, Cipi şəfqətlə sevirdi, ancaq onların qohumluqlarına birbaşa dəxli olan hər şeyi olduqca gizli saxlayırdı. Rozamunda bibi özlüyündə xeyriyyəçi idi, qız isə, görünür, kişi doğulmağa üstünlük verən məhz o cür qadınların ürəyini fəth eləyən qəlb yumşaqlığı ilə fərqlənirdi. Təbiətə həyatsevər olan Rozamunda bibi indi köhnə dəbli don və jaketlər geyir, qiymətli kağızlarının qayğısına qalır, qardaşı kimi əlağacı ilə gəzir, qaydalara əməl edirdi, baxmayaraq ki onda musiqili dairələrdə belə yüksək qiymətləndirilən yumor hissi daha çox idi. Onun evində Cip, istəməsə də, bu gur, qalın saçları olan, musiqidən və öz şəxsi zatlarından başqa heç nəylə maraqlanmayan məşhurların həm ləyaqətli, həm də gülməli cəhətlərini izləməli olurdu.

Cipin iyirmi iki yaşı tamam olanda Uintonu podaqranın ilk ciddi tutması tutdu. Şər deməsən, xeyir gəlməz, ov mövsümünə qədər at minə bilməyəcəyindən ehtiyatlanaraq, Cip və Marki ilə birlikdə Visbadənə yola düşdü. Onların qaldıqları Vilhelmştrassdakı otelin pəncərəsindən ağaclarının yarpaqları saralmağa başlayan parka geniş mənzərə açılırdı. Uinton uzun müddət və inadla müalicə olundu. Cip Markinin müşayiəti ilə hər gün atla Neroberqə gəzintiyə çıxırdı; burada onu hər cür qaydalar hövsələdən çıxarırdı; bu qaydalara görə, ucsuz-bucaqsız meşədə yalnız nəzərdə tutulan yollarla gəzmək olardı. Gün ərzində bir, ya da iki dəfə atasıyla, yaxud da təkə konsertlərə gedirdi.

Qız ilk dəfə Fiorsenin necə çaldığını eşidəndə tək idi. Bir çox skripkaçıdan fərqli olaraq, o, ucaboy, arıq, elastiki bədənli və yüngül hərəkətli idi. Onun solğun sifəti tutqun-qızılı gur saçları və bığları ilə qəribə ahəng yaradırdı. Enli almacıq sümükləri olan batıq yanaqlarıyla balaca bakenbardları nazik xətt kimi uzanırdı. O, Cipə kifayət qədər xoşagəlməz

təsir bağışladı, ancaq ifası hansısa sehrli bir qüvvə ilə onu sarsıdıb, bütün varlığına hakim kəsildi. Çox gözəl texnikası vardı, bunun hesabına da çalğısının dərin təsiri gah güclənir, gah da dayanırdı – bu, yüksələn alovun birdən havada donmasına bənzəyirdi. Salonu alqış dalğası titrədirdi, Cip isə diqqətlə skripkaçıya baxaraq, hərəkətsiz halda oturmuşdu. O, əlinin hərəkəti ilə qızarmış alnından qeyri-adi rəngli saçının bir hissəsini arxaya verdi, sonra hansısa xoşagəlməz təbəssümlə yüngülcə baş əydi. Onun gözləri qəribəydi, sanki, böyük pişiyin gözləri idi! Hə, əlbəttə, bu gözlər yaşıl, kinli, haradasa, qapalı, hipnozedicisi idi! Gördüyü qəribə kişilərin içərisində ən çox ondan qorxurdu. Qıza elə gəldi ki, ifaçı birbaşa ona baxır, gözlərini endirib o da əl çalmağa başladı. Qız təzadən baxanda, onun sifəti kədərli göründü. O, bu dəfə birbaşa onun tərəfə baş əydi və skripkasını çiyinə söykədi. “O, mənim üçün çalacaq”, – gözlənilmədən qız düşündü. Hansısa sadə, çox təsirli bir melodiyanı müşayiətsiz çalırdı. İndi qız ona baxmadan duydu ki, yenidən etinasız halda baş əydi və getdi.

Axşam yemək vaxtı qız Uinton a dedi:

– Ata, mən bu gün bir skripkaçıya qulaq asmışam, valehedici musiqiçidir, adı Qustav Fiorsendir. O, isveçlidir, ya başqa millətdəndir?

– Ola bilər, – Uinton cavab verdi. – Bəs onun görünüşü necəydi? Mən orduda bir isveçli tanıyırdım, canlara dəyən oğlandı.

– Hündürboylu, arıq və solğundur, sümüklü batıq yanaqları, qəribə yaşıl gözləri var.

– Aman Allah! Bu, həddən artıq çox oldu!

Qız gülümsəyib mızıldandı:

– Hə, elədir.

Sonrakı gün Cip skripkaçını parkda gördü. Qız atası ilə birlikdə Şillərin heykəlinin yanında oturmuşdu, Uinton həmişə etiraf elədiyindən daha böyük səbirsizliklə gözlədiyi

Inventas vitam
juvat excoluisse
per artes

“Tayms” qəzetini oxuyurdu. Qızının onu əldən salan üzüntüsünü duymasını istəmirdi, bu, ona istədiyi kimi yaşamağa mane olardı. Nyumarketdəki yığıncaq haqqındakı materialları oxuyanda gizlicə qızına baxırdı.

Qız heç vaxt belə gözəl, qəşəng görünməmişdi, öz nəslinə məxsusluq onda heç vaxt burada, Allahın unudduğu bu yerdə, kosmopolit kütlənin arasında olduğu kimi hiss edilməmişdi! Atasının ona gizlicə göz qoyduğunu hiss etməyən qız yanlarından keçib-gedən hər kəsi aydın gözləri ilə müşayiət eləyir, pırıltı ilə uçuşan quşlara, itlərə baxır, otlağın üzəriylə sürüşən, fıstıq və cökə ağaclarının, orada – aşağıda, suyun kənarındakı hündür söyüd ağaclarının üzərində alışıb-yanan günəş şüalarına sevinirdi. Bir dəfə qızın başı ağrıtanda Mildenhemdən dəvət edilmiş həkim dedi ki, onun gözləri qüsursuz görmə orqanlarıdır. Doğrudan da, hansı gözlər ətrafı belə seçə və əhatə eləyə bilərdi! İtlər ona doğru can atır, qərarlı halda dayanırdılar ki, bu gənc qızın əlinə burunları ilə toxunsunlar, ya yox? Nəhəng Danimarka doqu ilə bir-birinə nəvaziş göstərmənin qızğın çağında qız birdən Fiorseni gördü: alçaqboylu, enlikürək, dəbdə olan çox qəşəng şalvar geymiş, enli kəmərlə bağlanmış bir nəfərlə gedirdi. Ucaboy, arıq, bir az ləng yeriyən skripkaçı açıq-qəhvəyi rəngli kostyumdaydı; başına boz rəngli, ilgəyində ağ çiçək olan geniş velür şlyapa qoymuşdu. Bağlı yarımçəkmələri laklanmış dəridəndi; yumşaq kətandan olan ağ köynəyinin üzərində səliqəsiz bağlanmış qalstukunu görünürdü, bir sözlə, əsl modabaz! Onun qəribə gözləri birdən qızın baxışları ilə rastlaşdı, o, əliylə şlyapasına toxunmaq istəyirmiş kimi hərəkət elədi.

“O, məni xatırlayır”, – qız fikirləşdi. Onun incə bədəni, yüngülcə irəli uzanmış boynu, qalxmış çiyinləri, geniş addımları – son dərəcə qəribəliklə bəbiri, ya da hansısa başqa bir çəvik vəhşini xatırladırdı. O, alçaqboylu yol yoldaşının qoluna toxunub ona nəsə dedi və geri boylandı. Cip

skripkaçının ona baxdığını hiss elədi, sanki, daha yaxşı göz-dən keçirmək istəyirdi. Qız atasının da hər şeyi gördüyünü bildirdi və bu yaşıl gözlərin heç vaxt özünə hər şeylə maraqlanmaq həddinə qədər aşağı enməyi rəva bilməyən, məlum dairələrin ingilisinin iti baxışlarıyla rastlaşarsa, təlaşa düş-cəyinə əvvəlcədən əmin idi.

Hər ikisi yenidən onların yanından keçdi. Cip Fiorsenin yol yoldaşına tərəf dönüb başının hərəkəti ilə onu göstərmə-sini gördü və sonra da yoldaşının necə güldüyünü eşitdi. Qız yanaqlarının qızarmağa başladığını hiss elədi.

– Burada ay məzəli modabazlara rast gəliрсən ha! – Uin-ton dedi.

– Bu, sənə haqqında danışdığım skripkaçıdır – Fiorsen.

– Belə de! Hə, hə!.. – Ancaq atası, şübhəsiz ki, araların-dakı bu söhbəti unutmuşdu.

Fiorsenin bütün tamaşaçıların içindən onu xatırlaması qıza yüngülcə təskinlik verirdi, inciklik hissi yoxa çıxdı. Atası, ola bilsin ki, Fiorsenin kostyumunu dəyərsiz hesab eləyir, əslində isə ona yaraşırıdı. Ciddi ingilis geyimində o daha pis görünərdi.

Sonrakı iki gündə də parkda Fiorsenin yol yoldaşı olan həmin alçaqboylu cavan oğlanı gördü və bu oğlanın yenidən baxışları ilə onu izlədiyini hiss elədi.

Sonra Rozamunda bibinin tanışı, əri alman olan, yarıhol-land, yarıfransız kosmopoliti baronessa fon Maysen ondan soruşdu ki, isveçli skripkaçı Fiorsenə qulaq asıbsanmı? O, bizim günlərin ən yaxşı skripkaçısı ola bilərdi, əgər... – Baronessa başını yırğaladı. Təsirli jestin izah tələb eləmə-diyini düşünüb fikirlərini ucadan deməyə başladı:

– Ax, bu musiqiçilər! Ona özünü özündən xilas eləmək lazımdır. Əgər ayılmasa – məhv olacaq. Təəssüflər olsun! Böyük istedaddır!

Cip ona sakitcə baxdı və soruşdu:

– Necə yəni, içir?

Inventas vitam
iuvat excoluisse
per artes

– *Pas mal!*¹ Ancaq burada içkidən əlavə də nəşə var...

İnstinkt və Uintonla uzun müddət bir yerdə yaşamaq Cipe deyirdi ki, qəzəblənmək onun ləyaqətinə yaraşan iş deyil. O, skripkaçının həyatının bəzi məqamlarını öyrənməyə can atmadı, ancaq söhbətdən də yayınmadı və qızın məsumluğundan xoşlanan baronessa sözüünə davam elədi:

– Qadınlar və yenə də qadınlar! Necə də iyrəncdir! Bu, onu məhv eləyə bilər! Ona lazım olan yeganə şey, özü üçün bir qadın tapmaqdır və mənim əvvəlcədən o qadına yazığım gəlir, *sapristi*². O qadını hansı həyat gözləyir!

– Belə kişilər, ümumiyyətlə, sevməyə qadirdirlərmi? – Cipe sakitcə soruşdu.

Baronessa gözlərini geniş açıb ona baxdı.

– Mən belə bir kişini tanıyırdım, o, qula dönmüşdü. Mən onun qadının arxasınca quzu kimi qaçdığını görürdüm, qadın isə həmişə onu aldadırdı. *On ne peut jamais dire. Ma belle, il y a des choses, que veus ne savez pas encore.*³ – Qadın, Cipe əlindən yapışdı: – Amma bir şeyə şübhə ola bilməz: belə gözlərlə sizin üçün hər şey irəlidir!

Cipe əlini geri çəkib başını yırğaladı, yox, o, məhəbbətə inanmırdı.

– Ah, siz çoxlarının başını gicəlləndirəcəksiniz! – qadın dedi. – Buna şübhə eləməyə bilərsiniz. Mən bu çox qəşəng qonur gözlərdə nə isə məşum bir şey görürəm!

Əgər bu sözlər ona ürəyəyatan gəlsəydi, gənc qız bunları üzrlü hesab edərdi, yox bir, onun gözlərində tale də görünürmü! Kompliment Cipi həyəcanlandırdı və bu günlərdə qız, qeyri-iradi olaraq, şən əhvalda oldu, kişilər ona baxmaq üçün dönəndə, baxışları belə onu həyəcanlandırır. Yüngül hava, gözəl, şən şəhər, bol musiqi, bu adi, nəzərə çarpmayan adamların arasında seçilmək hissi, bütün bunlar

¹ Hətta həddindən artıq (*fr.*)

² Lənət şeytana! (*fr.*)

³ Əvvəlcədən heç nə deyə bilməzsən. Əzizim, elə şeylər var ki, siz hələ bilmirsiniz. (*fr.*)

əhvalını qaldırır, sanki, onu sərxoş eləyir, baronessanın dediyi kimi, “*un peu folle*”¹. Qız bütün günü ancaq gülürdü. Hər şey onun üçün məzəli, heyranedicidir. Bu qızın daxilində hansı zinetin gizləndiyini bilən, məftunediciliyini əvvəlcədən olduğu kimi qiymətləndirən baronessa da onu bütün arzuolunan, hətta arzuolunmaz adamlarla da tanış etmək üçün əlindən gələni hər şeyi eləyirdi.

Hər şeylə maraqlanmaq – yaxşı hissidir. Kişi nə qədər qələbə qazanırsa, ona qalib gəlmək qadınlar üçün bir o qədər cazibədar olur. Çoxlarını ovsunlayan bir nəfəri ovsunlamaq – məgər birinin məftunediciliyinin yerdə qalan digərlərinin məftunediciliyini üstələməsinə dəlalət eləmir-mi? Baronessanın Fiorsen haqqında dedikləri – “qəbul edil-məz insandır” – Cipun fikrini qətiləşdirirdi, amma bu vaxt ərzində hiss olunmadan onda tutqun həyəcanı da gücləndirirdi. Bir dəfə skripkaçı onu konsertdə bütün kütlənin içindən seçib ayıranda bu həyəcanı keçirmişdi. Bir qədər sonra isə baronessanın sözləri daha çox hiss olunan bəhrəsini verməyə başladı. Buna qədər isə çiçəklərlə bağlı qəribə epizod oldu.

Atla gəzintidən qayıdanda – bu, onun atası ilə birlikdə Şillərin heykəlinin yanında oturduğu vaxtdan bir həftə sonra baş verdi – Cip öz tualet masasının üstündə “Qlyuar de Dijon” və “Lya Frans” qızılgüllərinin buketini gördü. Kağız yox idi. Qulluqçu – alman qadın, yalnız bunu deyə bildi ki, çiçəkləri freyleyn Uinton üçün çiçək dükanının xidmətçisi gətirib. Cip çiçəkləri baronessanın göndərdiyini güman elədi. Nahar vaxtı, bir qədər sonra isə konsertdə onun yaxalığına donunun boz mirvari rəngi fonunda bir-biriylə tamamilə uyğun gələn çəhrayı və narıncı rəngli iki ədəd qızılgül yaraşır verirdi, biri “Lya Frans”, digəri isə “Qlyuar de Dijon”. Konsert üçün proqramı almamışdılar, Uinton üçün bütün musiqilər eyni idi, Cip isə proqrama ehtiyac duymurdu.

¹ Azca ağlımı itirdi (*fr.*)

Fiorsen səhnəyə çıxanda Cipin yanaqları mühüm bir şey gözləyirmiş kimi yüngülcə çəhrayı rəng aldı. O, əvvəlcə Motsartın menuetini, sonra Sezar Frankin sonatasını çaldı, səhnəyə baş əyməyə çıxanda isə onun əlində iki ədəd qızılgül vardı: “Lya Frans” və “Qlyuar de Dijon”. Cip qeyri-iradi öz qızılgüllərinə toxundu. Onların baxışları rastlaşdı; o, bir az da aşağı əyilib baş əydi. Səhnədən çıxanda qızılgülləri dodaqlarına yaxınlaşdırdı və Cip əlini elə geri çəkdi ki, sanki, əlinə tikan batdı. Neyləsin, qızılgülləri qoparıb döşəməyə atsınmı? Atası görərdi, Fiorsenin də qızılgüllərini görmüşdü, onları müqayisə eləyə bilirdi. O, qızının təhqir edildiyini düşünərdi! Bəs qızı təhqir olunmuşdumu? Qız bu barədə düşünməyə özünü məcbur edə bilmirdi. Bu, sadəcə, diqqət idi, ifaçı təkcə onun üçün çaldığını demək istəyirdi. Qulaqlarında baronessanın sözləri səsləndi: “Ona özünü özündən xilas eləmək lazımdır. Heyif! Böyük istedaddır!” Hə, onun böyük istedadı vardı! Əgər insan belə çala bilirsə, deməli, onda xilas edilməli nəşə var!.. Sonuncu solonu eşidəndən sonra onlar getdilər. Evdə o, ehtiyatla bu iki qızılgülü də o birilərin yanına qoydu.

Üç gün keçəndən sonra Cip baronessa fon Maysengilə “qeyri-rəsmi qəbula” getdi. Qız onu dərhal gördü, öz alçaqboylu, enlikürək dostu ilə birlikdə royalın yanında dayanmışdı və hansısa qadının çərənləməsinə qulaq asırdı. Onun görünüşü cansıxıcı və azacıq da həyəcanlandırıcı idi. Bütün gün tutqun, sakit olmuşdu; səmada yağışdan qabaq olduğu kimi qəribə parıltı var idi və Cip özündə deyildi. Qız birdən London üçün gizli qüsssəylə darıxdı və tədricən dirçəldi. Skripkaçının alçaqboylu tanışının baronessaya necə yaxınlaşdığını gördü və bir dəqiqədən sonra baronessa onu qızın yanına gətirib təqdim elədi: qraf Rosek. O, qızın xoşuna gəlmədi: gözlərinin ətrafında qara ləkələr vardı, ədaları həddən artıq qüsuruzdu, hansısa, soyuq şitliyi vardı. Ancaq diqqətli və nəzakətli idi, ingiliscə yaxşı danışdı. Görünür, polyak idi, ancaq Londonda yaşayırdı və musiqi haqqında

bilməli nə varsa, hamısını bilirdi. O ümid eləyir ki, miss Uinton onun dostu Fiorsenin çalğısını eşidib? Londonda yox? Bu qəribədir. Keçən mövsüm o, Londonda bir neçə ay çalmışdı. Bundan xəbəri olmadığına görə ovqatı yüngülcə təlx olan Cip cavab verdi:

– Hə, keçən il mən, demək olar ki, bütün yayı kənddə keçirdim.

– O, böyük uğur qazandı. Mən onu yenidən Londona aparıram. Bu, onun üçün çox yaxşıdır. Sizə onun çalğısı xoş gəlirmi?

Qız sfinksə oxşayan bu adamın qarşısında öz hisslərini açmaq istəmədi və mızıldandı:

– Oy, əlbəttə, o, sadəcə, qəribədir!

O, başıyla təsdiq elədi və sonra nəyisə xatırlayıb, yüngül təbəssümlə gülümsəyərək dedi:

– Onu sizinlə tanış eləyə bilərəmmi? Qustav, bu, miss Uintondur!

Cip geri döndü, o artıq qızın arxasında dayanmışdı: baş əyirdi. Gözlərində itaətkar heyranlıq ifadəsi vardı, bunu gizlətməyə də çalışmırdı. Cip polyakın yenidən nəzərəcarpacaq dərəcədə gülümsədiyini sezdi. Bir azdan Fiorsenlə pəncərənin taxçasında yanaşı dayanmışdılar. O, yaxından qəfəsə salınmış heyvana çox az oxşayırdı və sözsüz ki, öz mənsubluğuna görə nəzakətli idi. Saçını diqqətlə qırxdırmışdı, ondan – saçındanmı, dəsmalındanmı hansısa ətrin xoş qoxusu gəlirdi. Əgər o, ingilis olsaydı, qız onun beləcə ətirlənməsini bəyənməzdi. Barmağında brilyant üzük vardı və bu, elə də pis təsir bağışlamırdı. Hündür boyu, enli almacıq sümükləri, sıx, qısa saçları, ifadəli üzü, elastiki bədəni, sərbəst hərəkətləri – onu ilk dəfə görərkən qızda yaranan təəssüratları bir xeyli yumşaldırdı. O, olduqca cəsarətli görünürdü. Qəribə, kobudtəhər ləhcə ilə dedi:

– Miss Uinton, siz burada mənim tamaşaçısınız. Mən sizin üçün çalırım, ancaq sizin üçün.

Cip gülümsədi.

– Siz mənimlə əylənirsiniz, – o davam elədi, – ancaq xahiş edirəm, lazım deyil. Sizin üçün ona görə çalırım ki, sizə heyran olmuşam. Mən sizə son dərəcə məftun olmuşam. O çiçəkləri sizə göndərəndə əsla sizi təhqir eləmək fikrim olmayıb. Bu, sizin sifətinizi görmək xoşbəxtliyinin əvəzində minnətdarlıq ifadəsi idi.

Onun səsi titrədi, Cip başını aşağı salıb dedi:

– Bu, sizin tərəfinizdən çox lütfkarlıqdır. Mən də sizə çalğınız üçün təşəkkür eləmək istəyirəm. Siz çox gözəl çalırırsınız, doğrudan da, çox gözəl!

O, yenidən yüngülcə baş əydi.

– Mən Londona qayıdanda mənə qulaq asmağa gələcəksinizmi?

– Mən elə fikirləşirəm, hər bir adam sizə qulaq asmağa gələr, əgər buna nail olarsa.

– Burada mən ancaq pul xətrinə çalırım, – o qımışdı.

– Mən bu yerlərə nifrət edirəm, qəlbimi kədərlə doldurur. Sizinlə yanaşı heykəlin yanında oturan atanız idimi?

Cip başıyla təsdiq elədi. Qız hələ Fiorsenin onların tərəfinə etinasızca baş əyməsini unutmamışdı. Fiorsen əlini sifətində gəzdirdi, sanki, üzündəki donub qalmış ifadəni silmək istəyirdi.

– O, həqiqi ingilisdır. Siz isə yox, siz istənilən ölkədən ola bilərsiniz!

Cip istehza ilə baş əydi.

– Hə, hə, – o, təkidlə dedi, – sizin haradan – şimaldanmı, cənubdanmı olduğunuzu müəyyən eləyə bilmədim. Bura sizi görmək ümidiylə gəldim və olduqca xoşbəxtəm. Miss Uinton, mən sizin qulunuzam, həm də çox sadıq!

O, sürətlə, çox sakit, nədənsə, həyəcanlı ciddiliklə danışdı, səsində əsla sünilik hiss olunmurdu. Sonra birdən mızıldandı: “Ax, bu adamlar!” – yenidən yüngülcə baş əydi və yoxa çıxdı. Baronessa artıq kimisə onunla tanış eləməyə gətirirdi.

Bu görüşdən sonra Cip düşünürdü: “Doğrudanmı, o, hamıyla belə başlayır?” O, sadəcə, inana bilmirdi – səmimi həyəcandan qırılan səs, itaətkar, pərəstiş dolu baxışlar!

Kiməsə etibar eləməyəcək dərəcədə olduqca həssasdı, keçirdiyi aludəolma və nifrətetmə hisslərinin arasındakı uyğunluğu müəyyənləşdirə bilmirdi. Bu, şərh olunmurdu, hər iki hiss haradasa, onun qəlbinin dərinliyində bir-birinə qarışır, eyni zamanda da bir-biriylə mübarizə aparırdı. Bu, əlbəttə, məhəbbət deyildi, hətta məhəbbətin başlangıcı da deyildi, bu, uşaqların bütün sehrli, əlçatmaz, səy göstərərlərsə, hər halda, əldə eləyə biləcəkləri şeylərə olan təhlükəli marağına bənzər şeydir! Hələ burada musiqinin cəzbəedici gücü və baronessanın onun xilas olması haqqındakı sözləri... Lakin bütün bu hisslər və düşüncələr hələlik yalnız yaranmaq ərafəsindəydi. Qız, ola bilsin, onu bir də heç vaxt görməyəcəkdi. O hətta bunu istədiyini də bilmirdi.

IV fəsil

Cip hər səhər atası ilə birlikdə Kohbrunnenin mənbəyinə gedirdi, burada atası, o cümlədən digər xəstələr də iyirmi dəqiqə ərzində müalicəvi sudan içməli idilər. Atası suyu içdiyi müddətdə qız haradasa, parkın gözəl guşəsində oturub, praktika üçün alman dilində olan “Reklam” jurnalından hansısa romanı oxuyurdu.

Baronessa fon Maysenin yanında “qeyri-rəsmi qəbulda” olandan sonra da qız burada oturmuşdu. Onda Turgenevin “Bahar suları”nı oxuyurdu. Birdən qraf Roseki gördü, əlində bir stəkan su tutmuş halda cığırla gedirdi. Onun hansı təbəssümlə Fiorseni ona təqdim etməsini xatırlayıb, tələsik çətilrlə özünü gizlədi. Qız onun laklanmış yarımcəkmələrdəki qıçlarını, aşağısı dar olan rahat şalvarını, enli kəmər bağlamış adama xas olan küt yerişini görürdü. Düşünəndə ki qadın hiyləgərliyi ilə öz tualetindən istifadə eləyir, ona qarşı

Inventas vitam
juvat excoluisse
per artes

qərəzi daha da artırdı. Kişi beləcə qadına oxşamağa necə cürət eləyə bilərdi? Düzdür, kimsə onun yaxşı at çapdığını, təcrübəli qılıncoynadan olduğunu və çox güclü olduğunu demişdi. Yanından keçəndə qız onun qayıdacağından qorxub, Turgenevin kitabını bağladı və qaçdı. Lakin qızın qamətini, yüngül yerişini sezməmək mümkün deyildi.

Növbəti səhər qız həmin oturmaqda oturub nəfəsini qısa-raq, pəncərə qabağında Cəmlə Saninin arasındakı aydınlaşdırma mənzərəsini oxuyanda arxadan Fiorsenin səsinə eşitdi:

– Miss Uinton!

Onun bir əlində suyla dolu stəkan vardı, o birisində isə şlyapasını saxlamışdı.

– Mən indicə sizin atanızla tanış olmuşam. Bir dəqiqəliyə yanınızda otura bilərəmmi?

Cip oturmağın kənarına doğru çəkildi və o oturdu.

– Nə oxuyursunuz?

– Hekayə, “Bahar suları”.

– Bu, indiyə kimi yazılmışların ən yaxşısıdır! Haradasınız?

– Cəmlə Sanin, tufan vaxtı.

– Gözləyin! İndicə madam Polozova gələcək! Gözəl yazıdır! Neçə yaşınız var, miss Uinton?

– İyirmi iki.

– Bu hekayəni tamamilə başa düşmək üçün çox cavan-sınız, ancaq siz – sizsiniz! Siz hissələrinizlə dərk edirsiniz. Bağışlayın, adınız necədir?

– Gita.

– Gita? Elə də məlahətli səslənir.

– Məni həmişə Cip deyər çağırırlar.

– Cip? Ax, Cip! Hə! Cip!

O, qızın adını elə təkrarlayırdı ki, sanki, bunun ona heç bir dəxli yox idi, buna görə də Cip hirsələnmişdi.

– Atanıza dedim ki, sizinlə görüşmək xoşbəxtliyinə nail olmuşam. O, mənə qarşı çox nəzakətli idi.

– Atam həmişə nəzakətlidir, – Cip soyuq tərzdə səsləndi.
– O, şampan şərabinin soyudulmasında istifadə olunan buz kimidir. Elə düşünürəm, mənim haqqımda artıq sizə deyiblər, necə *mauvais sujet*¹...

Cip baş əydi. O, diqqətlə qıza baxdı və dedi:

– Bu doğrudur, ancaq mən yaxşı da ola bilərdim, daha yaxşı.

Qız ona baxmaq istəyirdi, ancaq hansısa qəribə sevinclə çuğlanmış halda bunu bacarmırdı. Bu insanda, hər halda, iradənin gücü vardı və özünü onun iradəsinə tabe eləməyə hazırıdı! Əgər qız istəsə, onu öz qulu, iti eləyə və xaltada saxlaya bilərdi. Qıza əlini uzatmaq qalırdı ki, o, diz çöküb qızın əlini öpsün. Qız bircə dəfə “bura!” desəydi, o, harada olsaydı belə, qaçıb gələrdi. İlk dəfə qız öz gücünü hiss edirdi və bu, onun başını gicəlləndirirdi. Lakin Cip özünə elə də əmin deyildi, özünü qalib hesab elədiyi bu anlarda dərhal da şübhələr əhvalını korladı. Sanki, Fiorsen qızın hisslərini oxuyub dedi:

– Mənə nəşə eləməyi əmr edin, dəxli yoxdur, nə olur olsun. Mən yerinə yetirərəm, miss Uinton.

– Onda yubanmadan Londona qayıdın. Burada siz özünüzü, sadəcə, əziyyətə salırsınız.

– Siz məndən mümkün olmayan şeyi xahiş edirsiniz, miss... miss Cip!

– Xahiş edirəm, məni belə çağırmayın... məni belə xidmətçilərim çağırırlar.

– Elə mən də sizin xidmətçinizəm.

– Ona görəmi mənim xahişimi yerinə yetirmək istəmirsiniz?

– Siz qəddarsınız!

Cip gültümsədi. O, gözlənilməyən qızgınlıqla dedi:

– Mən sizin yanınızdan heç yerə getməyəm. Heç bu barədə düşünməyin də! – Birdən o, cəld əyildi, qızın əlini dodaq-

¹ Özünü pis aparan adam (*fr.*)

larına yaxınlaşdırdı və sərt dönüb getdi. Həyəcanlanmış və heyrətlənmiş Cip hələ də onun sərt bığlarının toxunuşu hiss olunan əlinə baxırdı. Sonra o, yenidən güldü, əcnəbilər kimi əl öpmək, hər halda, artıq idi. Qız yenidən kitabı oxumağa başladı, ancaq oxuduqlarının mənası ona çatmırdı.

Kimsə bundan daha qəribə pərəstişkarlıq görmüşdümü? Cipə əvvəl olduğu kimi yenə də elə gəlirdi ki, cilovu əlində möhkəm saxlayıb, yalnız sədəqə verir, əl tutur. Eyni zamanda, onu artıq azad olmadığı fikri təqib edirdi. Hətta düşündüyü kimi, Fiorsen üçün dəfəndilməz olan məftunediciliyinin gücü də indi öz əleyhinə işləyirdi. Başlangıçda tam şübhə, qız bundan artıq şübhələnmə bilməzdi. Əgər qız ona gülümsemirdisə, o, qaşqabaqlı olur və özünü bədbəxt hiss edirdi. Qız gülən kimi isə canlanır, əhvalı düzəlirdi. Qız ona baxanda, adətən, kinli və narahat olan gözlərinin ifadəsi də dəyişirdi, bu gözlərdə kədərli, itaətkar heyranedicilik işarırdı. Belə riyakarlıq olmazdı, amma belə dəyişkənliyi qız onda daim müşahidə edirdi. Qız harada olurdusa, o da orada olurdu. Qız konsertə gedirdi, o artıq salonun girişindən beş-altı addım aralıda gözləyirdi. Şirni dükanına çay içməyə gedirdi, o da orada olurdu. Hər axşam qızın atla Neroberqə yola düşüb, keçə biləcəyi yerdə dolaşırdı.

Əgər hörmətlə qızın yanında bir neçə dəqiqəliyə oturacağı xahiş elədiyi Kohbrunnendəki həmin görüş nəzərə alınmazsa, o, qızı öz cəmiyyətinə bağlamadı və onu nəyləsə gözdən salmağa cəhd eləmədi. Yəqin, o, belə həssas qızla bunun təhlükəli olduğunu başa düşdü. Bu alovun ətrafında fırlanan başqa kəpənəklər də var idi və bu da onu özünü elə aparmağa məcbur eləyirdi ki, pərəstişini başqaları hiss etməsin. Cip isə nə baş verdiyini görürdümü, başa düşürdümü ki, onun müdafiə mövqeyinin altını necə qazırlar, ona öz ətrafında görünməyə icazə verməyin necə təhlükəli olduğunu, bununla da geriyyə gedən yolunu bağladığını hiss edirdimi? İşin mahiyyətinə görə, yox. Bütün bunlar qızı sərxoş

eləyən həmin günlərin təntənəsini gücləndirirdi; qız həyata daha çox vurulur, daha möhkəm inanırdı ki, onu qiymətləndirir və heyran olurlar; o, başqalarının yaxın düşə bilmədiklərini belə idarə eləmək bacarığına malikdir.

Fiorsen onu həyəcanlandırır. Axı kim belə narahat, şıltaq, qaynayan insanın yanında darıxa bilərdi? Bir dəfə o, qıza öz həyatının bəzi məqamlarından danışdı. Onun isveçli atası kiçik torpaq sahibkarı olub, fiziki cəhətdən olduqca güclüymüş, ancaq çox içirmiş. Anası isə rəssam qızıymış. Ona skripkada çalmağı anası öyrədibmiş, amma o, hələ uşaq olanda anası ölübmüş. On yeddi yaşı olanda atası ilə dalaşır və Stokholmun küçələrində skripka çalmaqla öz çörəyini qazanmağa başlayır. Necə olursa, məşhur bir skripkaçı onun çalğısını eşidir, ona dərs verməyə başlayır. Həddən artıq içən atası ölür, ona balaca bir malikanəni miras qoyur. O, dərhal da malikanəni satır, pulunu isə – özünün kobud tərzdə dediyi kimi, “hər cür axmaqlıqlara” xərcləyir.

– Ah, miss Uinton, mən həyatımda çox səfehliklər eləmişəm, ancaq bir daha sizi heç vaxt görə bilmədiyim həmin gün elədiyimin yanında onlar hamısı boş şey olacaq.

O, bütün bu sözləri həyəcanla deyib, dərhal da kənara çəkildi. Qız bir qədər şübhədən, bir qədər də şəfqətdən gülümsədi, ancaq onun qəlbində özünün də anlaya bilmədiyi hansısa yeni hiss doğdu. Ümumiyyətlə, həmin günlər o, özünü başa düşməkdə çətinlik çəkirdi.

Uinton isə onda nələr baş verdiyini görürdümü? Düzünü demək lazımsa, o təşvişə düşmüşdü. Ancaq hər şeydən çox öz narahatlığını düşünülməmiş hərəkətiylə aşkar eləməkdən qorxurdu, deyək ki, müalicəsinin bitməsinə iki həftə qalmış Cipi buralardan aparmaq kimi. Axı o, məhəbbətin əlamətlərini yaxşı bilirdi! Uzundraz, yırtıcı kimi olduqca yöndəmsiz, skripkayla atəş açan, enli almacıq sümükləri və nazik bakenbardları olan bu cənabın (ey ədalət sahibi!) yaşılıtəhər gözlərini Cirdən çəkmədiyini Uinton özlüyündə hiss eləmişdi və

Inventas vitam
juvat excoluisse
per artes

onun qorxusu güclənmişdi. Bəlkə də, ola bilsin ki, yalnız ingilisin əcnəbilərə anadangəlmə nifrəti onu həlledici addım atmaqdan saxlayırdı. O, bütün bunları ciddi qəbul eləyə bilməzdi. Cip, onun zərif Cipi məgər belə növdən olan tipə aludə ola bilərdimi? Heç vaxt! Bundan əlavə, qız hər hansı çətinliyi olanda, ya tərəddüd eləyəndə mütləq onun fikrini soruşurdu. Bu zaman Uinton qızın utanaraq sirr verməzliyini unudurdu, onu da yaddan çıxarırdı ki, o özü də Cipi sevəndə hər cür mehribanlıq göstərməkdən qaçır, qız da onu sevrəkən öz qəlbini ona açmırdı. Ümumiyyətlə, o nə qədər bəsirətli olsa da, görə bilməli olduğu şeyləri görə bilmirdi, təkcə Fiorsenin özgə niyyəti yoxmuş kimi açıq-aşkar elədiklərindən başqa. Onların getmək ərəfələrində Uintonun haqqında heç bir şey bilmədiyi epizod nəzərə alınmazsa, bunlar elə də ciddi şey deyildi.

Sonuncu gün sakit, bir qədər qüssəli idi. Axşam yağış yağmışdı və nəm hopmuş ağacların gövdələrindən, yerə tökülmüş yaş yarpaqlardan biyan kökünün güclə seziləcək qoxusu gəlirdi. Cipdə belə hiss yaranmışdı ki, buna qədər sevinclə dolu olan qəlbi birdən-birə boşalıb. Səhər yeməyindən sonra, Uinton hesabların ödənilməsi ilə məşğul olanda, qız vahəyə enən parka gəzib-dolaşmağa getdi. Göyün üzü buludlarla örtülmüşdü, ağaclar məyus halda başlarını aşağı salmışdı, bütün ətraf pərişan idi. Qız parkdan çıxıb, çay boyunca getməyə başladı; kəndin kənarındakı palçıqlı dalanı keçib, tərəyə qalxdı: oradan şose yoluna qayıda bilərdi. Nəyə görə hər şeyin sonu olur? Həyatında ilk dəfə Mildenhem haqqında, ov haqqında sevinmədən düşünürdü. O, indi Londonda yaşamaq istəyirdi. Orada musiqidən, rəqsdən, adamlardan, ona həzz verən xoş, sevinc dolu hisslərdən məhrum olmurdu.

Haradansa taxıldöyən maşının boğuc, yoğun fit səsi gəlirdi və bu səs onun əhvalını dəqiqliyi ilə ifadə eləyirdi. Qurğuşun rəngli buludların fonunda başı üstündən ağappaq

göyərçin ağararaq uçub-keçdi; artıq qızılı rəngə çalan ağcaqayınlar titrəyərək, yağış damllarını yerə tökürdü. Bütün bunlar necə də məsum görünürdü! Birdən yaşıl çəpərin arxasından iki balaca oğlan çıxdı, az qala, onu vurub yerə sərəcəktilər: yol boyunca qaçmağa başladılar. Cip sifətində yağışın ilk damlasını hiss elədi. Yağsaydı, ən çox sevdiyi yeganə donu korlanacaqdı: belə havada göyümtül rəngli, məxməri bu donu geymək olmazdı! Qız yağışdan qorunmaq üçün ağcaqayınların altına qaçdı. Yağış, bəlkə də, tezliklə kəsəcəkdə. Məsafəyə görə bir az zəifləsə də, taxıldöyən maşının şikayətli fit səsi hələ də eşidilirdi və bu səsə görə o, özünü daha da narahat hiss edirdi.

Oğlanların çıxıb qaçdıqları yaşıl çəpərin arxasından yad adam göründü: iri addımlarla ona təfər gəlirdi. Budur, ağcaqayınların yanındakı arxın üstündən tullandı. Fiorsen! Tövşüyürdü, əzgin idi, həyəcandan ağarmışdı... Yəqin, ona çatmaq istəmişdi, buna görə də çayı keçmədən birbaşa təpənin ətəyindən dolanan cığırla bura qalxmışdı. Onun şıq kostyumu sərt yoxuşu qalxanda çox əzilmişdi. Fiorsen güclə nəfəsini dərib dedi:

– Demək, sabah çıxıb gedirsiniz və mənə bu barədə heç nə deməyibsiniz! Mənə bircə söz belə demədən xəlvətcə getmək istəyirsiniz! Siz həmişə belə qəddar olursunuz? Yaxşı, onda mən də sizə aman verməyəcəyəm!

Birdən o, dizləri üstə çöküb qızın belindəki enli bafta qurşağın boş sallanan ucunu tutdu və üzünə sıxdı. Cip diksindi və ayaq üstəcə dondu. O, qızın dizlərini qucaqlamışdı.

– Cip, mən sizi sevirəm... Mən sizi sevirəm, məni qovmayın... İcazə verin, sizinlə olum! Mən sizin itinizəm, qulunuzam. Oy, Cip, mən sizi sevirəm!..

Onun səsi qızı təsirləndirdi və qorxutdu. Son iki ildə kişilər ona bu sözləri az deməmişdilər, ancaq o sözlərdə heç vaxt belə qarşısızalmaz istək olmamışdı, belə həris və yalvarış dolu baxışları qız heç vaxt görməmişdi, belə narahat,

dözümsüz və eyni zamanda da münasibətlərində belə ağciyər olan biri ilə də rastlaşmamışdı. Qız güclə deyə bildi:

– Qalxın! Xahiş edirəm!

O isə ara vermədən təkrar eləyirdi:

– Sevin məni, azacıq da olsa, lap azacıq da olsa, sevin!

Ah, Cip!

Ağlına gələn fikir qızı ildırım kimi vurdu: “Neçəsinin qarşısında o, beləcə dizi üstə çöküb?” Onun sifəti özünü unutduğu bu anda gözəl idi, belə gözəlliyi ancaq şiddətli həvəs yarada bilərdi və qızın qorxusu birdən keçib-getdi. Fiorsen qırıq-qırıq mızıldanırdı:

– Mən evsiz səfiləm, mən bunu bilirəm. Əgər siz məni sevsəniz, mən tamam başqa adam olaram. Mən sizin üçün böyük işlər görürəm. Oy, Cip, əgər nə vaxtsa arvadım olmağa razılaşarsınızsa! İndi yox. Nə vaxt mən sübut elərəm, onda. Cip... elə sevimli, elə gözəlsiniz!

Onun əlləri hey yuxarı qalxırdı və nəhayət, üzü Cipin belindəki qurşağa sıxılıb qaldı. Nə elədiyinin fərqində olmayan Cip əliylə onun saçına toxunur və deyirdi:

– Ayağa qalxın, xahiş edirəm.

O ayağa qalxdı və pıçıldadı:

– Mənə rəhm edin. Heç olmasa, bir söz deyin!

Qız isə tutqun gözləri ilə həyəcanlanmış halda ona baxırdı. Birdən o, qızı qucaqlayıb özünə sıxdı. Qız bütün gücüylə onu itələyib kənara sıçradı. O, xəcalətdən başını aşağı saldı və gözlərini yumdu, dodaqları titrəyirdi. Sarsıntıdan qızın ürəyi yenidən əsdi.

– Bilmirəm, – mızıldandı. – Sonra sizə deyərəm, İngiltərədə.

O baş əyib, əllərini sinəsi üstə çarpazladı, sanki, bununla demək istəyirdi ki, heç nədən ehtiyat eləməsin. Sonra isə yağışın hələ kəsmədiyinə baxmayaraq qız irəli getdi; o da itaətkar halda qızla yanaşı addımlayırdı, sanki, onun dodaqlarını öz məcburi öpüşü ilə təhqir eləməmişdi.

Öz otağına qayıdıb, islanmış donunu çıxardandan sonra Cip onun nə dediyini və ona necə cavab verdiyini xatırlamağa çalışdı. Qız heç nə vəd eləməmişdi, amma ona həm Londondakı, həm də kənddəki ünvanlarını vermişdi. Özünü başqa şey haqqında düşünməyə məcbur eləyirdi, ancaq elə hey onun barmaqlarının toxunmasını, əllərinin möhkəmcə sıxmasını hiss edir, onu öpəndə gözlərinin necə olmasını görür, yenidən qızı qorxu və həyəcan bürüyürdü.

Bu axşam o, konsert verirdi, qızın axırıncı konsertini. Düzü, o heç vaxt hansısa ümitsizliyinin gücüylə, hansısa ağılsız sərxoşluqla belə çalmamışdı. Qız ona qulaq asır, varlığını yeni hiss bürüyürdü: bu taledir! İstədi-istəmədi, ondan qaça bilməzdi.

V fəsil

İngiltərəyə qayıdandan sonra Cip bu hissdən məhrum oldu, yaxud az qala ki, məhrum oldu. Fiorsen başqası ilə tanış olar və onda Cipun ona bəxş etdiyi hər şeyi tapardı. Qızın onun üzərində hansısa hakimiyyətinin olduğunu, qızın xətrinə özünün başıpozuq həyatına son qoyacağını düşünmək belə gül-məliydi! Ancaq qəlbinin dərinliyində qız buna ümid eləyirdi.

Uinton yenidən azad nəfəs aldı və onu Mildenhemə getməyə tələsdirdi. Qıza yeni at almışdı, cavan tülküləri ovlamağın vaxtıydı. Ən azından, bir həftə çöllər boyunca həvəslə at çapmaq, qaçan tazıların görünüşü ona hər şeyi unutduracaqdı. Amma sonra, əsl ov mövsümü başlayanda qız yenidən darıxmağa və narahat olmağa başladı.

Mildenhem qaşqabaqlı idi, payız küləkləri cansızıcı tərzdə vıyıldaırdı. Onun balaca, qəhvəyi iti Lass qocalıqdan öldü. Qız taqəti kəsilən itini uzun müddət tək qoyduğu üçün özünü bağışlaya bilmirdi. Hər zaman xatırlayır, yadına salırdı ki, Lass və sadəürəklilərə xas olan xasiyyətlə, yanıqlı oxşamalara həvəsli Betti onun qayıtmasını gözləyirlər. İndi

Inventas vitam
juvat excoluisse
per artes

Cip özünü qəddarlıqda günahlandırır. Belə hallarda o, başqalarına qarşı etinasız, özünə qarşı isə sərt olurdu. Bir neçə gün, demək olar ki, xəstə oldu, özünü yaxşı hiss eləməyə başlayanda isə təşvişə düşən Uinton onu Londona – bibisi Rozamundanın yanına göndərdi. Düzdür, Cipsiz tənha qalacaqdı, amma əgər qız özünü paytaxtda yaxşı hiss eləsəydi və fikri dağılsaydı, o çox razı qalardı. Üç gündən sonra, şənbə günü Uinton Londona gəldi və qızını hiss olunacaq qədər şən görəndə çox sevindi, qəlbi rahatlanmış halda Mildenhemə qayıtdı. Atası gedəndən sonrakı gün isə Cip Fiorsendən məktub aldı: məktubu Beri-stritdən yola salmışdılar. Yazırdı ki, Londona qayıdır, qızın ona lütf elədiyi bircə baxışı, ona dediyi bircə sözü belə unutmayıb. Onu yenidən görəndə kimi rahatlıq tapmayacaq. “Uzun müddət, – məktub belə qurtarırdı, – sizinlə görüşənə qədər mən ölü kimi idim, məhv olmuşdum. Əlinizi öpür və sizin qulunuz olaraq qalırım. Qustav Fiorsen”. Bunu başqa kişi desəydi, qız yalnız nifrətlə gülümsərdi. İndisə bu məktub Cirdə onu təşviş salan əvvəlki duyğunu, ondan qaça bilməyəcəyini dərk etmək kimi xoş və həyəcanlı duyğunu oyatdı.

Cavabında qız yazdı ki, əgər o, hər hansı gün saat beşlə altı arasında gələrsə, bibisi onu görməyinə sevinəcək və imzasını qoydu: “Gita Uinton”. Qız rəsmi qısalığı ilə xoşuna gələn bu məktubu yazmağa xeyli vaxt sərf elədi. Doğrudanmı, qız onun hökmdarı olurdu? Onu istədiyi kimi idarə eləyə bilərdimi? Məktub buna şübhə yeri qoymurdu. Ümumiyyətlə, Cirdə özündən nə fikirləşdiyini oxumaq mümkün deyildi, hətta Uinton da tez-tez dalana dirənirdi. Rozamunda bibisini Fiorsenin gəlişinə hiyləgərcəsinə, ayaqüstü hazırlayırdı. Fiorsen gələndə isə, görünür, ona aydın oldu ki, ehtiyatlı olmalıdır; o hiss elətdirməməyə çalışaraq, yalnız Cirdə baxırdı. Gedəndə isə qulağına pıçıldadı:

– Yox, belə yox! Belə yox! Mən sizi tək görmək istəyirəm! Tamam tək!

Qız gülümsədi və başını yırğaladı, ancaq yenidən onun sevincinin günahı oynamağa və alovlanmağa başladı.

Axşam Rozamunda bibiyə etinasız halda dedi:

– Mister Fiorsen atamın xoşuna gəlmir, bəlkə də, ona görə ki, atam onun musiqisini qiymətləndirə bilmir.

Bu ehtiyatlı irad aldığı tərbiyənin hüdudları daxilində musiqini acgözlüklə sevən Rozamunda bibini qardaşına məktub yazanda Fiorsenlə bağlı olanlar haqqında susmağa məcbur elədi. Sonrakı iki həftə ərzində Fiorsen skripkasını da götürərək, az qala, hər gün gəlirdi. Ehtirash baxışlar altında qız özündə olmasa da, onu müşayiət edirdi. Qız artıq bu baxışlardan ötrü darıxmağa başlamışdı.

Uinton Beri-stritə gələndən sonra qız çətin vəziyyətə düşdü. Boynuna alsınmı Fiorsenin bibisigilə gəldiyini? Axı qız atasına yazdığı məktublarda bu barədə söz açmamışdı. Boynuna almasa, o, bunu bibisindən öyrənə bilməzdimi? Təşviş içində olan qız nə onu elədi, nə də bunu, atasına dedi ki, sonsuz bir istəklə ov eləmək istəyir. Bunu xeyrə yozan Uinton qızı dərhal da Mildenhemə apardı. Qızda nə yüngülləşdirici, nə də təskinləşdirici qəribə duyğu var idi, sanki, qaçdığı şeyin onu geri qayıtmağa məcbur eləyəcəyini bilirdi. Ovçuların onların evindən uzaq bir yerdə yığılması qərara alınmışdı, ancaq Cip ov yerinə atla getməyi təkid elədi. O, hələ də Mildenhemdəki atabaxanlara yardım eləyən qoca jokey Pettensə əmr elədi ki, ora özünün ikinci atını gətirsinlər. Ürəkaçan sərincülək əsirdi, yağış yağacağı gözlənilirdi. Uinton özü və Cip üçün xəlvəti guşə tapdı. Onlar ora, xoşbəxtlikdən, heç kəs hiss eləmədən birbaşa getdilər, təcrübəli ovçu, gödəkçəsi bozarmış, öz arıq madyanında belə cəsarətlə irəli atılmağı bacaran bu təkqollu atlıya həmişə güvənə bilərdi! Qalın pöhrəlikdən tazılara baxan ovçulardan biri – itibaxışlı, cod, batıq yanaqları olan, balaca, qarabuğdayı oğlan at belində çıxdı, onlara əl eləyib, yanlarından çaparaq keçib yenidən meşədə itdi. Zığ-zığ quşu qulaqdeşən

Inventas vitam
juvat excoluisse
per artes

qışqırıqla uçaraq, havada dövrə vurdu və birdən də arxada yox oldu. Şumlanmış sahəylə sarıtəhər, yöndəmsiz, qonur torpaqdan güclə seçilən dovşan qaçırdı. Seyrək ağaclıqların arasından görünən yüksəklərdə göyərçinlər sürətlə uçurdular. Meşənin dərinliyindən it baxıcılarının sərt səsləri eşidirdi, görünür, qoxunu hiss edib, ayıdöşəyilərinin və itburnu kollarının arasında dövrə vururdular.

Cip cilovu möhkəmcə sıxıb sinədolusu nəfəs alırdı. Ətrafda hər şey xoş, tünd ətir saçdı; mavi səmada açıq-boz buludlar sürətlə süziürdü; ancaq burada külək yuxarıdakından yarıbayarı zəif idi, yalnız iki gün bundan əvvəl saxtanın vurub saldığı ağcaqayın və palıd ağaclarının yarpaqlarını qabağına qatıb qovurdu. Əgər tülkü onlar tərəfə qaçsaydı və onu təkə təzalarla birinci onlar ovlaya bilsəydilər! Uinton “Triks, axtar!” qışqıranda təzi ağ xallı sarıtəhər başını qaldıraraq, məzəmmətlə sahibinin tutqun qəhvəyi gözlərinə baxırdı. Meşədən ovçu şeypurunun gurultusu eşidildi və təzi təzədən özünü itburnu kollarının içinə soxdu.

Cipin yeni kəhər atı qulaqlarını şəkəldi. Meşənin ətəyindən qara kəhər atlı, boz gödəkçə, minici şalvarı və uzunboğaz çəkmə geymiş cavan bir oğlan çıxıb onlara yaxınlaşdı. Bütün ovçuların bura yığılmasının mənası varmı? Cip tələsmədən çağırılmamış qonağı nəzərdən keçirdi, o isə şlyapasını yüngülcə qaldıraraq gülümsədi. Azacıq ötkəm olan bu təbəssüm nəse sirayətədedici idi, cavabında Cip ixtiyarsız olaraq, yumşalmış halda, güclə seziləcək təzədə gülümsədi. Bu kimdi? Onun görünüşü şən və sakit idi. Qız onu qətiyyənlə xatırlamırdı, ancaq onda nə isə qıza tanış gəlirdi – girdə sifəti, səliqə ilə qırılmış üz, qara buruq saçları, olduqca işıqlı gözləri, cəsərləti, sakit baxışları. Ona bənzər birisini harada görmüşdü?

Uintonun qulaqbatıran harayı onu dönməyə məcbur elədi. Tülkü yaxınlıqdakı kolların arxasında gizlənirdi! Cipin gözləri atasının gözləri ilə rastlaşdı, atasının gözləri polad

kimi sərt olmuşdu. Səs-səmir kəsilmişdi, sanki, insan və at metal yığınınə çevrilmişdilər. Nəyə görə o “atu!” deyə qışqırmırdı? Amma dodaqları aralandı, sözlər ağzından güllə kimi çıxdı. Cip minnətdarlıq hissiylə cavan oğlana gülümsədi, o, atasının qışqırmasına imkan verdi və cavabında yenə də oğlan ona gülümsədi. Elə bu an hürərək izlə gələn ilk tazılar irəli cumdular, biri, o birisi, üçüncüsü – havaya tüstü burumları qaldırdılar! Bəs atası niyə yerindən tərpənmirdi?

Yanından qara at keçib-gəttdi, arxasınca da Cipin kəhəri cumdu. Gənc oğlan qara atıyla onu soldan keçdi. Yalnız baş itəbaxan, tazıları idarə eləyən və onlar üçü idilər. Cipin kəhəri olduqca sürətlə birinci çəpəri aşdı və Uinton geri dönərək qışqırdı: “Cip, sakit ol! Dayan!” O isə bacarmırdı, həm də niyə dayanmalıydı? Otlaq, daha üç otlaq, tülkü xalis möcüzəydi, elə bil, ipin üzəriylə qaçırdı! Hər dəfə kəhər irəli sıçrayanda qız fikirləşməyə macal tapırdı. “Necə də gözəldir! Mənə necə də xoşdur!” Yer üzündə buna bənzər ikinci duyğu yoxdur! Üstəgəl, burada başçı atasıdır, itlər onlarla bərabər qaçır, öz istədikləri kimi, otlağın sonu yoxdur! Rəqs boş şeydir! Bu həтта yaxşıdır, hə, musiqiyə qulaq asmaqdan belə yaxşıdır! Bütün həyatın boyu çəpərlərin üstündən keçib beləcə çapasan! Yeni kəhəri cilovu dartsa da, əla idi...

Qız, qara atı çox gözəl qaçan gənc oğlanla eyni vaxtda növbəti çəpərin üstündən aşdı. Oğlan indi şlyapsını qulaqlarının üstünə basmışdı, sifəti gərginləşmişdi, ancaq dodaqlarında həmin təbəssümdən azca da olsa qalmışdı. Cip düşündü: “At belində yaxşı oturur, çox inamlı, ancaq özünü yəhərə çox basır. Atam kimi heç kim gözəl və sakit at çapmır!” Əslində, Uintonun yəhərdə özünü saxlaması qüsuruz idi. Tazılar qaçaraq sürüylə döndülər, indi qız da, sanki, onlara qarışmışdı! Bax bu, at çapmaq idi! Heç bir tülkü çox duruş gətirə bilməzdi!

Birdən o, tülkünü otlağın uzaq qurtaracağında gördü, quyruğunu sıxıb qaçırdı və qız ani fikirdən alovlandı. “Oy!

Bunların əlinə düşmə! Qaç, tülkü, qaç! Uzaqlaş!” Doğrudanmı, biz hamımız yorulub əldən düşmüş çarəsiz heyvanı qovuruq? Özündən yüzlərcə dəfə böyük atlar, kişilər və qadınlar, itlər hamısı balaca bir tülkünün üstünə düşmüşdülər? Qarşısında daha bir çəpər yüksəldi, daha biri. Vəcdlə çəpərlərin üzərindən uçub keçəndə indicə onu bürüyən xəcalət və insaf hissini itirdi. Bir dəqiqə sonra tülkü yüz yard aralıda olan irəlidəki itin qabağında yerə sərilmişdi və bu, Cipi çox sevindirirdi! Qız dəfələrlə ovlanan tülküləri görmüşdü, qorxunc mənzərəydi! Əvəzində isə belə gözəl at çapmaq! Təngnəfəs olmuş qız təntənə ilə gülümsəyib, düşünürdü ki, çəmənliyin kənarına çatana qədər gənc oğlan hiss eləmədən üzünü silə biləcəkm.

Qız atası ilə oğlanın necə söhbət elədiyini gördü, onlar geri yola düşəndə isə oğlan birbaşa qızın sifətinə baxıb, şlyapasını qaldıraraq dedi:

– Siz necə də çapırdınız!

Onun səsi xoş, musiqili idi. Cip başını tərpədərək minnətdarlığını bildirdi.

– Siz, yəqin, yeni atımı nəzərdə tutursunuz?

Qız hələ də baş sındırırdı: “Mən bu adama bənzər birisini, hər halda, harada görə bilərəm?”

Onlar daha iki dəfə at çapdılar, ancaq birinci dəfə olduğu kimi ləzzət vermədi. Qız daha cavan oğlanı da görmədi, deyəsən, onun adı Sammerhey idi, Mildenhəmdən on mil aralıda olan Uidrinqtondakı hansısa ledi Sammerheyin oğlu idi.

Ciplə Uinton batan günəşin işığında tələsmədən geri qayırdılar. Hər ikisi susurdu. Sərin küləyin təsirindən əla əhvalda olan qız özünü xoşbəxt hiss edirdi. Hər şey toranlığa qovuşurdu – ağaclar, tarlalar, ot tayaları, çəpərlər, yolun kənarındakı gölməçələr. Kənd evlərinin pəncərələrində artıq işıq görünürdü, havadan qatran tüstüsünün qoxusu gəlirdi. Bütün gün ərzində o, ilk dəfə olaraq, Fiorseni xatırladı, az qala, qüssə ilə xatırladı. Əgər o, qədim, rahat qonaq otağına

gəlib qız üçün çalsaydı, qız isə sobanın yanında mürgüləyərək, oturub yanan sidr budaqlarının qoxusunu ciyərlərinə çəksəydi, necə gözəl olardı! Motsartın menyetini və ya Pyazın¹ qəlb titrədən mahnısını çalsaydı – qız ilk dəfə onun ifasında bunlara qulaq asmışdı – ya da müşayiətsiz çaldığı onlarla digərlərini! Bu, ən gözəl günün ən gözəl sonluğu olardı! Hər şeyin gözəl olması üçün bircə bu istilik çatmırdı, musiqinin və pərəstişin istisi!

Dabanlarıyla atı yerindən tərpədir, ah çəkdi. Musiqi və Fiorsen haqqındakı fantaziyaları yalnız ondan uzaqlarda özü-nə rəva görə bilərdi. Əgər o, yenidən özünü Visbadendə, yağışlı gündə ağcaqayın ağacının altında apardığı kimi apar-saydı, bəlkə də, heç etiraz eləməzdi. Sənə pərəstiş edilməsi necə də xoşdur! ...Qız indi altı il onu gəzdirən qoca madyanını minmişdi və madyan tövlənin qoxusunu hiss edib fıncı-rırdı. Bu da axırıncı döngə, öz cizgiləri ilə tanış olan köhnə mülkədar evinə – geniş, olduqca tutqun, rahat pilləkənli evə aparan fıstıq xiyabanı. Qız yorulmuşdu, yağış çiləyirdi. Sabah bütün bədəni sızıldayacaqdı. Qız işıqlandırılan qapı-nın ağzında dayanmış Markini gördü, cibindən madyanlar üçün qənd çıxardarkən onun dediklərini eşitdi:

– Ser, mister Fiorsen, visbadenli centlmen təşrif gətirib.

Qızın ürəyi döyünməyə başladı. Bu nə deməkdi? O, niyə gəlmişdi? Buna necə cürət eləmişdi? O, belə satqıncasına necə hərəkət eləyə bilərdi? Ah, o, əlbəttə, qızın atasına heç nə demədiyini bilmir. Bu, onun cəzası idi! Qız evə qaçdı və bir-başa yuxarı qalxdı. Bettinin dediklərini eşidə bildi: “Vanna hazırdır, miss Cip!”

– Oy, Betti, əzizim, mənə yuxarı çay gətir! – qız qışqırdı və vanna otağında yox oldu. Burada o, təhlükəsiz yerdə idi. Həm də vannanın sirayətədicisi istisində vəziyyəti götür-qoy eləmək daha asan idi.

¹ *Pyaz Jan* (1828-1892) – fransız bəstəkarı, oratoriyaların və komik operaların müəllifi

Yalnız belə ola bilərdi: Fiorsen atasından onu istəməyə gəlmişdi. Birdən o, tamam sakitləşdi. Belə daha yaxşıdır, daha atasından gizli sirri olmayacaqdı! Əgər özü ona ərə getməyə qərar verməsəydi, atası onunla Fiorsen arasında dayanacaqdı. Bu fikir onu sarsıtdı. Doğrudanmı, o, bunları düşünmədən belə uzağa getmişdi? Nə olacaq? Əgər həтта o, “yox” deyərsə belə, Fiorsen ondan əl çəkməyəcəkdi. Bəs ona “yox” demək istəyirdimi?

Qız isti vannanı çox sevirdi, amma indiyə kimi suda belə çox qaldığı olmamışdı. Burada ona asan idi, amma orada necə də çətin olacaqdı! Qapını döydülər və bu, onu məcbur elədi ki, vannadan çıxıb onun üçün çay gətirən Bettini içəri buraxsın.

– Miss Cip, nə vaxt hazır olarsınızsa, aşağı düşməyinizi xahiş edirlər.

VI fəsil

Baxışları ilə qızını ötürən Uinton Markidən soruşdu:

– Siz bu centlmeni neynəmişiniz?

Təkcə “bu” sözü onun həyəcanını bürüzə verdi. Amma dəhlizi keçənə kimi onun başında çoxlu qeyri-adi fikir yaranırdı. Kabinetində başını olduqca nəzakətlə əyib, Fiorsenin nə deyəcəyini gözləyirdi. “Skripkaçı” xəz paltoda idi, əlində fetr şlyapasını oynadırdı. Niyə birbaşa onun gözlərinə baxmırdı? Baxanda da, sanki, adamı gözləriylə yemək istəyirdi.

– Mayor Uinton, yəqin, siz mənim Londona qayıtdığımı bilirsiniz?

“Demək, Cip onunla görüşüb və mənə heç nə deməyib – o, ürək ağrısıyla düşündü. – Ancaq onu ələ vermək lazım deyil”. O, yenidən başını nəzakətlə əydi. Buz soyuqluğu ilə qonağını qorxutduğunu hiss edir, amma Fiorseni bu qorxudan xilas eləməyi ağına da gətirmirdi.

Fiorsen otaqda gəzişməyə başladı. Sonra dayandı və həyəcanlanmış halda dedi:

– Mayor Uinton, sizin qızınız yer üzünün ən gözəl varlığıdır. Mən onu dəlicəsinə sevirəm. Mən gələcəyi olan adamam. Əgər qızınızla evlənsəm, sənətimlə çox şeyə nail olacağam. Mənim bir az da sərvətim var, ancaq qızınızın arzuladığı əsas sərvət skripkamdır.

Uintonun sifətindən yalnız soyuq nifrət oxumaq mümkün idi. Demək, bu tip elə düşünür ki, o, Uinton, qızından söhbət gedəndə pul haqqında düşünə bilər! Bu, sadəcə, onu təhqir edirdi. Fiorsen davam elədi:

– Mən sizin xoşunuza gəlmirəm. Bunu ilk andaca hiss elədim. Siz ingilis centlmenisiniz, – bu sözləri o, kinayə ilə dedi, – mən sizin üçün heç kəsəm. Ancaq öz dünyamda mənim nəşə bir dəyərim var. Mən avantürist deyiləm. İcazə verərsinizmi, qızınızdan arvadım olmasını xahiş edirəm?

O, əlini qaldırdı və dua edirmiş kimi ayaq üstəcə dondu. Bir anlığa Uinton bu adamın əzab çəkdiyini hiss elədi. Bununla belə, yenə də həmin buz soyuqluğu ilə cavab verdi:

– İlk olaraq mənə müraciət elədiyiniz üçün sizə çox borc-luyam, ser. Öz evimdə nəzakətsiz olmaq istəmirəm, mənim qeydsiz-şərtsiz sizin arzunuza son imkanlarıma qədər müqavimət göstərəcəyimi nəzərə alaraq lütfkarlıq eləyib, yox olarsınızsa, çox şad olaram.

Fiorsenin sifətindəki, az qala, uşaq məyusluğu və çaşqınlığı dərhal öz yerini qəzəb, inamsızlıq, ələsalma və nəhayət, ümitsizlik ifadəsinə verdi.

– Mayor Uinton! – o səsləndi. – Axı siz də sevibsiniz! Siz, yəqin ki, onun anasını sevibsiniz. Mən əzab çəkirəm.

Uinton buxarıya tərəf çəkilib, sərt halda döndü:

– Ser, mən qızımın hisslərinin sərəncamçısı deyiləm. Ona necə xoşdursa, elə də hərəkət eləyə bilər. Yalnız deyirəm: əgər o, sizə ərə gedərsə, bu, mənim ümidlərimə və baxışlarıma zidd olacaq. Zənnimcə, siz, ümumiyyətlə, icazə

verəcəyimi elə də gözləməyirdiniz. Mister Fiorsen, mən kor deyiləm və Visbadendə onun ətrafında necə fırladığınızı görürdüm.

Fiorsen yazıq təbəssümlə cavab verdi:

– Bədbəxtlər əllərindən nə gəliрсə, onu da eləyirlər. Siz mənə icazə verərsinizmi, onu görüm?

Qızı bu oğlanla onun icazəsi olmadan görüşürmüş, hər şeyi ondan gizləyib – ondan. Necə olmasından asılı olmayaraq, bütün bunlar öz sarsıntıları idi!

– Onun arxasınca adam göndərərəm, – Uinton dedi. – Hələlik çay, ya da viski içmək istəmirsinizmi?

Fiorsen başını yırğaladı. Tam yarım saat sükut içində, xoşagəlməz şəraitdə keçdi. Palçığa bulaşmış, əzilmiş paltarlarında buxarının qabağında dayanmış Uinton bu sükuta daha yaxşı dözüdü, nəinki onun qonağı. Bu anadangəlmə uşaq ev sahibi ilə yarışmağa cəhd eləmək üçün çox əlləşirdi. Fiorsen, görünür, bütün nəzakətləri bir qırağa qoydu, hirsə otaqda addımlayıb pəncərəyə yaxınlaşdı, pərdələri kənara çəkib, qaranlığa baxmağa başladı. Sonra yenə də nə isə qərara alıbmış kimi Uintonun əks tərəfində dayandı, sanki, bu hərəkətsiz adam tərəfindən oda atılıbmış kimi oturağa çökdü və divara tərəf döndü. Uinton təbiəti etibarlı qəddar adam deyildi, ancaq Cipin xoşbəxtliyini hədələyən bu tipin necə qıvrıldığına baxdıqca əylənirdi. Hədələyən? Hə, məlum işdir, qız onun təklifini qəbul eləməz! Bəs onda qız niyə onunla görüşməsinə gizli saxlayırmış? Uinton da əzab çəkirdi.

Sonra Cip daxil oldu. Qız gülümsəyirdi, ancaq onun sifətində hansısa bir çəkindirici qapalıq var idi. Qız Fiorsenə yaxınlaşdı və əlini ona uzadıb, sakitcə dedi:

– Nə yaxşı, lütf edib gəlibsiz!

Uinton ürək ağrısı ilə burada artıq olduğunu hiss elədi! Yaxşı, o, kəsə danışacaqdı, görünür, onun arxasında çox iş olubmuş.

– Mister Fiorsen səni istəməyə gəlib. Mən ona belə məsələləri sənin özünün həll elədiyini dedim. Əgər onun təklifini qəbul eləyərsənsə, təbii ki, bu, istəyimin əksinə olacaq.

O danışıqca da sifəti daha çox pörtürdü, qız isə nə ona, nə də Fiorsenə baxırdı. Uinton onun sinəsi üzərindəki krujevanın necə enib-qalxdığını hiss elədi. Qız güclə seziləcək tərzdə çiyinlərini çəkdi və qəlbinin dərinliklərinə qədər sarılmış Uinton birdən dönüb qapıya doğru getdi. Ona aydın oldu ki, qızı onun nəsihətlərinə ehtiyac duymur. Doğrudanmı, atasına olan məhəbbəti bu skripkaçıya olan məhəbbətindən azdır? Amma elə buradaca qəlbindəki incikliyi də, qəzəbi də boğdu: qızı olmadan yaşaya bilməzdi! Qoy o lap ən axırıncı əclafa ərə getsin, bütün hallarda qızı ilə olacaqdı: o, qızının məhəbbətinə və sevgisinə möhtacdı. Qızı onun indiki həyatı üçün də, keçmiş həyatı üçün də çox dəyərli idi. O, otağına ürək ağrısıyla getdi.

Yemək üçün aşağı düşəndə Fiorsen artıq yox idi. Bu adam nə dedi, qızı ona nə cavab verdi, həyatında belə şeyi soruşmazdı. Qürurun yaratdığı körpünün üstündən keçmək asan deyil. Cip ona xeyirli gecələr arzulamaq üçün ayağa qalxanda, hər ikisinin sifəti, sanki, mum manekenlərin sifətiydi.

Sonrakı günlərdə qız özünü heç nə ilə ələ vermədi, atasının iradəsi əleyhinə getməyə hazırlaşdığını göstərən bircə söz də demədi. Fiorsen, sanki, olmamışdı, onu, sadəcə, xatırlamırdılar. Uinton isə onun incik olduğunu, qəlbində ona qarşı nəsə kin saxladığını yaxşı bilirdi. Bir dəfə nahardan sonra o, sakitcə soruşdu:

- Cip, mənə açıqca de: bu adam xoşuna gəlirmi?
- Müəyyən qədər, hə, – qız da eyni sakitliklə cavab verdi.
- Bu kifayətdirmi?
- Ata, mən bilmirəm.

Qızın dodaqları titrədi və onu həyəcanlı görərkən həmişə olduğu kimi, Uintonun ürəyi yumşaldı. Əlini uzadıb qızının barmaqları üstə qoydu və dedi:

Inventas vitam
juvat excoluisse
per artes

– Mən sənin xoşbəxtliyinə heç vaxt əngəl olmayacağam, Cip. Ancaq bu, xoşbəxtlik olmalıdır. Xoşbəxtlik olacaqmı? Düşünürəm. Sən, yəqin, bilirsən onun haqqında nələr danışdırlar?

– Hə.

Bunun qıza məlum olduğunu bilmirdi, onun ürəyi əsdi.

– Bu çox iyrendir, başa düşürsənmi? O, tamamilə bizim təbəqənin adamı deyil.

Cip başını qaldırıb ona baxdı:

– Ata, düşünürsən ki, mən “sizin təbəqə”nin adamıyam?

Uinton üzünü döndərdi. Qız onun əlinin üstünə qoyduğu barmaqlarını oynadaraq davam elədi:

– Mən səni incitmək istəmədim. Ancaq bu belədir ki var, elə deyilmi? Mən sənə təbəqənə məxsus deyiləm. Həmişə, nə vaxt ki mənə bu barədə deyibsən, bu adamlardan nə qədər uzaq olduğumu hiss eləmişəm. Mən ona yaxınam. Musiqi mənim üçün həyatda hər şeydən qiymətlidir!

Uinton ürpəşirmiş kimi onun barmaqlarını sıxdı.

– Cip, əgər sənə xoşbəxtliyin arzuedilən olmasa, bu, mənim üçün ən qorxunc fəlakət olar.

– Ata, nəyə görə xoşbəxt olmamalıyam?

– Sənə xoşbəxtliyin naminə kiminlə lazımdırsa, barışa bilərəm. Ancaq mən buna inana bilmərəm. Əzizim, mən xahiş edirəm, Allah xatirinə, bir də düşün. Mən sənə pis rəftar eləyən adamı güllə ilə vuraram.

Yatmamışdan əvvəl o dedi:

– Sabah Londona gedirik.

Olsun ki, onsuz da baş verəcəklərdən qaçmağın mümkün olmayacağını başa düşdü, ya da qızının bu skripkaçı ilə tez-tez görüşərsə, ondan ayrılacağına zəif də olsa, ümid bəslədi, hər nəydisə, daha əngəl yaratmamağı qərara aldı.

Qeyri-adi pərəstiş yenidən başladı. Hələ də özünün quş yox, pişik olduğuna, kölə yox, hökmdar olduğuna inanan qız Milad bayramına yaxın razılıq verdi. Bir, ya iki dəfə

Fiorsen öz hisslərinə azadlıq verəndə və onun ədəbsiz öpüşlərindən qız özünü təhqir olunmuş hesab eləyəndə, az qala, qorxu içində hara getdiyini düşünürdü. Ümumilikdə isə onun heyranlığından və musiqisindən sərxoş olmuş qız şən əhvalda idi, baxmayaraq ki bəzən atasını incitdiyini bildiyinə görə vicdan əzabı çəkirdi. Təsadüfi hallarda Mil-denhemdə olurdu, onu dərdin əzdiyi bacısının himayəsinə verən atası isə bütün vaxtını orada keçirirdi və az qala, yəhərdən düşmürdü. Rozamunda bibi Fiorsenin çalğısına məftun olsa da, qardaşıyla razıydı ki, o “dözülməzdir”. Ancaq o, nə desə belə, sözləri Cipə heç cür təsir eləməirdi. Bu, yeni və sarsıdıcı kəşf idi – həssas və yumşaq qızın inadkarlıq damarı! Etirazlar, görünür, yalnız qızın qətilyini möhkəmləndirirdi. Nəhayət, xeyirxah qadının təbii nikbinliyi Rozamunda bibiyə tələqin eləməyə başladı ki, Cip, hətta belə subyekti də adam eləyə bilər. Nə deyirsən de, o da özlüyündə məşhur adamdır!

Toy fevral ayına təyin olundu. Sent-Cons Vudda bağı olan ev alındı. Toydan əvvəlki ay, həmişə olduğu kimi, nəşəli bir vurnuxmada keçdi: mebel, paltarlar almaq. Əgər bunlar olmasaydı, kim bilir, nişanla bir-birinə bağlanmış neçə-neçə düyün açılmış olardı.

Nəhayət, bu gün onlar evləndilər. Sonuncu günə qədər Uinton bu toyun olacağına inanmırdı. Məyusluğunu və acılarını sezdirməməyə çalışaraq, kürəkəninin əlini sıxdı, ancaq bununla heç kimi aldada bilməyəcəyini yaxşı bilirdi. Allaha şükürlər olsun ki, kilsəsiz, toy piroqu, dəvətlər, təbriklər və bu kimi cəfəngiyatlar olmadan keçinə bildilər, yoxsa o dözməyəcəkdi. Hətta Rozamunda da olmadı, xəstəydi, uzanmaqdan ötrü də kömək istəyirdi!

Köhnə kreslonun arxasına söykənərək, buxarının alovuna baxdı. İndi onlar Türkiyə getmək üzrəyidilər, hə, məhz indi. Musiqi! Simlərdən və ağaclardan qopan səslərin qızını ondan oğurlaya biləcəyi kimin ağına gələ bilər? Hə, yəqin,

Inventas vitam
iuvat excoluisse
per artes

onlar indi artıq Torkidə, oteldədirler. Uintonun dodaqlarından uzun illər ərzində ilk dəfə dua eşidildi:

– Qoy qızım xoşbəxt olsun! Qoy onlar xoşbəxt olsunlar!

Markinin qapını açdığını eşidib gözlərini yumdu və özünü yuxuluğa vurdu.

İkinci hissə

I fəsil

Cip fikirli halda özünün açıq-sarı rəngli məxmər donuna baxırdı. Onun ətrafındakı qızlardan, atasının dediyi kimi, toy “cəfəngiyatları” olmadan ərə gedəni çətin tapırdı. Qatarda səfəri ərzində onların çox az qismi indi birincidərəcəli kupe-də oturub, heç olmasa, qəlbini sevinclə dolduran unudulmaz bir neçə saat ərzində hamının heyranlığının və pərəstişinin diqqət mərkəzində olduğunu xatırlamaqdan heç bir ləzzət almazdı. Bir küncdə otursan, hətta xatırlamaq imkanın olmaya ki, dostların özlərini necə aparırdılar, kim nə deyirdi, kim necə görünürdü və qüssəli fikirləri dağıtmaq üçün bütün bunları öz gənc ərinə necə danışırıdın? Bəs onun nəyi vardı? Təzə, ilk dəfə bu gün geydiyi donu, bir də Bettinin göz yaşlarını, nikahı qeydə alanın şlyapanın dibini andıran sifətini və öz köməkçisini xatırlaya bilərdi. Qız, gizlicə qarşısında oturmuş, nazik parçadan tikilmiş boz kostyum geyən Fiorsenə baxdı. Onun əri! “Missis Qustav Fiorsen!” İndi onu belə çağıracaqdılar, ancaq o özü üçün əvvəlki Gita Uinton kimi qalacaqdı. Başqa ad heç vaxt ona yaraşmazdı. Özünə etiraf eləməsə də, qız qorxurdu, onun baxışları ilə rastlaşmaqdan çəkinirdi və pəncərədən çölə baxmağa çalışırdı. Qaşqabaqlı, fərəhsiz gün idi: nə istilik, nə də günəş vardı, nə də boz qurğuşun rəngli, sahillərində kədərli söyüdlər olan Temzanın şırıltısı eşidilirdi...

Birdən qız əlinə toxunulduğunu hiss elədi. Əvvəllər ifa edərkən onun sifətini heç vaxt indiki kimi qeyri-adi dərəcədə ilhama gəlmiş halda görməmişdi. Qız birdən özünü inamlı hiss elədi. Hər şey onda olduğu kimi qalacaqsın!.. Onun əlləri qızın dizləri üstündəydi, sifəti azacıq dəyişmişdi, ilhamı

Inventas vitam
juvat excoluisse
per artes

solmuş, sönmüşdü, dodaqları şişkin idi. O, ayağa qalxıb qızın yanında oturdu. Qız sonsuz sevinclə düşündü ki, dəhliz yanlarındadır və dərhal da yeni evləri barədə danışmağa başladı. Bu günəcən, nə qədər bir yerdəydilər, o, təsadüfən əlinə düşən yeməyin üstünə atılan ac adama oxşayırdı. İndisə, qız tamamilə ona məxsus olandan sonra tamam dəyişmişdi, sanki, məktəbdən qayıdan uşaq idi.

O, məşq skripkasını çıxarıb, səsazaldan aləti qoşdu və çalmağa başladı. Başını döndərəndə qız ona baxdı. O, indi nazik bakenbardlı vaxtlarından daha yaxşı görünürdü. Bir dəfə necə oldusa, qız bu bəklərə toxunub dedi: “Əgər bu qanadçıqların yox olsaydılar!” Növbəti səhər onlar artıq yox olmuşdular. Ancaq qız hələ də ona, ən çox da onun nəvəzisinə alışa bilmirdi.

Torkidə səma tərtəmiz və ulduzlu idi, taksinin pəncərəsindən içəri dolan külək dəniz qoxusunu gətirirdi. Uzaq körfəzdə işıqlar sayrışırdı, balaca buxtanın tünd-göy rəngə çalan suyunda qayıqlar, sanki, ördəklər kimi yırğalanırdılar. Maşın dayanandan və onlar otelin holluna girəndən sonra Cip pıçıldadı:

– Lazım deyil, qoy onlar heç nə hiss eləməsinlər!

O, sakitcə qızı qabağa buraxdı.

– Heç kim heç nə başa düşmür, mənim Cipim! Tamamilə heç nə! Biz çoxdan evlənmiş ər-arvadıq və bir-birimizi artıq təngə gətirmişik!

Nahar vaxtı hər ikisini bu etinasızlıq oyunu əyləndirirdi. Ancaq aradabir o, gizlədilməsi mümkün olmayan nifrətlə gözlərini onlara maraqla göstərən dinc müştəriyə elə dikirdi ki, Cip həyəcanlanırdı. Qız azacıq, o isə həddən artıq çaxır içəndən sonra etinasızlıq oyununa son verildi. Həddən artıq çox çərənləməyə başladı, yeməkpaylayanlara oyamalar qoşur, restoranın müştərilərinə sataşırdı. Cip gülümsəyirdi, ancaq başqalarının onun bu hərəkətlərini sezəcəyindən ehtiyatlılıq daxilən titrəyirdi. Onların başları, az qala, balaca masanın

üstündən bir-birinə toxunurdu. Sonra onlar holla çıxdılar, o, hökmən qızın da onun kimi siqaret çəkməsini istəyirdi. Qız adam içində heç vaxt siqaret çəkməmişdi, ancaq etiraz eləyə bilmədi: bu, yaxşı çıxmaz, qızlıq işvəsi kimi başa düşülərdi. Özünü onun ətrafında qəbul olunan kimi aparmalıydı. Qız pərdəni kənara çəkdi və onlar pəncərənin qabağında yanaşı dayandılar. Parlaq ulduzların işığında dəniz tamam göy rəngə çalırdı, körfəzin üzərindən yüksələn qollu-budaqlı şam ağaclarının arasından ay boylanırdı. Cipin boyunun beş yarım funt olmasına baxmayaraq, güclə onun çənəsindən gəlirdi. O, ah çəkdi və dedi:

– Mənim Cipim, çox gözəl gecədir!

Birdən ani fikirdən həyəcanlandı, axı bu adam onun əriydi, qız isə onu tamam tanımırdı! “Ər”... Qəribə, çirkin sözdür! Qız özünü qaranlıq otağın qapısını açan uşaq kimi hiss elədi və onun əlindən yapışıb pıçıldadı:

– Bax! Yelkənlı qayığı görürsən? Gecə o, dənizdə neyləyir?

Yuxarıda, onların qonaq otağında royal vardı, ancaq yararsız imiş. Sabah başqasının bura qoyulmasını xahiş eləyərdilər. Sabah! Buxarıda gur alov yanırdı. Fiorsen skripkasını götürdü və pəncəyini çıxardı. Köynəyinin qolu cırılmışdı. “Mən tikərəm!” – qız hansısa təntənə ilə düşündü. Bax onun üçün artıq iş vardı. Otaqdakı qərənfillərdən güclü, tünd qoxu gəlirdi. O, azından bir saat çaldı və öz açıq-sarı rəngli məxmər donunda olan Cip, oturmağa yayxanaraq qulaq asdı. Yatsaydı, necə də yaxşı olardı! Qızın ağzının kənarlarında balaca kədərli qırışlar hiss olunurdu, gözləri dərinləşir və tutqunlaşırdı, qız indi incidilmiş uşağı xatırladı. Fiorsen gözlərini onun sifətindən çəkmirdi. Nəhayət, skripkanı yerinə qoydu.

– Cip, sənin yatmaq vaxtıdır, yorulubsan.

Qız itaətlə ayağa qalxdı və yataq otağına getdi. Həddən artıq tələsərək, daim ürəyində hansısa ağırlı sancılar hiss

Inventas vitam
juvat excoluisse
per artes

edərək, buxarının yanında soyundu və yatağına uzandı. Soyuyq yorğan-döşəkdə, nazik gecə köynəyində qız üşüyür, isinə bilmirdi, uzanıb gözlərini şölələnən alova dikmişdi. Heç nə barədə düşünmürdü, sadəcə, sakitcə uzanmışdı. Qapı cırıldadı. Qız gözlərini yumdu. Onun ürəyi varmı? Sanki, artıq dayanmışdı, vurmurdu. Qız nə qədər bacarırdısa, gözlərini açmadı. Buxarının işığında çarpayının yanında onun diz çökdüyünü gördü... Cip onun sifətini aydın görə bilirdi. Bu sifət oxşayırdı... oxşayırdı... bu sifəti harada görmüşdü? Ah, bəli, şəkildə görmüşdü! İfigeniyanın ayaqlarına döşənmiş, ayrı düşmüş, lal baxışları bir nöqtədə donmuş ac vəhşi heyvanın sifətiydi. Qız dərindən qısa ah çəkdi və əlini ona uzatdı.

II fəsil

Cip özünü bütünlüklə ərinə verməyəcək qədər məğrur idi. Bu ilk günlərdə o, Fiorsenə hər şeyi, hər şeyi verdi, bircə ürəyindən başqa. O, qəlbən ürəyini də vermək istəyirdi, ancaq ürəyə əmr eləyə bilməzsən. Əgər Fiorsen qızın gözəlliyinin gücü ilə özündəki azgınlıq həddinə çatan vəhşiliyin öhdəsindən gələ bilsəydi, qızın ürəyi də dodaqları ilə birlikdə ona doğru can atardı. Qızın ona məxsus olmadığını başa düşürdü və özünə xas olan şəhvətpərəstliklə, azgınlıqla yalan yol seçirdi – qızın qəlbində hissləri yox, həssaslığı oyatmağa çalışırdı.

Əgər varlığını çaşqınlıq büriyən, sanki, elə hey sürüşkən bir şeyi tutmağa cəhd edirmiş kimi yaşadığı anlar nəzərə alınmazsa, qız, hər halda, bədbəxt deyildi. Nə vaxt ki o çalırdı və sifətini ilham işığı şəfəqləndirirdi, qız öz-özünə deyirdi: “Bax belə, bax belə, indi o, mənə yaxın olacaq!” Amma ilham yavaş-yavaş yoxa çıxırdı və özü də, hissləri də yoxa çıxan qız onu necə saxlayacağını bilmirdi.

Onların sərəncamına verilən bir neçə otaq otelin ən uzaq başında idi və o istədiyi qədər çala bilirdi. O, səhərlər məşq

eləyəndə, qız qayalıq terrasları dənizə kimi enən parka gedir, burada xəzə bürünərək, oturub kitab oxuyurdu. Tezliklə buradakı hər bir həmişəyaşıl bitkini, gülü tanıdı. Bax, bu, payız gülüdür, bu isə məxmərəkdir, bu çiçəyin adı isə ona məlum deyildi, bu isə ulduzlu cəzayir bənövşəsidir. Günün əksər hissəsi yaxşı olurdu, artıq quşlar oxuyurdular, yuva qurmağa hazırlaşırdılar və bahar onun qəlbində ikiqat, üçqat daha artıq hiss olunurdu, oyanan torpaqdakı yeni cücərtiləri açıq-aydın görürdü. Belə duyğular hələ bahar gəlməyəndə yaranır. Başı üzərindən tez-tez dimdiklərini acgözlüklə uzaqdan qağayılar uçuşurdu, onların qışqırtısı eynən pişik miyovultusunu xatırladırdı.

O hətta bu bir neçə gündə necə böyüdüyünü, yüngül musiqinin müşayiəti ilə bu yoğun səsin onun həyatına necə möhkəm daxil olduğunu da dərk eləyə bilmirdi. “Kişi təbiəti”nin dərkindən əlavə, Fiorsenlə yaşamaq onun gözlərini çox açdı, qız artıq onun həyat fəlsəfəsini canına hopdurmuşdu, ola bilsin ki, qəti vurulmuş həssas birisi kimi bu, onun üçün qaçılmaz olmuşdu. Fiorsen şeyləri olduğu kimi qəbul etmək istəmirdi, yalnız ona görə ki, başqaları onları elə görürdülər. Bir çox artistlər kimi onun möhkəm inamı yox idi, yalnız arada başqaları qanını qaraldanda dözmür, təpik atırdı. Onun bütünlüklə günəşin qürubuna dalmaq, çiçəklərin ətrinə, melodiya, indiyə kimi öyrəşmədiyi nəvazişə sevinmək, gözlənilmədən dilənçiyə, kora sonsuz mərhəmət göstərmək və tam əksinə, olduqca böyük ayaqları və ya uzun burnu olan kişiyyə, ya da yastı sinəsi, övliya sifəti olan qadına dərindən nifrət bəsləmək qabiliyyəti vardı. O, gümrəhləqlə addımlaya və ya ayaqlarını güclə sürüyə bilərdi. O, tez-tez oxuyur və sirayətədiçi tərzdə gülümsəyərək, onu da yıxılana qədər gülməyə məcbur edirdi, yarım saatdan sonra isə ağır düşüncələrdən əzgin halda, gözlərini dibsiz, qara boşluğa dikibmiş kimi ayaq üstəcə donub-qalırdı. Qız özü də hiss eləmədən onunla birlikdə bu hisslər dünyasına dalmağa

başladı, ancaq bu vaxtlar da gözəl, zərif, həssas olur, başqalarının iztirablarını heç vaxt unutmurdu.

O, özünü sevən kimi göstərməyə çalışırdı, ancaq qızı çox da təngə gətirmək istəmirdi, bircə dəfə də elə olmamışdı ki, gözəlliyinə pərəstiş elədiyini qıza hiss elətdirsin. Onun kələyi qızı ona görə şoka salmırdı ki, qız özünü daim ləyaqətli təbəqədən kənarında hiss edirdi – qız hətta bir dəfə bunu atasına da izah eləməyə çalışmışdı. Amma başqa cəhətləriylə o, hər halda, qızı şoka sala bilirdi. Qız onun başqalarının hisslərinə xor baxmasına, onların ünvanına astadan nəsə deyərək, onu qııcıqlandıran adamlara qarşı dərin nifrətinə alışa bilmirdi. O, özünü qraf Roseklə Şillerin heykəlinin yanından keçərkən qızın atasına qarşı belə aparmışdı. Arabir qız onun bəzi iradlarından sıxılmalı olurdu, baxmayaraq ki bu iradlar o qədər məzəli olurdu, qız gülməyini saxlaya bilmirdi. Qız görürdü ki, bu, onu qəzəbləndirir, daha azğın halda adamların üstünə atılır. Bir dəfə qız masanın arxasından qalxdı və çıxıb getdi. O, qızın arxasınca qaçdı, döşəmənin üzərində onun ayaqları yanında nəhəng pişik kimi diz çökərək, alnını onun əlinə sürtməyə başladı.

– Mənim Cipim, məni bağışla, ancaq onlar əsl heyvanlardır. Kim özünü saxlaya bilərdi? Hə, de mənə, mənim Cipimdən başqa kim özünü saxlaya bilərdi?

Qız da onu bağışlamalı olurdu. Ancaq bir dəfə, nahar vaxtı o, özünü xüsusilə həyasızcasına aparanda qız dedi:

– Yox, mən bacarmıram. Heyvan sən özünsən.

O ayağa qalxdı və tutulmuş, qəzəblənmiş halda, otaqdan çıxdı. Bu, onun qıza olan qəzəbini beləcə büruzə verdiyi birinci hadisəydi. Cip buxarının yanında həyəcanlanmış halda oturmuşdu, ancaq, hər şeydən əvvəl, əslində, onu incitdiyinə görə əzab çəkmirdi. Məgər bu, özünü bədbəxt hiss eləmək üçün yetərli deyildimi?

Amma o, saat onda qayıtmayanda qız özünü itirdi. Yəqin, nəsə qorxulu bir söz demişdi! Düzdür, qəlbində öz

dediklərindən imtina eləmirdi. İlk dəfə olaraq, qız, atasının da Fiorsendə qeyd elədiyi bayağılığı açıq mühakimə elədi. Əgər o, ingilis olsaydı, qız heç vaxt başqalarının hisslərini beləcə tapdalamağa qadir olan birisinə rəğbət hiss eləməzdi. Bəs onda qızı cəzb eləyən nə vardı? Təbiilik, azğınlıq, yüksəlişin hipnozçu gücü, musiqçinin ustalığı? Bütün bunları ondan qopara bilməzsən. Qolaylanmaq, yüksəliş, kədər – Fiorsenin musiqisindəki bütün bunlar ona pəncərədən görünən, qayalara çırpılan tutqun ləpə döyən, zolaqlarla dövrələnmiş dənizi, yaxud günəşin parlaq işığında gömgöy olan, üzərində ağ qağayaların dövrə vurduğu dənizi, ya da axının zol-zol elədiyi zərif, gülümsəyən, sakit, narahatlığı dəfolunmaz dərinliklərdə əriyən və həmin dərinliklərdən baş vurub yenidən qalxmağa və genişliklərə tökülməyə can atan dənizi xatırladırdı. Qız ondan nə onu qucaqlamısını, nə ona səcdə eləməsinə, nə fərasətli və qeyri-adi olmasını, nə də pişik hiyləgərliyini xatırladan tülkülüyünü gözləyirdi. Ondən qəlbinin elə hədiyyələrini gözləyirdi ki, barmaqlarının arasından göylərə can atsinlər və arxalarınca qızın da qəlbini çəkib aparsınlar!

Təki o gəlsin, qız onun üstünə atılacaq, boynunu qucaqlayacaq, ona sığınacaq, onda əriyəcəkdi. Nəyə görə də olmasın? Bu, qızın borcu idi və həm də məgər sevinc deyildimi? Ancaq birdən onu əsməcə tutdu. Qəlbinin gizlinlərində gizlənən, həddən artıq dərin olduğu üçün ayırd edilməsi çətin olan bir instinkt onu geri çəkilməyə məcbur elədi. Axına, sevgiyə təslim olmaq, sanki, ona qorxulu gəldi, vahiməyə düşəcək qədər qorxulu oldu. Hiss olunmayan özünüqoruma instinkti onu naməlum bir istiqamətə apara biləcək hansısa fəlakətə qarşı üsyan elədi. Bu, uçurumun kənarında dayanan insanın dərəkəlməz hissi idi, bir az da yaxına addımlamaq qorxusu və eyni zamanda bu addımı atmağa olan şiddətli bir istək.

Qız yataq otağına getdi. Onun harada olduğunu, nə elədiyini, nə fikirləşdiyini bilmədən uzanıb yatmaq mümkün

Inventas vitam
juvat excoluisse
per artes

deyildi. Gümüşə tutulmuş daraqla saçını daramağa başladı. Güzgüdən ona solğun sifət, iri, tutqun gözlər baxırdı. Nəhayət, ağılına belə fikir gəldi: “Mən heç nə eləyə bilmərəm! Mənim üçün heç fərqi yoxdur!” Çarpayığı uzanıb, işığı söndürdü. Narahat və yalqız idi, buxarı yanmırdı. Başqa heç nə barədə düşünməyərək yuxuya getdi.

Yuxuda gördü ki, dəmir yolu vaqonuyla dənizdə gedir, atası ilə Fiorsenin arasında oturub. Dalğalar yüksəyə qalxdıqca qalxır, vaqonun divarlarına çırpılıb sakitləşirdilər. Qız həmişəkitək gözətçi iti kimi dərhal oyandı və onun qonaq otağında çaldığını başa düşdü. Görəsən, indi saat neçəydi? Uzanıb titrək, o qədər də yaxşı eşidilməyən musiqiyə qulaq asırdı. İki dəfə yerindən qalxmaq istədi, ancaq, sanki, tale ona işarə verirdi, tərpnmə. Hər dəfə də düşünürdü: “Yox, mən bacarmıram! Yenə də həmin şey. Onun üçün musiqisi ilə neçə adamı yuxudan oyatmağın fərqi yoxdur. Öz xoşuna gələn işi görür və başqa heç nə barədə düşünmür”. Qulaqlarını tutaraq uzanmaqda davam elədi.

Qız bir də əllərini qulaqlarından çəkəndə, o artıq çalğısına ara vermişdi. Sonra qız onun otağa necə girdiyini eşitdi və özünü yuxuluğa vurdu. Səhər o, özünü hər şeyi unudubmuş kimi aparırdı, Cip isə unutmamışdı. Çox istəyirdi, onun nələr hiss elədiyini, hara getdiyini öyrənsin, ancaq qüruru bunu soruşmağa imkan vermirdi.

Birinci həftə atasına hər gün iki dəfə məktub yazırdı, sonra isə təsadüfən açıqcalar göndərməyə başladı. Sevmədiyi adamın yanında həyatının necə keçdiyini ona necə danışsan? Doğrudanmı, atası haqlı idi? Bunu etiraf eləmək – qızın qüruruna olduqca toxunmuş olardı. Qız London üçün darıxmağa başladı. Yeni evi hələ hazır deyildi. Nə vaxtsa ora köçsəydilər, başqalarının yaşayışına mane olmaqdan qorxmadan ürəkləri istəyən kimi yaşasaydılar, bəlkə də, həyat tamam başqa cür davam edərdi? O, yenidən işləməyə başladılar, qız ona kömək edər və hər şey yaxşı olardı. Yeni ev,

yeni bağ, tezliklə çiçəkləməli olan ağaclar! Qız pişik və it saxlayacaqdı, atası Londona gələndə at çapmağa başlayacaqdı. Rozamunda bibi, dostları gələcəkdə, musiqili gecələr təşkil etmək olardı, hətta rəqs də – axı qız çox gözəl rəqs eləyirdi. Axı konsertlər, sevinc və qələbə gətirən konsertlər onun uğuru idi, onun və qızın uğuru! Başlıcası isə öz evinlə məşğul olmaq necə də xoş olacaqdı, orada hər şey rənginə və görünüşünə görə qəşəng və təbii olmalıydı! Hər halda, qəlbinin dərinliklərində indidən gələcək haqqında fal açmağın xeyrə olmadığını düşünürdü.

Hər nə olmuş olsa belə, yelkənli qayıqda üzmək onu sevindirirdi. Aydın günlər idi, mart günəşi havanı isindir-məyə başlamışdı, yüngülcə külək əsirdi. Fiorsen icarəyə götürdükleri qayıq, “dəniz canavarı”nı çox gözəl idarə edirdi, ümumiyyətlə, o, sadə adamların əhatəsində özünü daha yaxşı hiss edirdi.

Bu saatları Cip bütünlüklə poeziyaya və romantikaya verirdi. Dəniz göyü idi, qayalıqlar və cənub sahillərinin meşəli ətkləri, sanki, yüngül tüstünün içində mürgüləyirdi. O, “dəniz canavarı”nı yaddan çıxarıb qızı qucaqlayırdı və qız bu mənəvi yaxınlaşmanın qısa anları üçün ona minnətdar olurdu. Qız ilk məyusluğun acısını daddığı bütün bu üç həftə ərzində onu olduğu kimi başa düşməyə çalışdı. Ərə getdiyi ilk vaxtlara uyğun olan adi çətinliklər onu qorxutmurdu, özü qızğın məhəbbət hiss etmədiyindən, onu da nədəsə qınaya bilmirdi. Həyəcanının səbəbi dərinlikdəydi – qız elə hey qarşısına dəfəndilməz bir sədd çəkildiyini və özünü daim cilovda saxlamalı olduğunu hiss edirdi. Qız qəlbinə bütünlüklə onun üçün açmamışdı və onu da tanıya bilmirdi. Nəyə görə bəzən qızın gözüne baxır və sanki, onu görmürdü? Hansısa ciddi bir parçanı çalanda onu birdən şux və ya qəmli melodiya keçməyə, ya da, ümumiyyətlə, skripkanın bir tərəfə qoymağa nə məcbur eləyirdi? Coşqun sevinclərdən sonra məyusluqla dolu uzun saatları nə ilə izah etmək olardı? Ən başlıcası isə

Inventas vitam
juvat excoluisse
per artes

musiqi onun qəribə, solğun sifətini dəyişdirən həmin təsadüfi anlarda o, nə düşünürdü? Ya bu, sadəcə, görmə illüziyası idi? Ümumiyyətlə, o, nəyə arzulayırdımı? “Özgə ürəyi – qaranlıq meşə...” Hamı üçün, ancaq bircə sevən adamlar üçün yox!..

Bir dəfə səhər Fiorsen məktub aldı.

– Aha! Pol Rosek bizim evə baxmağa gedib. “Göyərçinlər üçün füsunkar yerdir” – evimizi belə adlandırıb.

Cip üçün arıq, yaltaq görünüşü olan Roseki və onun, sanki, çoxlu sirdən xəbərdar olan gözlərini xatırlamaq həmişə arzuolunmaz idi. Qız sakitcə soruşdu:

– Qustav, onun nəyi sənin xoşuna gəlir?

– Oy, o, xeyirli insandır! Musiqidən və... çoxlu şeydən yaxşı baş çıxarır.

– Məncə, o, iyrəncdir.

– Nəyə görə iyrəncdir, mənim Cipim? – Fiorsen gülümsədi. – O, yaxşı dostdur. O, sənə heyran olub, çox heyran olub! *Il dit qu'il a une technique merveilleuse*¹, qadınlara müraciət eləmək üçün.

– Mənə elə gəlir, o, quruqurbağasına oxşayır.

– Eləmi, mən bunu ona deyərəm! O, məmnun olacaq.

– Əgər sən belə eləyərsənsə, mən...

Fiorsen ayağa sıçrayıb onu ağuşuna aldı, sifəti peşmanlığını elə komik ifadə eləyirdi ki, qız dərhal da sakitləşdi. Nəticədə Roseki elə adlandırdığı üçün təəssüflənməli oldu. Ancaq, hər halda, Rosekin casus, soyuq şəhvətpərəst olduğuna əmindir! Təkcə onu düşünəndə ki Rosek onların balaca evi ətrafında casusluq eləyir, evləri nəyə, gözündən düşürdü.

Üç gündən sonra onlar Londona gəldilər. Taksi Lords Kriket-qaunda dönənə kimi Cip Fiorsenin əlindən yapışmışdı. Qız son dərəcə həyəcanlanmışdı. Parkdakı ağacların tumurcuqları artıq şişirdi, badamın çiçək açmağına lap az qalmışdı. Hə, bu da onların küçəsi. Beşinci ev, yeddinci,

¹ O, özünün çox gözəl texnikası olduğunu deyir (*fr.*)

doqquzuncu... on üçüncü, daha ikisi! Budur, kənarlarına yasəmən kolları əkilmiş yaşıl hasara ağ rənglə yazılmış “19” rəqəmi, onların bağında badam artıq çiçəkləmişdi! Hasarın arxasında isə pəncərə taxtaları yaşıl rənglə rənglənmiş, elə də hündür olmayan ağ ev görünürdü. Qız maşından yerə sıçradı və birbaşa bütün geniş, qızarmış sifəti ilə gülən Bettinin ağuşuna düşdü, onun hər əlindən qulaqlarını şəkləmiş, gözləri almaz kimi parlayan balaca qara burunlar boylanırdı.

– Betti! Bu qəşənglər nədir belə?

– Əziz mem, mayor Uintonun hədiyyəsidir!

Cip onun yumşaq çiyinlərini möhkəmcə qucaqlayaraq, hər iki skoç-teryeri ondan aldı, küçükləri sinəsinə sıxaraq, hər iki tərəfinə sırayla ağaclar əkilmiş cığırda qaçmağa başladı; küçüklər karıxmış halda onun burnunu, qulaqlarını yalayırdılar. Dördkünc giriş otağından keçib, pəncərəsi çəmənliyə açılan qonaq otağına girdi; eyvanın qapısı qabağında dayanıb bu bəzəkli, təzə otağa baxmağa başladı: burada hər şey onun arzuladığı kimi döşənməmişdi. Qara atlas ağacı ilə işlənmiş divarlar ağ idi, hətta onun ümid elədiyindən də yaxşı görünürdü. Bağda, onun bağında isə armud ağacları tumurcuqlamışdı, ancaq hələlik çiçək açmamışdı. Evin ətrafında bir neçə nərgizgülü açmağa başlamışdı, hətta birinin artıq qönçəsi də var idi. Qız hələ də küçükləri özünə sıxıb, onların yumşaq bədənlərinin istiliyindən həzz alırdı. Sonra da qonaq otağından qaçıb, pilləkənlərlə yuxarı qalxmağa başladı. Oy, necə də gözəlmiş öz evində olmaq... Birdən qız arxadan kiminsə onu qucaqlayıb yuxarı qaldırıldığını hiss elədi; qız beləcə, azacıq dəmdəməki halda gözləri ilə şəfəq saçaraq geri döndü, elə əyildi ki, ərinin dodaqları onun dodaqlarına çata bilsin.

III fəsil

Öz yeni evində ilk səhər Cip sərçələrlə, ya da əvvəlcə cürətsiz halda civildəməyə, cikkildəməyə başlayıb, sonradan nələri var ortalığa qoyub, oxuyan hansısa quşlarla eyni vaxtda yuxudan oyandı. Sanki, Londonun bütün qanadlılar çarlığı onun bağına toplaşmışdılar və yaddaşında qədim bir şerin misraları canlandı.

Təbiətin bütün gözəl övladları
Yeni evlənənlərin yanındadırlar:
Onlara xeyir-dua verirlər...
Ahəngdar quş xoru da,
Səhərin necə açıldığını
Onlara xəbər verirlər!

Qız çevrilib Fiorsenə baxdı. O, başını balıqda gizlədərək uzanmışdı, yalnız sıx pırtlaşq saçları görünürdü. O, həmişəlik qızın, qız da onundurmu? Bəs bu ev kimindir? Onların ümumi eviydimi? Bu yad, ancaq artıq daimi otaqlarında, çarpayılarında hər şey ona daha ciddi və həyəcanlı görünürdü. Onu oyatmamağa çalışaraq qız sürüşüb adyalın altından çıxdı və pəncərənin qabağında dayanıb pərdəni kənara çəkdi. Hələ toran çəkilməmişdi, yalnız uzaqlarda, haradasa, ağacların arxasında çəhrayı üfüqlər işarırdı. Əgər London səhərini bürüyən alçaqdan sürünən duman tüstüsü və yatan paytaxtın zəif səsləri olmasaydı, hər şey kənd səhərini xatırladardı. O, bu evin sahibəsi idi, burada sərəncam verməliydi, hər şeyə baxmalıydı! Bəs küçüklər! Onlara nə yedizdirsən?

Bu, onun insafla düşündüyü saatlardan birincisi idi. Onun incə zövqü hər şeyin mükəmməl olmasını istəyirdi, ancaq bunu başqalarından, xüsusilə də xidmətçilərdən tələb eləməyə üzü gəlmirdi. Onları bizləməyəcəkdi ki!

Fiorsenin sahmana salınmış həyat haqqında azacıq belə təsəvvürü yox idi. O hətta qızın ev işlərini qadaya salmağa səy göstərməsini də qiymətləndirə bilmirdi. Qız ondan kömək istəməyəcək qədər məğrur, bəlkə də, olduqca ağıllı idi, əgər lap istəsəydi də, o, açıq-aydın etiraz eləməyə qadir deyildi. “Dərd-sər bilmədən yaşamaq!” – onun devizi belə idi. Cip özü də başqa cür arzulamırdı, ancaq bu, gün ərzində bir neçə dəfə süfrə açılan, üç xidmətçisi olan evdə mümkünümü? Hələ iki küçüyü də bu yandan! Əgər kimsə sənə, heç olmasa, məsləhətlə də kömək eləmirsə, bütün bunları necə idarə eləyəsən?

Qız öz qayğılarını kiminləsə bölüşmürdü. Özünü olduqca ehtiyatlı aparmalıydı. Təpədən-dırnağa kimi mühafizəkar olan Betti nə vaxtsa Uintonla olduğu kimi, Fiorsenlə də çətinliklə yola gedirdi, ancaq hamısından çətini atası ilə idi. Qız onun üçün darıxırdı, ancaq, əslində, onunla görüşməkdən qorxurdu. Birinci dəfə o, qız uşaq olanda gəlmişdi, daha doğrusu, gəlməli olmuşdu. İndi də gəlişini artıq qızının məxsus olduğu “bu tipin” evdə olmamasına hesablayaraq gəldi. Qız özü qapını açdı və atasının iti gözləri sifətini görməsin deyə, onun üstünə atılıb boynunu qucaqladı. Dərhal da Don və Daff adlandırdığı küçüklərindən danışmağa başladı. Onlar, sadəcə, qəşəngdilər! Onlardan heç nəyi qorumaq olmur: onun ev başmaqlarını cırıq-cırıq eləmişdilər və çini qablar olan dolaba dırmaşaraq, orada yatmağa dadanmışdılar! Amma hər şeyə o özü baxmalıdır!

Danışığına ara vermədən qız atasını pilləkənlə yuxarı, sonra isə aşağı endirib, bağa, sonra da musiqili otağa – ya da studiyaya, döngəyə ayrıca çıxışı olan evciyə apardı. Studiya ilə qız fəxr eləyirdi. Fiorsen burada sakitcə məşq eləyə bilirdi. Uinton dinmədən onunla birlikdə evi dolaşır, aradabir dəqiq iradlarını bildirirdi. Bağın uzaq küncündə, onları qonşudan ayıran hasara baxaraq, Uinton birdən onun əlini sıxdı.

– Hə, Cip, özün necəsən?

– Oy, mən, sadəcə, deyə bilərəm, çox gözəl! – Ancaq o, atasına, atası da ona baxmırdı. – Ata, bir bax! Pişiklər buradan özlərinə cığır açıblar!

Uinton dodaqlarını sıxdı və geri döndü. Skripkaçı haqqındakı fikri yenidən onun qəlbini ağrıtdı. Qızı, görünür, özünü şən və qayğısız göstərərək, ona heç nə deməməyi qərara almışdı, ancaq onu aldada bilməzsən!

– Bir mənim çiçəklərimə bax! Bu gün əsl bahardır!

İki-üç arı uçuşurdu. Tər yarpaqlar elə nazik və şəffafdı ki, günəş şüaları onları asanlıqla dəlib keçirdi, al-qırmızı krokuslar zərif damarcıqları, qönçəsinin ortasındakı çəhrayı işartıyla içində günəş işığı yığılan vazanı xatırladırdılar. Mülayim külək budaqları tərpedirdi, gah orada, gah da burada ayaqları altında quru yarpaqlar xışıldayırdı. Hər şeydə, otlarda, mavi səmada, badam ağacının çiçəklərində artıq baharın nəfəsi hiss olunurdu.

Cip əllərini boynuna aparıb birləşdirdi.

– Baharı hiss eləmək necə də gözəldir!

Uinton isə düşünürdü: “O dəyişib!” Qız mehriban, cəld, daha müdrik, ciddi olmuşdu, hərəkətlərində özünə inam, gülüşlərində sevinc hiss olunurdu. Amma o, xoşbəxt idimi?

Yanlarında kimsə səsləndi:

– Aha! Çox xoşdur!

Bu adam yırtıcı kimi xəlvəti yaxınlaşmışdı, hə, o, elə yırtıcıydı ki vardı! Uintona elə gəldi ki, Cip diksindi.

– Qustav, atam hesab eləyir ki, studiyada tünd pərdələr asmaq lazımdır.

– Hə, hə, – Fiorsen baş əyib dedi, – London klubunda olduğu kimi.

Uinton Cipun sifətini izləyirdi, qızın sifətində itaətkar bir yalvarış ifadəsinin canlandığını gördü. O, özünü gülümsəməyə məcbur elədi və dedi:

– Belə görünür, siz burada rahatsızsınız. Sizi yenidən gördüyümə sevindim. Cip çox gözəl görünür.

Skripkaçı daha bir dəfə də baş əydi, onun bu ədasına Uinton dözə bilmirdi! Oyunbaz! Yox, yox, heç vaxt, heç vaxt bu adamla barışa bilməyəcəkdi! Ancaq bürüzə verə bilməzdi. Nəzakət qaydaları imkan verən kimi Uinton vidalaşib ayrıldı. Təkcə Lord Kriket-qraundunu tanıdığı şəhərin bu hissəsi ilə evə qayıdarkən o, yenidən şübhələrdən və acılardan əzab çəkirdi. Nəhayət, o qərara aldı, əgər Cip kömək istəyərsə, həmişə özünü çətdıra biləcək qədər yaxında olsun.

Onun gedişindən on dəqiqə sonra Rozamunda bibi gəldi, çəliyə söykənərək, həqiqi aristokrat ləyaqəti ilə axsayırdı. Rozamunda bibi həm də podaqra idi. Yalnız indi, Cip ərə gedəndən sonra xeyirxah qadın qardaşı qızına necə bağlandığını başa düşmüşdü. O istəyirdi ki, Cipi geri qaytarsın, onunla gəzib-dolaşsın, əvvəllər olduğu kimi onu əzizləsin. Rozamunda bibi, həmişə olduğu kimi, sözləri uzadaraq ağır-ağır danışırdı, ancaq bu, onun kükrəyən hissələrini gizləyə bilməzdi.

Cip Fiorsenin gizlicə Rozamunda bibini yamsıladığını gördü və qızın qulaqları qızarmağa başladı. Küçüklər, onların vərdişləri, hissələri, qaba davranışları, yedizdirilmələri haqqındakı söhbət bir neçə dəqiqəliyə yaxınlaşan tufanı təxirə saldı. Amma sonra yenidən Fiorsen ağız-burnunu əyməyə başladı. Rozamunda tələsik vidalaşib gedəndən sonra Cip qonaq otağında pəncərənin qabağında dayandı, onun sifətində artıq maska yox idi. Fiorsen yaxınlaşıb onu qucaqladı və köks ötürərək dedi:

– Onlar, bu əziz insanlar tez-tezmi gələcəklər?

Cip kənara çəkildi.

– Əgər sən məni sevirənsə, nəyə görə məni sevən insanların təhqir eləyirsən?

– Ona görə ki, qısqanıram. Mən səni hətta küçüklərinə də qısqanıram.

– Sən onları da mənə incitmək istəyirsən?

– Əgər onların sənə həddən artıq əziz olduğunu görərsən, hə.

– Doğrudanmı, elə güman eləyirsən ki, sən adamları, yalnız məni sevdiklərinə görə incidəndə mən xoşbəxt olacağam?

İlk dəfə ən yaxın adamları onun yeni evinə gəldilər! Yox, bu lap ağ oldu!

Fiorsen xırıltılı səslə dedi:

– Sən məni sevmirsən. Əgər məni sevsəydin, bunu sənin dodaqlarından hiss edərdim. Bunu sənin gözlərində görərdim. Oy, Cip, sev məni! Sən məni sevməlisən!

Bıçağı boğaza dirəyib məhəbbət tələb eləyəsən, bu, qaballığın və kütlüyün əlaməti deyildimi? Cipun qəlbi daha da soyudu. Əgər qadın tam səmimi olaraq sevmədiyi birinə heç nədə etiraz eləmirsə, bu, o deməkdir ki, təzə evlənənlərin ocaqları üzərində artıq qara buludlar toplaşır. Fiorsen də bunu başa düşürdü, ancaq onun özünü idarə eləmək bacarığı bu küçüklərdə olduğundan da az idi.

Ümumilikdə isə təzə evdə ilk həftə qayğılar və iş-güc elə aşıb-daşır ki, qızın qüssələnməyə və ya düşünməyə, sadəcə, vaxtı qalmırdı. May ayına bir neçə ciddi konsert təyin olunmuşdu. Cip konsertləri böyük səbirsizliklə gözləyir və Fiorsenin onlara hazırlaşmasına mane ola biləcək hər şeyi söylə aradan qaldırırdı. Sanki, ürəyini ona verə bilməməyinin – qız bunu şüurlu olaraq həmişə hiss edirdi – əvəzini çıxarmış kimi bu günlərdə öz enerjisini və qayğılarını səxavətlə ona bağışlayırdı. Hər gün səhərdən-axşamədək onu müşayiət eləməyə hazır idi. Düzdür, səhər saatları qızın özünə məxsus olurdu, Fiorsen yataqdan saat on birə kimi qalxmırdı və günün yarısından əvvəl məşqlərə başlamırdı. Bu erkən saatlarda qız sifarişlər verir və bazarlıq eləməyə gedirdi; bir çox qadınlar üçün bu, yeganə idman idi. Burada hər şey, idealın arxasınca qaçmaq, zövq üstündə bütün digər ətrafınla çəkişmək, hamıdan gözəl görünmək üçün hər kəsin gizli arzusu idi. Cip həmişə bazarlıq eləməyə hansısa əsəb gərginliyi içində gedirdi. Qız yad əllərin ona toxunmasına

dözə bilmirdi. Hətta bu da onu, nəhəng güzgünün qabağında dayanıb otərəf-butərəfə fırlanan və bütün bu vaxt ərzində barmaqlarının ucuyla ona toxunub, sancaqları batıraraq, “madam” sözünü təkrarlayan satıcı qız qədər hövsələdən çıxarmırdı...

Bəzən o, atla atasının yanına gedirdi. Bir dəfə Riçmond-parkda gəzintidən sonra onlar bir otelin eyvanında nahar elədilər. Onlardan aşağıda bir neçə meyvə ağacı artıq çiçəkləmişdi, günəş çayın girinti-çixıntısını gümüşü rəngə, palıd ağacının yenicə açan tər yarpaqlarını isə qızılı rəngə boyamışdı. Uinton siqaret çəkirdi və ağacların başı üzərindən çaya baxırdı, Cip onu gizlicə süzərək dedi:

– Ata, sən nə vaxtsa anamla birlikdə atla gedibsənmi?

– Yalnız bir dəfə, məhz bu gün səninlə birlikdə keçdiyimiz həmin yolla. O, qara madyanda idi, mən sə kəhər atı minmişdim...

Demək, onların səhər keçdikləri təpədəki həmin meşəliklə, o tələsirdi və qızının yanında idi.

Cip əlini masanın üstündən ona uzatdı.

– Mənə anam haqqında danış. O, gözəl idi?

– Hə.

– Qarabuğdayı idi? Ucaboyluydu?

– Cip, sənə çox oxşayırdı. Azacıq... azacıq... – O, bu fərqi heç cür izah eləməyi bilmirdi... – Onda bir azacıq əcnəbilərə məxsusluq var idi. Onun nənələrindən biri, sən bilirsən də, italyan olub.

– Sən onu necə sevdin? Birdən-birə?

– Hə, birdən-birə... – o, əlini eyvanın sürəhisinə söykədi, – ...bax, bu günəş işığı indi mənim barmaqlarımın üstündə olan kimi.

Cip, sanki, öz-özüylə danışırmış kimi dedi:

– Bilmirəm, mən bunu başa düşürəmmi... hələlik. Bəs anam da mənə elə ilk baxışdan vuruldu?

– Hər kəs inanmaq istədiyinə inanır... Amma o, məhz belə olduğunu deyirdi.

Inventas vitam
juvat excoluisse
per artes

– Bu, çoxmu davam elədi?

– Cəmisi bir il.

– Ah, ata! Mən unuda bilmirəm ki, onu mən öldürmüşəm... Mən bununla barışa bilmirəm.

Uinton sərt halda ayağa qalxdı, kolluqda qorxmş sığırçın susdu. Cip qaşqabaqlı halda davam elədi:

– Mən istəmirəm uşağım olsun. Mən istəmirəm... mən istəmirəm elə sevdim. Mən bundan qorxuram.

Uinton qaşlarını çatıb ona baxaraq, keçmiş barədə düşündü.

– Əzizim, – dedi, – bu, səni birdən yaxalayır və sən artıq başqa heç nə haqqında düşünməyərək sevirsən. Nə vaxt məhəbbət gəlir, sevinirsən, mühüm deyil: o, səni öldürəcək, ya yox?

Qız hələ günorta olmamış evə döndü. Tələsik vanna qəbul elədi, paltarını dəyişib studiyaya qaçdı. Studiyanın divarlarına səskeçirməyən parça tarım çəkilməmişdi, pərdələr boz-gümüşü rəngdəydi, divana da gümüşü-qızılı rəngli parçadan üzlük çəkilməmişdi, buxarı döyülmüş mislə ayrılmışdı. Bütün otaq gümüşü və qızılı rənglər içində işıldayırdı, yalnız tovuz quşu lələkləri ilə çox gözəl bəzədilmiş royalın yaşıl ekranı və qırmızı rəngli çalarları olan göy İran güldanı istisna təşkil eləyirdi.

Fiorsen pəncərənin qabağında dayanıb siqaret çəkirdi, geri dönmədi. Cip yaxınlaşdı onun əlindən yapışdı.

– Məni bağışla, ancaq indi yalnız birin yarısıdır.

Onun sifəti eləydi ki, sanki, bütün dünya onu təhqir eləmişdi.

– Çox heyifsiləndim ki, sən qayıtmalı olubsan! Yəqin, atla gəzmək çox xoşdur?

Məgər onun atası ilə gəzməyə çıxmağa ixtiyarı yoxdumu? Necə də kor qısqanclıq, necə də eqoistlik! Qız heç nə demədən royalın arxasına keçdi. O, ədalətsizliyə dözə bilmirdi, həm də Fiorsendən çıxır qoxusu gəlirdi. Səhər içmək iyrəncdi,

qorxuncdu! Qız royalın arxasında oturmuşdu və gözləyirdi. Öz çalğısı korlanmış əhvalını düzəldənə kimi o, belə də olacaqdı, sonra ona yaxınlaşacaq, çiyinlərini sıgallayacaq və dodaqları ilə boynuna toxunacaqdı. Yox, əgər o, özünü belə aparacaqdısa, qız özünü sevməyə onu məcbur eləməyəcəkdi. Gözlənilmədən dodaqlarından bu sözlər qopub çıxdı:

– Qustav, mən neyləmişəm? Sənin xoşuna gəlməyən nədir?

– Sənin atanın olması.

Cip gülümsədi. O, incidilmiş uşağa oxşayırdı. Cəld çevrilib əliylə qızın ağzını tutdu. Qızın ürəyində “*grand ecart*”¹ oldu, qəzəbi və vicdanı arasında tərəddüd elədi. O, qızın baxışları altında başını aşağı saldı və əlini çəkdi.

– Nə deyirsən, başlayaqları? – qız dedi.

– Yox, – o, boğuc səslə cavab verdi və başa çıxdı.

Necə oldu ki, qız bu qorxulu, zavallı səhnədə iştirak elədi! Qız elə hey bir parçanı təkrarlayaraq, hətta nə çaldığını belə başa düşmədən royalın arxasındaca oturub qalmışdı.

IV fəsil

Onlar hələlik Roseklə görüşməmişdilər. Maraqlıydı, Fiorsen qızın sözlərini ona çatdırmışdı? Cip bunu soruşmadı, əmin olmuşdu ki, yalnız özünə xoş olanda əri düz danışır və başqalarına pislik eləmir. Yalnız onun musiqi və sənətə dair baxışlarına inanmaq olardı, amma əsəbiləşəndə onun ədəbsiz mühakimələri adamı özündən uzaqlaşdırır və hirsəndirirdi.

Birinci konsertdəcə qız Roseki gördü: girişin o biri tərəfində, onların oturacaqlarından iki sıra uzaqda durmuşdu. Cavan bir qızla danışdı; sanki, qızın sifəti nazik, tutqun rəngli gəcdən tökülmüşdü; Rosekə zillənmiş girdə, mavi gözləri, yarıaçıq ağzı ona bir azacıq gicbəsər görünüşü

¹ Ciddi dönüş (*fr.*)

verirdi. Qızın gülüşündən də gicbəsərlik yağırdı. Amma, hər halda, sifəti elə gözəl, saçları elə qəşəng və işıltılı, üzünün dərisi elə təmiz və zərif, boynu elə ağ və yumru, qaməti elə nöqsansız idi ki, Cip gözlərini ondan çətinliklə çəkdi. O vaxt Visbadendə onu çuğlayan hissələrin təzədən varlığına hakim kəsilməsini şiddətlə arzulayan Cip tək oturmuşdu. Bu qədər insanı lərzəyə gətirən musiqinin yaranmasında onun da rolunun olması qızda təntənəli bir fikir yaradırdı. Dünyadakı hər şeyi unudaraq, sakit və mülayimcəsinə oturmuşdu.

Fiorsenin, həmişə ilk dəfə səhnəyə çıxanda olduğu kimi, soyuq, ehtiyatlı, narahat, hər şeyə meydan oxuyurmuş kimi qorxunc görkəmi vardı. Bir kənara çəkilərək, uzun barmaqları ilə aşıqları burur, simləri yoxlayırdı. Visbaden? Yox. Bu tamam Visbadenə oxşamırdı! O çalanda qızda gözlədiyi ruh yüksəkliyi təkrar olmadı. İndi bu musiqini olduqca tez-tez eşidirdi, bu musiqinin necə yarandığını yaxşı bilirdi, bilirdi ki, bu musiqidəki alovu, şirinliyi, nəcibliyi o, qəlbi ilə yox, beyni və musiqini düzgün duymaq bacarığı sayəsində barmaqları ilə yaradır. Bu səsin yaratdığı dalğalar artıq qızı yeni dünyalara aparmır, qız sübh vaxtı çalınan zəng səslərini eşitmir, axşamqabağı torpağa düşən şəhi görmür, günəş şüasının istiliyini və küləyin təravətini hiss eləməirdi. Əvvəlki vəcdəgəlmə və romantika yox idi. Qız üzərində onun çox çalışdığı, birlikdə işlədikləri, ancaq elə də uğura nail ola bilmədikləri yerləri, parçaları həyəcanla gözləyirdi. Onun gözlənilməyən nəvazişləri, əhvalının dilxor tutmaları, şıltaq tündməzaclığı qıza o anları xatırlamağa mane olurdu. Birdən baxışları rastlaşdı. O, Visbadendəki kimi idi və... həm də elə deyildi. Onda pərəstişkarlıq yox idi və qız fikrə getdi: “Bu, mənim günahımdırımı? Bəlkə, bunun səbəbi onun mənimlə nə istəsə eləyə bilməsidir?” Daha bir ümitsizlik, həm də ən güclüsü! Alqışlar səsləndi və qız aldığı məmnunluqdan pörtüdü, yenidən onun qələbəsindən xumarlandı. Fasilədə Cip artistlərin otağına getdi. Fiorsen axırıncı dövətdən

sonra pilləkənlə düşürdü; onun sifətindən nifrətli üzüntü ifadəsi yoxa çıxmışdı; qızın əlindən yapışıb dodaqlarına apardı.

Qız pıçıldadı:

– Çox gözəldi!

O da pıçılıyla soruşdu:

– Cip, sən məni sevirsənmi?

Qız başıyla təsdiqlədi, bu an dediyinə inanırdı. Onlara tanışları yaxınlaşmağa başladı, aralarında qoca musiqi müəlimi müsyö Armo da vardı. Fiorsenə: “*Merveilleux, tres fort*”¹ – deyərək, arxasını ona çevirib, Ciplə danışmağa başladı.

Demək, o, Fiorsenə ərə gedib! İnanılası deyil, sadəcə, inanılası deyil! Bunu necə deyim... bir qədər məzəlidir, elə deyilmi? Bu, onun musiqi ilə məşğul olmasına bir qədər əngəl törədəcək, heyif, çox heyif! Yox? Onda qız yenidən onun yanına gəlməlidir, yenidən! Qoca danışaraq royaldə çalırmiş kimi elə hey barmaqlarını onun əlinə vurur, sanki, qızın əlinin möhkəmliyini yoxlayır və fikirləşirdi: qız onların tamam sıradan çıxmasına yol verərmimi? Oxşayırdı ki, qoca, doğrudan da, köhnə şagirdini görməyinə sevinirdi və doğrudan da, onun üçün darıxmışdı, Cip isə heç vaxt qocanın ona olan mərhəməti və diqqəti qarşısında dayana bilməzdi. Tamam yeni adamlar yaxınlaşırdılar. Qız əriylə nəşə danışan Roseki, yanında isə sakitcə dayanmış gəcsifətli, yarıaçıq ağzı olan qızı gördü. Boyu, bəlkə də, bir az alçaq olan qüsursuz qamətli qız göyərçinə oxşayırdı; çox gözəl çevrələnmiş yarıaçıq dodaqları, sanki, ağzına nabat qoyulmasını xahiş edirdi. On doqquzdan çox yaşlı olmazdı. Bəs bu qız kimdi belə?

Birdən Cip ona müraciət edildiyini eşitdi:

– Missis Fiorsen, necəsiniz? Mən, nəhayət ki, sizi yenidən görə bildiyim üçün xoşbəxtəm.

Hətta Qustav qızın sözlərini ona çatdırmış olsa belə, əbədi maskası olan bu Rosek, onsuz da, heç nəylə özünü ələ verməz: tülkülük, ehtiyatlı sakitlik, yaltaq danışmaq. Onda nə

¹ Çox gözəldir, məharətlə ifa elədin! (*fr.*)

qızın xoşuna gəlmirdi? Cipin çox dərin hiss eləmə qabiliyyəti və anadangəlmə fəhmi vardı, onun hissələrinin barmaqları olduqca incəydi: onları aldatmaq olmazdı.

Rosekin baxışlarını müşahidə eləyən Cip həmin qızla söhbət eləyən ərini gördü, qızın dodaqları nabatı gözləyirmiş kimi tamam açılmışdı.

– O balaca rəqqasəni görürsünüzmü, madam? Onun adı Dafna Uinqdir. Oy, özünə ad-san qazanacaq! Uçan göyərçindir!

– Hə, o çox zərifdir, onun necə gözəl rəqs elədiyini təsəvvür edirəm.

– Bir dəfə ona baxmağa gəlin. O, hələ öz debütünə hazırlaşır.

– Təşəkkür edirəm, – Cip cavab verdi.

Özlüyündə isə düşünürdü: “Səninlə bağlı olan heç nəyi istəmirəm! Nəyə görə mən ona baletə nifrət elədiyimi demədim?”

Zəng çalındı və tamaşaçılar tələsik dağılışmağa başladılar. Qız onlara yaxınlaşdı.

– Miss Dafna Uinq – missis Fiorsen.

Cip gülümsəyərək əlini uzatdı. Miss Dafna Uinq də gülümsədi və tələffüzü üzərində diqqətlə işlədiyi hiss olunan bir şagird intonasiası ilə dedi:

– Ah, missis Fiorsen, əriniz necə də gözəl çalır, elə deyilmi?

Bu, diqqətli, elə ona görə də nitqin hansısa çatışmazlığına uyğun gələn danışığı eşidən Cipin qıza yazığı gəldi, xəstəlik düşmüş gözəl çiçəyə yazığı gələn kimi. Başıyla razılığını bildirib, səhnəyə çıxmağı gözləyən ərinə tərəf döndü. O, kimə baxırdı, ona, ya bu qıza? Foyədə Rosek dedi:

– Bu gün Qustavla birlikdə bizə gəlin. Dafna sizin üçün rəqs eləyər. Madam, o, sizə heyran olub.

Cip çox istəyirdi ki, sadə və kobud cavab versin: “Mən sizə gəlmək istəmirəm”. Əvəzində isə yalnız:

– Çox sağ olun. Mən Qustava deyərəm, – deyə bildi.

Öz yerinə qayıdandan sonra Cip Rosekin nəfəsi toxunan boynunu sildi. İndi gənc müğənni qız çıxış eləyirdi; belə qızlar həmişə Cipun çox xoşuna gəlirdilər – mavi gözlər, sarı-qızılı saçlar, bir sözlə, özünün tamam əksi! “Yuredə daxma” mahnısını oxuyurdu – sevgiyə dolu ürək hissələrini özünə-məxsus tərzdə ifadə eləyirdi:

Mənim ürəyimdə günəş də sönüb...

Cip titrədi, bu sözlərdən onun qəlbində nəsə tərpəndi. Atası deyirdi: “Bu, səni birdən yaxalayır və sən sevirsen”. Yox! Qız özü belə məhəbbətin meyvəsiydi, amma özü belə sevmək istəmirdi!

Qız ifasını qurtardı. Seyrək alqışlar səsləndi. Axı qız yer üzündəki ən yaxşı mahnılardan birini çox gözəl ifa elədi! Bəlkə, qız olduqca faciəli, qüssəli, çətin başa düşüləndi, kifayət qədər nəzakətli deyildi? Cipun müğənniyə yazdığı gəldi. Hiss elətdirmədən getmək istədi, ancaq cəsarəti çatmadı, Roseklə olan bu axşama dözmək lazım gələcəkdi. Neyləməli, qız öz iradəsiylə bu həyatı seçmişdi, daha nə etibarlı keçmişinə, nə də doğma evinə ümid eləyə bilməzdi. Qəfəsə salınmasına özü razılıq vermişdi.

Onlar Rosekgilə gedəndə Cip Fiorsendən başının ağrıdığını və əhvalının korlandığını gizlətdi. Fiorsen isə məktəbdən buraxılıb azadlığa çıxan şagirdə oxşayırdı; alqışlardan ruhlanmış halda qızın qoca müəllimini, özünün heyranlıqdan başlarını itirən pərəstişkarlarını, Roseki, yarıaçıq ağızlı rəqqasəni ələ salırdı. Cipi qucaqlayıb özünə sıxmışdı və çiçək qoxulayırmış kimi onu qoxulayırdı.

Rosek Rassel-skverdə köhnə malikanənin ikinci mərtəbəsini tutmuşdu. Evdə nə isə – tənbəkininmi, ya çəkilən başqa nəyinsə qoxusu vardı. Tutqun hollun divarlarında, yəqin ki, Şərqdən gətirilmiş gəc qablarda elektrik lampaları yanır. Onda bura kolleksiyaçının ibadətگاهی imiş. Ev sahibinin, heç şübhəsiz, qara rənglərə rəğbəti vardı: divarlar,

divanlar, şəkillərin çərçivələri, hətta kaşılar da qara rəngdə idi; hər yerdə qızıl, fil sümükləri, şəkillər, bəzəklər donuq şəfəqlə işarırdılar. Dairəvi qara masanın üstündəki qızıl güldana məxməri budaqlı bədmüşk və ayotu qoyulmuşdu; qara divarda fil sümüyündən düzəldilmiş meşə Allahının maskası, taxçada isə rəqqasə qızın gümüş heykəli görünürdü. Bütün bunlar gözəl idi, ancaq haradasa ölü, cansızdılar. Yeniliyi sevən, gözəlliyə həssas olan Cip isə təmiz hava və günəş işığı üçün darıxmağa başlamışdı. Qız qara pərdəli pəncərələrdən birinə yaxınlaşdı və qəlb rahatlığıyla sonuncu şəfəqlərini salıb Skver-qardendəki ağacları işıqlandıraraq batan günəşi gördü. Onu mister və missis Gellantlara təqdim elədilər: kişi əsmər idi, ağıllı və arsız sifəti, bədxah gözləri vardı, çiçək açılmış kimi görünən qadının isə parlaq gözləri mavi rəngdəydi. Rosekin dediyinə görə, balaca rəqqasə hər ehtimala qarşı paltarlarını geyinməyə getmişdi.

Rosek Cipi öz xəzinəsinə baxmağa apardı: bəcək fiqurlarını, Ropsun¹ miniatürlərini, ölümündən sonrakı maskalarını, Çin şəkillərini, məzəli qədim fleytalrı qıza elə göstərir ki, sanki, qız bu sənət əsərlərini həqiqi dəyərinə görə qiymətləndirə bilirdi. Cip, hər şeyin zövqün təkmilləşməsinə qurban verildiyi bu evdə qeyri-adi əxlaqsızlığın yuva saldığını instinktiv olaraq hiss etmişdi. Qız, ilk dəfə olaraq, əsl ilahələrə xas olan mənəvi səxavətdən, *elans*², mübahisələrdən uzaq olan qızıl suyuna çəkilməmiş ilahələrin həyatı ilə tanış olurdu; burada ancaq kahinlərin dolaşa biləcəyi mühit vardı. Ancaq Cipe nəzər salan kimsə deməzdi ki, onun əsəbiləri axırıncı həddə qədər gərilib, sanki, qız meyitə toxunmuşdu. Qıza gəc qabları göstərəkən Rosek ehtiyatla pişik pəncəsi kimi yumşaq əlini onun biləyinə və barmaqlarının üstünə qoydu, qızın əlini sıgalladı və birdən öpdü. *Technique!*³ Cip

¹ *Rops Felisen* (1833–1898) – Belçika rəssamı

² Hiddət (*fr.*)

³ Texnika! (*fr.*)

gülməyini güclə saxladı. O, bunu hiss elədi. Qıza nəzər salıb, əlini sifətində gəzdirdi və birdən əvvəlkitək təmkinli oldu: sifəti heç nəyi ifadə eləmirdi. Zavallı insancığaz!

Onlar “salon”a qayıdanda – bu otağı belə adlandırırdılar – qara kimono geymiş, bu halda sifəti və əlləri daha çox gəci xatırladan miss Dafna Uinq divanda Fiorsenlə yanaşı oturmuşdu. Qız dərhal da ayağa sıçrayıb Cipin yanına qaçdı.

– Ax, missis Fiorsen! – Nəyə görəsə qız nə danışdısa, hamısını bu “ax!”la başlayırdı. – Bu otaq çox gözəldir, elə deyilmi? Sanki, rəqs üçün yaranıb. Mən özümlə ancaq açıq-sarı və qırmızı kostyumlarımı götürmüşəm, onlar qara rəngə uyğun gələcəkdi.

Qız kimonosunu açdı ki, Cip onun necə geyindiğini görə bilsin – açıq-sarı rəngli, kəməri olan alt köynək geymişdi və ağzını elə açmışdı ki, sanki, kiminsə ora nabat qoyacağını gözləyirdi.

– Mən qraf Rosekdən bir az qorxuram, – qız dedi.

– Nəyə görə?

– Ax, o çox ciddi tənqidçidir. Həm də elə cəlddir, elə yaxınlaşır, eşitmirsən. Mən əminəm ki, əriniz çox gözəl çalır. Missis Fiorsen, siz gözəlsiniz, deyilmi? İlk növbədə mənim rəqslərimdən hansını görmək istərdiniz? Bəlkə, Şopenin valsını?

– Mən Şopeni sevirəm.

– Onda mən valsı rəqs edəcəyəm: sizin xoşunuz gəldiyinə görə; mən sizə heyran olmuşam və sizin son dərəcə incə məxluq olduğunuzu hiss edirəm. Hə, mən bunu görürəm! Əriniz də sizə coşqunluqla vurulub! Bilirsiniz, mən beş il oxumuşam, ancaq heç vaxt çıxış eləməmişəm. İndisə qraf Rosek məni dəstəkləyəcəyini vəd eləyir və mən ümid edirəm ki, tezliklə debütüm olacaq. Siz mənim ilk konsertimə gələrsinizmi? Anam deyir, mən son dərəcə ehtiyatlı olmalıyam. O, sizin burada olacağınızı bildiyinə görə mənə bu gün bura gəlməyə icazə verdi. İstəyirsinizmi, başlayım?

Qız Rosekin yanına qaçdı.

– Ax, missis Fiorsen mənim başlamağımı istəyir, Şopenin valsı, lütfən. Həmin, hansı ki...

Cip Fiorsenlə yanaşı oturdu, Rosek isə gözlərini qızdan çəkmədən çalmağa başladı. Onun adi halda kip olan dodaqlarında yaltaq bir təbəssüm vardı. Miss Dafna Uinq barmaqlarının ucunu sinəsinin üstünə qoyaraq, qaracağından və mumdən hazırlanmış heykəl kimi donmuşdu. Qız birdən qara kimononu tulladı və Cip həyəcədən titrədi. Bu bayağı, balaca qız rəqs eləməyi bacarırdı! Onun əlinin və ayağının hər bir hərəkətində yaxşı məktəbin cilaladığı anadangəlmə istedadın sərxoşluğu və sevinci hiss olunurdu. “Uçan göyərçin!” Sifətindən artıq gicbəsər ifadə silinmişdi, daha doğrusu, gicbəsərlik birdən-birə yerini ilhama vermişdi. Baxışları artıq dağınıq deyildi, sanki, rəqsin tələb elədiyi kimi, yüksəkliyə can atırdı. Cipun gözləri yaşla doldu. Bu, möcüzə idi – sanki, doğrudan da, göyərçin sinəsi ilə küləyi qarşılayaraq, geri bükülmüş qanadlarını çalaraq, havadaca donmuşdu.

Rəqs qurtarandan sonra qız yaxınlaşıb Ciplə yanaşı oturdu, Cip onun isti əlini sıxdı: nəvaziş onun sahəsinə aid olan iş idi, daha bu yarıaçıq ağızı ilə nabat udmağa hazırlaşan azacıq qızışdırılmış varlığın yox.

– Ax, sizin xoşunuza gəldim? Mən elə şadam. İndi mən gedib qırmızı kostyumumu geyəcəyəm, yaxşıımı?

Qız gedən kimi də hamı onun rəqsini müzakirə eləməyə başladı. Qaşqabaqlı və arsız Gellanta bu rəqs nə vaxtsa Moskvada gördüyü hansısa Naperkovskayanı xatırlatdı, ancaq onda daha çox alov var imiş! Mütləq Dafna Uinq bir az da çilgünlük əlavə eləməlidir. Ona məhəbbət lazımdır! Məhəbbət!

Cipə birdən elə gəldi ki, yenidən konsert salonunda oturub və sınıq qəlblər haqqında oxuyan qıza qulaq asır.

Sənin öpüşün çay otudur,

Sərin şırıltının saflığını saxlayır...

Məhəbbət? Meşə allahının başı, yumşaq divanlar, balınc-lar, gümüş heykəllər olan bu kahada? Qız birdən özünü dərindən təhqir olunmuş hiss elədi. Onun sifəti!.. Amma ola bilərdimi? Bax, Cip görür ki, o necə həyəcanlanır, canlanır, amma ona... ona heç fərq eləmir! Əgər Cip onu həqiqətən sevsəydi, özünü təhqir olunmuş hesab edərdi, ancaq qız hələ də onu başa düşə, bağışlaya bilərdi. İndisə onun nə bağışlamağa, nə də başa düşməyə həvəsi var idi.

Gecə Cip pıçıldadı:

– İstərdinmi, mən həmin qız olum?

– Həmin qız? Mən onu birdəfəyə içərdim. Cip, səni isə mən əbədi içmək istəyirəm!

Bu doğrudumu? Əgər qız onu sevsəydi, bunu eşitmək necə də xoş olardı!

V fəsil

Bu gündən də başlayaraq Cip teatr, musiqi, poeziya adamlarının əhatə elədiyi, cəmiyyətin rəngli və məşhur təbə-qəsindən ibarət olan ziyalıların dünyasında daha yaxından iştirak etməyə başladı. Bu dünyaya tamam yad olduğunu başa düşürdü; əslinə qalarsa, Fiorsen də bu adamlara eyni münasibəti bəsləyirdi. Bu təbəqənin əsl nümayəndəsi o özü idi və buna görə də Gellantların və Roseklərin həyat tərzi-ni lağa qoyurdu, Uinton və Rozamunda bibi onun ətrafını lağa qoyan kimi. Ərli olması Cipi indiyə qədər tanıdığı, lakin özünü heç vaxt aid etmədiyi, xüsusilə də dünyaya necə gəl-diyini biləndən sonra – yeganə köhnə, ortodoksal aristokrat təbəqədən daha çox ayırırdı. O, zahiri əxlaqın və həmişəlik müəyyən edilmiş yaşam qaydalarının mühafizəkarlığı ilə barışmayacaq qədər həssas və yaxşını yamandan ayıran idi. Düzdür, öz səyi ilə bu dairədən çətin çıxa biləydi. Öz köklərindən qopmuşdu, təzə torpaqda isə yeni köklərini ata bil-mirdi. Bundan əlavə də əriylə heç cür mənəvi yaxınlaşma

yanarmırdı: qız getdikcə özünü daha çox tənha hiss edirdi. Ən xoşbəxt saatları royal arxasında və ya Uintonla keçirdiyi saatlar idi. Ara vermədən öz-özündən soruşurdu ki, o, öz həyatıyla neylədi? Əzab çəkərək onu bu addımı atmağa məcbur eləyən inandırıcı və əsas səbəbi tapmaq istəyirdi. Ancaq nə qədər çox özünü üzür və darıxırdısa, qəfəsdə olması barədə çaşqınlığı və ağırlı etirafı bir o qədər artırdı. Sonralar bunlara daha çox müəyyən olunmuş nasazlıqlar da əlavə olundu.

Vaxtının çoxunu bağda keçirirdi. Bağdakı ağacların çiçəkləri artıq tökülmüşdü, yəsmənlər də çiçəklərini tökmüşdü, akasiyalar isə çiçək açmaq üzrəydi, qaratoyuqlar susmuşdular.

Uinton çox diqqətlə müşahidə eləyəndən sonra müəyyənləşdirdi ki, saat dördün yarısıyla altı arasında kürəkəniylə rastlaşa bilməz və demək olar, hər gün bu vaxtlar gəlməyə başladı: çay içir, çəmənlikdə oturub siqaret çəkirdi. Burada Ciplə oturmuşdu ki, Betti Cipə vizit vərəqəsini verdi. Orada "Miss Dafna Uinq" yazılmışdı.

– Betti, xahiş edirəm, onu bura gətir və təzə çay, daha çox da yağda qızardılmış çörək ver. Betti, əzizim, şokolad da, başqa şirnilər də gətir.

Betti ona "əzizim" deyiləndə sifətində yaranan həmin təntənəli ifadə ilə də çıxıb getdi. Cip atasına dedi:

– Bu, həmin balaca rəqqasədir, mən onun haqqında sənə danışmışam. Sən indicə onu görəcəksən, mükəmməldir. Onun əynində adi don olacaq. Çox heyif!

Dafna Uinq parlaq yaşıl rəngli ipək parçayla bəzədilmiş, qurşağının üstündə xırda yarpaqlar olan, fil sümüyü rəngli don geymişdi. Başında da yaşıl yarpaqlardan hörülmüş çələng vardı. Qız sarmaşığı bürümüş köşkdən boylanan iləhəyə oxşayırdı. Bütün bunlar bir az gözə girirdi, ancaq qız özü heyranedici idi və heç bir don onun qamətinin gözəlliyini gizlədə bilməzdi. Qız olduqca həyəcanlı görünürdü.

– Ax, missis Fiorsen, elə düşünürəm, mənim gəlişimin əleyhinə olmazsınız. Sizi təzədən elə də görmək istəyirdim. Qraf Rosek görüşə biləcəyimi dedi. Mənim debütümlə bağlı bütün işlər artıq qurtarıb. Bəs siz necəsiniz?

Onun gözləri girdələnmiş, ağzı açılmışdı və Uintonun ona tərəf itələdiyi stula özünü heysiz halda saldı. Cip atasının sifətindəki ifadəni hiss elədi və güldü. Atası və... Dafna Uinq!

– Siz o vaxtdan qraf Rosekin evində rəqs eləyirdiniz?

– Ah, hə, hə! Məgər siz... Məgər siz bil... Ah, hə, anlaşılardır!

Cip ani olaraq düşündü: “Demək, Qustav onun rəqslərində olub və mənə heç nə deməyib!”

– Hə, əlbəttə! – dərhal da cavab verdi. – Az qala, unutmşudum. Debütünüz harada olacaq?

– Beşinci gün, “Oktaqon”da. Bu misilsizdir, eləmi? Onlar mənimlə yaxşı müqavilə imzalayıblar! Mən sizin mister Fiorsenlə gəlməyinizi elə istəyirəm!

– Əlbəttə, gələrik. Atam da rəqs sənətini sevir. Doğrudurmu, ata?

– Əgər o yaxşıdırsa, – Uinton düşünölmüş cavab verdi.

– Ah, mənim rəqslərim yaxşıdır! Elə deyilmi, missis Fiorsen? Mən demək istəyirəm... Mən on üç yaşından məşq eləyirəm, axı siz bilirsiniz! Mən, sadəcə, rəqsə məftun olmuşam. Elə bilirəm, siz də çox gözəl rəqs eləyərdiniz, missis Fiorsen! Sizin elə qüsursuz qamətiniz var. Mən, sadəcə, sizin yerişinizi sevirəm.

– Bu konfeti götürün, miss Uinq, – Cip qızaranaq dedi, – içində moruq var.

Balaca rəqqasə konfeti ağzına qoydu.

– Ah, xahiş edirəm, məni miss Uinq çağırmayasız! Mənə Dafna deyın. Mister For... hamı məni elə çağırır.

Atasının baxışlarını öz üzərində hiss eləyən Cip mızıldandı:

– Dafna çox gözəl addır. Yenə konfet istəyirsinizmi? Bu, əriklidir.

– Çox ləzzətlidir! Bilirsiniz, mən ilk rəqsi narıncı rəngli donumda eləyəcəyəm. Mister Fiorsen belə məsləhət gördü. Elə düşünürəm, bunu sizə deyib? Ola bilsin, siz özünüz bunu fikirləşibsiniz?

Cip başını yırğaladı.

– Qraf Rosek deyir ki, hamı mənim debütümü gözləyir. – Qız susdu, onun yarıaçıq ağızı, sanki, yeni konfeti gözləyirdi. – Siz necə düşünürsünüz, doğrudanmı, mənim rəqslərimi hamı gözləyir?

– Ümid eləyirəm ki, hə, – Cip dedi.

– Qraf Rosek deyir ki, məndə nəşə bir təbiilik var. Əgər belədirsə, necə də xoşdur! Axı onun çox gözəl zövqü var. Mister Fiorsenin də eləcə, deyilmi?

Atasının siqaretini necə acıqla sümürdüyünü görən Cip yalnız başıyla təsdiqlədi. Balaca rəqqasə ağzına yeni konfeti qoydu.

– Gəlsin hələ bir olmasın, axı o, sizinlə evlənib!

Nəhayət, Uintonun baxışlarını ondan çəkmədiyini hiss eləyən Dafna Uinq karıxdı və üyüdüb tökməyə başladı:

– Bura möcüzədir, lap elə bil, kənddəsən! Düşünürəm, daha getməliyəm. Artıq məşq vaxtıdır. Axı mən indi birçə məşqi belə ötürməməliyəm, elə deyilmi?

Qız qalxdı, Uinton da durdu. Onun hərəkətsiz qolunu görən Dafna Uinqin gözləri tamam girdələndi, atası onsuz da sakit olan və tədricən sönən səslə dedi:

– Mən elə ümid eləyirəm...– qalan sözləri eşidilməz oldu.

Cip hərəkətsiz halda oturmuşdu. Çiçəklərin arasında arılar vızıldaşır, ağacların üzərində göyərçinlər uçuşurdu. Günəş onun dizlərini və şəkəkəli corabda olan ayaqlarını qızdırırdı. Mürəbbiyənin gülüşü, mətbəxdə oynayan küçüklərin mırıltısı bağda eşidilir, keçib-gedən südsatanın uzaq çağırışlarına qarışırdı. Bütün ətraf çox rahat idi, ancaq onun qəlbində əvvəllər hiss eləmədiyi bir duyğu doğurdu. İndi o, ərinin artıq ona qarşı səmimi olmadığını bilirdi, ancaq bu,

hələ əvvəllər elədiyi kəşfin arxasınca gələn duyğu idi. Nə vaxtsa Uintonu uşaq istəmədiyini demişdi. Onun dünyaya gəlməsi anasının ölümü ilə nəticələnmişdi və uşaq haqqında fikir onda instinktlə ikrah dolu bir hiss doğururdu. İndi isə dəqiq əmindir ki, uşağı olacaq və onu da bilirdi ki, heç vaxt əriylə mənən yaxın olmayacaq, məhz bu da onda analıq sevinci haqqında fikir yaratmışdı. Bu düzəlməz səhvə yol verərkən, atdığı tora özü düşmüşdü. Bir neçə ay ərdə olmuşdu və ona artıq aydın idi ki, səhvini düzəldə bilməz və gələcəyə də ümidi yoxdur. Ancaq onun çaşqınlıq içində olan üzgün ürəyinin bütün həqiqətləri qəti olaraq bilməsi üçün bu sərt zərbə də lazımmış. Ümidlərin boşa çıxmasını hiss eləmək çox çətinidir, xüsusilə də bu, sənin özünün və başqa bir adamın da ümidlərinin boşa çıxmasıdır. Necə də can atırdı... ancaq nəyə? Fiorsenin özünü özündən xilas eləməyə... Gülməliydi! O ancaq özünü itirdi. İndi də, sanki, həbsdə yaşayırdı, uşaqdan sonra isə əlini və qolunu qandallamış kimi olacaqdı. Bəzi qadınları ana olmaqdan qaça bilməyəcəkləri fikri sakitləşdirir, Cip isə bu qadınların tamam əksi idi. Onu zorla nəyəsə bağlayan kiçik bir duyğu belə həmişə onda təzad oyadırdı.

Göyərçinlər quruldaşırdılar, günəş ayaqlarını isidirdi, amma o, həyatının ən acı dəqiqələrini yaşayırdı, ən acı... hələlik! Ona ancaq məğrurluğu kömək eləyəcəkdi! Heç kim heç nə bilməyəcəkdi, hətta bacardığı qədər ona xəbərdarlıq eləyən atası da! Nə əkərsən, onu da biçərsən!

Uinton qayıtdı.

– Cip, mən onda xüsusi bir heyranedicilik görmədim, – o dedi.

– Məgər onun sifəti çox gözəl deyildimi?

– Yox, bayağıydı.

– Hə, amma o rəqs eləyəndə bayağılığını sezməzsən.

Uinton ona yarı endirilmiş kirpiklərinin altından baxdı.

– Bəs Fiorsen onun haqqında necə fikirləşir?

– Məgər Fiorsen onun haqqında fikirləşir? Mən bilmirəm...
Onun həyəcanlanmış sifətinə görə Cip atasının necə narahat olduğunu başa düşdü.

– Dafna Uinq! Mərhəmətli Allah!

Bu sözlərdə onun bütün qıcıqlanması və həyəcanı özünü bürüzə verirdi. Onun qızı belə xanımlardan qorunmalıydı!..

Atası getdi, amma Cip bağda günəş qüruba enənə kimi oturdu. Artıq rütubət özünü hiss elətdirirdi, onun əynində isə nazik don vardı. Nə vaxtsa deyirdilər ki, özün xoşbəxt olmaq üçün başqalarını xoşbəxt eləməlisən. Nə demək olar, o bir sınayardı. Bax elə biri gonbul, revmatizmdən ayaqları şişmiş Betti: məgər o, nə vaxtsa özü haqqında düşünübümü? Ya da elə hey küçələrdən sahibsiz itləri yığan, kasıb musiqçilərə kömək eləyən Rozamunda bibi?

Bəs atası, o, kübar dairələrin adamıydı, amma məgər o, öz alayının əsgərlərinə qarşı xeyirxah deyildimi? Elə qızının da daim qayğısına qalır, ona xoş olsun deyə hər cür səy göstərir. Adamları sevmək, onlara xoşbəxtlik bəxş eləmək! Bu mümkündürmü? Adamları sevmək çətin, quşları, heyvanları və gülləri sevmək isə daha asan və rahat idi.

Yuxarı qalxıb şam yeməyi üçün geyinməyə başladı. Hansı don daha çox xoşuna gəlirdi? Ətəyi kəsik olan saman rəngli donu, ya ağ, yumşaq, qonur rəngli krujevalardan hazırlanmış donumu? İkincisini seçdi. Güzgüdəki əksinə baxanda diksindi: tezliklə belə görkəmdə cəsarətlə adam arasına çıxmaları ilə onu heyrətləndirən başqa qadınlara oxşayacaqdı. Nəyə görə dünyaya yeni canlı varlıq gətirmək üçün eybəcər olmalıydı? Hətta bəzi qadınlar bununla fəxr edirdilər. Yox, o heç bir halda bu vəziyyətdə kiminsə gözünə görünməyəcəkdi!

Geyinməyi qurtarıb, aşağı düşdü. Fiorsen hələ qayıtmamışdı. Yüngülləşmiş halda pəncərədən çəkilib yemək otağına yola düşdü. Hər iki küçüyü ilə birlikdə şam eləyib, küçükləri buraxdı və royal arxasına keçdi. Şopenə hədsiz rəğbəti olan Betti arxa otağa açılan qapının yanında oturdu, qadın öz

“gözəlçə”si ilə fəxr edirdi. Şam işığının şəfəqlərində, gur çiçəkləmiş gözəl zanbaqların yanında oturmuş Cip bu donda valehedici idi. Həddən artıq yaxınlaşan xidmətçilərdən birinə Betti uzaqlaşmasını işarə elədi.

Artıq gec idi. Qızlar yatmağa getmişdilər. Cip çoxdan çalmağına ara vermişdi və pəncərənin qabağında dayanaraq qaranlığa baxırdı. Çöldə isti idi, bağın hasarı tərəfdən yasəmən qoxusu gəlirdi, göydə bircə dənə də ulduz görünmürdü. Ona həmişə elə gəlirdi ki, London üzərində ulduz az olur. Açıq qapının fonunda hündürboylu biri göründü. Cip qorxmuş halda səsləndi:

– Qustav, sənsən?

O, nəşə mızıldandı, ancaq qız onun nə dediyini ayırd elə-yə bilmədi. Eyvanın qapısını tələsik örtərək, ərinin yanına getdi. Dəhlizdən onun üzünə işıq düşürdü. Sifəti solğun idi, gözləri qərribə tərzdə işıldayırdı, əlləri palçıqə batmışdı. Anlaşılmaz tərzdə dedi:

– Balaca kabus!

Həyatında ilk dəfə Cip sərxoş adamla üz-üzə qalırdı. Bu necə də dəhşətli idi, birdən kimsə görə bilərdi! Dəhlizə qaçıb, içəridəki otağın qapısını bağlamaq istədi, ancaq o, qızın çiyindənən yapışdı. Onun yıxılacağından və evdəkilərin səs eşidəcəyindən qorxan qız yerindəcə donub-qaldı. O, qızın o biri çiyindənən də yapışdı, bütünlüklə ona söykənərək dayanırdı. Qız hirsələnmişdi, yalnız bir şey barədə düşünürdü: “Neyləməli? Heç kim bilmədən onu necə yuxarı apara bilərəm?” Birbaşa ərinin sifətinə baxdı, gözəl gözləri, qorxuducu solğunluğu onu mütəəsir elədi və qız nəvazişlə dedi:

– Boş şeydi. Boş şeydi. Mənə söykən, yuxarı qalxaq.

Qız ikrah hiss eləməirdi, əzabverici rəhm hissi qəlbindən hər şeyi vurub çıxarmışdı. Onun belini qucaqlayaq, onunla birlikdə pilləkənə doğru yönəldi. Bircə heç kim eşitməsəydi! Bircə onu hiss olunmadan yuxarı apara bilsəydi!

– Danışma, mənə söykən! – qız pıçıldadı.

Onu bütün gücü ilə saxlayaraq, qız pillələri qalxmağa başladı. Bu, onun düşündüyündən də asan oldu. Meydançanı da keçdilər... və yataq otağı, təhlükə keçdi! Vəssalam! O, çarpayıya köndələninə uzanıb, qapı bağlıdır. Yalnız indi bütün bədəninin titrədiyini hiss elədi, bir-birinə dəyən dişlərinin şaqqıltısı belə eşidilirdi. Böyük güzgüdə özünə ani bir nəzər saldı. Müvazinətini saxlamaq üçün ərinin, çiyinlərindən yapışdığı donunun gözəl krujevaları cırılmış, barmaqqlarının yeri qırmızı ləkə kimi qalmışdı. Çiyinə xalat atıb ərinə yaxınlaşdı. O, hərəkətsiz halda uzanmışdı və qız onun oturub, belini çarpayının arxasına söykəməsi üçün heç də az əziyyət çəkmədi. Qız baş sındırırdı, ona nə versin? Qoxulamaq üçün olan duzmu? Bəlkə, bu kara gəldi... Onu, nəhayət, yatağına uzadandan sonra sifətinə bir xeyli baxdı. Gözləri qapalı idi, əgər birdən qız taqətsizləşsəydi, görməyəcəkdi. Amma o ağlamayacaqdı! Özünün də yatağa uzanmasından başqa, əlindən bir şey gəlmirdi. Soyunub, işığı söndürdü. Əri ağır və bərkədən nəfəs alaraq yatırdı. Cip qaranlığa baxaraq istehza ilə gülümsədi. Qız romanların səhifələrindən oxuduğu, yeni evlənən, xəcalətdən qızarmış halda və iztirab çəkərək öz gənc ərlərinin qulağına: “Demək istəyirəm, bizdə nəşə... belə!” – pıçıldayan bütün təzə ərə getmiş qızları xatırladı.

VI fəsil

Sübh şəfəqlərində Cip dərin yuxuya dalmış Fiorsenin sifətinə baxanda ilk fikri bu oldu: “Onun görünüşü elə axşamkı kimidir” və birdən düşündü ki, qərībədir, nə axşam, nə də indi onda ərinə qarşı ikrah hissi yoxdur. Yeni kəşfini – ərinin başıpozuqluğunu sakit qarşılıdı. Bundan əlavə, onun bu xasiyyətini çoxdan bilirdi, konyakı elə içə bilmirdi ki, bunu başqaları hiss eləməsin.

Ehtiyatla ayağa qalxıb, ərinin kətilin üstünə atılmış paltarlarını yığışdırdı, ayaqqabısını götürüb hamama getdi və

orada, pəncərədən güclə süzülən səhər şəfəqlərində onları təmizləməyə başladı. Sonra səs salmadan çarpayuya yaxınlaşmış, donunun qopardılmış krujevasını tikmək üçün iynə və sap götürdü. Heç kim heç nə bilməməliydi, hətta əri də. Cip bir müddət daha qorxulu olanı da unutdu, ancaq gözlənilmədən ürəkbulanması yenidən özünü hiss elətdirdi. Hələlik hamilə olduğunu gizli saxlayacaqdı, heç kim bilməyəcəkdı, ən axırda da əri biləcəkdı!

Səhər həmişə olduğu kimi keçdi, ancaq günortaçağı Cip studiyaya gələndə ərini orada görmədi. Səhər yeməyi yemək üçün masa arxasına keçəndə isə xidmətçi gəlib məlumat verdi:

– Qraf Rosek.

Cip tərəddüd içində ayağa qalxdı.

– Deyin, mister Fiorsen evdə yoxdur. Yox... qonaqdan soruşun, səhər yeməyi yemək istəyirmi? Bir şüşə də ağ şərab gətirin.

Bu qısa anlarda – Rosek gələnə kimi – qızın sifətində cəngələrin otarıldığı otlığa girən adamın sifətindəki ifadə vardı. Hətta ən ciddi tənqidçi belə Roseki nəzakətinin çatışmazlığında qınaya bilməzdi. Qustavı görməyə ümid eləyirmiş və səhər yeməyinə dəvət olunması Cip tərəfdən ona göstərilən çox böyük diqqətdir.

O, görünür, korsetdən istifadə eləməmişdi, ancaq nəşə sırtıqcasına görünüşü vardı. Sifəti yüngülcə qaralmışdı, sanki, açıq və günəşli havada çoxlu günlər keçirmişdi. Arsız iradlarına yol vermədən danışır, onların “möcüzə evləri”ni tərifləyirdi, sənətdən və musiqidən söz düşəndə isə müzakirəyə qızgıncasına qoşulurdu. O, indi Cip üçün elə də usandırıcı deyildi. Səhər yeməyindən sonra onlar bağdan keçib studiyaya getdilər və Rosek royalın arxasında oturdu. Onun royala toxunma tərzini dərin, nəvazişli idi: dəmir barmaqlardan və təmiz çalmağa olan həvəsindən xəbər verirdi. Cip divanda oturdu. Rosek Şumanın “Uşaq səhnəsi”ni çalırdı.

Belə gözəl səslər çıxaran insan axmaq hərəkətlərə yol verə bilərdimi? Cip birdən səsləndi:

– Qraf Rosek!

– Hə, madam?

– Deyə bilərsinizmi, dünən nəyə görə Dafna Uinqi bura göndərmişdiniz?

– Mən?!

– Hə.

O, kətildə dönüb, geniş açılmış gözlərini qıza zillədi:

– Bir halda ki məndən soruşursunuz... Elə zənn eləyirəm, Qustavın onunla tez-tez görüşdüyü sizə məlumdur?

O, Cipun qabaqcadan bildiyi cavabı verirdi:

– Bəs mən nəyə görə buna etiraz eləməliyəm?

O qalxdı və soyuq tərzdə dedi:

– Çox şadam ki, siz etiraz eləmirsiniz.

– Niyə şadsınız?

Cip də ayağa qalxdı, Rosekin onunla bir boyda olmasına baxmayaraq, qız onun şıq kostyumunun altında necə möhkəm əzələlərin gizləndiyini, hansı ilan xislətinin yatdığını hiss edirdi. Qızın ürəyi çırpınırdı.

Rosek ona doğru bir addım atdı.

– Mən şadam, siz başa düşürsünüz ki... Qustavla hər şey... bitmişdir...

O, bir anlığa danışmağa söz tapa bilmədi, görünür, səhvə yol verdiyini başa düşdü, ancaq hansı səhvə yol verdiyini anlamadı... Cip yalnız gülümsədi. Onun yanaqlarını zəif qızartı bürüyürdü.

– Qustav tezliklə sönəcək vulkandır. Sizi inandırırım, mən onu yaxşı tanıyıram. Sizin də onu yaxşı tanımağınız lazım gəlirdi.

– Niyə?

– Boş yerə vaxt sərf eləməmək üçün. Sizi başqa məhəbbət gözləyir, – Rosek dişlərinin arasından dedi.

Cip yenidən gülümsədi.

– Mənə olan sevginizə görəmi dünən onu elə içirtmişdiniz?

– Cip! – Qız irəli getmək istədi, ancaq Rosek qapı ilə onun arasında dayanmışdı. – Siz heç vaxt onu sevməyibsiniz. Bu da mənə haqq qazandırır. Siz ona layiq olduğundan da artıq çox şey bəxş eləyibsiniz. Aman Allah! Siz mənə əzab verirsiniz... Mən, sadəcə, dözə bilmirəm...

O, birdən ağappaq ağardı, onun sifətində, sanki, birçə alışıb-yanan gözləri qaldı. Cip vahiməyə düşdü və elə ona görə də tamamilə özünü ələ aldı. Döngəyə açılan yan qapıdan çıxıb qaçsınımı? Görünən bu idi ki, Rosek ondan qorxduqlarını hiss edən hipnozçu kimi onun müqavimətini öz baxışlarının gücü ilə qırmaq istəyirdi.

İrəlimi addımladı, ya Cipə elə gəldi ki, o yaxınlaşır. Onu ikrah hissi bürüdü: sanki, Rosekin əlləri ona toxunurdu.

Qız baxışlarını qaçırtıdı və birdən gözlərinə onun qıvrım saçları sataşdı. Əlbəttə, hə, əlbəttə ki, sancaqlarla burulmuşdu! Onun dodaqlarından, az qala, güclə eşidilən sözlər çıxdı:

– *Technique merveilleuse!*¹

Rosekin gözləri vurnuxurdu, dodaqları sallanmışdı. Cip otaqdan keçib, əlini zəngin düyməsinin üstünə qoydu. Sanki, heç bir qorxusu yox idi. Rosek heç bir söz demədən geri döndü və bağa çıxdı. Cip sükut içində onun cığırla necə getməsinə tamaşa edirdi. Onu qarşısında heç kimin, hətta ən şiddətli ehtirası olanların belə duruş gətirə bilmədiyi silahla, gülüş silahı ilə məğlub elədi. Qız əsl qorxu hissi keçirdi: bu necə ola bilərdi, o, əslində, az qala, bu əlbəyaxa döyüşdə məğlub olacaq, yaxınlıqda bir belə xidmətçisi olan öz evində bu adamın hakimiyyəti altına düşəcəkdə!

Bağdan onu yayın ilk isti qoxusu vurdu. İyunun ortası idi! Mürgülü hava həşəratların vızıltısı və qoxularla dolu idi.

Cip kölgədə oturdu. Küçüklər otun üstündə mayallaq aşır, zingildəyirdilər, o isə özünün balaca dünyasında hansısa

¹ Çox gözəl texnika! (*fr.*)

bir mənə, özü üçün hansısa bir müdafiə axtarırdı. Ona elə gəlirdi ki, ətrafı nə isə – qorxulu bir şeyin gizləndiyi isti, ağır dumana bürünüb. Məğrurluğu və iradəsi, yalnız bunlar ona öz qorxusunu kiməsə bürüzə verməməyə kömək edərdi.

Evdən çıxandan sonra Fiorsen taksilə rastlaşana kimi uzun müddət piyada getdi. Oturacağı arxasına söykənərək, şlyapasını çıxartdı və taksiyə nə qədər bacarırsa, iti sürməsini xahiş elədi. Əhvalı pis olanda o, belə eləməyə alışmışdı. İti sürət onu sakitləşdirirdi. Bu gün isə ona sakitləşmək daha vacib idi. Öz çarpayında oyanasan və hətta harada olduğunu başa düşməyəsən! Bu, onun üçün, hər bir iyirmi səkkiz yaşlı kişilərdə olduğu kimi, yeni şey deyildi, ancaq evləndəndən sonra ilk dəfə belə olurdu. Əgər o, heç nə xatırlamasaydı, bir az rahatlanardı. Ancaq tutqun halda qaranlıq qonaq otağını və yanında dayanmış xəyala oxşayan Cipi xatırlayırdı. Bu, nəyə görə onu çox qorxudurdu. O, bir çoxları kimi qorxurdusa, demək, işləri pis idi.

Əgər Cip onun kefə qurşandığı o biri qadınlar kimi olsaydı, o, özünü bu qədər əzilmiş, təhqir olunmuş hiss eləməzdi. Əgər Cip onlara oxşasaydı, çoxdan onunla, Rosekin dediyi kimi, “qurtarardı”. O, yaxşı bilirdi ki, qurtara bilməz. O içə bilərdi, başıpozuq həyat sürə bilərdi, ancaq Cip onun qəlbinə yol tapmışdı. Cipi hakimiyyətinin cazibəsi, gücü, sirri onun itaətində idi. O artıq Cipdə bu anlaşılmaz anadangəlmə həssaslığa bələd idi və hətta Cip hissələrinin çılğınlığında ona uduzurdusa da, bütün hallarda öz zəif, sezilməyən gülüşü ilə kənardə qalırdı. Belə dərk edilməyən gülüşlə gecə və gündüz meşə, tarla gülürdü; bu gülüş çiçəklərin, ağacaların, axan çayların, quş nəğmələrinin qısa, iztirablı etinasızlığında, ay və günəş işığında, təbiətin əbədi hərəkətində də özünü bürüzə verirdi.

Qızın şəfqətlə gülümsəyən qara gözləri onu tovlayıb özünə çəkir, onda söndürülməyən bir yanğı yaradırdı. O, elə

adamlardan ki, belələri ağır mənəvi iztirablara düşər olanda dərhal onlardan üz döndərir, dinclik axtarırlar. Bütün düşüncəsiz hərəkətləri ilə eqoizmin onlara vurduğu yaraları sağaldırlar. Sözüün qıyası, şiltaq, eyni zamanda şöhrət həvəsindən də məhrum olmayan, bəzən hamını özündən uzaqlaşdıran, bəzən də bütün başqa adamlar kimi nəyləsə hamını cəlb eləyən tərbiyəsiz uşaqlara bənzəyirlər. O, ayı əldə eləmək istəyirdi, əldə elədi, indi onu neyləyəcəyini bilmirdi, hələ də Cipdən möhkəm-möhkəm yapışırdı, ancaq zaman keçdikcə də, onun daha çox uzaqlaşdığını da hiss edirdi. Davranışlarında üzləşdiyi uğursuzluqların qızda mənən qaynayıb qarışması onu aqlını itirmək həddinə qədər gətirib çıxarırdı.

Onda mükəmməlliyə nail olmaq üçün hər şey var idi, hər şey, bircə onun özünün düşündüyü kimi yalnız başqaları üzərində üstünlüyün verə biləcəyi mənəvi dayanıqlıqdan başqa. Tez-tez yaşlılarının ona nisbətən böyük uğurlar qazandığını eşidəndə heyrətlənir və qıcıqlanırdı.

Taksidə oturaraq düşünürdü: “Bəlkə, gecə mən özümü nəyə artıq-əskik aparmışam ki, o, belə hiddətlənib? Mən nəyə görə onu gözləmədim ki, hər şeyi öyrənəm, hətta ən pisini də?” Qıyqacı gülümsədi, lap pisi də öyrənməyi elə də xoşlamırdı. Düşüncələr içində onu bu vəziyyətə salan Rosekin üzərində dayandı. Qadınlara tez bənd olan hər bir xudbin kimi Fiorsenin dostları az idi. Rosek isə daimi dostlarından idi. Amma Rosekə də həqarətlə baxır, eyni zamanda da ondan qorxurdu. Böyük istedadı, ancaq zəif iradəsi olan adamlar həmişə az istedadı, ancaq güclü iradələri olan adamlara belə münasibət bəsləyirlər. Fiorsen onunla dayəsi olan şiltaq uşaq kimi rəftar edirdi, ancaq pul kisəsi dolu olan, sənətə hamilik eləyən bu adamsız da keçinə bilmirdi.

“Lənətə gəlmiş Pol! – xəyala daldı. – O bilməliydi və bilir ki, konyakı içmək asandır, lap su kimi. Mənim sərxoş oldu-

Inventas vitam
juvat excoluisse
per artes

ğumu görürdü. Bəlkə, o, nə isə eləmək istəyirdi? Mən sonra hara getdim? Evə qədər necə gedib çıxdım? Doğrudanmı, mən Cipi incitdim? ...Əgər bu, xidmətçilərin yanında olubsa, bu, onu son dərəcə məyus edər!” Qorxunun yeni dalğasını hiss elədi. Cipə tam bələd deyildi, heç vaxt onun nə düşündüyünü, nə hiss elədiyini bilmirdi, ümumiyyətlə, onun haqqında heç nə bilmirdi. Bu, haqsızlıq idi! O özü heç nəyi gizlətmirdi. O, arvadı üçün gün işığı kimi açıq idi – buyur, bax! O, hər halda, gecə neyləmişdi? Xidmətçi səhər ona bir cür, qəribə baxırdı... Birdən sürücüyə əmr elədi:

– Beri-strit, Sent-Ceyms!

Hər ehtimala qarşı öyrənməliydi: Cip atasının yanına gedibmi? Maşın bu balaca küçüyə çatana kimi bir neçə dəfə fikrini dəyişdi. Zəngi basıb, qapının onun üçün açılmasını gözləyəndə alnını soyuq tər basmışdı.

– Missis Fiorsen buradadır?

– Yox, ser.

– Bu gün bura gəlməyib?

– Yox, ser.

O, bura gəlməsinin səbəbini necə izah eləyəcəyini düşünməmişdi, yenidən maşına oturdu və sürücüyə Kerzon-stritə sürməsinə göstəriş verdi. Əgər o, Rozamunda bibigildə də deyilsə, onda hər şey qaydasındadır, Cip başqa heç yərə gedə bilməzdi. Rahatlanmış halda köks ötürdü və harada yemək barədə düşünməyə başladı. Hə, Rosekin yanına getmək lazımdır; ondan sürücüyə vermək üçün və qarnını doyuzdurmaq üçün pul alardı. Amma Rosek də evdə deyildi. Sürücüylə hesablaşmaq üçün evə getməli oldu. Sürücü, sanki, onun çətinliyini başa düşərək, çəp-çəp baxırdı.

Öz evinin hasarı yanında o, əlində iri zərf olan bir adamlarla rastlaşdı.

Cip isə öz otağında oturub çək kitabçalarının kötüklərini vərəqləyirdi, hətta geri belə dönmədi.

– Mən yemək yeyə bilərəmmi?

Cip əlini düyməyə uzadıb zəng elədi. Bu an onun Cipə yazığı gəlirdi. O, qızı qucaqlayıb: “Bağışla məni, Cip, mən olduqca günahkaram!” – deməyə hazır idi. Ancaq elə bu an Betti içəri daxil oldu.

– Xahiş edirəm, mister Fiorsenə səhər yeməyi verin.

O, gonbul qadının çıxarkən burnunun altında nəsə don-quldadığını eşitdi və hirslənmiş halda dedi:

– Əgər ərin yeməyə gecikibsə, sən onun acından ölməyini istəyirsən?

Cip çek kitabçasını ona uzatdı, kötüyündə yazılmışdı: “Travers və Senborn, dərzilər. Hesab ödənilmişdir: 54 funt 3 şilling 7 pens”.

Fiorsen qızardı, ancaq dərhal da ləyaqəti təhqir olunubmuş kimi görkəm aldı:

– Sən ödədin? Mənim hesablarımin sənə dəxli yoxdur.

– Gətirən dedi ki, əgər hesab dərhal ödənilməsə, məhkəməyə verəcəklər. Mən borcu ödəməməyin ədəbsizlik olduğunu hesab edirəm. Çoxmu borcun var?

– Onu sənə demərəm.

– Mən təsərrüfatı idarə eləməli, xidmətçilərin pulunu verməliyəm və bilməliyəm ki, nəyə ümid eləyə bilərəm. Mən borc götürməyə hazırlaşmıram.

Cipin sifətində onun əvvəllər görmədiyi amansız bir ifadə canlandı. Bu, onun dünən səhər, elə bu vaxt öz hakimiyyətini tam hiss elətdirərək danışdığı Cip deyildi. Bu üsyan onun heysiyyətinə toxundu, onda anlaşılmayan bir həyəcan yaratdı və eyni zamanda da, sanki, nəyləsə onu silkələdi. O, sakitcə dedi:

– Pul! Lənətə gəlmiş pul! Öp məni.

– Pulu lənətləmək uşaqlıqdır. Mən öz gəlirimini hamısını xərcləməyə hazırım, daha artıq yox. Atamdan da borc istəyənlə deyiləm.

O, özünü oturacağa yıxdı.

– Ha, ha! Comərdlik!

– Yox, qürur.

– Demək, sən mənə inanmırsan, – o, qaşqabaqlı halda dedi. – İnanmırsan ki, mən səndə olandan çox qazana bilərəm? Sən heç vaxt mənə inanmayıbsan!

– Mənə elə gəlir, sən indi qazanmağa qadir olduğun qədər qazanmırsan.

– Sən beləmi düşünürsən? Yaxşı! Mənə sənin pulların lazım deyil.

– Sak...i...t!

O geri döndü, qapıda xidmətçi qız dayanmışdı.

– Bağışlayın, ser! Sürücü soruşur ki, siz onun haqqını ödəyəcəksinizmi, o, sizə daha lazım deyilmi?

Fiorsen ona elə baxırdı, xidmətçilərin dediyi kimi, bu baxışlardan “ağlım itirmək olardı”.

– Yox, o, mənə lazım deyil. Onun pulunu verin.

Qız Cipə baxdı, “oldu, ser” dedi və yoxa çıxdı.

Fiorsen gülümsədi. Bu, onun özünəinamlı bəyanatına məzəli əlavə idi.

– Cip, pis deyil, hə?

Cipin sifəti hərəkətsiz idi, onun mənasız cəfəngiyatlara daha çox güldüyünü bilən Fiorseni yenidən qorxu hissi bürüdü. Nə isə dəyişmişdi. Hə, əslində də, onda nəşə dəyişmişdi.

– Mən səni keçən axşam incitdim?

Cip çiyinlərini çəkdi və pəncərəyə tərəf çəkildi. O, tutqun halda Cipə baxıb, bağa qaçdı və dərhal da studiyadan güclə eşidilən skripka səsləri çəmənlik boyunca yayılmağa başladı.

Cip dodaqlarına acı təbəssüm qonmuş halda qulaq asırdı. Bax indi də pul! Onsuz da, fərqi yox idi, artıq bunlardan qaça bilməzdi. Heç vaxt qaça bilməzdi. Gecə əri onu öpəcəkdə və o da özünü elə göstərəcəkdə ki, guya, bundan xoşlanır. Həmişə də belə olacaqdı! Neyləməli, özü günahkardı. Pulqabından on iki şilling çıxarıb masanın üstünə qoydu ki, xidmətçi qıza versin. Birdən gözlənilmədən ağlına belə bir fikir

gəldi: “Bəlkə, mən onu bezdirmişəm? Əgər mən onu bezdirə bilsəydim!” Amma qabaqda uzun yol var idi, onun indiyə qədər getdiyindən də uzun yol.

VII fəsil

O adam ki, heç olmasa, ömründə bircə yol dənizin tam sakit halında ekvator da hərəkətsiz halda asıla qalan və hər gün də xilas edilməsinə ümidi itirilən yelkəni görübsə, Cipin indiki həyatını asan başa düşərdi. Hər şey dəyişir, dənizin sakitliyində da son qoyulur, ancaq iyirmi üç yaşında ərə gedəndə seçimində səhv eləyən və bundan ötrü özündən başqa heç kimi danlamağa haqqı olmayan – əgər o, Cipin heç vaxt olmadığı kimi “müasir” qadın deyilsə – gənc qadında nə dəyişə bilərdi? Heç kimə öz uğursuzluğunu etiraf eləməməyi qərara alan və dişlərini bir-birinə sıxaraq, uşaq gözləyən Cip öz vəziyyətini hamıdan, o cümlədən Uintondan da gizlətməkdə davam edirdi. Fiorse ilə həmişəki münasibətini qoruyub saxlayırdı, həyatın zahiri tərəfini yenə də onun üçün yüngül və xoş eləmək istəyir, onu müşayiət edir, ləzzətli yeməklər yedizdirir, sevgisini izhar eləməsinə dözürdü. Özündən qurban düzəltmək ağılsızlıq olardı! Öz *malaise*¹-ni o, elə uğurla gizlədirdi, bunun daha çox dərin səbəbləri vardı: bu, özü öz qanadlarını kəsən insanın qaçılmaz ruh düşkünlüyü idi.

Rosekə gəlincə isə Cip onunla özünü elə aparırdı ki, sanki, aralarındakı həmin balaca səhnə olmamışdı. Çətin anlarda ərinə müraciət eləmək ümidi o, evə sərxoş qayıdandan sonra birdəfəlik yoxa çıxmışdı. Rosek haqqında atasına danışmağı da hələ qərarlaşdırmamışdı. Əleyhinə gülüş silahından istifadə edilməsini, Rosekin heç vaxt ona bağışlamayacağını bildiyindən həmişə ehtiyatlı olmağa çalışırdı. Onun Dafna Uinq haqqındakı işarələrini isə, sadəcə, başından çıxartdı, əgər Fiorse ni sevsəydi, bunu heç vaxt eləyə bilməzdi. Cip özü

¹ Ruh düşkünlüyü (*fr.*)

üçün bir məğrurluq bütü ucaltmışdı və ona səcdə eləməyə başlamışdı. Təkcə Uinton, bir də Betti onun xoşbəxt olmadığını hiss eləyə bilərdilər. Fiorsenin pula qarşı yüngülbeyinliyi onu elə də qorxutmurdu, evin bütün xərclərini, icarə haqqını, xidmətçilərin əməkhaqqını, öz paltarlarının pulunu özü ödəyirdi və hələlik bunun öhdəsindən, çətin də olsa, gəlirdi. Onun evdənkənər xərcləri üçünsə heç nə eləyə bilməzdi.

Yay ağır keçirdi. Konsert mövsümü qurtarmışdı və Londonda qalmağın mümkün olmadığı aydın oldu. Ancaq o, öz balaca, sakit evindən getməyə qorxurdu. Məhz bu səbəb oldu ki, bir dəfə axşam öz sirrini Fiorsenə açdı. Onun solğun, London həyatından arıqlamış sifətində qəribə sönük bir ifadə canlandı, dik oturdu və gözlərini ona zillədi. Cip ixtiyarsız halda geri çəkildi.

– Boş yerə mənə elə baxma. Bu həqiqətdir.

O, başını qucaqladı və söz axını qopub töküldü:

– Yox, mən istəmirəm! Mən uşaq istəmirəm!.. O, mənim Cipimi korlayacaq!

Birdən qorxudan sifəti dəyişmiş halda Cipin yanına sıçradı:

– Mən istəmirəm! Mən qorxuram! Uşaq lazım deyil!

Cip, o burada – divarın yanında sərxoş halda dayanarkən keçirdiyi hisslərə bərabər hisslər keçirirdi, daha doğrusu, bu, onun uşaq hərəkətlərinə nifrət yox, şəfqət idi. Onun əlindən yapışaraq dedi:

– Qustav, yaxşı. Qoy bu səni narahat eləməsin. Mən o vəziyyətdə olanda Betti ilə gedərəm, hər şey qurtarmayana qədər də qayıtmaram.

O, qızın qarşısında dizləri üstə çökdü.

– Ah, yox! Yox, yox! Mənim Cipim gözəldir!

Özünün də “Ah, yox!” deyəcəyindən qorxaraq, Cip hərəkətsiz halda oturmuşdu.

Pəncərə açıq idi, içəri kəpənəklər uçuşurdu. Onlardan biri buxarının üstündəki dibçəkdəki gülə qondu. Cip zərif, yumşaq yaşıl yarpaqlar arasında gizlənmiş, çiçəkləri bayquş

başına oxşayan gülə, buxarının bənövşəyi rəngli kaşılmasına, lampa işığında yumşalan parçaların parlaq rənglərinə baxırdı və onun “Ah, yox!” qışqırıqlarıyla oyadılan sevgisi gözəlliyə üsyan edirdi. Tezliklə eybəcər olacaqdı və əzab çəkəcəkdə, ya da ola bilsin ki, öz anası kimi öləcəkdi...

Həmin axşam və sonrakı gün Cip Fiorseni bu qədər həyəcanlandıran yeniliyə onun necə alışmasını müşahidə eləyirdi. O, nə vaxt təbiətə tabe olmağın lazım gəldiyini başa düşdü, gələcək uşağı ona xatırladacaq hər şeydən qaçmağa başladı. O, Roseklə birlikdə Ostendə gedəndən sonra Cip rahat oldu. Hər dəqiqə evdə ona yad olan, nizam-intizamsız adamı hiss eləmək! Sonrakı gün, yay səhərinin sakitliyində yuxudan oyananda özünü nə qədər inandırmağa çalışsa da, onun yerinin göründüyünü etraf eləməli oldu. Ürəyində nə boşluq, nə də ağrı vardı, o yalnız bir şeyi hiss edirdi: beləcə tək uzanmaq necə də xoş və rahatdır! Bir xeyli yataqdan durmadı. Bu çox gözəl idi, pəncərələr və qapılar taybatay açılmışdı, otağa elə hey küçüklər qaçıb gəlirlər, sənə mürgü içində uzanıb göyərçinlərin qurultusunu, şəhərdəki hərəkətin uzaq səslərini eşidirsən və yenidən özünün, öz qəlbinin və bədəninin sahibi olduğunu hiss edirsən. Cip atasına zəng eləyib tək olduğunu dedi.

Uinton Londondan getməmişdi. Qudvudda, sonra da Donkasterdə keçirilən at yarışlarında diqqət cəlb eləyən bir yarış iştirakçısı yox idi, həm də ilin bu vaxtı ov mövsümü də deyildi, Londonu tərk eləmək üçün bir səbəb yox idi. Paytaxtda o ən çox avqust ayını sevirdi: klub adamsız olurdu, orada hansısa bir zəhlətökən qocanın yaxandan yapışmış sənə uzun söhbətə çəkəcəyindən qorxmayaraq istədiyin qədər otura bilərdin. Qılıncoynatma müəllimi Bonkart həmişə onun xidmətində idi. Uinton artıq çoxdandı bir vaxtlar sağ əli ilə silahı necə tuturdusa, sol əliylə də elə tutmaq istəyirdi. Cermi-stritdəki türk hamamı da, demək olar ki, boşalmışdı, kök müştərilər çıxıb getmişdilər. Kovent-qardendə gəzmək,

yemiş alıb evə aparmaq və bu zaman kimləsə rastlaşmamaq olardı, yalnız hansısa düşkün hersoginya Pikadilla nəzərə alınmazsa. İsti axşamlarda isə, sadəcə, siqaret çəkərək, parklarda və küçələrdə dolaşmaq, dumanlı fikirlərə, dumanlı xatirələrə dalmaq olardı. Qızının evdə tək olduğunu, o şəxsin evdə olmadığını eşitmək çox xoş oldu. Ona harada nahar versin? Missis Marki məzuniyyətdə idi. Bəs nəyə görə də Blefardda yox? Orada sakitlikdi, balaca salonları elə də hörmətə layiq deyildi, amma həmişə sərin olurdu. Qərara alındı, Blefardda!

Qızı Beri-stritdəki evə yaxınlaşanda o artıq hazır idi və özünü məktəbdən bir neçə günlüyə buraxılmış uşaq kimi hiss edirdi. Qızı necə də məftunedicidir, düzdür, bir balaca solğundu, qara gözləri, təbəssümü necə də yaxşıydı! Cəld maşına yaxınlaşaraq dedi:

– Yox, düşmə. Mən də minirəm. Blefardda nahar edərik. Cip, bu gecə əylənmək gecəsidir!

Qızının arxasınca balaca restorana daxil olmaq, restoranın alçaq, qırmızı rənglə rənglənmiş salonuyla gedərkən, müştərilərin onları həsəd dolu baxışlarla ötürməsi ona əsl ləzzət bəxş eləyirdi. Cipi pəncərənin yanındakı uzaq küncdə oturdu, buradan onu görmək olurdu, o da istədiyini görə bilirdi. O çox istəyirdi ki, qızına tamaşa eləsinlər, özü isə müştərilərə çallaşmış boynunun arxasını seyr etməyə imkan yaradaraq, arxası zala doğru oturmuşdu. O, ümumiyyətlə, şampan şərabi içib, buğa verilmiş ət aşırın bu ala-bəzək kütləyə baxaraq, öz məmnunluğunu korlamaq fikrində deyildi. Ya da gizlicə olaraq, təkə bu gecəylə yox, həm də qızın anasıyla burada oturub şam elədiyi axşamın da xatirələrindən həzz almaq istəyirdi. O vaxt baxışlar ona hücum eləyirdi, qadın isə üzünü gizləmişdi. Ancaq bu barədə Cipə heç nə demədi.

Qızının dediyi yeniliyi o, dodaqlarını sıxaraq və harasa, yuxarılara baxaraq, sifətində qızına çox yaxşı tanış olan ifadəylə qarşıladı.

– Nə vaxtdır? – o soruşdu.

– Noyabrda.

Həmin ay! Əlini masanın üstündən uzadaraq, qızının barmaqlarını möhkəmcə sıxdı.

– Hər şey yaxşı olacaq, mənim balam. Mən şadam.

Cip onun əlindən yapışaraq mızıldandı:

– Mənsə yox. Ancaq qorxmayacağam, söz verirəm!

Onların heç biri heç nəyi yalan demirdi. Hər ikisi hər cür şəraitdə öz sakitliklərini qoruya bilərdi. Bundan əlavə, həm də bu gecə “əyləncə gecəsi”ydi – qız ərə gedəndən bəri ilk azad gecəsiydi. Uintonun: “Demək, o, Ostendə getdi?” – deməsindən və “Hələ bir!” – deyə səslənməsindən sonra Fiorseni bir daha xatırlamadılar. Mildenhemdəki atlardan danışdılar. Cipə elə gəlirdi, onun oradakı uşaq dəcəlliklərini xatırladan illərin üstündən çox keçib. Atasına bic-bic baxaraq soruşdu:

– Ata, sən özün uşaqılıqda necəydin? Rozamunda bibi deyir, sən bəzən elə qəzəbli olurmuşsan, sənə yaxın düşmək olmurmuş. Deyir, ağaclara dırmaşır, quşatanla daş ataraq hamını cıradırmışsan və elə hal olmayıb ki, sən demək istəmədiyin sözü deyəsən. Hələ bir, öz mürəbbiyənə də vurulubmuşsan, bu doğrudurmu?

Uinton gülümsədi. Miss Hantli! Hörülmüş şabalıdı saçları, mavi gözləri olan, həmişə zərif geyinən qadın!

– Hə, hə, – o dedi. – Aman Allah, bu haçan olub! Atam onda Hindistana getmişdi. Bir daha oradan qayıtmadı, onu birinci əfqan kampaniyasında öldürdülər. Mən uşaqılıqda vurulanda, başımı itirmişdim! Ancaq mən sənin yarın qədər də fərasətli deyildim. Sənə azacıq da oxşamırdım, Cip.

Uinton ətrafda baş verənləri yaddaşına köçürürmüş kimi, yeməkpaylayanların hərəkətlərini qeyri-şüuri izləyən qızına baxıb düşündü: “Yer üzündəki ən heyranedicə varlıq!”

– Hə, – o dedi, – sonra neyləyəcəyik? Bəlkə, teatra gedək, ya da muzik-holla?

Cip başını yırgaladı, çox istiydi! Nəyə görə maşında gəzməsinlər, sonra da parkda oturmasınlar? Axşam düşürdü, bürkü elə də güclü deyildi, bulvarlarda və parklarda əsən külək toz və benzin qoxusu gətirirdi. Uinton sürücüyə o uzaq və keçən gecədəki ünvanı dedi: Naystbric qapısı. Onda onlar ekipajla getmişdilər və gecə küləyi birbaşa sifətlərinə vururdu, daha indi taksidə olduğu kimi, boyunlarının ardına yox. Onlar maşından düşüb Royu keçdilər, Lonq-Uoterin yanından ötdülər və ağacların arasıyla uzanan cığırda yuxarı qalxdılar. Burada oturacaqlarda yanaşı oturaraq, Uintonun paltosuna büründülər. Hələ şəhə düşməmişdi. Ağacların yarpaqları istidə yüngül və hərəkətsiz halda dayanaraq havanı ətilərlə doldururdu. Otluqda, ağacların arasında sakitcə oturmuşdular; qaranlıqda onlardan başqa heç kim görünmürdü. Uintonun siqaretindən halqavarı tüstü qalxırdı. O, tamamilə xatirələrə dalmışdı. Siqaretinin külü kostyumunun üstünə düşdü və külü çırpmaq üçün əlini qaldırdı. Cip onun qulağına pıçıldadı:

– Qaranlıqda çiçəklərin istisi və qoxusu necə də gözəldir!

– Sadəcə, çox əladır! – Uinton səksəndi. – Ancaq mənim siqaretim söndü, kibritim də yoxdur.

Cip onun əlindən yapışdı.

– Qaranlıq, sevənlərin bu pıçiltısı, sanki, biz hansısa sehrli dünyadayıq. Sənə elə gəlmirmi?

Küləyin ani şiddəti yarpaqları titrətdi və bir anlığa gecə pıçiltılarıyla doldu, sonra kiminsə qəhqəhəsi eşidildi. Cip ayağa qalxdı.

– Artıq şəhə üşüdür. Bəlkə, gedək?

Füsunkarlıq yoxa çıxdı. Gecə yenidən adi London gecəsi oldu. Park yenidən satıcıların və ruhanilərin axşam gəzintisində çıxdıqları tozlu otlarla və çınqılla örtülən torpaq sahəsinə çevrildi.

VIII fəsil

Fiorsendən uzun-uzadı məktublar gəlməyə başladı. O, Cip üçün olduqca darıxırdı, ancaq hər şey nəzərə alınarsa, heç də pis əylənmirdi. O, pul istəyir, ancaq onları nəyə xərclədiyini bildirməyi unudurdu. Onsuz da, azaldılmış büdcədən kənara çıxaraq, Cip ona pul göndərirdi; bu, eyni zamanda, onun özünün də məzuniyyəti idi və bunun üçün Cip özünə ödəmələr eləməyə icazə verirdi. Bir dəfə o, bahalı şeylər alan dükan axtarıb, satdığı şeylərin pulunun hamısını ona göndərdi. Bu, Cipə daha bir həftə verdi.

Bir dəfə Uintonla hələ də Dafna Uinqin çıxışı elədiyi “Oktaqon”a getdilər. Cip qızın onun bağına necə heyran olduğunu xatırlayaraq, ona məktub yazdı və qızı səhər yeməyinə dəvət elədi ki, gəlib axşama kimi istirahət eləsin.

Miss Dafna acgözlüklə dəvətnaməni qəbul elədi, ağarmış, istidən yorulmuş halda gəldi: geniş kənarları olan sadə həsir şlyapa qoymuş, ipək parçadan tikilmiş don geymişdi. Səhər yeməyindən sonra onlar bağın ən kölgəli küncünə çəkildilər; Cip hörmə kresloda, Dafna isə otların üzərinə qoyulmuş balşın üstündə oturmuşdu. Uzunsürən “ax”lardan sonra balaca rəqqasə ürəyini açmağı qərara aldı. Diqqətli dinləyici olan Cip, onun özündən daha maraqlı olan bu söhbətlərə qulaq asmağa başladı.

– Əlbəttə, imkan eləyən kimi mən evdən gedəcəyəm. Orada nələrin baş verdiyindən xəbərsiz olduğun həyata daxil olmaq, – bu ifadəni o, tez-tez işlədirdi, – yaxşı deyil. Mənim sənətimdə çox ehtiyatlı olmalısan. Doğrudur, çoxları onun əslindəkindən pis olduğunu düşünürlər, atam hətta bəzən özündən çıxır. Düz deyilmi, missis Fiorsen, evdə dəhşətdir! Biz qoyun əti yeyirik, amma görünür, siz qoyun ətinin nə olduğunu bilirsiniz! Sadəcə, yayda qoyun əti iyi verən otaqda yatmaq mümkün deyil. Hələ bir məşq eləmək də lazım gəlir.

Bilirsən, mən nə istəyirəm, studiyamın olmasını. Misilsiz olardı, haradasa, çayın sahilində olsaydı, ya da yuxarıda. Sizin yanınızda! Doğrudan da, misilsizdir! Bilirsiniz, mən ehtiyata bir az pul qoyuram. İki yüz funt yağ kimi qaça-çağam. Musiqiçiləri, rəssamları maraqlandırmaq lap möcüzə olardı. Mən adicə “nömrə” olmaq istəmirəm, ildən-ilə balet çağırışları və sair. Mən nə isə müstəsna olmaq istəyirəm! Anam isə axmaqcasına belə düşünür: o, hesab eləyir ki, mən heç bir halda risk eləyə bilmərəm. Mənsə onunla razı deyiləm... Sizinlə söhbət eləmək necə də xoşdur, missis Fiorsen, ona görə ki, siz hələ gəncsiniz, məni başa düşürsünüz və mən əminəm ki, sizdən bəzi şeyləri soruşsam, inciməzsiz. Bax kişilər haqqında, siz necə düşünürsünüz: ərə getmək lazımdır, ya məşuq əldə eləmək? Deyirlər, ehtirasın nə olduğunu hiss eləməsən, yaxşı artist ola bilməzsən. Əgər ərə gedərəmsə, onda yenidən qoyun əti, bəlkə də, ola bilər, uşaqlar, bəlkə, birdən qismətimə pis ər çıxdı? Uf! Hər halda, mən pozğunluğun əleyhinəyəm. Mən pozğun adamlara nifrət edirəm, sadəcə, nifrət edirəm. Siz necə hesab edirsiniz? Bütün bunlar son dərəcə çətindir. Deyilmi?

Cip tam ciddi cavab verdi:

– Belə şeylər öz-özünə qaydaya düşür. Mən sizin yerinizə olsaydım, darıxmazdım.

Dafna Uinq əlini çənəsinə söykədi.

– Hə, mən özüm də elə düşünürəm. Əlbəttə, mən indi bunu da, o birisini də eləyə bilərəm. Ancaq bilirsinizmi, məni heç nə ilə nəzərə çarpmayan adi kişilər cəzə eləmişlər. Mən ancaq görkəmli kişiyyə vurulacağıma əminəm. Axı siz də belə eləmişiniz, düz deyilmi? Buna görə də siz məni başa düşməlisiniz. Mən hesab edirəm ki, mister Fiorsen heyranedicə dərəcədə görkəmlidir!

Yarpaqların arasından süzülən günəş işığı birdən Cipun açıq boynuna düşdü. O, əvvəlkitək Dafna Uinqə ciddi qulaq asırdı.

– Əlbəttə, əgər mən anamdan bu barədə soruşsam, vay-şivən qoparar, atamdan isə danışmağa dəyməz. Amma bu, olduqca mühümdür, elə deyilmi? Əvvəl başlayanda səhvə yol vermək olar, amma mən irəli getmək istəyirəm... mən, sadəcə olaraq, öz işimə pərəstiş edirəm. Mən məhəbbətin işimə mane olmasını istəmirəm, məhəbbətin işimə kömək eləməsinə istəyirəm, başa düşürsünüzmü? Qraf Rosek deyir ki, mənim rəqslərimdə ehtiras çatmır. Mən istəyirəm, siz deyəsiniz, elədirmi? Mən sizə inanıram.

Cip başını yırğaladı.

– Mənim bu işdən başım çıxmaz.

Dafna Uinq ona məzəmmətlə baxdı.

– Ah, mən əminəm ki, bu, elə deyil! Mən kişi olsaydım, çılğınlıqla sizə vurulardım. Mənim yeni rəqsim var – favnın təqib elədiyi nimfanın rəqsi; ancaq favnın vur-tut balet-meyster olduğunu biləndən sonra özünü nimfa hiss eləmək olduqca çətindir. Siz hesab eləyirsiniz ki, mən bu rəqsimə ehtiras daxil etməliyəm? Başa düşürsünüz, mən bütün günü qaçmalıyam, ancaq mənim özüm tutulmaq istəyən birisinin təəssüratını yarada bilsəm, bu, azacıq asan olardı. Siz mənimlə razısınızmi?

Cip gözlənilmədən səsləndi:

– Hə, mən düşünürəm ki, əgər siz sevsəniz, bunun sizə xeyri dəyər.

Dafna Uinqin ağız yüngülcə açıldı, gözləri girdələndi.

– Siz məni qorxutdunuz, – o mızıldandı. – Sizin elə baxışlarınız vardı... elə... siz bunu deyən zaman.

Doğrudan da, Cipin qəlbində hansısa qılgıncım alovlanmışdı. Məhəbbət haqqındakı bu boş, məzmunсуz söhbət onun qəlbini yerindən oynatdı. O, sevgi istəmirdi, sevməyi bacarmırdı. Sevgi nə olmuş olsa belə, o, özü haqqındakı çərənləmələrə dözməzdi. Hələ baş barmaqları üstə dayanmağı təzəcə öyrənən, şəhər kənarından olan bu qız onun zəif damarını tutub, onu necə həyəcanlandıra bilərdi?

Inventas vitam
juvat excoluisse
per artes

– Bilirsiniz, mənə ən çox nə ləzzət verərdi? – Dafna Uinq davam elədi. – Elə bu bağdaca sizin üçün rəqs eləmək! Təmiz havada rəqs eləmək, yəqin ki, qərribə olar, otlar da gözəldir, tamam qurudu. Yalnız qorxuram, xidmətçilər bunu ədəbsizlik kimi dəyərləndirələr. Onlar bura gəlirlərmi? – Cip qətiyyətlə başını yırğaladı. – Bax, orada, sizin qonaq otağınızın pəncərəsi ilə üzbəüz yerdə rəqs eləyə bilərəm. Ancaq ay işığı lazımdır. Mən hər hansı bir istirahət günü gələ bilərəm! Mənim rəqsim var, o rəqsdə şanagülləyəm, ondan daha yaxşısını düşünüb tapmaq olmaz! Sonra isə Şopenin musiqisinin müşayiəti ilə əsl aylı rəqs. Mən öz kostyumlarımı gətirə və sizin studiyanızda geyinə bilərəm, elə deyilmi? – O, ayaqlarını yığaraq, hərəkətsiz halda oturmuşdu və Cipe baxırdı. – Ah, siz icazə verərsinizmi?

Ona məmnunluq bəxş eləmək arzusu, bu fikrin qeyri-adiliyi, bir də onun rəqsinə olan həqiqi marağı Cipi məcbur elədi ki, desin:

– Yaxşı, gələn istirahət günü.

Dafna Uinq ayağa sıçrayıb Cipun üstünə atıldı və onu öpdü. Onun dodaqları nəm idi, ondan ətir qoxusu gəlirdi. Cip yüngülcə kənara çəkildi, o, təntənəli öpüşlərə dözə bilmirdi. Miss Dafna xəcalət çəkərək başını aşağı saldı və dedi:

– Siz elə gözəlsiniz ki, mən özümü saxlaya bilmədim.

Onun peşmanlığını hiss eləyən Cip qızın əlindən yapışb sığallamağa başladı.

Onlar hər iki rəqs üçün musiqi seçməkdən ötrü evə keçdilər və tezliklə doyunca konfet yemiş və tamamilə ümidlənmiş Dafna Uinq çıxdı.

Növbəti istirahət günü düz saat səkkizdə o gəldi; kostyumlarını kişdən olan yaşıl yol çantasına qoymuşdu. Görünür, azacıq qorxmuşdu. Xərçəngdən hazırlanan salat, çaxır və ərək onun cəsərətini qaytardı. O, böyük iştaha ilə yeyirdi. Görünür, onun üçün dolu, ya boş mədə ilə rəqs eləməsinin fərqi yox idi; ancaq siqaretdən qəti imtina elədi.

– Bu pisdir... ələxüsus, siz bilirsiniz! – o dedi.

Şam yeməyindən sonra Cip küçükləri arxa otağa qovdu. Küçüklərin hansı qızgınlıqla miss Dafna Uinqin alt köynəyini didişdirəcəklərini, ya da onun kürsüsünə necə daraşacaqlarını təsəvvür edirdi. Sonra onlar qonaq otağına gedərək, işığı yandırmadan ayın çıxmasını gözlədilər. Bu axırını avqust axşamı isti hələ çəkilməmişdi, hava hərəkətsiz və bürkülü idi. Ay ağır-ağır yüksəlir, hələlik öz gümüşü şəfaqlərini ağacların sıx yarpaqları arasından güclə sezdirirdi. Onlar qeyri-şüuri gecənin heyranediciliyinə təslim olaraq astadan söhbət eləyirdilər. Ay yüksəyə qalxandan sonra ehtiyatla bağdan keçib studiyaya getdilər. Cip şamları yandırdı.

– Bu işıq sizə kifayətdirmi? – soruşdu.

Dafna artıq öz paltarlarını çıxarmışdı.

– Ah, missis Fiorsen, mən necə də həyəcanlanıram! Ümid edirəm ki, yaxşı rəqs eləyəcəyəm.

Cip evə qayıdıb royal arxasında oturaraq, üzünü bağa çevirdi. Qaranlıqda uzaq küncdən birdən ağ geyimdə qeyri-müəyyən görünən biri çıxıb, ay işığını gözləyərək yerində donub qaldı. Cip çalmağa başladı. Bu, kiçik Siciliya parçası idi, onu çobanlar sürülərini dağdan endirəndə öz tütəklərində çalırlar. Melodiya, sanki, uzaqlardan gəlirdi, sonra tam səslənməsinə qədər şiddətlənirdi və yenidən söndür, az qala, eşidilməz olurdu. Ay ağacların üzərindən asıla qalmışdı, ay işığı evi doldurur, çəmənliyə yayılır, sonra isə sürüşüb uzaqlara, hasarlar boyunca bitən günəbaxanlara kimi gedirdi. Hər şey görünməmiş bir uyğunluq əldə eləyirdi, qızıl olmayan hansısa qızılı bir uyğunluq.

Cip rəqs çalmağa başladı. Dumanlı kölgə qaranlıqda tər-pəndi. İndi ay işığı birbaşa açıq əllərində örtük tutaraq dayanmış qızın üzərinə düşürdü – əsl ağ qanadlı heykəldi. Birdən qız səssizcə irəli uçdu və nəhəng ağ kəpənək kimi çəmənliyin üzəriylə uçmağa, havada dövrə vurmağa, yel-lənməyə başladı. Ay qızın başını dəqiq naxışlamışdı, saçlarını

da həmin solğun qızıl rənginə boyamışdı. Adama elə gəlirdi, sanki, yerdənkənar sivilizasiyaya məxsus işartısı olan hansısa ruh bağa gəlib və bütün tərəflərə vurnuxur, ancaq çıxmağa yer tapa bilmir.

Arxadan kiminsə səsi eşidildi:

– Aman Allah! Bu nədir? Mələkdirmi?

Yarıqaranlıq bağda Fiorsen dayanmışdı və bağa baxırdı. Qız yerindəcə donmuşdu, onun gözləri boşqab kimi böyümüşdü, ağzı açılmışdı, əlləri gözlənilməzlikdən və qorxudan donmuşdu. O dönərək, örtüyü də götürüb elə qaçdı ki, ancaq ayaqları ay işığında işardı.

Cip oturduğu yerdən çevrilmədi, qəfildən gəlib çıxan ərinə yuxarıdan-aşağı baxdı. Onun qaçan nimfanın ardınca boylandığını gördü. Miss Dafnanın favnı! Hə, əlbəttə, hətta onun qulaqları da şəklənmişdi! Məgər əvvəllər Cip onun favna oxşadığını hiss etməmişdi? Ah, hə, həmin toy gecəsi...

Cip sakitcə dedi:

– Dafna Uinq yeni rəqsini məşq edirdi. Demək, sən qayıtdın? Nəyə görə mənə xəbər vermədin? Özünü necə hiss edirsən? Çox gözəl görünürsən!

Fiorsen əyildi və onu öpdü.

Hətta bu an da, dodaqları onun dodaqlarına toxunanda belə, Cip hiss edirdi ki, Fiorsenin gözləri əvvəlkitək yenə də bağa zillənib. Ani olaraq qəlbindən keçdi: “O, bu an həmin qızı öpməkdən də imtina eləməzdi!”

Fiorsen şeylərini gətirmək üçün maşına gedəndə Cip otaqdan çıxıb studiyaya qaçdı. Artıq geyinmiş Miss Dafna kostyumları tələsik yaşıl kiş çantaya yığırdı. Qız gözlərini qaldırdı.

– O, narazı qaldı? Bu dəhşətdir, deyilmi?

Cip axıcı gülüşünü boğa bilmədi.

– Əslində, sən narazı qalmalısan.

– Ah, mən... nə danışırınsınız! Siz yalnız... Bəs rəqs sizin xoşunuza gəldimi?

– Misilsizdir! Nə vaxt hazır olsanız, qonaq otağına gəlin.

– Ah, yaxşısı budur, mən evə gedim. Bu, yəqin, elə də gülməliydi...

– Onda birbaşa döngəyə açılan qapıdan çıxıb getmək istərdinizmi? Sağa dönün və yola çıxın.

– Ah, əlbəttə! Bəlkə də, mister Fiorsenin rəqs hazır olarkən onu görməsi yaxşı olardı, elə deyilmi? O, nə düşünər?

Cip gülümsədi və qapını bağladı.

O, qonaq otağına qayıdanda Fiorsen pəncərənin qabağında dayanıb qaranlığa baxırdı. O, kimi axtarırdı – onu, ya qaçan nimfanı?

IX fəsil

Sentyabr və oktyabr da keçdi. Fiorsenin konsertlərinin sayı artdı, ancaq toplanan pul elə də çox olmurdu. Fiorsen artıq sənətdə yeni deyildi, onun ifasında geniş kütlənin axtardığı şirinlik və duyğusallıq kifayət qədər deyildi. Pulla bağlı çətinliklər başladı, ancaq bütün bunlar Cipə nə isə qeyri-ciddi və uzaq görünürdü, vaxtı yaxınlaşdıqca hər şey arxa plana keçirdi. O, gələcək uşağı üçün heç nə tikmir, ümumiyyətlə, heç nə hazırlamırdı. Ola bilsin ki, heç vaxt gərək olmayacaq nəyisə niyə də hazırlayasan?

Cip Fiorseni müşayiət edirdi, özü üçünsə heç vaxt çalmırdı, çoxlu kitab oxuyurdu, şeirlər, romanlar, tərcümeyihallar, biroturuma bütün bunları həzm eləyir və dərhal da unudurdu. Uinton və Rozamunda bibi, sanki, səssizcə müqavilə bağlamışdılar; onun yanına növbə ilə günortadan sonra gəlirdilər. Axşam gəlişində onunla görüşüb ayrılan Uinton harasa, at yarışına, ya da tülkü ovuna gedir, səhər isə Cipin yanında oturmaq növbəsi onun olanda qayıdırdı. Xüsusən də ovla və at yarışı ilə məşğul olmadığı bu günlər qızına görə olduqca qorxurdu.

Cip doğularkən orada iştirak eləyən Betti indi nəşə – çox qəribə olmuşdu. Uşaq gözləyən, lakin taleyin hökmü ilə uşaq-

dan məhrum olan qadınlar üçün indiki belə hallar həmişə sözsüz arzuolunan olur, ancaq Bettinin belə düşünməyinə onun keçmişdəki itkisi və “öz gözəlçəsi” üçün qorxması mane olurdu. Cip onun öz doğma qızı olsaydı, bəlkə, bu qədər qorxmazdı. Pion pionlar üçün adi və gözəçarpmaz hesab olunan şeyi nərgizlərdə görərsə, bu, onda həyəcan doğurur. Digər yaşlı və tənha qadına, Rozamunda bibiyə gəlincə, o, birbaşa Bettinin əksi idi; birinin burnu uzun, nazikdi, digərininki düymə kimi girdəydi. Öz sitayişinin qaydalarını bilən və qaydalar haqqında, ümumiyyətlə, heç bir anlayışı olmayan, uzun, ağır nitq və xoşagələn batıq danışiq, arıqlıq və gonbulluq, iradəlilik və təbiətə itaət, yumor və bunun tamamilə olmaması, mədə nasazlığı və dəvəquşu iştahası, bax beləcə fərqlidilər. Rozamunda bibi də narahat olurdu, düzdür, bunun, sadəcə, gülməli olduğunu düşünərək, özünə etiraf etdiyi kimi, narahat ola bilməyin mümkün olduğu qədər narahat olurdu.

Cipin ətrafındakılardan özünü ən maraqlı Fiorsen aparırdı. Öz iztirablarını gizləmək üçün onun azacıq belə əsası yox idi, iztirabları isə məhdud idi. Ona əvvəlki Cip lazım idi və Cipin bir daha əvvəlki kimi olmayacağını düşünəndə kon-yaka aludə oldu və evə birinci dəfə olduğundan az fərqlənən sərxoş halda qayıtmağa başladı. Cip tez-tez onun çarpayuya çatıb uzanmağına kömək eləməli olurdu. Bir, ya da iki dəfə o, axşam evə gəlmədi. Bunu əsaslandırmaq üçün Cip belə əhvalat uydururdu, guya, Fiorsenin gecələməsi üçün Rosekin otağı var, konsertdə yubanarsa, Cipi narahat eləmək istəmir. Xidmətçiləri inandıra bilirdi, ya yox, orasını bilmirdi, ancaq heç vaxt ondan harada olduğunu soruşmazdı, məğrurluğu və belə sual verməyə haqqının olmadığı düşüncəsi ona mane olurdu.

Cip çirkinləşdiyini və onun üçün cazibədar olmadığını başa düşürdü, hə, başqa cür də ola bilməzdi, o, hər cür kifirliyə qarşı özünü saxlaya bilmir, dözümsüzdü. Bəs Fiorsendə ona qarşı daha dərin hisslər vardı mı? Axı o, heç vaxt heç

nədən imtina eləməmişdi, heç vaxt heç nəyi qurban verməmişdi. Əgər Cip özü sevsəydi, özü sevdiyinə nəyisə qurban verərdi, amma indi yox, o, heç vaxt sevməyəcəkdi! Hər halda, elə bil, Fiorsen ona görə həyəcanlanırdı. Bu, qız üçün tapmaca idi! Ancaq, görünür, ona tapmacalar üzərində çox da baş sındırmaq lazım gəlməyəcəkdi. Getdikcə Cipi belə bir hiss bürüyürdü ki, öləcək və hərdən də düşünürdü: ölmək onun üçün xoşbəxtlik olacaq. Həyat onu aldatmışdı, daha doğrusu, o, özünü aldatmışdı. Doğrudanmı, atası və cəsarətli gülüşü olan o cavan oğlanla irəli atılaraq, tarlalar boyu çapıb ov elədikləri həmin unudulmaz gündən və Fiorsenin göydən düşübmiş kimi təşrif gətirdiyi, ona evlənmə təklifi elədiyi o fəlakətli gündən cəmisə bir il keçmişdi? Çox istəyirdi, Mildenhemə getsin, orada hamıdan gizlənsin, bircə atası və Betti ilə olsun.

Cip ora noyabr ayı başlayanda getdi.

Onun gedişinə Fiorsen yorulan, ancaq yatmaq istəməyən uşaq kimi münasibət bəsləyirdi. Cipun ondan uzaq olacağı fikrini qəbul eləyə bilmirdi, ancaq o gedəndən sonra allahlara məxsus olan içki məclisləri düzəltməyə başladı. Səhər saat beşdə oyandı – “ürəyində qorxunc bir soyuqluq hiss edərək”, sonrakı gün o, Cipə belə yazırdı: “Mənim Cipim, qorxunc bir hisslə mən saatlarla otaqda gərmiş eləyirdim” (əslində isə cəmisə yarım saat). “Belə bir vaxtda mən sənə ayrılığına necə tab gətirə bilərəm? Mən özümü atılmış hesab edirəm”. Bir gündən sonra isə o artıq Roseklə Parisdə idi. “Mənə dözülməz oldu, – o yazırdı, – bizim küçənin, bağın, bizim otağın görünüşü. Qayıdandan sonra mən Rosekin yanında qalacağam. Vaxtın çatanda, gələcəyəm, mən sənə yanına gəlməyə borcluyam”. Cip isə bu məktubu oxuyandan sonra Uintonə dedi: “Ata, bu nə vaxt olarsa, ona xəbər vermə. Mən onun burada olmasını istəmirəm”.

Bu məktub onun, ərinə hələ də öz skripkasından çıxardığı gözəl səslər kimi hansısa xeyirxah və gözəl hisslərin

qalacağına olan ümidini tamam yoxa çıxardı. Bununla belə, ona elə gəldi ki, bu məktub özlüyündə səmimidir, onda təsirləndirici, haradasa, əsl hisslər var.

Mildenhemdə onu özü haqqındakı ümitsiz fikirlər tərk elədi, özündə daşdığı, hiss elədiyi həyatın təsiri ilə onda yaşamaq arzusu oyandı. Bunu ilk dəfə öz köhnə uşaq otağına girəndən sonra başa düşdü. Burada hər şey ovaxtkı, onun səkkiz yaşı olandakı kimi qorunub saxlanmışdı. Kuklalar üçün yan divarı açılan, bütün mərtəbələri görünən köhnə, qırmızı ev, onun yüz dəfələrlə eşitdiyi at ayaqlarının tappılısından qopub düşən bozarmış, enli pərdələr, dəfələrlə döşəmənin üstündə uzanıb əlini çənəsinə söykəyərək, yanında Qrimm qardaşlarından nağıl, ya “Alisa möcüzələr ölkəsində”ni, ya da İngiltərə tarixindən hekayələr oxuduğu buxarının hüdürlü çərçivəsi. Uşağı da burada yaşayacaq, bütün bu adi və tanış əşyaların içində və onun varlığına bir arzu, daha doğrusu, qarşısızalmaz şıltaqlıq hakim kəsildi ki, uşağını burada, bu köhnə uşaq otağında doğsun, daha qız ikən yatdığı otaqda yox: bura sakit və rahatdı! Mildenhemə gəlişindən bir həftə sonra Bettiyə şeylərini köhnə uşaq otağına köçürməsinə tapşırırdı.

Evdə heç kəs Cipun özü qədər sakit deyildi. Betti gözüyaşlı halda gəzirdi. Missis Marki heç vaxt belə ləzzətsiz şorbalar bişirməmişdi, əri qarşısızalmaz dərəcədə çərənci olmuşdu. Uinton özünə yer tapmayaraq evdə vurnuxurdu. Onun adi, səlis və soyuq səsində ürəyində daşdığı həyəcanın notları aydın hiss olunmağa başlamışdı. Cip isə hamının onu belə sevdiyinə və onun üçün narahat olduğuna görə özünü çox gözəl hiss edirdi. Elə hey buxarının qabağında oturub qara gözlərini gecə qaratoyuğu kimi qırpmadan alova dikərək düşünürdü ki, o, dünyaya gələndə, az qala, özünü də öldürmək istəyən atasına nə ilə minnətdarlıq eləyə bilər.

Cipə baxmalı olan qadın gələndən sonra Uinton ovun daşını atdı və evdən, uzağı, yarım saatlığa çıxmağa başladı. O, həkimlərə inanmırdı, ancaq bu, ona Cipi vaxtilə xənazirdən, qızılcadan və başqa bu kimi uşaq xəstəliklərindən müalicə eləyən qoca həkimlə hər səhər on dəqiqəlik söhbət eləməyə əsla mane olmurdu. Qoca Riverşoy keçən günlərin canlı və məzəli abidəsi idi. Onun tünd-qırmızı yanaqları vardı, dazının ətrafındakı rənglənmiş saçlarının ucları da qırmızı idi, boz, qabarıq gözlərinə qan dolmuşdu və ondan həmişə plaş rənginin qoxusu gəlirdi. Boyca balaca idi, təng-nəfəslikdən əziyyət çəkirdi, şərab içir, tənbəki qoxulayır, “Tayms”ı oxuyur, xırıltılı səslə danışırdı və zil qara atlar qoşulmuş balaca ekipajda gəlirdi. Amma o, əsl həkimdi, bir çox xəstəlikləri sağaltmağı bacarırdı, onu əli yüngül olan yaxşı mamaça da hesab eləyirdilər. Hər səhər, düz saat on ikidə onun ekipajının təkərlərinin səsi eşidilirdi. Uinton qrafinə şərab süzdü, tənəkə qabda biskvit qoydu, stəkanları gətirdi. Həkim Cipi yanından qayıdan kimi də ondan soruşdu:

– Hə, doktor? O necədir?

– Çox gözəl, sadəcə, çox gözəl!

– Təhlükəli heç nə yoxdur?

Gözlərini qrafindən çəkməyən həkim mızıldandı:

– Ürəyinin vəziyyəti misilsizdir... azacıq... hm... eh, bunlar boş şeylərdir! Hər şey öz qaydası ilə gedir. Bax belə!

– Doktor, bir stəkan şərab içərsinizmi?

Həkimin sifətində dəyişilməz məmnunluq ifadəsi canlandı.

– Soyuq gündür... Hə, lütfən... – Parlaq qırmızı dəsmalla burnunu sildi.

Onun şərabı necə içdiyini müşahidə eləyən Uinton dedi:

– Biz hər vaxt sizə ümid eləyə bilərik, elə deyilmi?

Inventas vitam
juvat excoluisse
per artes

– Əziz ser, narahat olmayın! Balaca miss Cip mənim köhnə dostumdur. Gündüz də, gecə də onun xidmətindəyəm. Narahat olmayın.

Uinton yüngülləşdiyini hiss elədi, ancaq bu, cəmisi iyirmi dəqiqə bəs elədi, təkərlərin səsi eşidilməz olana və həkimin arxada buraxdığı mürəkkəb qoxular hiss edilməyə nə qədər. Cipun xahişi ilə Uintondan ağrıların başladığını gizlətdilər. Birinci tutmalar sakitləşəndən sonra Cip mürgülədi, atası təsadüfən köhnə uşaq otağına, onun yanına qalxdı. Görünüşüylə xoş təsir bağışlayan baxıcı qadın onu qonaq otağında qarşıladı. Belə hallarda kişilərin “vurnuxmalarına və təngə gətirmələrinə” alışmış qadın ona məsləhət verməyə hazırlaşdı, ancaq onun baxışlarından qorxaraq pıçıldadı:

– Başladı. Ancaq siz həyəcanlanmayın, o, indi hələlik ağrı çəkmir. Tezliklə həkimin arxasınca adam göndərəcəyik. Sizin qızınız cəsurdur. – Özü üçün qeyri-adi olan hörmət və şəfqət hissiylə təkrar elədi. – Ser, narahat olmayın.

– Əgər o, məni görmək istəsə, mən daima öz otağımda olacağam. Bacı, onun üçün nə mümkünsə eləyin.

Baxıcı Cipun yanına fikirli halda qayıtdı.

– O, atam idi? – Cip soruşdu. – Mən onun bilməyini istə-mirdim.

– Mənim əzizim, hər şey əladır.

– Bacı, necə bilirsiniz, ağrılar tezmi başlayar? Mən atamı görmək istərdim.

Baxıcı onun saçlarını sığalladı.

– Tezliklə bütün bunlar qurtaracaq və siz özünüzü çox yaxşı hiss eləyəcəksiniz. Kişilər həmişə belə narahat olurlar.

Cip ona baxıb pıçıldadı:

– Bilirsiniz, anam məni doğanda ölüb.

– Bu, boş şeydir, – onun yatacağını qaydaya salan baxıcı dedi. – Yəni mən demək istəyirəm, bunun heç dəxli yoxdur.

Cipin gülümsədiyini görəndə isə baxıcı düşündü: “Hə, ay axmağam ha!”

– Əgər elə olarsa, əgər mən tab gətirmərəmsə, istəyirəm, məni yandırınlar. Bacı, siz bunu yadınızda saxlayarsınız mı? Mən indi bunu atama demək istəmirəm, bu, onu sarsıdır.

Baxıcı düşünürdü: “Belə hallarda, görünür, vəsiyyətnamə tələb olunur, amma yaxşısı mənim vəd eləməyimdir. Baxmayaraq ki tamam xəstə olmasa da, bunlar ağrılı təsəvvürlərdir”.

– Əzizim, çox yaxşı, – dedi, – ancaq sizinlə buna bənzər heç nə baş verməyəcək.

– Hamının mənə bu qədər diqqət ayırmasına, adamların məndən ötrü belə dərdli olmalarına görə xəcalət çəkirəm.

Hələ də yastığı çırpmaqla məşğul olan baxıcı dedi:

– Siz heç başqalarının yarisı qədər də şiltaq və narahat deyilsiniz. Sizdə hər şey, sadəcə, çox gözəl gedir. – Özlüyündə isə düşünürdü: “Qərībədir! O, bircə dəfə də olsa ərinin adını çəkmir. Belə həssas qadınlarla buna oxşar hadisələrin baş verməsini əsla istəmirəm. Sadəcə, qəlb rıqqətə gətirəndir!”

Cip mızıldandı:

– Mən atamı görmək istəyirəm. Lütfən, tez olun!

Baxıcı ona baxıb cəld çıxdı.

Cip əllərini adyalın altına salmışdı. Noyabr! Torpağın doğma nəmli qoxusu! Hər yerə, çəmənliyə palıd qozaları tökülür. Bir dəfə o, qoca ov itinin xaltasından yapışaraq, onunla birlikdə palıd qozaları və xəzəllərlə örtülmüş, küləyin hələ də yarpaqlar tökdüyü çəmənlik boyunca qaçırdı. Onda qonur rəngli məxmər palto geymişdi! O vaxt kim ona “müdrük balaca qaratoyuq” deyirdi?.. Ürəyi düşdü, ağrılar yenidən başladı. Uinton qapıda dayanaraq soruşdu:

– Hə, mənim körpə balam?

– Mən yalnız sənə baxmaq istədim. Hər şey yaxşıdır.

Cipin alnı tər içində idi.

Uinton dəhlizə çıxanda qızın təbəssümü havada süzürmüş kimi onu müşayiət elədi, ancaq dərhal da söndü.

Otağında Uintonun yenidən təlaşları artdı. Nəyə görə bu iztirabları o özü çəkə bilmir?

Inventas vitam
juvat excoluisse
per artes

Təkərlərin tanış səsi eşidilənə kimi Uinton xalçanın üzərində var-gəl elədi. Qonağı qarşılamaq üçün dəhlizə çıxdı və onun qızı üçün belə ifrat dərəcədə qorxmasının səbəbi haqqında qocanın heç bir anlayışı olmadığını unudaraq, diqqətlə onun sifətinə baxdı. Sonra da geri, otağına qayıtdı. Hirsli cənub-qərb küləyi yaş yarpaqları pəncərə şüşələrinə çırpırdı. Bir il bundan əvvəl Fiorsen Cipi istəməyə gələndə o bax burada, pəncərənin qabağında dayanmışdı, qaranlığa baxırdı. Nəyə görə onda o, bu oğlanı bayıra qovmadı, nəyə görə qızını götürüb aparmadı? Hindistana, Yaponiyaya, hara mümkünsə! Qızı bu skripkaçını sevmirdi, heç vaxt əsl məhəbbətlə sevməmişdi. Dəhşətdi! Uintonun ürəyində ağrı aşıb-daşdı və o titrədi. Sonra kitab dolabına yaxınlaşdı, orada onun həmişə oxuduğu bir neçə kitab vardı. Onlardan birini götürdü: “General Linin həyatı”. Kitabı yerinə qoyub, başqasını götürdü, Uayt-Melvilin “Avara” romanını. Kədərli kitab – kədərli sonluq! Kitab onun əlindən düşdü, döşəməyə dəyib boğuq səs çıxardı. Hansısa bir soyuqqanlıqla o, birdən öz həyatını gördü, ikinci dəfə belə itkiyə məruz qalarsa, neyləyəcəkdi? Qızı ölməməliydi!

Əgər o ölərsə, yalnız bir yol qalır, yalnız... Qədim vaxtlarda kişiləri atları və itləri ilə bir yerdə dəfn edirmişlər, ona bir ovçu kimi hörmət əlaməti olaraq. Bunda nə isə vardı. Bu fikir nədənsə onu sakitləşdirdi, oturacağa oturub, sanki, donmuş halda, uzun müddət alovun dillərinə baxdı. Sonra yenidən onun qorxu qızdırmaları başladı. Nəyə görə onlar gəlmirlər və ona heç nə demirlər? Nəyə desən razıydı, bircə bu sakitliyi, bu ölümcül gözləməyə yox! Sanki, çöl qapısı açıldı? Təkərlərin səsiydi? Qapıda Marki göründü, əlində kiminsə vizit vərəqəsini saxlamışdı.

– Ledi Sammerhey, mister Brayan Sammerhey. Mən evdə olmadığınızı dedim.

Uinton başıyla razılığını bildirdi.

– Siz heç nə yeməyibsiniz, ser.

– Saat neçədir?

– Dörd.

– Mənə xəz paltonu gətirin, bir də şərab. Buxarını da yandırın. Öyrənin görün, bir yenilik varmı.

Marki baş əyərək çıxdı.

Xəz paltoda buxarının qabağında oturmaq, həm də elə də soyuq olmayan havada, mənasız idi. Deyirlər, ölümdən sonra da həyat davam eləyir. O, bircə dəfə də sevdiyi qadının yaşadığını hiss eləmədi. O, Cıpdə yaşayırdı. Bəs indi Cip... Ayğa qalxıb pərdələri çəkdi.

Saat yeddidə həkim aşağı düşdü. Uinton hələ də paltoya bürünərək, buxarının qabağında oturmuşdu. Azacıq qalxaraq boylandı. Həkimin sifəti qırıqlarla örtülü idi, donba göz-lərində kirpikləri yarıörtülü idi, bu, gülümsədiyini bildirirdi.

– Misilsizdir, – o dedi. – Misilsizdir, qızdır! Heç bir qor-xusu yoxdur.

Uintonun dodaqları titrədi. Qocanın əlini sıxmaq istədi, ancaq bütün həyatının vərdişlərinə tabe olaraq, öz hissələrini heç nəylə bürüzə vermədi və öz yerində oturmaqda davam elədi.

– Doktor, bir stəkan çaxır içərsinizmi?

Doktor stəkanı əlləri arasında sıxıb çaxıra baxaraq dalgın-dalğın söylədi:

– Hm! Bu, əlli ikinci ilindi. Mənə altmış səkkizinci ilin-kini verin, o daha tündür.

Bir qədər keçəndən sonra Uinton yuxarı qalxdı.

Qapının qabağında yenidən onu dondurucu bir qorxu bürüdü. “Çox uğurludur – müştəri gücünün tükənməsindən öldü!” Uşağın zəif qışqırığı onu sakitləşdirmədi. O, bu yeni varlığa etinasız idi. Birdən Betti onun yanında göründü.

– Qadın, nə işdir? Gülməyin!

Qadın içini çəkərək dili dolaşa-dolaşa dedi:

– O, elə gözəl görünür. Ay Allah! Ah, mənim əzizim!

Onu sərt halda bir kənara itələyərək Uinton açıq qapıdan içəri boylandı. Cip sakit və ağarmış halda uzanmışdı, onun

qara gözləri uşağa zillənmişdi. Sifətində heyrət ifadəsi vardı. O, Uintonu görmədi, Uinton isə dayanıb sakitcə ona baxırdı. Baxıcı qadın arakəsmənin arxasında nəsə eləyirdi. O, həyatında ilk dəfə ananı yenicə doğulan uşağıyla birlikdə görürdü. Qızının nə isə xəyali olan sifəti onu sarsıtdı. Axı ona elə gəlirdi, qızı heç vaxt uşaqları sevməmişdi, deyirdi uşaq istəmir. Otağa girdi. Qızı əliylə zəif hərəkət eləyərək, uşağı göstərdi, onun gözləri gülürdü. Uinton bələnmiş, tamam qırmızı ləkələr içində olan balaca varlığa baxdı, sonra əyilərək, Cipun əlindən yapışıb öpdü və barmaqlarının ucunda çölə çıxdı.

Nahardan sonra Uinton şampan şərabı içdi və əhvalı çox gözəl oldu. Öz siqaretinin tüstüsünə baxaraq düşünürdü: “Bu skripkaçıya teleqram göndərmək lazımdı. Nəhayət ki, o da özgə deyil, bəlkə, o da əzab çəkir, onun iki saat bundan əvvəl çəkdiyi kimi. Ona xəbər verməmək yaxşı...” və yazdı: “Sağ-salamatlıqdır. Qız oldu. Uinton”. Teleqramı verdi və əmr elədi ki, elə bu axşam mehtər onu aparıb yola salsın. Saat onda ehtiyatla yuxarı qalxdı. Cip yatırdı.

XI fəsil

Səhəri günortaçağı uzun fasilədən sonra atla gəzintidən qayıdan Uinton evinin yanında, stansiyaya yola düşən, hər bir boş ekipaj kimi elə də ciddi görünüşü olmayan arabayla rastlaşdı.

Dəhlizdə xəz palto və geniş şlyapa asılmışdı. Dərhal da kimin gəldiyi ona aydın oldu.

– Ser, mister Fiorsen yuxarıda, missis Fiorsenin yanındadır.

– Şeylərini də gətirib?

– Bir çamadanı var, ser.

– Onda onun üçün otaq hazırlayın. Bu şəxslə *tete-a-tete*¹ nahar eləmək lazım gələcək!

¹ Göz-gözə (*fr.*)

Bu səhər Cip üçün, ola bilsin, həyatındakı ən qəribə səhərdir. Uşağın əmən dodaqları heyrət dolu bir hiss yaradırdı – hansısa bir yumşaqlıq, sonu olmayan istilik, bu balaca varlığa qaynayıb-qarışmaq arzusu. Və bu vaxt nə yumor, nə gözəllik hissi onu azacıq da dəyişdirmirdi. Bu, bir çəngə qara saçı olan, pişikdən daha məlahətli qəribə, balaca varlıq idi. Az qala, dırnaqları hiss olunmayan bapbalaca çəhrayı əlləri, son dərəcə xırda əyri ayaqları, açılarda hədsiz sakit olan çox gözəl qara gözləri, yatanda necə heyrətləndirici güclə əmməsi – bütün bunlar möcüzə idi! Cip bu varlığa minnətdar idi, nəinki onu öldürmədi, əksinə, ona həddən artıq iztirab da vermədi. Həm də ona görə minnətdardı ki, baxıcı qadının dediyi kimi, Cipə mükəmməl surətdə ana rolunda çıxış etmək imkanı verdi, özünə bu qədər az inanan Cip də bu rolu oynadı! İnstinktlə qərara aldı ki, bu, onun uşağıdır, daha Fiorsenin yox və qızcıgaz tamamilə ona oxşayacaq. Nəyə görə onda belə təəssürat yarandığını izah eləyə bilməzdi, bəlkə, balacanın qara gözlərinə, sakitliyinə görə bu qərara gəlmişdi? Saat üç qədər onlar birlikdə yatdılar, möhkəm və can bir qəlbə. Yuxudan oyananda Cip çarpayısının yanında dayanmış baxıcı qadını gördü, nəsə demək istədiyi hiss olunurdu.

– Əzizim, sizin yanınıza kimsə gəlib.

“Odur! – Cip düşündü. – Bilmirəm... Bilmirəm...” Görünür, üzü onun ifadəsini bürüzə verdi. Baxıcı birdən dedi:

– Siz bu görüşə hazırsınızmı?

– Hə, yalnız beş dəqiqədən sonra, xahiş edirəm.

Bütün bu vaxt ərzində Cip onu görmədən öncə hazırlaşmaq fikrindən çox uzaqdı. Öz şəxsi fikirlərini ayırd etməliydə: başa düşməliydə ki, onunla yanaşı uzanan bu balaca varlıq Fiorsenindir, ya özünün? Bax bu balaca köməksiz varlıq, qızcıgaz həm də Fiorsenin uşağıydı. Yox, qızcıgaz onun deyildi! O, uşaq olmasını istəmirdi, bu qədər əzabla dünyaya gələndən sonra uşaq Fiorsenin yox, onun idi! Heç vaxt da ona məxsus olmayacaqdı. Elə buradaca qəlbindən

Inventas vitam
juvat excoluisse
per artes

əvvəlki, onu günahlandırın fikir keçdi: “Mən ona ərə getmişəm, mən özüm onu seçmişəm. Bundan qaça bilməzsən!” Hiss elədi ki, indicə baxıcı qadına qışqıracaq: “Onu buraxmayın, mən onu görmək istəmirəm!” Özündə bu arzusunu boğub dedi:

– Hə, mən hazırım.

Əvvəlcə onun tünd-boz, açıq xətləri olan kostyumunu gördü: Cip özü bu parçanı seçmişdi. Qalstuku düyünlənərək yox, bantla bağlanmışdı, saçları həmişə qırxılıandan sonra olduğundan da işıqlı görünürdü, üzündə yenidən bakenbardları əmələ gəlmişdi. Demək olar ki, Cip onun sifətinin titrədiyini həyəcanla seyr elədi. O, barmaqlarının ucunda cəld çarpayığı yaxınlaşdı, tələsik dizləri üstə çökdü, onun əlindən yapışaraq, ovcunu yuxarı qaldırdı və üzünü ovcuna söykədi. Onun bığlarının ucları barmaqlarını qıdıqlayırdı, burnu Cipin ovcunda yastılanmışdı və üzünü onun əlindən çəkmədən nə isə mızıldayırdı. Qız onun dodaqlarının nəmli istiliyini hiss edirdi. Cip bilirdi ki, indi o, öz peşmanlığını, yəqin, bütün bu vaxt ərzində, Cip olmayanda yol verdiyi əxlaqsızlıqları, hiss elədiyi qorxuları, onu belə sakit və ağarmış görəndə keçirdiyi həyəcanları gizləyir. Bir dəqiqədən sonra o, başını qaldıracaq və sifəti tamam başqa cür olacaq. “Nəyə görə mən onu sevmirəm? – Cip düşünürdü. – Axı onda məhəbbətə layiq olan nəşə var. Nəyə görə bacarmıram?”

Onun baxışları uşağın üzərində dayandı, o gülümsədi.

– Oy, mənim Cipim! O necə də gülüməlidir! Oy, oy, oy!

Onun sifətində komik nifrətin mimikası canlandı. Cip də, uşaq da ona gülüməli göründülər, balaca, qırmızıtəhər çöhrə, iyirmi yeddi qara tük, güclə seçilən ağzından axan ağız suyu. Cip isə bütün bunlarda möcüzəli nəşə görürdü və heç kimə hörmət eləmədiyinə görə Fiorsenə olan qəzəbi onda yenidən baş qaldırdı. Yox, o, gülüməli deyildi, onun qızıcığazı da kifir deyildi! Hətta belə olmuş olsaydı da, o cürət edib bunu ona deyə bilməzdi!

Fiorsen barmağı ilə uşağın yanağına toxundu.

– O həqiqidir, hə, hə! Madmazel Fiorsen. Ts, ts!

Uşaq tərpendi və Cip fikirləşdi: “Əgər mən onu sevsəydim, onun mənim uşağımı lağa qoymasına hirs-lən-məzdim. Onda hər şey başqa cür olardı”.

– Onu oyatma, – Cip pıçıldadı və üzərində onun baxışlarını hiss elədi. Cip bilirdi ki, onun uşağa olan marağı keçdi və indi o düşünür: “Səni təzədən qucaqlamaq üçün mən çoxmu gözləməliyəm?” Birdən o, özünü indiyəcən olmadığı kimi zəif hiss elədi. O, bir də gözlərini açanda baxıcı qadın ona qoxulamaq üçün nəsə verir və deyirdi: “Hə, mən əsl səfehəm!” Fiorsen artıq yox idi.

Cipin gözlərini açdığını görən baxıcı qadın naşatır spir-tini yığışdırdı, uşağın yerini dəyişərək: “Hə, indi də yatmaq vaxtıdır!” – dedi və arakəsmənin arxasına getdi. Bütün çox sağlam insanlar kimi o, bəzən özündən narazı qaldığını başqalarından gizlətmirdi.

Cip isə yatmırdı. Ya yatmış uşağına, ya da divar kağızlarının bəzəklərinə baxaraq, qeyri-iradi qonur və yaşıl yarpaqların arasındakı quşları axtarmağa çalışırdı: hər zolaqda, hər kvadratda bir quş olmalıydı. Bir quş digər dördünün arasında, qırmızı dimdiyi, yaşıl və sarı lələkləri olan quş...

Baxıcı Fiorseni otaqdan çıxarıb, onu əmin eləyəndə ki, bu “yalnız yungülcə ürəkgetmədir”, o, tam məyusluq içində aşağı düşdü. Özünü arzuolunmaz qonaq hesab elədiyi bu tutqun evdə qala bilmirdi. Ona bu evdə Cipdən savayı heç nə lazım deyildi, Cip isə heç toxunmağa macal tapmamış özündən getdi. Hansısa qapını açdı. Royal! Qonaq otağı. Uf! Heç yerdə buxarı yanmır. Bu nə miskinlikdi! Qapıya yaxınlaşıb dayandı və qulaq asmağa başladı. Səs-səmir yox idi. Soyuq otaqda boz işıq, dəhliz artıq tamam qaranlıq idi. Bu nə həyatdır ingilislər yaşayırdı, onun İsveçdəki qədim kənd evində bundan qat-qat yaxşıydı, heç olmasa, hər ehtimala qarşı orada qışda buxarı əməllicə yanırıdı. Birdən o hirs-ləndi.

Burada onun atası ilə görüşməyi gözləmək! Gecəni burada keçirmək! Ona ədavət bəsləyən bu evdə döşündəki uşaqla yanaşı yatan Cip onun Cipi deyildi. Səssizcə düşməyə çalışaraq, dəhlizə çıxdı. Onun paltosu və şlyapası orada asılmışdı. Bəs çamadanı?

Çamadanı burada deyildi. Dəxli yox idi, onlar çamadananı sonra göndərərtilər. Cipə yazmaq istəyirdi ki, bayılması onu çox kədərləndirib, o, yeni bayımlar olacağından ehtiyat eləyir və bu evdə qala bilmir, ona yaxın, eyni zamanda da uzaq olan bu evdə! Cip başa düşərdi! Birdən gözlənilməyən qüssə ürəyini sıxdı. Cip! Cip ona lazımdı. Ona baxmaq, öpmək, Cipun yenidən ona məxsus olduğunu düşünmək! Çöl qapısını açaraq, kandarı adladı və qəlbində ağırlıq, kədər hiss edərək çölə çıxdı. Stansiyaya qədər artıq qaranlığa bürünmüş yol boyunca və qatarın vaqonunda da o, özünü bədbəxt hiss edirdi. Yalnız gur işıqlandırılan küçədə taksini Rosekgilə sürdürəndə azacıq da olsa canlandı. Nahar vaxtı və sonra, demək olar ki, hər şeyi unuttu, yalnız axşama yaxın ağır əhvalı yenidən qayıtdı, nəhayət, sonda gecə və yuxu onu bürüdü, ona rahatlıq gətirdi.

XIII fəsil

Cip sürətlə özünə gəlirdi. Bu, Uintonu sevindirirdi. Baxıcı qadın əbəs yerə deməmişdi: “Onun misilsiz bədəni var, belə hallarda bu, olduqca vacibdir”.

Miladdan əvvəl Cip artıq gəzməyə çıxırdı. Milad axşamı qoca həkim, sanki, ona hədiyyə verirmiş kimi dedi ki, əgər istəsə, evinə qayıda bilər. Günortadan sonra isə Cip özünü pis hiss etməyə başladı, növbəti günü yenidən yuxarıda, yataqda keçirdi. Əslində, ciddi heç nə yox idi, sadəcə, özünü qorxunc dərəcədə süst hiss edirdi, sanki, evə qayıtmasının ondan asılı olduğunu dərk etmək təqətini kəsmişdi. Onun nələr çəkdiyini Uintondan başqa heç kim bilmədiyindən

evdəkilər karıxmışdılar. Ona tezliklə uşağı əmizdirməyi qadağan elədilər.

Yalnız yanvarın ortalarında Cip atasına dedi:

– Ata, mən evə getməliyəm.

“Evə” sözü Uintonə toxundu, ancaq o, sakitcə soruşdu:

– Çox gözəl, Cip. Haçan?

– Evdə hər şey hazırdır. Elə düşünürəm, hamısından yaxşısı sabah getməyimdirdi. O, hələ Rosekin yanındadır. Xəbər verməyəcəyəm. Uşağı qaydasınca yerləşdirmək üçün iki, ya üç gün tək olacağam.

– Əla! Mən səni apararam.

O, qızının Fiorsenə olan münasibətini aydınlaşdırmaq istəməirdi. Onsuz da, münasibətinin necə olduğunu yaxşı bilirdi.

Onlar növbəti gün saat üçün yarısında Londona gəldilər. Bettinin və uşağın bundan sonra uşaq otağı adlanacaq boş otağa yerləşdirilməsi Cipdən bütün enerjisini tələb edirdi. Artıq qaranlıqlaşmağa başlayanda Cip paltosunu geyib, açarı götürərək, bağdan keçib studiyaya doğru getdi, on həftəlik fasilədən sonra ora baxmaq istəyirdi... Bağ necə də əsl qış bağıydı! Hər şey Dafna Uinqin rəqs edərək ağacların sıx kölgəsinin arasından çıxdığı həmin sakit, ay işığına qərq olmuş isti bağı necə də xatırladı. Çılpaq budaqlar, qaranlıq boz göyün fonunda aydın görünürdü, nə quş səsi eşidilirdi, nə də bir çiçək vardı. Dönüb evə tərəf baxmağa başladı. Ev ona soyuq və ağ görünürdü, amma orada özünün və uşağının otağında işıq yanır, kimsə pərdələri endirirdi. Ağacların yarpaqları tamam tökülmüşdü, küçə boyunca hər biri London binalarına xas olan üslubda bir-birindən quruluşuna və rənginə görə fərqlənən evlər görünürdü. Soyuq idi, şaxta düşürdü, o, az qala, cığırla qaçır. Studiyanın pəncərəsi üzərindən dörd buz lüləsi sallanırdı, onlardan birini qırdı. Otaqda, sanki, işıq yanır, axıra qədər çəkilməmiş pərdənin yanında düşən işıq şüalarını görürdü. Ağıl dağarcığı Elen buxarını yandırır!

Birdən Cip yerindəcə dondu. Pərdələrin arasındakı yarıqdan divanda oturan iki nəfəri gördü. Gözləri önündə hər şey fırlanmağa başladı. Hansısa ölü soyuqluğu ilə özünü pəncərədən baxmağa məcbur elədi. O və Dafna Uinq! O, qızın boyunu qucaqlamışdı. Ona doğru dönən, dodaqları yarıaçıq qız, ərinə hipnoz edilibmiş kimi heyranedici baxışlarla baxırdı.

Cip əlini qaldırdı. O, bu dəqiqə pəncərəni döyməyə hazır idi. Ancaq ürəyinin bulandığını hiss edib, əlini aşağı saldı və qaçmağa üz qoydu.

Onu əzab çəkməyə məcbur eləyə bilməsinlər deyə, Cip heç vaxt onun və bu qızın gözüne görünə bilməzdi. Qoy öz yuvalarında sakitcə otursunlar! Heç bir tamaşa olmayacaq! Ağaran cığırla evə qədər qaçdı, işıqları yanmayan qonaq otağından keçib yuxarı qalxdı, qapını bağladı və buxarının qabağında oturdu. Düşünmədən dəsmalın ucunu dişlərinin arasında saxlamışdı, ondakı qürur üsyan eləyirdi. Buxarının istisi gözlərini qarşıdı, amma istinin qabağını almaq üçün, heç olmasa, əlini də qaldırmırdı.

Əgər onu sevsəydi, nələr ola biləcəyini düşünmək belə istəməzdi. Dəsmal döşəməyə düşdü, Cip heyrətlə dəsmala baxdı: üstündə bir damcı qan vardı. Alovdan bir az kənara çəkilərək, dodaqlarında istehzal təbəssüm donmuş halda oturmaqda davam edirdi. Qız ona necə baxırdı, lap sadıq it kimi... Qız Cipə necə də yaltaqlanırdı! O artıq “məşhur kişi”ni tapmışdı!

Cip ayağa sıçradı və güzgüdə özünə baxdı. Onun şəxsi evində! Nəyə görə də burada, bu otaqda yox? Nəyə görə də onun gözləri qarşısında yox? Heç evlənmələrinin üstündən bir il keçməmişdi! Hə, bu, demək olar, əyləncəlidir, hə, demək olar! Ağılına birdən ilk sakitləşdirici fikir gəldi: “Mən azadam”.

Hər halda, belə ağır yaralanan məğrur ürək üçün bu, az təsəlli idi. Yenidən buxarıya yaxınlaşdı. Nəyə görə pəncərəni döymədi? Bu qızın sifətinin qorxudan necə sarılacağını

görmək! Onu bu otaqdaca yaxalamaq, hansı ki, Cip onun üçün bəzəmişdi, onun üçün saatlarla çalmışdı! Döngədəki qapıdan gizlicə keçərək, bu otaqdan onlar çoxdanmı gizli görüş yeri kimi istifadə edirdilər? Bəlkə, o, hələ doğmağa getməmişdən əvvəl onlar görüşməyə başlayıblarmış?

Daxilində təhqir olunmuş qüruru və analıq hissi arasında mübarizə gedirdi – sakit, şiddətli mübarizə. İndi də mi o, uşağı özününkü hesab eləyəcəkdi? Ya körpə onun ürəyindən silinəcək, onun üçün özgə, bəlkə də, nifrət oyadan biri olacaqdı?

Cip buxarıya bir az da yaxınlaşıb, rahat əyləşdi. Ancaq burada ona soyuq idi, sanki, özünü soyuğa vermişdi. Birdən düşündü: “Əgər xidmətçilərə burada olduğumu deməsəm, onlar məni axtarmaq üçün bağa çıxarlar və mənim gördüyümü görürlər! Qayıdanda qonaq otağının eyvan qapısını bağlamışammi?” Zəng elədi, aşağıdan xidmətçi qalxıb gəldi.

– Elen, xahiş edirəm, qonaq otağının qapısını bağlayın. Bettiyə deyin ki, mən yolda özümü soyuğa vermişəm, uzanıb yatıram. Ondan uşağa baxmasını xahiş edin.

Xidmətçi qızın sifətində qayğı, canıyananlıq hiss elədi. Ancaq baxışlarında nəsə bildiyini göstərən ifadə yox idi.

– Oldu, mem, mən sizə bir şüşə isti su gətirərəm. Vanna qəbul eləmək, bir fincan isti çay içmək istəmirsinizmi?

Cip başıyla razılığını bildirdi, onun üçün fərqi yox idi! Qız gedəndən sonra düşündü: “Bir fincan isti çay. Mən onun isti olduğunu hiss edəcəyəmmi?”

Qız çay gətirib gəldi. Qız Cipə sadıq idi, ona heyran idi və evi qaydaya salarkən hansısa bir uyğunsuzluq olanda həmişə onun tərəfini saxlayırdı. Sahibəsi ondan ötrü olduqca yaxşı idi, o əcnəbidənsə, hələ bu qədər vərdişləri olan əcnəbidən danışmağa dəyməzdi! Hələ bir ədaları! Yox, onun heç bir ədası yox idi! Bunun axırı yaxşı olmayacaqdı. Əgər onun fikrini soruşsaydılar, belə də deyərdi!

– Suyu vannaya buraxmışam, mem. İstəyirsinizmi, bir az xardal qoyum?

Xardal üçün aşağı gedəndə qız aşpaza dedi:

– Bizim sahibə elə gündədir, adamın lap yazığı gəlir.

Aşpaz çox həvəs göstərdiyi qarmonun klavişləri üzərində barmaqlarını gəzdirərək dedi:

– Sahibə öz hisslərini hamıdan gizləyir. Allaha şükür ki, o, öz qoca bibisi kimi uzadaraq danışmır, hər danışanda özümü: “Tələs, əziz qarıcığaz, sən elə də inci deyilsən!” deməkdən güclə saxlayıram, – və qarmonu çəkərək sakitcə “Mənim evim, doğma evim”i məşq eləməyə başladı.

İsti vannada uzanan Cipə bu boğuc səsler böyük milçəyin uzaq vızıltısı kimi gəlirdi. İsti su, xardalın tünd qoxusu və qarmonun iniltiləri onu, azacıq da olsa, sakitləşdirir, dincəldirdi. Nə vaxtsa o da sevərdi!.. Necə qəribədir ki, o, bu barədə indi düşünürdü! Hə, məhəbbət onun da yaxasını tanıyardı! Gözləri qarşısında Dafna Uinqin dumanlı xəyalı canlandı, məftunedici baxışları, əllərinin necə titrəməsi... Birdən qəlbində özünə qarşı da mərhəmət hissi baş qaldırdı: bu, ağrı və sevinc hissi idi. Amma o, kimdən incimək istəyirdi: sevmədiyi ərindənmi? Milçək vızıltısını xatırladan səsler daha mənalı, titrək olurdu. Aşpaz vəcdə gələrək, daha bərk-dən çalırdı, xüsusilə də axırıncı iki bəndi:

Evim sadə, adi olsa da,
Hər yerdən doğmadır mənə!

XIII fəsil

Bu gecə Cip elə yatdı ki, sanki, heç nə baş verməmişdi, nəyisə həll eləmək lazım deyildi. Yuxudansa bədbəxtmiş kimi oyandı. Məğrurluğundan etinasız görünüşünü qoruyub saxlayırdı və etinasız halda da yaşayacaqdı. Amma analıq instinkti ilə qəzəb arasındakı mübarizə hələ də gedirdi. O, indi uşağını görməyə qorxurdu.

Günün yarısına yaxın yataqdan qalxan Cip ehtiyatla aşağı düşdü. Hətta özü üçün təsəvvür belə eləməirdi ki, onda uşağıyla bağlı necə sərt mübarizə gedib. Bunu olduğu kimi, qızciğazın yatdığı otağın yanından keçib-gedəndə başa düşdü. Əgər ona uşağı əmizdirməyi qadağan eləməsəydilər, bəlkə, bu daxili mübarizə də olmayacaqdı. Onun ürəyi sıxıldı, hansısa bir əcinnə onu qapının yanından keçib-gətməyə məcbur elədi. Aşağıda isə sakitcə gərmiş eləyir, çinilərin tozunu silir, kitab dolabını qaydaya salırdı. Otağı yığışdıran xidmətçi qız kitabları yığmağa elə səy göstərmişdi ki, Dikkensin, Tekkerəyin və digər müəlliflərin birinci cildlərini birlikdə yuxarı rəfə, ikinci cildləri isə aşağı rəfə yığmışdı. Cip həmişə düşünürdü: “Mənim nəyimə lazım ki, ev necə görünəcək? Bu, mənim evim deyil. Heç vaxt da mənim olmayacaq!”

Səhər yeməyində, azacıq da olsa, tünd bulyon içdi, özünü kefsiz kimi göstərməkdə davam elədi. Sonra oturub məktub yazdı. Nə isə qərara gəlmək lazımdı! Ancaq başına heç nə gəlmirdi, bircə söz belə, hətta Fiorsenə necə müraciət eləyəcəyini belə bilmirdi. Xidmətçi qız Rozamunda bibigildən kağız və küçükləri gətirdi, küçüklər qızgınlıqla dalaşaraq, sahiblərinin diqqətini daha çox cəlb eləməyə çalışırdılar. Dizi üstə çökdü ki, onları ayırsın, küçüklərsə fədakarcasına onun üzünü yalayrdılar və bu nəvaziş onun ürəyini sıxan dəmir üzüyü yenidən boşaltdı. Qəlbini uşağına görə qorxunc bir qüسسə bürüdü.

Axşam açıqca yazdı: “Biz qayıtdıq”.

O, açıqcanı oyanandan sonra, saat on birdə alacaqdı. İnstinktlə dinclik dövrünü uzatmaq üçün bütün növbəti günü heç nə haqqında düşünməyərək bazarlıq eləməklə məşğul oldu. Axşam çayına qayıdarkən dərhal da uşağının yanına qalxdı. Fiorsen artıq evdəydi, skripkasıyla studiyaya getmişdi.

Cipə bütün özünü idarəetmə bacarığını toplamaq lazım gəlirdi. Tezliklə qaranlıq, dar döngədən keçərək, həmin qız gələcəkdi, bəlkə də, bu anlarda onun barmaqları qapını döyəcələyir, o, qapını açır və mızıldanır: “Yox, o qayıdıb!” Ah, qız

Inventas vitam
juvat excoluisse
per artes

onda necə də kənara sıçrardı! Tələsik pıçıldı, başqa yerdə görüşməyi qərara alırlar! Dodaqları toxunur, qızın heyranlıq dolu baxışları... və artıq qız məyus halda örtülən qapıdan qaçaraq qaranlıqda uzaqlaşır. O isə cah-calallı divanda oturur və bığlarını gəmirərək, öz pişik gözləri ilə alova baxır. Sonra isə, bəlkə də, skripkasından bir vaxtlar onu ovsunlayan göz yaşları, səslər şalələsi axacaq, küləklər əsəcəkdil!

– Betti, əzizim, xahiş edirəm, pəncərəni aç, çox istidir.

Musiqi... Yüksəlir, donur! Nəyə görə, məhz ələ salırmış kimi onun üçün qəbul olunan bir vaxtda titrəyir? Cip fikirləşdi: “Yəqin, gözləyir ki, yenidən ora gedib, onun üçün çalacağam. Ancaq mən getməyəm, heç vaxt!”

Yataq otağına getdi, əlüstü paltarlarını dəyişib aşağı düşdü. Onun diqqətini kitab dolabındakı çinidən olan balaca çoban qızın heykəli cəlb elədi. Cip onu üç il əvvəl, Londona ilk dəfə gələndə almışdı. Həyat o vaxt ona qabaqda özünün oynadığı başdan-ayağa sonu görünməyən rəqs kimi gəlirdi. İndi çoban qız maraqsız olmuşdu, baxmayaraq ki tamam başqa həyatın – mənası və kölgəli tərəfi olmayan sönük, uğursuz həyatın gözəl simvolu idi.

Çox gözləyəsi olmadı. Fiorsen tezliklə qonaq otağının balkon qapısını döydü. Nəyə görə qaranlıqdan pəncərəyə baxan adamların sifəti həmişə ac, axtaran görünür: sanki, özlərində olmayanı, sizdə isə olanı soruşurlar. Rəzəni çəkərək düşündü: “Mən ona nə deyəcəyəm?” Onun atəşli baxışları, səsi, əlləri, nəyi varsa, hamısı qıza gülməli görünürdü, xüsusilə də məyus görünüşü:

– Ehtiyatlı ol, mən hələ sağalmamışam. Qraf Rosekin yanında vaxtını yaxşımı keçirdin? – dedi və özündən asılı olmayaraq dodaqlarından bu sözlər qopdu: – Mənə elə gəlir ki, studiya üçün darıxıbsan!

Onun gözləri oynadı, otaqda var-gəl eləməyə başladı.

– Darıxmışam! Hər şey üçün darıxmışam! Mən çox bədbəxt idim, Cip! Sən hətta təsəvvür də eləyə bilməzsən, mən

necə bədbəxt idim. Hə, bədbəxtdim, bədbəxtdim! – Bu sözü hər dəfə təkrar elədikcə onun səsi şən olurdu. Dizləri üstə çökərək, uzun əllərini uzadıb onu qucaqladı. – Ah, mənim Cipim! Mən indi tamam başqa adam olacağam!

Cip hələ də gülümsəyirdi. Bu saxta izharlara o, nəylə cavab verə bilərdi? Əllərini boşaltmasından istifadə eləyərək Cip ayağa qalxdı və dedi:

– Sən evdə uşaq olduğunu bilirsənmi?

– Ah, uşaq? Az qala, unutmuşdum. Gedək, ona baxaq.

– Tək get, – Cip cavab verdi.

Bəlkə də, Fiorsen indi düşünürdü: “Buna görə o, mənimlə daha da incə rəftar eləyəcək”. Gözlənilmədən Fiorsen döndü və otaqdan çıxdı.

Cip gözləri yarıyumulu halda dayanmışdı, yenidən studiya gözləri önündə canlanırdı – divan, qızın titrəyən əlləri. Royalın yanına qaçdı və qədim bir polyak rəqsi çalmağa başladı.

Bu axşam onlar evdə şam eləmədilər, sonra teatra gedib, “Hofmanın nağılları” tamaşasına baxdılar. Bu, onun deməyə hazırlaşdıqlarını bir qədər təxirə saldı. Onlar qaranlıq maşında evə qayıdarkən Cip donunun əziləcəyini bəhanə gətirərək küncdə oturmuşdu. İki dəfə, az qala, qışqıracaqdı: “Mən Dafna Uinq deyiləm!” Hər dəfə də məğrurluğu bu sözləri boğurdu. Öz otağının qapısını onun üzünə bağlamaq üçün daha hansı səbəbi uydurub tapa bilərdi?

Evdə güzgüdə gördü ki, Fiorsen arxasında dayanıb, yataq otağına pişik kimi səssizcə gəlmişdi. Sifətinə qan vurdu və dedi:

– Yox, Qustav! Əgər sənə rəfiqə lazımdırsa, studiyaya get.

Fiorsen kənara sıçradı və çarpayının başlığına söykənərək gözlərini ona zillədi. Cip isə sancaqları sakitcə saçından çıxarırdı. Onun əllərinin və başının, sanki, ağrıdan necə gərildiyini aydınca görürdü. Sonra Cipun heyrətinə rəğmən, Fiorsen çıxdı. Yenidən tutqun peşmanlıq hissi onu bürüyən

azadlıq hissində qarışdı. Bir xeyli yuxuya getmədən uzandı, alovun dillərinin gah birdən alışmasına, gah da tavanda necə sönməsinə tamaşa edirdi. “Hofmanın nağılı” melodiyası başından ani keçdi, saysız-hesabsız fikirlər oyanmış beyində bir-birinə qarışdı. Nəhayət, yuxuya getdi. Yuxuda gördü ki, göyərçinləri yemləyir və bu göyərçinlərdən biri də Dafna Uinqdir. Diksindi və gözlənilmədən oyandı. Buxarının işığında Fiorseni gördü, çarpayının ayaqları yanında büzüşərək oturmuşdu. Eynilə toylarının birinci gecəsində olduğu kimiydi, üzündə həmin ac ehtiras, həmin uzadılmış əllər. Cipə ağzını açmağa imkan vermədən dedi:

– Ah, Cip! Sən başa düşürsən! Bütün bunlar boş şeydir... mənə yalnız sən lazımsan! Mən özümü idarə eləyə bilmirəm. Başa düş, axı sən bir gör neçə vaxtdır mənimlə olmayıbsan!

Cip sərt səslə dedi:

– Mən uşaq istəmirdim.

– Hə. Amma indi sən uşağın var və sən xoşbəxtsən! İnsafsız olma, mənim Cipim! Sənə şəfqətli olmaq daha çox yaraşır. Bu qız... bütün bunlar keçdi... Mən and içirəm! Mən söz verirəm...

Cip düşünürdü: “O, nə cürət edib gəlib və burada belə ağlayıb-sızlayır? Onda ləyaqət hissi yoxdur, bir damla da!”

– Sən necə söz verə bilərsən? Axı qızı səni sevməyə məcbur eləyibsən. Mən onun sifətini gördüm.

– Sən... sən onu gördün?

– Hə.

– O... sarsaq qızıdır! O, məni sənə bir çeçələ barmağından da az maraqlandırır. Əgər mən onu sevmirəmsə, bunun, ümumiyyətlə, nə mənası var? Sədaqət bədəndə yox, qəlbədə olur...

– Yox, mənası var! Xüsusilə də əgər bundan başqası əzab çəkirsə.

– Mənim Cipim, sən bundan əzab çəkirsən?

Onun səsində ümid var idi, amma Cip təəccüblənmiş halda cavab verdi:

– Mən? Yox, o.

– O? Axı bu, həyatdır, təcrübədir. Bu, ona azacıq belə zərər vurmaz.

– Başqa cür də ola bilməz! Sənə ləzzət verirsə, heç kimə zərər verə bilməz!

Belə acı, kəskin cavabdan sonra Fiorsen susdu və uzun müddət dərindən köks ötürdü. “Bədən yox, qəlb sədaqəti hifz eləyir!” Nəhayət, Fiorsen ona daha çox sadıqdi, ya onu heç vaxt sevməyən Cip? Şöhrət düşkünlüyündən, ya başqa... nədənsə ona ərə gedən Cipun belə danışmağa haqqı vardımı?

Birdən Fiorsen səsləndi:

– Cip! Bağışla!

Fiorsen onun üzərinə əyilmişdi. Cip onun necə kəsik-kəsik nəfəs aldığı, tövşüdüyünü aydın eşidirdi, onu bürüyən süslüklə və ümitsizliklə yanaşı, qız özündə yenidən ona qarşı mərhəmət hiss edirdi. Bir fərqi vardımı? Yorgun səslə dedi:

– Yaxşı, bağışlayıram!

XIV fəsil

Dafna Uinqin Fiorsenin keçmişində qaldığına Cip inanmırdı. Şübhələri ona deyirdi ki, Fiorsen nə eləməyə söz verirsə, fürsət düşən kimi – sanki, bu fürsəti də kimsə diqqətlə onun üçün hazırlayırdı – onun vədi əməlindən tamam fərqlənir.

Cip evə qayıdandan sonra Rosek yenidən gəlməyə başladı. O, görünür, öz səhvini təkrarlamaqdan qorxurdu. Ancaq bu, Cipi aldada bilməzdi. Rosekin özünü idarə eləyə bilmək qabiliyyəti Fiorsenin iradəsizliyi ilə tam ziddiyyət təşkil eləsə də, polyakın ondan əl çəkməyəcəyini başa düşürdü. Onu da başa düşürdü ki, Dafna Uinqi əri ilə görüşdür-

Inventas vitam
juvat excoluisse
per artes

mək üçün hər vasitə ilə çalışacaq. Ancaq məğrurluğu ona qızı yada salmağa imkan vermirdi. Həm də qız haqqında danışmağın nə mənası vardı? Fiorsen də, Rosek də, hər ikisi qızın haqqında yalan danışacaqdı. Rosek, ona görə də, onun hərəkətinin açıq-aşkar səhv olduğunu başa düşürdü. Fiorsen isə əgər düz danışmaq ona yalnız əzab verə bilərdisə, danışardı. Düz danışmaq onun xarakterinə yad idi.

Gözləməyi və dözməyi qərara alan Cip gələcək, ümumiyyətlə, heç nə barədə düşünmədiyi anları yaşayırdı. Özü-nü bütünlüklə uşağına həsr eləmişdi. Uşağı müşahidə eləyib, onun istiliyini belə yaxından duyarkən, nəhayət, analarda olan barışdırıcı bir mərhələyə çatmışdı. Amma uşaq çox yatırdı, bundan əlavə, Betti də uşağa olan hüquqlarından istifadə edirdi. Bu saatlar onun ən ağır saatları olurdu. Kitabı götürən Cip elə dərhal da fikirlərə qərq olurdu. Onları birlikdə gördüyü gecədən indiyə kimi bircə dəfə də olsun studiyanın kandarına ayaq basmamışdı. Rozamunda bibi səmərəsiz halda onu cəmiyyətin həyatına cəlb eləmək istəyirdi, atası gəlsə də, çox oturmurdu. Fiorsenlə görüşmək istəmirdi. Belə özünə qapılmış halda yaşayanda daha çox musiqi ilə məşğul olmağa başladı və bir dəfə səhər özünün uşaqlıqdakı musiqi əsərlərini vərəqləyərkən qəti qərara gəldi. Gündüz evdən çıxıb saxtəl fevral küçəsiylə addımlamağa başladı.

Müsyö Eduard Armo Merilbon-Roddakı evin birinci mərtəbəsində yaşayırdı. Şagirdini pəncərəsi baxımsız bağa açılan böyük otaqda qəbul elədi. Təbiətçə qapalı, ancaq qeyri-adi həyat sevgisi olan bu adam qocalıqla heç cür barışmaq istəmirdi və qəlbindəki ən əziz yerdə qadınlara olan pərəstişini qoruyub saxlayırdı. Onda hər yeni şeyə qızğın bir həvəs vardı, hətta yeni musiqiyə də.

Cip yaxşı xatırladığı bu otağa girəndə o, sarı barmaqlarını sərt, çal saçlarının üstünə qoyaraq oturmuşdu. Qaşqabaqlı halda Cipə baxırdı.

– Aha! – o dedi. – Mənim balaca dostum! O qayıtdı! – Buxarı rəfinə yaxınlaşaraq, oradan hansısa şagirdinin gətirdiyi parm bənövşəsinin buketini çıxarıb ona uzatdı. – Götürün, götürün! Siz çoxmu unudubsunuz? Hələ bir gedək!

Qoluna girərək, demək olar ki, onu royala kimi çəkib apardı.

– Kürkünüzü çıxarın, əyləşin.

Cip mantosunu çıxarana kimi o, sallanan qaşlarının altından dombalan gözləri ilə ona baxırdı. Qızın əynində qısa, tutqun göy rəngli tovuz lələkləri və qızılgüllə naxışlanmış kofta vardı, qız isti və yumşaq görünürdü. Bu koftanı geyəndə Fiorsen onu milçəkquşu adlandırırdı. Müsyö Armo ona diqqətlə baxırdı. Onun gözlərində gözəlliyi sevən, ancaq sevmək vaxtının keçdiyini başa düşən qocanın gözlərinə xas bir kədər canlandı.

– Mənim üçün “Karnaval” çalın, – o dedi. – Biz indicə görərik.

Cip çalmağa başladı. O, başını tərpedir, barmaqlarını dişlərinə vurur və gözlərini ağardır, bu isə o deməkdi: “Yox, bunu başqa cür çalmaq lazımdır!” Sonra o, ah çəkdi. Cip qurtarandan sonra Ciplə yanaşı oturdu, əlindən yapışıb barmaqlarına tamaşa edərək dedi:

– Hə, hə! Bu skripkaçını müşayiət eləyərək, hər şeyi korlayıbsınız! *Trop sympathique!*¹ Onurğa sütununu, onurğa sütununu, bax, nəyi düzəltmək lazımdır! Hər gün dörd saat olmaqla, altı həftə və işləriniz yenidən qaydaya düşər.

– Müsyö Armo, mənim uşağım var.

– Nə? Bu faciədir! – Cavabında Cip başını yırğaladı. – Siz onu sevirsiniz? Uşaq!!! O qılgıldayır?

– Çox az.

– *Mon Dieu!*² Hə, siz hələ də gözəlsiniz. Bu, çox şey vəd edir. Əgər uşağınız varsa, siz neyləyə bilərsiniz? Ondan

¹ Çox yaxşıdır (*fr.*)

² Aman Allah! (*fr.*)

Inventas vitam
juvat excoluisse
per artes

azacıq da olsa azad olmaq olmazmı? Burada istedad təhlükədədir. Skripkaçı... indi də uşaq! *C'est beaucoup! C'est trop!*¹

Cip gülümsədi. Ciddi görkəmi arxasında şəfqətli ürəyi olan müsyo Armo isə onun əlini sıgallaydı.

– Siz böyüyübsünüz, mənim balaca dostum! – ciddi tərz-də dedi. – Həyəcanlanmayın, hələ hər şey itirilməyib. Ancaq uşaq!.. Yaxşı! Cəsarətli olun! Biz hələ döyüşəcəyik!

Dodaqlarının necə titrədiyini o görməsin deyə Cip üzünü kənara çevirdi. Burada hər şeyə – köhnə kitablara və notlara, hətta ev sahibinin özünə də hopmuş yunan tənəkisinin qoxusu, köhnə qəhvəyi pərdələr, pişiklərin cığırılar açdığı, qurumuş cırtıdan ağacları olan balaca baxımsız bağ, gözləri qəddarcasına dolanan müsyo Armo özü – bütün hər şey ona hər həftə şən cəh-cəh vuraraq bura gəldiyi o xoşbəxt, eyni zamanda da müsyo Armonun razı qalaraq onunla açıqca fəxr elədiyi o mühüm günləri xatırladırdı. O həm özünü, həm də onu xoşbəxt edirdi, axı o, təzədən çox gözəl çalacaqdı!

Yenidən müsyo Armonun səsi uğuldadı, qaba mehribanlıqla danışdı:

– Yaxşı, yaxşı! Yeganə sağaldılması mümkün olmayan şey qocalıqdır. Siz yaxşı eləyib gəlibsiniz, mənim balam. Əgər sizdə hər şey qaydasınca getmirsə, siz tezliklə təsəlli taparsınız. Musiqi!.. Musiqidə siz hər şeyi unudarsınız. Nəhayət, mənim balaca dostum, bizim arzularımızı heç kim bizdən ala bilməz, nə ər, nə arvad, heç kim bunu eləyə bilməz. Bizim küçədə də bayram olacaq!

Sədaqətlə incəsənətə xidmət eləyən insanlardan hansısa bir məlahət yağır. Cip həmin gün Armonun evindən musiqiyə olan qızgın həvəsinin varlığını bürümüş halda getdi. Əgər o, öz həyatını onu korlayan şeylə müalicə etməyə başlasaydı, bu, ədalətli olardı, axı homeopatiya da buna əsaslanıb. İndi o, hər azad saatını musiqiyə verirdi. Müsyo

¹ Bu, həddən artıqdır! Bu, olduqca çoxdur! (*fr.*)

Armonun yanına həftədə iki dəfə gedirdi, ancaq bu artıq xərc onu qorxudurdu: onların maddi vəziyyətləri getdikcə çətinləşirdi. Evdə inadla məşğul olur və elə inadla da kompozisiyalar üzərində işləyirdi. Bütün yazı və yayı dərslərə getdi, bu vaxt ərzində bir neçə mahnı yazdı, ancaq hələ çox şey onda qaralama halında idi. Müsyö Armo mərhəmətli idi, görünür, başa düşürdü ki, ciddi tənqid ondakı həvəsi şaxta çiçəkləri öldürən kimi öldürə bilər. Bununla belə, onun əsərlərində nə isə bir təzəlik və bənzərsizlik vardı.

– Bunlar haqqında əriniz nə fikirləşir? – bir dəfə o soruşdu.

– Mən bunları ona göstərmirəm.

Hə, heç vaxt ona heç nə göstərmirdi, sadəcə, qorxurdu: onu qıcıqlandıran şeyləri nə cür lağa qoyduğunu bilirdi, hətta cüzi bir istehza belə onun özünə olan, onsuz da sısqə bitkiyə oxşayan inamını qırardı. Öz müəllimindən başqa, əsərlərini göstərdiyi yeganə adam, nə qədər qəribə də olsa, Rosek idi. Bir dəfə onun hansısa bir əsərinin üzünü köçürən Rosek heyrləndi. Onun təriflədiyi bu balaca şıltaqlıq, istilik, görünür, həqiqi idi: ona minnətdar olan Cip özünün başqa əsərlərini, bir dəfə isə onun üçün bəstələdiyi mahnını çaldı. Bu gündən də başlayaraq, ona qarşı qəlbində hansısa dostluq hissi bəsləməyə başladı və hətta bu solğun, qapalı, müəmmalı adama bir az da rəhm eləyirdi. Cip onu gah qonaq otağında, gah da bağda müşahidə eləyir və görürdü ki, arzusunun gerçəkləşəcəyinə olan inamını hələ də itirməyib. Doğrudur, Rosek heç vaxt öz hissələrini ona zorla qəbul elətdirmək istəmirdi, ancaq buna baxmayaraq, Cip bilirdi ki, azacıq əsas verərsə, hər şey yenidən başlayacaq. Onun sifətinin ifadəsi və dözüminün tükənməzliyi Cipə toxunurdu. Ona belə pərəstiş eləyən insana sonsuz nifrət eləyə bilməzdi. Cip onunla Fiorsenin borclarıyla bağlı da məsləhətləşirdi. Əgər Rosekə olan böyük məbləğdə borcu nəzərə alınmazsa, artıq onun bir neçə yüz funt borcu yığılmışdı. O, belə borca

necə düşə bilərdi? Onun qazandığı pullar necə olurdu? Bu yay onun qonorarı yüksək idi. Hamısınıımı Dafna Uinqə xərcləyirdi, ya başqa qadınlara?

Fiorseni diqqətlə müşahidə eləyərk qəti əmin oldu ki, onda nə isə dəyişikliklər olub. Bir sözlə, yayı qırılınca elə hey açarını fırladığın saat kimi onda nəşə qırılmışdı. Ancaq o, əvvəllər olduğundan daha inadla işləyirdi. Cip uzaqdan onun uzun-uzadı çaldığı hansısa hissəni eşidirdi, sanki, nə qədər çalsa da, hey narazı qalırdı. Onun ifasında əvvəlki alov və genişlik yox idi, çalğısı daha quru olmağa başlamışdı və onda hansısa ruh düşkünlüyü hiss olunurdu. Cip onun gizlicə içdiyini bilirdi, buna əmindir. Ancaq nəyə görə? Onunla arası dəydiyinə görəmi? Ya qıza görə? Ya sadəcə, bu, ona öz sərxoş əcdadlarından keçmişdi?

Cip özünə belə suallar verməməyə çalışırdı. Bu, onu özüylə mənasız mübahisələrə, onu sevməyi barədə yeni etiraflara, bu qız haqqındakı məqsədsiz mühakimələrə, bir sözlə, hər şeyin məqsədsiz inkarına kimi aparıb çıxarırdı. Yox, bütün bunlar çarəsizlik idi!

Fiorsen yüngülcə qıcıqlanırdı və görünür, musiqi dərsləri onu hirsəndirirdi, dərslər haqqında nifrət dolu bir dözümsüzlüklə danışırdı. Cip bilirdi ki, Fiorsen bunların adicə həvəs olduğunu başa düşür. Onu həm də Cipin çox vaxtını uşağa həsr eləməsi də hiddətləndirirdi. Qızığıza qəribə münasibət bəsləyirdi, Bettini təşvişə salaraq uşaq otağına girir, uşaqla on dəqiqəyə kimi əylənir, sonra da onu öz çarpayısına qoyub çıxırdı. Bəzən Cip uşaq otağında olanda da o, bura baş çəkir, uşağa sakitcə baxır, onu götürüb aparırdı.

Fiorseni sevmədiyini fikirləşmək, ən çox da, onu tənəzdən xilas etmək əvəzinə, əslində, yuvarlanmasına bir az da təkan verdiyini anlamaq Cipə həmişə əzab verirdi. Təbiətin acı istehzasına bax: şöhrət düşkünlüyünə görə onu necə də cəzalandırırdı! Cip onun tələblərinə güzəştə gedirdi, ancaq bu güzəşt ona misli görünməmiş gərginlik bahasına

başə gəlir, hər gün də Fiorsendən uzaqlaşır. Xasiyyəti beləydi: özündə nəşə sınına kimi passiv halda dözməyə qadirdi, amma sınından sonra hər şeyə son verirdi!

Yaz və yay Cip üçün, sanki, haradasa – toz pərdəsi arxasında, qorxunc dərəcədə uzaqda olan, buludlar sürünən quraqlıq kimi keçdi. Ancaq budur, buludlar yaxına, bir az da yaxına doğru hərəkət eləyir, nəhayət, ildırım çaxır və yağış üçün darıxan bağ yuyunur.

XV fəsil

Həmin il əsl yay günü iyulun onunda oldu. Külək şərqdən və ya cənubdan əsəndə əvvəllər də yaxşı günlər olurdu, ancaq indi iki yağışlı həftədən sonra günəş əsl yayda olduğu kimi qızdırmağa başladı, yüngül külək hər yerdən çiçəkləyən cökələrin qoxusunu gətirirdi. Bağın uzaq küncündə, ağacların kölgəsində oturan Betti uşaq üçün nəşə tikirdi, uşaq isə möhkəm səhər yuxusunda ydı. Cip aydın və zərif qoxusu ətrafa yayılan çiçək ləkinin yanında dayanmışdı, çiçəklərin balaca, yaşıl üçkünc yarpaqları və həşəratların bığlarını xatırladan bığcıqları vardı.

Çınqılların üzərindəki addım səsləri onu geri dönməyə məcbur elədi və qonaq otağından çıxan Roseki gördü. O baş əydi və dedi:

– Qustav hələ yatır. Mən əvvəlcə sizinlə danışmağı qərara aldım. Biz danışa bilərikmi?

Bir anlığa tərəddüd edərək, Cip bağ əlcəklərini çıxartdı.

– Burada? Ya qonaq otağında?

– Mümkünsə, qonaq otağında.

Yüngülcə həyəcanlanmış halda Cip irəlində gedərək, elə oturdu ki, Bettini və uşağı görə bilsin. Rosek heç nə demədən ayaq üstə durmuşdu. Cip ixtiyarsız olaraq, onun ifadəli ağzının cizgilərini, qüsursuz gözəlliyini seyr edirdi.

– Siz nə barədə danışmaq istəyirdiniz?

– Qorxuram ki, dolaşıq bir iş haqqında. Dərhal nəsə eləmək lazımdır. Mən hər şeyi yoluna qoymağa cəhd elədim, ancaq onlar gözləmək istəmirlər. Onlar hətta evi auksiona qoyub satdırmaq istəyirlər.

Cip qəzəblənmiş halda səsləndi:

– Burada, demək olar ki, hər şey mənə məxsusdur!

Rosek başını yırğaladı.

– Evin icarəyə verilməsi haqqında müqavilə onun adıdır. Siz yalnız onun arvadısınız. Kredit verənlər bunu eləyə bilirlər. Sizi əmin eləyirəm. Mən də ona kömək eləmək iqtidarında deyiləm, hər halda, indi deyiləm.

– Əlbəttə, yox! Siz, ümumiyyətlə, ona kömək eləməməliyiniz. Mən dözə bilmirəm... O, nə qədər borcludur?

– Mən üç yüz funta yaxın. Düzdür, bu elə də çox deyil. Ancaq burada bir məsələ də var.

– Pis?

Rosek başını tərپətdi və davam elədi:

– Siz yenə də elə düşünürsünüz ki, bunda mən özüm üçün mənfəət güdürəm. Mən sizin, heç olmasa, bu dəfə elə düşünməyinizə yol verə bilmərəm.

Cip hövsələsiz halda dilləndi:

– Mən elə düşünməyəcəyəm. Xahiş edirəm, danışın.

– Ueqq soyadında birisi var, dəfn bürosunun sahibi. O, sizin tanıdığınız bir qızın atasıdır...

– Dafna Uinqin?

– Hə. O, uşaq gözləyir. Validənləri onu hər şeyi danışmağa məcbur eləyiblər. Bu isə o deməkdir ki, onun müqavilələri pozulacaq, bunun da nəticələri sizə məlumdur.

Cip tələsmədən dedi:

– Xahiş edirəm, deyin, neyləyə bilər bu mister... mister Ueqq?

– Onun quduz xarakteri var, insan quduz olanda isə ətrafındakılar üçün qorxulu olur. Yəqin, o, xeyli pul istəyəcək, ola bilsin, qisas da almaq istədi.

Rosek ona tərəf əyilib, az qala, pıçiltı ilə dedi:

– Cip, bir il bundan əvvəl mən sizə bu barədə demişdim. Siz onda mənə inanmadınız. Mən sizi sevdiyimi dedim. İndi isə sizi daha çox sevirəm, yüzlərcə dəfə çox!.. Durmayın! Mən Qustavın yanına qalxıram!

O döndü və Cip onun, doğrudan da, çıxıb getdiyini güman elədi, ancaq o, eyvan qapısının kandarını adlayan kimi də dayandı. Onun sifətinin ifadəsi elə əzabverici arzudan xəbər verirdi ki, bir anlığa Cipun ona yazığı gəlirdi. Görünür, Rosek bunu başa düşdü, birdən Cipi qucaqlayıb dodaqlarından öpməyə cəhd elədi, ancaq Cip geri çəkildi və o, dodaqları ilə ancaq boynuna toxuna bildi. Onu beləcə – gözlənilmədən də buraxaraq baş əydi və çıxdı.

Cip ovcuyla onun öpüşünün yerini silib, sarsılmış halda düşüncəyə düşürdü: “Mən neyləmişəm ki, mənimlə belə rəftar etməyə cürət eləyirlər? Mən neyləmişəm?” Onun qəlbində bütün kişilərin əleyhinə bir qəzəb alovlandı. Yazı masasına yaxınlaşıb ünvan kitabçasını götürdü və axtarmağa başladı. Hə, bax, bu da Ueqq, Frenkled-strit, Fulhem. Stulun arxasından öz çantasını götürüb, çek kitabçasını ora qoydu. Sonra nə qədər mümkünsə səssiz olmağa çalışaraq, dəhlizə çıxdı, çətirini götürüb küçəyə qaçdı.

Tələsik halda Beyker-stritə tərəf gedirdi. Əlcəklərini evdə qoyduğunu hiss eləyib, yenisini almaq üçün qarşısına çıxan ilk dükana girdi. Özünə əlcək seçərkən bir neçə dəqiqə bundan əvvəl nələr keçirdiyini unutmuşdu. Amma küçədə onun ürəyi yenidən ağrıya doldu. Gün isə misilsiz idi, parlaq günəş, mavi səma, gözqamaşdırıcı ağ buludlar. Avtobusun ikinci mərtəbəsindən bu günü bütün gözəlliyi ilə görürdü. İlk balda çiyini öpən cənab yadına düşdü. İndi də bu. Qəlbində qaynayan qəzəbə baxmayaraq, ixtiyarsız halda, həyatını ərinin şikəst elədiyi bu qıza görə əzab çəkdiyini hiss edirdi. Fulhemdə Cip birinci döngədə düşdü və piyada, olduqca geniş, hər iki tərəfi ensiz boz evlər olan küçəylə yola

Inventas vitam
juvat excoluisse
per artes

düşdü. Nəhayət, bu da ona lazım olan ev. İndicə yuyulmuş püləkənlə qalxanda, birdən geri dönüb qaçmaq istədi. O, nəyə görə məxsusən bura gəlmişdi?

Qapını ona pinti geyinmiş xidmətçi açdı. Qoyun əti! Qoyun ətinin qoxusu, eynən qızın ona dediyi kimi!

– Miss... miss Dafna Uinq evdədirmi?

– Hə. Miss Deyzi evdədir. Siz onunu görmək istəyirsiniz? Kimin gəldiyini deyim?

Qəhvəyi boya ilə rənglənmiş ilk iki qapıdan birini açıb əlavə elədi:

– Oturun. Mən indicə ona deyərəm.

Cip otağa girərək, ürəkbulanmasının və ani zəifləməsinin qarşısını almağa səy göstərirdi. Əliylə söykəndiyi masanın üstünə xovlu yun parça örtülmüşdü, görünür, hələ ona qoyun piyi hopmamışdı. Dolabda qırmızı ağacdən hazırlanmış sirkə qabı, yağ qabı və qırmızı almalarla haşiyələnmiş iri nimçələr görünürdü. Buxarının qabağında bambuq çərçivədən sipər var idi. Buxarı rəfinin üstündə isə ağ-çəhrayı rəngə boyadılmış ceyranotu dəstəsi qoyulmuşdu. Stullara qırmızı tumacdən üz çəkilməmişdi, pərdələr qırmızı-qəhvəyi, divarlar isə yaşıl idi və divarlardan Lendsirin¹ qravüraları asılmışdı. Bu yaşıl və qırmızı çalarlar onu daha çox sıxırdı. Birdən onun gözləri parıldamağa başladı, buxarı rəfində balaca, tünd-boz rəngli, qara althığı olan güldanı gördü. Güldan boş idi. Qoyun ətinin qoxusunun daha çox hiss olunduğu bu otaqda güldan başqa dünyadan gəlmiş əşya kimi görünürdü. Deyzi Ueqq, yox, bax, yəqin ki, Dafna Uinq bu güldanı bura qoymuşdu və bu, Cipi təsirləndirdi. Güldan ona tapdalanmış gözəlliyin simvolu kimi göründü, qızın bir il bundan əvvəl onun bağında göstərməyə cəhd elədiyi gözəlliyin! Şərq çinisi elə nazik və gözəl idi! Bu daha heyrətləndirici idi ki, necə olmuşdu, valideynləri bura belə əşya qoymaqla otağı murdarlamağa razı olmuşdular.

¹ Lendsir E.Q. (1802-1873) – ingilis rəssamı

O, ah çəkildiyini eşitdi və geri döndü. Qız qorxmuş və sifəti ağarmış halda, arxası qapıya doğru dayanmışdı. Cip düşünürdü: “O, çox əzab çəkir!” Əlini ona uzatdı. Dafna Uinq çətinliklə nəfəs alaraq:

– Ah, missis Fiorsen! – dedi.

Cipin ona uzatdığı əlini öpdü. Təzə əlcək göz yaşlarından islandı. Sonra qız qapıya doğru çəkildi. Cipi yenidən kişilərə qarşı qəzəb dalğası бүürüdü, bu qıza görə əzab çəkdiyini hiss edirdi; axı bu biçərə çox az bundan əvvəl onun çəkdiyi əzabları yaşamağa məhkum edilmişdi.

– Eybi yox, eybi yox, – o, nəvazışlə dedi. – Bax, neyləmək olar?

Dafna Uinq əlləriylə solğun sifətini örtüb elə sakit, eyni zamanda da elə acı-acı hıçqırmağa başladı ki, Cip göz yaşlarını saxlamaq üçün böyük əziyyət çəkməli oldu. Bu, ümidi, gücü, başlıcası isə sevgisi əlindən alınmış insan varlığının həqiqi peşmanlığı idi, əzab çəkən insan yalnız dost bildiyinin yanında belə hıçqıra bilərdi. Cipi bu qızla əylənən, sonra isə atan Fiorsenə qarşı hiddətli bir qəzəb бүürüdü. Ona elə gəldi ki, Fiorsenin qızı özündən uzağa necə qovduğunu görür; ona görə qovurdu ki, daha qız onu usandırmışdı. Onu qovur, arxasınca zəhərli sözlər deyir, öz düşünölməmiş əməlinin nəticəsindən əzab çəkmək üçün onu tək buraxırdı. Cip cəsətsiz halda qızın titrəyən çiyinlərinə baxdı. Dafna Uinq qırıq-qırıq səslə dedi:

– Ah, missis Fiorsen, mən onu elə sevirəm!

Cipi ağırlı bir gülüş dalğası çulğadı, titrəyiş bütün bədəni boyunca yayıldı. Dafna Uinq bunu sezdi.

– Bilirəm, bu qorxuncdur, – o dedi, – ancaq mən sevirəm. İndi isə o...

Qız təzədən çarəsiz halda hıçqırmağa başladı və möhkəm sarsılmış Cip onun çiyinlərini sıgallamağa başladı.

– Ah, missis Fiorsen, mən sizinlə elə qorxunc rəftar elədim! Məni bağışlayın, xahiş edirəm, bağışlayın!

Inventas vitam
juvat excoluisse
per artes

– Yaxşı, yaxşı! Ağlamayın... Ağlamayın...

Hıçqırıqlar azacıq da olsa, sakitləşdi, ancaq qız hələ də başını aşağı salıb, əliylə üzünü örtmüşdü. Ah, bu qırmızıyaşıl otaq! Buradan hər yerə yayılan qoyun ətinin qoxusu!

Nəhayət, Dafna öz solğun sifətini açdı: onun dodaqları artıq nabat istəmirdi. O mızıldandı:

– Sizi, yalnız sizi... o, həqiqi sevir. Sizsə nə qədər qərribə olsa da, onu sevmirsiniz! Ah, missis Fiorsen, əgər mən onu görə bilsəydim! O, mənə bir də gəlməməyi tapşırırdı və mən də onun sözündən çıxmağa cürət eləmədim. Mən artıq üç həftədir onu görmürəm, ona hər şeyi danışdığım o gündən bəri. Ah, mən neyləməliyəm?

İndi Cipin keçirdiyi mərhəmət hissənə qəzəb də qarışırdı, bu qız onunla elə sərt rəftar eləyən kişinin yanına təzədən sürünüb getmək istəyirdi. Dafna Uinq qüssəylə dedi:

– Bilirəm, məndə qətiyyəni qürur yoxdur. Mənim üçün fərqi yoxdur ki, o, mənə nəyləyəcək, ya da mənə haqqımda nə deyəcək, tək onu görüm!

Yenidən Cipin qəzəbi mərhəmət hissənin qabağında geri çəkildi:

– Vaxtına nə qədər qalıb?

– Üç ay.

Üç ay bu cür ümitsizlik içində yaşayasan!

– Mən özümlə nəyə, qorxulu bir şey eləyə bilərəm! İndi, mən rəqs edə bilmirəm və bunu hamı biləndən sonra yaşamaq dözülməz olub. Əgər mən onu görə bilsəydim, rahat olardım. Mən hər şeyə hazırım. Ancaq ona daha lazım olmadığımı bilirəm. Ah, missis Fiorsen, mən necə də ölmək istəyirəm! Necə də istəyirəm!

Cip dərindən ah çəkdi və gözlənilmədən aşağı əyilib qızın alnından öpdü. Onun saçlarından hələ də həmin gün olduğu kimi flerdoranjin zəif qoxusu gəlirdi, o vaxt qız Cipdən soruşurdu; sevməyə dəyəirmi, ya yox? Qoxu həm də ona qızın, sanki, kəpənək kimi qaranlıqdan ay işığına uçduğu və

dövrə vuraraq fırladığı, kölgəsinin onun qabağında titrədiyi həmin gecəni xatırladırdı. Gərginliyini azaltmağa çalışaraq Cip göy güldanı göstərdi:

– Yəqin, onu siz bura qoyubsunuz?

Qız yazıq bir hazırlıqla cavab verdi:

– O, sizin xoşunuza gəlir? Ah, götürün onu! Qraf Rosek onu mənə bağışlayıb... Ah, atam gəlir! İndicə o daxil olacaq.

Cip kişi öskürəyini eşitdi, sonra da küncə qoyulan çətinin səsinə. Qız tamam büzüşərək dolaba doğru çəkildi. Qapı açıldı və alçaqboylu, gonbul, qara pencəyinə uyğun gələn saqqalı çallaşmağa başlayan mister Ueqq içəri girdi. Onun xoşniyyətli, vaxtında kilsəyə gedən, şərab içən, qoyun əti yeyən, bir sözlə, həyatda özü özünə yol açan ingilislə məxsus görünüşü vardı. Rəngi ilə artıq ciyərində kök salan xəstəliyindən xəbər verən üzü də bədəni kimi şişman idi, ancaq tamam kinli deyildi. Yalnız balaca boz gözlərində nifrət gizlənmişdi. Bir qədər peşəkar yaltaqlıqla yumşaldılmış, vərdis elədiyi kobud səslə dedi:

– Hə...ə? Kiminlə görüşmək şərəfinə nail oluram?

– Missis Fiorsen.

Onun necə nəfəs aldığına Cip aydın eşitdi, o, kətili yaxınlaşdırdı:

– Oturmaq istəmirsinizmi?

Cip başını yırğaladı. Mister Ueqqin sifətində hörmət ifadəsi hansısa kobud bir hisslə mübarizə aparırdı. Cibindən qara haşiyəli cib dəsmalını çıxarıb burnunu sildi, sonra həmin dəsmalı üzünə çəkdi və qızına tərəf dönüb donquldandı:

– Yuxarı get.

Qız cəld dönüb getdi. Mister Ueqq yenidən öskürdü, səsin gücünə görə müəyyən eləmək olardı ki, onun möhkəm hülqumu var.

– Soruşa bilərəmmi, sizin üçün...

– Mən sizin qızınızı görməyə gəlmişəm.

Onun balaca gözləri oynamağa başladı, baxışları gah onun üzündə, ayaqlarında, gah öz saatının zəncirində, gah da aramsız sürtdüyü əlinin üzərində dayanırdı, sonra o, yenedən Cipə baxmağa başladı, ancaq hələ də onun gözlərinin içinə baxa bilmirdi. Bu adamın son dərəcə karıxması Cipi sarsıdırdı. Cip, sanki, onun fikirlərini oxuyurdu: “Axı mən belə mövzunu bu xoşagələn gənc qadınla, mənim qızımı məhv eləyən əclafın arvadıyla necə müzakirə eləyə bilərəm? İncə məsələdir, bax, iş də bundadır!” Nəhayət, o, xırıltılı səslə dedi:

– Mem, xoşagəlməz hadisədir. Hətta nə deyəcəyimi belə bilmirəm. Düzü, bilmirəm. Nə isə asan deyil, düzü. Asan deyil.

– Qızınız indi çox əzab çəkir, – Cip sakitcə dedi. – Onun vəziyyətində bu, yaxşı deyil.

Mister Ueqqin gənbul bədəni, sanki, bir az da genəldi.

– Məni bağışlayın, mem, – o mızıldandı, – ancaq mən sizin ərinizə əclaf deməliyəm. Təəssüf edirəm ki, nəzakətsizlik eləmək lazım gəlir, başqa cür də bacarmıram. Əgər o özü indi burada olsaydı, bilmirəm mən özümü idarə eləyə bilərdimmi, düzü, bilmirəm!

Görünür, Cipun kədərinə şərik olmasını hiss elədiyindən boğuc səslə davam elədi:

– Qadınla müzakirə eləmək üçün elə də ədəbli mövzu deyil, mən özüm də zərərçəkən tərəfəm, amma hamıda duyğu var! Mən dərhal dedim ki, bu yalnız qəzavü-qədərין çağırışıdır, ancaq qadınlarda yumurtada olan qədər sağlam fikir yoxdur. Elə onun anasını götürün! Mənsəb və sair, bir buna bax! Diqqətəlayiq mənsəbdir! Mən deyirəm sizə, mem, qəzəblənmişəm! Əgər bu əclaf nə vaxtsa mənimlə rastlaşarsa, mən ondan qisasımı alaram, mən cavan adam deyiləm, ancaq qisasımı alaram! Sizə nə deyim, düzü, özüm də bilmirəm. Təkcə düşünəndə ki, mənim qızım özünü belə aparıb! Yox, bu, mənə edilən təhqirdir! İndisə şübhə eləməyə bilərsiniz:

onun adına hər cür çirkablar yağdıracaqlar. Sizə açıq deyirəm: sizin bundan xəbər tutmayacağınıza ümid edirdim, ona görə ki, qız artıq cəzalandırılmışdır. Boşanma işlərinə görə mühakimə eləsək, bu, elə də yaxşı iş deyil, hətta abırlı adamlar üçün qorxunc işdir. Nəzərinizə çatdırıram, mən öz qızımın bu fırıldaqçıya ərə getməsinə heç vaxt icazə vermərəm. Hətta siz ondan boşansanız belə, icazə vermərəm. Qoy o, eləcə öz rüsvayçılığını daşsın!

Cip başını qaldırıb dedi:

– Mister Ueqq, heç bir rüsvayçılıq olmayacaq, əgər siz özünüz işi aparıb ora çıxarmasanız. Əgər hiss olunmadan Dafnamı bir yerə göndərmək... Deyzi... harasa sakit bir yerə, ta qurtarmayınca, onda bu barədə heç kim heç nə bilməz.

Mister Ueqqin ağızı yüngülcə açıldı, onun necə nəfəs aldığı, bəlkə, küçədə də eşidilirdi.

– Mem, siz demək istəyirsiniz ki, məhkəməyə müraciət etməyə hazırlamırsınız?

Cip başının hərəkətiylə təsdiq elədi. Mister Ueqq sakitcə dayanmışdı, yalnız onun hansısa köpəyin sifətini xatırladan sifəti yüngülcə gərildi.

– Nə demək olar, – o, nəhayət, dilləndi. – Bunu o, bəlkə də, haqq eləmir. Gizlətmirəm: bu, mənim üçün böyük təsəllidir. Mən deməliyəm ki, sizin kimi gənc və gözəl qadında əsl xristian qəlbi var. – Cip yenidən başını yırğaladı, o isə davam elədi. – Hə, hə, bu belədir! Bunu mən sizə deyirəm, bunu sizə atanız yaşda olan, həqiqi dindar olan bir insan deyir.

O, əlini Cipə uzatdı. Cip əlcək geydiyi əlini ona verdi.

– Mən çox, çox təəssüflənirəm, – Cip dedi. – Xahiş edirəm, ona qarşı mərhəmətli olun.

Mister Ueqq dərdli halda dayanıb əllərini ovuşdururdu.

– Mən ailəli adamam, – o dedi. – Həyata ciddi baxışları olan ciddi bir adam, mənim ailəmdə belə bir iş ola biləcəyi heç vaxt ağılıma gəlməzdi! Bu... mən, hətta deyə bilmirəm, bu nə olan şeydir!

Cip öz çətirini götürdü. O, yubanmadan getməli olduğunu hiss elədi, bu adam hər an nəşə dözülməz bir söz deyə bilərdi. Bundan əlavə, qoyun ətinin qoxusu da güclənirdi.

– Çox təəssüfləndim, – Cip təkrar elədi, – Əlvida! – və qapıya doğru yönəldi.

Onu ötürərkən Cip qocanın necə ağır nəfəs aldığını eşitdi. Mister Ueqq qapının dəstəyindən yapışaraq onu qabağa buraxdı. Onun donuz gözlərinə oxşayan gözləri Cipə, demək olar ki, hörmətlə baxırdı.

– Hə, – o dedi, – mən çox xoşbəxtəm ki, sizinlə görüşmək şərəfinə nail oldum və deməyə cəsarət edirəm, siz olduqca məlahətlisiniz. Əlvida!

Cip acgözlüklə təmiz havanı udurdu. Onun yanaqları alışıb-yanırdı, sanki, özünü müdafiə edirmiş kimi çətirini açdı. Qızın solğun sifəti yenidən onun gözləri önündə canlandı və qızın səsinə eşitdi: “Ah, missis Fiorsen, mən necə də ölmək istəyirəm! Necə də istəyirəm!”

XVI fəsil

Cip çətiri başı üzərində tutub, qeyri-ixtiyari ağaclara daha yaxın olmaq istəyərək gedirdi. Bütün bu gün baş verənlər yel kimi başından keçirdi: Dafna Uinq, üzü hansısa köpəyin üzünə oxşayan mister Ueqq, buxarının üzərindəki rənglənmiş ceyranotu, göy güldən, üstünə atılan Rosek, ağacların kölgəsində yatan öz qızı.

Kensinqton parkına qədər gedib oturucaqda oturdu. Yemək vaxtı yaxınlaşırdı, uşaq arabalarını sürən mürəbbiyələr, qocalar, itlər – hamısı yeməyə tələsirdi. Adamlar belə bir saatda boş-boşuna oturmuş gözəl, gənc qadına baxır, onda, heç olmasa, bir çatışmazlıq axtarırdılar, əyri ayaqları və ya başqa bir şeyi. Cip heç nə hiss eləmədi, itlərdən başqa: sanki, onun dizlərini qoxulamaqdan savayı işləri yox idi. O, özünü etinasızlığa çox alışdırmışdı, həqiqətin gözünün

içinə baxmaqdan çox imtina eləmişdi, indisə sədd dağılmışdı və həyatın axını onu bürüyürdü. “Məhkəmə işi!” Öz dərdlərinin adamların içində müzakirə ediləcəyi, şəxsi işlərini ən yaxın dostlarına belə etibar eləməyən adamların ağına da gəlmir. Belə fikir, görünür, Cipin də ağına gəlməmişdi. Acı təbəssümlə düşünürdü: “Ondansa mənim vəziyyətim daha yaxşıdır! Əgər mən də onu sevsəydim, onda nə olardı? Yox, mən heç vaxt, heç vaxt onu sevmək istəmirəm. Sevən qadınlar olduqca çox əzab çəkirlər”.

Saat üçdə müsyo Armonun yanında olacağını xatırlayana kimi parkda çox oturdu, indisə üçün yarısı idi. Ayağa qalxdı və otların üzəriylə səndirləyərək yeriməyə başladı. Hava arıların vızıltısıyla dolmuşdu, göyərçinlər quruldaşır, yarpaqlar yüngülcə xışıldayırdı, çiçəkləyən cökələrin qoxusu hiss edilirdi, mavi səmada sakit, yüngül buludlar ağır-ağır süzürdülər. Bəs nəyə görə o, belə bədbəxt olmağa məhkum edilmişdi?..

Hansısa xal-xal spaniel, enli başı və şəkəldiyi qulaqlarının arxasında pırpızlı kəkili olan kələkbaz köpək ondan əl çəkmirdi: gözləyirdi ki, o, çətirini gölə atacaq və köpəyə gətirməyi əmr edəcək, yoxsa adamlar əllərində belə şeyləri nəyə görə gəzdirirdilər?

Müsyo Armo otaqda gəzişirdi. Pəncərə açıq idi, ancaq yunan tənəkəsinin qoxusu hələ çəkilməmişdi.

– Mən artıq sizin gəlməyəcəyinizi düşünürdüm, – o dedi.
– Rənginiz qaçıb. İstidəndirmi? Ya... – o, hər şeyi bilmək həvəsiylə ona baxdı, – ya kimsə sizi incidib, mənim balaca dostum?

Cip başını yırğaladı.

– Hə! Hə elədir! Siz mənə heç nə danışmırsınız, siz heç kimə heç nə danışmırsınız! Siz öz qəşəng sifətinizi gecələr çiçəklər öz qönçələrini gizləyən kimi gizlədirsiniz. Mənim balam, sizin yaşınızda olan öz acılarını kiminləsə bölüşməlidir, gizli iztirab musiqiçi üçün səpin vaxtı güclü küləyin

əsməsi kimi bir şeydir. Hə, öz çətinliklərinizdən mənə danışın. Mən artıq çoxdan bunu sizdən soruşmağa hazırlaşırıdım. Biz axı bir dəfə gənc oluruq. Mən sizi xoşbəxt görmək istəyirəm.

Əgər ürəyini ona açarsa, yüngülləşərmə? Onun qonur gözləri, qoca köpəyin gözləri kimi, sualedici halda ona baxırdı. Bu xeyirxah qocanı incitmək istəmirdi. Amma, hər halda, bu mümkün deyildi!

Müsyö Armo royalın arxasına keçmişdi. Əllərini klavişlərin üzərinə qoyub, ona tərəf döndü.

– Mən sizi sevirəm, bilirsinizmi? Öz hisslərinin mənasızlığını başa düşsələr də, qocalar bütün qəlbləri ilə sevə bilirlər və buna görə də onlara hirsənməmək olar. Hər halda, gənclər və gözəllik üçün xeyirli olmağımız bizə həzz verir, bizim qəlblərimizi qızdırır. Öz dərdləriniz barədə mənə danışın.

O, bir anlığa gözlədi, sonra qıcıqlanmış halda dedi:

– Hə, yaxşı, yaxşı! Keçək musiqiyə!

Adi vaxtda o, Ciplə yanaşı otururdu, bu günsə, sanki, ciddi görünmək üçün ayaq üstə durmuşdu. Cip çalmağa başladı. Əsəbləri həddən artıq gərilmişdi, hətta yeməyə belə macal tapmamışdı, hər nəydisə, o, indiyə kimi heç vaxt çalmadığı qədər yaxşı çalırdı. Bu, Şopenin bəstəsi lya-bemol-major, ona həmişə əlçatmaz görünən inqilabın mahnısıydı. O çalıb qurtarandan sonra müsyö Armo onun əlindən yapışıb dodaqlarına apardı, qız onun cod, balaca saqqalının necə titrədiyini hiss edirdi. Cip başını qaldırıb, məmnunluqla köks ötürdü. Arxadan istehzalı səs eşidildi:

– Afərin!

Qapıda Fiorsen dayanmışdı.

– Madam, təbriklərimi qəbul edin. Mən çoxdan sizi müəlliminizin hərəkətindən ruhlanmış halda görmək istəyirdim!

Cipin ürəyi düşdü. Müsyö Armo tərpənmədi, onun gözlərində qorxu ifadəsi vardı.

Fiorsen barmaqlarını baş-başa çatıb çirtmə çaldı.

– Bu qoca Pantalon! Fu... Fu, məsuqa bir baxın!

Cip qocanın necə titrədiyini gördü, ayağa sıçradı və qışqırdı:

– Sən... sən əclafsan!

Cip müsyö Armonun səsinə eşitdi:

– Siz buradan getməmişdən əvvəl mənə öz axmaq hərəkətinizi izah eləməlisiniz!

Fiorsen yumruğuyla hədələdi və nə isə mızıldanaraq çıxdı. Onlar çöl qapısının necə cırıldığını eşitdilər. Cip pəncərəyə doğru döndü və dayanıb həyəətə baxmağa başladı. Hətta bura da yay ayaq açmışdı. Qurumuş ağacların yarpaqları işıldayırdı, günəşin istisində boynunda mavi bant olan qara pişik qızınırdı. Yan küçədən çiyələksatanın səsi eşidilirdi. Cip müsyö Armonun hələ də dayanıb ovcunu ağzına sıxdığını bildiyindən vicdan əzabı çəkirdi. Bu xeyirxah və fağır qocanı belə təhqir eləyəsən! Əri hələ belə ələ salmağa qədər getməmişdi. Bunu heç vaxt ona bağışlamayacaqdı. Onu da təhqir elədi, daha dözə bilməzdi! Cip döndü, hər iki əlini müsyö Armoya uzatdı:

– Son dərəcə təəssüfləndim! Hələlik, əzizim, əziz müsyö Armo! Mən beşinci gün gələcəyəm. – Qoca Cipi saxlamağa macal tapmamış, o, küçəyə qaçdı.

Cip küçəni keçib səkiyə çıxan kimi, paltosundan kiminsə yapışdığını hiss elədi və Fiorseni gördü. Cip ondan xilas olub, cəld irəli addımlamağa başladı. Doğrudanmı, o, küçədəcə tamaşa verməyə hazırlaşdı? O, yenidən Cipi əlindən yapışdı. Cip döndü və birbaşa onun sifətinə baxaraq buz soyuqluğu ilə dedi:

– Xahiş edirəm, küçədə tamaşa verməyəsən və mənə təqib eləmə. Əgər mənimlə danışmaq istəyirsənsə, bunu evdə də eləyə bilərsən.

Cip sakitcə irəli getdi, ancaq Fiorsen hələ də bir neçə addım arxada onu təqib edirdi. Cip ilk yaxınlaşan taksiyə əl elədi və oturan kimi də:

Inventas vitam
juvat excoluisse
per artes

– Beri-stritə, – dedi, – cəld olun! – Pəncərədən Fiorsenin onun arxasınca atıldığını, ancaq onu saxlamaq üçün çata bilmədiyini gördü. O donub qalmışdı, hətta geniş kənarlı şlyapanın altından da onun sifətinin ölümcül dərəcədə ağappaq olduğu görünürdü. Ancaq Cip elə hirsələnmiş və əzilməmişdi ki, belə şeyləri düşünəsi halda deyildi.

Atasıgilə getməyi qərara aldı. Fiorsenin yanına bir daha qayıtmayacaqdı, bəs Bettiyə uşağı oradan necə götürəcəkdirdi?

Uinton, yəqin, indi öz klubundaydı. Sürücüyə tərəf əyilib dedi:

– Yox. Xahiş edirəm, Hayd-Park-kornerə sürün.

Onu tanıyan qarışıq yanındakı oğlana qışqırdı: “Mayor Uintonu çağır, cəld!..” Sonra da öz hücrəsindən çıxıb ona kətil və “Tayms” qəzetini verdi.

Cip dizləri üstə qəzet oturaraq ətrafındakıları: küncdə iztirablı halda özünü çəkdirən gonbul qoca centlməni; sınıdə çay aparən, yanından keçən ağ şapkalı lakeyi; qarmaqlardan asılan şlyapaları; teleqraf lentlərini xatırladan ağ kağız parçaları yapışdırılmış, yaşıl mahudla üzələnmiş taxtanı və taxtanın qabağında dayanan klubun üç üzvünü dumanlı halda görürdü. Onlardan ucaboy, bədənli, xeyirxah, ağ jiletində pensne olan birisi küləş rəngli şlyapasını çıxardı və elə dayandı ki, Cipə baxmaq rahat olsun və hətta bu zaman tən-gə gətirən kimi görünməsin. Görünür, Cip onun xoşuna gəlmişdi. Sonra atası bu adamların yanından keçib, tələsmədən gəlirdi; bu kişi məbəd-gahından bacardığı qədər tez uzaqlaşmaq üçün ayağa qalxdı və atasını pilləkəndə qarşıladı.

– Ata, mən səninlə danışmalıyam.

O, qızına ani nəzər saldı, şlyapasını götürdü və onun arxasınca çıxışa doğru getdi. Maşında qızının əlindən yapışmış soruşdu:

– Əzizim, nə baş verib?

– Sənin yanına qayıtmaq istəyirəm. Mən daha orada qala bilmərəm. Bu... ümumiyyətlə, hər şey qurtardı.

O, qızının əlini möhkəmcə sıxdı, sanki, gerisini danışmaq əzabından onu xilas eləmək istəyirdi. Cip davam elədi:

– Amma mən uşağı götürməliyəm, qorxuram, mənə geri qayıtmağa məcbur eləmək üçün o, qızcığazı saxlamaq istəyə.

– O, indi evdədir?

– Bilmirəm. Mən ona getdiyimi demədim.

Uinton saatına baxdı.

– Uşaq bu vaxtı oyaq olur?

– Hə, çaydan sonra. Sərin düşəndə.

– Onda mən bu maşını götürürəm. Sən mənim evimdə qal, uşaq üçün otaq hazırla. Mən qayıdana kimi həyəcanlanma və otaqdan çıxma.

O, necə də misilsiz idi, hətta bircə sual belə vermədi!

Maşın Betti-stritdəki evin yanında dayandı. O, sakitcə soruşdu:

– İtləri də götürürəm?

– Hə. Oy, hə! O, itləri sevmir!

– Yaxşı. Gecə üçün sizə bir qədər sonra hazırlıq görərik, mən qayıdandan sonra. Ancaq bu dəfə mən risk eləməyəcəyəm. Missis Markiyə denən, qoy sənə çay versin.

Cip maşının necə getdiyini və atasının ona necə əl elədiyini gördü, həyəcanlı və yüngülləşmiş halda zəngin düyməsini basdı.

XVII fəsil

Maşın Sent-Ceyms-stritə yola düşəndə Uinton sürücüyə əmr elədi:

– Nə qədər mümkünsə, sürətli!

Onun günəşdə yanmış boynu yüngülcə qızarırdı, aşağı enmiş kirpiklərinin altından gözləri ayıq-sayıq halda baxırdı, dodaqları möhkəmcə sıxılmışdı. Onun sifətində tülkü meşədən qaçarkən ovçunun sifətində olan ifadə var idi. Hə, o, risk eləmək istəmirdi, birbaşa hücum eləməyəcəkdi. Əgər lazım

gələrdisə, bunu həmişə eləyə bilərdi. Onun başqa kişilərə nisbətən daha möhkəm əsəbləri, çox çətin və ya kiçik işlərdə ətrafındakı ingilislərə xas olan dəmir iradəsi, fərasəti var idi. Fiorsenin evinin yanında maşını saxladı, düşüb qapının düyməsini basdı və ağına belə fikir gəldiyindən, hətta məmnunluq duyaraq, xidmətçidən Cipin evdə olub-olmadığını soruşdu.

– O yoxdur, ser. Mister Fiorsen evdədir.

– Hə! Bəs uşaq?

– Evdədir, ser.

– Mən uşağı görmək istəyirəm. O, bağdadırmı?

– Hə, ser.

– İtlər də oradadır?

– Hə, ser. Ser, sizə çay verimmi?

– Yox, sağ olun. – Söz-söhbət olmadan və Ciplə onun razılığına şübhə salmadan bunları necə eləmək olardı? Düşünüb, əlavə elədi: – Mən missis Fiorsen qayıdandan sonra çay içəcəyəm.

Bağı keçən kimi də başa düşdü ki, Fiorsen yemək otağının pəncərəsinin qabağında dayanıb onu izləyir. Uşaq bağı o biri başında, ağacların kölgəsində idi, küçüklər qızgınlıqla Uintonun üstünə atıldılar, ancaq onu qoxulayan kimi də dərhal sakitləşdilər. O, uşağın arabasına yaxınlaşıb, nəvəsinin üzünə əyilərək Bettiyə işarə elədi. Uşaq ağcaqanadlardan qorunmaq üçün cunadan tikilmiş miçətkəndə uzanmış, amma yatmamışdı. Cipin gözlərinə oxşayan böyük qonur gözləri ona təmkinli bir ciddiliklə baxırdı. Dilini bir neçə dəfə şaqquldadaraq elə dayandı ki, pəncərəni görə bilsin, Betti isə arxası evə doğruydu.

– Betti, mən sizin sahibənin tapşırığı ilə gəlmişəm. Yalnız həyəcanlanmayın. Kənara boylanmayın və mənə diqqətlə qulaq asın. Cip Beri-stritdədir və orada qalmağı qərara alıb, sizi, uşağı və itləri də onun yanına aparmağımı istəyir. – Kök qadın gözlərini bərəlti, Uinton əlini arabanın kənarına qoydu. – Sakit olun! Həmişə olduğu kimi uşaqla gəzməyə

gedin. İndi əsl vaxtıdır. Məni Ricents-parkın tinində gözləyin. Mən maşınla gəlib sizi götürəcəyəm. Vurnuxmayın, özünüzlə heç nə götürməyin, hər şeyi həmişə olduğu kimi eləyin. Aydındırmı?

Belə əmrlər almaq və onları sual vermədən yerinə yetirmək, himayələrində onlara etibar edilmiş uşaq olan belə kök qadınların xarakterinə xas deyildi. Qadının sifətinin necə dəyişdiyini, yumşaq sinəsinin necə qalxdığını görən Uinton tez əlavə elədi:

– Hə, Betti, özünüzü ələ alın! Cip sizi gözləyir. Mən hər şeyi sizə maşında izah elərəm.

– Oldu, ser! Bədbəxt balam! Bəs onun gecə dəyişəcəkləri necə olsun? Bəs missis Cipi yatacaqları?

Hələ də pəncərənin qabağında yırğalanan kölgəni xatırlayan Uinton özünü elə göstərdi ki, guya, uşaqla oynayır.

– Onlardan ötrü narahat olmayın. Məni qonaq otağının pəncərəsinin qabağında görən kimi də yığışın və gedin. Betti, düz baxın! Boylanmayın. Mən sizin getməyinizi gizləyəcəyəm! Baxın, Cipi ələ verməyin. Özünüzü ələ alın.

Betti dərindən ah çəkərək mızıldandı: “Yaxşı, ser! Aman Allah!” – və öz ləçəyinin uclarını bağladı. Uinton başını tərpedib, evə doğru addımladı. Ətrafa baxaraq özünü elə aparırdı ki, guya, çiçəklərlə maraqlanır, ancaq Fiorsenin pəncərədən çəkildiyini hiss elədi. Uinton qonaq otağının eyvan qapısından keçərək cəld dəhlizə çıxdı. Yemək otağının qapısını açmamışdan əvvəl qulaq verdi. Fiorsen otaqda var-gəl eləyirdi. O, Uintona çuxura düşmüş gözləriylə baxırdı.

– Necəsiniz? Cip evdə deyilmi? – Uinton soruşdu.

– Yox.

Bu “yox” Uintonda nəşə bir canıyananlıq oyandırdı. Cipsiz həyat! Ancaq onun ürəyi dərhal da sərtləşdi. Bu adam tam əhəmiyyətsiz bir heçlikdi.

– Uşaq çox gözəldir, – o dedi.

Fiorsen yenidən var-gəl eləməyə başladı.

– Cip haradadır? O, mənə lazımdır.

– Gələr. Hələ gec deyil.

Birdən Uinton öz oynadığı rola qarşı özündə nifrət hiss elədi. Uşağı almaq, hər şeyi Cipi rahatlığı üçün eləmək, hə, beləydi! Amma özünü elə aparasan ki, guya, heç nədən xəbərin yoxdur. Dabanları üstə dönərək, otaqdan çıxdı. Daha o, yalan deməyəcəkdi. Bu qadın onu başa düşdümü? Qonaq otağına getdi. Betti uşaqla birlikdə məhz indi evin küncünə dönürdü. Beş dəqiqədən sonra onlar parkda olmalıydılar. Dayanıb gözləyir, divardan Fiorsenin o biri otaqda necə gəzişdiyini eşidirdi. Dəqiqələr necə də ağır keçirdi, cəmişi üç dəqiqə keçmişdi! Yemək otağının qapısının necə açıldığını eşitdi və Fiorsen dəhlizə çıxaraq giriş qapısına doğru yönəldi. Ona nə lazımdı? O, nəyə qulaq asırdı? Birdən Uinton dərindən köks ötürüldüyünü eşitdi, nə vaxtsa, uzaq keçmişdə eynən onun özü dəfələrlə bu cür köks ötürmüşdü, o vaxt addımlara qulaq asaraq, onu boğan kədər və həyəcan içində gözləyirdi. Doğrudanmı, bu alçaq adam Cipi sevirdi? Özünün, sanki, Fiorseni izlədiyini hiss edən Uinton dəhlizə çıxdı və dedi:

– Neyləməli, mən daha gözləməyəcəyəm. Hələlik!

“Cipə salam deyərsən” sözləri onun dodaqlarındaca dondu.

– Hələlik, – Fiorsen səsləndi.

Uinton sıra ilə əkilmiş ağacların arası ilə gedərkən Fiorsenin tənha fiqurunu hələ də yarıaçıq qapının ağzında dayanmış halda görürdü. Betti artıq görünmürdü, yəqin, döngəyə qədər getmişdi. Onun missiyası alındı, ancaq ruh yüksəkliyi hiss eləməirdi. Parka qədər gedib, bütün köçü maşına mindirdi və banına uşaq arabası bağlanmış maşın bütün sürəti ilə irəli şütüdü. Bettiyə söz verdiyi aydınlaşdırmanın əvəzində o yalnız bir cümlə dedi:

– Sabah hamınız Mildenhemə gedirsiniz.

Uzun illər əvvəl Mildenhemdəki söhbətə qədər ondan qorxan Betti onun sifətinə baxdı və sual verməməyi qərara

aldı. Uinton maşını poçt şöbəsinin qabağında saxlayıb Fior-senə teleqram göndərdi: “Cip və uşaq mənimlədir. Məktub yazılacaq. Uinton”.

Bu, onun qəlbini yüngülləşdirdi, bundan əlavə, bu, vacib idi, yoxsa Fior-senə polisə deyə bilərdi. İndi isə Cip hər şeyi müfəssəl danışana kimi gözləmək lazım gəlirdi.

Onlar söhbət eləməyə başlayanda artıq gec idi. Onun laldinməz razılığına əsasən Markinin öz şəxsi riski və qorxusu hesabına aldığı iki dibçək gülün qoyulduğu pəncərənin qabağında oturaraq, Cip öz başına gələnləri danışmağa başladı. Heç nəyi gizlətmədən öz evliliyinin acı uğursuzluğundan danışdı. Dafna Uinqin və özünün studiyada gördüyünün üstünə gəlib çıxanda Cip atasının siqareti necə əsəbi sümürdüyünü hiss elədi. Qızının evində, qızının şəxsi evində! Bundan sonra da Cip onunla yaşamağa davam eləyib! O, qızının sözünü kəsmirdi, ancaq onun sükutu, az qala, Cipi qorxudurdu.

Bu gün baş verənlərə keçərkən Cip tərəddüd elədi. Rosek haqqında danışmalıydımı? Səmimiyyət qalib gəldi və yəni-dən Uinton onun sözünü kəsmədi. Cip danışib qurtarandan sonra o ayağa qalxdı və tələsmədən siqaretini pəncərə altlığında söndürdü, Cipun əldən düşmüş halda necə oturacağı arxasına söykəndiyini görüb: “Lənətə gəlmişlər!” – dedi və pəncərəyə doğru döndü.

Bu saatda, teatrlarda tamaşanın sonu yaxınlaşanda London küçələrinə qüssəli bir sükut hakim olmuşdu, bu sükutu yalnız evə qayıdarkən məşuqu ilə höcətləşən hansısa yarısərxoş qadının qışqırığı, keçən vaxtın yerini doldurmağa çalışan küçə skriпкаçısının musiqisi pozurdu. Bu səslər Ciplə belə rəftara cürət eləyən iki lənətə gəlmiş əcnəbini xatırladaraq, nəyləsə Uintonu qıcıqlandırırdı. Onları tapançanın nişangahına götürəsən, ya da qılıncın tiyəsinə və necə lazımdırsa, başa salasan! O, Cipun sözlərini eşitdi:

– Ata, mən onun borclarını ödəmək istəyərdim. Onda elə hesab olunar ki, sanki, mən heç ona ərə getməmişəm.

Atası ümitsizlik dolu ah çəkdi. O, şəərə xeyirlə cavab verilməsinə inanmırdı.

– Mən, azad olana kimi o qızla bağlı hər şeyin qaydasınca olacağına əmin olmaq istəyirəm. Bəlkə, mən həmin pulun bir hissəsini xərcləyə bilərəm... Başqa pulun?

Qızının istəyini məzəmmətləmək yox, qəzəb onu tərəddüd eləməyə məcbur elədi. Pul və qisas onun şüurunda əsla bir yerə sığmırdı.

– Mən özümü elə hiss etmək istəyirəm ki, sanki, heç vaxt ona ərə getməyə razılıq verməmişəm. Kim bilir, bəlkə də, onun borclarının buna dəxli var?

Necə də oxşarlıq! Hər şeydə oxşayırdılar, köhnə oturağın arxasına söykənməsi, qaranlığa qərq olmuş sifəti! Uintonun varlığını sevinc bürüdü: yenidən onu əldə eləmişdi!

XVIII fəsil

Fiorsen evdən çıxmağa başladığı gündən onun otağı, xidmətçi qızın dediyi kimi, “əsl tövlə” oldu, hər gün əsaslı surətdə yığışdırmaq və təmizləmək lazım gəlirdi. Qarmaqarışlıq yaratmaqda onun xüsusi istedadı var idi: otaq elə gündə olurdu ki, sanki, orada bir yox, üç kişi gecələyirdi. Paltarlar, başmaqlar, qədəhlər, qəzetlər, fransız romanları, siqaret kötökləri, bütün bunlar hara gəldi atılırdı, otağa çökən tənbəkinin qoxusu ona çay və üzünü qırmaqdən ötrü isti su gətirən xidmətçiləri dərhal vururdu. Bu gün səhər xidmətçi qız Roseki onun yanına aparanda Fiorsen arxası üstə uzanıb öz siqaretinin tüstüsünün arxasınca və yaşıl pərdələrin arasından düşən günəş şüalarının altında atılıb-düşən dörd milçəyə həsədlə baxırdı. Adətən, qalxmamışdan əvvəlki saat onun üçün yaradıcılığının yüksəlişi saati olurdu, bu anlarda o, musiqidəki heyranediciliyi tamamilə duya bilir, ilhama gəlir və bunu adamlara çatdırmaq arzusu

ilə alışıb-yanırdı. Axır vaxtlarda onun nə isə havası çatmırdı və keyləşmişdi. Bu səhərsə o, təzədən nə vaxt ki hissiyyatın öz ifadəsi üçün forma axtardığı və ağılnı onu tapdığı həyəcanlı vəziyyətinə bənzər fantaziya axınına hiss elədi. Qapının döyülməsini və xidmətçi qızın: “Ser, qraf Rosek sizinlə görüşmək istəyir” – deməsini eşidəndə düşündü: “Hansı şeytan onu bura gətirib?” Hər bir sükansız və yelkənsiz üzən istedadlı adam kimi Fiorseni daha az istedadlı, lakin həmişə onun nə istədiyini yaxşı bilən Rosek qıcıqlandırır.

Yəqin, ya pul, ya da o qız barədə danışmağa gəlib. Əgər o qız ölsəydi, necə də yaxşı olardı! Bikara və ibtidai varlıq!.. Uşaq! İlahi! O, necə də eşşək olmuşdu, oy, necə də eşşək! Əvvəlcə Cipin uşağı, sonra da bunun! Allah şahiddir, o, qızlardan uzaqlaşmağa çalışırdı, ancaq gəl indi bu uşaqlardan uzaq qaç! Bu qız necə ilişdi ona! O dözümlü idi, dözümlü və mehriban, amma indi neyləyəsən ki, qız onu bezdirdi! Ona ancaq Cip lazımdı, öz arvadı! İndi, hansısa saatda hər cür qayğıları başından atıb özünü xoşbəxt hiss eləməyə başlayanda, sfinks sifətli bu cənab təşrif gətirdi!

– Hə, Pol! Əyləş. Yenə də hansı pis xəbərə gəlibsən?

Rosek siqaret yandırdı. Onun gülüşün kölgəsi belə olmayan solğun sifəti Fiorseni həyəcanlandırdı.

– Qustav, sənə mister Ueqqdən özünü qorumaq lazım gələcək, o, dünən mənim yanıma gəlmişdi. Onun, ümumiyyətlə, musiqilik halı yox idi.

Fiorsen çarpayının üstündə oturdu.

– Cəhənnəm olsun bu mister Ueqq! O, mənə neyləyə bilər?

– Mən vəkil deyiləm, ancaq onun sənə bir yığın xoşagəlməzlik yarada biləcəyinə əminəm, qız olduqca cavandır.

Fiorsen ona hirsələ baxıb dedi:

– Bəs sən nəyə görə bu lənətə gəlmiş qızı mənə sırıdın?

– Mənim dostum, onu mən sırımadım.

Inventas vitam
iuvat excoluisse
per artes

– Yox, sırıdın! Sənin oyununun mənası nədir? Sən axı arxasında nəşə düşünməsən, heç nə eləmirsən. Sən özün də bunu əla bilirsən. Hə, de, məqsədin nəydi?

– Sən həzz almağı sevirsən, mənim dostum.

Fiorsen qızğınlıqla dilləndi:

– Qulaq as! Bizim dostluğumuz qurtardı! Mən səni heç vaxt olduğun kimi tanıya bilmədim. Bütün bunlara son qoyuram! Məni rahat burax.

– Mənim əzizim, – Rosek istehzayla gülümsədi, – dostluğa belə son qoymurlar. Sən mənə min funt borclusan.

– Yaxşı, mən borcunu qaytararam. Arvadım mənə borc verər.

– Oh! Demək, o, hələ də səni dəlicəsinə sevir? Mənsə elə düşünürdüm, o yalnız öz musiqi dərslərini sevir.

Fiorsen qabağa əyilib fısıldadı:

– Bəsdir bu bərədə! Mən sənin min funtunu verərəm.

Hələ də gülümsəyən Rosek cavab verdi:

– Qustav, eşşək olma! Skripka çiyində olanda sən kişi-sən. Onsuz uşaqsan. Sakitcə uzan, mənim dostum və mister Ueqq haqqında düşün. Amma hamısından yaxşısı, gəl mənim yanıma, bütün bunları müzakirə eləyək. Hələlik, xudahafiz! Sakit ol. – Siqaretinin külünü Fiorsenin dirsəyinin yanında olan külqabıya çırparaq çıxıb getdi.

Fiorsen əlləriylə başını qucaqladı. Qoy onlar lənətə gəlsinlər, qızın atası da, qız da, Rosek və hər cür köpəkbalıqları da!.. Pilləkənin meydançasına çıxdı. Aşağı mərtəbədə tam sakitlik idi. Rosek getmiş, rədd olmuşdu! Cipi çağırırdı, cavab gəlmədi. Cipun otağına girdi, otaq çox qəşəng döşənmişdi, hər yerdən Alp bənövşəsinin qoxusu gəlirdi! Sonra bağa baxdı. Bağın o biri başında uşağı arabaya qoymuşdular, gənbül dayə də yanında idi. Cip yoxdu! Ona lazım olanda Cip heç vaxt tapılmır... Ueqq! O diksindi, yataq otağına qayıdaraq, dolabdan bir şüşə konyak götürüb bir az içdi. Bu, onu sakitləşdirdi, dolabın qapısını örtüb, geyinməyə başladı.

Studiyaya gedəndə qızcıqazla oynamaq üçün ağacların kölgəsində bir az ayaq saxladı. Elə anlar olurdu ki, böyük qara gözləri eynən Cipin gözlərinə oxşayan bu balaca varlıq ona məftunedici görünürdü, elə anlar da olurdu ki, onda yalnız nifrət doğururdu, hansısa solğun düdəmə! Bu səhər ona baxanda anadan olmağına az qalan başqa bir uşaq barədə düşündü və sifətini büzüşdü. Bettinin qorxu və heyrət ifadə eləyən baxışlarını öz üzərində hiss elədi, sanki, Fiorse- nin onun bu qiymətli körpəsinə necə baxdığını hiss eləmişdi! Fiorse- nin gülümsədi və studiyaya getdi. Skripkasını kökləyə- rək Cipin özünü necə aparmasını xatırladı, çoxdandı vaxtında gəlmirdi! Bu, acı ədalətsizlik kimi onu qəzəbləndirdi. Sanki, hər şey bu uğursuz qıza görəydi! Cip heç vaxt onu sevmə- mişdi, heç vaxt onun hissələrinə cavab verməmişdi, heç vaxt onun yangısını söndürməmişdi! İşin məğzi bundaydı. Heç bir başqa qadın onu belə iztirab çəkməyə düçar eləyə bilməzdi. Həmişə o, qadınları bezdirməmişdən əvvəl, qadınlar onu bez- dirirdilər. Cip isə ona heç nə verməmişdi. Doğrudanmı, onun ürəyi yox idi? Ya başqasına verilmişdi? Bu Pol musiqi dərsləri haqqında nə deyirdi? Birdən onu heç nə, tamamilə heç nə bilməməsi fikri sarsıtdı. Az qala, o, hər gün evdən gedir və saatlarla yox olur. Harada? Başqa kişinin qucağında? Tam taqətdən düşmüş halda skripkanı endirdi. Nəyə görə də yox? Heyvani ehtirasla alovlanan qarşısızalmaz qısqanclıq Fior- senin təbiətinə xas olan xüsusiyyətdi. O titrədi. Ancaq Cipin zərifliyini, onun məğrurluğunu və səmimiliyini, başlıcası isə laqeydliyini xatırlayıb sakitləşdi. Yox, hər halda, Cip yox!

Üstündə qazlı su dolçası da olan masaya yaxınlaşıb, aza- cıq konyak süzərək içdi. Bu, ona qüvvət verdi və o çalmağa başladı. Bramsın konsertindən skripka üçün olan parçanı seçib, təkrar-təkrar çaldı. İfasında elə hey eyni xətanın özünü bürüzə verdiyini hiss edirdi. O, sadəcə olaraq, özünü tanıya bilmirdi. Bu mövzuda barmaqlarının texnikası, sadəcə, dəh- şətli idi!.. Cip musiqi dərslərinə gedir... Hm! Nəyə görə

Inventas vitam
juvat excoluisse
per artes

gedir? Vaxtın və pulun əbəs yerə xərclənməsi, onsuz da onda heç nə alınmayacaqdı, sadəcə, həvəskarlıqdı. Bu gün də mi oradaydı? Çoxdan yeməyin vaxtıydı, bəlkə, o qayıtmışdı?

Evə getdi. Cipdən əsər yox idi. Xidmətçi qız soruşdu, ona yemək versinmi? Yox! Sahibə qayıdıb? O, nə vaxt qayıtmalıdır? Xidmətçi qız heç nə bilmirdi. Yemək otağına gedib biskvit yedi və “sodalı” (qazlı) su ilə konyak içdi. Bu, onu sakitləşdirdi. Necə də səliqəlidir! Balaca təqvimdə qələmlə üçüncü və beşinci günlərin altından xətt çəkilmişdi. Nə üçün? Musiqi dərsləri? Yeşikdən Cipun ünvan kitabını götürdü. “Armo, 305-a, Merilbon-rod”, ünvanla yanaşı qeyd də vardı: “Saat üçdə”.

Saat üçdə. Bax bu saata şərtləşmişdilər! Gözləri köhnə şəklən balaca surətinin üzərində dayandı, əlində ox və kaman tutub altdan yuxarı ona baxan çıpraq eşq allahının qabağında dayanıb, titrəyən yaşıl şalını yellədən şərab ilahəsi. Fiorsen şəkli çevirdi, arxasında yazılmışdı: “Mənim balaca dostuma – E.A”. Fiorsen royala yaxınlaşdı. Qapağını qaldıraraq çalmağa başladı, düşüncəsiz halda qabağa baxır, nə çaldığını başa düşmürdü. Böyük artist? Axır vaxtlar hər şeyə qarşı etinasızlaşmışdı, lap elə qoy o, bir də heç vaxt skripkaya yaxın düşməsin. Küt sifətlər dənizinin qabağında dayanıb bu kötülərin necə əl çaldıqlarına tamaşa etmək onu bezdirmişdi. Bu küt yeknəsəqlikdən ürəyi bulanırdı!

Ayağa qalxıb yeməxanaya getdi və bir az da konyak içdi. O içəndə Cip dözə bilmirdi. Hə, indiyə kimi hansı cəhənnəməydi? Musiqi dərslərinə gedir. Musiqi dərsləri! Artıq saat üçdür. Nə demək olar, o gedər və öz gözləriylə görərdi onun orada, əslində, nə ilə məşğul olduğunu, gedər və onu evə kimi ötürərdi! Diqqətli olmağın əlaməti. Bu, Cipun xoşuna gəlməliydi. Onun etinasız görkəmdə mərhəmət edib qayıdacağını gözləməkdənsə, bu daha yaxşıydı. Bir az da konyak içib, şlyapasını götürərək çıxdı. Günəş yandırır, Fiorsen ona lazım olan evə yaxınlaşanda başının hərələndiyini hiss elədi. Qapını xidmətçi qız açdı.

– Mən mister Fiorsenəm. Missis Fiorsen buradadır?

– Bəli, ser, gözləmək istəyirsiniz?

Nəyə görə xidmətçi qız ona belə qərribə halda baxırdı? Kifir qız. Kifir insanlar necə də ürəkbulandıranırlar! Qız gedəndən sonra qonaq otağının qapısını açıb qulaq kəsildi.

Şopen! Qədim polyak rəqsinə yazılan musiqi, lya-bemol-major. Yaxşı. Doğrudanmı, çalan Cipdir? Çox yaxşı! Otaqdan çıxıb, dəhlizlə irəlilədi və ehtiyatla qapının dəstəyini burdu. Musiqi ara verdi. O girdi...

Armogildə baş verənlərdən saat yarım sonra Uinton onun evini tərək eləyib gedəndə Fiorsen giriş qapısının ağzında dayanmaqda davam edirdi. Konyakla qızışdırılan və onu arvadıyla müsyö Armonu təhqir eləməyə təhrik eləyən qısqanclığı Cip küçədə onunla buz soyuqluğu ilə danışan andan keçmişdi. Həmin andan da hər an artan qorxu onu tərək eləmirdi. Cip onu bağışlayacaqdımı? Kimisə incitdiyini və hətta məhz nə elədiyini belə bilməyən, həmişə təsirlənərək hərəkət eləyən bu adam üçün Cipun dözüümü həmişə sirr olaraq qalır və həmişə onu az da olsa, qorxudurdu. O, hara getdi? Nəyə görə qayıtmadı? Onun qorxusu dağdan tökülən qar uçuğunu kimi anbaan güclənirdi. Bəs birdən, ümumiyyətlə, qayıtmasa? Yox, o qayıtmalıydı, uşaq buradaydı, onların uşağı!

İlk dəfə uşaq barədəki fikri ona məmnunluq bəxş elədi. Qapıdan çəkildi və sodalı ilə konyak içib, sakitləşsin deyərək qonaq otağındakı divana uzandı. Konyakın onu necə qızdırdığını hiss edib düşünürdü: “Mən yeni həyata başlayacağam, içkini atacağam, hər şeyi atacağam, uşağı kəndə göndərüb, Cipi Parisə, Berlinə, Vyanaya, Romaya, hara mümkünsə, aparacağam, tək İngiltərədən uzaq olum, onun atasından və bütün bu zabitəli, darıxdırıcı kütlədən uzaq olum! Cip səyahət eləməyi xoşlayır!” Hə, onlar xoşbəxt olacaqlar. Gözəl gecələr... başgicəlləndirən günlər... Səni əzməyən və içməyə məcbur eləməyən təmiz hava... Əsl ilhamverici... Əsl musiqi!

Inventas vitam
juvat excoluisse
per artes

Parisin küçələrində çiçəkləyən şabalıd ağaclarının qoxusu, Tırqartenanın şəfəqləri, Florensiyanın dalanlarında gitaranın səsləri, İtaliyanın qaranlıqlarında işıldaböcəklər – ax, necə də adamı sərxoş eləyən xatirələr! Konyakın istisi keçdi, o tit-rədiyini hiss elədi. Gözlərini yumub, Cipin gəlişinə qədər yatmağı qərara aldı. Ancaq yenidən gözlərini açdı, gözləri önündə hansısa eybəcər mənzərələr canlanmağa başladı, son vaxtlar onda belə hallar tez-tez baş verirdi. Aydın, formalarını dəyişən sifətlər, getdikcə onlar daha nifrət doğururlar, onlar yırtıqlara çevrilirlər... yırtıqlar... yırtıqlar, çürük, kələkötür ağaclar, ikiqat, üçqat eybəcərləşmiş insan sifətləri! Oy, dəhşətliydi! Ancaq o, gözlərini açandan sonra hər şey yoxa çıxdı. Olduqca sakitlik oldu. Yuxarıdan səs-səmir gəlmirdi. Hətta itlərin hürməsi də eşidilmirdi. Ayağa qalxdı və uşağa baxmağa getdi.

Giriş qapısına çatanda zəng çalındı, teleqram gətirmişdilər! Açıb oxumağa başladı: “Cip və uşaq mənim yanımdadırlar. Məktub olacaq. Uinton”.

İstehzayla gülümsəyərək qapını teleqramı gətirənin üzünə bağlayıb, yuxarı qaçdı. Əbəs yerə! Burada da kimsə yox idi! Bu, o deməkdirmi ki, Cip, həqiqətən də, onu atmışdı? Cipin çarpayısının yanında dayandı, irəli cumdu, çarpayıya köndələninə uzanıb, üzünü əlləriylə örtüdü və konyakın təsirindən tamamilə gücsüzlənmiş halda hıçqırdı. Doğrudanmı, Cipi itirdi? Heç vaxt onun gözlərinin necə yumulduğunu görməyəcək, gözlərindən öpməyəcəkdi? Heç vaxt onu sevməyəcəkdi? Ayağa sıçradı. Onu itirmək? Cəfəngiyatdır! Onun soyuqqanlı şeytan olan atasının işləyirdi bu, hə, onun işiydi, uşağı o oğurlamışdı!

Aşağı düşdü və konyak içdi. Bu, onu cəsərtləndirdi. Neyləsin? “Məktub olacaq”. Beri-stritəmi getsin? Yox. İçmək! Əylənmək!

Şlyapasını götürüb çölə qaçdı; elə iti addımlayırdı ki, başı gicəllənirdi. Taksi saxlayıb Soxodakı restoranlardan

birinə sürməsinə xahiş elədi. Həmişə olduğu kimi, yüngül yeməkdən sonra ağzında biskvitdən başqa heç nə hiss elə-mirdi. Şorba və bir şüşə yaxşı şərab sifariş verdi; hansısa başqa bir yemək barədə düşünmək belə istəməirdi. Beləcə iki saata yaxın rəngi qaçmış halda və sükut içində oturdu; alnını tər basmışdı; zaman keçdikcə dişlərini qıncırdır, əl-qolunu oynadaraq, ona yaxın oturan bəzi müştəriləri əyləndirir, digərlərini isə qorxudurdu. Əgər onu buralarda tanımasay-dılar, hərəkətləri şübhəli görünə bilərdi. Doqquzun yarısında şərabının qalanını içib qalxdı, masanın üstünə qızıl sikkə atıb, qalıqın verilməsini gözləmədən çıxdı.

Artıq fənərlər yanırıdı, ancaq gündüz işığı hələ də hiss olunurdu. Səbatsız halda Pikadilliyə tərəf yola düşdü. Yanın-dan keçən fahişə onu nəzərdən keçirdi. Gic-gic gülərək qızın əlindən yapışdı, buradan o yana birlikdə getdilər. Birdən qız dayandı və əlini çəkməyə başladı, onun pudralanmış sifə-tində, qara gözlərində qorxu ifadəsi canlandı. Fiorsen onun əlini buraxmır və gülürdü:

– Gedək, – deyirdi. – Sən mənim arvadıma oxşayırsan. İçmək istəyirsən?

Qız başını yırğaladı, birdən sərt hərəkətlə əlini azad elə-di və küçəni keçən yeraltı keçidə qaranquş kimi baş vurdu.

Fiorsen tərpənmədən dayanmışdı və gülümsəyirdi. Gün ərzində ikinci dəfə o, əlindən çıxırdı. Yanından keçənlər hey-rətlənmiş halda boylanırdılar. Lənətə gəlmiş kifirlər! Ağız-burnunu əyərək Pikadillidən uzaqlaşdı, Sent-Ceyms kilsəsi-nin yanından keçdi və Beri-stritə doğru yola düşdü. Anlaşı-lan bu idi ki, onu ora buraxmazdılar! Ancaq o yalnız pən-cərələrə baxacaqdı, onlar pəncərənin qabağına dibçəklərdə gül qoyurdular. Birdən bərkdən inildədi: qarşısında, öz bağ-larında, çiçəklərin arasında Cip dayanmışdı. Döngəyə qədər gedib su borusunun yanında köhnə skripkasını çüyüldədən skripkaçını gördü. Fiorsen qulaq asmaq üçün ayaq saxladı. Zavallı! Əlini skripkaçının çiyinə qoydu.

Inventas vitam
iuvat excoluisse
per artes

– Dostum, qulaq as, – dedi, – hələ bir skripkanı mənə ver. Mən böyük skripkaçıyam. Mən sənin üçün çoxlu pul qazanaram.

– *Vraiment, monsieur?*¹

– *Ah, vraiment. Voyons! Donnez... un instant... vous verrez...*²

Hələ də tərəddüd eləyən, ancaq dəqiq ovsunlanmış skripkaçı skripkasını ona uzatdı. Naməlum adamın skripkanı çiyinə necə qoymasını, onun barmaqlarının mizrab və simlərlə necə rəftar eləməsini görəndə skripkaçının tutqun sifəti işıqlandı. Fiorsen küçə ilə irəliləyir, gül dibçəkləri olan evi axtarırdı. Evi gördü və dayanıb çalmağa başladı. Köhnə, dağılmış skripkada çox gözəl çalırdı və ondan bir addım da uzaqlaşmayan skripkaçı dayanıb karıxaraq, həsədlə, azacıq da təsirlənərək qulaq asırdı. Bu uzundraz, qəribə, solğun sifətli, sərxoş gözləri və batıq sinəsi olan cənab mələk kimi çalırdı! Hə, amma bütün hallarda bu lənətə gəlmiş şəhərin küçələrində pul qazanmaq asan deyildi! Lap mələk kimi də çala bilərsən, amma bircə mis pul da verən olmaz! Hə, bu, yeni melodiyaya başladı, adamın birbaşa ürəyi sızılır... *tres joli, tout a fait ecoeurant*³. Bax budur, buyuracaqsınız, hansısa xanım pəncərəni bağlayır və pərdələri çəkir. Həmişə belə olur!.. Skripka və mizrab skripkaçıya qaytarılır bir ovuc gümüşlə. Caydaq, qəribə cənab isə qaçır, sanki, arxasınca şeytan düşüb onu qovur, yəqin, cavan oğlan möhkəmcə içib! Axsaq skripkaçı qəlbində hansısa qaranlıq işə cəlb olunduğu haqqındakı xəstə düşüncəylə, qaşqabaqlı halda ayaqlarını sürüyərək oradan uzaqlaşdı, yaxınlıqdakı döngədən döndü və demək olar ki, iki küçə keçənə kimi dayanmadı. Sonra Fiorsenin onun ovcuna qoyduğu gümüşləri sayıb, skripkaya baxaraq dedi: “*Bigre*”⁴ – və evə yollandı.

¹ Cənab, doğrudanmı? (*fr.*)

² Hə, doğrudan! Bir dəqiqəliyə ver... Özün görərsən (*fr.*)

³ Çox gözəl, bütün dərdləri unutturur! (*fr.*)

⁴ Cəhənnəm olsun! (*fr.*)

XIX fəsil

Cip, demək olar ki, yatmadı. Üç dəfə qalxıb oğruncasına qapıya yaxınlaşdı və yatmış uşağa baxdı. Dünənki gün onun əsəblərini yaman oynatmışdı. Axşam bürkü idi, qulaqlarında hələ də skripkanın çalgısı səslənirdi. Puazanın mahnısına görə dərhal Fiorsenin çaldığını anladı, atasının pərdələri sərt şəkildə çəkməsindən gümanın düz olduğunu başa düşdü. Əgər o, Fiorseni görsəydi, köhnə duyğularının əks-sədası onu belə təsirləndirməzdi. Hələ dünən həmişəlik qırıldığını zənn elədiyi zənciri Fiorsen yenidən bitişdirirdi. Köhnə skripkanın iniltiləri arasından onun səsi aydın eşidilirdi. “Bağışla məni, bağışla!” Əgər Fiorsenə, həqiqətən, nifrət eləsəydi, onu atmaq dəfələrlə asan olardı. Onunla yaşamaq çətin idi, ancaq ona nifrət eləmək də çətindi! O, elə üzviyolaydı, ancaq güclü adamlara nifrət eləmək olar. Fiorsenin hərəkətləri, bu hərəkətlərə yol verəndən sonra isə özü də onu qəzəbləndirirdi, amma sonra onu sevə bilmədiyi kimi, ona nifrət də eləyə bilməyəcəyini başa düşdü. Sübhə yaxın ona yenidən iradəsi və reallığı hiss etmək qabiliyyəti qayıtdı. Hamısından yaxşısı, hər şeyin ümitsiz olduğunu etiraf etmək idi, qoy ürəyi yenidən amansızlaşsın!

Uinton da gecəni yuxusuz keçirdi. Heç ağla gələrdimi, küçədə, onun pəncərəsinin qabağında dilənçi kimi çalacaq! Bu artıq son hədd idi! Səhər yeməyi vaxtı dedi ki, öz vəkili ilə görüşəcək, görsün, Cipi təqiblərdən qurtarmaq üçün neyləmək olar. Bəlkə də, hansısa sənədi tərtib etmək lazım gələcəkdi, belə şeylərdən o qədər də baş çıxarmırdı. Hələlik isə nə Cip, nə də uşaq evdən çölə çıxmamalıydı. Cip bütün səhəri müsyö Armoya məktub yazmağa həsr elədi, bir daha təəssüfləndiyini ifadə etməyə cəhd göstərdi, ancaq Fiorsenlə qurtardığının üstündən sükutla keçdi.

Uinton Vestminsterdən sakit və hirsli halda qayıdıb gəldi. Ona çətinliklə başa salmışdılar ki, Fiorsen uşağın sahibi

Inventas vitam
juvat excoluisse
per artes

hesab olunur, əgər o, uşağı qaytarmaq istəsə, qanuna görə, ona mane ola bilməzlər. Bu, onun köhnə yarasının közünü qopartdı, qızının bir vaxtlar başqa ataya məxsus olmasını xatırlamağa məcbur elədi. O, vəkilə demişdi ki, Fiorsenin cəhənnəmə vasil olmasına razı olar, amma belə şeyə razı ola bilməz və boşanmaq haqqında yazılı razılışma hazırlamasına göstəriş vermişdi; bu razılışmaya görə, əgər Fiorsen Cipi və uşağı rahat buraxsaydı, onun bütün borclarını Uinton ödəyəcəkdi. Bu günə qədər balaca varlıq onu yalnız Cipun bir hissəsi kimi maraqlandırır, indisə barmağından yapışsın ona ciddi baxan qaragöz qızıcığaz onun üçün müstəqil bir varlıq olmuşdu. Birdən qız gülümsədi; təbəssümü elə bir gözəlliyi ilə fərqlənmirdi, amma Uintonda unudulmaz təəsürat yaratdı.

Uinton əvvəlcə boşanmaq haqqındakı razılışmanı yoluna qoymağı qərara aldığından Mildenhemə getməyi təxirə saldı, ancaq “bu ikiyaxlı əclaflara əsla etibar eləmə” tezisini əsas götürdüyündən tələb elədi ki, uşağı iki mühafizəçi olmadan çölə gəzməyə çıxarmasınlar və Cip özü də tək çölə çıxmasın. Onun ehtiyatlılığı o həddə çatdı ki, beşinci gün özü Cipi müsyo Armogilə kimi ötürdü və içəri keçib, qocanın əlini sıxmaq arzusunda olduğunu bildirdi. Bu, məzəli görüş idi, hər ikisi danışmağa çətinliklə söz tapırdı, sanki, özgə planetlərin adamları idilər. Bir neçə dəqiqə dostcasına bu çətin vəziyyətdən çıxmaq üçün çıxış axtarandan sonra Uinton Cipi gözləyəcəyini deyib çıxdı, Cip isə royal arxasına keçdi.

Müsyo Armo sakitcə dedi:

– Mənim balaca dostum, siz mənə çox gözəl bir məktub yazıbsınız, atanız da çox iltifatlıdır. Əriniz isə, necə deyərlər, mənə kompliment hədiyyə elədi! – Onun gülüşü ciddiliyini yoxa çıxarırdı. – Demək, yenidən atanızın yanındasınız! Bil-mək istərdim, nəhayət, öz qismətinizi nə vaxt tapacaqsınız?

– Heç vaxt!

– Oy, siz beləmi düşünürsünüz? Yox, bu mümkün deyil! Hə, yaxşı, atanızın vaxtından israfçılıqla istifadə eləməyək. İşə başlayaq!

Onlar evə qayıdarkən Uinton qısaca dedi:

– Misilsiz qocadır!

Beri-stritdə onları Cipin həyəcanlanmış xidmətçisi gözləyirdi. Deməyinə görə, səhər studiyanı yığışdırmağa getmiş və görmüşdü ki, sahibi divanda oturaraq, başını qucaqlayıb və qorxunc dərəcədə inildəyir.

– Mem, siz... qonaq gedəndən sonra o, evə gəlməyib. Mən neyləyəcəyimi bilmirdim, aşpazı köməyə çağırdım və köməkləşib onu yatağa uzandırdıq. Sizin harada olduğunuzu bilmirdim, qraf Rosekə zəng elədim və o gəldi, düşünürəm, səhv eləməmişəm? O, məni bura, sizin yanınıza göndərdi. Doktor deyir ki, mister Fiorsenin beynində nə isə qaydasında deyil, o elə hey sizi çağırır, mem. Mən də bilmirəm neyləyim.

Hətta dodaqları belə ağaran Cip:

– Elen, burada gözləyin, – dedi.

Cip yeməxanaya getdi, atası da arxasınca gəldi.

– Ah, ata, mən neyləməliyəm? Beyin xəstəliyi. Bütün bunların səbəbkarı olduğumu düşünmək belə qorxuncdur! Mən mütləq getməli və onu görməliyəm. Əgər, doğrudan da, belədirsə, mən buna dözə bilmərəm. Ata, qorxuram ki, mənə getmək lazımdır.

Uinton başını tərpətdi.

– Mən də gedirəm, – dedi, – qoy xidmətçi qız qayıdıb bizim tezliklə orada olacağımızı desin.

Uşağı vida baxışları ilə süzərək Cip ağrı ilə düşündü: “Bu da mənim qismətim və mən ondan heç hara qaça bilmərəm!” Yolda Uinton və Cip susmuşdular, o yalnız atasının əlindən möhkəmcə yapışmışdı. Aşpaz yuxarı qaçıb Rosekə onların gəldiyini xəbər verənə kimi Cip pəncərənin qabağında dayanıb bağa baxırdı. Onun bağda dayanıb öz ətirli çiçəklərinə baxmasından cəmisi iki gün keçmişdi, burada isə

o vaxt Rosek onun boynundan öpmüşdü! Uintonun qoluna girərək dedi:

– Ata, xahiş edirəm, bu öpüşə əhəmiyyət verməyəsən. Bu, boş şeydir!

Bir dəqiqədən sonra Rosek çıxdı. Cip danışmağa macal tapmamış Uinton hər kəlməni ayrılıqda tələffüz edərək dedi:

– İndi, qızım evində olandan sonra, sizin iltifatlı köməyinizə daha ehtiyac yoxdur. Xudahafız!

Cip bir azacıq irəli əyildi. O, xəsisliklə deyilən bu sözlərin Rosekin zirehini qılınc sarğı kağızını kəsən kimi necə kəsdiyini aydın gördü. Rosek saxta təbəssümlə baş əyib getdi. Uinton da arxasınca çıxdı, sanki, onun öz şlyapası əvəzinə başqasının şlyapasını götürəcəyindən ehtiyatlanırdı. Giriş qapısı bağlandıktan sonra o döndü və dedi:

– Məncə, o, bir də səni narahat eləməz.

Cip ona minnətdar idi və eyni zamanda da Rosekə yazığı gəlirdi. Axı onun günahı bircə buydu ki, ona vurulmuşdu.

Fiorseni Cipun daha geniş və sərin otağına keçirdilər. Birdən o, gözlərini açdı.

– Cip! Bu sənsən? Necə də çoxlu dəhşətli dəqiqələr yaşadım, daha bir də getmə! Ah, Cip! – O dikəldi və alnını Cipun əlinə söykədi. Cip onun ilk dəfə evə sərxoş gəldiyi axşam olduğu kimi, onu qorumaqdan başqa heç nə haqqında düşünmürdü.

– Hər şey yaxşı olacaq, – Cip mızıldandı, – mən qalırım. Sakitcə uzan, tezliklə sağalarsan.

On beş dəqiqədən sonra o yatdı. Yuxuda belə onun sifətində canlanan qorxu ifadəsi Cipi hədsiz təsirləndirirdi. Axı beyin xəstəliyi qorxuluydu! O qalmalıydı, Fiorsenin sağalması ondan asılıydı. Həkim gəlib onu çağırana kimi hərəkətsiz halda Fiorsenin yanında oturdu.

Həkimin həlim görünüşü vardı, iki jilet geymişdi və danışanda hey Cipə göz vururdu. Hər bu gözvurmada sonra da Cipə elə gəlirdi ki, həkim onun ailə sirlərinin üzərindən hansısa pərdəni qaldırır. Əsas məsələ sakitlikdir! Hə, onu

nəsə incidir! Hm... Bir az da konyaka meyillilik!.. Buna son qoymaq lazımdır! Təkcə əsəbləri yox, mədəsi də qaydada deyil. Onun qarabasmaları qorxunc qarabasmaların əlamətidir! Evlənənə qədər elə də pəhriz gözləməyib. Evlidir... Çoxdanmı? – Həkimin mehriban gözləri Cipi təpədən-dırnağa süzdü. – İl yarım? Cəmisi! Skripkada çox çalır? Şübhə eləmirəm! Musiqçilər ölçü gözləməməyə həvəsli olurlar... Gözəllik hissi olduqca inkişaf eləmişdir... şamı hər iki tərəfdən yandırır! O, bunlara diqqət yetirməlidir. Arvadı, belə görünür, gedib, eləmi? Atasının yanında yaşayır. M... hə. Arvadı kimi yaxşı heç kim qulluğunda dura bilməz. Müalicə? Nə edəsən? Onun yazdıqları dərmanları qəbul eləsin, səhər, axşam. Tam sakitlik. Qıcıqlandıran heç nə olmasın. Əgər zəiflik hiss eləyərsə, bir fincan südlü tünd qəhvə. Yataqda uzansın. Həyəcanlanmasın, təsirlənməsin. Hələ cavandır. Gücü kifayət qədərdir. Narahatlıq üçün əsas yoxdur. Gecə baxıcısının lazım olub-olmadığı sabah məlum olar. Bir aylığına skripkanı unutsun, alkoqollu içkilər qəti olmaz, bütün münasibətlərində ciddi bir mülayimliyi gözləsin. Sonuncu dəfə göz vurub və “mülayimlik” sözünü vurğu ilə tələffüz edib, cibindən qələmini çıxardı, qeyd kitabçasının vərəqində nəsə yazdı, Cipə əlini uzadıb gülümsədi, üstdəki jiletini düymələdi və çıxıb getdi.

Cip çarpayının yanındakı öz yerinə qayıtdı. Təbiətin acı ironiyası! Onun yeganə arzusu azad olmaq idi, ancaq xəstəliyin əsas səbəbkarı oldu! Əgər Cip olmasaydı, onun beynini heç nə narahat eləməzdi, o, hələ də subay olardı! Sərxoşluğu, borcları, hətta bu qız da, ola bilsin, onun günahı üzündəndi? Cip özünü də, onu da azad eləməyə çalışırdı, bu da nəticəsi! Doğrudanmı, onda fəlakətli nəsə vardı ki, həyatında rastlaşdığı bütün kişilərə həmişə bədbəxtlik gətirirdi. Atasına da dərd gətirmişdi, müsyö Armoya da, Rosekə və öz ərinə də. Ərə gedənə qədər neçə-neçə adam onun məhəbbətinə layiq olmaq istəmişdi, hamısı da ondan bədbəxt halda ayrılıb getmişdi? Güzgüyə yaxınlaşaraq öz sifətinə qüssəylə bir xeyli baxdı.

XX fəsil

Fiorsendən uzaqlaşmağa uğursuz yerə cəhd elədiyi üç gündən sonra Dafna Uinqə məktub yazdı. Fiorsenin xəstəliyi haqqında məlumat verdi, yazdı ki, əgər Dafna istəsə, Mildenhemin yaxınlığındakı kottecdə – həvəskarların baxışlarından tamam uzaq olan yerdə rahatca yerləşə bilər. Məktubun sonunda isə Cip xahiş edirdi ki, müqavilələrinin pozulmasından dəyən ziyanın əvəzini ödəməyə icazə versin.

Növbəti səhər qonaq otağında mister Ueqqi gördü. O, əlində krepdən olan lentlə sarınmış silindr tutmuş, qara əlcək geymişdi. Pəncərəyə doğru boylanır, sanki, ay günəbaxanları sehrli işığa qərq eləyəndə qızının bağda rəqs eləməsi haqqındakı Cipun xatirəsini yenidən oyatmağı arzulayırdı. Cip onun yoxun, qırmızı boynunu, qatlama boyunluğunu, üstündən qara qalstuk vurduğu işıldayan ağ köynəyini aydın görürdü. Əlini uzadaraq dedi:

– Mister Ueqq, necəsiniz? Çox xoşdur ki, gəlibsiniz!

Mister Ueqq döndü, o, açıq-aydın qayğılı görünürdü.

– Mem, elə bilirəm, sağ-salamatsınız? Buralar çox gözəldir. Mən özüm çiçəkləri dəlicəsinə sevirəm. Həmişə onlara həvəs göstərmişəm.

– Londonda çiçəklər böyük təsəllidir!

– Hə...ə. Mənə elə gəlir ki, siz burada georgin də əkə bilərdiniz. – Onu bir xeyli tərifləyəndən sonra əsas məsələyə keçdi. – Qızım sizin məktubunuzu mənə göstərdi. Mən sizə cavab yazmamağı qərara aldım: belə incə məsələləri şəxsən deməyə üstünlük verirəm. Mənə görə, sizin vəziyyətinizi nəzərə alsaq, siz çox iltifatlısınız. Mən özüm də həmişə xristian kimi hərəkət eləmək istəyirəm. Həyat fanidir, heç vaxt bilə bilməzsən ki, sənənin növbən haçan gələcək. Mən qızıma dedim ki, gəlib sizinlə görüşəcəyəm.

– Çox şadam. Mən sizin gələcəyinizə ümid edirdim.

Mister Ueqq öskürdü və davam elədi:

– Mən sizin yanınızda kiminsə haqqında pis söz demək istəmirəm, həm də məktubunuzdan görünür ki, bu adam xəstədir, ancaq doğrusu, yaranan bu vəziyyətdə neyləyəcəyimi bilmirəm. Bu işlə bağlı olaraq, mənə pul haqqında düşünmək xoş deyil, ancaq eyni zamanda da mənim qızıma ziyan dəyib, çox böyük ziyan. Mən öz ailəmin şərəfi haqqında da düşünməliyəm. Qızımın adı, mənim şəxsi adımdır və sizə deməliyəm ki, mən əsl mömin kimi nüfuz sahibiyəm, mən artıq bunu sizə demişəm. Bəzən sizi inandırırıram ki, özümü idarə eləyə bilmirəm və yalnız bu... Siz... əgər söyləmək caizsə, yalnız siz məni bu sərhəddə saxlayırsınız.

Onun qara əlcəklərdəki əlləri yumruq kimi düyünlənir, açılır, işıldayan nəhəng yarımçəkmələrdəki ayaqlarının birini götürüb, o birisini qoyurdu.

– Mister Ueqq, xahiş edirəm, mənə icazə verəsiniz, sizə yazdıqlarıma əməl eləyim. Əgər nəyləsə kömək eləyə bilməsəm, mən özümü bədbəxt hiss eləyərəm.

Mister Ueqq burnunu çəkdi.

– Məsələ olduqca incədir, – o dedi, – hətta mən özüm də bilmirəm ki, borcum neyləməkdir. Düzü, bilmirəm...

– Ən başlıcası Deyzi iztirablardan azad eləməkdir. Elə deyilmi? – Cip ona baxaraq dedi.

Mister Ueqqin üzü elə ifadə aldı ki, sanki, o düşünürdü: “İztirablardan? Atası qoy əzab çəksin!” Ancaq o tərəddüd edirdi, onun balaca gözlərində bir anlığa kişi heyranlığı yanıb-söndü. Baxışlarını gizlədi və öskürdü. Cip mehribancasına dedi:

– Mənə zövq almağa imkan verin!

Mister Ueqq özünü itirmiş halda onun boy-buxununa baxırdı. O, səsinin tonunu mümkün qədər yumşaltmağa çalışaraq dedi:

– Əgər siz sualı belə qoyursunuzsa, düzü, mən necə etiraz eləyəcəyimi bilmirəm, ancaq öz aramızda, bütün bunlar haqqındakı fikirlərimi mən dəyişə bilmərəm.

– Başa düşürəm. Sizə çox minnətdaram, sonra siz mənə məlumat verərsiniz. İndisə mən sizin vaxtınızı almayacağam, – belə deyib əlini ona uzatdı.

Mister Ueqq onun əlindən yapışıb bir qədər gec cavab verdi.

– Hə, hə, mən Kempden-Hildəki bir cənabla görüşməyi şərtləşmişəm. O, saat on ikidən işə başlayır. Mən heç vaxt gecikmirəm. Xoş arzularla!

Onun kvadrat bədəninin qapıda necə yox olmasını və necə lovğalıqla öz işıldayan əlcəklərini düymələdiyini gören Cip yuxarı qalxdı, sabunla üzünü və əllərini möhkəmcə yudu.

Bir neçə gün ərzində Fiorsen gah yaxşı, gah da pis oldu, ancaq, görünür, böhran keçdi və indi hər saat təhlükə azalırdı. İki həftə deyilənə uyğun yaşayandan sonra, həkimin dediyi kimi, onun “dəniz havası ilə nəfəs almaq”dan və “hər cür həvəs oyandıran səbəblərdən qaçmaq”dan başqa yolu qalmadı. Cip onun adi həyatından bütün bu səbəbləri çıxartmışdı, özünü də o cümlədən. Nə qədər ki zəif idi, Cip onu əlində saxlayacaqdı. Ancaq uşaq, Betti və itlərin gətirilməsi üçün adam göndərməmişdən və birdəfəlik öz evinə yığışmamışdan əvvəl bir neçə acı saat yaşadı: Fiorsenin borcları ödəndi, Rosekə olan min funt borcu da, Dafna Uinqə dəyən zərər də o cümlədən.

Qız Mildenhemin yanındakı kottəcə yerləşdi, orada heç kim onun haqqında heç nə bilmirdi və günlərini tək-tənha, qorxu içində keçirirdi, qara palto geyirdi, orta barmağına da qızıl üzük taxmışdı.

Avqust və sentyabrın birinci yarısını Cip və Fiorsen Bude ətrafında keçirdilər. Fiorsenin dənizə olan həvəsi onu saxlayır və öz xasiyyətini bürüzə verməyə qoymurdu. O, güclü qorxu keçirmişdi, belə qorxu isə asanca unudulmur. Onlar fermada yaşayır, sadə adamlarla münasibətdə olurdular; o, özünü yaxşı cəhətdən göstərirdi: onun yaxşı

cəhətləri ilə hətta fəxr eləmək olardı. O elə hey öz “su pərisi”ni uşaqdan ayırmaq istəyirdi, təkcə özü üçün ayırmaq istəyirdi, ot basmış yamaqlara aparsın, ya da qayalıqlara, çimərliyə. Ona hər gün çimmək və özlərini günə vermək üçün hansısa bir yeni körfəz tapmaq böyük ləzzət verirdi. Cip yosun basmış dəniz daşlarının üstündə oturub, ayaqlarını suya sallayaraq yaş saçlarını darayanda, doğrudan da, su pərisinə oxşayırdı. Əgər Cip onu sevsəydi! Ancaq təbiətin qucağında onunla olmaq Cipə daha asan idi, qızın qəlbi heç vaxt onun üçün açılmırdı, heç vaxt səmindən həyəcanlanmır, öpüşündən ürəyi rıqqətlə döyünmürdü. Cip tez-tez uşağa baxırdı və hətta Fiorsen kimi özünəvurğun birisi də uşağa baxan anlarda onun gözlərinin tamam başqa cür olduğunu sezirdi.

Ancaq havalar korlandı, o daha tez-tez narahat olmağa və skripkasını tələb eləməyə başladı, onlar sağlam və möhkəm halda Londona qayıtdılar. Cipi heç vaxt bütün bunların yalnız müvəqqəti sakitlik olması hissi tərk eləməirdi, onların qayıdışından sonra bu hisslər yaxşı havadan sonra göydə toplaşan buludlar kimi daha da sıxlaşmağa başladı. O, tez-tez Dafna Uinq haqqında fikirləşirdi, ona məktub yazdı və cavab aldı:

“Əziz missis Fiorsen!

Ah, siz necə də şəfqətlisiniz ki, mənə məktub yazırsınız. Mən axı bilirəm, siz mənə necə münasibət bəsləməliyiniz. Siz necə xeyirxahsınız ki, mənə bura gəlməyə şərait yaratdınız. Mən heç nə barədə düşünməməyə çalışıram, ancaq bu çox çətindir. Anam sonra bura gələcək. Bəzən mən gecələr yuxusuz halda uzanır və küləyə qulaq asıram. Külək yer üzündə ən kədərli şeydir, elə deyilmi? Maraqlıdır. Mən öləcəyəmmi? Öləcəyimə ümid edirəm. Ah, hə, doğrudur! Əlvida, əziz missis Fiorsen, sizə bu qədər acı verdiyimi heç vaxt özümə bağışlamayacağam.

Sizə minnətdar olan
Dafna Uinq”.

Inventas vitam
juvat excoluisse
per artes

Nə o, nə də Fiorsen bircə dəfə olsun belə qızdan söz salmırdılar; Cip hətta bilmirdi ki, o, nə vaxtsa balaca rəqqasə haqqında düşünürmü, ona nə baş verdiyini bilirmi? Ancaq indi, doğum vaxtı yaxınlaşdıqca Cip keçən hər gün daha güclü hiss edirdi ki, mütləq getməli və onunla görüşməlidir. Cip Rozamunda bibisi ilə Herroqeytdəki müalicədən sonra Mildenhemə qayıdan atasına məktub yazdı. Uinton cavab yazdı ki, qızın yanında baxıcı, bir də ona elə gəlir hansısa bir qadın, bəlkə də, anası var, ancaq bütün bunları dəqiqliyinə qədər öyrənə bilməz. Cip gələ bilməzmi? O təkdir, həm də indi cavan tülkülərin ovu başlayıb. Bu, necə də öz kədərini belə quru ifadələr altında gizlətməyə oxşayırdı! Ona sevinc bəxş edəcəyini, həm də tazılarla ov eləyəcəyini fikirləşən Cip getməyini qəti qərarlaşdırdı. Uşaq sağlam idi, Fiorsen içmirdi, o, bu balaca, sakit məzunıyyəti tamamilə özünə rəva görə və Dafna Uinqlə görüşüb öz vicdanını da sakitləşdirə bilərdi. Dənizdən qayıdandan sonra o, əvvəllər olduğu kimi, yenə də studiyada Fiorseni müşayiət edirdi. Bir dəfə səhər məşğələlərinin sonunda münasib məqam tapıb dedi:

– Mən bu gün Mildenhemə getmək istəyirəm. Atam orada təkdir.

Qız onun boynunun necə qızardığını hiss elədi.

– Onun yanına? Bir dəfə uşağı oğurladığı kimi, səni də oğurlayar. Qoy uşağı aparsın, əgər istəyirsə. Ancaq səni yox!

Bu gözlənilməz qızgınlıq Cipi hirsələndirdi. Cip heç vaxt ondan heç nə xahiş etməmişdi və o, buna etiraz eləməməliydi. Fiorsen yaxınlaşıb onu qucaqladı:

– Mənim Cipim, sən mənə burada lazımsan, mən də təkəm. Getmə!

Cip onun əllərini kənarlaşdırmağa cəhd elədi, ancaq bacarmadı, bir az da hirsələndi.

– Bir səbəb də var, – soyuq tərzdə dedi.

– Səni məndən ayıra biləcək heç bir ciddi səbəb yoxdur.

– Sənin uşağını doğmalı olacaq qız Mildenhemin yaxınlığında yaşayır, mən ona baş çəkməliyəm.

Fiorsen kənara çəkildi, divana yaxınlaşıb oturdu. Cip fikrə getdi: “Çox təəssüf, ancaq ona belə də lazımdır”.

– O ölə bilər. Mən getməyə borcluyam, ancaq sənin qorxmaq üçün əsasın yoxdur, mən düz bir həftədən sonra qayıdacağam. Söz verirəm.

O diqqətlə Cipə baxırdı.

– Hə, sən verdiyin sözə əməl eləyirsən. Buna da əməl eləyirsən. – Birdən o, yenidən dedi: – Cip, getmə!

– Getməyə borcluyam.

O, Cipi möhkəmcə qucaqladı.

– Onda denən ki, məni sevirsən.

Ancaq o, bunu deyə bilməzdi. Onun qucaqlaması ilə barışmaq başqa bir işdir, özünü onu sevirmiş kimi göstərmək başqa bir iş. Nəhayət, o gedəndən sonra Cip saçlarını düzəltməyə başladı, qabağa baxaraq düşünürdü: “Burada, səni həmin qızla birlikdə gördüyüm bu otaqda! Bütün bu kişilər hamısı heyvandır!”

Axşam Mildenhemə çatdı. Uinton onu stansiyada qarşıladı. Yol Dafna Uinqin yaşadığı kottecin yanından keçirdi. Kottec balaca meşəliyin qabağındaydı; bağı bütünlüklə günə baxan olan, adicə fasadlı, sarmaşığı sarınmış, balaca kərpic ev idi.

Evi qoca jokey Pettens öz dul qızı və onun üç balaca uşağı ilə birlikdə tutmuşdu. Uintonun dediyi kimi, “çərənçi, qoca fırlıdaqçı” hələ də Mildenhemdəki at tövləsində işləyirdi, qızı isə paltaryuyan idi. Cip Dafna üçün bir vaxtlar özünə baxan baxıcı qadını tutmuşdu, əsas kahin də elə həmin qoca doktor təyin olunmuşdu. Kottecdə heç bir həyat əlaməti hiss olunmurdu və Cip dayanmamağı qərara aldı. Yenidən Mildenhemdən ayrı qalmağa dözə bilmirdi, öz köhnə otağını görməyi, evin tanış qoxusunu udmağı, qənd axtarmaq üçün onu qoxulayan öz qoca madyanının yanına qaçmağı

Inventas vitam
juvat excoluisse
per artes

səbirsizliklə gözləyirdi. Bura yenidən güclü və sağlam, dərhəl yəhərə minməyə hazır vəziyyətdə qayıtmaq necə də xoş idi! Onları girişdə qarşılayan Markinin gülüşü və hətta üzərində günəş şüasının parladığı, ovdan ölümcül, yorğun qayıdarkən üzərinə sərələndiyi, Uintonun ilk dəfə vurduğu pələngin dərisi sərilmiş alaqranlıq giriş otağı da onu sevindirdi.

Arxacda qoca Pettens şotka ilə onun madyanına axırınıcı sığalı vururdu. Onun yanaqları, batıq qırxılmış üzü gülüşdən genişlənməmişdi:

– Axşamınız xeyir, miss, gözəl axşamlar, mem! – Alışb-yanan, amma qocalıqdan artıq tutqunlaşmağa başlamış qonur gözləri Cipi maraqla süzürdü.

– Hə, Pettens, necəsiniz? Enni necədir? Bəs uşaqlar? Mənim köhnə sevimlim necədir?

– Çox gözəl, miss, cəlddir, pişik kimidir. Əgər sabah minmək istəsəniz, sizi quş kimi aparacaq.

– Bəs onun ayaqları necədir? – Cip əlini madyanın möhkəm ayaqlarına yuxarıdan-aşağı çəkdi.

– O, qayıdandan sonra bir az piylənib, axı bütün iyul, avqust aylarını burada olmayıb, ancaq mən ona nəzarət eləyirəm və həmişə də sizin nə vaxt qayıdacağınızı gözləmişəm.

– Əl ilə yoxlayanda onların çox gözəl olduğu hiss olunur! – Hələ də əyilmiş Cip soruşdu: – Bəs sizdə qalan o qadın necədir? Mənim sizə göndərdiyim gənc qadını deyirəm.

– Bilirsinizmi, mem, o, çox gəncdir, bu gənc qadınlar isə həmişə belə vaxtlarda tez qıcıqlanan olurlar. Mən deyərdim ki, o, hələ heç vaxt... – O, özünü çətinliklə saxladı. – ...heç vaxt əvvəllər ata minməyib. Doğrusu, ondan bunu gözləmək olardı. Anası isə, ah, qəribə adamdır! Mənim əsəblərimə çox təsir eləyir! Bax, mənim buramda oturub! Alçaq cinsdir, məsələ də bundadır. Baxıcı qadın isə, miss, ondan olmaz. Bax işlər belədir. Hə, bu gənc qadın niyə də hirsələnməsin, belə gəncdir, artıq ərini itirib...

Ona baxmadan belə Cip onun ağıllı qoca təbəssümünü hiss elədi. Əgər o hətta güman belə eləməydisə, bunun mənası nəydi? O, at tövləsinin sirrini qorumağı bacarırdı.

– Hə, orada hər cür qovğalar və göz yaşları az olmur, Allah özü rəhm eləsin! Mən qonşu otaqda yatıram, hə, sən qoca və subaysansa, gecələr qulaq asmaqdan başqa heç nə qalmır. Xatırlayıram, mən İrlandiyada kapitan O’Neylin yanında xidmət edirdim, orada bir gənc qadın vardı...

Cip düşündü: “Onun sözünü kəsmək lazımdır, yoxsa nahara gecikəcəyəm”.

– Pettens, – soruşdu, – bəs bizim cavan kəhərimizi kim aldı?

– Uidrinqtondan olan mister Brayan Sammerhey, miss. Onu ov üçün və şəhərdə yaşayanda qoşqu üçün aldı.

– Sammerhey? Hə! – Cip aydın gözləri, qızgın təbəssümü olan, qara atında çapan cavan oğlanı xatırladı. Bu cəsur gənc atlı o vaxt ona kimisə xatırlatmışdı.

– Mən düşünürəm ki, kəhər yaxşı əllərə düşüb?

– Hə, elədir, olduqca yaxşı adam olan centlmenin əlinə. Bura ata baxmağa gələndə sizi də soruşdu. Miss, mən dedim ki, siz artıq ərə gedibsiniz. “Eləmi? – o dedi. – O, elə gözəl çapırdı!” O, kəhəri çox gözəl xatırlayırdı. Mayor onda evdə deyildi, kəhəri sınamaq üçün ona verdim. O, atla bir neçə çəpərin üstündən atılıb keçdi və qayıdandan sonra dedi: “Nə demək olar, mən onu almaq istərdim”. Çox gözəl söhbət elədi və vaxtını əbəs yerə itirmədi. Keçən həftənin sonundan at ondadır. Onun altında yaxşı gedəcək. O, pis çapar deyil, cəsur, ancaq mən deyərdim, əli elə də möhkəm deyil.

– Hə, Pettens! Mənim getmək vaxtımdır. Ennə deyir ki, sabah mən onun yanına gələcəyəm.

– Yaxşı, miss. Fili Krossa itlərin yığılması vaxtı səkkizin yarısındadır. Demək, siz gedəcəksiniz?

– Əlbəttə. Gecəniz xeyrə qalsın.

Cip həyətdən qaçıb düşünürdü:

“O, çox gözəl çapırdı!.. Necə də xoşdur! Mən sevinirəm ki, o, mənim kəhərimi alıb”.

XXI fəsil

Növbəti gün bütün səhəri yəhərdə keçirən Cip kottecə piyada yola düşdü. Sentyabrın axırında yaşıl çəpərlərin hələ gecə şəhindən işıldadığı, yaydakı kimi isti küləyin əsib kövşənləri ləpələndirdiyi üzücü, mülayim günlərdən biri idi. Dar cığır iki tarlanın, kənd arxaclarının dar payalarının arasından keçirdi, burada gur çiçəkləyən naz kollarının üstündə kətan qurudurdular, sonra isə yenidən cığır tarlaların arasıyla uzanırdı. Alçaq kərpic divarlar boyunca artıq saralan söyüdlərin altında sıra ilə günəbaxanlar və astralar düzülürdü. Evin böyründə, açıq pəncərənin altında stul və onun üzərində yaddan çıxmış jurnal var idi. Yeganə həyat əlaməti borudan çıxan tüstü idi. Cip qərarlı halda yarıaçıq qapının ağzında dayanmışdı, hər yerdə olduqca səssizlikdi və bu sükut ona təbii gəlmirdi. Pəncərədən baxıb, masa arxasında oturub, sifətini cib dəsmalı ilə gizlədib ağlayan yaşıl geyinmiş qadını gördü: yəqin, missis Ueqq idi. Həmin an da yuxarıdakı otaqdan sakit inilti eşidildi. Cip içəri keçdi, yaşıl geyimli qadının oturduğu otağın qapısını döydü. Qapı açıldı, missis Ueqq qarşısında dayandı. Qaşqabaqlı, arıq sifəti, burnu, gözləri, yanaqları göz yaşlarından qızarmışdı. Yaşıl donunda və yaşıl saçlarında (saçlarının çallığı da hiss olunurdu, görünür, hansısa qatışıqla boyamışdı) missis Ueqq Cipə günəşin altında boş yerə qalandan sonra qızaran yaşıl almanı çox xatırladırdı. Qadının sifətində göz yaşları qalmışdı, əlində dəsmal sıxılmışdı. Cip dəhşətə gəldi, ağır dərddən başını itirən bu zavallı qadının qarşısında belə təmiz, işıqsaçan halda dayanmağa o, necə cürət edirdi? Buradan qaçmaq istədi. Fiorsenin hansısa

yaxınlarından birinin bura gəlməsi insanlıqdan deyildi. Cip sakitcə soruşdu:

– Missis Ueqq? Xahiş edirəm, məni bağışlayasınız, yeni bir xəbər varmı? Mən Dafnanı bura göndərmişəm.

Qadını, görünür, hansısa şübhələr bürüdü. Nəhayət, hıçqıraraq cavab verdi:

– O... o, səhər doğdu... uşaq ölmüşdü.

Cipin havası çatmadı. Bütün bunları yaşayasan, sonu da bu! Onun analıq hissi qəzəblənmişdi və etiraz edirdi, ancaq ağı deyirdi ki, belə yaxşıdır, daha yaxşıdır!

– Bəs o özü necədir?

– Pis. Çox pis. Nə deyəcəyimi bilmirəm, doğrusu, mənim bütün fikirlərim qarışıb. Bütün bunlar məni elə sarsıdıb!..

– Mənim baxıcım onunladırımı?

– Hə. Çox inadkar qadındır, ancaq gizlətmirəm, bacarıqlıdır. Deyzi çox zəifdir. Oy, bütün bunlar necə də qüssəlidir! İndi də dəfn olmalıdır. Sadəcə, dərdimin sonu yoxdur! Hamısı da, hamısı da... o adamın ucbatından, – missis Ueqq üzünü döndərdi və yenidən dəsmalı üzünə tutub ağlamağa başladı.

Cip qapının arxasına keçdi. O tərəddüd edirdi: yuxarı qalxsinmi, ya yox? Hər halda, ehtiyatla pilləkəni qalxmağa başladı. Yəqin, qız küçəyə baxan otaqda yatırdı. Bədbəxt, cəmişi bir il əvvəl sadələvh bir ciddiliklə müzakirə eləyirdi: ona məşuq lazımdırımı? Baxıcı qapını açdı və Cipi görən kimi dəhlizə qaçdı.

– Bu sizsiniz, mənim əzizim! Necə də xoşdur!

– O necədir?

– Ümumiyyətlə, olduqca yaxşı. Sizə hər şeyi danışdıları mı?

– Hə, onu görə bilərəmmi?

– Düzü, bilmirəm. Mən onu başa düşə bilmirəm. Onun yaşamaq üçün heç bir iradəsi yoxdur, bir damcı da. Mənə elə gəlir ki, o, sağalmaq istəmir. Yəqin, hamısı o kişiyyə görədir. – Cipə baxıb əlavə elədi: – Siz necə düşünürsünüz? O, qızı atıb?

Inventas vitam
juvat excoluisse
per artes

– Hə.

Baxıcı onu təpədən-dırnağa kimi süzdü.

– Sizə baxmaq yalnız adama zövq verir! Siz, sadəcə, çiçək açıbsınız. Bilirsiniz, bəlkə də, ola bilsin, sizi görmək onun xeyrinə oldu. Keçin.

Cip baxıcı qadının arxasınca içəri keçdi. Bağlı gözlər, nəm, açıq-sarışın saçlar, yorğanüzünün üstündəki solğun əllər. Kövrək madonna, əvvəlkitək konfetə həsrət çəkən! Yataqdakı yeganə parlaq əşya onun barmağındakı qızıl üzük idi.

– Əzizim, bir baxın! Mən sizə gözəl bir qonaq gətirmişəm.

Dafna Uinqin gözləri, dodaqları açıldı və dərhal da bağlandı. Cip düşündü: “Zavallı! O düşünürmüş ki, gələn Fiorsendir, əvəzində isə mən buyurmuşam!” Solğun dodaqlar tərpendi:

– Ah, missis Fiorsen, bu sizsinizmi? Siz necə də mərhəmətlisiniz ki, gəlibsiniz.

Gözləri yenidən azacıq aralandı. Baxıcı qadın qapının arxasına çəkildi. Cip oturdu və cürətsiz halda qızın əlinə toxundu. Dafna Uinqin yanaqları ilə iki damla göz yaşı süzüldü.

– Hər şey qurtardı, – o, güclə eşidilən səsle dedi, – indi artıq heç nə yoxdur. O ölüdür, siz bilirsiniz. Mən yaşamaq istəmirəm. Ah, missis Fiorsen, nəyə görə məni ölməyə qoyurlar?

Cip ona doğru əyildi və süzülən göz yaşlarına baxmamağa çalışaraq, nəvazişlə onun əllərini sığalladı. Dafna Uinq mızıldandı:

– Siz mənə qarşı necə də xeyirxahsınız! Mən necə də istəyirdim ki, mənim balaca, bədbəxt balam sağ qalsın!

Cip dikəldi və çətinliklə dedi:

– Əzizim, özünüzü ələ alın! Öz işiniz barədə düşünün!

– Rəqlər! – Dafna Uinq zəifcə gülümsədi. – Mənə elə gəlir ki, bunlar çoxdan olub!

– Bəli. İndi isə hər şey yenidən qayıdacaq.

Dafna Uinq güclə eşidilən köks ötürməklə cavab verdi. Onun sifəti indi bayağı görünmürdü. Qapalı gözləri və ağzi ilə gəc kimi ağappaq olan qız çox gözəldi. Təbiətin necə şıltaqlıqları var idi, doğrudanmı, bu çiçəkciyəz mister və missis Ueqqlərdən əmələ gəlmişdi? Dafna Uinq gözlərini açdı.

– Ah, missis Fiorsen, mən elə zəif və təkəm, heç yerdə heç nə yoxdur!

Cip qalxdı. Sanki, bu qızın dərdi onu hipnoz eləmişdi və bunu bürüzə verməkdən qorxurdu.

– Baxıcı deyəndə ki, mənə qonaq gətirib, mən onun gəldiyini güman elədim, ancaq indi şadam. Əgər o, mənə belə baxsaydı, baxan kimi buradaca ölərdim.

Cip dodaqları ilə onun hələ də narınc çiçəyinin qoxusu gələn nəmli alnına toxundu. Sonra da bağa düşdü və tələsərək uzaqlaşdı. Evə sahələrin arasıyla qayıtmaq əvəzinə kottecin yanından döndü və balaca meşəliyə düşdü. Orada kötüyün üstündə oturub, əllərini yanağına sıxaraq, günəşin ayıdöşəklərini necə qızdırdığına və ayıdöşəklərinin üzərində uçuşan milçəklərə tamaşa etməyə başladı. Məhəbbət! Doğrudanmı, o, hər vaxt belə ürəkbulandıran və faciəlidir? Uçub gəlir, işğal eləyir və rədd olub gedir. Ya da birini başqasının yanına itələyir və dərhal da bir-birindən ayırır. Doğrudanmı, heç vaxt elə olmur ki, bir-birinə doğru can atan iki nəfər möhkəmcə qucaqlaşib birləşmələr və axıra qədər də bir can kimi qalırlar? Məhəbbət! O, atasının və Dafna Uinqin həyatını korlamışdı. Heç vaxt gözləyəndə gəlmir, o, gözlənilməyən qonaqdır. Məkrli yolçudur, bədəndən əvvəl qəlbi əldən salır, qəlbədən də əvvəl bədəni. Yox, yaxşısı budur, qoy məhəbbət tamam olmasın, bu daha yaxşıdır! Məgər azad insan Dafna Uinq, ya da bütün varlığı ilə onu sevməyən arvadına doğru can atan əri kimi öz hisslərinin köləsi ola bilərmi? Ya atası, öz xatirələrinin sadıq qulu! Və ayıdöşəklərinin üzərinə düşən günəş şüasına baxaraq Cip düşündü: “Məhəbbət! Mənə yaxın düşmə!”

Cip hər səhər kottəcə gedir və hər səhər də missis Ueqqlə rastlaşır. Ahıl qadın özündə ona rəğbət hiss edirdi və bir sirr olaraq baxıcı qadına etiraf eləmişdi ki – baxıcı qadın da bir sirr olaraq bunu Cipə xəbər vemişdi – missis Fiorsen “çox kübardır, gözləri elə gözəldir, sanki, əsl italyan qızıdır!” Missis Ueqq kübarlara meyil eləməyi həyatlarının ən əziz mənası hesab eləyən qadınlardan idi. Elə bu kübarlığa meyillilik də missis Ueqqi qızının rəqs bacarığını inkişaf elətdirməyə sövq elədi. Kim bilir, bu, hara aparıb çıxaracaqdı? O, Cipə izah edirdi ki, həmişə Deyzini “əsl həqiqi ledi” kimi tərbiyə eləmək istəyirdim və bu da nəticəsi! Qadın Cipun saçlarına, əllərinə, ayaqlarına baxmağa başladı. Onu qarşıdakı dəfn narahat edirdi.

– Mən belə ad düşünmüşəm: Deyzi Uinq. “Deyzi”, onu xaç suyuna çəkəndə belə adlandırmışdılar, Uinq isə kübar addır. Beləliklə də, mən bunları birləşdirirəm və bu, əsl həqiqət olacaq. Düşünürəm, heç kim öcəşməz? Atasının adına gələncə, mənə elə gəlir, belə deməliyik: “Rəhmətlik Cozef Uinq”? Bilirsiniz, belə adam olmayıb, amma kimsə olmalıdır axı. Mən, sadəcə, dözmürəm, əgər həqiqət bəlli olarsa. Mister Ueqq də ümitsiz halda olar. Bu dəfn, bilirsinizmi, onun sahəsidir. Ah, bütün bunlar mənə necə də təsir eləyir!

– Ah, əlbəttə, – Cip mızıldandı.

Dafna Uinq olduqca solğun və zəif olsa da, onun düzəlməyə başladığı aydın oldu. Günlər keçdikcə sifətinin rəngi öz yerinə gəlirdi, onunla birlikdə də bayağılığı. Neyləməli, onlar, nəhayət, kor ehtiraslardan azad olmuş, möhkəmlənmiş və ola bilsin ki, daha ciddi halda öz Fulhemlərinə qayıtmalıydılar.

Mildenhemdə olduğu sonuncu gün Cip yenə də meşəliyə girib həmin kötüyün üstündə oturdu. Saralmış yarpaqların üzərində günəş şüası oynayırdı. Qorxmmuş dovşan ayıdöşəklərinin arasından sıçrayıb çıxdı və dərhal da qaçıb gizləndi. Balaca meşənin ətəyindən qaratoyuq pırlıltı ilə qalxaraq, sərt

səslə qışqırıb başqa yerə uçdu. İndi, Fiorsenin yanına qayıtmaq vaxtı çatanda, Cip başa düşürdü ki, onun yanına qayıtmaq ehtiyatsızlığa yol vermişdir. Bu qızla görüşəndən sonra həyat haqqında fikirləri əvvəllər olduğundan daha məşəqqətli olmuşdu. Yalnız uşağa görə kədərlənməsi onun qayıtmasına haradasa haqq qazandırır. Birdən o, nə isə nifrətə yaxın bir duyğu hiss elədi. O, uşağın atasıydı! İndi bu, ona mənasız görünmürdü. Əgər uşaq təsadüfi bir görüşdən doğulsaydı, sadəcə, “favnın nimfanın arxasınca qaçdığı kimi”, onu Fiorsenə indi olduğundan daha çox bağlayırdı. Yox, uşaq ona məxsusdu, ancaq ona! Uşağını görmək istəyi bütün digər hissələrini gücsüzləşdirdi.

Növbəti gün Uinton Cipi geriye, Londona yola saldı. Qızı maşına oturdanda dedi:

– Mənim evimin açarı səndə dururmu? Əla! Cip, yadında saxla: istədiyən vaxt, gecə olsun, ya gündüz, fərq eləməz, ev sənə sərəncamındadır.

Cip hələ evə qayıtmamışdan əvvəl Fiorsenə teleqram vurmuşdu və evə dördə işləyəndə gəldi. Fiorsen evdə yox idi. Teleqram dəhlizdə açılmamış qalmışdı. Yuxarı, uşağın otağına qaçdı və dərhal da harasının ağrıdığını başa sala bilməyən uşağın şikayətli ağlaması eşidildi. Cip uşaq otağına hansısa qarışıq, təntənəli hissələrlə girdi, bəlkə, körpə onun üçün ağlayırdı!

Tamam qızarmış olan Betti beşiği yırğalayır və qayğılı, qaşqabaqlı halda uşağa baxırdı. Cipi görəndə ah çəkdi.

– Ah, rəhm eləyən Allahım! Mənim qəlbim! Mən necə də şadam! Səhər açılandan uşaqla bacarmıram. Yuxudan oyanan kimi də ağlamağa başlayır. Bu günə qədər isə hər şey yaxşıydı.

Cip uşağı qucağına götürdü. Qızın qara gözləri bir anlığa hansısa məmnunluqla anasının sifətində dikildi. Ancaq elə ilk hərəkətdəcə uşaq yenidən kədərli şikayətlə ağladı. Betti davam elədi:

Inventas vitam
juvat excoluisse
per artes

– Mister Fiorsen gələndən, səhərdən belədir. Bu isə o deməkdir ki, uşaq onun gəlməsini istəmir. O, uşağa elə qəribə baxır! Bu gün səhər mən düşündüm... hə, mən düşündüm: “Axı sən atasən, artıq onun sənə öyrəşmək vaxtıdır!” Onları bir neçə dəqiqəliyə tək buraxdım. Mən qayıdanda isə – mən yalnız hamama qaçmışdım, – mister Fiorsen artıq otaqdan çıxmışdı, onun sifəti kinlidən kinli idi, qız isə qışqırırdı!.. Yalnız yatanda sakitləşir, belə isə ağlamağına ara vermir...

Cip oturub döşünü uşağa verərək və heç bir söz demədən soruşdu:

– O, özünü necə aparırdı, Betti?

Betti əliylə xalataının qabağını əzişdirirdi, onun ay kimi girdə sifəti dumanlanmışdı.

– Bax belə, – qadın dedi, – mənə elə gəlir ki, o, sərxoş idi. Ah, mən həтта əminəm, ondan spirt qoxusu gəlirdi. Bu, üç gün bundan əvvəl başlayıb. Keçən gecə isə o, evə çox gec qayıtdı; mən onun yuxarı qalxarkən necə söyüş söydüyünü eşidirdim. Aman Allah! Necə də təəssüflənirəm!

Anasının dizlərinin üstündə sakitcə uzanan uşaq, birdən yenidən ağlamağa başladı. Cip dedi:

– Betti, mənə elə gəlir ki, uşağın əlində nəşə var. Hər dəfə ona toxunanda o qışqırır. Bəlkə, sancaq, ya başqa bir şey. Gəl bir baxaq! Soyundur onu... Ah, Betti... bax!

Uşağın balaca əlləri dirsəkdən yuxarı qara ləkələrlə örtülmüşdü: sanki, kimsə rəhmsizcəsinə onu çimdikləmişdi. Qadınlar qorxu içində bir-birinə baxdılar.

– Ah!

Qan Cipun başına vurdu, gözləri yaşla doldu və dərhal da qurudu. Onun ağarmış sifətini, dəhşətlə sıxılmış dodaqlarını görəndə Betti oxşama deməyə son verdi. Uşağın qoluna məlhəm sürtüb tənziylə sarıyandan sonra Cip öz yataq otağına qaçdı və çarpayıya atılıb, başını balıncın altında gizləyərək acı hıçqırıqlar içində ağlamağa başladı.

O, qəzəbdən zar-zar ağlayırdı. Vəhşi! Pəncələrini onun əziz balasına batırır! Həm də yalnız ona görə ki, öz pişik göz-lərini uşağa dikəndə zavallı uşaq ağlayır! Vəhşi! Şeytan! İndi-sə o gələcək və zingildəməyə başlayacaq: “Mənim Cipim, mən tamam düşünmədim... mən haradan bilim ki, onu ağrı-dıram? O, elə qışqırırdı... nəyə görə o, məni görəndə qışqırır? Bu, mənim qanımı qaraldır! Mən düşünmədim!” Cip, sanki, onun necə nəfəs aldığı və bağışlanması haqqında necə yal-vardığını eşidirdi. Amma o bağışlamayacaqdı, bu dəfə yox! Ağlamağına ara verdi. Uzanıb saat əqrəblərinin çıxqıltısına qulaq asaraq, yaddaşında uşağa, Fiorsenin öz uşağına kinli münasibətini sübut eləyən yüzlərcə sübut tapmağa başladı. O, bunu necə eləyə bilərdi? Doğrudanmı, o, ağılı itirir? Uçun-madan elə titrədi ki, adyalı üstünə örtməli oldu. Sağlam mən-tiq ona deyirdi ki, bu hadisə də, müsyö Armonu, atasını və baş-qalarını təhqir eləməsi də onun qarşısızalmaz əsəb sarsın-tısından irəli gəlir. Ancaq bu, onun qəzəbini azaltmırdı. Onun uşağı! Balaca varlığı! Nəhayət ki, o, bu adama həqiqi nifrət elədi! Cip uzanaraq, ona demək üçün ən soyuq, ən sərt, ən kinli sözləri düşünüb tapırdı. Cip olduqca çox əzab çəkmişdi!

Bu axşam o, evə gəlmədi və Cip saat onda yatağa uzandı. Uşağı öz yanına gətirmək istəyirdi, hər şey uşağı tək qoy-mağın təhlükəli olduğunu göstərirdi. Yatmış uşağı öz yanına gətirib qapını bağlayaraq yatağa girdi. Hər dəqiqə onun qayı-dacağını gözləyərək, xeyli vaxt yuxusu gəlmədən uzandı. Nəhayət, yuxuya getdi və sanki, zərbədən oyandı. Aşağıda aydın olmayan səs gəlirdi. Bu, o idi! Cip işığı söndürməmişdi və indi uşağın üzərinə əyilmişdi. Uşaq yatmışdı, onun nəfəsi aram və sakit idi. Cip uşağın yanında oturdu.

Hə, o, yuxarı qalxırdı və səsə görə də sərxoş olduğu aydın olurdu, möhkəm cırıltı, küt taqqıltı: sanki, o, pilləkənin yanlığından yapışır, ancaq özünü saxlaya bilməyərək yıxılırdı. Donqultu, sonra da döşəmənin üzərinə atılan başmaq-ların gurultusu. Cipdə ani bir fikir yarandı: “Əgər o, tamam

Inventas vitam
juvat excoluisse
per artes

sərxoş olsaydı, başmaqlarını çıxarmazdı, ayıq da olsaydı, belə eləməzdi! O, mənim qayıtdığımı bilirmi?” Bir cırıltı da... sanki, sürahidən yapışaraq ayağa qalxmağa cəhd edirdi, sonra da qapının arxasında ayaqlarını sürüməsi və fisiltisi, budur, əliylə əlləşdirir və qapının dəstəyini fırlayır. Yəqin, onun qayıtdığını bilirdi, yol paltosunu və teleqramı görmüşdü. Dəstək yenidən buruldu. Bir neçə dəqiqədən sonra başqa qapının, onunla Fiorsenin otağının arasındakı otağın qapısının dəstəyi burulmağa başladı. Cip onun usandırıcı, xırıltılı sərxoş səsinə eşidirdi:

– Cip... Burax məni, Cip.

Bundan sonra, ya bu, ya başqa bir qapıdan səslər gəlmə-yə başladı və yenidən cırıltı eşidildi, sanki, o, pilləkənlə düşürdü və hər yerə sükut çökdü.

Tam yarım saat Cip səssizcə oturaraq gərginlik içində qulaq verdi. O haradaydı? Neyləyirdi? Onun oyanmış bey-nində tamam yeni-yeni fikirlər üst-üstə qalaqlanırdı. Görü-nür, o, yenidən aşağı düşdü. Bu yarısərxoş vəziyyətində, onun başında hansı fantaziyalar yarana bilərdi?.. Birdən ona elə gəldi ki, haradansa yanıq iyi gəlir. Qoxu itir, sonra yeni-dən hiss olunurdu, Cip qapıya yaxınlaşdı və qapını azacıq açıb, qoxulamağa başladı.

Meydançada qaranlıq idi. Heç bir yanıq iyi yox idi. Bir-dən kimsə onun topuğundan yapışdı. Ürəyi sonsuz şiddətlə vurdu. Qışqıraraq, qapını bağlamağa cəhd elədi, ancaq ayağı və onu tutan əl qapının arasında qalmışdı. Yalnız indi Cip yerə sərilmiş Fiorseni gördü. O, Cipi mənəgənə kimi sıxılmışdı. Sonra dizləri üstə qalxdı, ayağa durdu və otağa cumdu. Nəfəsi kəsilərək, bircə söz belə demədən Cip onu itələyib çölə çıxar-mağa çalışırdı. Özündən gözləmədiyi gücü varmış: sərxoşun gücü gah tükənir, gah da qayıdırdı, Cip isə heç ara vermirdi.

– Çıx! Rədd ol otağımdan, sən... sən əclafsan!

Birdən qorxudan Cipun ürəyi dayandı – Fiorsen çarpayı-ya doğru səndirlədi və budur, əlini uşağa uzadır.

Cip arxadan onun üstünə atıldı, əllərindən yapışib, möhkəmcə sıxdı. O, qızın əlində bükülərək, nəhayət, çarpayıya aşdı. Cip fürsət tapıb uşağı götürdü və qaranlıq pilləkənlə üzüaşağı qaçdı, onun ayaqlarını necə yerə vurduğunu, divarları əli ilə yoxlayaraq, pillələrlə necə yuvarlandığını eşidirdi. Cip yeməxanaya qaçdı və qapını arxasınca bağladı. Həmin dəqiqə də o, özünü bu qarıya çırpdı və yəqin ki, döşəməyə sərildi. Yenidən ağılamağa başlayan uşağı sinəsinə sıxaraq qulaq asmağa, ara vermədən onu yırğalamağa və yatırtmağa başladı. Heç yerdən səs gəlmirdi. Büzüşmüş halda, hələ də zəif istilik gələn buxarının yanında oturdu. Divanın balışlarından və masanın mahud örtüyündən uşaq üçün yatacaq düzəltdi, özü isə masanın örtüyünə bürünüb, geniş açılmış gözləriylə qabağa baxır və hələ də qulaq asırdı. Əvvəlcə hansisa səslər eşidildi və sonra onlar da ara verdi. Xeyli, xeyli vaxt Cip hərəkətsiz halda oturdu, sonra ehtiyatla qarıya tərəf getdi. Yox, o, daha səhvlərini təkrar eləməyəcəkdi! İndi onun ağır-ağır nəfəs aldığı eşidirdi və bu nəfəsin yatan adama məxsus olduğuna əmin olana qədər orada durdu. Yalnız bundan sonra Cip oğruncasına qapını açıb boylandı. O, pilləkənin aşağı pilləsində sərxoş halda uzanmışdı. Bu yuxu Cipə yaxşı tanış idi, indi o, oyanmazdı. Cip qəlbində hansisa bir bədxahlıqla hiss elədi ki, xidmətçilər onu bu vəziyyətdə o, evdə olmayanda görəcəklər. Uşağı götürərək, son dərəcə ehtiyatla yatanın yanından keçdi. Yenidən öz otağına keçəndən sonra qapını bağladı və pəncərəyə yaxınlaşdı. Dan yeri sökülürdü, bağ boz şəffaf şəfəqlərə bürünmüşdü. Bağ sonuncu dəfə görürdü!..

Cip saçlarını qaydaya saldı, qalın geyindi, soyuq idi. Ona doğma olan bir neçə kiçik əşyasını götürdü və pulqabı ilə birlikdə çantasına qoydu. Özünü idarə eləməsinə və özüylə nəyi götürməsinə necə də yaxşı xatırlamasına heyrətlənərək cəld tərpnəirdi. Hər şey hazır olanda Bettiyə kağız yazdı ki, itləri də götürüb Beri-stritə gəlsin və kağızı uşaq otağının

Inventas vitam
iuvat excoluisse
per artes

qapısının yarığına saldı. Sonra uşağı toxunma jaketə və isti şala bükərək aşağı düşdü. Artıq işıqlanırdı, dəhlizə boz işıq düşürdü. Yatan Fiorsenin yanından rahatlıqla keçərək, nəfəsini dərmək üçün bir anlığa dayandı. Fiorsen qolunu başının altına qoyaraq, aşağıdakı pillədə arxası divara doğru uzanmışdı, onun sifəti azacıq yuxarı qalxmışdı. Cipin üzünə yüz dəfələrlə yaxın olan üzü... Bu büzüşmüş bədəndə, qarışmış saçlarda, sümüklərdə, çuxura düşmüş yanaqlarda, tutqun-qızılı bığlarının altındakı yarıaçıq ağızında, bütün bu hərəkətsiz vücutda əvvəlki ilhamvericilikdən nəsə vardı və bir anlığa Cipin ürəyi sıxıldı. Yalnız bir anlığa. Bu dəfə hər şey qurtardı! Həmişəlik! Ehtiyatla dönərək ayaqqabılarını geydi, giriş qapısını açdı, uşağı da götürüb, qapını sakitcə arxasınca bağlayaraq çıxdı.

Üçüncü hissə

I fəsil

Cip Londona getdi. Bütün qışı və yazı Mildenhemdə keçirmişdi, çoxlu at çapmış, musiqi ilə məşğul olmuşdu. Bu müddətdə atasından başqa kimləsə görüşməmişdi və Londona bu səfəri onda aprel günündə ilk günəş şüaları otları qızdıranda, mavi səmada ağ buludlar süzəndə adamın qəlbində oyanan bir duyğu kimi duyğu yaradırdı. Uidrinqton dayanacağında vaqona yükdaşıyan girdi: bel çantası, palto və qolf ağaclarını gətirmişdi; açıq qapıdan bir dəstə adam görünürdü. Cip parlaq saçları ağarmağa başlayan ucaboylu bir qadını, xalta qayıışı ilə bağladığı foksteryer iti olan gənc qızı və qoltuğunun altında skoç-teryer itini tutub, arxası vaqona tərəf dayanmış gənc oğlanı gördü. Qız skoç-teryerin başından öpdü.

– Əlvida, qoca Osey! O necə də qəşəngdir... Tambo, uzan! Sən ki getmirsən.

– Əlvida, qəşəng oğlan! Özünü işlə yorma!

Qızın cikkiltisi oğlanın cavabını eşidilməz elədi.

– Ah, Brayan, sən... Osey, salamat qal! Əlvida! Əlvida!

Gənc oğlan kupeyə girdi və dərhal da qatar tərpendi. Cip çəpəki ona baxırdı, o, pəncərənin qabağında dayanıb şlyapasını yelləyirdi. Bu, ona tanış olan, ovda rastlaşdıqları, qoca Pettensin “mister Brayan Sammerhey” adlandırdığı, keçən il onun atını alan həmin cavan oğlan idi. Onun paltosunu necə çıxartdığını, qoca skoç-teryerə qatar gedə-gedə oturacağı üstündə necə yer elədiyini izləyən Cip düşünürdü: “Mənə əvvəlcə itlərinin, sonra isə özlərinin qayğılarına qalan kişilər xoş gəlirlər”. Onun girdə başı, qıvrım saçları, geniş alnı, dəqiq xətlənmiş dodaqları var idi. Qız yenidən xatırlamağa

başladı: “Axı mən ona oxşayan adamı harada görmüşəm?”
O, pəncərəni qaldırdı və geri dönərək soruşdu:

– Belə sizə yaxşıdırımı? O, salam! Biz ovda rastlaşmışıq.
Siz, yəqin, məni xatırlamırsınız?

– Çox yaxşı xatırlayıram. Siz keçən il mənim kəhərimi
də alıbsınız. O necədir?

– Çox gözəl formadadır. Mən sizin onu necə çağırdığınızı
soruşmağımı unutmuşdum, adını Dəcəl qoydum, maneə
gördümü, qızgınlaşır. Həmin gün sizin necə gözəl at çapmağınız
yadımdadır.

Hər ikisi gülümsədi və susdular. İtə baxaraq Cip soruşdu:

– Necə qəşəng köpəkdir! Neçə yaşı var?

– On iki. İtlərin qocalmağı dəhşətdir.

Yenə də susdular, o, Cipə özünün aydın baxışlarıyla baxdı.

– Mən bir dəfə anamla sizə gəldim, inişil, noyabrda. Siz
də kimsə xəstəydi...

– Hə, mən xəstəydim.

– Ağır?

Cip başını yırğaladı.

– Sizin ərə getdiyinizi eşitdim... – O, bu sözləri fasilə verərək
deyir, öz sözünün gözlənilməzliyini azaltmaq istəyirdi.

– Hə, amma indi balaca qızımınla birlikdə atamın yanında
yaşayıram.

– Belə de!.. Onda əla ov oldu, deyilmi?

– Məhəbbət! Sizi yola salan ananız idi?

– Hə... Bir də bacım Edit. Bu Uidrinqtonda qıy vurursan,
qulaq tutulur, Mildenhəm də belə olar?

– Hə, orada sakitlikdir, amma mən Mildenhemi sevirəm.

– Yeri gəlmişkən, mən sizin yeni soyadınızı bilmirəm.

– Fiorsen.

– Ah, hə, skripkaçı!.. Bizim bütün həyatımız bir azca
oyundur, elə deyilmi?

Cip onun bu qəribə qeydinə cavab vermədi. O, cibindən
elə də böyük olmayan qırmızı kitabça çıxartdı.

– Siz bunu bilirsinizmi? Mən onu həmişə özümlə yola götürürəm. İndiyə kimi yazılmışların ən gözəlidir!

Kitab aşağıdakı sətirlərlə açılırdı:

İki ürəyin birləşməsinə mane olmaq
fikrində deyiləm. Məgər xəyanət
böyük məhəbbətə son qoyarmı?
Məhəbbət közərti deyil, alovdur.

Cip oxumağa davam elədi:

Düzdür, al dodaqla mirvari yanaq
zamana tabedir, amma məhəbbət
zamanın əlində aciz oyuncaq deyil.
Qorxutmaz onu zamanın hədələri.¹

Artıq qərbə doğru əyilən günəşin, demək olar ki, düpbə-
düz şüaları işıqlı yaşıl düzənliyə, çəmənlikdə otlayan, ya da
arxların kənarında dayanan və quyruqlarını tənbəlcəsinə yel-
ləyə inəklərin üzərinə düşürdü. Günəş şüası vaqona da yol
tapır, yaratdığı işıq zolağında saysız-hesabsız toz zərrəcik-
ləri oynayırdı. Cip balaca kitabçanı bu parlayan işıq zola-
ğından ona uzatdı və sakitcə soruşdu:

– Siz çoxmu oxuyursunuz, həm də yalnız şeirləri?

– Bəlkə də, hüquqa aid kitabları daha çox oxuyuram.

Amma mən elə düşünürəm ki, dünyada ən gözəl poeziyadır,
elə deyilmi?

– Yox, mənə, musiqidir.

– Siz musiqçisiniz? Hə, oxşayırsınız. Düşünürəm ki, siz
çox gözəl ifa eləyirsiniz.

– Təşəkkür eləyirəm. Siz musiqiyə heç həvəs göstər-
mirsiniz?

– Mən operanı sevirəm.

¹ Şekspir, 116-cı sonet, sətri tərcümə

Inventas vitam
iuvat excoluisse
per artes

– Bu, hibriddir, aşağı formadır.
– Elə ona görə də mənim xoşuma gəlir. Siz operanı sevmirsiniz?

– Yox, niyə ki. Mən elə buna görə də Londona gedirəm.
– Doğrudanmı? Siz abunəsiniz?
– Hə, bu mövsüm.
– Elə mən də. Əla, biz orada görüşəcəyik.

Cip gülümsədi. Çoxdandı öz yaşadı olan kişiylə söhbət eləmir, çoxdandı onda maraq oyadan, heyran olduğu birinə rast gəlməmişdi və çoxdandı elə onun özünə pərəstiş eləyən birisi də yoxdu. Qatar qərbə tərəf hərəkət elədiyindən günəş şüaları öz istiqamətini dəyişmişdi, sanki, günəşin istisi Cipdə bir yüngüllük və hansısa xoşbəxtlik hissi doğurdu.

Dəmir yolu ilə səyahət eləyərkən üç saat ərzində çox şey haqqında danışmaq olar. Hə də, bu zaman necə dostcasına bir şərait yaranır! Bəlkə də, qatarın səsindən bir-birini çətin eşitdikləri üçün onların söhbətləri getdikcə daha da səmimi olurdu. Birlikdə olduqları bu qısa zaman onları, bəzi adamların uzunmüddətli tanışlıq zamanı yaxınlığından daha çox yaxınlaşdırdı. Bu uzun söhbətdə o, Cipdən daha çox danışdı. Cip o qədər elə şeylər eşitmişdi, bunlar barədə heç vaxt danışa bilməzdi. Onun cəsarətli, kəskinliyi ilə seçilən, azca uzunçu danışığına, gülüşünü boğa bilmədən qulaq asmaq qızın xoşuna gəlirdi. O, heç nəyi gizlətmədən özü haqqında danışdı, məktəb, universitet həyatı, vəkillər zümrəsinə daxil olmaq arzusu, ümidləri, zövqü və hətta həyatında baş verən fəlakətlər haqqında da. Bütün bu qeyri-mütəşəkkil etiraflara qulaq asan Cip həmişə də onun səsində özünə qarşı bir pərəstiş notlarını duyurdu. O, Cipdən piket oynayıb-oynamadığını soruşdu:

– Mən atamla, demək olar, hər gecə piket oynayırdım,
– Cip dedi.
– Onda bir partiya oynayaqmı?

Qız onun nəyə görə kart oynamaq istədiyini başa düşürdü, ona yaxın oturacaq, dizlərinin üstünə qəzet sərəcək və kart paylayanda təsadüfən əlinə toxunacaq, üzünə baxacaq. Bu, ona heç də pis gəlmədi, çünki onun sifəti qızın da xoşuna gəlirdi, onda nəsə yüngül və azad, bir çox ciddi, gözəl sifətlərdə olmayan məftunedicilik vardı.

Vidalaşib ayrılanda o, qızın əlini sıxdı, qız da özündən asılı olmadan onun əlini möhkəm sıxmaqla cavab verdi. O, maşının yanında dayanıb qıza baxmaqdan açıqca və bir az da qüssəli halda zövq alırdı, heyran olmuş halda qıza baxaraq dedi:

– Operada görüşərik, sonra, bəlkə də, Royda? Siz, mən-cə, arada Beri-stritə gəlməyə mənə icazə verərsiniz, elə deyilmi?

Cip başıyla razılığını bildirdi və maşın Londonun qaranlıq çökmüş bürkülü küçələriylə şütüdü. Uzun müddət kənddə olandan sonra qıza öz otağı darısqal gəldi. Xalatını geyinib oturdu və parovozun qurumundan təmizlənmək üçün saçlarını daramağa başladı.

Cip Fiorsendən ayrıldıktan sonra bir neçə ay yalnız yüngüllük hiss elədi. Təzəlikcə öz yeni vəziyyəti haqqında düşünməyə başlamışdı, ərdəydi, eyni zamanda da ərdə deyildi. Bundan məyus olsa da, gizlicə artıq əsl dost haqqında düşünməyə başlamışdı və hər saat keçdikcə də onun ürəyi və gözəlliyi məhəbbətə doğru can atırdı. İndi, güzgüdə öz dalğın və qüssəli sifətini görəndən sonra həyatının necə mənasız keçdiyini aydın başa düşürdü. Gözəl olmağın nə dəyəri varmış? Onsuz da gözəlliyi heç kimə lazım deyildi. Heç iyirmi altı yaşı yoxdu, ancaq sanki, monastırda yaşayırdı. Soyuq olmasa da, titrədi və xalatını möhkəmcə bağladı. Keçən il bu vaxt o, həyatın başlıca axınında idi. Hər halda, belə atılmış halda yaşamaq, hər an əllərini, quş caynaqlarına oxşayan barmaqlarını aralayıb yatmış uşağının üstünə əyilən o adamı xatırladan həyata qayıtmaqdan dəfələrlə yaxşı idi.

Həmin səhər evdən gedəndən sonra Fiorsen həftələrlə onun arxasınca gəzdi, Londonda, Mildenhəmdə, hətta Uintonla birlikdə getdikləri Şotlandiyada. Ancaq bu dəfə qız öz qərarını dəyişmədi və Fiorsen də izləməyə son verərək, çıxıb xaricə getdi. O vaxtdan onun bir neçə rəbitəsiz halda, ağlaşan ruhda, yəqin ki, sərxoş vəziyyətdə yazılmış məktubları nəzərə alınmazsa, ondan heç bir xəbər yox idi. Sonra isə o, ümumiyyətlə, yazmağa ara verdi və artıq dörd ay idi ki, bircə sətir də yazmırdı. Görünür, o, nəhayət, Cipi unuttu.

Saçlarını daramağa ara verdi, oktyabr səhərində sübh tezdən uşaqla birlikdə sakit, boş küçələrlə necə getdiyini, səkidə ölümcül yorulmuş halda dayanaraq, onun zənginə qapının açılmasını necə gözlədiyini xatırlamağa başlamışdı. Sonralar təəccüblənirdi, doğrudanmı, qorxu onu belə ümid-siz qaçısa sövq elədi? Atası və Rozamunda bibi onun boşanmaq üçün cəhd eləməsini istəyirdilər. Ancaq elə həmin instinkt öz sirlərini və acılarını başqa adamlara bildirməyi ona qadağan eləyirdi. Boşanma prosesində qaçılmaz olan riyakarlığı yaşamaq istəmirdi, sevmədiyini halda, durub necə deyəsən ki, guya, mən onu sevirdim. Bu, onun və ancaq onun səhvi idi: sevmədən ona ərə getmişdi!

Heç ola bilərmə, xəyanət
böyük məhəbbətə son qoysun?¹

Əgər təsadüfi yol yoldaşı bilsəydi, bu misralar onun üçün necə də istehzalı səslənir!

Ayağa qalxıb otağı – öz qız vaxtının yataq otağını nəzərdən keçirdi. Demək, həmişə onu xatırlayırmış! Vaqondakı görüş artıq qıza naməlum adamla görüş kimi gəlmədi. Onlar, hər halda, tanış idilər! Birdən qız onun sifətini gördü! Hə, əlbəttə! Bunu niyə dərhal xatırlamadı? Divarda qonur rəngli çərçivədə Bottiçellinin və ya Mazaççonun Milli Qalereyada

¹ Sətiri tərcümə

olan “Gənc adamın başı” adlı məşhur şəklinin surəti asılmışdı. Nə vaxtsa Cipin bu şəkildən xoşu gəldi və elə o vaxtdan da şəkil onun otağında asıldı. Bu geniş alın, aydın gözlər, cəsarətli, dəqiq cizgili ağız, bütün görünüşündəki bu kişilik... Yalnız canlı sifət ingilissə yox, italyana məxsus idi. Onda güclü yumor, comərdlik, az poetiklik, amma həm də “erkən georgian”lıqdan¹ nəsə vardı. Əgər ona desəydi ki, sən pırtlaşıqsaçlı, boynuna da büzməli haşiyələri olan parça dolamış qədim kilsə xadiminə oxşayırsan, o necə gülərdi! Gülümsəyərək saçlarını hördü və yatağına uzandı.

Ancaq yata bilmirdi, atasının gəldiyini və öz otağına getdiyini, saatin əqrəblərinin gecə yarısını bildirən çıxqılısını eşidirdi, sonra bir saat, iki saat və hələ də Pikadillinin boğucu səs-küyünü eşidirdi.

Təkcə yorğanüzünə bürünmüşdü, ancaq olduqca isti idi, birdən çiçəklərin qoxusunu hiss elədi. Çiçəklər haradandı? Çarpayıda qalxıb, pəncərəyə doğru getdi. Burada, pərdənin arxasında içində Alp bənövşəsi olan güldən vardı. Bunu atası onun üçün düşünmüşdü, necə də gözəldi!

Çiçəkləri qoxulayaraq ilk balını xatırlayırdı. Bəlkə də, Bryan Sammerhey də orada imiş! Əgər orada onları tanış eləsəydilər, çiyini öpən cənabla yox, onunla rəqs eləsəydi, bəlkə də, o, indi bütün kişilərə qarşı özündə başqa bir münasibət hiss eləyərdi? Əgər orada qıza pərəstiş eləsəydi – axı orada hamı ona pərəstiş eləyirdi – bəlkə də, o, indi olduğundan daha çox xoşuna gələrdi? Ya da ona Fiorsenə qədərki bütün pərəstişkarlarına – şama doğru uçub öz qanadlarını səfehçəsinə yandıran pərvanələrə baxdığı kimi baxa bilsəydi... Bəlkə, bu dərsi almaq alınma yazılıbmış və nəticədə də əzildi, təhqir olundu...

Güldandan bənövşələri götürüb qoxulayaraq, şəkklə yaxınlaşdı. Dəqiq cizgiləri olan sifət, ona zillənmiş gözlər – bütün bunlar aydın görünürdü. Ürəyində nəsə açılan yarpaq, pırıldayıb qalxan quşun qanadları kimi zəifcə titrədi. Ona

¹ *Georgian* – Böyük Britaniya tarixində 1714–1901-ci illəri əhatə edən dövr

çiçəklərin qoxusumu, ya son günlər baş verənlərmi təsir elədi, yenidən ürəyi anlaşılmayan yüngül titrəyişlə titrədi və əlini ürəyinin üstünə qoydu.

O, yuxuya gedəndə gec idi, daha doğrusu, tezdən idi. Qəribə yuxu gördü. Öz qoca madyanını çiçəklərlə örtülmüş talayla çapırdı. Qara don geymişdi, başında iti kristallardan hazırlanmış parıldayan tac var idi. At yəhərsiz idi və o, atın belinə güclə toxunaraq, ayaqlarını möhkəmcə sıxıb oturmuş, atın yalından yapışmışdı, əlində doqquzdon kolunun bürmələnməmiş uzun budaqları var idi. Qız çapır və mahnı oxuyurdu; gözləri önündə üfüqlərə qədər geniş boşluq açılırdı. O, özünü tük kimi yüngül hiss edirdi; irəli çapdıqçı da qoca madyan başını geri döndərərək doqquzdonun çiçəklərini yeyirdi... Birdən atın sifəti təbəssümlə ona baxan Sammerheyin sifətinə döndü. Yuxudan ayıldı. Çiçəkləri görmək üçün çəkdiyi pərdələrin arasından üzərinə günəş şüası düşürdü.

II fəsil

Həmin axşam Sammerhey Çelsidəki balaca evindən çıxıb çaya getdi. Bəzən kişilərin əhvalı elə olur ki, onları qeyri-şüuri olaraq çəmənlüyə, meşəyə, bütün üfüqlərin açıq oduğu genişliyə çəkir. İnsan tənhadır, sevəndə də tənha olur, öləndə də. Bütünlüklə öz iztirablarına başı qarışan insanı heç kim maraqlandırmır. Elə Brayan Sammerheylə də heç kim maraqlanmır, heç kim! Sahildə dayanmışdı və isti, hərəkətsiz havanı ciyərlərinə çəkərək, çinar ağaclarının yarpaqları arasından işaran ulduzlara baxırdı. Hər cür xırda şeylər haqqında düşüncüdü, əslində isə heç nə haqqında düşüncüdü və qəlbində hansısa şirin bir duyğu oyandı, bədəninə yüngül bir titrəyiş bürüdü. Oturacaq üstə oturub gözlərini yumdu və dərhal da onun sifətini gördü, Cipin sifətini! Onunla üz bəüz olan evlərin işıqları bir-bir söndürdü, artıq maşınlar şüttüdü, tək-tək adamlar gözə dəyirdi, amma Sammerhey yuxudaymış

kimi oturmuşdu. Dodaqlarında gah təbəssüm görünür, gah da silinirdi. Yüngül külək çayda dalğalar yaradırdı.

O, evə qayıdanda artıq səhər açılırdı, uzanıb yatmaq əvəzinə sabah vəkil köməkçisi kimi müdafiə eləyəcəyi işə baxmağa başladı. Atla gəzintinin vaxtı çatan kimi işlədi, vanna qəbul eləyib, səhər yeməyini yedi. Onun belə bir xasiyyəti var idi: mən vəkillər arasında elə qeyri-adilərdən deyiləm ki, uzunmüddətli gərginlik xeyrimə işləsin. Bacarığı olan bir adam kimi o, öz işini sevirdi və özünə ad qazanmaq yolundaydı. Eyni zamanda onun kimi anların təsiri altda özünü axına təslim edən soyuqqanlılar da az olardı. Onda nəşə təzad vardı, o, haradasa, Tempdə, Sent-Ceymsdə yox, Çelsidəki balaca evində təkliyi sevdiyi üçün yaşamaq istəyirdi və eyni zamanda da gözəl yoldaş idi, baxmayaraq ki həddən artıq ona bağlı olan çoxlu dostları da bu adama güvənə bilmirdilər. Qadınlar onu sözsüz cəzbedici hesab eləyirdilər, amma ümumilikdə onun ürəyini fəth eləyə bilməmişdilər. Sammerhey kart oyununu sevirdi, hər bir ehtiraslı adam kimi oyuna fəal girişirdi, ancaq cürətli və gözəl bir oyundan sonra nə vaxtsa yenidən ona həvəs göstərə bilsin deyə oyunu atırdı. Atası diplomat idi, on beş il bundan əvvəl ölmüşdü, anası kübar dairələrdə yaxşı tanınırdı. Qardaşı yox idi, yalnız iki bacısı vardı, şəxsi gəliri də olurdu. Hələ ağıl diş çıxmamış Brayan Sammerhey iyirmi altı yaşında beləydi.

Səhər hələ də yüngüllük hiss eləyərək Tempə yola düşdü və əvvəllər olduğu kimi, yenə də həmin tutqun, solğun, heyrət ediləcək dərəcədə harmonik cizgili sifət, sona qədər açılmamış gülümsəyən qara gözlər, balaca gözəl qulaqlar, alınının üstündəki gur şabalıdı saçlar gözlərinin önündə dayanmışdı. Ona bəzən şeylər nəşə az müəyyən olunmuş halda görünürdü, hansısa şüalanma, baxışlardakı işıq oyunu, başının özünəməxsus döndərilməsi, yalnız ona məxsus olan, nəşə çağıran və təsirləndirici bir zəriflik – bu surət ona rahatlıq vermirdi, həm də onu heç unutmaq da istəmirdi,

sadəcə, xasiyyəti beləydi. Əgər yarışda hansısa at xoşuna gəlirdisə, həmin atın nə kimi uğurları olmasından asılı olmayaraq, dərhal da həmin ata oynayırdı. Əgər opera xoşuna gəlirdisə, gedib həmin operaya təkrar-təkrar baxacaqdı. Əgər şeirdən xoşu gəlirdisə, şeri əzbər yadında saxlayacaqdı. Çay boyunca getdikcə də – bu, onun adı yolu ydu – onu qeyri-adi hisslər bürüyürdü: o xoşbəxtdir.

Sammerhey bir az gecikdi və birbaşa məhkəməyə getdi. Parıkdə və mantoda dərhal da “köhnə georgian” görkəmində göründü. Bir-iki yumru qotaz, genişətəkli kaftan, qılınc, tən-bəki qabı, ağ parik, ya da buna bənzər bir şey və budur, qarşınızda XVIII əsrdir! Güclü, yüngül bədən, geniş sifət, qarabəniz solğunluq, dodaqların təmiz şəkli, hansısa laqeydlik bildirən ifadə, aydın baxışlar və qaynayan həyat eşqi – insanın belə gec doğulmasına yalnız təəssüflənmək olardı!

Qıvrımsaçlı başını suya salaraq, bütün bu məhkəmə mantiyasının köhnəlmiş qoxusunu, perqamentin, yapışqan boyanın, hissə verilmiş balığın, bir sözlə, onu məhkəmədə əhatəyə alan bütün qoxuları yudu, qurulanıb evdən çıxdı və siqaret çəkərək, sahil boyunca getməyə başladı. Saat yeddinin yarısına yaxın idi. Dünən bu vaxt qatara girmiş və indiyədək onu tərk eləməyən surəti görmüşdü. Məlum olduğu kimi, qızdırma müəyyən saatlarda başlayır. Ancaq, hər halda, axşam saat yeddidə təşrif apara bilməzdi! Yalnız bunu eləyə bildi ki, kluba həmişəki yoluyla yox, Beri-stritdən getdi.

Çoxdan özünə ayaqqabı sifariş vermək istədiyi ayaqqabı dükanının yanından keçəndə düşündü: “Maraqlıdır, o, özünə lazım olan şeyləri haradan alır?” Gözləri önündə qızın qeyri-adi dərəcədə canlı bədəni canlandı: budur, kupenin küncündə oturub, maşının yanında dayanıb və əli onun ovcundadır. Qızdan çiçək və yağışdan doymuş küləyin qoxusu gəlirdi! Özünün qaşqabaqlı, ağzında sönən siqaret olan yorulmuş əksini görmədən vitrinin qarşısında dondu. Sonra isə tələsik irəlilədi.

Beri-stritə çatanda ayaqlarında qəribə bir zəiflik hiss edirdi. Bu il gül yeşikləri Uintonun evinin fasadının ciddiliyini pozmamışdı. Bu ev digər evlərdən heç nə ilə fərqlənmirdi, bəlkə də, nömrəsinə görə, bir də Sammerheyin ürəyini şiddətlə döyündürən səbəbə görə. Cermin-stritə dönəndən sonra birdən ruhdan düşdü. Onun klubu Sent-Ceyms-stritin başlanğıcında idi və o, dərhal təsadüfi hallarda çox adam olan kitabxanaya getdi. Fransız şöbəsinə yaxınlaşaraq, “Üç müşketyor”u götürdü və arxası qapıya, içəri girən hər kəsə doğru oturdu. Onun sevimli romanı həmişə onda isti dostluq hissləri oyadırdı, ancaq romanı oxumadı. İndi onun oturduğu klubdan qızın evinəcən əlini uzatsan çatacaq qədər məsafə vardı, əgər divarlar olmasaydı, qızı görər, qız onun səsinə eşidərdi. Bu nə axmaqlıq idi! Cəmisə ikicə dəfə görüşdüyü qadın! Sadəcə, mənasızlıq...

– Beş xal! Üç dama, üç valet!.. Siz xatırlayırsınızmı, Douson necə demişdir: “Mən özüm kimi sənə sadıqəm, Sinara!” Bu, Verlenin bütün yazdıqlarından yaxşıdır, əgər bunları nəzərə almasaq: “*Les sanglots longs*”¹. Sizdə nədir?

– Yalnız dörd xal, dama ilə. Çinara adından xoşunuz gəlirmi?

– Hə. Bəs sizin?

– Sinara. Sinara... Hə, bu, payızdır, qızılgül qönçəsidir, düşən yarpaqların qalağıdır.

– Necə də yaxşıdır!.. Tutur. Osey, kənara çəkil, xorul-dama.

– Yazıq qoca köpək! Onu həyəcanlandırmayın. Kartları qarışdırın, zəhmət olmasa. İndi tamam başqa oyun olacaq!..

Qızın dizləri onun dizlərinə toxundu.

Kitab döşəməyə düşdü, Sammerhey diksindi. Cəhənnəm olsun! Ümitsizdir... Geri dönərək oturaçağa daha rahat oturdu. Bir neçə dəqiqədən sonra yatdı. Yuxu görmədən yatırdı.

¹ “Uzun hönkürtülər” – fransız şairi Pol Verlenin (1844–1896) “Payız skripkasi” şerinin ilk misrası (*fr.*)

İki saat keçdi. Zarafat eləmək istəyən tanışısı ona yaxınlaşdı və gülümsəyərək, onun qıvrımsaçlı başına, yatmış uşağın sifəti kimi dinc olan sifətinə baxıb dayandı.

Sonra tanışısı oturacağı yüngülcə itələdi.

Sammerhey dik sıçradı. “Nəydi? Mən haradayam?” – ani olaraq fikrindən keçirdi. Qarşısında tanışının gülümsəyən sifətini gördü, ancaq mürgü dumanının arxasından ona başqa bir gözəl, məftunedici sifət boylanırdı.

– Oy, lənət şeytana! – o silkələndi.

– Qoca, hirs-lənmə.

– Saat neçədir?

– On.

Sammerheydən aydın olmayan bir nida qopdu və oturmaqda daha rahat oturdu, ancaq daha yatmadı. Qızı gördü, səsinə eşitdi və yenidən onun əlcəkdə olan əlinə toxundu.

III fəsil

Beşinci gün opera teatrında “Kaballeriya” və “Hoqqa-bazlar” gedirdi. Yalnız bu operalara və bir də “Faust”la “Karmen”ə Uinton yatmadan baxa bilərdi.

Diqqətlə ətrafı nəzərdən keçirmək onun üçün düzgün olmasa da, qadının gözü daha çox yeri əhatə eləyir, nəinki kişinin gözü. Cip Sammerhey onu görməmişdən əvvəl Sammerheyi gördü. Qız onun necə içəri girdiyini və silindrini ağ jiletinə sıxaraq, kimisə axtarırmış kimi salonu gözdən keçirdiyini gördü. Axşam kostyumunda o, olduqca şıq görünürdü. O oturandan sonra qız onu yalnız yandan görməyə başladı. Dalğın halda Santussuya və gonbul Turidaya qulaq asan qız özündən soruşurdu: “Əgər ona diqqətlə baxsam, geri dönərmimi?” Elə bu an o, qızı gördü. Onlar bir-biriylə baxışandan sonra qız dərhal yenidən ona baxmasını son dərəcə istəyirdi. Donu onun xoşuna gələcəkdimi? Saçının darıması yaxşıydımı? Bəlkə də, bu səhər saçını yumamalıydı?

Amma fasilə vaxtı da qız onun səsini eşitməyə nə qədər ətrafına boylanmırdı.

– Salam, mayor Uinton!

Uinton onların qatarda görüşdüklərini bilirdi. O, çox istəyirdi ki, siqaret çəksin, ancaq qızını tək qoymaq istəmirdi. Bununla belə, Sammerheylə bir-iki söz mübadiləsindən sonra ayağa qalxdı.

– Sammerhey, bir dəqiqəliyə burada otur, mən siqaret çəkmək üçün çıxıram.

Sammerhey özünü oturacağa saldı. Cipə elə gəldi ki, salon və adamlar harasa yox olurlar və onlar yenidən ikisi bir yerdə, vaqondadırlar. Onun gülüşündən, səsindən, baxışlarından zövq almaq üçün cəmisi onca dəqiqə! Özü də gülürdü, onunla iltifatlıydı. Axı onlar dost idilər! O vidalaşaraq qalxanda qız dedi:

– Milli Qalereyada bir şəkil var, mən ona baxmaq istəyirdim.

– Məni də apararsınızmı? Sabah? Nə vaxt? Saat üçdə?

Qız qızardığını bilirdi, bax belə, qızarmış yanaqlarıyla, gülən gözləriylə qız təsadüfi hallarda hiss elədiyi bir əminliyi, gözəl olduğunu hiss eləyirdi! Sonra o getdi. Atası yenidən öz yerində oturdu, atasının onun həyəcanını hiss eləyəcəyindən qorxub, əlinə toxundu:

– Ata, Allah xatirinə, o saçın formasına fikir ver, bir cərgə o tərəfdəki! Sən nə vaxtsa belə gözəllik görübsənmi?

Uinton onun göstərdiyi səmtə baxanda orkestr “Hoqqa-bazlar”ın uvertürasını çalmağa başladı. Həyəcanlandırıcı səhnələrin necə inkişaf elədiyini maraqla izləyən Cip ilk dəfə hiss elədi ki, bu opera təkcə onun estetik hissələrinə təsir eləmir. Zavallı Nedda! Zavallı Kanio! Zavallı Silvio! Onun gözləri yaşla doldu. İkili həyat yaşayan tragikomediyanın surətlərində o, çılğın, olduqca tez keçən, güclü, qaynar, şirin və qorxuducu bir məhəbbət hiss edirdi.

Inventas vitam
juvat excoluisse
per artes

Ürəyim sənin əsirindir. Səninəm əbədi –
Bu gün və ədədi səninəm!
Mənə nə qalır? Yalnız qırılmış ürək...

*La commedia e finita.*¹

Plaşını geyərkən Cip baxışları ilə Sammerheyi axtardı.
Cip gülümsəməyə cəhd elədi, ancaq bacarmadı və yavaş-
yavaş baxışlarını çəkərək, Uintonun arxasınca getdi.

Cip naz-qəmzə elədiyinə görə gecikmədi: sadəcə, qorxdu
ki, elə düşünər, onunla görüşməkdən ötrü ürəyi gedir. Sütun-
ların altında dayanmış oğlanı dərhal gördü və ona yaxınlaşar-
kən sifətinin necə dəyişdiyini hiss elədi. Qız onu birbaşa şəklin
yanına apardı. Silindr və dəbdə olan boyunluq oxşarlığı bir
qədər nəzərə çarpdırmasa da, hər halda, oxşarlıq var idi.

– Hə, nə deyirsən?

– Bəs siz nəyə gülürsünüz?

– Məndə bu şəklin surəti var, hələ mənim on beş yaşım
olandan. Belə ki, mən sizi çoxdan tanıyıram.

O, qıza heyrətlə baxırdı.

– Mərhəmətli Allah! Doğrudanmı, mən ona oxşayıram?..
Onda mən də sizi burada tapmağa çalışacağam.

Cip başını yırğaladı.

– Burada mənim bir dənə də sevimli rəsmim var – “Prokri-
dinin ölümü”. Bu, favnın heyrətlənmiş sifəti, Prokridinin bağlı
gözləri, it və göyərçindir! Bu, baş verənlər haqda təəssüfdür.

– Baş verənlər haqqında!.. Bəs “Hoqqabazlar” xoşunuza
gəldimi?

– Mənə elə gəlir ki, opera mənə olduqca güclü təsir elədi.

– Mən də elə düşünürəm. Sizi izləyirdim.

– Məhəbbətə görə ölüm – bu necə də qorxuludur!.. Hə,
sevimli rəsminizi göstərin mənə. Mən əvvəlcədən deyə bil-
rəm o necədir?

– Eləmi?

¹ Tamaşa qurtardı (*ital.*)

- Hər şeydən əvvəl, “Admiral”.
- Elədir. Bəs sonra?
- Bellininin iki rəsmi.
- Aman Allah! Siz necə sehrkarsınız!
- Cip gülümsədi.

– Sizə iradə, aydınlıq, enerji, gözəl kompozisiya xoş gəlir. Eləmi? Budur, mənim daha bir sevimlim.

Bu, Messinin elə də böyük olmayan “Çarmıxa çəkilmə”si idi, nazik, hündür xaç, işıqlanmağa başlayan toranlığın fonunda, arıq, itaətli, əzab çəkən İsa necə də yalqız və canlı idi.

– Bu, məni onun ideallaşdırılmış nəhəng rəsmlərindən daha çox təsirləndirdi. Hiss edirsən ki, o, belə də olub. Ah! Bəs bu iki Françeska! Məgər onlar gözəl deyillər?..

O, başını tərپtdi, ancaq gözləri deyirdi: “Siz də eləcə”. Onlar intəhasız kətanların arasında iki saat gəzgilər və həmişə, sanki, ikisi də o vaxt vəqonda olduğu kimi təkdilər. Cip evə ötürməyə icazə verəndə o, yenidən sütunların altında donub qaldı. Günəş bura artıq aşağıdan düşürdü, göyərçinlər lələklərini təmizləyirdilər, meydanda nəhəng sütunların və şirlərin fonunda tutqun və balaca adamlar gəzişirdilər. O, bütün bunları görmürdü. Ona oxşar qadın yer üzündə yox idi! O, tamam başqa bir qız idi, nəinki bu kübar qızlar və qadınlar! Qətiyyəni bu riyakar adamlara oxşamırdı. Tamamilə ağılında ancaq ali təhsil və seçmək hüququ olan “müasir” qadınlardan da deyildi... Tamam başqaydı! O isə qızı lap az tanıyırdı. Hətta bilmirdi ki, o nə vaxtsa sevimli? Onun əri... indi haradaydı? Əriylə münasibətləri nə yerdəydi? “Təkraredilməz, sakit, anlaşılmayan – bu, o idi!” Nə vaxt ki qız gültür, nə vaxt onun gözləri... Ancaq qızın gözləri onun baxa bilməyəcəyi qədər ifadəliydi. Dodaqlarında təbəssüm, rəsmlərə baxan qız necə də gözəl idi! Dodaqlarıyla əgər ona toxuna bilsəydi! Ah çəkərək boz pillələrlə günün altına çıxdı. İlin bu vaxtlarında həyatın gərginliyindən titrəyən London ona tamam boş göründü. Sabah... Sabah yenidən qızı görə biləcəkdidi!

IV fəsil

İstirahət günü, Sammerhey yanından gedəndən sonra Cip içində helitrop gülləri olan güldanın yanında oturub söhbətlərindən bəzi parçaları yadına salırdı.

“Missis Fiorsen, mənə özünü barədə danışın”.

“Siz nəyi bilmək istəyirsiniz?”

“Sizin ərə getməyiniz haqqında”.

“Mən qorxunc səhv elədim... Atamın iradəsinin əksinə olaraq, ərə getdim. Ərimi artıq bir neçə aydır görmürəm və əgər məndən asılı olarsa, heç vaxt da görməyəcəyəm. Hə, bəsdirmi?”

“Siz onu sevirsiniz?”

“Yox”.

“Məgər siz azad ola bilməzsiniz?”

“Boşanma prosesi! B-rr. Mən bunu bacarmazdım”.

“Hə, mən bilirəm. Bu, ürəkbulandırandır!”

O, qızın əlini elə möhkəm sıxdı!

Qız heliotropun qoxusunu ciyərlərinə çəkdi və royala yaxınlaşib çalmağa başladı. Atası qayıdana qədər çaldı. Qızının onunla olduğu bu doqquz ayda, sanki, Uinton cavanlaşmışdı. Bir az şıq geyinməyə başlamışdı, qısa saçlarına həmişə pomada sürtürdü.

– Ata, mister Sammerhey gəlmişdi. Sizi görə bilmədiyinə görə çox təəssüfləndi.

Ortalığa uzunsürən sükut çökdü.

– Şübhə edirəm, mənim əzizim, – o, nəhayət, dedi.

Demək, ona hansısa bir kişiylə dostluq eləmək lazım gəlirdi ki, buna bənzər uzunsürən sükut olsun. Atasının ona diqqətlə baxdığını hiss eləyən qız soruşdu:

– Parkda hər şey yaxşıydımı?

– Otuz il əvvəl orada ancaq aristokratlar və kübarlar gəzərdilər, indisə Allah bilir, orada kimlər yoxdur!

– Bəs güllər necəydi, gözəldimi?

– Oy! Hə! Quşlar da. Amma, Allah, özün rəhm elə, bunlar necə adamdırlar, Cip! De görüm, bu gənc Sammerhey necə oğlandır?

– O, olduqca sevimlidir.

O, həmişə atasının fikrini daha tez oxuyurdu, nəinki atası onun və bilirdi ki, atasının daxilində mübarizə gedir, görünür, əgər qızının hansısa bir əyləncəsi olarsa, sevinərdi, ancaq yüngülcə də olsa, onu qorumaq, çəkəndirmək istəyirdi. Köks ötürərək dedi:

– Cip, bu cavan adamların yayda hansı qəribəlikləri olmur!

Elə hiyləgər və təcrübəli qadınlar var, gələcək sevgililəri timsalında gördükləri kişini müəyyən olunmuş məsafədə saxlamağı bacarırlar. Cip bilirdi ki, onun bircə sözü hər şeyi dəyişə bilər, amma həmin sözü demirdi. Bununla belə, Sammerheylə, az qala, hər gün görüşürdü, Royda, operada, öz evində. Artıq neçə vaxt idi axşamlar Sent-Ceymsdəki parka gedib orada suyun kənarında oturmaq qızda adət şəklini almışdı. Bir dəfə evə qayıdarkən Sammerhey parkla keçib-getdi və sonra onlar həmişə burada bir yerdə otururdular. Nəyə görə Sammerheyi Beri-stritə dəvət eləyib atasını kədərləndirməliydi? Parkda gözəl idi: sakitcə söhbət eləmək, balaca dilənçilərin necə balıq tutduqlarına və öz qənimətlərini şüşə bankalara necə yığdıqlarına baxmaq, qəlyanaltı eləmək, yağışlı günlərdə sadə adamların adət və xasiyyətlərini izləmək olardı.

Yay artıq sona yaxınlaşmaq üzrəydi, günlər sakit keçirdi; ancaq hamı hiss eləyirdi ki, bax elə indicə küləklər əsəcək və havalər dəyişəcək. Məgər belə vaxtlar ağacların altında, çiçəklərin, suyun, göyərçinlərin və ördəklərin yanında oturmaq təbii deyildimi?

V fəsil

Sammerhey öz qəlb həyəcanlarını büruzə verməməyi bacarırdı. Məhkəmə prosesi sona çatandan sonra Ciplə görüşə gedəndə onun sifəti həmişə necəydisə, indi də eləydi. Ancaq düzünü demək lazım gəlsə, o, dalana dirənmişdi. Onun özünün şəxsi əxlaq kodeksi vardı. Ola bilər, bu kodeks hansısa məqamda olduqca “köhnə georgian” idi, ancaq qadınlara əzab bəxş eləməyi qadağan eləyirdi. Hələlik Sammerhey özünü ələ ala bilirdi, baxmayaraq ki, bu, ona özünün fikirləşdiyindən də böyük zəhmət bahasına başa gəlirdi. Onun özüyə mübarizəsinin yeganə şahidi qoca skoç-teryer idi: gecələr dəfələrlə yuxusunun qaçdığı vaxt öz balaca evinin qonaq otağında var-gəl eləyirdi. Qız onun hissələrindən xəbərdar olmalıydı! Əgər onun məhəbbətini istəyirdisə, barmağını tərپətməsi kifayət idi, ancaq qız hələlik heç bir işarə vermirdi. Qız ona toxunanda, donundan gələn qoxunu udanda, qızın döşlərinin necə yüngül və zərifcə qalxdığını görəndə başı hərələnirdi və belə şəraitdə özünü sakit və dostcasına aparmaq əsl işgəncə idi.

Nə qədər ki hər gün görüşürdülər, o, az-çox özünü idarə eləyə bilirdi, indisə onlar bir neçə həftəlik ayrılmaq üzrə oldu ürəyi, az qala, kədərdən dağılırdı. Ona öz məhəbbətini kübar tanışlarından gizlətmək də asan deyildi. Çılgıncasına sevən insan qovuşmaq istəyi ilə alışıb-yanır: o ya bütünlüklə gərgin işin içində itib-batır, ya da divanələr kimi öz sevdinin xəyalına tamaşa edirdi. Sammerheyin işi mübahisəliydi və o, buna şad idi, ancaq dostlarının zəhlətökən suallarından yaxa qurtarmaq üçün özündən asılı olmadan belə mülahizələr yaranmasına səbəb olurdu: “Brayan Sammerheyə nələr olur?” Həmişə bir qədər adamayovuşmaz olan o, indi hətta birlikdə səhər yeməyi yediyi, nahar elədiyi, rəqs eləməyə, idmanla məşğul olmağa alışdığı adamlarla da görüşürdü.

Öz ətrafının adamlarından kənarlaşır, heç kimin diqqətini cəlb eləmədən fikrini dağıtmaq mümkün olan haralarasa getmək istəyirdi; nəhayət, ona aydın oldu ki, varlığına hakim kəsilən məhəbbət bir çox şeylərdən imtina eləməyi tələb edir. Qız ona olduğu kimi lazımdı və o, öz duyğularını hansısa ölçülərlə dəyərləndirmək istəmirdi.

Qızın keçmişi haqqındakı fikirləri, sadəcə olaraq, özündən uzağa qovurdu. Onun Uintonun qanundankənar doğulmuş qızı olduğunu bilirdi, ancaq bu, onun yalnız qeybətçilərin dərslərini vermək arzusunu gücləndirirdi. Hətta qızın uğursuz nikahının da onun üçün heç bir mənası yox idi; mühüm olan bir şey idi: qız icazə verənə qədər onunla birlikdə olmaq. İndisə qız dəniz sahilinə gedir, o isə Pertşirə, tetra quşunun ovuna. Düz bir aylıq!

Qıza hər şeyi deməyə cürəti çatardımı? Bəzən qızın sifəti ona indicə sərt, qorxulu bir şey deyiləcəyini gözləyən uşağın sifətini xatırladırdı. Qızı isə kədərləndirmək olmazdı. Bir, ya iki dəfə o, öz üzərində qızın nəvaziş dolu baxışlarını hiss eləmişdi, düzdür, bunlar ani baxışlar idi.

Sahildəki sürəhiyə söykənərək çayın necə axdığına baxırdı. Günəş çayın qara burulğanlarını və sarıtəhər girdablarını şəfəqlərə qərq eləmişdi, çayın suları söyüdlü Eynşemin, Oksfordun, Kliftonun və onların kilsələrinin, Maulsfordun, Sonninqin yanından keçib-gedirdi. Qızla bircə günlük çayın sahilində olmaq, yalnız bircə uzun gün! Nəyə görə o, bütün bu vaxt ərzində belə ürəksiz olmuşdu? Üzündə əlini gəzdirərkən arıqladığını başa düşdü. Əgər qız bilsəydi ki, o necə darıxır, necə əzab çəkir! Uaytholla tərəf dönəndə qarşısına iki tanış çıxdı, onlardan biri evli idi. Onlar da saat on ikidə Şotlandiyaya gədirdilər. Ona bu ov necə də darıxdırıcı və mənasız göründü, amma bu vaxta qədər ov onun üçün bütün ilin tacı olurdu. Ah, əgər qızla birlikdə Şotlandiyaya getmək mümkün olsaydı!

Sent-Ceyms parkına girdi və göl boyunca tanış oturacaqlarına doğru getməyə başladı və birdən qızın orada olduğunu

gördü. Artıq heç bir tərəddüd ola bilməzdi, hər şeyi deyəcəkdik! Qızın əynində açıq-sarı rəngli muslindən tikilmiş don vardı, oturacağı arxasına söykənib ayaqlarını cütləyərək oturmuşdu, əli çətin dəstəyəndəydi, şlyapasının kölgəsi sifətinə düşmüşdü. Sammerhey dərhal ona yaxınlaşdı.

– Cip! Belə çox davam eləyə bilməz. Siz axı bilirsiniz, mən sizə pərəstiş edirəm! Əgər siz məni sevmirsinizsə, mən sizdən ayrılmağa məcburam. Cip, axı siz bunu istəmirsiniz?

Qız etiraz kimi yüngülcə hərəkət elədi və çox sakit cavab verdi:

– Əlbəttə, istəmirəm. Məgər mən bunu istəyə bilərəmmi?

– Demək, siz, hər halda, məni sevirsiniz!

– Lütfən, gözləyin. Bir az da gözləyin. Biz qayıdandan sonra mən sizə deyərəm.

– Çoxmu gözləyəcəyəm?

– Bir ay. Bu, mənim üçün də asan deyil. – Qız gözlərini qaldırıb ona baxdı. – Xahiş edirəm, indi bu barədə danışmayaq.

Axşam klubda siqareti siqaretə calayır və tüstü buludunun arxasından qızın sifətini görürdü, ona altdan-yuxarı baxanda necədisə, indi də eləydi və o, özünü gah göylərdə, gah da cəhənnəmdə hiss edirdi.

VI fəsil

Eyvani dənizin cənub sahilinə baxan ev Rozamunda bibinin hansısa tanış olan rəssama məxsus idi, yaxınlıqdakı meşədən aralı düşmüş tənha şam ağaclarının bitdiyi bağla əhatə olunmuşdu. Elə də hündür olmayan, ətəyindən kiçik çimərlik başlayan sıldırımın üstündəydi.

Bütün gecəni yataq otağının pəncərəsindən baxaraq, Cip özünü, sanki, dünyadakı yeganə canlı kimi hiss edirdi. Gümüşü rəngə çalan dəniz ləpələri, tənha şam ağacları, soyuq ay işığı, tutqun göyümtül səma, ləpə döyəndə çınqılların xışıltısı

və səsi, hətta duzlu sərin hava da ona təkliyi təlqin edirdi. Gündüz isə həmin eyni bürkü ilğımlananda, hətta sahilin sərt otları belə titrəməyəndə, qağayılar isə qışqıraraq suyun üzərində dövrə vuranda Cip özünü yuxudakı kimi hiss edirdi. O çimir və günəşdə heç də öz balaca qızından az yandırmırdı, ancaq onun qəlbində bütün bu xoşbəxt həyata, bu yay günlərinə, qağayılara, parlaq günəşə, dəniz ləpədöyəninə, üfüqdəki ağ yelkənlərə, günəşdə qızınan sakit şam ağaclarına, hətta gülümsəyən və rıqqətlə qığıldayan uşağına, Bettyə və digər xidmətçilərinə, bütün bu sadəliyə və dincliyə qarşı belə bir üsyan vardı.

Hər gün müəyyən olunmuş vaxtda səbirsizliklə poçtalyonu gözləyirdi. Sammerheyin məktubu elə öz məktubu kimi “Mənim əziz dostum” sözləriylə başlayırdı və onları kimə lazımsa, göstərmək olardı. Məgər indi qızdan uzaqda öz andını pozaraq onda qızı unutmaq fikri yarana bilməzdimi? Onun bütün həyatı qarşıdaydı və o, öz taleyini heç bir gələcəyi olmayan birisiylə birləşdirəcəkdimi? Məgər hansısa mavigözlü, qızılısaçlı bir qız onu Cipdən ayıra bilməzdimi, belələrinin özündən gözəl olduğunu bilirdi! Bəs onda necə olardı? İndiyəcən olduğundan çətin olacaqdımı qız üçün? Hə, olduqca çətin olardı! O qədər çətin ki, o hətta bu barədə düşünmək belə istəmirdi.

Bir dəfə düz beş gün məktub olmadı. Cip özündə necə kədər və qısqanclıq hissləri baş qaldırdığını hiss edirdi, bu hisslər Fiorsenlə Dafna Uinqi studiyada bir yerdə görəndə məğrurluğu təhqir olunarkən keçirdiyi hisslərə qətiyyə bənzəmirdi. Bütün bunlar necə də çoxdan olmuşdu! Beşinci gün poçtalyon yalnız balaca Cipə alınan başmaqaların hesabını və Uintonla birlikdə ilin bu vaxtında həmişə müalicə olunduğu Harroqeytdə olan Rozamunda bibidən kağız gətirərkən Cipun ürəyi düşdü. Bu nəydi, sondu mu? Kor-koranə bir ümidsizliklə meşəyə tərəf yola düşdü. Ətrafında heç nəyi görmədən, yolu seçmədən, özünü adamlardan uzaqda, boz-qonur gövdələrin-

dən təzə qatran axan ağacların arasında, meşədə hiss eləyəndən sonra ayıldı. Özünü yerə sərərək, dirsəklərini şam ağaclarının yerə tökülən iynə yarpaqlarına söykədi. Təsadüfi hallarda ağlayan qız göz yaşları axıdırdı, ancaq bu, onu yüngülləşdirmədi. Arxası üstə çevrildi və uzun müddət hərəkətsiz halda uzandı. Hətta günün günortaçağı da buralarda necə də sakitlik idi. Dənizin səsi buralarda eşidilmirdi, həşəratlar az idi, quşlar oxumurdular. Şam ağaclarının uca gövdələri məbədlərdəki sütunları xatırladırdı, tavanları da tutqun çətirlər kimi idi. Mavi göydə təsadüfən buludlar süzürdü. Burada hər şey sakitliyi təlqin edirdi, ancaq onun qəlbində sakitlik yox idi!

Ağacların arasından nə isə tutqun kölgələr keçdi. Sonra bir daha və haradansa iki eşşək çıxıb gəldi; onlar dayanaraq, bir-birinin boyunlarını, üzələrini yalamağa başladılar. Dinc heyvanlar belə nəvazişli... O, birdən xəcalət çəkdi. Nəyə görə belə həsəd aparır, axı onun həyatda həsəd aparılması hər şeyi vardı! Təkcə məhəbbət yox idi, amma o fikirləşirdi ki, heç vaxt da sevgi istəməyəcək! Ah, o, indi elə sevgi istəyirdi, nəhayət ki, bütün varlığıyla istəyirdi!

Diksinerək ayağa sıçradı, üstünə qarışqalar daraşmışdı, onları boynundan və donundan təmizləməli oldu. Çimərliyə tərəf getməyə başladı. Əgər o, doğrudan da, başqa birisiylə rastlaşıbsa, kimsə onun fikirlərini məşğul eləyibsə, əgər kimsə qızı sıxışdırıb onun həyatından çıxarıbsa, Cip nə sözlə, nə də hərəkətlə ona möhtac olduğunu, onu sevdiyini bürüzə verməzdi, heç vaxt! Yaxşısı ölmək idi!

Cip günəşin qızdırdığı sahilə çıxdı. Qabarma olmuşdu, dəniz qumu donuq yaşıl şəfəqlərlə işıldayırdı, dənizin üzəriylə ilan kimi əyri-üyrü zolaqlar uzanırdı. Qərb tərəfdə, uzaqda isə qayanın qonur, əyilmiş tacı görünürdü, qaya sahili dənizdən ayırmışdı və nağıllardakı xəyala oxşayırdı. Birdən Cipun ürəyi elə şiddətlə vurdu ki, az qala, nəfəsi kəsiləcəkdi. Elə də hündür olmayan sıldırımın cığıra yaxın tərəfində Sammerhey oturmuşdu!

O, ayağa qalxdı və Cipin qarşısına gəldi. Cip sakit səsle dedi:

– Hə, bu mənəm. Haradasa belə qaraçı qızı görübsünüzmü? Mən elə bilirdim ki, siz hələ də Şotlandiyadasınız. Osey necədir? – Ancaq burada özünü idarə eləməsi ona xəyanət elədi.

– Cip, artıq belə mümkün deyil, mən bilməliyəm.

Qıza elə gəldi ki, ürəyi dayandı, ancaq eyni sakitliklə də davam elədi:

– Gəl bir dəqiqəliyə oturaq. – Qız sıldırımıla üzünəsağı düşdü və evdən onu görə bilməyəcəkləri tərəfə getdi. Barmaqlarının arasında sərt gövdəli otu oynadaraq dedi: – Mən heç vaxt özümü sizə sevdirməyə cəhd eləməmişəm. Heç vaxt cəhd eləməmişəm.

– Hə, heç vaxt.

– Bu, yaxşı olmazdı.

– Mənimçünsə fərqi yoxdur. Mənim kimi sevənlər üçün bunların fərqi yoxdur. Ah, Cip, siz məni sevə bilərsinizmi? Mən elə də diqqət cəlb eləyən olmadığımı bilirəm, ancaq qatardakı görüşümüzün üstündən üç ay keçir və o vaxtdan da sizin haqqınızda düşünmədiyim bir dəqiqəm də olmayıb.

Cip köks ötürdü.

– Yaxşı, biz neyləməliyik? Baxın, bax orada otun üzərindeki boz ləkəyə, o, mənim balaca qızımdır. O, mənimlədir... və mənim atam... mən qorxuram... mən məhəbbətdən qorxuram, Brayan!

Qızın onun adını çəkdiyini eşidən Sammerhey onun əlindən yapışdı.

– Qorxursunuz? Niyə qorxursunuz?

Cip çox sakitcə dedi:

– Mən, yəqin, çox sevirəm. İndi heç nə deməyin. Lazım deyil. Danışmayın! Gedək evə, nahar eləyək. – Qız ayağa qalxdı.

O, axşam çayına qədər qaldı və onların arasında məhəbbətlə bağlı bircə söz də danışılmadı. O gedəndə Cip şam ağa-

Inventas vitam
juvat excoluisse
per artes

cının altında oturub, uşağı dizlərinin üstünə qoymuşdu. Məhəbbət! Əgər anası sevgidən imtina eləsəydi, Cip dünyaya gəlməzdi... Yalnız mığmığalar özlərini hiss elətdirəndə evə qayıtdı. Bettinin balaca qızcığazı necə çimizdirdiyinə baxıb, yataq otağına qalxdı və pəncərənin qabağında dayandı. Doğrudanmı, elə bu gün o, meşədə uzanmışdı və yanaqları ilə ümitsizlik dolu göz yaşları axırdı? Şam ağaclarından solda ay doğurdu, solğun göydə hələlik ay güclə görünürdü. Hansısa yeni dünya, sanki, sehlənmiş bağ!

Bütün gecəni dizlərinin üstündə kitab oturdu, ancaq kitabı oxumadı, onda hansısa çevriliş baş verirdi: bu, onun ilk məhəbbəti idi! “Mən”in “sən”də əriməsi, ehtiraslı itaət, öz iradəsindən imtina eləyib, tamamilə qovuşmağa hazır olan dəfədən, qeyri-ixtiyari arzu idi.

Yatdı və yuxu da görmədi, ancaq yuxudan yorğun və əzgin halda oyandı. Çimməyə tənbellik eləyirdi və bütün səhəri balaca Ciplə birlikdə çimərlikdə etinasız halda oturdu. Söz verdiyi kimi orada, qayanın tağının altında onunla görüşməyə mənəvi gücü çatacaqdımı? Uzun illərdən bəri ilk dəfə Cip gözlərini Bettinin gözlərindən yayındırır, baxan kimi onun çox şeydən xəbər tutacağından qorxurdu. Çaydan sonra sıldırma doğru yola düşdü: əgər getməsəydi, o, bura gələrdi. Xidmətçilərin onu iki gün ardıcıl burada görmələrini istəmirdi.

Axırıncı avqust günü nədənsə xüsusilə isti və bərəkətli oldu. Buğda artıq yığılmışdı, almalar yetişmişdi, moruqlar uzaqdan çağırırdı, yumşaq, yuxulu buludlar ağ-mavi səmada süzürdülər, dəniz gülümsəyirdi. Dənizdən uzaqlaşaraq çay boyunca gedirdi. Bu tərəfdə şam ağacları bitməmişdi, qonur torpaq daha bərəkətli idi. Yonca çəmənliyindəki yenicə qalxan yoncaların üzərində arılar vızıldaşırdı, ağ döşlü qaranquşlar cəld aşağı uçur və yenidən qayıdıb gəlirdilər. Cip bir dəstə kəsmi çiçəyi yığdı. Sıldırma yaxınlaşanda tağın altında onun oturduğunu gördü. O, sahələ baxır, baxışlarıyla onu axtarırdı. Bura çox sakitlik idi, arıların uğultusu və milçəklərin

dızılıtsı eşidilmirdi, yalnız uzaqlardan alçaq dalğaların zəif şappılıtsı eşidilirdi. O, hələ də qızı görmürdü və birdən qızı belə bir fikir həyəcanlandırdı: “Əgər mən bir addım da ataramsa, bu, həmişəlik olacaq!” Nəfəsini tutub, kasını dəstəsini dodaqlarına yaxınlaşdırdı. Sonra onun necə ah çəkməsini eşitdi və irəli sıçrayıb dedi:

– Mən buradayam.

O, qızın əlindən yapışdı və bircə söz belə demədən tağın altına getdilər. Çiyin-çiyinə quru qumun üzəriylə addımlayırdılar, sıldırımından dırmaşaraq, çəmənlikdən keçdilər və hasara alınmış mal-qara arxasına girdilər. O, qapını açdı və qız içəri keçəndən sonra qızı qucaqlayıb dodaqlarından öpdü. Mən dəfələrlə öpülmüş qız üçün bu, ilk öpüş idi! Qorxunc dərəcədə ağararaq, ondan kənara çəkildi və qarıya söykəndi, sonra dodaqları titrədi, gözləri tutqunlaşdı, ona, sanki, ağlını itirmiş halda baxırdı və birdən əlləriylə üzünü örtüdü. Hıçqırıqlar boğazını tutmuşdu, ona elə gəlirdi ki, indicə ürəyi partlayacaq. O, cəsarətsiz, özünü itirmiş halda, qızın əlindən yapışdı, onu dilə tutaraq, qulağına nəsə pıçıldayırdı, ancaq heç nə kömək eləməirdi, qız ağlamağına ara vermirdi. Bu öpüş, sanki, onun ürəyindəki səddi qırılmış, bu dəqiqəyə qədər olan bütün həyatını silmişdi, bu nə isə qorxunc və olduqca gözəl idi. Nəhayət, qız mızıldandı:

– Bağışlayın... Oy, bağışlayın... Mənə baxmayın. Bir qədər kənara çəkilin və mən... İndi hər şey yaxşı olacaq.

O, dinməzəcə deyilənə əməl elədi və qarıdan keçərək sıldırımın kənarında arxası qıza, üzü dənizə tərəf oturdu.

Cip taxta qarıdan elə möhkəm yapışmışdı ki, barmaqları ağrıyırdı. Günəş işığında qılgılcım saçan, dənizə doğru uçan, tədricən mavi göyün fonunda ağ ləkələrə çevrilən kəpənəklərə baxırdı.

Bunun həqiqət olduğuna heç cür inanmırdı. Bu, olduqca güclü, şirin, qorxuducu hiss idi və dedi:

– İcazə verin, evə gedim. Sabaha qədər!

Inventas vitam
juvat excoluisse
per artes

– Əlbəttə, Cip, necə istəyirsən.

O, qızın əlini yanığına sıxdı və öz əlini sinəsinin üstünə qoyaraq, yenidən dənizə baxmağa başladı. Cip evə getmədi, uzun müddət şam meşəsində oturdu, yalnız toranlıq qatılmasından və göydə ulduzlar parlamaya başlayandan sonra ayağa qalxdı, səma həmin çəhrayı-bənövşəyi rəngdəydi, görüşlərin təsdiq elədikləri kimi, xeyirxah ruhların paltarlarının rəngi var.

Gecədən xeyli keçmiş, saçlarını darayıb qurtarandan sonra pəncərəni açdı və eyvana çıxdı. Yatmış evdə nə bir səssəmirmir, nə də kiminsə necə nəfəs alması eşidilirdi! Qızın üzü, əlləri, bütün bədənini tonqaldaymış kimi yanırıdı. Ay onun yuxusunu qaçırırdı. Dənizdə qabarma başlamışdı və dalğalar gah qalxır, gah da enirdi. Qumlu yarıqlar qarlı təpələr kimi görünürdü. Həmişə aylı gecələrdə olduğu kimi, hər şey qeyri-adi idi. Birdən şam ağacından düşən kölgə tərpendi, az-az! Ağacın gövdəsinə söykənərək, orada Sammerhey dayanmışdı, onun sifəti indi gövdənin fonunda görünürdü. Ay onun gözlərinin üstünə qoyduğu əllərini işıqlandırır. Sonra o, hansısa yalvarıcı bir hərəkətlə əllərini qıza doğru uzatdı. Cip tərpenmir və birbaşa ona baxırdı. İndiyə qədər hiss eləmədiyi bir duyğuyla Sammerheyin ona doğru gəldiyini görürdü. Budur, o, yuxarı baxaraq dayandı. Onun sifətində ehtiras, yalvarış, izzət ifadəsi vardı və qız bütün bunları görür, onun pərəstiş dolu pıçıltısını eşidirdi:

– Bu, sizsiniz, Cip? Doğrudan, bu, sizsiniz? Siz necə də cavan görünürsünüz!

VII fəsil

Həmin vaxtdan, Cip ona təslim olan gündən özünü ovsunlanmış kimi hiss edirdi: axı o heç vaxt sevgiyə inanmırdı, heç vaxt düşünmürdü ki, indi sevdiyi kimi sevə bilər! Sanki, gündüzləri və gecələri yuxuda keçirdi. Əgər əvvəllər evlilik

həyatının sirlərini başqalarıyla bölüşməyi mümkün hesab eləmədisə, indi, ümumiyyətlə, onun üçün başqaları mövcud deyildi. Təkcə atası haqqında fikir onu üzürdü. Atası Londona qayıtmışdı və qız hər şeyi ona danışmağa borclu olduğunu bilirdi.

Cip ayın axırına kimi dənizin kənarında qalmalı olsa da, hələ ayın axırı çatmamış getdi və Bettiyə balaca Ciplə birlikdə iki gün sonra gəlməyi tapşırırdı. Klubdan qayıdan, müalicə vaxtı ağarmış Uinton onu evdə tapdı.

Cip axşam paltarını geymişdi. Günəşdə yanıb qızılı rəng almış sifəti və boynu çiyinlərinin ağırlığını daha aydın nəzərə çarpdırırdı. O, qızını heç vaxt belə görməmişdi, gözlərinin nə vaxtsa belə işlədiyini xatırlamırdı. Razılıq əlaməti olaraq köks ötürdü. Qız çoxdan açmayan, amma birdən nəyi varsa açan çiçəyi xatırladırdı. Cip baxışlarını ondan yayındırır və bütün axşamı öz etirafını təxirə salırdı. Ona asan deyildi, qəti asan deyildi! Nəhayət, atası “yatmamışdan əvvəlki” siqaretini çəkəndə qız onun oturacağı yanında xalçanın üstündə oturdu və atasının sifətini görməmək üçün onun dizinə söykəndi, eynən ilk balından sonra atasının etirafını eşitdiyi gün olduğu kimi.

– Ata, yadımdamı, bir dəfə mənə dedin ki, sənin və anamın bir-birinizə bəslədiyiniz hissi mən başa düşə bilmirəm?

Uinton susdu və qız davam elədi:

– İndi mən bilirəm, bu necə olur. Ölməyə razı olarsan, amma ondan imtina eləməyə yox.

– Kimdən? Sammerheydən?

– Hə. Mən heç vaxt sevməyəcəyimi düşünürdüm, ancaq sən haqlıymışsan.

Haqlı! Kədərli sükut içində o, tələsik düşündü: “Neyləməli? Mən neyləyə bilərəm? Onun boşanmasına nail olmağa cəhd eləyimmə?”

Qızın səsini onu təşvişə saldı, ya vəziyyətin ciddiliyimi həyəcanlandırdı, hər nəydisə, qızını Fiorsendən ötrü itirdiyi

Inventas vitam
juvat excoluisse
per artes

həmin günlərdə olduğu kimi qəzəblənmədi. Məhəbbət! Qızın anasını və onun özünü birdən yaxaladığı vaxtlarda olduğu kimi! Bu gəncə olan məhəbbət? Xoşagələn cavan oğlan, yaxşı at çapan, qızı başa düşmək olardı! Bax bircə necə hərəkət eləməli olduğunu da bilsəydi! Əlini qızının çiyinə qoyub dedi:

– Cip, onda biz boşanma işləriylə məşğul olmalıyıq, yalnız bundan sonra...

– Çox gecdir. Əgər istəyirsə, qoy o, məndən boşansın!

Çox gecdir? Gözlənilmədən xatırladı ki, qızına həтта bircə acı söz deməyə belə haqlı deyil və susdu. Cip davam elədi:

– Mən onu bütün varlığım ilə sevirəm. Mənim üçün bunun necə olacağı, gizlinmi, açıqmı, heç fərqi yoxdur. Bu barədə nə düşünəcəklərinin mənim üçün heç fərqi yoxdur.

Qız atasına tərəf döndü. O heç vaxt Cipi belə görməmişdi! Bütünlüklə alışıb-yanırdı, tamam tənənfəs olmuşdu, gözlərində balalarını təhlükə gözləyən pişiyin, ya da pələngin baxışlarında olan ehtiyatlılıq vardı. Hələ qızlığında atla hündür sədləri aşanda sifətinin necə gərgin olduğunu xatırladı. Nəhayət, atası sükutu pozdu:

– Bunu mənə əvvəl demədiyiniz üçün təəssüflənirəm.

– Mən bacarmadım. Hələ özüm də bilmirdim. Oy, ata, mən həmişə səni kədərləndirirəm! Məni bağışla.

Qız onun əlini alışıb-yanan yanağına qoydu və o düşüncəli: “Bağışlamaq? Yəqin, mən bağışlıram. Məsələn onda deyil, məsələn ondadır...”

Mənzərə bütün aydınlığı ilə gözləri qarşısında canlandı. Cipi sevgilisi haqqında danışmağa başlayacaqlar, qızı haqqında dildən-dilə şeyiələr dolaşacaq, qızı da, elə o özü də hamıdan gizlənməli olacaq, xəlvəti, aradabir görüşəcəklər, bu sirri həтта öz balaca nəvəsindən də gizləyəcəklər. Ah, yalnız bu yox! Həтта hər halda, bu da yaxşıydı, nəinki bəd dillər, hər şeylə maraqlanan gözlər, səni görəndə göz vuran, ya da qəzəblənən alicənab adamlar! Sammerhey, təqribən, onun özünün dolaşdığı dairəyə mənsub olan adamdır, qapalı kiçik

cəmiyyətlərdə həmişə xüsusilə dedi-qodular daha tez yayılır, onları sürünən alağ otuna da bənzətmək olar. Onun beyni iti işləməyə başlamışdı, ancaq soyuqqanlıqla vəziyyətdən çıxış yolu axtarırdı. Sifətində yenidən sıx meşəlikdən çıxıb qaçan tülkünün görünən ovçunun sifətindəki ifadə canlandı.

– Cip, bunu bilən varmı?

– Yox.

Bu artıq nə isə deməkdir! Qəlbinin lap dərinliklərindən qopan bir hirsə o mızıldandı:

– Bu tip Fiorsen sudan quru çıxarsa və əgər sən əzab çəkərsənsə, mən buna dözmərəm. Biz sənə boşanmana nail olana kimi sən Sammerheylə görüşməkdən imtina eləyə bilərsənmi? Heç kim heç nə bilməmiş bunu yoluna qoymaq lazımdır. Cip, mən elə düşünürəm ki, sən mənim xətrimə buna razı olarsan?

Cip ayağa qalxdı və cavab vermədən bir xeyli pəncərənin qabağında dayandı. Uinton diqqətlə onu izləyirdi. Nəhayət, qız dilləndi:

– Yox, bacarmaram. Biz görüşməkdən imtina eləyə bilərik, iş bunda deyil. İş orasındadır ki, onda mən özümə hörmət eləməyə son qoyaram. Ah, ata, məgər sən Fiorsenin, doğrudan da, məni sevdini başa düşürsən? Mən bunu necə gizlədə bilərəm? Dafna Uinq haqqında, onun sərxoşluğu, uşaq haqqında danışıb özümə hüquqi bəraət qazanım, ya da belə görüntü yaradım ki, istəyirdim o, məni sevsin, bu zaman özüm ona nifrət eləyirdim və mənim üçün fərqi yoxdu: o, mənə sadıqdır, ya yox? Ya da başqası üçün hər şey olduğumu hər dəqiqə hiss edərək bu addımı atım? Ən yaxşısı hər şeyi Fiorsenə danışmaq və xahiş eləməkdir ki, qoy o özü məni boşasın.

– Əgər o istəməsə?

– Onda, heç olmasa, mənim vicdanım təmiz olar və biz istədiyimiz kimi yaşayarıq.

– Bəs balaca Cip?

Sanki, gələcəyə adlamaq istəyirmiş kimi birbaşa öz qabağına baxaraq, Cip ağır-ağır dedi:

– Nə vaxtsa o da başa düşər. Bəlkə də, bütün bunlar o xəbər tutana kimi qurtaracaq. Məgər xoşbəxtlik əbədi olur?

Qız ona doğru əyildi, alnından öpüb otaqdan çıxdı. Dodaqlarının istisi, qoxusu qaldı, sanki, bu qoxu Uintonu haradansa, uzaq keçmişdən vururdu.

Demək, heç nə eləmək olmaz? Belə xarakterli insanlar, adətən, hətta ən yaxınlarının belə iztirablarını elə də dərindən başa düşməzlər, indi o, əvvəllər heç vaxt olmadığı kimi qızının xarakterini başa düşdü. Cipi onun şəxsi hisslərinin əleyhinə getməyə təhrik eləmək mənasızdı! Hər halda, oturub, sadəcə, bütün bunları izləmək, özünün şəxsi ehtirasıyla qızının hər şeyi yandırıb külə döndərən gücünün birləşərək, onda necə təzahür etməsini görmək... həm də, bəlkə də, uzun illər ərzində! Qədim atalar sözü ani olaraq başından keçdi: “Alma alma ağacından uzağa düşməz”. Qız özünü bütünlüklə sevgiyə vermişdi və heç nəyi əsirgəmədən də verməkdə davam eləyəcəkdi, ölçü gözləmədən, düşünmədən! Onun özü kimi, anası kimi!.. Qoy belə olsun! Cipi bəxti rəhmətlik anasına baxanda daha yaxşı gətirmişdi. Əvvəlcədən bəd işlər haqqında düşünmək lazım deyildi. Axı göz yaşları ilə dərdini azalda bilməzsən!

VIII fəsil

Cip yatağına uzansa da, yuxusu gəlmirdi. Başını bir fikir deşirdi: hər şeyi Fiorsenə danışmaq lazımdır. Əgər o xahiş eləyərsə, Fiorsen onu boşamaq istəyərdi, ya yox? Şübhələ-nirdi ki, o, bunu “burjuaziya əxlaqı” adlandırır, onun iradə-sizliyi, kobudluğu, nəhayət, heysiyyətinə toxunulması, əlbət-tə, bütün bunlar güzəştə getməsinə mane olardı. Yox, o heç vaxt boşamayacaqdı! Qız buna əmin idi, yalnız təsadüfən onun özünə də öz azadlığını qanuniləşdirmək lazım gələrdisə – bu, az ağılabatandı – o razılıq verərdi.

Cip bu boşanmadan nə qazanacaqdı? Öz vicdanını sakitləşdirəcəkdı? Ancaq sevdiiynə qəlb ağrıları verərək, öz vicdanı barədə düşünməkdə o haqlıydımı? Evləndiklərindən cəmi bir il sonra özünə məşuqə tapan, hətta onunla arvadının saxladığı və bütün xərclərini ödədiyi evdə görüşməkdən utanmayan birinin vicdanı haqqında danışmaq gülməli deyildimi?

Yox, bütün bunları Fiorsenə danışmaq təhqir olunmuş heysiyyətini lağa qoymaq olardı: axı o, özünün istəmədiyini eləməli olmuşdu.

Heç bir qərar qəbul eləmədən səhər yeməyi yemək üçün aşağı düşdü; nə o, nə də atası axşamkı danışmalarını yada saldılar.

Sonra Cip bir ay burada olmadığından öz donunu qaydaya salmaq üçün otağına qayıtdı. Qapının yüngülcə döyülməsi eşidiləndə günorta idi, qız qapını açdı və qapının ağzında dayanmış Markini gördü.

– Mem, xahiş edirəm, bağışlayasınız.

Cip onu içəri buraxdı. Marki qapını arxasınca bağladı.

– Mister Fiorsen dəhlizdədir, mem. Mən onun zənginə qapını açanda, o, içəri soxuldu. O, mənə, az qala, itələdi və mən onu saxlaya bilmədim.

– Atam evdədir?

– Yox, mem. Mayor kluba qılinc oynatmağa getdi.

– Siz Fiorsenə nə dediniz?

– Dedim, mən baxaram, ancaq mən elə düşünürəm, evdə heç kim yoxdur. Mem, bəlkə, onu hansı yollasa başımızdan eləməyi sınaq?

Cip başını yırğaladı.

– Deyin ki, onu heç kim qəbul eləyə bilməz.

Markinin cod qara qaşlarının altındakı meşəcüllütü gözləri ona kədərli canıyananlıqla baxırdı. O çıxmaq üçün qapını açdı. Fiorsen qapının arxasında dayanmışdı, o, cəld bir sıçrayışla otağa girdi. Markinin əlini qaldıraraq, onun arxasından yapışmaq istədiyini görən qız sakitcə dedi:

Inventas vitam
iuvat excoluisse
per artes

– Marki, xahiş edirəm, orada gözləyin.

Qapı bağlanandan sonra qız tualet masasına yaxınlaşdı, orada dayanıb ərinə baxmağa başladı. Ürəyi elə döyünürdü, sanki, indicə sıçrayıb yerindən çıxacaqdı.

Fiorsen saqqal buraxmışdı, boynu yüngülcə girdələnmişdi, gözləri daha da yaşıl olmuşdu, başqa dəyişikliyi yox idi, qızın onu xatırladığı kimiydi. Qızın ilk fikri bu oldu: “Nəyə görə mənim ona yazığım gəlirdi? O əzab çəkməyəcək, ölənə qədər təslim olmayacaq, onun həyat eşqi iyirmi adama bəs edər”.

İçəri girəndə sifətindəki süni gülüş silinmişdi. O, otağı qıza tanış olan yarıkinli, yarıqorxaq bir ifadəylə nəzərdən keçirdi.

– Hə, Cip, – o dedi və səsi yüngülcə titrədi. – Nəhayət ki! Sən məni öpmək istəmirsənmi?

Necə də axmaqlıqdır! Cip birdən özünü tamamilə sakit hiss elədi.

– Siz atamla danışmaq istəyirsiniz? O, evdə yoxdur.

Fiorsen qəzəblənmiş halda çiyinlərini çəkdi.

– Cip, qulaq as! Mən dünən Rusiyadan qayıtmışam. Bir xeyli pul qazanmışam. Yanıma qayıt! Mən düzələcəyəm, and içirəm! Ah, Cip, yanıma qayıt və sən hər şeyin necə də gözəl olacağını görəcəksən! Mən səni xaricə apararam, səni və *bambina*¹-ni. Romaya gedərik, bir sözlə, hara istəsən, sən necə istəsən, elə də yaşayacağıq. Yalnız mənim yanıma qayıt!

Cip daş kimi hərəkətsiz sifəti ilə dedi:

– Siz mənasız şeylər danışsınız.

– Cip, and içirəm, mən sənənlə müqayisə oluna biləcək qadınla rastlaşmamışam. Bir dəfə də mənə qarşı rəhmdil ol. Məni sına! Sına məni! Mənim Cipim!

Bu faciəli və yalvarış dolu səs indi ona xüsusilə saxta və uşaq hərəkəti kimi göründü. Cip ürəyində özünə yer eləmiş yeni hissini necə güclü olduğunu başa düşdü və bu hiss özünü nə qədər çox bürüzə versə də, qızın sifəti və səsi də bir o qədər sərtləşdi.

¹ Qızı (*ital.*)

– Əgər demək istədiyiniz sözlərin hamısı budursa, xahiş edirəm, çıxın gedin. Mən heç vaxt sizin yanınıza qayıtmaram. Lütfən, bunu birdəfəlik və həmişəlik başa düşün.

Onun yalvarışındansa, sükutu qıza daha çox təsir edirdi, öz adı oğru yerişi ilə qıza tamam yaxınlaşdı, az qala, üzü qızın alınına toxunurdu.

– Sən mənim arvadımsan, – o dedi. – Mən sənin qayıtmağını tələb edirəm. Sən mənim olmalısan. Əgər qayıtmasan, mən ya səni, ya da özümü öldürərəm.

Birdən qızı qucaqlayıb özünə sıxdı. Qız özünü qışqırmaqdan güclə saxlayaraq, tərپənmədən çox sakitcə dedi:

– Məni buraxın, incitməyin məni. Sakitcə oturun. Mən sizə nəşə deyəcəyəm.

Cipin səsinin tonu onu əllərini boşaltmağa məcbur elədi və qızın sifətini görmək üçün bir az aralandı. Qız onun əlini itələyib köhnə palıd sandığının üstündə oturdu və pəncərə altlığını ona göstərdi. Qızın ürəyi ağrıyla döyündü, demək olar ki, fiziki olaraq, ürəkbulanması hiss elədi: o, yaxınlığında dayananda qız konyakın qoxusunu hiss elədi. Hər şey elə təsir bağışlayırdı ki, sanki, qız vəhşi heyvanla bir qəfəsə düşmüşdü, ya da dəlilə bir palataya! Cip onun caynaqlar kimi aralı, uşağına batmağa hazır olan barmaqlarını xatırlayırdı. Elə aydın xatırlayırdı ki, pəncərənin qabağında oturub onun nə deyəcəyini gözləyən Fiorсени görmürdü. Birbaşa onun gözlərinin içinə baxaraq sakitcə dedi:

– Qustav, sən deyirsən ki, məni sevirsən. Mən də səni sevməyə çalışdım, amma bacarmadım, elə əvvəldən. Mən çox çalışdım. Mən düşünürdüm, qadının nə hiss elədiyinin sənin üçün əhəmiyyəti var, hətta bu qadın sənin arvadındırsa belə.

Qız onun sifətinin necə titrədiyini gördü və davam elədi:

– Mən səni sevə bilməyəcəyimi başa düşəndən sonra hiss elədim ki, sənə heç bir haqqım yoxdur. Mən öz haqlarımı da tələb eləmədim, elə deyilmi?

Yenidən onun sifəti titrədi və qız tələsik davam elədi:

– Sən dəfələrlə sevdiyində, məndən bütün həyatım boyu sevgisiz yaşamağı tələb eləyə bilməzdin. – Öz-özünə heyrətlənmiş halda əllərini möhkəmcə sıxaraq qız dilləndi: – İndisə mən sevirəm. Mən qəlbimi başqasına vermişəm. – O, nəsə qəribə, iniltili bir səs çıxartdı və üzünü əlləriylə örtüdü. Cipin başından ani olaraq keçdi: “Dilənçi fəndi: rəhm edin, əziz ser, mərhəmətli olun!” Nə olacaq, o, indi ayağa sıçrayacaq və onu boğacaq? Qapıya doğru tullanıb köməyə çağır-sınmı? Bir neçə uzun və qorxulu an ərzində qız ona baxdı. O, pəncərə altlığının üzərində oturmuşdu, yerində otərəf-butərəfə yırğalanırdı, hələ də əlləriylə üzünü örtmüşdü. Birdən qıza baxmadan əliylə ağzını tutdu və otaqdan çıxıb qaçdı.

Açıq qapıdan Cip Markini gördü, Fiorsen qaçıb yanından keçəndə o hərəkətə gəldi. Cip qapını bağlayıb yatağına uzandı, ürəyi çəkil kimi vururdu. Əgər bu sarsıntıdan sonra Fiorsen yenidən içməyə başlarsa, azmı işlər ola bilərdi?

Mənasız sözlər danışdı, onun qısqaqmağa, qəzəblənməyə nə haqqı var idi? Hansı haqqı? Qız yerindən sıçradı, hələ də titrəyirdi, güzgüyə yaxınlaşdı və ixtiyarsız olaraq saçlarını qaydaya salmağa başladı. Heç bir zədə almaması, sadəcə, möcüzə idi!

Sammerheylə Sent-Ceymsdəki parkda həmin oturacaqda saat üçdə görüşməyi şərtləşmişdilər. İndisə hər şey başqa cür, çətin və təhlükəli oldu. Gözləsin, atasıyla məsləhətləşsinmi? Əgər bu görüşə getməzsə, Brayan narahat olmağa başlayar, düşünərdi ki, ona nəsə bir hadisə üz verib, ya da onun başına lap axmaq fikirlər gələrdi: guya, o, görüşəcəklərini unudub və hətta sevdiyinə görə peşman olub! Bunca səadət dolu günlərdən sonra Sammerhey görüşə gəlməsə, qız özü onun haqqında nələr düşünərdi? Qız, əlbəttə, düşünərdi ki, o fikirləşdi, sevdi və qızın ona layiq olmadığını, belə asanlıqla təslim olan qadına həyatını həsr eləməyin mümkünsüzlüyünü başa düşdü.

Bu iki saati, əqrəblər üçə yaxınlaşana qədər Cip amansız şübhələr içində keçirdi. Əgər getməsəydi, onda o, Beri-stritə gələrdi və bu daha təhlükəliydi. Şlyapasını geydi və cəld Sent-Ceyms sarayına tərəf yola düşdü. Görüşə on dəqiqə gecikdi və dərhal da var-gəl eləyərək, hər dəqiqə boylanıb oturacağı gözdən qoymayan Sammerheyi gördü.

Məşuqələrə məxsus, ancaq kimisə aldada bilməyən həmin etinasız rıqqətlə salamlaşaraq, Qrin-parkdakı xiyabana getməyə başladılar. Qız atası ilə danışğını ona çatdırdı və o, çətirin altından qızın dizinin üstünə qoyduğu əlini möhkəm sıxanda, Fiorsen haqqında da ona danışdı.

O, əlini çəkdi və soruşdu:

– Cip, o, sənə toxundumu?

Bu sual qızı sarsıtdı. Toxundumu? Hə! Sammerheydən nidaya bənzər bir inilti qopdu, dişlərini qıvcırdırdı. Qız ucadan səsləndi:

– Brayan! Lazım deyil! Mən heç vaxt ona icazə vermərəm ki, məni öpsün.

O, güclə özünü qıza baxmağa məcbur elədi.

– Boş şeydir! Hər şey yaxşıdır, – nəhayət, dilləndi.

Qız düz ürəyindən vurulubmuş kimi hərəkətsiz oturmuşdu. Ona görə, qız murdarlanmış, tapdalanmışdı. Hə, əlbəttə! Ancaq heç vaxt qızın ürəyinə toxunulmamışdı, bu ürək yalnız ona məxsusdur, həmişəlik! Görünür, bu, kişilər üçün azdır. O istəyirdi ki, qızın bədəni də toxunulmamış olsun. Bu, düzəlməsi mümkün olmayan iş idi: bu barədə indi yox, əvvəl düşünmək lazımdı. Qız çox məyus halda oturaraq, qabağa baxırdı.

Yanlarında balaca bir oğlan dayandı, oğlan onlara girdə, hərəkətsiz gözləriylə baxdı. Əlində üstünə cem yaxılmış çörək vardı, ağzı və yanaqları tamam bulaşmışdı. Qadın səsi eşidildi: “Cekki! Gəl bura, tez ol!” Oğlan qaçaraq getdi, ancaq üstünə cem yaxılmış çörəyi hələ də əlində saxlayaraq boylanır, sanki, çörəyinin bir parçasını Cipə təklif eləyirdi. Sammerhey qızı qucaqladı:

– Hər şey keçdi, əzizim. Bu, bir də təkrar olunmayacaq. Sənə söz verirəm.

Hə, əlbəttə, o, söz verə bilər, hətta sözünə əməl də eləyə bilər, ancaq həmişə əzab çəkəcəkdə, o adam haqqında düşündəndə həmişə əzab çəkəcəkdə.

– Brayan, – qız dedi, – mən necəyəmsə, yalnız elə də ola bilərəm. Mən sənə üçün başqa cür ola bilmərəm. Mən bunu istəyərdim, ah, necə də istəyərdim!

– Bu barədə düşünmə, – o cavab verdi. – Gedək mənəvimə, çay içək. Orada heç kim yoxdur. Xahiş edirəm!

O, qızın əlindən yapışdı və Cip hər şeyi unutdu, yalnız onunla bir yerdə olmağın sevinci qaldı.

IX fəsil

Fiorsen Markinin yanından, sanki, kor kimi qaçaraq küçəyə çıxdı, heç yüz addım getməmiş geri qayıtdı. Şlyapasını yaddan çıxarmışdı. Hələ də qapıda dayanan xidmətçi geniş-kənarlı şlyapasını uzadaraq, qapını onun üzünə bağladı.

Fiorsen Pikadilliyə tərəf yola düşdü. Əgər Cipun sifətinəki həmin ifadə olmasaydı, o, nələrlə eləməzdi! Əzabverici qısqançlıqla bərabər, sanki, hansısa qorxunc yükədən azad olubmuş kimi bir yüngüllük hiss edirdi. Demək belə, arvadı onu heç vaxt sevməyibmiş? Heç vaxt? Mümkün olan şey deyil! Belə bir ehtirasla sevdiyi qadının onu heç vaxt eyni ehtirasla sevməməsi ağlabatan deyildi! Gözləri qarşısında Cipun xəyalı canlanırdı, həmişə güzəştə gedirdi, həmişə. Bu, bütünlüklə riyakarlıq ola bilməzdi! Axı o, adi adam deyildi, gözəgəlimliydi, ...ya bəlkə, yalnız başqa qadınlar belə düşünürdülər? O, nə deyirdisə hamısı yalandır, heç şübhəsiz ki, yalan deyirdi!

Kafeyə girib konyak sifariş verdi. Onun üçün üstündə nə qədər içildiyi qeyd olunan dolçada konyak gətirdilər. O, xeyli oturdu. Ayağa qalxıb çıxanda isə doqquz adamın

payını içmişdi, qanının qəzəbdən qaynadığını hiss elədi, qəlbində isə tamamilə alicənablıq hissi var idi. Neynək, qoy sevsin! Amma ona da icazə verin ki, arvadının məşuqunun boğazına əlini çatdıra bilsin! Birdən o, yerindəcə donub qaldı. Reklam eləyən adamın əlindəki lövhədə aşağıdakı sözlər yazılmışdı:

“Dafna Uinq. Panteon. Dafna Uinq. Plastik rəqslər. Hərə-kətlərin poeziyası. Bu gün saat üçdə. Panteon. Dafna Uinq”.

Bax kim onu əsl məhəbbətlə sevirdi – balaca Dafna! Artıq saat dördə işləyirdi. Salona girərək, hansısa acı məmnunluq hissiylə səhnəyə yaxın olan parterdə əyləşdi. Taleyin acı istehzası!.. Aha, budur, qız səhnəyə çıxır. Şəffaf muslindən don geymiş, sifəti kostyumuna uyğun gəlsin deyər, həddən artıq ağardılmış rəqqasə. Qız barmaqlarının ucunda dayanıb, əlini ipək kimi yumşaq, qıvrım saçlarının üzərində tağ kimi əyərək ağır-ağır fırlanırdı.

Səfeh duruşdu! Amma onun sifətində əvvəlki kimi diş göyərçini xatırladan mülayim ifadə var idi. Duruşu xoşagələnlə olmasa da, onun rəqsindəki ilhamvericilik Fiorseni sarsıtdı. Qız bir ayağının üstündə dönərək, səhnənin bu başından o başına uçurdu, bir anlığa qaraya bürünmüş, sifəti də eynən elə ağardılmış Pyero qızı tutdu. Qızın ayaqlarından yapışaraq yuxarı qaldırdı, qız yenə də əllərini başının üzərində tağ kimi tutaraq, bir ayağı üstə buruldu, o biri ayağını qatlayıb, ikincisinin dizdən olan büküyünə söykəyərək dayandı. Sonra Pyero qızın belini qucaqladı və qız barmaqlarının üstündə dayanmaqda davam eləyərək, digər ayağını yuxarı qaldırdı; bütün bədəni ilə titrəyirdi. Onun titrəyən bədəni tamaşaçılarda bunu eləməyin necə çətin olması təəssüratını yaratmalıydı. Nəhayət, tamam ayağa qalxaraq, qız səhnənin arxasına uçdu və sifətində diş göyərçinin sifətində olduğu kimi ilhamlı bir ifadə donmuş halda geri, səhnəyə qaçdı. Onun ayağının ucları ağappaq ağarırdı. Hə, səhnədə o, heyranedicidir! Fiorsen “Bravo!” qışqıraraq, əlini yuxarı qaldıraraq əl çalmağa başladı.

Inventas vitam
juvat excoluisse
per artes

Qızın gözlərinin dərhal girdələndiyini gördü, ancaq bu, bir qısa andan çox çəkmədi. Qız onu gördü. “Məni yaddan çıxarmaq elə də asan deyil!” – o düşündü.

Sonra qız ikinci rəqsini ifa etdi. Bu dəfə tamaşaçılar onun bədəninin əksini səhnənin ortasında düzəldilmiş süni, balaca, yosunlarla örtülmüş göldə də görə biləcəkdilər. “Ofeliyanın sonuncu rəqsi”, – Fiorsen istehzayla gülümsədi. Qız dəniz dalğası rəngində, ətəkləri bir neçə yerdən kəsik olan yüngül xalatdaydı, bu xalatda onun ayaqlarının gözəlliyi daha aydın hiss olunurdu. Saçlarına qızçıçəyi və göy çiçək səpələnmiş halda sudakı yorğun, solğun, həsrətli əksinin ətrafında fırlanırdı. Sonra surəti açmaq üçün sifətinə iztirablı bir ümitsizlik ifadəsi verərək, qız səhnədə qəzəblə fırlanmağa başladı və nəhayət, səhnənin parlayan işıqlarının altında süni gölə girdi və kağızdan olan suzanbağlarının arasında üzməyə başladı. Qız əvvəlkitək heyranedicisi idi: parlaq gözləri, yarı açılmış dodaqları, dağınıq saçları çox gözəldi!

Fiorsen yenidən əllərini yuxarı qaldırdı və yenidən “Bravo!” qışqıraraq, əl çalmağa başladı.

Pərdə endirildi, ancaq Ofeliya onu gördüyü üçün mü, ya tamaşaçılarda həqiqətən də boğulması illüziyasını qorumaq xətrinəmi daha səhnəyə çıxmadı. Belə “teatrallıq” həmişə ona xas olan cəhət idi.

Kətan kostyumlarda bir-birinin qarnına vuran iki klouna bərkdən “tfu!” deyərək ayağa qalxıb çıxdı. Bir parça kağızda “Məni görmək istəyirsinizmi? Q.F.” yazıb onu artistlərin otağından içəri verdi. Ona cavab verdilər:

– Ser, miss Uinq bir dəqiqədən sonra sizi qəbul eləyə bilər.

Fiorsen dəhlizdəki suvanmış divara söykənərək, yelçəkəndə dayanmışdı və öz-özündən soruşurdu ki, mən nəyə görə buradayam və o, mənə nə deyəcək?

Qız artıq şlyapasını geymişdi, teatrın işçisi onun laklanmış ayaqqabılarının bağlarını bağlayırdı. Dafna Uinq onun başı üzərindən əlini Fiorsenə uzatdı.

– Ah, mister Fiorsen, necəsiniz?

Fiorsen onun balaca, nəm əlindən yapışıb, qızın baxışları ilə rastlaşmamağa çalışaraq, onu ani olaraq nəzərdən keçirdi. Qızın sifəti əvvəlki kimi qalsa da, bir az dəyişmişdi. Qızın özünü daha güclü, əzmlı hiss elədiyi duyulurdu, yalnız qüsursuz elastiki bədəni dəyişməmişdi. İşçi mızıldandı: “Xudahafız, miss” – və çıxdı.

Dafna Uinq yüngülcə gülümsədi.

– Mən çoxdandı sizi görmürdüm.

– Hə, mən xaricdəydim. Siz həmişə olduğu kimi, çox gözəl rəqs eləyirsiniz.

– Ah, elədir, baş verənlər mənim rəqsimə təsir eləməyib!

Özünü ələ alaraq birbaşa qızın sifətinə baxdı. Doğrudanmı, bu, onun yaxasına yapışan, onu azacıq da olsa, məhəbbət haqqında yalvarışları, göz yaşları, öpişləri ilə təngə gətirən həmin qızıdır? İndi o, yaraşığı idi. Əvvəl olduğundan çox yaraşığı idi!

– Öp məni, balaca Dafna! – o dedi.

Dafna Uinq tərpənmədi. Ağ dişləri ilə alt dodağını dişləyib cavab verdi.

– Ah, yox, təşəkkür edirəm! Bəs missis Fiorsen necədir?

O, kəsə cavab verdi.

– Onunla qurtarmışam.

– Ah! O, sizdən ayrılıb?

– Yox. Bəsdir, onun haqqında danışdıq, daha bəsdir!

Dafna Uinq yerindən tərpənmədən hər cür artist əşyaları ilə dolu olan otağın ortasında dayanmışdı. O, işgüzar tərzdə dedi:

– Siz elə də nəzakətli deyilsiniz, doğru deyilmi? Bu, sadəcə, məzəlidir. Bilmirəm, sizi görməyimə şadamımı? Mənim üçün olduqca çətin oldu, siz özünüz başa düşürsünüz, missis Fiorsen isə özünü mələk kimi apardı. Nəyə görə bura gəlibsiniz?

Doğrudan, hə? Niyə gəlmişdi? Başında ani bir fikir şimşək kimi çaxdı: “O, mənə unutmayağa kömək eləyəcək”. Sakitcə dedi:

– Dafna, mən qəddarlıq eləmişəm. Mən öz günahımı yumaq üçün gəlmişəm.

– Ah, yox! Siz heç nəyi qaytara bilməzsiniz, yox, sağ olun! – Qız əlcəklərini geyməyə başladı. – Bilirsinizmi, siz mənə çox şey öyrətdiniz və mən buna görə sizə minnətdaram. Ah, siz saqqal buraxıbsınız? Elə düşünürsünüz, bu, sizə yaraşır? Yox, əksinə, Mefistofeli xatırladırsınız.

Fiorsen onun çox gözəl üzünə diqqətlə baxmağa başladı, heyrətləndirici dərəcədə ağ olan dərisində zəif də olsa, al qızartılar görünürdü. Bu nə deməkdi, qız ona lağ edirdimi? Dafna Uinq və belə işgüzar əda!

– İndi sən harada qalırsan? – o soruşdu.

– Atamgildən ayrı, studiyada yaşayıram. Əgər istəsəniz, gələ və baxa bilərsiniz. Ancaq bir şeyi dərhal başa düşməlisiniz, artıq mənə sevgi lazım deyil, daha istəmirəm!

Fiorsen dişlərini ağardaraq hırıldadı.

– Hətta başqaları ilə də? – o soruşdu.

Dafna Uinq sakit cavab verdi:

– Xahiş edirəm, mənimlə bir lediylə olduğu kimi rəftar eləyəsiz.

Fiorsen dodaqlarını dişlədi.

– Mən sizi bir stəkan çay içməyə dəvət eləmək şərəfinə nail ola bilərəmmi?

– Təşəkkür edirəm, mən çox acam. Gündüz çıxışlarım olanda səhər yeməyini yemirəm. Elə düşünürəm, belə yaxşıdır. Mənim Ofeliyanı necə rəqs eləməyim xoşunuza gəldimi?

– Tamamilə gözəldir!

– Bunu güzgülərin köməyi ilə eləyirlər və orada məfillərdən toxunmuş tor da var. Amma sizdə belə təəssürat yarandı ki, mən ağılımı itirmişəm? – Fiorsen başını tərpətdi. – Mən çox sevindim. Hə, gedirikmi? Mən elə çay içmək istəyirəm.

Qız geri döndü, güzgüdə özünə baxdı, hər iki əli ilə şlyapasını düzəltdi, bir anlığa öz misilsiz qamətini nümayiş elətdirərək stulun arxasından asılmış çantasını götürdü və dedi:

– Əgər etiraz etməzsənizsə, siz qabaqda getsəniz, yaxşı olar. Belədə biz diqqəti öz üzərimizə çəkmərik. “Raffelya”nın yanında görüşərik, orada çox ləzzətli şeylər var. *Au revoir*.¹

Tamamilə kökündən silkələnmiş, ovqatı təlx olmuş halda, qəribə bir küskünlük içində Fiorsen Koventri-striti keçdi, boş olan “Raffelya” restoranına girdi və pəncərənin qabağında masa tutdu. Palıd sandığın üzərində oturmış Cipin surəti rəqqasəni tamamilə vurub qəlbindən çıxardı. Ancaq başını qaldıranda Dafna Uinqi gördü, küçədə dayanıb vitrinə düzülmüş pirojnalara diqqətlə baxırdı. Sonra o da içəri girdi.

– Ah, siz artıq buradasınız? Bilirsiniz, mən qəhvə ilə şirni, qoz tortu, şirin badam qurabiyəsi istərdim, oy, tortun üzərinə azacıq da qaymaq vursunlar! Siz etiraz eləmirsiniz? – Stulda oturandan sonra qız onu nəzərdən keçirməyə başladı.

– Hansı xarici ölkədəydiniz?

– Stokholmda, Budapeştdə, Moskvada və başqa yerlərdə.

– Çox gözəl! Siz necə düşünürsünüz, mən Budapeştdə və ya Moskvada uğur qazana bilərəmmi?

– Mümkündür. Siz tipik ingilis qızısınız.

– Ah, siz elə düşünürsünüz, mən tipik ingilis qızıyam?

– Sözsüz. Sizin tipiniz... – O, özünü bu sözləri deməkdən güclə saxladı: “Sizin bayağı tipinizlə çətin ki, hansısa ölkədə uğur qazanmaq olar”.

– Mənim gözəllik tipim?

Fiorsen gülümsədi və başıyla təsdiqlədi.

– Deyəsən, bu, sizin mənə indiyə kimi dediyiniz sözlərin ən yaxşısıdır. Amma, hər halda, mən yunan, bütprəst tipi olmaq istərdim.

¹ Xudahafiz (*fr.*)

Inventas vitam
juvat excoluisse
per artes

Qızın qaməti parlaq işıqda heyrətləndirici dərəcədə təmiz və zərif görünürdü. O dedi:

– Balaca Dafna, siz, yəqin ki, mənə nifrət eləyirsiniz. Axı siz mənə nifrət eləməlisiniz.

Dafna Uinqin girdə, boz-mavi gözləri konfetlərə indicə necə baxırdısa, ona da eləcə baxırdı.

– Yox. İndi mən artıq sizə nifrət eləmirəm. Əlbəttə, mən hələ də sizi sevsəydim, sizə nifrət edərdim. Bu qərībədir, deyilmi? Axı insanın murdar olduğunu bilib, ona nifrət eləməmək olar?

– Demək, siz elə düşünürsünüz, mən murdaram?

– Məgər deyilsiniz? Sizə başqa ad tapmaq da olmaz! Təkcə başıma nə oyunlar açdığınızı fikirləşirsinizmi?

– Amma, hər halda, siz mənimlə bir fincan çay içməkdən boyun qaçırmadınız!

Dafna Uinq tortu yeməyə girişdi və ağzını doldurub dedi:

– Bilirsinizmi, mən indi müstəqiləm və həyata bələdəm. Buna görə də sizdən qorxmuram.

Fiorsen onun qolundan, nəbzinin vurduğu yerdən yapışdı. Qız ona baxdı, qaşığı digər əlinə verib yeməyə davam elədi. Fiorsen ilan sancıbmış kimi əlini geri çəkdi.

– Siz dəyişibsiniz, bu, şübhəsizdir!

– Siz bunu gözləməirdiniz, elə deyilmi? Bilirsiniz, belə sınaqlar əbəs olmur. Düşünürəm, mən dəhşətli dərəcədə axmaq olmuşam... – Qız qaşığı qaldırdı və yeməyinə ara verdi. – Hər halda...

– Mən sizi hələ də sevirəm, balaca Dafna!

Qız yüngülcə köks ötürdü.

– Bu sözləri eşitmək üçün əvvəllər mən nələr verməzdim!

Qız döndü, tortun üstündən seçib iri qozu götürdü və ağzına qoydu.

– Siz studiyama baxmağa gələcəksinizmi? Ora mənim üçün olduqca rahatdır və həm də yenidir. Mən həftədə iyirmi beş funt alıram, sonrakı müqavilələrə görə isə otuz funt

alacağam. Missis Fiorsenin bunu bilməsini istərdim... Ah, mən unuttum. Axı ondan danışanda sizin xoşunuz gəlmir, bəs nəyə görə? Mən istərdim, siz bu suala cavab verəsiniz. – Onun qəzəbli sifətinə baxıb, qız davam elədi, – mən sizdən zərrəcə də qorxmuram. Əvvəllər isə qorxurdum. Bəs qraf Rosek necədir? Hələ də elə solğundur? Bəs siz nəyə görə özünü üçün heç nə sifariş vermirsiniz? Siz heç nə yemirsiniz? Bilirsiniz, mən bundan sonra nə yeyərdim? Şokoladlı ekler, selter suyu ilə moruq dondurması bir dilim naringi ilə.

Qız içkini çöplə ağır-ağır içib, çöpü naringi diliminə toxundurandan sonra onlar restorandan çıxıb maşına əyləşdilər. Yolda Fiorsen qızın əlindən yapışmaq istəyirdi, amma qız əllərini sinəsində cütləyərək sakitcə dedi:

– Sənin səfeh hərəkətlərin var, maşında özünü necə belə apara bilirsən?

Əlini hirsələ geri çəkərək, yandan qıza baxmağa başladı. Doğrudanmı, bu qız onunla oyun oynayırdı? Ya doğrudan da, qızın daha ona heç bir marağı yox idi? Bu, ona inanılmaz göründü. Maşın Soxonun dalanları ilə gedərək, nəhayət, dayandı. Dafna Uinq dəhlizin işığını yandırdı və sağdakı yaşıl qapıya doğru getdi, qapını öz açarı ilə açaraq dedi:

– Belə kasıb guşədə yaşamaq mənim çox xoşuma gəlir. Bu, nəyə, daha ciddi və peşəkarcasındadır. Əlbəttə, bu, studiya yox, karton emalatxanasının arxa otağıdır. Amma sənət üçün, hətta balaca bir yer uğrunda da mübarizə aparmaq xoşdur.

Onlar yaşıl xalça döşənmiş bir neçə pillə qalxdılar və tavanında işığı olan böyük bir otağa girdilər, otağın divarlarına sarı azaliya rəngində olan yapon parçasından üzlük çəkmişdilər. Dafna Uinq, sanki, öz otağının səliqəsindən heyretə düşübmiş kimi bir anlığa sükut içində dayandı, sonra divarları göstərərək dedi:

– Bu, mənim çox vaxtımı aldı. Hər şeyi özüm eləmişəm. Mənim balaca yapon ağaclarıma baxın, məgər gözəl deyillərmi?

Yuxarıdan işıq düşən yüksək pəncərə altlığında səliqə ilə altı balaca ağac düzülmüşdü.

– Məncə, bu otaq qraf Rosekin xoşuna gələrdi, – qız birdən dedi. – Burada nəşə bir orijinallıq var, deyilmi? Başa düşürsünüz, mən özümü bütün bunlarla əhatə etmək istəyərdim... bir sözlə, siz başa düşürsünüz. Mənim sənətimdə də nə isə orijinal bir şey olmasını istərdim. Müasir dövrdə bu elə mühümdür. Burada mənim yataq otağım, hamamım və mətbəxim var, hər şey ev şəraitində, əlimin altındadır, həmişə isti suyum var. Bu otaq mənim valideynlərimə qəribə gəlir. Onlar bəzən gəlir, baxır, ancaq heç cür alışa bilmirlər, əlbəttə, buralar kasıblar məhəlləsidir. Ancaq mən düşüncüm ki, artist bütün bunlardan yüksəkdə dayanmalıdır.

Birdən Fiorsen təsirlənmiş halda dedi:

– Elədir, balaca Dafna.

Qız ona ani olaraq baxdı və güclə hiss olunacaq tərzdə köks ötürdü.

– Siz mənimlə niyə belə elədiniz? – qız soruşdu. – Çox təəssüf ki, mən indi sevə bilmirəm! – Birdən qız əlinin arxasıyla gözlərini sildi. Həqiqətən də, mütəəssir olmuş Fiorsen ona doğru addımladı, ancaq qız onu özündən kənarlaşdırdı və qızın kirpiklərində göz yaşları işildadı.

– Lütfən, divanda əyləşin. Siqaret çəkmək istəyirsiniz? Məndə rus siqaretləri var. – Qız qızılı kareliya ağcaqayımından düzəldilmiş masanın yeşiyindən çəhrayı rəngli siqaret qutusu çıxardı. – Burada məndə hər şey, demək olar ki, rusların və yaponlarındır. Mən düşünürəm, bunlar hər şeydən daha yaxşı ab-hava yaradırlar. Mənim balalaykam var. Siz onda çala bilərsinizmi? Yox. Çox təəssüf! Əgər mənim skripkam olsaydı... Mən sizə yenidən qulaq asmağı çox istərdim. – Qız əllərini yumdu. – Buxarının qabağında sizin üçün necə rəqs elədiyimi xatırlayırsınızmi?

Fiorsen bunu çox yaxşı xatırlayırdı! Barmaqlarının arasındakı siqaret titrədi və o, xırıltılı səslə dedi:

– Dafna, indi rəqs eləyin!

Qız başını yırğaladı.

– Mən sizə iynənin ucu qədər də inanmıram və heç kim də inanmazdı, elə deyilmi?

Fiorsen ayağa sıçradı.

– Nəyə görə məni bura çağırıdınız? Siz özünüzü nə hesab edirsiniz, siz balaca...

Qızın gözləri girdələndi, ancaq səsinə qaldırmadan dedi:

– Mən düşündüm ki, öz taleyimin sahibi olduğumu görmək sizin üçün xoş olar, vəssalam. Əgər xoş deyilsə, sizi burada saxlayan yoxdur.

Fiorsen yenidən divanda oturdu. Tədricən onda belə fikir yaranmağa başladı ki, qız düz deyir. O, tüstü burumları buraxaraq gülümsədi.

– Nəyə gülürsünüz? – qız soruşdu.

– Mən yalnız onu düşünürəm, balaca Dafna, siz mənim özüm kimi eqoistsiniz.

– Mən eqoist olmaq istəyirəm. Bu, həyatda çox mühümdür, elə deyilmi?

Fiorsen yenidən güldü.

– Lütfən, səy göstərməyin, siz həmişə eqoist olubsunuz.

Qız oturacaqda oturdu və ciddi dedi:

– Yox, mən sizi sevəndə eqoist deyildim. Ancaq mən bundan heç nə udmadım, elə deyilmi?

– Dafna, bu, sizi qadın elədi. Sizin sifətiniz başqadır. Ağızınız daha gözəl olub. – Dafnanın yanaqlarında qızartılar görünməyə başladı, bunu sezən Fiorsen qızgınlıqla davam elədi. – Əgər siz indi məni sevsəydiniz, əsla məni təngə gətirməzdiniz. Ah, mənə inana bilərsiniz! Mən...

Qız başını yırğaladı.

– Məhəbbət haqqında danışmayaq. Yaxşımı? Siz Moskvada və Peterburqda böyükmü uğur qazandıınız? Bu, doğrudan da, möcüzədir, böyük, əsl uğurdur!

Fiorsen qaşqabaqlı halda cavab verdi:

Inventas vitam
juvat excoluisse
per artes

– Mən çoxlu pul qazanmışam.

– Demək, siz çox xoşbəxtsiniz?

“Doğrudanmı, o həтта istehza eləməyə də qadirdir?”

– Mən bədbəxtəm.

O ayağa qalxıb qıza yaxınlaşdı. Qız başını qaldırıb onun sifətinə baxdı.

– Bədbəxt olduğunuz üçün çox təssüfləndim. Mən bədbəxt olmağın nə demək olduğunu bilirəm!

– Balaca Dafna, siz mənə kömək eləyə bilərsiniz. Mənə unutmğa kömək eləyə bilərsiniz.

O susdu və əlini qızın çiyinə qoydu. Qız yerindən tər-pənmədən dedi:

– Yəqin, siz missis Fiorseni unutmaq istəyirsiniz?

– Hə, sanki, o ölüb! Dafna, qoy hər şey əvvəlki kimi olsun. Siz artıq yaşa dolubsunuz. Siz indi qadınsınız, artistsiniz...

Dafna Uinq qapıya doğru döndü.

– Deyəsən, zəng çalınır. Bəlkə də, mənim valideynlərimdir? Onlar həmişə bu vaxt gəlirlər. Ah, heç yaxşı olmadı...

Fiorsen qabağında yapon ağacları olan pəncərəyə tərəf çəkildi və dırnaqlarını çeynəməyə başladı.

– Anamın açarı var və sizi haradasa gzləmək xeyirsizdir, anam həmişə bütün künc-bucağa baxır. Bəlkə də, onlar deyillər? Bilirsiniz, mən indi onlardan qorxmuram, müstəqil yaşamaq tamam başqa işdir.

Qız çıxıb getdi. Fiorsen sərt qadın səsi, sonra yoğun və xırıltılı kişi səsi eşitdi, öpüşürdülər. Özünü tələdə olduğu kimi hiss elədi. Ələ keçdi! Lənətə gəlmiş əcinnə, diş çöyərçin rolunda!

O, çuğundur rəngli çalarları olan yaşıl ipək parçadan don geymiş qadını və boz kostyum geymiş, sinəsində geor-gin çiçəyi, girdə, çallaşmış saqqallı, alçaqboylu, cüssəli cənabı gördü. Onların arxasında gözləri girdələnmiş, yanaqları qızarmış Dafna Uinq dayanmışdı. Fiorsen bircə söz belə demədən əkilmək üçün irəli addımladı. Cənab dedi:

– Deyzi, bizi tanış elə! Mən eşitməmişəm... Yəqin, mister Doysonsunuz? Ser, necəsiniz? Düşünürəm, siz mənim qızımın impresariolarından birisiniz. Sizinlə tanış olmağıma şadam. Çox şadam.

Fiorsen baş əydi. Mister Ueqqin donuz gözləri yapon ağaclarının üzərində dayandı.

– Qızımın burada işləmək üçün yaxşı şəraiti var, mən deyərdim, sakit, şablon olmayan bir yerdir. Ser, ümid edirəm, siz onun talantı haqqında yaxşı fikirdəsiniz? Axı sizin əlinizə həmişə belə yaxşı balerina düşsə bilməz?

Fiorsen yenidən baş əydi.

– Siz onunla fəxr eləyə bilərsiniz. – o dedi. – O, doğan günəşdir.

Mister Ueqq öskürdü.

– Hm! – o səsləndi. – Hə! Hələ körpə olanda biz onda nəşə olduğunu hiss edirdik. Mən onun məşqlərinə böyük maraq göstərirdim. Bu, mənim sahəm deyil, amma o inadkardır və mən belələrini sevirəm. Əgər insan inadkardırsa, bu artıq uğurun yarısıdır. Bəzi gənclər həyatın, sadəcə, oyun olduğunu hesab eləyirlər. Yəqin, sizin peşədə belə gənclər çoxdur, ser?

– Robert! Onun soyadı... heç də Doyson deyildir! – missis Ueqq dedi.

Ortalığa sükut çökdü. Bir tərəfdə pinti toyuğa oxşayan bu qadın, başqa tərəfdə yanaqları alışıb-yanan, gözlərini bərəldib əllərini çox gözəl döşlərinin üstündə cütləmiş Dafna, onların arasında isə enlikürək, çalsaqqal, üzü pul kimi qızarmış, kinli gözləri və xırıltılı səsi olan bu cənab durmuşdu!

– Demək, bu sənşən, əclaf! Sən... lənətə gəlmiş yaramaz!

O, iri yumruqlarını düyünləyib irəli yeridi. Fiorsen otaqdan çölə sıçradı, pilləkənlə yumalandı, bir sıçrayışla qapını açıb çölə qaçdı.

X fəsil

Həmin axşam Sammerhey Beri-stritin döngəsində dayanaraq, atasının evinə doğru iti addımlarla gedən Cipin arxasınca baxırdı. Yoxa çıxdı. Qıza görə qəlbindəki kədərin necə gücləndiyini və həmişəlik onunla bir yerdə olmağı necə arzuladığını hiss elədi. Axı onun əri hər şeyi bilir, niyə də yubatsınlar? Bu adam onları rahat buraxmayacaqdı. Onlar yubanmadan xaricə getməliydilər, hər şey sonadək aydınlaşana qədər orada qalar, sonra isə o, qızın xoşbəxt və sakit yaşaya biləcəyi hansısa bir yer tapardı. Amma bunun üçün öz evini qaydaya salmalıydı. O düşünürdü: “İşi yarımçıq görmək olmaz. Anama danışmalıyam. Nə qədər tez olsa, bir o qədər yaxşıdır!” Qaşqabaqlı və fikirli halda Kedoqan-qardensdəki bibisinin evinə yollandı, anası Londona gələrkən həmişə orada qalırdı.

Nahar vaxtını gözləyərkən ledi Sammerhey yuxugörmələr haqqında kitab oxuyurdu. Qırmızı abajuru olan lampa onun boz paltosuna, çəhrayı yanaqlarına və ağ çiyinlərinə zəif işıq salırdı. O, işıqlı, təzəlikcə saçı ağarmağa başlayan təmkinli qadın idi. Ərə tez getmişdi və artıq on beş ildə ki, duldu. Özünə xas olan bir azad düşüncəliliklə cəmiyyətdə mötəbər yer tutan adamlarla uzun sürən münasibətlərinə son qoymuşdu. Həyatın girdablarına qərq olmuş ürəyi artıq əvvəlki yüksəkliklərə qalxa bilmirdi, baxmayaraq ki onda bəzən əvvəlki həvəsi baş qaldırırdı. Ona bəzi liberallıqlar yad deyildi, ancaq indi onun baxışları həmin cəmiyyətdəki mötəbər yerə görə müəyyən olunurdu. Nə qədər istəsən mübahisə eləmək olar, ancaq həyatın yaxşılığa dəyişməsinə heç bir ümid yoxdur! Onu və dostlarını maraqlandıran cürbəcür ictimai axınlar, azadlıq və hamının sədəti haqqında suallar – bütün bunlar, sanki, ona anadangəlmə xeyirxahlığın bolluğuna girməyə imkan verən və daima başqalarını öyrənməyə meyilləndirən təsəlli idi. Oğlu onu öpəndə qadın kitabı ona uzatdı və dedi:

– Mən elə hesab edirəm, bu adamın kitabı biabırçılıqdır, o, sadəcə, cinslərin məsələsinə qarışıb. Biz heç də onun düşündüyü kimi mübtəla olmamışıq. Müəllifi, dəlilər üçün olan onun şəxsi müalicəxanasına salmaq lazımdır.

Sammerhey dedi:

– Məndə sənin üçün elə də xoş olmayan xəbərlər var, ana.

Ledi Sammerhey sınaıyıcı baxışlarla ona baxdı. Qadın onun sifətinin bu ifadəsini bilirdi, baş əyməsi, bu, o deməkdir ki, buynuzlamağa hazırlaşır. Kartda uduzub gələndə onun görkəmi belə olurdu.

– Mildenhemdən olan mayor Uintonu və onun qızını tanıyırsanmı? Bax belə, mən o qızı sevirəm... O, mənim sevgilimdir.

Ledi Sammerheydən bir “Ah!” nidası qopdu.

– Brayan!

– Qızın ərə getdiyi həmin adam içir. Bir il bundan əvvəl uşağını da götürüb onun yanından getməli olub. Bunun başqa səbəbləri də var. Qulaq as, ana, bu, pis xəbərdir, ancaq sən bunu bilməlisən. Boşanmasına heç bir ümid yoxdur. – O, səsini yüksəltdi. – Məni fikrimdən döndərməyə cəhd etmə. Onsuz da, xeyirsizdir.

Sammerheyin məlahətli sifətindən, sanki, maska düşmüşdü. Qadın əlini bükdü. İndiyə qədər onun üçün yalnız “hüquqi dolaşılıqlar” seriyasından olan həyatı birdən gözlənilmədən Brayanın başına çökmüşdü! Bu, olduqca amansızlıqdı. Görünür, oğlu da bunu hiss edirdi, ancaq işin nə yerdə olduğunu başa düşmürdü. Necə də pis, qorxunc xəbər!

O, anasının əlindən yapışıb dodaqlarına apardı.

– Qəm yemə, ana! Qız xoşbəxtdir, elə mən də.

Ledi Sammerhey mızıldandı:

– Axı məgər, axı məgər... bunun rüsvayçılığı olmaz?

– Ümid edirəm, yox. Hər halda, bu skripkaçı hər şeyi bilir.

– Camaat belə şeyləri bağışlamaz.

– Neyləməli, ana, mən sənə görə çox kədərlənirəm.

Inventas vitam
juvat excoluisse
per artes

– Ox, Brayan!

Bu nida ona toxundu.

– Ana, bu barədə kiməsə danışmağa ehtiyac yoxdur! Biz sonra nə olacağını hələ bilmirik.

Ledi Sammerhey qəlbində ağrı və boşluq hiss edirdi. Öz keçmişini də şübhəli olan, tanımadığı, görünür, ərə getməyi ilə də özünü ləkələyən bu qadın hansısa işarə idi, bu aydındır! Bunlar necə də ağır idi! Oğluna inanırdı, onun cəmiyyətdə mövqə qazanmasını arzulayırdı, onun, sözsüz, çoxlu uğurlar qazanacağına ümid edirdi!

Qadın zəif səsle soruşdu:

– Bu mayor Uinton kübar adamdır?

– Tamamilə. Qız isə hər bir kişiyyə layiqli ömür-gün yoldaşı ola bilər. Həyatda rastlaşdığım ən məğrur qadındır. Əgər sən onunla necə rəftar eləyəcəyini bilmirsənsə, narahat olma! Səni inandırırım ki, ona heç kimdən heç nə lazım deyil. O, sədəqə qəbul eləməz.

– Bu çox gözəldir! – Ancaq oğlunun sifətinə baxan qadın onun ürəyindən sıxışdırılıb çıxarılmış təhlükəsi olduğunu birdən hiss elədi. Qadın soyuq tərzdə dedi, – siz açıqca bir yerdə yaşamağa hazırlaşsınız?

– Əgər o istəsə.

– Sən hələ bilmirsən?

– Mən tezliklə öyrənərəm.

Yuxugörmələr haqqındakı kitab qadının dizləri üstündən düşdü. Qadın buxarının yanına gedərək, orada dayanıb oğluna baxmağa başladı. Onun fərəhi hara getmişdi? Üzü qadına yad gəlirdi. Qadın bir dəfə Uidrinqton parkında öz ponisinə bərk qəzəblənmiş halda oğlunun, yanından necə çaparaq keçməsinə xatırladı, onda da sifəti beləydi, qıvrım saçları isə şeytan balasının kimi vız durmuşdu. Qadın qüssəylə dedi:

– Sən bütün bunlardan mənim razı qalmayacağımı düşünməyə bilməzdin! Brayan, o qız həтта sən dediyin kimdirsə belə, bunun arxasında hansısa bir fitnə-fəsad gizlənmirmi?

– Adamlar nə qədər çox onun əleyhinə olsalar, mən də o qədər çox sevəcəyəm.

Ledi Sammerhey köks ötürdü.

– Bəs o skripkaçı neyləmək istəyir? Mən bir dəfə onun ifasını eşitmişəm.

– Əxlaqi və hüquqi baxımdan onu məhkəməyə cəlb etmək olmaz. Mən yalnız Allaha yalvarıram ki, boşanmaq işini o qaldırsın və yalnız onda mən Ciplə evlənə bilərəm. Amma Cip deyir ki, o istəmir.

– Cip? Bu, o qızın adıdır? – Qadını birdən heç də doğma olmayan bir arzu bürüdü ki, bu qızı görsün. – Sən onu mənim yanına gətirərsənmi? Mən üçüncü günə qədər bura dayam.

– Onun gələcəyini düşünmürəm. Ana, o elə gözəldir!

Ananın dodaqları gülüsdən səyridi. “Hə, əlbəttə! Afro-dita! Bəs sonra necə olacaq?”

– Mayor Uinton bilir?

– Hə.

– Bəs o nə deyir?

– O da sənə kimi bütün bunların olduqca xoşagəlməz olduğunu düşünür. Ancaq qızın vəziyyətində hər şey xoşagəlməzdir!

Ledi Sammerheyin qəlbinin qapısı açıldı və oradan söz yığımı axdı:

– Ah, əzizim, sən bütün bunlara son qoya bilməzsənmi? Mən belə şeylərin pis qurtardığına dair çoxlu hadisələr bilirəm. İnan mənə, axı ədəb qanunları və qaydaları əbəs yerə fəaliyyət göstərmir! Onların nüfuzu olduqca böyükdür. Hansısa xüsusi adamlar hansısa xüsusi şəraitdə öz istədiklərinə nail olurlar. Mənim sənə mane olacağımı düşünmə, ancaq hər halda, çətinliklər olacaq. Sən hətta səhrada belə yaşaya, harada oldu işləyə bilən yazıçı və ya rəssam olsaydın, başqa məsələ. Ancaq sən işin burada, Londondadır. Cəmiyyətin əleyhinə getməmişdən əvvəl hökmən necə lazımsa, düşün!

Belə düşünmək asandır, heç kim mənim işimə qarışa bilməz, amma sən görərsən, Brayan, elə deyil! Nəhayət, sən onu xoşbəxt eləyə bilərsənmi?

Onun sifətindəki ifadəni görən qadın susdu.

– Ana, sən, yəqin, başa düşürsən. Mən ona elə bağlanmışam ki, ondan başqa mənim üçün bir kimsə mövcud deyil.

– Bəlkə, səni ovsunlayıblar?

– Mən nə varsa, onu dedim. Gecən xeyrə qalsın!

– Mənim balam, məgər mənimlə nahar eləməyəcəksən?

Ancaq o getdi, ledi Sammerheyin varlığını pərtlik, həyəcan, qüssə бүürüdü. Kədərli və çarəsiz halda tək nahar elədi.

Sammerhey birbaşa evə getdi. Erkən payızın toranlığında fənərlər parlaq işıqla yanırıdı. Gah oradan, gah da buradan əsən şiddətli külək çinarların sarı yarpaqlarını qoparırdı. Axşamın göy rənglərinin şəhərin görkəmini dəyişən vaxtıydı, əşyaların sərt cizgiləri yumşalır, onlar daha çox yırğalanır və sirli olur, adamları, bütün bu ağacları, evləri бүürüyən kədər fantaziyanın qanadlarında çırpınır və adamın qəlbini poeziya ilə doldurur. Amma Sammerhey hələ də anasının səsinə eşidir və ilk dəfə hamının əksinə getdiyini hiss edirdi. Ona elə gəlirdi, yanından keçənlərin sifətində artıq başqa ifadə var. İndi hər şeyi olduğu kimi qəbul eləməmək lazım gəlirdi! O isə hər şeyin olduğu kimi qəbul edildiyi təbəqəyə məxsusdu. O, hələ bütün bunları elə də aydın dərk eləmir. Ancaq dayələrin dediyi kimi, artıq düşünmək vaxtı başlayırdı, ona cəmiyyətdən qorunmaq lazım gəlirdi.

Açarı qıfılın deşiyinə salanda ilk dəfə Cipin bu qapını, sanki, oğruncasına, eyni zamanda da, meydan oxuymuş kimi açmasını xatırladı. İndi hər şey meydan oxuyacaq! Qonaq otağındakı buxarını yandırdı və yeşikləri çəkməyə, kağızları səliqəyə salmağa, cırmağa və yandırmağa, siyahılar tutmağa, şeyləri yığıb-yığışdırmağa başladı. İşini qurtarandan sonra oturub siqaret çəkdi. Otaqda sakitlik idi və görünür, Cipin surəti anlaşılmaz halda otağı doldururdu.

Gözlərini yumaraq qızı buxarının yanında gördü, getməyə hazırlaşaraq arxası ona tərəf dayanmışdı. Qız onu nə qədər çox sevəcəkdisə, o da qızı bir o qədər çox sevəcəkdidi! Ucadan dedi: “Allaha and içirəm!” Qoca skoç-teryer Ossian küncdən çıxdı və burnuyla sahibinin əlinə toxunmağa başladı.

– Osey, bura gəl! Mehriban köpək Osey! – Onunla yanaşı oturacaqda özünə yer eləyən bu tüklü bədənin istiliyi ilə sakitləşərək, Sammerhey öz keçmişinin yavaş-yavaş yandıqı buxarının qabağında yuxuya getdi.

XI fəsil

Cip küçəylə gedərkən ətrafa boylanmasa da, olduqca aydın hiss edirdi ki, Sammerhey onların ayrılıqları yerdəcə dayanıb və onun Beri-stritdəki evlərinə necə getməsinə baxır. Qız öz hissetmə bacarığının gücünə dənizə atılan, dalğa onu aparanda və ayaqları dənizin dibinə toxunmayanda heyrətlənən üzgüçü kimi heyrətlənirdi.

Artıq iki gecəydi ki, Cip yatmırdı. Saatbasaat “Biq Ben”in zənglərinə qulaq asırdı. Səhər yeməyi vaxtı atasına Fiorsenin yenidən gəldiyini dedi. Bu xəbəri eşidəndən sonra o, qızını diqqətli baxışlarla nəzərdən keçirdi.

– Hə, nə oldu, Cip?

– Mən ona danışdım.

Hər şeyi bilmək həvəsi, məzəmmət eləməyə haqqının çatmaması, qızının cəsarəti ilə fəxr eləmək, bütün bunların nəticəsi üçün qorxu, məhəbbətin qaynar axınına təslim olan qızına görə narahatlıq – bütün bu hissləri onun sifətindən oxumaq olardı.

– O, bunu necə qəbul elədi?

– Rədd olub getdi. Mən əminəm, o, məni boşamayacaq.

– Qorxuram ki, elə olsun. Bunun üçün onun arsızlığı kifayət qədərdir. – Uinton susdu. – Neyləməli, – birdən o dilləndi,

Inventas vitam
juvat excoluisse
per artes

– indi bircə Allaha məlumdur bu işlərin necə qurtaracağı. Ehtiyatlı ol, Cip.

Günün yarısına yaxın Betti dəniz sahilindən qayıdıb gəl-di və ciddi, qaragözlü, qığıldayan, qovrulan qəhvə dənəsi kimi günəşdə yanmış balaca Cipi gətirdi. Onu səyahətdən qayıdan uşaq kimi hər şeylə yedizdirəndən sonra Cip öz otağına apardı, şala bükərək çarpayıya uzatdı və özü də onunla yanaşı uzandı. Balaca Cip bir neçə dəfə şirin-şirin əsnəyərək şirin yuxuya getdi. Cip onunla yanaşı uzanmışdı və hansısa xüsusi bir şəfqətlə qara kirpiklərinə baxırdı. Qız heç vaxt uşaqlara olan məhəbbəti ilə seçilməmişdi, ancaq bu balaca varlıq, öz zərif, əsmər dərisiylə, açıq baxışları və qığıldayan səsiylə daima “əziz anasından” yalvararaq nəsə istəyən bu koppuş və kövrək uşaq çox gözəl idi, inanılmaz dərəcədə məftunedici idi! Qız balaca vəhşi heyvan kimi girdələşərək, qüsuruz çiçək forması alaraq sürətlə inkişaf edirdi. Ulu nənəsinin italyan qanı özünü onda daha çox hiss elətdirirdi. Saçları körpəliyində olduğu kimi elə də qara deyildi, burulur və halqa-halqa alınına, boynunun dalına tökülürdü. Gündə yanmış balaca əli şalın altından çıxmış və şalın qırağından möhkəmcə yapışmışdı. Cip çəhrayı gülümbaharlara, onların olduqca balaca yuvacıqlarına baxır, qızının sakit, küləksiz gündə qızılgül ləçəklərinin tərpnəməsi kimi yüngül nəfəs almasına qulaq asırdı. Dodaqları titrəyir, bu qara kirpiklərə doğru uzanırdı. Öz hissələrinə uymamaq üçün özünü məcbur elədi ki, başını geri çəksin.

Həmin axşam şam yeməi zamanı Uinton soyuqqanlılıqla dedi:

– Mən bu gün Fiorseni gördüm və xəbərdarlıq elədim. Onu bu tipin, Rosekin yanında tapdım. Orada o qızı da gördüm, rəqqasəni. Mən içəri girməyə hazırlaşanda pilləkənlə düşürdü. Onu çox yaxşı gördüyümü hiss elətdirə bildim. Məncə, Fiorsen daha səni narahat eləməz.

– Ata, qız necə görünürdü?

Uinton gülümsədi. Ağzı açıq, gözlərini ona bərəltmiş bu xanım haqqındakı təəssüratını necə izah eləyəsən?

– Çox adi görünürdü, yalnız məni görəndə çox heyrətləndi. Ağ şlyapadaydı, tamamilə qəşəngdi. Öz halında cəlbədiçiydi, ancaq, hər halda, bayağıydı! Mən daxil olanda onlar ikisi musiqiylə məşğul idilər, biri skripkada çalırdı, o birisi royalda müşayiət edirdi. Onlar məni buraxmamağa çalışırdılar. Onların çox şübhəli yerciyəzləri var!

Cip gözləri qarşısında həmin mənzərəni çox aydınca görürdü. Qara divarlar, gümüş heykəllər, Ropsun qravüraları, solan qızılgüllərin qoxusu, siqaretlər, royal arxasında o iki nəfər və soyuq, təmkinli atası.

– Belə tiplərin nazıyla oynamaq lazım gəlmir. Əzizim, mən bu polyakın sənənlə necə rəftar elədiyini unutmamışdım!

Cip diksindi.

– Ata, mən artıq sənəni ora getdiyinə görə təəssüflənirəm. Sən başqa bir söz demədinmi?

– Niyə ki? Elə düşünürəm, özümü tamamilə mədəni apardım. Doğrudur, mən onlardan birini əclaf adlandırdığıma and içə bilmərəm. Onlar isə buna bənzər sözlər dedilər, guya, mən şikəst olduğum üçün belə rəftarı özümə rəva bilirəm.

– Oy! Mənim əzizim!

– Bu polyak isə...

Cip yenidən qorxu hiss elədi. Solğun, qılığagirən Rosek, onun çox sirdən agah olan gözləri, hissiyyatlı dodaqları... Oy, beləsi heç vaxt bağışlamaz!

Uinton isə gülümsəyirdi. Bu görüşdən məmnun qalmış, sakitləşmişdi.

Cip bütün gecəni özünün ilk həqiqi sevgi məktubunu yazdı. Növbəti gün isə vədinə əməl eləyərək, Sammerheyin balaca evinə gələndə ürəyi düşdü. Pərdələr endirilmişdi, sanki, evdə heç kim yaşamırdı, halbuki o, pəncərənin qabağında dayanaraq qızı gözləməliydi! Demək, onun məktubunu

Inventas vitam
juvat excoluisse
per artes

almayıb? Ya dünəndən evdə olmayıb? Həyatında ilk dəfə olaraq, görüş baş tutmayanda sevənlərin ürəyinə hakim kəsilən həyəcan hissi varlığını бүürüdü. Üçkünc bağda Erosun yarısı dağılmış heykəlinin əlindəki ox sınımışdı, yaşıl çiyinə sərçə qonmuşdu, heykəlin başının üzərinə yasəmən yarpaqları tökülmüşdü, ayaqlarının altında isə qoca skoç-teryer uzanıb fısıldayırdı.

– Osey!

Qoca it yaxın gəlib quyruğunu yüngülcə buladı.

– Sahibin hanı? Əzizim, sənin sahibin haradadır?

Ossian uzun burnunu onun ayaqlarına toxundurdu. Qız boşalmış evdən uzaqlaşmış öz evinə qayıtdı, onu həyəcanlı fikirlər бүürüməyə başlamışdı. O, hara getmişdi? Nəyə görə ona xəbər verməmişdi? Özünəməxsus şəkəkəklığı бүürüzə verməyə başladı. Onu öz sevgisinə inandırmağından başqa, haqqında nə bilirdi? Hara getmişdi? Ondan məktub gəlməyəndə qızda dəniz sahilində baş qaldıran qısqançlıq hissi indi ikiqat güclənmişdi. Yəqin, ona hansısa haqqı olan qadın var idi, ya da onun sevdiyi qız var idi. Cip qısqançlıq qabiliyyətinin olduğuna heyrətlənirdi. Qıza həmişə elə gəlmişdi ki, bu qaranlıq, çürümüş və ona layiq olmayan qısqançlıq hissini keçirməmək üçün kifayət qədər məğrurdur, ancaq əbəs yerə! Qısqançlıq belə qorxunc və əlçəkməyən duyğuymuş!

Uinton klubdaydı və qız əlüstü tək nahar eləyəsi oldu. Sonra tələsik geyinib küçəyə çıxdı. Sent-Ceyms kilsəsinə tərəf yola düşdü, Pikadillinin yanından, küçənin daha çox qələbəlik olan tərəfindən keçdi və parka doğru yönəldi. Sifə-tində aydın olmayan bir təbəssüm vardı, öz düşüncəsizliyinə istehza edirdi. Yan küçədən çıxan bir neçə fahişə öyrəşdikləri qəsdən ləng yerişləri ilə irəliləməyə başladılar. Onların dalğın, sınaıyıcı, az qala, düşmən baxışları, qızardılmış və pudralanmış sifətləri Cipə kinli bir sevinc bəxş edirdi. Qızın görünüşü onları qıcıqlandırır, yaralayır, qız isə bunu heç istəmirdi.

Axşam kostyumunda və düymələnməmiş paltoda olan hansısa cənab qızla bərabərləşdi. Bu adamın karıxdığını və cəsarətsizcəsinə onu izlədiyini hiss edən Cip elə həmin yarımçıq təbəssümüylə də irəli keçdi. Nəhayət, adam Cipun sifətinin ifadəsini gördü və dərhal da kənara sıçradı, Cip yenidən həmin kinli sevinci hiss elədi.

Cip küçəni keçdi və parkın yanından ötüb, Sent-Ceyms-stritə tərəf döndü. İndi o, bütünlüklə dərin, tutqun kədərə qərq olmuşdu. Əgər sevgilisi bu gözəl ılıq gecədə, işıqların və ağacların kölgələrinin arasında onunla birlikdə olsaydı! Nəyə görə o, yanından keçən kütlənin arasında yox idi? Bircə təbəssümü ilə hər hansı kişini özünə cəzb eləyə bilirdi, ancaq sehrbazlar kimi paytaxtın bu nəhəng boşluğunda ona lazım olan yeganə adamı çağıra bilmirdi. Sent-Ceyms-stritin döngəsində dayandı. Onun klubu buradaydı. Bəlkə də, o, indi qızdan cəmisini bir neçə addım uzaqlıqda, ancaq sanki, başqa bir dünyada kart və ya bilyard oynayırdı? Bax indicə o çıxacaq, hansısa müzik-holla yollanacaq, ya da qız haqqında düşünərək, ya da ola bilsin ki, heç düşünməyərək tələsmədən öz evinə doğru gedəcəkdi. Qız klubun pəncərəsinin qabağından keçərək iti addımlarla öz evlərinə yola düşdü.

Növbəti səhər məktub gəldi. Çayın sahilindəki oteldən yazan Sammerhey qızdan saat on birin qatarıyla gəlməsini xahiş edirdi, qızı stansiyada qarşılayacaqdı. Orada tapdığı evi qıza göstərmək istəyirdi və bütöv bir günü çayda birlikdə keçirə biləcəkdilər. Onu diqqətlə izləyən Uinton birdən dedi: – Mənə Nyumarketə getmək lazım gələcək. Sabah axşamaya qayıdaram.

Qatarda qız, sanki, huşsuz halda oturmuşdu. Əgər o hətta yanında olsaydı, onu qucaqlasaydı belə, qıza bu anlarda olduğu qədər yaxın ola bilməzdi.

Qatar dayanan kimi qız onu gördü, ancaq onlar bir-birinin əllərini sıxmadan, bircə söz belə demədən görüşdülər və yalnız bir-biriinə baxıb gülümsəməklə kifayətləndilər.

Inventas vitam
juvat excoluisse
per artes

Sammerhey haradansa Nuh əyyamından qalma balaca bir araba tapmışdı, “at, arabaçı və vəssalam”, öz tapıntısını belə təqdim elədi və onlar yola düşdülər. Dəri döşlüyün altında əllərini birləşdirdilər.

Çox gözəl gün idi, belə günlər, yalnız sentyabrın əvvəllərində olur, artıq günəş yandırmır, yalnız özlərinin yay gümrəhlığını itirən ağacları, qızılı rəngə çalan biçilmiş tarlaları, gümüşü-yaşıl təpələri, qızılı rəngli çiçəkləri olan çəmənliyi rəvan işığa qərq eləyir. Arabir uzaqlardan atəş səsləri eşidilir və sanki, yarpaqlar öz-özünə birdən yerə düşürdü. Onlar kəndarası yola döndülər, fıstıq pöhrəliyinin yanından keçib, qədim kərpic evin darvazası qarşısında dayandılar. Ev saralan vəhşi üzümlərlə əhatə olunmuşdu, alçaq, enli boruları olan buxarısı vardı. Elə görünürdü ki, günəş, sanki, bütün işığını ancaq bağa salırdı, oradan güclü arı vızılması eşidilirdi. Ağacların arxasından təpələr görünürdü. Deyilənə görə, orada löhrəm yerişli atları sınaqdan çıxarırdılar. Evin açarı Sammerheydə idi, qapını açdı və onlar içəri keçdilər. Bütün bunlar Cip üçün uşaq oyunu kimi bir şeydi, təsəvvür edirdi ki, onlar burada birlikdə yaşayacaqlar, otaqları böləcək və hər birini döşəyəcəklər. Qız bu gözəl günü hansısa mübahisələrlə korlamaq və yəni-dən hansısa bir qərar qəbulu barədə düşünmək istəməirdi və o soruşanda:

– Hə, əzizim, xoşuna gəlirmi?

– Özlüyündə hər şey əladır! – qız cavab verdi. – Gəl çaya gedək və ondan, həqiqətən də, həzz alağ.

Onlar Sammerheyin qaldığı oteldən qayıq götürdülər. Ona, Oksford avarçısına çay Leçleydən Riçmonda qədər yaxşı tanış idi, Cip isə heç vaxt çayda olmamışdı və çay öz sakit gözəlliyi ilə onu heyran eləmişdi. Şəfəq saçan belə bir gündə enli, yastı yarpaqlarla suzanbağlarının, yaşiltəhər burulğanların yanından üzmək, göyərçinlərin necə quruldadığına qulaq asmaq, uçan iynəcələrə, tənbcəsinə suyu şappıldadan

balıqlara baxmaq, hətta sükana toxunmadan belə əlini suya salmaq, suyla günəşin qızdırdığı yanaqlarını sərinlətmək və gözlərini çəkmədən Sammerheyə baxmaq, elə hey baxmaq – bütünlüklə səadət mücəssəməsi olan xəyalındakı çayda səfər eləmək kimi bir şeydir! Doğrudanmı, onun cəmisi bir il əvvəl başqa bir qadınla da macərəsi olub?

O, qayığı sonuncu dirəyə bağladı və Ciplə yanaşı oturdu, artıq axşam düşürdü. Qızı axşamın qaraldığı çayın gətirdiyi tutqun bir qüسسə bürüyürdü. O deyəndə:

– Cip, biz bir yerdə getməliyik. Biz ayrılıqda yaşayıb, yalnız görüş saatlarını gözləməklə yaşaya biləmərik, – az qala, qızın ürəyi dayandı.

– Əzizim, nəyə görə? Məgər bu gün yaxşı deyildimi? Bizim üçün bundan daha gözəl nə ola bilər? Bu, əsl cənnətdir!

– Elədir, ancaq hər gün ayrılırdıq! Bütün günü və gecəni sənsiz olmaq! Cip, sən hökmən, hökmən razılaşmalısan! Məgər sən məni azmı sevirsən?

– Çox sevirəm, ancaq dəyişikliklər arzulamaq taleyi aldatmaqdır. Brayan, qoy necə varsa, elə də olsun.

– Sən nədənsə qorxusan?

– Yox. Hər şeyi əvvəl olduğu kimi saxlayaq və risk eləməyək.

– Risk eləmək? Demək, sən adamlardan, cəmiyyətdən qorxursan? Mənsə bunların sənin üçün heç bir əhəmiyyətinin olmadığını düşünürdüm.

Cip gülümsədi.

– Cəmiyyət? Yox, mən ondan qorxmuram.

– Bəs onda kimdən, məndən?

– Bilmirəm. Kişiləri hər şey tez təngə gətirir. Brayan, mən hər şeyə şübhə ilə yanaşıram və bununla necə eləyəcəyimi bilmirəm.

– Sən adamı necə təngə gətirə bilərsən? Sən özün özündən qorxursan?

Cip yenidən gülümsədi.

Inventas vitam
juvat excoluisse
per artes

– Hər halda, olduqca az sevdiyim birisindən yox.

– Məgər həddən artıq çox sevmək olar?

Qız onun başını özünə tərəf çəkdi və öpdü.

– Yox, Brayan, qoy hər şey necə varsa, elə də qalsın.

Bizə, onsuz da, birlikdə olmaq xoşdur. Əgər sən məndən tən-gə gələrsənsə, mən buna dözmərəm.

O, hələ bir müddət də qızı dilə tutdu, ya hirs-lənərək, ya qızı öpərək, ya da inandırmağa çalışaraq. Ancaq onun bütün səylərinə qız yalnız bircə zərif, qüssəli “yox” sözüylə cavab verdi. Onlar qayığı geri döndərəndə artıq axşam idi, şəh düşürdü. Stansiyanın yanında qız onun əlini sinəsinə sıxdı.

– Əzizim, mənə hirs-lənmə. Mən, bəlkə də, nə vaxtsa razı-laşaram.

Qatarda gedəndə qız yenidən kölgələrin və xışıldayan qamışların, çayın bütün bu sakit füsunkarlığının arasında qayıqda olmaq istəyirdi.

XII fəsil

Evdə qız oğrunca birbaşa öz otağına keçdi. Bluzasını soyunmuşdu ki, Betti qaçıb gəldi, onun yanaqlarıyla göz yaş-ları axırdı.

– Betti! Nə olub?

– Ax, əzizim, siz haradaydınız? Onlar uşağı oğurladılar! Bu kinli adam, sizin əriniz onu birbaşa arabasından götürdü və böyük bir maşında özüylə apardı, həmin o adam da onun-laydı! Mən mane ola bilmədim! – Cip ona vahimə içində baxırdı. – Mayor evdə deyildi. Mən neyləyə bilərdim? Mən yalnız döndüm ki, parkın qapısını bağlayım. O, uzun əllərini uzadıb körpəni arabasından qamarlayıb götürəndə onun gözlərini belə görmədim! – Betti haldan düşmüş halda carpayının üstündə oturub, göz yaşlarına güc verdi.

Sarsılmış Cip yerindəcə donub-qalmışdı. Ax, bu qisasçı əclaf Rosek!

– Ah, Betti! Uşaq, yəqin, ağlayırdı?

Cavabında hönkürtünün yeni dalğası eşidildi. Cip birdən keçən il vəkilin nə dediyini xatırladı. Qanuna görə, uşaq Fior-senə çatırdı. Cip uşağı yalnız məhkəmədə o qorxunc işi qal-dıracağı halda ala bilərdi, indisə ona qalib gələ bilməzdi! Onlar nəyə nail olmaq istəyirdilər? Onun Fior-senin yanına qayıtmasını istəyirdilər? Ya sevgilisindən ayrılmasını? Qız güzgüyə yaxınlaşdı və dedi:

– Betti, biz indicə gedirik və nə yollasa uşağı geri alırıq. Üzünü yu.

Betti hazırlaşana kimi Cip iki qorxulu fikri özündən uzaqlaşdırmaq istəyirdi, o ya uşağını, ya da sevgilisini itirə bilərdi! Bu barədə heç düşünmək də lazım deyildi, yalnız cəld və qətiyyətli hərəkət eləməliydi. Ona lap çoxdan balaca bir xəncər bağışlandığı yadına düşdü. Axtarıb xəncəri taparaq, onun iti ucunu qınına saldı və sinəsində gizlətdi. Əgər onlar uşağını oğurlamağa qadirdirlərsə, o, hər şeyə qadirdir! Qız nə baş verdiyini yazıb atası üçün qoydu və hara getdiyini də yazdı. Sonra Bettiyə taksi saxladılar. Soyuq su və sahib-sinin soyuqqanlılığı Bettiyə özünü ələ almağa bir balaca kömək elədi, ancaq Cipun əlini möhkəmcə sıxmışdı və dərin-dən köks ötürürdü.

Cip uşaq barədə düşünməyə çalışırdı. Əgər ağlayan körpəsini təsəvvür eləsəydi, özü də göz yaşlarını saxlaya bil-məyəcəkdi. Qəlbində ona qorxaqcasına arxadan zərbə vuran bu adamlara qarşı qəzəbi getdikcə artırdı. Qız birdən qərara gəl-di və sakitcə dedi:

– Betti, bunlar hamısı mister Sammerheyə görədir. Buna görə onlar bizim körpəmizi oğurlayıblar. Məncə, siz bizim bir-birimizi sevdiyimizi bilirsiniz. Onlar uşağı oğurla-maqla məni onların istədiyini eləməyə məcbur eləmək istəyirlər.

Cavab əvəzinə, yalnız dərin-dən ah çəkildi. Bu ay kimi girdəşifətli qadının ürəyində xeyirxahlıq və Cipə inamla, Cip

üçün qorxması və onu xoşbəxt görmək arzusuyla sadıq xidmətçi sədaqəti və qoca dayənin uşağa görə qorxusu arasında mübarizə gedirdi.

– Ah, mənim əzizim! O, olduqca xoşagələ, cavan adamdır! Düzünü deyim, mən heç vaxt sizin, həqiqətən də, bu əcnəbiyə ərə getdiyinizə inanmamışam. Heç o qorxunc nikah bürosundakı musiqisiz, çiçəksiz, xeyir-duasız, bir sözlə, heç nəsiz toy da həqiqi toy deyildi. Mən onda, sadəcə, bütün gücümlə ağlayırdım.

– Hə, Betti. Mənə onda elə gəlirdi ki, vurulmuşam. – Qız əlinin titrəkəsinə sıxılmasını hiss etdi və acizənə səslər eşitdi və bundan sonra Betti yenidən göz yaşlarına güc verdi. – Ağlamayın, çatır! Bizim körpəmizi düşünün!

Maşın dayandı. Cip sinəsində gizlətdiyi xəncəri əli ilə yoxlayaraq, maşından düşdü və Bettinin əlindən yapışaraq pillələri qalxmağa başladı. O, Dafna Uinqi, Roseki, pinti qadını xatırlayırdı. Nəydi o qadının adı? Çoxlu digər şeyləri də, burada keçirdiyi məyusluq dolu saatları, gecədən xeyli keçmiş bu enli pillələrlə düşüb maşında Fiorsenlə yanaşı əyləşməsinə, onun enli sümüklü qaşqabaqlı sifətini, dumanlı halda maşının küncünə sıxılmasını və ona yaxın oturmasını da xatırlayırdı. Bir dəfə sübh vaxtı onlar piyada çox gəzdilər və Rosek də onlarla idi. Dumanlı, ölü xatirələr! Bettinin əlindən möhkəmcə yapışaraq, qız zəngin düyməsini basdı.

– Ford, mister Fiorsen evdədirmi?

– Yox, mem. Mister Fiorsen və Rosek gündüz kəndə getdilər. İndi məndə onların ünvanlı yoxdur. – Görünür, Cip çox ağarmışdı, ona görə də xidmətçi əlavə elədi, – bəlkə, sizə içməyə nəşə verim?

– Onlar nə vaxt gediblər?

– Saat 1-də, mem, maşınla. Maşını qraf Rosek sürürdü. Elə zənn eləyirəm, onlar tezliklə qayıdılar. Özləriylə, yalnız çantalarını götürürlər. Mem, əgər ünvanınızı versəniz, onlar qayıdan kimi sizə xəbər verərəm.

Qız öz vizit vərəqəsini ona verdi və mızıldandı:

– Təşəkkür eləyirəm, Ford, sənə çox minnətdaram.

Cip Bettinin əlindən yapışdı və ona güclə söykənərək pillələri düşdü. İndi bu, əsl vahiməli qorxu idi. Öz köməksiz balanı itirəsən və necə əzab çəksə də, ona heç cür kömək eləyə bilməyəsən! Sənin öz uşağının ağlaması qulaqlarında səslənə, sənsə tamamilə hər şeydən xəbərsiz olasan! İndi Cip bütün bu qorxuları yaşayırdı və əlindən də heç nə gəlmirdi! Yalnız yatağa uzanıb gözləməkdən başqa heç nə! Xoşbəxtlikdən, bütün günü açıq havada olmasının köməyi dəydi, bir azdan dərin yuxuya getdi. Sonra qapının döyülməsini eşitdi və sinidə çayla birlikdə Fiorsenin də məktubunu gördü.

“Cip!

Mən sənin atan kimi uşağı oğurlamamışam. Qanuna görə, uşaq mənə çatır. And içirəm, əgər məşuqundan imtina eləsən, uşaq dərhal da sənə qaytarılacaq. Əgər etiraz eləsən, mən uşağı İngiltərədən xaricə aparacağam. Mənə cavabı “tələb olunana qədər” poçt xidmətiylə göndər və atana de ki, mənə qarşı hansısa bir alçaqlıq eləməyi ağılına da gətirməsin.

Qustav Fiorsen”.

Məktubda Vest-End poçt şöbəsinin ünvanı var idi. Cip bir anlığa başında hər şeyin bir-birinə qarışdığını hiss elədi, ancaq sakitcə mühakimə yürütmək qabiliyyəti ona tez qayıtdı. Bu məktubu yazanda sərxoş imişmi? Qız məktubu bir də oxudu. Ona elə gəldi, hətta kağızdan da konyak iyi gəlir. Məktubu bir dəfə də oxudu. Əgər o özü yazsaydı, qanunlara gülmək, özünün lağa qoymaq tamahını saxlaya bilməzdi, o ki qızı comərdcəsinə mühafizə eləyir! Yox, hamısını Rosek diktə eləmişdi. Qəlbindəki qəzəb yeni alovla gücləndi. Nəyə görə bu qədər vasvası olmalıydı? Çarpayıdan qalxdı və Fiorsenə məktub yazdı:

“Belə qəddarcasına hərəkət eləməyi necə bacardınız? Bütün hallarda qızla birlikdə onun dayəsi olmalıdır. Uşağı əzab çəkməyə məcbur eləmək sizə yaraşan sifət deyil. Siz arxasınca adam göndərən kimi Betti gəlməyə hazırdır. Mənə isə qərara gəlmək üçün vaxt lazımdır. Mən iki gün içində fikrimi sizə bildirərəm.

Cip”.

Məktubu Fiorsenə yola salandan və Nyumarketdə olan atasına teleqram vurandan sonra qız Fiorsenin məktubunu bir də oxudu və bu dəfə qəti əmin oldu ki, məktubu Rosek tərtib eləyib. Birdən Dafna Uinqi xatırladı. Onun vasitəsilə nə isə öyrənmək olardı! Ona elə gəldi, yenidən bu qızı görür, ölüm ondan yenicə doğulmuş uşağını almışdı və sifəti solmuş qız bütün ümidlərini itirmiş halda yatağına uzanmışdı. Hə, yoxlamağa dəyərdi!

Bir saatdan sonra maşın Ueqqlərin evinin qabağında dayandı. O, zəngin düyməsini basmaq istəyəndə arxadan səs eşitdi:

– İcəzə verin, mənim açarım var. Ah, bu sizsiniz!

Qız geri döndü və qarşısında öz peşəkar görkəmiylə dayanan mister Ueqqi gördü.

– Keçin, xahiş edirəm, – o dedi. – Mən elə hey düşünürdüm, biz, doğrudanmı, o baş verənlərdən sonra sizi görməyəcəyik?

O, yuxarisına qədər krep parçayla sarınmış silindrini asaraq, xırıltılı səslə dedi:

– Mənsə elə düşünürdüm, hər şey qurtardı, – dedi və yeməxananın qapısını açdı.

Ona yaxşı tanış olan bu otaqda masa çirkli ağ örtüklə örtülmüşdü, üstündə bir şüşə Uorçester sousu var idi. Balaca göy güldən yox idi, indi qırmızı və yaşıl rənglərin ahəngini heç nə pozmurdu. Cip cəld dedi:

– Məgər Dafna... Deyzi artıq sizinlə yaşamır?

Mister Ueqqin sifətindəki şübhə, rahatlıq, hiyləgərlik gizli bir qürur hissənə qarışdı, Cipi hər görəndə onda bu hiss əmələ gəlirdi.

– Mən anlamağa borcluyammı, siz... e...

– Mən Deyzidən soruşmağa gəlmişəm, o, mənim üçün nəyə eləyə bilərmə?

Mister Ueqq burnunu sildi.

– Siz bilirsinizmi ki...

– Bilirəm. Gizlətmədən deyəcəyəm: qızınız mənim ərimlə görüşür. Ancaq mənə heç fərq eləməz, artıq mənim üçün o adda adam yoxdur.

Mister Ueqqin sifətinin ifadəsinə daha bir çalar əlavə olundu, ailə başçısının düşüncəsi.

– Hə, – o dedi, – bəlkə də, buna oxşar vəziyyətlərdə nəyəsə heyrətlənməyə heç dəyməz də. Mən həmişə düşünmüşəm...

Cip onun sözünü kəsdi:

– Mister Ueqq, xahiş edirəm! Siz Deyzinin ünvanını mənə verə bilərsinizmi?

Mister Ueqq dərinədən düşündü, sonra isə qırıq-qırıq dedi:

– Komreyd-strit, 73, Soho. Düzünü deyim, ta bir dəfə onu orada görəndə kimi mənim Deyzinin çox gözəl gələcəyinə böyük ümidlərim var idi. İndisə onu vura bilmədiyim üçün heyifsilənirəm, o, mənə görə çox cəld tərpəndi... – O, qara əlcəkli əlini yuxarı qaldırdı və yellədi. – Bütün bunlar qızımın lənətə gəlmiş müstəqilliyinə görədir! Xahiş edirəm, bağışlayasınız. Ancaq belə halda necə də ürəyini boşaltmayısan? – O, gözlənilmədən sözünə ara verdi.

Cip onun yanından keçib qapıya doğru getdi.

– Belə halda necə də söyməyəsen, – arxada onun səsi eşidilirdi. – Mənsə elə düşünürdüm, qızım, nəhayət, düz yola qayıtdı! – Cip açarı olan qapıya çatana kimi onun çalsaqqallı, qırmızı, şişkin sifəti qızın çiyinləri üzərində səyridi. – Mən ümid edirəm, əgər siz onunla görüşsəniz...

Maşına oturanda Cipin bütün bədəni titrəyirdi. Bir dəfə atası ilə Stenddəki restoranda nahar eləmişdi. Restoran belə mister ueqqlərlə doluydu.

XIII fəsil

Komreyd-stritdə Sohodakı yetmiş üç nömrəli evi tapmaq elə də asan deyildi; ancaq südpaylayan balaca oğlanın köməyi ilə Cip, nəhayət, ona lazım olan qapıya aparan dalanı tapdı. Koppuş, ağ əl qapıdan uzanıb süd bankasını götürdü və Dafna Uinqin səsi eşidildi:

– Bəs qaymaq hanı?

– Yoxdur.

– Oy, axı mən həmişə sizdən xahiş eləyirəm! Düz saat on ikidə iki penslik.

– İki penslik? – oğlan gözlərini bərəltədi. – Miss, bəlkə, siz bu lediyə danışmaq istəyəsiniz? – Oğlan bağlanmış qapını döydü. – Ledi sizinlə danışmaq istəyir. Sabahınız xeyir, miss!

Ağ kimano geymiş Dafna Uinq qapıda göründü. Onun baxışları Cipə dikildi.

– Ah! – o, ucadan səsləndi.

– İçəri keçə bilərəmmi?

– Oy, hə! Əlbəttə! Mən məşq eləyirdim. Mən sizi gördüyüm üçün necə də xoşbəxtəm!

Otağın ortasında iki nəfər üçün açılmış masa var idi. Bir əlində süd bankası, o biri əlində isə, yəqin, dəniz ilbizlərini açmaq üçün lazım olan gödək bıçaq tutmuş Dafna Uinq masaya yaxınlaşdı. Sonra isə Cipə doğru döndü. Onun sifəti və kimanonun üçbücaqlı kəsiyindən görünən boynu al qırmızı rəngdə idi. Boşqab kimi girdə gözləri Cipin gözləri ilə qarşılaşdı.

– Oy, missis Fiorsen, mən necə də sevinirəm! Doğrudan da, sevinirəm. Mən elə də istəyirdim ki, siz mənim otağıma baxasınız, otaq xoşunuza gəlirmi? Mənim burada yaşadığımı

haradan öyrəndiniz? – O, baxışlarını endirdi və əlavə elədi:
– Məncə, yaxşısı sizə deməkdir. Mister Fiorsen burada oldu, sonra mən onunla qraf Rosekin yanında rastlaşdım – və... və...

– Mənə aydındır. Özünüzü çətinliyə salmayın.

Dafna Uinq tələsik davam elədi:

– Əlbəttə, indi mən özüm özümün ağasıyam! – Birdən onun sifətindən mənasız “kübar qadın” maskası düşdü və Cipun əllərindən yapışdı. – Oy, missis Fiorsen, mən heç vaxt sizin kimi ola bilməyəcəyəm!

– Ümid edirəm, yox.

Bu qızdan nəyinsə xahişini necə eləyə bilər? Ancaq Cip bu hissini boğub, sifətində daş kimi hərəkətsiz bir ifadə ilə dedi:

– Siz mənim uşağımı xatırlayırsınızmı? Təbii ki, yox. Siz heç vaxt mənim qızımı görməyibsiz. Bax belə, o və qraf Rosek onu məndən oğurlayıblar.

Dafna Uinq həyəcanlanmış halda onun əlini sıxdı.

– Oy, necə də alçaqlıqdır! Haçan?

– Dünən axşam.

– Mən onu indiyə kimi görmədiyimə necə də şadam! Oy, mən bunun alçaqlıq olduğuna əminəm! Siz, yəqin, ümitsiz vəziyyətdəsiniz?

Cipun dodaqlarında təbəssüm hiss olundu. Dafna Uinq davam elədi:

– Siz bilirsiniz... mən düşünürəm... mən düşünürəm, sizin soyuqqanlılığınızda nəsə qorxulu bir şey var! O, məni qorxudur. Əgər mənim uşağım sağ qalsaydı və onu oğurlasaydılar, indi yarıcan olardım.

Cip elə həmin daş görkəmiylə dedi:

– Bax belə, mən öz uşağımı qaytarmaq istəyirəm və mənə elə gəlir...

Dafna Uinq əllərini bir-birinə vurdu.

– Oy, məncə, onu məcbur eləyə bilərəm... – O, pərt halda susdu və sonra tələsərək əlavə elədi: – Siz, doğrudanmı... qəti etiraz eləmirsiniz?

Inventas vitam
juvat excoluisse
per artes

– Onun, hətta əlli məhəbbət macərəsi olsa da, mən heç nəyə etiraz eləməyəm. Bəlkə, elə o qədər də var.

Dafna Uinq ovqatı təlx olmuş halda alt dodağını dişlədi.

– Elə düşünürəm, indi onu məcbur eləyə bilərəm ki, öz istədiyini yox, mənim istədiyimi eləsin. Sevirsənsə, başqa cür də olmaz. Oy, lütfən, gülməyin, sizin gülüşünüzdən mən özümü nəşə... inamsız hiss edirəm.

– Siz onu nə vaxt görəcəksiniz?

Dafna Uinq qızardı.

– Yəqin, o, bura yemək yeməyə gələcək. Bilirsinizmi, o, indi mənə yad deyil! – Baxışlarını qaldıraraq əlavə elədi: – O, mənə hətta sizin adınızı çəkməyə belə icazə vermir, bu, onu qəzəbləndirir. Buna görə də onun hələ də sizi sevdiyinə əminəm, ancaq onun məhəbbəti belə qərribə olur. – O, yəni-dən Cipin əllərindən yapışdı. – Sizin mənə qarşı necə xeyir-xah olduğunuzu heç vaxt unutmayacağam. Mən ümid edirəm... siz... kimisə, başqasını sevirsiniz. – Cip onun nəm, kövrək barmaqlarını sıxdı, ancaq Dafna Uinq tələsik davam elədi: – Mən sizin qızınızın çox gözəl olduğuna əminəm! Siz necə də ağarıbsınız. Özünü əzab verməyin, bunun heç bir xeyri yoxdur... mən bunu yaxşı bilirəm.

Cip baş əydi və dodaqlarıyla qızın alınına toxundu:

– Xudahafiz! Körpəm bilsəydi, sizə minnətdar olardı.

O dönərək çıxmaq istəyəndə birdən qızın boğuşuq hıçqırlarını eşitdi. Cip nəşə deməyə macal tapmamış Dafna Uinq barmaqlarıyla boğuşunu sıxdı və qırıq-qırıq dilləndi:

– Bu... Bu dəşhətdir! Mən... mən o vaxtdan indiyə kimi ağlamamışdım. Həmin vaxtdan, siz bilirsiniz! Mən... mən... tamamilə sərbəstəm. Yalnız mən, yalnız... siz mənə xatırlatdınız... Mən heç vaxt ağlamıram!

Bu sözlər və hıçqırıqlar Cipi, az qala, maşına kimi müşayiət elədi.

Beri-stritə qayıdıb, Bettinin dəhlizdə hələ də şlyapasını çıxarmadan oturduğunu gördü. Onun arxasınca heç kimi

göndərməmişdilər, heç bir cavab yox idi, heç Nyumarkətdən də. Cip otura, özünü nəyləşə məşğul eləyə bilmirdi. Xidmətçilərlə üz-üzə gəlməməkdən ötəri yuxarı, yataq otağına qalxdı. Hər dəqiqə heç nə ifadə eləməyən musiqiyə qulaq asır, yüz dəfələrlə pəncərəyə yaxınlaşırdı. Betti uşaq otağında idi. Cip uşaq otağına boylanıb gonbul qadının hələ də şlyapasını çıxarmadan arxası divara tərəf oturduğunu və dərin-dən köks ötürdüyünü gördü. Cip bütün bədəni ilə titrəyərək, səssizcə öz otağına qayıtdı.

Birdən əgər... uşağının xətrinə öz hisslərini qurban vermək lazım gələrsə? Əgər bu amansız məktub onun son sözü olarsa, ona seçmək lazım gəlirdi: ya onu, ya da bunu? O, kimdən imtina eləməliydi, sevgilisindən, ya uşağından?

Ürəyi dözülməz dərəcədə ağrıyırdı, təmiz hava almaq üçün pəncərəyə yaxınlaşdı. Yenidən başında hər şeyin qarışdığını hiss elədi. Bu kor, sözlə ifadəsi mümkün olmayan, onun təsəvvür eləyə bilməyəcəyi, hər biri inanılmaz dərəcədə güclü olan bu iki instinkt arasındakı mübarizə olduqca amansız idi.

Cip ona Brayanı xatırladan şəklin qarşısında dayandı, indi ona elə gəlirdi ki, onların arasında heç bir oxşarlıq yoxdur. Brayan olduqca həqiqi, olduqca sevimli, arzuedilən idi. Dünən qız Brayanın yalvarışlarına etinasız qaldı, həmişəlik onun yanına köçmək haqqındakı arzusuna etiraz elədi. Necə də qəribəydi! Məgər indi qız onun yanına qaçmazdımı, o, hara istəsə, onunla getməzdimi? Ah, indi qız onun qucağında ola bilsəydi! Heç vaxt qız ondan imtina eləməyəcəkdi, heç vaxt! Ancaq elə bu vaxt onun qulaqlarında qıçılıtlı səs səsləndi: “Əziz ana!..” onun qızı, qiymətli körpəsi!.. Cip ondan necə imtina eləyə bilərdi, onu bir daha özünə sıxmayasan, koppuş, gözəl bədənini öpməyəsən, ciddi, qaragözlü sifətini görməyəsən!

Londonun uğultusu açıq pəncərədən içəri dolurdu. Bu qədər çoxlu həyat, bu qədər çox adam və bircə canlı belə ona kömək eləyə bilmirdi! Pəncərədən çəkilib, Mildenhəmdən

gətirdiyi pianinonun qabağında oturdu. Yenidən Fiorsenin konsertində qızın sınıq ürəklər haqqında oxuduğu mahnı yadına düşdü.

Yox, yox! O bacarmaz, bacarmaz! O, özününkülərlə qalacaq, öz sevdikləri ilə! Yanaqları ilə göz yaşları süzülməyə başladı.

Aşağıda maşın dayandı, ancaq Betti qaçıb içəri girməyə qədər o, başını yuxarı qaldırmadı.

XIV fəsil

Cip özünü güclə ələ alaraq, yeməxanaya girəndə, Fiorsen qucağında uşağı tutmuş halda bufetin yanında dayanmışdı. Cipə doğru addımladı və uşağı ona verdi.

– Götür onu, – o dedi, – necə istəyirsən, elə də elə. Xoşbəxt ol.

Cip qızı özünə sıxaraq susmuşdu. Əgər həyatı bundan asılı olsaydı belə, bircə söz də deyə bilməzdi. Minnətdar, son dərəcə heyrətlənmiş, karıxmış olsa da, hər halda, Fiorsenin bu insansevərliyinin arxasında sezilməyən məkri hiss edə bilirdi. Dafna Uinq! Onların arasında hansı razılışma əldə olunmuşdu?

Fiorsen, yəqin, Cipdən gələn soyuqluğu hiss elədi və bunu qızın deyə bilmədiyi fikri kimi başa düşdü. O qısqırdı:

– Sən heç vaxt mənə inanmayıbsan! Sən heç vaxt mənim nəşə yaxşı bir iş görə biləcəyimə inanmayıbsan!

Dodaqlarının necə əsdiyini Fiorsen görməsin deyə Cip uşağın üzərinə əyildi.

– Mən çox təəssüfləndim... Çox, çox təəssüfləndim.

Fiorsen yaxına gəlib qızın sifətinə baxdı.

– Allaha and içirəm ki, səni heç vaxt unutmayacağam, heç vaxt!

Onun gözlərində göz yaşları göründü və Cip ona mütəəssir olmuş, həyəcanlanmış halda, amma hələ də dərindən

inamsızlıqla baxırdı. O, əliylə gözlərini sildi. “Göz yaşlarını görməyimi istəyir”, – qız düşündü.

Fiorsen bunu da başa düşdü və gözlənilmədən mızıldandı:
– Əlvida, Cip! Mən elə də pis deyildim!

Bu, qızgınlıqla deyilən “mən elə də pis deyildim” Cipi zəiflik tutmasından xilas elədi. Hətta fədakarlığının ən yüksək anında belə o, özünü yaddan çıxarmağa qadir deyildi!

İnsan bütünlüklə xilas olanda onu dərhal başa düşmək çətinidir. Cipə elə gəlirdi, bütün dünyaya onu бүrtüyən başgicəlləndirici səadəti haqqında qışqırmalıdır. Uşaq Bettinin əlinə keçən kimi də oturub Sammerheyə məktub yazdı:

“Mənim sevgilim!

Olduqca qorxulu günlər yaşadım. Mən səninlə olanda o, mənim uşağımı oğurlamışdı. Mənə məktub yazdı ki, əgər səndən imtina eləsəm, uşağı qaytarar. Ancaq mən hətta uşağın xatirinə də səndən imtina eləyə bilməyəcəyimi hiss elədim. Sonra isə cəmisi bir neçə dəqiqə əvvəl o, uşağı sağ-salamat halda gətirib verdi. Sabah biz hamımız Mildenhemə gedirik, əgər mən sənə lazımamsa, hara istəsən səninlə gedərəm. Sonra isə, bəlkə də, mənə göstərdiyin Qırmızı evdə birləşərik. Sənin məhz indi düşünməyə vaxtın var. Qoy sənın qərarına nə səfeh rəhmdillik, nə də şərəf hissi təsir eləsin, yalvarıram sənə, özünü sona qədər yoxlamağa çalış! Mən indi hələ də sənə xeyir verə biləcək hər şeyə dözə bilərəm.

Səni bədbəxt eləsəm, dünya başıma fırlanar! Oy, özünü yoxla. Yoxla... Mən hər şeyi başa düşərəm. Mən bunları bütün varlığımlla hiss edirəm! İndisə gecən xeyrə qalsın, ya da ola bilsin ki, əlvida!

Sənin Cipi”.

Qız məktubu oxudu. Doğrudanmı, sözün əsl mənasında, elə düşünür ki, Sammerhey ondan uzaqlaşarsa, birdən uzaq keçmişə nəzər salıb, oyun oynamağa dəyməyəcəyi qənaətinə gələrsə, dözə bilər?

Məktubu bağladı. Ah, nəyə görə onun belə yumşaq ürəyi var idi?

On gündən sonra Mildenhem stansiyasında Cip atasının əlindən yapışmışdı, demək olar ki, onu görmürdü, gözlərinə hansısa duman çökmüşdü.

– Əlvida, əzizim! Özünü qoru, Londondan, sonra Parisdən teleqram vurarsan. – Və qızına gülümsəyərək Uinton əlavə elədi, – Sammerheyin bəxti gətirdi, mənimki isə yox.

Qızın gözlərinə çökən duman göz yaşlarına çevrilib, əlcəyinin üzərinə damcılamağa başladı.

– Cip, orada çox yubanmazsan!

Qız onun üzünü nəvazişlə öz yaş yanağına söykədi. Qatar yerindən tərpəndi. Qız nə qədər görə bilirdisə, boz şlyapasını yelləyən atasına baxdı. Sonra isə kupenin küncünə çəkilib vualını endirərək, göz yaşlarına güc verdi. Öz toyunda, həmin fəlakətli gündə atasından ayrılarkən ağlamamışdı, indisə ondan ayrılıb təsəvvürə gəlməyən səadətinə doğru gedəndə göz yaşlarını saxlaya bilmirdi.

Amma bütün bu vaxt ərzində qız qəlbiylə kamilləşmişdi.

Dördüncü hissə

I fəsil

Mayın ilk günündə dörd yarım yaşı tamam olan balaca Cip qərənfil ləkinin üzərinə əyilmişdi, ora iki hinduşka keçmişdi və çiçəklərin arasında eşələnirdilər. Qız heyrət ediləcək dərəcədə anasına oxşayırdı – həmin yumurtaşəkili sifət, qara kaman qaşlar, böyük və aydın qonur gözlər, ancaq onda bizim günlərdə açıq havada yaşayan uşaqlara məxsus görünüş vardı. Onun uclarından qıvrılan saçları qısaca vurulmuşdu, gündə yanmış gözəl ayaqları dizinə qədər çılpaq idi.

– Hinduşkalar! Siz yaramazsınız, vəssalam! Arxamca gəlin! – Ovcunu göyə tutub, əlini yuxarı qaldıraraq ləkdən uzaqlaşmağa başladı. Hinduşkalar uzun ayaqlarını götürüb qoyaraq, rəğbət və sual bildirən ququqları ilə onun gündə yanmış əlindən nəsə alacaqlarına ümid eləyərək qızın arxasınca gedirdilər. Günəş bu balaca varlığı nura qərq eləmişdi, balaca Cipi tünd-göy rəngli donu, qızçıçəyiləri səpələnmiş şabalıdı saçlarının qızılı parlıtı, zolaqlı quyruqları, yarışəffaf qırmızı sırğaları, qara hinduşkalar... Bütün bunlar narıncı, qırmızı, sarı qərənfillərin fonunda gözəl görünürdü. Balaca Cip hinduşkalı aldıq, açıq qapıdan içəri saldı və dikələrək dedi:

– Siz avaralarsınız, mənim əzizlərim! Ki...i...ş! – Və qapını hinduşkaların üzünə bağladı. Sonra isə bağdakı yeganə böyük ağac olan qoz ağacının dibində uzanmış, qocalıb əldən düşmüş skoç-teryerin yanına qaçdı. İtin yanında yerə oturaraq, onun ağ sifətinə baxdı və dedi:

– Osey, Osey, sən məni sevirsən?

Elə bu an artırmada anasını görüb sıçradı və qışqırdı: “Osey! Osey! Ardımca!” – Cipi üstünə atılıb onun dizlərini qucaqladı, qoca skoç-teryer ağır-ağır onun ardınca tərpendi.

Üç il ərzində Cip heç dəyişməmişdi. Onun sifəti yumşaq və ciddi olmuşdu, azacıq kökəlmiş, saçları tündlənmişdi, saçlarını başqa cür daramışdı, iri bir topa əvəzinə, hamar daramış saçları yumşaq dəstə halında dəbilqəsayaqı vəziyyətdə boynunun dalına yığılmışdı, belə saç düzümü başının formasını daha çox nəzərə çarpdırırdı.

– Qızım, get Pettensə de, qoy Oseyin yuvasına təzə pendir qoysun və onun üçün əti xırda-xırda doğrasın. Sənsə Sorvansa və Brauna iki parça qənd verə bilərsən. Sonra isə gəzməyə gedərik.

Cip dizləri üstə çökərək, ehtiyatla itin belinin tükələrini aralayıb, ekzemaya yoluxmuş dərisinə baxmağa başladı. “Ax, əzizim, sən heç yaxşı qoxumursan! Bax yalnız üzümü yalama!”

Doqqazda poçtalyon göründü. Cip həmişə Sammerhey yanında olmayanda yüngülcə titrədiyi kimi titrədi və teleqramı açdı.

“Yubandım. Növbəti qatarla gələcəyəm. Sabah şəhərə çıxmaq lazım deyil. Brayan”.

Poçtalyon gedəndən sonra Cip yenidən dizləri üstə çökdü və itin başını sığallamağa başladı.

– Osey, sahibin sabah bütün günü evdə olacaq! Bütün günü!

– Mem, gözəl axşamdır, – cığırdan kiminsə səsi eşidildi.

Qarşısında “qoca kələkbaz” Pettens dayanmışdı; onun ayaqları elə də əyilməmişdi, sifəti sıx qırıqlarla örtülmüş, dişləri tökülmüşdü, balaca tünd gözləri donuqlaşmışdı. Pettensin arxasında ciddi sükut içində, nə vaxtsa anasının elədiyi kimi bir ayağını irəli qoyan balaca Cip gözləyirdi.

– Ah, Pettens! Mister Sammerhey sabah bütün günü evdə olacaq və biz onunla birgə atla uzaq gəzintiyyə çıxacağıq. Əgər mən Ciplə gedə bilməsəm, atları gəzintiyyə çıxardanda otelə get, mayor Uintona de ki, bu gün onu nahara gözləyirəm.

– Yaxşı, mem. Mənsə bu gün balaca miss Ciplin ponisənə baxmışam. Beş yaşı var, siçan rəngindədir. Sağlam, sakit

təbiətli, olduqca gözəl xırda yerşi var. Mən bu adama deyirəm: “Məni aldatmağı ağılnıza da gətirməyin. Mən at üstündə doğulmuşam. Belə at üçün iyirmi funt! On funt və belə hesab eləyin ki, bəxtiniz gətirib”. “Yaxşı, Pettens, – o deyir, – sizə kələk gəlmək olmaz. On beş funt!” “Mən sizə bir funt da əlavə elərəm, – mən dedim, – on bir funt. Götürün və bununla da qurtaraq”. “Ah! – o deyir. – Pettens, siz ki at almağı bacarırsınız! Yaxşı, on iki funt!” Poni isə azından on beş funta dəyər, mayorun da xoşuna gəldi. Belə ki, istəsəniz, onu ala bilərsiniz!

Cip yalnız bircə dəfə həyəcanlanmış halda tullanan, indisə sakitcə dayanıb, arada atabaxandan anasına doğru boylanan və dodaqları azacıq aralanmış balaca qızına baxdı. Cip düşüncüdü: “Mənim gözəl balam! Heç vaxt hes nəyi xahiş eləmir”.

– Neynək, Pettens, ponini alın.

– Hə, mem, çox yaxşı, mem. Gecəniz xeyrə qalsın, mem!

O, ayaqlarını sürüyərək uzaqlaşdı, ayaqlarını diziyə düz bucaq altında pillələrə qoyanda düşüncüdü: “İki funt ki mənim cibimdədir!”

On dəqiqədən sonra Cip balaca qızının və Ossianın müşayiəti ilə adi axşam gəzintisinə çıxdı. Həmişə olduğu kimi yuxarı, təpələrə doğru yox, çaya doğru getdilər, bu yerləri onlar “xam torpaq” adlandırırdılar. Bu, bir-birindən palıd və göyrüş ağacları bitmiş torpaq təpəciklərlə ayrılan, çillərlə örtülmüş iki çəmənlikdən ibarət bir yerdi. Çəmənliklərin çarpazcasına bitişdiyi yerdə dəlmə-deşik olan köhnə daş anbar var idi, anbarın divarları qamış damına kimi sarmaşıqlarla örtülmüşdü. Buğda tarlalarının, kövşənliklərin və palıd pöhrəliklərinin arasında itmiş bu yerlər, sanki, özünəməxsus xüsusi bir həyat yaşayırdı. Quşlar və heyvanlar da bu yeri sevirdilər, balaca Cip yaxınlarda burada iki dovşan görmüşdü. Palıd ağacının seyrək yarpaqları arasında bir ququ quşu oturub ququqlayırdı, onlar dayanıb bu boz quş uçub gedə-

Inventas vitam
juvat excoluisse
per artes

nə kimi ona tamaşa elədilər. Dinc asayişin fonunda quşların cəhcəhi, palıdların və göyrüşlərin qızılı, yaşıl yarpaqları, otların arasından boylanan çöl çiçəkləri, bataqlıq səhləbi, çöl tərəsi – bütün bunlar Cipi düşüncələrə qərq edirdi. Təbiətin əsrarəngizliyi, şəffaf təbəssümü, gah solmasının, gah da heçdən var olmasının arxasında gizlənən bu ruh necə də dərkedilməz idi! Onlar anbarın yanında dayandıqları vaxt hansısa bir quş başlarının üzərində geniş dövrə vurur və bərkdən qışqırırdı. Quşun uzun dimdiyi və iti qanadları var idi, belə görünür, onların gəlişi quşu həyəcanlandırmışdı. Balaca Cip anasının əlini sıxdı.

– Mam, yazıq quşdur, düzdürmü?

– Hə, qızım. Bu sığırçındır, bəlkə də, onun dostunu yaralayıblar.

– Bəs dost nə deməkdir?

– Onun birlikdə yaşadığı quşdur.

– O, bizdən qorxur?

– Gəl gedək, baxaq görək, ona nə olub.

Sığırçın hələ də onların başı üzərində uçaraq bərkdən qışqırırdı. Balaca Cip davam elədi:

– Mam, gəl onunla danışaq. Biz axı onu incitmək istəmirik, elə deyilmi?

– Əzizim, əlbəttə, yox. Ancaq qorxuram, yazıq quş tamam vəhşi olsun. Əgər istəyirsənsə, bir sına.

Axşamın həzin, sakit dincliyində balaca Cipin zərif səsi sığırçının qışqırtısına qarışdı.

– Bir ora bax! – Cip dedi. – Quş yerə qədər enir, orada onun yuvası var. Yaxın düşməyə, yaxşımı?

Balaca Cip boğuş səslə cavab verdi:

– Orada onun yuvası var.

Onlar səssizcə anbardan aralandılar, sığırçın isə elə hey onların arxasınca uçur və qışqırırdı.

– Mam, bizə isə necə də xoşdur, axı dostumuz yaralanmayıb, elə deyilmi?

Cip diksinərək cavab verdi:

– Hə, əzizim, bizə olduqca xoşdur. İndisə gedək, babanı bizə yeməyə dəvət eləyək.

Balaca Cip hoppandı. Onlar çayın sahilinə düşdülər. Uinton artıq iki ildi ki, çayın sahilindəki otdə yaşayırdı. Ciplə bir yerdə yaşamağa razı olmadı, sadəcə, qızına lazım olarsa, həmişə “əlinin altında olmaq” istəyirdi. Bu sadə kənd yerində olduqca sadə həyat sürürdü, Sammerhey Londonda qalanda atla Cipun yanına gəlir, qızının vəziyyətini yaxşılaşdırmaq haqqında düşünür, fermerlərə baş çəkir və nəhayət, özünü bütünlüklə balaca Cipun şıltaqlıqlarının sərəncamına verirdi. Nəvəsinin artıq at minməyi öyrənən vaxtıydı, həyatını atlarsız təsəvvür eləyə bilməyən bir adam kimi bu, onun üçün, az qala, müqəddəs bir iş idi. Cip əl-ələ tutub gedən atasına və balacaya baxıb düşünürdü: “Atam onu heç də məndən az istəmir”.

Otdə tək nahar eləmək Uinton üçün əsl cəzaydı, baxmayaraq ki bunu diqqətlə Cirdən gizlədir və buna görə də qızının təklifini həvəslə qəbul elədi.

Qırmızı evdə royaldan başqa bircə dənə də elə əşya yox idi ki, Cip onu ərinin evində görmüş olsun. Burada divarlar ağappaq idi, mebellər yaşlı palıddan hazırlanmışdı, hər yerdən Cipun sevdiyi şəkillərin surətləri asılmışdı. Uintonun Sammerheylə münasibəti yaxşı idi, amma ona qızı ilə ikilikdə qalmaq daha xoş idi. Bu axşam o lap razı qaldı, nə vaxtdı qızı ona qeyri-adi dərəcədə qüssəli və dalğın görünürdü.

– Mən istərdim, adamlarla daha çox görüşəsən, – o dedi.

– Oy, yox, ata!

Qızının təbəssümünü görüb düşündü: “Yox, bu cansızlıqdan deyil. Bəs onda iş nədədir?”

– Sən son vaxtlar Fiorsen haqqında nəsə eşidibsənmi?

– Yox, heç nə. Deyəsən, bu mövsüm o, yenə də Londonda çıxış eləyəcək.

Inventas vitam
juvat excoluisse
per artes

– Neynək, qoy o... – “Demək, bu, onu narahat eləmir! Amma, hər halda, burada nəşə var”. – Mən eşitmişəm, Brayan uğur qazanır. Keçən həftə onun haqqında mənə bütün vəkillikdə ən ümidverici gənc namizəd kimi danışblar.

– Hə, o çox gözəl işləyir. – Uinton boğuş köks ötürülməsini hiss eləyə bildi. – Ata, səncə, Brayan sən onu tanıyan vaxtdan indiyə kimi çoxmu dəyişib?

– Deyəsən, o daha az şən görünür.

– Hə. O, gülməyi yadırgayıb.

Bu sözlər rəvan, sakit səslə deyildi, ancaq Uintonu sarsıtdı.

– Gülmək qabiliyyətini saxlamaq çətinidir, – o cavab verdi, – nə vaxt adamları astar tərəfinə çevirirsən, onların çoxunun yaramaz olduğu məlum olur.

Ay işığında geri qayıdarkən o, yenidən öz düşüncələrinə qayıtdı, qızıyla açıq danışmadığı üçün heyifsiləndi. Halbuki demək lazımdı: “Qulaq as, Cip, sən Brayana görə ciddimi narahat olursan? Ya çoxlu bəzi adamlar kimi özün-özünə narahatlıqlar uydurursan?”

Son üç il ərzində Uinton özü də hiss eləmədən öz sinfinə qərəzlə yanaşmağa, kasıblara isə əvvəl olduğundan da dostcasına münasibət göstərməyə başlamışdı. Muzdurlara, kiçik fermerlərə, dükançılara baş çəkir, düşəndə onların əlindən tutur, uşaqlarına xırda pullar bağışlayırdı. O, görünür, ağına da gətirmirdi ki, bu adamlar özlərində təmənnasızlıq hissi yaranmasına icazə verə bilməzlər. O yalnız bircə şeyi görürdü, onlar Cipi gülərlə və hörmətlə qarşılayırdılar, o da bu adamlara eləcə yanaşırdı. Di gəl, iki, ya da üç varlı yerli torpaq sahibləri onu getdikcə daha çox qıcıqlandırır, çayın sahilindəki öz şəxsi villalarında yaşayan yüksək təbəqənin nümayəndələrindən isə söz belə gedə bilməzdi.

İlk dəfə Uinton bura gələndə çoxdan tanış olduğu torpaq sahiblərindən ən varlısı onu səhər yeməyinə dəvət elədi. O, münasibətləri aydınlaşdıracağına güvənərək, dəvəti qəbul elədi və elə ilk fürsətdə qızını yada saldı.

– O, çiçəklərə həvəs göstərir, – dedi, – Qırmızı evin ətrafında indi gözəl bağ var.

Onun tanışının arvadı əsəbi təbəssümlə mızıldandı:

– Oy, hə! Hə, hə, anlaşılındır...

Ortalığa ağır sükut çökdü. O gündən də Uinton dostu və onun arvadı ilə qarşılaşanda onlarla buz soyuqluğu ilə salamlaşırdı. Axı o, dostugilə Cipin onlara qonaq çağırılmasına nail olmaq üçün yox, qızıyla ehtiyatsız rəftar eləyənlərin cəzasız qalmaqalarını hiss elətdirməyə getmişdi! Təpədən dırnağa kimi aristokrat olan bir adam kimi o, yaxşı başa düşürdü ki, ər sayılmayan bir kişiylə yaşayan qadını heç vaxt adamlar özülün qoruyucusu roluna namizəd kimi qəbul eləməzlər. Onlar üçün Cip həтта boşanan və sonra yenidən nikah bağlayaraq yaşayan adamların dairəsindən də kənarda idi. Ancaq həтта aristokrat adam da bəzi donkixotluqlardan xali deyildi və Uinton qızından ötrü istənilən yel dəyirmanıyla vuruşmağa hazır idi. Yatmamışdan əvvəl sonuncu siqaretini çəkib düşündü: “Gözəl keçmiş zamanları qaytarmaq və comərd bambılılara ehtiyac duymamaq imkanını əldə eləməkdən ötrü nələrdən keçməyə razı olmazdım”.

II fəsil

Axırıncı qatar yalnız on ikinin yarısında gəldi və Cip onların yataq otağını əvəz eləyən Sammerheyin kabinetinə getdi. Əgər qız atasının iztirablarından xəbər tutsaydı, dəhşətə gələrdi. Onun adamlarla görüşməyə heç bir istəyi yox idi. Öz həyat şərtləri ona daha ideal görünürdü. Qız özünü maraqlandırmayan adamlardan, cəfəng aristokrat öhdəliklərindən azad olmuşdu. Onda nə vardısı – məhəbbət, təbiət, at minmək, musiqi, heyvanlar, sadə adamlarla münasibət – hamısı həqiqi idi. Başqa daha nə arzulamaq olardı? Bəzən ona elə gəlirdi ki, belə vəziyyətə düşən qadınlar haqqında kitablar və pyeslər saxtadır. Əgər sevirsənsə, daha nə istəyə

Inventas vitam
juvat excoluisse
per artes

bilərsən? Ya bu qadınlar məğrurluq hissindən xaliydilər, ya da əsl məhəbbətlə sevmirdilər! Təzəlikcə “Anna Karenina”-nı oxumuşdu və dəfələrlə özünə deyirdi: “Burada nəşə qaydasında deyil, sanki, Tolstoy bizi inanmağa məcbur eləmək istəyir ki, Anna gizlicə vicdan əzabı çəkirmiş. Kim sevirsə, vicdanının tənəsinə tuş ola bilməz”.

O hətta məhəbbətin onu tənhalığa çəkilməyə məcbur eləməsinə sevinirdi, tək olmaqdan və yalnız onun üçün yaşamaqdan xoşu gəlirdi. Bundan əlavə, qızın doğum şəraitinin özü onu cəmiyyət adlandırılan şeydən kənar qoymuşdu. İndisə qızın məhəbbəti, eynən vaxtı ilə atasının məhəbbəti kimi bu cəmiyyətdən kənar idi. Onun məğrurluğu, cəmiyyətdəkilərin təkəbbüründən dəfələrlə yüksək idi. Qadın yalnız ona görə sızıldaya, şikayətlənə bilərdi ki, onları cəmiyyətdən qovublar və geri buraxılmayacaqlarını bilsələr də, yenidən ora qayıtmağa cəhd göstərirlər? Əgər Fiorsen ölsəydi və o, öz sevdiiyə ərə getsəydi? Bu, nəyi dəyişə bilərdi? Qız onu daha sevməyə bilərdi. O, hər şeyin olduğu kimi qalmasına üstünlük verirdi. Sammerheyə gəlincə, qız sevgilisinin də onun kimi düşündüyünə əmin deyildi. O, heç nəylə bağlanmamışdı, əgər qız onu təngə gətirsəydi, çıxıb gedə bilərdi! Hər halda, məgər o, özünü ədalətsizcəsinə bağlandığı evli vaxtlarından daha çox indi bağlı hiss eləmərdimi? Belə fikirlər, daha doğrusu, bu fikirlərin kölgəsi axır vaxtlar qızı olduqca qüssəli eləmişdi və atası da bunu duymuşdu.

Yalnız ay işığı ilə işıqlandırılan otaqda qız Sammerheyin yazı masasının arxasında oturdu, onu tək qoyaraq Sammerhey bu otaqda gecədən xeyli keçənə kimi məhkəmə işlərini araşdırmaq üçün otururdu. Çılpaq dirsəyi ilə masaya söykənərək, qız pəncərədən aya baxırdı və fikirləri Sammerheyin onun həyatına daxil olan ildən indiyə kimi başlayan xatirələr axımına çevrilirdi.

Belə çoxlu və demək olar, hamısı da səadət dolu xatirələr! İnsan ürəyinə bələd olan o zərgər necə də mahir adamdı!

O, qıza bütün qaranlıqları unutmaq və yalnız parlaq günəş işığını xatırlamaq qabiliyyəti verdi! Fiorsenlə il yarım yaşaması və sonda qızın ondan ayrılması ilə nəticələnən həyatı duman idi, qızın son üçillik səadətinin sevinclərində əriyirdi. Yeganə bulud şübhəyə düşməsi idi, doğrudanmı, Sammerhey onu o, Sammerheyi sevdiyi kimi sevirdi? Onun beyni arasıkəsilmədən gündüz və gecə bu sualın həlli üzərində düşünürdü. Keçmiş gündüzləri və gecələri əsl gündüzlər və gecələrlə müqayisə edirdi. Onun qabaqcadan hiss elədiyi “əgər seversə, gerisini düşünmədən sevecək” duyğusu doğru olmuşdu. Sammerhey onun bütün həyatının mənasına çevrilmişdi. Məğrurluğu həm gücü, eyni zamanda da, zəifliyi idi və şübhələrin qəlbində qaynaması heç də təəccüblü deyildi.

Onlar ilk səyahətləri üçün tipik Avropa ölkəsi olmayan İspaniyanı seçmişdilər, qaşqabaqlı, çiçəkləri və küçələrdə bərkdən “*Agua!*”¹ qışqırtıları ilə onları heyretləndirən bu ölkədə geniş qara şlyapalar geymiş, atlara qaynayıb-qarışan kişilər və qadınlar, sanki, yəhərdə bitmişdilər. Başdan-ayağa qara geyinmiş, gözəl gözləri olan qadınlar elə təsir bağışlayırdılar, sanki, bircə Şərqi çadraları çatmır. Bu, sevinclə və işıqla dolu ay idi, sentyabrın axır günləri, oktyabrın əvvəlləri idi. Seviliyanın öz cəzbediciliyi ilə ovsunlayan küçələrində gülüşün, qəribə qoxuların və səslərin, narıncı işığın və məxməri kölgələrin, İspaniyanın bütün bu istiliyinin və ciddiliklərinin əhatəsində ləzzətlə gəzib-dolaşırdılar. Siqaretsatan Alkasar, qaraçı qızı, rəqqasə Triana, onların atla getdikləri qədim xarabalıqların külündən baş qaldıran çiçəklər, küçələr və meydanlar, günün altında dayanıb ciddi söhbət eləyən adamlar, yemiş və su satanlar, sanki, yuxularında gördükləri qaşqabaqlı eşşəklər, siqaret kötöklərini toplayan dilənçilər, Malaqi çaxırı, Alikantenin qəzəbi! Onlar Kastiliyanın yandırılmış dağları ilə geriye Madridə, Qoya və Velaskesə döndülər. Parisə qayıdana kimi orada yaşadılar. Məzuniyyət qur-

¹ Su! (*ispan.*)

Inventas vitam
juvat excoluisse
per artes

tardı, Londona, məhkəmə prosesinin əvvəlinə yetişmək lazım idi. Parisdə onlar bir həftə balaca və məzəli fransız otelində yaşadılar. Oradan çoxlu şirin və bir acı xatirəsi var idi. Bir dəfə teatrdan sonra restoranda yemək yeyirdilər və birdən Cip güzgüdə üç nəfərin içəri girib onların arxasındakı masada oturduqlarını gördü. Fiorsen, Rosek və Dafna Uinq! Onlar şam sifariş verənə kimi Cip öz sakitliyini qorudu, çünki Rosek *gourmet*¹ idi, qız isə, yəqin, acmışdı. Amma sonra gördü ki, gizlənə bilməyəcək, onu, onsuz da, görəcəklər. Yalandan özünü xəstəliyə vursun və buradan getsinlərmə? Ya Brayana desin? Ya da öz yerində qalsın, gülsün, danışsın, yesin və içsin, sanki, arxasında heç kim yox imiş kimi?

Güzgüdə özünün qızaran üzünü və işıldayan gözlərini gördü. Qoy görsünlər, o necə də xoşbəxtdir, öz məhəbbətinə necə də inanır! Qız ayaqqabısının burnu ilə Sammerheyə toxundu. Bu solğun şəhərlilərin yanında günəşdə yanıb, gümrəhlaşan o necə də gözəl görünürdü! Sevgilisinə də elə baxır ki, sanki, onun gözəlliyini özü üçün indicə kəşf eləyib. Bu, saqqallı, solğun sifəti və yaşıl gözləri olan adama o, necə dözə bilirmiş? Sonra qız güzgüdə Rosekin tutqun ləkələrlə əhatə olunmuş gözlərinin onun üzərində dayandığını gördü və bu gözlərdə ani parlayan qığılcıma, dodaqlarının sıxılmasına, yanaqlarının allanmasına görə Rosekin onu tanıdığını başa düşdü. O, neyləmək istəyəcəkdi? Qız arxası ona tərəf oturmuşdu və yeyirdi. Fiorsen birbaşa önünə, Cipə çox yaxşı tanış olan narazı baxışlarla baxırdı. İndi hər şey bir dəfə onun boynundan öpən bu təhlükəli adamdan asılı idi. Birdən Cipi ağırlı bir hiss bürüdü. Əgər onun sevgilisi bilsəydi, onlardan cəmişi beşcə addımlıqda bu iki adam əyləşib! Rosek Cipun onları gördüyünü hiss elədi. O, qıza tərəf əyilib qulağına nə isə pıçıldadı, Dafna Uinq geri döndü, ağızı açıldı və ondan bir “Oy!” nidası qopdu. Cip onun Fiorsenə dikilən narahatlıq dolu baxışlarını hiss elədi. Əlbəttə, qız Fiorsen

¹ Şirnisəvən (*fr.*)

onu görməmişdən əvvəl buradan getmək istəyirdi. Hə, qız ayağa qalxdı, həm də sanki, şəraitin ağasıymış kimi! Manto-sunu çiyinə atırlar, qız qapıya doğru gedir və yalnız oradan ani olaraq, qorxmuş baxışlarını onlar tərəfə gəzdirir. Getdilər!

– Gedək, əzizim, – Cip dedi.

Onun elə görkəmi vardı, sanki, ölüm təhlükəsindən yaxa qurtarmışdılar. Ona görə yox ki, bu iki nəfər ona, ya da sevgilisinə bir pislik eləyə bilərdilər, ona görə ki, daha bir ağır iztirabdan yaxa qurtardılar, bəlkə də, Sammerhey bu adamı görsəydi, onun qəlbində qızın keçmişinə dair qısqanclıq hissi baş qaldırardı.

Onların birgə yaşadıkları ilk həftələrdə Cip müdrik ehtiyatlılığı göstərirdi. Həyat təcrübəsinə görə Sammerhey tamam uşaq idi, o, buna əmindir. Baxmayaraq ki o, xarakterinə görə daha iradəli, ona nisbətən daha çalışqan və inadkar idi, qız həyat kursunun idarə edilməsində, sualı daşların parçalarından qorunmaqda əsas işin öz payına düşdüyünü hiss edirdi. Berkşirsk təpələrində kirayə tutduqları ev qaydaya salınana qədər onlar Londondakı oteldə yerləşdilər. Qız tələb edirdi ki, o, heç kimə öz münasibətləri haqqında danışmasın. Cip əvvəlcə necə lazımdırsa, yəni mümkün olduğu qədər balaca Ciplə, Betti və atlarla birlikdə olmaq, təmiz ailəvi həyat şəraiti yaratmaq istəyirdi. Ancaq Londona qayıtdıqları ilk həftədə ona vizit vərəqəsi gətirildilər: “Ledi Sammerhey”.

Xidmətçi oğlan gedəndən sonra güzgüyə yaxınlaşdı və özünü şübhə ilə nəzərdən keçirdi. Cip bir dəfə stansiya meydançasında gördüyü bu ucaboşlu qadının, hətta oğlunun qanuni arvadı olmuş olsa belə, ona uyğun gəlməyən süst, yumşaq birisi haqqında nə düşündüyünü aydın təsəvvür edirdi. Saçlarını qaydaya salaraq və qaşlarını yüngülcə ətirliyəyərək, daxilən bütünlüklə əsərək, zahirən isə tamam sakit halda pilləkənlə aşağı düşdü.

Bu qədim otelin həmişə “yenidən təmir olunan” hollunda Cip rəngli jurnalı tez-tez vərəqləyən qonağını gördü,

Inventas vitam
juvat excoluisse
per artes

qarşıdakı xoşagəlməz müalicəni fikirləşən adamlar dış həkiminin qəbulunda belə eləyirlər və Cip düşündü: “O, deyəsən, məndən daha çox qorxur, nəinki mən ondan”.

Ledi Sammerhey əlcək geydiyi əlini ona uzatdı.

– Salam, – qadın dedi, – ümid edirəm, gəlişim üçün məni bağışlayarsınız.

– Gəldiyiniz üçün çox mərhəmətlisiniz. Təəssüf ki, Brayan evdə deyil. Çay içmək istəyirsinizmi?

– Mən artıq çay içmişəm, gəl oturaq. Bu otel xoşunuza gəlirmi?

– Bura çox yaxşıdır.

Onlar bütün təmirlərdən hansısa möcüzənin sayəsində salamat qurtarmış məxmər örtüklü divanda yanaşı oturdular və bir-birini nəzərdən keçirməyə başladılar.

– Brayan sizin xaricdə necə gözəl vaxt keçirdiyinizi mənə danışdı. Məncə, o, yaxşı görkəmdədir. Axı mən ona heyranam.

Cip mülayimcəsinə cavab verdi:

– Hə, bu təbiidir, – ancaq o, birdən ürəyinin necə də daşa döndüyünü hiss elədi.

Ledi Sammerhey onu iti bir baxışla nəzərdən keçirdi.

– Mən... mən ümid edirəm ki, tamamilə açıq danışmağıma etiraz eləməzsiziniz?.. Mən elə narahatam. Bütün bunlarda xoşagələn şey azdır, elə deyilmi? Əgər mən sizə nəyləşə kömək eləyə bilərəmsə, sadəcə, çox şad olaram. Sizə necə çətin olduğunu təsəvvür eləyirəm!..

Cip tələsik onun sözünü kəsdi:

– Oy, yox! Mən olduqca xoşbəxtəm.

Ledi Sammerhey diqqətlə onu süzdü:

– Əvvəlcə adamlar özlərinə heç nədə hesabat vermirlər, yəqin, sizin ikiniz kimi, sonra isə cəmiyyətin sizi qəbul eləmədiyinə əmin olacaqsınız.

Cip gülümsədi.

– Kim daxil olmağı xahiş eləyərsə, onu qəbul eləməyə bilərlər. Heç vaxt məni olduğum kimi qəbul eləməyən adamlarla

oturub-durmaram. Sonrasına qalanda, mən bilmirəm axı Brayana bağlı nə baş vermişdir? Onun yaşadı olan əksər kişilərin haradasa kimisə var.

Qəlbində gizləməyə nə qədər çalışsa da, onda bu aristokrat qadına qarşı nifrət hissi baş qaldırırdı, onu öz köləsi və oğlunun inkişafını korlayıb, məhv eləməyə hazırlaşan məxluq kimi görən bu qadın onun düşməniydi. Cip daha da sakit tərzdə dedi:

– Kimliyindən asılı olmayaraq, onun mənim haqqımda kiməsə danışmağa ehtiyacı yoxdur. Əmin ola bilərsiniz, əgər nə vaxtsa ona yük olduğumu hiss eləsə, o, məni daha görməyəcək.

Cip ayağa qalxdı, ledi Sammerhey də qalxdı.

– Ümid edirəm, siz elə düşünməzsiz... Mən haqlıyam... Mən yalnız istədim...

– Mən düşünürəm, hər şeydən yaxşısı tam səmimi olmaqdır. Məni bağışlayın... Brayanı yoldan çıxartdığım üçün siz heç vaxt məni sevməyəcəksiniz. Buna görə də məni onun məşuqəsi kimi hiss eləmək sizin üçün daha yaxşı olar. Bizim hər ikimiz üçün də yaxşı olar. Yenə də siz çox mərhəmətlisiniz ki, gəlibsiz. Sizə təşəkkür edirəm, xudahafiz.

Ledi Sammerheyin uca boyu sütunların arxasında yox olana kimi çətinliklə balaca masaların və naxışlı oturacaqların arasından özünə yol taparaq səndirlədi. Cip yenidən yerinə çökdü və əlini od tutub yanan yanağına qoydu. Onu həyəcana gətirən məğrurluq şeytanı bu dəqiqələrdə məhəbbətdən də güclü idi. Ona başqa birinin, atasının vizit vəərəqəsini gətirəndə o, hələ də divanda oturmuşdu. Qızını bu qədər uzun ayrılıqdan sonra gördüyünə sevinən atası dərhal da Mildenhem və balaca Cip haqqında danışmağa başladı. Sonra ona diqqətlə baxıb dedi:

– Əgər istəsəniz, indi siz ora, ya da Beri-stritə gedə bilərsiniz. Mən buna əsl nikah kimi baxıram. Xidmətçiləri yığar və onlara bunu izah edərəm.

Inventas vitam
iuvat excoluisse
per artes

Cip özlüyündə təsəvvür edirdi, xidmətçilər ev duasında olduğu kimi sıraya düzülüblər, atası dümdüz dayanıb özünü dartaraq deyir: “Siz bundan sonra da şəfqətli olacaqsınız...” “Mən sizə olduqca borclu olacağam, əgər siz...” və ilaxır. Qız onu hamıyla bir bərabərdə tutduqları üçün inciyən Bettinin girdə, narazı, Markinin mülayim, qapalı, missis Markinin hiyləgər, utancaq və hər şeyə həvəs göstərən üzünü, mürəbilərin dovşan sifətlərini, qoca Pettensin zəhərli təbəssümünü aydın görürdü: “Ah, mister Sammerhey! Əvvəlcə qızın atını aldı, sonra da qız özü onun yanına köçdü!”

– Mənim əzizim, mən bilmirəm! – Cip dedi. – Sən mənə qarşı çox mərhəmətlisən. Ancaq hələ gözləyək, baxaq!

Uinton onun əlini sıgalladı.

– Biz mövqelərimizi əldən verə bilmərik, Cip, sən bunu bilirən.

Cip gülümsədi.

Elə həmin gecə Cip onların çarpayılarını ayıran qaranlıqda dedi:

– Brayan, mənim bir xahişimi yerinə yetirəcəyinə söz ver.

– Baxır nəyə. Mən səni çox yaxşı tanıyıram.

– Yox! Bu, olduqca ağıllı və mümkün olan işdir. Söz ver!

– Əgər belədirsə, yaxşı.

– Mən istəyirəm, sən Qırmızı evin kirayəsini mənim adıma keçirəsən. Qoy o, mənim olsun və mənə hər şeyin pulunu verməyə icazə ver.

– Axı nə məsələdir?

– Sadəcə, mən öz evimin olmasını istəyirəm. Mən izah eləyə bilməyəcəyəm, ancaq ananın bugünkü təşrifindən sonra bunun olduqca vacib olduğunu hiss elədim.

– Mənim balam, mən sənə hesabına necə yaşaya bilərəm? Bu cəfəngiyatdır.

– Bütün qalanların pulunu sən verəcəksən, Londonda yaşamağımızın, səyahətlərimizin, əgər istəsən, paltarlarımın. Biz hər şeyi həll edərik. Əlbəttə, söhbət pulda deyil. Mən

yalnız onu hiss eləmək istəyirəm ki, nə vaxtsa sənə lazım olmayanda, sadəcə, mənim yanıma gəlməyə son qoya biləsən.

– Cip, bu qəddarlıqdır!

– Yox, yox. Bir çox qadınlar kişiləri ona görə itirirlər ki, onlardan çox şey istəyirlər! Mən sənənin məhəbbətini itirmək istəmirəm, vəssalam.

– Əzizim, bu ağılsızlıqdır!

– Yox, ağılsızlıq deyil. Kişilər də, qadınlar da arxalarınca zəncir sürüyürlər. Nə vaxt ki, zəncirlər yoxdur...

– Neyləməli, onda sən icazə ver, mən evi öz adıma götürürəm, mən səni tənqə gətirəndə sən gedə bilərsən. – Onun səsi boğuc və incik çıxırdı. Qız onun, sanki, balısa acığı tutubmuş kimi bu tərəfdən o tərəfə necə aşdığını hiss edirdi.

– Yox, mən bunu izah eləyə bilmirəm, ancaq belə yaxşıdır.

– Biz indi birgə həyatımıza qədəm qoyuruq, sənsə elə danışırısan, elə bil, onu pozmaq istəyirsən. Cip, bu, adama toxunur, belədir ki var.

Ortalığa ölü sükut çökdü, hər ikisi səssizcə uzanmışdı, sanki, sükutla bir-birilərinə qalib gəlmək istəyirdilər. Sammerheyin ah çəkməyinə qədər bir saat keçdi və onun dodaqlarını öz dodaqlarında hiss eləyən qız qalib gəldiyini başa düşdü.

III fəsil

Cip kabinetdə oturmuşdu və ay işığı onun sifətinə düşürdü. Yenidən bu qədim evdə keçirdiyi günlərin xatirəsi boy verməyə başladı.

Birinci qışda Sammerhey ovda özünü möhkəm əzmişdi. O vaxtdan iki il keçməsinə baxmayaraq, onu vəziyyətdən necə çıxartdığını xatırlamaq olduqca xoş idi. Sağalmasını sürətləndirmək üçün onlar martda Pireneyə, Arjelasa getdilər, çiçəkləyən badamlar, mavi səma, misilsiz iki həftə! Onlar evə qayıdanda Londonda bir xoşagəlməz görüşləri oldu. Bir dəfə teatrdan çıxanda Cip qadın səsi eşitdi:

Inventas vitam
juvat excoluisse
per artes

– Oy, Brayan! Biz çoxdandır görüşürük!

O, qətiyyətsiz halda, sanki, müdafiə olunmuş kimi cavab verdi:

– Salam! Diana, necəsən?

– Sən bütün vaxtı haralarda itib-batırsan? Niyə bizə gəlmirsən?

– Kənddə yaşayıram, nə vaxtsa gələrəm. Görüşənə qədər.

Ucaboylu, sarısaçlı, heyrətləndirici dərəcədə ağdərili, qonur, hə, qonurgözlü qızdı... Cip bu gözlərin hansısa qızğın bir həvəslə onu təpədən-dırnağa necə süzdüyünü görürdü. Brayan Cipi əlindən yapışdı.

– Gedək, maşın tutarıq.

Onlar adamların içindən çıxanda qız onun əlini sıxdı və soruşdu:

– O kimdi?

– Xalam nəvəsi, Diana Leyton.

– Sən onu yaxşı tanıyırsan?

– Oy, hə, biz tez-tez görüşərdik.

– O, sənə çox xoşuna gəlir?

– Ümumiyyətlə, hə.

O, diqqətlə qızın sifətinə baxırdı, onun, adətən, ciddi gözlərində gülüş şölələnirdi. Bu günə qədər gözqamaşdırıcı ağ dərisi, qızğın qonur gözləri və şölələnən sarı saçları olan bu ucaboylu qız Cip üçün, sadəcə, elə də xoşa gələn xətirə deyildi. Məhz həmin gündən sonra onlar qərara aldılar ki, əlaqələrini heç kimdən gizləməsinlər, tanışlarından kiminləsə qarşılaşacaqlarından ehtiyat eləməyərək, hara istədilər, getməyə başladılar. Cəmiyyətə qarşı etinasız olmağa məhəbbət qədər heç nə kömək eləmir. Bundan əlavə, onlar Londonda çox az olurdular. Onun can atdığı ideal həyatın, ümumiyyətlə, Sammerhey üçün ideal olmadığı fikri Cipi heç vaxt tərək eləməirdi. O, cəmiyyətin içində olmalı, adamlarla görüşməliydi. Onu kübarların əyləncələrindən və öhdəliklərindən ayırmaq olmazdı, gözəl günlərin birində o hiss elədi ki, qıza

görə yüksələ bilmir. Hər gün Londona getmək yorucu idi və Cip onu Tempdə mebelli bir ev tutmağa, həftədə üç dəfə orada gecələməyə razı sala bildi. Onun bütün yalvarışlarına baxmayaraq, Cip bircə dəfə də bu otaqda olmamışdı və Londona gedəndə həmişə Beri-stritdə qalırdı. Cip onda belə bir hiss yaranmasından qorxurdu ki, onun çiyinlərində ağır yükdür. Onun üçün həmişə adi yox, arzuolunan olmasını, yanından gedərkən dərhal da yanına qayıtmağı arzulamasını istəyirdi! Heç vaxt ondan soruşmurdu – haralarda olur, kimlərlə görüşür? Bəzən özündən soruşurdu – onu əvvəllər olduğu kimi sevirmi? Sevgilisinin də məhəbbəti onunku kimi coşqun, heyranedicu, nəvazişli, bütünlüklə özünü fəda eləyəndirmi? Cip qəlbində öz sevgisinin əvəzində məhz belə sevgi istəyirdi, əks halda, məğrur qadın onu sevməyən insanı necə sevə bilərdi? Onun sevgisi hər şeyin hərəkətdə olduğu və dəyişdiyi bu dünyada ittifaqdan daha yaxşısını istəyirdi. Belə məhəbbətin yolunun qabağında dayanmağı heç ağına da gətirmirdi. O heç bir şərt irəli sürmürdü, o, nə vaxtsa atasının elədiyi kimi, hər şeyi bir karta oynayırdı.

Ay işığı indi artıq köhnə yazı masasını və qərənfil qoyulmuş güldanı daha aydın işıqlandırır, güllərə şəffaf çalarlar verirdi, sanki, onlar hansısa başqa, insan şüurunun dərk eləyə bilmədiyi bir dünyadan gətirilmişdi. Ay parlaq şüalarını Volterin büstünün üzərinə salmışdı və sanki, büst yumulu gözlərinin kənarlarıyla gülümsəyirdi. Cip büstü azacıq fırladı ki, işıq Volterin o biri tərəfinə də düşsün. Büstün altında palıd taxtasının üstündə məktub var idi. Qız məktubu özünə tərəf çəkdi:

“Əziz Brayan!

Gəl qulaq as, sən özünü xərcləyirsən!”

Cip məktubu yerinə qoydu və məktubu axıra qədər oxumaq, məktubun kimdən gəldiyini öyrənmək marağı ilə mübarizə apararaq ayağa qalxdı. Yox! Özgə məktublarını oxumurlar. Sonra birdən bu bir neçə sözün əhəmiyyəti ona

çatdı: “Əziz Brayan! Gəl qulaq as, sən özünü xərcləyirsən!” Xətt qadın xəttiyyədi, ancaq nə anası yazmışdı, nə də bacıları, onların xəttini tanıyırdı. Bəs ona özünü xərclədiyini yazmağa cürət eləyən kimdi? Məktub, şübhəsiz ki, birinci məktub deyildi. Ona yaxın olan hansısa qadın yazmışdı, Cip onun adını bilmirdi, ona görə ki, heç vaxt onun haqqında danışmamışdı. Özünü nəyə xərcləyir? Onunla birgə həyatınamı? Bəlkə, elə belədir ki var? Cip yaddaşına güc verdi. Keçən Miladda, həmin günəşli, soyuq, gözəl iki həftədə o, tamamilə şən idi. İndisə may idi və əvvəlki şənliyindən əsər belə yox idi... “Gəl qulaq as, sən özünü xərcləyirsən!” Birdən Cipun qəlbində bu sözləri yazmağa cürət eləyən naməlum qadına qarşı qısqançlıq hissi alovlandı, hərələri qalxdı, qulaqları qızarmağa başladı. Volter isə yenidən onu gözləyir və ona gülürdü. Cip otaqdan çıxdı və düşündü: “Gedib onu qarşılayacağam, mən burada oturub gözləyə bilmərəm”.

Cip ay işığına qər q olmuş bağa çıxdı və aydın işıqlandırılan yolla ağır-ağır stansiyaya doğru getməyə başladı. Quru, şəhsiz, sehrli gecəydi. Ayın şüaları ağacların üzərinə düşür, eynən qırov kimi ağacların gövdələrini və yarpaqlarını örtür, palıd pöhrəliyinə titrəyən şəffaf gümüşü don geydirirdi. Bircə yarpaq belə tər pənmirdi, heç yerdə bir ins-cins yox idi. Qız düşündü: “Mən onu bu pöhrəliklə evə ötürəcəyəm”. Onu meşənin uzaq kənarında gözləməyə başladı, o, buradan keçməliydi. Qatar gəldi, yanından maşınlar keçib-gedirdi, onların arxasınca da velosipedçilər, sonra qız ilk piyadanı gördü, o, iti addımlarla addımlayır, sanki, qaçırdı. Qız onun Sammerhey olduğunu gördü, səsləyərək ağacların arxasında gizləndi. O, qızın arxasınca qaçdı.

Onlar böyük kötüyün üstündə oturdular. Cip onun küreyinə söykənib tutqun budaqlara baxaraq soruşdu:

– Sənin üçün ağır günmü oldu?

– Hə. Gec başlayan məsləhətləşmələrdən ötrü yubandım. Sonra da qoca Leyton yeməyə dəvət elədi.

Cipə elə gəldi, torpaq yüngülcə ayaqları altından qaçdı.

– Bu Leytonlar İton-skverdə yaşayırlar, hə? Yaxşı ziyafətdi?

– Yox, ancaq qocalar idilər, Berti və Diana.

– Diana? Bu, biz teatrdan çıxarkən qarşılaşdığımız həmin qızdırmı?

– Nə vaxt?! Ax hə!.. Cip, sənin necə yaddaşın var!

– Hə. Söhbət məni maraqlandıran məsələlərdən gedəndə yaddaşım mənə yaxşı kömək eləyir.

– Məgər Diana səni maraqlandırır?

– Hə. O ağıllıdır?

– Elə düşünürəm, ona ağıllı demək olar.

– O, sənə vurulub?

– Ədalətli Allah! Bu haradan çıxdı?

– Məgər bu, belə ağlasığmazdır? Bax, elə mən də sənə vuruldum.

O, Cipi öpməyə başladı, Cip isə gözlərini yumaraq düşündü: “Cavab verməmək üçün mü mənə öpür?” Bir anlıq sükut çökdü.

– Brayan, mənə düzünü de... Sənin nə vaxtsa... nə vaxtsa ağılna belə bir fikir gəlməyib ki, özünü mənimlə xərc-ləyirsən?

Cip onun əllərinin necə titrədiyini açıq-aydın hiss elədi, ancaq onun sifəti səmimi və sakit idi, səsi də əvvəlki kimiydi, yalnız azacıq da olsa, hirsələndiyi hiss ounurdu.

– Özümü xərc-ləmək! Əzizim, bunlar nə qəribə fikirlərdir?

– Söz ver, nə vaxt sənə lazım olmadığımı mənə deyəcəksən.

– Əla! Ancaq mən nə vaxtsa həyatımda sənsiz yaşaya biləcəyimi düşünmürəm.

– Mən elə də əmin deyiləm.

– Mənsə əminəm.

IV fəsil

Səhərişi aşağı düşən Sammerhey birbaşa öz kabinetinə getdi, o, özündə deyildi: “Özünü xərcləyirsən!..” Diananın məktubunu hara qoymuşdu? Məktubu təzəcə oxuyub qurtaranda Cipun içəri girdiyini xatırladı. Rəfləri, siyirtmələri axtarmağa başladı, üstə olan hər şeyi seçib baxırdı və nəhayət, Volterin büstünü kənara itələdi, məktub büstün altındaydı. Yüngülləşmiş halda məktubu oxumağa başladı.

“Əziz Brayan!

Gəl qulaq as, sən özünü xərcləyirsən! Mənim quzum, bu belədir. *Il faut se faire valoir!*¹ Sən indi yalnız bir ayağımla addımlaya bilərsən, o biri ayağın isə Allah bilir, hansısa sehrli yarığa pərçim olub. Cəmisi otuz yaşında bir ayağın qəbirdə olasan! Di bəsdir, Brayan! Buna son qoymaq lazımdır. Səni irəlidə çoxlu uğurlar gözləyir. Bikara yerə mısmırığını sallayab, burnumu başqasının işlərinə soxmayım deyə təkrar eləmə. Mən səni bütün tanıyanların adından deyirəm. Qızılgülü hansı xəstəliyin məhv elədiyini biz hamımız bilirik. Bundan əlavə, mənim beş yaşım olandan indiyə kimi sən mənim ən sevimli xalam nəvəsi idin, onda sən onyaşlı davakar oğlan idin və sənin üzüyuxarı qalxmaq əvəzinə, üzüaşağı yuvarlanmağını seyr eləmək ürəyimi bulandırır. Hə, mən bilirəm, “bütün dünya cəhənnəm olsun!” Bəs sən özün necə? Mənsə elə düşünürəm, bütün dünya səni cəhənnəmə göndərir! Bəsdir! Haçan bizə gələcəksən? Mən həmin kitabı oxumuşam. Müəllif, görünür, elə zənn eləyir ki, məhəbbət, yalnız ehtirasdır, ehtiras isə həmişə, nədənsə, fəlakətli olur. Bu belədirmi? Bəlkə, sən yaxşısını bilərsən?

Sənə qarı kimi məktub yazdığımıza görə mənə hirsələnmə.

Sənə sadıq olan xalam nəvəsi
Diana Leyton”.

¹ Öz qiymətini bilməlisən. (fr.)

Məktubu cibinə qoydu. Məktub bu büstün altında, gərək ki, iki gün qalmışdı! Cip onu görmüşdü mü? Bürünc sifətə baxdı; filosof onu dərindən süzərək, sanki, deyirdi: “Mənim balam, sən insan ürəyi barədə nə bilirsən? Öz ürəyin, sevgilinin ürəyi, ya da hansısa başqa bir qızın ürəyi? Ürək hələ səni əlçatmaz yerlərə aparar! Ürəyi zərflə qoymaq, iplə sarımaq, surluqla möhürləyib yeşiyə atmaq və yeşiyi də bağlamaq olar! Sabah isə heç nə olmayıb kimi azadlıqda olacaq və elə sənin həmin zərfin üzərində atılıb-düşəcək. Ha-ha!”

Sammerhey düşündü: “Ey, qoca keç! Sənin özünün heç vaxt ürəyin olmayıb!” Yuxarıdakı otaqda, bəlkə, hələ də Cip güzgünün qabağında dayanmışdı, saçını darayıb qurtarmaq üzrəydi. Doğrudan, axı, hər hansı bir insan əclaf olar ki, hətta düşüncələrində belə özünə rəva görməsə... “Kifayətdir! – sanki, filosofun gözləri deyirdi. – Rəhmədillik? Bu gülməlidir! Bəs niyə o sarısaçlı, elə ağdərili və alışıb-yanan gözləri olan qıza yazığın gəlməsin?” Qoca şeytan! Yox, onun ürəyi Cipə məxsusdur və dünyada heç kim onu Cipdən ayıra bilməz! O, Cipi necə sevirdi, necə də sevirdi! Cip onun üçün həmişə elə qalacaq, necə... Filosofun ağzı əyildi. Sanki, deyirdi: “Tamamilə doğrudur, əzizciyəzim! Ürək hər şeyi yaddan çıxaran əşyadır, tutumu çoxdur!”

Zərif səs onu geri dönməyə məcbur elədi. Qapıda balaca Cip dayanmışdı.

– Salam, Brayan! – qız ona tərəf qaçdı və o, qızdan yapışıb dizlərinin üstündə oturtdu, onun gur qıvrım saçlarında günəş işığı oynayırdı.

– Hə, qaraçı, indi kim böyük qızıdır?

– Mən artıq at minirəm.

– Oho!

– Brayan, gəl Hampti-Dampti oynayaq!

– Oynayaq!

Cip hələ də saatın dördəbiri qədər vaxtını apararı, yüz işindən biri olan işini qurtarmamışdı, bu işi qurtarandan

Inventas vitam
juvat excoluisse
per artes

sonra qadınlar deyirlər: “Tamamilə hazırım”. Balaca Cip “Hampti!” deyə qışqıranda Cip iynəni bir kənara qoyub, bu müqəddəs ayinə baxmağa başladı.

Sammerhey çarpayının üstündə oturub, əllərini düymüşdü, boynunu uzadararq ovurdularını şişirtti, bununla da, sifətini yumurtaya oxşatmaq istəyirdi. Sonra isə birdən uzanıb çarpayıyla diyirlənməyə başladı, balaca Cip buna alışdığından elə də təəccüblənmədi.

Balaca Cip özünü bütün krallığın atlı qoşunu kimi təsəvvür edərək, mənasız yerə onu qaldırmağa cəhd edirdi. Cipun özünün də yüz dəfələrlə oynadığı köhnə oyun bu gün onun üçün xüsusilə doğma idi. Əgər o, belə gülməli yeniyetmə ola bilirdisə, onda bütün bu şübhələr nəyə dəyərdi! Cip onun sifətinə baxdı, başını otərəf-butərəf fırlasa da, balaca yumruqlar ara vermədən onu döyəcləsə də, sifəti dinc və sakitdi. Cip düşünürdü: “Bir də bu qız cürət eləyib deyir ki, o, özünü xərcləyir!” Həmin ağdərili hündür qız. Teatrdan çıxarkən rastlaşdıqları və onun dünən birlikdə yemək yediyi Diana yazmışdı bu sətirləri. Cip indi buna əmindii..

Təpələrlə bir xeyli at çapandan sonra yorulmuş atlarını saxlayanda Cip, Sammerheyə baxmadan birdən soruşdu:

– O qız ovçudur?

– Kim?

– Sənin xalan nəvəsi Diana.

O, tənbcəsinə cavab verdi:

– Nəydi, olmaya, elə güman eləyirsən, o, məni ovlamaq istəyir?

Cip onun belə danışıq tərzinə bələddi, sifətinin ifadəsindən əsəbiləşdiyini başa düşürdü, ancaq özünü saxlaya bilmədi.

– Hə, elə güman eləyirəm.

– Cip, demək, sən məni qısqanmağa başlayırsan?

Onun soyuq, qəsdən açıq dediyi sözlərdən Cipun ürəyi sıxıldı, atını mahmızladı. Bir də atını dayandıranda Sammerhey

onun sifətinə baxdı və qorxdı. Qız, sanki, daşa dönmüşdü və o, sakitcə dedi:

– Cip, mən səni incitmək istəmirdim.

Cip isə yalnız başını yırğaladı. Yox, o məhz bunu istəyirdi, onu incitməyi!

– O uzun ağ buludu və göyün yaşılıtəhər rəngini görürsənmi? – qız dedi. – Sabah yağış yağacaq. Hər aydın gündən axırıncı gün kimi istifadə eləmək lazımdır.

Həyəcanlanmış, dilxor olmuş, həm də azacıq hirslənmiş Sammerhey atını onunla yanaşı sürürdü.

Cip gecə yuxuda ağlayırdı, o, qızı oyadanda qız ona sığınıb hıçqıraraq dedi:

– Ah, yuxuda görürdüm ki, sən daha mənə sevmirsən!

Bir xeyli qızı qucaqladı, onu sakitləşdirdi. O, həmişə, həmişə onu sevəcəkdil!

Ancaq ovuc içi boyda bulud böyüyüb ən aydın günü tutqun gün eləyə bilər.

V fəsil

Yay keçdi, ancaq onların hər ikisinin ürəyində hələ də gizli bir ağırlıq qalmışdı. Günəşli günlər xeyli uzun olurdu, amma sonra ən yüksək hədlərinə çatanda tədricən qısalmağa başladı. Şənbə və istirahət günləri onlar qayıqda üzürdülər, bəzən Uinton və balaca Ciplə, ancaq ən çox da ikisi bir yerdə. Cip üçün çay heç vaxt birinci gecədə olduğu kimi füsunkarlığını itirməmişdi.

Bütün həftəni Cip onunla təkliddə qalacağı bu saatları arzuladı, o saatları ki, qayığı əhatə eləyən sular onu təkcə Sammerheyi əlindən ala biləcək dünyadan yox, həm də Cipun çoxdan “köhnə georgian” kimi dəfn elədiyi şəxsi xasiyyətinə xas olan xüsusiyyətləri də ondan ayırsın. Bir dəfə ona mantiyada və parikdə baxmaq üçün məhkəməyə getməyi qərara aldı. Alnının üstündəki kobud, boz qıvrım saçlarında

o, qızın heç vaxt mənsub olmayacağı təmtəraqlı dünyanın sərt və müdrək adamı kimi görünürdü. Sammerheyin varlığının yalnız bir tərəfinin onun üçün əlçatan olduğunu Cip başa düşürdü! Çayda o, bütünlüklə ona məxsusdu, əziz, tən-bəl, onu dünyalarca istəyən. Başını Cipun dizlərinin üstünə qoyur, suya atılaraq ətrafında üzürdü. Açıq boynu və gülüm-səyən sifətiylə oturub, avarları götürür və onlar ağır-ağır suyun axını istiqamətində üzürdülər. O oxuyurdu: “Dalğa, məni irəli apar!” Hər həftə, heç olmasa, bir neçə saatlığa onun bütünlükdə heç vaxt ona qismət olmayacağı fikrindən azad olmaqdan daha sevincli nə ola bilərdi? Hər halda, ürə-yində gizli saxladığı bu yük günü-gündən artırdı.

Təfillər başlayanda Cip özündən qəhrəmanlıq tələb elə-yən bir qərar qəbul elədi, qoy Sammerhey bir ay ondan ayrı yaşasın! Betti balaca Ciplə dəniz sahilində olduğu müddətdə o, atasını müalicəyə aparardı. O, elə inadla bu qərarında təkid elədi ki, Sammerhey xeyli etiraz eləyəndən sonra, nəhayət, çiyinlərini çəkib dedi:

– Bir halda ki, məndən canını qurtarmağı belə istəyir-sən, yaxşı.

“Ondan canımı qurtarmaq!” Cip hisslərini boğmağa özünü məcbur eləyib gülümsəyərək dedi:

– Nəhayət ki! Bu da yaxşı oğlan!

Nə olacaqsa olsun! Yalnız o, əvvəl necəydisə, elə də qayıda bilsəydi! Cip onun hara və kimin yanına gedəcəyini soruşmadı.

Kembric su mənbələri təqaüddə olan və ürəklərini sonuncu təqaüdə hazırlayan adamlar üçün füsunkar məh-şərdir. Adamlar burada təpələrin üstündəki uzun cərgələrlə düzülmüş tənha villalarında mürgüləyirlər. Burada günəş meşələri və çəmənlikləri elə də yandırmırdı ki, adamlar buradan dənizə getməyə can atsınlar. Onlar “Petayl”da alver eləyir, təpələrdə gəzir, ya da otlu parklarda qolf ağaclarını

yelləyirlər, bir-birilərinə qonaq gedərək çay içir və çoxsaylı kilsələrə gedirlər. Onlar hamısı bu və başqa dərəcədə həyatdan ayrı düşüblər və yalnız ömürlərini uzatmağa çalışırlar.

Cip və atası oteldə otaq tutmuşdular, burada atası dağlara qalxmadan vanna qəbul eləyə və su içə bilirdi. Bu, altı il əvvəl onun Visbadendə qızıyla birlikdə aldığı müalicədən sonra ikinci müalicəsi idi. Cip özünü başqa cür hiss edirdi, tamam başqa cür! O vaxt o, həyatı, sanki, hər içkidən azacıq olmaqla kiçik qurtumlarla içirdi, indi isə birnəfəsə içir, ancaq yangısı keçmirdi.

Cip gününü poçtu gözləməklə keçirirdi və məktub olmayanda qolları yanına düşürdü. Özü isə hər gün yazırdı, bəzən, hətta iki dəfə yazır, amma sonra bu ayrılığa nəyə görə razı olduğunu düşünərək, ikinci yazdığını cırırdı. Birinci həftə Sammerheyin məktubları sakit, mehriban idi, ikinci həftədə qızgın, üçüncü həftədə isə dəyişkən oldu. O ya gələcəyə ümidlə baxır, ya da ruhdan düşürdü. Üçüncü həftədə Rozamunda bibi gəldi. Bu qadın Cipun indiki vəziyyətində onun sadıq tərəfdarı idi. Fiorsenə gəlincə isə qərarı qətiydi, ona elə də lazımdır! Qadın kişilər və nikah qanunları haqqında elə də yüksək fikirdə deyildi. Rozamunda bibinin nəzərincə, bu məsələlərə görə zərbə alan hər bir qadın qəhrəman idi. Bibisi, Cipun, əslində, nikah qanunlarına və buna oxşar şeylərə hücum eləmək fikrində olmadığını unudurdu. Qadını hələ də özlərinin şəxsi mülkiyyəti hesab eləyən kişiləri “təşəxxüs satanlar” adlandıran Rozamunda bibinin aristokrat və üsyankar qanı onlara qarşı nifrətlə qaynayırdı. Görünür, məhz bu, onu özünü qorumağa və buna oxşar vəziyyətə düşməyə məcbur eləmişdi.

Qadında Cip üçün yeni xəbərlər vardı: “Mən Bond-stritdəki həmin şirni dükanının yanından keçirdim, əzizim, sən onu tanıyırsan, orada xüsusi saqqızlı konfetlər satırlar... Sən necə düşünürsən, sənə, oradan kim çıxdı? Miss Dafna Uinq və bizim dostumuz Fiorsen, o, olduqca qaşqabaqlı görünürdü!

Inventas vitam
juvat excoluisse
per artes

O, mənə yaxınlaşdı, balaca qadın öz pişik gözlərini ona dikmişdi. Düzünü deyim, mənim həтта ona yazığım gəlmişdi. Onun baxışları elə həmin ac baxışları idi, qızın isə gözlərindən, sanki, iki nəfərin əvəzinə yeməyə hazır olan adamın gözlərindəki ifadə var idi. O, məndən səni xəbər aldı. “Görəndə, – dedi, – deyin ki, onu unutmamışam və heç vaxt da unutmaram. O, tamamilə haqlıymış, mən ancaq belələrinə layiqəm”. O, qıza elə baxdı, sadəcə, mən özümdə olmadım. Sonra baş əydi və onlar getdilər, qız mis pul kimi işıldayırdı, o isə... Doğrudan da, mənim ona yazığım gəlmişdi”.

Cip sakitcə dedi:

– Bibi, ona rəhm eləmək lazım deyil, o, həmişə özü özünə rəhm eləyir.

Rozamunda bibi susdu, o, azacıq da olsa, sarsılmışdı. Bu gözəl qadın Fiorsenlə yaşamağın nə olduğunu sınaqdan keçirməmişdi!

Həmin gün Cip çardağın altında, çəmənlikdə oturmuşdu və yalnız bir şey barədə düşünürdü: “Bu gün dördüncü gündür, hələ on bir gün qalır!” Gözlənilmədən onun qabağında üç qaraltı göründü, kişi, qadın və hansısa heyvan, yəqin, it idi. İnsanın gözəlliyə sevgisi və onun müstəbid hakimiyyətinin nəticəsində itin burnu çevrilmiş, qulaqları yarıdan kəsilmiş, quyruğu öz adı ölçüsündən düz üç düym gödək olmuşdu. Kiminsə səsi eşidildi:

– Merayya, bura yaxşıdır. Burada günəşin altında oturma bilirik.

Bu, açıq qəbirlərin yanında tez-tez dayanmaqdan soyuğa verilmiş kal səs idi. Cip mister Ueqqi tanıdı. O, saqqalını qırxmış, yalnız bəklərini saxlamışdı, missis Ueqq isə qeyri-adi dərəcədə yaxşılaşmışdı. Gəlib onunla yanaşı oturdular.

– Merayya, burada otur, gözünə gün düşməz.

– Yox, Robert, mən burada otururam. Sənsə orada otur.

– Yox, sən burada oturacaqsan.

– Yox, mən istəmirəm. Dakki, bura!

İt isə cığırda dayanaraq gözlərini çəkmədən Cipə baxırdı. Mister Ueqq itin baxdığı tərəfə baxdı.

– Oy! – o, ucadan səsləndi. – Bax bu, əsl sürprizdir! – və bir əliylə küləş rəngli şlyapasına toxunaraq, o biri əlini də qoluna silərək, Cipə uzatdı. Qız onun əlini sıxanda it irəli yeridi və qızın ayaqlarının yanında yerə oturdu. Missis Ueqq də əlcəkli əlini uzatdı.

– Bu... bu çox xoş oldu! – Qadın mızıldandı. – Bizim burada görüşəcəyimiz kimin ağılna gələ bilərdi? Sizin belə gözəl donunuza yaxın oturmağa Dakkiyə icazə verməyin. Dakki, bura gəl!

Dakki yerindən tərpənmədi və belini Cipin ayaqlarına daha möhkəm söykədi. Mister Ueqq birdən soruşdu:

– Siz, yəqin, bura köçməyibsiz?

– Oy, yox! Mən atamla gəlmişəm, o, vanna qəbul eləyir.

– Mən elə də fikirləşdim, sizi bircə dəfə də görməmişəm.

Biz, azı, bir ildir, buradayıq. Pis yer deyil!

– Hə, olduqca yaxşı yerdir!

– Biz təbiətə yaxın olmaq istədik. Havanın az da olsa, xeyri dəyir... e... mən deyərdim, tərkibində dəmir çoxdur. Ancaq əvəzində burada uzun ömür sürmək olar. Biz belə yeri çox axtardıq.

Missis Ueqq əlavə elədi:

– Hə, biz Uimblədonə köçmək istəyirdik, ancaq mister Ueqqin bura daha çox xoşuna gəldi. O, burada gəzə bilir. Adamları da seçmədirlər. Bizim bir neçə dostumuz var, kilsə də olduqca gözəldir.

Mister Ueqq mehribancasına dedi:

– Mən həmişə mömin dindar olmuşam, ancaq bilmirəm, nəyə görə belə yerdə kilsə daha əhəmiyyətli görünür, mənim arvadım da belə fikirləşir. Öz baxışlarımı heç vaxt gizləmirəm.

– Niyə, şəraiti yaxşıdır?

Mister Ueqq başını yırğaladı.

Inventas vitam
juvat excoluisse
per artes

– Yox. Mən ayinləri sevmirəm. Biz axı ingilis kilsəsi deyilik. Bəs siz necəsiniz, mem? Biz tez-tez sizin haqqınızda danışırıq. Siz çox gözəl görünürsünüz.

Onun sifəti bulanıq narıncı rəngə çalmağa başladı, missis Ueqq isə çuğundur rənginə. Ayağının yanındakı it tərpendi, eşələndi və yenidən onun ayaqlarına tərəf uzandı. Cip sakitcə dedi.

– Mənə yalnız bu gün Deyzi haqqında danışılar. O, indi ulduzdur, elə deyilmi?

Missis Ueqq köks ötürdü. Mister isə ona tərəf baxmadan dedi:

– Bu, bizim ağırlı yerimizdir. Hə, o, həftədə öz qırx, ya da əlli funtunu qazanır, bütün qəzetlər onun haqqında yazır, mübahisə eləmək lazım deyil, o, uğur qazanır. Bəlkə də, ildə arxaya min beş yüz funt qoyur, əgər bu belədirsə, mən təəcüblənmərəm. İnfilyasiya tüğyan eləyən illərdə mən heç min funt yığa bilmirdim. Yox, nə deyirsən de, o, uğur qazanır.

Missis Ueqq əlavə elədi:

– O, bura maşınla gələndə mən çox sevinirəm. Mən həmin günlərdən sonra bura azacıq dincəlmək üçün gəldim, o günlər barədə düşünmək istəmirəm, xüsusilə də sizin hüzurunuzda, mem. Bunun fakt olduğuna inanmaq istəmirəm!

Ortalığa sükut çökdü, missis və mister Ueqqlər ayaqlarını uzadıb oturdular. Cip itə baxırdı.

– Bax, sən haradaymışsan?

Çardağın altından Uinton çıxdı. Cip öz təbəssümünü saxlaya bilmədi. Atasının nazik, qaba sifəti, yarıörtülü kirkələri, nazik burnu, sərt dodaqlarını örtməyən cod, çal bığları, düz, arıq bədəni, duruşu, uca, sərt səsi; bütün bunlar enlikürək, qalındərili, üzünün cizgiləri kobud olan, alçaq, xırıltılı və eyni zamanda da yağlı səsi olan Ueqqin tam əksinə idi. Sanki tale özü qəsdən iki ayrı sosial tipləri nümayiş elətdirirdi.

– Mister və missis Ueqq, bu, mənim atamdır!

Uinton şlyapasını qaldırdı, Cip öz yerində oturmuşdu, it isə onun ayaqlarına sıxılmağa davam edirdi.

– Sizinlə tanış olmağımıza çox şadıq, ser. Ümid edirik, suyun sizə xeyri dəyər. Deyirlər, bu su ən tündüdür.

– Sizə minnətdaram. Hər halda, bu su digərlərindən daha çox ölümcül deyildir. Siz bu sudan içirsinizmi?

Mister Ueqq gülümsədi:

– Yox, – dedi. – Biz buranın daimi sakinləriyik.

– Belə de! Sizin burada hansısa məşğuliyyətiniz varmı?

– Bilirsinizmi... Düzünü deyim, mən burada istirahət eləyirəm. İki həftədən bir türk hamamına gedirəm. Bu, nəfəs yollarını açır və dəri yaxşı nəfəs alır.

Missis Ueqq yüngülcə əlavə elədi:

– Mənə elə gəlir, o, mənim ərimə çox xeyir verir.

Uinton mızıldandı:

– Eləmi? Bu, sizin itinizdir? Filosoфа oxşayır, elə deyilmi?

Missis Ueqq cavab verdi.

– Hə, o çox ərköyündür, doğrudurmu, Dakki?

Dakki özünü ümumi diqqətin mərkəzində hiss edərək ayağa qalxdı və ağır-ağır nəfəs alaraq, gözlərini Cipin sifətinə zillədi. Cip fürsətdən istifadə edib ayağa qalxdı.

– Məncə, bizim getmək vaxtımızdır. Sağlıqla qalın. Sizinlə yenidən görüşməyimə çox şad olardım. Deyzini görəndə ona mənim səmimi salamlarımı yetirin.

Missis Ueqq gözlənilmədən redikülündən cib dəsmalını çıxardı. Mister Ueqq boğuşcasına öskürdü. Cip, Dakkinin ayaqlarını sürüyərək onların arxasınca necə getdiyini görür, missis Ueqqin dəsmalı üzündən çəkmədən iti çağırıldığını eşidirdi: “Dakki! Dakki!”

Uinton sakitcə dedi:

– Deməli, elə gözəl qız bu cütlükdəndir! Mənim bildiyimə görə, o qız özünü yaxşı tərəfdən göstərmir. Bibinin dediyi kimi, o, hələ də bizim keçmiş dostumuzla bir yerdədir.

Cip başını tərptədi.

Inventas vitam
juvat excoluisse
per artes

– Hə və mən ümid edirəm ki, qız xoşbəxtdir.

– O isə elə də yox. Ona belə də lazımdır!

Cip başını yırgaladı.

– Ata, lazım deyil!

– Hə, insana onun özünə nəsib olandan daha da pisini arzulamaq olmaz. Amma mən nə vaxt burunlarını dik tutan adamları görürəm, onda, lənət şeytana...

– Əzizim, bunun nə mənası var?

– Mənim üçün çox böyük mənası var! – Onun ağzı hirsli təbəssümdən əyildi. – Hə, iş gəlib yaxınlarımızın mühakimə olunmasına çatanda biz hamımız eyniyik.

Kembric sularında keçirdikləri bu sayılı günlərdə onlar bir-birilərini uzun illər olduğundan daha çox tanıdılar. Uintonun zirehini müalicə vannalarını yumşaltdı, ya ona mister Ueqqin dediyi “azacıq... e... dəmiri çox olan” havamı təsir etdi, hər nəydisə, kişini ilk vəzifələrindən biri olan öz iztirablarını gizlətmək qabiliyyətindən məhrum elədi.

Kembricdə olduqları axırıncı gün onlar yaxınlıqdakı meşələrdən birinə getdilər. Cip günəşin nura qərq elədiyi ağacların gözəlliyinə heyran olmuşdu və danışmaq istəmirdi. Ondan ayrılmalı olan Uinton isə olduqca söhbətçil idi. O, at yarışları idmanında nəhs dönüşlər yaranmasından başladı, hər şey varlıların əlinə keçmişdi, bu Amerika yəhərləri və bukmekerlər, istədin-istəmədin, harasa yox olmuşdular, bir sözlə, vəziyyət faciəliydi. Sonra ümumi vəziyyət barədə acı şikayətlərinə davam etdi. Parlament üzvlərinə maaş verməyə başlayandan sonra onlar özlərinə olan hər cür hörməti itiriblər. Şəhərlər kəndləri yeyirlər, ovçuluğun başı üzərində təhlükə var, qəzetlərin gücü və bayağılığı qorxuncdur, qadınlar başlarını itiriblər və sanki, özlərinin yaxşı adətlərindən utanırlar. Balaca Cip böyüyüb anasının yaşına gələndə, yəqin, onlar hamısı nəzarət komitələrinin hakimiyyəti altına düşəcək, bağ-şəhərlərdə yaşayacaq və xərclədikləri hər yarım kronun, yaşadıkları hər yarım saatin hesabını aparacaqlar.

At, heyvanat aləminin nəslə kəsilməmiş növünə çevriləcək, onu yalnız ildə bir dəfə lord-merin mərasimində göstərəcəklər. O ümid eləyir ki, belə günlərə kimi yaşamaz. Birdən heç gözlənilmədən Uinton əlavə elədi:

– Sən necə bilirsən, Cip, ölümdən sonra nə olur?

– Ata, heç nə. Mən düşünürəm, sadəcə, biz geri qayıdırıq.

– Hə, mən də elə düşünürəm!

Nə o, nə də qızı hər birinin əvvəllər bu barədə düşündüklərini bilmirdilər.

Cip mızıldandı:

La vie est vaine –

Un peu d’amour.

Un peu de haine

Et puis bonjour.¹

Uinton ya fıncırdı, ya da gülümsədi.

– Bəs “Allah” adlandırılan, ən nəhayət, nə olan şeydir? Bu, mənəcə, insanın özündən yaratdığı bir şeydir, vəssalam. Sən öz təsəvvür elədiyindən daha çox təsəvvür eləyə bilməzsən. Cip, bir şey məni həmişə dalana dirəyir. Bütün həyatım boyu mənim qəlbim bir qadına məxsus olub. Ölüm gəlir və sən gedirsən! Mən nəyə görə sevdim, bir halda ki daha heç vaxt görüşməyəcəyik!

– Bəlkə də, həyatda əsas məsələ kimisə və ya nəyisə bütün qəlbinlə sevməkdir?

Uinton ona baxdı.

– Hə...ə...ə, – nəhayət, o dilləndi, – mən tez-tez düşünürəm ki, sadələvh dindarlar pul yığıb heç zaman qalib gəlməyəcək ata yatırılar. Götür elə Hindistandakı bu yoqları. Oturlar özləriyçün, qalan bütün dünya cəhənnəm olsun, veclərinə də deyil, onlar ümid edirlər ki, o dünyada onlar üçün çox yaxşı olacaq. Bəs əgər o dünya olmasa?

¹ Həyat boş şeydir: azacıq məhəbbət, azacıq nifrət və bu da – hər şeyin sonu! (*fr.*)

Atasının qoluna girərək, ona möhkəmcə sığındı.

– Yox, ata, biz səninlə həyatdan, məndə olan Prokridanın şəklindəki kimi küləyi, günəşi, ağacları, suyu olan bir yerə köçəcəyik.

VI fəsil

Brayan Sammerhey Edinburqdan gələn gecə qatarına ikili hissə əyləşirdi – qoyub getdiyi qız haqqında kədər hissiylə, yanına qayıtdığı qadın haqqında həsrət hissiylə. Onun ürəyində eyni vaxtda həm o, həm də bu necə yaşaya bilərdi? Vaqondakı yerinə uzananda o, xoş bir yüngüllüklə, çay dolu fincanı ona uzadan və özünün not səhifələrini vərəqləyənə qədər Sammerheyə dəcəl bir təbəssümlə baxan Diananı xatırlayırdı. Elə həmin dəqiqə də Cip haqqında düşüncələr varlığına hakim kəsilirdi, onu qucaqlamağı, səsini eşitməyi, gözlərinə baxmağı, dodaqlarını dodaqlarına sıxmağı arzulayırdı. Bədəninə və canına bunca hopan belə məhəbbəti, belə dostluğu o, heç yerdən tapa bilməzdi. Bununla belə, hər halda, qəlbinin dərinliklərində o sarısaç qıza görə yüngül bir kədər gizlənmişdi.

Fikirələrinin belə qəribə qərarlılığından yorulmuş halda yuxuya getdi və yuxuda hər bir adamın qatarda görə biləcəyi yuxular gördü. Sonra o, hansısa stansiyada heyrətləndirəcək dərəcədə sakitlikdən oyandı. Sonra isə ona elə gəldi ki, daha bir neçə saat yatdı, yenidən elə həmin stansiyada oyandı və nəhayət, Uildsendə günün parlaq işığında oyanana kimi yatdı. İndi onun cəmi bir şiddətli arzusu var idi, Cipi görmək! Hətta Londonun səhər dumanına belə gülümsəyərək taksiyə əyləşdi.

Cip oteldəki otağın uzaq küncündə dayanmışdı, həddən artıq ağarmışdı, təpədən dırnağa kimi titrəyirdi, Sammerhey onu möhkəmcə qucaqlayanda o, dərindən qırıq-qırıq ah çəkdi və gözlərini yumdu. Dodaqlarını onun dodaqlarına

sıxanda qızın, az qala, huşunu itirdiyini hiss elədi və o özü də bu öpüşdən başqa heç nə hiss eləmirdi.

Səhər onlar xaricə getdilər, bu balaca guşə Normandiya da, Fekanın yaxınlığındaydı. Burada, bu kənddə hər şey nəhəng ölçülərdə idi, adamlar, heyvanlar, çəpərsiz tarlalar, fermaların həyətləri, nəhəng payız ağacları, göy, dəniz, hətta qaragilələr də. Cip xoşbəxt idi. Ancaq iki dəfə şotland markası ilə qıza yaxşı tanış olan həmin xətlə yazılmış məktub gəlmişdi. Xəyal qaranlıqda həmişə nəhəng, dumanda isə xüsusilə real görünür. Qısqançlıq ağlıda yox, bütün qəlbi ilə sevən ümitsiz və eyni zamanda da tam məğrur olan adamın təbiətində yaranır. Qısqançlıq şəkəkəklikdən güclənir. Əgər qüruru lap elə bunu Sammerheydən soruşmağa icazə verşəydi də, bunun nə xeyri olacaqdı? Bütün hallarda onun cavablarına inanmayacaqdı. Əlbəttə, bəlkə də, o, yazığı gəlmişdiyindən deyəcəkdə ki, özünə heç vaxt başqa qadınlar haqqında düşünməyə belə icazə verməyib... Ən nəhayət, bəlkə, elə bu, onun öz uydurmalarıydı? Axı birlikdə keçirdikləri bu üç həftə ərzində, həqiqətən də, onu sevdini hiss elədiyi və xoşbəxt olduğu saatlar az olmamışdı.

Qırmızı evə oktyabrın əvvəlində qayıtdılar. Balaca Cip indi əməlli-başlı at çapır, Qoca Pettensin rəhbərliyi ilə atla “xam torpağ” a gedirdi. Qızın möhkəm, gündə yanmış ayaqları, sanki, boz poninin üstündə bitmişdi, qarabəniz sifəti tam həyəcanlıydı, qara gözləri birbaşa qabağa baxır, qısa qıvrım saçları balaca, düz kürəyinə tökülmiş qız yəhərdə çox gözəl otururdu. Babası, anası və Brayanla birlikdə gəzintiyə çıxmağı arzulayırdı. İlk günlər onun arzusunu yerinə yetirmək üçün belə də elədilər. Sonra məhkəmə sessiyaları başladı və Cipun Sammerheyin ikinci həyatını bölüşməkdən başqa bir işi qalmadı.

VII fəsil

Qoca skoç-teryer Ossian solğun payız günəşinin işıqlandırdığı cığıra uzanmışdı. O, bütün səhəri, sahibi ilk qatarla getdiyi andan burada uzanmışdı. Ossianın artıq on altı yaşı var idi. O eşitmirdi və kədərliydi, hər dəfə Sammerhey gedəndə, sanki, onun gözləri deyirdi: “Bu, bizim həmişəlik ayrılmamızla nəticələnəcək!” Evin digər sevimli adamları onun yerini verə bilmirdilər, köpək, yalnız öz sahibiyə olan da ömründən az qaldığını hiss edirdi. O, həyətdə hər bir yad adamın görünməsini çətinliklə qəbul eləyirdi. Cip pəncərədən Ossianın belini qabardaraq, poçtalyona necə hüdüyünü gördü. İtin onu tutacağından ehtiyatlanaraq aşağı qaçdı.

Onun üçün qorxulu olan həmin xətlə yazılmış və üstündə “tamamilə təcildir” qeydi olan məktub Sammerheyin iş yerindən göndərilmişdi. Məktubu burnuna tutdu. Bundan nəyin qoxusu gəlirdi? Dırnaqları ilə qeyri-ixtiyari olaraq, zərfin qıraqlarına toxundu, ancaq dərhal da yerinə qoydu, bu məktubu açmağı olduqca çox arzulayırdı. Gözlənilmədən ağına belə bir fikir gəldi: “Birdən mən bu məktubu oxudum və orada xüsusi olaraq heç nə tapa bilmədim?” Axır aylar ona bunca ağrı-acılar bəxş eləyən qısqanclıq iztirablarına son qoyulardı. Bəlkə, orada, doğrudan da, nəşə vardı? O zaman dərhal ona və özünə inamını, onun məhəbbətini və özünə olan hörməti itirərdi. Bəlkə, bu məktubu onun özünə apar-sın? Saat üçdə yola düşən qatarla getsə, saat altıda orada olardı. Hələ stansiyaya getməyə vaxt var idi. Balaca Cip yuxarı pillədə oturub şəkili kitaba baxırdı.

– Qızım, mən Londona gedirəm. Bettiyə de ki, axşama qayıdacağam, bəlkə də, şəhərdə qaldım. Məni yaxşıca öp.

Balaca Cip onun xahişini yerinə yetirdi.

– Ana, mən sənin şlyapanı necə geydiyinə baxmaq istəyirəm.

Şlyapasını və paltosunu geyinən Cip düşünürdü: “Mən özümlə çantamı götürəcəyəm. Axı həmişə Beri-stritə gedə bilərəm”. Aşağı qaçdı, məktubu götürüb stansiyaya yola düşdü.

Qatarda məktubu çıxartdı. Bu məktuba necə də nifrət edirdi, keçən aylar ərzində onda yaratdığı qorxuya nifrət edirdi! Əgər bu qız nə qədər dərd və iztirab bəxş elədiyini bilsəydi, yazmağına ara verərdimi? Cip yaddaşında cəmisi bircə dəfə gördüyü sifəti, cəmisi bircə dəfə eşitdiyi, öz məqsədinə nail olmağa alışmış adamın səsinə bərpa eləməyə çalışdı. Yox! Bu, onu yalnız oyunu davam elətdirməyə sövq edərdi. Sevgidən başqa heç bir haqqı olmayan qadına qarşı namuslu oyuna. Allaha şükür, əgər bu qız nəzərə alınmazsa, onu hansısa bir qadının əlindən almamışdı! Bütün bu illər ərzində onun bircə sirrindən də agah olmamışdı... Cip sadə kupenin pəncərəsi qabağında dayanmışdı. Bu da çay, bu isə, əlbəttə, həmin zavoddur, Sammerhey onun yanında Cipi dilə tuturdu ki, həmişəlik onun yanına köçsün. Hər şey necə də dəyişmişdi, ağaclar çılpaq və məyusdular, göy solğun, boz idi!

Qatar gecikdi, Peddingqton vağzalından çıxıb taksi ilə Templə gedəndə artıq qaranlıq düşmüşdü. Necə də qəribəydi, bura gəldiyi ilk dəfəydi! Teml-Leyndə məşını saxlatdırdı və darısqal, zəif işıqlandırılan qələbəlik küçəylə London ədliyyəsinin mərkəzinə doğru getməyə başladı.

“Miss, sürəhi boyunca bu daş pillələrlə qalxın, ikinci qapı”. Zəif işıqda Cip soyadları oxumağa başladı. “Sammerhey. Üçüncü mərtəbə”. Ürəyi şiddətlə vurdu. O nə deyəcəkdə? Bəlkə, onun müştərisiylə məsləhətləşməsi var idi? Ya da hansısa bir xidmətçi və iddiaçı ilə işi vardı? Bəs onda o, özünü necə təqdim eləsin? İkinci mərtəbədə dayandı, vizit vərəqəsini çıxarıb karandaşla yazdı: “Səni bir dəqiqəliyə görə bilərəmmi? Cip”.

Sonra dərindən köks ötürüb döyünən ürəyini sakitləşdirməyə çalışaraq yuxarı qalxmağa başladı. Bu da onun adı

yazılmış qapı. Zəngin düyməsini basdı, heç kim cavab vermədi, qulaq verdi, içəridən səs gəlmirdi. Burada hər şey ağır və kədərləndirici idi – dəmir məhəccərlər, daş pillələr, çıpaq divarlar, palıd qapılar. Qız yenidən zəngin düyməsini basdı. Neyləsin? Məktubu burada qoysunmu? Beləcə, onu görmədən, bircə Beri-stritə cansıxıcı təşrif nəzərə alınmazsa – orada missis Markidən başqa heç kim yox idi, atası Mildenhemə ova getmişdi və istirahət gününə qədər qayıtmayacaqdı – bu romantik macərəsinə heç nəyə nail olmadan son versin! Düşündü: “Məktubu burada qoyum. Strendə qayıdım, çay içib bura yenidən qayıdaram”.

Məktubu çıxarıb onu yarıqdan saldı və zərfin məftil tora necə düşdüyünü eşitdi. Sonra sakitcə pillələrlə düşüb Templ-Leynə tərəf getdi. İş günü qurtarırdı, küçələr adamlarla dolu idi. Strendin yanında onun gözünə bir qadın dəydi. Qadın küçənin əks istiqamətində bir kişi ilə yanaşı gedirdi, onların sifətləri bir-birilərinə doğruydular. Onların səsi Cipə kimi gəlib çatırdı və Cip onların arxasınca baxaraq dayandı. Onlar fənərin altından keçirdilər, işıq qadının saçlarında, Sammerheyin azacıq qalxmış çiyinlərində oynayırdı, o, həmişə mübahisə eləyəndə çiyinlərini qaldırırdı, Cip onun cingiltili, enerjili səsini eşidirdi. Cip onların küçəni necə keçdiklərini, indicə düşdüyü daş pillələri necə qalxdıqlarını, daş keçidin sürəhələrinin yanından keçib, qapıdan içəri girdiklərini və yoxa çıxdıqlarını gördü. Onu elə qorxu bürüdü ki, güclə yerindən tərpanə bildi.

“Yox! Yox! Yox!” Bu sözlər onun beynində inilti kimi səslənirdi, soyuq külək yağışı yaş ağacların arasından beləcə vurur. Bu nə deməkdi?! Varlığını qorxunc həyəcan bürüdüyündən hətta ağına belə gəlmədi ki, onun yanına qaçsın. Qız hara getdiyinin fərqi deyildi, şütlüyən maşınlarla əhəmiyyət vermədən küçəni keçirdi. Trafalqar bağçasına kimi gedib, Milli Qalereyanın yanındakı hasara söykəndi. Yalnız burada o, hissələrini bir balaca qaydaya sala bildi. Demək, buna görə

onun otağı boş imiş! Orada xidmətçi nə gəzirdi! Hər şey onların ikilikdə tək qalmaları üçün hazırlanmışdı. İkilikdə tək qalmalarını Cip nə qədər arzulamışdı!.. Elə bu səhər o, Cipi öpmüşdü! Qəribə gülüş boğuc çıxırıqlarla birlikdə boğazını tutdu. Nəyə görə, axı nəyə görə onun ürəyi var idi?.. Aşağıda şirlərdən birinin ayaqlarının yanında gənc oğlan qızı qucaqlamışdı, onu özünə sıxırdı. Cip geri döndü və yenidən özünün kədərli səyahətinə davam elədi. Beri-stritə qədər getdi, nə bir işıq gəlir, nə də bir həyat əlaməti vardı. Bu, elə də vacib deyildi, onsu da, indi ora girə bilməzdi.

Onun keçib-getdiyi Qrin-parkın ağaclarında hələ o qızın saçları kimi parlaq bal rənginə çalan tək-tük yarpaqlar qalmışdı. Cipi əzabverici qarabasmalar basırdı. Bu boş otaq! O, Cipi aldatdı və yalançı kimi hərəkət elədi. Yox, o, bunu haqq eləməirdi! Ədalətsizlik hissi onu yüngülləşdirdi, dərd-dən dumanlanmış şüurunu aydınlatdı. Sammerhey ay işığına qər q olan bağla onun yanına gələn gündən indiyə kimi o, bircə kişiylə belə başqa nəzərlə baxmamış, başqası barədə düşünməmişdi! Zəif təsəlli... Hayd-parkın çəmənliyi ilə getməyə və onun nə vaxtdan dəyişdiyini sakitcə xatırlamağa başladı. Heç cür xatırlaya bilmirdi. Onun Cipe münasibəti dəyişməmişdi, heç dəyişməmişdi! Demək, özünü sevirmiş kimi göstərmək olar? Özünü qızgın göstərmək və onu öpərkən başqa bir qızı xatırlamaq da olarmış!

Məhəbbət! O, nəyə görə məhəbbətə elə mübtəla oldu ki, onun hansısa başqa qadınla getdiyini görəndə beləcə əzab çəkir, axı bu, tamam boş şeydir!.. Neyləməliydi? Evə özünü çatdırırsın və öz yuvasına uzansın! Peddington vağzalında özünü qatara yetirə bildi və vaqona girdi. Kupədə London-dan iş adamları, indicə olduğu Templədən vəkillər oturmuşdular. Cip bu soyuq sifətləri, hər şeylə maraqlanan baxışları olan adamların qəzətlərinin xışlıtısına sevinirdi. Qız öz hissələrini gizlətmək üçün yenidən maskasını geydiyi üçün sevinirdi. Ancaq yavaş-yavaş kupe qonşuları düşürdülər, onların

Inventas vitam
juvat excoluisse
per artes

bəzilərini maşın gözləyirdi, bəzilərini də axşam gəzintisi. Tək qaldı və pəncərədən qaranlığa, cənub-qərbdən yüksələn ayın işığında görünən boş çaya baxmağa başladı. Bir anlığa ağılsızcasına düşündü: “Əgər qapını açıb atılsam nə olar? Bir addım və dinclik!”

Stansiyadan, demək olar ki, qaçaraq gedirdi. Yağış yağır-dı və o, məmnuniyyət hissi ilə isti yanaqlarını yağışın soyuq damlalarının altına verirdi. Hələ işıq idi və palıd pöhrəliyindən keçib-gedən cıdırı seçə bilirdi. Külək uğuldayır, tutqun budaqları xışıldadır, silkələyir, onlardakı yarpaqları qoparıb töküdü. Çürüntü qoxusu verən meşədən hansısa vəhşi qüssə əsirdi. Xışıldayan, hələ tamam islanmamış xəzəllərin üzəriylə qaçır, xəzəllər onun nazik corablarına yapışırdı. Meşəliyin kənarında ayaq saxladı və geri boylandı. Sonra başını dik tutaraq açıq kövşənliyə çıxdı.

Evə çatandan sonra heç kim hiss eləmədən öz otağına qalxdı. Buxarını yandırdı və qabağında tamam büzüşərək oturub, söyüd ağaclarında uğuldayan küləyə qulaq asmağa başladı. Yenidən yaddaşında konsertdə qızın oxuduğu həmin şotland mahnısının misraları canlandı:

Mənim ürəyimin günəşi sönüb,
Ürəyim qorxunc kədərdən donur.

Sonra yatağa uzandı və nəhayət, yuxuya getdi. Səhər sevinc dolu fikirlə yuxudan ayıldı: “Şənbə! O, indicə səhər yeməyindən sonra gələcək!” Birdən hər şeyi xatırladı! Sanki, məğrurluq şeytanı onun ürəyinə girmişdi və hər keçən saatla da hisslərini daha çox özünə tabe elətdirirdi. Sammerhey qayıdandan sonra onu evdə tapa bilməsin deyər göstəriş verdi ki, atını yəhərləsinlər və atını minib təpələrə tərəf getdi. Yağış kəsmişdi, ancaq cənub-qərbdən hələ də güclü külək əsirdi, səma başının üzərində cırıq qumaş parçaları kimi asıla qalmışdı və yalnız soyuq maviliyin təsadüfi işığında tüstüyə oxşayan buludlar süzürdü.

Gözləri qarşısında Uitenhem meşəlikləri, bütün vadi, çayın o biri sahilindəki qəribə, yırtıq göyün altında cənuba və qərbə uzanan hüdudsuz meşələr, çəmənlik otlarının ağardığı payız torpaqları, cılpaq kövsənliklər, həddən artıq seyrəlmiş çuğundur rəngli və qızılı yarpaqların mənzərəsi açılırdı. Ancaq nə küləyin dəcəllişi, nə səma, nə yağışın təmizliyi, nə də uzaq rənglər Cipin ürəyindən çarəsiz ağrıları və orada özünə yer eləmiş şeytanı qovub çıxara bilmirdi.

VIII fəsil

Adamların arasında anadangəlmə oyunçular var. Tale onları həvəsləndirib riskə sürükləyəndə, onların buna etiraz eləməyə gücləri çatmır.

Sammerhey Cipi sevirdi, nə fiziki, nə də mənəvi cəhətdən ondan doymuşdu və heç vaxt da doymayacağına əmindir, amma bu, ona bir neçə ay riskli, dünən isə təhlükəli həddi aşan oyun oynamağa mane ola bilmirdi. İndisə, qatara oturub Cipin yanına gedəndə narahatlıq ona əzab verməyə başladı. Geriyə baxanda müdafiə mövqeyinin haçan yarıldığını çətinliklə deyə bilirdi. Təbiətinə görə xalası nəvəsi də oyunçu idi. O, Sammerheyə Cipdən az hörmət eləyirdi, elə Sammerheyi də daha az həyəcanlandırırırdı, həm də o heç Cipin yarısı qədər də yaraşlıq deyildi, ancaq onda başını hərlədən hansısa hissedilməz, heyrətedici, yandırıcı bir qabiliyyət var idi, baxmayaraq ki bu məftunluğun üzərində qələbə həyatın qalib gücü ilə əldə olunmuşdu. Həyata vurulan biri kimi qız onu inandıra bildi ki, o, həyata yanından keçib-gətməyə icazə verir. Məgər həyatın mənbəyindən acgözlüklə içmək elə onun da təbiətinə xas olan xüsusiyyət deyildimi? Onların ayrıca nəsilərə mənsub olması aralarında heç bir şübhə doğurmayan soyad fərqi yaratmışdı, ancaq başqa hallarda aradan götürülməsi şüurlu bir səy tələb eləyən yaxınlıqlarının səddini dağıdırdı.

Sammerhey hələ də təhlükənin nə qədər böyük olduğunu dərk eləmir. Hər halda, dünən axşam yaranan böhranı qabaqcadan görə bilməzdi. Səhər yeməyi vaxtı Dianadan teleqram aldı, qız ondan Şotlandiyada ona verilmiş zarafatçı vədini yerinə yetirməyi xahiş edirdi. Tamam qorxusuz, boş bir xahişdi, qızı bir fincan çaya qonaq eləsin, otağını qıza göstərsin! Amma o, mantosunun düymələrini açaraq, ağappaq boynunu göstərərək, böyük Oksford oturacağına oturanda qızın belə gözəl görünəcəyini, onun əlindən bir fincan çayı alarkən əlini uzadaraq, başını özünə tərəf çəkib dodaqlarından öpəcəyini və: “Sən indi hər şeyi bilirsən!” – deyəcəyini qabaqcadan görə bilməzdi. Başı hərləndi, hətta indi də o mənzərəni xatırlayanda başı gicəllənirdi. Vəssalam, əslində, boş şeydi, ancaq hansısa zəhər onun qanına yeri yirdi. Öpüş qısa oldu, lakin Sammerhey ona baxaraq, ondan gələn şamağacı meşəsinin qoxusunu xatırladan qoxunu udaraq yerindəcə donub-qalmışdı. Qız isə masanın üstündən əlcəklərini götürərək, paltosunu düymələməyə başladı, sanki, o, qızı öpmüşdü, daha qız onu yox. Pilləkəndən düşəndə qız onun qoluna möhkəmcə söykənmişdi və maşına oturanda dönüb ona dəcəl bir təbəssümlə baxdı, bu təbəssümdə həm çağırış, həm istilik, həm də vəd var idi.

Öz otağına qayıdandan sonra Sammerhey poçt qutusunda məktub olduğunu gördü, yəqin, Cip onu Qırmızı evdən göndərmişdi. Məktub Cipun əlindən keçdiyinə görə o, özünü olduqca yöndəmsiz hiss elədi. Klubda narahat bir axşam keçirdi, kart oynayıb uduzdu, gecədən xeyli keçmiş evdə bir məhkəmə işi ilə məşğul oldu. Səhərişi ağır iş günü və yalnız indi Cipun yanına gedən yolda o, hər şeyin necə də aydın və sadə olduğunu başa düşdü.

Cipin atla tək getdiyini öyrənən kimi o, özündəki yöndəmsizlik hissənin necə artdığını hiss elədi. Niyə həmişə olduğu kimi onu gözləməyib? Bəlkə, elə düşünüb, o, adi qatarla gəlməyəcək? Paltarlarını dəyişib, at tövləsinə getdi.

Pettens yulaf kisəsinin üstündə oturub Raffin qədim sorğu kitabını oxuyurdu, bu kitaba onun keçmiş şöhrətinin də salnaməsi həkk olunmuş, uyğun yerlərdə karandaşla qeyd aparılmışdı: “İyundakı at yarışları. E.Pettens”. “Diribaş. E.Pettens”. “Taydpot, yarışın tamamlanması. Mükəmməl. E.Pettens”. “Solsberi kuboku. Plum-Puddinq. E.Pettens” və başqa zəfərləri.

– Hər vaxtınız xeyir, ser, uğurlu günlər, ser. Sahibə iki saat bundan əvvəl gedib, ser. Məni özüylə götürmək istəmədi.

– Cəld Servantesi yəhərləyin!

– Oldu, ser, çox yaxşı, ser!

İki saatdan artıq! Adətən, çöldən qayıtdıqları yolla təpələrə doğru çapırdı. O, bir saata yaxın onu axtardı və evə tək, hirsələnmiş və həyəcanlanmış halda qayıtdı. Dəhlizdəki masanın üstünə Cipin əlcəkləri və qırmancı qoyulmuşdu. Yüngülləşmiş halda köks ötürərək, yuxarı qaçdı. Cip saçlarını darayırdı. Onun addım səslərini eşidib sərt halda geri döndü. O, Cipin üstünə atıldı, ancaq elə sandı ki, qız ona zəhərlənmiş heyvan kimi baxır. Cip ondan kənara çəkildi və dedi:

– Yox! Riyakarlıq eləmə! Nə xətrindir elə, yalnız riyakarlıq eləmə!

O, heç vaxt Cipi belə görməmişdi: üzü soyuq, baxışları tikanlıydı və o da qızdan kənarlaşdı.

– Cip, sənə nə olub?

– Heç nə. Yalnız cildə girmə. – Güzgüyə tərəf dönərək Cip yenidən saçını daramağa başladı.

Atla uzun gəzintidən sonra yanaqları allanmış qız olduqca gözəl idi və o, qızı daha da möhkəmcə qucaqlamaq istəyirdi. O, qorxu və qaynayan qəzəb hissiylə dedi:

– İzah elə də, görək nə olub?

– İzah eləyən sən olmalısən. Mən tamamilə xəbərsizəm.

– Sən nədən danışırısan, heç nə başa düşə bilmirəm.

– Doğrudanmı?

Onun səsinin tonunda öldürücü bir etinasızlıq var idi, gözəl saçlarını qaydaya salan barmaqları sürətlə hərəkət edirdi. O, çarpayının qırağında oturdu. Bəlkə, məktub? Bəs nə cür? Zərf açılmamışdı.

– Cip, Allah xətrinə, dünəndən indiyə kimi nələr baş verib? Mənə əzab vermə, de görək!

Cip döndü və ona baxdı:

– Riyakarlıq eləmə, sanki, məni öpə bilmədiyən üçün çox kədərlənibsən! Brayan, özünü bicliyə vurma! Axı sən bilir-sən, bu riyakarlığın təkcə biraylıq deyil.

Sammerhey səsinə qaldırdı:

– Sən, yəqin, nəyəsə aludə olubsan. Nədən danışdığını başa düşmürəm.

– Yox, başa düşürsən! Sən dünən “tamamilə təcilidir” qeydi ilə yazılmış məktubu aldın?

Belədir ki var! O sərtləşdi və birbaşa dedi:

– Hə, aldım. Diana Leytondan. Sən narazısan?

– Yox, ancaq bir düşün, məktub buradan sənə necə elə tez yetişə bilərdi?

– Bilmirəm, – qaşqabaqlı halda cavab verdi, – yəqin, poçtla.

– Yox! Mən özüm altının yarısında onu sənin poçt qutuna saldım.

Sammerhey tez düşünməyə alışıbmışdı və dərhal da deyilənlərin mənası ona çatdı. Diqqətlə qıza baxıb:

– Onda sən bizi də gördün? – deyə soruşdu.

– Hə.

O ayağa qalxdı, gücsüz halda əllərini açdı və dedi:

– Cip, lazım deyil! Belə insafsız olma! Mən sənə and içirəm...

Cip qısaca güldü və arxasını ona çevirərək saçlarını yığmağa başladı. Onlarda belə bir qorxunc hiss yaranmışdı ki, indicə nəsə başlarından vuracaq. O, özünü itirmiş halda dedi:

– Mən, yalnız onu çaya qonaq elədim. Nəyə görə də yox? O, mənim xalam nəvəsidir, axı bunlar boş şeylərdir. Nəyə görə mənim haqqımda ən pis şeyləri düşünürsən? O, mənim otağıma baxmaq istəyirdi. Mən etiraz eləyə bilmədim.

– Sənin boş otağına? Əl çək, Brayan, bu nə aciz çərənləmədir! Mən səni eşitmək belə istəmirəm.

Sammerhey qırmancla vurulubmuş kimi diksindi və sərt halda ona tərəf dönüb dedi:

– Demək, sənə mənim haqqımda ən pis şeylər düşünmək ləzzət eləyir?

Cipin barmaqları bir anlığa dayandı.

– Mən sənə həmişə demişəm, sən tamamilə azadsan. Elə düşünürsən, bunun neçə aydır davam elədiyindən xəbərsizəm? Ancaq qürurun oyandığı saat gəlir və vəssalam. Xahiş edirəm, məni aldatma.

– Mənim aldatmaq adətım yoxdur.

O, özünü hansısa tora düşən və oradan çıxıb bilməyən adam kimi hiss edirdi. Hər şeyin günahı Diana ilə onun münasibətlərindəki lənətə gəlmiş təklifsizlikdə idi, nəyə görə o, bütün bunları Cipə danışmamışdı? Ancaq onu həqiqəti duymağa necə məcbur eləyəsən, hiss eləsin ki, tək-cə onu sevir, tək-cə onu!

– Cip, and içirəm, bircə öpüşdən başqa, heç nə olmayıb, o da...

– Oy, çıx, dərhal çıx! – Cip qışqırdı.

O, əlini qızın çiyinə qoydu.

– Mən yalnız səni sevirəm. And içirəm! Nəyə görə mənə inanmırsan? Sən mənə inanmalısan. Bu səfehlikdir. Səfehlikdir! Bizim məhəbbətimiz barədə düşün, hər şey haqqında düşün...

Onun sifəti buz kimi soyuq olmuşdu və əlini qızın çiyindən çəkib mızıldandı:

– Sənin bu məğrurluğun necə də qorxuludur!

– Olanım budur. Haçan istəsən, onun yanına gedə bilərsən.

Inventas vitam
juvat excoluisse
per artes

– Onun yanına getmək? Hə, mən bunu bacarmaram...
əgər istəyirsən... əgər istəyirsən, mən bir daha onunla görüş-
mərəm.

– Eh, dayan! Bunun nə faydası?

Sammerhey indi düşündüyünü deyirdi və hər halda, Cipi inandırmaq gücündə deyildi. Bu dəhşət idi! Həm də ədalət-sizlikdi. Ağılsızlıqdi! O neylədi ki, Cip ona olan bütün etima-dını itirdi və birdən qız üçün balaca əclafa yaxın birisi oldu? Məgər qız onu öpdüyü üçün o günahkardı? Bəlkə, qızın ona vurulduğuna görə günahkardı? Ya da ona görə ki, o kişiydi? Ağılsızlıqdi, ədalətsizlikdi, namərdlikdi! Cipi hirsə süzərək otaqdan çıxdı.

Kabinetində taxtın üstünə atıldı və üzünü divara döndərdi. Ancaq heç beş dəqiqə keçmədən hirsələnməsi ona uşaqlıq kimi gəldi və əriyib yox oldu, qəzəbin yerinə dəhşətli, aramsız həyəcan gəldi. Hiss elədi ki, Cipin bütün varlığı, məğrurluğu və inamsızlığı, hə, hətta məhəbbəti də ona qarşısıdır! Cipə ondan başqa heç kim lazım deyildi, o isə aza da qane olmağa hazır idi... Ancaq özünü dalana dirənmiş hesab elədiyindən bunları dumanlı halda təsəvvür eləyirdi və onda qarşısına çıxan bütün sədləri buynuzu ilə vurub aşan cöngə olmaq arzusu baş qaldırırdı... Bütün bunlar nə qədər davam eləyəcəkdi? Ayağa qalxıb otaqda gərdiş eləməyə başladı, başını ya aşağı salır, ya da məngənəylə sıxıldığı fikrini öz üzə-rindən atırmış kimi silkələyirdi. Diana!.. Bir daha onunla görüşməyəcəyini dedi. Həmin öpüşdən sonra? Vidalaşarkən onu süzdüyü həmin baxışlardan sonra? Birdən-birə əlaqəni beləcə kəsmək olarmı? O titrədi. Ah, bütün bunlar necə də iyrənc idi! Axı bir çıxış olmalıydı? Bəlkə də, amma necə?

Həyatda insan tez-tez belə iztirablara düçar olur, onun tutqun, qaşqabaqlı çöhrəsi artıq ağacların arasından özünün gah solğun yanaqlarını, gah da qorxudan inadkarlıq və aydın olmayan reallıq həkk olunmuş qara gözlərini ona göstərirdi.

Cip otağında qaldı və özünü bədbəxt hiss eləyən hər bir qadın kimi xırda-para işlərlə məşğul olmağa başladı, yataq-ağrılarına lent tikdi, üzükləri sildi. Səhərdən onun qəlbində özünə yer eləmiş şeytan oğrunca yoxa çıxır, yerində üzərinə çökən bədbəxtliyin tutqun kölgəsi qalırdı. O, öz sevdiyini cəzalandırarkən nə isə bir məmnunluq hiss edirdi, indisə ona yalnız ağrılar və acılar qalmışdı. Bunun nə xeyri, nə təsəllisi vardı? Yaranı xırda iynələrlə çirkləndirərək, özəyinə qurdlar yoluxdurmaqla onu sağaltmaq olarmı? Sevdiyin adama ağrılar bəxş eləməklə özünü sağalda bilərsənmi? Əgər o, indi yuxarı qalxıb, ona azacıq belə işarə versəydi, Cip onun boynuna atırdı. Ancaq saatlar keçir, o, yuxarı qalxmırdı, Cip də aşağı düşmürdü, özünü tamam əzgin və bədbəxt hiss edirdi. Artıq qaranlıq düşürdü, ancaq o, pərdələri çəkmir, işıqları yandırmırdı. Ay, bağ, küləyin təsiri ilə xışıldayan yarpaqlar ona məyusluq gətirirdi. Balaca Cip qaçıb gəldi. Orada, bağda ağac vardı və onlar dırmaşmış iki səbət qoza yığıblar, amma donuzlar hamısını yeyib. Sonra donuzlar qaçıblar və Betti də onu tutmalı olub. Brayan isə hələ də kabinetində gəzişir, elə məşğuldur ki, onu bircə kərə öpüb!

Əgər külək onun əzabverici hisslərini dağıda bilsəydi, bununla da hər şeyə son qoyulardı, Brayan nə qədər riyakarlıq eləsə də, onu sevirdi! Belə şəkək xasiyyətli, özünə əmin olmayan, kiməsə etibar eləməyən qadınlar bir dəfə köklərindən pozuldularını, bir daha bərpa oluna bilməzdilər. Özünü sözsüz məhəbbətə təslim eləyib, yarım-məhəbbətlə kifayətlənmək onun məğrur xarakteri üçün uyğun deyildi. O, məhəbbətdən qorxurdu, onun gəlməsinə müqavimət göstərirdi, indisə məhəbbət bütün varlığına hakim kəsilmişdi. Həmin gündən o, başqa heç nə üçün yox, ancaq sevgi üçün yaşayırdı, hər şeyini verirdi və hər şeyi də almaq istəyirdi. İndisə

bütün aydınlığı ilə dərk edirdi ki, hər şeyi ala bilmir. Aylarla o lap elə azacıq da olsa, başqa qadın haqqında düşünürmüş. Lap elə həmin bircə öpüşdən başqa heç nə yox idi, məgər bu azdı? Bu qızın, xalası nəvəsinin əlində hər şeyi vardı – cəmiyyət, nüfuzlu ailəsi, təmin olunmuş həyatı, ən çox da kişilərə görə gənc, hələ oyanmamış kədər hissi də onun tərəfindəydi. O, Diana ilə evlənə bilərdi! Bu fikir aramsız olaraq Cipi təqib edirdi. Kişilərə məxsus ehtirasın təsadüfi partlayışı ona hər şeyi unutdura bilərdi. Amma bu qız, xalası nəvəsi onu Cipi əlindən alırdı! Bu qız öz qürurundan əl çəkməsə, onu saxlaya, əlini və qolunu bağlaya bilərdimi?

Cip onun hamama qalxdığını eşitdi və oradaykən səs-sizcə aşağı düşdü. Həyat öz axarı ilə getməliydi, xidmətçilər heç nə hiss eləməməliydilər. Royalı açıb çalmağa başladı. Dərhal da Sammerhey içəri girdi və sakitcə buxarının qabağında dayandı.

İşgəncəli söhbətlərlə müşayiət olunan nahar dözülməz idi, nahar qurtaran kimi də onlar ayrıldılar, o, kabinetinə getdi, Cip isə royalın yanına. Əgər kimsə içəri girərsə, hər an dillərə vurmağa hazır vəziyyətdə oturmuşdu. Dizləri üstə qoyduğu əllərinə göz yaş damcılarını düşürdü. Bütün qəlbi ilə ona doğru can atırdı, getsin, qucaqlasın, qışqırsın: “Mənim üçün, onsuz da, fərqi yoxdur! ...Onsuz da! Nə istəyirsənsə, elə, ancaq məni azacıq da olsa, sev!” Hə, indi artıq azacıq da olsa. Məgər bu mümkündür? Yox, onun üçün yox!

Tam ümitsizlik içində yuxarı qalxıb uzandı. Onun necə yuxarı qalxdığını eşitdi, nəhayət ki! Budur, buxarının işığında onun qarşısında diz çöküb.

– Cip!

Cip yerindən qalxdı və titrəyərək onu qucaqladı. Boğulanlar öz xilasedicilərindən belə yapışırlar. Məğrurluq bir tərəfə atıldı, yalnız onu bir daha özüylə yanaşı hiss eləsin, bir daha qayıdışı mümkün olmayan keçmişi geri qaytarsın! Cip onun əbədi məhəbbətinə, sadıqlığına dair bəraətlərinə xeyli

qulaq asdı, bütün bunlar yad və əzabverici, eyni zamanda da uşaq hərəkəti, mütəəssiredici idi və Cip özü onu sakitləşdirirdi. Bu saatda Cip özünü olduğundan da çox ələ almağı bacardı. Onun ürəyində nələr baş verirdi, mühüm deyildi, təki o xoşbəxt olsun, təki bütün arzuladıqlarına çatsın, əgər mümkün olacaqdısa, onunla yaşasın, ya da onsuz, hətta həmişəlik onsuz...

Amma Sammerhey yatandan sonra Cip üçün ən dəhşətli başlandı, gecənin bu gec saatlarında, hər şey nəhs işığın fonunda görünəndə o, öz hönkürtülərini saxlaya bilmədi və yalnız ağzını balısa sıxaraq hıçqırıqlarını boğmağa çalışdı. Sammerhey oyandı və vəssalam, hər şey yenidən başladı. Cip ağlayaraq deyirdi: “Hər şey qurtardı”, o isə təkrar eləyirdi ki, qurtarmayıb. Bütün insan faciələrində olduğu kimi, hər ikisi özünə görə haqlı idi. Cip özünü bütünlüklə onun ixtiyarına vermişdi və ondan da belə hərəkət eləməsinə gözləyirdi, amma bunun mümkün olmadığı məlum oldu. Cip ona lazım idi, həm də ona sakitlik və məzəmmət olunmadan yaşamaq lazımdı, amma o, bunu ala bilmirdi. O mümkün olmayanı eləməirdi, Cip isə eləyirdi.

Nəhayət, qısa bir sakitlik başladı. Cip uzun müddət yuxuya getmədən uzandı və qaranlığa baxaraq bütün bunlara dözmək üçün özündə güc axtarmağa başladı, ancaq tapa bilmədi. Onu ikinci həyatından qopara bilməzdi! O isə nə qədər bu həyatı yaşayacaqdı, qızın onu əlindən almasına Cip heç cür mane ola bilməyəcəkdi. Daima onu izləyə, sorğusuala tuta bilməzdi. Amma kar və kor da yaşamaq, özünü heç nəylə ələ vermədən naharlara da razılaşmaq olmazdı. Nə desə də, onun həmin qızdan imtina eləmək fikrində olmadığını hiss edirdi, hətta qız ondan imtina eləseydi belə. Cipdə özünə belə mənfur görünən bir fikir formalaşırdı, onu sınısın!.. Ehtiyatla öz əllərini ondan çəkib o biri böyrü üstə çevrildi və tamam gücdən düşmüş halda, nəhayət, yuxuya getdi.

Inventas vitam
juvat excoluisse
per artes

Növbəti səhər isə Cip heç bir vicdan əzabı çəkmədən öz planını həyata keçirməyə başladı. Özünü gülməyə məcbur eləyir, aralarında heç nə olmayıbmiş kimi danışırdı və onun açılan sifətindən hiss edirdi ki, bu dəyişiklik Sammerheyi çox sevindirir. Ürəyi isə əvvəlki kimi ağrıyırdı. Cip onun getmək üçün hazırlaşmağa başlamasını gözlədi və yenə də gülümsəyərək dedi:

– Əzizim, gecə olanları unut. Mənə söz ver! Sən heç nə itirməli deyilsən. Onunla dostluq eləyə bilərsən. Mən etiraz eləməyəcəyəm, əksinə, tamam xoşbəxt olacağam.

O, dizləri üstə çökdü və alnını onun sinəsinə söykədi. Cip onun saçlarını sığallayaraq dedi:

– Sən öz ürəyin istəyən kimi hərəkət eləsən, mən yalnız xoşbəxt olaram. Buna azacıq belə etiraz eləməyəcəyəm.
– Cip onun qayğılarının, demək olar ki, tamamilə yoxa çıxdığını gördü.

– Sən, həqiqətən də, belə düşünürsən?

– Hə, həqiqətən də.

– Demək, sən bütün bunların bizim məhəbbətimizin müqabilində boş şeylər olduğunu, tamam boş şeylər olduğunu başa düşürsən?

O, Cipun əzablarını qəbul eləməyə hazır idi!

– Sənin üçün bu dostluqdan imtina eləmək yaxşı deyil, çətindir. Bu, sənin xalan nəvəni də təhqir eləyə bilər.

Cip onun sifətindən tamamilə sakitləşdiyini gördü və birdən gülümsədi. O ayağa qalxdı və dalğın halda Sammerheyə baxmağa başladı:

– Ah, Cip, Allah xətrinə, yenidən başlama!

Cip hıçqırıqlarını boğdu və dönüb əlləriylə üzünü örtüdü. Onun bütün xahişlərinə, öpüşlərinə bircə sözlə belə cavab vermirdi və nəhayət, əlindən çıxıb qarıya doğru qaçdı. Onu ümitsiz hisslər bürümüşdü. Niyə yaşasın? Əgər ölsəydi, onun üçün də sakitlik olardı, elə hamı üçün də! Ancaq o qaçıb Cipun qabağını kəsdi.

– Cip, Allah xətrinə! Mən ondan imtina eləyəcəyəm, düz sözümdür, imtina eləyəcəyəm... Sən... sən... yalnız ağıllı ol! Axı səninlə müqayisədə o, mənim üçün nədir?

Yenidən fasilə verdilər, hər ikisi bunun yalnız onların əzab çəkməsindən ötrü olduğunu bildirdilər.

Kilsə zəngləri çalırdı, cənub-qərb küləyi sakitləşmişdi – təbiətdə də gecə başlayan və on iki-on beş saat davam edən müvəqqəti sakitlik hökm sürürdü. Bağ sarı-yaşıldan tutmuş, mis-qızılya qədər hər rəng yarpaqlarla örtülmüşdü.

Sammerhey ona kömək eləməyə çalışaraq bütün səhəri Ciplə birlikdə keçirdi. Onun qorxusu tədricən keçirdi, sanki, Cip də sakitləşmişdi, hər hansı xoşagəlməzliyi çətin keçirən birisi kimi Sammerhey isə tezliklə bundan da yaxasını qurtarmaq istəyirdi. Amma səhər yeməyindən sonra qəlblərdəki fırtına yenidən elə güclə başladı ki, yaranın dərin və çətin sağalan olduğu aydın hiss olundu. O yalnız soruşdu ki, Cipun Londona bir sifarişi varmı? Cip susdu, sonra dedi:

– Ah, yox, sağ ol. Sənin işlərin çoxdur, sən adamlarla görüşməlisən.

Cipin səsi, üzünün ifadəsi onun həyatını hansı zərbə gözlədiyini yeni güclə bürüzə verirdi. Əgər qıza öz məhəbbətinin həqiqiliyini sübut eləyə bilməsə, daima həyəcan içində yaşayacaqdı. Birdən o gəlib, qızın harasa çıxıb getdiyini, ya da özünə nəşə elədiyini görsə? Cipə hansısa qorxuyla baxdı və bircə söz də demədən otaqdan çıxdı. Yenidən ona elə gəldi ki, indicə başını nəyəsə vuracaq və yenidən kabinetində irəli-geri gəzişməyə başladı. Belə boş şey və belə nəticəsi! Cipun iti ağılı, özünü idarə eləmək bacarığı hara yoxa çıxdı? Doğrudanmı, onun elədiyi belə dəhşətli idi? Məgər onun günahıydımı, Diana ona vurulmuşdu?

Gecə Cip dedi:

– Sən qəddarsan. Sən necə düşünürsən, yer üzündə elə bir kişi varmı ki, mən onunla görüşlərimin sənə ağı bəxş elədiyini bilim və ona nifrət eləməyim?

Bu, həqiqət idi, o, bunun həqiqət olduğunu hiss elədi. Amma qıza vur-tut ona vurulduğu üçün nifrət eləmək olmazdı! Hər halda, Cipi əzablardan xilas eləməyi nə qədər istəsə də, bunu bacarmazdı. Bu, sadəcə olaraq, ağılsızlıqdı, mümkün olan iş deyildi! Doğrudanmı, Cip onu, o, Cipi sevdiyindən müqayisəolunmaz dərəcədə çox sevirdi və bununla kişiyə qadın məhəbbətinin arasında hansısa fərq var idi? Nəyə görə o, həyatı olduğu kimi görməyə qadir deyildi? Doğrudanmı, o başa düşmürdü ki, kişilərə başqa dostluq əlaqələri də lazımdır və onların qısa macəraları olur, eyni zamanda da onlar ürəklərini həmişəlik verdikləri qadınları əvvəlki kimi sevirlər? Cip onu qəddar adlandırdı, nəyə görə? Ona görə ki, qızın öpüşünə cavab vermişdi? Ona görə ki, o qızla danışmaqdan xoşu gəlirdi, həm də onunla azacıq gəzib-dolaşmaq da xoş idi? O qəddardı? Yox! Cip həmişə onun üçün birinci olacaqdı. Onu məcbur eləmək lazımdı ki, bunu başa düşsün, ancaq necə? Hər şeydən imtina eləməkləmi? Dianadan imtina eləməkləmi? Neynək, o, belə eləməyə hazırdı. O qıza qarşı elə də dərin fikirləri yox idi, bu, əsl həqiqət idi. Ancaq beləcə qəddarlıqla onu həmişəlik özündən uzaqlaşdırmaq özünə yaraşmazdı. Düzdür, bunu Cip onu qəddar adlandırmamışdan əvvəl də eləyə bilərdi. Olar və bunu eləmək lazımdı!

Amma bu, nə ilə nəticələnərdi? Cip ona inanacaqdımı? Özünü necə aparsaydı belə, hər dəfə Londona gedəndə Cip, onsuz da, ondan şübhələnəcəkdi. Onda niyə əlini əlinin üstünə qoyub burada otururdu? Qəlbində qəzəb hissi baş qaldırırdı. Nəyə görə Cip onunla etibar qazanmayan birisi kimi rəftar eləyirdi? Məgər o, beləydimi? Otaqda gərmiş eləməyinə son qoydu. Diana onu qucaqlayanda qızın öpüşünə cavab verdi, etiraz eləmək gücündə deyildi, məsələn, necə ki özünü pəncərədən birbaşa söyüdlərin altına atmağa da gücü yetmirdi. Amma o, əclaf, yırtıcı, yalançı deyildi. Onun eləyə biləcəyi yeganə şey Diananın bir il bundan əvvəl yazdığı məktuba cavab verməmək idi. Ancaq o bütün bunları görməyə

qadirdimi? Bunlar tədricən toplanırdı və heç nəylə də qurtardı, demək olar, heç nəylə. Yenidən qəzəb hissi onun ürəyini sıxdı. Cip, yəqin, bu lənətə gəlmiş büstün altındakı məktubu oxumuşdu. Demək, zəhər o vaxtdan təsir eləyirmiş. Necə də mənasız təsadüf! Və bütün gücülə yumruğunu Volterin bürünc üzünə vurdu. Büst yerə düşdü və Sammerhey key halda əzilmiş əlinə baxdı. Necə də axmaqlıq idi! Qəzəbi keçdi. Neyləsin? Əgər təkcə Cip inansaydı! Yenidən vəziyyətin çıxılmazlığını təlqin eləyən yorucu hisslər baş qaldırdı, hamısı əbədi! İxtilaf yalnız başlayırdı və sonu da görünmürdü. Tələyə düşən siçovul kimi onun beyni bu əsarətdən qurtarmaq üçün çıxış yolu axtarırdı... Hə, yaxşı! Bir halda, heç bir ümid yolu yoxdur, qoy nə olacaqsansa olsun! Çiyinlərini çəkərək at tövləsinə getdi və qoca Pettensə Sorvanesi yəhərləməyi tapşırırdı. Atı yəhərləyənin kimi o düşünürdü: “Bəlkə, Cipi çağırırım?” Ancaq daha onun danlaqlarına dözməyəcəyini bilirdi. Yəhərə sıçrayıb atı təpələrə doğru çapdı.

İlk dəfə o vaxt Sammerheyin Ciplə görüşdüyü gündə Ciplin mindiyi, bədənli, bircə dənə də belə ağ nişanı olmayan kəhərin indi doqquza yaxın yaşı var idi. Sahibinin, bir çapar kimi, iki çatışmazlığı, irəli cummaq adəti və əlinin ağır olması həmişə Sorvanesə təsir edirdi və at cilovu gəmirəmək fürsətini əldən vermirdi. Bəlkə, at bu gün tövlədə nəşə həyəcanlanmışdı, ya da ola bilsin, sahibinə nə isə xoşagəlməz bir hadisə üz verdiyini hiss edirdi, hər nəydisə, Sorvanes öz tərsliyini göstərməyə başladı. Sammerheyə isə hətta atların müqaviməti belə nəşə məmnunluq bəxş edirdi. O, bir saata yaxın yolları ayırd eləmədən atı çapdı, sonra qızışmış, sızıldayan əliylə cilovu çəkib atı geriyyə, evə tərəf döndərdi. Balaca Ciplin “xam torpaq” adlandırdığı, iki bataqlıq çəmənliyinin daş hasarın yanında birləşdiyi həmin yerin yanından keçirdi. İki çəmənliyi ayıran torpaq təpələrin üstündə bitən yaşıl çəpərlər bir yerdə alçaq idi. Sammerhey atı ora yönəltdi və at çəpərin üstündən quş kimi uçub keçdi, Cip onu öpən vaxtdan indiyə

kimi o, ilk dəfə olaraq, bir anlığa əsl sevinc hiss etdi. Atı döndərdi və at yenidən səddin üstündən çox gözəl tullanıb keçdi. Ancaq atın qanı qaynamışdı. Sammerhey çox çətinliklə onu saxlayır, donquldanırdı: “Ah, vəhşi, dartınmağa cürət etmə!” O, Sorvanesi cilov qayıışı ilə döndərməyə çalışırdı. Başında isə Cipin sözləri səslənirdi: “Sən qəddarsan!” Qəzəblənmiş halda tərslik eləyən atı qırmancla vurdu.

At dördnala irəli cumdu, çəmənliklərin birləşdiyi yerə doğru çapırdı və Sammerhey birdən başa düşdü ki, atı saxlamağa qadir deyil, sanki, altındakı buxar mühərriki idi. Anbara qədər götürülüb, birdən Sorvanes irəli cumdu. “Aman Allah! O öldürəcək!” Sammerhey ani olaraq düşündü. Sorvanes birbaşa sarmaşıqla hörülmüş anbara doğru uçurdu. Sammerhey başını əydi, gec idi! Sarmaşıqların altında şalban var imiş! Dəhşətli zərbə! Yəhərdən atılan Sammerhey arxaya uçdu və beli üstə yarpaqlar və çirkəblə örtülmüş gölməçənin içinə düşdü. Sorvanes sürüşərək bütün bədəni ilə anbarın divarına söykəndi və heç bir zədə almadan dayanıb, qorxu içində fınxırdı. Sonra sıçrayıb anbardan çıxdı, vəhşilənmiş gözləri ilə hərəkətsiz halda uzanmış sahibinə baxaraq, başını dik tutub yorğa yerləşlə kövşənliklə qaçmağa başladı.

X fəsil

Sammerhey onun son sözlərini eşidib çıxanda Cipin ürəyi düşdü. Bütün səhər qəlbindəki kor qısqanclıq hissini boğmağa çalışmışdı, ancaq elə ilk xatırlamada qısqanclıq hissi yenidən baş qaldırdı. Bütün bunlar onun qüvvəsinin xaricində idi! Bir-birinin arxasınca günlər yaşayasan və biləsən ki, ya o, Londonda həmin qızla görüşür, ya da görüşməkdən özünü güclə saxlayır! Bura qayıdandan sonra isə onunla həmişə olduğun kimi olasan və heç nəyi bürüzə verməyəsən, məgər bu olan işdimi? Əgər onu sevirdisə, bircə dəqiqəliy də olsa, necə tərəddüd eləyə bilərdi? Bu qız haqqında

fikirləşmək belə, yəqin, onda nifrət doğururdu! Boş vədlərlə məşğul olmaq əvəzinə, özü bunları ona deməliyi. Əməlin əksinə olan sözün nə mənası vardı? Onu bədəninin hər bir hissəsi ilə sevən biri kimi Cip üçün aydın deyildi, necə ola bilərdi ki, kişi bir qadını həqiqətən də sevə və arzulaya, eyni zamanda da, başqasına aludə ola!

Əgər ondan ayrılıb Mildenhemə getsəydi, daha da bəd-bəxtmi olacaqdı? Ancaq... onsuz yaşamaq? Bu mümkün deyildi. Onunla yaşamaq? Belə görünür, bu da mümkün deyildi. Burada mənəvi işgəncələr içində olduğu saatlarda ağlının ona xidmət eləməkdən imtina elədiyi anlar başladı və o, qərar qəbul eləməyə cəhd eləməyərək, köməksiz halda bir çıxış yolundan digərinə doğru can atmağa çalışdı. O, hələ də nəyləsə məşğul olmaq istəyirdi: ya onun əlcəklərini tikir, ya qoca Oseyi darayır, yaralarına dərman vurur, ya da hesablara, məktublara baxırdı.

Saat beşdə balaca Cipin gəzintidən qayıdan vaxtıydı. Onun şən danışmalarına qulaq asmaq iqtidarında olmadığını hiss eləyib sezdirmədən evdən çıxdı və çaya doğru getdi. Təbiətdəki sakitliyə son qoyulmuşdu, cənub-qərb küləyi yenidən ağacları titrədirdi və üfüqdə nəhəng qara buludlar toplaşır, səmanın solğun maviliyinin üzünü örtürdü. Çayın sahilində dayanıb boz, soyuq dalğaların sındırılmış budaqları və tökülən yarpaqları necə apardığına, ara verərək əsən küləyin söyüdlərin başını yerə kimi necə əydiyinə baxırdı. Cip birdən atası üçün darıxdı, yalnız o, öz sakitliyi, sevgisi, varlığı ilə qızına azacıq da olsa, kömək eləyə bilərdi.

Çaydan geri döndü və ağır düşüncələr içində yol boyunca ağır-ağır getməyə başladı. Dünyanı gəzməyə çıxsaydılar, necə olardı? Bundan ötrü o, öz işindən imtina eləyərdimi? Cip ona bu təklifi eləməyə cürət edərdimi? Ya da bu ancaq vaxtı uzatmaq olardısı? Əgər indi ona biri azlıq eləyirdisə, işindən də ayırmaq daha pis olmazdı? Hər halda, bu, hansısa ümid qığılcımı ola bilərdi. Kövsənliyin axırına, onların

Inventas vitam
juvat excoluisse
per artes

“xam torpaq” adlandırdıqları yerə kimi getdi. Çaydan şərçə doğru üst-üstə qalanan ağ buludların cərgəsi artıq çəhrayı rəngə boyanırdı, dağlara oxşayan qara buludların üstündə, çiçəkləyən kətanın qönçəsi kimi şəffaf, ağ-mavi rəngli ay doğmuşdu. Bütün rənglər qeyri-adiydi. Yaşıl hasarlar kimi yüksələn palıdların yarpaqları hələ tökülməmişdi və yağışda yuyunmuş yarpaqlar batan günəşin solğun şəfəqləri altında köhnə qızılın tünd-yaşıl rənginə çalırdı. Yarıçılpaqlaşmış fıstıqlar qırmızı mis kimi alışıb-yanırdılar. Quşarmudunun salxımları qıpqırmızı qızarırdı. Cipin yanından küləyin qopartdığı yarpaq uçub keçdi, yarpaq uçaraq fırlananda buxarlanırdı, külək onu yüksəklərə, daha da yüksəkliklərə, səmaya doğru qaldırdı və nəhayət, yarpaq yuxarılarda yox oldu.

Sıx otların üzərinə yağış atmağa başladı və Cip geri döndü. Anbarla yanaşı, doqqazın ağzında at dayanmışdı. Cipi görəndə kişnədi. Sorvanes! Yəhərlənmiş, yüyənlənmişdi, amma minicisi yox idi! Niyə? Bəs onda o, haradaydı?.. Qeyri-ixtiyari halda anbarın içinə qaçdı və gözlərini geniş açaraq arxası üstə palçıqın içinə uzanmış Sammerheyi gördü. Alnı və tükləri qan içində idi, tamamilə xəzəl yarpaqları ilə örtülmüşdü. Aman Allah! Ah, Allah! Gözləri görmürdü, o nəfəs almırdı, ürəyi döyünmürdü. Yarpaqlar onun üzünü, zavallı başındakı qanı örtmüşdü. Cip onu dikəltdi, soyumuşdu, buz kimi soyuq idi. Yalnız bir dəfə qışqırdı və yıxıldı, onun daşa dönmüş bədəninə qucaqlayaraq dodaqlarını, gözlərini, dağılmış alnını öpürdü. Onu özünə sıxmışdı, isidərək həyata qaytarmaq istəyirdi və nəhayət, dodaqlarını onun soyuq dodaqlarına, bədəninə soyuq bədəninə sıxaraq, özü də palçıqın içində, xəzəlin arasında sakitcə uzandı. Sarmaşıqları xışıldadan külək yağışın təmizliyi ilə doyaraq əsib daha uzaqlara gedirdi. Kəhər yanlarında dayanmışdı, narahat halda boğazını uzadıb Cipi qoxuladı, sonra isə dala çəkilərək kişnədi və kövşənlikdə dövrə vurmağa başladı...

Atı tövləyə salmaq üçün Sammerheyin qayıtmasını gözləyən qoca Pettens uzaqda kişnərti eşitdi, bağıın doqqazına çıxdı və əlini balaca gözlərinin üstünə qoyub, batan günəşin işığından gözlərini qıyaraq baxmağa başladı. Minicisi olmayan atı gördü, at “xam torpağ”ın ətrafında dördnala çapırdı, halbuki orada at olmamalıydı. O fikirləşdi: “Al, bu da sənə! Bu hiyləgər şeytan buraxılıb və sahibindən qaçıb. İndi onu tutmaq lazım gələcək!” Tövləyə qayıdıb bir az yulaf götürdü və doqqaza çıxıb, bükülməyən ayaqları ilə cəld o tərəfə getməyə başladı. Qoca atabaxan həmişə olduğu kimi, hansısa fəlakət barədə düşünmürdü.

Sadəcə, sahibi yəhərdən yerə atılmışdı, yəqin ki, ağır çöl qapısının cəftəsini çəkmək üçün. Bu kəhər isə, sadəcə, Allahın bəlası idi! Pettens üçün bu heyvanın ona düçar elədiyi müsibətləri unutmaq asan deyildi.

Yarım saatdan sonra o, səndirləyərək və tövşüyərək qaçıb işıqlandırılmış mətbəxə girdi, onun qırıqlı üzümü və ağzının kənarlarıyla göz yaşları süzülürdü.

– Oy, aman Allah! Fermerləri çağırın, xərək tapın. Oy, aman Allah! Betti, aşpaz! Mən Cipi ondan qoparda bilmədim. Bircə söz də demirdi. Mən ona toxundum, bumbuz idi. Qızlar, tez olun, tez! Ay Allah! Yazıq sahibim! Yəqin ki, at götürülüb anbara girib və onu öldürüb. Mən bu şeytan Sorvanesin çiyinlərində sıyrıntılar gördüm, onun dərisini divar soyub. Cəld olun! Xərək götürün. Yoxsa o da onunla birlikdə palçıqın içində öləcək. Uşağı yatırdın, həkim dalınca qaçın, Londona, mayora teleqram göndərin, qoy yubanmadan gəlsin. Sizdən şeytan da baş çıxarmaz, di tələsin! Dayanıb hönkürtü vurmağın nə faydası var?

Kövşənliklərin birləşdiyi yerdə ayın və fənərlərin işığı köhnə daş hasarın, sarmaşıqların, uçuq darvazaların, qızılı yarpaqlar içində olan palçıqlı gölməçənin və bir-birinə sığınmış iki nəfərin üzərində oynayırdı. Cip huşsuz vəziyyətdə idi və elə görünürdü, onlar arasında heç bir fərqlə yoxdur.

Bir azdan küləkdə və ay işığında, əzilmiş otların üzəriylə balaca dəstə gedirdi. İlk xərəyi iki kişi, ikinci xərəyi bir kişi və iki qadın aparır, arxada isə qoca Pettens atın yüyənindən dartaraq gedirdi.

XI fəsil

Cip özünə gələndən sonra ilk şüursuz hərəkəti bu oldu ki, çarpayıda dikəldi və Sammerheyin yanında olduğuna əmin olmaq istədi. Adət elədiyi kimi, hələ gözlərini açmadan əlini uzatdı ki, ona toxunub yenidən yatsın. Yanında isə nə istilik, nə də həyat əlaməti var idi, morfidən hələ də dumanlı olan şüurunda fikirlər tutqun və yalnız halda axırdı: “Ah, hə, o, Londondadır”.

Arxası üstə çevrildi. Londonda... Nə baş verib? Gözlərini açdı. Ah, demək, buxarı bütün gecəni yanıb... Kresloda kim-sə oturub, ya yuxu görür? Birdən səbəbini özü də bilmədən tənənfəs olmağa başladı, havası çatmırdı. Oturacaqda adam tərpendi, üzünü buxarıya tərəf döndərdi. Betti! Cip gözlərini yumdu. Bütün bədənini soyuq tər basdı.

– Betti!

– Hə, mənim gözəlim!

– Nə olub?

– O barədə heç düşünmə! Mənim sevincim, indicə atan gələcək.

Cip geniş açılmış gözləriylə alovun dillərinə, axıra qədər çəkilməmiş pərdələrin arasından güclə düşən nazik işıq şüalarının kresloda tərənən adama baxırdı. Dilini dodaqlarında gəzdirdi, əllərini adyalın altına salıb ürəyinin üstünə sıxdı. Demək belə... demək, onunla bir yerdə ölməyib, ölməyib! Şüurundan ani bir fikir keçdi, onlar onun sağ qalmasını istəyirlər!

– Betti, mən elə içmək istəyirəm. Mənə bir fincan çay gətir.

– Hə, mənim gözəlim, bu dəqiqə. Bunun sənə xeyri də var. Bax bu, gözəldir!

– Hə...

Bettinin arxasınca qapı bağlanan kimi Cip yataqdan ayağa sıçradı, onun qəlbində indi ancaq bir fikir var idi, onları aldatmaq! Qarderoba qaçıb uzun xəz paltosunu götürdü, ayaqqabılarını çılpaq ayaqlarına geydi, bir parça krujeva ilə başını sarıdı və qapını açdı. Hər yerdə qaranlıq və sakitlik idi. Səs salmamağa çalışaraq pilləkəni düşdü, giriş qapısının zəncirini çəkdi, qapını açıb çölə qaçdı. Otların üzərindən kölgə kimi sürüşüb keçdi, bağın qapısını arxada qoydu və yolla, tutqun ağacların altıyla qaçmağa başladı, ağaclardan soyuq yağış damcıları düşürdü. Üfüqlərin solğun şəfəqləri qaranlığı yarıb keçirdi, artıq öz ayaqlarının əksini yoldakı gölməçələrdə görə bilirdi. Sonra təpələrə yaxınlaşan maşının uğultusunu eşitdi və hasarın kölgəsində gizləndi. Maşın fənərinin xəyal kimi görünən işığı yandı, qaranlıqda söyüdlərin yuxarı tərəflərini, ağacların gövdələrini aşkara çıxarıb, parıltılı şəfəqlə yola uzandı. Cip sürücünün başını ona tərəf döndərdiyini gördü, sonra maşının banı göründü və arxa fənərlərin işıqları ilə göz vuraraq qaranlıqda yox oldu. Bəlkə də, atası bu maşınla Qırmızı evə gəlmişdi və onu həyatda saxlamağa kömək eləmək üçün həkim gətirmişdi. Daha uzağa qaçdı. Doqqazdan itlə adam çıxdı, o, Cipun arxasınca qışqırdı: “Ey!” Cip artıq tuflisini itirmişdi, çör-çöpü, daşları hiss eləmədən yolla ayaqyalın qaçırdı, daha uzağa – otelin azacıq solundan birbaşa çaya aparən cığıra doğru, orada sahil həmişə adamsız olurdu.

Cığıra doğru döndü, yüz, ya da bir az da çox addım qaçandan sonra o artıq çayın boz, geniş zolağını dumanlı halda seçə bilirdi. Çay!.. Orada onun ömrünün ən gözəl saatları keçmişdi! O artıq yox idi, ancaq onu orada tapacaqdı, orada uzanıb başını onun sinəsinə qoymuşdu, orada Cip onun gözəlliyindən həzz alırdı, onu sevirdi! Sahilə qədər qaçdı. Soyuq və sükut içində olan çay, sanki, həmişə olduğundan daha iti axırdı və sahillərində sübhün ilk şəfəqləri ağır-ağır

Inventas vitam
juvat excoluisse
per artes

işarırdı. Uzun qaçışdan sonra Cip hərəkətsiz halda dayanıb tövşüyərək nəfəs alırdı. Dizləri titrədi və büküldü. Yaş otların üzərində oturub çənəsini dizlərinə söykədi, dizlərini əlləriylə qucaqlayaraq dala-qabağa yırğalanmağa başladı. Ürəyi dayanmağa hazır idi. O oturub, sanki, daha dərindən nəfəs alaraq, qurğuşun rəngli sulara atılmamışdan əvvəl ciyərlərinə daha çox hava almaq istəyirdi. Hər bir qızdırmaya xas olan qəribə ayrılıq hissi Cipin varlığına hakim kəsildi və ona elə gəldi, özünü burada oturub gözləyən yerdə yandan görür. Başından ani bir fikir keçdi: “Mən öz ölümümü qamışların arasından üzəndə görəcəyəm, məni görəndə heyrətlənən quşları da görəcəyəm”.

Birdən acı hıçqırıqlardan bütün bədəni titrədi. Bütün ətrafı, sanki, əridi, heç nə qalmadı, bircə qulaqlarında dəhşətli küy olan, hıçqırıqlardan boğulan öz bədəninədən başqa. Onun sevgilisi, onun sevgilisi, onun zavallı alnı! Titrədi və üzü üstə yerə dəydi, əlləriylə torpaqdan və yaş otlardan yapışdı.

Günəş artıq çayı işıqlı zolaqlarla işıqlandırır. Yaxınlıqda birəbitdən quşu oxudu, Cipin çılpaq topuğunun üstünə yarpaq düşdü.

Şənbə günü ov eləyən Uinton istirahət günü axşam Londona gəldi və birbaşa kluba şam yeməyinə getdi. O, dodaqlarında siqaret yuxuya getmişdi və artıq klubu bağlayanda onu oyatdılar. Beri-stritə gələndə artıq saat üç idi, ona telegram var idi: “Mister Sammerheyin başına nə işə qorxulu iş gəlib. Yubanmadan gəlin. Betti”.

Marki geyindi, sahibinə də geyinməyə kömək eləyib, şeyləri yığdı və uzaq səfərə getmək üçün taksi çağırırdı. Uinton həyatında heç vaxt indiki kimi, təkəlli olduğuna görə özünü bu qədər lənətləməmişdi. Dördün yarısında yola düşdülər. Bütün yol boyu Uinton xəz paltosuna bürünüb irəli əyilərək oturmuşdu, sanki, başını pəncərədən salıb sürücüyə

komanda vermək istəyirdi. Bu, dəhşətli gecə idi. O, ciyərləri zəif olan Markinin düşüb yolu göstərməsinə icazə vermədi.

İki dəfə bu qaradınmız adam onunla danışdı:

– Ser, bu, miss Cip üçün olduqca pisdir?

– Hə, pisdir. Dəhşətdir.

İkinci dəfə isə soruşdu:

– Ser, siz elə düşünürsünüz, o ölüb?

Uinton qaşqabaqlı cavab verdi:

– Allah bilir, Marki. Çox yaxşı olacağına ümid eləyək.

Elə sevimli, elə zərif olan qıza təbiət bundan daha ağır zərbə vura bilərdimi?

Artıq Betti və xidmətçi qız çox məyus halda doqqazın qarşısında toranlıqda dayanmışdılar. Maşından sıçrayıb düşən Uinton qışqırdı:

– Qadın, nə işdir? Cəld ol!

– Ah, ser! Mənim gözəlim yoxdur. Çay gətirmək üçün onu bir anlığa tək qoydum və o çıxıb çölə qaçdı.

Uinton, sanki, daşa dönərək bir neçə anlığa dayandı. Sonra Bettinin çiyinlərindən yapışaraq sakitcə soruşdu:

– Ona nə olub?

Betti danışa bilmirdi. Xidmətçi qız cavab verdi:

– At onu anbarın yanında öldürüb, orada, çəmənlikdə. Sahibə isə şüursuz halda idi və cəmisi iyirmi dəqiqə bundan əvvəl ayrılmışdı.

– O, hansı yolla gedib?

– Ser, bax buradan, hər iki qapı açıq idi, hansı yolla getdiyini isə mən bilmirəm.

Çay!

– Maşını döndərin! Marki, çıxmayın. Betti və siz, qızlar, çəmənliyə qaçın, oranı axtarın... Hə? Nə işdir?

Sürücü başını kabinənin pəncərəsindən çıxartdı.

– Ser, biz təpəyə qalxanda mən uzun, qara palto geymiş, başına nə isə ağ bir şey sarımış qadını gördüm. O, çəpərlərin yanında dayanmışdı.

– Yaxşı. Yenidən ora gedin və hər yerə baxın.

Belə anlarda fikirləşməyə vaxt olmur, bütün bu bağlar, villalar, otellər yalnız çaya gedən yolu kəsirdilər. Uinton maşını aşağı, sahilə düşən dar cığırın yanında saxlatdırdı, maşından yerə sıçrayıb cığırla qaçmağa başladı. Bircə söz demədən dinməzəcə otla örtülü olan sahilin kənarına qaçdı. Marki onun arxasınca tələsirdi. Uinton sahildə nəsə, qaralan bir şey görəndə bir anlığa elə hiss elədi ki, ölü, ona elə gəldi, bu çıxarılıb atılan paltardır. Sonra tutqun şeyin tərpendiyini hiss elədi və Markiyə dayanmaq işarəsi verərək, barmaqlarının ucunda irəli tək getdi. Yerə sərilməmiş qızının yanından ehtiyatla keçib, dizi üstə çökdü və dedi:

– Mənim sevincim!

Cip başını qaldırıb ona baxdı. Qızın solğun sifəti, olduqca iri, qara gözləri, dağınıq saçları, kədərin öz mücəssəməsi idi. O bilmirdi neyləsin, qızına necə kömək eləsin, necə sakitləşdirsin, xilas eləsin. Qızının baxışlarında təqib olunan heyvanın baxışlarında olan ifadə var idi. Yalnız tutqun instinkti onu danışmağa məcbur elədi:

– Cip, mən ananı da beləcə dəhşətli vəziyyətdə itirdim.

O, bu sözləri qızının şüurlu olaraq dərk elədiyini hiss elədi, ağılsız baxışları yumşalmağa başladı. Qızını özünə doğru çəkdi, üzünü onun üzünə söykəyib, titrəyən bədənini qucaqladı və mızıldandı:

– Cip, mənim xətrimə, mənim xətrimə!..

Markinin köməyi ilə qızını maşına mindirib evə yox, otelə apardı. Cip od tutub yanırdı və tezliklə sayıqlamağa başladı. Növbəti gün teleqram ilə çağırılan Rozamunda bibi və missis Marki gəldilər. Səs-küy Cipi narahat eləməsin deyərək Uinton bütün oteli tutmuşdu.

Saat beşdə Uintonu aşağı, oxu otağı deyilən otağa çağırıldı. Pəncərənin qabağında əlcəkli əlləri ilə üzünü örtən ucaboylu qadın dayanmışdı. Bir-birilərindən cəmi on mil aralıda yaşamalarına baxmayaraq, o, ledi Sammerheyi

yalnız üzdən tanıyırdı. O, bədbəxt qadının birinci dillənməsini gözlədi. Qadın sakit səsle dedi:

– Danışmağa sözüüm yoxdur. Ancaq mənə elə gəldi, sizə mütləq dəyməliyəm. Cip necədir?

– Sayıqlayır.

– Mənim yazıq oğlum. Siz onu gördünüz... onun alını? Mən onu evə aparacağam.

Göz yaşları onun vualla örtülmüş yanaqları ilə ağır-ağır süzülürdü. Qadın pəncərəyə doğru döndü və dəsmalını gözlərinə tutdu. Uinton pəncərədən qaralan çəmənliyə baxaraq dedi:

– Mən onun bütün əşyalarını göndərərəm, yalnız... yalnız mənim yazıq qızıma nəyləsə kömək eləyə biləcək əşyalardan başqa...

Qadın cəld döndü.

– Gör hər şey necə qurtardı! Mayor Uinton, bunun arxasında nəsə gizlənmirmi? Onlar, doğrudanmı, xoşbəxt idilər?

Uinton birbaşa onun gözlərinin içinə baxıb dedi:

– Ah, hə, çox xoşbəxtidilər.

O tərپənmədən qadının ona zillənən göz yaşı ilə dumanlanmış baxışlarını qarşıladı. Qadın dərindən köks ötürərək yenidən döndü və yenə də dəsmalı sifətinə çəkib, vualı buraxdı və tələsik çıxdı.

Bu, həqiqət deyildi. O, Cipi sayıqlayarkən nələr dediyini eşitmişdi, amma nə qədər ki ondan asılıydı, heç kim, hətta Sammerheyin anası da heç nə öyrənə bilməyəcəkdi.

Sonrakı günlər Cip hələ də huşsuz idi və həyatı tükəndən asılıydı. Uinton qızının otağından çıxmırdı, alçaq tavanı olan bu otağın sarmaşıqlarla hörülmüş pəncərəsindən ulduzların altında qaralan, solğun noyabr günəşinin şüalarından işildayan çayı görmək olurdu. O, sanki, ovsunlanıbmiş kimi bütün günü qızına baxırdı. O, sadəcə, möcüzə nəticəsində çayın sahilində Cipi qurtarmışdı.

Uinton baxıcıdan imtina elədi. Rozamunda bibi və missis Marki xəstəyə çox gözəl baxırdılar və o, yad adamın Cip

Inventas vitam
juvat excoluisse
per artes

sayıqlayarkən nələr dediyini eşitməsini istəmirdi. Şəxsən onun xəstəyə baxması bununla məhdudlaşırdı ki, xəstənin yanında oturur və nə qədər mümkünsə, onun sirlərini başqalarından qoruyurdu. Gözlərini qızından ayırmadan saatlarla burada oturmağa hər vaxt hazır idi. Özü də bilmədən, sanki, əlhavasına ürəyinin azdığı qaranlıq labirintdə yol axtarırmış kimi sayıqlayan adama qulaq asarkən, onun dönə-dönə təkrarladığı reallığı heç kim atasından daha yaxşı tuta bilməzdi.

Bu qədər çox adamın Cipin vəziyyətini soruşmağa gəlməsi Uintonu təəccübləndirirdi, hətta onun düşmən hesab elədikləri belə ya vizit vərəqələrini qoyub gedir, ya da xidmətçilərini göndərirdilər. Amma gözəlliyi və qəlbinin yumşaqlığı ilə ürəklərini fəth elədiyi sadə adamların Cipə münasibəti onu daha çox həyəcanlandırırdı. Bir dəfə o, Beri-stritdən məktub aldı:

“Hörmətli mayor Uinton,

Mən qəzetdən zavallı mister Sammerheyin ölümü haqqında oxudum. Ah, mən missis Cipə görə necə də heyifsləndim! O, mənə qarşı elə xeyirxah olub. Mən hələ də bu fəlakətin ağır təsiri altındayam. Əgər siz fikirləşsəniz ki, halına yandığımızı bilməsi ona xoş olar, o zaman bu barədə ona deyə bilərsiniz. Hə, bu, ağır itkidir.

Sizə sadıq olan
Dafna Uinq”.

Demək, onlar Sammerhey haqqında bilirmişlər! Uinton nəyə görə bunu təxmin eləməmişdi. Nə yazacağını bilmədiyi üçün məktuba cavab vermədi.

Bəzən o, Cipin soyuq dəymiş beyninin məhsulu olan bu ağır sayıqlamaları eşitməmək üçün qulaqlarını tuturdu. Cipin tutqun şüuru, görünür, hələ də baş verən faciəni olduğu kimi qəbul eləyə bilmirdi. Onun dodaqlarından elə hey sevgi sözləri səslənirdi, elə hey onu itirəcəyindən qorxduğunu təkrarlayırdı. Dodaqlarına yalnız təsadüfən sakit, sadə və

ovsunlayıcı, sanki, böyük xoşbəxtliyin iştirakçısı kimi gülüş qonardı. Bu gülüş onun indiyə kimi eşitdiyi gülüşlərin ən qorxulusu idi. Ancaq tədricən Uinton özü üçün elə də xoş olmayan təsəlli tapdı ki, Sammerheyin faciəli ölümü Cip üçün daha faciəli ola biləcək bir fəlakətin qarşısını alıb. Bir dəfə gecə qızının çarpayısının yanındakı böyük oturacaqda oturub mürgüləyəndə birdən ayıldı və qızının ona baxdığını hiss elədi. İndi bu gözlər görürdü, onlar yenidən Cipin gözləri idi! Onun dodaqları tərpəndi.

– Ata!

– Hə, mənim balam.

– Ata, mən hər şeyi xatırlayıram!

Öz qısalığı ilə qorxunc olan bu sözləri eşidən Uinton əyilib dodaqları ilə onun əlinə toxundu.

– O, harada dəfn olunub?

– Uidrinqtonda.

– Hə...

Bu, sözdən çox ah idi. Başını qaldıran Uinton onun yenidən gözlərini yumduğunu gördü. Qara saçlarının və kirpiklərinin fonunda onun solğun yanaqlarının və alınının ağılığı Uintonu sarsıtdı. Bu sifət canlıydı, ya ölümün gözəlliyi idi?

Qızının üzərinə əyildi. O nəfəs alırdı. Yuxuya getmişdi.

XII fəsil

Onlar yeni ilin ilk günü, təxminən, Sammerheyin ölümündən iki ay sonra Mildenhemə qayıtdılar. Keçən günlərin xeyallarıyla dolu olan Mildenhem həmişəki kimi qəmgin idi. Artıq beş yaşı olan balaca Cip üçün bu ən yaxşı ev idi. Cip özünün uşaqlığının keçdiyi bu evin döyünən qəlbi olduğunu izlədikcə arabir təsəlli tapırdı. Hələ əməlli-başlı özünə gəlməmişdi, əvvəlkiyə kölgə kimi gəzirdi, birdən onun sifətini görəndə hər bir kəs dünyanın ən kədərli sifətini gördüyünü güman eləyərdi. Heç kimlə qəfil qarşılaşmamaq üçün çox

çalışırdı. Onun təbəssümü Uintonu  midsizl şdirirdi. Bütün qıı v  bahar ı qızına necə kömək eləyəcəyini düşünüb tapa bilmirdi. Cip ayaq  st  qala bilmək  c n böyük s y göstərirdi. Burada onun baxmaqdan v  gözləməkdən başqa əlindən hec n  gəlmirdi. Nəyə görə də hadisələrin gedişini s r tl ndirm liydi? Onu ancaq zaman saęalda bilərdi.

Bahar gəldi və getdi. Cip saęalırdı, ancaq bircə dəfə də olsun baęın hasarından c l  çıxırmı, hec vaxt Qırmızı ev barədə danışmır v  Sammerheyi xatırlatmırdı. Ona görə yox ki, qız  z dərdindən ayrılmaq istəmirdi, əksinə, o, hər cür çalışaraq bu aęır dərdini unutmaq v  boęmaq istəyirdi. Onun baına nə vaxtsa deyildi ki kimi “ r kgetm si” gəlmişdi. Burada artıq hec n  eləmək olmazdı. Balaca Cip  demişdilər ki, Brayan həmişəlik çıxıb gedib v  anasını k d rl ndirm m k  c n onun haqqında danımamalıdır, ancaq o, bəzən diq tl , nədənsə ciddi karıxmış halda anasına baxırdı. Bir dəfə o,  z uşaq g z a ıqlıęı ilə Uintonu heyr tl ndir r k dedi:

– Baba, anam bizimlə yaşamır, haradasa, uzaqlarda yaayı, mən elə düşünürəm. Anam oradadır, Brayanın yanında?

Uinton ona baxdı və cavab verdi:

– Mənim balam, bəlkə də, elədir, ancaq məndən başqa bu barədə hec kimə demə. Ümumiyyətlə, onun haqqında hec kimlə danışma.

– H , mən bilirəm. Baba bəs o haradadır?

Uinton n  cavab verə bilərdi?

O, vaxtının çoxunu at  st  keçirir və qızı da özüylə götürürdü, nə vaxtsa anası  c n olduęu kimi, qız  c n də bu, əsl xoşbəxtlik olurdu. Cipi isə özüylə aparmaęa ürək eləmirdi. Cip hec vaxt atlar haqqında danışmır, atabaxanlara yaxın düşmür v  bütün g n  evdə xırda-para işlərlə məşğul olurdu, baęda işləyir, royalaın arxasında oturur, bəzən azacıq çalır, ancaq  n çox da əllərini dizlərinin  st n  qoyaraq royalaın dillərinə baxırdı. Bu, həmin fəlakətli yayın balanęıcı idi, adamlar hələ müharibənin yeraltı t kanlarını hiss el mirdil r,

qaranlıq hələ tam qatılşmamışdı. Uintonun gözləri qarşısında hələ öz sevgilisinin tutqun gözləri, qıvrım saçları və kazarmanın meydanında əmrin tanış sözlərini qışqıran özünün qəhvəyi mundirdəki obrazı canlanmırdı. O yalnız bir şey haqqında düşünürdü, bircə Cipi bu təcrid olunmuş vəziyyətdən çıxara bilsəydi!

İyunda Cipə Londona getməsini təklif elədi. Onun təəcübünə rəğmən, qız tərəddüdsüz razılaşdı. Troitsa bayramı günlərində getdilər. Onlar Uidrinqtonun yanından keçəndə qızın başını qatmaq üçün o, söhbətə güc vermişdi, ancaq bir az sonra qəzetin arxasından qızın üzünü pəncərəyə çevirib oturduğunu gördü, o, çöllərə baxırdı və yanaqları ilə göz yaşları gilələnirdi. Bircə söz də demirdi, baxışları hərəkətsiz idi, yalnız elə hey yanaqları ilə göz yaşları axırdı. Uinton baxışlarını ona dikmişdi, gözlərini qıymışdı, sifəti sərtləşirdi, dərisini, sanki, sümüklərinin üzərinə möhkəmcə dartırdılar.

Vağzaldan Beri-stritə maşın darısqal küçələrlə gedirdi, burada dünya öz yoxsulluğunu nümayiş elətdirirdi. Yorulub əldən düşən kişilər, qayğılardan əzab çəkən qadınlar və qayğısız halda kanalların kənarlarında, evlərin kandarında oturan uşaqların xəyalları sifətlərinin torpaq rəngli hər bir cizgiləri, arıqlayıb əldən düşən bədənlərinin hər bir hərəkəti ilə qızıl əsrin çoxdan arxada qaldığını əyani göstərirdilər. Çirkin, hisli evlər, gözəlliyi yeraltı su novlarının gözəlliyindən heç də çox olmayan bu görüntülər qurtuluşu hələ uzun müddətə yeşiyə atmağın lazım gəldiyindən xəbər verirdi. Qabağa əyilən Cip maşının pəncərəsindən çölə baxırdı. Uinton qızının onun əlindən necə yapışib möhkəmcə sıxdığını hiss elədi.

Axşam yeməkdən sonra onlar bir vaxtlar Uintonun onun anası üçün hazırladığı otaqda oturmuşdular, hər şey otuz il bundan əvvəl olduğu kimiydi... atlas ağacından kəkillər, XVII əsr dəbində yazı masası və qədim mis şamdanlar. Cip soruşdu:

– Ata, mən Mildenhemdə kasıb uşaqlar üçün uşaq yurduna bənzər bir sığınacaq açsam, etiraz eləməzsən ki? Orada uşaqlar yaşaya, yaxşı yeyə və təmiz hava ala bilərdilər.

Baş verən faciədən sonra onun bu ilk qərribə xahişindən təsirlənən Uinton dedi:

– Mənim əzizim, sən kifayət qədər sağalıbsanmı?

– Tamamilə. İndi məndə hər şey qaydasındadır, bircə bundan başqa. – Cip əliylə ürəyini göstərdi. – Nə ki verilib, insan onu geri ala bilməz. Burada mən heç nə eləyə bilmərəm. Əgər bacarsaydım, eləyərdim. Bütün bunlar səni çox kədərləndirib. Mən uşaqlara baxanda, onlara qulluq eləyəndə çox fikirləşəsi olmayacağam, nə qədər çox məşğul olsam, o qədər də yaxşıdır. Mən indicə başlamaq istərdim.

Uinton başıyla razılığını bildirdi. Qızının istədiyi hər şeyi yerinə yetirməyə hazırdı! Ona kömək eləyə biləcək hər şeyi!

– Rozamunda sənə kömək eləyər, – o, astadan dedi. – Axı o, bizdə belə işlərin ustasıdır. – Diqqətlə qızına baxıb əlavə elədi: – Mənim balam, ruhdan düşmə, nə vaxtsa hər şey yenidən qayıdır.

Cip özünü gülümsəməyə məcbur elədi və sakitcə dedi:

– Hər halda, olanlar olmasaydı, mən indi yaşaya bilməzdim.

Cip dizlərini qucaqladı, onun gözləri qərribə tərzdə parıldıyırdı və sanki, dodaqlarında zəif bir gülüş donmuşdu. Uinton isə düşünürdü: “Məhəbbət! Sərhədsiz məhəbbət! Ölümdən güclü!”

1917

Con Qolsuorsi NOBEL MÜKAFATI LAUREATI

Inventas vitam
juvat excoluisse
per artes

DÖZÜMLÜ ADAM

(povest)

DÖZÜMLÜ ADAM

(povest)

I fəsil

1

*“Aequam memento rebus in arduis
Servare mentem”.*¹

Horatsi

1905-ci ilin yanvarında Liverpulda, Britaniya Gəmiçilik Şirkətinin idarə otağı çətin iş günündən sonra, sanki, istirahət eləyirdi. Altı centlmenin qoyub getdiyi mürəkkəbqabı-lar, qələmlər, suçəkən kağızlar, sənədlər səliqəsizliklə uzun masanın üstünə səpələnmişdi, bir sözlə, zəkaların tərک edil-miş çarpışma meydanıydı. Masanın başında, sədr kreslo-sunda isə büt kimi hərəkətsiz halda zəhmli qoca Silvanes Heytorp gözlərini yumaraq oturmuşdu. Barmaqları titrəyən şişkin, zəif əli kreslonun qol yerində dincəlirdi, böyük başın-dakı ağ saçları lampanın yaşıl abajurunun işığında gümüşü rəngə çalırdı. Heytorp yatmamışdı: ovurdları şişmişdi, sanki, qırmızı yanaqları havayla dolmuşdu, bir çəngə ağ tükün ikiyə böldüyü çənəsinin üstündəki ağ bığla örtülmüş qalın dodaqlarından mırıltıya, ya da aha bənzər səs eşidilirdi. Qara lentlə haşiyələnmiş qısa sürtükünün içindəki dördkunc, ağır bədəni kresloya qərқ olmuşdu və buna görə də elə görü-nürdü ki, sanki, onun boynu yoxdur.

Gəmiçilik şirkətinin katibi, gənc Hilbert Farni sükut için-də olan otağa girib, cəld masaya yaxınlaşdı, hansısa kağızları yığışdırdı və sədrə baxaraq dayandı. Farninin otuz beş yaş

¹ Hətta çətin vəziyyətlərdə də ağılla düşünməyi bacar. (lat.)

Inventas vitam
juvat excoluisse
per artes

ancaq olardı, onun saçı, saqqalı, gözləri, hətta yanaqları belə parıldayı, üzə gülürdü, ancaq burnunun və ağızının kənarlarından istehzal qırıqlar keçirdi. Çünki onun dərin qənaətinə görə şirkətin canı oydu, idarə isə yalnız onun rolunu kiçiltmək üçün fəaliyyət göstərirdi. O, həftənin beş günündə, hər gün də yeddi saat olmaqla fikirləşir, yazır, işləri düzüb-qoşurdu, bunlar isə həftədə bir dəfə iki-üç saatlığa bura gəlir və elə zənn eləyirdilər ki, sanki, kiməsə nəyisə öyrədirlər. Katib kresloda mürgüləyən alyanaqlı, ağsaçlı qocaya diqqətlə baxdı, ancaq onun istehzasında gözlənildiyindən az nifrət var idi. Nə deyirsən de, sədr qəribə qocaydı! Enerjili və ağıllı adam ona hörmət eləməyə bilməzdi. Səksən yaş – təkcə elə bunu düşünmək kifayətdi! Heç olmasa, təsdiq eləyirdilər ki, az qala, iflic vuran, borc içində itib-batan bu qoca hələ cavanlığından – Ekvadordakı şaxtayla bağlı baş verən hadisə belini qırmayana qədər – yaşamağı və iş görməyi bacarmış. O vaxtlar Farni burada işləmirdi, ancaq söz yox ki, o hadisə haqqında eşitmişdi. Qoca şaxtanı risklə əldə eləmişdi, yarı qiymətini nağd vermişdi, digər yarısını da veksellə ödəmişdi, ancaq müəssisə qoyulan xərci çıxarmadı və onun əlində iyirmi min funt-sterlinq dəyərində qiymətdən düşmüş aksiyalar qaldı. O, uğursuzluğunu səbirlə qarşıladı və iflasa uğradığını elan eləmədi. İpə-sapa yatmayan qoca heç başqaları kimi ağlayıb-sızlamadı da! Gənc Farni, katib olmasına baxmayaraq, adamlara bağlanmaq qabiliyyətini itirməmişdi, onun gözlərindən rəğbət oxunurdu. Bu gün idarə heyətinin iclası uzun və qızgın oldu, Pillinlə alışı-verişi birdəfəlik yoluna qoydular. Qəribə işdi, sədr onları necə razı sala bildi! Katib razı halda düşündü: “Axı mən bunun, həqiqətən də, əlverişli saziş olduğunu başa düşməseydim, o, bunu eləməyi bacarmazdı”. Şirkətin işlərini genişləndirmək, öz şəxsi nüfuzunu genişləndirmək deməkdir. Hər halda, daşınma işlərinin azaldığı bir vaxtda birdən-birə dörd yük gəmisinin alınması ideyası kimlərisə qorxuda bilərdi və ümumi yığıncaqda söz

yox ki, etiraz olunacağı gözlənilir. Boş şeydir, keçib-gedəcək! Onlar sədrlə birlikdə bu işi hərəkətə gətirəcəklər, mütələq gətirəcəklər.

Birdən katib qocanın ona baxdığını hiss elədi.

Yalnız tünd-göy, girdə, sanki, kiçik pəncərələrinin arasından arabir fərəhlə işıldayan gözlərindəki ifadəyə görə bu gücsüz bədəndə hələ də həyat eşqinin qaynadığını hiss etmək olardı.

Haradansa, dərinliklərdən, canının “dibindən” ah çək-məsi eşidildi və qoca güclə eşidiləcək təzədə soruşdu:

– Mister Farni, onlar hələ buradadırlar?

– Hə, ser. Mən onların saziş bağlanan otaqda gözləmələrini xahiş elədim. Dedim ki, siz indicə onların yanına gələcəksiniz. Ancaq sizi oyatmaq fikrində deyildim.

– Mənsə yatmamışdım. Mənə ayağa qalxmağa kömək edin.

Qoca titrəyən əlləriylə masanın kənarından tutaraq dikəldi və ona arxadan yapışan katibin köməyi ilə kreslodan qalxdı. Onun boyu beş fut on düym, çəkisi isə doxsan kilo idi, tək-cə böyük girdə başı balaca bir uşaqdan ağırdı, amma o, gombul görünmürdü, sadəcə, tökmə bədəniydi. Gözlərini yumaraq, sanki, öz şəxsi ağırlığını saxlamağa çalışırdı, sonra isə ördək yerləşilə ağır-ağır qapıya doğru yönəldi. Ona baxan katib düşünürdü: “Ay qocadır ha! Onun başqasının köməyi olmadan yerindən tər-pən-məsi, sadəcə, möcüzədir. İstefaya da gedə bilmir, deyirlər, yalnız aldığı maaşla dolanır!”

Sədr mahuddan üzlük çəkilməmiş qapını açdı, tısağa yer-işi ilə dəftərxananı keçdi, gənc qulluqçular kağızlardan ayrılıb, onun arxasınca göz vururdular. Sədr səkkiz centlmenin oturduğu otağa girdi. Onlardan yeddisi ayağa qalxdı, biri isə yerindən durmadı. Qoca Heytorp salam əvəzinə, əlini sinəsi bərabəri qaldırıb, kresloya yaxınlaşdı və ağır-ağır oturdu.

– Centlmenlər, mən sizi eşidirəm.

Onlardan biri yenidən ayağa qalxdı.

– Mister Heytorp, fikrimizi sizə bildirməyi mister Braunbiyə həvalə eləmişik. Mister Braunbi, buyurun! – Sözüünü deyən kimi də yerinə əyləşdi.

Mister Braunbi – yetmişyaşlı, elə də böyük olmayan çal bakenbardları, yalnız İngiltərədə rast gəlinən qətiyyətli sifəti olan dolu bədənli kişi ayağa qalxdı. Bu adamlarda işgüzarlıq ruhu nəsillərdən nəsillərə, atalardan oğullara ötürülür. Belə sifətlərə baxanda güclü ehtirasın olması və fikirlərin sərbəst ifadəsi adama inanılmaz gəlir. Belə sifətlər adamda inam oya-dır və eyni zamanda, adamda ayağa qalxıb otaqdan çıxmaq arzusu da vardır.

Mister Braunbi ayağa qalxdı və nəzakətli tərzdə sözə başladı:

– Mister Heytorp, biz, bura yığışanlar 14 min funt-sterlin-qə yaxın vəsaiti təmsil eləyirik. Yəqin, siz xatırlayırsınız, keçən ilin iyulunda biz sizi görmək şərəfinə nail olanda, siz Milad bayramına kimi bizim iş üçün daha qəbul oluna bilən bir vəziyyəti demişdiniz. İndisə yanvardır, vaxt gedir və sizi əmin etməyə cəsəret eləyirəm ki, bizlərdən heç birimiz cavanlaşmırıq.

Qoca Heytorpun bədəninin dərinliklərindən gələn don-qultu üzə çıxdı və sözə çevrildi:

– Sizi bilmirəm, mənə özümü cavan hiss eləyirəm.

Səkkiz centlmen gözlərini sədrdən çəkmirdi. Doğrudanmı, o yenə də zarafatla canını qurtarmaq istəyir? Mister Braunbi sakitcə davam elədi:

– Biz, sözsüz ki, bunu eşitməyə şadıq. Ancaq gəlin, işin məzginə qayıdaq. Mister Heytorp, biz belə zənn eləyirik və mən əminəm, siz də bunun ağlabatan olduğunu güman edərsiniz, bu vəziyyətdə sizin üçün ən yaxşı qərar özünüzdün iflasa uğradığınızı elan eləməkdir. Biz olduqca çox gözlədik və indi dəqiq bilmək istəyirik, nəyə ümid eləyə bilərik. Çünki vicdanla desək, biz vəziyyəti yaxşılaşdırmağın mümkünlüyünü qətiyyənlə heç cür görmürük. Daha doğrusu, əksinə olacağından ehtiyatlanırıq.

– Elə düşünürsünüz, mən tezliklə əcdadlarıma yanına yollanacağam?

Onların gizli fikirlərini qocanın birbaşa söyləməsi mister Braunbidə və onun yoldaşlarında kimyəvi reaksiyaya oxşar bir şey doğurdu. Onlar öskürdülər, ayaqlarını bir-birinə vurdular, başlarını aşağı saldılar, yalnız onlardan biri – sədr içəri girərkən ayağa durmayan Ventnor adlı işlər müdiri onun ağzından vurdu.

– Neynək, belə rahatdırsa, belə də hesab eləyin.

Qoca Heytorpun çuxurda olan balaca gözlərində qığılcım parladı.

– Mənim babam yüz il yaşayıb, atam doxsan altı il, amma hər ikisi olduqca əxlaqsız olublar. Centlmenlər, mənimsə cəmisi səksən yaşım var, əgər onlarla müqayisə eləsək, mən qüsuruz həyat təzi olan adamam.

– Biz də sizin hələ çox yaşayacağınızı güman eləyirik, – mister Braunbi səsləndi.

– Hər ehtimala qarşı, oradansa burada daha çox yaşaram.

Qoca Heytorp yenidən danışana qədər hamı susdu.

– Hər il mənim maaşımdan sizin hesabınıza min funt keçirirlər. Qızıl yumurta yumurtlayan toyuğu kəsmək axmaqlıqdır. Mən min iki yüz funt verməyə hazırım. Əgər məni istefaya məcbur eləsəniz, yəni iflas olmağımı elan eləməyə, onda bircə quruş da ala bilməyəcəksiniz. Siz bunu bilirsiniz.

Mister Braunbi öskürdü:

– Biz belə zənn eləyirik, siz bu məbləği artırmalısınız; heç olmasa, min beş yüzə qədər. Onda biz, yəqin ki, düşünərdik...

Heytorp başını yırğaladı.

– Çətin ki sizin fikrinizlə razılaşmaq mümkün olsun, guya, sizin iflas olacağımız halda biz bir qəpik də almayacağıq. Biz təxmin edirik, siz imkanları çox aşağı qiymətləndirirsiniz. Min beş yüz – bu, bizim razılaşacağımız ən aşağı məbləğdir.

– Lənət şeytana, heç vaxt razılaşmaram!

Yenidən aralığa sükut çökdü, sonra işlər müdiri Ventnor əsəbi halda donquldandı:

Inventas vitam
juvat excoluisse
per artes

– Belə olan halda biz neyləyəcəyimizi bilirik.

Mister Braunbi əsəbi səbirsizliklə onun sözünü kəsdi:

– Demək, ildə min iki yüz funt, bu, sizin... sizin son sözü-nüzdür?

Mister Heytorp başıyla təsdiq elədi.

– Bir aydan sonra gəlin. Baxaram görüm, sizin üçün neyləyə bilərəm.

O, gözlərini yumdu.

Altı centlmen mister Braunbini dövrəyə alıb, astadan pıçıladaşmağa başladılar. Mister Ventnor ayağını sıgallayaraq hələ də gözlərini açmayan qocanı çəp-çəp süzürdü. Nəhayət, mister Braunbi mister Ventnora yaxınlaşdı, onunla məslə-hətləşdi, sonra boğazını arıtlayıb elan elədi:

– Ser, biz sizin təklifinizi müzakirə elədik və onu müvəq-qəti tədbir kimi qəbul eləməyi qərara aldıq. Biz sizin arzula-dığınız kimi bir aydan sonra gələcəyik. Ümid edirik, o vaxta qədər kədərli məcburiyyətə çevrilə biləcək və bizim hamı-mızın təəssüf edəcəyimiz nəticədən qaçmaqdan ötrü siz daha əsaslandırılmış bir qərara gələcəksiniz.

Qoca Heytorp başını tərpətdi. Səkkiz centlmen şlyapa-larını götürdülər və bir-birilərinin dalınca otaqdan çıxdılar, mister Braunbi çıxarkən qapını nəzakətlə çəkib bağladı.

Qoca fikirli halda kresloda oturmuşdu, o başqasının köməyi olmadan ayağa qalxa bilmirdi. Beləliklə, onları bar-mağına doladı və bir ay da vaxt qazandı, bir aydan sonra onları yenidən görəcəkdə. O vaxta kimi Pillinin işi də, bu işlə bağlı hər şey də qaydaya düşəcəkdə. Qorxaq adam idi bu Co Pillin! Qoca Heytorp bığaltı gülümsədi. O, bura gələn həmin axşamdan düz bir ay keçmişdi. Xidmətçi gəlib dedi: “Mister Pillin, ser!” – və hiss olunmadan da kölgə kimi çəkilib getdi.

Səliqəli, çöp kimi arıq və kağız kimi sarı olan, əlləri quş çaynağını xatırladan, boğazına şərf dolamış qonaq titrək səslə dedi:

– Salam, Silvanes. Qorxuram ki, sən...

– Özümü çox gözəl hiss edirəm. Otur. Şərab iç.

– Nə danışırsan! Mən şərab içmirəm. Bu, mənim üçün zəhərdir.

– Əbəs yerə, şərabın sənə xeyri dəyərdi.

– Bilirəm, sən həmişə belə deyirsən. Amma sənin canın dəmir kimidir. Əgər mən şərab içsəydim, siqar çəksəydim və gecə saat birə kimi otursaydım, yəqin, sabah artıq qəbirdə olardım. Mən artıq həmin adam deyiləm. Qulaq as, mən gəldim öyrənəm, sən mənə kömək eləyə bilərsənmi? Mən qocalıram, əsəbiləşirəm...

– Co, sən həmişə kürt toyuq kimi olubsan.

– Neyləməli, mən sən xasiyyətdə deyiləm. Bax belə, mən öz gəmilərimi satıb, istirahətə getmək istəyirəm. Mən din-cəlməliyəm. Daşınan yüklərə görə qiymət çox aşağı düşüb. Mən ailəm haqqında düşünməyə məcburam.

– Zarafatı bir tərəfə qoy, özünü iflas olmuş elan elə. Bu, səni daha möhkəm silkələr.

– Silvanes, mən ciddi deyirəm!

– Co, sən həmişə ciddisən.

Co öskürdü, sonra inamsız halda səsləndi:

– Bir sözlə... sizin şirkət mənim gəmilərimi alarmı?

Fasilə, gözlərdə qığılcım və siqar tüstüsünün burumları...

– Onları almağa dəyərmimi?

O, bunu zarafatla dedi, ancaq dərhal da beynindən ani bir fikir keçdi: Rozamunda və körpələr! Bax o, əcdadlarının yanına yola düşəndən sonra bu imkan onları ehtiyaclardan azad edərdi.

– Sənin cındır gəmilərin bizə çox lazım olmuş!

Caynaqlı pəncə etiraz əlaməti olaraq yelləndi.

– Bunlar çox yaxşı gəmilərdir... Yaxşı da gəlir gətirirlər. Əgər mənim sağlamlığım imkan versəydi... Əgər sağlam olsaydım, onları satmağı ağıma da gətirməzdim.

– Sən onlar üçün nə qədər istəyirsən?

Aman Allah! Sadə sual verirsən, o isə yerində atılıb-düşür. Firəngtoyuğu kimi əsəbidir!

Inventas vitam
iuvat excoluisse
per artes

– Bax bu, son dörd ilin rəqəmləridir. Özün də görürsən ki, mən onlar üçün yetmiş mindən aşağı götürməyəm.

Co Pillin qurumuş dodaqlarını yaladı və həb sormağa başladı, siqar dumanına bürünmüş qoca Heytorp tələsmədən rəqəmlərə baxırdı. Sonra isə dedi:

– Altmış min. Əgər mən işi həll edəməsə, sən bundan əlavə on faizini mənə verəcəksən. Qərara gəl.

– Əziz Silvanes, bu ki az qala... həyasızlıqdır.

– Yaxşı qiymətdir, mən olmasam, o qədər ala bilməzsən.

– Amma... komiya mükafatı. Əgər bu aşkar olarsa?

– Bu artıq mənim işimdir. Fikirləş, yükdaşıma xərcləri hələ bir az da düşəcək. Çaxır iç.

– Yox, yox, təşəkkür edirəm! Heç bir halda içməyəm. Sən necə düşünürsən, yükdaşıma haqları düşəcək?

– Əminəm.

– Yaxşı, mənim getmək vaxtımdır. Düzü, neyləyəcəyimi bilmirəm. Şeydi... Mən... Mən fikirləşməliyəm.

– Yaxşıca fikirləş.

– Fikirləşərəm. Xudahafız. Heç cür başa düşə bilmirəm, bu yaşda şirin çaxırı necə içirsən, bu iyrənc siqarı necə çəkə bilirsən?

– Co, qəbirdə görüşərik, danışarıq.

Onun necə yazıq gülüşü vardı! Yox, necə lazımsa, elə gülmək gərəkdir! Tək qalandan sonra da Heytorp yenidən kölgədə qalan bu ideyalar haqqında düşünməyə başladı.

Silvanes Heytorp gəmiçilik şirkətinin mərkəzində olmaq üçün iyirmi il Liverpulda yaşamalı olmuşdu, ancaq o şərqçi qrafıqdan idi, onun nəslə o qədər qədim idi ki, soyadını daşdığı adamlar bir vaxtlar normanlarla da vuruşmuşdular. Bu nəsiləndən olan hər bir adam tutduqlarını buraxmayan adamlardan, az qala, iki dəfə çox yaşayırdılar. Öz köklərini qədim danimarkalılarından götürən bu nəslin kişilərinin, adətən, açıq şabalıdı saçları, qırmızı yanaqları, girdə başları, möhkəm dişləri olurdu və əxlaq bərədə çox zəif təsəvvürləri vardı.

Onlar özlərindən asılı olan hər şeyi eləyirdilər ki, məskən saldıqları hər hansı qraflığın sakinlərinin sayını artırınsınlar və hər yerdə onların nəslindən olanlar yaşasınlar. On doqquzuncu əsrin iyirminci illərində anadan olmuş Heytorp öz cürbəcür hərəkətləri nəticəsində fasilələr verərək, bir neçə il məktəbdə və kollecdə oxuyandan sonra, nəhayət, qırxıncı illərin sonunda sadələvh Londonda məskən saldı, həmin illərdə illik səkkiz faiz alanlar, klareti və operanı sevən adamlar rəhbər rol oynayırdılar. Heç otuz yaşı da olmayanda işlədiyi firmada onu özlərinə şərik elədilər və o, qayğısız halda bütün yelkənlərini açaraq axın boyunca üzürdü, rəqqasələr, klaret, şampan, kart oyunları, zərbaftalı paltar geymiş faytonçusu olan ekipaj, səyahətlər! Bir sözlə, o, əyləncədən başqa heç nə barədə düşünməmək kimi valehedici, həqiqətən də, çox gözəl qabiliyyət sahibi olmuşdu. İllər elə xoş və məzmunlu keçirdi ki, özünün ilk, az-çox ciddi sevgi macərəsini yaşayanda artıq qırx yaşa çatırdı. Onu çətin vəziyyətdə qoyan, özünün şəxsi xidmətçisinin qızı ilə bu incə əlaqəsini diqqətlə gizləyirdi. Üç ildən sonra qız öldü və qeyri-qanuni doğulmuş bir oğlu qaldı və qızın ölümü ona ən güclü, həyatındakı yeganə dərdi bəxş elədi. Beş ildən sonra o evləndi. Niyə? Özünün xoşladığı sözlərlə desək, bircə Allah bilirdi. Arvadı soyuq, sərt, böyük əlaqələri olan kübar qadıncı və ona iki qanuni uşaq bəxş eləmişdi – biri oğlan, biri qız. İllər keçdikcə bu cütlük daha sərt, mənasız və daha eybəcər olur. Onlar yaşamaq üçün seçdikləri Liverpula gələndə onun altmış, arvadının isə qırx iki yaşı var idi. Arvadı, az qala, kədərdən öləcəkdi, ancaq qumarla və özünün Liverpula olan nifrəti ilə təsəlli taparaq, on iki il də yaşadı. Sonra isə Heytorp elə də xüsusi bir təəssüf hiss etmədən onu əbədi mənzilinə yola saldı. O heç vaxt bu qadını sevməmişdi, ondan olan uşaqlara qarşı heç bir məhəbbət hiss eləmirdi. Onun fikrincə, uşaqları adamı təngə gətirən faydasız məxluqlardı və onların bir çox hərəkəti onu hədsiz heyrətləndirirdi. Dəniz

Inventas vitam
juvat excoluisse
per artes

nazirliyində işləyən oğlu Ernesti qorxaq və kütbeyin hesab eləyirdi. Qızı Adele özünü təsərrüfat işlərinin əla bilicisi kimi göstərmişdi, ağıllı danışıqların, “əhliləşdirilmiş” kişilər cəmiyyətinin vurğunuydu və bircə füstəi belə əldən vermirdi ki, atasının düzəlməz bütpərəst olduğunu onun nəzərinə çatdırmasın. Onlar təsadüfi hallarda, yalnız vacib olanda görüşürdülər. Adele təmin olunmuşdu, on beş il əvvəl o, işləri iflasa uğramamış, elə də gözlənilməz olmayan bir qərar qəbul elədi, əmlakının bir hissəsini onun anasının adına keçirtirdi. Nikahdan kənar oğluna isə tamam başqa münasibət bəsləyirdi. Oğlan anasının Larn soyadını daşıyırdı, anası öləndən sonra onu tərbiyə olunmaq üçün İrlandiyaya, qohumlarının yanına göndərmişdilər. Dublində vaxtı çatanda vəkillik dərəcəsi almış, tamam gənc olan, damarlarından irland və korneul qanı axan bir qızla evlənmişdi və çox keçmədən qoca Heytorpu bir xeyli ziyana salaraq ehtiyac içində ölmüş, otuzyaşlı gözəl Rozamunda səkkiz yaşında qızı və beş yaşında oğluyla tək qalmışdı. Yarım ildən sonra dul qadın Dublində gəlmişdi ki, qocanın onları himayəyə götürməsinə nail olsun. Bu, qızılgül qönçəsini xatırladan, heyrətləndirici dərəcədə qəşəng, yaşıl-qəhvəyi gözləri olan qadın gözəl səhərlərin birində şirkətin idarəsinə gəlmişdi, qayınata onun əlindən iki uşağın tutduğunu görüb, ona ev ünvanlarını verməmişdi. O vaxtdan da Heytorp – ya elə, ya belə – onları saxlamalı olmuşdu. Onların qaldığı Liverpulun kənarındakı evə baş çəkirdi, ancaq özünün Sefton-parkdakı evinə dəvət eləməirdi. Bu ev faktiki olaraq onun qızına məxsusdu və nə qızı, nə də dostları ikinci ailənin varlığından xəbərdar deyildilər.

Rozamunda Larn uzunçuluğu və sözcülüüyü ilə əzab verən hekayələr yazan, təsadüfi qazanclarla keçinən, ruhdan düşməyən həmin qadınlardan idi. Hətta ən qəmgin məqamlarda belə o, özündəki ədəbsizliklə məhdudlaşan həyat eşqini qoruyub saxlaya bilirdi və bu, qoca həyasız Heytorpu

əyləndirirdi. Fillisə və Coka gələndə isə, o, dayça kimi oynayan nəvələrinə həddən artıq bağlanmışdı. Bir yüngül gedişlə onlara altı min funt-sterlinq verə bilsəydi, bu, Allahın göydən göndərdiyi ruzi kimi olardı. Vəziyyət eləydi ki, əgər o, həyata vida desəydi – bu isə hər an baş verə bilirdi – onlar bircə quruş da ala bilməzdilər. Axı ondan sonra ən pis halda on beş min qalırdı. İndi öz əməkhaqqından ildə onlara üç yüz funt verirdi, ancaq ölü direktorlar əməkhaqqı almırlar. Altı min funt-sterlinqi elə yerləşdirə bilməşdi ki, anaları sağa-sola xərcləməsin, bu da illik dörd faiz yarımdan ildə iki yüz əlli funt gəlir gətirməliydi ki, yoxluqdan bu yaxşı idi. Nə qədər çox düşünürdü, bu iş ona bir o qədər xoş gəlirdi. O, belə həvəsə düşmüşkən əsəbləri zəif olan bu tip – Co Pillin son anda qorxaqlıq eləməsəydi, yaxşı olardı.

Dörd gündən sonra yenidən əsəbləri zəif tip axşam onun Sefton-parkdakı evində zühur elədi.

– Silvanes, mən düşündüm. Bu şərtlər mənə təmin eləmir.

– Başqa cür də ola bilməz! Hər halda, sən razılaşacaqsan.

– Nəyə görə mən özümü qurban verməliyəm? Dörd gəmi üçün əlli dörd min, bilirsən, mənim gəlirlərimi ciddi surətdə azaldır.

– Əvəzində onlara təminat verir, əzizim.

– Elə olmağına elədir, ancaq başa düşürsən, mən qeyri-qanuni sazişlərdə iştirak eləmək istəmirəm. Əgər bu aşkar olunarsa, mənim nüfuzum necə olar, ümumiyyətlə...

– Bu aşkar olmayacaq...

– Sən əmin eləyirsən, amma...

– Səndən tələb olunan yeganə iş budur: adını sənə deyəcəyim üçüncü şəxsin adına bağışlama qəbzi yazırsan. Mən özüm bircə pens də götürməyəm. Qoy sənənin vəkilin kağızları hazırlasın, onu özünün etibarlı şəxsin elə. Sənsə sənədlərə saziş bağlandıqdan sonra qol çəkəcəksən. Co, mən sənə etibar edirəm. Sənənin aksiyalarından hansı dörd faiz yarım gəlir verir?

Inventas vitam
juvat excoluisse
per artes

- Midlənd...
- Əla. Onu satma.
- Yaxşı, bəs bu adamlar kimlərdir?
- Qadın və onun uşaqları. Mən onlara xidmət göstərmək istəyirəm. (“Bu tipin sifəti necə də uzandı!”) Co, qadınla iş görməkdən qorxursan?
- Sənin üçün gülməlidir... Mənsə, əslində, özgə qadınla iş görmək istəmirəm. Yox, bu iş mənim xoşuma gəlmir, qətiyyənlə xoşuma gəlmir. Mən başqa qaydalarla yaşayan adamam və həyatımı sənin yaşadığın kimi yaşamamışam.
- Sənin bəxtin gətirib, yoxsa indiyə çoxdan qəbirdə olardın. Kələkbaz, öz vəkilinə de ki, bu, sənin köhnə məşuqəndir!
- Bircə bu çatmırdı! Bəs onlar məni şantaj etməyə başlamasalar?
- Qoy o, dilini dinc saxlasın və hər üç aydan bir pulu onların adına keçirsin. Onlar elə bilərlər, bu, mənim işimdir, axı əslində də belədir.
- Yox, Silvanes, bu, mənim xoşuma gəlmir, heç gəlmir.
- Onda bizim söhbəti unut və iş bununla da bitsin. Siqar götür!
- Axı sən bilirsən ki, mən çəkmirəm... Bunun başqa yolu yoxdurmu?
- Var. Aksiyaları Londonda sat, aldığı pulu banka qoy, sonra isə mənə nağd olaraq altı min gətir. O pullar məndə ümumi yığınağa qədər qalacaq. Əgər iş alınmasa, mən pullarını qaytararam.
- Yox, bu, məni daha az cəlb eləyir.
- Etibar eləmirsən?
- Nə danışırısan, Silvanes! Axı bu, sadəcə, qanunsuzluqdur.
- Kimsəyə öz pullarını istədiyi kimi işlətməyi qadağan eləyən qanun yoxdur. Mənim işlərimin sənə dəxli yoxdur. Bir də yadında saxla, mən tamamilə təmənnə güdmədən işimi görürəm, mənə bu işdə yarım penni də çatmır. Sən,

sadəcə, öz ürəyincə olan bir işi görürsən, dul qadına və yetimlərə kömək eləyirsən!

– Silvanes, sən qəribə adamsan. Sən belə görünür, ümumiyyətlə, nəyisə ciddi qəbul eləmək iqtidarında deyilsən.

– Hər şeyi ciddi qəbul eləmək, erkən qəbrə uzanmaqdır!

Bu danışıqdan sonra tək qalan Heytorp fikirləşirdi: “O, bu tilova düşəcək”.

Co, doğrudan da, tilova düşdü. Hədiyyə qəbzi yazıldı və imzalanmağı qaldı. Bu gün idarə heyəti gəmiləri almağı qərara aldı, qaldı yalnız aksionerlərin ümumi yığıncağının razılığını almağa nail olmaq. Yalnız bu işin öhdəsindən gəlib nəvələrini təmin eləyə bilsəydi, onda bu ikiüzlü ərizəbazlara, mister Braunbi və şirkətinə tüpürmək belə istəməzd! “Biz ümid edirik, siz hələ çox yaşayacaqsınız!” Sanki, onları onun pulundan, daha doğrusu, onların pulundan başqa bir şey maraqlandırır. Burada fikirli halda nə qədər oturduğunu başa düşüb silkələndi, kreslonun yanlıqlarından yapışdı və ayağa qalxmağa cəhd eləyərək qabağa əyildi, üzü və boynu qızarıb pörtdü. Həkim isə bu və bu kimi yüzlərlə hərəkəti ona qadağan eləmişdi. Əks halda, infarkt ola bilərdi. Boş şeydir! Farni, ya da o əlaltılardan kimsə yoxdurmu, nəyə görə heç kim ona kömək eləmir? Köməyə çağırırsaydı, öz ləyaqətinə xələl gətirmiş olardı. Amma, doğrudanmı, bütün gecəni burada oturacaqdı? Üç dəfə qalxmağa cəhd elədi və hər cəhddən sonra da qızarmış və gücdən düşmüş halda tərənəmədən bir xeyli oturdu. Dördüncü dəfə qalxa bildi və ağır-ağır dəftərxanaya doğru yönəldi. Otağa keçəndən sonra dayandı və güclə eşidilən səsle dedi:

– Cavanlar, məni unutmuşdunuz.

– Mister Farni dedi ki, siz xahiş eləyibsiniz, kimsə sizi narahat eləməsin.

– Bu, onun tərəfindən çox lütfkarlıqdır. Paltomu və şlyapamı verin.

– Oldu, ser.

Inventas vitam
juvat excoluisse
per artes

- Təşəkkür eləyirəm. Saat neçədir?
– Düz altıdır, ser.
– Mister Farnidən xahiş eləyin, sabah günorta çağı mənim ümumi yığıncaqdakı çıxışımla bağlı yanıma gəlsin.
– Mütləq, ser.
– Gecəniz xeyrə.
– Gecəniz xeyrə, ser.
Qoca öz tısağa yerışı ilə stulların arasından keçib qapıya doğru getdi, qapını səssizcə açdı və yox oldu. Onun arxasınca qapını bağlayan qulluqçu dedi:
– Sədrimiz tamam gücsüzləşib! Ayaqlarını güclə sürüyür. Başqa birisi ona hay verdi:
– Boş şeydir! Bu qoca möhkəm adamlardandır. O öləndə də döyüşəcək.

2

Silvanes Heytorp küçəyə çıxandan sonra döngəyə yollandı, o, həmişə burada tramvaya minib, Sefton-parka gədirdi. Qələbəlik küçədə Dublin, Nyu-York, London kimi şəhərlərə məxsus olan bir işgüzar canlanma var idi, belə şəhərlərdə adamlar öz imkanlarını əldə eləyir, ya da əldən buraxırlar. Qoca Heytorp qarşısındakı küçəyə keçməliydi və o, küçə hərəkətinə fikir vermədən cəsarətlə irəliyə doğru addımladı. O, ördək kimi ağır-ağır yeri yirdi və öz təmkinli, nəhəng görünüşü ilə, sanki, demək istəyirdi: “Bir yoxlayın, vurub-yıxın, mən, onsuz da, tələsməyəcəyəm, zəhrimara qalmışlar!” Soyucuqanlı davranmaqla yanaşı, başqalarını da müdafiə eləməyə meyilli olan hansısa əsl ingilis gün ərzində dəfələrlə onun həyatını xilas eləyirdi. Bu xəttin tramvay konduktorları ona alışımsızdılar və hər dəfə o, titrəyən əlləri ilə dəstəkdən və qayıtsdan tutanda onun qoltuğunun altından yapışib, eynən kömür dolu kisə kimi dartaraq vaqona çıxarırdılar.

- Ser, hər şey qaydasındadır mı?

– Hə, təşəkkür edirəm.

O, vəqona keçdi, mərhəmətdən, ya da kiminsə qucağına yığılaçağından ehtiyatlanaraq ona dərhal yer verdilər. O, hərəkətsiz halda oturub gözlərini möhkəmcə yumdu. Onun pörtmüş sifətini, tərtemiz qırılmış kvadrat çənəsinin üstündəki ikiyə haçalanmış bir çəngə ağ tükünü, hündür başlıqlı, sıx saçlı belə baş üçün hələ bir az balaca görünən nəhəng şlyapasını görən hər kəs onu haradansa qazılıb çıxarılmış və olduqca dar paltarda sərgiyə qoyulmuş bütə oxşadardı.

Fasiləsiz olaraq nə isə alan və satan birjada xidmət eləyənlərə, ya da qapalı məktəbin gənclərinə məxsus olan xüsusi səsle kimsə onun qulağının dibində dilləndi:

– Axşamınız xeyir, mister Heytorp!

Qoca Heytorp gözlərini açdı. Hə, bu Co Pillinin tumarlanmış südəməriydi! Siz bu girdəgözlü və girdəşifətli küçüyə bir baxın, balaca bığ qoyub, xəz palto, getr geyib, qalstukunda brilyant sancaq var.

– Atan necədir? – qoca soruşdu.

– Sağ olun, özünü elə də yaxşı hiss eləmir. Gəmilərə görə çox narahatdır. Sizin isə yəqin, ona çatdırılası yeni bir xəbəriniz yoxdur?

Qoca Heytorp başıyla təsdiq elədi. Bacarıqsız yeni nəslin özündənrazılığını təcəssüm etdirən bu gənc adam həmişə onda ikrah hissi doğururdu. O, hansısa bir işə başlamamış üç dəfə ölçüb-biçən həmin vasvası adamlardandır, ağılı, enerjisi, hətta qüsuru belə olmayan miskinlərdəndir və Heytorp bu südəmərin marağını təmin eləmək istəyində deyildi.

– Gedək bizə, – qoca dedi, – mən ona kağız yazacağam.

– Sağ olun. Qocanı şənləndirməyi çox istərdim.

“Qocanı”! Həyasız alçaq!

Gözlərini yumaraq, qoca Heytorp tərənəmzə halda oturmuşdu. Tramvay dövrə vuraraq dağa çıxırdı. O fikirləşirdi.

Bu küçüyün yaşında, yəni iyirmi səkkiz, ya da ona yaxın bir yaşda olarkən o, nələr eləməmişdi! Vezuviyə dırmaşmışdı,

dörd atı idarə eləyə bilirdi, Derbidə at yarışlarında sonuncu quruşuna qədər uduzmuş və Ouksedə sonuncu penniyə qədər qaytarmışdı, bütün məşhur rəqqasələri və opera qızlarını tanıyırdı. Deppedə çox az təsadüf olunan, ikrah doğuran tın-tın səslə qoca İngiltərənin artıq heç nəyə yaramadığını deyən bir yanki ilə dueldə döyüşmüş və onun əlini yaralamışdı. Artıq gəmiçilik şirkətinin idarə heyətinin üzvü idi. Londonun yarım düjin içkiyə aludə olan içki hərisinə üstün gələ bilirdi. Maneələr üstündən at çapanda, az qala, boynunu sındırmışdı, oğrunun ayağına atəş açmışdı. Mərclə suya tullananda, az qala, boğulmuşdu, Çelsidə cüllüt ovlamışdı. Öz günahlarına görə məhkəməyə çağırılmışdı, Çiftin özünü belə çaşdırı bilirdi. İspan qızı ilə səyahətə çıxmışdı. Bu kiçik, bəlkə də, yalnız belə səyahətlərə çıxma bilmişdi, bununla belə, özünü kübar şir kimi təsəvvür eləyir...

Konduktor onun qoluna toxundu.

– Ser, sizin düşmək vaxtınızdır.

– Təşəkkür eləyirəm.

O, pillələri düşdü və göyərən toranlıqda qızının evinin çöl qapısına doğru getməyə başladı. Bob Pillin onunla yanaşı addımlayır və: “Yazıq qoca, ayaqlarını güclə sürüyür”, – düşünürdü. Ucadan isə belə səsləndi:

– Ser, mənə elə gəlir, siz faytonla gəlsəniz yaxşıdır. Bizim qoca belə gecədə gəzsəydi, dərhal yorğan-döşəyə düşərdi!

Dumanın arasından cavab eşidildi:

– Sənin atan həmişə tənbel olub.

Bob Pillin bu tip adamlarda az təsadüf olunan elə ədəbsiz gülüşlə güldü ki, qoca Heytorp fikirləşdi: “Tutuquşu, atasına gülür!”

Onlar dalana girdilər. Qədd-qamətli, qarasaçlı, incə, düzgün sifəti olan qadın hollda çiçəkləri qaydaya salırdı. Qadın geri döndü və dedi:

– Ata, siz axı bu qədər gecikməli deyilsiniz. İlin bu vaxtı bu ziyandır. Bu kimdir? A-a, mister Pillin! Salam. Siz çay

içibsinizmi? Bəlkə, qonaq otağına keçəsiniz, ya atamla söhbət eləmək istəyirsiniz?

– Minnətdaram! Atanız...

Heytorp qızına azacıq belə diqqət yetirmədən holla keçdi. Bob Pillin fikirləşirdi: “And içərəm ki, qoca, doğrudan da, adamı heyrətə gətirir”; sonra isə gedə-gedə dedi: “Çox-çox minnətdaram! Mister Heytorp atama nə isə vermək istəyir”, – və qocanın arxasınca getdi. Miss Heytorp tamam onun zövqünə uyğun qadın deyildi, o hətta bu arıq qadından qorxurdu, elə görünüşü vardı, sanki, heç vaxt kiməsə öz düymələrini açmağa icazə verməzdi. Bu qadının olduqca mömün olduğunu və sair danışırdılar.

Öz məbədinə girən qoca Heytorp tələsik yazı masasına doğru yönəldi, görünür, oturmaq və dincəlmək istəyirdi.

– Ser, sizə kömək eləyimmi?

Qoca başını yırğaladı və buxarının yanında dayanan Bob Pillin Heytorpu izləməyə başladı. Görünür, qoca başqalarından asılı olmağı sevmirdi. Bəs o, belə kresloya necə otururdu! Belə vəziyyətə gəlib çatanda ən yaxşısı, dərhal bükülüb evdə qalmaq, gənclərə yer verməkdir. Bəs şirkət sədr əvəzinə, yerin altından çıxarılmışa necə dözürdü, möcüzəydi! Elə bu an yerin altından çıxarılmış donquldandı və az qala, güclə eşidilən səslə dedi:

– Yəqin, atanın işlərini öz əlinə almağı səbirsizliklə gözləyirsən.

Bob Pillinin çənəsi sallandı. Qoca davam elədi:

– Xeyli pul və heç bir cavabdehlik! Mənim adımdan ona çaxır içməyi məsləhət gör. Beş il də uzun yaşayar.

Bob Pillin bu gözlənilməz hücumu yalnız təbəssümlə cavab verdi, çünki xidmətçi otağa girdi:

– Missis Larn, ser! Siz onu qəbul eləyəcəksinizmi?

Cavan oğlana elə gəldi, bu adı eşidən qoca ayağa qalxmağa cəhd elədi. Amma o yalnız başını tərپətdi və kağızı ona uzatdı. Bob Pillin kağızı götürdü, bu zaman, elə bil, qoca

buna oxşar nəşə donquldandı: “Hə, indi dayan!” Oğlan qarıya doğru getdi. Onun yanından, sanki, havanı qızdıraraq xəz palto geymiş mütənasib bədənli qadın sivişib keçdi. Yalnız hollda birdən yadına düşdü ki, şlyapasını kabinetdə unudub.

Buxarının yanındakı ayı dərisinin üzərində qəşəng bir qız dayanmışdı və girdə, sadələvh gözləri ilə ona baxırdı. “Eh, yaxşı! – başından ani fikir keçdi. – Mən onları şlyapadan ötrü narahat eləməyəcəyəm”. Sonra buxarıya yaxınlaşıb dedi:

– Bu gün olduqca soyuqdur, elə deyilmi?

Qız gülümsədi:

– Hə, olduqca.

Qızın gur xurmayı saçları, qısa, düz burnu, böyük, qonur gözləri, şən, açıq baxışları vardı, sinəsinə sancaqla bir dəstə bənövşə taxmışdı.

– M-m... – o, sözə başladı. – Mən şlyapamı orada unutmuşam.

– Gülməlidir!

Onun sakit, təmiz gülüşündən Bob Pillinin içində nəşə oyandı.

– Siz bu evi yaxşı tanıyırsınız?

Qız başını yırğaladı.

– Gözəl evdir, eləmi?

Söz tapmadığından Bob Pillin buna qeyri-müəyyən cavab verdi:

– Okey, tamamilə doğrudur.

Qız başını geri atdı və yenidən gülümsədi:

– Okey? Bu nə deməkdir?

Bob Pillin onun ağappaq girdə boynunu gördü və fikirləşdi: “O necə də gözəldir!” Sonra özündə cəsarət taparaq dedi:

– Mənim fəmiliam Pillindir. Sizin ki Larndır. Eləmi? Siz mister Heytorpun qohumusunuz?

– O, bizim himayəçimizdir. Sevimli qocadır, eləmi?

Bob Pillin qocanın necə “Hə, indi dayan!”a oxşar nəşə dediyini xatırladı və qeyri-müəyyən cavab verdi:

– Axı siz ki onu yaxşı tanıyırsınız.

– Məgər siz onun nəvəsi, ya da qohumu deyilsiniz?

Bob Pillin onun bu təxmininə görə dəhşətə gəlmədi.

– Yox əşi, mənim atamla o, köhnə tanışlardır. Vəssalam.

– Sizin atanız da elə onun kimidir?

– Elə də yox...

– Heyif! Əgər onlar əkizlər kimi bir-birilərinə oxşasaydılar, ay məzəli olardı ha!

Bob Pillin fikrə getdi: “Aha, onun dili itidir! Bəs adı nədir?” Sonra soruşdu:

– Sizi xaç suyuna salanda adınızı nə qoyublar?

Qız yenidən gülümsədi, belə görünürdü ki, hər şey onda gülüş doğururdu.

– Fillis.

Bəlkə, desin: “Bax bu, mənim sevdiyim addır?” Yox, yaxşısı budur, lazım deyil! Bəlkə, deməyə dəyərdi? Əgər fürsəti qaçırsa, bəlkə, bir daha heç vaxt onunla görüşməyəcəkdi! O dedi:

– Mən parkın kənarındakı qırmızıtəhər evdə yaşayıram, tanıyırsınız? Bəs siz harada olursunuz?

– Mən uzaqda, Millisent Villas, 23-də oluram. Mən bizim miskin evə nifrət eləyirəm. Amma biz orada çox şən yaşayırdıq.

– Biz, yəni kim?

– Eh, anam, mən və Cok. Dəhşətli oğlandır! Siz həttə təsəvvür belə eləyə bilməzsiniz. Onun saçları da, demək olar ki, sarıdır. Qocalanda, yəqin ki, eynən Heytorp baba kimi olacaq. Yox, Cok, sadəcə, dözülməzdir!

Bob Pillin mızıldandı:

– Onunla tanış olmaq maraqlı olardı.

– Doğrudanmı? Mən anamdan soruşaram, görün icazə verərmimi? Ancaq siz sevinməyəcəksiniz. O, həmişə fişəng kimi alışıb-yanır.

Inventas vitam
iuvat excoluisse
per artes

Qız başını geri atdı və hər şey yenidən Bob Pillinin gözləri önündən keçdi. Özünü ələ alıb, sözləri uzadaraq soruşdu:

– Məgər siz öz himayəçinizlə görüşməyə getməyəcəksiniz?

– Yox, anamın onunla gizli söhbəti var. Biz ilk dəfədir ki, buradayıq. O, əcaib adamdır, eləmi?

– Əcai...ib?

– Əlbəttə! Amma o, mənə çox yaxşı münasibət bəsləyir.

Cok ona “axırıncı dözümlü adam” deyir.

Qoca Heytorpun kabinetindən səsəndilər:

– Fillis, buraya gəl!

Bu səs, heç şübhəsiz ki, gözəl ağzı olan, alt dodağı azacıq üst dodağını örtən qadına məxsusdu, bu səsə istilik və canlılıq, nəvaziş və nə isə qeyri-səmimilik vardı.

Qız çiyini üzərindən Pillinə təbəssümlə baxdı və otaqda gözdən itdi.

Bob Pillin kürəyini buxarıya söykədi, girdə kiçik gözlərini qızın indicə dayandığı yerə zillədi. Onda nə isə anlaşılmaz hallar baş verirdi. Qoca Heytorpun şərait yaratdığı imkan sayəsində sevgilisi ilə səfərlərə çıxması bu cavan adamın yalnız hissələrini sakitləşdirmişdi. Sevgiyə cüzi bir işarə də verməyən bu hissələrə Braytonda və Skarborada son vermişdi. Son xırdalıklarına qədər mənəsbini yüksəltməyə hesablaması və “gigiyenik” yaşamaq tərzi onun özünü və atasını narahatlıqlardan xilas eləyirdi. İndisə onun gicgahlarında heyranlıqdan daha yüksək olan nəşə tappıldayırdı, boğazı məhz hündür, dik boyunluğunun yuxarisından sıxılmışdı; bu, cəngavərcəsinə vurulmanın ilk əlamətləri idi! Amma kübar adamlar onları bürüyən hissələrə asanlıqla təslim olurlar və kim bilir, şlyapası əlində olsaydı, bəlkə də, burunun altında: “Eh, yox, əzizim, əgər sənin qərarın ciddi-dirsə, Millisent Villas çətin ki sənə uyğun olsun”, – deyərək donquldanaraq bu evdən getməyə tələsməzdi. Yoxsa girdə, gülümsəyən çöhrə, alnın üstündəki bir dəstə parıldayan saç

və geniş açılmış boz gözlər onda qəsdən başqa fikirlər oymatmazdı. Məsum gənclik ən ayıq cavan adamlara qarşısızalınmaz surətdə təsir eləyir. Pillin fikirləşirdi: “Onları tramvaya kimi ötürməyə cəsarət eləməyim yaxşımı olar? Bəlkə, lap qaçıb avtomobil tutsun və onları evlərinə yola salsın? Yox, o gələnə kimi gedərdilər! Burada gözləmək lazımdır! Aman Allah, o necə gülürdü! Bu, çöhrə deyildi, sadəcə, tamaşaydı, bağ çiçəyinin ən gözəli idi, saçları isə, sanki, ot kimiydi, hamısı da beləcə! Millisent Villas...” O, ünvanı tələsik qolunun qatlanan tərəfinə yazdı.

Qapı açıldı və o, həmin isti, tondan-tona düşən səsi eşitdi:

– Gedək, Fillis!

Sonra da qız səsi və onun cingiltili gülüşü eşidildi:

– Yaxşı, gəlirəm!

O, cəld çıxış qapısına doğru getdi, həyatında ilk dəfə əsl həyəcan hiss elədi. Onları tramvaya kimi şlyapasız yola salaçaqdı, bu daha da cəngavərlik olacaqdı! Amma o elə bu an eşitdi:

– Cavan oğlan, sizin şlyapanız məndədir!

Sonra isə qızın anasının canlı, yalandan qəzəblənmiş səsi eşidildi:

– Fillis, heç utanırsanmı? Siz nə vaxtsa belə yaramaz qız görübsünüzmü, mister...

– Ana, onun adı Pillindir.

Sonra – bu necə oldu, o özü də başa düşmədi – yanvar soyuğundan gülüşlərlə, xəzin və bənövşənin qoxusuyla qorunaraq onların arasında tramvaya doğru getdi. Bu, “Min bir gecə” nağıllarına, ya da bu qisimdən olan sərxoşluğa oxşayırdı və hansısa sərxoşluqla əmin eləyirsən ki, sən də o istiqamətə gedirsən, baxmayaraq ki sonra bütün bu yolu geriye qayıdanda sarsaq tramvayda silkələnməli olursan. Onların arasında oturmaqda oturub, cibindəki kağızı da, atasını sevindirmək arzusunun da unudaraq, həyatı boyu indiki kimi ruhlandığı olmamışdı. Sonuncu dayanacaqda onlar

düşdülər. Pıçılıtlı ilə nə vaxtsa onlara gəlməyi dəvət eləmələri, sonra da aydın eşidilən: “Cok sizinlə tanış olmağına çox sevinəcəkm!” və sinədən gələn xəfif gülüş. “Ah, sən yaramaz qızsan!” Şlyapasını çıxardarkən birdən başından ildırım kimi ani, hiyləgər bir fikir keçdi.

– Çox sağ olun, mütləq gələrəm! – sözünü deyən kimi də yenidən tramvayın pilləkəninə tullandı, bununla da nəzakətli şəkildə həddən artıq qanacaqlı birisi olduğuna işarə vurdu.

– Bəs dediniz, sizin də yolunuz bu tərəfədir? Bəs onda niyə geri qayıdırınız?

Qızın sözləri musiqi kimi səslənirdi, heyrətdən geniş açılmış gözləri isə ona dünyadakı ən gözəl bir şey kimi görünürdü. Missis Larn yenidən asta, isti, amma hansısa dalğalı gülüşlə güldü, qız isə vidalaşarkən ona əl elədi. O, dərindən ah çəkdi və yalnız klubda, qabağında bir şüşə şampan şərabı olanda özünə gəldi. Evə getsin? Eh, yox! O içmək və xəyallara qapılmaq istəyirdi. Boş şeydir, qoca, yenilikləri sabah öyrənərdi.

3

“Ser, missis Larn sizi görmək istəyir!” sözləri əsəbləri daha zəif olan adamı karıxdıra bilərdi. O, bura niyə gəlmişdi? O bilirdi ki, ona bura gəlmək olmaz. Qoca Heytorp abırsız bir maraqla gəlininin içəri necə girməsini izlədi. Bu kiçük yanından keçərkən qadın ona necə nəzər saldı! O, oğlunun dul qadınına haqq qazandırdı və gülüşünü bığlarının arasında gizlətdi. Qadın onun əlindən yapışb öpdü, gözəl döşlərinin üzərinə qoyub dilləndi:

– Bax, görürsünüz, nəhayət ki, mən buradayam! Siz təəccübləndinizmi?

Qoca Heytorp başını yırgaladı.

– Düzü, mənə sizinlə görüşmək çox vacibdir. Siz lap çoxdandır ki bizə gəlmirsiniz. Hə, bir də bu zəhlətökən hava! Əziz himayəçimiz, özünüzü necə hiss eləyirsiniz?

– Mümkün olduğu qədər yaxşıyam. – Birbaşa qadının boz-yaşıl gözlərinə baxıb əlavə elədi. – Məndə sizə verməyə bir pens də yoxdur.

Qadın heç gözlərini də qırpmadı, yalnız qayğısız halda gülümsədi.

– Doğrudanmı, elə güman eləyirsiniz, mən pul üçün gəlmişəm? Baba, baxmayaraq ki, əslində, bir quruşa belə möhtacıq!

– Həmişə olduğu kimi.

– Əzizim, mən hər şeyi sizə danışmışam, yüngülləşərəm. Əgər siz bilsəydiniz, mənim üçün necə də çətinidir!

Qadın özünə qüssəli görkəm verməyə çalışaraq, ətrafa bənövşə qoxusu yayaraq alçaq kreslodə əyləşdi.

– Biz dəhşətli vəziyyətdəyik. Hər dəqiqə bizim əmlakımız hərraca qoyula bilər, bizi isə küçəyə atarlar! Uşaqlara dərdimi açmağa gücüm çatmır – zavallılar elə xoşbəxtdirlər ki... Coku məktəbdən çıxarmaq lazım gələcək, Fillis də musiqi və rəqs dərslərinə son qoymalı olacaq. Tamam müflis olmuşuq. Hamısı da “Midlənd” sindikatının ucbatından. Mən yeni hekayəm üçün, heç olmasa, iki yüz funt alacağımı düşünürdüm, amma onlar hekayəni götürmədilər.

Qadın balaca dəsmalıyla gözünün yaşını sildi.

– Bu, çox acınacaqlıdır, baba. Mən hekayə üzərində işləyərək, sadəcə, beynimi xarab eləmişəm.

Qoca Heytorp: “Cəfəngiyatdır!” – deyə mızıldandı.

Sanki, ciyərlərinin böyük ölçüsünü göstərirmiş kimi, dərindən köks ötürərək missis Larn davam elədi:

– Siz, heç olmasa, mənə yüz funt verə bilməzsinizmi?

– Bir şilling də.

Qadın yenidən ah çəkdi, gözləri otaq boyu gəzişdi və sakit səslə dilləndi:

– Axı siz mənim əziz Filipimin atasısınız. Mən heç vaxt işarə vurmamışam, amma siz atasınız axı, başa düşün. O, sizə oxşayırdı, Cok da.

Qoca Heytorpun sifətinin bircə əzələsi belə tərpnəmədi. Ondansa üzərinə güllər düzülən, mahnılar həsr edilən, qurbanlar kəsilən büt-pərəstlərin heykəmindən daha asan cavab almaq olardı. “Mənim əziz Filipim! Yer yarılsın, yerə girim, əgər bu özü Filipi boğaza yığmayıbsa! O, nəyə görə keçmiş qurdalayır?” Missis Larnın baxışları hələ də otaqda dolaşırdı.

– Necə də gözəl evdir! Baba, siz, hər halda, mənə kömək eləməlisiniz. Bir anlığa təsəvvür eləyin, əgər nəvələrinizi küçəyə atsalar, nə olar!

Qoca istehza ilə gülümsədi. O, ümumiyyətlə, öz nəvələrindən imtina eləmək fikrində deyildi, qadın elə düşünürdü, o yox. Amma o, kiminsə onu beləcə sıxışdırmasına yol verə bilməzdi.

– Bu isə ola bilər. Doğrudanmı, siz buna etinasız qalacaqsınız? Hə, xahiş edirəm, məni bir dəfə də xilas eləyin. Axı siz onlar üçün nə isə eləyə bilərsiniz.

Qoca bərkdən ah çəkdi.

– Gözləmək lazımdır. İndi mən bir pens də verə bilmərəm. Mən özüm kilsə siçovulu kimi kasıbam.

– Baba, ola bilməz!

– Hə, hə, belədir ki var.

Missis Larn yenidən təsirli ah çəkdi. Qadın, görünür, ona inanmırdı.

– Neynək! – qadın dedi. – Haçansa, axşamların birində biz hamımız sizin pəncərəninizin qabağına gəlib, əl açaraq dilə-nəndə vicdanınız sizi incidər. Hə, yeri gəlmişkən, siz Fillisi görmək istəmirsinizmi? O, hollada gözləyir. Elə gözəl böyüyür. Baba, əzizim, heç olmasa, əlli funt!

– Mənim bircə quruşum da yoxdur.

Missis Larn ümitsizlik içində əllərini oynatdı.

– Siz buna peşman olacaqsınız. Mən tükdən asılıyam.

Qadın dərinədən ah çəkdi və yenidən ondan ətrafa bənövşə qoxusu yayıldı. Sonra ayağa qalxaraq qapıya tərəf getdi və çağırırdı:

– Fillis!

Qız içəri girəndə son illər ərzində ilk dəfə qoca Heytorpun ürəyi əsdi. Onun gəlişi, sanki, yanvarda bahar gününün gəlişi kimi idi, anasıyla, bu ətirlənmiş kuklayla tamam təzad təşkil eləyirdi! Onun dodaqlarını alnında hiss eləmək, onun cingiltili səsinə eşitmək, gözəl hərəkətlərini görmək və bu qızla fəxr eləyə biləcəyini bilmək necə də xoş idi! Qız yaxşı nəsiləndən idi, elə avara qardaşı Cok da (bunlara nə onun qanuni qızı, mömindən doğulacaq nəvələr – əgər hansısa bir axmaq tapılıb onu almış olsa – nə də kütbeyin Ernestdən törəyənlər tay ola bilməz).

Onlar gedəndən sonra qoca, Co Pillinlə bağladığı sazişdən onlara çatacaq altı min funt haqqında xüsusi ləzzətlə düşündü. Ümumi yığıncıqda bu sazişin xeyrini bacardığı qədər şişirtməliydi. Ciddi etirazlar gözləyirdi, axı yükdaşmaları azalırdı. Bu qərarlız adamlar bayağılaşblar, hər halda, hamısı ölüvay, ehtiyatlıydılar. Bu idarə heyətindəki tiplər isə məsulliyətdən qaçmaq üçün necə də vurnuxurdular! Onların hər birisini ayrıca dilə tutmaq lazım gəldi. Bu işi yerindən tərpətmək son dərəcə çətindi! Buna isə dəyər, əgər bacarıqla hərəkət eləsələr, gəmilər heç də az olmayan gəlir gətirəcək.

Xidmətçi onu şam yeməyi üçün geyindirməyə gələndə qoca yatmışdı. Başqasının köməyi olmadan şalvarını geyə bilməyən adama nə qədər heyran olurlarsa, xidmətçi də ona bir o qədər heyran idi. O, dəfələrlə ev qulluqçusu Molliyə demişdi: “Sahibimiz, görünür, qadın cinsinin çox həvəskarı olub, beləsini heç çıraqda da tapa bilməzsən. Şübhəsiz, o, elə indi də səndən kəsir!” Qəşəng irland qızı olan ev qulluqçusu isə deyirdi: “Eh, əgər xoşuna gəlirsə, qoy ürəyi istəyən qədər kəssin. Yaxşısı budur, mənə belə baxsınlar, daha sahibəmə kimi gözləri ilə oymasınlar”.

Yemək vaxtı həmişə böyük çəhrayı taxta masanın bir başında qoca Heytorp, digər başında isə onun qızı otururdu. Bu, günün ən vacib hadisəsi olurdu. Qoca, jiletinin döşünə yuxarıdan salfet taxıb, ehtirasla yeməyə girişdi. O, yeməyə

Inventas vitam
juvat excoluisse
per artes

olan iştahasını zərrəcə itirməmişdi və mədəsi əla işləyirdi. O, elə indi də iki adamın əvəzinə yeyə, adi adamın içdiyindən çox içə bilirdi. Yemək vaxtı o, söhbətdən qaçır və hər tikədən, hər qurtumdan ləzzət alırdı. “Mömin” onu maraqlandıran nəsə deyə bilməzdi, elə o da qızı üçün maraqlı olan bir şey deməzdi. Sağlam bədənin iştahası qarşısında, qızın özünün ifadə elədiyi kimi, “süfrə başındakı sevinclərdən” dəhşətə gəlirdi. Qoca, qızının hiss olunmadan onun yeməyini azaltmaq istədiyini başa düşürdü. Ay buna yol verdi ha! Bu yaşda daha nədən zövq ala bilərdi? Baxarıq, səksən yaş olanda özü necə olacaq!.. Lakin o yaşa kimi yaşamazdı, olduqca arıq və ləyaqətli idi!

Lakin bu gün süfrəyə kəklik veriləndə Adele dilləndi:

– Ata, bu gün yanına gələn kimdir?

Artıq xəlvətcə öyrənmişdi? Balaca göy gözlərini qızına zilləyib ağzı dolu halda donquldandı:

– Qadınlardı.

– Bunu mən gördüm. Bəs onlar kimdirlər?

O, güclü istəklə demək istəyirdi: “Mənim nikahdankənar ailə üzvlərim”. Həqiqətən də, onlar onun nikahdankənar ailəsinin yeganə ən yaxşı ailə üzvləri idi, amma şişirtmək arzusu üstün gəlirdi. Lakin o, özünü saxladı və yeməyə davam elədi, yalnız pörtmüş yanaqları onun gizli əsəblərini bürüzə verirdi. Qoca, qızının boz, aydın və soyuq gözlərinə baxdı və başa düşdü ki, qızı düşünür: “Bu, həddən artıq çox yeyir”.

– Ata, mən çox təəssüflənirəm ki, siz öz işlərinizlə mənə tanış olmaq istəmirsiniz, – qız dedi. – Sizin şərab içməməyiniz məsləhətdir.

Qoca Heytorp hündür yaşıl bakalı götürüb, son damlasına qədər içdi və hirsini boğub, kəkliyi parçalamağa başladı.

Adele dodaqlarını sıxdı, bir qurtum su içdi və davam elədi:

– Onların soyadlarının Larn olduğunu bilirəm, ancaq bu, mənə heç nə demir. Bəlkə, belə daha yaxşıdır?

Qoca hirsini boğub istehza ilə dedi:

– Onlar mənim gəlinim və nəvəmdir.

– Necə yəni, məgər Ernest evlənib? Yox, sən zarafat eləyirsən!

Qoca güldü və başını yırgaladı.

– Ata, siz, yəqin, anamla evlənənə qədər evli olduğunuzu demək istəyirsiniz!

– Yox.

Qızı üz-gözünü necə də büzüşdürürdü!

– Demək, nikah olmayıb... – qızı nifrətlə dedi. – Onlar da sizin boynunuzda oturublar. Sizin daima pulsuz olmağınız təəccüblü deyil. Sizin belə övladlarınız çoxdurmu?

İradəsinin gücü ilə qoca qəzəbini boğurdu, ancaq alınnda və üzündə damarları qorxuducu tərzdə şişirdi. Əgər indi o danışsaydı, bəlkə də, boğulardı. Yeməyinə ara verdi, əlini masanın üstünə qoyub ayağa qalxmağa cəhd elədi. Amma bacarmadı və kreslodə oturub gözlərini qımıldanmayan, həddən artıq ciddi qızına zillədi.

– Ata, ağılsızlıq eləmə və Mellerin yanında tamaşa vermə. Yeməyinin qalanını ye.

Qoca susdu. Bir halda ki onu burada təhqir eləyir və ona komanda vermək istəyirlər, o, burada qala bilməzdi! Öz köməksizliyini hələ heç vaxt belə kəskin hiss etməmişdi. Bu kəşfi onu sarsıtdı. Hər şeyə dözməsi lazım gələnlərdən biri idi! Kötük! Kötük! Xidmətçinin qayıtmasını gözləyərək çəngəli əlinə götürdü.

Yenidən qızının riyakar səsi eşidildi:

– Ata, sən, yəqin ki, bunun mənim üçün necə zərbə olduğunu ağılına da gətirmirsən. Bilmirəm, Ernest nə düşüncə...

– Ernest itilib, rədd ola bilər!

– Ata, xahiş edirəm, təkcə söyüş söymə.

Qoca Heytorpun qəzəbi aşır-daşdı. O nərildədi. Bütün bu illər ərzində o, bu qadınla bir evdə necə yaşaya, onunla bir

masa arxasında necə otura bilərdi! Xidmətçi gəldi və qoca Heytorp çəngəli yerə qoyub əmr elədi:

– Mənə ayağa qalxmağa kömək eləyin!

O, ildırım vurmuş kimi, əlində şirniyyat sinisi karıxdı. Naharı bitirməmiş süfrənin arxasından durmaq – bu, görünməmiş bir şey idi.

– Meller, mister Heytorpun halı yaxşı deyil. Onun o biri tərəfindən yapışın.

Qoca, qızının əlini özündən uzaqlaşdırdı.

– Mən tamamilə sağlamam. Mənə ayağa qalxmağa kömək edin. Bundan sonra öz otağında yemək yeyəcəyəm.

Xidmətçi onun ayağa qalxmasına kömək elədi və o, tələmədən otaqdan çıxdı, öz müqəddəs yerinə keçəndən sonra şəxsi gücsüzlüyündən məyus olmuş halda oturmadı. Masadan yapışıb ayaq üstə durmuşdu, azacıq yırğalanaraq xidmətçinin yeməyi verib qurtarmasını və onun üçün şərab gətirməsini gözləyirdi.

– Ser, siz oturmaq istəyirsiniz?

Lənətə gəlmişlər, hər halda, oturmağı özü də birtəhər bacarddı! Yubanmadan bu qadına qarşı öz mövqeyini gücləndirmək haqqında düşünməliydi.

– Mollini mənim yanına göndərin!

– Yaxşı, ser.

Xidmətçi şüşəni masanın üstünə qoyub çıxdı.

Qoca Heytorp bakalını doldurub içdi və yenidən doldurdu. Sonra yeşikdən siqaret götürüb çəkdi. Bozgülü, qarasaçlı mürəbbiyə qız içəri girdi və ağzını azacıq açaraq başını bir az yana əyib, əllərini yanına salaraq onun qabağında dayandı. Qoca soruşdu:

– Siz insansınız?

– Ser, güman eləyirəm, elədir.

– Bax belə, mən sizdən insan kimi bir şey xahiş etmək istəyirəm, daha xidmətçi kimi yox, başa düşürsünüzmü?

– Yox, ser, amma mən nə lazımsa, eləməyə çox şad olaram.

– Onda bəzən bura göz yetirin, baxın görün, mənə nəse lazım deyil ki. Meller tez-tez gedir. Heç nə soruşmaq lazım deyil, sadəcə, bir baxın, vəssalam.

– Yaxşı, ser, mütləq. Mənə yalnız xoş olar.

O, başını tərپətdi və qız çıxandan sonra sakitləşmiş halda kresloya çökdü. Bəd deyil! Qəşəng simanı görmək adama ləzzət verir, daha Adeledə olduğu kimi solğun, ciddi simanı yox. Onda yenidən qəzəb dalğası yüksəldi. Demək, qızı onun köməksizliyinə arxayın olur, artıq arxayın olub? Amma o göstərəcəkdə ki, qoca atın hələ də gücü var! Bu qurban da – naharın axırında həmişə yediyi nanəli konfetə, həmçinin pirojna və göbələyə əl vurmaması – sanki, onun qərarını müqəddəsləşdirdi. Onlar hamısı elə düşünülər ki, o, cibində bir quruşu da olmayan qoca tör-töküntüdür! Bax bu gün o, idarədə iki nəfərin ona baxaraq çiyinlərini necə çəkdiqlərini gördü, sanki, demək istəyirdilər: “Bircə ona baxın!” Gənc Farninin ona yazığı gəlir. Yazığı gəlir, sən bir buna bax! Bəs kreditorların iclasında o yonulmamış işlər müdiri ağzını necə əyirdi, sanki, demək istəyirdi: “Ondan nə ala bilərsiniz, onun bir ayağı qəbirdədir!” Neçə dəfə qulluqçuların onu görərkən gülüşlərini necə gizlədiklərini görmüşdü, bu it xaltası kimi sıx boyunluğuş olan Bob Pillini isə təkəbbürlə gözlərini qıyırdı. Ətirlənmiş kukla Rozamunda onu tamam söküb-soymaq fikrindədir; onun bu iş bitməmiş canını tapşıracağından qorxur. Xidmətçisi də elə hey ona bir cür qəribə baxır. Bəs bu “möminə”!.. Eh, yox, gözləyin! Öz istədiyinizi elə də tez görməzsiz! Dördüncü dəfə qədəhini doldurub çox xoşladığı tünd-qırmızı mayeni içməyə başladı, sonra isə siqara dərin qullab vurub, gözlərini yumdu.

II fəsil

1

Katib səhmdarları direktorlardan ayıran qapıdan içəri daxil olanda Britaniya Gəmiçilik Şirkətinin ümumi yığıncaqlarının, bir qayda olaraq, keçirildiyi otel otağı ağzına qədər dolu idi. Direktorlar üçün hazırlanmış kreslolara, mürək-kəbə, kağıza baxdı, səhmdarlardan kiməsə baş əydi, əlində saat dayanaraq gələnləri müşahidə eləməyə başladı. Bircə dəfə də olsun bu qədər adam yığılmamışdı! Bu, əlbəttə, qazancın aşağı düşməsi və Pillinin gəmilərinin alınacağına güman edilməsi ilə bağlıydı. Katib istehza ilə gülümsədi. O, sədr istisna olmaqla idarə heyətinə nifrət eləyirdi, səhmdarlara isə ikiqat nifrət eləyirdi. Əgər fikirləşsən, məzəli mənzərə idi – ümumi yığıncaq! Özünə görə yeganəydi! Səksən kişi və beş qadın bura yalnız pula pərəstiş elədiklərinə görə gəlmişdilər. Yer üzündə hansı işə belə yekdilliklə əməl eləyirlər? Kilsə heç bir müqayisəyə uyğun gəlmir, olduqca çox səbəbi var, Tanrıya səcdə eləməkdən başqa, insanın qəlbini də saflaşdırır. Anatol Fransın və digər yazıçıların əsərlərini oxuyan, çox savadlı bu adama fikirlərini istehza ilə şərh eləmək ləzzət verirdi. Doğrudanmı, bu adamlar onların gəlişinin nəyisə dəyişəcəyini güman eləyirdilər? Üçün yarısyıdı! Katib saati cibində gizlətdi və idarə heyətinin otağına getdi.

Səhər yeməyindən və ilkin fikir mübadiləsindən sonra canlanmış direktorlar fevral havasına baxmayaraq, özlərini tamamilə rahat hiss edirdilər. Onlardan dördü buxarının yanında qızğın söhbət eləyirdi, beşinci, saqqalını darayırdı. Sədr gözlərini yumaraq oturmuşdu və dodaqlarını ağır-ağır tərpedərək nabat sorurdu, əlində çıxışının hazır mətni yazılmış kağız vardı. Katib gümrah halda səsəndi:

– Ser, vaxtdır!

Qoca Heytorp konfeti uddu, katibin əlinə söykənərək qalxdı və masanın mərkəzindəki kreslosuna doğru getdi. Beş sədr də onun arxasınca getdilər. Sədrdən sağda dayanan katib sözləri aydın, diqqətlə tələffüz eləyərək yığıncağın gündəliyini oxudu. Sonra o, sədrə ayağa qalxmağa kömək elədi və cərgələri nəzərdən keçirərək düşündü: “Onun özünün ayağa qalxa bilmədiyini hiss elətdirməmək lazım idi. O, öz çıxışını mənim oxumağıma icazə verməliydi, onsuz da, onu mən yazmışam”.

Sədr çıxışına başladı:

– Xanımlar və cənablar! Mən son on doqquz ildə olduğu kimi yenidən idarə heyətinin on iki aylıq hesabatını sizlərin diqqətinə təqdim etməkdən çox şadam. Siz, yəqin ki, ən çox idarə heyətinin nəzərdə tutduğu, həyata keçirilməsi üçün bu gün sizin də razılığınızı soruşacağımız bir məsələyə diqqət yetirəcəksiniz, mən bu məsələyə məruzəmin sonunda qayıdacağam...

– Bağışlayın, ser, burada heç nə eşidilmir!

“Bax, belə, – katib düşündü. – Mən belə də olacağını bilirdim”. Sədr sakit halda çıxışına davam eləyirdi. Lakin daha bir neçə səhmdar ayağa qalxdı və dərhal da həmin o əsəbi səs eşidildi:

– Belə olan halda evə getməyimiz yaxşıdır. Əgər sədrin səsi batıbsa, doğrudanmı, məruzəni onun əvəzində kimsə oxuya bilməz?

Sədr bir qurtum su içdi və yenidən oxumağa başladı, amma axıncı cərgədə oturanların hamısı ayağa durdu, boğuş səs-küy qalxdı. Onda sədr çıxışının mətni yazılmış vərəqləri katibə uzatdı və ağır-ağır kresloya oturdu.

Katib lap əvvəldən oxumağa başladı və hər cümlədən sonra düşündü: “Əla deyilib!” “Olduqca aydın fikirdir!” “İncə gedişdir!” “Bu, onları inandıracaq”. “Heç kimin çıxışın mətnini mənim yazdığımı bilməməsi adama toxunur”. Pirlinlə sazişə çatanda fasilə verdi.

– İndi mən əvvəldə xatırladığım tədbirə keçirəm. İdarə heyəti şirkətin fəaliyyətini genişləndirməyi qərara alıb,

Inventas vitam
juvat excoluisse
per artes

bunun üçün “Pillin səhmdarlar cəmiyyəti”ndən onun bütün yükdaşıyan donanmasını almaq istəyir. Bu əməliyyatın nəticəsində biz elə də yüksək olmayan qiymətə – altmış min funt-sterlinqə, əla vəziyyətdə olan, ümumi yükçötürmə qabiliyyəti on beş min ton olan dörd gəminin – “Smirna”, “Dəməşq”, “Tir” və “Sidon” gəmilərinin sahibi olacağıq. “*Vestigia nulla retrorsum*”¹, centlmenlər! (Bu cümləni sədr öz əliylə ora daxil eləmişdi və katib ona haqq qazandırır.) Biz ağır günlər yaşayırıq. Ancaq idarə heyəti əmindir ki, artıq işlərin yaxşılığa doğru getməsinin nişanələri var və yeni cəsarətli qərarlar qəbul eləməyin məqamı yetişib. İdarə heyətinin üzvləri bu kursu qəbul eləməyi, satınalmaya razılıq verməyi sizə məsləhət görürlər. Onların qənaətinə görə yaxın gələcəkdə bu, şirkətin gəlirlərini xeyli artıracaq.

Katib könülsüz halda əyləşdi. Onun fikrincə, nitq hansısa ruhlandırıcı cümlələrlə bitməliydi və o, diqqətlə bu cümlələri hazırlamışdı, amma sədr hamısını pozub demişdi: “Onlar belə imkan yarandığına şad olmalıdırlar”. Katib bunun səhv olduğunu güman eləyirdi.

Sonra saqqalını darayan, uzun və diplomatik danışmağı bacarmayan mötəbər görkəmli həmin direktor ayağa qalxdı. O danışdıqca katib zalı nəzərdən keçirir, haradan etiraz olacağını aydınlaşdırmağa çalışırdı. Çoxu key halda oturmuşdu, bu, yaxşı əlamətdi, ancaq təxminən, on nəfər hesabətı vərəqləyir, üçü-dördü də qeydlər eləyirdi. Məsələn, Uestgeyt özü də idarə heyətinə girmək istəyirdi və buna görə də onun hoqqa çıxaracağını gözləmək olardı, bu, deməli adamların sınıanmış üsuluydu. Sonra Batterson, o da idarə heyətinə düşmək istəyirdi və buna görə də yəqin, direktorları dəstəkləyəcəkdi, bu da yaltaqların sınıanmış üsuluydu. Bundan əlavə, adamlarla elementar tanışlığı katibə deyirdi ki, “yaxşısı budur, evə gedək” deyə bəyan eləyən tip də nə isə xoşagəlməz bir şeylə ortalığa tullanacaq.

¹ Geriyə bir addım da olmaz! (lat.)

Bir anlığa fasilə yarandı. Sonra Uestgeyt və Batterson ikisi də eyni vaxtda ayağa qalxdılar. Sədrin Battersona başı ilə işarə elədiyini görün katib düşündü: “Səhvdir! Əvvəlcə Uestgeytə söz vermək və bununla da onun könlünü almaq olardı”. Bəla da burasındadır ki, qoca *suaviter in modo!*¹

Şirnikləndirilmiş Batterson deyirdi: “Əgər icazə verilərsə, o, idarə heyətini təcrübəli sükançı olduqları üçün təbrik edərdi, belə ki, onlar şirkətin gəmilərini keçən ilin dalğalı sularında səlis idarə eləmişdilər. Nə qədər ki sükan arxasında layiqli sədr əyləşib, yəni o, Batterson buna zərəcə də şübhə eləmir, baxmayaraq ki barometrin əqrəbləri hələ də aşağıdadır və... hm... çətin dövr hələ keçməyib, onlar sərt küləyin, hətta fırtına da demək olar... hm... sakitləşməsinə ümid eləyə bilirlər. Etiraf etmək lazımdır, indiki gəlir – dörd faiz qətiyyə bura yığışanları qane eləyə bilməz. (“Qulaq asın, qulaq asın!”) Amma şəxsən o və başqaları da, – burada mister Batterson yığıncağı nəzərdən keçirdi, – başa düşürlər ki, indiki mürəkkəb şəraitdə dörd faiz gəlir – onların verə biləcəkləri yalnız budur, buna əsaslanır... hm... ümid eləyirlər. O güman eləyir ki, idarə heyətinin nəzərdə tutduğu kimi cəsarətli, amma onun fikrincə, etibarlı tədbirlər həyata keçirilərsə, onlar bir müddətdən sonra əminliklə daha fərəhli gələcəyə ümid eləyə bilirlər. (“Yox, eləyə bilmərik!”) Səhmdarlardan kimsə elə dərhal da dedi: “Yox, eləyə bilmərik!” Bu, ehtimal ki, idarə heyətinin bizim yığıncağa təqdim elədiyi təklifin məntiqə uyğun olduğunu göstərir. (“Əlbəttə!”) Belə olan halda inamsızlıqdan əl çəkmək lazımdır. Onların sədri dəfələrlə quru yollarında yükdaşıma və... hm... dəniz işlərində tədbirli, ehtiyatlı və cəsarətli olduğunu sübut eləyib. Kifayət qədər əsaslı dəlilləri olmasaydı, bu təşəbbüsü də eləməzdi. Onun, mister Battersonun dərin inamına görə, onların şirkəti etibarlı əllərdədir və təqdim olunan təklifi dəstəklədiyinə görə o xoşbəxtdir.

¹ Xoş rəftar eləməyi bacarmır. (*lat.*)

Sədrimiz öz nitqində necə də gözəl dedi: “*Vestigia nulla retrorsum!*” Səhmdarlar onunla razılaşırlar ki, bu, ingilis üçün ən yaxşı devizdir. Öhe...e!”

Mister Batterson yerinə oturdu və mister Uestgeyt ayağa qalxdı.

O dedi ki, onun şübhəli, tamamilə şübhəli zənn elədiyi bu təklif haqqında ətraflı öyrənmək istərdi, daha ətraflı... (“Bəli, – katib düşündü, – mən axı qocaya dedim ki, daha çox danışmaq lazımdır...”)

Məsələn, Pillin tərəfindən bu təklif ilk dəfə kimə edilmişdir? Sədr ona edildiyini deyir. Əla! Əgər gəmi yükdaşımalarının qiyməti bizi əmin elədikləri kimi artırsa, onda nəyə görə Pillin gəmilərini satır?

– Demək, o, başqa fikirdədir.

– Tamamilə doğrudur! Bax belə və mənim də fikrimcə, yükdaşımaların xərci azalır, Pillin də düz eləyib gəmilərini satır. Buradan da belə nəticə çıxır ki, biz onları ala bilmərik. (“Qulaq asın, qulaq asın! Yox, yox!”) Pillinin idarə heyətində ağıllı-başlı adamları var. Sədr orada nə deyir? Əsəbiləşib? Doğrudanmı, o, bizi inandırmaq istəyir ki, onun gəmiləri satmasının səbəbi əsəblərinin zəif olması olub?

Sədr başıyla təsdiqlədi.

– Bu, mənə, ən azı, fantastik təklif kimi gəlir, ancaq indi bunu bir tərəfə qoyaq və yalnız sualla kifayətlənək. Sədrin əminliyi dəqiq nəyə əsaslanıb? İdarə heyətini məhz nə məcbur eləyir ki, belə əlverişsiz şəraitdə bizi düşünmədən, deyərdim, həddən artıq tələsik qərar qəbul etməyə çağırır? Bir sözlə, mən bu işdə aydınlıq istəyirəm, tam aydınlıq.

Mister Uestgeyt oturdu.

Sədr indi necə hərəkət eləyəcəkdi? Vəziyyət ağır idi, sədr köməksiz, digər direktorlar da etinasız idilər. Katib həmişə olduğu kimi bunun mənasızlığını kəskin hiss etdi, halbuki o, bir neçə düşünülmüş cümlə ilə yığınağı barmağına dolaya bilərdi, ancaq aciz adamdır. Amma o, birdən

dərin, guruldayan nəfəsalma eşitdi, hansı ki bu, adətən, sədrin çıxış eləyəcəyini bildirirdi.

– Mən məsələni səsverməyə qoymazdan əvvəl centlmenlərdən kimsə danışmaq istəyirmi?

O, özünü belə aparmaqla yalnız onları qıcıqlandıra bilərdi! “Hə, əlbəttə, evə getmək lazımdır”, – deyə qışqıran tip artıq ayağa sıçramışdı. O, yenə hansı alçaqlıq eləməyi düşünmüşdü?

– Mister Uestgeyt tam aydınlıq istəyir. Bu iş mənim də xoşuma gəlmir. Mən heç kimi heç nədə günahlandırmıram, amma mənə elə gəlir ki, bu işin arxasında nəsə var və səhmdarlar bunu bilməlidirlər. Təkcə bu deyil! Vicdanla demək lazımdır, keçmiş hər nə olmuş olsa belə, indi əsla qüvvəsinin çiçəklənən vaxtı olmayan birisinin özbaşınalığı mənə ləzzət eləmir.

Katibin nəfəsi kəsildi: “Mən belə də bilirdim! Bu deyəcək, bıçaq kimi kəsəcək!”

O, yanında yenidən nəriltili eşitdi. Sədr pörtmüş, dodaqlarını sıxmışdı, onun balaca gözləri gömgöy olmuşdu.

– Mənə ayağa qalxmağa kömək edin! – o dedi.

Katib ona ayağa qalxmağa kömək elədi və nəfəsini tutdu. Sədr su içdi və onun uca səsi qəfildən məşum sükutu pozdu.

– Həyatımda bircə dəfə də olsun buna bənzər təhqirlər eşidəsi olmamışam. Xanımlar və cənablar, on doqquz il ərzində mən bütün gücümü sizin xoşbəxtliyiniz üçün sərf eləmişəm və siz şirkətin hansı uğurlar qazandığını bilirsiniz. Mən yaşımaya görə burada iştirak eləyənlərin arasında ən yaşlıyam və sizi əmin eləyə bilərəm ki, mənim dənizdə yüklərin daşınmasına görə təcrübəm burada çıxış eləyən iki centlmenin təcrübəsindən bir qədər çoxdur. Xanımlar və cənablar, mən nə bacarıramsam, eləmişəm və əgər axırıncı danışan centlmen həqiqətən də düşünürsə ki, dediklərinə görə qərarı siz verəcəksiniz, onda düşünün, mənim şərəfimə xələl gətirən bu ittihadı dəstəkləyirsiniz, ya yox? Bu əməliyyat sizin üçün əlveriş-

lidir. Uğur həmişə hərəkətdədir və şəxsən mən heç vaxt fəaliyyətsizlik içində boğulmağa razı olmaram. Təkrar edirəm, yükdaşmalarının qiyməti hələ ilin sonuna kimi artacaq, bu alış-veriş əlverişlidir, gözlədiyinizdən də əlverişlidir, mən, hər halda, belə hesab edirəm. Bu təklifdən imtina eləmək sizin hüququnuzdur. Belə olan halda mən istefa verəcəyəm.

Sədr oturdu. Ona gizləncə baxan katib heyranlıqla düşüncüdü: “Əhsən! Məhz lazım olan anda onun səsinə belə qaldıracağını kim güman eləyə bilərdi? Şərəfə hesablanan gediş necə də incəydi! Şübhəsiz ki, zərbəydi! Amma, hər halda, əgər arxa cərgədə oturan tip söz alarsa, iş tamam başqa istiqamət də ala bilər, qocanın, sadəcə, ikinci zərbəni dəf eləməyə gücü çatmaz. Bu kimdir? Hə, qoca Epplpay nəyə demək istəyir. Hə, bu, adamı güdaza verməz!”

– Mən tərəddüd eləmədən bəyan eləyirəm ki, sədrin köhnə dostuyam, bizlərdən bir çoxumuz onun köhnə dostlarıyıq və elə buna görə də mənə, heç şübhəsiz ki, başqalarına da belə haqsız təhqirləri eşitmək ağırdır. Əgər o, yaşına görə qocadırsa da, onun ağılı və cəsəreti gənclərdə olduğundan daha çoxdur. Bizim çoxumuz onun kimi enerjili ola bilmədik... Biz sədri dəstəkləməyə borcluyuq, hə, hə, borcluyuq! (“Qulaq asın, qulaq asın!”)

Katib yüngülləşmiş halda köks ötürdü: “Keçdi!” Sədr ağac oyuncaq kimi yırgalanıb qoca Epplpaya baş əyəndə və o da cavabında yırgalananda katib aydın olmayan hansısa bir həyəcan hiss elədi. Sonra o, qapının yanında oturan səhmdarın ayağa qalxdığını gördü. “Bu kimdir? Tanış sifətdir... Hə, Ventnor, sədrin kreditçilərindən birinin işlər müdiri idi! Onlar məhz bu gün yenidən onun yanına gəlmək istəyirdilər. Nə isə olacaq!”

– Məndən əvvəl çıxış eləyən natiqlə razılığa bilmərəm, bu işin müzakirəsində şəxsi rəğbət və ya kimdənsə xoşu gəlməmək əsas ola bilməz. Sual olduqca sadədir, bu saziş bizim ciblərimizə necə təsir göstərəcək? Gizlətmirəm, mən bura bir az

əndişə içində gəlmişdim, amma sədrin hərəkəti əndişələrimə son qoydu. Mən idarə heyətinin qərarını dəstəkləyirəm.

Katib fikrə getdi: “Sanki, hamısı düzdür, amma o nə isə qərribə danışır. Çox qərribə”.

Uzun sürən sükutdan sonra sədr yerindən qalxmadan elan elədi:

– Təklif edirəm, hesabatı və səsverməni təsdiq edəsiniz. Kim lehinedir, xahiş edirəm adi qaydada səs verəsiniz. Kim əleyhinədir? Qəbul edildi.

Katib əleyhinə olanların adını yazdı, onlar altı nəfər idilər. Mister Uestgeyt bitərəf qaldı.

On beş dəqiqədən sonra katib cəld boşalan otağın ortasında dayanıb, reportyora adları deyirdi. O isə həvəssiz halda soruşurdu:

– Demək, “Heytorp” deyirsiniz, burada “e” necə yazılır? Aydındır. O, yəqin, çox qocadır. Təşəkkür edirəm. Siz çıxışın mətni yazılmış bu kağızı götürməyə icazə verərsinizmi? Yığılandan sonra sizə göndərimmi? Demək, siz yumşaq “e” yazıldığını dediniz. Hə, eləmi, bağışlayın! Xudahafız!

Katib düşünürdü: “Bu adamlara nə olub? İndiyə kimi sədri tanımırırlar!..”

2

Qoca Heytorp şirkətin idarəsinə qayıdandan sonra oturub siqar çəkir və tox pişik kimi gözlərini qıyırdı. O qazanılmış qələbəni xatırlayır, özünün qoca, lakin incə və çevik ağı ilə qiymətli buğdanı, etibar eləmədiyi küləşdən ələyir, ayırırdı. Uestgeyt təhlükəli deyildi, ağzını yumub, direktor yerini ona verənə kimi o, həmişə narazı olacaqdı, amma nə qədər ki idarə heyətinin sükanı onun əlindəydi, bu, mümkün olan iş deyildi! Arxa cərgədə oturan tipin isə axmaq xasiyyəti var idi. “Bunun arxasında nə isə gizlənilir”. Doğrudanmı, nədənsə şübhələnilir? Lap elə gizlənilir, hə, nə olsun? Onlar bu qiymətə dörd

gəmi almalarını özlərinin uğuru hesab eləməlidirlər və təbii ki, ona minnətdar olmalıdırlar. Axırını çıxış şübhə doğurdu. Onun pul borclu olduğu bu Ventnorun səsinin tonunda nə isə qərribə bir şey hiss olunurdu, sanki, o demək istəyirdi: “Mən nəşə pis bir şeyin qoxusunu alıram”. Neynək, yarım saatdan sonra kreditorlar gələcək və onda hər şey aydınlaşar.

– Ser, mister Pillin.

– Buyursun!

Co Pillin içəri girdi, onun arıq canı xəz paltosunun içində tamamilə itmişdi. Çallaşan bakenbardları şaxtadan qızarmış arıq sifətini əhatəyə almışdı. Küçədə qar yağdı.

– Silvanes, özünü necə hiss eləyirsən? Bu soyuqdan əziyyət çəkmirsənmi?

– Mənə sobanın içindəymişəm kimi istidir. Paltonu çıxart, əyləş!

– Yox, soyuq dəyəcəyindən qorxuram. Sənin, yəqin, içində alov var. Hə, saziş təsdiq olundu?

Qoca Heytorp başıyla təsdiq elədi. Co Pillin kölgə kimi sürüşərək qarıya doğru getdi və onun bağlı olub-olmadığını yoxladı. Sonra masanın yanına qayıtdı və astadan dedi:

– Bilirsən, bu, mənim tərəfimdən böyük qurban vermək deməkdir.

Qoca Heytorp gülümsədi.

– Sən öhdəliyi imzaladın?

Co Pillin cibindən kağızları çıxartdı, ehtiyatla açdı və imzasını göstərdi:

– Bütün bunlar mənim xoşuma gəlmir. Amma indi heç nəyi dəyişə bilməzsən.

– Ölümü dəyişə bilmədiyini kimi, – qoca Heytorp təbəsümlə cavab verdi.

Co Pillinin səsi zil uşaq səsi kimi cingildədi:

– Nəyisə qaytarmaq mümkün olmayanda mənim üçün olduqca pis olur. Sən mənim gözümlü qorxutdun, əsəblərimin zəif olmasından istifadə elədin.

Qoca Heytorp imzaya baxıb donquldandı:

– Öz vəkilinə de, bu kağızı etibarlı yerdə gizləsin. Co, o, yaqın, səni donjuan hesab eləyir.

– Bir təsəvvür elə, ölümümdən sonra arvadım bundan xəbər tutacaq!

– Onda artıq arvadın səni qınaq atəşinə tuta bilməyəcək, orada, cəhənnəmdə sənə bundan isti olmayacaq.

Co Pillin sənədi paltosunun altında gizlətdi və qəribə, hıçqırtılı bir səs çıxardı. Belə məsələlərlə zarafat edilməsinə dözə bilmirdi.

– Hər şey sənin istədiyini kimi oldu, həmişə sənin istədiyini olur. Bəs bu missis Larn kimdir? Axı mən bunu bilməliyəm. Bob, deyəsən, onu sənin evində görüb. Sənsə demişdin ki, o, sənin evində olmur.

Qoca Heytorp hər sözü ləzzətlə tələffüz eləyərək dedi:

– Bu qadının əri mən evlənənə qədər sevdiyim qadından olan oğlum idi. Onun uşaqları mənim nəvələrimdir. Sən onları təmin eləməyə kömək elədin. Bu, sənin həyatında elədiyini ən yaxşı işdir.

– Ə-əmin deyiləm. Mənim soruşmağım lazım deyildi. İndi bütün varlığımı şübhələr bürüyür. Təhvil-təslim qurtaran kimi xaricə gedəcəyəm. Bu soyuq mənim üçün ölümdür. Sən mənə donmamaq üçün resept versəydin.

– Daxilini dəyiş.

Co Pillin dostuna kədər hissiylə baxdı.

– Sən güclü adam olsan da, uzun yaşaya bilməzsən, həyatın tükədən asılıdır.

– Əzizim, tük hələ möhkəmdir.

– Hə, əlvida, Silvanes! Mənim evə getmək vaxtımdır. Sən adama təsəlli verməyi bacarmırsan!

O, şlyapasını geydi, xəz paltosunun içində itərək dəhlizə çıxdı. Pilləkəndə onunla kimsə qarşılaşdı və dedi:

– Necəsiniz, mister Pillin? Mən sizin oğlunuzla tanışam. Sədrin yanındaydınız? Mənim bildiyimə görə, saziş təsdiq

olundu. Ümid eləyirəm ki, biz uduzmarıq, amma deyəsən, siz başqa cür düşünürsünüz?

– Mister Ventnor? Təşəkkür edirəm! Bu gün çox soyuqdur, elə deyilmi?

Ehtiyatla fikrini bildirib, aşağı düşdü.

Qoca Heytorp tək qalandan sonra fikirləşirdi: “Doğrudan da, ağcaqovaq yarpağı kimi titrəyir! Belə adam üçün belə işlər başdan-ayağa narahatlıqdır! O, hər şeydən qorxur, yazıq, elə bil, qorxuyla bir yerdə doğulub!” Artıq çox aylardan bəri hiss eləmədiyi coşqun və yüngül hiss onun sinəsini doldururdu. Artıq həmin iki uşaq ehtiyacdən azad olmuşdular!

İndi o, lənətə gəlmiş kreditorlardan ayrılıb nəvələrinin yanına gedəcəkdə. İldə iki yüz funt alan oğlan orduya gedərdi, belə nadincin yeri elə oraydı. Qızı hər vaxt başdan eləmək olardı, amma qarşısına çıxan elə ilk avaraya ərə getməsinə heç bir lüzum yox idi. Onların anasına gələndə isə, qoy özü öz qayğısına qalsın, ona il ərzində azından iki min lazımdır ki, öz daimi borclarını ödəyə bilsin. Mən ölü olum, siz diri, o sırtıqlıqla və yaltaqlıqla hər cür bələdan salamat çıxa bilər! Siqaret tüstüsünün necə burularaq yox olmasına tamaşa eləyərək birdən axırıncı altı həftəni necə gərginlik içində olduğunu, necə səylə bugünkü yığıncaq haqqında fikirləri özündən uzağa qovduğunu yadına saldı. Hə, iş tamam başqa cür də ola bilərdi. O, idarə heyətinin içindəki və xaricindəki qüvvələrin nə yerdə olduğunu, xüsusilə də kimlərin ondan hədsiz dərəcədə yaxa qurtarmaq istədiklərini yaxşı bilirdi. Əgər o, istefa verəsi olsaydı, digər iki şirkət də onu istefaya göndərəcəkdə, onda onun məvacibi axırıncı pensinə qədər işinin ardınca gedərdi və o, öz övliya qızından asılı dilənçi olardı. İndisə o daha bir il də ehtiyac hiss eləmədən yaşaya bilərdi, əgər bu köpək bəliqlərindən, kreditçilərdən qurtula bilsəydi. Bu dəfə çətin olacaqdı, amma onun bəxti gətirirdi, bu dəfə də gətirməliydi. Dərindən nəfəs alıb zəng elədi.

– Mister Farni, onları çağırın və xahiş edirəm, mənə bir fincan tünd Çin çayı gətirin.

– Oldu, ser. Hesabatın qəzetdəki variantına siz baxacaqsınız, ya mənə həvalə edirsiniz?

– Siz baxın.

– Yaxşı, ser. Yığıncaq uğurlu oldu, siz necə hesab edirsiniz?

Qoca Heytorp başıyla təsdiq elədi.

– Həm də məhz lazım olan vaxtda sizin səsinizin çıxması qəribədir! Mən artıq ehtiyat eləyirdim ki, onları inandırmaq çətin olacaq. Siz, əlbəttə, təhqirə cavab verməyə bilməzdiniz. Belə əcaib şeylər barədə düşünmək lazımmış! Mən onu döymək istəyirdim.

Qoca Heytorp yenidən baş əydi və katibin çox gözəl olan mavi gözlərinə baxıb təkrar elədi:

– Onları çağırın.

Yenidən bir anlığa tək qalan qoca Heytorp fikirləşirdi: “Bu, ona necə də təsir eləyib! Əgər o, hər şeyi bilsəydi, aman gözləməyə dəyməzdi!”

Kreditçilər bu dəfə on nəfər idilər, içəri girdikcə ona baş əyirdilər və qətiyyənlə başa düşmürdülər ki, nəyə görə onların pulunu qaytarmaq istəməyən adamla nəzakətli rəftar eləməlidirlər. Sonra katib çay gətirdi və onlar sədrin çayını içməyini gözlədilər. Sədrin əlləri titrəyirdi və bu əməliyyat heç də az məharət tələb eləmirdi. Görəsən, çayı sinəsinə dağıtmayacaqdı, ya da çeçəməyəcəkdi ki? Sədrin şəxsi həyatına bələd olmayanlara bu, fövqəltəbii bir gücün nəticəsi kimi görünərdi. Nəhayət, o, fincanı sağ-salamat yerə qoydu, inamsız barmaqları ilə çənəsinin üstündəki çal saqqalından bir neçə damla sarı çay damlasını silib, siqar yandırdı və sözbəşlədi:

– Centlmenlər, sizinlə açıq danışacağam. Mən aşağıdakıları təklif eləyə bilərəm, nə qədər sağam və bir neçə idarə heyətinin üzvüyəm, hər il sizə min dörd yüz funt verəcəyəm,

Inventas vitam
juvat excoluisse
per artes

artıq bircə pens də. Əgər siz bununla razılaşmasanız, mən özümü iflas olmuş elan etməyə məcburam və onda siz bir funt əvəzinə altı pensə yaxın ala biləcəksiniz. Bazar qiymətlərilə mənim aksiyalarımın görə iki min ala bilərsiniz. Bundan artıq heç nəyim yoxdur. Mənim yaşadığım ev və orada nə varsa, paltarlarımdan, çaxırdan və siqarlardan başqa hamısı qızıma məxsusdur, on beş il bundan əvvəl ona bağışlamışam. Siz mənim vəkillərimdən və bankirlərimdən tam informasiya ala bilərsiniz. İkicə cümlə ilə desək, vəziyyət belədir.

Bu on centlmen öz işlərində təcrübəli olmalarına baxmayaraq, çətinliklə heyrətlərini gizləyirdilər. Bu qədər çoxlu borc alan adam indi adi qaydada deyirdi ki, onun heç nəyi yoxdur, amma əgər bu, doğru deyildisə, o, vəkillərə və bankirlərə istinad etməyə icazə verərdimi? Mister Ventnor soruşdu:

– Bizə bank kitabçalarınızla tanış olmağa icazə verərsinizmi?

– Yox, amma əgər lazımdırsa, bankirlərimə göstəriş verərəm ki, son beş ildəki, ya da daha artıq müddətdəki gəlirlərim haqqında sizə arayış versinlər.

Kreditçilər bilərəkdən idarə heyətinin üzvlərinin yığışdıqları böyük masanın ətrafında oturdulmuşdular və bu strateji gediş onlara sərbəst, eşidilmək qorxusu olmadan birbirləri ilə fikir mübadiləsi etməyə mane olurdu. Növbə ilə bir-birilərinə doğru əylərək astadan danışirdilər və nəhayət, mister Braunbi ümumi fikri dedi:

– Mister Heytorp, biz belə qənaətdəyik ki, siz öz qazanclarınızdan və məvəcibinizdən daha çox ayıra bilərsiniz. Siz bizə hər il min altı yüz funt ödəməlisiniz. Özünüz də başa düşürsünüz ki, bu, bizim üçün heç də əlverişli şərt deyil. Amma biz yenə sizin hələ bir neçə il də yaşayacağımıza ümid eləyirik. Biz sizin gəlirlərinizin iki min funt olduğunu güman eləyirik.

Qoca Heytorp başını yırgaladı.

– Ən yaxşı halda min doqquz yüz otuz funt. Mənsə yeməli, içməli, mənə qulluq eləmək üçün xidmətçilər saxlamalıyam, çox düşmüşəm. İldə beş yüz funtdan aşağı pulla kecinə bilmərəm, deməli, min dörd yüz funt, bu, sizə təklif edə biləcəyim son məbləğdir. Əvvəlkindən iki yüz funt artıqdır. Bu, mənim son sözümdür.

Sükutu mister Ventnor pozdu.

– Bu məbləğ məni təmin eləmir və bu da mənim son sözümdür. Əgər digər centlmenlər sizin təklifinizi qəbul eləyərlərsə, mən özüm ayrılıqda işimi görəcəyəm.

Qoca ona diqqətlə baxdı və cavab verdi:

– Əlbəttə, ser! Görək siz nəyə nail olacaqsınız.

Kreditçilər yerlərindən qalxıb masanın o biri başında bir yerə yığışdılar, yalnız mister Ventnor və Heytorp öz yerlərində oturmuşdular. Qoca alt dodağını qabağa vermişdi və çənəsindəki tüklər eynilə fırçanın tükləri kimi biz-biz durmuşdu. “Ah, sən itin birisi! – qoca fikirləşirdi. – Məni nədəsə yaxalayacağımı təsəvvür eləyirsən. Eh, neynək. İşini gör!” İşlər müdiri də ayağa qalxıb o birilərə qoşuldu. Qoca Heytorp gözlərini yumaraq tam hərəkətsiz halda oturmuşdu və sönmüş siqarı dişlərinin arasında tutmuşdu. Mister Braunbi geri qayıtdı və boğazını arıtlayaraq qəbul edilmiş qərarı ona bildirdi.

– Mister Heytorp, əgər vəkillər və bankirlər sizin dediklərinizi təsdiq eləsələr, biz bu təklifi qəbul edərək. *Faute de mieux*¹. – Amma qocanın baxışlarından aydınca “sənin hesabların cəhənnəm olsun!” oxunduğunu görüb hıqqanaraq sözünü bitirdi. – Bəlkə, siz lütf edib dediklərinizə görə bizə səlahiyyət verəsiniz?

Qoca Heytorp başıyla təsdiq elədi və mister Braunbi şlyapasını sinəsinə sıxaraq baş əyib qapıya doğru getdi. Doqquz centlmen də onun arxasınca getdi. Arxada gedən mister Ventnor geri boylandı, amma qoca artıq gözlərini yummuşdu.

¹ Daha yaxşısı olmadığına görə (*fr.*)

Kreditçilər gedən kimi Heytorp zəng elədi:

– Mister Farni, mənə ayığa qalxmağa kömək edin. Bu Ventnorun neçə aksiyası var?

– On aksiyası, elə düşünürəm, bundan çox ola bilməz.

– Aha! Saat neçədir?

– Dördə on beş dəqiqə işləyib.

– Mənim üçün taksi tutun.

Banka, vəkilinin yanına gedəndən sonra o, yenidən maşına mindi və Millisentə sürməsinə əmr elədi. Maşının necə şütüməsinə, onu necə silkələməsinə, atıb-tutmasına əhəmiyyət vermədən yarıyuxulu və təntənəli halda oturmuşdu. Beləliklə, o nə qədər idarə heyətindəydi, bu köpək baliqları daha ona qəmiş ola bilməyəcəkdilər və hər il onun payına daha yüz funt, ya bir az da çox əlavə olunacaqdı, bu pul Rozamundanın və nəvələrinin karına gələrdi. O özü isə müstəqilliyindən əl çəkmədən, dörd yüzlə, ya da üç yüz yarım ilə yaşaya bilərdi. Öz xərclərini özü ödəyə bilməsə, o, övliyanın evində yaşaya bilməzdi. Bu gün heç də pis işləmədi. Çoxlu-coxlu aylardan daha yaxşı işləyə bildi.

Maşın villaların birinin qabağında dayandı.

3

Elə otaqlar var, sahibinin kim olduğunu əsla bildirməz, amma elələri də var ki, sanki, dərhal ağızlarından qaçırlar: “Bax, onlar belədirlər!” Axırıncılara Rozamunda Larnın da otağı aiddir. Sanki, bu otaq ona daxil olan hamıya və hər kəsə deyirdi: “Qadının nə xoşuna gəlir? Özünüz baxın, hər şey parlaq və şəndir. Adətləri? Qadın səhərlər xalat geyib burada oturur, siqaret çəkir, hər yerə mürəkkəb ləkəsi salır; lütfən, bir xalçanın üzərinə baxın. Pianinonun üzərinə nəzər salın, onun elə görkəmi var ki, sanki, pul kisəsinin vəziyyətindən asılı olaraq, onu aparır, sonra da yenidən gətirirlər. Balişları olan geniş divan həmişə yerindədir, divarlardakı sulu boya ilə

çəkilənlər üçün də narahat olmağa dəyməz, onları otağın sahibəsi çəkib. Siz küsdümağacının qoxusunu hiss elədinizmi? Tünd qoxusu olan çiçəkləri sevir. Əlbəttə, heç bir saat yoxdur. Yazı masasına baxın. Qadın, görünür, hər şeyi başaşağı çevirmişdi, itirdiyi nəyisə axtarır və narazı halda deyir: “Ellen, o haradadır, bu haradadır? Yaramaz qız, buraları yenə sən yığışdırıbsan?” Əlyazmalar qalağına nəzər salın və siz, yəqin, başa düşərsiniz ki, otağın sahibəsi yazıçılığa meyillidir, onun perosunun ucundan sözlər axıb-tökülür, Şekspir kimi heç vaxt da yazdıqlarını pozmur. Hə, qadın dəhşətli qaz işığından elektrik işığına keçib, amma bircə elektrik lampasını belə yandıрмаğa cəhd eləməyin, axır aylarda, deyəsən, işığın pulu verilməyib və qadın kerosin lampasından istifadə eləyib, bunu hislənməmiş tavana görə müəyyən eləmək olar. Bu da it, “Karmen” çağıranda cavab vermir, Çin spanielidir, cinə oxşayır, domba gözləri var, burnu isə, az qala, yoxdur. Bu Karmenin elə görkəmi var, sanki, o, qətiyyənlə başa düşə bilmir ki, bir dəqiqədən sonra nə olacaq və yazıq haqlıdır, onu gah əzizləyir, gah da hara gəldi qovurlar! Məcməyidəki o qədim və yaraşqsız şeyə baxın (doğrudur, qalaylanmayıb). Sizə birbaşa deməliyəm, bütün təmtərağına, cah-calalına baxmayaraq, heç bir milyonerin məcməyisində bir şüşə likör olmur”.

Xidmətçi təzim elədi. “Mister Ezop” və qoca Heytorp bu balaca evin qabaq divarından ta arxa divarına qədər uzanan, səs-küydən uğuldayan otağa girdi. Burada Fillis fortepiano-da çalır, Cok buxarının qabağındakı xalçanın üstündə oturub hərdən bir neyi üfləyirdi, missis Larn divanda oturub Bob Pillinlə çənə vururdu, Bob isə nəzakət xatirinə mızıldanırdı: “Hə-hə! Əlbəttə! Başqa cür də ola bilməz!” Eyni zamanda da boynunu döndərüb oğrunca Fillisə baxırdı. Pəncərənin qabağında, bütün bu hay-küydən uzaqda Karmen gözlərini küt-küt dolandırır.

Inventas vitam
iuvat excoluisse
per artes

Qonağı görən Cok neydən ürəkparçalayan bir səs çıxartdı, divanın arxasına tullandı və çənəsini divanın arxasına söykəyib, girdə, çəhrayı yanaqlarını, qımıldanmayan çöhrəsini irəli uzatdı, Karmen isə iplə pəncərəyə dırmaşmağa cəhd eləyirdi.

Qoca Heytorp arxadan onu qucaqlayan Fillisin köməylə ətir saçan missis Larnın arxasınca divana doğru getdi. Divan alçaq idi, o, özünü divanın üstünə salanda Cokdan hansısa bir qeyri-adi səs hasil oldu. Sükutu birinci Bob Pillin pozdu.

– Ser, necəsiniz? Ümid eləyirəm, hər şey yoluna qoyuldu?

Qoca Heytorp başını tərpətdi. Onun baxışları likör şüşəsinə zillənmişdi və missis Larn guruldadı:

– Əziz qəyyum, siz mütləq bizim yeni likörün dadına baxmalısınız. Cok, yaramaz oğlan, oradan çıx, babana qədəh gətir!

Cok masaya yaxınlaşdı, qədəhi götürdü və ona işıqda baxıb, cəld doldurdu.

– Ah, kara gəlməyən uşaq! Görürsən ki, bu qədəhdən içilib.

Cok məsum səslə cavab verdi:

– Mamaşa, hirslənmə. Mən bunu indicə özüm içərəm.

– Bircə anda sarı mayeni içib, başqa, təmiz qədəh gətirdi.

Missis Larn gülümsədi:

– Hə, bununla neyləyə bilərik?

Zil cingilti qoca Heytorpa cavab verməyə mane oldu. Qardaşının qulağından yapışub onu çölə çıxartmağa cəhd eləyən Fillis onu buraxaraq dişlənmiş barmağından yapışdı. Bob Pillin qızın yanına tələsdi, missis Larn isə gülümsədi və cavan oğlana tərəf baş əyərək dedi:

– Görürsünüz, necə dəhşətli uşaqlardır! O isə sevimli gənctir. Bizim çox xoşumuza gəlir.

Qoca gülümsədi. Qadın artıq bu küçüyün qabağında quyruq bulayırdı? Missis Larn baxışlarını ondan çəkmədən guruldadı:

– Qəyyum, elə siz özünüzdə Cok kimi tərssiniz. O, eynən sizə oxşayıb. Bircə başının formasına baxın. Cok, bura gəl!

Oğlan günahsız görkəmdə yaxınlaşdı və anasının qabağında dayandı. Çəhrayı yanağı, mavi gözləri, qəşəng ağzı onu eynən baş mələyə oxşadırdı. Birdən var qüvvəsi ilə neyi üflədi. Missis Larn onu sillələmək üçün qolaylandı, amma onun niyyətini başa düşən oğlan ağzı üstə döşəmənin üzərinə uzandı.

– Bax o, həmişə özünü belə aparır! Rədd ol, yaramaz, mən qəyyumla danışımalıyam.

Cok kənara süründü, divarın yanında oturub ayaqlarını cütlədi və girdə, məsum gözləri ilə qoca Heytorpa baxmağa başladı. Missis Larn ah çəkdi.

– İşlər pisdən də pisdir. Bu üç ayı birtəhər başa vurmaq üçün baş sındırıram. Mənim yeni hekayəm qəbul olunana kimi mənə yüz funt verə bilərsinizmi? Mən hekayəyə görə azından yüz əlli funt alacağam.

Qoca başını yırğaladı.

– Mən sizdən və uşaqlardan ötrü nəsə eləyə bildim. İki-üç gündən sonra sizə bildirərlər. Daha heç nə soruşmayın.

– Doğrudanmı? Qəyyum, əzizim! – Qadının baxışları Bob Pillinin üzərində dayandı, Fillis yenə də fortepianonun arxasında oturmuşdu, o isə qızın üzərinə əyilmişdi.

– Bu sarsağı niyə qanadınızın altına çəkirsiniz? İstəyirsiniz, qız qarşısına çıxan elə ilk avaranın qisməti olsun?

Missis Larn pıçılıtlı ilə razılaşdı:

– Əlbəttə, qız hələ çox gəncdir. Fillis, bura gəl, babanla söhbət elə!

Qız divanda onunla yanaşı oturandan sonra o, qəlbində şəfqət dalğasının necə coşduğunu hiss elədi, bunu yalnız yeganə gənc varlığın yaxınlığı yarada bilərdi.

– Hə, ağıllı qız, özünü necə aparırsan?

Qız başını yırğaladı.

– Cok məktəbə getməyəndə, sadəcə, dözmək olmur. Anamın isə onun təhsil haqqını ödəməyə pulu yoxdur.

Inventas vitam
juvat excoluisse
per artes

Öz adını eşidən oğlan yenidən borusunu üfləməyə başladı, amma missis Larn onu otaqdan çıxartdı və Fillis davam elədi:

– Bu oğlanın nə qədər yaramaz olduğunu siz həтта təsəvvür belə eləyə bilməzsınız. Qəyyum, doğrudanmı, ata ona oxşayırmış? Ana ata haqqında elə əsrarəngiz surətdə danışır ki... Siz, yəqin, onu yaxşı tanıyırdınız?

Qoca Heytorp soyuqqanlıqla cavab verdi:

– Elə də yox.

– Bəs onun atası kim olub? Mən elə düşünürəm ki, bunu anam da bilmir.

– O, qədim vaxtlarda kübar adam olub.

– Qədim vaxtlarda yaşamaq fərəhli olub, eləmi? Siz qalifeyəbənzər bir şey geyib, bakenbardlar saxlayırdınız?

Heytorp başıyla təsdiqlədi.

– Necə də maraqlıymış! Siz, yəqin ki, kart oynayırımsınız, rəqqasələrlə də hər cür macəralarınız olub. İndi isə gənc adamlar elə nümunəvidirlər. – Qız Bob Pillinə baxdı.

– Biri elə bu, çox yaxşı oğlandır.

Qoca Heytorp anlaşılmayan tərzdə mızıldandı.

– Biz onunla birlikdə tuneli keçməyə nə qədər, mən onun belə nümunəvi oğlan olduğunu bilmirdim, – Fillis fikirli halda dedi. – Orada, qaranlıqda onun belindən qucaqlamışdılar, o isə qımıldanmadan oturmuşdu. Tunel qurtarandan sonra məlum oldu ki, bu heç də mən deyiləm, Cokdur. Bir görəydiniz, onun sifəti nə hala düşdü. Ha, ha! – Qız başını geri atıb, ağ, girdə boynunu göstərdi. Sonra bir az da yaxınlaşdı:

– O, əlbəttə ki, özünü əsl kişi kimi göstərmək istəyir. Məni anamla birlikdə teatra, sonra da şam yeməyinə dəvət eləyəcəyini vəd eləyib. Bax əyləncəli olacaq! Mənim sə geyməyə heç nəyim yoxdur.

Qoca Heytorp soruşdu:

– Bəs sənə nə lazımdır? Məsələn, irland poplini istəyirsənmi?

Sonsuz heyrətdən qız həтта ağzını da açdı.

– Ah, qəyyum! Bəyaz ipək olsa, daha yaxşı olar.

– Sənə paltar üçün neçə yard lazımdır?

– Bəlkə də, on iki yard. Biz özümüz tikərik. Sən necə də yaxşısan!

Qoca, qızın ətirli ot kimi qoxuyan saçlarını hiss elədi, qız burnu ilə ona toxundu və qoca həyatında ilk dəfə olaraq bir qurtum çaxırın dadına baxarkən keçirdiyi hissə bənzər bir hiss keçirdi. Bu bina acınacaqlı bir tikintiydi, qızın anası kuklaydı, qardaşı isə yaramaz şuluqçu idi, amma əvvəllər arvadına, indi isə mömin qızına məxsus olan böyük evdə o, heç vaxt özünü burada olduğu kimi rahat hiss eləməmişdi. Bu gənc varlıqların bu qəddar, sərt dünyada ayaqlarını yerə möhkəm basa bilmələri üçün idarə heyətinin etimadından sui-istifadə eləyib, pul tapdığına görə bir daha məmnunluq hiss elədi. Fillis onun qulağına pıçıldayırdı:

– Qəyyum, bir bax. O elə hey gözlərini mənə bərəldir. Eynən suda bişmiş dovşandır!

Missis Larnın çərənləmələrinə qulaq asmağa məcbur olan Bob Pillin başını döndərir, gözlərini çəkmədən qıza baxırdı. Aydındır, oğlan vurulmuşdu! Bu küçüyün gözlərində hətta təsirləndirici nəsə var idi. Qoca Heytorp düşünürdü: “Ah, avaranın birisi! Mən indi sənin yaşında olsaydım!” Bu necə də ədalətsizlikdir, bədən taqətdən düşüb, gücsüzləşib, amma ləzzət almağa olan ehtirası zərrəcə azalmır! Deyirlər, kişi özünü hansı yaşda hiss eləyirsə, yaşı elə o qədərdir. Axmaqlıqdır! Hər şey əlinin və ayağının necə hərəkət eləməsindən asılıdır! O, qəfildən Fillisin, sanki, hıçqırdığını eşitdi, qızın sifəti dumanlanmışdı və sanki, indicə gözlərindən yaş süzüləcəkdə. Qız divandan sıçrayaraq pəncərəyə yaxınlaşdı, iti qucağına götürdü və sifətini qəhvəyi-ağ xəzin içində gizlətdi. Qoca Heytorp düşünürdü: “Qız anasının ondan tələ yemi kimi istifadə elədiyini yaxşı başa düşür”. Fillis tezliklə qayıtdı, it dəhşətlə gözlərini fırlayır, var qüvvəsi ilə qurtarmağa çalışırdı,

pişik kimi qızın çiyininə dırmaşmışdı ki, oradan döşəməyə tullanırsın, ancaq qız onun pəncəsindən möhkəmcə yapışmışdı.

Qoca Heytorp birdən soruşdu:

– Ananı çoxmu sevirsən?

– Hə, əlbəttə. Mən ona pərəstiş edirəm.

– Hm! Bax belə, mənə qulaq as. Yetkinlik yaşına çatandan və ərə gedəndən sonra sən hər il min iki yüz funt alacaqsan. Heç kimin dilə tutmasına əhəmiyyət vermə, xətrin necə istəyirsən, elə də hərəkət elə. Yadında saxla, sənın anan bəd-xərcin birisidir, onda pul, sanki, xəlbirin dəşiklərindən tökülür. Öz pullarını qoru. Baxmayaraq bunlar qəpik-quruşdur, amma karına çox gələcəkdir, hamısı, sonuncu pensinə qədər karına gələcək.

Fillis gözlərini geniş açdı, qoca həтта şübhə eləyirdi ki, qız onun dediklərini başa düşdümü?

– Ah, qəyyum, pul dəhşətli şeydir!

– Olmayanda daha dəhşətlidir.

– Olmayanda dəhşətlidir. Əgər biz quşlar kimi ola bil-səydik! Ya da hər birimiz gecə boşqabımızı qoyub, səhər ağzına qədər dolu olduğunu və bizə bütün günü bəs eləyə biləcəyini görsəydik!

Qoca Heytorp köks ötürdü:

– Həyatda ən başlıca şey müstəqillikdir. Müstəqilliyini itirdinsə, hər şeyi itirmiş olursan. Bax, pul buna görə lazımdır. Mənə ayağa qalxmağa kömək elə.

Fillis əlini uzatdı və it döşəməyə sıçrayaraq yenidən pəncərənin qabağında, pərdənin yanındakı yerini tutdu.

Qoca Heytorp ayağa qalxaraq dedi:

– Öp məni. Sabaha ipək parça məndən.

Sonra Bob Pillinə baxıb soruşdu:

– Siz mən gedən tərəfə gedirsiniz? Apra bilərəm.

Gənc oğlan yalvarış dolu baxışlarıyla Fillisi süziüb həvəssiz halda sözü uzada-uzada dedi: “Minnətdaram-m!” Onlar bir yerdə çıxıb taksiyə əyləşdilər. Möhkəm bağlanmış maşında

səssizcə oturmuşdular, qocalara və gənclərə xas olan bir xüsusiyyətlə bir-birilərinə dərinlən nifrət ələyirdilər. Heytorp bu gəncə nəvəsinə münasibətdə nə isə bir niyyəti olduğuna görə hirslənmişdi, cavan oğlan da öz növbəsində “qoca büt”ü, qətiyyənlən oradan getmək istəməsə də, onu aparacağı üçün lənətləyirdi. Nəhayət, qoca Heytorp donquldandı:

– Hə?

Nə isə cavab verməyə məcbur olan Bob Pillin mızıldandı:

– Ser, yığıncaq uğurlu keçdiyi üçün çox şadam. Siz üstün gəldiniz.

– Başa düşmədim.

– Mən elə güman ələyirdim, sizin güclü rəqibləriniz olacaq.

Qoca Heytorp ona baxdı.

– Bu barədə nənənizə danışarsınız, – o donquldandı. Sonra adəti üzrə hücumla keçərək əlavə ələdi. – Görürəm, siz də vaxtınızı boş yerə keçirmirsiniz.

O, sözünü birbaşa, kobudcasına dediyinə görə gənc oğlan karıxmışdı, çəhrayıyanaqlı sifətinə ləyaqət ifadəsi verməyə çalışırdı.

– Ser, sizin nə demək istədiyinizi mən başa düşmürəm. Missis Larn mənə qarşı çox lütfkardır.

– Gəlsin olmasın! Amma çiçəyi dərməyə cəhd ələməyin.

Bütünlüklə sarsılmış Bob Pillin inadla susdu. Qoca Heytorpun evində Fillislə rastlaşandan indiyə kimi hiss olunmadan keçən bu iki həftə ona həyatındakı ən əhəmiyyətli hadisə kimi gəlirdi. O heç bir halda inana bilməzdi ki, insanı belə tezliklə yoldan çıxarmaq olar, heç bir müqavimət göstərmədən – onun hətta müqavimət göstərmək istəyi belə olmamışdı – itaət ələməyə məcbur ələmək olar. Həyat prinsipi “həyatdan ləzzət ələ, amma çox uzağa getmə” olan ona bu görüş güclü, eyni zamanda da şirin bir nokaut kimi təsir ələmişdi. Görəsən, bircə bunu ümid ələməyə şansı olacaqdımı, iztirab olmasaydı! O bilməliydi ki, bu işdə qocanı da nəzərə ələmalıdır! “Mənim fikrim çox ciddidir” – demək ona köhnə

Inventas vitam
juvat excoluisse
per artes

dəb kimi göründü, həm də bundan əlavə, o, qoca Heytorpa hesabat vəməliydimi? Onlar qocaya baba deyirdilər, ancaq qoca simicin onların işinə qarışmağa haqqı varmı?

– Ser, siz onların qohumusunuz?

Qoca Heytorp başıyla təsdiq elədi. Bir qədər cəsarətlənmiş Bob Pillin, sanki, atəş açdı:

– Mən bilmək istəyərdim, sizin məndən niyə xoşunuz gəlmir?

Qoca bacardığı qədər başını ona tərəf döndərdi və xoşagəlməz təbəssümdən bıqları biz-biz durdu, gözlərində hansısa qılgıncım parladı. Nəyindən xoşu gəlmirdi? Hər şeyindən! Tumarlanmış saçları, kiçük gözlərinə oxşayan gözləri, koppuş, çəhrayı yanaqları, hündür boyunluğu, qalstukundakı brilyant sancağı xoşuna gəlmirdi; sözləri uzatmaq ədası, küt, özündən razı idbar sir-sifəti xoşuna gəlmirdi. Bu qorxaq və damarlarından balıq qanı axan ərköyünlərin heç bir qətiyyətləri, fəaliyyətləri yoxdur, iş-gücləri yalnız təhlükəsiz firavanlığa can atmaqdır. Dərindən, fit çalaraq köks ötürən qoca cavab verdi:

– Eh! Südlə qarışdırılan su özünü çaxır kimi göstərir!

Bob Pillin qaşqabağını tökdü.

Kübar təmkinə malik olsa belə, hətta onun üçün bu lap ağ oldu. Bu əldən düşmüş iflic olmuşun onun mərdliyinə inanmaması artıq hər cür sərhədləri aşırı! Əlbəttə, onu ciddiyyə almamaq olardı... Ancaq Bob Pillin dərhal da fikirləşdi: “Bəs əgər mənim ora getməyimə qadağa qoyarsa və qızı mənim əleyhimə qaldırarsa?” Cavan oğlanın, az qala, ürəyi dayanacaqdı.

– Ser, sizə həddən artıq “nümunəvi” göründüyüm üçün çox təəssüf edirəm. Mən bunun əksini sübut etmək üçün hər şeyi eləyəcəyəm, – qoca nə isə donquldandı. Hazırcavablığından razı qalan Bob Pillin isə davam elədi:

– Əfsuslar olsun, mənim olduqca yaxşı gəlirim var, borcum, pislənəsi əlaqələrim yoxdur, qarşımda gözəl imkanlar

var və sair. Amma, əlbəttə, sizin məni münasib namizəd hiss eləməyiniz üçün hər şeyi dəyişə bilərəm.

Bu, onun ilk istehza eləmək cəhdiydi və bunun onda uğurlu alınıb-alınmadığı haqqında ixtiyarsız halda düşündü.

Qoca Heytorp isə matəm sükutu içindəydi. O, sanki, hansısa müqəvva kimi oturmuşdu, yanaqlarında qocalara xas olan qızartı vardı, zavallı tükcükləri, boyunsuz dördkünc bədəni – bircə ağzında qəlyanı çatmırdı! Doğrudanmı, bu qoca “büt” təhlükə törədə bilərdi? Birdən “büt” danışdı:

– Mən sənə məsləhət verərəm. Əgər yanmaq istəmirsənsə, orada veyllənməyinizə son qoy. Atana salam de. Gecən xeyrə qalsın.

Taksi Sefton-parkdakı evin qabağında dayandı. Bob Pillinin daxilində düşünmədən mübahisəni davam elətdirmək arzusuyla, maşından sıçrayıb bu evi yumruğu ilə hədələyib qaçmaq arzusu arasında mübarizə gəzirdi. Əvəzində isə o yalnız:

– Gətirdiyiniz üçün çox sağ olun, – dedi. – Gecəniz xeyrə!

Tələsmədən maşından çıxdı və buradan uzaqlaşdı. Sürücünün onu maşından düşürməsinə gözləyən qoca Heytorp isə düşünürdü: “Atası kimi qorxaqdır, yalnız daha gönüqalındır”.

Kabinetinə keçən kimi də özünü kresloya saldı. Bu an otaqda heyrətləndirici dərəcədə sakitlik idi, yalnız buxarıda yanan kömürün çatırtısı və parkda küləyin yarpaqları necə xışıldatması eşidilirdi. İsti, rahat idi, buxarının alovu otağı işıqlandırırdı. Qocanın varlığını yarıyuxulu həzz bürüyürdü. Bu gün o, pis işləmədi. “Üstün gəldiniz”, – deyəsən, bu kiçik belə dedi? Hə, əsl uğur idi! O, həmlələrə dözdü və qalib gəldi. Qarşıda isə onu nahar yeməyi gözləyirdi. Hələliklə, mürgüleyə bilirdi! Çox çəkmədən onun astadan, aramla nəfəs alması eşidildi – qoca yatırdı. Arabir gülməli tərzdə səksənir, sanki, şirin yuxu görürdü.

III fəsil

1

On gündən sonra Bob Pillin Millisent-Vallasdakı 23 nömrəli evin qabağında olan balaca bağdan həyəcanlı fikirlərlə çıxırdı. O, düyün düşmüş düşüncələrini açmaq üçün heç bir ipucu tapa bilmirdi.

O, içəri girəndə missis Larn və Fillis qonaq otağında idilər və Fillisin ağladığı aydın hiss olunurdu, o, buna əmin idi və axırncı hadisələrin yaratdığı hiss həmin təsadüfün xatirələri ilə boyanmışdı. Qoca Heytorp dedi: “Bax özünü yandırma!” Qabaqcadan deyilən bu söz özünü doğrultmağa başlamışdı. Qızını hansısa bəhanə ilə uzaqlaşdıran missis Larn onu özü ilə yanaşı divanda oturtdu və maddi çətinlikləri ilə bağlı uzun-uzadı hekayəyə qulaq asmağa məcbur elədi, üstünə o qədər buradakı dərd-ələm, gözəl perspektivlər yağdı ki, onun başı hərləndi, yalnız bir şeyi aydınca başa düşdü – qadına əlimyandı da əlli funt lazımdır və o, borcunu deyilən vaxtda qaytaracaq. İş orasındaydı ki, Heytorp babanın tapşırığına görə uşaqlar yetkinlik yaşına çatana qədər qadın hər üç aydan bir altmış funt alacaqdı. Bu, bir-neçə həftənin işiydi, o, cənab Skrivendən və Koulzdan da öyrənə bilərdi, onlar pulun, həqiqətən də, alınacağına təminat verə bilərdilər. Bob, əlbəttə, cənab Skrivendən və Koulzdan öyrənə bilərdi, tam təsadüfən onlar atasının vəkil edilmiş şəxsləriydi, amma bunun işə çətin ki, bir dəxli olaydı. Bob Pillin olduqca ehtiyatlı gənədi və indi o, seçim qarşısındaydı: bu qadına borc versinmi? Onu da yaxşı başa düşürdü ki, qızına olan rəğbətindən istifadə eləyərək bu qadın ondan yenə də, yenə də, sonsuzluğa qədər borc istəyəcəkdi. Qadın vəziyyətdən həddən artıq sui-istifadə eləmərdimi? Eyni zamanda da, əgər etiraz eləsəydi, qadının ona olan rəğbəti itəcəkdi, bəs onda neylərdi?

Bundan əlavə, bu kiçik borc onun mövqeyini möhkəmləndirməzdimi? Amma bu fikri ona dərhal da ləyaqətsizlik kimi gəldi, məhəbbət, hətta indiki nəslə də gözəl təsir eləyir.

Əgər o borc verəcəkdisə, bunu yalnız alicənablığından eləyəcəkdə, digər səbəblər isə cəhənnəm olsunlar! Fillisin ağ-çəhrayı qəşəng yanaqlarındakı göz yaşlarının izlərini və onun “pul iyrənc şeydir” acı replikasını xatırlayanda onun ürəyi sıxıldı və fikirləri pərə-pərə oldu. Bununla belə, əlli funt az pul deyildi və bir Allah bilirdi ki, qadın bunun arxasınca nə qədər istəyəcəkdə. Ən nəhayət, qoca Heytorpun qohumu olduğundan, hekayələr yazdığından, bir də, eşitdiyinə görə, hal-qəziyələr uydurmağın ustası olmasından başqa, o, missis Larn barədə nəse bilirdimi? Bəlkə elə, hər halda, idarədə Skrivenlə məsləhətləşsin? Amma o, burada yenidən mənasız xeyrxahlığa təslim oldu. Fillis, Fillis! Yeri gəlmişkən, məgər hədiyyələr onları təmin eləyə bilərdimi? Heç bir qərara gələ bilmədən, fikirləri qarışıq halda fayton tutdu. Bu gün o, Çeşayredə Ventnorla nahar eləməliydi, əgər dərhal evə gedib paltarlarını dəyişməsəydi, nahara gecikəcəkdə.

Jilet geymiş və ağ qalstuk taxmış halda atasının avtomobilində gedir və Fillislə tanış olana qədər gözəl zənn elədiyi Ventnorun kiçik qızı haqqında bir qədər təkəbbürlə düşüncəyə düşdü. Nahar vaxtı qızın yanında oturarkən o, məmnunluq hissi ilə dərk elədi ki, kiminsə cazibəsinin əsiri deyil və etinasız halda çərənləyə, qızı qıcıqlandıra bilər. Amma onu indi də tərk eləməyən Fillis haqqında danışmaq və düşünmək arzusunu çətinliklə boğurdu. Ventnorun şampan şərabı pis deyildi, çaxırı da əla oldu, ancaq ev sahibindən və onun özündən başqa bir qonaq da məclisdə iştirak eləyirdi, bu da içməyən keşiş idi. Masanın arxasından qalxıb, qadınlarla kilsə işlərini müzakirə eləmək üçün uzaqlaşdı.

Ventnor maraqlı həmsöhbət idi, əlverişli şərait yaranmışdı və Bob Pillin öz keçmiş ehtiraslarının mövzusu haqqında söhbət eləmək arzusuna təslim oldu:

– Siz təsadüfən missis Larnı tanımırınsız? – o, ehtiyatla soruşdu. – O, qoca Heytorpun qohumudur. Gözəl qadıncıdır və hekayələr yazır.

Mister Ventnor başını yırğaladı. Bob Pillindən daha diqqətli olan birisi, onun qulaqlarını şəkklədiyini hiss edərdi.

– Qoca Heytorpun? Mən onun qızından və dəniz nazirliyində işləyən oğlundan başqa bir qohumu olduğunu bil-mirdim.

Bob Pillin isə fikrini axıra çatdırmaq üçün qarşısıalınmaz bir istək hiss edirdi.

– Qadın... Düzü, o çox uzaqda yaşayır. Bir oğlu və qızı var. Mən elə düşündüm ki, siz, bəlkə də, onun hekayələrini oxuyubsunuz. Ağılı qadıncıdır.

– Bircə bu qadın yazıçılarımız çatmırdı, – Ventnor gülüm-səyib, müəmmalı təzədə dedi. – Olmaya, o, hekayə yazmaq-la pul qazanır?

Bob Pillin bilirdi ki, yazıçı əsərləri ilə pul qazananda bu, onun uğuru hesab olunur, belə adam haqqında onun incəsə-nətə mənsub olduğunu deyirlər və bu zaman onun varidatının olduğu zənn edilir, demək, o əsl kübar adam hesab olunur.

– Hə, – o cavab verdi, – onun hansısa varidatı var.

Ventnor əlini şərab şüşəsinə tərəf uzatdı.

– Demək, belə, qoca Heytorpun qohumudur? O, sizin atanızın köhnə dostudur. Bilirsiniz, o, tezliklə müflis olacaq.

Maraqdan alışıb-yanan və içkinin təsiri altında olan Bob Pillinə Fillisin qohumunun iflas olacağı xəbəri mənasız görü-nüdü. Qoca Heytorp bundan çox uzaqdı. O, yalnız təzəlikcə missis Larnın adına hədiyyə qəbzı yazmışdı.

– Elə düşünürəm, siz səhv eləyirsiniz. Bu, keçmişdə qaldı. Ventnor gülümsədi.

– Mərc gələk?

– Mən udacağam, – Bob Pillin də gülümsədi.

– Ola bilməz, – Ventnor əlini bakenbardlarına çəkdi, – qoca Heytorpun bircə quruşu da yoxdur. Özünə şərab süz.

Səsində inciklik hiss ounan Bob Pillin etiraz elədi:

– Mən təsadüfən onun lap bu yaxınlarda beş, ya altı min funt həddiyyə qəbzi yazdığını öyrənmişəm. Əgər bu sizə görə müflis olmaq adlanırsa...

– Nə? Hədiyyə qəbzi, missis Larnın adına?

Bob Pillin pərt oldu, o, qərara gələ bilmirdi, bunu deməklə Fillisin adına bir ləkə gətirmiş oldu, yoxsa onun dedikləri qızı başqalarının gözündə ucaldımı? O yumşalmış halda başıyla təsdiq elədi. Ventnor ayağa qalxdı və buxarıya yaxınlaşdı.

– Mənim əzizim, bu ola bilməz.

Birbaşa etriaza alışmayan Bob Pillin həтта pörtüdü.

– On funtdan mərc gəlməyə hazırım. Skrivendən soruşa bilərsiniz.

– Skriven? Amma o ki... – Ventnor səsləndi, sonra gənc oğlana diqqətlə baxıb əlavə elədi: – Mən mərc eləməyəcəyəm. Bəlkə də, siz haqlısınız. Sizin atanız da Skrivenin xidmətlərindən istifadə eləyir? İndiyə kimi onun mənə baş çəkmədiyinə görə təəssüflənirəm... Bəlkə, biz də qadınlara qoşulaq?

İnamsız addımlarla və tam inamsız düşüncələrlə Bob ev sahibinin arxasınca qonaq otağına getdi.

Çarlz Ventnor qəlblərində nə baş verdiyini əsla bürüzə verməyənlərdən idi. Amma bu axşam çoxlu hadisələr oldu və gənc Pillinlə söhbətdən sonra Çarlz Ventnorun işi-gücü əllərini ovuşdurmaq və üzünü kənara çevirmək oldu.

Kreditçilərin qoca Heytorpla ikinci görüşü qurtarandan sonra Ventnor pilləkənlə “Gəmiçilik şirkəti”nin idarəsinə düşərək gərgin halda düşünürdü. Alçaq boyuyla, möhkəm və enlikürəkli bədəniylə, böyük sarı bakenbardları və bıçqlarıyla, qırmızı sifəti və bir qədər gözəçarpan kostyumu ilə o, elə ilk baxışdan həqiqi britaniyalı bayağılığı ilə adamı hey-rətə salırdı. Hiss olunurdu ki, bu hay-küylü, kobud adam

Inventas vitam
juvat excoluisse
per artes

yeməyi sevir, məzuniyyətini Skarboroda keçirir, xidmətçilərini qara paltarda saxlayır, qızı ilə qayıq səyahətlərinə çıxır və heç vaxt xəstələnmir. Hiss olunurdu ki, o dindardır, hər bazar kilsəyə gedir, orada özündən yuxarı olanları tərifləyir, uğursuz adamlara isə həqarətlə baxır və ikinci qədəhdən sonra kəmərinə açır. Onun bolluca tük basmış sifətinə və sarı kirpikləri olan qonur gözlərinə daha diqqətlə baxanda şübhələnməyə başlayırdın: “Yox, bu, sadələvh adam deyil. Bunda nə isə bir tülkülük var”. Növbəti dəfə baxanda isə düşünməli olursan: “Həyasızın yekəsidir, görünür!”

Ventnor qoca Heytorpa elə də çox kredit verməmişdi. İlk əmanət faizləri də hesablanarsa, qocanın borcunun 300 funt olduğunu hesablamışdı, bu, Ekvadordakı şaxtanın qiymətdən düşmüş aksiyalarının pulu idi. O, özü də heç cür başa düşə bilmirdi ki, nəyə görə öz borcunun ödənməsini düz səkkiz il gözləməyə razılıq verir. Əlbəttə, ona görə ki, mühüm şəxslərə hörmət eləyən birisi kimi onun üçün də gəmi şirkəti dairələrində və yerli kübarların nəzərində öz nüfuzunu qoruyub saxlaya bilən qoca Heytorpun şəxsiyyəti öz cazibəsini itirməmişdi. Amma son ildə Çarlz Ventnor qocanın günəşinin qüruba əyildiyini başa düşmüşdü, belə olanda isə adam öz cazibəsini itirir və pulunu ondan zorla qopardıb almağın zamanı başlayır. Çarlz Ventnor özündəki və digərlərindəki zəifliyə nifrət edirdi. Bundan əlavə, qocanın yanına getmələri ona düşünmək üçün xeyli material vermişdi və indi o, pilləkənlə düşərkən baş verənlər haqqında düşünürdü. Hər cür pərdə arxası işçiyəzləri hiss eləmək üçün Ventnorun it kimi iybilmə qabiliyyəti var idi. Kiçik qızının gələcək əri kimi görmək istədiyi Bob Pillindən öyrənmişdi ki, Pillin və qoca Heytorp artıq otuz ildir dostdurlar. Bu, gözüaçaq adamı, istəməz gəmi satışının arxasında nə isə gizləndiyi qənaətinə gətirirdi. İdarə heyətinin protokolunu oxuyanda bu fikir artıq onun ağına gəlmişdi. Burada, əlbəttə, sadəcə, komisyona haqqında söhbət getmirdi. Bu, etibardan sui-istifadə sayılmış

olardı. Amma qanunlardan yan keçmək üçün həmişə bir üsul tapmaq mümkündür. Qocaya olduqca çətin olacaqdı, amma nə deyirsən de, adamlar adam olaraq da qalırlar. Çarlz Ventnorun hüquqi incəliklərə meyilli olan ağı, adət elədiyi kimi, faktları müqayisə eləməyə başladı. Qoca əbəs yerə kreditçilərə dərhal bu sazişi bəyənməli olan ümumi yığıncaqdan sonra görüş təyin eləməmiş və onlar üçün nə isə elməyə çalışacağına vəd verməmişdi. Məgər elə bu özü heç nə demirdi?

Beləcə Çarlz Ventnor yığıncağa bu qərarla gəlmişdi ki, dörd gözlə baxsın və ağzını açmasın. O, baş verənləri diqqətlə izləyirdi. Maraqlıydı, hər an infarkt ola bilən, halsız, tosqun qoca bəyan eləyirdi ki, mən gəmilərin alınmasını bəyənirəm, halbuki o çox gözəl bilirdi ki, əgər qoca uduzarsa, dilənçi olacaq. Nəyə görə o, bu işin həll olmasını belə çox istəyirdi? Axı bundan onun heç bir xeyri ola bilməzdi... Çarlz Ventnor, əlbəttə, yığıncaqdan bu qənaətlə gedirdi ki, qoca Heytorpa bu sazişdən nəşə çatıb və bu, ona kreditçilərə nəşə ciddi bir şey təklif eləməyə imkan verəcək. Amma o, elan eləyəndə ki onlara verəcəyini azacıq da belə artırmaq imkanında deyil, Ventnor hədsiz hirsələndi və öz-özünə dedi: “Neynək, qoca tülüngü! Sən hələ Çarlz Ventnoru yaxşı tanımırsan!” Qoca tör-töküntünün gözlərindən oxunan saymazyanə rəftarı heç kimin ona üstün gələ bilməməsi ilə fəxr eləyən Çarlz Ventnorun ona qarşı düşmənçiliyini gücləndirmişdi. Axşam o, buxarının qabağında missis Ventnorla üzbəüz oturmuşdu və qızının – Qununun serenadasını necə çaldığına qulaq asır, düşünür və bəzən də güclə hiss olunacaq tərzdə gülümsəyirdi. O, hələlik necə hərəkət eləməli olduğunu bilmirdi, ancaq tezliklə bunun bir yolunu tapacağına şübhə eləməirdi. İndi bu ağac bütü oturduğu yerdən atmaq elə də çətin deyildi. Səhmdarlar arasında yaxşı əhvali-ruhiyyə var idi, çoxu hesab eləyirdi ki, sədrin işin öhdəsindən gəlməyə gücü yoxdur və ondan xilas olmağın vaxtıdır. Qoca görür ki, Çarlz Ventnorla çəkişmək onun işi deyil, əgər o, dişlərini nəyəsə keçirərsə, onu heç bir

halda buraxmaz. Ya belə, ya elə, qocanı məcbur eləyəcəkdi. Ya idarə heyətindən getsin, ya da onun borcunu qaytarsın, onda qocanı sakit buraxardı. Pul kisəsi, ya da həyatı – qoca onun üçün qiymətli olanı seçməli olacaqdı. Ventnor onun ədəbsiz rəftarını unutmamışdı və demək olar ki, onun ikincini seçməsini istəyirdi. Missis Ventnora tərəf dönüb qəfildən dedi:

– Beşinci gün yüngülvarı nahar hazırla və gənc Pillinlə keşişin köməkçisini də dəvət elə.

Çarlz Ventnor bilərəkdən keşiş köməkçisini seçdi, beləliklə, hər bir qızının kavaleri olurdu (onun iki qızı var idi) və keşiş köməkçisi içən deyildi, beləcə nahardan sonra onu qadınlarla kilsə işlərini müzakirə eləmək adıyla uzaqlaşdırmaq olardı, o isə Bob Pillinlə sakitcə oturub şərab içə bilərdi. O hətta bu cavan oğlandan hiylə ilə nəyi öyrənəcəyini də hələ bilmirdi.

Həmin gün işə getməmişdən əvvəl çaxır ehtiyatının olduğu zirzəmiyə düşdü. Üç şüşə “Perye Juye” bəs elərdi. Bəlkə, bir şüşə tünd çaxır da əlavə eləmək olardı? Risk eləməməyi qərara aldı. Ona bir şüşə də əlavə şampan şərabı təsir eləməzdi, amma bu, gənc Pillin üçün qədərindən artıq ola bilərdi.

Tünd çaxır öz işini gördü, söhbəti istənilən məcraya yönəltdi, amma tezliklə Ventnor gənc Pillinin həddən artıq içəcəyindən, ya da nədənsə şübhələnəcəyindən ehtiyatlanıb bu söhbətə son qoydu. Qonaqlar gedəndən və qızları yatmağa yollanandan sonra o, baxışlarını fikirli halda buxarının alovuna dikərək, əzabla bu tapmacanın cavabını tapmağa çalışırdı. Demək, beş, ya altı min funt... Hə, əlbəttə ki! Altı min, məhz altmış minin on faizi idi! Gənc Pillin dedi ki, Skrivendən... Axı qoca Heytorp “Skriven və Koulz” firmalarının yox, “Kray və Donkin” firmalarının xidmətlərindən istifadə eləyirdi. Qoca onun işlərinin nə yerdə olduğunu bilməyən vəkillərlə bu gizli komissiyon mükafatlandırmanın sənədlərini tərtib eləmişdi. Amma nəyə görə məhz Pillinin vəkilləri ilə? Onlar nəzərdə tutulan saziş haqqında çox gözəl bilirdilər və burada

nəsə olduğundan şübhələnməyə bilməzdilər. Doğrudanmı, qoca səhv eləmişdi? Əgər o özü qocanın yerinə olsaydı, buradakı adamları tanımayan London firmalarının birinə müraçitə eləyərdi. Karıxıb qalmışdı və məyus olmuşdu, həm də ciyəri narahat eləməyə başlamışdı, tünd çaxırdan sonra həmişə belə olurdu. Yatmamışdan əvvəl arvadını oyatdı soruşsun ki, o, nəyə görə hər gün belə əla sup bişirmir.

Səhərişi bütün günü baş sındırdı, ancaq tapmacanın cavabını tapa bilmirdi. Onun firmasının Skrivenlə apardığı hansısa bir işi tapıb, daha nə isə öyrənmək ümidi ilə özü şəxsən ora getməyi qərara aldı. Öz təcrübəsindən belə incə məsələlərə ən məsul şəxslərin baxdığını bildiyindən xahiş elədi ki, onu Skriven özü qəbul eləsin. Artıq şlyapasını götürüb getməyə hazırlaşanda, sanki, sözgəlişi soruşdu:

– Yeri gəlmişkən, siz qoca Heytorpun hansısa işiylə məşğul deyilsiniz ki?

– Yox, – Skriven qaşlarını qaldırıb Ventnorun həmişə özünün istifadə elədiyi bir tonla cavab verdi. Elə bil, demək istəyirdi: baxmayaraq ki onun heç bir işiylə məşğul deyil, amma tezliklə məşğul ola bilər. Buna görə də həmsöhbətinin düz dediyini başa düşdü. O, özünü çətin vəziyyətə salaraq, hər halda, risk eləyib dedi:

– Ah, belə de! Mənsə elə güman elədim, missis Larnın hansısa işini görürsünüz.

– Missis Larn?.. Bu ad bizə tanışdır, amma başqa tərəfdən. Nə olub ki?

– Boş şeydir. Gənc Pillin mənə dedi...

– Gənc Pillin? Demək, bu, onu... – Bir anlığa Skrivenin dili topuq vurdu, sonra isə sözünü bitirdi. – Mənə məlum olduğu qədər mister Heytorp “Kray və Donkin” firmasının xidmətlərindən istifadə eləyir.

Ventnor əlini uzatdı.

– Tamamilə doğrudur. Hələlik. Bu işi yoluna qoyduğumuz üçün şadam, – o dedi və cəld otaqdan çıxdı. Varlığını

Inventas vitam
juvat excoluisse
per artes

şəxsi ləyaqət hissi bürümüş halda küçəylə gedir və gülüm-səyirdi. Lənət şeytana, o, hər şeyi başa düşmüşdü! Skriven demək istəyirdi: “Bu ki onun atasıdır!” İndi heç bir şübhə ola bilməzdi! Onlar çox məharətlə işləmişdilər, olduqca məharətlə! Qoca Pillin hədiyyə sənədini vasitəçi olmadan həmin qadının adına yazmışdı, vəkillər heç nə bilmirdilər və buna görə də o, onlara görə narahat olmamışdı. Pillin qoca Heytorpa bircə pens də verməmişdi. Nə deyirsən de, məharətlə işləmişdilər! Hər halda, Çarlz Ventnor üçün kifayət edəcək qədər məharətli deyildi, onun belə işlərdə, sadəcə, iybilmə qabiliyyəti var idi. Amma dərhal da gülüşü dodaqlarında dondu, axı bütün bunlar təmiz təxminlər idi, bununla uzağa gedə bilməzsən. Neyləmək olardı? Ya elə, ya da belə, bu missis Larnı görmək lazımdır, ya da daha yaxşısı, qoca Pillini. Qadının bilavasitə onlarla bağlı olduğuna əmin olmaq lazım idi. Tamamilə aydındı ki, gənc Pillin bu barədə heç nə bilmir, o, hədiyyənin qoca Heytorpun işi olduğunu dedi. And içərəm ki, bu qoca hiyləgər ağıllıdır, ancaq nə qədər ağıllı olsa da, ona Çarlz Ventnor qədər ağıllı olmadığını sübut etmək adama bir o qədər ləzzət verərdi. Qoca fırldaqçını ifşa etmək ona hansısa ictimai borc kimi gəlirdi. Amma nəyi bəhanə eləyib Pillinin yanına getsin? Özünü Uindritdə tikilən evin tikintisini himayə etmək üçün yazılanlarla maraqlanan kimi göstərsinmi? Qoca, bəlkə də, danışardı, ancaq onu çox da sıxmaq lazım deyildi. Arabaçıya onu Sefton-parka, mister Pillinin evinə aparacağı əmr elədi. Onu Amerika qaydası ilə möhkəmcə qızdırılmış birinci mərtəbədəki otağa aparanda Ventnor paltosunun düymələrini açdı. Onun bədən quruluşunda olan adam üçün belə isti yerdə oturmaq asan deyildi. Xahişinə açıq-aydın həvəssizcəsinə etiraz eləyən (“Hə, hə, mən sizi başa düşürəm. Yazılmanın müddətini sonsuzluğa qədər uzatmaq olmaz, hətta işin xeyrinə belə”) Co Pillinə rəğbətə qulaq asıb, o, yaltaqcasına dedi:

– Yeri gəlmişkən, siz missis Larnla tanış deyilsiniz ki?

Bu sadə sualın həmsöhbətinə təsiri Ventnorun bütün gözlədiklərindən çox oldu. Co Pillin heç vaxt üzünün yaxşı rəngi ilə seçilməmişdi, indisə onun üzü bomboz oldu. Heyrətdən nazik dodaqlı ağızını açdı, sonra eynən quş dimdiyi kimi yumdu, nazik boynu gərginləşmişdi, sanki, boğazında qalan nəyisə çətinliklə udurdu. O, meyit kimi solğun idi. Qurumuş dodaqlarını yalayıb, çətinliklə dilləndi:

– Larn... Larn? Mənə elə gəlir, mən...

Mister Ventnor özünü elə göstərdi ki, sanki, səylə əlcəklərini geyir.

– Yox, mən yalnız düşündüm... oğlunuz o qadınla tanışdır. O, qoca Heytorpun qohumudur, – ehtiyatla dedi və Co Pillinə baxdı.

O, dəsmalı ağızına tutdu və öskürdü, əvvəlcə astadan, sonra isə getdikcə bərkdən öskürməyə başladı.

– Mən özümü olduqca pis hiss edirəm, – ağızından dəsmalı çəkməyərək o, güclə dedi. – Xaricə getməyə hazırlaşırım. Bu soyuq məni məhv eləyəcək. Dediniz, onun adı necəydi?

– Larn, – Ventnor təkrar elədi, – hekayələr yazır.

Co Pillin dəsmalın altından donquldandı:

– Hm! Yox, mən... Mənim oğlumun çoxlu tanışları var. Mentona getməyə çalışacağam. Siz artıq gedirsiniz? Xudahafız! Xahiş edirəm, bağışlayasınız... Öhö-öhö! Bu öskürək... öhö! Məni qorxudur, çox qorxudur! Öhö-öhö!

Faytona oturan Ventnor şaxtalı havanı ciyərlərinə çəkdi. Artıq şübhəsi qalmamışdı. Bu iki ad cadu kimi təsir eləyirdi. Qorxudan titrəyən bu tipdən hər cür ifadə almaq olar, o, işi aydınlaşdıranda, sadəcə, geri çəkiləcək. Qoca, günahkar Heytorpun necə də əksi idi! O heç bir şəraitdə həyasızlığını itirmir. Hə, o, ciddi şeylər öyrənmişdi. İndi sualın qoyuluşu beləydi: bu bildiklərindən ən yaxşı surətdə necə istifadə eləsin? Bəs əgər missis Larn qoca Pillinin məşuqəsi, ya qeyri-qanuni qızıdırsa, ya da onun haqqında nəsə bilir və şantaj eləyərək ondan pul qoparırsa? Təcrübəsi Ventnora deyirdi ki, bu

hallardan heç biri istisna deyil və qocanın karıxması, onunla tanış olduğunu gizlətməsi, oğlunun bu işdən tamamilə xəbərsiz olması başa düşüləndir. Yalnız bir şey aydın deyildi, gənc Pillin dedi ki, hədiyyə sənədini qoca Heytorp tərtib eləyib. O, bunu yalnız missis Larnın özündən öyrənə bilərdi. Əmin olmaq üçün Çarlz Ventnor mütləq onunla görüşməyə nail olmalıydı. Amma necə? Bəlkə, Bobdan onları tanış eləməyi xahiş eləsin? Qoca Pillinlə söhbətdən sonra bu mümkün deyildi. Yalnız özünə güvənməli və bəxtəbəxt hərəkət eləməliydi. Demək, o yazıçıydı? Bəlkə, qəzetlərdə onun ünvanını bilirdilər? Onun adı ünvan kitabçasında yoxmu, qeyri-adi adı var! İsti izlərlə poçt şöbəsinə çaparaq getdi. Beləydi ki, vardı, bu da onun ünvanı: Larn, missis R., Millisent-Villas, 23. “Bundan əlverişli məqam ola bilməz”, – deyə o düşündü və həmin ünvana yola düşdü. Məsələ heç də asan deyildi. Kartlarını əvvəlcədən göstərməməyə çalışmaq lazımdı və hər an bildiklərinə aşkarlıq gətirmək ixtiyarını özündə saxlamalıydı. Hər halda, adamı qıdıqlayan işdi! Bundan belə onun hər bir addımı hüquqi cəhətdən əsaslandırılmış olmalıydı. Hansı tərəfdən baxsan, qoca Heytorpun kreditçisi və “Gəmiçilik şirkəti”nin səhmdarı kimi onun bu dələduzluğu təhqiq etməyə tam haqqı vardı. Əgər fərz eləsək ki, bu missis Larn, əslində, qoca Pillinlə bağlıdır, hədiyyə sənədi isə, sadəcə, xeyirxahlıqdır, onda necə olardı? Nə olar, demək, pərdəarxası komisyon haqqı olmayıb. Onun aşkarlayacağı heç bir şey yoxdur və o daha bu işə son qoyacaq. Belə ki, bütün hallarda o haqlıydı. Yalnız bir məsələni həll eləmək qalırdı, özünü qadına necə təqdim eləsin? O, əlbəttə, deyə bilərdi ki, qəzətdən gəlib və ona hekayələr lazımdır. Yox, bu təhlükəliydi! Özünü, əslində olmadığını kimi göstərmək lazım deyildi. Axı sonda öz hərəkətlərini açıq-aydın izah eləyəcəkdisə – bu isə həmişə asan olmur – olduqca ehtiyatlı olmalıydı. Birdən yadına düşdü ki, axşam Bob Pillin soruşdu: “Yeri gəlmişkən, hədiyyə ediləndən, deyəsən, borc vermək olmaz? Bu hesaba görə hansısa ümumi bir qanun

varmı?” Yəqin, bu qadın hədiyyə sənədini təminat verərək, ondan borc almağa çalışmışdı. Bu an Ventnor 23 nömrəli evə çatdı və faytondan düşdü, hələlik bu gizli yaylardan hansına əl qoyduğunu bilmirdi. Təbii və peşəkar qabalığı ona kömək elədi. O, içəri keçdi və xidmətçi qızdan soruşdu:

– Missis Larn evdədir? Deyin ki, onu Çarlz Ventnor görmək istəyir.

Qonur gözləri ilə eyni zamanda hollu da əvəz eləyən dəhlizi cəld gözdən keçirdi. Divarlara göy üzlüklər çəkilmişdi, qapı pərdələrinin üzərində yasəmən çiçəklərinə oxşayan naxışlar var idi, divardan çiyini üstədən baxan gənc, çılpaq qadının təsvir olunduğu məşhur rəsmın surəti asılmışdı. O düşünürdü: “Hm! Hər şeydə zövq hiss olunur!” Küncə sıxılan, qəhvəyi rəngli tükləri arasında ağ xalları olan balaca iti gördü və mehribancasına səslədi: “Tüklücə, tüklücə! Bura gəl!” Ancaq Karmen qorxusundan titrəyir və yerindən tərpənmirdi.

– Ser, keçin.

Ventnor bakenbardlarını tumarladı və içəri keçərkən dərhal da otağın xüsusi bir ev rahatlığı onu sarsıtdı. Ağ parçanın içində itmiş tikiş maşınının yanındakı divanda gözəl qadın və qəşəng qız oturmuşdu. Qız yalnız ona baxmaqla kifayətləndi, qadın isə qarşılamaq üçün ayağa qalxdı.

Ventnor təfərrüata varmadan başladı:

– Siz, deyəsən, mənim gənc dostum mister Robert Pillinlə tanışsınız?

Ev sahibəsinin qəşəng görkəmi Ventnora tam sevinc bəxş eləyirdi. Qadın sözləri azacıq uzadaraq sinədən gələn xoş səslə cavab verdi:

– Ah, hə! Sizi mister Skriven göndərib?

Ventnor ani olaraq düşündü: “Mən elə belə də bilirdim!”

– E-e... Elə də yox. Baxmayaraq ki mən özüm də işlər müdiriyəm. Mən sizin adınıza tərtib olunan hədiyyə sənədi ilə bağlı bəzi məsələləri dəqiqləşdirmək istəyərdim. Mister Pillin mənə dedi...

Inventas vitam
juvat excoluisse
per artes

– Fillis, əzizim!

Qızın parçanı bir tərəfə qoyub ayağa qalxmaq istədiyini görə Ventnor cəld dedi:

– Xahiş edirəm, narahat olmayın. Sadəcə, kiçik bir rəsmiyyətçilik. – Üçüncü şəxsin yanında qadının qızı ilə belə sərbəst danışması onu heyrləndirmişdi. O, davam elədi: – Elə zənn eləyirəm, sənəd təzəlikcə tərtib olunub və bu, sizin ilk aldığınız olacaq, haradasa altı min funt civarında? Eləmi?

Cingiltili, heyranedicə səs razılıqla bunun belə də olduğunu təsdiq elədi və o fikirləşdi: “Çox gözəl qadındır! Necə gözləri var!”

– Təşəkkür edirəm, bu kifayətdir. Təfərrüatını mən Skriwendən öyrənə bilərəm. Bob Pillin xoşagələm cavandır. Siz necə düşünürsünüz?

O, qızın başını aşağı saldığını gördü, qadının dodaqlarında isə bir təbəssüm dolaşdı.

– Hə, maraqlı gəncdir. Biz onunla çox səmimi dostuq.

– Mən onunla çoxdan tanışam. – Ventnor davam elədi.

– Bəs siz?

– Yox, elə də çox deyil. Fillis, biz onunla qəyyumun evində nə vaxt tanış olmuşuq? Bir aya yaxın olar. O elə sadədir, bizdə özünü öz evindəki kimi hiss eləyir. Sevimlidir, çox sevimlidir.

– O, deyəsən, öz atasına oxşamır? – Ventnor maraqlandı.

– Doğrudanmı? Biz onun atası ilə tanış deyilik. Mənim bildiyimə görə, o, gəmi sahibidir.

Ventnor əllərini ovuşdurdu.

– Həə... – səsini uzatdı. – Soyuğu sevmir, getmək istəyir. Cənc Pillin xoşbəxtidir. Yeganə oğludur. Demək, siz onunla qoca Heytorpun evində tanış olubsunuz? Onu mən də tanıyıram. Yəqin, sizin qohumunuzdur?

– O, bizim qəyyumdur. Sevimli adamdır.

– Əlbəttə, əlbəttə, – Ventnor səsləndi. – Əsl romalıdır.

– O elə xeyirxahdır! – Missis Larn əlini parçaya tərəf uzatdı. – Bir baxın, görün o, bu yaramaz qıza nə hədiyyə eləyib.

– Çox gözəl, çox gözəl! – Ventnor vəcdə gəldi. – Ümid eləyirəm ki, Bob Pillin sizə hədiyyənin mister Heytorp tərəfindən edildiyini deyib.

Missis Larnın gözlərində hansısa anlığa, nə vaxtsa ehtiyacın nə olduğunu bilməyən qadınların sifətinə bəzən kölgə salan kiçik bulud göründü. Sanki, qadının gözləri deyirdi: “Siz həddən artıq çox öyrənmək istəmirsiniz ki?” Sonra bulud yoxa çıxdı.

– Bəlkə, siz əyləşəsiniz? Bağışlayın, biz burada iş görürdük.

Ventnor başını yırğaladı, ona yubanmadan bir yığın yeni təəssüratlarını aydınlaşdırmaq lazımdı.

– Sizə minnətdaram! Mən çox tələsirəm. Demək, mister Skriven, bəlkə... Boş rəsmiyyətçilikdir, başa düşürsünüz? Xudahafiz. Xudahafiz, miss Larn. Mən paltarın sizə yaraşaçağına əminəm.

Qız, nədənsə, Ventnora diqqətlə baxırdı, anası isə onun əlini möhkəmcə sıxdı. O, girişə doğru dalı-dalı geri çəkildi və təzəcə çölə çıxmışdı ki, arxasınca eyni zamanda iki səs eşidildi:

– Bu vəkil necə də yaraşıqlıdır!

– Necə də dəhşətli adamdır!

Faytonda o, yenidən əllərini ovuşdururdu. Beləliklə, qadın qoca Pillinlə tanış deyil! Bu, təkcə onun səsinin intonasiasından yox, həm də sifətindən də aydın görünürdü. Amma qadın onunla ya tanış olmaq istəyir, ya da onun haqqında daha çox öyrənmək istəyirdi. Bobu öz qızı üçün qarmağa keçirmək istəyir, bu, gün kimi aydındır! Hm, gənc dost onun vizitini öyrənəndə son dərəcə heyrətlənəcək. Qoy öyrənsin! Ventnorun varlığını müxtəlif hisslər bürüyürdü. İndi bu sövdələşmə bütün təfərrüatlarına qədər ona aydın idi və qoca Heytorpun hiyləgərliyini qiymətləndirməyə

bilmirdi. O, necə məharətlə qanunu adlayıb! Heç kim kim-səyə həyatında heç vaxt görmədiyi qadının adına hansısa məbləği keçirməsinə mane ola bilməz, belə ki, Pillinin bağışlamaq sənədini eşləmək mənasızdı. Qoca Heytorpun ayağının altını isə qazmaq olardı. Amma burada təmiz iş görə bilməzsən! Qadın isə necə də gözəldir! Sadəcə, heyrləndiricidir! Hədiyyə sənədi bütün qaydalara uyğun tərtib olunduğuna görə Ventnor həтта təəssüfləndi, əgər bu sənəd təhlükə altında olsaydı, onda bu məftunedici qadınla razılaşmaq olardı. Bu qadınla razılaşa biləcəyinə əminidi. Necə də gözləri var idi! Heyif, heç nə eləyə bilməzsən! Missis Ventnor bütün tələbatlara cavab verən qadınlardan deyildi. Amma heyif, hədiyyə sənədi tam təhlükəsizlikdəydi və mister Ventnorun şiddətli istəyinin həyata keçməsi mümkün deyildi. Bu, onun qəlbində son dərəcə güclü bir qəzəb oyatdı. Qoca onun çaynaqlarını özündə hiss eləyəcək! O, bu düyünü elə də pis açmadı. Tamamilə pis açmadı. Əlbəttə, onun bəxti gətirdi. Yox, həтта bu da yox! Sadəcə, o, lazım olan anda lazım olanı elədi, bu da onun işgüzar istedadının fərqləndirici cəhətiydi.

Onu missis Ventnorun yanına aparən qatarda isə yenidən düşüncəyə düşdü: “Belə bir qadın olsaydı...” Və dərindən ah çəkdi.

2

Mister Ventnorun təşrifindən sonrakı gün Bob Pillin Millisent-Villasdakı evə gəldi, onun cibində səliqə ilə yazılmış əlli funtluq qəbz var idi. Cəngavər hissələri üstün gəldi. Qapının zəngini elə ruhlanmış halda çaldı ki, özü də heyrləndi, bağışlanması mümkün olmayan bir zəifliyin təsiri altına düşdüyünü başa düşdü.

– Ser, missis Larn getdi. Miss Fillis evdədir.

Onun ürəyi şiddətlə döyündü.

– Təəssüf! Soruşun görün, miss Fillis məni qəbul eləyərmi?
– Ser, o, deyəsən, başını yuyub, – gənc xidmətçi qız cavab verdi, – amma saçı, bəlkə də, quruyub. Mən öyrənərəm.

Bob Pillin gənc qadının təsvir olunduğu rəsmi altında, sanki, ora sancılıbmış kimi donub-qaldı. Onun havası çatmırdı. Əgər qızın saçları qurumamışdısa, ona olduqca toxunardı! Bu zaman o, birdən səs və danışiq eşitdi, amma nə deyildiyini təxmin eləyə bilmədi. Gənc xidmətçi qız qaçıb gəldi.

– Ser, bir dəqiqə gözləyin, miss Fillis indicə çıxacaq. Mənə tapşırıd sizə deyim ki, mister Cok, sanki, zəncirindən açılıb.

– Çox sağolu-un! – Bob Pillin səsini uzadaraq dedi və qonaq otağına keçdi. Yazı masasına yaxınlaşıb zərfi götürdü, qəbzini onun içinə qoyub üstünə “Missis Larn” yazdı və zərfi cibinə qoydu. Sonra o, güzgüdə özünə baxdı. Ömründə heç vaxt, ta keçən aya kimi xarici görünüşündən bir narazılığı olmamışdı, amma indi sifətində nəyinsə çatışmadığını görürdü. Sifəti olduqca dolu və çəhrayı idi, sifətindən ehtiras oxunmurdu. Bu, ciddi çatışmazlıq idi. O, bunu bildirməmək üçün jiletinin açıq yaxasındakı nazik, ağappaq kantdan və düymələrindəki ağ çiçəkli bitkidən istifadə eləməyə çalışırdı. Amma o nə qədər çalışırdısa da, daima hansısa bir yöndəmsizlik hiss eləyirdi və Fillisin yanında özünü lazım olduğu kimi aparmağa alışa bilmirdi. Axı axır vaxtlara kimi o, özünə inamsızlıqdan qətiyyətlə əziyyət çəkmirdi.

– A-a, özünə vurulubsan? – arxadan cingiltili və istehzalı səs eşidildi.

Cəld geri döndü və qapının ağzında dayanan Fillisi gördü. Qızın şabalıdı saçları gur dəstələr halında çiynlərinə tökülmüşdü. O, hansısa üzücü bir zəiflik hiss elədi və anlaşılmaz surətdə mızıldandı:

– Ah, bu, olduqca gözəldir!

– Nə danışırırsınız, bu, olduqca ədəbsizlikdir! Siz anamı görmək istəyirdiniz?

Qorxu və ədəbsizlik arasında qalan, təzə otun, mina çiçəyinin və çobanyastığının qoxusundan sərxoş olan Bob Pillin tələsik dilləndi:

– Hə... Amma mən şadam ki, o, evdə deyil.

Qızın gülüşü ona olduqca etinasız göründü.

– Səfeh sözlər danışmayın! Əyləşin. Baş yumaq pisdir, eləmi?

Bob Pillin güclə eşidiləcək tərzdə cavab verdi:

– Mənim belə şeylərdə təcrübəm azdır.

Qızın gözləri geniş açıldı.

– Təcrübəniz azdır? Bu, necə ola bilər?

O, təlaş içərisində düşünürdü: “Əgər mən... Bəlkə, onun əlindən yapışmaq, ya da onu qucaqlamaq lazımdır?” Bunun əvəzində isə belini azacıq bükərək divanın küncündə oturmuşdu. Qız isə digər küncdə rahatca əyləşmişdi. Bob Pillin quruyub qalmışdı, bəzən sevənlərin başına bu cür işlər gəlir.

Bu günlərdə o, dəfələrlə keçmiş əyləncələrini xatırlamışdı. O günlərdə o, qayğısız halda qızlarla çənə döymüş, hətta öpüşmüşdü də, onda qızlar ona yalnız xoş bir əyləncə kimi təsir bağışlamışdı. İndisə xatırlayır və düşünürdü: “Doğrudanmı, qız bu qədər sadələvhüdür? Bəlkə, o istəyir ki, mən onu öpüm?” Bu, növbəti cəngavərlik və pərəstiş hisslərinin şiddətlənməsindən qabaq tərəddüd elədiyi anlar idi və o, yenidən anlaşılmayan məşum həssaslığın təsiri altına düşdü, indiyə kimi belə hissləri yaşadığı olmamışdı. Fillis qəfildən soruşdu:

– Siz niyə elə pis adamlarla tanış olursunuz?

– Hansı pis adamlarla? Mən heç bir pis adamla tanış deyiləm.

– Yox, tanışsan. Biri hətta dünən bura gəlmişdi. Bakenbardlı, belə, xoşagəlməz adam idi.

– Bakenbardlı? – Bob Pillin qəlbinin dərinliklərinə qədər hirsəndi. – Mənə elə gəlir ki, mən yalnız bir bakenbardlı adam tanıyıram – işlər müdirini.

– Bax, bax, elə odur. Olduqca iyrəncdir! Anama isə o hətta xoş da gəldi. Mənə görə isə, sırtıq adamdır!

– Ventnor! O, niyə gəlmişdi? Ola bilməz!

– Yox, olar! Sizin hansısa işinizə görə gəlmişdi. – Onun çöhrəsi dumanlandı.

Son günlər Bob Pillin poema yazarkən tamam əzab çəkmişdi. Bu ölü doğulan poema belə başlayırdı:

Mən atın üstündə gedirdim,

Qəfildən astanadakı qızı gördüm.

Bundan o tərəfə heç cür alınmırdı. Bu inci Bob Fillisin sifətinin aprel səhərinə oxşadığını kəşf eləyəndə meydana gəlmişdi. İndi qızın sifətində dolaşan bulud aprel buludu idi, indicə gur yağış yağdıracaqdı. Qulaqlarında səslənərək onu tənəgə gətirən misraları özündən uzağa qovaraq dedi:

– Qulaq asın, miss Larn. Fillis, qulaq asın da!

– Mən qulaq asıram!

– Bütün bunlar nə deməkdir, o, niyə gəlmişdi? Nə istəyirdi?

Qız başını yırğaladı, onun saçları səpələndi və o, yenedən çobanyastığının, minaçiçəyinin və təzə otun qoxusunu hiss elədi. Qız başını aşağı salıb pıçıldadı:

– Mən çox istəyirəm ki, siz... mən çox istəyirəm ki, anam...

Bu pul, ah, mən necə də pula nifrət eləyirəm! – Qız hıçqırdı və Bob Pillinin yavaş-yavaş qulaqları qızarmağa başladı.

– Qulaq asın, lazım deyil... mənə deyın görüm, bunlar hamısı ona görədir...

– Siz özünüz bilirsiniz.

– Yox, mən heç nə bilmirəm!

Fillis onun sifətinə baxdı.

– Siz niyə məni aldadırsınız? Siz bilirsiniz ki, anam sizdən borc pul almaq istəyir və mən xəcalət çəkirəm!

İçərisində qəbz olan zərf cibində xırçıldasa da, yalanla vəziyyətdən çıxmaq istəyi, haqsızlıqdan hiddətlənməsi, şəf-

qət hissi, anlaşılmazlıq, Ventnorun təşrif gətirməyinə və niyyətində görə qəzəblənməsi – bütün bunlar hamısı Bob Pillinin qəlbində bir-birinə qarışmışdı və o mızıldandı:

– Mən lənətə gəlim! – Fillisin yarındırılmış kirpiklərinin altından onu süzən baxışlarından aydınca “belə daha yaxşıdır!” oxunmasını hiss eləmədən təkrar elədi. – Mən lənətə gəlim! Qulaq as, Fillis, siz deyirsiniz, Ventnor mənim borc vermək istədiyim pula görə gəlmişdi?.. Amma mən bu barədə ona bircə söz də deməmişəm...

– Hə, görürsən! Demək, siz, hər halda, borc vermək istəyirsiniz.

O, başını əlləri arasına aldı.

– Oy, siz necə də gülməlisiniz! Mən sizi bircə dəfə də belə dağınıq görməmişəm.

Bob Pillin ayağa qalxdı və otağı addımları ilə ölçməyə başladı. Hətta olduqca həyəcanlanmış olsa belə, gizlincə güzdə özünə baxdı və özünü başından yapışırmış kimi göstərərək, var qüvvəsi ilə saçını düzəltməyə çalışırdı. Sonra dayanaraq bəyan elədi:

– Deyək ki, mən, əslində də, ananıza borc pul vermək istəyirəm. Burada nə var? Axı elə də uzun müddətə vermərəm. Hər bir adama pul lazım ola bilər.

– Axı nəyə görə verirsiniz? – Fillis baxışlarını qaldırmadan dedi.

– Nəyə görə... nəyə görə... Axı nəyə görə də verməməliyəm? – Birdən qıza tərəf atılıb onun əlindən yapışdı.

Qız əlini geri çəkdi, Bob Pillin tam ümitsizlik içində zərfi çıxartdı.

– Əgər istəsəniz, mən onu cıra bilərəm. Əgər siz razı deyilsinizsə, mən borc vermərəm. Amma elə düşünürəm... mən zənn elədim...

Fillis başını geri atdı.

– Hə, əlbəttə! Siz elə düşündünüz ki, mən... Bax, bu iyrəncdir!

Nəhayət, o, hər şeyi başa düşdü.

– Əsla yox! And içirəm ki, mən elə fikirləşməirdim...

– Yox, fikirləşirdiniz! Siz elə düşünürdünüz ki, sizin borc vermənizi istəyirəm.

Qız divanın üstündən qalxıb pəncərəyə doğru qaçdı.

Demək, qız ondan tilov yemi kimi istifadə edildiyini zənn eləyib! Necə də pisdir, həqiqət olduğu üçünsə ikiqat pisdir. O çox gözəl bilirdi ki, missis Larn onun qızına pərəstiş eləməsindən istifadə eləyərək ondan nə bacararsa, qoparmağa cəhd eləyir, amma qızğınlıqla dedi:

– Tamamilə cəfəngiyatdır!

Fillis susurdu. Onda o, qızğın surətdə neyləyəcəyini düşünüb səsləndi:

– Fillis, əgər siz istəyirsiniz... Baxın! – Qız geri döndü, Bob zərfi iki yerə böldü və parçalarını buxarıya atdı. – Hə, bitdi!..

Qız yüngülcə ah çəkdi, onun gözləri girdələndi. Namuslu olmaq naminə etiraf elədi:

– Orada pul yox idi, qəbzdir! İstədiyinə nail oldun.

Buxarıya tərəf dönən qız ağır-ağır dedi:

– Sizin, anam gəlməmiş, getməyiniz yaxşıdır.

Bob Pillinin çənəsi sallandı. Gizlində o, Fillislə həmrəy idi, ancaq onunla ikilikdə olmağın bircə dəqiqəsini də qurban vermək dözülməz idi və o, qətiyyətlə dedi:

– Yox, mən qalırım.

Fillis asqırdı.

– Mənim saçlarım tamam qurumayıb. – Qız buxarının çərçivəsinə tərəf, arxası alova doğru oturdu.

Bob Pillinin sifəti ruhlandırıcı bir ifadə almışdı. Əgər o: “Fillis, mənim sevincim!”, ya da, hətta: “Fillis, sən razı olardınmı... mənə icazə verin...” deyə bilsəydi. Amma o, özündən bircə söz də qoparda bilmirdi.

– Xahiş edirəm fısıldamayasınız! – qız qəfildən dedi.
– Bu dəhşətlidir.

Inventas vitam
juvat excoluisse
per artes

– Mən fısıldamırdım, bu doğru deyil!
– Yox, fısıldayırdınız, mənim Karmenim yatanda fısıldayan kimi.

O, qapıya doğru getmək istədi, üç addım atdı və dayandı: “Bunun nə əhəmiyyəti var! Mən ondan hələ nələrlər eşidəcəyəm”. Üç addım da arxaya atdı.

– Yazıq! – qız guruldadı.
– Ümid eləyirəm, siz, yəqin, məni axırıncı dəfə gördüyünüzü başa düşürsünüz? – o, qaşqabaqlı halda soruşdu.
– Necə yəni? Bəs siz bizi teatra dəvət eləməyə söz vermişdiniz.

– Mən sizin ananızın razılaşacağına inanmıram... Bütün bunlardan sonra.

Fillis ürəkdən güldü.

– Siz anamı tanımırsınız. Onun üçün heç fərqi yoxdur.

Bob Pillin mızıldandı:

– Başa düşürəm. – O heç nə başa düşmürdü, amma bunun zərrəcə də əhəmiyyəti yox idi. Yenidən Ventnor haqqındakı fikri digər fikirlərini sıxışdırıb başından çıxardı. Nəyə görə?! Bu, necə olmuşdu? O əzab çəkərək düşünürdü ki, onda axşam ağzından nəsə bir söz qaçıra bilərdi. O, yəqin, ondan heç nə istəməyib və ünvan verməyibdir. Çox qəribə hadisə idi, yaxşıca aydınlaşdırmaq lazımdır.

– Siz onun adının Ventnor olduğuna əminsiz? Dünən bura gələn tipin?

Fillis başıyla təsdiq elədi.

– Alçaqboylu, bakenbardlı?

– Sarı bakenbardları və sarı kirpikləri vardı.

– Görünür, o özüdür, – Bob Pillin fikirli halda dedi.
– Çox sırtıqdır. Ağlıma da gətirmirəm... Onun yanına getmək lazımdır. Bəs o, sizin ünvanı haradan öyrənib?

– Biz elə bildik, siz veribsiz.

– Qətiyyənlə belə deyil! Siz məni kim hesab eləyirsiniz?

Fillis ayağa sıçradı.

– Bu da ana!

Missis Larn bağla gəlirdi. Bob Pillin qapıya doğru atıldı.

– Xudahafiz, mən gedirəm.

Missis Larn isə artıq holldaydı. Qadın onun qarşısında xəzlə geyinib-kecinmiş halda, bütün gözəlliyi ilə peyda oldu və onu qonaq otağına apardı, fransız pəncərəsi bağlanmış, Fillis yoxa çıxmışdı.

– Ümid eləyirəm, bu yaramaz uşaqlar sizi çox da təngə gətirməyiblər. Dünən sizin vəkaliniz gəlmişdi, sevimli adamdır. O, deyəsən, tamam razı qaldı.

Tüklərinin ucuna qədər qızaran Bob Pillin mızıldandı:

– Mən ondan gəlməyi xahiş eləməmişdim. O, mənim vəkilim deyil. Mən bilmirəm, o nə istəyirmiş.

Missis Larn gülümsədi.

– Mənim əzizim, qanını qaraltma. Vasvası olmaq lazım deyil. Mən istəyirəm, hər şey son dərəcə işgüzar əsasda olsun.

Bob Pillin çox istəyirdi qışqırsın: “Bu, heç vaxt olmayacaq!” Ancaq özünü saxladı və mızıldandı:

– Mənim getmək vaxtımdır, mən gecikirəm.

– Bəs nə vaxt verə biləcəksiniz?

– Mən... Mən göndərərəm. Mən yazaram... hələlik!

Amma missis Larn Bob Pillinin pəncəyindən möhkəmcə yapışaraq onu xəz və bənövşə qoxusuna qərq elədi. Gənc oğlan ani olaraq düşündü: “Yəqin, Bibliyadakı İosifdən də həmin qadın yalnız pul istəyirmiş”. Pəncəyini onun əlində qoya bilməzdi, hər halda! Neyləsin? Missis Larn guruldadı:

– Sizin tərəfinizdən bu, olduqca lütfkarlıq olardı, əgər bu gün bu işi yoluna qoya bilsəydiniz. – Qadının əli onun sinəsiylə sürüşürdü. – Oy, siz, hər halda, qəbz kitabçasını gətiribsiniz. Necə də sevimlisiniz!

Bob Pillin ümitsizlik içində kitabçanı çıxardı, yazı masasının arxasında əyləşib, cırraraq buxarıya atdığı həmin çəkdən birini də yazdı. Sonra o, alnında isti öpüş hiss elədi, onun başını bir anlığa jaketin xəzinə sıxdılar, qadın qəbz

götürüb dedi: “Çox gözəl!” Ah çəkildiyi eşidildi və o, yenidən qoxulara qərq oldu. Qapıya doğru çəkilərək mızıldandı:

– Yaxşı, yaxşı... Ancaq xahiş edirəm, Fillisə deməyin. Hələlik!

Doqqazdan çıxandan sonra düşündü: “Lənət şeytana! Duruş gətirə bilmədim. Fillis də hər şeyi bilir. Ah, bu it Ventnor!”

Onun sifəti tutqunlaşdı. Dərhal onun yanına gedəcəkdi, və izahat tələb eləyəcəkdi.

3

Gənc dostunun vizit vərəqəsi ona gətirilərkən Ventnor hələ öz kabinetindəydi. Bir anlığa onda bir arzu oyandı ki, burada olmadığını desin, ancaq dərhal da qərara aldı: “Nə fərqi var? Onsuz da, nə vaxtsa görüşməli olacağıq!”

Mister Ventnorun, bəlkə də, cəsərəti çatmırdı, amma əvəzində onun lazım olanda qanun xidmətçilərini fərqləndirən xüsusi özünəinam qabiliyyəti və korazehinliyi var idi, bundan əlavə, o, bircə dəqiqəliyə belə qanunun onun tərəfində olduğunu unutmurdu.

– Buyursun, – dedi.

O, tamamilə nəzakətli olmağı qərara almışdı, halbuki gənc Pillin izahat da tələb eləyə bilərdi. Mister Ventnor qadının qəşəng görkəmini, gözəl dodaqlarını unutmamışdı və hələ də yaxından tanışlığa ümid bəsləyirdi.

Gənc oğlanın əlini sıxanda öz sarı gözləri ilə oğlanın həyəcanlandığını gördü, halbuki həyəcanını xarici sakitliyi və özünəinamla gizləmək istəyirdi. Hərəkətsiz oturan həmsöhbəti qarşısında açıq-aşkar üstünlüyünü nümayiş elətdirən, fırlanan kresloya oturan Ventnor dedi:

– Siz əla görünürsünüz. Sizə nə xidmət eləyə bilərəm?

Bob Pillin müştərilər üçün nəzərdə tutulan möhkəm stulda oturmuşdu, dizlərinin üstündəki şlyapasını əlləşdirirdi.

– Mən indicə missis Larnın yanından gəlirəm.

Ventnor sakitcə ona baxdı.

– A-a! Çox gözəl qadındır, qızı da qəşəngdir!

Qızı bilərəkdən xatırlatdı, belə ki, ilk olaraq özü hücumla keçmək fikrindəydi. Bob Pillin qanının necə qaynadığını hiss elədi.

– Ventnor, qulaq asın, mən istəyirəm, öz hərəkətinizi izah eləyəsiz.

– Nəyi nəzərdə tutursunuz?

– Siz nəyə görə mənə istinad edərək ora getmişdiniz və sair...

Ventnor kreslosunu iki dəfə yırgaladı.

– Mən sizə heç bir hesabat vermək fikrində deyiləm.

Vəziyyətin belə olacağını gözləməyən Bob Pillin susdu, sonra isə qətiyyətlə dilləndi:

– Bu centlmenə yaraşan iş deyil!

Hər kəsin öz illüziyaları var və heç kim də onlardan ayrılmaq istəmir. Ventnorun sarıtəhər sifəti pörtdü, hətta gözü-nün ağına da qan doldu.

– Demək belə? Burnunuzu başqalarının işinə soxmayın.

– Amma bunu birbaşa mən deməliyəm. Siz mənim adı-mın arxasında gizlənirsiniz və mən təəssüflənirəm...

– Mənsə tüpürmək belə istəmirəm! Qulaq asın, görün mən sizə nə deyirəm... – Mister Ventnor irəli əyildi. – Yaxşısı budur, dilinizi dinc saxlayın və məni özümdən çıxarmayın. Mənim xoş xasiyyətim var, amma həyasızlığa dözmərəm.

Bob Pillini yerində saxlayan yeganə şey Ventnorun sözlərinin arxasında nəyin gizlənməsi idi.

– Hələ siz həyasızlıqdan da dəm vurursunuz? – O, şlyapasını sıxaraq özündən çıxdı. – Bütün bu elədiklərinizdən sonra? Bu, bütün sərhədləri aşır.

– Beləmi? Siz bundan da betərini görəcəksiniz.

Həmsöhbətinin müəmmalı ifadələri Bob Pillini yamanca çaşdırırdı.

– Mən onların ünvanını sizə deməmişdim. Biz yalnız qoca Heytorp haqqında danışmışdıq.

Ventnorun bakenbardlarının arasından ilan kimi bir gülüş sürüşüb keçdi. Bob Pillin ayağa sıçradı və qışqırdı:

– Siz canınızı belə asanlıqla qurtara bilməyəcəksiniz! Mən izahat tələb edirəm!

Ventnor kreslonun arxasına söykəndi, gödək ayaqlarını çarpazlaşdırdı və gonbul barmaqlarının uclarını qarnının üstündə birləşdirdi, belə görkəmdə o, özünü xüsusilə inamlı hiss edirdi.

– Tələb edirsiniz?

– Bəli, tələb edirəm! Bunun hansısa bir səbəbi olmalıdır...

Ventnor ona yandan baxdı.

– Bədbəxt xoruz, istəyirsiniz, sizə məsləhət verim? Həm də pulsuz. Əgər sizə yalan deyilməsini istəmirsinizsə, sual verməyin. Daha bir məsləhət, çıxın gedin, yoxsa yenə çaşarsınız!

Xasiyyətinə görə soyuqqanlı olan Bob Pillin güclə bu sözlərin qabağında duruş gətirirdi. O, xırıltılı səslə dedi:

– Əgər siz bir də ora gedib mənim adıma istinad eləməsiniz... Allaha dua eləyin ki, yaşınız mənə imkan vermir... Hesab eləyin ki, biz tanış deyilik. Xudahafiz! – O, qapıya doğru getdi.

Ventnor ayağa sıçradı.

– Əla! – Onun arxasınca ucadan qışqırdı. – Yol açıqdır. Tezliklə işin məğzini öyrənərsən.

Bob Pillin çıxdı, Ventnor isə qıpqırmızı qızarmış və əsəbiləşmiş halda ayaq üstə dayanmışdı, dumanlı halda hiss edirdi ki, nə isə lazım olan sözü demədi. Gənc Pillinin gedişi ilə onun məhəbbət istəkləri də alt-üst olurdu. O, artıq Missis Larnı arzulamırdı, indi kişi və əsl ingilis kimi fırıldaqçuları cəzalandırmaq və laxlayan şəxsi ləyaqət hissini qaytarmaq istəyirdi. “Bu, centlmenə yaraşan iş deyil!” Təkcə nəslinə görə yox, həm də parlament aktlarına uyğun olaraq centlmen

olan onun haqqında belə demək eşidilməmiş həyasızlıq idi! Çarlz Ventnor tənənəli surətdə and içdi ki, təhqirə görə qisas alacaq. Lənət şeytana, bu, onun vəzifəsi idi və bu vəzifəni yerinə yetirəcəkdi!

IV fəsil

1

Silvanes Heytorp təsadüfi hallarda gecə saat birdən tez yatağa girər və saat on birdən tez yataqdan qalxardı.

Tünd-qırmızı xalalda balısa söykənəndə, üzü təzəcə qırılmış Heytorp nə vaxtsa olduğundan daha çox romalıya oxşayırdı, yalnız onun vannada uzandığı dəqiqələr istisna olunmaqla. Qəhvəsini içib qurtarandan sonra, adətən, məktubları və “Morning Post” qəzetini oxuyurdu, çünki həmişə konservatorlar partiyasının üzvü olmuşdu, ancaq qəzet xəbərlərinə yarım penni ödəməyi özü üçün yolverilməz bədxərclik hesab eləyirdi. Məktublar elə də çox olmurdu, adamın yaşı səksəni keçəndə ona xahişçilərdən və kreditçilərdən başqa kim məktub yazardı?

Valentin günü idi. Yataq otağının pəncərəsindən Heytorp parkdakı ağacları görə bilirdi, ağaclardakı quşlar oxuyurdular, ancaq o, quşların nəğməsini eşitmirdi. Təbiət heç vaxt onu maraqlandırmamışdı. Təbiətlə qısa boylu, sağlam kişilər nadir hallarda maraqlanırlar.

Bu səhər iki məktub gəlmişdi, birindən xoş qoxu gəlirdi və elə bu məktubdan da başladı. Zərfin içərisində, yəqin, Milad bayramı münasibətilə təbrik açıqcası var idi, açıqçada əlində ox və kaman tutmuş lüt körpə təsvir olunmuşdu, ağzından isə bu sözlər uçurdu: “Sənin sevgilin olmaq istəyirəm”. Bundan əlavə, zərfdə yaddaşçıçəkli çəhrayı kağızda məktub da var idi. O oxudu:

Inventas vitam
juvat excoluisse
per artes

“Əziz qəyyum! Belə iyrenc açıqca üçün bağışlayın, özüm çıxıb başqasını ala bilmədim, çünki özümü soyuğa vermişəm. Cokdan xahiş elədim alsın, gör bu donuz balası da nə alıb gətirib! Parça, sadəcə, çox gözəl idi! Tezliklə gəlin, mənim yeni paltarına baxın, yoxsa mən özüm gələcəyəm. Mənim üst dodağım soyuqdəymədən dəhşətli dərəcədə şişib, çox təəssüflənirəm ki, bığlarım yoxdur, yoxsa onu örtərdi. Amma yorğan-döşəkdə səhər yeməyi yemək necə də xoşdur! Mister Pillin birisi gün bizi teatra aparacağına söz verib. Buna görə də bir az şən-lənirik! İndi müalicə olunacağam, romla bal içirəm. Hələlik. Sizin Fillis”.

Demək, onun keyidiyindən hiss eləmədiyi barmaqları arasında titrəyən sevgi açıqcası ona göndərilmişdi! Qırx il əvvəl o, sonuncu açıqcasını bu gənc varlığın nənəsindən almışdı. Hə, neyləməli, demək qocalıbsan! Qırx il! Doğrudanmı, həmin adam o idi? Doğrudanmı, o, qırx beşinci ildə yeniyetmə ikən bura gəldi? O illərdə düşüdüklərindən və hiss elədiklərindən heç iz də qalmayıb. Deyirlər, insan bədəni hər yeddi ildən bir dəyişir. Məlum işdir ki, bədənlə birlikdə ağıl da dəyişir. Hər bir halda o, bədəninin sonuncu dəyişikliyinə qədər yaşadı! Mömin isə tələb eləyir ki, o, bu bədəni Bata aparsın və bu zaman onun çay məcməyisi kimi uzun sifəti gərilir. Həkim isə cəfəng qadağalar qoyur: “Olduqca sağlamsınız... sakit yaşayın... bir damcı da spirtli içki olmaz, yoxsa hər hansı bir gecə iflicdən ölə bilərsiniz”. Yox, o, ölən deyildi! Bununla belə, ayıq olmaqdan, ölmək yaxşıydı! İnsanın həyatına tək-cə yemək, şüşə və siqar zinət verəndə həkimlər bir onu bilirlər ki, bunları onun əlindən alsınlar. Yox bir! *Carpe diem*¹. Nə qədər sağsan, həyatdan ləzzət al! İndi bacardığı qədər bu uşaqları təmin eləyəndən sonra öz həyatı özünə məxsusdur və hələ ala biləcəyi ləzzətlərdən məhrum olmaqdan, özündə güc tapıb: “Mən filan-filan işləri görəcəyəm və mən sizə tüpürmək belə istəmirəm!”

¹ Saatını gözlə (*lat.*)

– deyə bilməyəndən sonra qıçlarını uzadıb ölməyi yaxşıydı. Hər şey itirilməmiş öz cəsarətini itirmə, vaxtı gələndə də təmiz vicdanla get!

O, Molliyə iki dəfə zəng elədi, daha Mellerə yox. Xidmətçi qız gəldi və qabağında dayandı, qəşəng qızdı, güllü çitdən önlük taxmışdı, gur, tünd saçları ləçəyinin altından çölə çıxmışdı. Qız dinməzəcə ona baxırdı.

– Hə, ser?

– Sənə baxmaq istəyirdim, vəssalam.

– Oy, mən özümü səliqəyə salmamışam.

– Lazım da deyil. Sevgi açıqcası alıbsan?

– Yox, ser. Həm də onu mənə kim göndərər?

– Sənin bir pərəstişkarın yoxdur?

– Ümumiyyətlə, var. Lakin o, oradadır, bizim kənddə.

– Bəs bu, sənin xoşuna gəlirmi?

Üstündə körpə şəkli olan açıqcanı qıza uzatdı. Xidmətçi qız açıqcanı aldı və hörmətlə baxdı, sonra etinasız halda əlində yoxlayıb dedi:

– Hə, qəşəngdir.

– Onu özün üçün götürmək istəyirsənmi?

– Oy, əgər yalnız sizə lazım deyilsə!

Qoca Heytorp başını yırğaladı və tualet masasını göstərdi.

– Orada bir soveren (suvenir) var. Qəşəng qız üçün kiçik hədiyyədir.

Qız dərindən ah çəkdi.

– Ah, ser, bu, olduqca çoxdur, lap çar hədiyyəsidir.

– Götür.

Qız pulu götürdü və yenidən yaxınlaşdı, əlində pulu və açıqcanı elə sıxmışdı, sanki, dua edirdi. Qoca məmnunluqla ona baxırdı.

– Yaxşı çöhrələri sevirəm və idbar sifətlərə dözə bilirməm! Mellerə denən, mənə vanna hazırlasın.

Qız çıxandan sonra o biri məktubu götürdü, ünvan vəkil əliylə yazılmışdı, zərfi çətinliklə açıb, oxumağa başladı:

“13 fevral 1905 ci il.

Ser!

Mənə bəzi faktlar məlum olmuşdur və Cozef Pillindən gəmilərin alınması ilə əlaqədar olaraq vəziyyəti aydınlaşdırmaq üçün Britaniya Gəmiçilik Şirkəti səhmdarlarının ümumi yığıncağını çağırmağı özümə borc bilirəm. Sizə xəbərdarlıq edirəm, bu yığıncaqda sizin davranışınız haqqında məsələ müzakirə olunacaq.

Sizə sadıq olaraq qalan Çarlz Ventnor.

Silvanes Heytorpa, eksvayra”

Bu məktubu oxuyandan sonra qoca Heytorp bir neçə dəqiqə tərpənmədi. Ventnor, özünü səhmdarların yığıncağında həyasızcasına aparən həmin işlər müdiri idi!

Elə adamlar var ki, pis xəbərlər onları bir anlığa hər cür enerjidən və fikirlərin aydınlığından məhrum eləyir. Başqa adamlar da var ki, əvvəlcə, sadəcə olaraq, bu xəbəri qəbul eləyə bilmirlər. Qoca Heytorpa hər şey elə də tez çatmadı, vəkildən gələn bu təhlükədən daha pisi ola bilməzdi! Amma onun dözümlü adamlara xas olan qoca beyni qızğın surətdə hər şeyi bütün aydınlığı ilə ölçüb-biçirdi. Əslində, bu tipə nə məlumdur? O məhz nə eləyə bilər? Bir şey məlumdur, əgər hətta o, hər şeyi bilirdisə də, hədiyyə sənədini ləğv etmək onun işi deyildi. Uşaqlar haqqında narahat olmağa dəyməzdi. Qoca başa düşürdü ki, yalnız onun vəziyyəti karta qoyulub. Amma düzünü desək, bu da kifayət deyildi, yarım əsr hamıya tanış olan ad, vəziyyət, müstəqillik, bəlkə, bundan da artıq nə isə. Onun yaşında və zəifliyində olan birisini üzv olduğu şirkətdən atmaq üçün elə də çox şey tələb olunmur. Axı bu tipə nə məlumdur? Neyləyəcəkdi? Onu hərəkətə keçməyə sövq etmək lazımdır. Qoy dəridən-qabıqdan çıxsın! Ya onunla danışıqlara getməyi sınısın? Ventnor nəyin xatirinə çalışır? Onun cəmisi on səhmi var! Gəmilərin alınmasından ötrü belə həngəmə qoparmağa dəyərdimi, həm də şirkət üçün bu, birinci dərəcəli saziş idi. Bəli! Onun vicdanı təmizdir. O, öz şirkətini

satmamışdı, əksinə, dörd yaxşı vəziyyətdə olan gəmini ucuz qiymətə almaqla ona əla xidmət göstərmişdi, həm də güclü müqavimətdən sonra. Şirkətə daha böyük xidmət göstərə bilməsi, gəmiləri cəmisi əlli dörd minə ala bilməsi isə onu zərrəcə də utandırmırdı. Altı min daha lazımlı yerə gedəcəkdi, o özü isə bu zaman cibinə bircə quruş da qoymamışdı! Axı bu vəkilin nə məqsədi var idi? Ədavət? Ona oxşayırdı. O acıqlıydı, çünki varlana bilmirdi və indi ona meydan oxuyurdu. Hə! Əgər bu beləydisə, onda hələ də vəziyyətdən çıxmaq olardı. Gözləri təsadüfən yaddaşçıçəkli çəhrayı kağıza sataşdı. Görünür, həyatdan ona qalan yalnız bu idi, məktub isə o biri əlindəydi... Aman Allah, o alçala bilərdimi? Dərindən, qırıq-qırıq ah çəkərək fikirləşdi: “Yox, bu tipə təslim olmaram!”

– Ser, vanna hazırdır.

Hər iki məktubu səliqə ilə xalatinın cibinə qoydu və dedi:

– Mənə ayağa qalxmağa kömək edin və mister Farniyə zəng eləyin, qoy mənim yanına gəlsin.

Bir saatdan sonra katib gələndə onun sədri buxarının yanında oturmuşdu, diqqətlə şirkətin kağızlarına baxırdı. Katib onu görsünlər deyə gözləyir və zəif, koppuş əldə kağızların necə titrəməsinə baxırdı. Birdən onda onun xasiyyətində olan adamlara nadir hallarda gələn filosofluq əhvali-ruhiyyəsi yarandı. Kimsə deyib ki, insan, ehtirasları ona qalib gəlməyəndə, heç nəyə ümidi gəlməyəndə və nədən ötrü yaşadığını bilməyəndə xoşbəxt olur. Kiməsə buna müvəffəq olmaq nəsis olmuşdumu? Məsələn, qoca sədrin hələ də öz istəyinə nail olmaq ehtirası qalmışdı, indiyə kimi öz nüfuzunu qoruya bilmişdi və onun üstündə həddən artıq əsirdi. Katib dedi:

– Sabahınız xeyir, ser. Ümid eləyirəm, bu şərq küləyi sizə bir xətər yetirməyib? Gəmilərin alınması ilə bağlı hər şey qurtardı.

– Bu, şirkətin nə vaxtsa elədiyi işlərin ən yaxşısıdır. Siz soyadı Ventnor olan səhmdar haqqında eşidibsinizmi? Elə düşünürəm, siz onu tanıyırsınız.

Inventas vitam
iuvat excoluisse
per artes

– Yox, ser. Tanımıram.

– Yaxşı! Bəlkə, siz elə məktub alacaqsınız ki, gözünüzü açacaq? Utanmaz əclaf! Mən diktə eləyirəm. Yazın.

“14 fevral 1905-ci il.

Çarlz Ventnora, eksvayra

Ser, dünənki tarixdə yazdığınız, məzmunu mənə aydın olmayan məktubu aldım. Mənim işlər müdirlərim lazımı tədbirlər görmək haqqında göstərişlər alacaqlar”.

“Tfu! Bütün bunlar nə deməkdir?” – katib düşündü.

– “Sizin həqiqi...” Verin qol çəkim.

Kağızda titrək hərflərlə: “Silvanes Heytorp” yazdı.

– Gedəndə bu məktubu yola salarsınız.

– Ser, başqa sözünüz də var?

– Yox, amma bu tip haqqında bir şey öyrənə bilsəniz, mənə deyın.

Katib çıxandan sonra qoca düşündü: “Belə! Bu əclaf hələ yığıncaq çağırmaıyb. Əgər ona pul lazımdısa, o, cəld bura qaçacaq, alçaq şantajçı!”

– Ser, mister Pillin gəlib. Səhər yeməyini gözləyəcəksiniz, ya qonaq otağında süfrə açım?

– Açın.

Bu canlı ölünü görəndə qoca Heytorpun həтта ona yazığı da gəldi. Conun əhvalı onsuz da xarabdır, bu xəbərlər isə onun axırına çıxardı. Co Pillin baxışları ilə yoxladı görsün, hər iki qapı bağlıdırımı?

– Silvanes, özünü necə hiss edirsən? Mən – dəhşətli.

– O, yaxına gəldi və pıçıldadı: – Niyə məni bu hədiyyə sənə-dini yazmağa məcbur elədin? Mən, görünür, aqlımı itirib-mişəm. Hansısa Ventnor mənim yanına gəlmişdi. O, mənim xoşuma gəlmədi. Missis Larnı tanıyıb-tanmadığımı soruşurdu.

– Hə! Hə, nə olsun?

– Mən nə deyə bilərdim? Mən axı, doğrudan da, onu tanımıram. Axı o, niyə maraqlanırdı?

– Nə isə hiss edib.

Qoca Heytorp əzilmiş məktubu ona uzatdı. Məktubu oxuyan Co Pillin buxarının yanındakı kresloya çökdü.

– Co, özünü ələ al. Onlar sənə toxunmayacaqlar və sazişi poza, hədiyyə sənədini ləğv eləyə bilməzlər. Onlar yalnız mənim üstümə düşə bilərlər, vəssalam.

Co Pillinin dodaqları titrədi:

– Sən heç nə olmayıbmiş kimi necə belə sakit otura bilərsən? Sən əminsən ki, mənə toxunmayacaqlar?

Qoca Heytorp qaşqabaqlı halda təsdiq elədi.

– Onlar akta istinad edəcəklər, akt isə hələlik qüvvəyə minməyib. Onlar məni etibardan sui-istifadə elədiyim üçün günahlandıra bilərlər. Amma mən onları barmağıma dolayaçağam. Burnunu sallama, çıx get xaricə.

– Hə, hə, əlbəttə. Mən özümü çox pis hiss edirəm. Sabah getməyi düşünürəm. Amma başımın üzərində asılan bu işlə neyləyəcəyimi bilmirəm. Ən pisi də mənim oğlum o qadınla tanışdır. O, Ventnoru da tanıyır. Mənsə Boba həqiqəti deməyə ürək eləmirəm. Silvanes, sən nə haqqında düşünürsən? Sən özünə oxşamırsan.

Qoca Heytorp, sanki, yuxudan ayıldı.

– Yemək istəyirəm, – o dedi. – Qal, birlikdə yemək yeyək.

– Yemək yeyək! Mənim boğazımdan tikə keçməz. Silvanes, sən neyləmək istəyirsən?

– Əclafı aldadacağam.

– Əgər bacarmasan?

– Onda onu satın alaram. Axı o da mənim kreditçimdir.

Co Pillin yenidən ona baxdı.

– Sən həmişə belə enerjili və qorxmaz olubsan, – o qüssəylə dedi. – De görüm, sən heç gecə saat ikiylə dördün arasında oyanmısan? Mən oyanıram, bütün ətrafım da qapqara olur.

– Mənim balam, sən gecə nəşə tünd bir şey iç.

– İçə bilsəydim... Bəzən özümə də içməməyim iyrənc görünür. Amma mən spirtli içkiyə dözə bilmirəm. Deyirlər, həkimin sənə içməyi qadağan eləyib?

Inventas vitam
iuvat excoluisse
per artes

– Əlbəttə. Ona görə də içirəm.

Buxarının alovuna fikirli halda baxan Co Pillin dedi:

– Bu yığıncaq... sən necə düşünürsən, olacaqmı? Doğrudanmı, bu adam, həqiqətən də, hər şeyi bilir? Əgər mənim adım qəzetlərə düşərsə...

Gözləri köhnə dostunun dərindən işıldayan balaca gözlərinə sataşanda Co susdu.

– Demək, sən mənə sabah getməyi məsləhət görürsən? Qoca Heytorp başıyla təsdiq elədi.

– Ser, səhər yeməyi verildi.

Co Pillin möhkəm diksindi və ayağa qalxdı.

– Hə, görüşənədək, Silvanes, əlvida! Çətin ki, yaya kimi qayıdam, ümumiyyətlə, əgər qayıdaramsa. – O, səsinə aşağı saldı. – Mən sənə ümid eləyirəm. Sən onları qoymayacaqsan, eləmi?

Qoca Heytorp əlini qaldırdı və Co Pillin bu şişkin, titrəyən ovuca özünün uzun, solğun barmaqlarını qoydu.

– Sənin cəsarətin məndə olsaydı, – o, məyus halda dedi. – Sağlıqla qal, Silvanes. – Dönərək otaqdan çıxdı.

Qoca Heytorp isə düşünürdü: “Yazığın əsəbləri zəifdir! Elə birinci zərbədən tikə-tikə olub səpələnir!” Səhər yeməyi vaxtı da həmişə olduğundan da çox yedi.

2

Ventnor idarəyə gəlib məktubları araşdırarkən güman elədiyi kimi “bu qoca tülüngü”dən gələn məktubu gördü. Məktubun məzmunundan Ventnora aydın oldu ki, istəyinə nail olması üçün qətiyyətli hərəkət eləməlidir. Xoşbəxtlikdən o, bu hesaba öz şəxsi ləyaqətinin qayğısına qalmaqatmırdı, sadəcə, axmaq vəziyyətdə qalmaq istəmirdi. Sualın qoyuluşu beləydi: ona nə əzizdir, pul, ya da... həqiqət? Əgər həqiqəti seçəcəkdisə, onda təcili olaraq yığıncaq çağırılmalı və orada məlumat verməliydi ki, mister Pillin gəmiləri altmış min

funta satarkən, hətta tanış olmadığı qadının adına altı min funt dəyərində hədiyyə sənədi də verib. Bu qadın, yeri gəlmişkən, yığıncaqda onun idarə heyətində qalib-qalmayacağıının bu sazişdən asılı olduğunu deyən idarə heyəti sədrinin ya qızıdır, ya da Allah bilir, nəyidir. Biz yalnız bunu eləməliyik, sədrdən tələb eləməliyik ki, qoy o, bizim üçün bu şübhəli təsədüfü aydınlaşdırsın. Qocanın izahatının ona heç bir köməyi dəyməyəcəyinə əmin olan Ventnor bu qoca müqəvvanın tezliklə öləcəyinə və qoca Pillinin, onun gələcəyi çoxlu şeylər vəd eləyən oğlunun etibarının həmişəlik məhv olacağına da şübhə eləməirdi. Amma digər tərəfdən də, üç yüz funt çox puldur və əgər qoca Heytorp ona: “Səs-küy nəyə lazımdır? Alın, bu da mənim borcum!” – deyərdisə, həyat təcrübəsinin müdrikləşdirdiyi iş adamı ədalət hissənə yol verməzdi (baxmayaraq ki ədalətli hərəkət eləməyi çox istəyirdi). Amma hər şeyi düşünəndə, bu qərarı son nəticədə yenə də ədalətli idi, axı qoca çoxdandır öz borcunu ödəmirdi. Bu vəziyyətdə həlledici rol “mənim işlər müdirlərim göstəriş alacaqlar” sözləri oynadı. Çünki Ventnor başqa işlər müdirlərini sevmirdi və böhtan haqqında qanunla tanış idi, gözləmədiyi halda iş alınmazdısa, o – Çarlz Ventnor gülünc vəziyyətə düşərdi və buna həm məşğuliyyətinə görə, həm də xasiyyətinə görə dözə bilməzdi. Bununla belə, gərgin düşüncələrdən sonra o, Heytorpa belə, cavab verdi:

“15 fevral 1905 ci il.

Ser, mən sizin məktubunuzu aldım. Elə zənn eləyirəm, bu istiqamətdə sonrakı addımları atmamışdan əvvəl, nəzərdə tutduğum vəziyyəti özünüzdün şəxsən mənə izah eləməniliz daha doğru olar. İcazə verin, sabah saat beşdə evinizə təşrif buyurum.

Sizə sadıq olan

Çarlz Ventnor.

Silvanes Heytorpa, eskvayra”

Məktubu yola saldı və hərçənd dolayı da olsa, yığdığı ifşaedici dəlillərdən nəticə çıxarıb, təyin olunan saati tərəddüd eləmədən gözləməyə başladı, çünki onun təbiətində ingilis özünəinamının çatışmazlığı yox idi. Lakin həmin gün olduqca diqqətli geyindi, ağ və mavi zolaqları olan jileti geydi, sarıtəhər bakenbardlarına və parlaq mavi gözlərinə düşən açıq-sarı rəngli qalstukunu taxdı. Möhkəmcə səhər yeməyi yedi, daha çox tünd olan pendir yeyib, üstündən bir fincan xüsusi çiylək şirəsi içdi. Qocaya gəlişinin özlüyündə mərhəmətdən doğduğunu göstərmək üçün bilərəkdən gecikdi. Hollda sünbülçiyəklər tünd qoxu saçdı və çiçəkləri çox sevdiyindən ixtiyarsız halda missis Larnı xatırlayaraq gözəl buketin üzərinə əyildi. Heyif ki, bu həyatda qəşəng qadınlardan və bir çox şeylərdən ayrılmaq lazım gəlir! Çox heyif! Bu fikir eyni zamanda da onu qəzəbləndirdi və “bu iflic olmuşdan, qoca fırlıdaqçı”dan heç bir çəfəngiyat eşitmək fikrinə düşmədən xidmətçinin arxasınca getdi.

Ventnor qara atlas masa üstlüyünün üzərinə qoyulmuş narıncı abajurlu elektrik lampasının və buxarının alovunun gur işıqlandırdığı otağa daxil oldu. Divarlardakı rəsmlər tutqun halda işıldayırdı, qədim mis şamdanın şamları yox idi, ağır pərdələr tutqun qırmızı rəngdəydi və Ventnor palıd qozası qəhvəsinin, kofenin, siqarın və qoca bədənin qarışıq qoxularını hiss elədi.

Otağın o başında, buxarının yanında işıqsaçan ləkə gördü, alov qoca Heytorpun gur ağ saçlarını işıqlandırır.

– Ser, mister Ventnor.

İşıldayan ləkə tərpendi. Səs eşidildi: “Oturun”.

Mister Ventnor buxarının o biri tərəfindəki kresloda oturdu və nədənsə yuxuladığını hiss edib özünü çimdiklədi. Ayıq olmaq lazımdır!

Qoca öz adi batıq səsiylə danışdı və Ventnor kifayət qədər əsəbiləşmiş halda onun sözünü kəsdi:

– Bağışlayın, ser, heç nə ayırd eləyə bilmirəm.

Qoca Heytorpun səsi gözlənilməz sərtliklə eşidildi:

– Sizin məktubunuz mənim üçün çin tərifnaməsi kimi bir şeydir.

– Bəs belə! Eybi yox, biz onu tezliklə ingilis dilinə çevirərik.

– Nə qədər tez olsa, bir o qədər yaxşıdır.

Ventnor bir anlığa qərarlı qaldı. Kartını açsınmı? Risk eləmək onun adəti deyildi. Amma oyun şahidsiz gedirdi, hər an kartını geri götürə biləcəyini bildiyindən sözünü deməyi qərara aldı.

– Bax belə, mister Heytorp, qısaca desək, məsələ belədir. Bizim dostumuz mister Pillin gəmilərinin alınması üçün sizə on faiz komisyon haqqı verib. Bəli, bəli, mən bilirəm! O, pulu birbaşa sizin adınıza yox, sizin qohumunuz missis Larn və onun uşaqlarının adına keçirib. Bunun şirkətin etibarından sui-istifadə eləmək olduğu sizə məlumdurmu?

Qocanın “bu cəfəngiyatı haradan eşib çıxarıbsınız?” sözləri vəkilə ayağa sıçramağa məcbur etdi.

– Mister Heytorp, iş belə getməz. Mənim şahidlərim var, mister Pillin, missis Larn və mister Skriven.

– Siz bura niyə gəlibsiniz, mənə şantaj eləməyə?

Ventnor jiletini səliqəyə saldı, qüruruna toxunulduğundan onun sifəti qıpqırmızı olmuşdu.

– Ah, demək, siz beləymişsiniz? – o dedi. – Elə hesab eləyirdiniz, hamını aldada bilərsiniz, bu, necə ağılnıza gəldi? Hə, çox səhv edirsiniz. Ədəbli olun! Öz vəziyyətinizi nəzərə almağı sizə məsləhət görərdim, yoxsa mən sizi bir tikəyə möhtac edərdəm. Həm də mən sizin hərəkətinizin cinayət olmadığına əmin deyiləm.

– Cəfəngiyatdır!

Çarlz Ventnor qəzəbindən susdu, sonra isə sözləri püs-kürdü:

– Qətiyyənlə cəfəngiyat deyil! Siz mənə üç yüz funt borclusunuz, uzun illərdir borclusunuz və siz həyasızcasına mənəmlə

bu tonda danışırınsız! Mən heç vaxt boş yerə öyünməyəm. Düşündüyümü deyərəm. Qulaq asın. Ya dərhal mənim borcumu verin, ya da mən yığıncağı çağıracağam və onlar hər şeyi öyrənəcəklər. Onda görərsiniz nələr olacaq. Elə yerində olur sizin kimi prinsipsiz, vicdansız... – tənğnəfəs olduğundan sözlərini axıra kimi deyə bilmədi.

Qəzəbləndiyindən qocanın sifətinin necə dəyişdiyini hiss eləmədi. Çənəsinin tükləri biz-biz durmuşdu, yanaqlarından ta saçlarının dibinə kimi pörtmüşdü. Ayağa qalxmaq üçün kreslonun yanlarından yapışmışdı, şişmiş əlləri titrəyirdi, ağzının küncündə azacıq tüpürcək görünürdü və sözləri elə səsləndi ki, sanki, onun dişləri çaqıldayırdı.

– Demək... demək... siz... siz... məni hədələyirsiniz!

Danışığın artıq pozulduğunu gören Ventnor rəqibinə sərt halda nəzər yetirdi. O, taqətsiz, qəzəblənmiş, pörtmüş sifəti olan qocanı gördü, qoca divara sıxılmışdı, onu həmişə bəxti gətirən adama xas olan həyəcan çulğamışdı. Yazıq qoca hinduşka, tərifli müqəvval!

– Elə qızıışmayın, yoxsa halınız pis olar. Bu yaşda, bu səhhətinizlə özünüzü təmkinli aparmalısınız. İndisə ya mənim şərtimlə razılaşın, ya da özünüz bilirsiniz, nə olacaq. Məni heç nə ilə qorxuda bilməzsınız. – Qəzəbindən qocanın nitqini itirdiyini görüb davam elədi. – Mən sizin nə qərara gələcəyinizə tüpürmək belə istəmirəm, mən sizə kimin vəziyyətinin ağası olduğunu göstərmək istəyirəm. Əgər siz qocalıq ağılsızlığınızla hələ də komanda verə biləcəyinizi təsəvvür eləyirsinizsə, yaxşı, görərik, kim qalib gələcək. Hə, siz neyləmək niyyətindəsiniz?

Qoca tamam öz kreslosuna yayılmışdı, onun yalnız tünd-mavi gözləri canlı görünürdü. Sonra o, əlini qaldırdı və Ventnor onun məftildən asılan elektrik zənginin düyməsini basmağa cəhd elədiyini gördü. “Mən ona göstərərəm!” – o fikirləşdi və yaxınlaşıb zəngi kənara elə çəkdi ki, qocanın əli zəngə çatmasın.

Bununla da məhv edilən qoca gözlərini boşluğa dikərək hərəkətsiz halda oturdu. “Şantaj” sözü yenidən Ventnorun qulaqlarında səsləndi. Bir ayağı qəbirdə, ya da müttəhimlər kürsüsündə, bir ayağı isə iflasın kənarında olan bu qoca əclaf, fırıldaqçı kimi həyasız, dəhşətli dərəcədə həyasız olan birisini təsəvvür eləmək belə çətindir!

– Hə, – o dedi, – öyrənmək heç vaxt gec deyil, bu dəfə sizin qismətinizə dişinizlə əzə bilməyəcəyiniz qoz düşüb. Doğrudurmu? Yaxşısı budur, qışqırasınız: “*Peccavi*”¹.

Sonra öz vəziyyətinin mənəvi üstünlüyünü dərk etməsi rəqibinin tamamilə məğlub olması onda yüngülcə vicdan əzabı oyatdı, matəm sükutu çökmüş otaqda türk xalçasının üzərində gəzişərək öz düşüncələrini qaydaya saldı.

– Siz qocasınız və mən sizə qarşı amansız olmaq istəmirəm. Sadəcə, mən sizə artıq ikili oyun oynamağa qadir olmadığınızı göstərmək niyyətindəyəm, sanki, siz hələ də hər şeyə qadirsiniz. Olduqca çox illər ərzində siz istəyinizə nail olub-sunuz. İndisə ola bilməyəcəksiniz, qurtardı, aydındırmı? – Qoca kreslodə qabağa əyiləndə Ventnor əlavə elədi: – hə, hə, yenə də qudurmayın, sakit olun. Xəbərdarlıq edirəm, bu, sizin sonuncu şansınızdır. Mənim sözüüm qətidir. Nə deyirəmsə, eləyirəm.

Gözlənilmədən qoca inanılmaz cəhd eləyərək əlini zəngə qədər uzada bildi. Ventnor zəng səsini eşidib sərt tərzdə dedi:

– Yadda saxlayın, sizin nə qərar qəbul edəcəyinizin mənim üçün heç bir fərqi yoxdur. Necə istəyirsiniz, elə də eləyin! Hə!

Qapı cırıldadı və Heytorp xırıltılı səslə əmr elədi:

– Bu iti bayıra tullayın və bura qaydın!

Ventnor onu yumruğuyla hədələməmək üçün özündə səbir tapa bildi:

– Çox gözəl, mister Heytorp! Çox yaxşı! – deyərək donquldanaraq ləyaqətlə qapıya doğru getdi. Onu qayğıkeşliklə yola salan xidmətçi yenidən qəzəbini coşdurdu. İt! Ona it demişdilər!

¹ Günaha batmışam. (*lat.*)

3

Mister Ventnoru yola salandan sonra xidmətçi Meller yenidən sahibinin yanına qayıtdı. Sahibinin sifəti qəribə hala düşmüşdü, sonradan onun xidmətçilərə dediyi kimi, “tamam ləkələrlə örtülmüşdü”. Elə görünürdü ki, başına axan qan onun mərmər kimi ağ alnını həmişəlik ləkələrlə örtmüşdü. Qəfildən xidmətçi onun səsinə eşitdi:

– Şam cövhərli vanna hazırlayın.

Qoca suyun içinə uzananda xidmətçi soruşdu:

– Ser, yanınıza nə vaxt gəlim?

– İyirmi dəqiqədən sonra.

– Oldu, ser.

Qoca Heytorp qəhvəyi, tüstülənən, ətirli mayenin içinə uzanıb xırıltıyla köks ötürdü. Bu kinli küçüklə dalaşanda həddən artıq hirsələnib özünü əldən salmışdı. Hə, indi onun mahnısı oxunub. Əgər ki... əgər fırldaqçının boynunun kökündən yapışıb çölə vıyıldada bilsəydi! O günə kimi yaşayasan ki, səninlə belə danışalar, sənsə əlini, ayağını tərpedə, bir söz deyə bilməyəsən, yox, bundansa ölmək yaxşıydı! Hə, ölmək yaxşıydı! Onun qoca, şişkin bədənində hələ də küt, sərhədsiz həyəcan qaynayırdı, tutqun suda onun bədəni gümüşü-qəhvəyi rəngdə görünürdü və o, xışıldayan ciyərlərinə dərindən hava çəkir, sanki, mənəvi təskinlik axtarırdı. Belə heyvana məğlub olasan! Bu gədəya, süründürməçiyə imkan verəsən, səni yerə yıxa və təpikləyə! Belə yüksək adı çirkaba bulaşdırmaq! Onu dilənçiyə döndərmək, dillərdə dastan eləmək bu tipin imkanı daxilindəydi! İnanmaq çətindi! Lakin bu beləydi. Sabah o, öz çirkin işinə başlayacaqdı, bəlkə də, elə bu gün. Onun ağacı gurultu ilə aşmışdı! Səksən il, səksən şanlı il! O illərin heç biri üçün təəssüflənmirdi, ümumiyyətlə, o heç nədən ötrü təəssüflənmirdi və həyatında elədiyi işlərin ən yaxşısından ötrü: şirkətin etibarından sui-istifadə eləyərək,

öz nəvələrini təmin etməsindən ötrü isə heç təəssüflənmirdi. Bu tip isə, sandıq tulası! Sən bir işə bax, bu mənfur köpək zəngi onun əlindən aldı! Bu tipə qismət olmuşdu Silvanes Heytorpun hesabına “ödənilmişdir” ştampını vurmaq, onsuz da, qəbirdən bir addımlıqda olan onu həyatdan silmək! Onun tutqun suyun üzərinə qalxan əli təzədən qarnının üstünə düşdü, iki-üç köpük yuxarı qalxdı. Amma o, əbəs yerə belə tələsir, əbəs yerə! Sürüşüb yıxılmağı, ya da başını suyun altına salmağı kifayətdir ki, deyəsən: əlvida mister Ventnorun qələbəsi! Ölüləri şirkətin idarə heyətindən qovmurlar. Ölülər dilənçi ola bilməzlər, onlar müstəqilliklərini itirə bilməzlər.

Qoca Heytorp gülümsədi və ağ saqqalı islanana kimi vannanın suyunu şappıdatdı. Şam cövhəri necə də yaxşı qoxuyurdu! O, bu qoxunu ciyərlərinə çəkirdi. Yaxşı yaşadı, əla! Hər an mister Ventnorun burnunu ova biləcəyi, əclafa qalib gələ biləcəyi fikri ona xoş rahatlıq hissləri bəxş edirdi. Hətta qanı da, sanki, damarları ilə bir qaydada axırdı. Gözləri yumuldu. Axirət həyatı... hə, bu barədə o möminəbənzər adamlar danışirlar. Cəfəngiyatdır! Siz yuxuya gedirsiniz və yuxu görmədən uzun müddət yatırsınız. Nahardan sonra mürgüləyən kimi... Nahar! O, dilini yuxarı qaldırdı. Hə, o, məmnuniyyətlə nahar eləyər! Bu köpək onu diz çökdürə bilməyəcək! Hər halda, həyatındakı ən yaxşı nahar onun Cek Herring, Çayçester, Tornuorfi, Nik Treffi və Colion Forsayt üçün Polun yanında təşkil elədiyi nahar olub. Aman Allahım! Bu ya 60-cı ildə olub, ya da 65-ci ildə? Məhz bu nahardan əvvəl, Liverpula köçməmişdən on il əvvəl o Elis Larna vurulmuşdu. Bax bu, nahar idi! Altı nəfərlik nahar ona iyirmi dörd funta başa gəlmişdi və bu zaman Forsayt, demək olar ki, heç nə içməmişdi. Yalnız Nik Treffi və o, hər biri üç adamın əvəzinə içə bilirdilər! Onlar hamısı ölmüşdülər! Hamısı bir nəfər kimi. Qəfildən o fikirləşdi: “Mənim yaxşı nüfuzum var, indiyə qədər heç vaxt mənə badalaq gəlib yıxa bilməyiblər!”

Inventas vitam
juvat excoluisse
per artes

Buxar divarının arxasından səs eşidildi:

– Ser, iyirmi dəqiqə keçdi.

– Yaxşı, çıxıram. Axşam kostyumumu verin!

Kostyumu və köynəyi çıxaran Meller düşünürdü: “Bəzənib-düzənmək qocanın nəyinə lazımdır? Yorğan-döşəyə uzanıb, orada da nahar eləyə bilər. Əgər insan özünü uşaq kimi hiss eləməyə başladsa, onun yeri beşikdir...”

Bir saatdan sonra qoca Heytorp yenə də Ventnorla aralarında döyüş gedən otaqdaydı. Masanın üstündə artıq nahar süfrəsi açılmışdı və o, diqqətlə hər şeyə baxırdı. Pərdələr yuxarı qaldırılmışdı, otağa təmiz hava dolurdu, pəncərədən ağacların və bənövşəyi rəngli göyün cizgiləri görünürdü. Sakit, rütubətli gecə xoş qoxu saçdı. Vannadan sonra qoca qızıışmışdı, təpədən dırnağa kimi təzə paltarda özünü yaxşı hiss edirdi. Lap çoxdan ürəyi istəyən kimi nahar eləməmişdi! Yaxşı olardı ki, masada sənin qarşında qadın otura, amma təkcə bu mömin yox, Allah, özün saxla! O, bir daha qadın çiyinlərinə işığın necə düşməsinə baxmaq, işıldayan gözləri görmək istərdi! Tısbığa yerışı ilə buxarıya yaxınlaşdı. Burada lap təzəlikcə ev sahibi kimi lovğa-lovğa belini alova çevirərək oturmuşdu, qoy bu həyasız lənətə gəlsin! Birdən gözləri qarşısında üç katibi canlandı, xüsusilə də gənc Farni, əgər onlar bu quldurun onun boğazından yapışıb yerə atdığına görsəydilər, nə deyərdilər! Bəs direktorlar?! Qoca Heytorp! Qüdrətlilərə yıxmaq necə də asanmış! Təntənə içində olan bu köpək!

Xidmətçi otağa keçdi, pəncərəni bağlayıb, pərdələri endirdi. Elə bu da! Axı gün gələcək, o artıq bunun haqqını verə bilməyəcək, özündə “artıq sizin xidmətlərinizdən istifadə olunmayacaq” deməyə güc tapmayacaq. Həmin gün o, bütün gücüylə onu o biri dünyaya yola salmağa çalışan həkimin də haqqını ödəyə bilməyəcək! Hər şey əldən çıxdı, hakimiyyət, pul, müstəqillik! Onu geyindirir və soyundururlar, xəyallarına necə gəlirsə, uşaq kimi kaşa yedizdirirlər və

yalnız bir şey istəyirlər, o, əzilmiş və rüsvay edilmiş halda yoldan çəkilsin! Qocaların yaşamaq hüququ var, əgər onların pulları varsa! Yemək, içmək, hərəkət eləmək, nəfəs almaq hüquqları var! Pulu olmayanda mömin yubatmadan ona bu barədə məlumat verəcək. Hər şeyi ona məlumat verəcək, əks halda, yalnız yazıqları gəldiyinə görə susacaqlar. Allaha şükürlər olsun ki, əvvəllər heç vaxt ona yazıqları gəlmirdi!

– Bir şüşə “Perye Jue” gətirin, – o dedi. – Yeməyə nə var?

– Ser, jermen şorbası, balıq xörəyi, şirin ət, kotlet, pirojna.

– Qoy əlavə də *hors-d'oeuvre*¹ gətirsinlər və nə isə tünd çərəz də hazırlayın.

– Oldu, ser.

Xidmətçi çıxandan sonra o düşünürdü: “İstridyə də yeyərdim, təəssüf ki, gec xatırladım!” Yazı masasına yaxınlaşıb, əli ilə yoxlayaraq yuxarıdakı yeşiyi çəkdi. Orada elə də çox şey yox idi, cəmi bir neçə vərəq kağız var idi, onun şirkətinin iş kağızları və borclarının siyahıları. Hətta vəsiyyətkə qəbz da yox idi, heç yazmayacaqdı da, onsuz da, vəsiyyətkə eləməyə heç nəyi yox idi! Məktubları saxlamırdı. Yarım düjin hesablar, bir neçə resept və yaddaşçıçəkli çəhrayı kağız. Vəssalam. Qoca ağac yazda yarpaq açmayacaqdı və onun kökləri quruyacaq, sonra isə külək onu aşıracaqdı. Həyat tədricən qocaları tərək eləyir və onlar qaranlıqda qalırlar. Çəhrayı kağıza baxıb düşündü: “Mən əbəs yerə Elislə evlənmədim, ondan yaxşı sevgili tapmaq olmazdı!” O, yeşiyi yerinə qaytardı, amma hələ də otaqda boş-boşuna gəzişirdi, adətinin əksinə olaraq oturmaq istəmirdi. Bu it onun boğazını gəmirənə qədər yerində qaxılıb oturmali olduğu saatın dörddebiri qədər vaxtı xatırlamağı ona mane olurdu. Rəsmlərdən birinin qabağında dayandı. Balakla-va uğrunda döyüşdə yaralı rus əsgərini öz atının belinə yıxan və əsir götürən Qrey Skottun kavaleri təsvir olunmuş bu şəkil öz tutqun rəngləri ilə işıldayırdı. Şəkli 59-cu ildə almışdı. Bu şəkil onun çox köhnə dostuydu! Onun hələ Olbenidəki subay-

¹ Əlavə yemək (*fr.*)

Inventas vitam
juvat excoluisse
per artes

lıq otağının divarından asılmışdı və o vaxtdan da bu şəkildən ayrılmamışdı. O olmayanda bu şəkil kimə çatacaqdı? Axı mömin, yəqin, onu atacaq, yerinə isə “Xaçda çarmıxa çəkilmə” şəklini asacaqdı, ya da dəbdə olan başqa bir yüksək sənət əsərini. Əgər bu, onun ağına gələrsə, bunu elə indi də eləyə bilərdi. Şəkil ki ona məxsusdur, o cümlədən bu otaqda olan hər bir şey, ta onun şampan içdiyi qədəhə qədər. Bütün bunlar ona on beş il əvvəl, o, özünün çox böyük oyununu uduzandan sonra bağışlanmışdı. Bu oyun onu yəhərdən salmış, gətirib özünü tərifiylən bu köpəyin pəncəsinə salmışdı! “Səhəng su gətirməyə alışdı...” Ələ keçdi!.. Sürətlə çıxan tıxacın səsi onu xəyaldan ayırdı. Masanın arxasına keçib pəncərənin qabağındakı yerini tutdu və nahar eləməyə başladı. Bu da uğur! Hər halda, istridyələri gətiriblər!

– Mən qoyma dişlərimi unutmuşam, – o dedi.

Xidmətçi dişlərini gətirənə kimi o, bir-birinin dalınca istridyələri udurdu, bu zaman onların üzərinə vasvasılıqla qırmızı istiot səpir, limon suyu və çili sirkəsi töküdü. Dadlıydı! Doğrudur, o gözəl illərdə Pikşada yediyi istridyələrin dadını verməzdi, amma bunlar da elə də pis deyildi! Qabağındakı göy boşqabı görüb dedi:

– İstridyələrdən ötrü aşpaza təşəkkürümü bildirin. Mənim üçün şampan süzün. – Sonra isə boşalıb-laxlayan qoyma dişlərini götürdü. Allaha şükürlər olsun ki, heç olmasa, dişlərini başqasının köməyi olmadan yerinə taxa bilirdi! Köpüklü qızılı şırnaq tədricən onun qədəhini ağzına kimi doldurdu. Qədəhi ağappaq tüklərinə görə xüsusilə qırmızı görünən dodaqlarına apardı, içib masanın üstünə qoydu. Qədəh boş idi. Əsl ab-həyatdı! Qaydasında soyudulmuşdu!

– Ser, mən onu sonuncu dəqiqəyə qədər buzda saxladım.

– Çox gözəl. Belə qoxuyan hansı çiçəklərdir?

– Ser, bufetin üstündəki sünbülçiçəkləridir. Gündüz missis Larn göndərib.

– Masanın üstünə qoyun. Qızım haradadır?

- O artıq nahar eləyib. Deyəsən, bala hazırlaşır.
- Bala!
- Ser, xeyriyyəçilik balına!
- Hm! Mənim üçün şorbama bir az da köhnə şərabdan süzün.

– Oldu, ser. Şüşənin ağzını açmaq lazımdır.

– Yaxşı, gedin.

Xidmətçi zirzəmiyə düşərkən yolda yeməxanaya şorba aparən Molliyə dedi:

– Sahibimiz bu gün içkiyə yaman qurşanıb. Bilmirəm, belə səhər yeməyindən sonra onun halı necə olacaq.

Molli sakitcə cavab verdi:

– Qoy yazıq qoca təskinlik tapsın. – Holla gedərkən sinəsinə sıxdığı buğlanan şorbanın üzərindən mahnı zümzümə eləyirdi və qocanın ona bağışladığı həmin suvenirə aldığı yeni krujevalı köynəyi haqqında düşünürdü.

Qoca Heytorp isə istridyələri həzm eləyərək, sünbülçiçəklərinin qoxusunu uda-uda öz sevdiiyi jermen şorbasını içirdi. İlin bu vaxtında şorba, əlbəttə, istədiyini kimi olmayaacaq, axı ona bir az da göy noxud əlavə eləməlisən. Bax Parisdə bu şorbanı hazırlamağı bacarırlar. Bəli! Fransızlar yeməkdə axmaqlıq eləmirlər və təhlükənin gözünün içinə də cəsərlə baxırlar! Həm də nə ləzzətli yeməkləri sevdiklərinə görə, nə də özlərinin yüngül xasiyyətlərinə görə riyakarlıq eləmirlər, utanmırlar.

Şorbanı gətirdilər. O, boşqabın üzərinə əyilərək şorbanı içirdi, xörək dəsmalı uşaq döşlüyü kimi döşünü örtmüşdü. Şərabın bu növü ona olduqca ləzzət verirdi, bu axşam iybilmə qabiliyyəti olduqca zərifdi. Hə, bu, az rast gəlinən tünd içkiydi, bu şərəbi axırıncı dəfə içməyinin üzərindən bir il keçmişdi. Kim bizim günlərdə bu şərabdan içirdi? Adamlar cılızlaşmışdılar!

Süfrəyə balıq verdilər və şirin ətin arxasınca balıq da onun mədəsində yox oldu, o, yenə də şampan içdi. İkinci

qədäh hər şeydən əvvəl, mädəni qızdırır, amma hələ hissləri keyləşməmişdi. Gözəldi! Demək, bu tip onu yerə sərdiyini güman eləyir, necə, hə?

– Orada, dolabda mənim xəz paltom var, – qoca dedi, – mən onu geymirəm. Özünə götürə bilərsən.

Xidmətçi olduqca kəsə cavab verdi:

– Ser, sizə minnətdaram, sizdən çox razıyam. (“Demək, qoca kaftar, nəhayət ki, paltoya güvə düşdüyünü hiss eləmişdir!”)

– Mən sizi çoxmu əziyyətə salıram?

– Nə danışırsınız, ser, qətiyyən yox! Lazım olduğundan çox yox.

– Qorxuram ki, belə deyildir. Çox təəssüflənirəm, amma neyləmək olar? Mənim yaşımaya gələndə hər şeyi başa düşəcəksiniz.

– Bəli, ser. Ser, mən həmişə sizin cəsarətinizlə fəxr eləmişəm.

– Hm! Sizin tərəfinizdən çox lütfkarlıqdır.

– Siz həmişə yüksəkədəsiniz, ser.

Qoca Heytorp baş əydi:

– Siz çox mehriban adamsınız.

– Ser, nə danışırsınız! Aşpaz sousa və kotletə azacıq ispanaq əlavə eləyib.

– Aha! Ona deyin, hələlik nahar çox gözəldir.

– Təşəkkür eləyirəm, ser.

Tək qalandan sonra Heytorp hərəkət eləmədən oturmuşdu, onun şüuru yüngülcə dumanlanmışdı. “Yüksəkdə, yüksəkdə!” Qədəhi qaldırır bir qurtum içdi. Yalnız indi onun iştahası gücləndi və üç kotletin, bütün sousun və ispanağın axırına çıxdı. Təəssüf ki, təzə cüllütün dadına baxa bilmədi! Naharı uzatmağı çox istəyirdi, amma təkcə pirojna və tünd yemək qalmışdı. Bir də o, danışmaq istəyirdi. Həmişə dostları ilə birlikdə oturmağı xoşlayırdı və deyilənə görə, məclisin qəlbi olurdu, axır vaxtlar isə, az qala, heç kimi görməmişdi.

Çoxdan hiss eləmişdi ki, hətta idarə heyətində də onunla söhbət eləməkdən qaçırlar. Qoy qaçsınlar! İndi onun üçün heç fərqi yox idi, o, idarə heyətinin axırıncı iclasında iştirak eləyirdi. Amma onlar onu bayra tullaya bilməyəcəkdilər, onlara həzz almağa imkan verməyəcəkdi, onun nə vaxt gedəcəyini səbirsizliklə gözlədiklərini çox görmüşdü. Onun qarşısına artıq pirojna qoyulmuşdu və qədəhini qaldırıb göstəriş verdi:

– Süzün.

– Bu, xüsusi qədəhdir, ser. Bir şüşə ancaq dörd qədəh tutur.

– Süzün.

Xidmətçi dodaqlarını sıxıb şərab süzdü.

Qoca Heytorp içib köks ötürərək boş qədəhi yerə qoydu. O, öz adətinə sadıq qalmışdı, çərəz verilənə qədər şüşəni qurtarmalıydı. Əla çaxırdı, əla növdü! İndi də pirojnanın növbəsiydi. Pirojnalər çox gözəl idi və bir göz qırpımında pirojnalər köhnə şərablə əritdi. Demək, bu möminbala gedir, hə? Olduqca məzəlidir! Maraqlıdır, kim bu quru şüvüllə rəqs eləyəcəkdi, onu möminlik zay eləmişdi, seksual təmin olunmazlıqdan başqa bir şey deyildi. Hə, belə qadınlar çoxdur, onlarla tez-tez rastlaşırsan və hətta onlarla bir iş görməyə qədər onlara yazığın da gəlir. Onlarla bir iş görəndə isə onlar sizi də özləri kimi bədbəxt eləyirlər və hələ bir sizin boynunuzda da əyləşirlər.

– Daha nə var? – o soruşdu.

– Pendirdən və yumurtadan hazırlanmış qoğal var, ser.

Məhz onun sevdiyi yeməkdi.

– Onunla birlikdə 65-ci ilin şirin çaxırını da verin.

Xidmətçi gözlərini bərəlti. O, bunu gözləməirdi. Əlbəttə, qocanın gözləri alışıb-yanırdı, amma bu, vannadan sonra da ola bilərdi. O tərəddüd elədi:

– Ser, bunu içməyin sizə ziyan olmayacağına əminsinizmi?

– Yox, amma mən içirəm.

– Ser, miss Heytorpdan soruşmağıma etiraz eləməsiniz?

– Onda siz işdən azad olunacaqsınız.

Inventas vitam
iuvat excoluisse
per artes

– Ser, necə məsləhətdir, amma mən üzərimə belə məsuliyyəti götürə bilmərəm.

– Sizdən bunu xahiş eləyən varmı?

– Yox, ser.

– Hə, demək, gətirirsiniz. Eşşək olmayın.

– Oldu, ser! (“Əgər qocaya mane olmasam, yəqin, onu iflic vuracaq!”)

Qoca sakitcə oturub sünbülçiçəklərinə baxırdı. O xoşbəxt idi, içində hər şey isinmiş, yumşalmış və o təsirlənmişdi, nahar isə hələ qurtarmamışdı! Möminlər sizə yaxşı naharın əvəzində nə təklif eləyə bilərlər? Onlar sizi arzulamağa, ya da heç olmasa, bircə anlığa həyatı çəhrayı rəngdə görməyə məcbur eləyə bilərlərmi? Yox, onlar sizə ancaq veksellər verə bilərlər, onlarla da siz heç vaxt pul ala bilməzsiniz. İnsanın bircə güvənə biləcəyi cəsarəti var, onlar isə insanı məhv etmək istəyirlər, onu əl açıb dilənməyə məcbur eləyirlər. O çox qiymətli həkiminin əllərini bir-birinə necə vurduğunu görürdü: “Bir şüşə şampandan sonra şirin çaxır; bu, özünü öldürmək deməkdir!” Hə, nə olsun, bundan gözəl ölümü hətta düşünüb tapmaq da olmaz. Bağlı otağın səssizliyini nəsə pozurdu. Musiqi? Qızı yuxarıda royalda çalırdı, həm də oxuyurdu! Bu nə ciyilti idi!.. Cenni Lindi – “İsveç bülbülü”nü xatırladı, onun bircə konsertini də keçirmirdi. Cenni Lindi!

– Yemək çox istidir, ser. Onu qabdan çıxarımmı?

– Azacıq da yağ və istiot əlavə eləyin!

– Oldu, ser.

O, hər tikəni yumşaldaraq, tələsmədən yeyirdi, hər vaxt olduğundan daha dadlı idi! Pendirlə şirin çaxır əla gədirdi! O, bir qədəh içib dedi:

– Kresloya keçməyimə kömək eləyin.

Buxarının qabağında oturdu, dolça, qədəh və zəng yanındakı alçaq masanın üstündə idi.

– İyirmi dəqiqədən sonra qəhvə ilə siqar gətirin, – mızıldandı.

Bu axşam üstünlüyü öz çaxırına verəcəkdi, çaxırı qurtarmayana qədər siqar çəkməyəcəkdi. Qoca Horasi düz deyib: “*Aequam memento rebus in arduis Servare mentem*”¹. Qədəhini qaldırıb gözlərini qıyaraq tələsmədən şərabi damcıdamcı süzərək içməyə başladı.

Möminin yuxarıdakı otaqdan gələn zəif, nazik səsi, sünbülçiçəklərinin qoxusu, sidr ağacının odunu yanan buxarının istisi, vücudunda içəridən-içəriyə rahat dövr edən şirin çaxır; bu an hər şey onu cənnətə aparırdı. Sonra musiqi ara verdi, ortalığa sükut çökdü, yalnız odunlar alova müqavimət göstərməyə çalışaraq yüngülcə çatırdayırdı. O, yuxulu halda fikirləşirdi: “Həyat bizi yandırır, bizi yandırır, buxarıdakı odun kimi!” Yenidən qədəhini doldurdu. Bu xidmətçi nə qədər diqqətsiz adammış, dolçanın dibində çöküntü vardı, o isə artıq dolçanın dibinə çatmışdı! Sonuncu damcı onun ağ saqqalını nəmləndirəndə yanına məcməyidə kofe qoydular. Siqar götürüb burnuna doğru qaldıraraq, qalın barmaqları ilə yumşaltmağa başladı. Əla siqardır! Bir qullab vurub dedi:

- Dolabdakı köhnə konyakı açın.
- Ser, konyakı? Ser, Allah xətrinə... cürət eləmirəm.
- Siz mənim xidmətçimsiniz, ya yox?
- Hə, ser, amma...

Bir anlıq sükut oldu. Xidmətçi tələsik dolaba yaxınlaşdı, şüşəni götürüb tıxacını çıxartdı. Qocanın sifəti elə pörtmüşdü ki, o qorxdu.

- Bura qoyun, süzməyin.

Bədbəxt xidmətçi şüşəni masanın üstünə qoydu: “Mən ona deməyə borcluyam, – o düşündü, – amma əvvəlcə dolçanı və qədəhi yığıdırsam, hər halda, yaxşı olar”. Masanın üstünü yığışdıraraq çıxdı.

Qoca tələsmədən konyakla kofe içirdi. Necə də gözəldi! Narıncı yarımqaranlıqda otaqda burularaq qalxan siqaret tüstüsünə tamaşa eləyir və gülümsəyirdi. Öz qəlbinin özünə

¹ Ən çətin anda da düzgün mühakimə yürütməyi bacar. (*lat.*)

məxsus olduğu axırını gecəydi, müstəqilliyinin də axırını gecəsiydi. Sabah o istefa verəcəkdə, nə vaxt bayıra atılacağı gözləyə bilməzdə! Bu tipə də təslim olmayacaqdı!

Sanki, uzaqdan səs eşidildi:

– Ata! Sən konyak içirsən! Necə belə eləyə bilərsən, axı bu sənin üçün, sadəcə, zəhərdir! – Ağ paltarda, aydın olmayan, sanki, bədənsiz birisi ona yaxınlaşdı. Şüşəni götürüb qızının acığına qədəhini doldurmaq istədi! Amma uzun ağ əlcəkdə olan əl şüşəni ondan aldı, silkələdi və dolaba qoydu. Eynən həmin gün, Ventnor orada dayanıb onu ittiham elədiyi gündə olduğu kimi boğazını nəsə tutdu, qaynadı və ona danışmağa imkan vermədi, dodaqları tərpənir, ancaq yalnız dodaqlarında ağız suyu köpüklənirdi.

Qızı yenidən yaxınlaşdı. Ağ atlas paltar geymiş qız lap yaxınlığında dayanmışdı. Nazik, sarıtəhər sifət, yuxarı dartınmış qaşlar. Qızın tutqun saçları hörülmüşdü, hə, hörülmüşdü! Bu da sənə mömin! Qoca gücünü toplayıb: “Demək, sən məni hədələyirsən, bu axşam hədələyirsən!” – demək istəyirdi, ancaq yalnız “demək” deyə bildi və aydın olmayan pıçıltı eşidildi. Qızının dediklərini eşitdi: “Ata, hirsələnməyin, bunun heç bir mənası yoxdur, yalnız özünü də ziyan vurursunuz. Şampandan sonra bu ziyandır!” Sonra qızı hansısa ağ, xışıldyan tüstüdə yox oldu. Getdi. Onu bala aparən taksı uğuldadı, nərildədi. “Belə! Hələ onun şəfqətinə möhtac olmayıb, o isə artıq onu incidir, onu hədələyir! Neynək, biz hələ baxarıq!” Onun gözləri qəzəbdən işıldayır, yenə də hər şeyi aydın görürdü. Yüngülcə qalxaraq qızı ilə həmfikir olan Mellerə yox, xidmətçi qıza iki dəfə zəng çaldı. Ağ önlüyü olan qara paltar geymiş qəşəng xidmətçi qız içəri girən kimi də o dedi:

– Mənə ayağa qalxmağa kömək eləyin!

İki dəfə qızın zəif əllərinin onu qaldırmağa gücü çatmadı və o, təzədən kresloya çökdü. Üçüncü dəfədə çətinliklə ayağa qalxa bildi.

– Sağ ol. Get. – Qızın çıxmasını gözləyərək palıd dolaba yaxınlaşdı, qapısını açıb şüşəni oradan çıxartdı. Çaxır qədəhini də götürüb, şüşəni hər iki əli ilə saxlayaraq qədəhə konyak süzdü və içdi. Qurtum qurtum dalınca konyak onun ətir saçan, gün işıqlı, köhnə, özü kimi köhnə simasını rütubətləndirirdi. Qədəhini sona qədər içdi, şüşəni möhkəmcə tutub, tıbağa yerışı ilə öz kreslosuna yaxınlaşdı və bütünlüklə özünü kresloya saldı.

Şüşəni sinəsinə sıxaraq bir neçə dəqiqə hərəkətsiz halda oturub düşüncəyə düşdü: “Centlmenlər belə hərəkət eləmirlər. Şüşəni masanın üstünə qoymaq lazımdır, masanın üstünə”, amma onunla bütün ətrafdakıların arasından ağır pərdə asılmışdı. O, şüşəni özü masanın üstünə qoymaq istədi, öz əlləriylə! Amma əllərini tapa bilmirdi, əllərini hiss eləmirdi. Onun şüurunda, sanki, aşağı-yuxarı yelləncək yellənirdi: “Sən hərəkət eləyə bilməzsən”. “Yox, bilərəm!” “Sən məğlub olubsan!” “Yox, məğlub olmamışam”. “Təslim ol”. “Yox, olmaram!” Deyəsən, gərgin axtarışla əllərini axtarmağın sonu olmayacaqdı, o, əllərini tapmalıydı! Bundan sonra istəyirsən, o biri dünyaya yola düş, amma tam qaydasında yola düş! Ətrafında hər şey qırmızı idi. Sonra qırmızı bulud yüngülcə dağıldı və saat əqrəblərinin çıqqılıtsını eşitdi: tik-tak. O, çiyinlərinin və qollarının ta ovuclarına kimi necə canlandığını hiss elədi, hə, indi, o, əllərindəki şüşəni də hiss edirdi! Kreslodə qabağa əyilməyə cəhd elədi, şüşəni masanın üstünə qoymaq lazımdı! Centlmenlər özlərini belə aparmırlar! Artıq bir əlini hərəkət elətdirə bilirdi, amma şüşəni hələ də istədiyi yerə qoymaq üçün möhkəmcə saxlaya bilmirdi. Son gücünü toplayıb təkənla irəli əyilərək kreslodə tərpendi, ancaq hələ əyilə bilmirdi və şüşə onun sinəsiylə sürüşərək masanın qırağında köndələninə dayandı. Onda o, var gücüylə bədəni və əlləriylə irəli dartındı və şüşə dikəldi. O, bunu bacardı, bacardı! Dodaqları gülüşdən əyildi, bədəni yavaş-yavaş kresloya çökürdü. O, bunu bacardı! Və o, gözlərini yumdu...

Saat on ikinin yarısında Mollı qapını açaraq ona baxdı və astadan dedi:

– Ser, orada qadınlar və bir cənab gəlib!

O cavab vermədi. Qapıdan yapışaraq Mollı holla pıçıldadı:

– Miss, o yatır.

Cavabında isə ona pıçıldadılar:

– Ah! Təkcə məni buraxın, əgər o özü oyanmasa, mən onu oyatmaram. Onun məni yeni paltarda görməyini elə istəyirəm!

Xidmətçi qız kənara çəkildi və Fillis barmaqlarının ucunda içəri keçdi. Lampanın işığının və buxarının alovunun onu tərədən dırnağa qədər işıqlandıra biləcəyi yerə getdi. Ağ atlazdan tikilən paltar onun böyükklər üçün olan ilk donu idi, sinəsinin üstündə və o biri əlində həmişəyaşıl bəzək bitkisi olan qardeniya var idi, ilk dəfə idi ki, adam arasına çıxmaqdan belə həzz alırdı! Ah, onun yatdığına görə necə də təəssüfləndi! O necə də qızarıb! Qocalar necə də məzəli nəfəs alırlar! Uşaq kimi sirli halda pıçıldadı:

– Qəyyum!

Sükut. Qız dodaqlarını şişirdib qardeniyanı fırladı. Birdən ağına bir fikir gəldi: “Çiçəyi onun yaxasına taxacağam! Oyananda çiçəyi görüb sevinəcək!”

Yaxınlaşıb aşağı əyildi və çiçəyi qocanın yaxasına keçirdi. Qapının arxasından iki baş boylanırdı, qız Bob Pillinin boğuc və anasının yumşaq, yüngül gülüşünü eşitdi. Oy, onun alını necə də qırmızı idi! Qız dodaqlarını qocanın alına toxundurdu, geri çəkildi, dinməzcə döndü, əliylə öpüş göndərib, civə kimi sürüşərək otaqdan çıxdı.

Hollda pıçıldı, hırıltı və qısa, tondan-tona düşən gülüş eşidildi.

Qoca isə oyanmadı. Həmişə olduğu kimi, nə qədər ki saat birin yarısına qədər Meller gəlməmişdi, onun bir daha oyanmayacağını heç kim bilmirdi.

Con Qolsuorsi NOBEL MÜKAFATI LAUREATI

Inventas vitam
juvat excoluisse
per artes

HEKAYƏLƏR

BİRİNCİLƏR VƏ AXIRINCILAR

*“Və birincilər axırıncı,
axırıncılar isə birinci
olacaqlar”.*

Müqəddəs kitabdan

I

Axşam saat altıya yaxın otaq qaranlıq oldu, masanın üstündəki yeganə kerosin lampasının yaşıl abajurunun altından türk xalçasının, rəflərdən götürülmüş kitabların cildlərinin, oxumaq üçün seçilib açılmış səhifələrin, alçaq masanın üstünə düzülmüş, Şərqi üslubunda naxışlarla bəzədilmiş, qızılla işlənmiş tünd-göy qəhvə servizinin üstünə işıq ləkəsi düşürdü. Qışda pərdələr endiriləndə divarlarına və tavanına palıd taxtalarından üzük çəkilmiş, dəri üzükklü ağır cildlər qalaqlanmış dolabları ilə otaq tamam qaranlıq olurdu. Bununla belə, otaq çox geniş idi, bu genişliyin müqabilində buxarının yanında Kit Darrantın oturduğu işıqlandırılmış yer kiçik bir vahəni xatırladırdı. Bu yer onun xoşuna gəlirdi. Ağır iş günündən, – səhərlər söylə “məhkəmə işi”nin öyrənilməsi, günortaya yaxın məhkəmədə həyəcan və gərginlik dolu iki saatdan sonra, qəhvə və qəlyanla, kitablarla, bəzən mürgüləyərək keçirdiyi vaxt onun üçün istirahət hesab olunurdu. Kit qəhvəyi məxmərdən olan köhnə gödəkçəsi və qırmızı türk tuffiləriylə işıq və qaranlığın qarışığı arasında yaxşı harmoniya yaradırdı. Onun sarımtıl, sərt cizgili üzü, gözlərinin üstündə əyilmiş qara qaşları, bütün günü məhkəmədə parik geyməsinə baxmayaraq, boz və ya qəhvəyi deməyin çətin olduğu dən düşmüş, hələ də sıx olan saçları rəssamı çox maraqlandırardı. Burada oturanda, Kit öz işi haqqında təsa-

düfən düşünərdi, alışdığı yorucu düşüncələrdən ayrılardı ki, sonsuz sübut və ifadələrin ip uclarını ayıra bilsin. Onun fəaliyyətdə olmayan çoxlu insan hərəkətlərindən və dolaşq xırdalıqlardan ancaq hüquqi baxımdan lazım olanları seçib, qalanlarını isə demək olar ki, mexaniki olaraq atmağa öyrəşmiş aydın şüuru üçün məhkəmədə işləmək çox maraqlı, bəzən isə darıxdırıcı və xoşagəlməz idi. Bax, məsələn, o, bu gün bir müştərisinin yalançı şahidliyindən şübhələndi və az qala, onun işinin aparılmasından imtina eləməyi qərara aldı. Bu sısqa, solğun adam, onun əsəbi, dolaşq cavabları, qorxmş gözləri elə əvvəldən xoşuna gəlmədi: riyakar dözümlülük və sentimental humanizmlə dolu, bizim günlərin olduqca adi tipi idi. Heç yaxşı deyildi!

Rəfdən üç kitab götürdü: Volterin kitabını – dağıdıcı istehzasına baxmayaraq, bu fransızda heyrətamiz məftunedicilik vardı – Bertonun “Səyahət”ini və Stivensonun “Yeni ərəb gecələri”ni. Kit axırını ayırdı. Bu gecə o, özündə sakitləşdirici bir şey oxumaq tələbatını hiss edir, başqa heç nə haqqında düşünmək istəmirdi. Məhkəmədə bütün günü qələbəlik və bürkü idi. Evə piyada qayıtmışdı, ancaq cənub-qərbdən əsən zəif, rütubətli külək onu zərrəcə də gümrəhləşdirmir, şüurunu ayazıtmırdı. Kit yorulmuşdu, acıqlı idi və birinci dəfə evinin kimsəsizliyi ona yad və narahat gəldi.

Lampanın fitilini burub buxarıya doğru döndü. Bəlkə, Telassonla birlikdə yeməyə getməzdən əvvəl bir az yatsın? Çox təəssüflər ki, indi tətillə deyil və Meyzi məktəbdən gəlmir. O, çoxdan subaydı və evdə qadının olmamasına alışmışdı, ancaq bu gün çox böyük bir istəklə gənc qızıyla birlikdə olmaq, onun iti yerişini, gözəl qara gözlərini görmək istəyirdi. Təəccüblüydü, bir çox kişilər daima qadınların arasında olmağa ehtiyac duyurlar. Biri elə qardaşı Lorens. Artıq düşüb, tamam iradəsiz olub, hamısı da qadınların ucbatından! Uçurumun kənarında dayanıb, ac-yalavac

yaşayır, bütün istedadını xərcləyib! Elə düşünmək olardı ki, şotland dözümlülüyü onu xilas eləyəcək, amma şotland özü aşağı yuvarlanmağa başlayırsa, onu saxlaya bilməzsən.

Özü və qardaşı kimi iki müxtəlif adamın damarlarından eyni qanın axması heyrətləndiriciydi. Kit həmişə düşünürdü ki, qazandığı bütün uğurlara görə damarlarında axan anasının qanına borcludur.

Birdən fikri, bir peşəkar kimi, vicdanının onu narahat elədiyi işin üzərində cəmləndi. Həmişə olduğu kimi, işi hərtərəfli bilməsinə şübhə eləmirdi, ancaq bu dəfə düzgün məsləhət verdiyinə əmin deyildi. Bəs necə olsun? Heç bir təhlükəyə uymadan öz qərarından imtina etmək və ya onu həll etmək – vəkillikdə belə vəziyyəti nəzərə almaq çətinidir, ümumiyyətlə, nəyisə nəzərə almaq çətinidir. İllər keçdikcə daha çox əmin olurdu ki, kişi kimi qətiyyətli olmaq bütün gündəlik işlərdə olduqca mühümdür. Söz və həmlə, amma əvvəlcə həmlə! İndiki qürub eləyən əsrimizin məhsulu olan heç bir şübhə və tərəddüd, heç bir ürək bulandıran sentimentallıq!

Kitin gözəl üzünü bir anlığa, demək olar ki, şeytani gülüş dəyişdirdi, ola bilsin bu, buxarının şölələnən alovunun oyunu idi. Gülüşü tədricən mürəbbi itirdi, Kit yatdı...

Qaranlıqda otaqda kiminsə olduğunu hiss edib birdən oyandı və başını döndərmədən soruşdu:

– Nə işdir?

Ona elə gəldi ki, kimsə dərindən nəfəs aldı. Kit lampanın işığını artırdı.

– Kimdir?

Qapının ağzından cavab verdilər:

– Mənəm, Larri!

Bəlkə də, onu birdən oyatdılar, ya da qardaşının səsi qeyri-adi çıxdı, hər nəydisə, Kit ixtiyarsız titrədi.

– Mən yatmışam. Gəl.

Kimin gəldiyini biləndən sonra ayağa qalxmadı, hətta başını belə döndərmədi, oturub yarıyumulu gözlərini oddan

Inventas vitam
juvat excoluisse
per artes

çəkmədən, Lorensin ona yaxınlaşmasını gözlədi: qardaşının gəlişi yaxşı heç nə vəd eləməirdi. Kit onun aramsız nəfəs almasını eşitdi və viskinin iyini duydu. Doğrudanmı, hətta bura gələndə belə özünü saxlaya bilmirdi? Bu, uşaqlıq idi, hiss və ədəb ölçüsünün itirilməsindən xəbər verirdi. Buna görə də sərt halda soruşdu:

– Nə baş verib, Larri?

Lorensin başına daima nəşə gəlirdi. Kit, onu qardaşıyla bağlı bütün əzablara dözməyə məcbur eləyən himayədarlıq hissini gücünə dəfələrlə məəttəl qalmışdı. Bu, ya qan yaxınlığından, ya da heç nəyə baxmadan, onu uğursuz qardaşına bağlayan şotlandların qohumluğa sadıqlıq hissindən (köhnəmiş keyfiyyətdir, hansı ki, ağıl, qismən də instinkt onu zəiflik kimi rədd eləyir) irəli gəlirdi. Niyə qapının ağzında ləngiyir, yəqin, sərxoşdur? Bu dəfə Kit səsinə yumşaldı:

– Bəs niyə gəlmirsən? Keç otur.

Lorens yaxına gəldi, işıqdan qaçaraq divara söykəndi. Onun gövdəsinin aşağı yarısı kəməri boyunca gur işıqlandırılmışdı, ancaq kölgədə təhrif olunmuş sifəti sirli xəyalın üzünü xatırladırdı.

– Sən xəstəsən?

Lorens bu dəfə də cavab vermədi, yalnız başını yırğaladı və əlini pırtlaşmaq saçlarının altından alınına qoydu. Viskinin iyi daha aydın hiss olunmağa başladı və Kit düşündü: “Bu, doğrudan da, sərxoşdur! Mənim yeni lakeyim üçün gözəl tamaşadır. Əgər özünü apara bilmirsənsə...”

Divara söykənmiş kölgə ah çəkdi. Bu, ümidini itirmiş ürəyin ahı idi və Kit təşvişlə düşündü ki, hələlik bu qorxunc sükutun səbəbini bilmir. O, ayağa qalxdı, arxasını buxarıya çevirdi və sərt səslə dedi – bu sərtlik özündən asılı deyildi, əsəbi qıcıqlanmanın təsirindən yaranmışdı:

– Hə, nə məsələdir? Niyə balıq udubmuş kimi durub susursan? Kimisə öldürməyibsən ki?

Bir anlığa cavab gəlmədi. Kit, hətta onun nəfəs almasını da eşitmədi. Bir azdan isə pıçıldadı:

– Öldürmüşəm.

Fəlakət anındakı qeyri-adi hissiyyat Kiti, güclə də olsa, dillənməyə məcbur elədi:

– Aman Allah! Sən, doğrudan da, sərxoşsan!

Ölümcül qorxu hissi onların varlıqlarına hakim kəsilmişdi.

– Sən nə danışırısan? Yaxın gəl ki, səni görə bilim! Sənə nə olub, Larri?

Lorens səndirleyərək onu gizləyən qaranlıqdan çıxdı, özünü kresloya yıxdı. Yenə də uzun, fasiləsiz ah nidaları eşidildi.

– Mənə heç nə olmayıb, Kit! Amma dediyim həqiqətdir.

Kit cəld irəli addımladı, qardaşının sifətinə diqqətlə baxdı və dərhal da başa düşdü: bəli, bu, həqiqətdir – qorxu və hey-rət dolu bu baxışlarda yalan ola bilməzdi. Larrinin gözləri ona qəribə göründü. Kitin ürəyi sıxıldı, bu cür ancaq böyük həqiqi bədbəxtlik baxa bilərdi. Lakin onu bürüyən ürək sıxan mərhəmət hissi dərhal da qəzəbli çaşqınlıq hissiylə əvəz olundu.

– Allah xatirinə, bütün bunlar nə deməkdir?

Amma o, səsini hiss olunacaq qədər azaltdı, sonra da gəlib qapının bağlı olub-olmadığını yoxladı. Lorens kreslo-sunu buxarıya yaxın çəkdi və büzüşmüş halda bütün arıq bədəniylə oda doğru əyildi. Onun çuxura düşmüş mavi gözlü arıq, sümüklü sifəti, şapkanın altından çıxan saçları hələ də cazibədarlığını qoruyub saxlayırdı.

– Aydındır, Larri! Sakit ol... Şişirtmə.

– Sənə deyirlər, bu həqiqətdir! Mən adam öldürmüşəm.

Bu hövsələsiz cavab Kitə soyuq duş kimi təsir elədi. O, belə sözləri ucadan necə qışqıra bilərdi? Birdən Lorens hədsiz pərişan oldu. Bu hərəkətdə o qədər iztirab vardı ki, Kitin üzü əsəbiliklə dartıldı:

– Nəyə görə bunu mənə etiraf eləməyi qərara aldın?

Alovun şöhlələri Larrinin sifəti ilə qaçaraq ona qeyri-adi ifadə verdi:

– Bəs kimə deməliydim? Kit, gəldim öyrənəm, neyləməliyəm. Polisə xəbər verməliyəm, ya yox?

Onun qəfildən praktik suala keçməsindən Kitin ürəyi düşdü. Demək, bu, yuxu deyil? Bununla belə, sakit tərzdə dilləndi:

– Hə, danış... Necə... Bu, necə baş verdi?

Bu sualdan sonra əzablı, iyrenc kabus həqiqət oldu.

– Bu, nə vaxt olub?

– Keçən axşam.

Larrinin sifətində əvvəl də sezdiyi sadələvh bir uşaq ifadəsi vardı. Yox, bundan vəkil olmazdı! Kit davam elədi:

– Necə? Harada? Əvvəldən başlayaraq, hər şeyi ardıcılıqla danış. Qəhvə iç, şüurununu aydınlaşdır.

Larri mavi fincanı götürdü və qəhvəsini son damlasına kimi içdi.

– Belə, – o başladı, – belə olub, Kit... Bir neçə ay əvvəl mən bir qızla tanış olmuşam...

“Yenə də qadınlar!”

– Sonra?! – Kit dişlərini bir-birinə sıxaraq dedi.

– Qızın on altı yaşı olanda, onun polyak atası burada ölüb və o, tamam tək qalıb. Həmin evdə Uolen adlı yarıame-rikan bir adam yaşayıb. Qız çox qəşəngdir. Uolen onunla evlənib və ya görüntü yaradıb ki, guya, evlənib... Tezliklə qızı altı aylıq uşaqla birlikdə, həm də yenisinə hamilə olanda atıb. Yeni doğulan ölüb, o özü də, az qala, öləcəkmiş. Sonra qız aclıq keçirib, ta başqası ilə tanış olana kimi. Onlar iki il bir yerdə yaşayıblar, sonra isə bu Uolen varid olub və başlayıb qızı məcbur eləməyə ki, yenidən onunla yaşamağa başlasın. Bu əclaf səbəbsiz yerə onu ölüncə döyürmüş. Sonra yenidən onu atıb. Bu vaxt, yəni, mənimlə tanış olanda, onun böyük uşağı da ölmüşdü və qarşısına çıxan hər kəslə yatağa girirdi.

Lorens birdən Kitin üzünə baxdı.

– And içirəm ki, heç vaxt belə əziz və mehriban qadınla rastlaşmamışam. Qadın! Onunsa cəmisi iyirmi yaşı var! Axşam mən onun yanına gedəndə, bu Uolen heyvan yenə də oradaydı. Məni görüb öcəşməyə, ələ salmağa başladı. Sonra da üstümə atıldı! Bax! – Larri alnındakı şişi göstərdi. – Mən də onun boğazından yapışdım və buraxanda...

– Hə?

– O ölmüşdü. Sonra öyrəndim ki, qız da onun arxasından asıla qalıbmış.

O, yenidən məyus oldu. Kit qaşqabağını tökərək soruşdu:

– Bəs sonra neylədin?

– Biz xeyli onun yanında oturduq. Sonra mən meyiti çiynimə alıb küçəyə apardım, döngədəki tağın altına.

– Uzağa?

– Əlli yard.

– ...Kimsə səni gördümü?

– Yox.

– Bu, nə vaxt oldu?

– Gecə saat üçdə.

– Sonra nə oldu?

– Mən qızın yanına qayıtdım.

– Nəyə görə?.. Aman Allah!

– Kit, qız tək qalmağa qorxurdu, elə mən də.

– Qız harada qalır?

– Soxoda. Borrrou-Stritdə, 42-ci evdə.

– Bəs tağ?

– Qlav-Leyn döngəsində.

– Nə?! Mən bu barədə qəzətdə oxumuşam!

Kit masanın üstündəki qəzeti götürüb oxumağa başladı: “Bu gün səhər Qlav-Leyn küçəsində, Soxoda tağın altında naməlum kişi meyiti tapılmışdır. Boğazındakı barmaq izləri onun zorla öldürüldüyünü göstərir. Meyit, qənaətimizcə, soyulmuşdur, üstündən şəxsiyyətini müəyyən etmək üçün heç nə tapılmamışdır”.

Inventas vitam
iuvat excoluisse
per artes

Demək, hamısı əsl həqiqətmış! Ölüm faktı! Onun doğma qardaşı qatil idi! Kit dönüb dedi:

– Sən bunu qəzətdən öyrəndin və bunların hamısı sənin yuxuna girdi... Eşidirsən, sən yuxu görübsən!

Larri qüssəylə cavab verdi:

– Kit, kaş belə olaydı!

İndi Kit özü ümitsizlik içində məyus olmağa hazır idi.

– Sən nə isə götürdün... meyitin üstündən?

– Biz əlbəyaxa olanda, üstündən bu düşdü.

Larri Cənubi Amerika markalı boş zərfi ona uzatdı, zərfin üstündə ünvan vardı: “Patrik Uolen, Saymon oteli, Ferrer-Strit, London”. Kitin yenidən ürəyi düşdü.

– Tulla onu buxarıya, – Kit dedi və birdən zərfi oddan çıxartmaq üçün əyildi. Bununla, o özü də qətlin iştirakçısı olurdu... Ancaq zərfə toxunmadı. Kağız qaraldı, buruldu və külə döndü.

Kit sualını təkrar elədi:

– Səni nə məcbur elədi ki, gələsən və bütün bunları mənə danışasan?

– Sən belə şeylərdən baş çıxara bilirsən. Axı mən onu öldürmək istəmədim. Mən bu qızı sevirəm. Kit, mən neyləməliyəm?

Bu, nə qədər sadələvhmiş! Soruşur ki, neyləməlidir? Bu Larriyə necə də oxşayırdı! Kit yenidən soruşdu:

– Necə düşünürsən, səni heç kim görmədi?

– Küçə qaranlıq və kimsəsizdi, orada heç kim yox idi.

– Sən qızın yanından nə vaxt birdəfəlik getdin?

– Saat yeddiyə yaxın.

– Bəs hara getdin?

– Evə.

– Fistroy-Stritə?

– Hə.

– Sənin oradan çıxdığını kimsə gördümü?

– Yox.

- O vaxtdan neyləyirdin?
- Evdəydim.
- Heç yerə çıxmadın?
- Yox.
- O qadınla da görüşmədin?
- Yox.
- Demək, bütün bu müddət ərzində sən qadının neylədiyini bilmirsən?
- Yox.
- O, səni sata bilər?
- Heç vaxt!
- Qadının ürəkkeçməsi yoxdur ki, özünü ələ verməzmi?
- Yox.
- Münasibətləriniz haqqında daha kim bilir?
- Heç kim.
- Heç kim?
- Kit, başqa kim bilə bilər?
- Axşam onun yanına gedəndə, kimsə səni gördümü?
- Yox, qız birinci mərtəbədə yaşayır. Mənim öz açarım var.
- Ver onu bura. Üstündə əlaqənizi sübut eləyəcək daha nə var?
- Heç nə.
- Bəs evdə?
- Heç nə.
- Şəkli, məktubu?
- Yox.
- Yaxşıca xatırla.
- Heç nə yoxdur.
- Onun yanına qayıdanda necə, görən oldumu?
- Yox.
- Bəs səhər çıxanda?
- Heç kim.
- Yaxşıdır! Otur, mən düşünməliyəm.

Bəli, bu lənətə gəlmiş işi düşünmək lazımdır! Kit isə fikrini cəmləyə bilmirdi. Fikirləri dağılırdı. Yenidən qardaşımı sorğu-suala tutdu:

– Bu, qızın Uolendən ayrıldıqdan sonra onunla ilk görüşü idi?

– Bəli.

– Bunu özü deyib?

– Bəli.

– Bəs onda o, qızın harada yaşadığını necə öyrənib?

– Bilmirəm.

– Sən möhkəm sərxoş idin?

– Heç sərxoş deyildim.

– Nə qədər içmişdin?

– Boş şeydir, bir şüşəyə yaxın klareta.

– Deyirsən, onu öldürmək istəmirdin?

– Allah şahiddir ki, yox!

– Bu, artıq nə isə deməkdir. Nəyə görə tağı seçdin?

– Ora gözümə dəyən ilk qaranlıq yer idi.

– Sifətindən onun boğulduğu hiss olunurdumu?

– Kit, lazım deyil!

– Soruşuram, hiss olunurdumu?

– Hə.

– Çox eybəcərləşmişdi?

– Hə.

– Paltarlarında nəsə bir işarə olduğuna baxdınmı?

– Yox.

– Niyə?

– Necə yəni, niyə? Aman Allah! Bir təsəvvür elə: sən özün belə eləseydin!..

– Deyirsən, sifəti eybəcərləşmişdi. Onu tanımaq olarmı?

– Bilmirəm.

– Bu qız onunla nə vaxt və harada yaşayıb?

– Mənə elə gəlir, Pimlikoda.

– Soxoda yox?

- Yox.
- Qız nə vaxtdan Soxoda yaşayır?
- Bir ilə yaxındır.
- Elə həmin mənzildə?
- Hə.
- Qızın binasında, ya da yaşadığı küçədə kimsə onun Uolenin arvadı olduğunu bilirdimi?
- İnanmıram.
- O, nəçi idi?
- Məncə, peşəkar suteniyor idi.
- Aydındır. Bəlkə də, vaxtının çoxunu xaricdə keçirirdi.
- Hə.
- Bilmirsən, polisdə onu tanıyırdılarmı?
- Bu barədə heç nə eşitməmişəm.
- Larri, indisə qulaq as. Birbaşa evinə get və mən gələ-nə kimi evdən çıxma. Səhər sənin yanında olacağam. Söz verirsənmi?
- Söz!
- Bu gün qonaqlıqda olacağam, amma hər şeyi düşü-nəcəyəm. İçmə! Artıq heç nə çərənləmə! Özünü ələ al.
- Məni lazım olduğundan artıq dustaq saxlama, Kit!
- Ox, bu solğun sifət, bu gözlər, bu titrəyən əllər!
- Bütün hirsinə, qorxusuna rəğmən, varlığına mərhəmət hissi hakim kəsilmiş Kit əlini qardaşının çiyninə qoydu:
- Cəsarətli ol!
- Dərhal da düşündü: “Aman Allah! Mənim özümə heç də az cəsarət tələb olunmur!”

II

Qardaşının Adelfidəki evindən çıxdan sonra, Lorens şəhərin şimal tərəfinə yola düşdü. Gah sürətlə yeriyir, gah addımlarını yavaşdır, gah da yenidən yeyinlədirdi. Bəzi adamlar iradələrini ortalığa qoyaraq özlərini bir işlə məşğul

olmağa məcbur eləyirlər və o işi başa çatdırmayınca rahat olmurlar, bəziləri isə iradələri olmadığından, eyni enerjilə bir işdən digərinə adlayırlar. Belə adamlar intiqam ilahəsi kimi iradəsiz adamları güdür, özlərini idarə etməyə qoymurlar. Əksinə, bu məhvə məhkum edilmişlər onların sevimli dəlillərini təsdiq eləyirlər: “Nə fərqi varmış? Sabah hamı öləcək!” Larrini Kitin yanına getməyə məcbur eləyən həmin iradənin gücü onu bir qədər yüngülləşdirmişdi, ancaq sonda əzab verir, hətta onu qəddarlaşdırırdı. Növbə ilə onu bürüyən bu hisslərin təsiri altında addımlayırdı, gah sürətlə, gah da yavaşca. Qardaşının yanından qəti əminliklə çıxmışdı ki, evinə getsin və sakitcə gözləsin. O, Kitin əlində idi: neyləmək lazım olacağını Kit müəyyən eləyəcəkdi. Ancaq heç üç yüz yard getməmiş, elə ruhi və fiziki yorğunluq hiss elədi ki, cibində tapançası olsaydı, düşünmədən elə buradaca, küçənin ortasındaca özünü güllələyərdi.

Hətta son beş ayda onu ayaq üstə saxlayan və özünə qarşı heç zaman keçirmədiyi güclü bir hiss yaradan o gənc və bədbəxt qız, qızın ona kor-koranə bağlılığı belə, bu ruh düşkünlüyünə müqavimət göstərə bilmirdi. İstənilən qəlb çirpintisının arxasınca saman çöpü kimi buradan ora, oradan bura qovulan, öz hisslərinin köməksiz oyunağı olan o, nəyə görə uzatmalıydı? Nəyə görə bütün bunlardan qurtarmasın və həmişəlik yuxuya getməsin?

Larri küçədəki həmin evə yaxınlaşırdı. O evdə sevdiyi qızla səhərə qədər bir-birilərinə möhkəmcə sarılaraq oturmuşdular və baş verənlərin qorxusundan, azacıq da olsa, öz sevgilərində sığınacaq tapmaq istəmişdilər. Bəlkə, qızın yanına getsin? Yox, qızın yanına getməyəcəyi barədə Kitə söz vermişdi. Nəyə görə, axı nəyə görə söz verdi? Aptekin vitrinində öz əksini gördü. Zavallı varlıq! Nə vaxtsa Perı küçəsində tapdığı küçüyü xatırladı. Küçük hansısa naməlum cinsdən idi, başqa itlərə heç oxşamırdı, tülənmişin tülənmişiydi, həm də nəyə görə ona belə isnişdiyi məlum deyildi. Ölkənin

qanunları ilə hesablaşmayaraq, Larri onu qaldığı evə apardı və tezliklə küçüyə elə alışıdı ki, özünün güllələnməsinə daha asanlıqla razılaşardı, nəinki küçüyü çölə atıb, küçə itlərinin mərhəmətinə buraxmağa.

On iki il əvvəl üzünü qırxdırdığı bərbərxanada itburnu çiçəyini xatırladan qəşəng qıza gətirdiyi hədiyyəni – xırda türk pullarından olan köynək düymələrini xatırladı. Əvəzində öpüş istədi. Qız üzünü onun dodaqlarına yaxınlaşdıranda, onun gözəlliyi, sadələvhəsinə minnətdarlığı və yanaqlarından qalxan istilik Larrini heyrətləndirici dərəcədə həyəcanlandırdı – onda şəfqət və xəcalət hissi bir-birinə qarışmışdı. Qız tezliklə ona təslim olardı, ancaq səbəbini özü də bilmədən bir daha həmin bərbərxanaya getmədi. O, heç indi də bilmirdi ki, həmin gültü qırmadığı üçün heyifsilənir, ya sevinir. O vaxtdan möhkəm dəyişmişdi. Qərribə şeydir həyat, çox qərribədir, yaşayırısan və sabah neyləyəcəyini bilmirsən. Bax, Kit kimilərdən, belələrindən olasan – dəyanətli, səhv eləmədən özünə mənəb quran böyük bir adam, cəmiyyətin dayağı. Bir dəfə uşaqlıqda ona lağ elədiyinə görə, az qala, Kiti öldürəcəkdə. Başqa bir vaxt cənubi İtaliyada rəhmsizcəsinə öz atını döyən arabaçını öldürməyə hazır idi. İndisə onun xoşu gələn qızı məhv eləmiş bu qarabuğdayı əclaf! Və Larri o əclafı öldürdü! Heç milçəyi də incitmək istəməzdi, amma insanı öldürdü.

Yolda aptekin vitrinini görəndə Larri xatırladı ki, həbs olunsaydı, evdə onu xilas eləyəcək nəşə var. İndi o, heç vaxt pəncəyinin boyunluğunun altına tikilmiş bu ağımtıl həblər olmadan evdən çölə çıxmıyacaqdı. Necə də sakitləşdirici, hətta kefini kökəldən fikir! Deyirlər, insan özünü öldürməməlidir. Qoy bu dildənqıvracaq insanlar belə qorxu hissi keçirsinlər! Qoy onlar yaşasınlar, bu qız kimi, onların riyakar ehkamları ilə yaşayan yer üzünün milyonlarla insanı kimi! Yaxşısı həyatdan getməkdir, nəinki onların lənətə gəlmiş simasızlıqlarını görmək.

Brom almaq üçün aptekə girdi və aptekçi dərmanı hazırlayana qədər bir ayağı üstə dayanıb yorğun at kimi dincini alırdı.

Bəli, o, insanı həyatdan məhrum elədi, ancaq bu, necə həyat idi! Axı hər gün milyonlarla canlı varlıq ölür, amma onlardan hansını bu həddə kimi gətirib çıxarırlar. Buyurun, elə bir insan tapmaq olmazdı ki, bu çirkin əclaf qədər ölümü haqq eləmiş olsun. Həyat! Əsmə, parlama və heç nə! Bəs onda nəyə görə ürəyini belə soyuqluq sızır?

Aptekçi dərmanı gətirdi:

– Cənab, sizin yuxunuz gəlmir?

– Hə.

“Həyatınızı məhv eləyirsiniz? Başa düşürəm!” – sanki, aptekçinin gözləri belə deyirdi. Möcüzə idi bunların peşələri, bütün günü insan orqanizmini qorumaq üçün tozlar və həblər hazırlayırdılar. Şeytancasına qəribə peşə idi!

Çıxanda özünü güzğüdə gördü, adam öldürənin sifətinə nisbətən onun sifəti olduqca sakit idi, canlılıq və aydınlıq hiss olunur, hətta əhvalının pozulduğu indiki vaxtda da xeyirxahlıq ifadə eləyirdi. Onun elədiyini eləyən insanın sifəti necə belə sakit ola bilərdi? Larri hiss elədi ki, şüuru aydınlaşır, ayaqlarını asanlıqla ata bilir və cəld addımlamağa başladı. Eyni zamanda sıxıntı və yüngülləşmə hissi necə də heyrətləndiricidir! Ağır fikirlərdən ayrılmaq üçün insanlarla söhbətə can atmaq və insanlardan qorxmaq necə də qorxuludur! O qız və Kit indi yeganə adamlardılar ki, onda qorxu yaratmırdılar. Yox, buyuracaqsız, Kit yox... Heç vaxt səhv eləməyən, uğur qazanan əxlaqlı adamın Larri ilə ümumi nəyi ola bilərdi? O, elə maddədən hazırlanıb ki, özü haqqında heç nə bilmir, heç bilmək də istəmir, onun bütün həyatı – inamlı fəaliyyətdir. Görünür, sənin bütün qərarlarını əhatəyə alan qum olmaq pisdir, amma bu iradənin bir parçası Kitə oxşayır: sənin bütün hisslərini və zəifliklərini tapdalayaraq yanımdan irəliləyir... Heç vaxt! Belə adamın yoldaşı olmaq olmaz,

hətta o, sənin qardaşındırsa belə. Larri üçün indi dünyada yeganə doğma varlıq Vanda idi. Onu tək-cə Vanda başa düşür və hisslərinə şərik olurdu, onun bütün zəiflikləri ilə barışa və neyləsə belə, onu sevə bilirdi.

Larri siqaret çəkmək üçün kiminsə evinin dalanına girdi.

Birdən onun qəlbində qorxulu bir arzu baş qaldırdı: tağın yanından keçib getsin. Bu arzu təhlükəli idi, heç bir mənası və məqsədi yox idi, sadəcə, həmin yeri yenidən görmək üçün qəlbində baş qaldıran ehtiraslı tələbat idi. Borrou-Striti keçdi və döngəyə çıxdı. Orada kimsə yox idi, yalnız döngənin o biri başında küləkdən büzüşmüş orta boylu birisinin qaranlıq kölgəsini gördü. Bu adam küçə fəənərinin göz vuran işığında ona doğru gəldi. Ay görünüşü vardı ha! Sarı, ölgün sifəti, oynaq gözləri, qara eybəcər dişləri. Cır-cındır geymişdi, cılız birisiydi, bir çiyini o birisindən hündürdü, həm də yüngülcə axsayırdı. Lorensin qəlbində bu adama qarşı mərhəmət hissi baş qaldırdı, ondan da bədbəxt adamdı. Görünür, daha dərinə düşmə hədləri var imiş, hətta onun düşdüyündən də dərinə.

– Hə, qardaş, – o dedi. – Belə görünür, bəxtin elə də gətirmir!

Naməlum adamın sifətini canlandıran təbəssüm anlaşılmaz idi, müqəvvanın təbəssümünə oxşayırdı.

– Uğur yolumun üstünə çıxmır, – o, xırıltılı səslə cavab verdi. – Heç vaxt bəxtim gətirməyib. Amma mən nə vaxtsa... keşiş olmuşam... İnanmaq çətinidir, eləmi?

Lorens ona bir şillinq uzatdı, amma naməlum adam qətiyyətlə başını yırğaladı.

– Pulunuzu özünüzə saxlayın, – o dedi. – İnanın, bu gün mənim pulum daha çoxdur, nəinki sizin. Amma diqqətinizə görə təşəkkür edirəm. Mənim kimi düşkün adam üçün bu, puldan qiymətlidir.

– Siz haqlısınız.

– Bəli, – naməlum adam davam elədi. – Mənim kimi yaşamaqdansa, ölmək yaxşıdır. Buna görə də özümə hörmət

eləməyə son qoydum... Mən tez-tez düşünürəm: aclıq çəkəndə insanlıq ləyaqəti çoxmu davam edər? Çox davam eləməz. Mənə inana bilərsiniz. – O, yeknəsəq, cırıldayan səsiylə davam elədi: – Siz ölüm haqqında oxuyubsunuzmu? Bax, o hadisə burada baş verib. Mən bu yerə baxmağa gəldim.

“Elə mən də!” – az qala, Larri deyəcəkdə, ancaq hansısa qorxuyla bu sözləri dilinin ucundan qayıtardı.

– Sizə uğurlar arzulayıram. Gecəniz xeyrə qalsın! – o mızıldandı və cəld oradan uzaqlaşdı. Qorxunc gülüşünü güclə saxlayırdı. Bu, nə deməkdir, Londonda artıq hamı onun işi olan ölüm haqqında danışırdı. Hətta bu müqəvva da.

III

Elə adamlar var ki, məsələn, saat onda asılacaqlarını bilə bilə, saat səkkizdə sakitcə şahmat oynaya bilərlər. Belə insanlar həyatda həmişə uğur qazanırlar, onlardan yaxşı yepiskoplar, redaktorlar, hakimlər, baş nazirlər, sələmçilər və general olurlar; onlara, sözsüz ki, öz vətəndaşları üzərində hakimiyyəti etibar eləyirlər. Belələri kifayət qədər soyuqqanlı olurlar və bu keyfiyyət onların əsəblərini çox gözəl qoruyur. Belə insanlarda fəlsəfə, poeziya adlandırılan şeylərə davamlı meyil olmur (və ya hiss edilməyəcək dərəcədə olur). Bunlar fakt və qərar adamlarıdır, istədikləri vaxt təsəvvürlərini açıq və ya bağlayır, hisslərini məntiqə tabe eləyirlər... Tarlada küləklərin təsiri ilə sünbüllərin necə xışıldadığına, göydə qaranquşların necə uçduğuna baxanda onlar haqqında düşünmürsən.

Telassonlarda nahar eləyəndə Kit Darrant məcburiyyətdən özünü həmin növə məxsus olan adamlar kimi aparırdı. Telassonların Portlend-Pleysdəki böyük evindən çıxanda saatın əqrəbləri on biri göstərirdi. Fayton tutmadı və piyada getdi ki, yolda hər şeyi götür-qoy eləyə bilsin. Onun düşdüyü vəziyyətdə nə qədər acı istehza vardı! O, az qala, hakim

rütbəsinə çatmış birisi qatilin keşişi olur! İnsanları düşkünlüyə aparan zəifliyə nifrət edərək, bütün bu işi o qədər çirkin və inanılmaz hesab edirdi ki, özünü zorla o barədə düşünməyə məcbur edirdi. İki güclü instinktə – özünüqoruma və qan bağlılığına görə, hər halda, bu işlə məşğul olmağa məcbur idi.

Keçməkdə olan günün istisini özünə hopdurmuş külək əsirdi, ancaq hələ ki yağış yox idi. Kitə isti oldu və kürkünün düymələrini açdı. Tutqun fikirlər onun sifətini daha da qaşqabaqlı eləmişdi: nazik cizgiləri olan dodaqları, sanki, ondan ötrü möhkəmcə sıxılmışdı ki, hər bir işaran fikri özündə saxlasın. Qələbəlik olan səkilərdə məyusluqla dolaşırdı. Axşamlar işıqlandırılan küçələrə hakim kəsilən sehrlı və bayram ovqatlı ab-hava Kiti qıcıqlandırırdı və o, qaranlıq küçəyə buruldu.

Necə də qorxulu hadisəydi! Onun reallığına Kit özünü inandıra bilmirdi, qətl onun şüurunda təkzibedilməz fakt kimi qəbul edilirdi, olmuş hadisə kimi yox. Larrinin pis fikri olmayıb, bu, şübhəsizdir. Ancaq qətl qətdir, nə deyirsən, de. Lariyə oxşar iradəsiz, sınıq, sentimental, özünüanalizə meyilli adamlar soyuqqanlılıqla belə iş görməyə qadirdirlərmi? Öldürülən Uolen ölümə layiq idi, onun haqqında düşünməyə belə dəyməzdi. Ancaq cinayət... Qanunun pozulması... Ürək bulandırandır! Cinayət ört-basdır edilmişdir və Kit bu ört-basdırın iştirakçısıdır. Amma, hər halda... qardaşı satmaq... Anlaşılan buydu ki, heç kim ondan fəaliyyətə keçməyi tələb edə bilməzdi. Sualın qoyuluşu ancaq beləydi: Lariyə nə məsləhət versin? Susmaq və gizlənmək? Buna nail olmaq olarmı? Ola bilsin... Əgər Larri ondan heç nə gizləmədisə. Bəs bu qız? Bu tip qadınlar hamısı eynidir – yelbeyin, düşüncəsiz, külək kimi dəyişkən... Cəmiyyətin əsl bəlası. Bəs sonra? Larrinin bütün sonrakı həyatı bu cinayətlə korlanacaq, harada gizlənsə belə, onu daban-dabana təqib eləyəcək, ağır yük kimi ondan asılı qalacaq, Larrinin sərxoş dodaqlarından bu sirrın nə vaxt eşidiləcəyi üçün münasib

Inventas vitam
juvat excoluisse
per artes

məqam gözləyəcək. Bu barədə düşünmək dəhşətliydi. Bəlkə, elə yaxşısı onun cinayətini etiraf eləməsidir? Kit titrədi: “Cənab Kit Darrantın qardaşı; görkəmli Krallıq vəkilinin...” Sonra da yüngül əxlaqlı qadının yanına gedilməsi, onun əriylə dava, düşünülməmiş qətl, meyitin evdən aparılıb tağın altında gizlədilməsi. Rüsveyçılıqdır! Ən yaxşı halda ömürlük həbs! Doğrudanmı, sabah səhər Lariyə bunu məsləhət görə bilərdi?

Birdən yadına qırxıq baş, sifətləri torpaq rəngində olan adamlar düşdü – onları Pentonvilledə, bir məhkuma baş çəkərkən görmüşdü. Larri də bu insanların arasında olacaqdı! Kit onun körpəliyini xatırladı, təzəcə yeriməyə başlayan vaxtını, sonra uşaqlığını, məktəbdə onu himayə elədiyi illəri, kollecdə ölüm-zülüm oxumağını. Larri böyüdü, Kit tez-tez ona borc pul və hər dəfə də öyüd-nəsihət verirdi. Larri ondan beş yaş kiçikdi və anası öləndə, Kitə onun qayğısına qalmağı tapşırmışdı. Doğrudanmı, Larri həyatı boyunca sarı məhkum paltarlarında gəzən, sifətləri xəstəliyin bozartdığı yarpağa oxşayan, tük əvəzinə qaba, cod saçları olan, qanmaz nəzarətçilərin qoyun sürüsü kimi qovduqları o adamlardan olacaqdı? Centlmen, onun doğma qardaşı hamının incitdiyi qul ömrü yaşayacaqdı? Elə bil, Kitin qəlbində nə isə qopdu. Yox, ola bilməz! Bunu məsləhət görə bilməz. Belə olan halda hər şeyi yoxlamalı, hər şeyi öyrənməliydi ki, ayağının altının möhkəm olduğunu hiss eləsin. Qlav-Leyn, tağ... bu, harada-sa buralarda, yaxınlıqda olmalıydı. Boylandı ki, görsün, kimdən soruşa bilər. Küncdə polis dayanmışdı, fənər onun tökmə sifətini işıqlandırır, işə can yandıran, fərasətli və diqqətli qulluqçu olduğu hiss olunurdu. Kit onun yanından səssizcə keçib getdi. Qanunun yanında insanın özünü bu qədər pis hiss eləməsi qəribəydi. Bunu düşünəndə, baş verən hadisə haqqında tutqun fikri ona çatdı. Birdən Kit gördü ki, döngənin arxasından sola Borrou-Strit başlayır. İrəli gedib, küçəni keçdi və qayıtdı. Qırx iki nömrəli evin

yanından keçirdi: işgüzar idarələrin lövhələri asılmış elə də böyük olmayan binaydı, ikinci-üçüncü mərtəbələrin pəncərələri sükut içindəydi, aşağıda isə pərdələr möhkəmcə çəkilmişdi... Ancaq bir küncdən, elə bil, az-maz işıq süzülürdü. Larri buradan qorxulu yükünün ağırlığı altında bükülərək, hara getmişdi? Ona bu çirkli, dar, Allaha şükürlər olsun ki, qaranlıq və adamsız küçəylə əlli addıma yaxın getmək lazım gəldi. Bu da Qlav-Leyn. Qısa döngə, amma orada... Döngə tağa söykənirdi – hansısa anbarın iki hissəsini birləşdirən kərpic tağa. Tağın altı, doğrudan da, çox qaranlıq idi.

– Doğrudur, cənab! Məhz burada! – Danışana tərəf sakitcə dönmək üçün, Kit bütün gücünü toplamalı oldu. – Bax buradaca meyiti tapıblar... O, bax beləcə uzanıbmış... Qatili isə hələ ki tapmayıblar! Cənab, ən yeni xəbərlərdir!

Üst-başı tökülən bu adam qəzeti ona uzatdı. Qarışıq saç çəngələrinin arasından ona vaşaq gözləri baxırdı, səsinde isə öz məhsulunu qiymətə mindirən xüsusi not hiss olunurdu. Kit ona iki pens verib, qəzeti aldı. Hətta burada belə gənc gecə sakininin çərənləməsi onu sakitləşdirdi: deməli, başqalarını da bura hər şeyi bilmək həvəsi çəkib gətirirdi. Fənərin tutqun işığında oxudu: “Qlav-Leyndə sirlə boğulma. Qatilin şəxsiyyəti hələ ki müəyyən edilməmişdir. Kostyumunun ülgüsü onun xaricdən gələn olduğunu göstərir”. Qəzətsatan oğlan harasa yoxa çıxmışdı və Kit bu küçəylə tağa doğru ağır addımlarla irəliləyən polisi gördü. Birdəqiqətlik tərəddüddən sonra polis dayandı. Əlbəttə, onu bura həmin “sirr” gətirə bilirdi və polis diqqətlə tağı nəzərdən keçirməyə başladı. Sonra Kitin bərabərinə çatdı və Kit baxıb gördü ki, bu, indicə yanından keçdiyi həmin polisdır. Kitin düymələnmiş xəz yaxalığının altından ağ qar dənəcikli paltosunu görən kimi, polisin gözündəki soyuq, təhqiredici sual ifadəsi söndü. Qəzeti göstərərək, Kit soruşdu:

– Meyiti buradan tapıblar?

– Bəli, cənab.

Inventas vitam
juvat excoluisse
per artes

- Hələ hər şey açılmamış qalır?
- Qəzetlərə həmişə inanmaq lazım deyil. Hər halda, təhqiqatın uğurla davam elədiyini güman eləmirəm.
- Bura necə də qaranlıqdır. Doğrudanmı, burada gecə-ləyirlər?

Polis başıyla təsdiq elədi:

– Londonda elə bir tağ yoxdur ki, biz onun altından bu cür avaraları tapmayaq.

– Qəzətdən oxudum ki, meyitin üstündə heç nə olmayıb?

– Heç xırda pul da. Cibləri çevrilmişdi. Bu məhəllədə şübhəli adamlar yaşayırlar – yunanlar, italyanlar... Bir sözlə, hər cürləri.

– Neyləməli, gecən xeyrə qalsın!

– Gecəniz xeyrə qalsın, cənab!

Borrou-Stritdə Kit geri boylandı. Polis hələ də orada dayanmışdı, fənərini qaldıraraq keçidə baxır, sanki, bu sirri açmaq istəyirdi.

O özü bu tutqun və kimsəsiz yerdə olandan sonra planlarının uğurlu olacağına daha çox ümid edirdi. “Cibləri çevrilmişdi”. Bu, o deməkdir, ya Larrinin ağı o yerə qədər işləmişdi ki, belə düşünülmüş hərəkət eləsin, ya da polis meyiti tapana kimi, kimsə meyiti soymuşdu. İkinci variant daha ağlabatan idi. Ay gizlin yerdə ha! Tağa qədər gedib-qayıtmaq üçün tələb olunan o beş dəqiqə ərzində Larri nəzərə çarpmaya bilərdi! Saat üçdə gecənin ən sakit çağıdır. İndi hər şey o qadından asılı idi. Larrinin onun yanına gəldiyini və getdiyini görənlər olmuşdumu, öldürülənlə əlaqəsi aşkar olunarsa, susacaqdımı? Küçədə bircə canlı belə gözə dəymirdi, hətta pəncərələrdən işıq belə gəlmirdi və Kit cəld fəaliyyət göstərməyə alışıb, özünə güvənən adamlar kimi çox düzgün bir qərar qəbul elədi. Bu qızın yanına getmək və onu görmək lazımdır. Qırx iki nömrəli evin blokuna yaxınlaşdı. Belə evlərin qapılarını ancaq gecələr bağlayırlar. Kit açarlardan biri ilə qıpını açmağa cəhd elədi. Açar qıfıla düşdü və Kit qazla

işıqlandırılan dəhlizə girdi. Döşəməyə lineliüm çəkilmişdi, solda bircə qapı var idi. Kit tərəddüd içində dayandı. Qıza izah eləmək lazımdı ki, o, hər şeyi bilir. Ancaq bu zaman özünü tanıtmamalıydı. Larrinin tanışlırından biridir, vəssalam! Kənar adam kimi təhlükəli şahidin yanına getmək incə məsələydi!

Qapını döydü, heç kim cavab vermədi.

İncəliyinə varmaq üçün əsəblərinin tam gərginliyini tələb eləyən bu riskli işdən imtina eləsinmi? Sadəcə olaraq, getsin və Lorensə desin ki, o, heç bir məsləhət verə bilməz? Yaxşı, bəs sonra? Yox, hökmən nəsə eləmək lazımdır. Kit qapını bir də döydü. Cavab yox idi. Maneələr Kiti həmişə hədsiz qıcıqlandırır. Hövsələsizcəsinə qapını başqa açarla açmağa cəhd elədi. Açar düşdü.

Otağın dərinliyindən kimsə yüngülcə ah çəkdi və əcnəbi ləhcə ilə səsləndi:

– Ah, sənsən, Larri! Nəyə görə qapını döydürdün? Mən elə qorxdum. Əzizim, işıq yandır. Yaxşı, içəri gir də!

Zülmət qaranlıqda işıq düyməsini axtararkən, Kit yarıçılpaq bir adamın isti bədəninə ona sığındığını hiss elədi və kiminsə qolları onun boynuna dolandı. Ancaq qadın həmin an da geri çəkildi və Kit qorxuyla dolu boğuş pıçıldı eşitdi:

– Kimsən?

Kitin kürəyindən soyuq titrəyiş keçdi:

– Qorxmayın! Mən Lorensin dostuyam.

Elə sükut çökdü ki, o, öz saatının çıqıltısını və divarda işıq düyməsini axtaran əlinin hərəkətinin səsinə belə eşitdi. Nəhayət, işıq yandı və görünür, yataq otağını ayıran pərdənin yanında Kit qızı gördü. Qız əlində çənəsi bərabərində qara uzun palto tutmuşdu, elə buna görə də onun qısaca vurulmuş gur saçlı başı, buruq şabalıdı saçları gövdəsindən ayrıymış kimi görünürdü. Qızın sifəti elə ağarmışdı ki, qorxmış, geniş açılmış tünd-göy və ya qəhvəyi gözləri, azca açılmış ağ çəhrayı dodaqları gips maskanın üzərinə çəkilən boyanı xatır-

ladırdı. Onun sıfəti elə heyrətləndirici dəqiqliklə solmuşdu ki... Hətta gözəlliyi duymaq qabiliyyəti olmayan Kit belə həyəcanlandı.

– Qorxmayın, mən sizə pislik eləmərəm, – Kit yumşaq səslə dedi, – əksinə, köməyim dəyər. İcazə verirsinizmi, əyləşim və sizinlə danışaq? – Açarı göstərərək əlavə elədi: – Əgər Larrı mənə etibar eləməsəydi, açarı mənə verməzdi, elə deyilmi?

Qız tərpnənmirdi və Kitə elə gəlirdi ki, qarşısındakı bədəni tərkləməmiş ruhdur. Həmin anda bu dəhşətli fikir ona zərrəcə də qəribə gəlmədi. Ətrafa göz gəzdirdi, zövqsüz döşənmiş, ancaq təmiz otaq, tutqun qızılı çərçivəli güzgü, mərmər üstlüyü olan masa, məxmər örtüklü divan. İyirmi ildən artıqdı o, belə yerlərdə olmurdu.

– Xahiş edirəm, oturun, – Kit dedi, – bağışlayın ki, sizi qorxutdum.

Qız yerindən tərpnənmədən pıçıldadı:

– Axı siz kimsiniz?

Onun səsindeki qorxu Kiti elə silkələdi, ehtiyat hissini unudub dedi:

– Mən Larrinin qardaşıyam.

Qız rahatlıqla nəfəs aldı və bu nəfəs Kitin ürəyini yerindən oynatdı. Qız hələ də paltonu çənəsi bərabərində saxlayaraq, divana yaxınlaşıb oturdu. Gecə tufisindəki ayaqları çıpaqdı. Qısa saçları və sadələvhəcəsinə qorxmuş gözləri onu ucaboylu qıza oxşadırdı. Kit özü üçün stul götürüb əyləşdi və dedi:

– Belə gec gəldiyim üçün məni bağışlayın. İş burasıdır ki, o, hər şeyi mənə danışsın.

Gözləyirdi ki, qız titrəyəcək, ya da ufuldayacaq, ancaq o, dizləri üstündəki əllərini möhkəmcə sıxaraq dedi:

– Eləmi?

Həyəcan və təlaş təzədən Kitin varlığını bürüdü, pıçılısı əksədə verdi:

– Qorxulu işdir!

– Hə! Qorxuludur, qorxuludur!

Birdən Kitin ağına gəldi ki, həmin adam məhz burada, onun oturduğu yerdəcə ölüb yıxılıb və o, döşəməyə baxaraq susdu.

– Hə, – qız pıçıldadı, – burada. Mən hey onun necə yıxıldığını görürəm!

Necə də hansısa anlaşılmayan və qəlb titrədən ümitsizliklə dedi! Əxlaqsız həyat tərzini keçirən və onlara böyük bəd-bəxtlik gətirən bu qadında nə vardı ki, ona ixtiyarsız olaraq bu qədər iztirab verirdi?

– Siz tamam gənc görünürsünüz, – Kit dedi.

– Mənim iyirmi yaşım var.

– Siz... qardaşımı sevirsinizmi?

– Onun xətrinə ölümə də gedərəm.

Yox, onun səmindəki, ona ilk baxışdan göründüyü kimi göy yox, tünd-qəhvəyi slavyan gözlərinin dərinliyindəki səmimiliyə şübhə eləyə bilməzdi. Ya həyat bu qadın üzərində öz izlərini qoymağa macal tapmamışdı, ya son saatların əzabları, ya da, bəlkə, qardaşı Larriyə bağlılıq keçmişin izlərini tamam silmişdi. Qadının sifəti çox gözəl idi və iyirmiyaşlı bu cənc qızla üz-büz oturan Kit, qırx yaşına, böyük təcrübəsinə, peşəsinin sayəsində insan təbiətinə hərtərəfli bələd olmağına baxmayaraq, özünü inamsız hiss edirdi. Bir qədər hıçqınaraq dedi:

– Mən aydınlaşdırmağa gəlmişəm, onu xilas etmək üçün siz neyləyə bilərsiniz? Qulaq asın və mənim suallarına cavab verin.

Qız əllərini sıxıb sakitcə dedi:

– Yaxşı! Mən sizin bütün suallarınıza cavab verəcəyəm.

– Bu... sizin... Əriniz səfeh adam idi?

– Dəhşətliyidi!

– Dünən sizin yanınıza gələndə qədər nə vaxtdı siz onu görmürdünüz?

– İl yarım.

– Siz onunla harada yaşayırdınız?

Inventas vitam
juvat excoluisse
per artes

- Pimlikoda.
- Bəs sizi missis Uolen kimi tanıyan varmı?
- Yox. Mən bura qızımın ölümündən sonra gəlmişəm. O vaxtdan da pis bir həyat sürürəm. Tək yaşayıram, tanışlarım yoxdur.
- Əgər onu tanısalar, polis onun arvadını axtarmağa başlayacaqmı?
- Bilmirəm. O, bizim evli olduğumuzu kimsəyə deməyib. Mən çox gənc idim. O, yəqin, çoxları ilə mənimlə olduğu kimi rəftar eləyib.
- Siz necə bilirsiniz, polisdə onu tanıyırdılarmı?
- Qız başını yırgaladı:
- O, çox hiyləgər idi.
- İndi adınız nədir?
- Vanda Livinska.
- Sizi ərə gedənə kimi, beləmi çağırırdılar?
- Vanda mənim əsl adımdır. Livinska soyadını isə... özümdən uydurmuşam.
- Bura gələndən sonramı?
- Hə.
- Larri dünən axşama qədər haradasa Uoleni görübmü?
- Bircə dəfə də.
- Larriyə onun sizlə necə rəftar elədiyini danışdırdınızmi?
- Hə. Bununla belə, Uolen özü Larrinin üstünə atıldı.
- Elədir. Mən Larrinin alnındakı zədəni gördüm. Larrinin sizin yanınıza necə gəldiyini kimsə gördümü?
- Bilmirəm, Larri deyir ki, yox.
- Bəs siz necə düşünürsünüz, onu görən olubmu çiynlərində bu... aparanda?
- Mən pəncərədən baxırdım. Küçədə heç kim yox idi.
- Bəs o qayıdanda?
- Yenə heç kim yox idi.
- Bəlkə, onun səhər necə getdiyini görən olub?
- Heç inanmıram.

– Sizə kimsə qulluq göstərirmi?
– Hər səhər saat doqquzda xidmətçi gəlir və burada bir saatdan artıq olmur.

– Xidmətçi Larrini tanıyır?

– Yox.

– Dostlarınız, tanışlarınız varmı?

– Yox, mən tək qalmağı xoşlayıram. Larri ilə tanış olandan sonra isə ümumiyyətlə, heç kimi görmürəm. Mənim yanıma çoxdandır ondan başqa heç kim gəlmir.

– Nə vaxtdan?

– Artıq beş ay olar.

– Siz bu gün evdən çıxıbsınız mı?

– Yox.

– Evdə neyləyirdiz?

– Ağlayırdım, – qız cavab verdi və yenidən əllərini sıxıb davam elədi. – Məncə, o, təhlükədədir. Ondən ötrü elə qorxuram.

Kit onu işarə ilə sakitləşdirərək dedi:

– Bir mənə baxın!

Qız öz tünd gözlərini ona dikdi. Çiyinə atdığı paltə açıldı və Kit həyəcədən qızın boğazının necə gərildiyini gördü:

– Əgər gözləmədiyimiz olarsa və qatilin axtarışı polisi buraya gətirərsə, siz Larrini ələ verməyəcəyinizə əminsiz?

Qızın gözləri işıldadı. Ayağa qalxdı və buxarıya yaxınlaşdı:

– Bura baxın! Onun mənə bağışladığı bütün hədiyyələri yandırmışam, hətta onun şəklini də. Məndə heç nə qalmayıb.

Kit ayağa qalxdı.

– Çox yaxşı! Bir sualım da var, sizi... polisdə tanıyırlarmı, necə... yəni keçirdiyiniz həyat tərzinə görə?

Qız öz saf qüssəli gözləri ilə onu diqqətlə süzərək, qətiyyətlə başını yırğaladı. Kit xəcalət çəkdi:

– Mən bunu soruşmağa məcburdum. Larrinin harada yaşadığını bilirsiniz mi?

– Bəli.

Inventas vitam
juvat excoluisse
per artes

– Siz daha onun yanına gedə bilməzsiz, o da bura, sizin yanınıza gəlməməlidir.

Qızın dodaqları titrədi, ancaq itaətlə başıyla razılığını bildirdi. Sonra Kitə tamam yaxınlaşıb, az qala, pıçılıtlı ilə dedi:

– Mümkünsə, onu məndən həmişəliyə ayırmayın. Mən çox ehtiyatlı olacağam. Ona zərər vuracaq bir şey olsa ölərəm. Sizdən xahiş edirəm, Larrini məndən ayırmayın! – qız iki əli ilə onun əlindən yapışıb, möhkəmcə sıxdı.

Kit dərhal cavab vermədi:

– Mənə güvənə bilərsiniz. Qardaşım ilə görüşüb, nə isə fikirləşərəm. Ancaq hər şeyi mən özüm eləyəcəyəm, aydındırımı?

– Sizin mənə rəhminiz gələr, deyilmi?

Qız onun əlini öpdü və qızın yumşaq, nəm dodaqlarının əlinə toxunması onda qərribə bir hiss yaratdı – həssaslıqla zəngin olan xoşagəlməz bir hiss. Əlini geri çəkdi. Sanki, belə inadkar olmamaq barədə xəbərdarlıq alan Vanda qorxmuş halda aralandı. Birdən təşvişə düşdü və yerindəcə donub qaldı, güclə eşidiləcək tərzdə pıçıldadı:

– Sakit! Orada kimsə var!

Qız qapıya tərəf sıçradı və işığı söndürdü.

Eyni anda da qapı döyüldü. Kit, demək olar ki, Vandanın qorxusunu fiziki olaraq hiss elədi və o da qorxmağa başladı. Qız demişdi, Larridən başqa kimsə bura gəlmir. Bəs onda bu kimdir? Qapını yenidən daha bərkdən döydülər, Kit boynunda qızın nəfəsini hiss elədi: “Bəlkə, Larridir? Mən qapını açıram!” Divara söykənərək, qızın qapını aralayıb, sakitcə dediyini eşitdi:

– Kimdir? Keçin!

Üzbəüz divarda işıq şüası titrədi. Artıq Kitə tanış olan səs cavab verdi:

– Mənəm, miss! Giriş qapınız açıq idi. Qaranlıq düşəndən sonra qapını bağlamalısınız.

Aman Allah, yenə də həmin polis! Günahkar isə o idi, küçədən içəri keçəndə qapını bağlamamışdı. Vandanın cəsətsiz səsini eşitdi: “Cənab, sizə minnətdaram!” Sonra da

uzaqlaşan polisın addım səslərini, cəftələnən qapının səsinə. Vanda yenidən qaranlıqda onun yanında peyda oldu. Bu qızı, onun zərifliyini görməyəndə əvvəl onu yumşaldan bütün cəhətləri indi qıcıqlanmasının qarşısını ala bilmirdi. Bütün bu qadınlar hamısı eynidi, hamısı yalan danışırdı!

– Dediniz, polisdə sizi tanımırırlar! – Sərt səslə dedi.

– Məncə, onlar bilmirlər! – Qız ah çəkərək cavab verdi.

– Mən lap çoxdan məş... məşğul olurdum. Larri ilə qarşılaşandan sonra.

Bu sözləri eşidəndən sonra qəlbinin dərinliyində qaynayan nifrət yenidən özünü hiss elətdirməyə başladı. Onun qardaşı lənətə gəlmiş o təsadüfdən sonra bu qızın qisməti olmuşdu, ruhu və bədəni ilə bu qıza bağlanmışdı! Vanda yenidən işığı yandırdı. Ola bilsin, qız qaranlığın onun əleyhinə olduğunu hiss elədi. Bəli, nə söz ola bilər, yaxşıdır! Əgər dodaqları və gözləri nəzərə alınmazsa, bu zərif, ağ sifətdə necə də uşaq şəfqəti, heyrətləndirici xeyirxahlıq vardı!

– Mən gedirəm! – Kit dedi. – Amma unutmayın, Larri bura gəlməməlidir və siz də ora gedə bilməzsiniz. Sabah onu görəcəyəm. Siz onu, doğrudan da, sevirsinizsə, ehtiyatlı olun, çox ehtiyatlı.

– Hə, hə, mən ehtiyatlı olacağam! – Qız ah çəkdi. Kit qapıya doğru getdi. Qız divarın dibində durmuşdu, yalnız başını döndərərək onun arxasınca boylandı. Onun hədsiz mülayimlik ifadə eləyən sifətində ancaq gözləri canlı idi və Kitə elə gəlirdi ki, qız bu gözləriylə birlikdə dua edir: “Bir bizə baxın. Biz heç nəyi gizlətmirik. Bizdə heç nə, heç nə gizlin deyil”.

Kit çıxdı.

Dəhlizdə, giriş qapısının qabağında dayandı. Yenidən polislə rastlaşmaq istəmirdi. Ola bilsin, o, öz gəzintisini başa vurub buradan xeyli uzaqlaşmışdı. Belə fikirləşən Kit qapının dəstəyini ehtiyatla burub küçəyə boylandı. Heç kim yox

idi. “Sağa getsin, ya sola” – deyə tərəddüd edirdi, sonra cəld küçəni keçdi. Sağdan kiminsə səsi eşidildi:

– Axşamınız xeyir, cənab!

Evlərin birinin girişində məhz həmin polis dayanmışdı! Əlbəttə, bu adam onun haradan çıxdığını gördü!

Bunu gözləmədiyindən, Kit diksindi və “gecəniz xeyrə!” mızıldanaraq tələsik oradan uzaqlaşdı.

O, dördə bir milə qədər getdi və yalnız bundan sonra xoşagəlməz qorxu hissini yerini qıcıqlandırıcı təəssüf hissi tutdu – onun, Kit Darrantın, fahişənin daimi müştərilərindən biri olduğunu güman eləmişdilər! Bu, necə də iyrenc və mənfur idi! O, özünü çirkə bulaşmış hesab edirdi, beyni, sanki, dayanmışdı, yenidən dəqiq məntiqi düşüncə qabiliyyətinin bərpasını gözləyirdi. Belə düşünmək olar ki, o, özünə lazım olan hər şeyi öyrəndi. Təhlükə onun düşündüyündən az idi. Bu qadının gözləri! Heç şübhəsiz, bu qadın Larriyə sadıq idi və heç vaxt onu satmazdı. Larri Cənubi Amerikaya, Şərqə, bir sözlə, hara olsa qaçmalıydı. Bununla belə, Kit özündə arxayınçılıq hiss eləməirdi. Onun fikirləri hey bu kədərli məhəbbətin məskən saldığı, qırmızı parça ilə üzlənmiş mebellərin əhatəsindəki sarı divarların arasında hissələrin qəfəsdəymiş kimi qadağan olunduğu, pis, zövqsüz bəzədilmiş otağa qayırdı. Bu qadının sifəti necəydi! Həm sadıqlıq, həm səmimiyyət və həm də bu əxlaqsızlıq yuvasında qaranlığın və qorxunun əhatəsində az təsadüf olunan rıqqə-təgətirici gözəllik!

Tağın altındakı qaranlıq keçiddən küçə uşağı onu şən-şən səslədi: “Onu hələ tutmayıblar!” Sonra da Kitin boynuna dolanan qızın çılpaq qolları, qaranlıqda qorxunun boğduğu pıçıldı. Yenidən ona inamla baxan qızın uşaq sifəti... Kit bərdən dayandı. Lənət şeytana, ona nələr olurdu? Bu, düşüncələrin mənasız oyunu, qorxunc qeyri-adiliyi idi? Həmin dəqiqə də yaşadığı gündəlik həyatın reallığı, mühafizəkarlığın gücü varlığına hakim kəsildi və tamamilə rahatlandı. Bu, reallıq

deyildi, qorxunc yuxu idi! Gülməliydi! Kit Darrant belə qaranlıq və qeyri-adi işə sürüklənmiş oldu.

Kit, Strend küçəsinə keçdi, hər gün məhkəmədəki mədəni, fəxri, intizamlı işinə getdiyi küçəyə. Yox, bütün bunlar dəhşətli qarabasma idi! O, yoxa çıxır – qalır tanış şeyləri bir yerə yığmaq, dükanların üstündəki lövhələri oxumaq, gəlib keçənlərin üzünə baxmaq. Uzaqda, prospektin sonunda köhnə kilsə görünürdü, bir qədər uzaqda isə məhkəmənin binası xəyal təsiri bağışlayırdı. Yanğın zənglərinin səsi eşidildi və yanından atlar keçib getdilər – işıldayan metal, nalların astaca taqqultıları, xırıltılı səs. Bu, tamamilə real və zişansız, normal və alışılan hadisəydi! Küncdən bir qadın çıxdı, ombalarını oynadaraq ona göz vurdu: “Axşamınız xeyir!” Hətta bu da adi idi və bununla da barışmaq olardı. İki polis sərxoş birisinin qollarından yapışib aparırdılar, sərxoş özünü onlardan qoruyur, söyüş söyürdü. Bütün bunlar yalnız maraq, narahatçılıq, ikrah doğuran adi şeylər idi. Yağış çiləməyə başladı və Kit sifətindəki yağış damlasından məmnunluq duydu. Yağış da real, tanış idi, hər gün yağırıdı!

Küçə boyunca hər şeyi yenidən düşünməyə başladı. Sonuncu karetlər getmişdi, faytonlar quduzcasına şütüyürdü. İnsanın hər gün məruz qaldığı real, adi təhlükələr onu tutqun fikirlərdən yayındırırdı. Sifətinə yağış vurdu, yanından ekipajlar keçib gedirdi. Stend küçəsini keçəndən sonra Kit yenidən özünü inamlı hiss elədi, üzərindən onu mənəgənədə saxlayan qəribə duyğunu atdı və qərarlı halda döngəyə doğru irəlilədi ki, oradan da evinə dönsün. Ancaq qaranlıq dalana girəndən sonra yenidən dayandı. O biri tərəfdəki polis də bura döndü. Ola bilməz... Bu qədər də yox! Nə boyda axmaqlıq! Bu polislər necə də bir-birinə oxşayırdılar! Cəfəngiyatdır! Kit iti sürətlə irəli addımladı və evinə girdi. Bununla belə, pilləkənlə qalxarkən özünü saxlaya bilmədi, pərdənin ucunu qaldırıb küçəyə baxdı. Polis evdən iyirmi beş yard uzaqlıqda ədayla gəzişir, heç nəyə əhəmiyyət vermirdi.

IV

Kit həmişə olduğu kimi, səhər saat beşdə axşam baş verənləri xatırlamadan ayıldı. Ancaq kabinetinə daxil olub yanan lampanı, buxarıdakı alovu və masanın üstündəki qəhvəni görəndə, yenidən onu qorxunc xatirələr çuğladı: kabinetdə hər şey axşam Larrinin divara söykənib dayandığı kimiydi. Bir anlığa Kit xoşagəlməz fikirləri ilə mübarizə apardı, sonra isə qəhvəni içib, yazı masasının arxasına keçdi və bu günə təyin olunmuş üçsaatlıq məhkəmə işini öyrənməyə başladı.

Sözləri başa düşmədən oxuyurdu. Cümlələr hansısa dolaşiq obrazlarla qarışırdı və düz yarım saat beləcə, qeyri-müəyyənlik içində qaldı. Nəhayət, bu iş haqqında nə isə bilməyin zəruriliyi – axı saat on birin yarısında məhkəmədə çıxış eləyəcəkdi – Kiti fikirlərini toplamağa məcbur elədi, lakin ürəyinin dərinliyindəki həyəcan keçib getmədi. Bununla belə, doqquzun yarısında Kit ayağa qalxıb duş qəbul eləməyə gedəndə, öz dözümlülüyü ilə kədərli qürur duyurdu. Onun yarısında Larrinin yanında olmalıydı, Argentinaya gəmi sabah yola düşürdü. Larrinin dərhal yola düşməsi üçün ona pul tapmaq lazım idi. Səhər yeməyi vaxtı Kit qəzetləri nəzərdən keçirəndə gözüne bir qeyd sataşdı:

“SOXODA QƏTL

Polis dünən səhər Qlav-Leyndəki tağın altında boğulmuş halda tapılan meyitin şəxsiyyətini müəyən eləyə bilib. Həbslər olmuşdur”.

Xoşbəxtlikdən Kit səhər yeməyini qurtarmışdı, yoxsa bu məlumatdan ürəyi bulanardı. Bu dəqiqə, ola bilsin ki, Larri həbs olunmuşdu və ona ittiham oxunacağını gözləyirdi! Bəlkə də, onu Kit axşam qızın yanında olandan əvvəl həbs eləmişdilər. Larri həbs edilmişdisə, qızı da bu işə qarışdıracaqdılar. Bəs o özü hansı vəziyyətdə qalacaqdı? Tağın yanına gedib bu qadınla görüşməkdə axmaqlıq eləmişdi! Doğrudanmı,

o, evə qayıdanda polis arxasınca gəlib, onu izləyirmiş? Cınayətin birbaşa iştirakçısı! Kit Darrant, imkanlı adam, Krallıq vəkili! İradəsinin gücü ilə əsl qəhrəmanlıq göstərərək, özünü qorxusunu boğmağa məcbur elədi. Vahiməyə düşmək heç vaxt xeyrə aparmaz. Təhlükənin gözünün içinə dik baxmaq, hər şeyi ölçüb-biçmək lazımdır. Kit özünü tələsməməyə məcbur elədi, lazım olan kağızları sakitcə yığdı və çıxarmışdan əvvəl, hətta iki-üç məktuba da baxdı. Fayton çağırılıb, Fitsroy-Stritə yola düşdü.

Bu dumanlı səhər Larrinin evinin qabağında dayanıb qapının açılmasını gözləyən Kit tam qətiyyətli, nə eləməli olduğunu bilən adam təsiri bağışlayırdı. Hərçənd, özünü ələ almaq üçün bütün qüvvələrini səfərbər eləmək lazım gəldi ki, sakitcə bildirsin: “Mister Darrant evdədirmi?” Və etinasız halda cavabı eşitsin: “Cənab, o, hələ yataqdan qalxmayıb”.

– Eybi yox, mən Kit Darrantam, onun yanına gedirəm.

Larrinin yataq otağına gedərkən düşünməyə macal tapdı: “Bu həbs lap yerinə düşdü. Həbs onları izdən yayındırar və Larri bu zaman çıxıb gedər. Qızı da yola salmaq lazımdır, ancaq onunla birlikdə yox”. Həyəcanı keçdi və qətiyyəti bir az da artdı. Yataq otağında çılpaq qollarını pırpızlaşmış başının altında çarpazlayan Larri baxışlarını tavana dikərək siqaret çəkirdi, çarpayının yanındakı stulun ətrafına siqaret kötükləri səpələnmiş, otağa tənəkənin ağır qoxusu çökmüşdü. Solğun sifət, çıxmış almacıq sümükləri, yanmış yanaqlar, oynayan mavi gözlər – bu insanın tör-töküntüsü idi.

Larri göyümtül tüstünün arxasından Kitə baxdı və astadan soruşdu:

– Hə, sən necə düşünürsən, hökm necə olacaq?.. Ömürlük katorqa, yoxsa qırx funt cərimə?

Onun uşaq yelbeyinliyi Kiti özündən çıxartdı. Hə, bu, təpədən-dırnağa Larri idi. Axşam ürəyi əsirdi, qorxurdu, bu gün isə zarafat eləyir. “Eh, onsuz da!” Əsəbi cavab verdi:

– Sənin hələ zarafat eləməyə də halın var?

Inventas vitam
juvat excoluisse
per artes

Larri divara tərəf döndü:

– Məcburam.

Qəzavü-qədərə inanan adam! Belə xarakterlərə necə də nifrət eləyir!

– Mən o qızın yanına getmişdim.

– Eləmi?

– Dünən axşam. Ona etibar eləmək olar.

Lorens gülümsədi:

– Sənə dedim də.

– Buna əmin olmaq lazım idi. Larri, sən yubanmadan getməlisən. Qız növbəti gəmi ilə yola düşər. Birlikdə gedə bilməzsəniz. Sənin pulun var?

– Yox.

– Bütün xərcləri mən çəkərəm və sənin bir il yaşaya bil-mən üçün pul da taparam. Fəaliyyətə keçmək lazımdır. Yer məlum olan kimi, harada olduğunu təkcə mənə bildirərsən.

Cavabında dərindən çəkilən ahı eşitdi.

– Kit, sən mənə qarşı olduqca mərhəmətlisən və həmişə də mərhəmətli olubsan. Ancaq səbəbini başa düşə bilmirəm, niyə axı?

Kit quru cavab verdi:

– Heç özüm də başa düşmürəm. Gəmi sabah Argentina-ya yola düşür. Bəxtin var, polis kimisə saxlayıb. Qəzetlərdə bu barədə məlumat gedib.

– Nə?!

Siqaret döşəməyə düşdü, pijamadakı nazik bədən tər-pəndi və Larri artıq ayaq üstəydi, qıc olmuş halda çarpayının arxasından yapışmışdı.

– Necə dedin?

Kit dilxor halda düşündü: “Əsl axmağam! Niyə dedim? O, buna qəribə reaksiya verir. İndi nə olacaq?”

Lorens əliylə alnını yoxlayıb çarpayının üstünə oturdu.

– Mən bu barədə düşünməmişdim, – o donquldandı,
– indi mənim işim bitdi.

Kit diqqətlə qardaşına baxdı. O, həddən artıq sevinirdi ki, Lorensi yox, başqasını həbs ediblər, amma işin belə dəyişəcəyini əsla təsəvvür eləməzdi.

– Niyə? – tələsik dilləndi. – Günahsız adama heç bir təhlükə yoxdur. Onlar, bir qayda olaraq, əvvəlcə əsl canini həbs eləmirlər. Sadəcə, sənin bəxtin gətirib, vəssalam. Biz vaxt uduruq.

Kit qardaşının üzündə bu ifadəni çox görmüşdü – qüdsəli, yalvarıcı. Sanki, Larri onun əşyalarına baxmağa cəhd edirdi və onun ayıq mühakimələrinə tabe olurdu! Kit mehribancasına davam elədi:

– Larri, qulaq as. Bu, çox ciddidir və bununla zarafat etmək olmaz. O adama görə narahat olma. Hər şeyi mənim öhdəmə burax və səfərə hazırlaş. Mən kayut sifariş verəcək, hər şeyi qaydaya salacağam. Bu da pul, nə lazımsa al. Saat beş-altı arası gəlib hər şey haqqında sənə danışaram. Qardaş, özünü ələ al. Vanda yanına gələndən sonra yaxşı olar ki, Çiliyə gedəsiniz, nə qədər uzaq olsanız, o qədər təhlükəsizdir. Siz ikiniz də, sadəcə, yox olmağa məcbursuz. Hə, mən gedirəm. Məhkəmədən əvvəl hələ banka da dəyməliyəm.

Kit qardaşının gözlərinə baxaraq əlavə elədi:

– Bilirsən nə var, sən mənim haqqımda da düşünməlisən, elə deyilmi? Özünü ələ al! Başa düşürsən?

Hələ də həməən kədərli və sual dolu baxışlarıyla Larri ona baxırdı. Yalnız Kit bir də “başə düşürsən?” deyər təkrar eləyəndə, onun “bəli” dediyini eşitdi.

Yolda öz-özünə deyirdi: “Qəribə adamdır. Mən onu başə düşmürəm, daha doğrusu, heç vaxt da başə düşməyəcəyəm”. Sonra qarşıdakı işlər barədə düşünməyə başladı.

Bankda Kit 400 funtluq çek yazdı və kassir pulları sayanda onun qəlbində yenidən təhlükə dolu duyğular baş qaldırdı. Aman Allah, nə qədər kobud işdir! Əgər bəs qədər vaxtı olsaydı! “Birbaşə iştirakçı” fikri onu zəhərləyirdi. Banknotlara görə kimi lazımsa, izləmək olardı. Bəs Larridən necə yaxə qurtarmaq olardı? Böyük riskdən qaçmaq üçün balaca

riskə getmək lazım gəlirdi. Kit bankdan gəmi şirkətinin ofisinə getdi. Larriyə билет söz vermişdi, ancaq belə eləmək olmazdı. Özünü təqdim eləmədən, sadəcə olaraq, gəmidə yer olub-olmadığını soruşacaqdı. Boş kayutlar olduğunu öyrənəndən sonra məhkəməyə getdi. Vaxtı olsaydı, polisə baş çəkib həbs olunan şəxsə ittihamın vəziyyətini öyrənərdi. Ancaq bu da təhlükəsiz deyildi, onu tanıyırlar. Bu həbs nəyə aparıb çıxaracaq? Heç nəyə! Adamları sakitləşdirmək üçün dərhal kimisə həbs eləmək polisin adətidir.

Birdən bütün baş verənlər yenidən ona qorxunc kabus kimi gəldi: “Larri öldürməyib, əsl qatili həbs eləyiblər!” Həmin dəqiqə də xatirində Vandanın qorxudan dəyişmiş sifəti, çarpayıda qıç olan bədəni canlandı və hətta səsini də eşitdi: “Mən elə hey onun necə yıxıldığını görürəm!” Aman Allah!

Kit həmin səhər məhkəmədə çıxış eləyəndə daha inamlı və məntiqli danışdı. Səhər yeməyi üçün çıxanda ən çox satılan axşam qəzetini aldı. Son məlumatlar hələ daxil olmamışdı və o həbs olunan barədə yeni bir şey öyrənmədən məhkəməyə qayıtdı. Nəhayət, parikini və mantosunu çıxarandan sonra müxbirlərin suallarına cavab verdi və bütün işlərini təxirə salıb Çanseri Laynıya getdi, elə yoldaca qəzet aldı. Oradan yenidən Fitstroy-Stritə yola düşdü.

V

Kit gedəndən sonra Larri çarpayının üstündə bir xeyli oturdu. “Günahsız adamı heç bir təhlükə gözləmir!” Kit – məşhur vəkil! – belə dedi. Buna əmin olmaq olardımı? Onun törətdiyi qətlə görə, bəlkə də, ölüm hökmü alacaq insanı atıb, Vandayla birlikdə 8000 mil getmək?

Keçən gecə Larridə ruh düşkünlüyü yaranmışdı və bu qərara gəlmişdi ki, hər şeyə hazır olmaq lazımdır. Kit gələndə onun məsləhətinə sözsüz əməl eləməyi qərara almışdı: “Get, polisə təslim ol!” Artıq ömrünün qalan hissəsini siqaret

kötüyü kimi atmağa hazırlaşır. Lakin birdən elə şeylər eşitdi ki, ona sevinc və ümid bəxş elədi. Başqa ölkəyə gedib, orada yeni həyata başlamaq! Vanda ilə! Orada onun üçün heç bir fərqi olmayacaq, orada, o hətta belə həşəratı əzdiyi üçün sevinəcək. Orada, yeni günəşin altında, bu dumanlı adada olduğu kimi adamlar özləri məhkəmə qurub, divan tuturlar.

Bu, ədalətli məhkəmə idi, baxmayaraq ki, Larri o əclafı öldürmək istəmirdi. Birdən bu gözlənilməyən həbs! Bu gün həmin adamı mühakimə eləyəcəklər. O gedib baxa bilirdi ki, Larrinin törətdiyi qətlə həmin adamı necə mühakimə eləyirlər. Acı-acı güldü. Bəlkə, elə gedib qulaq assın, görsün onun əvəzinə kimisə asmağı onlar necə qərara alırlar? Larri geyindi, amma üzünü qırxa bilmədi, əlləri əsirdi. Bərbərxanaya getdi.

Orada Kitin haqqında danışdığı qeydi oxudu. Qəzet həbs olunanın adını da yazmışdı: “Con İven, ünvensiz”. Onu Bay-Stritdə mühakimə eləyəcəkdilər. Bəli, getmək lazımdır! Larri içəri keçib adamlara qarışana kimi, məhkəmə binasının yanından üç dəfə keçib getdi.

Salon ağzına kimi doluydu və o, danışıklardan belə başa düşdü ki, Soxodakı qətl bura belə çox adam yıxıb. Doğrudanmı, bunlar heç vaxt həqiqəti öyrənə bilməyəcəklər? Birdən axşam tağın altında rastlaşdığı naməlum adamı gördü. Cılız, gün işığında daha yoluq, yazıq görünən bu adam gümrəh tazıların arasında əzab çəkən qoca heyvan kimi iki polis əhatəsində müttəhimlər kürsüsündə əyləşmişdi.

Salonda razılıq dolu pıçılıt eşidildi və Lorens qorxu içində dərk elədi ki, onun əvəzində mühakimə olunan bu qəribə və yazıq varlıq dünən yanından keçəndə dost şəfqəti göstərdiyi həmin o adamdır. Sonra da bütün hissələri öz yerini məhkəmədə verilən ifadələrə olan xəstə marağa verdi. Şahidlərin sorğu-sualı uzun çəkmədi. Uolenin qaldığı otelin sahibi meyiti və üzüyü tanıyaraq, üzüyü elə həmin gün nahardan əvvəl Uolendə gördüyünü dedi. Sələmçi öz ifadəsində dedi ki,

Inventas vitam
juvat excoluisse
per artes

dünən səhər onun birinci müştərisi bu adam olub və həmin bu üzüyü onda girov qoyub. Polis öz ifadəsində göstərdi ki, İven adlanan bu adamı o bir neçə dəfə Qlav-Leyndə görüb və hətta iki dəfə ona tağın altında gecələməyi qadağan eləyib. Başqa polis isə öz ifadəsində göstərdi ki, gecə yarısı İveni həbs eləyərkən o deyib: “Bəli, mən onun barmağından üzüyü çıxartdım. Ancaq o artıq ölmüşdü... Bilirəm, belə eləməməliydim... Mən təhsil almış adamam, üzüyü girov qoymaq axmaqlıq idi. Mən öldürüləni cibləri çevrilmiş halda gördüm”.

Sənin oturmalı olduğun yerdə oturan adama baxmaq necə də qorxulu və eyni zamanda da, cəzbedici idi. Gözləyə-sən, nə vaxt onun balaca, tor içində olan açıq-boz gözləri kütlənin içində səni axtaracaq və sən bu baxışlar altıda necə dayanacaqsan.

Qoca küncə sıxılmışdı – qüssəli, ehtiyatlı. Onun qırışlı, şişkin və sarı sifətində kinli, həyasız bir ifadə vardı, gözləri kütlənin içində dolaşırdı. Lorens özünü ələ verməmək üçün bütün gücünü səfərbər eləmişdi. Sonra da hakimin səsi eşidildi: “İşin baxılması təxirə salınır” və qovulub əldən salınmış vəhşi heyvana daha çox oxşayan müttəhimini apardılar.

Lorens hələ də yerindən qalxmamışdı, alnını soyuq tər basmışdı. Demək, Con İven üzüyü ölən barmağından çıxartmamışdan əvvəl kimsə meyiti görmüş və ciblərini təmizləmişdi. Uolen kimilər gecə pulsuz çölə çıxmazdılar. Bundan əlavə, İven pulu götürsəydi, heç vaxt üzüyü də çıxartmağa risk eləməzdi. Bəli, kimsə meyiti birinci olaraq görmüşdü. İndi bu “kimsə” İveni xilas eləmək üçün çıxmalı və deməliydi ki, mən meyitin barmağında üzüyü görmüşəm. Lorens bu fikirdən ikiəlli yapışdı, bu fikir bədbəxtin düşdüyü vəziyyətə görə onun məsuliyyət hissini azaldır və Larrini, onun cinayətini arxa plana keçirirdi. Əgər pulu götürəni taparlarsa, İvenin günahsızlığı sübut olunacaqdı. Lorens məhkəmə binasından hansısa bir hipnozun təsiri altıda çıxdı, qarşısıalınmaz bir istəklə içmək istəyirdi. Artıq bacarmırdı,

hər şeyi unutmaq üçün nəsə bir şey tapmaq lazım idi. Bu iş qurtarana, polisə özü barədə xəbər verməyə nə qədər sərxoş qala bilsəydi! İndi ondan şübhələnməyənlərindən zərrəcə də narahat deyildi. Özündən qorxurdu, qorxurdu ki, gedib hər şeyi boynuna ala bilər. İndi Vandanın yanına gedə bilərdi – bu təhlükə, onun vicdanını narahat eləyən təhlükənin yanında boş şeydi. Kitə söz vermişdi ki, qızla görüşməyəcək. Kit ona qarşı mehriban və mərhəmətli idi. Xeyrixah, qoca Kit! Ancaq o heç vaxt başa düşməyəcəkdi ki, bu qız Larri üçün öz həyatından əzizdir, bu qızdan ayrılmaqdan, öz həyatından daha məmnunluqla ayrılır. Ona yad olmaq əvəzinə qız günü-gündən daha yaxın, daha doğma olurdu – həyəcanlandıran və sevindirən hiss! Vanda onun sayəsində tamam bədbəxt qadından xoşbəxt birisinə dönmüşdü, ona, təkcə ona olan sevgisinə görə qız, yazıq və miskin yaşayışından sonra yenidən bütün qəlbiylə çiçək açırdı! Bu möcüzə idi! Qız heç nə tələb eləmirdi, əvvəllər heç bir qadından görmədiyi istəklə qız ona pərəstiş eləyirdi. Onun dəyişən təbiəti bu pərəstişdə, dost şəfqətində, uzun müddət kişilərin ehtirasını söndürmək üçün oyuncaq kimi istifadə edilən qızın alovlu bağlılığında sığınacaq tapmışdı və nəhayət, onu sevmişdi.

Larri içmək arzusuyla mübarizə apararaq Soxoya yola düşdü. Onun axmaqlığına bax ki, Kitə açarı vermişdi! Yəqin, onun təşrifi Vandanı təşvişə salmışdı. İndi qız, bəlkə də, özünü ikiqat bədbəxt hiss edir, cürbəcür təxminlər qururdu. Əlbəttə, Kit onu qorxutmuşdu. Yazıq!

Qapını döyməyə macal tapmadı – qapı açıldı və Vanda qollarını boynuna dolayaraq, dodaqlarını üzünə söykədi. Buxarı keçmişdi, görünür, qız onu unutmuşdu. Stul pəncərəyə yaxın çəkilməmişdi və yəqin, qız qəfəsə salınmış quş kimi oturaraq uzun müddət boz küçəyə baxmışdı. Qıza onun gəlməyəcəyini demişdilər, amma sevənləri heç vaxt tərk etməyən möcüzəyə hansısa rıqqətli və əzabverici ümid, onu pəncərənin qabağında saxlamışdı.

Budur, o gəldi və qızın ilk işi onun qayğısına qalmaq oldu. Əvvəlcə buxarını yandırdı. O, yeməli, çaxır içməli, siqaret çəkməliydi. Bu qadının qayğısında heç vaxt məşuqələrində olduğu kimi “mən bunu sənün üçün eləyirəm, sən də mənə qayğıma qalmalısan” minnəti hiss olunmazdı. Vanda – öz zəncirlərini sevdüyindən ağırlıqlarını hiss eləməyən sadıq qula oxşayırdı. Sahiblik iddiasına tamamilə yad olan Larri buna görə də qıza daha çox rıqqət və bağlılıq hiss edirdi. Bu görüşə vicdanının təhrikiylə gələn Lorens yeni təhlükə haqqında danışmaq istəmədi. Ancaq Lorensin hərəkətləri həmişə qəbul elədiyi qərarların əleyhinə olurdu və bir azdan özündən asılı olmadan dedi:

– Onlar bir adamı həbs eləyiblər.

Vandanın sifətindən oxunurdu ki, qız dərhal (ola bilsin ki, o, bu xəbəri deyənə qədər) təhlükənin yaxınlaşdığını hiss eləmişdi.

Qız bir söz demədən əlini çiyinə qoyub, onu öpdü və Lorens başa düşdü ki, bu nəvaziş onların məhəbbətini hər şeydən yüksəyə qaldırır, hətta onun vicdanından da! Onun xeyli kişini qucaqlayan qadını belə sevəcəyi kimin ağına gələrdi?! Bir qisim kişilərdə korlanmış, kədərli keçmişləri olan sevimli qadınlara qarşı yalnız cəngavər etinasızlığı olur, başqa bir qisimdə isə bu qadınların əvvəllər özgələrinin olması fikri quduz istək və gəmirici qısqanclıq yaradır. Bəzən isə həm o, həm də bu olur. Vandanı qucaqlayarkən, onun həyatını korlayan o kobud heyvanı öldürməsi haqqında boşboğazlıq eləməzdi. Qız başını onun çiyinlərinə qoyanda, yanaqları azacıq qızarmış solğun sifətini yuxarı qaldıranda və o, qızın fədakar bir xoşbəxtliklə azca aralanmış dodaqlarına, geniş açılmış gözlərinə baxanda, yalnız rıqqətə gəlməsindən və qızı qorumaq fikrinə düşməsindən bir sevinc duyurdu.

Larri Vandanın yanından saat beşdə çıxdı və heç iki məhəllə getməmişdi ki, yenidən xatirində zəhərlənmiş yenot kimi küncə sıxılan o avara canlandı, onun xırıltılı səsinə eşitdi

və Larrinin qəlbində heç bir pis iş görməyən insanı bu qədər əzaba məhkum eləyən dünyaya qarşı nifrət hissi baş qaldırdı.

Öz qapısının ağzında kebdən düşən Kiti gördü. Onlar birlikdə otağa keçdilər və ayaq üstəcə durdular. Kit belini möhkəm bağlanmış qapıya söykəmiş, Larri isə masa yanında dayanmışdı, sanki, hər ikisi əlbəyaxa döyüşün başlayacağını bilirdilər. Kit dilləndi:

– Gəmidə yer var. Get özünə kayut sifariş ver, yoxsa idarə bağlanar. Bu da pul!

– Kit, mən getmirəm.

Kit irəli yeridi və masanın üstünə pul qoydu.

– Larri, qulaq as, mən məhkəmədə polisın protokolunu oxumuşam. Qorxulu heç nə yoxdur. Belə avara üçün azadlıqda və ya məhbəsdə bir neçə həftə keçirməyin nə fərqi var? Hər şeyi başından çıxart, axı ittiham üçün, hətta sübut belə yoxdur. Bu, ancaq sənə xilas olmağa artıq şans verir. Kişi kimi bu şansdan istifadə elə və yeni həyata başla.

Larri gülümsədi, ancaq onun təbəssümü arxasından qəzəb və kin boylanırdı. Pulları götürdü:

– Gizlən və qardaşının şərəfini xilas elə, hə? Elə deyilmi, Kit? Pullarını cibinə qoy, yoxsa mən onları oda ataram. Qorunursan, hə? – Buxariya tərəf gedərək pulları çərçivəyə yaxınlaşdırdı. – Götür, yoxsa oda atacağam!

Kit pulu götürdü.

– Kit, məndə hələ, az da olsa, vicdan qalıb. Gizlənsəm, o hissdən heç nə qalmaz, azacıq belə. Mənsə o hissini üstündə əsirəm, ola bilsin, çox, hətta... Mən hələ ki, deyə bilmirəm. Bacarmıram...

Onlar bir xeyli susdular, sonra Kit dilləndi:

– Bir daha deyirəm, sən səhv edirsən, heç bir andlılar məhkəməsi onu qətlə günahlandırmayacaq. Lap günahlandırsalar belə, hakim ittihamı rədd eləyəcək. Meyiti soyan əclaf həbsdə oturmaldır. Əgər belə eləyibsə, onun hərəkəti sənə cinayətindən də qorxuludur!

Inventas vitam
juvat excoluisse
per artes

Lorens başını qaldırıb:

– Qardaş, mühakimə eləmə, – deyə cavab verdi. – Özgə qəlbi zülmətdir.

Kitin qırışıq üzü qızardı və dartıldı. Sanki, o, öskürək tutmasının qarşısını almaq istəyirdi:

– Yaxşı, sən neyləmək istəyirsən? Mən səndən bizim nəslin şərəfini unutmamağı xahiş edirəm. Yoxsa bu məsələ sənin üçün “vicdan hissi”nin yanında heç nədir?

Lorens başını aşağı saldı. Bu hərəkəti ilə aydın demək istəyirdi: “Yıxılanı vurmazlar”.

– Neyləyəcəyimi bilmirəm... Hələlik heç nə. Çox təəsüflənirəm, Kit... Sən məni bağışla.

Kit ona baxdı və heç nə demədən otaqdan çıxdı.

VI

Kit hər cür təhlükə ilə mübarizə aparmağa həmişə hazır idi. Təhqiqatın nəticəsindən və ya Larrinin özünün etirafından asılı olmayaraq o, bu zərbəni dəf edə bilməzdi. Qızılgülün üzərinə pasın haradan düşdüyü məlum olmadığı kimi, bu rüsvayçı hadisə də onun adına qara ləkə kimi düşəcəkdə. Zərbəni dəf eləmək mümkün deyildi! Hətta altından sürünüb çıxmaq da! Asılmış və ya sürgünə göndərilmiş qatilin qardaşı! Qızı – qatilin qardaşı qızıydı! Ölən anası – qatilin anasıydı! Bu, olduqca ağır cəza idi – günbəgün, həftəbəhəftə gözləyəsən ki, bu bədbəxtlik nə vaxt başına uçacaq. Ona – ciddi və əxlaqlı bir insana – bu cəzanın ədalətsizliyi gün keçdikcə daha çox müdhiş gəlirdi.

İşin təhqiqat üçün təxirə salınması öldürülənin həmin gün çox içdiyini və müttəhimin peşəkar avara olduğunu öyrənməyə imkan yaratmışdı. Həm də aydın olmuşdu ki, Qlav-Leyndəki tağ onun gecələmək üçün sevimli yeri olmuşdur. İşə baxılması yanvar ayına təyin olunmuşdu. Təhlükəyə baxmayaraq, bu dəfə Kit polis məhkəməsinə getdi. Larrinin

orada olmaması ona böyük bir rahatlıq verdi. Müttəhimi dəfələrlə Qlav-Leyndə görən, Kit tağa baxarkən ona yaxınlaşan, bundan sonra da onu Vandanın otağında qorxudan, əsas şahid olan həmin polis isə oradaydı. Mantosunun boyunluğunu çənəsinə qədər qaldırsa da, Kiti polisin onu tanıması kimi xoşagəlməz fikir tərک eləmədi.

Bu adamın belə ittihamın ağırlığı altında yaşamasını bil-sə də, bu, ona azacıq da olsa, vicdan əzabı vermirdi. O, səmi-mi qəlbədən inanırdı ki, hökm üçün sübut azdır, amma həbsə alınmış avaranın əzablarını başa düşməkdə çətinlik çəkirdi. Bu avara meyiti soymuşdu və cəzaya layiq idi. Bütün hal-larda bu müqəvva üçün həbsdə olmaq daha yaxşı idi, nəinki dekabr ayında tağın altında yatmaq. Duyğusallıq Kitin təbiə-tinə zidd idi və o, həqiqəti belə başa düşürdü: kimlər ki zəif-lərin və evsizlərin taleyini güclülərin və təmin olunmuşların iradəsinə tabe elətdirir, onlar da haqlıdırlar.

Yeni il tətilinə pansiondan qızı gəlmişdi. Yenidən sakit və sahmana düşmüş həyatlarının üzərindəki kölgəni görmək üçün onun canlı gözlərindən, çəhrayı yanaqlarından baxışla-rını çəkmək lazım gəldiyini düşünmək Kit üçün dözülməz dərəcədə ağır idi. Sanki, işıqlı otaqda bir zəli tavanla küncə doğru sürünür və onları zülmətə qərқ eləyəcəyi ilə hədələyirdi.

Qızının xahişi ilə Milad xorunu dinləmək üçün Soxodakı kilsəyə getdilər və qayıdan baş gözlənilmədən Borrou-Stritə çıxdılar. Ah! Qızı onu qucaqlayıb qorxmuş halda “bu kimdir?” deyə pıçıldayanda o, hansı hissləri keçirdir? Yenə, yenə də həmin qorxulu iş! Məhkəmədən sonra o, yenidən bu iki nəfərdən yaxasını qurtarmaq üçün səy göstərəcəkdə. Qızının əlindən yapışaraq, hətta şaxtalı havası belə xəyallarla dolu olan bu küçədən getməyə tələsdi.

Axşam qızı yatmağa gedəndən sonra Kitin varlığını qar-sısını ala bilmədiyi təşviş bürüdü. Larri ilə bir neçə həftəydi görüşmürdü. O, neyləmək istəyirdi? Onun tutqun şüurunda yenə hansı düşüncəsiz hərəkət yetişirdi? Yəqin ki, indi ara-

vermədən içir! Kitdə yenidən Larrini o uzaq Milad günlərinin axşamında – o günlərdə axşam asdıqları corablar hədiyyələrlə dolurdu, Şaxta babanın xeyirxah əlləri onları ehtiyatla adyala bükürdü və onun vida öpüşləri ilə sakitləşərək yatırdılar – anadan olan doğma varlığı yenidən müdafiə etmək arzusu baş qaldırdı.

Çayın üzərində ulduzlar şəfəq saçırdı, göy qaranlıq idi, əslində, qışa görə aydın gecəydi. Hələlik zəng çalmamışdılar. Tutqun, amma güclü bir təhrikin məcbur elədiyi Kit xəz paltoya bürünərək, velosiped şapkasını gözünün üstünə basaraq küçəyə çıxdı.

Strenddə fayton tutdu və Fitsroy-Stritə sürməsinə əmr elədi. Larrinin pəncərəsindən işıq gəlmirdi, pəncərənin üstündən yazılı lövhə asılmışdı: “Kırayə verilir”. Getmişdi! Doğrudanmı, o, həmişəlik gizlənmişdi? Bəs pul məsələsini neyləmişdi? Bəs o qadın? Susmuş şaxtalı küçədə zəng səsləri eşidildi.

Milad axşamı! “Başımdan bu lənətə gəlmiş hadisəni çıxara bilsəydim! – Kit düşünürdü. – Başqalarının səhvinə görə əzab çəkmək mənasız işdir”.

Borrou-Stritə yola düşdü. Orada kimsə yox idi və küçənin o tərəfində, Vandanın yaşadığı evə diqqətlə baxa-baxa iti addımlarla addımlayırdı. Qızın pəncərəsindəki pərdələrin arasından nazik işıq şüası gəlirdi. Kit küçəni keçdi, ətrafa boy-lanaraq, ehtiyatla içəri baxdı.

Pəncərəyə çox yox, yarımca dəqiqəlik məsafədə dayanmışdı, ancaq elə olur ki, bircə baxışla dərk edilən surət uzaqda olur, sənin günbəgün gördüyündən uzaqda. Elektrik lampası yanmırdı, otağın ortasındakı masanın üstündə dörd şam sönlənirdi, gecə köynəyində olan Vanda onun qabağında dizləri üstə çökmüş, əllərini sinəsi üstə çarpazlamışdı; şam işığı onun parlaq saçlarını, bükük boynunu, üzünün cizgilərini və çənəsini işıqlandırır.

Əvvəlcə Kit elə bildi qız təkdir, amma baxanda, otağın uzaq küncündəki qardaşını görə bildi. Pijama geymiş Larri

divara söykənib, əllərini sinəsi üstə çarpazlayaraq Vandaya baxırdı. Onun üzü elə idi ki, yaddaşına əbədilik həkk oldu və çox illər keçəndən sonra belə, Kit çətinlik çəkmədən bu balaca səhnəni, qardaşının sifətindəki ifadəni yaddaşında canlandıra biləcəkdə. Larrinin bütün qəlbinin, hissələrinin sifətində ifadə olunduğu aydın görünürdü. Kədər, istehza, ümitsizlik! Bu an Vandaya olan sonsuz məhəbbəti, incikliyi, qorxusu, dəyişkən yaxşı və pis keyfiyyətləri – hamısı Larrinin sifətində əks olunmuşdu. Şamın işığı anlaşılmaz təbəssüm qonmuş dodaqlarında titrəyirdi, adi insanlarda olduğundan daha çox kədərli və daha çox tutqun olan gözləriylə, sanki, dua edirdi və eyni zamanda da, ağ geyinmiş, möminlik simvolu olan bir heykəl kimi hərəkətsiz halda dizləri üstə çökmüş qadına rişxənd edirdi. Lornesin dodaqları, sanki, pıçıldadı: “Hə, bizə dua elə. Bravo! Əla! Bizim üçün dua elə!” Birdən Kit qadının özündə olmadığı halda əllərini uzadaraq başını qaldırdığını, Lorensin isə irəli addımladığını gördü. Qadın şam işığının arxasında nə görürdü? Gözlənilməzlik həmişə təəssüratı şiddətləndirir, Kit isə həyatında qüssənin və qanunsuzluğun bu sığınacağında qeyri-adi heç nə görməmişdi. Sonra isə onu başqasının pəncərəsinə baxarkən yaxalılar deyər, oradan qaçıb uzaqlaşdı.

Demək, Larri o qadınla yaşayır! Nə vaxt lazım olarsa, qardaşını burada tapa biləcəkdə.

Kit öz evinin yaxınlığındakı meydançada dayandı və hasara dirsəklənərək, düz beş dəqiqə ulduzlar səpələnmiş soyuq səmaya, ağacların və sahilədəki fənərlərin işıqları arasından çaya baxdı.

Birdən qəlbinin dərinliyində qəribə, anlaşılmaz bir ağrı hiss elədi. Gördüyü, eşitdiyi və düşündüyü hər şeyin xaricində Kit indi elə bir şey hiss edirdi ki, bunun nə olduğunu dərk edə bilmirdi.

Soyuq gecəydi və zənglər artıq susmuşdu, çoxdan saat on ikini keçmişdi. Kit evə keçdi və səssizcə yuxarı qalxdı.

VII

Əgər Qlav-Leyndəki qətlin məhkəmədə baxılmasına qalan altı həftə Kit üçün narahatçılıq və məyusluq dövrü idisə, Lorens üçün, bəlkə də, gənclik illərindən üzü bəri ən xoşbəxt günlər idi. Öz mənzilindən çıxıb Vandanın yanına köçəndən sonra səadət içindəydi. Ona görə yox ki, iradəsinin gücü ilə başının üstündən asılı qalan kabusu özündən uzaqlaşdırıb bilməmişdi və ya məhəbbət ona hər şeyi unutturmuşdu, yox, sadəcə, heyrət üçün düşmüşdü. Onun ölçüsüz amiranəliyi olan xarakteri üçün həyatın boz üzü qarşısında bütün təlaşları, həyəcanları və gərginliyi yoxa çıxmışdı, günləri boşluq və etinasızlıq içində keçirdi: “Nə olacaqsız, qoy olsun!” Bəzən yenidən qaranlıq ümitsizliyə qapılırdı. Milad axşamından əvvəl də belə olmuşdu. Diz çökən Vanda ayağa qalxandan sonra Larri ondan soruşmuşdu:

– Orada nə gördün?

Qadın ona sığınaraq, onu buxarının yanına apardı; onlar dünyanın sonunu bilməyə cəhd eləyən uşaqlar kimi döşəmənin üstündə oturub dizlərini qucaqladılar.

– Mən müqəddəs qızı gördüm. O, divarın dibində durmuşdu və mənə gülümsəyirdi. Biz tezliklə yenidən xoşbəxt olacağıq.

– Qulaq as, Vanda, – birdən Lorens dedi. – Ölməli olsaq, birlikdə ölək, hə? Birlikdə orada bizə isti olar.

– Oy, hə, hə! Mən sənsiz yaşaya bilmərəm.

Düşünəndə ki həyatı tamamilə ondan asılı olan insan var və o, həmin insanı xilas eləyib, onu həyata bağlayıb, bu, Lariyə mənəvi güc verirdi. Balaca otaqda həyatlarını birləşdirmələri də buna dəlalət eləyirdi. Yalnız doqquzdan ona kimi bir saatlığa xidmətçi gəlirdi, qalan vaxtı isə onlardan başqa kimsə olmurdu. Larri və Vanda heç vaxt evdən birlikdə çıxmırdılar. Səhər Vanda nəşə almaq üçün çıxanda, o, əllərini

başının arxasında daraqlayaraq bir xeyli yerində uzanır, qadının üzünü, onun qəşəng, elastik bədənini, geyinərkən ondan utanmamasını xatırlayır, yenidən dodaqlarında onun öpüşünü hiss edir, tutqun, solğun sifətində belə mehriban gözlərinin parıltısını görürdü.

Vanda qayıdana qədər yerində, sanki, gizlənmişdi. Saat on ikidə qalxdı, qadının hazırladığı səhər yeməyini yedi, qəhvə içdi. Günorta evdən çıxdı və saatlarla İst-End küçəsi boyunca veyilləndi. Orada Larri həmişə başqalarının iztirablarını görürdü və bu, onu sakitləşdirirdi. Başa düşürdü ki, onun dərdi yalnız böyük bədbəxtliyin bir hissəsidir, nə qədər bu incidilən, kölgəyə oxşayan yazıq insanlar yaşayırlar, demək, o, tək deyil. Şəhərin qərb hissəsində isə onun üstünə məyusluq hücum çəkirdi. Vest-End Kitə oxşayırdı – uğurlu, nizam-intizamlı, nöqsansız, qərarlı. Yorulandan sonra Larri evə qayıtdı və Vandanın onların sadə naharlarını hazırladığını izləməyə başladı. Axşamı məhəbbətə həsr eləyirdilər. Onlar öz heyranedici dünyalarında belə yaşayırdılar və hər ikisi bu yaşamı pozmaqdan qorxurdular. Vanda qızlara lazım olduğu güman edilən əyləncələrdən, əvvəl sürdüyü həyatdan dadmaqdan ötrü darıxdığını azacıq belə bürüzə vermirdi. Qadın heç vaxt Larridən, onu harasa aparacağı xahiş etməmişdi, həyəcan dolu məmnunluqdan başqa, nə sözlə, nə işarələ, nə baxışlarıyla heç nə bildirməmişdi. Bununla belə, hər ikisi dərk edirdi ki, qəlblərinin dərinliyində taleyin onların bir yerdə olub-olmalarına qərar verəcəyi vaxtı gözləyirlər. Bu günlərdə Larri qəti içmirdi. Üç aylıq məvəcibini alandan sonra o, bütün borclarını ödədi. Xərcləri elə də böyük olmurdu. Bircə dəfə də olsun, Kitin yanına getmədi, ona məktub yazmadı, hətta heç onu xatırlamada da.

Bəzən qorxulu qarabasmalar olurdu – boğulan Uolenin meyiti, müttəhimlər kürsüsündə əyləşən yazıq, balaca qoca – belə hallarda Larri gizlənməli, ya da məhv olmalı olan

insan kimi bu xəyallardan qaçırdı. Hər gün qəzet alır və Vandadan gizlincə qızgınlıqla başlıqlarını oxuyurdu.

VIII

Yanvarın 28-də vərəsəliyə dair olduqca mühüm bir işi uğurla başa vurandan sonra məhkəmədən çıxan Kit dolabın üstündə qəzet gördü və “Qlav-Leyndə qətl: məhkəmə və hökm” başlığını oxuyanda, tutqun halda düşündü: “Aman Allah, axı mən bu gün qəzet oxumamışam!” İki gün idi ki, ancaq bu işlə nəfəs alırdı və məhkəmədəki qələbədən sonra keçirdiyi hisslər birdən ona ürəkbulandıran heçlik kimi gəldi. Lənət şeytana, necə ola bilərdi ki, bir dəqiqəliyə belə o qorxulu işi unutsun? Kit səkidə adamların arasında dayanmışdı və özünə qəzet almağı bacarmırdı, fiziki olaraq bacarmırdı.

Nəhayət, irəli addımlayıb qəzetçiyə bir penni uzadanda, onun sifəti daş kimi hərəkətsiz idi. Hə, bax buradadır, əsas xəbərlərdə! “Qlav-Leyndə qətl. Hakimlər müttəhimi günahkar hesab eləmişlər. Hökm – edam edilməli!”

İlk olaraq, sadəcə, qəzəbləndi. Onlar necə belə səfeh qərara gələ bilərdilər? Dəhşət idi! Sübutlar... Sonra isə sərt bir aydınlıqla başa düşdü ki, hər şey əbədir, hətta hesabət oxumaq da, çıxarılmış ölüm hökmü barədə düşünmək də lazım deyildi. Olan olmuşdu, neyləyirsən elə, nə deyirsən de, bununla heç nəyi dəyişə bilməyəcəksən, heç bir etiraz onları öz axmaq qərarlarına yenidən baxmağa məcbur eləyə bilməz. Vəziyyət ümitsiz idi!

Məhkəmədən evinə qədər olan beş dəqiqəlik yol Kitə həyatındakı ən uzun yol kimi gəldi.

Qətiyyətli adamlar bu və ya başqa vəziyyətdə necə hərəkət eləmək haqqında əvvəlcədən düşünmürlər. Bu tip adamlar baş verəcək hadisənin reallığını olduğu kimi təsəvvür eləməyə qadir deyillər. O avaranı mühakimə eləyəcəkləri halda, Kit neyləyəcəyini hələ də qərarlaşdırma bilməmişdi. Bu həftə

ərzində tez-tez özünə deyirdi: “Onu günahkar bilsələr, görünür, başqa iş olacaq”. Ancaq indi, demək olar ki, inanılmaz bir hadisənin baş verdiyi vəziyyətdə, Kiti yenidən tanış xəyallar çulğadı və yenidən onda Lorensi və özünü müdafiə etmək kimi məsuliyyətsiz hisslər baş qaldırdı. Təhlükənin yaxınlaşdığı hiss olunduqca, bu hisslər daha da güclənirdi.

Hər halda... bu bədbəxti heç nə üstə asacaqdılar! Bundan qaça bilməzsən! Ancaq o, meyiti soyan avara idi. Məgər Larrinin mühakimə edilməsi daha ədalətli olardı? Səni vuran əclafı təsadüfən öldürmək, əllərinin onun boğazında bir neçə dəqiqə artıq qalması çoxmu ağır günahdır? Bunu meyitin düşünülmüş şəkildə soyulması ilə müqayisə etmək olarmı?

O adamlar üçün ki uğur hər şeydən üstündür, qanun, ədalət məhkəməsi qarşısında pərəstiş eləyirlər, müəyyən olunmuş fakt qarşısında riyakarcasına biganə olurlar.

Onun həyətinə gedən dar keçiddə Kiti tanış səslədi: “Xoş gördük, Darrant! Təbrik edirəm, işi gözəl açdınız!” “Məni təbrik eləyirlər”, – Kit acı təəssüflə düşündü.

Macal tapıb geriye tələsdi, Strendə keb tutub onu Borrou-Stritdəki döngəyə qədər aparmasını əmr elədi.

Qapını Vanda açdı və onu görəndə heyrətlə əllərini bir-birinə vurdu. Qadın qara donunda və hansısa zərif parçadan tikilmiş koftasında başqa cür görünürdü. Onun dolu, bir qədər uzun boynu çılpaq idi, qısa şabalıdı saçları boynunun arxasında titrəşirdi; Kit onun qulaqlarındakı qızıl sırğaları qeyri-məmnunluqla seyr elədi. Solğun sifətində qaralan gözləri, sanki, eyni zamanda həm soruşur, həm də dua edirdi.

– Qardaşım haradadır?

– O, hələ qayıtmayıb, cənab.

– Onun harada olduğunu bilirsinizmi?

– Yox.

– O, burada yaşayır, sizinlə?

– Hə.

Inventas vitam
juvat excoluisse
per artes

– Demək, siz hələ də onu sevirsiniz?

Sözlə öz fikirlərini ifadə eləməyi bacarmayan insan kimi qadın dinməzcə əllərini sinəsində çarpazladı.

– Aydındır, – Kit dedi.

Eynilə birinci görüşlərində olduğu kimi, pərdənin arasındakı yarıqdan otağın ortasında dizləri üstə çökən qadını görərkən yaşadığı hissləri keçirirdi. Kit buxarıya yaxınlaşaraq soruşdu:

– Onu gözləməyə icazə verərsinizmi?

– Əlbəttə! Xahiş edirəm, əyləşin.

Kit narazıcasına başını yırğaladı. Qadın boğulmuş kimi soruşdu:

– Siz onu məndən ayırmayacaqsınız? Mən tək ölərəm.

Kit sərt halda ona tərəf döndü:

– Mən məhz onu səndən ayırmalarını istəmirəm! Onu qorumaq üçün sizə kömək eləmək istəyirəm. Lazım gələrsə, siz getməyə hazırsınızmi?

– Oy, əlbəttə!

– Bəs o?

Qadın, az qala, pıçıltı ilə cavab verdi:

– Hə. Bəs o bədbəxt...

– O bədbəxt, sadəcə, qəbiristanlıq oğrusudur, iyрэncdir; onun haqqında danışmaq belə lazım deyil!

Danışığ tonunun sərtliyinə Kit özü də heyrətləndi.

– Mənim ona yazığım gəlir, – Vanda ah çəkdi. – Bəlkə, o, aclıq çəkirmiş. Mən aclığın nə olduğunu bilirəm, o zaman istəmədiklərini də eləməli olursan. Bəlkə, onun yaxınları yoxdur. İnsanın sevməyə heç kimi olursa, o, çox pis ola bilər. Mən tez-tez onun haqqında düşünürəm... O, orada, həbsdə neyləyir?

Kit dişlərini bir-birinə sıxaraq dedi:

– Bəs Lorens?

– Onunla heç vaxt bu barədə danışmırıq. Qorxuruq.

– Demək, o, sizə artıq məhkəmənin olduğunu deməyib?

Qadın gözlərini geniş açdı:

– Məhkəmə? Yox, deməyib. Yəqin, o, dünən axşam buna görə çox qəribəymiş. Səhər tezdən də qalxdı. Məhkəmə... qurtarıb?

– Bəli.

– Onlar nə qərara gəliblər?

– Günahkardır.

Bir anlıq Kitə elə gəldi ki, Vanda huşunu itirir, qadın gözlərini yumub səndirlədi. Kit irəli gedib qadının çiyindənən yapışdı.

– Qulaq asın! – Kit dedi. – Mənə kömək edin, gözünüzü Lorensin üstündən çəkməyin. Vaxtı udmaq lazımdır. Onların neyləməli olacaqlarını mən bilirəm. Onu asa bilməzlər. Mənə vaxt lazımdır, eşidirsinizmi? Siz Lorensə mane olmalısınız ki, gedib polisə təslim olmasın.

Məxmərin arasından barmağı ilə zərif bədəninə toxunaraq, Kit hələ də qadının çiyinlərindənən yapışmış, qadın isə onun üzünə baxaraq dayanmışdı.

– Siz məni başa düşdünüz?

– Bəli... Əgər o, artıq oradadırsa?

Kit qadının bütünlüklə titrədiyini hiss elədi. Başından ani olaraq bir fikir keçdi: “Aman Allah! Bəs birdən polis bura baş çəkdi və məni burada yaxaladı? Larri onların əlindəydisə, necə olacaqdı? Həmin gecə, qətdən sonra məni görən polislə hökmdən dərhal sonra yenidən burada qarşılaşsam, necə olar?” O, az qala, hiddətlə dedi:

– Mən əmin ola bilərəm ki, siz Larriyə nəzarət eləyəcəksiniz? Tez cavab verin!

Qadın əllərini sinəsi üstə çarpazlayaraq itaətlə cavab verdi:

– Çalışaram!

– Əgər hələ də təslim olmayıbsa, ona iki gözle nəzarət edin! Heç yerə tək buraxmayın. Mən sabah səhər tezdən gələcəyəm. Siz katoliksınız, deyilmi? And için ki, mən gələndə qədər onu nəsə eləməyə qoymayacaqsınız.

Inventas vitam
iuvat excoluisse
per artes

Qadın onun yanından qapıya baxaraq susdu, Kit qıfılı açan açarın səsini eşitdi. Qucağında qırmızı zanbaqların və ağ nərgizgüllərinin böyük bir dəstəsini tutmuş Larri içəri girdi. Onun sifəti solğun və yığılmış idi.

– Xoş gördük, Kit! – yavaşdan dedi.

Vanda Larridən gözünü çəkmirdi və Kit gah qadına, gah da qardaşına baxaraq bu qənaətə gəlirdi ki, indi heç vaxt olmadığı kimi ehtiyatlı olmaq lazımdır.

– Sən gördün? – Kit soruşdu.

Lorens başıyla təsdiqlədi. Hər şeyi sifətindən aydın oxumaq mümkün olan Lorensin üzünün ifadəsi Kiti çaşdırdı.

– Hə, nə olsun?

– Mən bunu gözləyirdim.

– İş belə qalmaq, bu aydındır. Ancaq mənə protokola baxmaq lazımdır, onda neyləməli olacağımızı düşünürəm. Başa düşürsənmi, Larri, mənə vaxt lazımdır!

Kit başa düşürdü ki, onun danışıqı elə də uğurlu alınmır. Yeganə çıxış yolu onları getməyə məcbur eləmək, təslim olmağa imkan verməmək idi, ancaq Kit bunu deməyə ürək eləmir.

– Söz ver ki, mən sabah gələnə kimi heç nə eləməyəcəksən və evdən çölə çıxmıyacaqsan.

Lorens yenidən başıyla razılığını bildirdi. Kit Vandaya baxdı. Larrini sözünü tutmağa məcbur eləyə biləcəkdimi? Qadın hələ də baxışlarını çəkmədən Larrinin üzünə baxırdı. Kit qapıya doğru addımladı, bundan artıq heç nəyə nail ola bilməyəcəyini başa düşdü.

– Yaxşı, söz ver də, – Kit təkrar elədi.

Larri cavab verdi:

– Söz verirəm.

Larri gülümsədi. Kit üçün onun təbəssümü də, Vandanın gözlərinin ifadəsi də anlaşılmaz idi.

– Mən sənə sözünü tutacağına ümid edirəm, – deyərək Kit çıxdı.

IX

Sevdiyin qadından öz əhvalını gizlətmək çətindir, musiqinin insan ürəyinə toxunmasına mane olmaq da eləcə. Əgər qadın keçirdiyi ağır sarsıntılardan sonra ilk dəfə məhəbbətin həzzini duyarsa, onun sevdiyi öz hisslərini gizlətməyə nə qədər çalışsa belə, buna nail ola bilməyəcək.

Kit gedəndən sonra Vanda heç nə soruşmadı, hər şeyi elədi ki, Larri onun həqiqəti bildiyini hiss eləməsin. Bütün axşam özünü elə apardı ki, sanki, onun daxilində nələr baş verdiyindən azacıq da şübhələnmir.

Şam hazırlayan qadına kömək eləyərkən onun sözləri, nəvazişləri, səyləri, gətirdiyi çiçəklər və onu çaxır içmək üçün dilə tutması, onların xoşbəxtliyinə xələl gətirəcək hansısa sözü deməkdən qaçması – hamısı, hamısı onun təxmini təsdiq edirdi. O, bu gün öz sevincində və məhəbbətində necə də səxavətli idi! İndi qadına hər söz, hər öpüş, sanki, sonuncu söz imiş, sonuncu öpüş imiş kimi qüssə verirdi və qadın bunlardan özünü məhrum eləməmək üçün nə düşündüyünü bürüzə vermirdi. O, hər şeyi qəbul edirdi, hər şeyi də qəbul eləyə bilərdi, hətta bundan yüz dəfə ağırını da. Qadın elə hey qədəhinə süzülən çaxırı içmək istəmirdi, ancaq onun kimi yaşayan qadınların öyrətdiyi itaətkarlıq imtina eləməyə imkan vermirdi. O heç vaxt Lorensin hansısa istəyinə etiraz eləməmişdi.

Lorens çox içdi. Çaxır elə də uzun olmayan bu saatlara gərginlik verir, onlarda ruh yüksəkliyi yaradırdı. Bundan əlavə, çaxır rəhm hissini boğurdu və o ən çox özünə və Vanda-ya rəhm eləyə biləcəyindən qorxurdu.

O fikirləşirdi, hətta bu zövqsüz döşənmiş otaq belə gözəl görünür – buxarıda alov, şamlar, qədəhlərdəki kəhrəba çaxır, uzun saplaqları olan qəşəng qırmızı zanbaqlar, tökülən sarı ləçəklər, onların dözümlü tələb eləyən qoxuları – Vanda və

Inventas vitam
juvat excoluisse
per artes

o, bu gün özləri üçün yaşamalıydılar. Hətta musiqi belə onların ziyafəti üçün idi. Üzbəüz evdə kimsə pianoda çalırdı və musiqinin melodiyaları bura da yol tapırdı. Sanki, gah güclənərək, gah da eşidilməz olan, gah şən, gah da qüssəli musiqi hansısa uzaq, başqa dünyadan gəlirdi, Vanda ilə onun bir-birilərinə sığınaraq qabağında uzandıqları buxarının alovunun parıltısı da, masanın üstündəki zərif zanbaqlar da o cümlədən. Bu musiqiyə qulaq asaraq, Vandanın döşü üzərindəki çəhrayı damarları barmaqlarıyla sıgallayan Larri, sanki, birdən ağır yuxudan sonra özünə gəldi. Yox, ayrılmayacaqdılar! Alov sönəndən sonra sakitləşən buxarı kimi, toxunulmayan simlərdə uyuyan melodiyalar kimi yatmaq.

Vanda isə gözlərini ondan çəkmirdi.

Saat onun yarısında, Vandaya dedi ki, uzanıb yatsın. Qadın ona qulaq asaraq, yataq otağına getdi, o isə mürəkkəb və kağız götürüb buxarının yanına qayıtdı. Bu qətiyyətsiz, iradəsiz, vecsiz insan indi tərəddüd eləmədi. Əvvəl düşünürdü ki, əgər törətdiyi qətlin üstü açılsa, özünü itirəcək, geri çəkəcək, indisə hansısa bir qəddarlıq onu məqsədinə doğru aparırdı. Əgər o, qətli boynuna alarsa, sağ qalar, onu həbs edərlər, hər şeydən doğma olan yeganə əzizini – Vandanı ondan ayırırlar, səhradakı yeganə çeşməsinə qumla basdırırlar. Qoy onlar lənətə gəlsinlər! Kağızın ağılığını yumşaldan buxarının işığında yazmağa başladı. Qara pərdənin arxasında isə əynində bircə gecə köynəyi olsa da, soyuğu hiss etməyən Vanda dayanıb ona baxırdı.

İnsan batanda keçmişləri yada salır. Həlak olmuş şairin dediyi kimi, o, “küləklərlə birlikdə uçurdu”. İndi Larri üçün özünə sadıq olma vaxtı başladı. İnsan həftələr ərzində tərəddüd eləyə bilər – şüurlu, şüursuz, hətta yuxusunda da... Amma elə məqam gəlir ki, daha tərəddüd eləmək mümkün olmur. Hakimin qara şapkası, heyrətlə ona aşağıdan-yuxarı baxan sıxışdırılan adam – yox, daha tərəddüd eləmək olmazdı!

Larri yazını qurtardı və oturub bir xeyli buxarıya baxdı. Şamın alovu... Bəli, alov eyni bərabərdə yanır, nə çox güclənir, nə də azalır.

Qara pərdənin arxasında isə qadın dayanmışdı və ona baxırdı.

X

Kit evə yox, kluba getdi və bu saatda boş olan qonaq otağında oturub məhkəmənin protokolunu oxudu. Bu axmaqlar işi çox qaranlıq vəziyyətdə təqdim eləmişdilər. Kit düşünərək addım səslərini boğan qalın, yumşaq xalçanın üzərində xeyli gəzişdi. Müdafiə eləyən vəkillə görüşə, onunla məhkəmənin səhvə yol verdiyini düşünən bir mütəxəssis kimi danışa bilərdi. Onlar hökmdən şikayət verməliydilər, hətta bəd ayaqda müttəhimin bağışlanması haqqında da iddia qaldıra bilərdilər. Hələlik hər şey mümkün idi, yox, yalnız Larri və bu qadının heç bir şey eləməyəcəkləri təqdirdə nə isə eləmək mümkün idi!

Kit yemək istəmirdi, ancaq nahar eləmək vərdişi üstün gəlirdi. Masa arxasında oturub, qıcıqlandırıcı hisslə klubun tanış üzvlərinə baxmağa başladı. Onların qayğısız və rahat görkəmləri var idi. Onların hər birindən daha təmiz olan onun başı üzərində qara buludların toplaşması ədalətsizlik idi! Ona yoldaşları yaxınlaşırdılar – vəkillər, öz işinin biliciləri, onların arasında bir hakim də var idi və hamısı onun varislik işini necə aparmasına heyran olduqlarını deyirdilər. Bu gün Kitin qürur duyması üçün bütün səbəblər var idi, ancaq o, bu hissi keçirmirdi. Hər halda, yüngül işığa qərq olmuş bu isti otaqda yemək yeyən və nəzakətlə söhbət eləyən bu adamların arasında bir qədər ruhi müvazinətə nail olduğunu hiss elədi. Bütün ətrafındakılar olan işlərdi, o qaranlıq hadisə isə... – yalnız dəli küləyin ani həmləsi idi ki, onu imkanlı və inkişafda olan adamların həyatında rast gəlinməyən dilənçilik və natəmizlik kimi evin içinə soxmuşdu.

Kit şampan içdi – şampan onun real həyata bağlanmasına və şüurunun daha da aydınlaşmasına kömək elədi. Aşağıda, siqaret çəkilən yerdə nahardan sonra ləzzətli mürgüləmək üçün buxarının yanındakı kreslolardan birində oturdu. Yatmaq istəyirdi, yalnız saat on birdə evə getmək üçün ayağa qalxdı. Mərmər pilləkənlərlə aşağı düşüb hava axınına içəri buraxmayan fırlanan qapıdan çölə çıxanda, onun varlığını yenə qorxu bürüdü, sanki, o, qorxunu yanvar havasıyla birlikdə uddu. Larrinin sifəti və bu sifətə baxan qadının üzü xəyalında canlandı. Qadın nəyə görə belə baxırdı? Larrinin təbəssümü, əllərindəki çiçəklər... Bu məqamda çiçək almaq! Axı, qadın onun kələsiydi, o nə desəydi, yerinə yetirərdi. Qadın onu saxlaya bilməzdi. Ola bilsin ki, bu dəqiqələrdə Larri polisə doğru şütüyürdü.

Əli kürkünün cibində nəşə soyuq bir şeyə toxundu: Larrinin ona verdiyi açar idi. O vaxtdan unudulub cibində qalmışdı. Açarın əlinə təsadüfən keçməsi onu düşünməyə məcbur elədi. Sürətlə Borrou-Stritə doğru addımladı. Gedib orada nələr olduğunu yoxlaya bilməzdi. Bilsəydi, bütün mümkün olanları eləyib, rahat yata bilərdi. Küçədən gəlib-keçənlərin tamam yoxa çıxması üçün həmin müdhiş küçənin döngəsində az gözləyəsi olmadı, sonra da indi lənətlədiyi və nifrət elədiyi evə doğru addımladı. Giriş qapısını açdı, içəri keçib, qapını arxasınca bağladı. Sonra qapını döydü, ancaq heç kim cavab vermədi. Bəlkə, onlar yatırdılar? Qapını bir də, bir də döydü, sonra isə içəri keçdi və ehtiyatla qapını bağladı. Şamlar yanırdı, buxarıda alov şölələnirdi; döşəmənin üzərindəki balıqların üstünə çiçəklər səpilmişdi! Masanın üstündə də çiçəklər və süfrənin qalıqları var idi. Axıra qədər çəkilməmiş pərdənin yanından yataq otağında da işıq yandığını gördü. Doğrudanmı, onlar getmiş və hər şeyi elə beləcə saxlamışdılar? Getmişdilər! Onun ürəyi şiddətlə döyündü... Şüşə! Demək, Larri içmişdi!

Doğrudanmı, onun ən çox qorxduğu hadisə baş vermişdi? Nə demək olar, qardaşının gedib təslim olduğunu və

ona qatil damğasının vurulduğunu bilib, buradan rüsvayçılıqla gedəsən. Kit iti addımlarla pərdəyə doğru getdi və yataq otağına boylandı. Divarın dibində çarpayı vardı, çarpayıda həmin iki nəfər uzanmışdı. Çaşqınlıq içində diksindi və rahatlıqla nəfəs aldı. Yatırdılar; pərdəni çəkmədən, işığı söndürmədən? Onun qapını inadla döyməsinə baxmayaraq, eşitmir, yatırdılar? Kitin yanaqlarına qan vurdu. Yatırlar! Çarpayıya doğru sıçrayıb çağırdı: “Larri!” Bir az da yaxına getdi: “Larri!” Cavabında nə bir söz eşitdi, nə də tərpənən oldu! Az qala, nəfəsi kəsiləcəkdi. Qardaşının çiyindən yapışib var gücüylə silkələdi. Çiyinləri soyuq idi. Onlar bir-birilərini qucaqlayaraq uzanmışdılar, dodaqlarını bir-birilərinə yaxınlaşdırmışdılar və şamın işığında onların sifətləri qeyri-adi dərəcədə solğun görünürdü. Kitin varlığını elə qorxu bürüdü ki, yıxılmaq üçün çarpayının mis başlığından yapışdı. Sonra əyilib barmağını isladaraq, onların dodaqlarına apardı. İki nəfər eyni zamanda belə dərin bayğınlıq keçirə bilməzdilər, hətta sərxoş yuxu belə möhkəm ola bilməzdi. Barmağında azacıq belə hənirti hiss eləmədi, nə Larrinin, nə də Vandanın nəbzi vurmurdu. Nə nəfəs alırdılar, nə də həyat əlamətləri vardı! Vandanın gözləri qapanmışdı. Necə də heyranedicı, təmiz sifət! Larrinin gözləri açıq idi – sanki, qadının endirilmiş kirpiklərinə baxırdı, – ancaq Kit qardaşının gözlərində həyat əlaməti olmadığını gördü. İçini çəkərək qardaşının gözlərini qapadı. Sonra ixtiyarsız halda, səbəbini özü də bilmədən bir əlini qardaşının başının, o biri əlini də qadının parlaq saçlarının altına qoydu.

Yorğanüzü qadının çıpaq çiyindən azacıq sürüşmüşdü, Kit yorğanüzünü yuxarı dartdı, sanki, Vandanı soyuqdan qorumaq istəyirdi və elə həmin an da metal parıltısını hiss elədi. Balaca, polad zəncirdə olan qızılı xaç qadının döşündən sürüşüb Larrinin başının altına qoyduğu əlinin içinə düşmüşdü. Kit ehtiyatla xaçı mələfənin altında gizlətdi və adyala sancaqla bərkidilmiş zərfi gördü, əyilib zərfin üstünü

Inventas vitam
juvat excoluisse
per artes

oxudu: “Xahiş edirəm, yubatmadan polisə verin. Lorens Darrant”. Kit zərfi cibinə qoydu. Həddən artıq dartılan rezin kimi onun içində hər şey yumşalmışdı, ağılı, iradəsi, götür-qoy eləmək bacarığı, qətiyyəti. Başından yalnız bir fikir keçirdi: “Mən bu barədə heç nə bilməməliyəm. Mən getməliyəm!” Bunu düşünməmişdən əvvəl ayaqları onu küçəyə çıxartdı.

Evə çatmamış Kit nəyinsə müqabilində nə düşündüyünü deyə bilməzdi. Yalnız öz kabinetinə girəndən sonra, azacıq da olsa, özünə gəldi. Titrəyən əlləriylə stəkana viski töküüb içdi. Əgər təsadüfən ora, Borrou-Stritə getməsəydi, xidmətçi səhər tezdən onları bu vəziyyətdə görəəcək və məktubu polisə aparacaqdı! Kit cibindən zərfi çıxartdı. Onun haqqı var, bəli, haqqı var ki, orada nə yazıldığını öyrənsin! Zərfi açdı:

“Mən, Lorens Darrant, öz istəyimlə ölməmişdən əvvəl bəyan edirəm, bu məktub səmimi etirafımdır. “Qlav-Leyndə qətl...” adı ilə məşhur olan hadisəni keçən il noyabrın 27-də mən törətmişəm...”

Bu qayda ilə davam edirdi, ta son sözlərə kimi: “Biz ölmək istəmirik, bir-birimizdən ayrılmağa da tab gətirmərik, ancaq məndən ötrü günahsız adamın asılmasına da heç cür razı ola bilmərəm, başqa çıxış yolu görmürəm. Xahiş edirəm, bizim cəsədlərimizi yarmasınlar. Qəbul elədiyimiz zəhərin qalığı masanın üstündədir. Xahiş edirəm, bizi bir yerdə dəfn edəsiniz.

Lorens Darrant.

28 yanvar,

axşam saat doqquza yaxın”.

Saat çıqqıldayırdı, külək pəncərənin qabağındakı ağacları inildədirdi, Buxarıdakı alov odunları yalayır, odunlar yüngülcə çatırdayır, fışıldayırdı. Kit isə düz beş dəqiqə yerindən tərpnəmədən əlində bu məktubu tutaraq ayaq üstə durdu. Sonra özünə gəlib oturdu və məktubu yenidən oxudu.

Hər şey Larrinin ona danışdığı kimiydi, heç nəyi gizlətməmişdi, hər şey düzdü, hətta bu qadını, Uolenin keçmiş

arvadını, ya da məşuqəsini tanıyan adamların ünvanları da var idi. Məktub inandırıcıydı. Bəli! Çox inandırıcıydı.

Vərəqlər Kitin əlindən düşdü. Bu hadisənin qorxulu məntiqi tədricən ona çatdı, ayaqlarının yanında döşəmənin üzərində bir insanın da həyat və ölüm məsələsi həll olunurdu və başa düşürdü ki, bu etirafı yerdən götürərsə, o, öz əllərinə ölüm hökmünün yerinə yetirilməsini gözləyən həmin avaranın da taleyini götürmüş olur. Eyni zamanda bunu da başa düşürdü ki, öz imicinə xələl gətirmədən, ən əsası da özünü təhlükə altında qoymadan avaranı xilas eləyə bilməz. Əgər məktub polisın əlinə düşərsə, onlarda dərhal ciddi bir şübhə yaranacaq ki, demək, Kitə iki aymış ki, hər şey məlum imiş. Təhqiqat başlayacaqdı, o özü də şahid qismində çıxış eləyəcəkdi; həmin polis tağın altında meyitin olduğu yerə baxmaq üçün gələn və növbəti gecə o qadının yanında olan centlmeni tanıyacaqdı. Kim inanardı ki, qatilin qardaşından söhbət gedərkən bütün bu faktlar təsadüfən üst-üstə düşür? Hətta bu şübhələrdən asılı olmayaraq, belə sensasion hadisə rüsvayçılıqdı – onun irəliləməsinə mane olar, özünün və qızının həyatını zülmətə döndərərdi. Larrinin və qadının özlərini öldürmələri belə arzuolunmaz fəsadlar yaradacaqdı, artıq heç nə. Belə ölümdə nəsə romantiklik var idi, ona heç bir təhlükə törətmirdi – qəmgin qardaş, vəssalam. Bundan əlavə, bu hadisəni də ört-basdır eləyə bilərdi! Əgər məktubu versəydi, artıq heç nəyi gizləyə bilməzdi, bütün mərhələlərdə onun öz üstünə qışqıracaqdılar. Kit kreslodan qalxıb otaqda uzun müddət gəzişdi, fikirlərini bir yerə cəmləməyə çalışdı. Gözləri önündən xəyallar keçib gedirdi, hər səhər onun mantisini və parikini verən xidmətçi Kitin şişkin, hər şeylə maraqlanan sifətində heç vaxt belə zəhərli istehza görməmişdi. Gənc qızının heyvət içində yuxarı qalxmış qaşları, təşviş dolu gözləri, ölmüş qadının çiyinlərində parıldayan balaca qızılı xaç, qardaşının açıq gözlərindəki sönük baxışları və hətta onun gözlərini qapayan baş və şəhadət barmaqları.

Inventas vitam
juvat excoluisse
per artes

Sonra bir küçə gördü, bu küçədə adamlar sonu görünməyən növbə ilə gedir və hamısı dönüb ona baxırdılar. Kit dayandı və ucadan səsləndi. “Qoy hamısı cəhənnəm olsunlar! Bir həftə qeybət qırıb sakitləşəcəklər!” Onun əlində sübut var idi, bu sübut ona etibar edilmişdi! Ən nəhayət, o, xəcələt çəkiləsi bir iş görməmişdi, hər şeyi gizlədiyi üçün xəcələt çəkməməliydi. Bunlar doğma qardaşına görəydi! Kim onu günahlandıra bilərdi? Kit ehtiyatla döşəmədən kağızları yığıdı. Sanki, birdən qeybətənin nəhəng, çirkin əli ətrafına dolandı və hətta xırıltılı, kinli qışqırığı da eşitdi: “Xəbərler!.. Xəbərler!.. Qlav-Leyndə qətl! Məşhur krallıq vəkilinin qardaşının etirafı və özünü öldürməsi... Məşhur krallıq vəkili... Qətl və özünü öldürmə... Xəbərler!”

Doğrudanmı, o, bu insan nifrətinin partlamasına imkan verəcəkdidi? Doğrudanmı, heç bir ağılsızlıq eləməyən o, qardaşının və anasının xatirəsini təhqir elətdirəcəkdidi? Doğrudanmı, o, qızının həyatını korlayacaq, özünün parlaq, böyük gələcəyini zərbə altında qoyacaqdı? Hamısı da tullantılar içində eşələnən bu siçovuldan ötrü! Əgər lazımdırsa, qoy onu assınlar. Bəli, ola bilsin, heç asmayacaqlar. Hökmdən şikayət vermək və onun bağışlanmasını xahiş eləmək olar! Yox, onu xilas eləmək lazımdır! Aman Allah, belə uzağa gedib, bütün bunları yaşamaq və özünü öz əllərinlə məhv eləmək!

Kit buxarıya doğru sıçradı və məktubu isti kömürlərin içinə soxdu. Onun üzünün qırıqları ilə alov kağızların üzəriylə sürüşən kimi acı bir təbəssüm süzülürdü. Bir azdan yanan kağızlar burulub qapqara oldular. Ayaqqabısının burnu ilə kağızların qabarmış qalıqlarını əzdi: “Tapdala onları. Tapdala insan həyatını!” Yandırıldı! Daha şübhəsi ola bilməzdi, onu gəmirən qorxu yox idi. Yandırıldı! İnsan... Günahsız... Bəs çirkin siçovul?! Kit buxarının çərçivəsindən geri çəkilib, başını qucaqladı. Baş necə də isti idi!

Nəhayət, hər şey qurtardı! Yalnız axmaqlar, iradəsi, məqsədi olmayanlar baş verənlər üçün heyifsilənə bilərdilər.

Birdən güldü. Demək, Larri əbəs yerə öldü! Onun iradəsi yox idi, məqsədsiz yaşayırdı və elə buna görə də, artıq ölüb! Soyuq gecədə burada ölmək əvəzinə, o və bu qız yaşaya, dünyanın hansısa küncündə bir-birilərini sevə bilərdilər. Axmaq və zərif insancığazlar izzətində peşman olurlar, vicdanlarına ləkə düşməsindən əzab çəkirlər. Güclü kişilər isə nə qədər silikəlsələr də, məqsədlərinə doğru inamla addımlayırlar.

Kit pəncərəyə yaxınlaşıb pərdəni qaldırdı. Bu, nəydi orada? Dar ağacı və yellənən meyit? Ah, yox, bu yalnız ağacdır... Qara ağaclar... Ağacların qıç skeletləri. Pəncərənin qabağından çəkilib buxarıya yaxınlaşdı və kreslodə oturdu. Lampanın zəif işığı, alovun yanında kreslo – hər şey iki ay bundan əvvəl Larrinin onun yanına gəldiyi axşamda olduğu kimi idi. ...Yox, yox. O gəlmədi! Bu, səfeh yuxu idi. Bütün bunlar onun yuxusuna girmişdi. Başını necə də alışıb-yanırdı! Ayağa sıçrayıb masanın üstündəki təqvimə baxdı. “28 yanvar”. Yox, bu, yuxu deyildi! Onun sifəti tutqunlaşdı, sərtləşdi. İrəli! Larri kimi yox! İrəli!

ƏDAVƏT

I

Əksər insanların rəğbəti və nifrəti kimi bu ədavətin də psixoloji səbəbləri aydın deyildi, amma həm də əksər insanların rəğbəti və nifrəti kimi, hər halda, Baydenin kürən itinin, çəkmə boğazlığı geyməyən Stirin ayağını tutduğu həmin gündən sonra bu ədavətin də tamamilə aydın başlanğıcı oldu. Hətta o vaxt da, əgər Stirin ədalət barədə kəndli təsəvvürləri onu növbəti gün tufəngini götürüb, təntənəli surətdə iti güllələməyə məcbur eləməsəydi, necə deyərlər, bu çəkişmə başlamazdı. İt buna qədər iki adamı da tutmuşdu. Bu işdə, hətta tazısını sevən Bayden də itini müdafiə eləməzdi, ancaq açılan atəş onda, sanki, qanuni mülkiyyətindən məhrum edilmək kimi tutqun duyğu və öz itini satmaq istəyinə bənzəyən dərin bir hiss yaratdı. Stir nə şimaldan idi, nə də şərqdən, hardasa Linkolnşirdən idi, o, burada öz fermasında cüt-ləşdirdiyi devonsk və frislandsk inəkləri kimi özgəydi və Bayden qəlbinin dərinliklərində ixtiyarsız olaraq, düşünürdü ki, məhz buna görə də it onu tutub. Heç Stirin özünün də hər şeydə onu saatla, həftəylə, hətta ayla qabaqlayan Baydenin – arıq, enerjili, sarı, azacıq çallaşmış saqqalı olan bu adamın fermada yaratdığı hər cür yenilik ürəyincə deyildi. Onun arıq bədəni, nazik ayaqları, quru işgüzarlığı və sərtliyi heç kimin döşünə yatmırdı. Bayden başa düşürdü, əgər Stirin iti onu tutsaydı, o da qonşusunun itini güllələrdi, amma Stirin iti Baydeni yox, Baydenin iti Stiri tutmuşdu və bu isə ondan xəbər verirdi ki, onun iti kimi tutmaq lazım olduğunu bilir. İti basdırarkən o donquldanırdı: “Əclaf! Bilmək istərdim, o nəyə görə istirahət günü mənim həyətimə alt paltarında gəlməliymiş; olmaya, hər şeyi öyrənmək, hər yerə baxmaq

istəyirmiş?” Arıq, sarı it bədəninin üstünə hər dəfə bir bel torpaq atdıqca, yaxasından əl çəkməyən qəzəbi getdikcə güclənir, özünə çıxış yolu tapa bilməyərək, onu öz təsiri altına alırdı.

İti lazım gəldiyi kimi dəfn eləmək isə uzun və çətin işdir.

“Gəldi, itimi güllələdi, həm də istirahət günü, mənə indi onu dəfn eləyirəm”, – girdə, pörtmüş sifətini silən Bayden fikirləşdi və torpağa elə qəzəblə tüpürdü ki, sanki, Stirin sifətinə tüpürürdü.

İşini qurtarıb təpəciyin üzərinə böyük bir daş qoyandan sonra ovqatı təlx olmuş halda evə getdi, mətbəxə keçib dedi:

– Ay qız, mənə bir stəkan alma şərabi süz. – Şərabi içəndən sonra başını qaldırır dedi: – Mən onu dəfn elədim, necə lazımsa.

Düzünü desək, o, fermada heç kimə xeyri dəyməyən bir köpək idi, amma Bayden onu qancıq kimi çağırmağa alışmışdı. Onun müraciət elədiyi qarasaçlı, enlifsifət, qaşqabaqlı qız qızardı və geniş açılmış boz gözlərini ona dikdi:

– Çox təəssüfləndim! – qız mızıldandı.

– Eh! – Bayden dedi.

Bayden təpənin ətəyindəki yüz akr torpağın sahibiydi, bəzi yeri bərəkətsiz, bəzi yeri isə çox yaxşıydı. Subay idi, anası və yeganə oğlu ilə birlikdə yaşayırdı. Xoşxasiyyətli və sakit adamdı, başı girdəydi, saçları qara, yanaqları aldı, gələcək haqqında düşünmədən əməlli-başlı yaşamaq üçün hey-rətləndirici qabiliyyəti vardı. Təkcə ona baxmaq kifayət eləyirdi ki, başa düşsən, bu adama başqalarının dərdləri yadındır. Ancaq ilk baxışdan Qərbi İngiltərənin sakininə, həqiqətən, onda olmayan nə qədər desən, xasiyyətlər yapışdırı bilərsən. O, əsl yerlilərdən idi, onun nəslinin tarixi yaş kağızının nə demək olduğu bilinməyən köhnə illərə gedib çıxırdı. Babaları lap qədimlərdən kilsə başçıları olublar. Atası, “Bayden ata” gözəl kişiydi, zarafatlı və bir azacıq da əxlaqsız idi, doxsan ilə kimi yaşadı. Hə, elə Baydenin özünün də yaşı çox-

Inventas vitam
juvat excoluisse
per artes

dan əllini keçmişdi, ancaq saçında bircə dənə də ağ tük yox idi. Həyata barmaqarası baxır, fermadakı işlə özünü o qədər də incitmirdi, az qala, bütün torpağı otlaq üçün ayırmışdı. Mühafizəkar istehzal təbəssümü ilə (baxmayaraq ki, Bayden özü liberallar partiyasının üzvü idi) qonşusu Stirin aydın olmayan inadlı cəhdlərini izləyirdi. Mühafizəkar olan bu adam buğda əkib-becərir, frislandsk inəklərini çoxaldır və yeni maşınlar tətbiq eləyirdi. Bu yerlərə gələn Stir əvvəlcə başqalarının malikanəsində işlər müdiri işləməyə başlamışdı və ulu babaları lap qədimlərdən torpaq sahibi olan Baydendə gizli şübhə yaratmışdı. Baydenin anası, səksən səkkiz yaşlı qurumuş, balaca, dilini güclə tərpedən, işildayan qara gözləri və saysız-hesabsız qırıqları olan qarı bütün günü haradasa istidə oturur, gücünü qoruyurdu. Baydenin oğlu, iyirmi dörd yaşlı Nedin saçları və gözləri atasınıninkinə nisbətən bir qədər açıqdı və bütün baydenlər kimi başı girdəydi. Stir Baydenin itini güllələyəndə Ned Stirin bacısı qızı, əvvəldən subay olan dayısının təsərrüfat işlərini idarə eləyən Mollu Uinçlə dilxoşluq eləyirdi. Baydenin ev xidmətçiləri arasında ata-anadan yetim olan, deyilənlərə görə, nikahdankənar anadan olmuş xidmətçi qız Pensi də var idi. Qız əvvəllər süpürgə kolu bitən xam torpaqlar tərəfdə yaşayırdı, sonra ili on dörd funta burada muzdurluq eləməyə razılıq vermişdi. Enli, solğun sifəti, boz gözləri, yumşaq qara saçları olan bu qız hamıdan uzaq qaçırırdı, qaşqabaqlı olurdu, tez hirslənir və hirslənəndə də toyuq kimi qaqqıldayırdı. Bəzən o olduqca eybəcər görünürdü, bəzənsə, xüsusilə də nədənsə təsirlənəndə və ya həyəcanlananda qəfildən gözəlləşirdi. Evin bütün işləri onun üstündəydi, ev quşlarına dən verir, odun doğrayır, su daşıyırdı. Qız çox yorulurdu və buna görə də çox vaxt ovqatı korlanmış halda olurdu. Alma şərəbini içəndən sonra Bayden mətbəxin artırmasına çıxdı və orada dayanıb tənbcə havada uçuşan ağcaqanadları seyr eləməyə başladı. Havalar gözəl keçirdi, artıq kövşənliklərin otunu çalıb yığmışdılar.

Sakit mövsüm başlamışdı, bir biçindən o birisinə keçmək vaxtıydı, o, belə vaxtlarda sakit yaşamağa alışmışdı və qonşusunun daima hansısa bir yeniliyi tətbiq eləməsi fikri onu elə hey düşündürürdü. İndisə bu fikir onu daha çox düşündürməyə başlamışdı. “Bu adam daima irəli getməyə, qonşularını keçməyə can atır!” Gənc Bayden inəkləri yalnız indicə sağmışdı və onları çölə qovurdu. Bax indicə bəzənib-düzənəcək və Stirgilə gedəcək; onun bacısı qızıyla dilxoşluq eləmək üçün! Birdən bu dilxoşluq Baydenə nədənsə qeyri-təbii gəldi. Öskürək səsi eşidib geri döndü. Qollarını qatlamış Pensi arxasında dayanmışdı.

– Güzəl axşamdır, – Bayden dedi. – Buğda biçməyin əsl vaxtıdır.

Bayden öz estetik hisslərinə azadlıq verəndə, mütləq öz zəifliyinə bundan hansısa xeyir, ya ziyan ola biləcəyi rəyi ilə haqq qazandırırdı, hansı ki, belə hallarda Stir quruca “ələ gecədir” ifadəsi ilə keçinərdi. Stirlə danışanda hər kəs öz xasiyyətini gizlətmək gücündə olmayan qabaqcıl fərdiyyətçinin müstəqilliyini hiss eləyirdi. Baydenlə isə həftələrlə ünsiyyətdə olmaq olardı və bu zaman onun təmkinli sadəliyinin altında Stir də olduğundan daha çox, inadlı fərdiyyətçilik hiss etmək olmazdı. İlk baxışdan Stir daha çox müasir və sivilizasiyalı görünürdü, ancaq dərindən baxanda aydın olurdu ki, sivilizasiyaya Bayden daha əvvəl qədəm qoyub. Sadəcə, onun müdafiə qabığı daha yumşaq iqlimdə yaranmışdı və ulu babalarından irsən keçmişdi.

– Bax, ağcaqanadlar oynamağa başlayıblar, – o dedi. – Bu, havanın yaxşı olmağındandır.

Pensi başıyla təsdiq elədi. Bayden separatorun¹ dəstəyini fırlayan Pensiyə baxarkən, onun bu an gözlərini çöl qarısının sürgüsünü keçirən Nedə dikdiyini gördü. Pensi suyuşirin qızıdır, gündə yanmış əlləri gözəldir, qara ipək kimi yumşaq saçlarını sərbəst olan o biri əliylə alnından hey geri

¹ *Separator* – qaymağı süddən ayıran cihaz

atırdı və bu qızın gözünü onun oğlundan çəkməməsi yaşlı fermerə ləzzət verirdi.

“Nedin istəməyi kifayətdir və qız onun olacaq! – o fikirləşdi. – Qadir Allahın, bu hərəkətlə, Sitrin dəyərsiz bacısı qızını bu xidmətçi qızla dəyişməklə, onun burnunu ovmaq necə də gözəl olardı!” Bu fikrə uyğun olaraq, onun bir qərara gəlməsini güman eləmək, Baydenin qarışıq fikirlərini sahmana salması demək olardı, onun şüuru həmişə ləng işləyirdi. Şam yeməyindən əvvəl öz göyrüş ağacını götürüb cavan cöngəyə baxmağa gedəndə bu fikir qəlbində gizlənmişdi və onu tərkləməirdi. Cöngənin otladığı qumotu basmış çəmənlikdə Bayden bir az dayanıb çəpərə söykəndi; başının üstündə, yüksəkliklərdə qaranquşlar uçuşurdu. Cöngə ürəyin istəyən kimiydi, bir il də keçsəydi, heç şübhəsiz, Stirin ən tərifli cöngəsindən də yaxşı olacaqdı! Bir anlığa Baydendə qaba bir fikir oyandı, ancaq dərhal da onun varlığını fermerin heç vaxt etiraf etmədiyi, öz tarlasının görünüşü və qoxusundan, bu mülayim havada yuxarıdan gələn səslərdən, başının üzərindəki mavilikdən və ayağının altındakı yaşıllıqdan, balaca arxlarla axan, az qala, qamışların arasında yoxa çıxan suyun bərq vurmasından, yavaş-yavaş batan günəşin şəfəqləri altındakı çöllərin görünüşündən, torağayın mahnısından və alaşanın xıxıltısından, cöngənin sarı dərisinin parıltısından və ağzındakı otun xırçılıtısından yaranan sevinc bürüdü. Çəmənliklə üç dovşan qaçdı və yaşıl çəpərin arxasında gizləndi. Bu əclafsa tarlalarında xeyli dovşan tutan itini güllələmişdi! Əlindəki ağacla çəpərin qapısını döyəclədi. Cöngə başını tənbelcəsinə qaldırdı, sahibinə baxdı və quyruğuyla milçəkləri qovub, yenidən otları xırtılatmağa başladı.

“Mənim itimi güllələdi! – Bayden fikirləşdi. – Mənim itimi! Bir dayan, sənə göstərəm!”

II

Xidmətçi qız Pensi separatorun dəstəyini döndərdi və onun şikayətli vızılısı altında qızda tədricən tutqun, ancaq əzabverici fikirlər və hisslər oyandı. Qızın işi düşünmək tələb eləməirdi. Beli sızıldayırdı, çünki ot biçini başlayandan belini düzəltmədən işləmişdi və özünün Mollı Uinç kimi asudə vaxtı olmadığına, başqa qızlar kimi pianinoda çalmadığına, özünə paltarlar tikə bilmədiyinə görə qəlbi sızlayırdı. Əlini öz xovlu, kobud donunun üstündə gəzdirdi. Bu çirkin paltar onu necə də bezdirmişdi! Separatorun dəstəyini daha cəld fırlamağa başladı. Hələ buzovları yedizdirməli və şam süfrəsini yığışdırmalı, yalnız bundan sonra paltarlarını dəyişib bayram paltarını geyməli və kilsəyə axşam ibadətinə getməliydi, bu, onun yeganə istirahət günü əyləncəsi idi. Ned Bayden! Qızın xəyalları elə qanadlanmışdı ki, Nedlə birlikdə tarladan keçib kilsəyə getdiklərini təsəvvür eləyirdi, sonra orada eyni dua kitabına baxıb, Zəbur surəsini oxuyurdular. Ned, yalnız indi yanından keçəndə ona baxdı, sanki, nəhayət, qızın neçə həftələrdir onun haqqında düşündüyünü başa düşdü. Solğun yanaqlarını qızartılar bürüdü. Axı qoca Bayden qarı deyildi ki, bütün günü əllərini dizlərinin üstünə qoyub günəşdə qızınsın, ya da ocağın qırağında isinsin və yalnız ona isti oduğuna görə razı qalsın. Bu süd axı nə vaxt daha axmayacaqdı? Axı Ned bircə dəfə də olsun, onun göy parçadan tikilmiş bayram paltarını görməmişdi, istirahət günləri o, tezdən öz Mollisinin yanına gedirdi. Bu köhnə donda isə qız gombul, pinti birisi kimi görünürdü! Bəs əlləri!.. Qız ümitsiz halda kobudlaşmış və günəş şüalarından qaralmış əllərinə baxdı, təsəvvürü yenidən onun üçün inanılmaz mənzərələr çəkməyə başladı. Özü ilə Mollini çılpaq halda yanaşı təsəvvür elədi. Eh, axı o, Mollı Uinçdən iki dəfə kök idi! Bu fikir onu incidir, eyni zamanda da sevindirirdi. İncə və zərif olmaq çox

yaxşıydı! Amma bu alicənab adamlar burada görünənə qədər, hər halda, güclü və möhkəm qadın bədənlərinin kişiləri həmişə cəzb elədiyini başa düşürdü. Separatorun dəstəyini buraxdı, üzsüz süd vedrəsini götürüb qaranlıq pəyəyə qaçdı, orada artıq buzovlar öz sarı başlarını çıxarmışdılar. Qız onları bir-birilərinin ardınca, nəm burunlarından şapalaqlayaraq, mehribancasına söyərək arxaya itələdi. Tfu! Pəyə necə də çirkli idi, buranı yaxşıca təmizləmək lazımdı! Qız buzovların, bu balaca, yöndəmsiz, tələsməyən varlıqların südü içmələrini səbirsizliklə gözlədi, bu gecə hər şeyin öhdəsindən vaxtında gəlməyi necə də istəyirdi. Nəhayət, boş vedrəni cingilti ilə yerə ataraq, şam ağacından düzəldilən uzun masanın üstündə şam süfrəsi açmağa qaçdı. Qoca Bayden ana öz işıltılı gözləri ilə onu çox ciddi izləyirdi. Yox, o heç bir halda vaxtında çatdırı bilməzdi, heç bir halda!

Ət, alma şərabı, pendir, çörək, xiyar tutması, daha nə qoymalıydı? Kahı! Ah, kahı hələ yuyulmamışdı, Bayden isə kahını sevirdi! O isə bircə dəqiqə də itirə bilməzdi! Bəlkə, masaya qaymaq da verədisə, o, kahını yaddan çıxardardı? Dar, daş dəhlizlə yağ hazırlanan qaranlıq və soyuq otağa getdi, təzə yığılmış qaymağın qalanını gətirdi.

– Missis Bayden, baxın, pişik nəyisə çırpışdırmasın!
– dedi və dar dolama pilləkənlə yuxarı qaçdı.

Onun yatdığı otaq gəmi kayutundan böyük deyildi. İllüminatora oxşayan pəncərənin pərdəsini çəkdi, əynindəki paltoqları çıxarıb ensiz yatağın üzərinə atdı. O hər həftə belə geyinirdi. Köynəyi cırılmışdı və tələsdiyindən onu bir az da cırdı. “Mən lazım gəldiyi kimi yuyunmağa da vaxt tapmıram”, – qız fikirləşdi. Yeganə dəsmalını isladib bədənini sildi və həyəcanlanmış halda geyinməyə başladı. Kilsə zəngləri artıq usandırıcı və sərt şəkildə çalınmağa başlamışdı. Darısqal otaqda dözülməz dərəcədə isti idi və qızın alnında tər damcılarını görünməyə başladı. Qız qəzəblə düşündürdü: “Niyə mənim Molli Uinç kimi, azacıq da olsa, sərinləməyə vaxtım yoxdur?”

Otağın tavanının küncündə böyük hörümçək, sanki, qızı izləyirdi. Qız diksindi. O, hörümçəklərə nifrət eləyirdi, onlar elə böyük və tüklü olurlar ki! Ancaq onun, hətta əlini uzadıb bu hörümçəyi əzməyə belə vaxtı yox idi. Pərdənin arasından baxdı, görsün Ned həyəət çıxmayıb ki? Sonra pudraqabını, özünün ən qiymətli əşyasını götürdü, bunun sayəsində o, özünü, az qala, nəcib xanımlar kimi hiss edirdi. Təntənə ilə üzünü və boynunu pudraladı. İndi azından sifəti işlədamayacaqdı! Küləş rəngli, geniş kənarlı, böyük, süni qızçıçəkləri ilə bəzədilmiş şlyapasını geydi və bir qədər dayanıb, iki ovcu boyda olan güzgüdə özünə baxdı. Solan bənövşələrin qoxusunu xatırladan pudranın qoxusu onu sakitləşdirdi. Nəyə görə onun saçları belə yumşaq idi, daradığı kimi qalmırdı, nəyə görə saçları qaraydı, Molli Uinçin saçları kimi qızılı-qəhvəyi deyildi? Dodaqları aralandı, geniş açılmış gözləri güzgüdən ona qüسسəylə baxırdı. Bir cüt ipdən toxunmuş çirkli ağ əlcəyini və dua kitabını götürdü, qapını örtüdü, artırmada azacıq dayanıb qulaq verdi. Evdə ölü sükut var idi. Ned Baydenin, atasının və qarının otağına giriş başqa eyvandan idi. O istəyirdi ki, Ned onun pilləkəndən necə düşdüyünə baxsın, eynən jurnallardakı şəkillərdə cavanların pilləkənlərlə yavaş-yavaş aşağı düşən soyuqqanlı gözəllərə baxdıqları kimi. Amma o, Molli Uinçin yanına getməyə hazırlaşdısa və bu daha maraqlıydısa, nəyinə lazım olmuş ona baxmaq? Qız dairəvi pilləkənlə aşağı düşdü. Artırmanın üstündə hələ də mığmığalar toplaşırdılar, ördəklər göldə çimir və elə də isti olmayan axşam günəşinin şəfəqləri altında qanadlarını təmizləyirdilər. Pensi artırmada oturmadı, Nedi gözlədiyini açıqca hiss elətdirməkdən qorxdı, bir ayağını götürüb, o birisini qoyaraq, yorulmuş halda dayandı, pudranın qoxusu qərribə halda adi həyəət qoxularına, evdən o qədər də uzaq olmayan tayaya vurulmuş, hələ qurumamış otun qoxusuna qarışırdı. Zəng səsləri kəsildi. Gözləməyə dəyərdimi? Bəlkə, o, ümumiyyətlə, kilsəyə getməyəcək, sadəcə, Molli Uinçlə haradasa oturmağa, ya da tarla cığırlarında

Inventas vitam
juvat excoluisse
per artes

gəzməyə hazırlaşır? Yox, bu işvəkar Mollı Uinç qatı dindar idi, o, kilsə ibadətini buraxmazdı! Birdən, sanki, onu nəşə sancdı: Nədlə gəzməkdən ötrü qız nələrə razı olmazdı! Bu necə də ədalətsizlikdir! Birinə hər şey, digərinə heç nə! Qız pilləkəndə ağır başmaqların səsinə eşitdi, cəld – öz ağır bədəninə yaraşmayan cəldliklə həyəti keçdi, hündür çəpərin doq-qazından çöldəki çığıra çıxdı. Təkər izindən azacıq enli olan cığır tikanlı otlarla örtülmüşdü, axırcıncı biçənəkdə otu hələ çalmamışdılar və havada otun şirin qoxusu hiss olunurdu. Qız addımlarını yavaşıtıdı və Nədin yaxınlaşdığını, onun tələsmədən yeridiyini, Baydenlərin heç birinin, hətta kilsəyə gecikəcəklərini bilsələr belə dəyişməyəcəkləri rəvan addımlarını hiss elədikcə titrəməyə başladı. O yaxınlaşdı; saçlarına yağ sürtülmüşdü, mahud kostyuma keçirilmiş kvadrat bədəni fənər kimi alışıb-yanır, təşəxxüs satırdı. Onun təzəcə uyulmuş qırmızı sifəti işıldayırdı, boz enerjili gözləri də parıldayırdı. O, sadəcə, çox gözəldir, təpədən dırnağa kimi. Qızı ötüb keçəcəkdə, ya onunla yanaşı gedəcəkdə? O, qızın arxasınca gəlirdi. Qızın ürəyi şiddətlə vururdu, pudra qatının altındakı yanaqları od tutub-yanırdı və bu, pudranın iyini daha güclü hiss elətdirirdi. Gənc Baydenin dəmir kimi ağır əli onun çiyəninə endi və qız bütün bədəni ilə titrəyərək gözlərini yumdu.

– Biz, görünür, gecikmişik, – o dedi.

Yalnız indi qız gözlərini geniş açıb cəsarətlə onun baxışlarını qarşıladı.

– Demək, sən Mollı Uinçin yanına getmirsən?

– Yox, daha itimiz barədə danışıqlara qulaq asmaq istəmirəm.

Dərhal da öz vaxtının yetişdiyini hiss eləyən qız səsləndi:

– Onun dayısının hərəkəti, sadəcə, rüsvayçılıqdır, bu Mollininsə, mənim sözümə inan, itə yox, dayısına yazığı gəlir.

O, qızın əlini sıxdı və dedi:

– Gedək, çöldə gəzək.

Tarlanın arxasında hündür sığırquyruqları bitmiş balaca ümumi otlaq var idi, sığırquyruqlarının üzərində hələ də qızılı-qəhvəyi çiçəklər görünürdü. Göyruşdə gec qalmış ququ quşu ucadan quqquldayırdı. Külək örüşü əhatəyə almış ağacların yarpaqlarını astaca xışıldadırdı. Gənc Bayden dizindən olan nəm ayıdöşəyilərinin arasında oturdu və Pensini qucaqladı.

III

Fermaların və kəndlərin bir-birindən uzaq olduğu yerlərdə, şayiələr elə də sürətlə yayılır, buna görə də, Stir bacısı qızına xor baxıldığını ilk dəfə Baydenin özündən eşitməli oldu. Stir, adətən, yeddi mil aralıdakı kənd təsərrüfatı malları ilə dolu bazara, şəhərə, cürbəcür dükanlara baş çəkmək üçün gedəndə və oradan da geriyyə qayıdanda yaylı faytondan istifadə edirdi. Onun sifəti həmişə soyuqqanlı olurdu, gözlərini isə madyanın qulaqlarına dikirdi. Bacısı qızı bəzən onunla yanaşı otururdu, kənd həyatı üçün o qədər də yaramayan kövrək qızlardan idi. Mollu təhsil almışdı və pianinoda çalırdı. Stir qızı çox istəyirdi, baxmayaraq ki, onun atası haqqında elə də yüksək fikirdə deyildi. Atası vərəmdən ölmüş, Stirin xəstə bacısı üçün bir qəpik də vəsait qoymamışdı. Mollu Uinçin sifətinin cizgiləri zərif idi, yanaqları tez-tez al qızartılarla örtülürdü, çənəsi sərt, burnu azacıq dik, gözləri isə gözəl və səmimi idi, bir sözlə, sifəti çox gözəl idi.

Adətən, Stirin madyanı bu yeddi mili qırx dəqiqəyə gədirdi və o, atıyla çox fəxr eləyirdi, xüsusilə də bu gün, Baydenin atını keçəndən sonra. Hər iki fayton, onlar imkan tapıb bir-birilərinə bu sözləri deyənə qədər yanaşı getdi.

– Sabahın xeyir, Bayden!

– Sabahın xeyir! Salam, Miss Mollu. Nəsə axır zamanlar görünürsünüz. Mən elə düşündüm, siz harasa qonaq getmisiniz.

– Yox, mister Bayden.

– Belə yaxşı göründüyünüz üçün mən sevinirəm. Ned isə elə görünür, indi çox məşğuldur və sizdə olmur.

Bu an Stirin madyanı Baydenin atını keçdi.

“Mənim qoca madyanım onun iki belə atına dəyər”,
– Stir düşündü.

Baydenin arabası yox olandan və yalnız uzaqdakı toz dumanını görəndən sonra o, bacısı qızına tərəf dönüb dedi:

– Səninlə gənc Bayden arasında nə baş verib? Sən onu axırıncı dəfə nə vaxt görübsən?

Onun diqqətli baxışlarından qızın dodaqlarının titrədiyi, yanaqlarının isə qırmızı ləkələrlə örtüldüyü yayınmadı.

– Artıq... artıq bir aydır.

– Bax, demək, belə! – Stir, yalnız bunu deyə bildi. Ancaq o, atı qamçıyla möhkəmcə şallaqlayıb düşündü: “Yaxşı işmiş! Mənə bu oğlanın sifəti heç vaxt xoş gəlmirdi, indisə belə məlum olur ki, o, bizi barmağına dolayıb!”

Stir təmkinli adam idi, evə getməmişdən əvvəl, adəti üzrə, “Əjdaha” meyxanasına gedib, cır gavalıdan çəkilməmiş bir qədər cin içirdi. Bu günsə, adəti üzrə, o gedəndən sonra da meyxanada bir neçə saat oturub alma və gavalı arağından bəs deyincə içən Baydenin istehzal gülüşündən əsəbiləşərək, iki qədər içdi. Bu istehzal gülüş ona və bacısı qızına nə vəd edirdi?

Həm də Stir ağıllı adam oduğundan iki həftə gözlədi, müşahidə apardı. Ned Bayden kilsədə görünmür, Stirin də fermasına gəlmirdi. Mollı solğunlaşır və arıqlayırdı. Stirin qəlbində anlaşılmazlıq baş qaldırırdı. “Əgər o, qıza verdiyi sözdən qaçarsa, mən onu məhkəməyə verərəm, – Stir düşüncüdü. – Küçüyün biri!”

Tanışları daha çox Stirə ürəklərini açırdılar, nəinki Stir onlara, belə ki, bir həftə də keçəndən sonra o, yeni məlumat aldı. Bu məlumatı məhəllə müəllimlərinin yığınağından sonra ağ saçlı, tənha, olduqca hörmətli qadından eşitdi.

– Mister Stir, Mollinin belə solğun və kədərli olması mənim xoşuma gəlmir. Ned Bayden də məni olduqca kədər-ləndirdi, mənsə düşünürdüm, onun sadıq ürəyi var.

– O neyləyib ki?

– Baydenlərdə xidmətçi işləyən qızla məhəbbətə qur-şanıb.

Stir həyəcanlandı. Belə çıxır, bütün ətrafda artıq neçə həftədir ki, bu bic küçüyün ucbatından onun bacısı qızının atıldığını hamı bilir və gizləncə gültür, eləmi? Axşam o, bacısı qızına bəyan elədi:

– Mən Baydenlərin evinə gedirəm.

Qız tamam pörtdü, sonra ağappaq ağardı.

– Mən qoymaram səni incitsinlər, – o dedi. – Onların bu nömrələri keçməz. Onun üzüyünü bura ver, o, mənə lazım ola bilər.

Molli Uinç dinməzcə barmağından göy qaşlı nişan üzü-yünü çıxarıb ona verdi.

Stir ən yaxşı şlyapasını, şalvarını və getrini geydi, nazik əl ağacını götürüb getdi.

Biçin vaxtıydı. O, öz buğda tarlasını keçdi və Baydenin yulaf zəmişiylə getməyə başladı. Bu ətrafda yalnız Stir buğ-da əkirdi. Buğda! Bayden bunun, yalnız “fokus” olduğunu fikirləşirdi. Stir isə belə düşünürdü: “Mənim buğdam yaxşıdır, amma onun yulafı haqqında bu sözləri deyə bilməzsən. Belə yulafın heç küləşi də olmayacaq”.

Sarı iti güllələdiyi həmin gündən indiyə kimi Baydenin fermasında olmamışdı və yalnız indi o günü xatırladığından baldırı sızıldadı, bu rəzil onu necə də ağırlı dişlədi!

Qapını onun üçün xidmətçi qız Pensi açdı. Qızın solğun yanaqlarının necə allandığını görəndə Stir düşünürdü: “Gözəl-çə, kürəyinin ortasına bir-iki ağac ilişdirsəydim, ay yerinə düşərdi ha!”

Bayden donuz əti və paxla ilə təzəcə şam eləmiş, alma şərabi içmişdi, indisə yanan ocağın kənarında oturub qəlyan

Inventas vitam
juvat excoluisse
per artes

çəkirdi. O, qonağını qarşılamaq üçün ayağa durmadı, yalnız dinməzcə başının hərəkəti ilə stulu göstərdi və onun bu sarsaqılığı Stirə düşünülmüş təhqir kimi gəldi. Ağacı ayaqlarının arasına qoyaraq oturdu, qız isə tələsik çıxdı.

– Çox gözəl gecədir, – Bayden dedi. – Əsl məhsul yağmaq havasıdır. Alma şərabi içirsiniz?

Stir başını yırğaladı. O, ehtiyatlı adam idi və hücumla keçməmişdən əvvəl şəraiti öyrənirdi. Qoca missis Bayden kiçik buxarının qabağında oturmuşdu, onun yalnız qocalıqdan əldən düşmüş donqar beli görünürdü. Ağ başlı və quyruğu kəsik it döşəmənin üzərinə sərələlib başını pəncələrinin üzərinə qoymuşdu, sfinks kimi hərəkətsiz sarı pişik buradaca uzanıb gözlərini qıymışdı, bunlardan əlavə, otaqda bircə dənə də canlı yox idi, yalnız saatın əqrəbləri yavaşca çıpqıldayırdı.

Stir göy qaşlı üzüyü Baydenə göstərdi.

– Bax, bunu görürsənmi?

Nə onun səsinin tonundan, nə sözlərinin mənasından zərrəcə narahat olmayan Bayden başını ağır-ağır döndərib üzüyə baxdı.

– Hə, görürəm! Nə olsun ki?

– Mənim bacım qızı bunu nişan üzüyü kimi alıb. Evlənmək vədi yerinə yetiriləcəkmi?

– Mən haradan bilirəm! Nədən soruş.

Stir ora-burasında sarı tükləri olan yumruqlarını düyünlədi.

– Mən adamların nə dediyini eşitdim, – o dedi. – Əgər o, sözünü tutmasa, mən onu məhkəməyə verərəm. Həmişə hesab eləmişəm ki, mənim bacım qızı onun tayı deyil, amma cəzasını almadan onu incidə biləcəyini düşünürsə, möhkəm səhv eləyir. Mən sözümü dedim, vəssalam.

Bayden ağızından tüstü buludu buraxdı.

– Ned yekə oğlandır.

– Demək, sən onun tərəfindəsən?

Bayden tənbcə başını döndərdi.

– Məni qorxutmaq mənasızdır. – Və yenidən tüstü buldu buraxdı.

Stir siqaret çəkmirdi və tənbcə qoxusu onu daha da cəndirirdi.

– Alma, alma ağacından kənara düşməz, – o dedi. – Hamı bilir sənın atan kim olub.

Bayden qəlyanı ağzından çıxartdı və onu yaxşı bifşteks boyda olan yumruğunda sıxdı.

– Sənın bu sözləri qoca anamın yanında deməyə dilin gəlir? Rədd ol mənim evimdən!

Stirin gıgahlarına qan vurdu, onun arıq yanaqları pörtüdü.

– Sən ananın heç nə eşitmədiyini yaxşı bilirsən.

Bayden yenidən qəlyanı ağzına qoydu.

– Yox, görünür, sənə mədəniyyət öyrətmək mənasızdır, – o donquldandı.

Stirin ağ-sarı tüklər bitmiş xirtdəyindən nəsə tutdu.

– Oğluna bir həftə vaxt verirəm, sonra isə özünü qoruyun!

Bayden onu istehzal güllüşlə yola saldı.

“Neynək, yaxşı, – Stir düşündü, – görək, son gülən kim olacaq”.

IV

Damarlarında təmiz kəndli qanı axan Bayden kimi adamlar üçün əxlaq qaydalarının olduğunu demək çətindir. Doğrudur, Stir onun itini güllələməsəydi, Nedin xidmətçi qızı yoldan çıxartması onu daha çox həyəcanlandırardı. İndisə bu qənaətə gəlmişdi ki, onlar elə yerində onun burnunu yaxşıca ovublar. Ən çox da kəndli ədalətinin qətiyyətli surətdə həyata keçirilməsinə müqavimət göstərməyən o, öz qanuni mülkiyyətini itirdiyi üçün artıq heyifsilənmirdi və daha ona elə gəlmirdi ki, öz itinə xəyanət eləyib. Məhkəməyə gələndə

isə Baydenlərin bir neçə nəslə, hətta polisə belə gələn çıxmadığı bu yerlərdə yaşamışdı, qaldı ki, indi məhkəmənin qüdrətinə inansınlar. Bayden özü tez-tez qanunu pozurdu, sürüdən ayrı düşün qırqovulları ovlayır, hər gün səhər və axşam öz tarlalarında qurduğu dovşan cələlərinə baxmır, qoyunlarını vaxtında baytara göstərmirdi və sair. Bundan əlavə, Ned hansı qanunu pozmuşdu? Yox, Stir boş yerə çərənləyirdi.

Elə buna görə də üç həftədən sonra Ned, üzərində bu sözlər yazılmış “Ali məhkəmə. Uinç Baydenin əleyhinə” kağızını alanda nifrətli bir heyrət hiss elədi. Cavabdehdən evlənmək vədindən qaçdığı üçün beş yüz funt cərimə vermək tələb olunurdu. Bu görünməmiş işdir, həm də müharibə vaxtı! Məgər Ned evlənmək üçün özünə ürəyi istəyən qızı seçə bilməzdimi? Bayden kağızı buxarıya atmaq istədi. Ancaq oğluy ilə bu kağıza nə qədər çox baxdırsa, kağız onları bir o qədər çox hipnoz elədi. Əlbəttə, vəkildən xeyir gözləmək mənasızdır, bir pul yeməyi bilirlər, ancaq elə bu kağızı, bəlkə, vəkilə göstərmək lazımdır?

Elə buna görə də növbəti gün onlar bu kağızı özləriylə götürüb “Eppluayt və Karter” şirkətində işləyən Eppluaytın yanına apardılar və o, ata-balanı əsl istintaqa cəlb elədi. Ned bu qızla nişanlanmışdı? Hə, demək olar ki, nişanlanmışdı. Bəs o, nişanı necə pozdu, qıza məktubmu yazdı? Yox. Bəs o, qızdan məktub aldı mı ki, qız həmin məktubda ondan nə baş verdiyini soruşsun? Hə, iki məktub. O, məktublara cavab verdimi? Yox. Onda qızla görüşüb və bunu şifahi deyibmi? Yox! Qızı artıq ay yarım dır görmür. O, indi qızla görüşməyə, ya ona məktub yazmağa razıdır mı? Yox, razı deyil. Qızla evlənməyə razıdır mı? Yox! Bəs niyə?

Ned atası ilə baxışdı. İndiyə kimi onlar Pensi haqqında bircə söz də deməmişdilər.

Mister Eppluayt sualını təkrar elədi. Ned nə cavab verəcəyini bilmirdi.

Vəkil bu qərara gəldi ki, əgər Ned bu sualın cavabını bilmirsə, demək... heç kim bilmir. Bəs onun hissələrindəki bu dəyişikliyin səbəbi nəydi?

Buna qoca Bayden cavab verdi:

– O, mənim itimi güllələdi.

– Kim?

– Stir.

Mister Eppluayt heç cür başa düşə bilmirdi ki, itin işə nə dəxli var. O, ehtiyatlandığını bildirdi ki, əgər bütün işin mahiyyəti budursa, onda ya gənc Baydenin qızla evlənməsi, ya da özünün güllələnməsinə hazır olması lazım gələcək. O, birdən diqqətlə Nedə baxdı.

– Bu qıza nəyə bir iradınız varmı? – o soruşdu.

Yox, Nedin qıza heç bir iradı yox idi.

– Bəs onda nəyə görə onunla evlənməyəsiz?

Amma Ned yenidən öz girdə başını yırğaladı. Vəkil çənəsini sildi. O, öz işini yaxşı bacarırdı və özünə lazım olan məlumatları asanlıqla əldə eləyə bilirdi.

– Demək, belə, bu gənc qız miss Uinçə gəlincə... Bağışlayın ki, mən bu barədə soruşuram, amma... Ümid edirəm, siz vaxtından əvvəl nəyə bir iş görməyibsiz?

Ned üçüncü dəfə başını yırğaladı. Yox, qətiyyənlə belə şey olmayıb. Lakin belə bir şey olardısa, onda xidmətçi qız Pensi ilə yaxınlıq eləmək üçün onu yoldan çıxartmazdı, ancaq o, bu barədə heç nə demədi.

– Mənə elə gəlir, bu işdə hansısa başqa bir qız da var, – birdən vəkil dedi. – Eh, yaxşı, bunun mənə dəxli yoxdur. Sizin işiniz qərar qəbul eləməkdir: ya evlənmək, ya da mühakimə olunub cəriməni ödəmək. Bu, zarafat iş deyil. Belə ki, siz evdə atanızla bu işi bir də müzakirə eləyin və sonra qərarınızı mənə deyin. Əgər məhkəməni seçərsinizsə, Londona getməli olacaqsınız. Məhkəmədə isə nə qədər az danışsanız, o qədər yaxşıdır. Sadəcə, deyərsiniz ki, öz səhvini başa düşdünüz və dərhal da qızla əlaqəyə namusla son verməyi

qərara aldınız. Əgər adam sadə qəlbli və namuslu görünürsə, bu, bəzən məhkəmə andlılarına yaxşı təsir eləyir.

Baydenlər getdilər. Evə qayıdarkən Stir gəlib onları keçdi, öz faytonunda tək gedirdi. O, yanlarından keçəndə Baydenlər gülümsədilər. Sonra yaşlı Bayden qışqırdı:

– Demək, zəli kimi yapışdın!

Stir bu sözləri eşitsə də, özünü eşitməzliyə vurdu, ancaq onun qulaqları möhkəmcə qızardı.

Onun faytonu cəld uzaqlaşdı, təpənin sərt enişində ləkə kimi görünəndən sonra Bayden oğluna tərəf döndü:

– Bunu bir az tərlətmək istəyirəm, – o dedi.

– Aha! – Ned səsləndi.

Ancaq Stiri necə tərləməyə məcbur eləyəsən ki, bu zaman özün tərləməyəsən? Bax, bu fikir Baydenləri çox düşündürürdü, baxmayaraq ki, hər birinin bu barədə öz çənaətləri var idi. Hətta belə çətin dəqiqələrdə də onlar Pensini bircə sözlə də yad eləmişdilər. Axı bu, fikirlərin toqquşması demək olardı, amma hər ikisi başa düşürdülər ki, yaxşısı faktdan yapışmaqdır, daha nə barədəsə düşünmək yox. Nəhayət, Bayden uzun sürən və gərgin sükutu pozdu:

– Ned, əgər sən bir şey eləməsən, mənə, onlar səni heç cür divara sıxışdırı bilməzlər. Sən ona heç nə yazmayıbsan. Onlar necə sübut eləyə bilərlər ki, sən o qızla evlənmək istəmirsən? Mən belə fikirləşirəm, qoy onlar öz istilərinə qızın-sınlar, sənsə öz işində ol, boynuna alma. Bu vəkilə də yaz ki, günahkar deyilsən.

Ned başı ilə razılığını bildirdi, ancaq zahiri soyuqqanlılığına baxmayaraq, o, ixtiyarsız halda işin heç də sadə olmadığını başa düşürdü. Pensi onu hələ bezdirməsə də, ilk seçdiyi qızı da arzulayırdı, qızın ayrılıqdan daha cazibəli görünən gözəlliyi onun soyumuş ürəyini yenidən cəzb eləyirdi. Əgər Stir belə hərəkət eləməsəydi, sonrakı hadisələrin necə inkişaf eləcəyini söyləmək çətin olardı.

V

Stir bu iki firıldaqçını məhkəməyə verəndə, doğma bacısı qızıyla aralarındakı münaqişə onsuz da dayının ağrıyan yarasının közünü qopartdı. Qız birdən əsl ledi kimi alicənablıq göstərdi və onu sevməyən adamı məcbur eləmək istəmədi. Qızın arzuları dayısının arzularından kəskin surətdə fərqlənirdi. Stir, ümumiyyətlə, gənc Baydenin onunla evlənməsini istəmir, yalnız onlardan qisas almaq istəyirdi. Qız isə hələ də Nedi sevirdi və əgər onu qaytarmaq mümkün deyildisə, yalnız sakitcə ağlamaqla kifayətlənirdi. Onlar heç cür razılığa gələ bilmirdilər və nəhayət, səbri tükənən Stir bacısı qızını əmin eləməyə başladı ki, gənc Baydeni onun yanına qayıtmağa məcbur eləməyin yeganə yolu onu məhkəməyə verməkdir. Sonra vicdanı onu incitməyə başladı, çünki bacısı qızını sevirdi və başa düşürdü ki, əgər məhkəməyə verərsə, bu oğlan daha da inada düşəcək, belə olan halda, əsla güzəştə getməyəcək. O isə ilk növbədə, yaşlı Bayden haqqında düşünürdü, axı beş yüz funtu atasının cibindən çıxaracaqdılar, Nedin cibindən yox.

Stirin dənsovuran maşını var idi, razılaşaraq, bütün qonşular ondan növbə ilə istifadə eləyirdilər. Ancaq bu il o heç bir izahat vermədən maşını Petrikin fermasından götürdü, hansı ki, Baydenin fermasına da buradan verilməliydi. Bayden öz növbəsinə görə dənsovuran maşını Piterdən alıb istifadə eləməyin onun ləyaqətinə xələl gətirmədiyini düşünürdü, amma maşın üçün Stirin yanına adam göndərməyi özü üçün ləyaqətsizlik hesab edərdi. O, bunu açıq düşməncilik kimi qəbul elədi, alma şərabı və bir kiçik qədər də sarımsaqdan çəkilməmiş cin içmək üçün hər gün getdiyi “Üç ulduz” mehmanxanasında hamının yanında dedi ki, Ned ölür, amma onun bacısı qızını almaz.

Bu sözləri hər yanda, hər yerdə deməyə başladı və Pensidən sürətlə soyumağa başlayan, elə buna görə də kilsəyə

Inventas vitam
juvat excoluisse
per artes

getməyi düşünən – kim bilir, bəlkə, orada Molli yenidən ona nəzər salardı – Nedin geriyə yolu bağlandı. Həm də nəhayət ki, məhkəmədə atası yox, o, cavab verəcəkdə, buna baxmayaaraq, onun Molli Uinçə heç bir qərəzi yox idi.

İndi bu çəkişmədən bütün kənd xəbər tutandan sonra onun səbəbi artıq unudulmuşdu. Heç kim, hətta Baydenlər özü belə xatırlamırdılar ki, Baydenlərin iti Stiri tutub, Stir də onu güllələyib, di gəl, Nedin xidmətçi qız Pensi ilə əlaqəsi və bunun şübhəli nəticəsi rüsvayçılıq idi. Biçin qurtardı, ayıdöşəyini biçdilər, Atlantik okeandan əsən bahar küləkləri buludları qovub gətirdi və yağış süpürgə kollarını islatdı. Ağcaqayınların yarpaqları qızılı rəngə çalmağa başladı, fistiq ağaclarının yarpaqları isə tülkü dərisi kimi saraldı. Əgər Molli Uinçin heç yerdə görünmədiyi, Baydenlə Stirin bir-birinin yanından zibil qalağının, ya daşın yanından keçirmişlər kimi keçmələri, xidmətçi qız Pensinin onu hər görünmə marağ oyatması (indi bu təsadüfi hallarda olurdu, çünki qız, demək olar ki, fermadan kənara çıxmırdı) nəzərə alınmazsa, sanki, işin qurtardığı məlum olurdu.

Stir olduqca qapalı və ciddi idi, evlənmək vədinin pozulmasına görə məhkəmədə iddia qaldırılmasını açıqca deməzdi, Baydenlər isə susurdular, məhkəmə haqqında etinasızcasına düşünməyə çalışır və bununla da bu işi unutmağı çox istəyirdilər. Hətta öz aralarında belə, heç vaxt bu işi xatırlamırdılar, yalnız təsadüfən iradlarını belə bildirirdilər: “Olduqca böyük tikədən yapışib, qorxasan boğazında ilişib boğa”. Onlar məhkəməyə gələndə bu işə bəzi adamlar üçün mümkün olmayan gələcək kimi münasibət bəsləyirdilər. Bir-iki dəfə rəsmi bildiriş almışdılar və Ned bazar günləri iki dəfə mister Eppluaytla söhbət eləməyə getmişdi, onları tutqun fikirlərdən həmişə vəkilin dediyi “öz qərarında möhkəm dayansan və heç bir hərəkət eləməsən, qanunun yanından keçmək olar” kimi tənbel və həvəssiz əminliyi xilas eləyirdi.

Ona görə də noyabrın axırında Ned vəkildən məktub alanda ki, səhər saat on birin yarısında Strenddə, Ali məhkəmədə ifadə vermək üçün Londona getməlidir, girdə başlı bu gəncdə son dərəcə dəyişiklik yarandı. İştahdan düşdü, hətta işləməyəndə də onu tər basırdı. Pensini nifrətlə süzərək, gizləncə ovcunu şalvarına sürtür, qabağında verəcəyi izahat yazılmış kağızı tutaraq, xeyli otururdu. İndiyə qədər ona elə gəlirdi ki, bu bəla heç vaxt qəfildən gəlməyəcək, indisə bəla onu yaxalamışdı, indiyə qədərki bütün adi pis xəbərlərin heç birinin yaratmadığı qorxu indi onun əsəblərini cırmaqlayır, fikirlərini iflic eləyirdi. Əgər atası olmasaydı, o heç vaxt bu çəkişməni özünə rəva bilməzdi. Hələ bulvar qəzetlərinin olmadığı vaxtlarda doğulan yaşlı Bayden velosiped sürə bilmirdi və bundan əlavə, məhkəmədə ifadə verməli deyildi, uzun müddət oturub siqaret çəkir, sonra isə deyirdi ki, onun fikrincə, “bu həyasız adamın istəyinə nail olmasına yol vermək olmaz. Əgər Ned qorxaqlıq eləməsə, hər şey yaxşı olacaq. Londona səfər isə onlar üçün bazar gəzintisi kimi bir şey olacaq”.

Beləliklə, sanki, taxtadan tikilmiş ən qara və ən möhkəm yun kostyumlarını, şlyapalarını geyib, növbəti gün evdən elə çıxdılar ki, London qatarına çata bilsinlər, faytonun arxasında isə atları evə qaytaracaq oğlan oturmuşdu. Qəlblərinin dərinliklərində hər ikisi bütün bunların qadından ötrü baş verdiyinə görə qəzəblənmişdilər. Onlar nə məhkəmədə iddia qaldıran qızın, nə də həyətdən çıxarkən onları baxışları ilə yola salan digər qızın nələr çəkdiyi haqqında düşünmürdülər. Sürətlə şütüyən qatarda sakit, sifətləri qızarmış halda, yanaşı oturub düşünürdülər ki, bütün bunları gözəl səfərə çevirə bilsələr, Stiri yaman peşman eləyərlər.

Kovent-Qardendə qədim adı olan mehmanxanada yer aldılar və axşam “Rus baleti” tamaşasının göstərildiyi musiqi-holla getdilər. Onlar azacıq irəli əylərək oturmuşdular, əllərini çənələrinə söykəmişdilər, onların muzeydəki mum hey-

kəlləri xatırladan, heç bir hiss ifadə eləməyən pörtnmüş sifətləri ağ hava pərilərinin uçuşduğu səhnəyə doğru yönəlmişdi. Baş aktrisa səhnədə ayaqları yuxarıda saxlanılarda Bayden ağzını azacıq açdı. Sonrasa olduqca ucadan dedi ki, “onun ayaqları hər adamda olsaydı...” Mühəribə vaxtı idi, buna görə tamaşadan sonra onlar içki tapa bilmədilər, öz otaqlarındakı bağlamalarından görkəmi qorxunc olan şüşələr çıxarıb içdilər, sonra isə uzanıb yatdılar və bərkədən xoruldamağa başladılar, sanki, yuxuda da “bu həyasız Stirin” fitnəsinə etirazlarını bildirdilər.

VI

Bacısı qızının xırdaçılığından dilxor olmuş Stir ədalətin qələbəsini görməyə az qaldığını düşündükcə ruhlanırdı. O heç özü də bilmirdi ki, necə oldu, Mollini evdən çıxara bildi; qızın necə inad etdiyinə baxdıqca adamın ona yazığı gəlirdi. Nəhayət, məhkəmədə alacaqları məbləğin böyüklüyü, bütün çəkdiklərinə görə qızı mükafatlandıracağına əmin etməsi, onun ümitsizlikdən mütəəssir olub incimiş vicdanını sakitləşdirdi və rahatlandırdı. Məhkəməyə gedərkən yolda qızın sifətinin solğunluğu və gözlərinin qızarması onu narahat eləyirdi, bununla belə, o başa düşürdü ki, qız məhz belə hadisə zamanı lazım olduğu kimi görünür. “Vur-tut bir neçə saatdan sonra hər şey qurtaracaq və o zaman sən dəniz sahilinə gedə bilərsən. Məsələn, Ueston-syuper-Merə (bu sözü bütöv söz kimi tələffüz edirdi) nə sözün?” – deyərək o, qıza təskinlik verirdi. Mollini heç nə demədi və o, qızın əlindən yapışaraq, tamamilə məğrur halda məhkəmə binasına daxil oldu. Dəhlizdəki oturacaqda oturmuş hər iki Baydenləri görəndə qəlbindəki qəzəb yenidən qaynadı. O, bacısı qızının baxışlarının gənc Baydenin baxışları ilə qarşılaşanda gözlərini utanaraq necə kənara çəkdiyini hiss elədi. Hə! Qız hələ də onun qayıtmasını istəyirdi! O, Nedin ayaqları ilə

döşəməni necə cızıq-cızıq elədiyini və yaşlı Baydenin necə istehza ilə gülümsədiyini görüb, cəld Mollini kənara apardı. Heç bir halda bu kələkbazların cibindən beş yüz funtu çıxarmaqdan boyun qaçırmaq deyildi! İndi qonşusuyla aralarındaki çəkişmə açıq müstəviyə keçmişdi, bu cavanlar isə əllərində alət olmuşdular. Məhkəmə qaydalarına görə onlar hamısı bir oturacaqda elə yaxın oturmalıydılar ki, qarşı tərəflərin arasında bir donuz cəmdəyi ancaq yerləşə bilsin. Parikdə olan tipin çərənləməsini dinlədikcə gərginlikdən Stirin arıq sifəti dəyişilməz hala düşmüşdü, hansısa bir hərəkətsizlik içində keyiyir, amma bacısı qızının əlini buraxmırdı, onun huşunu itirmək üzrə olduğunu gördüyündən, qeyri-ixtiyari halda qızın əlini sıxırdı. Bu “iki kələkbaz” isə sakit, özlərinə inamlı halda, sanki, hərracda oturmuşdular, axı onlar nəyin necə baş verdiyini, bunun axmaq bir zarafat olduğunu və bundan heç nə çıxmayacağını bilirdilər. Yalnız “öz qərarında möhkəm olmaq və heç bir hərəkət eləməmək lazımdır”. Bacısı qızının yanında nə ölü kimi ölü, nə də diri kimi diri oturduğu halda, onların belə sakit görünüşləri Stirə ədalətsizlik kimi gəldi. Bütün bədəni titrəyən qız şahidlər üçün olan yerə gedəndə, Stiri, sanki, alovun içinə atdılar və onun paltarlarından ətrafa kamfora iyi yayılmağa başladı. O, az qala, qızın səsini eşitmirdi, onlar isə hey qızı təkrar eləməyə məcbur eləyirdilər. Qızın yanaqlarında göz yaşlarının gilələndiyini gördü. Bircə dəfə də yerlərindən tərpənməyən Baydenlərə baxanda isə sanki, onun sarı saçlarındakı və saqqalındakı ağ tüklər belə yoxa çıxdı. Qızı elə də çox sorğusuala tutmadılar, Baydenlərin vəkili isə heç nə soruşmadı, aydın işdir, qorxdu! Hirsindən alovlanmış, narahatlığından neyləməli olduğunu bilməyən Stir isə dumanlı halda hiss edirdi ki, qızın “əsl ledi” ədaləri, onun göz yaşları, cəsarətsizliyi hakimə və məhkəmə iclasçalarına olduqca yaxşı təsir eləyir. Qızın titrəməyə və ağlamağa məcbur edilməsi onu qəzəbləndirir, eyni zamanda da, sevindirirdi.

Qız qayıdıb onun yanında tamamilə özündən getmiş halda oturdu. Baydenin vəkili öz çıxışına başladı və Stir ağzını açaraq qulaq asdı. Bu, biabırçı müdafiə üsulu idi, çünki hər şey ona aparıb çıxarırdı ki, oğlan evlənmək haqqındaki vədinə xilaf çıxaraq qızı aldadıb.

– Mənim müştərim, – vəkil dedi, – məhkəməyə müdafiə olunmaq üçün gəlməyib, bir namuslu adam kimi iddiaçını əzab çəkməyə düçar elədiyinə görə təəssüfləndiyini demək üçün gəlib. Gəlin, diqqətimizi bu məsələyə yönəldək, o, qıza heç bir maddi ziyan vurmayıb, çünki indi, hamınız qızı burada görəndən sonra onun “nikah bazarındaki qiyməti” kimi deyilən şeydən azacıq belə ziyan gördüyünü təsdiq eləmək mənasız iş olar. Mənim müştərim ona görə bura gəlib ki, birbaşa və açıq desin, iddiaçıya olan hissləri dəyişəndən sonra o nə qədər gec deyil, nişanı pozmağı qərara alıb. Əvvəldən bədbəxtliyə məhkum olunduğunu bilib, belə eləmək, nikaha girməkdən daha namuslu, ağıllı və mərhəmətli işdir. Qoy məhkəmə iclasçıları bunu unutmasınlar, kişi təbiətinin və xarakterinin xüsusiyyətlərinin gücünə görə bu, iddiaçı üçün daha ağır zərbə olardı, nəinki cavabdeh üçün. Yol verdiyi səhvin məsuliyyətini tamamilə dərk edən, ehtiyatsızlığı ucbatından günahkar olan cavabdeh ümid eləyir ki, məhkəmə nə qədər gec deyil, onun qızı daha ağır bədbəxtliyə düçar eləməkdən saxlayan mənəvi cəsarətini nəzərə alar!

“Mənəvi cəsarət” sözünü eşidən Stir elə sərt dikəldi ki, hakim ixtiyarsız halda gözlərini qırpdı. “Mənəvi cəsarət!” Doğrudanmı, heç kim bu daş ürəklilərə Nedin nikahdankənar doğulan xidmətçi qızı yoldan çıxardığını deməyəcəkdi? Doğrudanmı, heç kim onlara deməyəcəkdi ki, Bayden ona, Stirə pislik eləmək üçün bilərəkdən oğlunu bu yola vadar eləyib? Ətrafında yalandan tor hörüldüyünü hiss elədi, heç nə başa düşməyərək qəzəbləndi, bütün bunlar fırlıdaq və yalan idi, sanki, vəkil yarmarkada at satırdı.

– Sadə və namuslu adamlara xas olan aydın və sağlam ağıl ilə, – vəkil davam eləyirdi, – cənab iclasçılar başa düşərlər ki, bizim dünyada həm qurdların tox, həm qoyunların salamat olması mümkün olan iş deyil. Bəlkə də, hansısa başqa dünyada mümkündür. Kədərli boşanma məhkəmələrinin praktikası erkən və diqqətsiz evliliklərin nəyə gətirib çıxartdığını aydın göstərir. Beləliklə, ciddi düşünmək lazım gəlir, evlilik vədinin pozulması haqqındakı bu məhkəmə prosesləri və aşkarlığın təhlükədə olması boşanma haqqındakı işlərlə məhkəmələrin həddən artıq yüklənməsində günahkar deyilmi? – Sonra vəkil çox hörmətlə aşağıdakıları bildirməyi özünə rəva gördü: bu işdə olduğu kimi, nə vaxt ki cavan oğlan öz səhvini başa düşür və bundan təəssüflənir, amma ağır sınaqdan çıxmaq üçün, iddiaçını, hansısa mərhələdə özünü bütün həyatı boyu bədbəxt olmaqdan xilas etmək üçün özündə kifayət qədər cəsarət tapırsa, belə cavan oğlan hörmətə də layiq görülmürsə də, heç olmazsa, ədalətə və özləri də nə vaxtsa cavan olan, həmişə də Solomon kimi müdrik olmayan öz həmvətənlərinin şəfqətinə layiq olmalıdır. Qoy onlar xatırlasınlar, beyni qan olmağın nə demək olduğunu, qoy özləri üçün bu çox gözəl qərb qraflığının günəşli cığırclarını, doqquzdonun qoxusunu, qəşəng qızı təsəvvür eləsinlər və onda onlar əllərini ürəklərinin üstünə qoyub deyərlər ki, belə olan halda, onlar özləri də ani həvəsi ömürlük məhəbbət kimi qəbul eləyib, səhv eləyə bilərdilər.

– Riyakarlıq və centlmenlik eləməyə, özümüzü aldatmaya, sanki, yayın qızğın çağında, cılığın ağılsızlıq vaxtı biz həmişə özümüzə rəva gördüyümüzü eləyirik. Mənim müş-tərim sadə kəndli oğlan olduğuna görə sizə tam səmimiyyətə deyər ki, heç kimin ondan çox heyifsilənmədiyi səhvə yol verib. Bundan sonra mən bu işi sizin əllərinizə verirəm, bu qəşəng qızı nə qədər kədərləndirməli olsanız da, sizin bu işin mahiyyətini ağıllı və bəsirətli adamlara xas olan dəqiqliklə qiymətləndirəcəyinizə inanıram.

Inventas vitam
juvat excoluisse
per artes

– Ah, lənət şeytana!

– Sakit! Siz məhkəmədəsiniz!

Vəkilin son sözlərindən sonra Stirdən hasil olan nida, vəkilin yüngül suallarına cavab verən “bu gənc əclafın” hər sözündən sonra onun kəskinləşən əhvalını əsla büruzə verməyə qadir deyildi.

Girdə başlı, həddən artıq tumarlanmış saçları olan Nedin tamam günahsız görkəmi var idi və öz vəkilinin köməyi ilə özünü yüngüldən yüngül hiss edirdi, məhz bu, bir də aralarında iki donuz cəmdəyi yerləşə biləcək qədər yaxınlığında oturmuş Baydenin daş kimi hərəkətsiz sifəti Stiri qəzəbləndirirdi. Onun öz vəkilinin çaşdırıcı sualları başlayanda Stir böyük səhvə yol verdiyini başa düşdü. Nəyə görə vəkili məcbur eləmədi ki, xidmətçi qız Pensini də bura çağırınsın? Nəyə görə o, öz qaraqabaqlığına sadıq qaldı, bacısı qızına hörmət eləməyi üstün tutdu və məhkəmə iclasçılarının bu gənc əclafa olan rəğbətini yox eləmək üçün belə silahdan istifadə eləmədi? Onu kinli bir məyusluq incidirdi. Belə çıxır, bu kələkbaza xərçənglərin harada qışladıqlarını göstərməyəcəkdilər! Bu, biabırçılıq idi! Birdən o, qulaqlarını şəkklədi.

– Hə, cavan oğlan, – Stirin vəkili dedi, – sizə elə gəlmirmi ki, bizim günlərdə siz qızın qəlbini qırmaqdan, vətənə xidmət eləmək üçün daha yaxşı vasitə tapardınız?.. Zəhmət olmasa, suala cavab verin! Məhkəməni boş yerə vaxt itirməyə məcbur eləməyin. Hə? Danışın da!

– Mənim işim torpağı şumlamaqdır, buğda əkib-becərməkdir, axı mən sizi yedizdirirəm!

– Belə de! Nə demək olar, məhkəmə iclasçuları özləri bu cavan oğlanın mərhəmətə nə qədər layiq olduğunu qərara alarlar.

Stirin dodaqları titrədi. Yox, necə də əclafmış!

Sonra hər iki vəkil danışdı və yenidən eyni şeyi təkrar elədilər, amma Stir baş verənlərə hər hansı marağını itirdi,

ümidsizlik onu tərkləmədi, o, özünü topu çox gözəl ötürməyi düşünən, ancaq biabırçı şəkildə səhvə yol verən futbolçu kimi hiss edirdi. Sonra hakim bütün burada deyilənləri dedi və daha nəşə əlavə elədi. Məhkəmə iclasçıları özlərinə nə onu rəva görə bilirdilər, nə də bunu. Cavabdehin vəkili boşanma işi ilə məşğul olan məhkəmələri xatırlatdı, ancaq məhkəmə belə təsəvvürlərin onların qərarına təsir etməsinə razı ola bilməzdi. Nə qədər ki qanun fəaliyyət göstərir, evlilik haqqındakı vədin pozulması işinə bir fakt kimi baxılmalıdır. Məhkəmə iclasçıları həm onu, həm də bunu öyrənməlidirlər və dəyən zərəre görə ziyanın ödənilməsi üçün vicdanla qərar çıxartmalıdırlar.

Nəhayət, məhkəmə məsləhətləşməyə getdi. Onlar gələcək kimi Stir özünü tənha hiss edirdi. Bir tərəfində “tərləməyə məcbur olmaq istədiyini” Baydenlər, digər tərəfində isə sifətdən onun artıq bir qədər “tərləməyə” məcbur olmağı bacısı qızı oturmışdu. O, heyvanları sevmirdi, amma əgər bu saatın dördü birindən çox olan vaxtda iki düşməninin etinasız halda qarşısında durmağındansa, ayağının yanında it uzansaydı, onun üçün daha asan olardı. Sonra məhkəmə iclasçıları qayıtdılar. İndi Stirin onları tərləməyə məcbur olmaq haqqındakı əzabverici arzusunu poçtla belə göndərmək olardı: “İlahi, onları tərləməyə məcbur elə. Sənin itaətkar qulun C.Stir”.

– Biz işi iddiaçının xeyrinə həll etməyi qərara aldıq və cavabdehin dəyən ziyana görə üç yüz funt sterlinq verməsini qərara aldıq.

Üç yüz funt! Hələ bir məhkəmə xərcləri, hamısı bir yerdə beş yüz funt oluyordu! Baydenin isə vəsaiti yox idi, o həmişə zorla ili-ilə calayır, yalnız borc götürmürdü. Hə, bu, onun üçün güclü zərbə idi. Stir bacısı qızının əlindən yapışdı və onu sağ qapıdan çölə çıxartdı, Baydenlər isə sanki, kor adamlar kimi əl havasına sol qapını axtarırdılar. Dəhlizdə ona öz vəkili yaxınlaşdı. Onun nə xeyri oldu, o heç öz işinin yarısını da görmədi! Stir bunu ona demək istəyirdi ki, yanın-

dan Baydenlər addımlarını geniş ataraq keçdilər, sanki, şalğam tarlasından keçib-gedirdilər və Baydenin sözünü eşitdi:

– Bax, şalğam kimi dimdik durub, elə bilir, pul alacaq. Bircə onu görə bilməyəcək.

O nə isə demək istədi, amma vəkil sürtükunun yaxalığından yapışdı.

– Mister Stir, bacınız qızını aparın. Onun bəsidir.

Qələbənin təntənəsini dadmadan, ürəyindəki küt ağrıdan başqa heç nə hiss eləmədən Stir Mollinin əlindən yapışdı və onu məhkəmənin binasından çıxartdı.

VII

Stirin Baydenlərin hesabına üç yüz funt çırpışdırmasını və Mollu Uinçə verdiyi evlənmək haqqındaki vədini pozduğu üçün Baydenlərin məhkəmə xərclərini ödəməli olacaqları xəbərlərinin ardınca kəndə başqa bir xəbər də gəldi, Ned əsgər getmişdi. Hamı bu iki sensasiyalı xəbərdən şadlıq içindəydi. Müharibədə şöhrət qazanmağın asan olduğu görünürdü və kimin bəxtinin daha çox gətirdiyi məlum deyildi. Lakin Mollu Uinçin və xidmətçi qız Pensinin bəxtinin ən az gətirdiyi, kimsədə şübhə doğurmamalıydı. Maraş hissi varlıqlarına hakim kəsilən bütün kənd onları görmək arzusu ilə alışıb-yanırdı. Amma bu, mümkün deyildi, belə ki, Mollu Uinç Ueston-syuper-Merə getmişdi, xidmətçi qız Pensi isə iş üçün onlara kimsə gedəndə, hətta Baydenlərin həyatında da görünmürdü. Bayden özü isə adət elədiyi kimi, “Üç ulduz” otelinə gedir, orada hamının yanında bəyan eləyirdi ki, Stir heç vaxt o pulun bir sentini də görməyəcək, Stir isə həmişəki kimi başçı olduğu kilsəyə gedirdi və aydındır ki, buna bənzər heç nə deyə bilməzdi.

Milad bayramı keçdi, sonra Yeni il bayramı, bütün ağacların çıpaq olduğu, yayda qırmızı-qəhvəyi olan kolların tutqun-qonur rəngə çaldığı və budaqlarda quşların oxumadığı kədərli fevral və mart ayları da keçdi.

Qələbə qazanan Stir bacısı qızını itirdi, qız kəndə qalib kimi qayıtmağı qətiyyən arzulamadı və işə düzəldi, qələbə çalan Bayden də indi Flandriddə dayanmış batalyonda hərbi hazırlığını tamamlayan oğlunu itirdi. Düşmənlərdən heç biri nə sözlə, nə də hərəkətləriylə öz qələbələrinin, ya da itkilərinin arasında hansısa bir əlaqə müəyyən elədiklərini azacıq da bürüzə vermirdilər. Amma bir dəfə martın sonunda məktəb müəlliməsi onların öz faytonlarında dar yolda necə qarşılaşdıqlarını və bir-birilərinə baxdıqlarını gördü. Yol elə dar idi, yalnız onlardan hansısa biri yol versəydi, keçmək olardı. Onlar xeyli müddət yerlərindən tərpənmədilər, atlar yolun hər iki tərəfindəki kolları yeyib-tökürdülər. Öz cöngəsinə oxşayan Bayden əllərini sinəsinin üstündə çarpazlayaraq oturmuşdu. Stir isə dişlərini qıncırdırdı, gözləri tutmağa hazırlaşan itin gözləri kimi işıldayırdı.

Müəllimə isə qorxan adamlardan deyildi, Baydenin atının cilovundan yapışaraq atı geriyyə həslədi.

– Hə, mister Stir, – müəllimə dedi, – xahiş edirəm, siz indi soldan keçin. Bütün günü beləcə dayanıb yolu kəsə bilməzsəniz, yoxsa heç kimə keçib-getməyə imkan verməyəcəksiniz.

Məhəllədəki öz nüfuzunu yüksək qiymətləndirən Stir yüyəni dartdı və atı birbaşa kolların üstündən sürdü. Müəllimə isə bircə artıq söz belə demədən Baydenin atının cilovundan yapışaraq, addım-addım atı Stirin faytonunun yanından keçirtirdi. Təkərlər cırıldayırdı, bir fayton yüngülcə o biri faytona sıxıldı, bu qədər yaxında olan hər iki fermerin sifətinin bircə əzələsi belə tərpənmirdi, amma faytonlar keçib-gedəndən sonra, sanki, hər ikisi şərtləşibmiş kimi sağ tərəfə tüpürdü. Müəllimə Baydenin atının cilovunu buraxıb dedi:

– Mister Bayden, axı sizə eyib olar, Mister Stirə də o cümlədən.

– Nəyə görə? – Bayden dedi.

– Doğrudan hə, nəyə görə? Hamı sizin onunla münasibətinizin necə olduğunu bilir. Bunun axırı yaxşı olmaz. Həm

də müharibə vaxtı biz hamımız birləşməliyik! Nəyə görə siz bir-birinizə əl verib yenidən dost olursunuz?

Bayden gülümsədi.

– Bu həyasıza əl verim? Mən ondansa murdar olmuş donuza əlimi uzadaram. Qoy o, mənim oğlum ordudan qaytarsın.

Müəllimə başını qaldırıb onun sifətinə baxdı.

– Yeri gəlmişkən, mən ümid edirəm ki, vaxtı gələndə siz yazıq qız haqqında düşünəcəksiniz, – qadın dedi.

Bayden başıyla təsdiqlədi.

– Narahat olmayın! Yaxşısı budur, qoy o, mənə nəvə doğsun, nəinki bu Stirlərin bacısı qızı.

Müəllimə bir qədər susdu.

– Bayden, – nəhayət, qadın dedi, – siz xristian kimi düşünmürsünüz.

– Mem, siz Stirin yanına getməyə cəhd eləyin, bəlkə də, o, yaxşı xristian olar. Axı o, istirahət günləri boşqabı əlində tutub sədəqə yığır.

Xeyirxah qadın belə də elədi, Stirin yanına yol göstərmək üçün yox, marağa görə getdi.

– Necə? – bu vaxt bağda yeni arı pətəyi qoyan Stir dedi.

– Allahın lənətlədiyi bu adamın öz oğlunu mənim bacım qızını ələ salaraq, aldatmasına təhrik eləyəndən sonra?

– Axı siz xristiansınız, mister Stir!

– Hər şeyin ölçüsü var, mem, – Stir quruca dedi. – Mənə qalarsa, hətta cənab Allah da məni bu əclafla barışdırma bilər. Belə ki, məni dilə tutmaq üçün boş yerə sözlərinizi xərcləməyin.

– Aman Allah! – müəllimə mızıldandı. – Artıq bilmirəm, sizin ikinizdən hansınız daha pissiniz.

Əslində, bunu, yalnız Stir və Bayden bilirdilər, bahar gələndə, quşlar oxuyanda, günəş torpağı qızdırmağa başlayanda, birisinin buğda əkməyə və danalara baxmağa oğlu, digərinin isə bütün məhəllədə ən yaxşı yağ çalan bacısı qızı

olmadıqda, onlardan hər biri qəti surətdə digərinin əclaf olması qərarına gəldilər.

Mayın sonunda, sərin küləyin göyrüşlərin yarpaqlarını və parlaq qızılı qaymaqçiçəklərini xışıldatdığı mülayim gündə Pensinin doğmaq vaxtı çatdı, növbəti səhər isə Bayden oğlundan məktub aldı.

“Əziz atam!

Bizə harada olduğumuzu yazmağı qadağan eləyiblər, mən, yalnız onu çatdırı bilərəm ki, burada saysız-hesabsız minalar uçuşur və bunun sonu da görünür, onlardan hansısa harasa düşürsə, orada bütöv bir furqonu basdırmağın mümkün olacağı boyda çuxur yaranır. Mənsiz buzovların öhdəsindən gələ biləcəyinizə ümid edirəm. Burada isə heç ot adında bir şey yoxdur, dovşanlar günortaya qədər doya bilmirlər. Bax mən səndən nəyi xahiş eləmək istəyirdim, əgər mənim oğlum olarsa, (sən kimin doğacağını bilirsən) mənim və sənin şərəfinə onun adını Eduard qoyarsan. Mən burada özümdən asılı olmadan hey düşünürəm... Yəqin, mənim onunla evlənmək istədiyimi eşidəndə çox sevinəcək, vicdan əzabı çəkməmək üçün mən belə qərara almışam: əgər sağ-salamat qayıdarsam, o qızla evlənəcəyəm. Bizim briqadada bir neçə alman əsiri var. Almanlar yaxşı oğlanlardılar, amma bu donuzkimilər pulemyotdan bizə atəş açanda, deyim ki, halımız fəna olur. Ümid edirəm, siz hamınız elə mənim kimi sağ-salamatsınız. Hə, necədir, bu donuz Stir öz pulunu tələb eləməyə son qoydumu? Öz köhnə fermamızı yenidən görmək istərdim. Nənəmə de ki, isti yerdə otursun. Sənin əbədi sevimli oğlun Ned”.

Bayden öz hisslərini aydınlaşdırmağa çalışaraq, tərəzinin yanında bir neçə dəqiqə dayandı, sonra isə məktubu uşaqla birlikdə öz darısqal otağında uzanmış Pensiyə apardı. Özlərini idarə eləyə bilməyən kənd adamlarının bütün hissələri oyandıran, ya da hansısa mövhumatın qayasını dağıdan məktub, yaxud hansısa hadisə uzun müddətə gicəlləndirir,

tarazlıqdan çıxarır. Demək, Ned qayıdarsa, onunla evlənmək istəyir! Baydenlər qədim nəsildilər, qız isə bic doğulub. Bu, olan iş deyil! Yalnız indi, Nedi nəyin həyəcanlandırıldığını öyrənən Bayden orada oğlunu hansı təhlükənin gözlədiyini bütün aydınlığı ilə dərk elədi. O, duyğuyla başa düşürdü ki, həyata vurulanları və gələcəyə əmin olanları vicdan elə də incitmir, buna görə də o, hansısa inam hissiylə məktubu qıza aparırdı. Axı əvvəl-axır uşağın qanı Nedin və elə onun özünün də qanından, əti də onların ətindəndir, həm də uşaq oğlan idi, əgər onun valideynləri kilsədə nikah kəsdirsəydilər, heç də pis olmazdı. Məktubu qıza bu sözlərlə verdi: “Bu da sənə və bizim yeddinci Eduardımıza hədiyyə”.

Yaxınlıqda yaşayan və belə vəziyyətlərdə asan işlərə kömək eləyən dul qadın çölə çıxdı, Bayden isə qız məktubu oxuyana kimi pəncərənin qabağındakı alçaq stulda oturdu. Başı tavana dəydiyindən ayaq üstə durmaq onun üçün münasib deyildi. Onun kobud köynəyi güclü çiyinlərindən sürüşmüş, parıltısını itirmiş qara saçları balışın üzərinə səpələnmişdi. Məktub örtüydüyündən, qızın sifətini görmürdü, ancaq ah çəkdiyini eşidirdi və onun qıza yazdığı gəlirdi.

– Sənə nə oldu, axı sən sevinməlisən, – o dedi.

Qız məktubu yerə saldı və onun gözlərinə baxıb dedi:

– Yox, bu heç nədir, Ned daha məni sevmir.

Onun səsində sözlə ifadə edilə bilməyən güclü kədər, anlaşılmaz iztirab, qara gözlərində həsrət var idi və Bayden özünü olduqca pis hiss elədi.

– Dərd çəkmə! – o mızıldandı. – Bax, sən necə oğlan var, əsl pəhləvandır, axı onu səndən kimsə almır.

Çarpayuya yaxınlaşaraq, dilini çıxarıb qıçıldadı və əlini uşağa uzatdı. O, bunu nəvazişlə elədi, sanki, həmişə uşaqlarla rəftar eləməyi bacarırdı.

– Əsl balaca kişidir.

Sonra o, məktubu götürdü, hiss elədi ki, Nedin əleyhinə olan bu əsas dəlili burada saxlamağın heç bir mənası yoxdur,

o, sağ-salamat evə qayıdandan sonra birdən fikrini dəyişə bilər. Ancaq qapıdan çıxanda Pensinin uşağa necə döş verdiyini gördü və yenidən özündə olmadı, sanki, mərhəmət onu kökündən silkələdi. Damdakı pəncərənin yanında yeyinti şeylərinin boş qutusu üstündə oturmuş dul qadına baş əyərək, Bayden dolama pilləkənlə mətbəxə düşdü. Anası pəncərənin qabağında oturub günəşdə qızınırdı və qadının işildayan qara gözləri qırıqlar toru ilə örtülmüş sifətində oynadı. Bayden bir az dayanıb ona baxdı.

– Hə, nəyə, – dedi, – indi sən cicisən.

Qarı başını tərpətdi və əlini sildi, dodaqları təbəssümdən azacıq əyildi. Birdən Baydeni qorxu bürüdü.

– Bunun heç bir mənası yoxdur, – burnunun altında mızıldandı, ancaq özü də bununla nə demək istədiyinin fərqi qində deyildi.

VIII

Uşağı xaç suyuna salıb adını Eduard Bayden qoyandan üç həftə sonra Bayden kilsəyə gəlmədi. Bu iyun səhəri o, cöngəni bazarda satmağa aparmışdı. Fayton ağır-ağır gedirdi, cöngənin ağırlığı altında təkərlər oturmuşdu və bütünlüklə titrəyirdi. Həyatın ona öyrətməsinə baxmayaraq, o heç vaxt buzovunu anasından etinasız halda ayıra bilmirdi. O, heyvanlara qərribə münasibət bəsləyirdi, onlara daha çox rəhmi gəlirdi, nəinki insanlara. Arxasında, faytonda möhkəm sarınmış sarı, balaca bir varlıq yırğalananda, o həmişə qaşqabaqlı olurdu. Bu, həmişə onda ilıq xatirə oyadırdı, sanki, nə vaxtsa, əvvəllər o özü də belə sarı cöngə olmuşdu.

Kəndi keçəndə kimsə onu səslədi:

– Ey, xəbərləri eşidibsən? Dünən səhər bizimkilər almanlara yaxşı dərs veriblər.

Bayden başını tərpətdi. Müharibə haqqında xəbərlər indi ona ancaq bu əclaf Stirin Nedi əlindən aldığı, onu arxadan,

Inventas vitam
juvat excoluisse
per artes

dayaqdan məhrum elədiyini xatırladırdı. Əlbəttə, o düşünürdü, nə vaxtsa müharibə qurtarar, ancaq hələlik sonu görünmürdü, indi onlar orada almanları qovurdular, sabah almanlar onları qovacaqdı, burada isə torpağı zorlayaraq gah bu, gah da digər qanun qəbul eləyirlər. Bu kötöklər bilmirlərmi torpağı zorlamaq olmaz? Stir, əlbəttə, torpağa güc eləyir, buğdanı elə yerdə əkir ki, orada bitə bilməz, axı bunu hər bir adam deyə bilər.

İsti gün idi, yol tozlu idi, sonra da bu it oğlu Stir bütün günü bazarda veylləndi və buna görə də Bayden evə getməmişdən əvvəl “Əjdaha”da möhkəmcə içdi.

O, mətbəxə girəndə xaç suyuna salınmış uşaq taxta yeşikdə kölgədə uzanmışdı, başının altına balıq qoymuş, altına yaylıq sərmişdilər, qoca missis Bayden isə günün altında oturmuşdu və əllərini tərpedirdi, sanki, nəyisə hörürdü. Baydenin tazısı burnunu yeşiyin kənarına qoyub qoxulayır, sanki, uşaqda, doğrudan da, hansısa dəyişiklik olduğuna əmin olmaq istəyirdi. Pensi ayağa qalxmışdı, təsərrüfat işləri ilə məşğuldu. “Qız, görünür, sağalıb, amma hələ də solğun və zəifdir”, – Bayden düşündü. Yeşiyin yanında dayanıb, “pəhləvan”a baxmağa başladı. Uşaq Nədə oxşamırdı, ümumiyyətlə, Bayden onu kiməsə oxşada bilmirdi. Birdən uşaq böyük boz gözlərini açdı. Bax Stirin isə heç vaxt nəvəsi olmayacaq, hətta qeyri-qanuni olmuş olsa belə. Bayden uşağı əyləndirmək üçün dilini çıxarıb qığıldadı və tazı qısqançlıqla ağ tüklü başıyla onun əlinə toxundu.

– Hə, hə, – Bayden dedi. – Sənə nə olub?

Bayden mətbəxdən çıxdı. Günəş artıq əyilirdi. Tarlanın arxasındakı kəsəkli yerdə otlayan mal-heyvanına baxmağa getdi və it də onun arxasınca düşdü. Yolda o, ayıdöşəyilərinin və hələ çiçək açmamış nazçiçəklərinin arasında oturdu. Axşam elə gözəldi, sözlə təsvir eləmək mümkün deyildi, günəş artıq batmaq üzrəydi, onun sehrli şüaları,

sanki, hərəkətli, canlıydı, göyrüşlərin yaşıl yarpaqları, yemişanların və ayıdöşəyilərinin arasından süzülürdü. Yanındakı bir yemişan kolu ədəbazcasına zərif, tünd qoxuları olan çiçəklərlə örtülmüşdü, gəndalaşların girdə, süd rəngli çiçəkləri bürkülü havada işıldayırdı, yarğandakı quşüzümü isə artıq çiçəklərini tökmüş, qonur, bir böyüklükdə olmayan meyvələrlə örtülmüşdü.

Hər şeydə ilin bir füsunkar vaxtından digərinə keçid hiss olunurdu, hətta ox kimi daşlı yarğanın kənarındakı akasiya ağacına uçub, orada bərkdən quqquldamağa başlayan ququ quşunun səsinə də. Bayden heyvanlarını saydı və sarı dərilərin günəşdə necə işıldadığına zövqlə tamaşa elədi. Onu istinin, içdiyi alma şerabının təsirindən, ayıdöşəyilərinin arasında vızıldayan milçəyin səsinə yuxu basırdı. Etinasız halda dərin və həzin sakitlikdən, istidən və gözəllikdən ləzzət alırdı. Ned orada yaşıllıq olmadığını yazırdı. Adamın, sadəcə, inanmağı gəlmir! Hətta ot da yoxdur və dovşanlar ac qalırlar, ayıdöşəyinin ördəyə oxşayan cavan, qıvrım zoğları, hətta quşlar oturmaq üçün yaşıl ağaclar da yoxdur! Və bu Stir onu ora göndərtmişdi! Bu fikir mürgü içində öz qara qanadlarını çırparaq gəlirdi. “Stir! Onun döyüşmək üçün oğlu yox idi, o, bilirsən, yaman gün üçün pul yığırdı!” Baydenə elə gəlirdi ki, acı tale özü, hətta lazım olduğu kimi özünə içməyi də rəva görməyən bu simic adamı himayə edir.

Sərt otların arasında mavi çiçəkli dəstərəklər qol-budaq ataraq çoxalmışdılar və Bayden, bəlkə də, həyatında ilk dəfə olaraq, bu balaca, təbii bolluğu hiss elədi. Stir isə onu oğuldan məhrum eləmiş, oğlunu, hətta ot belə bitməyən yerə göndərmişdi.

Nəhayət, ayağa qalxdı və ağır-ağır həmin yolla, onun inəklərinin quru peyini ilə bolluca gübrələnmiş cığırda getməyə başladı; göyrüş ağaclarının yarpaqları və gəndalaşların arasında saysız-hesabsız mığmığalar qaynaşırdı. O, həyətdə girəndə, kənd poçtalyonu evdən çıxırdı. Poçtalyon qapının

yanında ayaq saxladı, ağ saçlı başını və qırmızı sifətini Baydenə tərəf döndərdi, qara gözlərini batan günəşin şüalarından qıymışdı.

– Sizə teleqram var, mister Bayden, – o dedi və getdi.

– Nə olub? – Bayden etinasız halda deyilərək artırmaya qalxdı.

Açılmamış teleqram mətbəx masasının üstündəydi və Bayden heyrətlənmiş halda ona baxdı. O, belə teleqramları elə də çox almırdı, əlli yaşını adladığı bir vaxtda, bəlkə də, cəmişi beş ədəd almışdı. O teleqram onu dimdikləyə biləcək quş kimi əlinə götürdü və açdı.

“Dərin hüznə bildirik ki, sizin oğlunuz bu ayın yeddində döyüşdə həlak olmuşdur. Hərbi nazirlik”.

Teleqramı təkrar-təkrar oxudu, sonra onu əlindən buraxaraq, ağır-ağır oturdu. Onun soyuq, girdə sifəti tutqun və donuq görünürdü, ağzı yarıaçıq idi. Pensi yaxınlaşıb onunla yanaşı dayandı.

– Budur, – o dedi, – oxu.

Qız teleqramı oxudu və başını qucaqladı.

– İndi ona heç nə ilə kömək eləyə bilməzsən, – Bayden cəld donqulandı.

Qızın solğun sifəti birdən qızardı, sakitcə ağlayıb oxşamağa başladı və otaqdan qaçıb getdi.

İndi tərtəmiz ağardılmış mətbəxdə hər şey ölü və hərəkətsiz idi, yalnız saatin kəfkiri yellənir, evin arxasında gizlənən günəşin sonuncu şüalarında qızın, pəncərənin qabağındakı ətirşahın altında oturmuş missis Baydenin gözləri yorulmadan səyriyirdi. Saatlar çıqqıldayırdı, dəqiqələr bir-birinin arxasınca keçirdi. Nəhayət, Bayden tərpəndi, onun başı aşağı əyilmiş, çiyinləri sallanmışdı, dizləri titrəyirdi. O, ayağa qalxdı.

– Qoy əsrlər boyunca bu it oğlu Stir lənətə gəlsin! – o, yenidən teleqramı götürərək ağır-ağır dedi. – Mənim ağacım haradadır?

Kor adamlar kimi inamsız halda mətbəxdən keçdi və həyəətə çıxdı. Qarı öz işıltılı gözləriylə onu izləyirdi. Köhnə həyəət qapısından çıxaraq, yolla yavaş-yavaş Stirin fermasına getdi, yavaşca iki pillə qalxdı, bostandan keçdi və fermanın həyətinə çıxdı.

– Sahibin evdədir? – mal-qara tövləsinin yanında dayanan oğlandan soruşdu.

– Yox.

– Bəs haradadır?

– Hələ bazardan qayıtmayıb.

– Aha, o gizlənir, məndən gizlənir.

Bayden yolla geri qayıtdı. Onun qulaqlarında yeknəsəq vızıltı səslənirdi, axşam qoxularını, otun, inək peyininin, quru torpağın və kolların, haşiyələnmiş tarlanın qoxusunu udan burun dəşikləri enlənirdi. Onun iybilmə qabiliyyəti hələ dururdu, digər hissələrini isə ürəyinin başından tutan ağrı susdurmuşdu. Qan gicgahlarına vurdu və o, ağır-ağır torpağa çökdü. Bu yoldan Stir öz faytonunda keçməliydi, qoy o həmişə lənətə gəlsin! Öz arxacının yanından keçib, yol kənarındakı karvansaranın həyətinə girdi. Əgər pəncərənin yanındakı oturmaqda oturarsa, bütün gəlib-keçənləri görə bilərdi. Karvansaranın sahibindən və iki xidmətçidən başqa içəridə heç kim yox idi. Bayden adət elədiyi kimi, bir fincan alma şərbəti istədi və pəncərənin qabağında oturdu. Ona baş verən faciə haqqında heç nə deməmişdi, onlar isə görünür, heç nə bilmirdilər. O, sadəcə, oturmuşdu və yola baxırdı. Aradabir hansısa suala cavab verir, bəzən qalxır, fincanı uzadırdı ki, doldursunlar. Sonra kimsə gəlirdi, o, sakit səsləri eşitdi. Gələnlər ona baxırdılar. Onlar bilirdilər! O isə karvansara bağlanana kimi sakitcə oturdu. Səndirləyərək, evə qayıdanda hava hələ işıq idi, hey yola boylanırdı ki, Stiri buraxmasın. Günəş batdı, ətraf olduqca sakit oldu. Təpənin ətəyini onun tarlasından ayıran çəpərin doqqazına söykəndi. Yolla heç kim gəlmirdi. Qaranlıq düşdü. Ay çıxdı.

Inventas vitam
juvat excoluisse
per artes

Haradasa bayquş ulayırdı. Onun arxasında, tarlada fıstıq ağaclarının güclə sezilən xəyalı kölgəsi otların və çiçəklərin üzərində oğruncasına sürünürdü, sonra ay işığı gücləndikcə qatılaşırdı.

Bayden belini ağac dirəyə söykəmişdi, onun bir dizi bükülmüşdü, sonra o birisi də büküldü və o soyumuş halda, beləcə donub qaldı. Gözləri qarşısında xəyallar canlanırdı, ancaq bunlar çox deyildi. Oğlunun öldürüldüyü o yerdə nə ot, nə də ağac yox idi, nə quşlar, nə də heyvanlar. Bu necə ola bilərdi... ay işığında hər şey çirkli, boz görünür... və Nedin sifəti də tamamilə bomboz idi! İndi o, bir daha Nedin sifətini görə bilməyəcəkdi! Bu it oğlu Stir lənətə gəlsin! İt oğlu! Ölmüş Ned bir daha heç vaxt öz evini görməyəcəkdi, tanış səsləri eşitməyəcək, öyrəşdiyi qoxuları duymayacaqdı. Burada onun ulu babaları ta qədimlərdən yaşamışdılar. Rəhmətə getmiş arvadını xatırladı, Nedin necə doğulmasını xatırladı. Arvadı... hə, nə olsun, altı uşaq doğmuşdu, onlardan yalnız Nedi xilas eləmək mümkün olmuşdu. Bu dəfə arvadı əkiz doğmuşdu. Yadına saldı ki, doktora deyirdi, qıza görə narahat olmasın, yalnız oğlanı xilas eləsin. O, özündən sonra varis olmasını istəyirdi, indisə Ned ölmüşdü, ah bu... bu it oğlu Stir! Tədricən yaxınlaşan uzaq təkər səslərini eşitdi. Ağacı möhkəmcə sıxıb, qəddini düzəltdi, ay işığında ləkələrlə örtülmüş yola baxdı. Səs yaxınlaşırdı, artıq at ayaqlarının tappılısını ayırd eləmək olurdu, sonra isə qaranlıqdan at və fayton sıyrılıb çıxdı. Hə, bu, Stir idi! Bayden doqqazı açdı və gözləməyə başladı. Fayton ağır-ağır hərəkət eləyirdi. Bayden atın axsadığını gördü, Stir yüyəndən yapışaraq atı arxasınca aparırdı. Bayden onun qarşısına getdi.

- Ey, – o dedi, – mən səninlə danışmalıyam. Bir bura dön! Stirin arıq, saqqallı sifətinə ay işığı düşdü.
- Sənə nə lazımdır? – o soruşdu.
- Bayden doqqaza tərəf döndü.
- Atı bağla, mən səninlə hesablaşmaq istəyirəm.

Stirin, sanki, götür-qoy eləyərək, bir az yerindəcə dayan-
dığını gördü, sonra isə yüyəni doqqazın payasına keçirdi.
Onun səsi sərt və möhkəm səsləndi:

– Demək, sən nəhayət ki, pul tapdın?

– Ax! – Bayden cısqırdı və ağaclara tərəf geri çəkildi.
Stirin əlində ağac, ehtiyatla ona tərəf gəldiyini gördü. O da
ağacını yuxarı qaldırdı.

– Bu, sənə Ned üçün! – o dedi və ağacı bütün gücüylə
endirdi.

Ağac Stirə dəymədi, o tullanıb öz zərbəsini endirdi,
ancaq onun da zərbəsi boşa çıxdı. Bayden yenidən vurdu,
ancaq Stir zərbəni dəf elədi və onda Bayden ağacı kənara
atıb düşməninin boğazından yapışmaq üçün onun üstünə
atıldı. O, Stirdən iki dəfə iri və güclü idi, amma Stir ondan
iki dəfə cəld və ehtiyatlı idi. Onlar fıstıq ağaclarının gövdələri
arasında otərəf-butərəfə aşırıdılar, gah kölgədə qalır, gah da
ay işığına çıxırdılar və bu zaman onların sifətləri bomboz
olur, gözləri işıldaıyır – bir-birilərini öldürməyə hazır olan
kişilərin gözləri. Onlar möhkəmcə tutaşmışdılar, hər biri
kəsik-kəsik, kinli bağırtılarla digərini yıxmağa çalışırdı.
Onlar çürüyən qoca ağacın dövrəsinə fırlanıb dayandılar,
ağır-ağır nəfəs alır, gözləriylə bir-birilərini yemək istəyirdilər.
Bu neçə ay ərzində yığılan nifrətləri indi onların gözlərində
yanırdı və əlləri qıc olmuş kimi titrəyirdi. Birdən Stir diz-
ləri üstə çökdü, Baydenin ayaqlarından yapışıb dartmağa
başladı, o qədər darddı ki, nəhəng, qəarsız cəmdək irəli
əylərək, Stirin üzərindən bütün ağırlığı ilə yerə dəydi. Sonra
onlar ikisi də bir yumağa döndülər və otların üzəriylə yuvar-
lanmağa başladılar, sonra bir-birilərindən azad oldular və bir-
birilərinə baxaraq, torpağın üzərində xeyli oturdular. İçkidən
sonra bu silkələnmə Baydenə son dərəcə təsir eləmişdi, Stir
isə indicə çiyinlərinə çökən onun ağırlığından gicəllənmişdi.
Onlar beləcə oturmuşdular, sanki, hər biri tələsən yerləri
olmadığını, bura bu işi başa çatdırmaq üçün gəldiklərini

baş a düşmüşdülər. Ay işığında ayaqlarını uzadıb, ağızlarını açıb, çətinliklə nəfəs alaraq oturmuşdular, bir-birilərinə baxırdılar və bir-birilərinə gülməli görünürdülər! Birdən kilsə zəngləri çaldı. Zənglərin səlis cingiltisi əvvəlcə Baydenin dumanlanmış şüuruna çətinliklə çatdı, o hələ düşünürdü ki, yenidən Stirin üstünə necə atılsın, sonra isə bu cingiltiləri aydınca dərk elədi. Çalırılar? Çalırılar! Nəyə görə? Onun əlləri yanına düşdü. Onu nə isə irəli itələyirdi və eyni zamanda da saxlayırdı, onda iradə və fanatiklik, qısas hissi və dərd mübarizə aparırdı. Uzun dəqiqələr keçdi. Zəng hələ də çalırdı. Doqqazda Stirin axsaq atı sakitcə kişnədi. Birdən Bayden ayağa qalxdı, səndirləyərək arxasını düşməninə çevirdi və ay işığına qər q olmuş tarlayla evinə doğru yola düşdü. Hündür otlardan yoncanın şirin qoxusu yüksəlirdi. Təkərlərin səsinə eşitdi, bu Stir idi, uzaqlaşdı. Qoy getsin! Onunla dalaşmağın nə xeyri var idi, Nedi onsuz da qaytarmaq mümkün olmayacaqdı! Həyət qapısına qədər gedib, ağac dirəyə söykənərək dayandı. Ayın soyuq şüaları havada əriyir, tarlanı işıqlandırır, başının üzərində budanmış ağcaqovaqlar titrəyir, alçaq daş hasara sarınmış qızılgüllər, sanki, hansısa qəribə işıq zolaqları ilə örtülmüşdü, bir ağcaqanad boynuna toxunaraq uçub getdi.

Bayden başını aşağı əydi, sanki, gecənin bütün gözəlliyini kənara atmaq, yox eləmək istəyirdi. Zəng səsləri susmuşdu, indi, yalnız ağcaqovaqların yarpaqlarının xıslıtsından və çayın şırıltısından başqa heç bir səs eşidilmirdi.

Ətrafda dəhşətli sakitlik vardı, sadəcə, dəhşətli!

Baydenin daxilində nəşə sönmüşdü. Onun artıq nifrət eləmək üçün gücü yox idi.

ALMA ÇİÇƏKLƏRİ

“Alma çiçəkləri, baharın ən gözəl çağı...”

Evripid, “İppolit”

Gümüş toylarında Eşerst və arvadı avtomobildə söyüd pöhrələri ilə əhatə olunmuş vadidə gedirdi, ilk dəfə görüşdükləri Torkidə gecələməyi qərara almışdılar. Bu plan həmişə duyğusallığa meyilli olan Stelle Eşerstə məxsus idi. Qadın Eşersti iyirmi altı il bundan əvvəl birdən və qəribə şəkildə sehləyən mavi gözlərinin zərif füsunkarlığını, alma çiçəyini xatırladan qızlıq rənglərinin tərəvətini, qamətli və elastik qız bədəninin qabarıq cizgilərini çoxdan itirmişdi. Bununla belə, qırx üç il ərzində qadın azacıq ağarmış yanaqları, daim fikirli görünən dərin, boz-mavi gözləri ilə cəlbedici qala bilmişdi.

Qadın maşını döngədə saxladı. Şose yolu sola doğru sət döndürdü, sidr və fıstıq ağaclarının arasında qaralan şam ağaclarının da nəzərə çarpdığı balaca meşəlik isə ətəyində hündür təpələrin cərgə ilə düzülüyü təpələrdən sonra süpürgə kollarından ibarət bomboş yerlər olan vadiyə doğru enirdi. Stella səhər yeməyini yemək üçün yer axtarırdı, – Eşerst heç vaxt heç nəyin qayğısına qalmırdı, – qızılı yemişanların, sidrlərin xovlu yaşılıqları arasındakı mülayim aprel günəşinin şüaları altda limon qoxuyan geniş vadiyə, cərgə ilə düzülmiş təpələrə açılan bu yer akvarellə təbiət mənzərələri çəkən və romantik guşələri sevən Stellanın çox xoşuna gəlirdi. Öz rənglərini götürüb maşından düşdü:

– Bura yaxşıdır, elə deyilmi, Frenk?

Ucaboylu, çallaşmış gicgahları, bəzən xüsusilə mənalı olan gözəl, fikrli gözləri, azacıq simmetrik olan burnu və yüngülcə

Inventas vitam
juvat excoluisse
per artes

açılmış dodaqları ilə saqqallı Şillərə oxşayan Eşerst – qırx səkkiz yaşlı qaradiməz kişi də səbəti götürüb maşından düşdü.

– Oy, Frenk, bir bax, burada qəbir var!

Hasar boyunca pöhrəliyin ətəyinə kimi uzanan cığırın şoseni düz bucaq altında kəsdiyi yerdə uzunluğu altı, eni isə bir fut olan, üstündəki baş daşı mamır bağlamış bir təpə görünürdü. Kimsə daşın üzərinə itburnu budaqları və bir dəstə boz zəngçiçəyi atmışdı. Eşerst qəbirə baxdı və qəlbindəki poeziya simi titrədi. Dörd yol ayrıcında... intihar eləyənin qəbri... Bu bədbəxtlər nə qədər mövhumatçıdırlar! Dəfn elədikləri o adamın burada, ətrafında üstünə mənasız sözlər yazılan eybəcər abidələrin olmadığı, üstündə yalnız sadə daş, geniş göylər olan və keçənlərdə təəssüf hissi doğuran bu qəbirdə dəfn edilməsi yaxşı olmazdımi?..

Eşerster ailəsində filosofluq eləmək o qədər də dəbdə deyildi, ona görə də o, qəbir haqqında heç nə demədi və şoseyə qayıdanda içində səhər yeməyi olan zənbili daş hasarın dibinə qoydu, arvadı üçün yun şalı yerə sərdi – o, acanda öz etüdləri ilə qayıtmalıydı – özü isə cibindən Merreyanın tərcümə elədiyi “İppolit” kitabını çıxartdı. Kiprida haqqında, onun kinli qisası haqqında oxuyub, baxışlarını fikirli halda səməyə dikdi. Bu gün, gümüş toylarını qeyd elədikləri bu gün tərtemiz mavi səmada süzən ağappaq buludlara baxarkən Eşerstin varlığını səbəbini özünün də bilmədiyi qüssə bürüdü. İnsan orqanizmi həyata necə də az uyğunlaşdırılıb! Necə bütöv və gözəl bir ömür yaşasan da, həmişə keçən günlərin hansısa yarıtmazlığı, instinktiv acgözlüyü qalır. Qadınlarda belə hisslər olurmu? Kim bilir? Hər halda, bütün ömrü boyu yeni macərələrdəki yeniliyə yeni arzularla, yeni ehtirasla can atan insanlar, şübhəsiz, darıxmağın əksi olan yarıtmazlıq hisslərindən əziyyət çəkirdilər.

Bəli, bundan qaça bilməzsən. Sivil insan, hər halda, heyvan həyatına pis uyğunlaşdırılıb! Onun üçün gözəl bir bağdakı yunan xorunun “İppolit”də oxuduğu “Alma çiçəkləri,

yazın ən gözəl çağır” kimi xoş sakitlik yoxdur, gözəlliklə müqayisə oluna biləcək heç nə, dəyişməz və əbədi gözəlliyi olan sənət əsərlərinin əsiri olmaq yoxdur. Onun haqqında oxumaq, ona baxmaq, deməli, heç nə ilə müqayisə edilməyəcək sevinc duymaq, xoşbəxtlikdən sərxoş olmaq da yoxdur... Doğrudur, həyatda gözlənilməz və nəşələndirici gözəlliyin parıltıları olur, ancaq onlar ötüb-keçən, günəşlə sürünən buluddan da tez yoxa çıxır. Ali incəsənətin gözəlliyi kimi onları qoruyub saxlamaq olmur. Onlar görünüşləri ilə göz-qamaşdıran qızıl kimi yox olurlar, təbiətin tamaşasına dalmış, onun dərinliklərinin sirrini başa düşən insanın şüurunda əriyirlər. Sifətinin günəşdən möhkəm qızdığı, yemişan pöhrəliyində ququ quşunun oxuduğu, ətirli hava ayıpəncəsinin və çaqqal gavalısının ulduzcuqları üstündə ilğımlandığı, təpələrin və yuxulu vadilərin üzərində işıqlı buludların süzdüyü bir vaxtda Eşerstə elə gəlirdi ki, təbiəti tamamilə başa düşməyə çox yaxındır. Lakin o bilirdi ki, qayaların arxasından boylanan, insan görəndə yox olan Pananın çöhrəsi kimi, bu hissiyyat da yox olacaq.

Birdən Eşerst ayağa qalxdı. Bütün bu mənzərə ona qeyri-adi dərəcədə tanış gəlirdi – uzun lentvarı yol, köhnə daş hasar, dar cığır. Gələndə qətiyyənlə sezmişdi, başqa şey haqqında düşünürdü, daha doğrusu, heç nə haqqında düşünmürdü. İndisə hər şeyi xatırladı. İyirmi altı il əvvəl, eynilə belə bir bahar günü o, həmin bu yolla buradan yarım mil məsafədə olan fermadan Torkiyə gedirdi. Getdi və bir də heç vaxt qayıtmadı. Kəskin ağrıdan ürəyi sıxıldı, ümitsiz halda keçmişdə qalan, yanından keçib hara getdiyi məlum olmayan əsl gözəlliyi və sevinci duya bilmədiyi o dəqiqələri xatırladı. Qəlbində şirin günləri, belə tez və gözlənilmədən yoxa çıxan dəli sevinci barədə sönən xatirələrini canlandırdı. Otların üzərinə uzanaraq əllərini başının altına qoyub çiçəkləyən göy kətanın tər gövdələrinə baxmağa başladı.

Bax, bunu xatırlamışdı.

1

Bir mayda universiteti yenicə bitirən Frenk Eşerst və onun dostu Robert Qarton səfərə çıxdılar. Onlar böyük bir gəzintini başa vurub, elə həmin gün Şeqforda kimi gedib çıxmağı qərarlaşdıraraq, Brentdən çıxdılar. Lakin Eşerstin futbol oynayarkən zədələnən dizi özünü hiss elətdirməyə başlamışdı, xəritəyə görə isə onlara hələ yeddi mil də getmək lazım gəlirdi. Yolun qırağında, cığırın meşənin dərinliyinə doğru uzandığı yerdə oturub Eşerstin xəstə ayağına dincəlmək fürsəti verdilər və gündəlik məsələləri müzakirə etməyə başladılar. Hər ikisi şüvül kimi arıqdılar, boyca altı futdan azacıq hündür olardılar, Eşerst – solğun, xəyalpərvər, dalğın, Qarton – kobudtəhər, coşqun, ilk yaranan vəhşi heyvan kimi qıvrımsaç və əzələli. Hər ikisi şapkasız gəzirdilər, hər ikisinin ədəbiyyata meyli var idi. Eşerstin açıq, yumşaq və dalğalı saçları alınına elə səpələnirdi ki, sanki, həmişə onları ora tökürdülər. Qartonun qıvrım saçlarına isə daraq belə batmırdı. Xeyli yol getsələr də, ətrafda bircə dənə də canlı göz-lərinə dəyməmişdi.

– Mənim əzizim, – Qarton dedi, – mərhəmət – özünü təhqiq eləmənin nəticəsidir. Bu, son beş min ilin xəstəliyidir. Əgər dünya mərhəmətin nə olduğunu bilməsəydi, daha da xoşbəxt olardı.

Eşerst fikirli halda buludların arxasınca baxırdı:

– Hər halda, mərhəmət – dünyanın mirvarisidir.

– Yox, dostum, bizim bütün müasir bədbəxtliklərimiz mərhəmətdən irəli gəlir. Nümunə üçün götür heyvanları və ya qırmızı dərilili hinduları, onları ancaq öz şəxsi dərdləri narahat eləyir, biz isə həmişə başqalarının diş ağrısından əziyyət çəkirik. Gəl başqalarına rəhm eləməyə son qoyaq, onda daha xoşbəxt olacağıq.

– Sən özün buna qadir deyilsən.

Qarton fikirli halda sıx, gur saçlarını qarışdırdı:

– Kim həyatı olduğu kimi dərk eləmək istəyirsə, o, həddən artıq xırdaçı olmamalıdır. Öz emosional “mən”ini açıqla məhv eləmək səhvdir. Hər cür emosiya yalnız həyatı zənginləşdirir.

– Eləmi? Bəs o, şərəfin ziddinədirsə?

– İngilis üçün necə də səciyyəvi cəhətdir! Nə vaxt emosiyalar, hisslər haqqında danışarsan, ingilislər bir qayda olaraq şübhələnirlər ki, söhbət fiziki həssaslıqdan gedir və bu, onları qorxulu dərəcədə şoka salır. Onlar ehtiraslarından qorxurlar, ancaq şəhvtələrindən yox! Təki hər şeyi gizləyə bilsinlər.

Eşerst cavab vermədi. O, göy bir çiçək dərib, onu səma ilə müqayisə eləməyə başladı. Yaşıl budaqların arasında ququ quşu ququqlayırdı. Səma, çiçəklər, quş səsləri... Robert cəfəngiyat danışır.

– Gedək gecələyə biləcəyimiz ferma tapaq, – Eşerst dedi və elə bu an da onlara tərəf gələn qızı gördü. Göyün fonunda dəqiq çəkilməmiş rəsmi xatırladırdı, qoluna keçirdiyi səbət də bir parça səma var idi. Bütün gözəllikləri qeyri-ixtiyari sezən Eşerst dərhal fikirləşdi: “Necə də gözəldir!” Külək onun yun donunu şişirdir, göy beretini yırgalayır. Boz bluzu köhnəlmişdi, başmaqları cırıldıdır, balaca əlləri kobudlaşmış və qızarmış, boynu isə gündə möhkəmcə yanmışdı. Qara saçları dağınıq halda gen alınına səpələnmişdi, buxağı yumşaqca girdələnmişdi, gödək üst dodağı ağappaq dişlərini aydın göstərirdi. Qaşları sıx və qara idi, kirpikləri isə düz, dik burnuna çox yaraşırdı. Əsl möcüzə isə onun boz, nəmli və aydın, sanki, bu gün ilk dəfə açılan gözləri idi. Qız Eşersti nəzərdən keçirdi, görünür, saçlarını arxaya vermiş, iri gözlərini ona dikmiş, şlyapasız, axsayan qəribə adam onu heyretə salmışdı. Başında şlyapası olmadığı üçün onu çıxara bilməzdi, sadəcə, əlini qaldırıb qızı salamladı və dedi:

– Deyə bilərsinizmi, burada yaxınlıqda harada ferma var, biz gecələmək istəyirik. Mənim ayağım ağrıyır.

Inventas vitam
iuvat excoluisse
per artes

– Yaxınlıqda ancaq bizim fermadır, ser, – qız özünü itir-mədən çox zərif və cingiltili səslə dedi.

– Haradadır?

– Bax, orada, uzaqda, ser.

– Gecələməyə bizə yer verərsinizmi?

– Elə bilirəm, mümkündür.

– Yolu bizə göstərsiniz?

– Bəli, ser.

Eşerst axsaya-axsaya dinməzcə qızın arxasınca gedir, Qarton isə sorğu-sualına davam eləyirdi:

– Siz Devonşirdənsiniz?

– Yox, ser.

– Bəs haradansınız?

– Uelsdənəm.

– Aha! Mən elə belə də düşündüm, keltlərdənsiniz.

Demək, bu, sizin ferma deyil?

– Xalamındır, ser.

– Bəs dayınız?

– O öldü.

– Bəs orada kim qalır?

– Xalam və üç dayım oğlu.

– Dayınız Devonşirdən idi?

– Bəli, ser.

– Sizin daha çox bura xoşunuza gəlir, ya Uels?

– Bilmirəm, ser.

– Siz, görünür, o yerləri yaxşı xatırlamırsız.

– Yox, nə danışırsız?! Sadəcə, orada hər şey başqa cürdür.

– Sizinlə razıyam.

Eşerst də söhbətə müdaxilə elədi:

– Neçə yaşınız var?

– On yeddi, ser.

– Adınız nədir?

– Migen Devid, ser.

– Bu, Robert Qartondur, mən isə Frenk Eşerst. Biz Şeqforda getmək istəyirik.

– Ayağınız ağrıdığı üçün çox təəssüflənirəm, – qız dedi.

Eşerst gülümsədi. Gülümsəyəndə onun sifəti, demək olar ki, gözəl olurdu.

Balaca pöhrəliyin arxasında dərhal da ferma göründü, – böyük pəncərələri olan uzun daş binanın geniş həyətidə toyuqlar, donuzlar qaynaşır və qoca yabı otlayırdı. Evin arxasındakı kiçik, yaşıl təpədə nadir şam ağacları bitmişdi, alma ağaclarının təzəcə çiçəklədiyi meyvə bağı isə çaya, oradan da baxımsız çəmənliyə qədər uzanırdı. Çəp, qaragöz oğlan donuzu dartıb aparırdı, qapıdan isə onların qarşısına bir qadın çıxdı.

– Bu, missis Narakombdur, mənim xalam, – qız dilləndi.

“Xala”nın cəld, qara gözləri və uzun boynu onu vəhşi ördəyə oxşadırdı.

– Biz sizin qohumunuzla yolda rastlaşdıq, – Eşerst ona müraciət elədi. – O dedi ki, siz bizə burada gecələmək üçün icazə verərsiniz.

Missis Narakomb onları təpədən dırnağa kimi nəzərdən keçirdi.

– Əgər siz bir otaqla kifayətlənsəniz, nə deyirəm ki. Migen, qonaq otağını hazırla və qaymaq bardağını ver. Yəqin, çay içmək istəyəcəksiniz.

Qız artırmada bitmiş iki qaraçöhrə ağacının və çiçəkləyən qarağat kollarının arasıyla evə qaçdı. Onun göy bereti çəhrayı çiçəklərin yaşillıqları arasından necə də fərəhlə nəzərə çarpırdı!

– Keçin otağa, dincəlin, – ev sahibəsi onları dəvət elədi.

– Siz, yəqin ki, universitetdəsiniz?

– Hə, universitetdə oxuyurduq, təzəcə qurtarmışıq.

Miss Narakomb başa düşürmüş kimi başıyla təsdiqlədi.

Giriş otağı elə təmiz, kərpic döşəmə, boş masanın arxasındakı pardaxlanmış stullar və böyük möhkəm divan elə

parılıtlı idi, adama elə gəlirdi ki, burada heç vaxt adam olmayıb. Eşerst ağrıyan dizini qucaqlayaraq, dərhal divana oturdu, missis Narakomb isə diqqətlə ona baxmağa başladı. O, sadə kimya müəlliminin oğlu idi, ancaq adamlara, bəlkə də, az diqqət göstərdiyinə görə onu təşəxxüslü birisi hesab eləyirdilər.

– Bəs sizdə harada çimmək olar?

– Bağın arxasında kiçik çay var, dizlərin üstə otursan belə, başını suya batıra bilməzsən.

– Dərinliyi nə qədərdir?

– Belə də, təxminən, fut yarım olar.

– Amma çox gözəldir, eybi yox, kifayətdir. Oraya necə getmək olar?

– Yolla düz gedin. Sonra ikinci qapıdan sağa. Orada ayrıca bitmiş böyük alma ağacının yanında balaca gölməçə var. Orada, hətta forel balıqları da olur. Siz onları qorxudacaqsınız.

– Biz yox, onlar bizi qorxudurlar.

Qaya çıxıntılarının yaratdığı gölməçənin çox gözəl qumlu dibi vardı. Böyük alma ağacı o qədər yaxınlıqda bitmişdi ki, budaqları, az qala, suya toxunurdu. Yaşıllaşmışdı, lap tezliklə çiçəkləyəcəkdi, qırmızı tumurcuqları artıq şirəyə dolmuşdu. Dar gölməçədə iki nəfərə yer olmadı və Eşerst dizini silərək öz növbəsini gözləyərkən ətrafa baxdı: çəmənlik, daşlar, çaqqalgavalısı pöhrəliyi, çöl çiçəkləri, bir az uzaqda, alçaq təpədə isə fıstıq pöhrəliyi! Təmiz külək ağacların yarpaqlarını xışıldadırdı, günəş otları qızılı şüalara qərq eləmişdi, cingiltili quş səsləri eşidilirdi və Eşerst Veokrit haqqında, Çerrel çayı haqqında, ay işığı və şəh damcısını xatırladan şəffaf gözlü qız haqqında düşünürdü. Çox şeylər haqqında düşündüyündən, ona elə gəlirdi ki, heç nə haqqında düşünmür, sadəcə, məmnun və axmaqcasına xoşbəxtidir...

Bir xeyli davam edən çay süfrəsində təzə yumurta, qaymaq, mürəbbə, nazik ev peçenyeləri və gözəl qoxuyan zəfəranla çay içərkən, Qarton keltlər haqqında mülahizələrini irəli sürürdü. O illərdə keltlərin mədəniyyəti dirçəlmişdi və özünü kelt hesab eləyən Qarton ev sahiblərinin əcdadları keltlərdən olduğunu biləndən sonra hədsiz sevinirdi. Yumşaq kresloya yayxanıb eşmə papirosu dişləri arasında fırlayaraq, Eşersti soyuq, iynə kimi iti gözləri ilə nəzərdən keçirir, uelslilərin incəliklərini şişirdirdi. Uelsdən İngiltərəyə gəlmək – Çin çinisini gil qaba dəyişmək kimi bir şeydir. Əlbəttə, Frenk, lənətə gəlmiş ingilis, bu uelsli qızın zərifliyinə və heyranediciliyinə əhəmiyyət verməmişdi və çiməndən sonra hələ də yaş olan saçlarını qarışdıraraq izah eləməyə başladı ki, on ikinci əsrdə yaşamış uelsli rəssam Morqan Filanlının əsərləri üçün bu qız yaxşı illüstrasiya ola bilərdi.

Divan boyunca sərələnib, divana yerləşməyən ayaqlarını yerə sallayıb qara qəlyanını çəkən və ona qulaq asmayan Eşerstin gözləri önündə indicə bir boşqab peçenye gətirən qızın sifəti canlanırdı. Ona baxmaq – eynən təbiətin möcüzəsi olan hansısa çiçəyə baxmaq kimi bir şey idi və qız kirpiklərini titrədib baxışlarını endirərək, otaqdan siçan kimi səssizcə çıxana qədər qızdan gözlərini çəkmirdi.

– Mətbəxə gedək, – Qarton təklif elədi, – ona bir az da baxaq.

Ağardılmış tərtemiz mətbəxdə köndələn tirlərdən qaxac edilmiş donuz budları asılmışdı, pəncərənin qabağında gil qablarda çiçəklər var idi, divarlardan tufəng, kraliça Viktoriyanın portretləri asılmış, rəflərə qədim qablar, mis və gil bardaqlar düzülmüşdü. Dar taxta masanın üstündə hazır boşqablar və qaşıqlar vardı, tavandan asılmış, uzun saplaqları hörülmüş soğanlar, az qala, masaya dəyirdi. İki tula və üç

pişik döşəməninin üzərində yatmışdı. Ocağın yanında dinməz-söyləməz halda iki oğlan oturmuşdu. Ocağın o biri tərəfində isə saçları və kirpikləri tamamilə çiçəyə oxşayan oğlan sünbə ilə tüfəng təmizləyirdi. Buradaca missis Narakomb böyük bir fincanda nə isə ətirli bir maddə hazırlayırdı. Həmin o uşaqlar kimi qara, çəpgöz, kələkbaz sifətli iki gənc divara söykənərək, öz aralarında sakitcə söhbət eləyirdilər. Gödəkçə geymiş orta boylu, üzü tərtəmiz qırılmış yaşlı kişi pəncərə qabağında oturub köhnə jurnala baxırdı. Bircə Migen elə hey çalışırdı, qabları düzür, çəlləkdən masaya cəld yaxınlaşaraq fincanlara alma şərabi süzürdü.

Onların şam eləməyə hazırlaşdıqlarını görəndə Qarton dedi:
– Mümkünsə, biz siz şam eləyəndə gələrik.

Cavab gözləmədən hər ikisi böyük otağa qayıtdılar. Gur işıqlandırılan, ləzzətli qoxular dolaşan, adamların olduğu isti mətbəxdən sonra parıldayana qədər təmizlənmiş otaqları onlara soyuq, narahat gəldi və məyus halda oturdular.

– O oğlanlar hamısı əsl qaraçı tipləridir. Onların içində yalnız tüfəng təmizləyən oğlan əsl anqlosakstır. Bu qız isə tamamilə maraqlı psixoloji obyektidir.

Eşerstin dodaqları titrədi. Bu Qarton əsl eşşəkdir! “Maraqlı obyekt!” Qız, sadəcə, baxıb zövq aldığı çöl çiçəyidir.

Qarton davam elədi:

– Onda qeyri-adi emosional imkanlar yatır. Onu oymaq lazımdır, bax onda o, valehedici olacaq.

– Sən onu oymağımı istəyirsən?

Qarton ona baxıb gülümsədi. Sanki, şübhəli təbəssümü ilə deyirdi: “Bu da sənə kobud ingilis təbiəti!”

Eşerst qəlyanını tüstülətdi. Onu oymaq? Bu axmaq özü haqqında çox yüksək fikirdəydi. Pəncərəni açıb bağa baxdı. Toranlıq artıq qaranlığa dönürdü. Sarayların və at damının binası tutqun halda bozarırdı, bağ adama keçilməz meşə kimi gəlirdi. Mətbəxdən ətirli tüstü sürünürdü. Görünür, digər quşlardan gec yatan hansısa quş qaranlıqdan

qorxaraq, cəsarətsiz halda cikkildəyirdi. At damından tap-pılı və ot yeyən atların finxırtısı eşidilirdi. Uzaqda dumanlı boşluq görünürdü, bir qədər uzaqda isə tutqun-boz səmanı öz şüaları ilə dələn ilk ulduzlar işarırdı. Həyəcanlanmış bay-quş ulayırdı. Eşərst dərinədən ah çəkdi. Belə gecədə gəzib-dolaşmaq necə gözəl olardı! Nallanmamış at ayaqlarının səsi eşidildi, çəmənlikdə üç tutqun siluet göründü: dayçaları qaranlığa qovurdular. Onların tüklü başları hasarın üzərində görünüb yox oldu. Eşərst qəlyanını çırpdı, qığılıcı topasından kiçik qığılımlar qopub kənara sıçradılar və çəmənliyə dağıldılar. Gecəquşu havada səssizcə qanad çalaraq yüngül-cə civildədi. Eşərst əlini bayıra uzatdı, əlində şəhin nəmini hiss elədi. Birdən başının üzərində uşaq səsinə, çıxarılib atılan başmaqların səsinə və zərif, cingiltili qız səsinə eşitdi. Yəqin, qız uşağı yatırdırırdı.

Qızın səsi aydın eşidilirdi: “Yox, Rik, pişiyi də özünlə yatırdıra bilməzsən”, – sonra da qəhqəhə, mızıldanmalar, yüngülcə şapalaq səsi və elə melodik, təmiz gülüş eşidildi ki, Eşərst hətta yüngülcə titrədi. Kimsə üfürdü və sanki, pəncərədən barmağı ilə qaranlıqdan yapışmış işığın nazik şüası yoxa çıxdı. Otağa sükut çökdü, Eşərst pəncərədən çəkilib kresloya oturdu. Qıçı ağrıyır, kədər qəlbini sıxırdı.

– Əgər istəyirsənsə, get mətbəxə, – o dedi, – mənə uzanıb yatıram.

Eşərstə elə gəlirdi ki, yuxu onu səssizcə və cəld ağışuna aldı, əslində isə o yatmamışdı, hətta Qartonun necə qayıtdığını da eşitdi. Hələ Qarton aşağı artırmadakı çarpayuya uzanıb qaranlığı incə xorultuları ilə şərəfləndirəndən bir xeyli sonra da Frenk bayquşların qışqırtısına qulaq asdı. Əgər dizindəki ağrı nəzərə alınmazsa, özünü əla hiss edirdi, həyat qayğıları onun gecə ayıq qalmasına xələl gətirmirdi. Doğrudan da, nəyin qayğısını çəkəsən? Lap təzəlikcə hüquqşünas diplomunu almışdı, gözəçarpan ədəbi istedadı vardı, ailəsi yox idi və dörd yüz funt onu il boyunca tamamilə təmin

edirdi, bütün dünya üzünə açıq idi. Kimin nə işinə o, haradadır, nə iş görür, hara gedir? Möhkəm yataq soyuq olduğunu hiss elətdirdi. Başının üzərindəki açıq pəncərədən gecə qoxularını ciyərlərinə çəkərək uzanmışdı. Bu yuxusuz gecədə Eşerstin xatirələri aydın və şəfqətli, arzuları isə cəlbedici idi. Düzdür, Qartona olan münasibətində hansısa qıcıqlanma özünü hiss elətdirirdi, ancaq birisi ilə üç gün bir yerdə olandan sonra bu, həmişə olan şeydir. Sonra nədənsə Frenkin gözləri önündə tüfəng təmizləyən yeniyetmənin sifəti, alma şərabı gətirərkən qıza baxan diqqətli, eyni zamanda da, hey-rətləndirici baxışları aydın canlandı. Yanmış sifət, ağımsov kirpikləri olan boz gözlər və çiçək topasına oxşayan saçlar Eşerstin yaddaşına eynən qızın təmiz üzünü kimi həkk olunmuşdu. Örtülməmiş pəncərə qara kvadratda işıqlanmağa başladı. Uzaqda inək yuxulu səslə böyürdü. Sonra da yenidən hər şey sükuta qərç oldu, yalnız yuxudan ayrılmış qaratoyuqlar öz zəif civiltələri ilə bu sakitliyi pozmağa cəhd eləyirdilər. Baxışlarını işıqlanan pəncərədən çəkən Eşerst dərin yuxuya getdi.

Növbəti səhər Eşerstin dizi möhkəm şişdi, onların səfəri bununla da sona yetdi. Qarton Londona qayıtmalıydı, o, günortaya yaxın öz istehzal güllüşü ilə Eşersti cırmaqlayaraq çıxıb getdi. Ancaq Qartonun uzun boyu döngədə yox olan kimi də o cırmaq yeri sağaldı. Bütün günü Eşerst çəmənlərdəki yaşıl rəngli taxta oturmaqda xəstə ayağını uzadıb oturaraq istirahət elədi. Buranı günəşin istisində qızılgüllərin və şəbbü güllərinin kəşif qoxusu başına götürmüşdü, qarağatların zəif qoxusunu da hiss eləmək olurdu. O, ləzzətlə siqaret çəkir, xəyallar qurur, ətrafa baxırdı.

Yazda fermada həyat sözün əsl mənasında canlanır. Yumurtalardan cücələr çıxır, tumurcuqlar şirəyə dolur və adamlar həyəcanla yeni bitkilərə və canlılara nəvaziş göstərərək, yedizdirib içizdirərək, onlara nəzarət eləyirlər. Frenk sakitcə oturmuşdu. Ana qaz öz dəstəsini onun ayaqlarının yanına qədər çəkib gətirmişdi və altı dənə sariağzılı boz qaz

balası tər otları öz balaca dimdikləri ilə dimdikləyərək yeyirdilər. Ya missis Narakomb, ya da Migen tez-tez gəlir, ona bir şey lazım olub-olmadığını soruşurdu, o da gülərək: “Yox, – deyirdi, – çox sağ olun, burada mənə olduqca yaxşıdır”. Çaydan əvvəl onlar hər ikisi hansısa tutqun məhlulda isladılmış sarğı ilə onun yanına gəldilər, şişmiş dizinə diqqətlə və bir xeyli baxandan sonra dizini sarıdılar. Onlar gedəndən sonra Frenk fikirləşməyə başladı ki, onun dizini görəndə qızın baxışları necə də mərhəmət hissiylə doldu, qaşlarını çatıb sakitcə necə pıçıldadı: “O... o...” Sonra yenidən çıxıb gedən tanışının qarasına əsəbiləşdi ki, o, bu qız haqqında necə də səfehçəsinə çərənləyirdi! Qız çay gətirərkən Eşerst soruşdu:

– Migen, dostum xoşunuza gəldimi?

Qız, yəqin, nəzakətsizlik saydığına görə gülümsəməmək üçün üst dodağını dişlədi:

– Qərribə centlmen idi, hamımızı güldürdü. Görünür, çox ağıllıdır.

– O, sizi nəylə belə güldürürdü?

– Deyirdi ki, mən bardların qızıyam. Onlar kimdirlər?

– Yüz il əvvəl yaşamış uelsli şairlər.

– Nəyə görə mən onların qızıyam?

– O demək istəyib ki, siz onların tərənnüm elədikləri qızlara oxşayırsınız.

Qız qaşlarını çatdı:

– Məncə, o, zarafat eləməyi xoşlayır. Məgər mən, doğrudanmı, onlara oxşayıram?

– Siz mənim dediyimə inanacaqsınızımı?

– Oy, əlbəttə!

– Məncə, o, düzünü deyib.

Qız gülümsədi. Eşerst isə düşündürdü: “Hə, sən məftun-edicici bir varlıqsan!”

– Sonra o dedi ki, Co sakson tipidir. Bəs bu nə deməkdir?

– Co hansıydı? O mavigözlü, qırmızısifət?

Inventas vitam
iuvat excoluisse
per artes

– Hə. Xalam ərinin bacısı oğlu.

– Demək, o, sizin xalanız oğlu deyil?

– Yox.

– Bilirsiniz, o demək istəyib ki, Co min dörd yüz il bundan əvvəl İngiltərəyə gəlib onu fəth eləyənlərin nəslindəndir.

– Mən bunu bilirəm. Doğrudanmı, Co onlara oxşayır?

– Qarton tarixlə nəfəs alır. Ancaq, düzünü desək, Co, doğrudan da, qədim sakslara bir balaca oxşayır.

– Hə, əlbəttə.

Bu “hə, əlbəttə” tamamilə Eşersti fəth elədi. Qız özü üçün müəmmalı olan bu halı zərif və sevimli şəkildə təsdiqlədi.

– Sonra o dedi ki, hər iki oğlan uşağı qaraçıya oxşayırlar. Belə demək lazım deyildi. Xalam güldü, ancaq, əlbəttə, ona heç xoş olmadı, qardaşlarım isə həтта hirsələndilər. Dayım fermerdir, fermerlər isə ümumiyyətlə, qaraçı olmayıblar. Adamları incitmək yaxşı deyil.

Eşerst qarşısızalmaz istəklə qızın əlindən yapışıb onu sıxmaq istəyirdi, bunun əvəzində isə dedi:

– Əlbəttə, yaxşı deyil. Yeri gəlmişkən, mən dünən sizin uşağı necə yatızdırdığınızı eşitdim.

Qız yüngülcə qızardı:

– Buyurun, çayınızı için, artıq soyuyub. İstisini gətirimmə?

– Sizin özünüz üçün nəsə eləməyə vaxtınız qalır mı?

– Əlbəttə.

– Mənsə hey baxıram və bircə dəfə də bunu görməmişəm.

Qız tutulmuş halda qaşlarını çatdı və bir az da qızardı.

Qız gedəndən sonra Eşerst fikirləşirdi: “Doğrudanmı, ona elə gəldi ki, mən ona ilşirəm? Bunu heç vaxt eləmək istəməzdim”.

O, elə yaşdaydı ki, şairin sözü ilə deyilərsə, gözəllik onun üçün “səma gülləri” idi və qəlbində cəngavər hissləri oyadırdı. Ətrafında nələr edildiyinə fikir verməyən Eşerst Qartonun “sakson tipi” adlandırdığı oğlanın at damının qapısı yaxınlığında dayandığını sezmədi. Boz köynəkdə və

palçıqlı çəkmələrində, plisdən tikilmiş çirkli şalvarının tutqun fonunda o, çox aydın seçilirdi. Onun mis kimi qırmızı əlləri və üzü günəşdə çiçəyi xatırladan işıqlı saçlarıyla sərt şəkildə kölgələnmişdi. Gülümsəmədən, hərəkətsiz və etinasız halda uzaqlara baxırdı. Eşerstin baxışlarını öz üzərində hiss edib döndü, iti yeriməkdən utanan və bu zaman ayaqlarını yöndəmsiz halda atan kənd uşaqlarına məxsus tipik yerişlə uzaqlaşdı. Döngədə, mətbəx qapısının arxasında yox oldu. Eşerst özünü, nədənsə, yaxşı hiss eləmədi. Kütbeyinlər! Bütün arzularına baxmayaraq, bu adamlara yaxınlaşmaq necə də çətinidir, ona necə də yaddırlar! Bu qız isə tamam başqaydı! Başmaqları tökülüb, əlləri kobudlaşıb, ancaq bunlar vacibdirmi? Bu qızdakı cəzbediciliyin səbəbi Qartonun dediyi kimi kelt qanıydımı, anadangəlmə ledi doğulmağıydımı? Əsl inciydi! Bəlkə də, qız heç oxumağı, yazmağı da əməlli-başlı bilmirdi.

Dünən mətbəxdə gördüyü, üzü təmiz qırxılmış yaşlı adam itlə birlikdə yanından keçirdi. İnekləri sağdırmağa aparırdı. Eşerst onun axsadığını gördü.

– Əla inəkləriniz var!

Axsaq adamın sifəti işıqlandı. Şübhə ilə ona baxdı, adətən, çox sınaqdan çıxmış adamlar belə baxırdılar.

– Hə, gözəl inəklərdir. Həm də südü çox verirlər.

– Süd yaxşımı olur?

– Məncə, hə. Ayağınız necədir?

– Sağ olun, sanki, sağalır.

Axsaq adam əlini xəstə ayağına vurdu.

– Mən bunun nə olduğunu bilirəm. Ağrıyan dizdən pis heç nə yoxdur. Mənimki artıq on ildir ağrıyır.

Eşerst başa düşürmüş kimi başını yırğaladı, mərhəmət varlı adamlarda elə tez baş qaldırır! Axsaq qoca gülümsədi:

– Mənim şikayətlənməyim günahdır. Yaxşı ki, hələ ayağımı kəsmədilər.

– Oho!

– Hə, hə! İndi nədir, əvvəllər elə hey ağrıyrdı. İndisə ana-dangəlmə olduğu kimidir.

– Bu gün mənim qıçımı hansısa qəribə cövhərdə isladılmış sarğıyla sarıdılar.

– Bunları otları tanıyan qız yığır. Elələri var ki, hansı otların dərman otu olduğunu bilirlər. Mənim rəhmətlik anam bunları çox gözəl bilirdi. Hə, tezliklə sağalmanızı arzulayıram, ser. Ey, getdik!

Eşerst gülümsədi. Otları tanıyır. Elə qız özü çöl otu kimiydi...

Axşam o, soyuq ördək, qatıq və alma şərabi ilə şam elə-yərkən qız içəri girdi:

– Bağışlayın, ser, xalam deyir, biz bişirən piroqun dadına baxarsınızmı?

– Məmnuniyyətlə, əgər mətbəxə getməyə icazə versələr.

– Əlbəttə! Ancaq dostunuz olmadan sizə darıxdırıcı olacaq.

– Mənə? Yox! Onlardan kimsə etiraz eləməz ki?

– Kim eləyə bilər? Biz çox sevinərik.

Eşerst ağrıyan ayağını unudub tələsik ayağa sıçradı və büdrəyib yıxıldı. Qız ah çəkib, hər iki əlini ona uzatdı. Eşerst qızın balaca, kobud, günəşdə yanmış əllərindən yapışdı və bu əlləri dodaqlarına aparmaq arzusunu zorla boğaraq qıza imkan verdi ki, onun ayağa qalxmasına kömək eləsin. Qız çiyini verərək onu saxlamışdı. Eşerst ona söykənərək qarıya doğru gedirdi. Bu canlı dayağından duyduğu məmnunluğu indiyə kimi heç nədən duymamışdı. Bununla belə, vaxtında başa düşdü ki, mətbəxə girməmişdən əvvəl əlini qızın çiyindən çəkməli və yolda öz ağacını götürməlidir.

Bu gecə o, ölü kimi yatdı və oyananda dizinin şişi, demək olar ki, çəkilmişdi. Yenidən bütün günü çəmənlikdəki kreslodə keçirdi və şeir parçaları yazdı. Günün yarısından sonra o artıq Nik və Rik adlı oğlanlarla gəzməyə gedə bildi. Şənbə günü olduğu üçün onlar məktəbdən gec qayıtmışdılar. Qara gözlü, qara saçlı, birinin yeddi, o birisinin altı yaşı olan balaca

dəcəllər onu hirsələndirməkdən əl çəkib uşaqlarla ünsiyyət qabiliyyəti olan Eşerstlə yorulmadan danışdılar. Gündüz saat dördə o artıq oğlanların bütün canlıları hansı üsullarla məhv elədiyini öyrənə bilmişdi. Onlar şalvarlarını yuxarı çəkərək qarınları üstə suya uzanır, əsl balıqçılar kimi forelləri əlləriylə tutmaq istəyirdilər. Əlbəttə ki, heç nə tuta bilmirdilər, onların cikkiltisi və hay-küyü bütün forelləri qorxudurdu. Eşerst sahiləki iri daşın üstündə oturub uşaqlara baxır, ququ quşuna qulaq asırdı. Böyükləri, daha cəsarətli olan Nik ona yaxınlaşıb yanaşı dayandı.

– Bu daşın üzərində həmişə qorxulu qaraçı oturur.

– Hansı qorxulu qaraçı?

– Bilmirəm. Heç vaxt görməmişəm. Migen deyir ki, o, burada oturur, qoca Cim onu öz gözləriylə görüb. At atasının başını əzəndə o, burada oturubmuş. O, skripkada çalır.

– Nə çalır?

– Bilmirəm.

– Bəs özü necədir?

– Qapqaradır. Qoca Cim deyir ki, o, tamam tüklüymüş! Qorxuncdan da qorxunc! Gecələr gəzir. – Oğlanın çəp qara gözləri qorxmuş halda axtarırdı. – O, məni apara bilərmi? Migen ondan qorxur.

– Migen onu görübmü?

– Yox! Hər halda, o, sizdən qorxmur.

– Əlbəttə, qorxmur. Niyə də qorxmalıdır?

– Qız axşamlar sizin üçün dua eləyir!

– Sən haradan bilirsən, fırıldaqçının birisi?

– Mən yatanda o deyirdi: “Allahım, bizim hamımızı və mis-ter Eşersti xoşbəxt elə!” Özüm eşitdim onun necə pıçıldadığını.

– Sən, balaca satqın, eşitdiyini niyə danışsan?

Oğlan susdu və birdən onu söhbətə çəkirmiş kimi dedi:

– Mən dovşanları soya bilirəm. Migenə onların necə soyulduğuna baxa bilmir. Mənsə qanı sevirəm.

– Ay balaca qəddar!

Inventas vitam
juvat excoluisse
per artes

– O nə deməkdir?

– Qəddar – başqalarını incitməyi sevənlərə deyirlər.

Oğlan incidi:

– Axı biz yalnız ölmüş dovşanların ətini yeyirik!

– Sən haqlısan, Nik, xahiş edirəm bağışlayasan.

– Mən qurbağaları da soya bilirəm.

Eşerst isə artıq qulaq asmırdı. “Allahım, bizim hamımızı və mister Eşersti xoşbəxt elə!” Onun susmasından heyrətlənən Nik təzədən geriyə, çaya qaçdı və bir azdan yenə də onların cikkiltiləri və suyun şappıltısı eşidildi.

Migen çay gətirəndə Eşerst soruşdu:

– Migen, o qorxulu qaraçı nə olan şeydir?

Qız qorxmıuş halda ona baxdı:

– O, bədbəxtlik gətirir.

– Məgər siz kabuslara inanırsınız?

– Allah eləsin, mən onu heç vaxt görməyim!

– Qorxmayın, görməyəcəksiz. Heç bir kabus yoxdur.

Qoca Cim, yəqin, sadəcə olaraq, at görüb.

– Yo...x! Dağlarda kabuslar dolaşır – qədim zamanlarda burada yaşayan adamların kölgələri.

– Axı burada qaraçılar yaşamayıblar. O adamlar qaraçılar gəlməmişdən əvvəl ölüblər.

– Bütün qaraçılar pisdirlər, – qız qısaca cavab verdi.

– Niyə? Hətta onlar öz yaşadıkları yerdə də dovşanlar kimi, sadəcə olaraq, yabanı canlılardır. Təbiətdə yabanılar çoxdur – məsələn, çiçəklər, yabanı itburnu; onları heç kim əkməyib, özləri çıxıblar. Yəqin, siz onların xoşa gəlmədiyini, pis olduqlarını deməzsiniz? Bax, gözləyin, mən bu axşam gedib gözləyər, sizin o qorxulu qaraçı ilə söhbət eləyərəm.

– Nə danışırsız, lazım deyil!

– Yox, gedəcəyəm və onun daşımın üstündə oturacağam.

Qız yalvarmış kimi əllərini sinəsi üstə çarpazladı:

– Xahiş edirəm, lazım deyil!

– Niyə axı? Bir də başıma nə gələcəyinin sizinçün bir fərqi varmı?

Qız cavab vermədi və Eşerst birdən, sanki, etinasız halda dedi:

– Onsuz da, mən onu görə bilməyəcəyəm, çünki tezliklə getməliyəm.

– Niyə tezliklə?

– Xalanız, yəqin ki, çox qalmağımı istəməz.

– Yox, bütün yayı bizim qonaqlarımız olur.

Diqqətlə qıza baxdı:

– Bəs siz necə, qalmağımı istərdinizmi?

– Bəli, – qız pıçıldadı.

– Elə isə bu gün axşam mən sizin üçün dua eləyəcəyəm!

Qız qıpqırmızı oldu, qaşqabağını tökərək otaqdan çıxdı və çay hazırlanan müddətdə ehtiyatlı olmadığı üçün özünü lənətlədi. Sanki, o, çəkmələrinin qalın altlığı ilə göy zəngçi-çəyi topasını tapdalaşmışdı. Nəyə görə bu axmaq cümləni dedi? Doğrudanmı, o da, Qarton kimi, kobud ədəbazın biri idi və o da qızı başa düşmürdü?

3

Bütün sonrakı həftəni Eşerst qısa gəzintilərə çıxaraq, dizini məşq elətdirdi. Bu ilin baharı onun üçün əsl kəşf oldu. Günəşin qızılı rəngə boyadığı mavi göyün fonunda hələ yarpaq açmayan fıstıq ağaclarının ağ-çəhrayı tumurcuqlarını, şam ağaclarının sarı-qırmızı gövdələrini sevinc hissiylə seyr edirdi. Təpələrin üzərində fırtınaların burub hördüklərinə baxır, küləyin tər otları, paslı qara rənglərlə kölgələnmiş qabıqları necə dalğalandırdığına tamaşa edirdi. Ya da çayın sahilində uzanaraq, açan çiçəklərə, qonurlaşan ayıpəncələrinə baxır, taladakı böyürtkənlərin şəffaf çəhrayı düyünləri üzərində əlini gəzdirir, ququ quşuna qulaq asır, ağacdələnin taqıltılarını, torağayların muncuq kimi düzülən, səpələnən

Inventas vitam
juvat excoluisse
per artes

nəğmələrini eşidirdi. O, belə bir baharı heç vaxt görməmiş, duymamışdı, bu bahar onun özündə, içində idi.

Gündüz ev sahiblərini təsadüfi hallarda görürdü və Migen ona yemək gətirəndə ev qayğılarına, həyətdəki cavan heyvanlara başı elə qarışıq olurdu ki, onunla çox söhbət eləyə bilmirdi. Axşamlar isə mətbəxdəki pəncərənin qabağında oturub qəlyan çəkir və axsaq qoca Cimlə və ya missis Narakombla söhbət edirdi. Qız isə səssiz halda mətbəxdə gəzir, işləyir, masanın üstünü yığırdı. Migenin boz nəmli gözlərinin ona dikildiyini, qızın baxışlarındakı zərifliyi və kədəri görəndə, özünü hədsiz ruhlanmış hiss edirdi.

Bir dəfə istirahət günü axşam Eşerst bağda uzanaraq, qaratoyuqlara qulaq asa-asa sevdiyi şeirləri yazarkən, qapının açıldığını və Migenin yöndəmsiz qırmızısifət Codan qaçdığını gördü. İyirmi addım kənarda, sıx otların arasından onu görmədən bir-biriləriylə üzbəüz durdular. Eşerst Conun qucağından çıxmağa çalışan qızın səsi, karıxmış sifətini görürdü. Hətta təsəvvür belə eləmək olmazdı ki, bu qırmızısifət qanmaz belə həyəcanlana bilər.

Bu mənzərə qəlbini ağrıtdığından yerindən sıçradı. Onu gördülər. Migen əllərini buraxdı, kənara çəkilib, ağacların arxasında gizləndi. Oğlan isə səsi halda nəsə mırıldanıb, hasarın üstündən tullandı və yoxa çıxdı. Eşerst ağır addımlarla qıza yaxınlaşdı. Qız dodaqlarını dişləyərək dayanmışdı, qarışmış qara saçları və yerə dikilmiş baxışları onu olduqca gözəl göstərirdi.

– Məni bağışlayın! – o dedi.

Göz bəbəkləri geniş açılmış qız onu hirsəli sızub, ah çəkərək uzaqlaşdı. Eşerst onun arxasınca qaçdı.

– Migen!

Qız dayanmadı. O, Migenin çiyinlərindən yapışmış yüngülcə özünə tərəf döndərdi.

– Dayanın, gəlin danışacaq.

– Siz niyə məndən üzr istəyirsiniz? – qız dedi. – Mən sizdən üzr istəməliyəm.

– Demək, Co idi.

– O, mənim arxamca qaçmağa necə cürət edir?

– Görünür, vurulub.

Qız ayaqlarını yerə vurdu, Eşerst özünü gülməkdən saxlaya bilmədi.

– İstəyirsiniz, onun başını əzim?

– Siz mənə lağ edirsiniz, siz bizim hamımıza lağ edirsiniz! – qız gözləmədiyi qızğınlıqla qışqırdı.

Qızın əllərindən yapışdı, o isə qıpqırmızı qızarmış halda geri çəkildi, yalnız saçları çiçəkləyən alma ağacının budaqlarına dolaşandan sonra dayandı. Eşerst onun bir əlini dodaqlarına apardı. O, özünü bu qanmaz Codan ölçüyəgəlməz dərəcədə yuxarı olan əsl cəngavər kimi hiss edirdi. Bəli, o, indicə balaca kobud ələ dodaqları ilə toxundu. Migen birdən dayandı. Sanki, qız titrədi və ona sığındı. Eşersti istilik və zəriflik qoynuna aldı, doğrudanmı, dodaqları ilə bu zərif, sadə, qəşəng və şəfqətli qızın əllərinə toxunması qızın xoşuna gəlmişdi? Gözlənilməyən ehtirasa qapılaraq, qızı özünə sıxıb, alnından öpdü və dərhal da qorxdu. Qız birdən ağappaq ağardı, gözlərini yumdu, uzun kirpikləri yanaqlarına enərək qara haşiyə yaratdı. Əlləri heysiz halda çiyinlərindən aralı sallanırdı. Yeniyetmə döşünə toxunmaq Eşerstin ürəyini titrəyişlə dələrək keçdi. “Migen”, – deyər pıçıldayaraq qızı buraxdı. Sakitlikdə qaratoyuq sərt səslə oxudu. Birdən qız onun əlindən yapışıb yanağına apardı, ürəyinin, dodaqlarının üstünə qoydu, ehtirasla öpdü və alma ağaclarının mamır bağlamış gövdələrinin arasıyla qaçaraq çıxıb getdi. Alma ağacları qızı öz arxalarında gizlədilər.

Eşerst ağacın, az qala, yerə qədər əyilmiş əyri gövdəsi üstə oturdu, özünü itirmiş, varlığını titrəyiş və həyəcan bürümüş halda baxışlarını indicə qızın saçlarına dolaşan alma

Inventas vitam
juvat excoluisse
per artes

budaqlarına dikdi. Orada – çəhrayı tumurcuqların arasında tənha ulduz kimi bir çiçək ağarırdı...

O neylədi? Gözəlliyin onu beləcə ovsunlamasına necə icazə verə bilərdi? Bəlkə, bu, baharın günahıydı?.. O, özünü qeyri-adi dərəcədə xoşbəxt hiss edirdi, vicdanı ləkələnsə də, təntənə içindəydi. Bədəninə yenidən şirin bir titrəyiş, aydın olmayan bir hiss yayıldı. Bu, başlangıç idi – ancaq nəyin? Onu ağcaqanadlar sancır, rəqs eləyən hünülər ağzına girir, ətrafında bahar yaşayır və nəfəs alırdı. Ququ quşları cingilti ilə quqquldayır, qaratoyuqlar oxuyur, ağcaqanadlar daha bərkdən taqqıldadır və günəş şüaları qızın saçlarının indicə dolaşdığı alma ağaclarının budaqları arasında azırdı...

Ayağa qalxıb bağdan çıxdı. Genişliyə, açıq sahəyə getmək lazım idi ki, yeni duyğularına alışa bilsin. Uzağa, süpür-gə pöhrəliyinə kimi getdi. Hündür fıstıq ağacından qopub düşən tozcuq onun qarşısında fərəhli müjdəçi kimi süzürdü.

Heç bir kişi haqqında (yaşından asılı olmayaraq, beş yaşından başlamış) əminliklə demək olmazdı ki, o nə vaxtsa vurulmayıb. Eşerst rəqs dərində öz tərəf müqabilinə, mürəb-biyəsinə, yay tətili vaxtı cürbəcür qadınlara vurulmuşdu – daim öz üzərində az və ya çox uydurulmuş cəzbətmə hiss edərək, demək olar ki, heç vaxt sevgisiz yaşamamışdı. Ancaq indi onu çulğayan hisslər uydurma deyildi. Bu, tamamilə yeni duyğu idi, öz kişi gücünün son dərəcə mükəmməlliklə dərk edilməsi idi. Öz əllərində belə yabanı çiçəyi saxlamaq, onu dodaqlarına sıxmaq, bu zərif bədənin titrədiyini hiss eləmək necə də şirin idi, ancaq bunları yaşamaq asan deyildi. Neyləsin? Qızla necə görüşə bilərdi? Onun birinci nəvazişi ehtiyatlı, demək olar ki, soyuq idi, ancaq belə davam edə bilməzdi. Qızın öpüşlərinin əlini necə yandırdığına, ona necə sığındığına görə qızın onu sevdiyini bilirdi. Bəzi adamları onlara olan həddən artıq çox sevgi sərtləşdirir, başqalarını, Eşerst kimiləri isə yumşaldır, ixtiyarını əlindən alır, isti dalğalarla onlara tamam özgə olan yad hisslər cəzb eləyir.

Burada, qayaların arasında onu baharın varlığına necə hakim kəsilməsi, tutqun, ancaq olduqca inadlı narahatçılıq kimi yeni duyğularını bütünlüklə təzədən yaşamaq ehtirası ilə dolu bir arzu bürüdü. Belə qəşəng, sadələvh varlığı fəth elədiyi üçün qürur hissindən alışıb-yanaraq, sevinmə də, birdən özünə ciddi və ayıq şəkildə dedi: “Lap yaxşı, mənim oğlum... Sən neylədiyini başa düşürsənmi? Bilirsənmi, bütün bunlar nə ilə qurtaracaq?”

Qaranlığın düşdüyünü, tutqun qayaların qaralıb qədim Assuriya tikililərini xatırlatmasını sezmədi. Təbiətin səsi ona pıçıldaırdı: “Sənin qabağında yeni dünya açılır!” Bəzən yaz günü səhər saat dördə oyanıb tarlaya çıxanda, heyvanların, ağacların, quşların heyrətli baxışları altında ona elə gəlir ki, yer üzü, sanki, yenidən yaranır...

Eşerst üşüyənə qədər daşların üstündə oturdu, sonra isə mamırlı daş parçalarının üstü ilə süpürgə otu bitirmiş cığıra düşdü, çəmənliklə gedib, yenidən bağa qayıtdı. Orada kibrit yandırıp saatına baxdı. Tezliklə on iki olacaqdı. Bağ ona qaranlıq və qorxunc gəldi, altı saat bundan əvvəlki mehriban, quş səsləri içində olan günəşli dünyaya qətiyyənlə oxşamırdı. Birdən öz sakit və asudə həyatına özgə gözləri ilə baxdı, missis Narakombun ilan boğazını uzadıb ətrafını necə sardığını və narazıcasına gülümsədiyini təsəvvüründə canlandırmağa başladı, Migenin xalası uşaqlarının gülməli, kobud sifətlərini, qəzəblənmiş qanmaz Conu gördü. Bəs kənd camaatı?! Yanından tez-tez keçib-gətdiyi qeybətçil kirvələri və öz dostları?! Onu on gün bundan əvvəl tərkləyən Robert Qartonun istehzalı gülüşünü xatırladı. Necə də ürək bulandıran idi! Eşerst birdən istədi-istəmədi yaşamağa məhkum olduğu bu sərt, qaydasız dünyaya nifrət elədi.

Onun söykəndiyi qapı boz rəngə çalmağa başladı, qarşıda şəfəq görüldü, bozaran qaranlığı işıqlandırdı. Doğrudanmı, ay idi? Bu qəribə ay tamam, az qala, tamam qırmızı idi. Bağın içəri ilə, tər yarpaqların, çürüntü və gecə rütubətinin qoxusu

Inventas vitam
juvat excoluisse
per artes

gələn cıgırla gedirdi. Mal arxacının içərisində inəklər bir yerə toplaşmışdılar. Qaranlıqda onların əyilmiş buynuzları arxası üstə yerə düşmüş solğun, balaca yarımaylar kimi görünürdü. Qapını ehtiyatla açdı. Evdə qaranlıq idi. Səssizcə addımlamağa çalışaraq artırmaya doğru getdi və cavan qaracöhrə ağacına söykənərək Migenin pəncərəsinə baxdı. Pəncərə açıq idi. Görəsən, yatmışdımı, ya onun bir müddət olmamasından kədərənib oyaq idi? Meşədə bayquş uladı, onun səsi, sanki, gecəni diksindirdi – ətrafda necə də sakitlik idi. Yalnız bağın arxasındakı çayın ara verməyən şırıltısı gecənin sükutunu pozurdu. Gündüz ququ quşları, gecə də məşum bayquşlar... Necə də heyrətləndirici idi ki, onlar qəlblərindəki vəlvələni və sevinci təkrarlayırdılar! Birdən Eşerst qızı pəncərənin qabağında gördü. Azacıq yaxınlaşdı və pıçıldadı: “Migen”. Qız geri çəkildi, bir anlığa gizləndi, sonra təzədən göründü və aşağı əyildi. O, sakitcə otların üzəriylə yeridi, ayağını taxta oturacağı vurub əzdi və səs olacağından ehtiyatlanıb nəfəsini tutdu. Qaranlıqda qızın sifəti, aşağı uzatdığı əli dumanlı və hərəkətsiz halda ağarırdı. Əlini uzatsaydı, giriş qapısının ağır açarını saxlayan qızın əlinə çatardı. Bu isti əli sıxdı və onda dəmir açarın soyuqluğunu hiss elədi. Qızın sifətinə, dağılmış saçlarına, yarıaçıq dodaqlarının arasından ağaran dişlərinə güclə baxa bildi. Qız öz geyimindəydi, yazıq, şübhəsiz ki, onu gözləyərək, hələ yatmamışdı. “Migen, əzizim!” Qızın kələ-kötür isti barmaqları onun əlinə toxundu, sifəti çəşqin, qüssəli idi. Əgər ona kimi uzana, qızın sifətinə toxuna bilsəydi! Yenidən bayquş uladı, itburnu kolunun qoxusu gəldi. Hardasa it hürdü, qızın barmaqları açıldı və qız otağın içərisinə doğru çəkildi.

– Migen, gecən xeyrə!

– Gecəniz xeyrə, ser!

Qız görünməz oldu. Ah çəkib oturacağına doğru atıldı, oturub başmaqlarını çıxartdı. Uzanıb yatmaqdan başqa heç nə eləyə bilməzdi. Ancaq o, xeyli sakitcə oturdu. Qıçları sehədən keyiyir, o isə qızın çəşqin, qorxmuş sifətini və isti

barmaqlarını möhkəmcə sıxmasını, soyuq açarı onun ovcuna qoymasını xatırlayaraq, sərxoş kimiydi, heç nə hiss eləmirdi.

5

Eşerst yuxudan elə bir hisslə oyandı ki, sanki, gecə olduqca çox yemişdi, əslində isə dilinə heç nə vurmamışdı. Dünənki romantika ona necə də uzaq, əlçatmaz görünürdü. Tamamilə qızılı bir səhər idi. Bahar birdən bütün gücü ilə çiçəkləməyə başlamışdı, bircə gecədə qaymaqçiçəkləri – uşaqlar onları “qızılıcıq” adlandırardılar – bütün çəmənliyi bürümüşdü, pəncərədən isə ağ-çəhrayı çiçəklərə qərq olmuş bağ görünürdü.

Eşerst Migenlə görüşməkdən, demək olar ki, qorxaraq aşağı düşdü, ancaq onun üçün səhər yeməyini qız yox, mis-sis Narakomb gətirəndə qüssələndi və məyus oldu. Qadının iti gözləri və nazik boynu bu səhər, sanki, daha da hərəkətli olmuşdu. Doğrudanmı, nəsə hiss eləmişdi?

– Demək, ay işığında gəzməyi qərara aldınız, mister Eşerst? Hardasa şam elədinizmi?

Eşerst başını yırğaladı.

– Sizə şam yeməyi saxlamışdıq, siz isə görünür, yemək hayında deyilmişsiniz, eləmi?

Doğrudanmı, qadın onu ələ salırdı? Onun səsində hələ bir qərb ləhcəsi ilə korlanan uelsli yumşaqlığı hiss olunurdu. Əgər qadın bilsəydi! Buradaca qərara aldı: “Yox, yox, getmək lazımdır. Mən özümü belə axmaq, saxta vəziyyətə sala bilmərəm”.

Səhər yeməyindən sonra isə yenidən Migeni görmək istədi və bu istək getdikcə də güclənirdi, baxmayaraq ki, onda belə bir qorxu yaranmışdı, qıza xoşagəlməz sözlər demiş və bununla da hər şeyi korlamışdı. Onun gəlməməsi, hətta bir anlığa belə görünməməsi yaxşı deyildi. Dünən günortadan sonra alma ağacının altında böyük heyranlıqla yazdığı sevgi

Inventas vitam
juvat excoluisse
per artes

şeyrləri bu gün ona elə mənasız gəlirdi ki, kağızı doğrayıb qəlyanına doldurdu. Migen onu qucaqlayıb əlini öpənə qədər məhəbbət haqqında nə bilirdi? İndi isə o, nələr bilmirdi... Bu barədə yazmaq isə ona maraqsız gəlirdi. Kitabı götürmək üçün öz otağına getdi və ürəyi şiddətlə çırpındı: qız onun otağında idi, yatacağı döşəyirdi. Qapının ağzında ayaq saxlayıb, onun hərəkətlərini izləməyə başladı. Birdən qəlbinə gur axınla sevinc doldu, qızın əyilib, balışı onun başının əzdiyi yerdən öpdüyünü gördü. Sevginin beləcə ürək titrədən halda bürüzə verilməsini gördüyünü qıza necə bildirə bilərdi?! Əgər onun səssizcə uzaqlaşdığını görərsə, bu, lap pis olardı. Qız balışı qaldırdı, sanki, onun yanaqlarının yerini sığallamağa təvəkkül edirdi, birdən balışı əlindən yerə saldı və cəld geri döndü.

– Migen!

Qız ovuclarıyla yanaqlarını sıxdı, gözlərini isə birbaşa və soyuqqanlıqla onun gözlərinə dikdi. Əvvəllər o, heç vaxt bu nəm, sanki, şəhdə yuyunmuş gözlərdə gördüyü aydın dərinliyi, təmizliyi və rıqqətli sədaqəti heç yerdə görməmişdi. Dili dolaşa-dolaşa dillənmək üçün özündə güc tapdı:

– Sağ olun ki, siz... Məni dünən axşam gözləməyinizdən elə məmnunam ki...

Qız cavab vermədi, o isə çaşqın halda mızıldandı:

– Mən... mən qayaların arasında dolaşırdım... Gözəl gecəydi. Mən... mən kitabı götürmək istəyirdim...

Ancaq düşünəndə ki, qız indicə onun balışını öpürdü, başı hərləndi və özünü qızın üstünə atdı. Dodaqları ilə qızın gözlərinə toxunanda qəribə coşğunluq içində düşünürdü: “İndi hər şey qurtardı... dünən hər şey təsadüfən oldu, indi isə qurtardı!” Qız onun dodaqlarından yayınmadı və dodaqları qızın dodaqlarına toxunana qədər aşağı endi. Bu, sevginin ilk öpüşü idi, qeyri-adi, möcüzəli! Kimin qəlbini bu öpüş daha çox sarsıtmışdı?

– Bu axşam hamı yatandan sonra böyük alma ağacının dibinə gəl. Migen, söz ver...

– Söz verirəm! – qız güclə eşidiləcək tərzdə pıçıldadı.

Onun ağarmasından qorxaraq, qızı buraxdı və aşağı düşdü. Bəli, indi hər şey qurtardı. Qızın sevgisini qəbul elədi və qıza, onu sevdiyini bildirdi.

Yaşıl oturacağıın yanına arxasınca getdiyi kitabı gətirmədən qayıtdı, oturdu. Sevinc və peşmanlıq içində baxışlarını məqsədsiz halda uzaqlara dikib, arxasındakı fermada işlərin necə qaynadığına əhəmiyyət vermirdi. Burada, vaxtın və genişliyin xaricində nə qədər beləcə oturduğunun fərqi olmadı, birdən arxasında dayanan Conu gördü. Görünür, təzəcə ağır tarla işlərindən qayıtmışdı. Ayağını götürüb qoyaraq bərkdən fısıldayırdı, sifəti təzəcə doğan günəş kimi qıpqırmızı idi, göy köynəyinin qollarını qatladığından, rəngi və sarı tükləri ilə ərik qabığını xatırladan əzələli qolları görünürdü.

Onun qırmızı dodaqları yarıaçıq idi, kətan rəngli kirpikləri olan mavi gözləri Eşerstə dikilmişdi.

– Co, sizə nəşə lazımdırımı? – istehzayla soruşdu.

– Hə.

– Nə?

– Gedin buradan. Siz bizə lazım deyilsiniz.

Eşerstin həmişə bir az təkəbbürlü görünən sifətində dikbaşlıq ifadəsi daha da canlandı.

– Sizin tərəfinizdən böyük lütfkarlıqdır, ancaq bilirsinizmi, mən bunu başqalarından eşitməyə üstünlük verərdim.

Oğlan bir az da yaxınlaşdı, Eşerst onun işdən qızıxmış bədəninə qoxusunu belə duydu.

– Siz burada niyə qalırsız?

– Xoşum gəlir, ona görə.

– Görünür, sizin başınızı əzəndən sonra, əsla xoşunuz gəlməyəcək....

– Nə danışsınız? Bəs haçan buyurub bu işi görəcəksiniz?

Co cavab vermədi, ancaq daha bərkdən fısıldamağa başladı. Onun gözləri qızmış cavan buğanın gözləri kimi ışıldaırdı. Birdən qıcolma onun sifətini tanınmaz hala saldı.

Inventas vitam
juvat excoluisse
per artes

– Migen sizi tanımaq belə istəmir...

Qısqanlıqdan doğan hiddət, bu fısqıldayan gonbul tərbiyəsizə olan nifrəti Eşersti özünüidarə hissələrindən məhrum elədi. Ayağa sıçradı və ayağı ilə oturacağı bir tərəfə atdı.

– Cəhənnəm ol buradan, eşidirsən?

Sözünün dalını deməyə imkan tapmamış evin qapısı ağzında əlində balaca qonur küçük tutmuş Migen göründü və cəld Eşerstə yaxınlaşdı.

– Onun gözləri göyümtüldür! – qız dedi.

Co dönüb uzaqlaşdı, onun boynunun dalı qıpqırmızı qızarmışdı.

Eşerst barmağını qızın əlində büzüşmüş balaca qonur varlığın burnuna yaxınlaşdırdı. Qızın yanında ona necə də rahat idi!

– O artıq sizi sevır, Migen. Migen, sizi hamı sevır.

– Xahiş edirəm, deyin, Co sizə nə deyirdi?

– O, mənə buyururdu ki, çıxım gedim, çünki siz burada qalmağımı istəmirsiniz.

Qız ayaqlarını yerə döyüb Eşerstə baxdı. Pərəstiş dolu bu baxışlardan onun bütün əsəbləri titrədi, sanki, qanadlarını yandıran kəpənək görmüşdü.

– Bu gün axşam, – Eşerst pıçıldadı. – Yaddan çıxarmayın!

– Yox, – üzünü küçüyün gonbul bədəninə yapışdıran qız evə qaçdı.

Eşerst cığırla gedirdi. Bostanın arxasındakı çəmənlikdə inəkləri otaran axsaq çobanı görüb onu salamladı.

– Gözəl gündür, Cim!

– Elədir... Ot üçün yaxşı havadır. İndi palıd ağacı göyrüşdən əvvəl çiçək açacaq, amma nə vaxt ki palıd əvvəl çiçək...

Eşerst həvəssiz halda onun sözünü kəsdi:

– Siz qorxulu qaraçımı harada görübsüz, Cim?

– Bax o, sanki, oradan keçirdi, böyük alma ağacının altından...

– Siz, doğudanmı, onun orada olduğuna inanırsınız?

Axsaq dərhal cavab vermədi:

– Necə deyim... Bilmirəm o, orada olub, ya yox. Mənə elə gəlir, amma kim bilir...

– Necə bilirsiniz, nəyə görə o, birdən peyda oldu?

Axsaq səsinə alçaltdı:

– Çərənləyirlər ki, qoca mister Narakomb özü qaraçı imiş. Bəlkə də, bunlar hamısı nağıldır... Hə, qaraçılar, bilirsiniz, bir-birilərindən möhkəm yapışan xalqdırlar. Olsun ki, onlar biliblər o ölür, ona görə də onun üçün kabus göndəriblər. Mən belə fikirləşirəm...

– Bəs o, necəydi?

– Bütün sifətini tük basmışdı və elə gedirdi ki, sanki, əlində skripka saxlayırdı. Deyirlər kabuslar olmur, mənse itimin tüklərinin necə biz-biz durduğunu hiss elədim... Özümsə çox pis gördüm...

– Onda ay çıxmışdı?

– Hə, demək olar ki, tamamilə... Təzə-təzə ağacların arxasından qalxırdı, sanki, qızıl hərəkət eləyirdi.

– Siz kabusun bədbəxtlik gətirdiyinə inanırsınızmı?

Axsaq şapkasını başının arxasına verdi. Onun iti baxışlı gözləri ciddi halda Eşerstə baxırdı.

– Bu barədə biz heç nə deyə bilmərik. Onların, bir qayda olaraq, narahatçılıqları olur. İş belədir, elə şeylər var, bizim kimilər ondan heç nə başa düşə bilmərik! Bəzi adamlar hər şeyi görürlər, bəziləri isə heç nə görmürlər. Bax elə biri bizim Co, burnunun altında heç nəyi görmür, hə, başqa oğlanlar da heç nəyi başa düşmürlər. Migen isə hər şeyi görür, harada nə var, hətta hamının gördüklərindən də çox görür...

– Doğrudur, o çox həssasdır.

– Siz necə dediniz?

– Deyirəm, həssasdır, hər şeyi hiss edir.

– A... a... Hə... hə... Onun sevən ürəyi var.

Eşerst yanaqlarının necə pörtüyünü hiss elədi və çaşqınlığını gizlətmək üçün tənbəki kisəsini çıxartdı.

– Cim, çək!

– Təşəkkür edirəm, ser. Hə, onun kimilərə yüz adamdan bir rast gəlmək olar.

– Bəlkə də, – Eşerst qısaca cavab verdi, tənbəki kisəsini bağladı və ondan uzaqlaşdı.

“Sevən ürəyi...” Bəli. Bəs o neyləyir? Onun məqsədi nəydi, deyildiyi kimi, sevən ürəyi olan bu qızla neyləmək istəyirdi? Kövsənlikdə gəzəndə bu fikirlər onu təqib eləyirdi, yaxınlıqdakı sarı qaymaqçiçəklərinin arasında danalar otlayıp, yuxarıda, göydə qaranquşlar uçuşurdu. Hə, bu il palıd ağacı göyrüşlərdən daha tez çiçəkləyəcəkdi. Artıq budaqlar qızılı-qəhvəyi rəngdəyidilər və hər ağac başqa rəngə çalırdı. Ququ quşu quqquldayır, bağda minlərlə quş səsi cingildəyir, balaca çay axdıqca rəngdən-rəngə düşürdü. Qədim vaxtlarda qızıl əsrin, Qesperid bağının olduğuna inanırdılar... Əlinin üstünə arı qondu, ana arı. “Əgər onu öldürsəm, yayın axırına kimi almaları azı iki min iynə iynələyəcək”. Ancaq bu günlərdə ürəyi sevgilə dolub-daşan bir adamın canlı varlığı öldürməyə əli gələrdi? Çəmənlikdə sağlam sarı cöngə otlayırdı. Eşerst onunla Co arasında qeyri-adi oxşarlıq tapdı, ancaq cöngə yad adama zərrəcə də əhəmiyyət vermirdi. Bəlkə, o da azacıq olsa belə quşların nəgməsindən və qısa ayaqlarının altındakı çəmən çiçəklərinin gözəlliyindən sərəxoş olmuşdu. Eşerst çaya tərəf getdi, buradan sıldırım qayalıqlar qalxıb yüksəlirdi. Boz qayaların altında çəmənlik göy zəng çiçəkləri ilə bəzənmişdi, cır almalar sıx çiçəkləmişdi.

Otluğa uzandı. Qayanın altındakı bu sakit, kölgəli guşə qaymaqçiçəklərinin, çiçəkləyən palıd ağaclarının və günəşin şüaları içində parlaq şafəq saçan çəmənlikdən tamam fərqlənirdi. Alma ağacları göy zəngçiçəklərinin üzərinə kölgə salana kimi, günəşin yerdəki şüalarını izləyərək xeyli uzandı. Ətrafda heç kim yox idi, yalnız arılar vızıldaşırdı. Səhərki öpüş və böyük alma ağacının altında onu bu axşam gözləyən görüş başını hərləndirirdi. Bəlkə də, huri və pərilər belə guşədə

yaşayırmışlar, alma çiçəkləri kimi ağ olan nimfalar gizlənirmişlər, iti qulaqlı, mamır basmış daşlar kimi qəhvəyi favnlar isə otluqda uzanaraq onları qoruyurmuşlar...

Eşerst ayılında ququ quşları hələ də quqquldayır, çay şırıldayırdı. Günəş boz qayanın arxasına əyilmişdi, təpəyə sərin kölgə çökmüşdü və dovşanlar kövşənliyə qaçırdılar. “Bu gün, axşam...” – o fikirləşdi. Onda nə isə bir həyəcan əmələ gəlmişdi, bütün bədəninə yayılıb canlandı, təbiət kiminsə gözəgörünməz əliylə çiçək açıb canlanan kimi. Ayağa qalxıb yabanı almanın bir budağını qırdı. Qönçələr Migenə oxşayırdılar – onuntək tər, yabanı... Nadir mərcanqulağılar kimi çəhrayətəhər və açılan çiçəklər kimi təmiz və təsirləndirici... O, budağı yaxasına keçirtmişdi. Böyük xoşbəxtliyin nəfəsindən sevinc – bahar sevinci axırdı.

Dovşanlar qorxmamış halda kənara qaçdılar.

6

Eşerst oxumadığı, ancaq bir saatdan artıq əlində saxladığı “Odiseya”-nı cibində gizləyib həyətdən bağa keçəndə, demək olar ki, saat on bir idi. Tamam qızılı rəngdə olan ay təzəlikcə tərənin üstündən qalxır və hər şeyə qadir gözətçi baxışları ilə göyrüşlərin yarıcılpaq budaqlarının tutqun toru arxasından boylanırdı. Alma ağaclarının dibində qaranlıq idi və Eşerst ayaqlarının altında otların əzildiyini hiss edərək, cığırı axtarmaq üçün dayandı. Arxasında boğuşcasına xoruldayaraq nəsə qaranlıq bir şey tərpendi və sonra çəpərin yanına bir-birinin ardınca üç donuz gəlib uzandı. Qulaq verdi. Külək yox idi, amma çayın sakit, xəfif şırıltısı gündüz olduğundan daha aydın eşidilirdi. Onun tanıya bilmədiyini hansısa quş aravermədən qışqırmağa başladı: “Pip-pip... Pip-pip...” O, bayquşların ulamasını, çobanaldadan quşunun qışqırtısını eşidə bilirdi. Eşerst bir-iki addım da atdı və başı üzərindəki tutqun ağılıqdan sarsılmış halda yenidən dayandı.

Inventas vitam
juvat excoluisse
per artes

Tutqun, hərəkətsiz ağacların saysız-hesabsız örtülü, zərif çiçəkləri və tumurcuqları oğrunca süzülən ay işığının seh-rində canlanırdılar. Onların canlı iştirakı adamda qəribə hiss-lər yaradırdı, sanki, milyonlarla ağ gecəkəpənəkləri və ya ruhlar uçuşur, qaranlıq göylə, ondan da qaranlıq olan yer arasında öz qanadlarını onun gözləri qarşısında yığıb açırdılar. Bu səssiz, ani gözəllikdən ruhlanmış halda, az qala, bağa nə üçün gəldiyini unudacaqdı. Gündüz yeri bürüyən füsunkarlıq gecə düşəndən sonra yoxa çıxmamış, yalnız yeni görünüş əldə eləmişdi. Nəhəng almaya yaxınlaşana qədər, bu canlı, səpələnən ağılğa bürünmüş sıx gövdələrin və budaq-ların arasından keçməli oldu. Hə, bu həmin ağacdı, hətta qaranlıqda da o biri ağaclardan azından iki dəfə yoğun və hamısından hündür olan, bütün çəmənlik boyunca çayın üzərinə əyilmiş bu alma ağacını digərləri ilə qarışdırma bil-məzdi. Sıx budaqların altında dayanıb qulaq verdi. Həmin səslər gəlirdi, bir də donuzların yuxulu xorultuları. Əlini ağa-cın quru, az qala, isti olan gövdəsinə söykədi, kələ-kötür, mamır bağlamış gövdədən zəif, yüngülcə hiss olunan nəm qoxusu gəlirdi. Qız gələcəkdimi? Gələcəkdimi? Bu titrəyən, xəyal kimi görünən, ayın ovsunladığı ağacların arasında onu həyəcanlı şübhələr bürüdü. Burada hər şey yerdəki kimi deyildi, burada hər şey yer sakinləri olan sevgililər üçün, onun və bu gənc kənd qızı üçün yox, allahlar üçün, hurilər və pərilər üçün yaradılmışdı. Bəlkə də, qız gəlməsəydi, onun üçün asan olardı? Elə hey qulaq asırdı. Elə həmin quş bir notda özüyüçün uzadırdı: “Pip-pip... Pip-pip...” Həbsxananın dəmir barmaqlıqlarını xatırladan ağacların sıx hörülmüş budaqlarının arasından ay işığının nura qərq elədiyi çayın həzin şırıltısı eşidilirdi. Üzünün rəngi isə lap elə onunla bir-likdə nəyisə gözləyirmiş kimi, sanki, gizli ağ gözəllikdən can-lanırdı. Bir budağı qırıb üzünə sıxdı. Üç çiçək... Bar verən ağacın zərif, toxunulmamış təzə çiçəyini dərib, sonra da atmaq əsl kafirlikdi. Birdən qapının cırıltısı, sonra xışıltı və

donuzların xorultusu eşidildi. Ağacın gövdəsinə söykənərək, əlini mamırlı gövdəyə dayadı və nəfəsini tutdu. Qız ruh kimi ağacların arasından səssizcə çıxdı. Onu lap yaxınlığında gördü, bədəni ağacların gövdələrindən, solğun sifəti isə çiçəkləmiş budaqlardan seçilmirdi. Qız tamam sakitcə dayanaraq, ona diqqətlə baxırdı. “Migen!” – o pıçıldadı və əlini uzatdı. Qız birbaşa onun üstünə atıldı. Eşerst onun ürəyinin döyüntüsünü lap yaxınlıqda eşidirdi və burada ehtirasın və fədakarlığın bütün gücünü hiss elədi. Qız onun təbəqəsindən deyildi, elə sadə, elə gənc və ehtiyatsız, elə vurğun və köməksiz idi ki, Eşerst, qaranlıqda onun müdafiəçisi olmaya bilməzdi. Amma qız bütün sadəliyi və gözəlliyi ilə təbiətin özü idi, bahar gecəsinin bir parçası idi, bütün bu canlı gül ləçəkləri kimiydi və qızın ona verdiklərini almaya, baharı öz ürəklərində yaşaya bilməzdilər. Bu iki hiss arasında tərəddüd eləyərək, qızı özünə möhkəmcə sıxdı və onun saçlarından öpdü. Bir-birilərinə heç nə demədən nə qədər dayandıqlarını bilmədilər. Çay əvvəlki kimi şırıldayır, bayquş əvvəlki kimi ulayır, ay yüksəlir, yüksəldikcə də daha solğun olurdu, onların ətrafında və başlarının üzərində çiçəklər canlı, dalgın gözəllikləri ilə işıq saçırdı. Onların dodaqları bir-birilərini axtarırdı. Əgər bircə kəlmə belə desəydilər, hər şeyi korlayardılar. Baharın dili yoxdur, yalnız xışıltısı və pıçılıtsı var. Baharın hər cür sözdən daha yaxşı gözəllikləri var, açılan çiçəkləri və yarpaqları, yorulmaq bilməyən zərif axınları. Bəzən bahar yuxuda yox, aşkarda gəlir və sevənləri qucaqlayaraq gizli şahid kimi dayanır, onlara öz sehrli üzüyünü təklif eləyir və dodaqlarını bir-birinə sıxan sevgililər öpüşdən başqa hər şeyi unudurlar. Qızın ürəyi onun sinəsində döyünür, dodaqları onun dodaqlarında titrəyir və Eşerst heç nə haqqında düşünmür, yalnız özünü səadətin qoynunda hiss edirdi. Hə, tale bu qızı onun qarşısına çıxartmışdı, məhəbbətlə isə zarafat eləmək olmazdı! Onların dodaqları ah çəkərək bir-birindən ayrılandan sonra yenidən ikili hisslər başladı.

Inventas vitam
iuvat excoluisse
per artes

Yalnız ehtiras indi bütün alicənablıq hissələrindən daha şiddətliydi və o, ah çəkərək dedi:

– Ah, Migen! Sən niyə gəldin?

Qızın gözlərində inciklik, heyrət ifadəsi canlandı:

– Ser, axı siz məndən xahiş elədiniz.

– Mənim sevincim, məni “ser” deyə çağırma.

– Bəs sizi necə çağırım?

– Sadəcə Frenk.

– Bacarmaram... Yox, yox...

– Amma sən məni sevirsən, elə deyilmi?

– Mən sizi necə sevməyə bilərəm? Mən yalnız sizinlə olum... vəssalam...

– Vəssalam...

Qız elə sakitcə dedi ki, pıçılısını güclə eşitdi.

– Mən sizinlə olmasam, ölərəm.

Eşerst sinə dolusu nəfəs aldı.

– Onda mənimlə qal!

– Oy...y!

Qızın cingiltili səmindəki pərəstişdən və heyranlıqdan həyəcanlanmış halda, o, pıçılı ilə davam elədi:

– Londona gedərik, sənə dünyanı göstərəm. Migen, mən sənənin qayğına qalaram, söz verirəm. Mən heç vaxt sənə qarşı kobudluq etməyəcəyəm...

Qızın saçlarını sığallayıb qızğınlıqla dedi:

– Sabah Törkiyə gedib pul taparam, adamlardan seçilə biləsən deyə sənə don alaram və qaçarıq. Londona çatandan sonra isə evlənərik, əgər məni, doğrudan da, sevirsənsə, elə indicə nikahımızı qeyd eləyək.

Qız qaranlıqda başını yırğalayarkən saçlarının dağıldığını hiss elədi:

– Yox, yox. Mən bacarmıram. Mən yalnız sizinlə olmaq istəyirəm... Mən sizə layiq deyiləm.

Öz alicənablığından sərxoş olmuş Eşerst daha qızğınlıqla pıçıldadı:

– Ah, yox, mən sizə layiq deyiləm... Ah, Migen, əzizim, de görüm, mənə nə vaxt sevdin?

– Mən sizi yolda görəndə, siz mənə baxdınız. Elə birinci axşam vuruldum, ancaq heç vaxt sizə lazım olacağımı düşünməmişdim...

Qız dizləri üstə çökdü və onun ayaqlarını öpməyə cəhd elədi. Eşerst qorxu içində titrədi, onu ayağa qaldırıb möhkəm qucaqladı. Elə sarsılmışdı ki, deməyə söz tapmırdı. Qız pıçıldadı:

– Nəyə görə icazə vermirsiniz?

– Yox, sizin ayaqlarınızı öpməliyəm!

Qız elə güldü ki, o, göz yaşlarını saxlaya bilmədi... Qızın solğun, ay işığının nura boyadığı üzünü onun üzünə tamam yaxın idi, çəhrayı, yarıaçıq dodaqları alma çiçəyinin zərifliyindən də gözəl idi. Birdən qızın gözləri geniş açıldı, ağrılı bir qorxu ilə baxaraq, onun əllərindən çıxdı və pıçıldadı:

– Baxın!

Eşerst yalnız işıldayan çayı, ayın qızılı rəngə boyadığı çaqqalgavalılarını, fıstıqların nəm parıltılarını, onların arxasında isə ay şəfəqlərinə qərq olmuş təpələrin aydın olmayan cizgilərini görürdü. Arxasında qızın adamın bədənini donduran pıçılısı eşidildi:

– Xəyal... Qorxulu qaraçı!

– Haradadır?

– Orada, ağacların altındakı daşların yanında...

O, hirsələnmiş halda çaya atıldı və ağaclara tərəf qaçdı. Burada ay işığı oynayırdı. Başqa heç kim yox idi. Qaya çıxıntılarına və çaqqalgavalılarına toxunaraq qaçır, astadan söyüş söyür, amma, hər halda, hansısa bir qorxu hiss edirdi. Necə də cəfəngiyatdır! Necə də axmaqlıqdır! Alma ağacının dibinə qayıtdı. Ancaq Migen artıq yox idi, o, yalnız xışiltı, donuzların xorultusunu və qapının cırıltısını eşitdi. Qızın əvəzində yalnız qoca alma ağacı qalmışdı. Hər iki əli ağacın gövdəsini qucaqladı. Bu ağac qızın çevik bədəni ilə necə də təzad təş-

kil eləyirdi! Onun zərif yanaqlarının müqabilində ağacın kələkötür mamırlı qabığı... Yalnız ağacın meşə qoxusu, azacıq da olsa, qızın saçlarının qoxusunu xatırladırdı...

Başının üstündə və ətrafında isə alma çiçəkləri daha çox canlı idilər, daha çox ay işığına qərq olmuşdular və sanki, şəfəq saçır və nəfəs alırdılar.

7

Torkidə qatardan düşən Eşerst qərarsız halda sahil boyunca getdi, İngiltərənin ən yaxşı kurortlarından olan bu kurort ona az tanış idi. Öz kostyumunun nə gündə olduğu yadından çıxmışdı və gözəl geyinmiş kütlənin içində qalın gödəkçəsi, tozlu başmaqları və əzilmiş şlyapası ilə hamının diqqətini cəlb elədiyini hiss eləməirdi. London bankının şöbəsini axtarıb tapdı və orada ilk manea ilə rastlaşdı. Soruşurdular ki, o, Torkidə kimisə tanıyırmı, kimsə onun şəxsiyyətini təsdiq eləyə bilərmı? O, heç kəsi tanımırdı. Onda xahiş elədilər ki, Londondakı banka teleqram vursun. Cavab alandan sonra bankın Torkidəki şöbəsi ona xidmət göstərməkdən şad olar. Soyuq işgüzar dünyanın şəkkaklığı onun ümidverici arzularının üzərinə kölgə salırdı. Teleqramı yubanmadan yola saldı.

Bankla üzbəüz qadın paltarları satılan dükanı gördü və qəribə hisslə vitrini nəzərdən keçirməyə başladı. Özünün kəndçi gözəli üçün paltar almaq ona nifrət oyandıran bir məşğuliyyət kimi gəldi. İçəri girdi. Gənc satıcı qız ona yaxınlaşdı. Qızın göy gözləri və yüngülcə qayğılı sifəti var idi. Eşerst dinməzcə ona baxırdı.

– Sizə nə köməyim dəyə bilər, ser?

– Mənə gənc qız üçün don lazımdır.

Satıcı qız gülümsədi. Eşerst qaşqabağını tökdü, birdən xahişinin yersizliyi ona dəhşətli göründü. Satıcı qız tələsik soruşdu:

– Hansı formada istəyirsiniz? Dəbdə olanlardanmı olsun?

– Yox, bir az sadə.

– Qızın boyu nə qədərdir?

– Bilmirəm, təxminən, sizdən iki düym qısa.

– Belinin ölçüsünü deyə bilərsinizmi?

Migenin beli...

– Belə... orta ölçüdə.

– Yaxşı, bu dəqiqə.

Qız getdi. O, özünü itirmiş halda pəncərədəki modellərə baxırdı və birdən Migenin, qalın yun yubka, kətan kofta və göy beret əvəzinə başqa paltar geyəcəyi ona inanılmaz görünürdü. Qız xeyli paltar gətirərək gəldi və Eşerst onun paltarları öz qəşəng qamətinə necə tutduğunu gördü. Paltarlardan biri, daha doğrusu, gümüşü-boz rənglisi xoşuna gəldi, ancaq yenidən Migeni bu geyimdə təsəvvür eləmək onun gücü xaricində idi. Qız getdi və yenə də bir neçə paltar gətirdi. Eşerst yerindəcə donub qalmışdı. Necə seçsin? Axı ona hələ şlyapa, başmaq və əlcək də lazımdı. Bəs birdən bu paltarlarda qız bayağı görünürdü, qəşəng paltarlar, bir qayda olaraq, kənd adamlarının əynində yamaq kimi görünür. Nəyə görə qız öz paltarlarında getməsin? Yox! Bu, olduqca çox şübhə doğurardı... Axı o, qızı, həqiqətən də, gizlicə aparmaq istəyir. Satıcı qızı nəzərdən keçirtirdi. “Maraqlıdır, işin nə yerdə olduğunu bilə bildimi, məni əclaf hesab eləmir ki?” – deyərək o fikirləşdi.

– Bax, bu boz paltarı mənim üçün bir kənara qoya bilərsinizmi? – tutqun halda dedi. – Mən indi qərara gələ bilmirəm. Bir azdan gələcəyəm.

Qız ah çəkdi:

– Ah, əlbəttə. Bu, çox gözəl kostyumdur. Bundan daha münasibini tapacağınızı düşünürəm...

– Əlbəttə, əlbəttə...

Eşerst mızıldandı və dükandan çölə çıxdı.

Inventas vitam
juvat excoluisse
per artes

O, yenidən ətrafındakıların soyuq, şübhəli baxışlarından uzaqlaşaraq, yüngülcə köks ötürdü və xəyallara daldı. Bütün həyatını bağlayacağı, ona inanan çox gözəl varlığı görürdü. Təsəvvürünə gətirirdi ki, qızla birlikdə evdən necə gizlicə çıxırlar və ay işığına qərq olmuş çəmənliklə gedirlər, bir əliylə qızı qucaqlayır, o biri əlində də qızın təzə paltarını tutub. Meşənin dərinliklərində qız paltarlarını dəyişir və balaca stansiyada qatara oturub toy səyahətinə çıxırlar. Nəhəng Londona necə qaynayıb-qarışırlar, onun arzuları necə həqiqət olur.

– Frenk Eşerst! Hardan gəlibsən? Qoca, həmin reqbidən sonra sənənlə görüşməmişik?

Eşerstin tutqun sifəti işıqlandı, qarşından göy gözləri gülən gənc bir oğlan gəlirdi. Gənc oğlanın günəşdə yüngülcə yanmış yanaqları günəşin özü kimi işıq saçırdı.

– Fil Hollidey, gör bir harada görüşdük! – Eşerst sevindi.

– Sən burada neyləyirsən?

– Heç nə, sadəcə, pul üçün gəlmişəm. Mən fermada oluram.

– Səhər yeməyini harada yeyirsən? Gedək bizə. Mən burada öz bacarımla oluram. Onlar qızılcadan sonra sağalırlar.

Eşerst dostunun əlindən nəvazişlə yapışaraq, onun arxasınca getdi. Onlar təpəyə qalxdılar, aşağı düşüb şəhərin kənarına doğru getdilər. Hollideyin səsində üzündə olan günəş kimi sonsuz həyat eşqi qaynayırdı. O deyirdi ki, üzməkdən və avar çəkməkdən başqa bu “kif atmış daldabucaqda məşğul olmağa heç nə yoxdur”. Beləliklə, onlar gəlib dənizin yuxarısındakı, sayı elə də çox olmayan evlərə çatdılar. Hollidey onu öz otelinə apardı.

– Gedək otağıma, orada yuyuna bilərsən. Səhər yeməyi bircə anın içərisində hazır olacaq.

Eşerst güzgülə özünə baxdı. Bircə daraq və iki köynəklə keçindiyi fermadakı həyatından sonra şotkalarla, daraqlarla

və paltar yığımı ilə aşıb-daşan bu otaq ona olduqca təmtəraqlı göründü.

“Qəribədir, – düşünürdü, – heç vəchlə özünə hesabat verə bilmirsən...” Amma özünə nəyin hesabatını verə bilmədiyini deyə bilmədi.

Hollideylə birlikdə yeməxanaya getdilər və Hollidey şən səslə:

– Bu da Frenk Eşerst, bunlar isə mənim balaca bacılarıdır, – deyər qışqıranda göy gözlü, sarınsaçlı üç baş eyni anda onlara tərəf döndü.

İkisi, doğrudan da, kiçik idilər, on və on bir yaşları var idi. Üçüncünün, ucaboynu və açıq saçlı qız isə on yeddi yaşındaydı. Onun qaşları tükdən də nazik görünürdü və yüngülcə gicgahlarına doğru qalxmışdı. Zərif, ağ-çəhrayı dərisini günəş yüngülcə qızartmışdı. Hər üçünün səsi qardaşlarında olduğu kimi cingiltili və şən idi. Onlar ayağa qalxdılar, cəld əllərini Frenkə uzatdılar və onu tənqidi baxışlarla süzüb dərhal da gözlərini çəkdilər və bu gün nə iş görməli olacaqları barədə danışmağa başladılar. Əsl Diana öz pəri rəfiqələri ilə! Fermadakı həyatından sonra onların canlı, cingiltili və təmiz danışmaları, sərbəst, amma hər halda, gözəl ədalətli əvvəlcə Eşerstə qəribə gəldi, sonra isə o qədər alışdı ki, bütün bunlar onu hər şeydən ayırdı. Balaca qızların adı Sabina və Frida, böyük qızın adı isə Stella idi.

– Qulaq asın, – birdən Sabina qışqırdı, – gedək bizimlə xərçəng tutmağa, bu, olduqca maraqlıdır!

Bu gözlənilməyən dostluq ab-havası Eşersti utandırdı.

– Axşama yaxın mən getməli olacağam, – o mızıldandı.

– Oy...y... Necə də heyifsiləndim!

– Məgər yubana bilməzsiniz?

Bunu Stella dedi. Eşerst qıza baxdı və gültümsəyərək, başını yırğaladı. Bu qız necə də qəşəngdir!

– Eh, qalın! – Sabina kədərli səsle dedi.

Sonra söhbət üzgüçülükdən düşdü.

Inventas vitam
iuvat excoluisse
per artes

– Siz uzağa üzməyi bacarırsınızmi?

– İki mil üzə bilirəm.

– Oho!

– Bax üzmək buna deyərlər!

– Mümkündürmü?

Həyəcanlanmış halda ona dikilmiş üç cüt göy göz birdən onu öz gözlərində qaldırdı. Qeyri-adi dərəcədə xoş hissdirdi.

– Qulaq as, sən, sadəcə olaraq, qalmağa və bizimlə çiməriyə getməyə borclusan... Burada da gecələyərdin, – Hollidey dedi.

– Hə, hə, əlbəttə!

Cavabında isə Eşerst yalnız gülümsədi və başını yırğaladı. Onu idman uğurları haqqındakı suallarla atəşə tutmuşdular. Məlum oldu ki, o, universitetdə yarışlarda avar çəkmiş, universitetin futbol komandasında oynamış və bir milə qaçmaqda ilk priz almışdır. O, masanın arxasından qəhrəman kimi qalxdı. Hər iki qız təkid elədilər ki, onların qayadakı mağarasına baxsın və hamısı ora yola düşdülər. Eşerst qabaqda balacalarla birlikdə gedir, arxada isə Stella qardaşı ilə gəlirdi.

Yarıqaranlıq, rütubətli mağara bütün digər mağaralara oxşayırdı, ancaq burada balaca gölməçə var idi və orada anlaşılmaz varlıqlar qaynaşırdı ki, onları tutub şüşənin içinə atmaq olurdu.

Sabınanın və Fridanın düz, günəşdə yanmış ayaqlarında corab yox idi. Onlar cəld suya girdilər və Eşersti də dilə tutmağa başladılar ki, onlara qoşulub, göldəkilərdən tutsun. O da başmaqlarını və corablarını çıxartdı. Gözəlliyi hiss eləyən adam çox zaman vaxtı yaddan çıxarır, xüsusən də onunla yanaşı suda iki balaca uşaq əlləşirsə, gənc Diana isə gölün kənarında dayanıb sevinclə tutulan qənimətləri qarşılıyırsa, vaxtdan söhbət gedə bilməz. Eşerst, ümumiyyətlə, vaxtın necə keçdiyini hiss eləməirdi. O təsadüfən cibindən saati çıxarıb dörd olduğunu görəndə dərindən köks ötürdü. Demək,

bu gün pul ala bilməyəcəkdi, ora gedib çatana kimi bank bağlanardı.

Qızlar onun sifətindəki ifadəni görüb sevincdən tullandılar.

– Ura! İndi siz qalmalı olacaqsınız.

Eşerst cavab vermədi. Migenin sifəti gözləri önündə canlandı, səhər yeməyi vaxtı qızın qulağına “əzizim, mən Torkiyə gedirəm, hər şey alıb, axşama qayıdacağam. Əgər hava yaxşı olsa, biz elə bu gecə gedə bilərik. Məni gözlə!” pıçıldarkən, onun necə diksindiğini və acgözlüklə ona qulaq asdığını xatırladı.

İndi o nə düşünürdü? Birdən Dianaya oxşayan sarışın saçlı, boy-buxunlu gənc qızın ona sınaıçı baxışlarla baxdığını hiss elədi. Əgər yüngülcə yuxarıya doğru qalxmış bu qaşların altındakı göy gözlər onun fikirlərini də görə bilsəydi, bu axşam neyləmək istədiyini də bilərdi. Yüngül bir qəzəb nidası belə onun mağarada tək-tənha qalması ilə nəticələnərdi. Qəribə xəcalət, narazılıq, anlaşılmayan kədər hissiylə Eşerst saati cibində gizlədərək qırıq-qırıq dedi:

– Hə. Bu gün yubandım.

– Ura-a! Demək, siz bizimlə çimməyə gedirsiniz.

Bu qəşəng qızıcığazların sevincinin, Stellanın gülüşünün və Hollideyin şən qışqırtısının qarşısında duruş gətirmək olmazdı. “Çox gözəl, qoca! Gecə üçün sənə nə lazımsa, mən verərəm”. Amma Eşerstin varlığını birdən kədər və vicdan əzabı çulğadı, qaşqabağını tökərək dedi:

– Mən teleqram göndərməliyəm.

Tutduqlarını untdular, hamısı otelə getdilər. Eşerst missis Narakombun adına teleqram vurdu: “Sabaha qaldığım üçün təəssüflənirəm, sabah qayıdacağam”. Yəqin, Migen onun çoxlu işi olduğunu başa düşəcəkdi. Qəlbində bir yüngüllük hiss elədi. Çox gözəl gün idi – isti, dəniz isə sakitcə göyərirdi, Eşerst fədakarcasına üzmək istəyirdi. Ona qəşəng uşaqların diqqəti zövq verirdi, Stellaya, Hollideyin günəşi

Inventas vitam
juvat excoluisse
per artes

xatırladan gülüşünə baxmaq sevinc bəxş edirdi. Bütün bunlar ona bir az qeyri-real gəlirdi, bununla belə, həyatında təbii bir şey kimi də hesab eləyirdi, sanki, Migenlə qaçmamışdan əvvəl, sonuncu dəfə dönüb normal həyata baxırdı.

Hollidey ona çimmək üçün kostyum verdi və hamısı birlikdə dənizə getdilər. Kişilər qayanın bir tərəfində, qızlar isə digər tərəfində soyundular. Suyu birinci Eşerst tullandı və qollarını geniş açaraq üzməyə başladı, “yaxşı üzgüçü” adını doğrultmaq istəyirdi. Geri dönüb sahil boyunca üzən Hollideyi, dayaz yerdə suya baş vuran, suyu şappıldadıb ətrafa sıçradan qızları gördü. Belə üzgüçülərdən həmişə zəhləsi getmişdi, amma indi onların acizlikləri ona heyranedici göründü. O, hətta fəxr də elədi ki, indi burada yeganə həqiqi üzgüçü odur. Onların yanına üzdü, ancaq birdən düşündü ki, yad bir adamın bu şən dəstəyə qoşulması, bəlkə də, yaxşı çıxmaz və onun özünə də saçları açıq rəngdə olan zərif su pərisinin yanına üzmək asan deyildi. Yalnız Sabina dilə tutmağa başladı ki, üzməyi ona da öyrətsin və hər iki balaca qız onu təsir altına elə aldılar ki, hətta Stellanın ondan utanıb-utanmadığına fikir də vermədi. Birdən zəif qışqırıq eşitdi və geri döndü. Stella qurşağa qədər suda dayanmışdı, yaş üzündə qorxu ifadəsi vardı, nazik ağı əllərini irəli uzatmışdı.

– Filə baxın... sanki, ona... pisdır... bir baxın...

Eşerst Filin vəziyyətinin yaxşı olmadığını dərhal hiss elədi. O, bütün gücülə sahildən yüz yard aralıda olan dərin yerdən çıxmaq istəyirdi. Birdən qışqırdı və əllərini yelləyərək dənizin dibinə getdi. Eşerst Stellanın ona doğru atıldığını gördü və “geriyə, Stella, geriyə!” qışqıraraq özü də Hollideyə tərəf üzdü. Hollideyə, məhz suyun üzərində ikinci dəfə görünəndə çatdı. Görünür, qıc olmuşdu. Onu çıxartmaq çətin olmadı, belə ki, heç bir müqavimət göstərmirdi.

Eşerstin qışqırığından dayanan Stella qardaşını sahilə, qumların üzərinə çıxartmaqda kömək elədi və Frenklə birlikdə onun hərəkətsiz bədənini ovmağa başladı. Balacalar qorxu

içində onları izləyirdilər. Tezliklə Hollidey gülümsəməyə başladı və zəif səslə öz hərəkətinin əsl donuzluq olduğunu etiraf elədi. Əgər Frenk əlini ona verərsə, paltarını çıxartdığı qayalığa qədər gedə bilər. Eşerst ona ayağa qalxmağa kömək elədi və gözüyaşlı Stellanın yaş, əvvəlki sakitliyin kölgəsi də olmayan qızarmış sifətinə baxdı. “Mən onu, sadəcə, “Stella” çağır-dım, – Eşerst fikirləşdi, – maraqlıdır, görəsən, o hirsələndimi?”

Onlar geyinəndə Hollidey sakitcə dedi:

– Dostum, sən mənim həyatımı xilas elədin!

– Boş şeydir!

Geyinib, hələ də tam sakitləşməmiş halda hamısı birlikdə otelə getdilər və oturub çay içməyə başladılar. Hollidey uzanmaq üçün öz otağına getdi. Sabina birdən çörəklə mürəbbə yeməyinə ara verdi və dedi:

– Siz əsl qəhrəmansınız!

– Hə, əlbəttə! – Frida onun sözünə qüvvət verdi.

Eşerst Stellanın başını aşağı saldığına gördü. O, ayağa qalxıb pərt halda pəncərənin qabağına getdi. Sabinanın arxada pıçıldadığını eşitdi:

– Bilirsiniz nə var, gəlin qan müqaviləsi imzalayaq. Frida, sənın bıçağın haradadır?

Eşerst gözünün kənarı ilə hər üç qızın təntənəylə barmaqlarını çərtib, kağızın üzərinə bir damcı qan damcılatdıqlarını gördü. Geri dönüb qapıya doğru getdi, ancaq dərhal da onu tutdular.

– Bax, tərs adam! Aradan çıxmayın!

İki balaca qız onun qollarından asıla qalıb masaya kimi gətirdilər. Kağız parçasının üzərində qanla nəyinsə şəkli çəkilmiş və üç ad yazılmışdı: “Stella Hollidey, Sabina Hollidey və Frida Hollidey”. Adlar qanla çəkilmiş şüayla həmin şəkllə birləşdirilmişdi.

– Bax, bu sizsiniz, – Sabina izah elədi, – biz hələ sizi öpməliyik də!

– Hökmən, – Frida ciddi halda təsdiq elədi.

Eşerst özüne gəlməyə macal tapmamış yanaqlarına yaş saçlar yapışdı. Kimsə onun burnunu dişlədi, sol əlini çimdiklədi, balaca dişlər yumşaqca yanağına batdı. Sonra onu buraxdılar və Frida qışqırdı:

– Hə, Stella, indi də sənin növbəndir!

Qıpqırmızı qızarmış və özünü itirmiş Eşerst masanın üzərindən gözlərini pörtmüş və özünü itirmiş Stellaya dikdi. Sabina mızıldandı.

– Hə, tez olun, – Frida qışqırdı, – siz bizim bütün işimizi korlayacaqsınız!

Eşersti qəribə, isti bir xəcalət dalğası bürüdü, ancaq o, demək olar ki, sakitcə dedi:

– Susun, əcinnələr!

Sabina yenidən donquldandı:

– Əgər öpüşmək istəmirsinizsə, qoy Stella öz əlini öpsün və siz də onun əlini burnunuzun üzərinə qoyun. Belə də hesaba alınır!

Eşerstin təəccübünə rəğmən qız öz əlini öpdü və ona uzatdı. O, təntənə ilə bu nazik, sərin ovcu yanağına yapışdırdı. Hər iki qız əl çaldı.

– İndi biz həmişə sizin həyatınızı xilas eləməyə borc-luyuq! – Frida bəyan elədi. – Stella, mənə bir fincan çay ver, ancaq tünd olsun.

Çay masasının yanına qayıtdılar, Eşerst imzalar olan kağızı büküb cibinə qoydu. Söhbət qızılcanın üzərinə gəldi: yaxşı tərəfləri də vardı, istədiyin qədər portağal, bal yeyə bilirdin, amma heç bir faydası olmurdu.

Eşerst sakitcə qulaq asır, Stella ilə dostcasına baxışdı. Onun günəşdə yüngülcə yanmış sifəti daha aydın, qızılı-çəhrayı rəngdə görünürdü. Bu gözəl ailənin onu nəvazişlə öz aralarına qəbul eləməsi Eşerst üçün qeyri-adi dərəcədə xoş idi və o, bu qızların heyranedicici çöhrələrinə baxdıqca fərəhlənirdi. Çaydan sonra hər iki balaca qız hərbari ilə məş-ğul olmağa başladılar, o isə pəncərənin qabağındakı kresloda

oturmuş Stellaya yaxınlaşıb, söhbət eləyə-eləyə, onun sulu boya ilə çəkilmiş rəsmlərinə baxmağa başladı. Hər şey ecazkar yuxu kimi gəlirdi. Zaman dayanmış, hər şey unudulmuş, həqiqətə söykənməyən hər şey əhəmiyyətini itirmişdi. Sabah o, Migenin yanına qayıdacaq və bu ecazkar yuxudan yalnız uşaqların qanları ilə adlarını yazdıqları kağız parçası qalacaqdı. Uşaqlar... Amma Stella artıq uşaq deyildi, Migenlə həmyaşid idi! Onun utancaq, təmkinli, qırıq-qırıq səsində dostluq ab-havası sezilirdi və Eşerst susanda ona danışmaq daha asan olurdu.

Dəniz havası udan Hollideyin iştirak eləmədiyi yemək vaxtı Sabina gözlənilmədən bəyan elədi:

- Mən sizə, sadəcə olaraq, Frenk deyəcəyəm!
- Frenk, Frenk, Frenk! – Frida da təkrar elədi.

Eşerst gülümsədi və baş əydi.

– Stella hər dəfə “mister Eşerst” deyəndə cərimə verəcək. Axmaq mərasim olacaq!

Eşerst Stellaya baxdı. Qızın sifəti tədricən pörtməyə başlayırdı. Sabina qəhqəhə ilə güldü, Frida isə qışqırdı:

- Ha-ha! Bir ona baxın! Yanğın! Yanğın!

Eşerst hər iki əli ilə qızların bir çəngə açıq rəngli saçlarından yapışdı.

– Qulaq asın, dəcəllər! Stellayla işiniz olmasın, yoxsa mən sizi bir-birinizə bağlaram.

- Ah, – Frida sevinc içində ciyildədi, – nə bədqılıqdır!

Sabina isə bic-bic qeyd elədi:

- Siz ki ona, sadəcə, Stella deyirsiniz!

– Məgər olmaz? Çox gözəl addır!

- Buyurun! Biz sizə icazə veririk!

Eşerst sarışın saç dəstələrini buraxdı. Stella! Qız bu zara-fatdan sonra onu necə çağıracaqdı? Ancaq qız ona adı ilə müraciət eləmirdi və bir qədər sonra, hamı yatmağa gedəndə o bilərəkdən dedi:

- Stella, gecən xeyrə qalsın!

– Gecəniz xeyrə qalsın, mist... Gecəniz xeyrə qalsın, Frenk. Bilirsiniz, hər halda, sizə afərin...

– Eh, boş şeydir!

Qızın əli gözlənilmədən onun əlini möhkəmcə sıxdı və dərhal da buraxdı.

Eşerst boşalmış yeməxanada hərəkətsiz halda dayanmışdı. Keçən axşam canlanan alma ağacının dibində o, Migeni özünə sıxmışdı, gözlərindən və dodaqlarından öpürdü. Köks ötürdü, xəyalında xatirələr canladı. Bu axşamkı həyatı yalnız onunla olmağı arzulayan o qızla – o qızla başlamalıydı! İndisə bir gün, hətta bir az da artıq yalnız ona görə keçəcəkdiki, saata baxmağı unutmuşdu. Nəyə görə təmiz, məsum həyatı ilə vidalaşmağa hazırlaşarkən, bu təmiz qızlarla dostlaşdı? “Axı mən o qızla evlənməyə hazırlaşırım, – o fikirləşdi, – mən söz verdim...”

Şamı götürüb yandırdı və öz yataq otağına qalxdı. Hollideyin yatdığı qonşu otağın qapısının yanından keçəndə, dostu onu səslədi:

– Dostum, bu sənsən? Bir dəqiqəliyə içəri keç.

Hollidey yatağın üzərində oturmuşdu, qəlyan çəkir və kitab oxuyurdu.

– Otur mənimlə!

Eşerst açıq pəncərənin qabağındakı kresloda oturdu.

– Bilirsən, – Fil dilləndi, – baş verən hadisə haqqında elə hey düşünürəm. Deyirlər, insan boğulanda bütün həyatı gözləri önündə canlanır. Başıma isə buna bənzər heç nə gəlmədi. Görünür, mən tamam boğulmurmuşam.

– Bəs sən nə haqqında düşünürdün?

Hollidey bir anlığa susdu.

– Bilirsən, – o, olduqca sakit halda davam elədi, – mən çox qəribə bir şey haqqında düşünürdüm. Kembriçdəki qızı xatırladım, onunla, bəlkə də... Hə, sən başa düşərsən. Sevin-dim ki, ona münasibətdə vicdanım təmizdir. Hər halda, dostum, burada olduğum üçün təkcə sənə borcluyam. Əgər mən indi

dənizin dibində olsaydım, nə yorğan-döşək, nə qəlyan, bir sözlə, heç nə olmayacaqdı... Qulaq as, öləndən sonra başımıza nələr gəlir?

– Sönürük, alov sönən kimi, – Eşerst mızıldandı.

– Fu-u-u!

– Bəlkə də, biz dərhal sönürük, sayrışır və sönürük.

– Hm. Bütün bunlar qorxunc dərəcədə dumanlıdır...

Yeri gəlmişkən, elə güman eləyirəm, mənim bacılarım sənə qarşı mehriban olublar?

– Qeyri-adi dərəcədə mehribandırlar!

Hollidey qəlyanı bir tərəfə qoydu, əllərini başının altında daraqladı və pəncərəyə tərəf döndü.

– Hə, onlar sevimli qızcıqazlardır! – o mızıldandı.

Eşerst tanışının zəif işığın işıqlandırdığı gülümsər sifətinə baxdı və birdən diksindi. Hə, Fil haqlıydı, o, dənizin dibində qala bilirdi və gülüş onun aydın sifətini həmişəlik tərک eləyərdi. Onu dəniz qumu sorardı... və ölümlərin diriləcəyi doqquzuncu günü gözləyərdi. Deyəsən, müqəddəs kitabda elə beləcə yazılmışdı. Hollideyin gülüşü Eşerstə möcüzə kimi göründü, sanki, bu gülüşdə həyatı ölümdən ayıran balaca, həqiqi alov açıq-aydın görünürdü. Eşerst qalxdı və yumşaqca dedi:

– Məncə, yatsan, pis olmazdı. Şamı söndürümmü?

Hollidey onun əlindən yapışdı:

– Qoca, qulaq as, mən bilmirəm necə deyim, amma, yəqin ki, ölmüş halda uzanmaq çox pisdir! Gecən xeyrə qalsın, dost!

Eşerst təsirlənmiş və həyəcanlanmış halda onun əlini sıxdı və yenidən aşağı düşdü. Çöl qapısı açıq idi və o, evin qabağındakı çəmənliyə çıxdı. Tutqun, mavi səmada ulduzlar sayrışır, onların zəif işığında yasəməninin çiçəkləri ifadə edilməsi mümkün olmayan, qeyri-adi çalarlar əldə eləyirdilər. Eşerst yanağını ətirli budağa söykədi və gözləri qarşısında əlində balaca qəhvəyi rəngli küçük olan Migen canlandı. Hollideyin sözlərini xatırladı: “Mən bir qızı xatırladım... Sən başa düşürsən... Ona münasibətdə vicdanımın təmiz oldu-

Inventas vitam
juvat excoluisse
per artes

ğuna görə çox sevindim”. Eşerst yasəməninin budağını kənar eləyib, üzərinə fənər işığı düşəndə adam olduğu bilinən boz kölgə kimi çəmənlikdə gəzməyə başladı. Yenidən Migenlə birlikdə çiçəkləmiş alma ağaclarının canlı ağıllığının, şırılda-yan çayın, ay işığında şəfəq saçan, polad kimi göy olan körfəzin yanında dayanırdı. Yenidən onu qızın öpüşlərinin ləzzəti, qızın qızgın, məhəbbətinin işıq saçdığı və ona tərəf çevrilmiş üzü barədə xatirələr çulğadı, yenidən həmin bütperəst gecənin gözəlliyini və həyəcanını hiss elədi. Burada gecə çayın şırıltısıyla yox, dəniz ləpədyəninin güclü uğultusu ilə danışdı. Quşların civiltisi, bayquşların ulartısı, birəbitdən quşunun qışqırtısı, arıların vızıltısı da yox idi. Haradasa royal dınqıldayırdı, ağ evlər nəhənglər kimi göyə yüksəlirdi, yasəməninin qoxusu havanı doldurmuşdu. Otelin yuxarıdakı mərtəbəsindəki pəncərədən işıq gəlirdi. Pərdələrdə kiminsə kölgəsi hərəkət eləyirdi. Eşerstin fikirləri elə dolaşmaq, qarışıq idi ki, sanki, yeni təsirlərdən basılıb əzilmiş bahar və məhəbbət yenidən onun qəlbinə yol tapmaq istəyirdilər və güclü, iti nəyləsə susdurulmuşdular. Əlini elə ürkəkə sıxan və onu “Frenk” adlandıran bu təmiz və sakit qız onun vəhşi məhəbbəti haqqında nə deyirdi?

Eşerst özünü otların üzərinə buraxdı və arxasını otelə çevirib, ayaqlarını Budda formasında cütləyərək bir xeyli oturdu. Doğrudanmı, o, namusu və bakirəliyi oğurlamaq istəyirdi? Çöl çiçəyini qoxulamaq... Sonra isə bəlkə də, onu atmaq. “Kembricdəki bir qızı xatırladım, mən onunla, bəlkə də...” Ovcunu otların üzərinə qoydu, otlar hələ də istiydilər, azacıq nəmdilər və onun əlinə nəvazişlə toxunurdular. “Mən neyləməliyəm?” – o fikirləşdi. Bəlkə də, indi Migen pəncərənin qabağında dayanıb çiçəkləyən alma ağaclarına baxaraq, onu gözləyir. Yazıq balaca Migen. “Nəyə görə yazıq? – o fikirləşdi. – Axı mən onu sevirəm! Doğrudanmı, onu sevirəm, ya sadəcə, o elə gözəl olduğuna görə, məni sevdininə görə ona doğru can atıram?.. Neyləməliyəm?..”

Royal boğuşcasına səslənirdi, ulduzlar tez-tez göz vururdu. Eşerst tərپənmədən ovsunlanmış halda dənizə baxırdı. Ayağa qalxanda tamam keyidiyini hiss elədi. Otağına qayıtdı və uzanıb yatdı.

8

Dərin yuxuya getmiş və yuxu görmədən yatmış Eşersti qapının bərkədən döyülməsi yuxudan oyatdı.

– Ey, səhər yeməyi hazırdır! – kiminsə cingiltili səsi eşidildi.

Ayağa sıçradı. O haradaydı? Aha...

Aşağı düşəndə artıq hamısı çörəklə mürəbbə yeyirdi. Onun üçün Sabinanın və Stellanın arasında yer saxlamışdılar. Sabina qıyqacı halda onu izləyirdi və birdən dözə bilməyərək dedi:

– Bir az cəld yeyin, axı biz onun yarısında getməliyik!

– Dostum, biz Beri-Hedə gedirik, sən hökmən bizimlə getməlisən.

“Getmək? – Eşerst fikirləşdi. – Yox, bu, mümkün deyil. Mən hər şeyi alıb geri qayıtmalıyam”. O, Stellaya baxdı.

– Gedək bizimlə! – qız cəld dedi.

– Sizsiz heç bir şənlik olmayacaq, – Sabina əlavə elədi, balaca Frida isə yerindən sıçradı və Eşerstin stulunun arxasında dayandı:

– Gedək, yoxsa mən sizin saçınızı dartacağam.

“Bir gün, tək-cə bir gün, – Eşerst fikirləşdi. – Hər şeyi düşünmək lazımdır... Tək-cə bir gün”. Və o, qətiyyətlə dedi:

– Hə, yaxşı! Saçımı burax, ay şeytan.

– Urra-a...

Stansiyadan fermaya ikinci teleqramı da göndərmək istədi, ancaq özü də səbəbini bilmədən onu cırdı. Briksemədən faytonda sıx oturmuş halda yola düşdülər. Sabina ilə Fridanın arasına sıxışmış Frenkin dizləri Stellanın dizlərinə toxunurdu. Qızlar oyun oynayırdılar və ümumi gülüşün,

Inventas vitam
iuvat excoluisse
per artes

səs-küyün, zarafatların içində onun əzgin əhvalı tamamilə yoxa çıxdı, özünü yüngül və şən hiss elədi. Hər şeyi düşünməyi qərara aldığı bu gün o, ümumiyyətlə, heç nə haqqında fikirləşmək istəmirdi. Onlar qaçırsın, vuruşur, suyu şappıldadırdılar, dünənki hadisədən sonra heç kim çimmək istəmirdi. Xorla mahnı oxuyur, cürbəcür oyunlar oynayırdılar. Özləriylə gətirdikləri hər şeyi yedilər. Geri qayıdanda, hər iki balaca qız Frenkə söykənərək yatdılar, onun dizləri yenidən Stellanın dizlərinə toxunurdu. Ona bu sarışın saçlı üç başı cəmi bir gün əvvəl qədər heç vaxt görmədiyi inanılmaz gəlirdi. Qatarda Stella ilə şeir haqqında danışdı, onun sevimli şairlərinin kim olduğunu öyrəndi və xoş üstünlük hissiylə öz sevimli şairləri haqqında danışdı. Birdən qız tamam sakitcə dedi:

– Frenk, Fil deyir ki, siz insanın ölümündən sonrakı həyatına inanmırsınız. Axı bu dəhşətlidir.

– İş onda deyil ki, mən inanıram, ya yox, sadəcə olaraq, orada nə olduğunu bilmirəm, – Eşerst karıxmış halda cavab verdi.

– Mən buna dözməzdim, – qız cəld davam elədi. – Onda yaşamağın nə mənası olardı?

Eşerst onun nazik, gözəl qaşlarını necə çatdığını gördü.

– Onda nəyə görə insan gələcəkdə yaşamaq istəyir, əgər, əslində, bu gələcək yoxdursa? – qız belə deyib, diqqətlə onun gözlərinin içinə baxdı.

Eşerst qızı incitmək istəmirdi, ancaq özünün savadca üstün olduğunu nümayiş etdirmək həvəsi onu danışmağa məcbur elədi:

– İnsan sonsuzluğa qədər yaşamaq istəyir, həyatın da mənası bundadır. Amma, lap yəqin, bunun arxasında nəşə gizlənmişdir.

– Demək, siz İncilə tamam inanmırsınız?

“Bax indi mən onu, həqiqətən də, incidəcəyəm!” – Eşerst düşündü.

– Mən yüksək moizələri xoşlayıram, çünki onlar gözəldirlər və həyatın sınağından çıxıblar, – o dedi.

– Siz İsanın ilahi varlığına inanmırsınız?

Frenk qətiyyətlə başını yırğaladı və qız cəld üzünü pəncərəyə tərəf döndərəndə, nədənsə, Migenin duası yadına düşdü: “Allahım, bizləri və mister Eşersti qoru”. Kim ondan ötrü belə dua eləyəcək, yəqin ki, yolunu gözləyən o qızdan başqa heç kim! “Mən necə də əclafam!” – birdən düşündü.

Axşam ərzində bu ifadəni fikirli halda bir neçə dəfə təkrarladı və demək olar ki, həqiqətən də, əclaf olduğu fikrinə alışdı. Qəribəydi, nəyə görə əclaf olduğunu da deyə bilmirdi: Migenin yanına qayıtmaq istəmədiynə görəmi, ya da, hər halda, onun yanına qayıtmaq istədiyinə görəmi?

Axşam uşaqlar yatana kimi kart oynadılar. Sonra isə Stella royalın arxasına keçdi. Eşerst pəncərənin qabağında oturmuşdu və iki şamın işığıyla işıqlandırılan qızın sarışın saçlı başının, elastik bədəninin əllərinin taktına uyğun olaraq necə əyildiyinə baxırdı. Qız elə də yaxşı ifa eləmirdi. Lakin bu necə mənzərəydi! Qızılı saçları işıqlı nuruyla başını əhatə eləmişdi, əsl mələkdi! Mələyə oxşayan bu qızın olduğu yerdə kim vəhşi arzularla və ehtiraslı duyğularla alışıb-yana bilərdi? Qız Şumanın “Nə üçün” əsərini ifa edirdi. Sonra Hollidey fleytanı gətirdi və mənzərənin füsunkarlığı pozuldu. Onlar Eşersti məcbur elədilər ki, Şumanın mahnılarını oxusun və Stella onu müşayiət eləsin. O, “Mən hirslənmirəm...”i oxuyanda birdən mavi xaltda olan, royala sezdirmədən yaxınlaşan iki balaca kölgə göründü. Gecənin musiqili hissəsi qəhqəhə ilə, ora-bura qaçışmayla, Sabinanın dediyi kimi, “şənliyindənənsə dəhşətli dəqiqələri çox olan” sonluqla yekunlaşdı.

Bu gecə Eşerst heç yatmadı. Yataqda otərəf-butərəfə aşır, düşünür və elə hey düşünürdü. Bu günlər yaşadığı rahat ev şəraiti, bu ailənin cazibəsi bütünlüklə onun varlığına hakim kəsilmişdi və fermada yaşaması, fermadakı adamlar,

Inventas vitam
juvat excoluisse
per artes

hətta Migen də ona nə isə real görünmürdülər. Doğrudanmı, qıza öz sevgisini bildirdi, onu aparacağına, birgə yaşayacaqlarına söz verdi? Yəqin, onu bahar gecəsi və çiçəkləyən alma ağacları ovsunlamışdı. Ancaq bu bahar ağılsızlığı yalnız onların ikisini məhv eləyə bilərdi. Bu sadə və sevimli qızı xatırlayanda qanı qızğıncasına qaynasa da, az qala, uşaq olan bir qızı öz məşuqəsi eləməyə hazırlaşması onu dəhşətə gətirdi. “Ah, mən neylədim, necə də dəhşətlidir, necə də dəhşətlidir!” – o mızıldandı. Bərk qızmış başında Şumanın melodiyları səslənirdi və gözləri qarşısında sakit, işıqlı, açıq rəngli saçları olan Stellanın başı, onun ağ paltardakı zərif bədəni və mələk kimi nur saçan, boynuna səpələnmiş saçları canlandı. “Yox, mən, yəqin, ağılım itirmişəm... Mən dəliyəm, – qorxu içində düşündü. – Zavallı, balaca Migen”. “Allahım, bizləri və Eşersti qoru...” “Mən yalnız sizinlə olmaq, həmişə sizinlə bir yerdə olmaq istəyirəm”. Üzünü balıqda gizləyən Frenk gözlənilmədən axan göz yaşlarını boğa bilmədi. Onun yanına qayıtmamaq dəhşətdir, qayıtmaq ondan da pisdi.

Frenk yuxuya gedəndə ani olaraq düşündü: “Əslində, nə baş verib? Bir neçə öpüş... Qız onları bir aydan sonra unudar!”

Növbəti gün pul qəbzini aldı, ancaq paltar satılan dükana baxmaqdan belə söylə qaçdı. Bunun əvəzində, özü üçün lazım olan bəzi şeyləri aldı. Bütün günü pis əhvalda oldu, elə bil, özünə acığı tutmuşdu. Son iki günün yorğunluğunun yerində indi boşluq var idi, sanki, hər şey göz yaşlarıyla axıb getmişdi. Çaydan sonra Stella ona yaxınlaşdı və hansısa kitabı uzadaraq soruşdu:

– Frenk, siz bu kitabı oxuyubsunuz?

Bu, Farrerin “İsanın həyatı” kitabı idi. Eşerst gülməsədi. Qızın onun qayğısına qalması Eşerstə gülməli, amma təsirli və eyni zamanda da, şübhəli gəldi. O, qızı öz dininə inandıra bilməsə də, heç olmasa, onun qarşısında özünü təmizə çıxartmaq istəyirdi. Axşam, bacılar qardaşları ilə birlikdə balıq tutmaq üçün lazım olan alətləri təmir eləyəndə o dedi:

– Bütün dinlərin bünövrəsində, başa düşdüyüm qədər, həmişə bir mükafat olur, – əgər yaxşı olacaqsansa, bu mükafatı alacaqsan. Sanki, özün üçün əl açıb dilənirsən. Mənə görə bunlar hamısı qorxudan başlayır.

Stella divanda oturaraq, ipdə dəniz düyünü vurmağı öyrənməyə çalışırdı. Qız başını qaldırıb baxdı:

– Məncə, bunun daha dərin mənası var.

Eşerst yenidən öz üstünlüyünü hiss elətdirmək istədi.

– Sizə elə gəlir, – o dedi, – ancaq bizim məhz yüzqat artığını almaq arzumuz var. Ümumiyyətlə, bunları arasıdırmaq çətindir.

Qız fikirli halda qaşlarını çatdı:

– Mən sizi qətiyyənlə başa düşmürəm.

O isə inadla davam elədi:

– Onda siz düşünün və məni başa düşəcəksiniz, ən dindar adamlar həyatın onlara arzuladıqlarını vermədiyini hiss eləyən adamlardır. Mən inanıram ki, xeyirxahlıq eləmək lazımdır, çünki xeyirxahlıq özlüyündə çox gözəldir.

– Demək, siz, hər halda, yaxşı olmaq üçün xeyirxahlıq eləmək lazım gəldiyinə inanırsınız?

Qız bu dəqiqələrdə necə də gözəl idi! Hə, belələrinin yanında yaxşı olmaq asan idi! Eşerst başını tərpətdi və söhbətin mövzusunu dəyişdi.

– Yaxşısı budur, bu dəniz düyününün necə vurulduğunu göstərin, – o xahiş elədi.

Qızın nazik barmaqlarına toxunanda hansısa bir sakitlik, hətta sevinc hiss edirdi. Yatmamışdan qabaq yalnız bu barədə düşünür, sanki, hər şeydən qorunaraq bu qızın sakit, nəvazişli bacı diqqətində müdafiə axtarırdı.

Növbəti gün öyrəndi ki, qatarla Totnesə gedib, Beripamroy qəsridə şənlilik edilməsi qərara alınmışdır. Hələ də gərgin halda keçmiş unutmamağa çalışaraq, Eşerst ekipajda arxasını atlara çevirərək Hollideylə yanaşı oturdu. Birdən sahilə, lap vağzala dönən döngədə, az qala, ürəyi yerindən

çıxacaqdı. Migen, öz köhnə donunda və koftasında, göy beretində gedir və yanından keçənlərin sifətinə baxırdı. Eşerst ixtiyarsız halda üzünü örtmək üçün əlini qaldırdı və özünü elə göstərdi ki, gözünə düşən çöpü çıxardır. Ancaq barmaqlarının arasından qızı, ona məxsus olmayan inamsız yerişini, zavallı, karıxmış üzünü görürdü, sanki, küçük sahibini itirmişdi və bilmirdi özünü hara atsın. O, bura necə gələ bilirdi? O, evdən necə çıxa bilmişdi? O, nəyə ümid eləyirdi? Hər döngədən sonra ekipajın təkərləri onu qızdan uzaqlaşdırırdıqca, Eşerstin ürəyi daha güclü sıxılırdı, içində nə isə coşur və tələb eləyirdi ki, ekipajı saxlayıb düşsün, gedib qıza çatsın. Ekipaj vağzalın küncünə dönəndə Eşerst birdən ayağa sıçradı və qapını açaraq mızıldandı: “Bağışlayın... mən... mən bir şeyi yaddan çıxartmışam... məni gözləməyin. Mən növbəti qatarla sizə çataram...” O atıldı, səndirlədi, az qala, yıxılacaqdı, ancaq müvazinətini saxlaya bildi və yolla getməyə başladı, ekipaj isə heyrətlənmiş və özlərini itirmiş Hollideyləri apararaq uzaqlaşdı.

Döngənin arxasında Eşerst Migeni gördü, qız artıq xeyli uzaqlaşmışdı. O, əvvəlcə qaçdı, sonra isə dayandı, öz adı yerışı ilə getməyə başladı və onu qıza yaxınlaşdırən, Hollideylərdən isə uzaqlaşdırən hər addımını daha yavaş atırdı. Məgər qızı görəndən sonra nəşə dəyişəcəkdimi? Necə eləmək olardı ki, görüşsünlər və nəticədə də qorxunc izahatlar olmasın? Axı gizlədiləsi bir şey yox idi, o, Hollideylərlə görüşəndən sonra Migenlə evlənməyin mümkün olmadığını hiss eləmişdi. Sadəcə, qarşısızalmaz ehtiraslar, həyəcanlı və çətin anlar olacaq, vicdan əzabı çəkəcək, sonra isə... Sonra Migenin özünü qurban verməsi onu bezdirəcək, qızın inamı və sadəliyi onu səhər şəhi kimi təngə gətirəcək. Şeh isə quruyur...

Migenin bereti parlaq ləkə kimi xeyli irəlidə yellənirdi. Qız gedir, yanından keçib-gedənlərin hamısının sifətinə və aradabir başını qaldırır pəncərələrə baxırdı. Başqaları belə qorxulu anlar yaşayası olmuşdularmı? Eşerst hiss etdi ki,

indi hansı addımı atırsa atsın, heyvanlıq eləmiş olacaq və necə inildədisə, qabaqda gedən bir xidmətçi qız heyrət içində geri döndü. O, Migenin sahildəki sürəhiyə söykənib dənizə baxdığını gördü. Eşərst də dayandı. Bəlkə də, o, əvvəllər heç vaxt dəniz görməmişdi və hətta indi, öz dərdlərindən başını itirəndə də, dənizin görünüşündən heyrətə gəlmişdi. “Hə, o, heç nə görməyib, – fikirləşdi, – onun bütün həyatı qabaqdadır. Bu bir neçə həftəlik öteri əyləncədən ötrü mən onun həyatını məhv eləməyə hazırlaşırım! Yox, bundansa, özümü assam yaxşıdır!” Birdən gözləri qarşısında Stellanın açıq rəngli gur saçları canlandı. Yox, bu, tamamilə ağılsızlıq olardı, bu, özünə hörmət hissini itirmək olardı. Bu qızın keçib-gedənlərə baxan qorxmış gözləri barədə fikirlər, sanki, baltanın küpü ilə onun başından vurdu və yenidən sahile doğru döndü. Artıq Migenin bereti yoxa çıxmışdı, parlaq ləkə qaynayan kütlənin içində itmişdi. Varlığını gözlənilmədən bürüyən şiddətli peşmançılıq və kədər hissindən sarsılmış halda, həyatın ondan nə isə çox qiymətli bir şeyi apardığını güman eləyən adamlar kimi qətiyyətlə özünü kütlənin içində atdı. Qız heç yerdə yox idi. Yarım saatdan artıq qızı axtardı və sonra üzüstə isti qumların üzərinə sərələndi. O bilirdi ki, qızı tapmaq asandır, sadəcə, vağzala getməli, orada dayanıb, qızın öz nəticəsiz axtarışlarından sonra qayıtmasını gözləməliydi. Ya da ki, yaxşısı, qatara oturub fermaya getməkdə, qız qayıdandan sonra onu orada görərdi. Hələ ki qumların üzərində hərəkətsiz halda uzanmışdı, ətrafında uşaqlar vedrə və bellə oynayırdılar. Qanı qaynayırdı, karıxmış halda axtaran balaca qıza qarşı mərhəmət hissi onun varlığını bürüyən qarşısıalınmaz, vəhşi bir arzusunun içində itib-batırdı. Bütün alicənablıq hissələri yoxa çıxmışdı. O, yenidən qızı sinəsinə sıxmağı, onun zərif, gözəl bədəninə, öpüşlərini şiddətlə arzulayırdı. Yenidən ay işığına qərq olmuş alma ağacının altında onu çulğayan heç nəylə müqayisə olunmaz hissələri yaşamaq istəyirdi. Bu arzusu favnın nimfanı

Inventas vitam
juvat excoluisse
per artes

tutmaq arzusu kimi şiddətli və gərgin idi. İşıqlı çayın aramsız şırıltısı, qızılı qaymaqçiçəkləri, arxasında xəyal, “qorxulu qaraçı” gizlənən qayalar, ququ quşlarının quququltusu, ağacdələnin taqqıltısı, bayquşların ulartısı, məxməri qaranlıqda qırmızı ay, çiçəklərin canlı ağılığı, yuxarıdakı pəncərədən görünən qızın sifəti, itaətlə sevən gözlər, dodaqlarında qızın dodaqları, ürəyində onun ürəyi... Böyük alma ağacının altında... Üzərinə xatirələr çökür, ancaq o, hələ də yerindən tərpənmirdi. Daxilində nəyin mübarizəsi gedirdi, ondakı qızgın arzuları boğub, onu isti qumlara sıxan nəydi?.. Üç sarışın saçlı baş, boz-mavi gözlü üç qızın gülərzüzlü çöhrəsi, onun əlini sıxan nazik əl, ona sual verən uca səs: “Demək, siz insanın yaxşı olmalı olduğuna inanırsınız?” Hə, bütün bunları və bir də qızılgüllərin, göy çiçəklərin və qərənfillərin açdığı, yasəmən və lavanda qoxuyan qədim ingilis bağının hündür hasarları arxasında olduğu kimi sakit, təmiz ab-havanı hələ uşaqlıqdan yaxşı hesab eləməyə alışmışdı. Birdən ayağa sıçradı. “Birdən o, qayıtsa və məni görsə, nə olar?!” – düşündü və sahil boyunca ayrılan qayalara doğru getdi. Suyun lap kənarında oturdu. Ləpədyən onu su sıçrantıları ilə isladır, burada azından sakitcə düşünə bilərdi. O bilirdi ki, fermaya qayıtmaq, orada Migeni sevmək, meşədə, qayaların arasında yaşamaq mümkün deyil, tamamilə mümkün deyil. Onu böyük şəhərə gətirmək, belə yabani bitkini hansısa balaca mənildə, mebellərin arasında saxlamaq... Yox, onun bütün poetik ruhu buna etiraz edirdi. Onun ehtirası tezliklə keçib-gedəcəkdi – ən şiddətli hissələrin keçib-getdiyi kimi.

Qayalıqların yanında nə qədər çox oturub, ayaqlarının altında parçalanan dalğaların yaşıltəhər sularına nə qədər çox baxdısa, hər şeyi də o qədər aydın gördü. Ona elə gəlirdi ki, qızın əlləri və bütün bədəni yavaş-yavaş ondan aralanır, tədricən dənizə doğru sürüşür və dalğalara qoşulub uzaqlaşır. Qızın yazıq, yalvarış dolu gözləri, nəm, tutqun saçlarının

əhatəyə aldığı qorxmuş üzünü ona əzab verir, onu təqib eləyir, incidirdi. Ayağa qalxdı, alçaq daş yığınının üstündən tullanıb, bir az da aşağı – balaca, bağlı körfəzə düşdü. Bəlkə, dəniz ona soyuqqanlılığını qaytarar, bu isti sərsəmləmələrini soyudardı. Paltarını çıxarıb suya tullandı və üzünə başladı. Huşunu itirənə qədər yorulmaq və heç nəyi xatırlamamaq, hiss eləməmək istəyirdi. Geri baxmadan sürətlə uzağa üzürdü. Sonra onu qorxu bürüdü. Birdən sahilə qayıda bilmədi, birdən su axını onu fırlatdı, ya da Hollidey kimi qıç oldu? Geri üzünə başladı. Qırmızı qayalar çox uzaqda qalmışdı. Əgər batarsa, orada onun paltarlarını taparlar. Hollidey bundan xəbər tutacaqdı, amma Migen heç vaxt fermada qəzet oxumurlar. Dəfələrlə Fil Hollideyin sözlərini xatırladı: “Kembricdən olan qız... Ona münasibətdə vicdanım təmiz olduğuna görə sevinirəm”. Bu an, qeyri-ixtiyari qorxunun təsiri altında Eşerst and içdi ki, Migenin həyatına toxunmayacaq. O, dərhal da özünü yaxşı hiss elədi. Qayalara qədər üzdü, günəşdə qızınıb geyindi. Ürəyindəki kəskin ağrı yerini kədərə vermişdi və bədəninə sərini bir təmizlik hissi bürümüşdü.

İnsan cavan olanda rəhm hissi onda çox da qərar tuta bilməz. Otele qayıdan Eşerst yalnız indicə ağır xəstəlikdən ayağa qalxıbmuş kimi, acgözlüklə çay içməyə girişdi. Hər şey yeni və cəlbədicə görünürdü, çay, çörək, yağ və mürəbbə heç vaxt belə ləzzətli olmamışdı, tütünün qoxusu heç vaxt belə yaxşı olmamışdı. Eşerst otaqda gəzir, şeylərə toxunur, ətrafına baxırdı. Stellanın səbətini götürdü, əlində bir çarx ipi və ala-bəzək ipək yumağı fırlatdı, iplərin arasındakı içində quru otlar olan balaca kisəni qoxuladı, sonra royala yaxınlaşıb bir barmağıyla hansısa mahnını çaldı. “Bu axşam Stella royalda çalacaq, mənə ona baxacağam. Ona baxanda ürəyin necə də rahatlanır!” Qızın onun üçün qoyduğu kitabı götürüb oxumağa başladı. Amma Migenin qüssəli çöhrəsi yenidən gözələri önündə canlandı və ayağa qalxıb, pəncərəyə yaxınlaşdı.

Parkda qaratoyuqlar oxuyur, ağaclar xışıldayır, onların arxasında isə yuxulu, göyümtül dəniz dalğalanırdı. Xidmətçi qız içəri girib, çay dəsgahını masanın üstündən yığışdırdı, o isə hələ də dayanıb axşam havasını ciyərlərinə çəkir, heç nə haqqında düşünməməyə çalışırdı. Hollideylərin çöl qapısından içəri girdiklərini gördü, irəlində Stella, əllərində səbət olan Fil və bacıları isə arxadan gəlirdilər. Eşerst özündən asılı olmandan pəncərədən çəkildi. Özünü elə itirmişdi ki, dostları ilə görüşməkdən belə qorxurdu. Bu adamlara acığı tutur, eyni zamanda da, onlara doğru can atır, Stellanın gözlərindəki sevincə baxmaq istəyirdi.

O, royalaın arxasında dayanmışdı, qız içəri girib özünü itirmiş, azacıq məyus halda ətrafa baxırdı. Onu görəndə isə aydın, canlı bir gülüşlə güldü, mülayim və bir az da hirsələnmiş halda soruşdu:

– Frenk, nəyə görə gəlmədiniz?

– Bacarmadım.

– Baxın, necə qəşəng, gec açmış bənövşə tapmışıq.

Qız çiçək dəstəsini ona uzatdı. Çiçəkləri üzünə yaxınlaşdıran Eşerstin qəlbində yenidən tutqun arzular oyandı. Soyuq sular da ətrafından keçənlərin arasında onu axtaran qorxmış çöhrəli Migen haqqında xatirələri başına beləcə əndərmişdi.

– Çox gözəldir! – kəsə dedi və dönüb otaqdan çıxdı.

Öz otağına qalxdı, pilləkənlərlə qaçan qızlardan gizlənərək özünü yatağa atdı və üzünü əlləriylə örtüdü. İndi əsas addımın atıldığını və Migenin onun üçün həmişəlik itirildiyini hiss eləyəndən sonra özünə nifrət edirdi. Az qala, ona təsir elədiklərinə görə, gözəl, dinc, xoşbəxt, təmiz ingilis ev şəraitinə görə Hollideylərə də nifrət eləyirdi. Nəyə görə onlar burada oldular, nəyə görə onun ilk məhəbbətini məhv elədilər və özləri də hiss eləmədən ona göstərdilər ki, o özü qızı tovlayıb başdan çıxaran bayağı birisidir. Öz təmiz, ürkək gözəlliyi ilə Stellanın nə haqqı vardı onu əmin eləsin

ki, o, Migenlə evlənə bilməz. Onun hissələrini öldürməyə, onda belə acı kədər yaratmağa Stellanın nə haqqı vardı? Nəticəsiz axtarışlarından əzab çəkən zavallı, balaca Migen indi evdəydi! Bəlkə də, onu fermada tapacağına ümid eləmişdi! Eşerst qüssədən və vicdan əzabından inildəməmək üçün qolunu dişlədi. Qaşqabaqlı və qaradınməz halda yemək üçün aşağı düşdü, hətta qızlar da susmuş və qüssələnmişdilər. Gecə olduqca mənasız keçdi, uşaqlar yorulmuşdular, Frenkin pis ovqatı hamıya təsir eləmişdi. O, bir neçə dəfə Stellanın incik, müəmmalı baxışları ilə qarşılaşdı və kinli bir sevinc hiss elədi. Çox pis yatdı, sübhədən oyandı və evdən çıxdı. Dənizin sahilinə düşdü və orada günəş işığı, aydın səmayla tək qalmaq, az da olsa, onu yüngülləşdirdi. O kimdir? Yalnız özündənrazı axmaq! Nəyə görə qərara aldı ki, Migen bunu özünə dərd eləyəcək? Bir neçə həftədən sonra, şübhəsiz ki, onu unudacaqdı. Bəs o?.. Hə, o isə yaxşılığı üçün mükafatlandırılacaqdı! Mükafatlandırılmış gənc oğlan! Əgər Stella bilsəydi, varlığına inandığı şeytanın onu yoldan çıxartmasına müqavimət göstərüb, onun üçün dua edərdi. Eşerst acı-acı güldü. Ancaq göyün və dənizin sakit gözəlliyi, tənha qağayaların uçuşu onu bir balaca yüngülləşdirdi və o, xəcalət çəkdi. Çiməndən sonra evə getdi.

Stella bağda açılıb-yığılan stulda oturub şəkil çəkirdi. Arxadan sakitcə qıza yaxınlaşdı. Qaşlarını çatıb başını əymiş, fırça ilə ölçüləri dəqiqləşdirən qız nədən bu qədər gözəl görünürdü?

– Stella, bağışlayın, mən axşam özümü donuz kimi apar-dım, – o, yumşaqca dedi.

Qız cəld geri döndü, qıpqırmızı qızardı və tələsik dedi:

– Eh, boş şeylərdir. Mən başa düşdüm ki, nəşə baş vermişdir. Dostlardan incimək olmaz, elə deyilmi?

– Dostlardan, – Eşerst təkrar elədi. – Biz sizinlə dostuq, hə?

Qız onu nəzərdən keçirdi, tələsik başıyla təsdiqlədi və dişləri yenə də ani gülüşdən ağardı.

Üç gündən sonra Eşerst Hollideylərlə birlikdə Londona qayıtdı. Fermaya bircə sətir də yazmadı. Həm də nə yaza bilərdi?

Növbəti ildə, aprel ayının sonunda o, Stella ilə nikah bağladı...

Bax, Eşerst öz gümüş toyunu qeyd elədiyi gün köhnə hasarın yanındakı çiçəklərin pöhrəliyində oturub, bunları düşünürdü. Burada, səhər yeməyi üçün süfrə açdığı bu yerdə, ilk dəfə olaraq Migeni göyümtül səmanın fonunda görmüşdü. Qərribə təsadüflər olur. O, birdən fermaya getmək həvəsinə düşdü. Yenidən həmin bağı və “qorxulu qaraçı”nın avaralandığı çəmənliyi görmək istədi. Yəqin, Stella qayıdana kimi gedib-gələ bilərdi, Stella bir saatdan tez qayıtmazdı.

Hər şeyi necə də yaxşı xatırlayırdı: şam ağacı meşəliyi və otları örtülmüş təpələr! Fermanın çöl qapısının qabağında dayandı. Alçaq daş ev, eyvandakı qaraçöhrələr, gur çiçəklənmiş yulğunlar – bir sözlə, heç nə dəyişməmişdi! Hətta pəncərənin altındakı çəmənlikdə köhnə yaşıl oturacaq da öz yerindəydi və sanki, dünən o oturacağın üstündən qızın pəncərədən atdığı açarı götürmüşdü. Həyətlə gedib bağın qapısına, elə həmin boz, köhnəlib çürümüş qapıya söykəndi. Qara donuz ağaclarının arasında avaralanırdı. Onda olduğu kimi... Doğrudanmı, iyirmi altı il keçmişdi, yoxsa bu, yuxu idi, o indicə bu yuxudan oyanmışdı və yenidən Migen onu qoca alma ağacının dibində gözləyirdi? Mexaniki olaraq çalşan saqqalına toxundu və öz keçmişini xatırladı. Qapını açıb bağa girdi. Kolların və otların arasında qoca alma ağacının yanına getdi. Hər şey həmin kimi idi... Yalnız gövdənin boz-yaşıl mamırları çoxalmışdı, bir-iki budağı da qurumuşdu, amma elə... Ona elə gəlirdi ki, keçən gecə Migen onun qolları arasından çıxıb qaçandan sonra bu mamırlı gövdəni qucaqlayıb, meşə qoxusunu ciyərlərinə çəkib, başı üstündə

isə ay işığına qərç olmuş alma ağacının çiçəklərinin qönçələri nəfəs alıb titrəyiblər. İndi də erkən qönçələr açmağa başlamışdı, qaratoyuqlar oxuyur, ququ quşları quququldayırdı. Günəş isə parlaq şəfəq saçır və torpağı isidirdi. İnanılası deyildi, amma hər şey necə vardısı, elə də qalmışdı: forellər qaynaşan çayın şırılısı, onun hər səhər arxası üstə uzanaraq üstünə ovcu ilə şəffaf sudan tökdüyü gölməçə. Bir qədər uzaqda, çəmənliyin başladığı yerdə isə əvvəl olduğu kimi fıstıqlar bitmişdi və guya, üstündə “qorxunc qaraçı”nın oturduğu daş var idi. Keçən gəncliyini, həmişəlik itirdiyi məhəbbətini, sönən gözəlliyi xatırladıqca Eşersti qəhər boğurdu. Hə, burada öz ibtidai gözəlliyini qoruyan həyat vardı. Bu səadəti, bu gözəlliyi, göyün və yerin saxladığı kimi qoruyub saxlamaq lazımdır! O isə qoruya bilmədi...

Çayın sahilinə düşdü və tutqun gölə baxıb donquldandı: “Bahar və gənclik... Bəs burada nə olmuşdur?” Birdən onun xatirələrini korlayacaq adamlarla rastlaşmaqdan qorxaraq, tələsik cığırda yol ayrıcına qayıtdı.

Avtomobilin yanında qoca, çal saqqallı kəndli çomağına söykənərək dayanmışdı və sürücü ilə söhbət edirdi. Eşersti görün kimi susdu və günahkarcasına şlyapasına toxunub, ayaqlarını sürüyərək, yol boyunca getməyə başladı. Eşerst balaca yaşıl təpəni göstərərək ondan soruşdu:

– Deyə bilərsinizmi, bu nədir?

Qoca dayandı. Onun sifətindən, sanki, bu sözlər oxunurdu: “Ağa, kimdən soruşmaq lazım olduğunu düz tapıbsınız”.

– Bu qəbirdir, – o cavab verdi.

– Niyə buradadır?

Qoca gülümsədi:

– Bu, necə deyərlər, bütöv bir tarixdir. Mən artıq bunu birinci dəfə danışmıram, buradan bir çox adamlar keçib-gedirlər və hamısı da soruşur. Biz bu yeri “Qız qəbrı” adlandırırıq.

Eşerst tənbəki kisəsini qocaya uzadıb:

– Çəkin, – deyə təklif elədi.

Qoca yenidən əliylə şlyapasına toxundu və ağır-ağır öz köhnə qəlyanına tənbəki doldurdu. Onun gözləri pırtlaşıq qırıqlar toru ilə əhatə olunmuş ağ qaşlarının altından hələ də cavan adamın gözləri kimi işıldayırdı.

– Ser, əgər etiraz eləməsəydiniz, əyləşərdim. Nədənsə, indi ayaqlarım ağrıyır, – qoca dedi və təpənin ətəyində əyləşdi.

– Bu qəbrin üstündə həmişə çiçəklər olur və bura elə də darıxdırıcı deyil, xeyirxah adamlar gəlib-gedirlər... Zavallı, özünə qəsd eləyib!

– Deməli, iş beləymiş... – Eşerst səsləndi. – Buna görə də onu yol ayrıcında dəfn eləyiblər. Mənsə indiyə kimi bu adətə əməl edildiyini bilmirdim.

– Hə, bu, çoxdan olub! Onda bizim keşiş olduqca ciddi idi. Bir dəqiqə gözləyin, deyəsən, müqəddəs Mixail günündə yetmiş altı yaşım oldu. Onda isə cəmisə əlli yaşım var idi. Mənim bildiklərimi heç kim bilmir. Həmin bu qız mənim də işlədiyim missis Narakombun fermasından idi, indi ferma Nik Narakombun əlinə keçib. Hələ indi də onunçün nəsə eləyirəm...

Eşerst divara söykənib, əli ilə küləkdən qorunaraq qəlyanını yandırır. Kibrit artıq sönmüşdü, ancaq o, hələ də əlini üzündən çəkmirdi.

– Sonra? – o dedi və səsi, hətta özünə də xırıltılı və özgə gəldi.

– Eləsini, o yazıq qız kimisini yer üzündə tapa bilməzsən! Həmişə onun qəbrinin üstünə çiçək qoyuram. Gözəl və xeyirxah idi, amma onu nə kilsənin yanında dəfn eləməyə icazə verdilər, nə də öz istədiyi yerdə. – Qoca susdu və tüklü əliylə təpənin zəngçiçəyi bitirmiş çimini sıgalladı.

– Sonra? – Eşerst dedi.

– Əgər düzünü demək lazımdırsa, – qoca davam elədi, – elə düşünürəm ki, bu işin içində sevgi var idi, baxmayaraq ki, heç kim heç nə bilmir. Məgər qızın nə düşündüyünü bil

bilərsənmi, ancaq mənə görə, iş beləydi... – O, təzədən zəng-çiçəklərini sığalladı. – Mən bu qızı çox istəyirdim, düzünü desək, onu kim sevmirdi ki? Lakin onun ürəyi məhəbbətlə dolu idi, buna görə də axırı belə oldu. – Qoca gözlərini qaldırdı.

– Sonra? – Eşerst yenidən titrəyən səsiylə mızıldandı.

– Hadisə yazda oldu, elə bu vaxtlar... yox, deyəsən, bir az gec, onda hər şey çiçək açmışdı... O vaxt bizdə bir tələbə yaşayırdı, yaxşı oğlandı, ancaq başı boşdu... O, xoşuma gəlirdi və onların arasında nəşə olduğunu sezməmişdim, ancaq, görünür, qızı yoldan çıxarıbmış. – Qoca qəlyanı ağzından çıxarıb tüpürdü və davam elədi. – Bilirsinizmi, o birdən getdi və daha qayıtmadı. Onlarda hələ də bel çantası qalır... Qəribəydi ki, o, heç şeylərinin də dalınca adam göndərmədi. Eşes, ya da buna bənzər bir adı var idi.

– Sonra? – Eşerst dördüncü dəfə dedi.

Qoca dodaqlarını çeynədi:

– Qız heç nə demirdi, sanki, onu qarabasma basırdı, sanki, özündə deyildi. Mən həyatımda heç vaxt adamların belə dəyişdiklərini görməmişəm. Onların fermasında cavan bir oğlan işləyirdi, adı Co Bildaford idi. O, qızı dəlicəsinə sevir, görünür, qızı öz sataşmaları ilə təngə gətirmişdi. Qız isə tamam vəhşi kimi olmuşdu. Bəzən onu axşamlar, buzovları tövləyə salanda görürdüm. Böyük alma ağacının altında dayanıb birbaş qabağa baxırdı.

Qoca yenidən qəlyanını yandırdı və fikirli halda sümürdü.

– Hə?.. – Eşerst pıçıldadı.

– Bir dəfə necə oldusa, ondan soruşdum: “Migen, sənə nə olub?” Onun adı Migen Devid idi, xalası qoca missis Narakomb kimi Uelsdən idi. “Sənin dərdin nədir?”, – deyirəm. “Yox, Cim, – deyir, – heç bir dərdim yoxdur”. “Yox, var”, – deyirəm, o isə: “Yox, yox!” – deyir, ancaq yanaqları ilə göz yaşları gilələnir. “Bəs onda niyə ağlayırsan?” – deyirəm, qız isə əlini ürəyinin üstünə qoyur: “Boram, – deyir, – ağrıyır,

Inventas vitam
juvat excoluisse
per artes

ancaq boş şeydir, tezliklə keçər. Cim, başıma bir iş gəlsə, qoy mənə böyük alma ağacının altında dəfn eləsinlər”. Mənsə gülürəm: “Ay səfeh, sənə nə ola bilər?” “Yox, – deyir, – mən səfeh deyiləm”. Mən axı bilirəm, bəzən qızlar boş yerə boşboğazlıq eləyirlər və bu barədə heç düşünmədim də. İki gündən sonra, axşam saat altıda buzovları gətirirəm, bir də gördüm çayda, həmin alma ağacının altında nəsə qaralar. Mənsə düşünürəm: “Bu donuzdurmu? Çox qərībdir, gör hara girib!” Yaxınlaşıb görürəm ki, orada...

Qoca susdu. İşıqlı və qüssəli gözlərini yuxarı qaldırdı:

– Bu, o qız idi, qayanın altındakı balaca göldəydi, orada həmin cavan oğlan da bir-iki dəfə çimmişdi. Qız suda cansız halda uzanmışdı. Başının üstündə isə qaymaqçıçəyi kolu var idi, kol birbaşa daşın üstündən çaya sallanmışdı. Onu qaldırdım, sifətinə baxdım, uşaq sifəti kimi sakit, gözəl idi. O qədər gözəl idi, sözlə deməli deyil. Həkim ona baxıb dedi ki, ağılnı itirməsəydi, elə dayaz yerdə boğula bilməzdi. Doğrudan da, sifətinə baxanda onun özündə olmadığını aydın hiss etmək olurdu. O, elə gözəl uzanmışdı ki, mən göz yaşlarımı saxlaya bilmirdim. Artıq iyun ayı keçmişdi, amma o, hardansa çiçəklənmiş bir alma budağı tapıb saçına taxmışdı. Yəqin, onu şeytan yoldan çıxartmışdı, ona görə də düşünmədən ölümə getmişdi. Göl olduqca dayaz idi, fut yarım ancaq olardı... Hə, mən o yerdə cin olduğunu bilirəm və o da bilirdi, mənə indi də inandıra bilməzsən ki, bu, belə deyil... Amma əbəs yerə onunla aramızda olan söhbəti, alma ağacının altında dəfn olunmaq istəyini hamıya danışdım və buradan da hamı bu nəticəyə gəldi ki, qız özünə qəsd eləyib. Ona görə də onu burada dəfn elədilər. Bu məsələdə bizim keşiş olduqca ciddi idi.

Qoca yenidən tərəni sığalladı:

– Sadəcə, heyrətlənirsən, qızlar məhəbbətdən ötrü nələr eləməzlər. Onunsa qəlbi məhəbbətlə dolu idi. Məncə, o ürəyi qırdılar. Hə, kim bilir necə olub...

Qoca sözünü qurtarıb Eşerstə baxdı, sanki, onun təşəkkür eləyəcəyini gözləyirdi, o isə qocanın yanından, sanki, onu görmürmüş kimi, keçib-getdi.

Eşerst təpəyə qalxdı, səhər yeməyi hazırlanan yerin yanından aşağı düşdü. Burada onu heç kəs görə bilməzdi və üzü üstə otların üzərinə sərildi. Bax, onun yaxşılığı belə mükafatlandırılmışdı, kinli Kiprida, məhəbbət ilahəsi öz qisasını belə almışdı! Gözlərinin qarşısında göz yaşlarından sifəti islanmış, nəm saçlarında alma budağı olan Migen canlandı. “Mənim günahım nədir? – o düşündü. – Mən nəyi düz eləmədim?” Ancaq heç bir cavab tapa bilmirdi. Bahar idi, ehtiraslar coşmuşdu. Çiçəklər və quşların nəğməsi... onun ürəyində bahar idi, Migenin ürəyində isə... Bəlkə də, məhəbbət öz qurbanını axtarırdı. Demək, yunan şairi haqlıymış və bu gün də onun şeirləri aktual səslənirdi:

Ürəkdə məhəbbət ağılsızlıqdır,
Qanadı da qızılı rəngə çalır,
Onun ovsununa itaət eləyirsən.
Baharda hər şey çiçək açır.
Gənclik vəhşi gözəlliyi ilə
Gülür, şəfəq saçır, böyüyür.
Bahar vaxtı günəşin istisində
Torpaq sevgiyə çiçək açır.
Sevin, insan! Hər şeydən yüksəkdədir,
Kiprida, Kiprida, sənin şahanə tacın!

Hə, yunan şairi haqlıydı. Migen, yazıq, balaca Migen, təpəyə qalxaraq, onu alma ağacının altında gözləyən Migen, hətta öləndən sonra da öz gözəlliyini itirməyən...

– Ah, sən haradaymışsan! – arvadının səsi eşidildi. – Bir bax!

Eşerst ayağa qalxdı, Stellanın ona uzatdığı eskizi alıb, bir xeyli ona baxdı.

– Frenk, ön plan yaxşıdır?

Inventas vitam
juvat excoluisse
per artes

– Hə.

– Ancaq nə isə çatmır, doğrudurmu?

Eşerst başını tərپətdi. Çatmır? Hə, yoxa çıxmışdı “Alma çiçəkləri, baharın ən gözəl çağı...”

KEÇMİŞ E 299

– I –

1

Həbsxananın rəisi tərəddüd içindəydi. Qarşısında dayanan adam qərribə tərzdə gülümsəyirdi. Ümumiyyətlə, bu təhsilli məhkumlarla – həkimlərlə, hüquqşünaslarla, keşişlərlə həmişə özünü yöndəmsiz hiss edirsən. Onları azadlığa adi qaydada olduğu kimi buraxa bilməzsən: “Hə, əllərimi yumuram! Ümid edirəm, bir daha düz yolundan çıxmazsan. Uğurlar arzu edirəm!” Yox! Öz müddətini yatandan sonra centlmen rəqəm olmağa son qoyur, sanki, dərhal öz müvazinətini bərpa eləyir, bundan əlavə, onun adına hələ məhkəməyə qədər qanunun və neyləməli olduqlarını dəqiq bilən qəzetlərin ondan məhrum elədiyi əlavələr, rütbələr artırılır.

299 rəqəmi yenidən doktor Filipp Rayder oldu, indi arıq və qıvraq, azadlığa çıxmamışdan əvvəl yenidən uzatdığı çal saçları, dərinə düşmüş işıqlı gözləri və xüsusilə də özünəməxsus gülüşü ilə, tutqun-boz kostyumunda həbsxana rəisinin qarşısında dayanmışdı, çətin adamdı! Rəis, yalnız birçə cümlə ilə keçinməyi qərara aldı:

– Beləcə, hər işiniz xeyirli olsun, doktor Rayder, – və əlini uzatdı, ancaq birdən əlinin havadan asıla qaldığını gördü.

Demək, bu adam tabe olmadan getmək istəyir! Rəis üçün bu, əsla xoş olmadı, ikiillik həbsxana həyatından sonra belə əhvalda olasan! Rəis bu məhkum haqqında nə bilirdisə, xatırlamağa başladı. Qeyri-qanuni əməliyyat üçün mühakimə olunmuşdu. Adamayovuşmaz idi. Doğrudur, rəis məhkumlara bir-biriləri ilə əlaqə saxlamağa icazə vermirdi, ancaq

Inventas vitam
juvat excoluisse
per artes

əgər ciddi qadağa olmurdusa, onların bir-biriləri ilə əlaqə saxladıklarını eşidəndə özünü rahat hiss edirdi. Özünü aparması əla idi. Keşişin rəyinə görə tərsin birisiydi. Həbsxanada cildləyici işləyirdi. Sanki, hər şey qaydasınca idi. Amma rəisin yaddaşında ən çox bu uzundraz məhbusun gəzinti vaxtı həyətdə sürətlə fırlanması qalmışdı, bu vaxt o, eynən canavarı xatırladırdı. Budur, onun qarşısında dayanıb! Rəis ucaboşlu idi, amma nəyə görəsə bu an özünü çox balaca hiss elədi. Havadan asıla qalan əlini qaldırdı ki, bu namünasib vəziyyətdən çıxsın və sözünü əl hərəkəti ilə qurtardı. Yalnız bundan sonra E 299 ağzını açdı:

– Vəssalam?

Məhbuslardan sonuncu saniyəyə qədər “ser” sözünü eşitməyə alışıq həbsxana rəisi pörtdü. Ancaq müraciət o qədər nəzakətliyi ki, rəis özünü görməzliyə vurmağı qərara aldı.

– Hə, vəssalam.

– Təşəkkür eləyirəm. Sağlıqla qalın.

Qaşlarının altından gözləri işıldayırdı, uzun, nazik, donqar burnunun altındakı dodaqlarında gülüş canlandı və o, yüngül addımlarla qapıya doğru getdi. Onun hərəkətində qərarsızlıq yox idi. Səssizcə çıxdı. Lənət şeytana! Bu oğlanın elə görünüşü vardı, sanki, onun haqqında düşünürdü: “Zavallı! Sən də ay yaşayırsan ha!” Həbsxana rəisi diqqətlə öz kabinetini nəzərdən keçirdi. Nə demək olar, peşəsinin ciddi ölçüləri daxilində onun həyatı qeyri-adi idi. Pəncərələrdə dəmir barmaqlıqlar. Səhərlər bura günahı olan məhbusları çağırırdı... Və rəis əlini cibinə salıb qaşqabağını tökdü.

Həyətdə göy rəngli geyimdə olan, saçları bir qədər çallaşmış, boylu-buxunlu böyük nəzarətçi açarları cingildədə-rək, Rayderin qabağıyla gedirdi.

– Hər şey qaydasındadır, – onun kimi göy geyimdə olan qapıçıya dedi. – 299 çıxır. Onu gözləyirlər?

– Yox, ser!

– Yaxşı, aç!

Açar qifilda çaqqıldadı.

– Xeyrə qarşı, – böyük nəzarətçi dedi.

Keçmiş məhbus gülər üzlə ona tərəf döndü və başını tər-pətdi, sonra qapıçıya tərəf döndü, ona da baş əyib, aralarından keçərək, elə gedə-gedə boz kətan şlyapasını geydi. Və yenidən açar qifilda çaqqıldadı.

– Gülür, – qapıçı qeyd elədi.

– Hə, beləsini heç cür başa düşməzsən, – böyük nəzarətçi dedi, – amma onun ağıllı adam olduğunu eşitmişəm.

Onun səsinə qəzəb və heyrətə bənzər bir şey hiss olunurdu, sanki, bu qeyd ona axıncı sözü deməsinə mane olmuşdu.

Azad olmuş adam əllərini ciblərinə salıb, tələsmədən səkinin ortasıyla gedirdi. Bu donuq oktyabr günü küçədə qələbəlik idi, adamlar nahara tələsirdilər və yanından keçən hər bir adam təsadüfən ona baxanda, sanki, qızmış ütüyə toxunan barmaqlarını geri çəkən kimi, dərhal da baxışlarını yayındırırdılar...

2

İstirahət gününü şəhərdə keçirməyi qərara alan həbsxana keşişi dəmir yol meydançasında boz şlyapa geymiş, sifəti ona tanış gələn birisini gördü.

– Hə, bu mənəm, – o dedi, – keçmiş nömrəsi iki yüz doxsan doqquz olan Rayder.

Keşiş heyrətləndi:

– Ah... hm... – o kəkələyərək sözə başladı. – Elə görünür, siz bu gün çıxıbsınız? Ümid edirəm, siz...

– Sağ olun...

Qatar gurultu ilə yaxınlaşdı. Keşiş üçüncü dərəcəli kupeyə girdi. Keçmiş E 299 da onun arxasınca getdi. Keşiş olduqca təəccüblənmişdi, sanki, bu adam heç həbsdə olmamışdı! Həm də bu o məhkumdu ki, iki il ərzində keşiş, əgər

belə demək mümkünsə, onunla heç bir uğur qazana bilməmişdi və həmişə də onun yanından narahatlıq hissiylə çıxmışdı.

Budur, o, qarşısında oturub, özünü hamıyla bərabər tutaraq qəzet oxuyur, siqaret çəkir. Keşiş qəzeti aşağı saldı və pəncərəyə baxmağa başladı, özünü necə aparmaq lazım olduğu haqqında düşünürdü, amma hiss eləyəndə ki, onun hərəkətlərini izləyirlər, qarşısında oturana qıyqacı baxdı. Onun sifətindən aydınca oxunurdu: “Özünü yaxşı hiss eləmirsən, hə? Yox, narahat olma. Mənim sənə heç bir iradım yoxdur. Sənin vəziyyətin onsuz da son dərəcə pisdir”.

Bu baxışlara uyğun gələn bir cavab tapa bilməyən keşiş dedi:

– Yaxşı gündür. Ətraf necə də gözəldir!

Keçmiş E 299 pəncərənin arxasındakı mənzərəyə baxdı. O gülümsəyirdi, amma onda ac adamın görünüşü vardı və keşiş davam elədi:

– Buterbrod istəyirsinizmi?

– Sağ olun.

– Bağışlayın, mən sizdən soruşmaq istəyirəm, – keşiş bir qədər sonra dizinin üstündəki qırıntıları çırparaq dedi:

– Siz indi neyləmək istəyirsiniz? Mən ümid edirəm, siz...

Hə, o nə deyə bilərdi: “Yeni həyata başlayacaqsınız?” “İndi sizin hər işiniz yaxşı olacaq?” O heç cür bunu deyə bilməzdi və keçmiş E 299-un ona təklif elədiyi siqareti götürdü. Keçmiş məhbus da danışdı, o, sözləri tələsmədən tələffüz eləyirdi, onlar, elə bil, ilk dəfə ağızdan çıxır və çətinliklə tənbəki tüstüsünü yarırdılar.

– Bu iki il mənim üçün qiymətli oldu.

– Aha! – keşiş ümidlə dedi.

– Mən özümü çox gözəl hiss eləyirəm.

Keşişin ovqatı təlx oldu.

– Siz demək istəyirsiniz, – o, sözə başladı, – peşman olmayıbsınız, siz... e... e...

– Hə, o illərin, sadəcə, qiyməti yoxdur.

Onun sifətinin ifadəsi keşişi kədərləndirdi, sərt, soyuq, həm də belə qəribə gülüslə! Qətiyyən itaət eləməirdi! O hələ biləcəkdə ki, adamın özünü belə aparmasına cəmiyyət dözməz. Yox, dözməz! Tezliklə ona öz yerini göstərərlər.

– Qorxuram, tezliklə əmin olasınız ki, – keşiş dostcasına davam elədi, – adamlar heç nəyi unutmur və heç nəyi bağışlamırlar. Sizin ailəniz var?

– Arvadım, oğlum və qızım.

– Onlar sizi necə qarşılayacaqlar?

– Bunu bilmirəm.

– Bəs dostlarınız? Mən, yalnız sizi bir balaca hazırlamaq istəyirəm.

– Xoşbəxtlikdən mənim dolanışıq pulum var.

Keşiş diqqətlə ona baxdı. Hansı xoşbəxtlikdən danışırdı? Ya, bəlkə, bədbəxtlikdən?

– Əgər məni sındırmaq mümkün olsaydı, onda sizin türmənin məni sındırdı... Sizə yenə siqaret lazımdırımı?

– Yox, sağ olun.

Keşiş kədərləndi. O, həmişə təsdiq eləyirdi ki, onların iradəsini qırmaıncə, onlarla heç nə eləyə bilməzsən. Belə dərş alan, ancaq hələ də dikbaş olan adamı görmək kədərliydı. Qəzetlə üzünü örtüb oxumağa başladı. Ancaq qarşısında oturan adamın baxışları, sanki, qəzeti də dəlib keçirdi və keşiş olduqca yöndəmsiz vəziyyətdəydi. Olduqca!

– II –

1

Kyu-Qardensin yaxınlığındakı balaca evin qonaq otağında missis Rayder əlində çəhrayı kağız vərəqəsini tutmuşdu və ona elə baxırdı, sanki, hörümçək idi, hörümçəkləri də hər görəndə o, qarşısıalınmaz bir qorxu hiss edirdi. Qarşısında

oturan oğlu ayağa qalxdı, qızı isə Qaydnanın musiqisinə Bramsın variasiyalarını çalmağa ara verdi.

– O yazır, bu gün axşam!..

Qız əlini dillərin üstündən götürdü.

– Bu gün axşam? Mənsə elə düşünürdüm, bir aydan sonra olacaq. Atam özünə sadıq qalıb, heç olmasa, əvvəlcədən xəbərdarlıq eləsəydi...

Açıq rəngli saçları, balaca başı və al yanaqları olan oğlan adət elədiyi tərzdə qəlyanını çıxarıb, onu təmizləməyə başladı.

– Nəyə görə onu Londonda qarşılamağımızı xahiş eləməyib? Axı o başa düşməlidir, biz hansısa razılığa gəlməliyik.

Arıq, sarışın, gur saçlarını qısaca vurdurmuş qız da ayağa qalxdı və royala söykənərək dayandı.

– Ana, biz neyləməliyik?

– Qoy Cek gedib Meybli və Roderiki xəbərdar eləsin ki, bu gün gəlməsinlər.

– Yaxşı, bəs sonra, əgər o, burada qalarsa? O bilirmi mən də, Beril də nişanlanmışıq?

– Mənə elə gəlir, son məktubumda ona bu barədə məlumat vermişəm.

– Ana, bəs sən neyləməyi qərara alıbsan?

– Bütün bunlar elə gözlənilməz oldu... mən bilmirəm.

– Bu, sadəcə, ədəbsizlikdir! – oğlan sərt səslə dedi.

Qız yerə düşən teleqramı qaldırdı.

– “Erls-Kort vağzalı, saat beşdə”. O, hər dəqiqə gələ bilər. Cek, lütfən tələs! Doğrudanmı o, burada heç kimin heç nə bilmədiyini sezməyəcək?

Missis Rayder buxarıya tərəf döndü.

– Atanız həmişə yalnız öz arzuları ilə hesablaşıb.

– Hə, indi o, başqaları ilə də hesablaşmalı olacaq. Mən onu məcbur elərəm...

– Doktor Rayder, mem.

Xidmətçi qızın bağladığı qapının ağzında keçmiş E 299 gülümsəyərək dayanmışdı.

– Hə, Berta? – o dedi. – Ah, Beril! Cək, sən də buradasan? Yalnız qızı cavab verdi.

– Ah, ata, sən bizə əvvəlcədən də xəbər verə bilərdin!

Keçmiş E 299 növbə ilə hər birinin sifətinə baxdı.

– Heç vaxt uşaqları xəbərdar eləmək lazım deyil ki, onlar dərman udacaqlar. Siz hamınız necəsiniz?

– Çox yaxşı, sağ ol. Bəs sən?

– Elə də pis deyiləm. Türmədə əsl həyat olur!

Missis Rayder yuxudaymış kimi otağı keçib, kor adam-sayağı əlini uzatdı. Keçmiş E 299 onun əlini sıxmadı.

– Sizde isə rahatlıqdır, – o dedi. – Mən yuyuna bilərəmmi?

– Cək, atanı əlüzyuyana apar.

– Yox, lütfən hamama.

Oğlan pəncərədən çəkildi, atasının gülümsəyən sifətinə baxdı və irəli gedərək yolu ona göstərdi.

Arıq, solğun, qara saçlı missis Rayder ilk olaraq dilləndi:

– Yazıq Filipp!

– Ah, ana, atama rəhm eləmək, sadəcə, mümkün deyil.

Axı həmişə belə olub. O, demək olar, dəyişməyib, sadəcə, bığları yoxdur. O, burada qala bilməz. Axı hamı elə düşünür, sən dulsan.

– Beril, adamlar bizim zənn elədiyimizdən də çox şey bilirlər.

– Ancaq kimsə nə vaxtsa buna işarə belə vurmayıb. Nəyə görə o, bizimlə məsləhətləşməyib?

– Biz onun haqqında düşünməliydik.

– O, belə dəhşətli işə başlayanda bizi düşündümü? Axı o, bunu pulsuz eləmişdi, heç bir xeyri olmadan... məgər, yalnız... Ana, bəzən mənə elə gəlir, əgər atam o qadının yalnız həkimi yox, həm də məşuqu olmasaydı, heç vaxt bunu eləməzdi!

Missis Rayder qətiyyətlə başını yırğaladı.

– Əgər belə olmuş olsaydı, mənə deyərdi. Sənin atan həmişə belə hesab eləyib ki, vicdanı qarşısında təmizdir.

Inventas vitam
juvat excoluisse
per artes

– Bəs mən Roddiylə neyləməliyəm?

– Gözləmək lazım gələcək.

– Bu da Cek! Hə, nə oldu?

– O, vannanı elə isti suyla doldurdu ki, hər adam girə bilməzdi və dedi: “Bu oraya düşəndə də, oradan çıxanda da görülən ilk işdir. Simmetrikdir, elə deyilmi?” Mən onun üçün yuxarıya bir fincan kofe aparmalıyam. Doğrudan da, bütün bunlar dəhşətdir! Xidmətçilər, əlbəttə, başa düşəcəklər ki, doktor Rayder bizim atamızdır. Yoxsa kim evə gələn kimi dərhal da vannaya dürtülər?

– Bu, sadəcə, gülməlidir.

– Hə? Onun azacıq da xəcalət çəkdiyi hiss olunmurdu. Onun elə görkəmi vardı, sanki, bu barədə hər tərəfə qışqırmağa hazırdı. Mənsə əmindim ki, o, xaricə gedər.

– Biz hamımız elə düşünürdük.

– Əgər o sakitləşmiş olsaydı, rəhm eləmək olardı. Onunsa, yarmarkadakı kloun kimi şən görkəmi var. Hə, o, iyrenc... cinayət eləyib. Hə, mən bütün bunları Meyblə necə izah eləyəcəyəm? Əgər mən, sadəcə, desəm ki, həbsdə yatıb, o daha pis bir şey fikirləşər. Ana, onu dilə tut. Elə bu dəqiqə çıxıb getsin. Xidmətçilərə deyərik, o, bizim əmimizdi, çiçək xəstələri ilə bağlı işi vardı.

– Ana, sən özün ona kofe apar. Oh, əgər xidmətçilərə onun əmimiz olduğunu deyəcəyiksə, sənə olmaz! Cek, onu başa sal ki, burada heç kim heç nə bilmir və ana bunlara dözə bilməz. Həm də tələs! Artıq yeddinin yarısıdır.

Oğlan arxaya daranmış saçlarını qarışdırdı. Onun gənc üzü tamamilə qəti olduğunu ifadə eləyirdi.

– Deyimmi?

Missis başını tərpətdi.

– Cek, ona deynən, hara istəsə belə, mən onun yanına gələ bilərəm. De, mən gözləyirdim, o belə eləyəcək, harasa gedəcək və məni çağıracaq. Burada isə... Bu, çox çətinidir...

– Qadın əliylə ağzını tutdu.

– Ana, əlbəttə! Mən onu başa düşməyə məcbur elərəm. Xidmətçilərə isə heç bir söz deməyin. Birdən biz özümüz gedəsi olarıqsa? Axı bu, onun evidir.

– Ana, bu doğrudurmu?

– Hə. Mən evi etibarnaməyə əsasən onun pulları ilə almışam.

– Oh, bu dəhşətdir!

– Hamısı dəhşətlidir, ancaq biz onun haqqında da düşünməliyik.

Qız öz gur saçlarını alnından geri atdı.

– Həqiqətən də, oxşayır ki, biz onu çox soyuq qəbul elədik! Ancaq atam həmişə belə qapalı olub. O, bizim, bax beləcə, ağzımızın suyunu axıtmağımızı gözləməyəcək. Əgər ona pisdirsə, onda bizə də yaxşı deyil!

– Yaxşı, mənmi gedim?

– Hə, ona kofe apar. Mənim balam, tələs və onunla mehriban ol.

Sifətində gənclik bərişmazlığı ifadəsi olan oğlan cavab verdi:

– Bəli, mən onunla necə danışacağımı bilirəm! – sözünü deyən kimi də çıxdı.

– Ana! Elə baxma!

– Bəs necə baxım? Gülümmü?

– Yox, gülmək lazım deyil... burada o gültür. Sən, yaxşısı budur, ağla, sənə ağlamaq lazımdır.

2

Keçmiş E 299 vannada oturmuşdu, buxarın və siqaret tüstüsünün arxasından ayağındakı baş barmağına baxırdı. Suda yaxın günlərdəki zədədən qaralmış dırnağı titrəyirdi.

Doktor Rayder oğlundan bir fincan kofeni aldı.

– Düz iki il və doqquz ay bu anların həsrətini çəkmişəm. Cek... bu mənim bütün arzulanımdan da yüksəkdir.

– Ata... mən deməyə...

Inventas vitam
iuvat excoluisse
per artes

– Yaxşı kofe, tənbəki, isti su yer üzünün ən gözəl nemətidir. Yarımca saatını burada keçirirsən, qəlbin və bədənin süşə kimi təmiz olur!

– Ata...

– Nədi? Sən bu dediklərimə nəyisə əlavəmi eləmək istəyirsən?

– Biz... biz artıq burada, demək olar ki, iki ildi yaşayırıq...

– Mənim orada olduğumdan az. Bura xoşunuza gəlirmi?

– Hə.

– Mənim sə ora xoşuma gəlmədi. Sən tibbi öyrənirsənmi?

– Yox, botanikanı.

– Əla. Sənə adamlarla iş görmək lazım gəlməyəcək.

– Gələn ilin əvvəlindən mənə buradakı botanika bağında iş verəcəklərinə söz veriblər. Mən... mən nişanlanmışam.

– Çox gözəl! Mən erkən nikahların tərəfdarıyam.

– Beril də nişanlanıb.

– Təsadüfən anan nişanlanmayıb ki?

– Ata!

– Mənim əzizim, heç kim ona atılan daşlardan sığorta olunmayıb. Nəyə görə başqalarındansa, öz ailəndən daha çox gözləyəsən? *Pas si bete*¹.

Atasının isti suyun bütün həbsxana izlərini yuduğu gülümsəyən sifətinə baxan gənc, peşmanlıq hissi keçirdi.

– Səni necə arzuladığımı demək üçün, bizim bircə dəfə də olsun, münasib şəraitimiz olmayıb. Ancaq biz indiyə kimi başa düşə bilmirik, sən niyə belə elədin?

– Məgər mən bunun nə ilə qurtaracağımı bilsəydim, elə elərdimmi? Amma qadın öldürdü, o dünyaya yollanırdı... mən sə, azacıq risk elədim.. Bu da nəticəsi! Cek, heç vaxt heç kimi xilas eləmə, əgər bundan ötrü risk eləməli olacaqsansa. Mən elə düşünürəm, sən bununla razılaşırsan.

Gənc qıpqırmızı qızardı, o, deməyə hazırlaşdıqlarını necə deyə bilərdi?

¹ Mən elə də axmaq deyiləm. (*fr.*)

– Mən tamamilə quyruğumu qısmaq fikrində deyiləm,
– atası davam elədi. – Sənin üçün fincanı aparmaq çətin
olmaz ki?

– Ata, bəlkə, birini də gətirim?

– Yox, minnətdaram. Siz nə vaxt nahar eləyirsiniz?

– Səkkizin yarısında.

– Xahiş edirəm, mənə ülgüc gətir, yoxsa bu gün üzümü
ağacyonanla qırxıblar.

– İndicə gətirərəm.

Oğlu lezva gətirməyə getdi. Gözləri qarşısında vanna-
dakı bu gülümsəyən yad adamı görməyəndə yenidən özü-
nü ələ aldı. Atasıyla təmiz danışmalıydı. Danışmalıydı, vəs-
salam!

O, ülgüc dəstiyə qayıdıb gələndə atası gözlərini yumub
suya dalmışdı. Kürəyini qapıya söykəyən oğlu, sanki, atəş açdı:

– Burada heç kəs heç nə bilmir. Hamı elə düşünür ki,
mamam duldur.

Vannadakı adam gözlərini açdı və yenidən onun sifətin-
də təbəssüm göründü.

– Sən buna əminsənmi?

– Hə. Mən nişanlandığım qız – Meybl heç nədən şübhə-
lənmir. O, bu gün nahara gələcək. Berilin nişanlısı Roddi
Bleyds də.

– Meybl və Roddi. Onların adını öyrəndiyim üçün şadam.
Lütfən, o böyük dəsmalı mənə ver. Mən indicə başımı yuya-
cağam.

Atasına dəsmalı verən oğlan çıxmaq üçün geri döndü,
ancaq qapının yanında ayaq saxladı.

– Ata...

– Hə, əlbəttə! Bu təbii qohumluq əlaqələri həmişəlikdir
və heç vaxt dəyişə bilməz.

Oğlan geri döndü və qaçıb hamamdan çıxdı. Aşağıda,
pilləkəndə anası və bacısı onu gözləyirdilər.

– Nə oldu?

Inventas vitam
iuvat excoluisse
per artes

– Heç nə alınmadı. Sadəcə, mən ona deyə bilmədim ki, biz onun buradan çıxıb getməsini istəyirik.

– Əlbəttə, mənim əzizim, mən başa düşürəm.

– Ah, ana!

– Cek, sən deməlisən!..

– Bacarmıram. İndicə gedib onları xəbərdar edəcəyəm.

Cek şlyapasını götürüb çölə qaçdı. O, axşam dumanında balaca evlərin yanından qaçır və nə isə bir şey düşünüb tapmağa çalışırdı. Cərgə ilə düzülən evlərin sonunda dayanıb, döngədəki evin zənginin düyməsini basdı.

– Miss Meybli görə bilərəmmi?

– Ser, o geyinir. Lütfən, içəri keçin.

– Yox, mən burada gözlərəm.

O, qaranlıqda artırmada dayanıb məşq eləyirdi: “Bağışla, gözlənilmədən bizə bir işə görə adam gəlib...” Hə, necə desin, hansı işə görə?

– Salam, Cek!

Qapıda kölgə göründü, dovşan başı, toxunma yun köynəkdə mavi gözlü, çəhrayı, girdə çöhrə.

– Qulaq as, əzizim... qapını bağla.

– Niyə? Nə işdir? Bir hadisəmi olub?

– Hə, xeyli xoşagəlməz... Meybl, bu gün sən bizə gələ bilməzsən.

– Belə möhkəm qucaqlama! Nəyə görə gələ bilmərəm?

– Hə-hə. Belə... səbəbləri var.

– Mənsə bilirəm! Sənin atan həbsxanadan çıxıb.

– Nə? Demək, sən...

– Eh, əlbəttə, biz hamımız bilirik. İndi biz ona qarşı çox diqqətli olmalıyıq.

– Doğrudanmı, sən demək istəyirsən, Roddi və hamı... bizsə elə fikirləşirdik, heç kim heç nə bilmir.

– Nə danışsən, hamı bilir! Bəzilərinin buna münasibəti belədir, digərlərinin başqa cür. Mənim münasibətim başqa cürdür.

- Bəs sən onun neylədiyini bilirsənmi?
- Hə, mən qəzeti əldə elədim və bütün proses haqqındakı materialı oxudum.
- Onda nəyə görə mənə heç nə demədin?
- Bəs sən niyə demədin?
- Bu elə dəhşətli idi! Bəs sən necə düşünürsən?
- Mən düşünürəm, onunla çox yaramaz rəftar eləyiblər.
- Axı belə şeylərə icazə vermək olmaz.
- Nəyə görə olmaz?
- Bəs onda adamlar necə artacaqlar?
- İngiltərənin əhalisi onsuz da artır. Hamı belə deyir.
- Bu, tamam başqa məsələdir. Bəs onda qanun?
- Qulaq as, əgər mübahisə eləmək istəyirsənsə, onda evə keç. Burada olduqca soyuqdur.
- Yox, mübahisə eləmək istəmirəm. Mən hələ Roddini də xəbərdar eləməliyəm. Əzizim, sənin hər şeyi başa düşməyin necə də yaxşıdır! Yalnız... sən atamı tanımırsan.
- Demək, mən gələ bilmərəm.
- Bu gün yox. Mama...
- O, yəqin çox sevinir?
- Hə-ə... çox sevinir...
- Yaxşı, işin avand olsun. Bilirsən nə var, sən get evə, mən gedib Roddiyə deyərəm. Yaxşı, yaxşı, tərifləmə məni!
- Balaca evlərin yanından qaçaraq evə qayıdan Cek düşüncüdü: “Aman Allah, necə də qəribədir! Hər şey əksinə oldu. O! O!... Bu, olduqca müasirdir!”

3

Keçmiş E 299 buxarının qabağında oturub gülümsəyən dodaqlarında siqaret tutmuşdu. Qabağında stəkan var idi. Buxarıda kömürlər çatırdayırdı. Saatın əqrəbləri on biri göstərirdi. Siqareti külqabına atıb gərnəşdi və ayağa qalxdı. Pilləkənlə yuxarı qalxıb birinci qapını açdı. Sakit səs eşidildi.

Inventas vitam
juvat excoluisse
per artes

– Filipp?

– Mənəm.

O, düyməni basdı, işıq yandı. Sifəti olduqca solğun olan arvadı yatağın üzərində oturmuşdu. Qadın kəkələdi:

– Bu gün? Sən hökmən istəyirsən?..

Keçmiş E 299 çarpayığı yaxınlaşdı, onun dodaqlarında təbəssüm, gözlərində isə ac adamlara məxsus bir ifadə vardı.

– Elə də yox. Həbsxanada adamı pəhrizə öyrədirlər. Sən indi istəmirsən?.. Qoy belə də olsun. Gecən xeyrə.

– Filipp, sən məni bağışla. Amma bütün bunlar... elə gözlənmədən... Mən...

– Boş şeydir.

O, düyməni basıb işığı söndürdü. Qapı bağlandı.

Evdə üç nəfər yata bilmirdi. Bir nəfər isə yatırdı. Həmin üç nəfər düşünürdülər: “Əgər o, bizə ona rəhm eləmək üçün əsas versəydi! Əgər biz onu sevməyi bacarsaydıq! Onun soyuqqanlılığı, sadəcə, qorxudur və adamı özündən uzaqlaşdırır. Bu qeyri-adidir. Əgər bizi dərдинə şərik eləsəydi və bizim dərdimizə şərik olsaydı... O isə, belə görünür, nə özüne, nə bizə qarşı, nə də həyatda nə varsa, hamısına qarşı heç nə hiss eləmir. Bəs sabah nə olacaq? Biz onun evdə, ya yaxınlıqda olmasına dözə biləcəyikmi? O qorxuncdur!”

Yatan adam yataqda uzanmışdı, min bir gecədən sonra həqiqi yataqda. Sanki, fil sümüyündən oyulmuş gözləri möhkəm yumulmuşdu. O yatmışdı və öz yatağının yumşaqlığına sevinərək yuxuda gülümsəyirdi. Dan yeri söküləndə ayıqlar yatdılar, yatan isə oyandı. Baxışları küncdəki rəfdə qatlanıb yığılmış paltarlarını axtardı, aşağıda isə işıldayan tənəkə fincan olmalıydı, qapıdakı gözliyi, darısqal, möhkəm bağlanmış kameranın divarlarındakı yapışqan boyanın zolaqlarını axtardı. Birdən ürəyi şiddətlə döyündü, bunların heç biri yox idi! Bütün varlığıyla ona fantastik görünən ətrafıyla mübarizə aparırdı. O, otaqda uzanmışdı və çit pərdələrin arasından işığın necə düşdiyünü görürdü, onun əynində gecə köynəyi

var idi. Altında isə əsl mələfə! O diksindi, özünə inanmırdı, sonra geri çəkilib uzandı və gülümsəyərək kağızdan üzlük çəkilməmiş tavana baxmağa başladı.

– III –

1

– Ana, belə davam eləyə bilməz! Bilməz! Onun yanında mən özümü yazıq soxulcan kimi hiss eləyirəm. Mən də Beril kimi qaçaçağam. Onun yalnız bir məqsədi var, hamını özlərini kiçik və dəyərsiz birisi kimi hiss eləməyə məcbur eləsin.

– Onun nələr çəkdiyini unutma.

– Mən başa düşmürəm, nəyə görə o, acığını bizdən çıxmalıdır? Biz heç nə eləməmişik, yalnız ona görə əzab çəkirik.

– O, ümumiyyətlə, nə bizi, nə də başqasını incitmək istəmir.

– Hə də! Onunla söhbət eləmək istəyən hər kəsin ürəyindən dərhal da söhbətin dalısını davam elətdirmək arzusu keçir. O, sanki, adamın dərisini soyur. Bu, xəstəliyə oxşayır.

– Ona yalnız rəhm eləmək olar.

– Ana, amma o, tamam xoşbəxtidir. O, sadəcə, revanş götürür.

– Əgər həmin birinci axşam...

– Biz səy göstərdik. Heç nə alınmadı. Onun tamamilə heç nəyə ehtiyacı yoxdur. Sabah axşam necə olacaq?

– Cek, biz Milad bayramı ərəfəsində onu tək qoya bilmərik.

– Onda biz onu da özümüzlə Berilgilə aparmalıyıq. Burada özümü saxlaya bilmərəm. Bax! Budur, o gəlir.

Qoltuğunda kitab olan keçmiş E 299 geniş, yüngül addımlarla ana və oğulun qabağında dayandıqları pəncərənin altından keçirdi.

– Ola bilməz ki, o, bizi görməsin, amma, sanki, bomboş yerdən keçirdi.

2

Qoltuğunda kitab olan keçmiş E 299 Nyu-Qardensə getdi və oturmaqda əyləşdi. Bonna üç uşaqla yaxınlaşdı, onunla yanaşı oturdu.

– Piter, Con və Maykl, – keçmiş E 299 dedi, – çox dəbdə olan addılar.

Tərbiyəçi yerində qurcalanırdı, bu centlmen elə qəri-bəydi... Bir də, axı o nəyə gülümsəyirdi?

– Siz onlara nə öyrədirsiniz?

– Oxumağı, məktub yazmağı, hesablamağı və onlara Bibliyadan danışırəm, ser.

– Bəs uşaqlar ağıllıdırlarmı? Hm, elə də yox. Düz danışdırlarmı?.. Yox! Hə də, uşaqlar heç vaxt düz danışmırlar. Bonna əsəbi halda əllərini yumdu.

– Piter, – qadın dedi, – sənın topun haradadır? Gedək, onu axtaraq.

– Miss Comers, top məndədir.

– Eləmi? Fərqi yoxdur, bura olduqca soyuqdur. Gedək.

Qadın getdi və Piter, Con, Maykl da onun arxasınca getdilər.

Keçmiş E 299 hələ də gülümsəyirdi. Yaşlı, gonbul qadının arxasınca dartdığı Çin mopsı yaxınlaşdı onun şalvarını qoxulamağa başladı.

– O, mənim pişiklərimin qoxusunu hiss edir, – keçmiş E 299 izah elədi. – Pişiklər və itlər sevirilər, bilirsinizmi...

Gonbul qadın öz itini şotland tuluğu kimi qoltuğuna vurdu, sanki, həyəcanlandırılmış ördək kimi taytıyaraq getdi.

Bir neçə dəqiqə də keçdi. Fəhlə öz arvadı ilə təmiz hava almaq üçün oturmaqda oturdu.

– Maraqlı tikintidir! – keçmiş E 299 dedi.

– Hə! – fəhlə dilləndi. – Deyirlər yaponlarındır.
– Çinidir, mənim dostum. Çinlilər yaxşı xalqdırlar. İnsan həyatına heç hörmətləri yoxdur.

– Necə dediniz? Yaxşı... Siz belə deyirsiniz...

– Məhz elə.

– Hm!..

Fəhlənin arvadı onun yanından boylanırdı.

– Con, gedək! Burada gün gözümə düşür.

Fəhlə qalxdı.

– Siz dediniz yaxşı xalqdırlar? Eləmi?

– Hə.

Arvadı ərinin qolundan yapışdı.

– Tanımadığın adamla mübahisə eləməyə son qoy. Gedək!

Sonra o, ərini apardı.

Saatın əqrəbləri on ikini göstərirdi. Keçmiş E 299 ayağa qalxdı və bağdan çıxdı. Bir neçə evin yanından keçəndən sonra balaca bir atelyenin girişində dayanıb zəngin düyməsini basdı.

– Əgər sizin atanız hələ də görmürsə, mən ona oxuyaram, necə lazımsa .

– Lütfən, ser. Atam həmişəlik kor oldu.

– Mən elə də düşündüm.

Qırmızı sütunların altında boyanmış ceyranotulu örtükdən üzlük çəkilmiş divanın üstündə alçaq boylu, enlikürək kişi oturmuşdu və ağacdən heykəl yonurdu. O fısıldadı və görməyən gözünü qonağa tərəf döndərdi. Onun kvadrat sifətinin bütün cizgiləri açıqca deyirdi: “Məni sındıra bil-məzsən”.

– Siz nə yonursunuz? – keçmiş E 299 soruşdu.

– Bu gün Milad bayramı ərəfəsidir və mən də İsanın heykəlini yonuram. Onlar məndə olduqca yaxşı alınır. Bunu istəyirsinizmi?

– Sağ olun.

– Bizim tanrı sona qədər cəsarətlə dayandı, elə deyilmi?

“Yaxınlarını özünü sevdiyin kimi sev!” Demək, özünü də sevməlisən və mənə elə gəlir ki, o, özünü sevirdi. Yeri gəlmişkən, mən bundan ötrü onu mühakimə eləmirəm.

– Deyəsən, yaxınlarını onlar yaxın olmayanda sevmək daha asandır, deyilmi?

– Nə, nə? İcazə verin, sizin sifətinizə toxunum. Bu, mənə ağac İsanı yonmaqda kömək edir. Mən onları canlı insanlara oxşar yonmaq istəyirəm.

Keçmiş E 299 əyildi və kor adam onun sifətini barmaqlarının ucuyla əllədi.

– Hündür almasıq sümükləri, gözlərin dərinədir, qaşlarının üstü tamam ayrıdır, saçların sıxdır. Almasıq sümüyündən üzü aşağı iki çökək var, burnun nazikdir, donqardır, çənən itidir. Bığların yoxdur. Siz gülümsəyirsiniz, elə deyilmi? Dişləriniz özünüzdürmü? Sizə deməliyəm, siz diqqətəlayiq modelsiniz. Mən İsanı həmişə saqqallı yonmuram. Siz necə düşünürsünüz? O, xacı sinəsindən assa yaxşıdır, ya dar ağacından asılsa?

– Necə istəyirsiniz. Bəs öz sifətinizin nə vaxtsa surətini çıxarıbsınızmı?

– Onun üçün yox. Bax, qəhrəmanlar və dövlət xadimləri üçün mənim sifətim yarayar. Mən öz sifətimi kapitan Skotda istifadə eləmişəm. Mənim sifətimin tipi dalışqandır, sizdə isə qaşqabaqlıdır və azacıq da ifadəlidir, keşişlər, əzab çəkənlər və onlara oxşarlar üçün yarayar. Mən bir dəfə də sizin sifətinizi yoxlaram və onda hər şey mənə aydın olar. Belə... xirt-dəyiniz nazikdir, bir çiyiniz yüngülcə əyilmişdir, qulaqlarınız azacıq titrəyir. Siz olduqca hündür və arıqsınız, eləmi? Gəzərkən ayaqlarınızı atırsınız? Bir dəqiqəliy əlinizi verin. Yəqin, dırnaqlarınızı çeynəyirsiniz. Gözləriniz mavidir, hə? Ortasında da belə işıqlı nöqtə var, hə? Saçlarınız ağarmışdan əvvəl sarıtəhər olub, tapdım? Hə, sağ olun, sizə çox borcluyam. İndisə, əgər oxumaq istəyirsinizsə, oxuyun, mən-sə işləyəcəyəm.

Keçmiş E 299 kitabı açdı:

– ...Hə, budur, bir dəfə Qedliberqin bəxti gətirmədi, o, yanından keçən adamı təhqir elədi, ola bilsin ki, heç onu təhqir elədiyini bilmədi, ya da baş verən hadisəyə görə heç təəssüflənmədi də, çünki Qedliberq özü öz ağasıydı və baş-qalarının onun haqqında nə düşündüyü ilə az maraqlanırdı. Amma bu dəfə istisna eləmək lazım gəldi, belə ki, təbiətinə görə bu adam kinli və qisasçı idi...

– Aha! – kor sevgilə dedi. – Bax, iş belədir. Yeri gəlmişkən, hisslər haqqında, icazə verin, soruşum, siz nəyə görə mənə belə dostcasına münasibət bəsləyirsiniz?

– Mənim dostum, sizə baxa bilirəm, sizsə məni görmürsünüz.

– Hə! Bəs başqa adamlara münasibətiniz necədir?

– Onlar mənə baxa bilirlər, mənsə onları görmürəm.

– Aydınır! Adamsevməzlik. Bunun səbəbləri varmı?

– Həbsxana.

– Oho! Adamlar tərəfindən qəbul edilməyən katorqaçı.

– Daha doğrusu, əksinədir.

Kor yonmağa və oymağa son qoydu.

– Mən müstəqilliyi sevirəm, – o dedi. – Mənə öz yoluyla gedən insan xoş gəlir. Nə vaxtsa pişikləri müşahidə eləyib-sinizmi? Adamların böyük hissəsi itə oxşayır, pişiyə oxşayan adama isə təsadüfən rast gəlinir. Siz ora nədən ötrü düşmüş-dünüz? Olduqca ədəbsiz sual deyilmi?

– Mən həkiməm.

– Bax belə! Ürəyin altı yanırısa nə qəbul eləmək lazım olduğunu deyə bilərsinizmi?

– O baxır nədən yanmağına.

– Nə demək istədiyinizi başa düşürəm. Mən kor olanda ürəyim dəhşətli dərəcədə yanırdı. Amma mən buna dözdüm. Xeyri nə oldu? Bundan pisi ola bilməz və özünü sığorta olunmuş kimi hiss eləyirsən.

– Siz haqlısınız, – keçmiş E 299 dedi və ayağa qalxdı.

Inventas vitam
juvat excoluisse
per artes

Kor ona tərəf döndü.

– Siz indi gülümsəyirsiniz? – o soruşdu. – İcazə verin, siz gülümsəyəndə sifətinizi bir də əlləyim, hə?

Keçmiş E 299 onun uzanan əlinə doğru əyildi.

– Hə, – kor dedi, – sizinlə də həmin şeydir. Sona çatıb-sınız. Növbəti dəfə gələndə mən sizə nəşə göstərərəm və mənəcə, xoşunuza gələr.

– Sizi təngə gətirəndə deyərsiniz.

– Yaxşı, deyərəm, – kor dilləndi və hərəkətsiz halda otu-raraq qonağının tədricən zəifləyən addım səslərinə xeyli qulaq asdı.

3

Milad bayramı ərəfəsiydi. Tutqun, küləkli gecəydi, yağış töküdü. Keçmiş E 299 küçəylə arvadından iki yard qabaqda gedir, onların oğlu da anasından iki yard arxada gəlirdi. Qapıda xəzə bürünmüş bir adam onları gözləyirdi.

– Gedək, əzizim. Bağışla, biz onu gətirməyə bilməzdik.

– Cek, əlbəttə, siz belə də eləməliydiniz.

– Bax, hətta o, anamla yanaşı gedə bilmir. Bu, xəstəlik-dir. Bu gün o, kilsəyə getmişdi və bütün moizə ərzində keşiş-dən gözlərini çəkmədi. Yazıq keşiş özünü güclə saxlayırdı.

– Moizə nə barədəydi?

– Qardaşlıq məhəbbəti haqqında. Ana deyir, o, bunu bilərəkdən eləmir, amma onun baxışları oxşayır... qorxulu baxışları olan o heyvanın adı nəydi?

– Əjdaha. Cek, mən özümü sənin atanın yerinə qoymağa çalışdım. O, orada çətin günlər yaşayıb, hər cür qanmazlar onunla qəddar kimi rəftar eləyiblər, düz üç il ərzində! Səni sındırmasalar da, insana da oxşamazsan. Onun oradan alçalmış halda çıxmağındansa, belə olmağı daha yaxşıdır.

– Bəlkə də. Ehtiyatlı ol, yağış yağır! Dayan, əzizim, qoy sənin başlığını qaldırım.

Yağışın səsi onların pıçılığını eşidilməz edirdi.
Gur işıqlandırılmış otağın dəhlizində isə titrəyən işıqların altında yumşaq saçlı qız dayanmışdı.

– Ata, bayramın mübarək!

– Sağ olun. Səni öpümmü?

– Necə istəyirsən. Anacan, əzizim! Hello, Cek, Meybl!
Keçin! Roddi, atamın paltosunu al.

– Ser, necəsiniz? Dəhşətli hava var.

– Həbsxananın üstünlüklərindən biri buydu, bizi heç vaxt havanın necə olması narahat eləməirdi. Orada da iynə-yarpaqlının meyvələrindən hazırlanmış çələngin üzərində yazılırdı: “Sülh və yaxşılıq”. Olduqca gözəldir! Xristianlıq çox gözəl uydurulmuşdur, elə deyilmi?

Yenidən dördü də küçüylə gedirdilər. Zənglər çalınır, möminləri Milad axşamının moizəsinə səsləyirdi.

– Ay axşamdı ha!

– Cek, qoy onlar bir az uzaqlaşsınlar, yoxsa eşidərlər.

– Bundan pisi ola bilməzdi! Axı o, kimisə tanıyırmı? Mən elə düşünürdüm, o, içəndən sonra xoşagələnlə olacaq. Axı o olduqca çox içdi.

– Daha bir neçə gün dözmək lazım gələcək, orada isə...

– Meybl, sən anamla razısanmı, guya, o, bunları bilərəkdən eləmir.

– Əlbəttə razıyam.

– O oturur və necə də gülümsəyir! Əgər çıxıb səhraya getsəydi və orada gülümsəsəydi!

– Bəlkə də, o artıq oradadır...

4

– Bu sizin üçündür, – kor dedi. – Bu vəziyyətdə bundan artığını eləyə bilmərəm. Xaçın üzərində çox əlləşmək lazım gəldi. Qorxuram, çox ağır olsun. Amma elə düşünürəm, irad tutmayacaqsınız.

Inventas vitam
juvat excoluisse
per artes

– Hə, bu şedevrdir!

– Ciddimi deyirsiniz? – kor soruşdu. – Boyayla bir balaca da düzəliş vermək olar. Onda insana daha çox oxşayar.

– Mütləq elə də eləyərəm.

– Mən sifətini və xaçı boyamazdım. Ancaq saçı, paltarı və işgəncədən axan qanı boyansa, yalnız qazanar. Bəs Qedliberqin yoldan çıxartdığı adam necədir?

Keçmiş E 299 kitabı açdı.

– ...Qudson sifətində mülayim nöqtə axtarırmış kimi, onu təpədən-dırnağa süzdü və dedi: “Demək, siz təhqiqat komissiyasındansınız?” Solsberi cavab verir, təxminən, elədir ki, var. “Hm! Axı onlara nə lazımdır, təfərrüat, ya kifayət qədər ümumi cavab?” “Mister Qudson, əgər təfərrüatlar lazım olarsa, mən bir də gələrəm, hələliksə ümumi cavab verin”. “Elə isə, yaxşı, onda onlara deyin, qoy cəhənnəm olsunlar. Elə zənn eləyirəm, bu ümumi cavab onları qane edər. Sizə isə Solsberi, məsləhət görürəm, təfərrüatlar üçün gələndə səbət götürməyi unutmayın, yoxsa öz tör-töküntünüzü nədə aparacaqsınız?”

Kor ləzzətdən gülümsədi.

– Eh! Mən bu Tveni sevirəm. Yaxşı yumor hissi var, zərəcə də şitlik yoxdur.

– Xinin və it hürməsi?

– İt hürməsi, hə, tutması da öz yerində, – kor dedi. – Bəs siz bu adam haqqında nə düşünürsünüz?

– Çox az, demək olar, heç düşünmürəm.

– Hər halda, ümumiyyətlə, o, elə də pis deyil. Götürək bizim ikimizi. Bizim hər birimizin başına bir iş gəlib, amma biz uşaq kimi sevinirik. Yalnız özünə ümid eləməlisən, yoxsa əzab çəkməli olacaqsan. Axı siz də belə düşünürsünüz! Deyilmi? Bax, başınızı tərpedirsiniz. Ya mənə elə gəldi?

– Yox, düz deyirsiniz. Görünür, sizin gözünüz görən adamın gözündən daha yaxşı görür.

– Mənim gözlərim çox gözəldir. Eləmi? Səninlə ağlamaqdan gözlərimizi xarab eləyə bilərdik. Ancaq biz bunu eləməmişik.

Bax, ona görə də deyirəm, bizim vəziyyətimiz elə də pis deyil. Dünyadan gedin və burnunuzu sallamayın! Bütün hallarda, siz həyatınızın heç vaxt indikindən pis ola bilməyəcəyini qərara alanda xoşbəxt olacaqsınız. Axı belədir, hə?

– Hə.

– Mənə bunun üçün beş il lazım gəlib. Bəs sizə?

– Üç ilə yaxın.

– Nə demək olar, sizin mənə görə üstünlükləriniz var, mənşəyiniz və təhsiliniz. Bu, hətta səsinizdən də hiss olunur, bir az zərif, gülməlidir. Mənsə bərbərxanada başlamışam. Orada mənimki gətirmədi, burma maşası ilə bədbəxt hadisə baş verdi. Hər şeydən artıq balıq tutmağa gedə bilmədiyim üçün təəssüflənirəm. Heç kim də məni aparmır. Bəs siz adamları daha doğrayıb-tökə bilmədiyinizə görə heyifsilənmirsiniz?

– Yox.

– Hə, ola bilər. Təhsilli adamların, ümumiyyətlə, zəiflikləri olmur. Mənim sə balıqçılığa həqiqi həvəsim var. Elə bir hal olmurdu ki, havanın necə olmasından asılı olmayaraq, mən bircə istirahət gününü belə buraxım. Bax, buna görə də mən indi oyma ilə məşğulam. Hansısa bir məşğuliyyətin olmalıdır, yoxsa başqa cür necə yaşayarsan? Bəs siz özünüz haqqında yazacaqsınız mı? Mən səhv eləyirəm, ya siz başınızı yırğaladınız?

– Yox, səhv eləmədiniz. Mənim məşğuliyyətim, həyatı müşahidə eləməkdir.

– Öz vaxtında, bəlkə, bu, mənim üçün də uyğun olardı. Həmişə oturub çayın suyunun necə axdığına baxmağımı xoşlayırdım. Mən axı azacıq da filosofam. Sizə yox, belə olduğunuzu deməyəm.

– Nəyə görə?

– Belə də... mənə elə gəlir, siz həyatı həddən artıq özünü zə tabe eləmək istəyirsiniz, bütün alicənab centlmenlərin bədbəxtliyi də bundadır. Deyin, mən haqlı deyiləmmi?

Inventas vitam
juvat excoluisse
per artes

Keçmiş E 299 kitabı örtüdü və ayağa qalxdı.

– Qürur, – o dedi.

– Ah-h! – kor öz münasibətini bildirdi. – Bu sizin ilk təsəllinizdir. Mən belə də düşünürdüm. Əgər sizi təngə gətirmədimsə, yenə də gəlin.

– Sizi balıq ovuna da apararammı?

– Doğrudanmı? Apararsınız? Əlinizi verin.

Keçmiş E 299 əlini uzatdı. Kor əl havasına onun əlini tapdı...

5

– Dostum, üçüncü gün yenə gedərik. Mən sizə çox zəhmət vermədim?

– Yaxşı. Üçüncü gün.

Əlində tutduğu balıqlar olan kor öz evinin qapısı ağzında dayanıb, yeni dostunun uzaqlaşan ayaq səslərinə qulaq asırdı, sonra əl havasına boyanmış ceyran örtüyü olan divana kimi getdi. Keyimmiş ayaqlarını şalın altına salıb, razı halda köks ötürdü və yuxuya getdi.

Keçmiş E 299 isə balaca evlərin pəncərələri qabağındakı çıpaqlaşan akasiyaların və yasəmən kollarının yanından keçib-gedirdi. Öz evinə keçəndən sonra kabinetinə qalxdı, kreslodə oturub, ayaqlarını buxarıya tərəf uzatdı. Balıq iyini hiss eləyən pişik onun dizlərinə sürtündü.

– Filipp, gələ bilərəmmi?

– Gəl.

– Bütün xidmətçilər gedirlər. Mən demək istəyirəm... Sən hər şeyi atıb mənimlə xaricə gedərsənmi?

– Nəyə görə birdən özünü belə qurban verirsən?

– Ah, Filipp, səninlə danışmaq necə də çətindir. Axı sən şəxsən məndən nə istəyirsən?

– Pullarımın yarısını götür və çıx get.

– Bəs sən burada tək neyləyəcəksən?

– Aşpaz tutacağam. Mən pişiyimlə aşpaza pərəstiş eləyirəm.

– Filipp!

– Hə?

– De görüm, axı sənın qəlbındə nə var? Sən bütün həyatın boyu indiki kimi tək-tənha qalmaq istəyirsən?

Keçmiş E 299 onu nəzərdən keçirdi.

– Həqiqətən də, kim həyatın gözlərinin içinə heç vaxt baxmayıbsa, həyatın onlar üçün heç bir əhəmiyyəti yoxdur. Mənsə baxmışam.

– Axı nəyə görə...

– Əziz Berta, mənə elə gəlir, səni çağırırlar.

– Aman Allah! Sən dəhşətsən!

– Sən mənim nə olmağımı istərdin, əzilmiş soxulcanımı? İstəyərdin, nifrət elədiyim adamların qarşısında ağlayım, onlara yalvarım, quyruq bulayım, yalnız ona görə ki, bir yalançı vəziyyətdən digərinə düşmüşəm? Sənə mənim fağır olmağım lazımdır, eləmi?

– Mən istəyirəm, sən insanpərvər olasan.

– Məgər elə deyiləmmi? Mən o qədər insanpərvərəm ki, yalnız dünya cəhənnəmə vəsil olandan sonra mən onun şəfqətini qəbul eləyəyəm və ona tabe olaram. Məni rahat burax. Mən hər şeydən razıyam.

– Doğrudanmı, mən sənın üçün heç nə eləyə bilmərəm?

– Bilərsən, buxarıdan kənara çəkil, alovun qabağını kəsmə.

6

Pərdəsi çəkilməmiş pəncərənin qabağında iki nəfər dayanmışdı.

– Meybl, bir bax!

– Sakit! O, bizi görə bilər. Pıçiltı ilə danış.

– Pəncərə bağlıdır.

Inventas vitam
juvat excoluisse
per artes

– Əgər ona belə oturmaq xoşdursa, niyə pərdələri endirmir?

Qaranlıq boşluqda səs əriyir,
Nə bir səda, nə də bir damcı su,
Yalnız qaranlıq və ətraf boşdur...

– Cek, mənim ona yazığım gəlir.

– Eh, o, əzab çəkmir! Adamları sevəndə əzab çəkirsən. Amma onun hər şeyi var – ona nə lazımsa. Bir ona bax.

Buxarının alovu onun hərəkətsiz və gərgin sifətini, sifətinin qabarıqlığını, çökəklərini, işıltılı gözlərini və təbəsümünü işıqlandırır, sahibinin dizləri üstündə rahatca qırılıb yatmış pişiyin üstünə işıq saçır. Oğlan və qız pəncərənin qabağından çəkildilər. Onlar bir-birilərinə möhkəmcə sığınaraq uzaqlaşır, balaca evlərin yanından keçib-gedirdilər.

HƏR ŞEYDƏ YAXŞI CƏHƏTİ GÖRMƏK LAZIMDIR

Bu balaca ingilis qızı on səkkiz il bundan əvvəl almana ərə getdi və bütün bu illər ərzində Londonun kənarındakı Putnidə onunla birgə öz kiçik səadətini yaşadı. Əri zərif dəri növləri üzrə mütəxəssis idi, sakit, işgüzar adamdı və əzəldən Şvartsald kəndlilərinin əllərindən gələn bütün işləri o da bacarırdı. Öz şəxsi kətanından qalın parça, ev heyvanlarının dərisindən qoşqu ləvazimatı, yunlarından paltar, şam ağaclarından mebel hazırlayır, öz əkdiyi, ən sadə üsulla döyülən buğdanın unundan adi sobalarda çörək bişirir, öz keçilərindən pendir tuturdu. Nəyə görə İngiltərəyə gəldiyini, yəqin, heç o özü də başa düşmürdü, həm də bu, çoxdan olmuşdu, heç nəyə görə Putnili xarratın qızı, öz Doresilə evləndiyini də başa düşmürdü, belə ki, bu qadın ona indiyə kimi də yaranmışların ən mükəmməli kimi görünürdü. O, həmin sadə London qadınlarından idi ki, onlarda istehza və fəlsəfi sakitliyin maskası altında heyrətamiz sadəliklə yanaşı, sanki, sezdirmədən adamlara minnətsiz yaxşılıq etmək kimi olduqca həssas xasiyyətlər gizlənir. Ər-arvad bütün bu on səkkiz ili harasa köçməyə hazırlaşmadan Putnidəki balaca evlərində yaşamışdılar, baxmayaraq ki, uşaqların xatirinə bir neçə dəfə köçmək fikrinə düşmüşdülər. Onların üç oğulları və iki qızları var idi. Missis Herhart – mən onu belə adlandıracağam, çünki onun ərinin olduqca tipik alman soyadı var idi, ad və soyad isə, hətta Şekspirin güman elədiyindən də böyük əhəmiyyət kəsb eləyir – balaca qadın idi, böyük qonur gözləri və qara qıvrım saçları vardı, müharibənin başladığı həmin illərdə artıq saçlarına dən düşmüşdü. Uşaqlarından ən böyüyü Devid həmin vaxt on dörd, qızları Mini ilə Violetta – sək-

kiz və beş yaşlarındaydılar, onların hər ikisi sevimli idilər, xüsusilə də kiçiyi. Herhart, bəlkə də, yaxşı usta olduğuna görə dağa getməmişdi. Firma onu əvəzəlməz adam hesab eləyirdi və haqqını heç də pis vermirdi, amma o, “hər şeyə qadir” adam deyildi, çünki xasiyyətinə görə peşəkar işçi idi və işdən kənar vaxtlarında özü və qonşular üçün hər cür işlər görür və bunun əvəzində heç bir haqq götürmürdü. Buna görə də onlar qənaətkarlıqla yaşayır, gələcək üçün kənara bir şey qoymurdular, çünki bundan ötrü yalnız öz pul kisən haqqında düşünməliydin. Əvəzində isə onlar xoşbəxt yaşayırdılar, düşmənləri yox idi və hər il səliqə ilə yığışdırılan evlərində, evlərinin arxasındakı balaca bağlarında nə isə yeni, hansısa xırda bir dəyişiklik gözə dəyirdi. Missis Herhart təkcə həyat yoldaşı və ana deyildi, həm də evdə yemək bişirir, paltar tikir, küçələrində bədbəxtliyə düşərək olan və xəstələnən adamlara həmişə köməyə gələn birisi kimi ad qazanmışdı. İlk doğuşları elə də yaxşı keçmədiyindən sağlamlığı qaydasında deyildi, amma elə mənəvi gücə malik idi ki, bu, ona hər şeyi olduğu kimi görməyə imkan verirdi və tale onları dəfələrlə çəşdirəndə ümidini itirmirdi. O, ərinin çatışmazlıqlarını yaxşı dərk eləyir, bununla belə, onun qədirciyyətini də bilirdi və ər-arvad heç vaxt mübahisə eləməz idilər. Öz uşaqlarının xasiyyətləri haqqında da qəribə bir qərəzsizliklə düşünür, lakin o, onların böyüyəndən sonra necə olacaqlarını, yəqin ki, bilə bilmirdi.

Müharibənin başlanması ərəfəsində ailəlikcə bayramı keçirtmək üçün Margeytə getməyə hazırlaşırıdılar və bu, onların həyatında indiyə kimi görünməmiş bir hadisə olmalıydı, amma səfər ləğv olunanda, onlar bütün dünyanı bürüyən fəlakəti heç vaxt olmayan bir aydınlıqla dərk elədilər. Məlum işdir ki, dünya müharibəsinin yetişdiyi bu şəraitdən uzaq olan, evdə oturmağı xoşlayan adamlar bunu başa düşə bilməzdilər. Əgər müharibənin dəhşətləri haqqında təsadüfi iradlar nəzərə alınmazsa, onlar yalnız bir dəfə, həm də çox

qısa bir vaxt ərzində öz dəmir çarpayılarında, qəhvəyi, qırmızı zolaqlı adyalın altında müharibənin baş verməsi haqqında söhbət eləmişdilər. Onlar razılaşırdılar ki, “bu balaca Belçikaya” zorla soxulmaq amansızlıq və ədalətsizlikdir, bununla da onların normal həyat hesab etməyə alışdıqları hər şeyə qarşı mənasız, ağılsız cinayət kimi görünən hadisələri müzakirə etməyə son qoydular. Onlar qəzetləri alırdılar – biri gündəlik, biri də həftəlik qəzetdi – orada yazılanlara milyonlarla oxucular kimi kor-koranə inanır, vaxtilə törədilən cinayətlər haqqında oxuyub dəhşətə gəlirdilər, bundan sonra isə yubanmadan kayzeri və onun belə qətiyyətli militarist siyasətini, sanki, əsl ingilis təbələri kimi qınayırdılar. Buna görə də elə həmin qəzətlərdə gözlərinə “aralarında hələ də xeyli cinayətkarın yaşadığı”, həmçinin “casus”lar, “sinələrində bəslədikləri ilanlar” və onların millət üçün hansı təhlükələr törədə biləcəyi kimi qeydlər sataşanda çox heyrətləndilər. Hər ikisi əmindilər ki, heç bir halda “ilan” deyillər və bunun necə ədalətsizlik olduğunu az-çox başa düşdülər. Əlbəttə, bunu balaca missis Herhart daha kəskin hiss eləyirdi, çünki zərbələr ona doğru yox, ərinə yönəlmişdi. Qadın öz ərini yaxşı tanıyırdı, bilirdi ki, o, yalnız sakitcə işləməyə qadirdir, heç kimə ziyan vurmaz və ərinə “hun”, “ilan” yarlığı yapışdırılması hər bir halda onu qəzəbləndirməliydi, amma qadının sakit və sağlam xarakteri bunları ciddi qəbul etməyə imkan vermirdi. Herharta gəlincə isə, o, elə qaradınmaz olmuşdu ki, onun nələr düşündüyünü duymaq günü-gündən çətinləşirdi. Qəzet vətənpərvərliyinin Putninin xeyirxah sakinlərinə öz təsirini göstərməsi üçün xeyli vaxt lazım gəlirdi. Hələlik qonşulardan heç kim balaca Herhartı əjdaha və casus kimi tanıdığını bürüzə vermirdi və missis Herhart rahat yatır, tam əminliklə düşünürdü ki, qəzet hücumlarının nə ərinə, nə də ona dəxli var. Lakin o, ərinin daha qəzet oxumağa ara verdiyini və divarlarına çiçək rəsmləri çəkilmiş kiçik qonaq otağında qəzetlər əlinə keçəndə, özündən kənara itələdiyini gördü.

Yəqin, o, arvadına nisbətən daha həssaslıqla taleyin qorxunc yerişini hiss edirdi. Oğlanları Devid həmin il işə düzəlmişdi, qızları məktəbdə oxuyurdu və hər şey bu birinci uzun hərbi qış və baharda adi qaydada gedirdi. Gündəlik işlərini qurtarırdan sonra missis Herhart “səngərlərdə donan bizim yazıq uşaqlar” üçün corab toxuyurdu və daha qonşularına nə iləsə kömək eləmək haqqında düşünürdü.

Bahar təzəcə girəndə qadın öz evinə dayısının kar arvadını gətirdi, bu qadın onunla qan qohumu deyildi, amma yazıq arvadın gedəsi bir yeri yox idi. Devid üçün indi qonaq otağında, at tükü ilə doldurulmuş bərk taxtda yer salırdılar, çünki o, yazıq arvadı çöldə qoya bilməzdi. Budur, nə vaxtsa aprelə, axşamtərəfi missis Herhart paltar yumaqla məşğul olanda qonşusu, balaca, arıq, sifətində, sanki, gözlərindən, almacaq sümüklərindən, tükdən və azğınlıqdan başqa heç nə olmayan missis Klayrhyu tənəgfəs halda qaçıb onun yanına gəldi, evə girər-girməz döşədi:

– Ah, missis Herhart, eşidibsinizmi? Onlar batırıblar, onun adı nəydi, “Luzyutaniya”! Mənsə öz Uilimə deyirəm ki, bu necə də dəhşətlidir!

Girdə əllərindən sabun köpüyü axan missis Herhart cavab verdi:

– Əlbəttə, dəhşətdir! Orada nə qədər insan boğulub! Aman Allah! Aman Allah!

– Ah, bu hunlar! Beləcə, onların hamısını, doğru sözümdü, güllələyərdim!

– Onlar, doğrudan da, dəhşətli adamlardılar, – missis Herhart onun dediklərini təsdiq elədi. – Onlar necə də dəhşətli iş görüblər!

Yalnız saat beşdə Herhart kətan kimi ağappaq halda işdən qayıdandan sonra qadın başa düşdü ki, fəlakət onlardan da yan keçməyib.

– Onlar deyirlər ki, mən almanam. – O, evə girəndən sonra ilk dediği bu oldu. – Dolli, onlar deyirlər, mən almanam.

– Hə, nə olsun, əzizim, elədir ki var, – missis Herhart dedi.

– Sən başa düşürsən, – o elə qızgınlıqla və həyəcanla dedi ki, qadın heyrətləndi. – Mən sənə deyirəm ki, indi bu “Luzyutaniya”dan ötrü hər şey məhv oldu. Onlar məni həbs edəcəklər. Sizdən hər şeyi alacaqlar. Bax, artıq bu gün qəzetlərdə yazıblar: “Bütün hunları sürgün eləmək!”

O, elə mətbəxdəcə masa arxasında oturub, işdən sonra hələ də çirkli olan əlləri ilə üzünü örtüdü. Missis Herhart onunla yanaşı dayanıb gözlərini geniş açmışdı.

– Maks, de görüm, – qadın soruşdu, – bunun sənə nə dəxli var? Burada sənlik iş yoxdur, elə deyilmi, Maks?

Herhart başını qaldırdı, onun genişalınlı və nazikçənəli solğun sifətində bir ümitsizlik var idi.

– Eh, onların nəyinə lazım? Axı mənim adım Maks Herhartdır, doğrudurmu? Onların nə işinə ki, mən müharibəyə nifrət edirəm? Mən almanam. Bu kifayətdir. Bax, görürsən.

– Ah, yox, onlar belə haqsızlığa yol verməzlər! – missis Herhart pıçıldadı.

Herhart onun çənəsindən yapışdı və bir anlığa onlar gərginlik içində bir-birinə baxdılar. Sonra o dedi:

– Dolli, mən istəmirəm ki, məni həbs eləsinlər. Mən sizsiz – sənsiz və uşaqlarsız neyləyərim? Dolli, mən istəmirəm ki, məni həbs eləsinlər.

Missis Herhart sevinclə gülümsədi, qəlbində isə dəhşətdən donaraq onu sakitləşdirməyə çalışdı:

– Maks, belə səfeh şeylər haqqında düşünmək lazım deyil. Bax, mən indicə sənə bir fincan yaxşı çay verəcəyəm. Əzizim, ruhdan düşmə! Hər şeyin yaxşı olacağına ümid eləyək, axı hər şeyin yaxşı tərəfi var!

Herhart isə yenidən sükuta qərq oldu, axır vaxtlar qadın bundan qorxmağa başlamışdı.

Bu gecə bəzi dükanların vitrinlərini sındırmışdılar, lövhələrdən isə alman adları qaşınıb təmizlənmişdi. Herhartın

Inventas vitam
juvat excoluisse
per artes

öz dükanı yox idi, adı heç bir lövhəyə yazılmamışdı və buna görə də onlara toxunmadılar. “Bizim aramızda yaşayan hunlar”a qarşı mətbuatda və parlamentdə yeni qızğın hücumlar başladı, ancaq tale hələlik Herharta öz uğursuz sifətini göstərmirdi. O, əvvəlki kimi işə gedirdi, hələlik onların sakit, çətin həyatlarını heç nə pozmurdu və missis Herhart ərinin inadla susmasının səbəbini heç cür başa düşə bilmirdi. O, nəyisə “başına salmışdı”, ya da qonşuların, tanışların hərəkətləriydi ona toxunan. İndi onunla danışmaq elə çətin olmuşdu, düşünmək olardı ki, o da onların yalnız xalaları kimi kardır. Onu hələlik uzun müddət İngiltərədə yaşaması, öz işinin əsl ustası olması xilas edirdi, amma haradasa pərdənin arxasında tale acı gülüşlə dişlərini qıcaırdı.

Yalnız 1916-cı ildə hava hücumlarından sonra ümumi hay-küy qalxanda, onu da heç də gənc olmayan adamlarla birlikdə həbs elədilər, onların bütün cinayətləri bundan ibarətdi ki, Almaniyada anadan olmuşdular. Bu, gözlənilməz oldu, amma yəqin ki, indi, az qala, onlar üçün fərqi yox idi, çünki neçə vaxtdır onun lal kədərinin şahidi olan ailə elə məyus olmuşdu, missis Herhartın tez-tez dediyi kimi, artıq yaxşı xəbər gözləməyə son vermişdilər. O, əlüstü hazırlanan şeyləri götürüb, gonbul, xeyirxah konsteblin¹ müşayiətilə gedəndən sonra qadın polis şöbəsinə qaçdı. Orada onu mehribanlıqla qarşıladılar. Dedilər ki, özünü üzməsin, hər şey qaydasınca olacaq, heç narahat olub-eləməsin. İnanırsa ki, bir şey çıxacaq, Daxili İşlər Nazirliyinə də gedə bilər. Ancaq özləri bunun bir xeyri olacağına inanmırlar. Missis Herhart balaca Violetta ilə öz yatağında uzanıb, sakitcə hıçqıraraq səhərə kimi yatmadı, sonra özünün bazar günü üçün tikilən ən yaxşı paltarını geyib, Uaytholla yola düşdü. Nazirlik çox iri bir binada yerləşirdi, qadın indiyədək bu binanın kandarından içəriyə ayaq basmamışdı. O, orada bir küncdə qorxmuş halda gözlərini geniş açıb, qaşlarını çataraq düz qabağına baxıb

¹ *Konstebel* – İngiltərədə və ABŞ-da aşağı rütbəli polis

tam iki saat oturdu. Hər yarım saatdanbir ayağa qalxır və sərbəst halda xidmətçidən soruşurdu: “Ser, deyəsən, orada mənə yaddan çıxarıblar? Bəlkə, siz soruşasınız?” Qadın bunu mehribancasına soruşduğundan xidmətçi ona canıyananlıqla yanaşır və deyirdi: “Anacan, hər şey qaydasındadır. Onlar orada məşğuldurlar, amma mən sizə görə təkid eləyəyəm”.

Nəhayət, həqiqətən də, xidmətçinin təkidindən sonra qadını eynəkli, soyuq bir cənab qəbul elədi, qadın bu anın qeyri-adi əhəmiyyətini kəskin hiss etdiyindən bir anlıq nitqi tutuldu. “Aman Allahım, – o düşündü və bu zaman onun ürəyi ovucdakı quşun ürəyi kimi çırpındı, – yox, o heç bir halda bunu başa düşməyəcək, mən onu heç cür inandıra bilməyəcəyəm!” O, lal ümitsizlik içində, sanki, bir yığın ölü kimi ərinin üstünə tökülən yarpaqları, uşaqların, taleyin ümidinə buraxılan, tamamilə yatağa düşən kar xalasının onu necə təngə gətirəcəyini aydın təsəvvür eləyirdi, çünki indi ailəni dolandırmaq onun öhdəsinə düşürdü və buna görə də işi həddən artıq çox olacaqdı. Çətinliklə nəfəsini dərərək dedi:

– Ser, düzü, sizin vaxtınızı almağa çox heyifsilənirəm, amma mənim ərimi həbs eləyərək “Saray”a aparıblar. Biz artıq iyirmi ildir evliyik, o, İngiltərədə iyirmi beş il yaşayıb. Çox yaxşı adamdır, yaxşı da işçidir. Məncə, onlar bunu bilmirdilər. Bizim üç uşağımız, hələ yataqdan qalxa bilməyən bir qohumumuz da var. Əlbəttə, biz başa düşürük, almanlar özlərini çox pis aparırlar, Herhart özü də həmişə belə deyirdi. O, əsla, casus-zad deyil. Bəlkə, siz bizə kömək eləyəsiniz, ser, axı mən özüm ingilis qızıyam?

Harasa yuxarılara baxaraq o, yorğun halda cavab verdi:

– Herhart... hə, yaxşı, mən baxaram. Missis Herhart, biz indi xoşagəlməz bir iş görməli olacağıq.

Bu zaman balaca missis Herhartın gözləri elə geniş açıldı, sanki, bax, elə indicə yerindən çıxacaqdı, çünki o, səfeh deyildi və başa düşürdü ki, bununla hər şey qurtardı. Tələsik dilləndi:

– Hə, əlbəttə, mən başa düşürəm, qəzetlər dəhşətli hayküyə qaldıraraq bunu tələb eləyirlər, ser, amma bizim küçədə onun əleyhinə kimsə bir söz deməz. O, həmişə hamıya təsərrüfat işlərində kömək eləyib, beləliklə, mən düşünürəm ki, onun üçün istisna eləmək olar.

Qadın “səs-küy” sözünü deyəndə, centlmenin dodaqlarını necə kip sıxdığını gördü, indi o, gözlərini dirəyib baxırdı.

– Onun işinə, şübhəsiz ki, komissiya baxıb, amma mən bir də arayış alaram. Xudahafiz.

Zəhlə tökməyə alıxmayan missis Herhart dərhal göz yaşları içində gülümsədi:

– Ser, sağ olun, çox sağ olun. Xudahafiz, ser.

Qadın çölə çıxdı. Dəhlizdə xidmətçi onu qarşıladi və “hə, mamaşa, necə oldu?” soruşanda, qadın:

– Bilmirəm, – dedi. – Yalnız yaxşı olacağına ümid eləmək qalır, hər şeydə yaxşı cəhəti görmək lazımdır. Xudahafiz, narahat elədiyim üçün bağışlayın. – Sonra buradan elə hissələrlə uzaqlaşdı ki, sanki, onu döymüşdülər.

İndi görülməli “yaxşı cəhət”, heç də təsadüfən yox, ölkənin təhlükəsizliyi naminə həbs olunan yazıq Herhartın evə qayıtması anlamına gəlmirdi. Həm qənaət eləmək üçün, həm də sevimli qəzetlərinin bu məsələdə günahkar olduğunu dumanlı halda hiss eləyərək, onlara abunə yazılmağa son qoydu və dərziliklə məşğul olmağa başladı. Bu həm də olduqca vacib idi, çünki onun dövlətdən aldığı yardım Herhartın aldığı haqqın dördübdə biri qədər idi. Əlbəttə, belə fərqə baxmayaraq, heç olmamağındansa, az da olsa, olmağı şükürlü idi. Amma nə qədər təcəccüblü olsa da, qadın özünün ingilis olduğunu yaddan çıxarda bilmirdi və ona qərribə gəlirdi ki, bircə gecə belə ayrı olmadığı ərinə həsrət qalmaq azlıq eləyirmiş kimi, indi o, iki dəfə çox işləyəsi olur, iki dəfə az yeyirdi, ondan ötəri ki, əri onun vətəninə yaşamağı özünə şərəf bilmiş, buranı öz vətəni hesab eləmişdi. Amma, hər halda, ondan da ağır vəziyyətdə olanlar vardı. Bu qadın yenə

də yaxşı cəhətləri görməyə çalışır, hər şeyin yoluna düşəcəyinə ümid eləyirdi, xüsusilə də, balaca Violetta ilə birlikdə həftədə bir dəfə həmin “Saray”a, ona böyük təsəlli verən, qəzetlərdə yazıldığı kimi şahzadətək saxlanılan ərinə baş çəkməyə gedəndə. Pulu olmadığına görə onu “komanda” adlandırılan dəstəyə daxil eləyirdilər və onlar “şahzadə”lərin hazırladığı cürbəcür şeylərin satıldığı bazarda görüşürdülər. Burada mister və missis Herhartlar bir-birilərinin əlindən yapışaraq beləcə dayanır və onları əhatə eləyən digər ər-arvadlara fikir verməyə çalışırdılar. Balaca Violetta isə ya harasa gedir, ya da birdən qayıdıb titrək halda atasının qıçlarını qucaqlayırdı. Buradaca dayanaraq Herhart yenə də yaxşı cəhəti görməyə çalışır və ərinə deyirdi ki, hər şey yaxşıdır və o heç nəyə görə narahat olmamalıdır; polislər ona qarşı çox mehribandırlar, xalası onunla maraqlanır, Minni isə məktəbdə mükafat alır. Qoy o kədərlənməsin, yeməyinə fikir versin və hər şeyin yaxşı olacağına ümid eləsin. Əri isə gülümsəyirdi, onun təbəssümü adamın ürəyinə bıçaq kimi saplanırdı.

– Dollı, elə isə, əla, – deyirdi. – Məndə hər şey qaydasındadır.

Fit çalınanda o, balaca Violettanı öpür, hər ikisi susaraq bir-birilərinə baxırdılar. Sonra isə adi, həmişəki tonda danışırdılar:

– Hə, vaxtdır, mən getməliyəm. Əlvida, əzizim!

– Əlvida, Dollı! Öp məni.

Bundan sonra onlar öpüşür və qadın balaca Violettanın əlindən möhkəm yapışmış, kütlənin arasından çıxmağa tələsir, baş verənlərin yaxşı cəhətini görmək hissini itirəcəyindən qorxmuş kimi, geriye baxmamağa çalışırdı. Amma aylar ayları əvəz eləyirdi, il də keçdi, il yarım, sonra iki il, o isə həftədə bir dəfə “Saray”dakı “şahzadə”sinə baş çəkməyə gedir və bu gedişlər onun üçün həftənin bəxş elədiyi çətinliklərin ən böyüyü idi. Çünki bu qəhrəman, həssas qadıncı və zaman

Inventas vitam
iuvat excoluisse
per artes

keçdikcə qırıqların ərinin təkcə ürəyində yox, üzündə də sırımlar açdığını görürdü. O, artıq çoxdan idi ki, arvadına demirdi: “Dolli, məndə hər şey qaydasındadır”. Sifətindən əzab çəkdiyi hiss olunurdu, arıqlamışdı və baş ağrılarından şikayətlənirdi.

– Burada elə səs-küydür, – o, həmişə təkrar eləyirdi, – ah, elə, sadəcə, bir dəqiqə belə rahatlıq vermirlər, bircə dəqiqəliyə belə tək qala bilmirsən... Yeməkləri də pisdir, Dolli, indi bizim payımızı azaldılar.

Qadın ona xəlvətcə yemək verməyin təhərini öyrənmişdi, amma bu yemək elə də çox olmurdu. Axı qiymətlər qalxmış, onun cüzi qazancı isə artmamışdı. Əri danışırdı ki, qəzetlər hay-küy salıblar ki, onları burada, guya, hind toyuqları kimi yemləyirlər, əvəzində isə “hunlar” onların gəmilərini batırırlar. Budur, lap əvvəllər də arıq olan Herhart indi on beş funt arıqlamışdı. Hə, elə o özü – təbiəti etibarilə bədənlə olan qadın da arıqlamışdı, amma bunu hiss eləmirdi, çünki başı işə bərk qarışmışdı və yalnız əri haqqında düşünürdü. Onun üçün bütün bu aylar ərzində hər keçən həftəylə ümidini də itirməsi, öz hisslərini gizlətməsinin daha çətin olması əzablı işgəncəyə dönürdü. Qadın artıq çoxdan bütün bunlarda yaxşı bir cəhətin olmadığını görür, ancaq başa düşürdü ki, bunu özünə etiraf eləsə, əlləri birdəfəlik yanına düşəcək. Ərindən Devidin sürətlə böyüməsini, amma onu yaxşı yedizdirə bilməməsini, xalasının artıq tərپənmək imkanında olmadığını, qonşuların hamısının onlara düşmən münasibəti bəslədiklərini də gizlədirdi. Görünür, qonşuları onlara qarşı ədalətsizlik eləmək istəmirdilər, sadəcə, ictimai fikrin təsiri altına düşmüşdülər. Adamlar daimi həyəcədən əzab çəkir, növbələrdə dayanmağa məcbur olur, hava hücumları qabağı qorxu hissi keçirir, almanların vəhşilikləri haqqında doğru, ya da yalan məlumatlardan qəzəblənirdilər. Qadın onlara çoxlu yaxşılıqlar eləməsinə baxmayaraq, nəhayət, bu qərara gəldi ki, hamısı bir bezin qırağıdırlar, əsəbləri bir-iki dəfə döz-

məyib dedi ki, heç kimə pisliyi keçməmiş, özünü getdikcə pis hiss eləyən ərinin həbsdə saxlanması rüsvayçılıqdır. Ağıllı olmasına baxmayaraq, ərini belə vəziyyətdə görəndə hər həftə üzləşdiyi işgəncələrə dözməyib, nəhayət, mərhəmət hissini itirdi. Hərçənd, missis Klayrhyu onu inandırmağa çalışırdı ki, o, hökumətə mərhəmətlə yanaşmalıdır. Bir dəfə “vicdanlı siyasət” haqqında xatırlatmağı lazım bildi, onda da dərhal danışmağa başladılar ki, onun almanlara rəğbəti var. Bu dəqiqədən etibarən də o, təcrid olundu. Əvvəllər onun xidmətlərindən istifadə eləyənlər indi ona qarşı öz düşmənçiliklərini göstərməyə tələsdilər, çünki heysiyyatlarına toxunmuşdu. Putninin sakinləri nə qədər qeyri-tələbkar olsalar da, almanlara rəğbəti ilə tanınan birisinin onlara kömək eləməsinə, məsələn, xəstəxanədə qulluq eləməsinə heç cür razı ola bilməzdilər. London ətrafında doğulan, əsl ingilis qızı kimi möhkəm olan Missis Herhart bütün bunlara tab gətirə bilirdi, amma tezliklə uşaqlarını da bu işə qatdılar. Devid gözünün altı qaralmış halda məktəbdən qayıtdı və nə qədər eləsə də, nə baş verdiyini danışmadı. Minniyə məktəbdə mükafat vermədilər, baxmayaraq ki, o, buna layiq idi. Bu, məhz axırncı alman hücumlarından başladı, ancaq missis Herhart belə səbəbləri qəbul eləmək istəmirdi. Balaca Violetta artıq iki dəfə onun ürəyini parçalayan qüssəylə sual vermişdi:

– Ana, mən ingilisəm?

– Əlbəttə, mənim əzizim, – qadın cavab vermişdi.

Sonra Devidi ingilis ordusuna apardılar. Bu, ona elə güclü təsir elədi ki, qadın özünü saxlaya bilmədi və missis Klayrhyunun, – ondan üz döndərməyən yeganə adamın yanında döşədi:

– Eliza, hər halda, mənə görə bu qəddarlıqdır. Onlar atanı həbs eləyiblər, onu təhlükəli hun hesab eləyərək neçə illərdir həbsdə saxlayırlar, indisə oğlunu bu hunlara qarşı döyüşməyə aparırlar. Mən onlarsız necə keçinəcəyəm, düzü, bilmirəm.

Özü şotland olan balaca missis Klayrhıy qlosteşirski ləhcəsi ilə ona dedi:

– Hə, axı biz onları darmadağın eləməliyik. Onlar elə dəhşətli adamdırlar! Mən başa düşürəm, sənin üçün asan deyil, amma biz onları darmadağın eləməliyik.

– Axı biz heç kimə pislilik eləməmişik, – missis Herhart qışqırdı. – Axı biz dəhşətli adamlar deyilik! Biz heç vaxt müharibə istəməmişik, onun üçün bu, diri gözlü ölümə getməkdir. Onlar mənə ya ərimi, ya da oğlumu verməlidirlər, ya onu, ya da bunu.

– Axı sən hökuməti başa düşməlisən. Dollı, onlar qəddar olmağa məcburdurlar.

Onda missis Herhart titrəyən sifətini rəfiqəsinə çevirdi.

– Çalışaram, – o, elə tonla dedi ki, missis Klayrhıyunun ürəyinə şübhə saldı: “Dora qəzəblənib”.

Heç o da bunu unuda bilməzdi və indi keçmiş rəfiqəsi yadına salınanda başını hirsələ qaldırırdı. Bu, missis Herhart üçün zərbə idi, çünki onun artıq dostları qalmamışdı, yalnız yorğan-döşək xəstəsi olan kar qadın nəzərə alınmazsa. Xəstə qadın üçün də fərqi yox idi ki, müharibə gedir, ya yox, onlar almandırlar, ya yox, tək ona yemək versinlər.

Elə bu vaxt müharibədə dönüş yarandı və almanlar məğlubıyyəət uğradılar. Hətta indi qəzet oxumayan missis Herhart da bu haqda eşidəndə yüngülləşdi, haradasa üfüqlərdə yenə də yaxşı cəhətlər görünürdü. Onda belə təsəvvür yaranmışdı ki, əvvəlki qorxudan xilas olandan sonra onlar ərinə qarşı daha qəddar olmayacaqlar, bəlkə, müharibə də oğluna bir bədbəxt hadisə üz verməzdən əvvəl qurtaracaq. Amma Herhart onu heyrətləndirdi. O, xəbərlərə qətiyyəən sevinmirdi. Elə görünürdü ki, inciklik neştəri onun ürəyinə çox dərin sancılıb. Bir dəfə onların kazarmasının açıq qapısının yanından bazara gedərkən, missis Herhart bunun səbəbini başa düşdü. Onun heyrət dolu baxışları iplərlə asılmış qəhvəyi rəngli adyalların miskin çarpayıları bir-birindən

ayırıldığını gördü. Bir yerə yığılmış adamlardan gələn ağır qoxunu hiss edir və arasıkəsilməyən uğultunu eşidirdi. Demək, onun əri otuz ayı bu çirkli, adam əlindən tərənəmək mümkün olmayan səs-küylü kazarmada, çarpayılarda uzanan, oturan, ya da əyilib iş görən iyrənc adamların arasında keçirmişdi. Hər halda, ərinə baş çəkdiyi bu günlərdə hansı biclikləsə təmiz qala bilirdi. Tək qayıdanda (daha Violettanı özüylə birlikdə alman atasının yanına aparmırdı) evə qədər sakitləşə bilmirdi. Bundan sonra nə olur-olsun, hətta ərini buraxsalar da, o, əvvəlki kimi olmayacaqdı, qadın bunu bilirdi.

Nəhayət, bir səhər qadın Putninin digər sakinləri ilə birgə raketlərin gurultu ilə uçduqlarını eşidib, hava hücumunun başlandığını zənn eləyərək küçəyə qaçdı. Amma onun qoca qonşusu tamam dişsiz ağzını açaraq gülür, döngənin arxasındakı məktəbdə isə uşaqlar qışqırırdılar. Və indicə anladı ki, müharibə qurtarıb. Ürəyi həyəcanla vurdu və evə qayıdıb, boş otağındakı kreslodə tək oturdu. Birdən üz-gözünü büzüşdü, gözlərindən yaş süzülürdü və öz soyuq, balaca otağında tək oturaraq xeyli ağladı. Bu, yüngülləşməkdən və dərin minnətdarlıq hissindən doğan göz yaşları idi. Hər şey qurtarmışdı. Nəhayət ki, hər şey qurtarmışdı! Sonsuz gözləmələr... Sonsuz dərdlər... Əri üçün darıxması... və döyüşlər gedən palçıqlı, dəhşətli səngərlərdəki yazıq uşaqlar üçün, öz doğmaca oğlu üçün keçirdiyi dəhşətli qorxu hissi, bir sözlə, hamısı arxada qalmışdı! İndi Maksı buraxacaqdılar, David ordudan qayıdacaqdı və adamlar daha ona və onun uşaqlarına əvvəlkitək kinli və pis münasibət bəsləməyəcəkdilər.

Axı o, London ətrafında doğulmuşdu və onun sadə qəlbində sülh anlayışı xoş arzularla bağlıydı. Göz yaşlarını silərək ayağa qalxdı və boş buxarının üstündəki ucuz, balaca güzgüyə baxdı. Sifəti qırıqlarla örtülmüş, saçları tamam ağarmışdı, əri artıq iki il idi ki, onu şlyapasız görmürdü. O nə deyəcəkdə? Qırıqları hamarlamağa çalışaraq, bir xeyli yanaq-

larını sıgalladı. Sonra birdən vicdan əzabı çəkərək yuxarı qaçdı. Evin arxasındakı yataq otağında kar qadın uzanmışdı. Herhartın həbs olunmazdan əvvəl düzəltdiyi əldəqayırma eşitmə borusunu götürüb qışqırdı:

– Xala, sülh oldu! Sülh! Bir fikirləş, sülh!

– Nə olub? – qadın soruşdu.

– Xala, sülh oldu, sülh!

Kar qadın yatağında dikəldi və sanki, onun qurumuş uzun sifətindəki donuq gözləri hansısa düşüncə ilə işıldadı.

– Doğrudanmı? – o, etinasız halda dedi. – Mənsə elə yemək istəyirəm. Dollu, mənim nahar eləmək vaxtım deyilmi?

– Xala, mən elə sizin yeməyinizi gətirməyə hazırlaşdırm, – missis Herhart cavab verdi və həyəcanlanmış halda aşağı qaçdı ki, içində çörək, bibər, duz və soğan olan boşqabı qarı üçün gətirsin.

Bundan sonrakı iki gün ərzində qadın heyrətləndirici bir aydınlıqla bütün baş verənlərdə yaxşı cəhətləri görməkdə davam elədi və səbirsizliklə öz “şahzadə”si ilə onun “Saray”ındakı görüşü gözlədi. Görüşəndə isə qadın onun qəribə və tamam acınacaqlı vəziyyətdə olduğunu gördü. Müharibənin qurtarması haqqındakı xəbər hər tərəfdən qovulub bura gətirilmiş, normal həyatdan uzun müddətə ayrılmış min adama çox güclü təsir eləmişdi. Bütün saat yarımliq görüş ərzində qadın ümitsiz halda ərini məcbur eləyirdi ki, baş verənlərdə yaxşı cəhəti görsün, gələcəyə inansın. Amma ona çoxlu şübhələr və qorxu əzab verirdi və nəhayət, qadın həmişə olduğu kimi gülümsəyərək, tamam gücsüzlənmiş halda ondan ayrıldı. Həftələr bir-birini əvəzləyirdi və istər-istəməz qadın hər şeyin əvvəlki kimi qaldığına inanmalı olurdu. Herhartın hər gün qayıda biləcəyi ümidi ilə yaşayan qadın ev ayaqqabılarını təmir eləyir, onun üçün Devidin paltarlarından nə isə hazırlayır, gələn kimi isti suyla yuyuna bilsin deyə böyük vannanı həmişə hazır saxlayırdı. Boğazından kəsərək onun üçün bir şüşə pivə və

şor xiyar almış, keçmişdəkiləri bağışlayaraq, yenidən öz qəzetlərini oxumağa başlamışdı. Amma əri hələ də qayıtmırdı. Tezliklə qəzetlər məlumat verməyə başladılar ki, ingilis hərbi əsirləri qayıtmağa başlayıb, yazıqların çoxu dəhşətli vəziyyətdədilər. Onlar haqqında oxuyanda qəlbi qana dönür, bu əsirlərlə o cür qəddarcasına rəftar eləyən adamları lənətləyirdi. Qəzetlərdə bir də yazılırdı ki, bu ölkədə lənətə gəlmiş hunların yaşamasına daha dözmək olmaz. “Onların hamısını qovmaq lazımdır!” Əvvəlcə o hətta bunun Herharta da aid olduğunu başa düşmədi, amma nəhayət, işin nə yerdə olduğunu anladı və sanki, qızmar köz imiş kimi qəzeti əlindən saldı. Onlara heç bir pisliyi keçmədiyi halda, ona evə, ailəsinin yanına qayıtmağa icazə vermirdilər! Ona burada qalmağa imkan vermir, bütün bu otuz il ərzində yaddan çıxardığı dəhşətli ölkəyə sürgün eləyirdilər, həm də onun arvadının və uşaqlarının ingilis olmasına baxmayaraq. Bu vəhşi məntiqsizlik və ədalətsizlik yaxşı cəhətlərin üstünü elə örtürdü ki, qadın evin arxasındakı, cənub-qərb küləyi əsən, yağış yağan qaranlıq bağa çıxmalı oldu. Orada başını axsam səmasına tərəf qaldıraraq astadan inildədi. Yox, belə ola bilməzdi. Amma, hər halda, qəzetlərin yazdığı həmişə doğru çıxırdı, Qerqartı həbs elədilər, sonra onun payını azaltdılar. Bu zaman keçmişin dumanı arxasından onun gözləri qarşısında Uaytholldakı həmin centlmenin möhkəmcə sıxılmış dodaqları canlandı və sözlərini eşitdi: “Missis Herhart, biz olduqca xoşagəlməz işlər görməyə məcbur oluruq”. Nəyə görə onlar belə eləyirlər? Onun əri heç vaxt heç kimə pislik eləməmişdi! Onu kədər dalğası бүürüdü və az qala, boğulacaqdı. Qəzetdəki bu centlmenlər nəyə görə belə eləyirdilər? Məgər onların ürəyi, gözü yox idi və sadə adamlara nə qədər dərd gətirdiklərini görmürdülər? “Yox, mənə və ərimə verdikləri zülmədən çox onlara zülm arzulamıram”, – hirsələnmiş halda düşünürdü.

Yağış onun sifətinə vurur, ağ saçlarını isladır, iltihablanmış gözlərini üşüdürdü. “Mən belə kinli olmalı deyiləm”, – fikirləşdi və qaranlıqda əylərək, mətbəxə yaxın yerdə salınmış, ərinin keçmiş günlərdə məharətlə qurduğu isti su borusunun qızdırdığı balaca şitilliyin şüşəsinə toxundu. Şüşənin altında hələ də çiçəkləyən cəmisi bir qızılgül və bir neçə balaca pırtlaşq payız gülü var idi. Onları ərinin qayıtdığı gün ailə şənliyi üçün saxlamışdı. Əgər o qayıtmasaydı, onda neyləyəcəkdi? Qəddini düzəltdi. Evin damı üzərindən qara, qorxunc buludlar keçirdi, amma onların arasında, gecənin zülmət qaranlığında daha işıqlı görünən bir, ya iki ulduz sayırışdı. “Hər şeydə yaxşı cəhəti görmək lazımdır”, – o fikirləşirdi, – “əks halda mən buna dözmərəm”. Sonra da evə getdi ki, şam yeməyi üçün sıyıq bişirsin.

Qısı dəhşətli narahatlıq içində keçirdi. “Hunları sürgün eləmək!” Bu çağırış elə hey qəzetlərin səhifələrindən, onu rahat buraxmayan gecə iztirablarının içindən kiminsə qorxunc cöhrəsi kimi boy verirdi və hər dəfə də Herharta baş çəkməyə gedəndə, onun qorxuları öz real təsdiqini tapırdı. Bütün bunları elə ağır keçirirdi ki, hərdən bir qadın qorxmağa başlayırdı, bəlkə, ona xoşagəlməz bir hadisə üz verib. Yoxsa, qadın həkimlərin onda müəyyən elədiyi beynin yumşalması xəstəliyinin adını onun yanında çəkməzdi. Görünür, öz vətəninə sürgün ediləcəyi perspektivi onu həmişə qorxu altında saxlayırdı.

– Dollı, buna dözə bilmərəm, – o dedi. – Mən orada neyləyəcəyəm?.. Hə, neyləyə bilərəm? Orada mənim bircə nəfər də dostum yoxdur. Gedəsi bir yerim yoxdur. Mən məhv olaçağam. Dollı, qorxuram. Sən ora necə gedə bilərsən, sən və uşaqlar? Mən sizi saxlayacaq qədər pul qazana bilmərəm. Mən indi heç özümü də saxlaya bilmərəm.

O isə ərinə deyirdi:

– Məyus olma, mənim əzizim, hər şeyin yaxşı olacağına ümid eləyək! Bir fikirləş, bəs başqaları neyləyəcəklər?

Bütün bu “şahzadələrin” və onların ailələrinin iztirablarını təsəvvür eləyəndə, öz şəxsi dərдинin öhdəsindən gəlmək onun üçün asan olurdu. Amma o yalnız başını yırğalayır.

– Yox, daha biz bir yerdə ola bilməyəcəyik.

– Mən sənin arxanca gələcəyəm, – qadın deyirdi, – qorxma. Maks, biz tarlada işləyə bilərik, mən də, uşaqlar da. Birtəhər keçinərik. Döz, əzizim. Tezliklə bütün bunlara son qoyulacaq və mən sənənlə olacağam. Maks, qorxma. Onlar səni heç yerə göndərməyəcəklər, bax, görərsən.

Sonra isə, sanki, kimsə onun sinəsi üstünə buz qoydu, ani olaraq düşündü: “Birdən göndərdilər? Bəs xala? Bəs oğlum? Bəs qızlar? Onda mən neyləyəm?”

Sonra uzun siyahılar üzə çıxmağa başladı və adamları çoxlarının artıq dillərini belə unutduğu ölkəyə göndərməyə başladılar. Herhartın adı hələlik siyahılara düşmürdü, bu siyahıları, adətən, missis Herhart həftədə bir dəfə əri ilə görüşəndən sonra asırdılar və qadın onu dilə tuturdu ki, adının bu siyahıya düşəcəyi təqdirdə etiraz eləsin. Çox çətinliklə ərini inandıra bildi və o, belə də eləyəcəyinə söz verdi.

– Maks, hər şeyin yaxşı olacağına ümid eləmək və hər şeydə yaxşı cəhəti görmək lazımdır, – ərini dilə tuturdu. – Sənin oğlun ingilis ordusundadır, onlar səni göndərməyə cürət eləməzlər. Onlar belə qəddar ola bilməzlər. Heç vaxt ruhdan düşmək lazım deyil.

Onun adı siyahıya düşdü, sonra isə pozdular. İndi vaxt üzücü gözləmələr, qorxunc gözlənilməzliklər içində keçirdi və sevimli qəzetinin səhifələrində, sanki, dəhşətli gecələrdən boylanan kinli sifət ona baxırdı. Yenidən onu oxuyur və ürəyinin yumşaqlığı imkan verən qədər də bu qəzetə nifrət eləyirdi. Axı bu qəzetə tədricən onun ərini öldürdü, onların xoşbəxtliyə olan ümidlərini öldürdü. Qızılıgüllün və qırmızı-qəhvəyi payız güllərinin arxasınca onun balaca bağında yeni güllər də görünməyə başladı, – əvvəlcə yanvar novruzgül-

Inventas vitam
juvat excoluisse
per artes

ləri, sonra bir-birinin dalınca mavi dəvədabanıları və nəhayət, solğun nərgizlər, hansı ki, adına “Mələyin göz yaşları” da deyirlər.

Sülh gecikirdi, amma çiçəklər əvvəlki kimi mətbəx borusunun yanındakı balaca şitillikdə öz vaxtında açırdılar. Nəhayət, ecazkar gün gəldi, missis Herhart onu heyrətləndirən bir məktub aldı, orada yazılırdı ki, Herhart evə qayıdır. Onu Almaniyaya göndərməyiblər, o, evə qayıdırdı! Bu gün, sabah – o hər dəqiqə burada ola bilərdi. O, bu məktubu alana kimi, hələ də orduda xidmət eləyən oğlundan həftədə bir dəfə aldığı məktubdan savayı başqa heç bir məktub almırdı. Qadın məktubu alanda çörəyin üstünə yağ yaxır, həddən artıq həyəcanlandığı üçün yağı olduqca qalın yaxırdı. Bıçağı əlindən yerə saldı və əlini sinəsinə sıxaraq hıçqırmağa, gülməyə başladı, sonra isə birdən oxudu: “Eşidirsənmi? Budur, mələklər oxuyurlar!” – lakin onun mahnısının nə rəvanlığı, nə də ahəngi var idi. Qızlar artıq məktəbə getmişdilər, qadın yuxarıdaydı, onu eşidə bilməzdi, onu heç kim eşitmirdi və birdən taxta kresloya necə yıxıldığını, uzanmış əlinin içində çörək olan boşqabı saxlayaraq göz yaşlarına necə güc verdiyini də heç kim görmürdü. Həddən artıq təmiz olan ağ masalardan birinin arxasında oturaraq, ürəkdən ağlayırdı. O, evə qayıdırdı, evə, evə, evə! Bax, bu da yaxşı cəhət! İşıqlı ulduzlar!

O, özünü ələ alana kimi saatin dörddebiri keçdi və taq-qılıya hay verdi, bu, kar qadın idi, xatırladırdı ki, çoxdan onun səhər yeməyinin vaxtıdır. Tələsik çay dəmlədi və yuxarı qalxdı. Çörəyin üzərinə yağın belə qalın yaxıldığını görəndə, qadının uzun, ifadəsiz sifəti acgözlüklə alışıbyandı, amma balaca missis Herhart bu ziyafətin nəyə görə olduğu barədə bircə söz də demədi. Yalnız yeganə rəfiqəsinin necə yediyinə baxır və hələ də onun qızarmış yanaqları ilə göz yaşları süzülür və mahnının sözləri hələ də onun qulaqlarında səslənirdi:

Hər yerdə sülh və mərhəmət,
Tezliklə Milad bayramı olacaq.

Sonra, eləcə, bir söz demədən öz çarpayılarına təmiz üzlüklər çəkmək üçün qaçdı. Qadın özünə yer tapa bilmirdi, heç cür sakitləşmir, bütün səhəri hər tərəfi təmizləyir və yuyurdu. Günorta bağa getdi və şitillikdə olan bütün çiçəklərdən – novruzgüllərini, “Mələklərin göz yaşları”nı və digər gülləri – bir qucaq yığdı. Çiçəkləri qonaq otağına gətirdi və pəncərələri geniş açdı. Günəş onun masanın üstünə qoyduğu, “xoşbəxtlik çələngi” toxumaq istədiyi çiçəkləri işıqlandırır. Masanın yanında dayanıb çiçəkləri seçir, ehtiyatla saplaqlarının ucunu qırır ki, suda uzun müddət qala bilsinlər və birdən hiss elədi ki, kimsə küçədə, pəncərənin qabağında dayanıb. Başını qaldıranda missis Klayrhyunu gördü. O, çətin anlarda bu qadının ondan necə üz döndərdiyini unudub, gülər üzlə qışqırdı:

– İçəri gəl, Eliza, bax, gör mənim necə qəşəng çiçəklərim var!

Missis Klayrhyu gəldi, o, qara geyinmişdi, almacıq sümükləri həmişə olduğundan daha aydın hiss olunurdu, saçlarına dən düşmüşdü, gözləri daha da iriləmişdi. Qonşusunun ağladığını və onun sərt şəkildə irəli çıxan almacıq sümüklərinin göz yaşından islandığını görən missis Herhart qışqırdı:

– Əzizim, nə baş verib?

Qadın çətinliklə cavab verdi:

– Mənim oğlum!..

Missis Herhart “Mələklərin göz yaşları”nı bir tərəfə atıb ona yaxınlaşdı.

– Ona nə olub? – soruşdu.

– O ölüb! – missis Klayrhyu dedi. – Qripdən ölüb. Bu gün onu dəfn edəcəklər. Mənsə bilmirəm... bilmirəm...

O, göz yaşları içində boğulurdu, bircə söz belə demək iqtidarında deyildi. Missis Herhart qonşusunu qucaqladı və onun başını öz çiyininə qoydu.

– Mən bilmirəm, – missis Klayrhyu hıçqırdı. – Çiçək tapa bilmirəm. Sənin çiçəklərini görəndə ağladım.

– Bax, onlar buradadır, götür! – missis Herhart səsləndi. – Götür onları. Hə, lütfən, əzizim. Götür, mən sənin halına elə yanırım!

– Bu necə ola bilər, – missis Klayrhyu tövşüyərək göz yaşları içində dedi, – mən buna layiq deyiləm.

Missis Herhart isə artıq çiçəkləri masanın üstündən yığırdı.

– Bax, götür, – o dedi. – Axı mən heç nə bilmirdim. Yazıq uşaqlar. Götür! Yazıq. Amma əvəzində o, bu qədər əzablarından azad oldu! Ruhdan düşmə, hər işdə yaxşı cəhəti görmək lazımdır.

Missis Klayrhyu başını yırğaladı.

– Sən bilirsən kimsən? Mələksən, mələk!

Missis Klayrhyu çiçəkləri qucaqlayıb götürdü, qaçıb otaqdan çıxdı, bir dəqiqədən sonra isə qara paltarda olan qadın pəncərənin qabağındakı günəşin işıqlandırdığı səkini keçib-getdi.

Missis Herhart boşalmış masanın arxasında dayanıb düşünürdü: “Ah, yazıq, o, çiçəkləri götürdüyü üçün mən şadam. Allaha şükürlər olsun ki, ona Maksın qayıtdığını demədim!” Döşəmədən yerə düşmüş nərgizi götürüb stəkan-dakı suyun içinə qoydu. Hələ də dayanıb kobud stəkandakı solğun, zərif, incə çiçəyə baxırdı. Birdən qapı döyüldü və o, qapını açmağa getdi. Kandarda əri dayanmışdı, əlində qəhvəyi rəngli böyük kağız torba var idi. Hərəkətsiz halda dayanıb başını aşağı salmışdı, sifəti bomboz idi.

– Maks! – qadın qışqırdı və beynindən ani olaraq bir fikir keçdi: “O, içəri keçməmişdən əvvəl qapını döydü! Axı bu, onun evidir, o isə qapını döydü!”

– Dollı? – o, inamsız halda, sanki, soruşurmuş kimi dedi.

Qadın hıçqıraraq onu özünə tərəf çəkdi və otağa apardı, qapını bağlayıb, diqqətlə onun sifətinə baxdı. Hə, bu, onun sifəti idi, yalnız gözlərində nəsə dolaşır, gah yoxa çıxır, gah da yenidən görünür, yenə də yoxa çıxırdı.

– Dollı, – o, təkrar elədi və qadının əllərini sıxdı.

Qadın hıçqıraraq onu özünə sıxdı.

– Dollı, mən yaxşı deyiləm, – o mızıldandı.

– Hə, əlbəttə, mənim əzizim, amma tezliklə sağalacaqsan... Axı sən indi evindəsən, yenidən mənimləsən. Əzizim, kədərlənmək lazım deyil, lazım deyil!

– Dollı, mən yaxşı deyiləm, – o, yenidən dedi.

Qadın ondan torbanı aldı və stəkandan nərgizi götürüb, onun pencəyinin yaxasına taxdı.

– Maks, bu da sənin üçün bahar çiçəyi, sənin öz şəxsi, balaca şitilliyindəndir. Mənim əzizim, sən yenidən evdəsən. Xalan yuxarıdadır, qızlar isə tezliklə gələrlər və biz nahar edərik.

– Dollı, mən yaxşı deyiləm, – o dedi.

Onun elə hey eyni sözləri təkrarlamasından qorxan qadın onu taxtda oturtdu və onun qucağında oturdu.

– Maks, sən evdəsən, hə, öp məni. Mənim ərim, nəhayət ki!

Qadın onun gözlərinə baxmaqdan və orada gah görünən, gah yoxa çıxan, gah da yenidən görünən nəyinsə dolaşdığını görməkdən qorxaraq, onu otərəf-butərəf yırğalamağa başladı.

– Bir bax, əzizim, – qadın dedi, – mən sənə üçün pivə almışam. Bir stəkan pivə içmək istəyirsənmi?

O, dodaqlarını tərپətđi, sanki, marçıldatdı, amma bu, hətta səs də deyildi, sadəcə, səsin cansız təcəssümü idi və qadın bundan daha da qorxdı. Belə ki, bu hərəkətdə, bu səs-də həyat əlaməti olduqca az idi.

Inventas vitam
juvat excoluisse
per artes

O, arvadını özünə sıxıb, cansız halda mızıldandı:

– Hə, bir-iki gündən sonra hər şey qaydasında olacaq.

Onlar məni buraxdılar... Dolli, mən yaxşı deyiləm.

O, başını əllərinin arasına aldı. Qadın isə onu özünə sıxıb, otərəf-butərəfə yırgalayaraq, inadla və nəvazişlə, sanki, pişik öz balasının üzərində miyoldayırmış kimi, dönə-dönə təkrarlayırdı:

– Mənim əzizim, hər şey yaxşıdır... Hər şey qaydasınca olacaq... qaydasınca olacaq! Hər işdə yaxşı cəhəti görmək lazımdır... Mənim ərim!

MƏĞLUBİYYƏT

Budur, ona bir şillingə başa gələn konsertdən sonra saatın dördüdəbiri qədər olardı ki, səkidə dayanmışdı. Adətən, onun peşəsi ilə məşğul olan qadınlarda, xüsusilə də, əsl alman qızı Mey Belinskiyə oxşayanlarda – indi o, özünü belə adlandırmağı münasib hesab eləmişdi – hansısa yaxşı bir cəhətin olduğunu kimsə ağına belə gətirmir. Amma bu qadın musiqini sevirdi. Konsert-gəzinti olanda o, tez-tez “musiqili vanna” qəbul eləyirdi və indi də Motsartın bir neçə pyesinə və Bethovenin simfoniyasına qulaq asmaq üçün öz nağd pulunun yarısını xərcləmişdi.

O, sevinc içindəydi, qəlbi möcüzəli səslərlə və bu yay axşamında şəhəri nura qərq eləyən ay işığı ilə dolmuşdu. Hər necə olsa, “müəyyən növ”dən olan qadınlar özləri üçün bunun necə də təsəlli olduğunu hiss eləyə bilirlər. Məhz burada dayanmaq onda adət halını almışdı. Özünü hələ qurtarmayan konsertdən çıxacaq kimisə gözləyən kimi göstərə bilərdi, elə əslində də o, kimisə gözləyirdi. Məşğuliyyətinə gəlincə, kimisə aldada bilməyəcəyinə baxmayaraq, burada oğruncasına kənara boylanmaq, polisi və missis Qrendi tam razı salan xüsusi gedişlə gəzişmək lazım deyildi. O, “bununla” çoxdan məşğuldu və buna görə də hər şey onda əsəbi bir qorxu yaradırdı, amma bu işdə lap elə də çoxdan deyildi ki, bu qorxuya etinasızlaşsın, bəzi qadınlar üçün bu, xeyli vaxt tələb eləyirdi. Hətta “müəyyən növ” qadınlar üçün də indi, müharibə gedərkən, özgə ad altında yaşayan Meyin vəziyyəti xüsusilə təhlükəli idi. Bütün İngiltərədə öz gecə məşğuliyyətinə çıxan bu alman qadını qədər talesiz birisini tapmaq çətin idi.

Burnunun altında sakitcə zümzümə eləyərək, kitab köşkünün qabağında dayandı, özünü ay işığında kitabların adını oxuyan kimi göstərib, gah sarı əlcəyini çıxardır, gah da yəni-dən geyirdi. Bir neçə dəfə, sanki, gələcək proqramları öyrənirmiş kimi konsert salonunun girişindəki afişaya yaxınlaşdı və tələsmədən oradan uzaqlaşdı. Əgər sifətinə çəkdiyi, hətta ay işığında da görünən ucuz pudra nəzərə alınmazsa, öz sadə və nimdaş qara paltarında, balaca şlyapasında o heç nə ilə şübhə doğurmurdu.

Bu axşam ay işığı, demək olar ki, dolğun görünürdü, sanki, tamamilə soyuq, sakitcə yırğalanan işıq selinə dönmüşdü və müharibə vaxtının qaranlığında bu gecə günəş işığına qərq olan otaqdakı şamdanın abajurları kimi mənasız deyildi. Çoxsaylı fənərlərin işıqları fırça ilə açıq-mavi fonda çəkilən rənglərin donuq ləkələri kimi görünürdü.

Qadın, sanki, şəhəri yuxuda görürdü və bu hissi, yəqin, ona görə güclənirdi ki, gözünün üstünə gün işığında qətiyyən görünməyən ağappaq duvaq endirmişdi. Qəlbindəki musiqi sönmüş, xoş duyğular yatmışdı. Yanından hansısa adamlar keçirdilər, onlar almanca danışdılar və onu vətən həsrəti çulğadı. Onun doğulduğu Reyn sahillərində bu gecə bağlarda alma doluydu, hər tərəfdən xışıltı və xoş qoxular gəlirdi, süd kimi ağ rəngli çayın, meşənin yuxarısında qədim qəsər ucalırdı. Hardasa oxunan nəğmə eşidilir, uzaqlarda gəminin pərləri taqqıldayır və ola bilsin ki, mavi işıqda çayın axını istiqamətində üzüb gedir. Hər tərəfdə də alman dilində danışır! Gözləri yaşla doldu və yavaş-yavaş pudralanmış yanaqları ilə axmağa başladı. Duvağını qaldırıb, çirkli dəsmalı əlcəkli əlində əzib yığaraq yanağını sildi. Dəsmalı gözlərinə nə qədər sıxırdısa, bir o qədər də satqın göz yaşları axırdı. Elə bu an özüylə yanaşı vitrinin yanında dayanan, xaki rəngdə kostyum geymiş ucaboylu gənci gördü. O, kitablara nəzər yetirərək, çəp-çəp ona baxırdı.

Onun təmiz, aydın sifəti var idi, göy gözlərində ona qarşı xeyirxah bir mara oxunurdu. Qız mexaniki olaraq n m kirpiklərini endirdi, sonra qaldırdı v  yenidən kirpiklərini endirib, yüngülcə hıçqırdı...

Bu cavan oqlan, hərəkətdə olan polklardan birinin kapitanı, axşam saat altıda hərbi xəstəxanadan çıxmıřdı, yeddinin yarısında isə artıq Kuinz-Hollda idi. Aldıqlı yaradan sonra hələ tam m hk ml nm s  də, yarıyuxudaymıř kimi bütün konsert boyunca ehtiyatla kresloda oturmuřdu. Bu, uzun müddət pəhriz saxlayandan sonra verilən qonaqlıqla oxşayırdı, belə hissi qütb t dqiatıları qayıdandan sonra yedikləri ilk həqiqi naharda keçirirlər. Gənc oqlan hər řeyd n göründüyü kimi əlavə səfərbərlik vaxtı orduya d řm řd , müharibəyə qədər isə musiqiyə, incəsənətə və bu kimi řeyl r  vurgun idi. Qarşıda bir aylıq məzuniyyəti var idi və təbii ki, həyatın çox gözəl olduqlunu, ř xsi t ss ratlarının isə xüsusilə heyrətləndirici olduqlunu dərk edirdi. Konsertd n sonra k  y  çıxanda acgözlüklə ay iřıqlını uddu – bařqa cür də demək olmaz – unki o, gənc idi və g z lliyl  bařa d ř ird . Adam uzun müddət səngərdə oturandan, bir gün yaralı halda mərminin adıql alada uzanandan,   ay da hərbi xəstəxanada yatandan sonra gözəllik elə kəskin yenilik, elə üzücü məlahət kəsb eləyir ki, adamı aqlıdır. London isə gecə çox gözəl olur. Sanki, gənc ay iřıqlı ilə nəfəs alaraq, furajkasını azacıql yan qoyub,  z n  h rb cil r  xas olmayan kimi tamam azad hiss edərək, yavař-yavař meydana doqlru getdi. Nəyə görə kitab k řk n n vitrini qarřısında dayandıqlını izah eləyə bilməzdi, ona görəmi qız aqlayardı, ona görəmi qızın g r n ř  onu əhatə eləyən bu g z lliyl n bir parçası idi – demək çətin idi.

Sonra nəsə, bəlkə də, pudranın qoxusumu, ya da sarı  lc kl rmi və ya qızın kirpiklərini qaldırıb-endirm simi, ona dedi ki,  z n  son dərəcə ehtiyatsız aparır, belə ki, o, yeni tanıř tapmaqlı heç aqlına da gətirmirdi. Amma qız hıçqırdı və bu, onu təsirləndirdi.

Inventas vitam
juvat excoluisse
per artes

– Sizə nə olub?

Qız yenidən kirpiklərini endirib-qaldırdı və pərt halda cavab verdi:

– Heç nə. Bu gecənin belə gözəl olmasındandır.

Yüngül əxlaqlı qadının (bunun belə olduğuna o indi əmindir) da onun hiss elədiklərini duyması, oğlanı sarsıtmışdı.

– Hə, hə, qanınızı qaraltmayın.

Qız cəld ona diqqət yetirdi.

– Sizin üçün yaxşıdır! Siz mənim kimi tək deyilsiniz.

Qızın səsinin ahəngində və göz yaşlarının iz buraxdığı qəşəng çöhrəsində belə qadınlarda olmayacaq qədər qəribə səmimilik var idi.

– Bəlkə, gedək söhbət eləyək? – o mızıldandı.

Onlar döngəyə döndülər və boş, gözəl küçələrlə şəhərin şərqinə doğru getməyə başladılar, fənərlərin donuq, çəhrayı alovlarının işıqları göy, bənövşəyi parıltı ilə gah burada, gah da orada sayrırdı. Hər şey qeyri-adi idi və onu həyəcanlandırır, əvvəllər heç vaxt onun belə macərələri olmamışdı və o, inamsız halda soruşdu:

– Necə oldu gəlib bu həddə kimi çatdınız? Məgər belə yaşamaq dəhşətli deyilmi?

– Hə, dəhşətlidir... – Qız özünəməxsus yüngül ləhcəylə danışdı. – Siz axsayırsınız, yaralanıbsınız, hə?

– Hospitaldan indicə çıxmışam.

– Qorxunc müharibədir!.. Bütün dərdlər bu müharibənin işidir. Nə vaxt qurtaracaq?

O, qıza baxdı.

– Siz hansı millətdəsiniz?

– Rusam.

– Belə de... Mənsə bircə dəfə də rus qızıyla rastlaşmamışam.

Qızın ona nəzər yetirdiyini hiss elədi və tez də baxışlarını endirdi. Birdən soruşdu:

– Doğrumu deyirlər, guya, sizin kimilərin vəziyyəti çətin olur?

Qız sarı əlcəkli əliylə olun qoluna girdi.

– Sizin kimi yaxşı oğlanla rastlaşanda, elə də çətin olmur. Düzdü, mənə yaxşılıarı rast gəlməyib. – Qız gülüm-sədi və onun gülüşü də danışığı kimi ləng, sadələvh idi. – Siz mənə kədərli olduğum üçün yaxınlaşdınız, başqaları isə şən olanda yaxınlaşırlar. Mən kişiləri sevmirəm. Onları tanıyanda, qətiyyənlə sevmək olmur.

– Eh, yox, siz kişiləri yaxşı cəhətdən tanıyırsınız. Onları cəbhədə görmək lazımdır! Vallah, onlar orada, zabitlər də, əsgərlər də, bir sözlə, hamısı, sadəcə, çox gözəldirlər. Hamısı özünü qurban verməyə hazırdır. Heç vaxt belə olmayıb. Bu, çox yaxşıdır!

Qız boz-göy gözlərini ona dikib dedi:

– Sən də, yəqin ki, onların içində axırıncı deyilsən. Mən elə fikirləşirəm, sən özündə nə varsa, kişilərdə də onu görürsən.

– Yox, siz səhv eləyirsiniz! Sizi inandırırım, mən yaralandığım gün biz hücumla keçəndə polkumuzda özünü əsl qəhrəman kimi göstərməyən bircə nəfər də olmadı. Onlar irəli necə də gedirdilər! Heç kim özü haqqında düşünmürdü, bu, sadəcə, çox gözəl idi!

Qız alt dodağını dişlədi və onun səsi nə isə qəribə çıxdı:

– Hə, bəs düşmənlər?.. Bəlkə, onların içində də igid əsgərlər var?..

– Hə, mən bunu bilirəm.

– Siz kinli adam deyilsiniz. Mən kinli adamlara necə də nifrət eləyirəm!

– Yox, adamlar heç də kinli deyillər. Onlar, sadəcə, hər şeyi başa düşməzlər.

– Ah, siz, sadəcə, uşaqsınız, yaxşı, xeyirxah uşaq!

Uşaq adlandırılması onun elə də xoşuna gəlmədi və qaş-qabağını tökdü, amma qızın pudralanmış sifətindəki çətinliyi görüb, dərhal da yumşaldı. Qız necə də qorxdı! Kəkələ-yərək danışdı:

– Elə buna görə də siz mənim xoşuma gəlırsiniz. Belə yaxşı kişiyə rastlaşmaq necə də xoşdur!

Bu, onun heç xoşuna gəlmədi və qırıq-qırıq soruşdu:

– Siz dediniz, təksiniz? Məgər rusların içərisində tanış-larınız yoxdur?

– Rusların? Yox! Şəhər elə böyükdür. Siz konsertdəydiniz?

– Hə.

– Mən də. Mən musiqini sevirəm.

– Deyəsən, bütün ruslar musiqini sevirlər.

Qız yenidən onun sifətinə baxdı, sanki, nə isə demək arzusuyla alışıb-yanırdı, sonra sakitcə dedi:

– Mənim pulum olanda həmişə konsertə gedirəm.

– Doğrudanmı, belə ağır yaşayırsınız?

– İndi mənim bir şillinqim qalıb, – qız gülümsədi.

Hər dəfə qızın səsini eşidəndə, qızın gülüşü onu həyə-canlandırır, nədənsə onun qıza yazığı gəlirdi.

Onlar Qayer-stritə aid olan bərbad dar dalana girdilər.

– Mən burada yaşayıram, – qız dedi, – gedək.

Bir dəqiqədən çox tərəddüd içində qaldı, amma qız onun əlindən yüngülcə darddı və o etiraz eləməyib, qızın arxasınca getdi. Onlar zəif işıqlandırılan dəhlizdən keçib, pərdələri endirilmiş və qazı güclə yanan otağa qalxdılar. Pəncərə ilə üzbəüz, otağı iki yerə bölən pərdə asılmışdı. Qapı onların arxasınca bağlanan kimi, qız başını qaldırıb onu öpdü, görünür, bu peşəylə məşğul olan qadınlar üçün belə eləmək qəbul edilmişdi. Ay otaqdı ha! Yaşıl-qırmızı divar üzülkləri, ucuz plüš mebellər onda çəkindirici təəssürat yaradırdı. Hər şeydən soyuqluq yağırıdı və sanki, otaq öz sakinlərinə deyirdi: “Bu gün burada, sabah orada”. Yalnız sadə dibçəkdəki kiçik ayıdöşəyi kolu, “Veneranın saçları” təmiz və yaşıldı, sanki, yarımca saat əvvəl onun üzərinə su çiləmişdilər və onda açıq-aşkar abırsızlığına baxmayaraq, qızın özündəki kimi gözlənilməz incəlik vardı.

Qız şlyapasını çıxarıb, qaz lampasına tərəf getdi, amma o cəld dedi:

– Yox, yox, artıq işıq lazım deyil. Ən yaxşısı, pəncərəni açaq, qoy içəri ay işığı dolsun.

Burada hər şeyi aydınca görmək ona dəhşətli gəldi, bundan əlavə, otaqda bürkü idi və o, pərdələri qaldırıb, pəncərəni açdı. Qız itaətlə uzaqlaşdı və pəncərənin yanında, pəncərə altlığına söykənib, əlini çənəsinə qoyaraq, onunla üzbəüz oturdu. Ay işığı qızın təzəcə pudralanmış boynuna, işıqlı, buruq saçlarına, plüš mebellərin üzərinə, onun xaki rəngli kostyumuna düşür və hər şey şəffaf, qeyri-real görünürdü.

– Sizin adınız nədir? – o soruşdu.

– Mey. Bunu mən özüm uydurmuşam. Sizin adınızı soruşmuram. Onsuz da deməyəcəksiniz.

– Gülüm, sən necə də heç kimə inanmayısan!

– Bunun üçün mənim səbəblərim var, özün başa düşürsən.

– Hə, əlbəttə, siz bizim hamımızı, bütün kişiləri heyvan hesab eləyirsiniz.

– Mənim hər şeydən qorxmaq üçün yüz səbəbim var. Mən olduqca əsəbi olmuşam və heç kimə inanmıram... Sən, yəqin, çoxlu alman öldürübün?

O gülümsədi.

– Əlbəyaxa döyüşə girməyincə, bunu demək çətindir. Mən hələlik belə döyüşdə iştirak eləməmişəm.

– Sən, yəqin, alman öldürməyinə şad olardın?

– Şad? Bilmirəm. Əgər buna gedirsənsə, biz hamımız eyni vəziyyətdəyik. Bizim bir-birimizi öldürməkdən heç də xoşumuz gəlmir. Biz öz vəzifəmizi yerinə yetiririk, vəssalam.

– Bu necə də dəhşətlidir! Bəlkə, mənim qardaşlarımı da öldürüblər.

– Sən heç bir xəbər almırsan?

– Yox, haradan alasan! Mən heç kim haqqında heç nə bilmirəm. Sanki, mənim vətənim yoxdur. Bütün yaxınlarım, atam, anam, bacılarım, qardaşlarım... Yox, yəqin ki, mən onları heç vaxt görməyəcəyəm. Müharibə... dağdır, hər şeyi dağdır... ürəkləri qırır.

Qız yenidən xırda dişləri ilə gəmirirmiş kimi, alt dodağını dişlədi.

– Bilirsən, sən yaxınlaşanda mən nə haqda düşünürdüm? Öz doğma şəhərim və axşam ay işığına qərq olan bizim çay haqqında. Əgər bütün bunları görə bilsəydim, xoşbəxt olardım. Sən nə vaxtsa evin üçün qərİbsəyibsənmi?

– Hə... orada, səngərlərdə. Amma bu haqda danİşmırlar, yoldaşlarının yanında eyib olar.

– Əlbəttə, – qız hirsindən boğula-boğula danİşdı, – siz orada hamınız yoldaşsınız. Bəs burada tək olan mənİm halım necədir, hamı mənə nİfrət eləyir və məndən zəhlələri gedir, mənİ tuta və həbsə ata bilərlər.

Qızın necə kəsik-kəsik nəfəs aldığını eşİtdi və ona yazıqı gəldi. Əyilərək qızın dizlərinə toxundu və mızıldandı: “Yox, yox, lazım deyil!”

– Sən mənə yazıqı gələn birinci adamsan! Mən buna yadırgamışam, – qız boğuş səslə dedi. – Mən sənə həqiqəti deyəcəyəm... Mən rus deyiləm. Mən almanam.

Bu etiraf, bu boğulan səs! O, fikrə getdi: “Hə, bu elə düşünür, sanki, biz qadınlarla döyüşürük?”

– Əzizim, bunun nə mənəsi var?

Qız ona diqqətlə baxdı, sanki, qəlbinə boylanmaq istəyirdi və ağır-ağır dedi:

– Mənə bunu artıq deyİblər. Amma o adam başqa şey haqqında düşünürdü. Sən çox yaxşısan. Səninlə rastlaşdığım üçün çox şadam. Sən adamlarda yaxşı cəhəti görürsən, bu işə həyatda başlıca məsələdir... çünki, əslində də, adamlarda yaxşı tərəflər çox azdır.

O gülümsədi.

– Ah, sən balaca abırsız! – və düşündü: “Hə, bu başa düşüləndir”.

– Abırsız? Əgər mən abırsız olmasam, necə dolanaram? Elə növbəti gün boğulardım. Bəlkə də, yaxşı adamlar var, amma mənİm qabağıma çıxmayıblar.

– Mən olduqca çox yaxşı adamlar tanıyıram.

Qız ani olaraq onun üzərinə əyildi.

– Qulaq as, yaxşıca... sənə nə vaxtsa bədbəxtlik üz veribmi?

– Əsl bədbəxtlik... deyəsən, yox.

– Mən elə də düşündüm, sifətindən hiss olunur. Deyək ki, mən əxlaqlı qızam, onda necə olardı? Sən məni yaxşı, hörmətli adamlarla tanış eləyirsən və deyirsən: “Bu, alman qızıdır, o işsizdir və nə pulu var, nə də dostları”. Hə, nə olsun? Bu yaxşı adamlar deyərdilər: “Ah, təəssüflər olsun! Alman qızı!” – üzlərini döndərməkdən başqa heç bir iş görməzdilər.

O susdu. Öz anasını, bacılarını, tanışlarını gözü qabağına gətirdi, hamısı yaxşı adamlardılar, o, buna görə and da içə bilərdi! Hə, nə olsun... Onların səsini aydın eşidirdi, onlar alman haqqında danışirdilər... “Təəssüflər olsun ki, o, alman qızıdır!”

– Bax, görürsən, – qız dedi, o isə yalnız mızıldandı:

– Əsl insanlar var, mən buna inanıram.

– Yox. Əgər o lap elə yaxşı adamdırsa da, heç vaxt alman qızına kömək eləməz. Səni aldatmaq istəmirəm, bax, biləsən, heç mən özüm də, ümumiyyətlə, yaxşı olmaq istəmirəm. Mən pis olmağı öyrənmişəm. Oğlan, niyə məni öpmürsən?

Qız dodaqlarını ona doğru uzatdı. Qızın baxışları onu həyəcanlandırırdı, amma o, kənara çəkildi. Fikirləşirdi ki, qız inciyəcək, ya da əl çəkməyəcək, ancaq qız, yalnız qəribə və sualedici baxışlarla ona baxırdı. O, dərin düşüncələrə dalmış halda pəncərəyə söykənmişdi. Sanki, onun səmimi, ürək açıqlığı ilə inandığı hər şeyi vurub başından çıxartmışdılar və dərhal da sevinci, axır vaxtlar həyatdan aldığı zövqü dumana bürünmüşdü. Cəbhədə və hərbi xəstəxanada həyat ona qəhrəmanlıqla dolu kimi gəlirdi, amma burada o, həyatın hansısa tutqun, qaranlıq dərinliklərini gördü. Qulaqlarında qardaş kimi bağlandığı əsgərlərinin kobud,

Inventas vitam
juvat excoluisse
per artes

xırıltılı səsləri səslənirdi, hətta ən təhlükəli dəqiqələrdə də gümbrah olurdular, sanki, ölüm heç vecələrinə də deyildi. Həkimlərin, şəfqət bacılarının asta, sakitləşdirici səslərini və hətta onların içində öz səsini də eşidirdi. Hər şey sadə və gözəl idi, ətrafda pis və çirkli heç nə yox idi! İndisə adamların alçaqcasına rəftar eləyərək, insafsızcasına ondan özlərinə lazım olanı almalarından qorxmuş qızın peyda olması ilə bütün bunlar yeni bir vüsət almışdı. Və o fikirləşirdi: “Hə, mənim uşaqlarım da, deyəsən, belə bir təsadüfə əldən verməzdilər. Əgər qız təkid eləsəydi, hətta mən də belə eləməyəcəyimdən əmin deyiləm”. O geri dönüb ay işığına qərq olmuş küçəyə baxmağa başladı.

– İşıqdır, eləmi? – Meyin səsi eşidildi. – Həm də bu gün təyyarələr də uçurlar. Gəmilərin necə yandığını xatırlayırsanmı?.. Necə də dəhşətli ölüm! Amma hamı şadyanılıq eləyirdi. Bu aydındır. De görüm, sən bizə çoxmu nifrət edirsən?

O, qıza tərəf döndü və sərt səslə dedi:

– Nifrət edirəm? Bilmirəm.

– Mən, hətta ingilislərə nifrət də eləmirəm. Mənim, sadəcə, onlardan zəhləm gedir. Almanlardan da... Bəlkə də, daha çox ingilislərdən, axı müharibəni onlar başlayıblar. Mən bunu bilirəm. Mənim bütün xalqlardan zəhləm gedir. Nəyə görə onlar dünyanı belə bədbəxt eləyiblər?.. Nəyə görə onlar əbəs yerə bu qədər insan həyatına qıyırlar?.. Yüzlərlə, minlərlə, milyonlarla insan həyatına?.. Adamlar dünyanı pis günə qoyublar... hamı bir-birinə nifrət bəsləyir, pislik eləyir... Mən bilirəm, onlar məni pis eləyiblər. Mən artıq heç nəyə inanmıram. Axı nəyə də inanmaq olar? Deyirlər, Allah var. Yox! Mən nə vaxtsa ingilis uşaqlarına dua oxumuşam... Gülməlidir, eləmi? Mən onlara İsa peyğəmbər və məhəbbət haqqında oxumuşam və mən bütün bunlara inanmışam. İndisə heç nəyə inanmıram... Kim inandığını deyirsə, o ya axmaqdır, ya da riyakardır. Mən hospitalda işləmək, sənin kimi adamlara kömək eləmək istərdim. Ancaq məni, yalnız alman olduğum

üçün qovardılar, hətta mən əxlaqlı qız da olsaydım. Rusiyada, Fransada, Almaniyada, hər yerdə belə eləyirlər. Bütün bunlardan sonra mən məhəbbətə və İsayə, nə olsa belə, bütün bunlara inanım? Biz vəhşiyik, vəssalam... Sən, yəqin, düşünürsən mənə yaşadığım həyat pozub? Qətiyyə... Bu, ən pisi olub. Əlbəttə, başqa kişilər sənə kimi yaxşı deyillər... amma onlar belə yaranıblar və bundan əlavə, – qız gülüm-sədi, – onlar mənə dolanmağa şərait yaradırlar, bu isə artıq nəşə deməkdir. Yox, özlərini hamıdan yaxşı hesab eləyən böyük adamlar günahkardırlar. Onlar müharibəni başlayır, öz çıxışları və nifrətləri ilə bizləri öldürürlər... Sənə kimi öldürür, yazıqları türməyə salır və bizi nifrət eləməyə öyrədirlər. Qəzetlərdə yazan o etinasız adamlar da günahkardırlar... Mənim vətənimdə də eyni şeylər baş verir. Buna görə də mən deyirəm ki, insanlar vəhşilərdən yaxşı deyillər.

O, özünü olduqca bədbəxt hiss eləyərək ayağa qalxdı. Qızın onu baxışları ilə izlədiyini görürdü və başa düşürdü ki, qız onun gedəcəyindən qorxur. Qız yaltaq səslə dedi:

– Mənim əzizim, bağışla ki, bu qədər çərənledim, danışmağa bir adam tapa bilmirəm. Əgər bu sənə xoşuna gəlmirsə, mən siçan kimi sakit olacağam.

O donquldandı:

– Yox, nəyə görə də... Danış. Mən, ümumiyyətlə, sənə ilə razılaşmağa borclu deyiləm və heç razılaşmıram da.

Qız da ayağa qalxıb divara söykəndi, ayın qıyqacı işığı onun solğun sifətini və qara paltarını işıqlandırırdı, qız yəni-dən astaca, ağır-ağır kədərlə danışdı:

– Əzizim, sən özün de, bu nə dünyadır ki, onda milyonlarla məsum insanlar əzab çəkirlər? Həyat gözəldir, eləmi? Boş şeydir! Siz gənclərin dediyi kimi, axmaqcasına boş şeydir. Bax, sən yoldaşların, onların qəhrəmanlıqları haqqında, adamların özlərini düşünmədiklərindən danışsən. Neynək, mən özüm barədə elə də tez-tez düşünürəm. Mənim üçün fərqi yoxdur, mən məhv olmuş adamam... Amma vətəndə

Inventas vitam
juvat excoluisse
per artes

olan özümünkülər haqqında, onların necə əzab çəkmələri və bəlaya düşər olmaları haqqında düşünürəm. Mən burada və orada olan, öz doğmalarını itirən bütün bədbəxt adamlar, yazıq əsirlər haqqında düşünürəm. Onlar haqqında necə düşünməyə bilərsən? Fikirləşirəm və dünyanın yaxşı olduğunu inanmıram.

O, dodaqlarını dişləyərək sakitcə dayanmışdı.

– Qulaq as, hər kəsin yalnız bir ömrü var, o da tezliklə keçir və məncə, bunun belə olması yaxşıdır.

O qəzəbləndi.

– Yox, yox! Həyatda daha çox məna var.

– Aha, – qız sakitcə davam elədi, – sən elə güman eləyirsən, insanlar gələcək üçün vuruşurlar. Siz ondan ötrü həlak olursunuz ki, həyat daha da yaxşı olsun, eləmi?

– Biz qələbəyə qədər döyüşməliyik, – o, dişlərinin arasından dedi.

– Qələbəyə qədər... Almanlar da belə düşünürlər. Hər bir xalq elə düşünür ki, əgər o, qələbə qazanarsa, həyat yaxşı olacaq. Əgər qələbə qazana bilməsə, yaşamaq dözülməz olacaq.

O geri döndü və furajkasını götürdü, amma qızın səsi onu təqib eləyirdi:

– Kimin qələbə çalmasının isə mənimçün fərqi yoxdur. Mənim hamıdan zəhləm gedir... Vəhşilər! Hə, sən hara, getmə, mənim əzizim... mən daha danışmayacağam.

O, mundirinin cibindən bir neçə əsginas çıxardı və masanın üstünə qoydu və qıza yaxınlaşdı.

– Əlvida.

Qız kədərli halda soruşdu:

– Sən, həqiqətən də, gedirsən? Mən sənə xoşuna gəlmirəm?

– Yox, xoşuma gəlibsən.

– Demək, ona görə gedirsən ki, mən almanam.

– Yox.

– Bəs onda niyə qalmırsan?

O demək istəyirdi “ona görə ki, sən məni çaşırdın”,
– amma bunun əvəzində, yalnız çiyinlərini çəkdi.

– Hətta məni öpmürsən də?

O əyilib qızın alından öpdü, amma qız ona qəddini düzəltməyə imkan vermədi, başını geri atıb, ona qısıldı və dodaqlarını onun dodaqlarına sıxdı.

O birdən oturdu və dedi:

– Lazım deyil! Mən özümü heyvan kimi hiss eləmək istəmirəm.

Qız gülümsədi:

– Sən qərribə oğlansan, amma çox yaxşısan. Hə, mənimlə bir az danış. Mənimlə heç kim danışmır, amma hər şeydən çox, danışmaq istəyirəm. De görüm, sən çoxmu alman əsiri görübsən?

O yüngülləşdiyindənmi, təəssüfdənmi ah çəkdi.

– Hə, kifayət qədər.

– Onların arasında Reyndən olanlar var idi?

– Bəlkə də, var idi.

– Onlar çox kədərliydilər?

– Bəziləri kədərliydi, bəziləri isə əsir düşdükləri üçün sevinirdilər.

– Sən nə vaxtsa Reyni görübsənmi? O gözəldir, elə deyilmi? Gecə lap gözəl olur. Orada ay işığı Rusiyada, Fransada, burada, hər yerdə olan kimidir. Ağaclar da hər yerdə eynidir, onların kölgəsində adamlar görüşür və sevirilər, burada olduğu kimi. Ah, bu döyüşmək necə də axmaqlıqdır!.. Sanki, adamlar həyatı sevmirlər.

O demək istəyirdi: “Ölümü qarşılamayana kimi, həyatın necə də şirin olduğunu başa düşməzsən, buna görə də sən indiyə kimi yaşamırsan. Hamı belə düşünəndə, başqasının əvəzində həyatını qurban verməyə hazır olanda, bu dünyadakı şeylərin ən qiymətliyi olur”. Amma o, bunu heç nəyə inanmayan qıza deyə bilməzdi.

– Əzizim, necə oldu ki, yaralandın?

– Biz açıq çöldə hücumə keçmişdik... Qaçaraq yerimi dəyişəndə mənə dərhal dörd güllə dəydi.

– Hücumə keçməyi əmr eləyəndə qorxmadın?

Yox, bu dəfə o heç nədən qorxmurdu. O, başını yırğaladı və gülümsədi.

– Bu çox yaxşı oldu. Biz həmin səhər çox gülmüşdük. Məni belə tez güllələmələri çox lazımmış! Gör necə donuzluqdur!

Qız qorxmış halda ona baxırdı.

– Siz gülürdünüz?

– Əlbəttə. Bilirsənmi növbəti səhər özümə gələndən sonra kimi gördüm? Mənim qoca polkovnikimi... O, mənim üzərimə əyilmişdi və ağzıma limon şirəsi töküdü. Əgər sən mənim polkovnikimi tanısaydın, onda həyatda pisliklərin çox olmasına baxmayaraq, yaxşı şeylər də olduğuna inanardın. Ən son halda da hamı bir dəfə ölür, belə olan halda vətən uğrunda ölmək yaxşıdır.

Ay işığı qızın diqqətli, azacıq tutqunlaşan gözlərində olduqca qəribə, yerdən kənar bir ifadə yaratmışdı. Qız pıçıldadı:

– Yox, mən heç bir halda inanmıram. Mənim qəlbim ölüb.

– Bu, yalnız sənə belə gəlir. Əgər belə olsaydı, mən səninlə rastlaşanda sən ağlamazdın.

– Sən necə düşünürsən, ürəyim ölməsəydi, mən indi yaşadığım kimi yaşaya bilərdimmi?.. Hər axşam küçələrdə avaralanasan, özünü elə göstərəsən ki, naməlum kişiler sənə xoş gəlir... Heç vaxt xoş sözlər eşitməyəsən... Hətta sənın alman olduğunu hiss eləməsinlər deyə, danışmayasan da... mən tezliklə içməyə başlayacağam və onda bu mənim sonum olacaq. Görürsən, mən şeylərə ayıq gözlə baxıram. Bu gün mən bir az təsirləndim; hamısı ayın işidir. Amma indisə, yalnız özüm üçün yaşayıram. Mən hər şeyə və hamıya tüpürmək belə istəmirəm.

– Bu necə ola bilər? Sən, yalnız indicə öz xalqın, əsirlər üçün heyfslənirdin, ümumiyyətlə...

– Hə, ona görə yazığım gəlirdi ki, onlar əzab çəkirlər. Bütün əzab çəkənlər mənə oxşayırlar və belə çıxır ki, mənim özümə yazığım gəlir, vəssalam. Mən sizin ingilis qadınlarınız kimi deyiləm. Mən əxlaqsızam, amma başım işləyir, kütləşməyib.

– Ürəyiniz də.

– Əzizim, sən çox tərssən. Amma məhəbbət haqqındakı bütün bu çərənləmələr boş şeydir. Biz, yalnız özümüzü sevirik.

Qızın səsində özünü hiss elətdirən kədər ona əzab verirdi və o, ayağa qalxıb başını pəncərədən çölə çıxartdı. Havada artıq nə bürkü, nə də toz qoxusu hiss edilmirdi. O, Meyin barmaqlarını öz əlində hiss elədi, ancaq tərپənmədi. Qadın daşürəklinin və abırsızın biriylə, nəyə görə ona yazığı gəlməliydi? Bununla belə, qıza yazığı gəlirdi. Qızın ona toxunması onda bu qızı qorumaq, onu fəlakətlərdən mühafizə etmək arzusu oyandırır. Ona, tamam naməlum adama, qız öz qəlbini açmışdı. Yüngülcə qızın əlini sıxdı və qızın onun nəvazişinə cavab verən barmaqlarının hərəkətini hiss elədi. Yazıq! Görünür, uzun illər kimsə ona dost qayğısı ilə yanaşmamışdı. Axı ən sonda yoldaşlıq hissi hər şeydən güclü və vacibdir. Bu ay şəfəqləri kimi bu sükut içində boğulan bağçadakı tənha ağacları bürüyən və narıncı fənərləri qəribə, faydasız oyuncaqlara döndərən cazibədar ağ işıq kimi hər yerdə beləydi. (“Almaniyada da belədir”, – qız demişdi). O, qıza tərəf döndü, üzündəki pudraya və dodaqlarındakı pamadaya baxmayaraq, qız onu yaramaz, amma həyəcanlandırıcı gözəlliyi ilə sarsıtmışdı. Bu zaman onda olduqca qəribə bir hiss yarandı: budur, onlar hər ikisi xeyirxahlığın və insanlığın tamahdan və nifrətdən, alçaqlıqdan və qəddarlıqdan daha güclü olduğuna sübut kimi dayanmışdılar. Qəfildən hardansa yan küçələrdən otağa dolan qəzətsatan uşaqların səsi onu başını qaldırmağa məcbur elədi, qışqırtılar güclənirdi, bir-birinə qarışır, sözləri aydın seçməyə imkan ver-

mirdi. Onlar nə qışqırırdılar? O, qulaq asaraq, qızın əlinin onun çiyində necə donduğunu da hiss edirdi, Mey də qulaq asırdı. Qışqırtilar yaxınlaşdı, daha ucadan və aydın eşidirdi və ayılı gecə birdən adamlarla, səslərlə, ayaq səsləri və şadyanalıqla doldu. “Qələbə!.. Misilsiz qələbə! Rəsmi məlumat!.. Hunların ağır məğlubıyyəti! Minlərlə əsir!” Hər şey qarışır, gəncləri sərxoş eləyərək, yanından keçib-gedir, onun qəlbini vəhşi sevinclə doldururdu və başını çölə çıxardıb, furajkasını yelləyərək aqlını itiribmiş kimi qışqırdı: “Ura!” Sanki, bütün ətrafı həyəcanlanmışdı və onun həyəcanına köklənmişdi. Sonra o, küçəyə qaçmaq üçün pəncərədən çəkildi, amma nə isə yumşaq bir şeyə toxunub ayıldı. Bu, qız idi! Qızın sifəti dəyişmişdi, əlini sıxaraq, ağır-ağır nəfəs alırdı. Hətta indi də, varlığını dəli bir sevinc bürüyəndə də, onun qıza yazığı gəlirdi. Düşmənlərin arasında təkə qalaraq bütün bunları eşitmək ona necə təsir eləyirdi! Qız üçün nə isə eləmək istəyirdi. O əyildi və qızın əlindən yapışdı, tozlu süfrənin qoxusu onu vurdu. Qız əlini geri çəkdi, masanın üstünə onun qoyduğu pulları götürüb özünə uzatdı.

– Götür... Mənə sənə ingilis pulların lazım deyil... Götür onları! – Və birdən qız əsginazları iki yerə böldü, sonra bir daha böldü, bir daha və kağız qırıntılarını döşəməyə atdı. O isə ayaq üstəcə dayanıb, tutqun, ay işığının dəqiq dövrəyə aldığı otaqda qara geyimdə olan bu qıza baxırdı. Yalnız bir anlığa dayandı, sonra qapıya doğru sıçradı...

O getdi, heç nəyə inanmayan, hər şeyə etinasızlaşmış qız isə yerindən tərpənmir, başını qaldırmırdı. Qulaqlarında şadlıq eləyən səslər səslənirdi, tələsik addımlar, danışmalar... Tikə-tikə olmuş pulların arasında dayanaraq ay işığına baxırdı, nifrət elədiyi bu otağı və qarşısındakı bağı yox, alma bağını, alma yığan öz uşaqlığını, yanındakı iri iti və batan insanın təsəvvüründə canlandırıdığı yüzlərlə digər mənzərələri görürdü. Ürəyi doldu, döşəməyə yıxıldı, əvvəlcə üzü, sonra da bütün bədəni tozlu xalçaya söykəndi.

Hər şeyə etinasız olan, bütün xalqlardan, hətta öz xalqından da zəhləsi gedən qız mexaniki olaraq pulların parçalarını yığmağa başladı, onları tozla birlikdə bir yerə yığırdı, pulun parçaları, tökülən yarpaqların topasına oxşayırdı. Qız kağız parçalarını qarışdırır və yanaqları ilə göz yaşları süzülürdü. Öz vətəninin xatirinə pulları cırmışdı, məğlub olan vətəninin xatirinə. Bunu böyük düşmən şəhərdə yaşayan, cibində yeganə bir şillinçi olan, yaşamağı üçün vəsaiti öz düşmənlərinin qucağında qazanan o eləmişdi! Birdən ay işığının işıqlandırdığı xalçanın üzərində oturub, səsi gəldikcə ucadan oxumağa başladı: “Die Wacht am Rhein”¹.

¹ «Reynin keşiyində» (*alm.*)

VİCDAN

Taqqart yerində dikəldi. Gecələmək üçün olduqca yaxşı xəndək seçmişdi, gözətçi köşkünün yanındakı çəpərin altındaydı, üzərinə əyilmiş ağacların budaqlarından görünmürdü. Xayd-parkdakı quşlar artıq öz səhər nəğmələrinə başlamışdılar. Taqqartın saati yox idi, son üç ayda bütün əşyaları hara getmişdisə, saatları da ora getmişdi və yalnız dan yerinin sökülməsinə görə havanın işıqlandığını başa düşürdü. Quşlara minnətdarlıq eləmək niyyətində deyildi, civiltiləri ilə onu olduqca tez oyatmışdılar və artıq ac olduğunu hiss edirdi, səhər yeməyinə isə çox qalırdı, həm də bu yeməyi haradan əldə edəcəyini bircə Allah bilirdi. Bununla belə, Taqqart maraqla quşların nəğməsinə qulaq asırdı. Açıq səma altında gecələdiyi ilk dəfəydi və hər bir yeni başlayanlar kimi o, tən-tənəyə bənzər bir hiss keçirirdi; qanunun, gözətçinin və səhər rütubətinin acığına ilk avaragor həyatına başlamışdı.

Taqqart Nortamberlanddan idi və öz dediyi kimi heç vaxt həyatından narazı olmamışdı. Şəhərdə doğulmuşdu, buna görə də təbiətlə tanışlığı tamam məhduddu və təbiət haqqında bilikləri sərçəylə qaratoyuğu bir-birindən ayırmaqdan uzağa getmirdi, lakin qanadlı avaraların qaldırdığı ciyilti və səs-küy ona əsl ləzzət bəxş eləyirdi, əgər sümüklərindəki bəzi ağırlar hesaba alınmazsa, özünü çox gözəl hiss eləyirdi.

Taqqart qəlyan çəkir və yenidən ona rahatlıq verməyən fikrə qayıdırdı, necə iş tapsın və nəyə görə işini itirdi?

Üç ay əvvəl özünə inamlı, əməlli-başlı gümrəh olan, boylu-buxunlu Taqqart şən halda Jurnal-qəzet birliyinin idarəsində öz rəisinin otağına girdi. Rəis ona dedi:

– Taqqart, sabahın xeyir. Corci Qrebe “Mayak” üçün bizə material verməyə hazırdır. Onun yazmağa, əlbəttə ki, vaxtı yoxdur. Mən bunu sizə tapşırıram, onun üslubunda bir sütun yazın, o isə qol çəkər. Hər həftə “Mayak”da belə məqalələrin getməsi yaxşıdır. Bizə məşhur imzalar lazımdır. Mən artıq yarım düjün bu cür məşhurları ələ keçirmişəm. Biz geniş kütləni “Mayak”ı izləməyə məcbur eləyəcəyik.

Taqqart gülümsədi. Corci Qrebe! Onu kim tanımır ki? Onun məqaləsini qəzetdə vermək əla fikirdi.

– Ser, o, həyatında, heç olmasa, bircə sətir yazıbımı?

– Çətin ki... Amma onun nə haqqında yazma biləcəyini təxmin etmək elə də çətin deyil. Əlbəttə, məqaləyə görə o heç nə almayacaq, yalnız reklam olunacaq. Növbəti nömrə üçün sə Katman Keyni gözaltı eləmişəm. Bax, bununla ehtiyatlı olmaq lazımdır. Onun stilini məşhur qatillərin məhkəmə işləri haqqındakı kitablarından asanlıqla öyrənmək olar. O olduqca məşğuldur, onun əvəzində də siz yazmalı olacaqsınız, amma əgər yaxşı yazılarsa, o hər şeyin altından qol çəkməyə hazırdır. Hə, hə, Taqqart, mən kütləni bizim “Mayak”ı almağa məcbur eləyəcəyəm. Beləliklə, vaxt itirməyin və başlayın Qrebenin məqaləsini yazmağa!

Taqqart baş əydi və cibindən bir neçə makinada yazılmış vərəq çıxarıb masanın üstünə qoydu.

– Ser, bu sizin baş məqalənizdir. Bəlkə də, bir az sərtidir.

– Oxumağa vaxtım yoxdur. Taqqart, qatara tələsirəm.

– Onu azacıq yumşaldımmı?

– Lütfən, özünüz baxın. Əyləşin burada və baş məqaləni qurtarın. Beşinci gün qayıdacağam. Hələlik.

Taqqart ona paltosunu geyməyə kömək elədi və baş redaktor şlyapasını götürüb qapının arxasında yox oldu.

Taqqart əyləşdi və yazdığı baş məqaləni redaktə etməyə başladı. “Yaxşı məqalədir, – o düşündü, – çox təəssüf ki, onu mənəm yazdığımı heç kim bilmir...”

Başqalarının əvəzində işləmək əsl sənətdir, ancaq hər cür sənətlərdə olduğu kimi onun da haqqı elə də yaxşı verilmir... Amma özünün buğda, redaktorunun isə vur-tut qabıq olmasını təsəvvür eləmək olduqca xoşdur... Həm də elə ad-sanı və cəmiyyətdə nüfuzu olan redaktor!.. Taqqart düzəlişini qurtardı və yuxarıdan yazdı: “Çapa”, – və fikirləşdi: “İndi də Corci Qrebe! Lənət şeytana, nədən yazasan?” Bu haqda fikirləşərək, öz otağına yollandı.

Onun hücrəsini çətin ki, otaq adlandırmaq olardı və qəlyan çəkən, qızgınlıqla nəsə yazan Cimmi Kaynter nəzərə alınmazsa, bu otaqda diqqət çəkən heç nə yox idi. Taqqart oturdu, bir vərəq kağız götürüb, gələcək məqalənin başlığını yazıb, o da qəlyan çəkməyə başladı.

Corci Qrebe! Bu, sensasiya idi! Şəfin kütləni tələyə sala biləcək adları tanımaqda gözəl iybilmə qabiliyyəti var idi. Deyəsən, bütün həyatı boyunca bircə sətir də yazmayan adamın əvəzinə yazmaqdan daha asan heç nə ola bilməzdi. Bu, nə isə heyrətləndirici dərəcədə sadə və yeni olmalıydı. Əgər dərinə düşünərsənsə, kütlənin öz kumirləri olan Corci Qrebenin fikirlərini öyrənməsinin özündə də nə isə bir sadələvhlik var idi. Hə, onların kumirinin hansı fikirləri var idi? Əgər o – Taqqart bunu bilmirsə, bütün başqaları da bilə bilməzdi, hətta Corci Qrebe də. Taqqart gülümsədi, amma tezliklə hiss elədi ki, onun mənəvi sakitiyi pozulub.

Corci Qrebe məşhur kloundu... Bəlkə də, ola bilsin o, ümumiyyətlə, heç nə haqqında düşünmürdü? Oxucular olduqca sadələvhdülər... Taqqart perosunu mürəkkəbə batırdı və fikirli halda gözlərini peroya dikdi. Sadələvh! Bu söz onun fikirlərinin aydınlığını qarışdırdı, tabaqdakı suyu bir damcı acıxəmirə qarışdıran kimi. Sadələvh! Adamlar Corci Qrebenin fikirləri kimi qəbul elədikləri fikirləri öyrənmək üçün pul verəcəkdilər. Amma Qrebenin heç bir fikri yox idi! Taqqart qəlyanının müştüyünü dişlədi. Sakitlik! Şişirtmək lazım deyildi. Əlbəttə, bir halda məqalənin altından qol çəkəcəkdisə,

Corci Qrebenin öz fikirləri var idi. Qol çəkməklə o, məqalədəki fikirlərlə razılaşmalı olurdu. Belə deyilmədi? Sütuna müəllifin labüdü şəkli və imzası yaraşır verirdi və tanış cizgilərə baxıb oxucular bu qərara gələcək dilər ki, bu, onların sevimlisinin fikirləridir. Necə də tez inanandılar! Məgər belə sübutlar var idisə, oxucuların həddən artıq tez inanan olduqlarını demək olardı? Bundan əlavə, axı Qrebe məqaləni oxuyacaqdı... dələduzluqdu? Cəfəngiyatdır! Sadəcə və sadəcə, başqa-sının əvəzinə işləməkdir və burada heç bir dələduzluq yoxdur, hamı belə eləyir! Dələduzluq? Demək, onun, Taqqartın baş redaktorun əvəzinə baş məqalələr yazmasını da dələduzluq hesab etmək olardı? Yox, əlbəttə, yox! Bu, sadəcə, başqalarının əvəzinə işləməkdir. Oxucular məşhur redaktorun fikirlərini öyrənmək üçün pul verirlər və bir halda ki onları imzalayır, əslində də bu, onun fikirləri hesab olunur. Sifarişlə olan fikirlər! Amma necə olsun? Əgər bu məqaləni A.P.Taqqart imzalasaydı, oxucular ondan ötrü pul verərdilərmi? Elə həmin fikirlər olacaqdı... tamamilə dəyərli fikirlər. Oxucular onlar üçün pul verməliydilər, amma verərdilərmi? O, yenidən sönən qəlyanını çəkdi və məqaləyə başladı:

“Xanımlar və cənablar, mən yazıçı deyiləm. İnanın, mən adi klounam və altıncı duyğu ilə balanslaşdıranda hiss edirəm ki, dələduz...”

Taqqart yazdıqlarını pozdu. Yenidən bu söz beynini qarışdırırdı... Yox, bundan uzaqlaşmaq lazım idi! O, sadəcə, sifarişi yerinə yetirirdi. Yalnız bunu yadda saxlamaq lazım idi. O, sadəcə, özünün bir parça çörəyini qazanırdı, əlavə heç nə. Corci Qrebenin isə özgə məqaləsini imzalamaqdan nə xeyri ola bilərdi? Yalnız reklam olunacaqdı! Onda bu işdə qazanan kim olurdu? Jurnal-qəzet birliyi! Hə, Corci Qrebenin və baş redaktorun adları başqalarının yazdıqları sütunların altında görünür və şirkətə xeyli gəlir gətirirdi. Bəs nəyə görə də şəxsən məşhur imzalardan istifadə edilməsin?.. Taqqart qaşqabağını tökdü. Deyək ki, adam köşkə gedib

bir qutu “Hollovey” firmasının həbini alır, amma bu həblər “Tomkins” firmasının resepti əsasında hazırlanıb. Əgər onlar pis deyillərsə, hətta o birilərdən yaxşıdırsa, alıcının bu həbləri “Hollovey”in hazırladığı həblər olduğunu güman eləməsindən nə dəyişir? Taqqart qələmi kənara qoydu və qəlyanı ağzından çıxardı. “Lənət şeytana, – o fikirləşdi, – mən heç vaxt məsələyə bu tərəfdən baxmamışam, amma bunun, deyəsən, hər halda, mənası var. Oxucu hansı məqalə üçün pul ödəyirsə, onu da oxumalıdır. Əgər belə deyilsə, onda hər cür yalan ola bilər. Belə olan halda Yeni Zelandiya qoyunlarını ingilis qoyunları adı altında satmaq, yunu isə pambıq kimi qələmə vermək olar və mənim Qrebenin əvəzinə yazdığım məqalə də yalandır”. Taqqart yenidən qəlyan çəkdi. Amma elə birinci qullabdaca o, ingilisə xas olan bir xasiyyətlə “ciddi əxlaq qaydaları”na və hər cür riyakarlığa bir nifrət hiss elədi. O kimdi ki, adətlərin əleyhinə çıxsın? Məgər katiblər parlament yekəqarınları üçün nitqlər yazmırdılarmı? Məgər məşhur vəkillərin onlar tərəfindən imzalanmış yekun nitqləri çox halda köməkçiləri tərəfindən tərtib edilmirdimi? Məgər protokollar və müraciətlər onları kim imzalayırsa, onlar tərəfindənmi yazılır? Bəli, amma bu tamam başqa... Həmin hallarda oxucular mütəxəssislərə kağızdakı məndən ötrü pul ödəyirlər, daha mətnin məzmunundan ötrü yox. Məşhur vəkil yazılanın altından imzasını qoyur və orada nə yazıldığına diqqət yetirmir. Nazir bunu özünün, ya başqasının yazmasından asılı olmayaraq, öz mövqeyini deyir və oxucular məlumat üçün pul ödəyirlər, daha onun necə ifadə edilməsi üçün yox. Qrebenin məqaləsi isə tamam başqa məsələydi. Oxucular məlumat üçün, ya da lazımlı yeni fikirlər üçün yox, öz kumirlərinin qəlbinə baxmaq imkanı əldə etmək üçün pul ödəyəcəkdilər. “Məqalədə isə onun yox, mənim qəlbim açılacaq, – Taqqart düşündü. – Mənim qəlbimə boylanmaq üçün kim pul xərcləyər?” Taqqart, hətta ayağa sıçradı, sonra yenidən oturdu.

Əgər oxucu kütləsi sadələşdirsə, bu haqda düşünməyin nə mənası var idi? Oxucular acgözlüklə bütün yazılanları oxuyurlar və həmişə yenə də tələb eləyirlər. Hə, axı məhz tez inanan adamları aldatmaq lazım deyildi! Taqqart yenidən ayağa qalxdı və otaqda gəzişməyə başladı. Cimmi Kaynter başını qaldırdı:

– Deyəsən, sən nəyə görə həyəcanlanıbsan?

Taqqart baxışlarını ona zillədi.

– Mən “Mayak” üçün Corci Qrebenin əvəzinə cəfəngiyat yazmalıyam, amma ağıma bir fikir gəldi ki, bu – oxucuları aldatmaqdır. Cimmi, sən buna nə deyirsən?

– Sən qismən haqlısan. Hə, nə olsun?

– Əgər belədirsə, mən bununla məşğul olmaq istəmirəm, vəssalam.

Cimmi Kaynter fit çaldı.

– Dostum, mən indi at yarışları haqqında İppodromun sədrinin adından məqalə yazıram... Yarışlarda isə uzun illərdir olmuram.

– Bu bağlıslanasıdır.

– Bizim işdə hər şey bağlıslanasıdır. Gözlərini yum və nə verirlərsə, ud. Axı sən, sadəcə, sifarişi yerinə yetirirsən.

– Demək, bircə elə əxlaq yarlığını yapışdırmaq qalır, yapışdıran kimi də hamı dönüb əxlaqlı olacaq? Eləmi?

– Qoca, de görüm, səhər yeməyinə nə yeyibsən?

– Cimmi, qulaq as, mənə elə gəlir, dalana dirənmişəm.

Heç vaxt mənimlə belə olmayıb.

– Neyləməli, çalış, bu bir də təkrarlanmasın. Düma atanı xatırla. Mən eşitmişəm, onun adı altında bir ildə altmış roman çap olunmuş. Məgər bu, ona bir xəttər yetirirdimi?

Taqqart öz sərt sarıtəhər saçlarını pırpızlandırdı.

– Hər şey cəhənnəm olsun! – o dedi.

Kaynter gülümsədi.

– Sənin pulunu verirlər, nə tələb eləyirlər, onu da elə. Həyəcanlanmağa dəyərmə? Qəzetlər çıxmalıdı. Corci Qrebenin məqaləsi isə heç də kiçik tələ yemi deyil.

Inventas vitam
juvat excoluisse
per artes

– Qoy Corci Qrebe də cəhənnəm olsun!

Taqqart şlyapasını geyib çıxdı, onu heyrətlənmiş Kaynterinin fiti müşayiət eləyirdi. Bütün sonrakı günü o, başqa işlərlə məşğul oldu, özünü inandırmağa çalışırdı ki, qəribə adamdır.

Taqqart, hətta fikrini digər jurnalistlərlə də bölüşmək istədi.

– Boş şeydən ötrü niyə həyəcanlanırsan? – biri dedi.

– Bizim işin nəyi pisdir? Neyləyə bilərsən? Həyat məcbur eləyir, – başqaları da özlərinə bəraət qazandırır dılar. Hər necə olsa, Taqqart özünü Qrebenin məqaləsini yazmaq üçün dilə tuta bilmədi. Yadına düşürdü ki, atası qırx beş yaşında öz dini əqidəsini dəyişdi və kilsədən kənarlaşdırıldı. Taqqart özünü çox bədbəxt hiss edirdi, sanki, ona irsən vərəm xəstəliyi keçmişdi.

Beşinci gün baş redaktor onu yanına çağırırdı.

– Sabahın xeyir, Taqqart! Mən indicə qayıtmışam. Qulaq asın, sabahkı nömrə üçün baş məqalə, məqalə deyil, faktların sadalanmasıdır. Mənim üslubum hara yoxa çıxıb?

Taqqart bir ayağını götürüb, o birisini qoyurdu.

– Bilirsinizmi, ser, – o, sözə başladı, – mən elə düşündüm, siz, bəlkə, müxtəliflik üçün özünüz onu işləmək istəyirsiniz. Oradakı faktlar isə doğrudur.

Şef gözlərini zilləyib ona baxırdı.

– Mənim əzizim, doğrudanmı, siz elə düşünürsünüz, bunun üçün mənim vaxtım var? Belə hər bir adam yazar. Mən belə halda məqaləyə qol çəkmərəm. Ona parlıt vermək lazımdır.

Taqqart rəisindən məqaləni aldı.

– Bilmirəm, bacararammı? – O dedi. – Mən... mən...
– o, birdən susdu.

Redaktor şəfqətlə gülümsədi:

– Xəstə deyilsən ki?

Taqqart qətiyyətlə başını yırğaladı.

– Evdə nə isə qaydasında deyil?

– Yox, ser.

– Onda işinizlə məşğul olun. Bəs Qrebenin məqaləsi nə yerdədir.

– Heç yerdə.

– Başa düşmədim!

Taqqart hiss elədi ki, bütün bədəni gərildi.

– Məsələ belədir, mən həmin məqaləni yaza bilmərəm.

– Bu nə axmaq sözdür! Hər cür hədərən-pədərən gedər, yalnız uyğun gələn kalorit lazımdır.

Taqqart keyləşmiş halda havanı ciyərlərinə çəkdi.

– İş də elə ondadır... Ser, axı bu, oxucularla vicdansız oyun oynamaqdır.

Taqqarta elə gəldi, şef yerindəcə böyüməyə başladı.

– Taqqart, mən sizi başa düşürəm.

Taqqart özü də gözləmədiyi halda birnəfəsə döşədi:

– Ser, əgər bu, xronika və ya informasiya deyilsə, mən daha başqalarının əvəzində yazmaq istəmirəm.

Redaktor pörtdü.

– Mən sizə müəyyən olunmuş iş üçün haqq verirəm. Əgər tapşırığı yerinə yetirmək istəmirsinizsə, biz sizin xidmətiniz olmadan keçinə bilərik. Taqqart, sizə nə olub?

Taqqart istehza ilə gülümsədi.

– Ser, vicdan əzabının tutması başlayıb. Axı söhbət sadə kommersiya vicdanından gedir, elə deyilmi?

Baş redaktor öz fırlanan kreslosunda dikəlib, düz iyirmi saniyə diqqətlə Taqqartı nəzərdən keçirdi.

– Özünü bilərsiniz! – nəhayət, o, buz soyuqluğu ilə dedi. – Məni hələ indiyə kimi belə təhqir eləməyiblər. Siz azadsınız. Xoş getdiniz!

Taqqart kağızları masanın üstünə qoydu və addım-rını ağır-ağır ataraq qapıya doğru yönəldi. Astanada geri döndü.

– Çox təəssüflənirəm, ser, amma özümlə heç cür bacarmadım.

Rəis quru tərzdə başını tərپətdi və Taqqart çıxdı.

Inventas vitam
juvat excoluisse
per artes

Üç ay ərzində o, azadlıqdan həzz aldı. Jurnalistlər lazım olduğundan çox idi. Həm də onun adı məşhurlaşmamışdı. Qüruru və utancaqlığı ona Jurnal-qəzet birliyinə zəmanət almaq üçün müraciət eləməyə imkan vermirdi. O, hətta başqalarına da nədən ötrü “vurulduğunu” izah eləməyə tərəddüd edirdi. Başqa jurnalist yoldaşlarına nisbətən özündə daha çox olan yüksək əxlaq qaydalarına görə işdən çıxarıldığını deyə bilməzdi! Taqqart iki ay babat yaşadı, amma axırını iki-üç həftəni dilənçilik həddinə düşdü. Bununla belə, nə qədər düşünürdüsə, bir o qədər də daha kəskin olaraq özünün haqlı olduğunu hiss edir və fikirlərini kimləsə bölməyə daha az meyillənirdi. Öz mühakiməsi ilə tədqiq elədiyi keçmiş rəisi ilə münasibətindəki loyallıq, axmaq kimi ad çıxartmaqdan qorxması, necəsə özünü tərifləməyə görə günahlandıracaqlarından ehtiyat eləməsi onu susmağa məcbur eləyirdi. Birlikdəki işini atmağa onu nəyin vadar elədiyini soruşanda cavab verirdi: “Prinsipial məsələlərdəki fikir ayrılığımıza görə”. Daha ətraflı izahat verməkdən boyun qaçırırdı. Beləliklə də, belə bir ümumi fikir yaranmışdı ki, Taqqart, sadəcə, qəribə adamdır. Jurnal-qəzet birliyində onun işdən niyə getdiyini dəqiq bilən yox idi, amma Kaynter danışdı ki, Taqqart getməmişdən əvvəl Corci Qrebeni söyüb və onun əvəzinə məqalə yazmaqdan imtina eləyib. Məqaləni kimsə başqası yazmışdı. Taqqart bu “əsəri” özündən asılı olmadan oxudu. Yazı açıq-aşkar uğursuz idi, vicdan əzabı çəkmədən uzun müddət belə işlə uğurla məşğul olan onu bu bacarıqsız saxtakarlıq hələ bir qəzəbləndirirdi də. Qəzətdə ser Keynin imzasıyla çıxan, əlbəttə ki, özünün yazmadığı məqalə çap olunanda Taqqart ucadan söydü. Bu yazı da onun ser Keynin əvəzinə yaza biləcəyi yazıya oxşamırdı, onun əyilmiş çəkmələrinin şefin, az qala, hər gün dəyişdiyi qəşəng ayaqqabılara oxşamadığı kimi. Taqqart öz keçmiş rəisinin imzasıyla çıxan baş məqaləni ağır hisslərlə oxuyurdu, yazıda onu əvəz eləyənin çoxlu üslub xətalı var idi.

Taqqart “Mayak”ı oxuyanda onun çəhrayı yanaqlarında, adətən, şən olan sifətində acı ifadə yaranırdı və oxuyub qurtarandan sonra o, özünün cod saçlarını qarışdırırdı. Taqqartın dözümlü xasiyyəti var idi və çəkəsi olduğu bütün bu çətinlikləri düşünəndə bircə dəfə də özünü axmaq adlandırmamışdı. Amma günbəgün onda əminlik yaranırdı ki, əbəs yerə üsyən eləyib.

İndi o, çəpərə söykənərək oturmuşdu və quşların nəğməsinə qulaq asırdı. Bu nəğmələr onda arzu olunan ovqat oyadırdı. Adamlar qəribə məxluqdurlar! Olduqca dözümlüdürlər! Məgər bütün bu illər ərzində o belə olmamışdımı? Yarlığın hakimiyyəti – bax, indi onu heyrətə salan bu idi. Nəyəsə əxlaq yarlığı yapışdırmaq kifayət eləyirdi ki, hamı onu əxlaqlı hesab eləsin! Bəli!.. Amma, hər halda, nə deyirsən, de... Vicdan!.. Onunla yola getmək çətindir.

RUZI

1

Linstoydakı barışıq məhkəməsinin salonu adamlarla dolu idi. Hər gün möcüzə olmur, məhəllə keşişlərini də hər gün oğurluqda mühakimə eləmirlər. Bizim kəndlərdə dinin bünövrəsinin möhkəm olmadığını güman eləyənlər, bugünkü belə marağı görüb sevinərdilər. Heç vaxt öz fermalarını tərک eləməyən adamlar məhkəmədə iştirak eləmək üçün piyada üç mil yol gəlmişdilər. Sabun, hisə verilmiş balıq, pendir, kibrit, ayaqqabı üçün ip, konfet və əyalətin bu kimi nəz-nemətlərini satan köşkün kürəntəhər sahibəsi missis Qloyn fermer Redlendin arvadına dedi:

– İşə bax! Gör nə qədər adam var!

Missis Redlend isə belə cavab verdi:

– Lap elə bazar günü kilsədə olan kimidir.

Qadınlar burada kişilərdən çox idilər, çünki onlar daha dindar idilər və həm də bu keşiş son iki ildə onların bir çoxunun əlindən xeyli miqdarda yağ, cücə, ördək, kartof və yer üzünün digər nemətlərini almışdı. Buna görə də onlar salonda oturaraq, bu işə qanuni marağ göstərir, onlara dəyən zərə-rə görə hiddətlənirdilər. Onlar Linstoydan iki mil aralıda olan təpələrin üstündəki Troyver kəndindən gəlmişdilər, bu kənddə kilsə zəngləri çox gözəl qalmış, kilsənin binası isə nümunəvi təmirdən sonra öz görkəmini itirmişdi. Bəziləri, hətta daha uzaqda olan, cərgə ilə düzülən təpələrin arxasındakı Atlantikanın sahillərindən gəlmişdilər, o təpələrdən boz yanvar səmasının fonunda başqa kilsənin kvadrat qüllələri də görünürdü. Özlüyündə bu hadisə yeganə idi və bu hadisənin gərginliyi iki kilsə arasındakı rəqabəti gücləndirmişdi. Hakim kilsə ilə Troyverdəki protestant cəmiyyəti arasında

elə də ilıq münasibətlər yox idi və öz nəzirlərindən məhrum olan kilsə dindarları özlərinə təsəlli verirdilər, əks halda keşişin kasıblığı protestantların gülüş hədəfinə çevrilə bilərdi (həm də bu gün məhkəmədə iştirak eləyənlərin). İş nəzirinə ona kasıb olduğuna görə sədəqə kimi çatmasında deyildi. Bu, səfehlik olardı, xüsusən ona görə ki, deyilənə görə keşişin maddi çətinlikləri onun aksiyalara olan inamına görə yaranmışdı. Vəziyyətini yaxşılaşdırmağa cəhd eləyərkən birjadakı etibarlı oyunu uğurlu olsaydı, məhəllə adamları bunu qəbahət saymazdılar, ancaq uğursuzluq keşişi onların yağına, kartofuna, onlar verən yumurtalara və cücələrə dadanmağa məcbur eləmişdi. Bu kilsədə, həm də başqa kilsələrdə heç kim bu təntənəli deyimə görə mübahisə eləməzdi: “Uğur, irəliləmək üçün ən yaxşı yoldur”. Kənddə həm də hər bir adamın varlanmağa can atmaq hüququna kimsənin qeyri-təbii iddia etmək həvəsi yox idi.

Sizin nəşə istəməli olduğunuz adam, sizdən nə isə istəməyə başlayanda hirsələndiyiniz kimi, heç vaxt hirsələnməzsınız. Buna görə də qara paltar geymiş keşişin uzun, arıq, anadan olanda arşın udubmuş kimi dümbələməmiş boyu, nazik, canlılıq əlaməti olmayan, solğun, dəyişmiş sifəti, sarı kirpikləri və gah alışıb-yanan, gah da sönən gözləri, çoxdan geyildiyindən yaşılşan şlyapasının altından çıxan, artıq ağarmağa başlayan sarı saçları, onun sərt, amiranə səsi, kəsik-kəsik, elə də şən olmayan gülüşü – bütün bunlar kilsə adamlarının əsəblərinə təsir eləyirdi. Onun xırıltılı səslə “mənə yağ lazımdır... birinci gün pulunu verərəm”, “mənə kartof lazımdır... tezliklə pulunu verərəm” kimi dediyi sözləri indiyəcən keşişə verdikləri ərzağın əvəzində, yalnız mənəvi ödəmə alan adamların qulaqlarında daha çox səslənirdi. Aradabir bəzi abırsız adamlar deyirdilər: “Bax belə! Mən ona dedim, öz yağımı apar bazarda sat” və ya, “bu keşişin vicdanı yoxdur. Məndən ki, o, cücə ala bilməz”. Hər halda, onun və qoca anasının kilsə dindarlarının günahı ucbatından acliqdan ölmə-

Inventas vitam
juvat excoluisse
per artes

lərinə imkan vermək olmazdı, bu, düşmən tərəfə çoxlu sevinc bəxş edərdi. Öz keşişlərindən başqa yolla da yaxa qurtarmaq istəmirdilər, hətta ona görə ki, onu saxlamaq üçün lazım olan məbləğ artıq xərclənmişdi. Bu sazişə cəlb olunan kilsə də, cəmiyyət də canlarını dişlərinə tutaraq pulunu vermişdilər. Keşişin özünü peşəkarcasına aparması qüsursuz idi, moizələri uzun və qızgın olurdu, o, özünün çoxlu öhdəliklərini yerinə yetirməyə, nikah bağlamağa, xaç suyuna salmağa, ölü duası oxumağa həmişə hazır idi və bu, onun yeganə gəliri idi, belə ki, kilsə dindarlarından vəzifəsinə görə ona çatası məbləğdən daha çox borc eləmişdi. Onun dindarlığa olan loyallığı təhlükə gözləyən hansısa cəmiyyət üzvlərinin loyallığını xatırladırdı.

Şayiələr gəzirdi ki, keşişin evində dəhşətli yoxsulluq hökm sürür. Heç vaxt çiçək açmayan dəfnə kolları ilə əhatə olunmuş, qırmızı kərpicdən tikilmiş binanın firavan görünüşü, sanki, binanın içərisində baş verənlərə lağ edirdi. Deyirdilər ki, evdə kömür olmadığından keşişin səksən yaşlı anası bu qış, ümumiyyətlə, yataqdan qalxmayıb. Qadın beləcə uzanır, onun üç ədəd quşu isə otaqda uçuşur, hər yeri batırırdılar, çünki nə o, nə də oğlu heç vaxt qəfəsin ağzını bağlamırdılar. Tacirlər artıq keşişə mal vermirdilər, çünki ondan pullarını ala bilmirdilər. Mebelin çoxu satılmışdı, otaqlarda o qədər toz vardı, adamı asqırmağa məcbur eləyirdi. “Başa düşürsünüzmü, bundan o yanısı yox idi!”

Keşiş əlində balaca səbət tutaraq, müntəzəm surətdə həftədə üç dəfə öz masası üçün ərzaq yığır, pulunu birinci gün verəcəyinə söz verir, bazar gününü isə istirahət günü kimi keçirirdi. Görünür, həmişə öz aksiyalarının kursunun tezliklə artacağına ümid eləyirmiş, bu vaxtlar o, yardım almağı özünün müqəddəs borcu hesab edirdi. Poçtalyon onu iki dəfə kəndin lap aşağısından keçən dəmir yolunda görmüşdü: “Başa düşürsünüzmü, şlyapasız, tamam ümitsiz halda dayanmışdı!” Relslərin üzərində dayanmış keşiş haqqındakı bu

söhbət qorxulu hadisələri sevən xeyirxah adamlara güclü təsir elədi. Bu adamlar deyirdilər: “Əgər onun başına sabah-birisi gün hansısa bir iş gələrsə, mən tamam təcəüblənmərəm!” Elə də romantik əhvalda olmayan başqaları isə başlarını yırğalayır və əmin eləyirdilər: nə qədər ki onun anası sağdır, o, Əhdi-ətiqin əleyhinə getməz və belə axmaq nümunə göstərməz.

2

Həmin səhər barışma məhkəməsinin salonu kilsədə kiminsə toyu olan günü xatırladırdı, Troyverin sakinləri tən-tənəli qara paltarlarında gəlmiş və salonda öz dinlərinə inamla oturmuşdular, kilsə sağda, cəmiyyət isə salonun sol tərəfində. Onlar ucqar əyalətlərdə rast gəlinən, diqqətli adamın müşahidə eləyə biləcəyi eyni kostyumlarda tamam ayrı adamlar təsiri bağışlayırdılar. Az qala, hamının ağzı açıq idi, büsbütün gərginliklə dolu olan gözləri isə hakimlərin üzərində donmuşdu. Üç hakim idi, skvayr Pleydell kresloda oturmuşdu, ondan solda doktor Bakket, sağda isə təmkimli Kelmedi əyləşmişdi, ilk dəfə olaraq iştirak eləyənlərin çoxu sağ tərəfdə qanunun təmsilçiləri kimi gəlmişdilər. Təkcə məhkəmənin gedişi yox, həm də iddiaçı qismində çıxış eləyən, Troyver kəndinin bütün lazım olan şeyləri aldıkları, şəhərdən olan çörəkçinin görünüşü də maraq doğururdu. Bu adamın bıqlı sifəti ilə daz başı hamının diqqətini işin gedişinin başlanmasına və keşişin məhkəməyə gəlməsinə qədər cəlb elədi. Keşiş öz qara kostyumunda irəli çıxdı və sanki, bir az karıxmış halda dayandı. Sonra yorğun sifətini hakimlərə tərəf döndərərək, qırıq-qırıq dedi:

– Sabahınız xeyir! Nə qədər adam var!

Onun arxasında dayanmış polis mızıldandı:

– Ser, lütfən, müqəssirlər kürsüsünə keçin.

Keşiş, içərisində müqəssirlər üçün kürsü olan ağac çərçivənin içərisinə keçdi.

Inventas vitam
juvat excoluisse
per artes

– Lap elə bil, moizəçinin kürsüsüdür, – o dedi və öz xırıltılı gülüşüylə güldü.

Salonda pıçhapıç düşdü, sanki, öz parıltısını itirən keşiş onlarda özünə qarşı rəğbət doğurdu və hamının baxışları bu hündür, arıq, sarı saçları ağarmağa başlayan adamın üzərində dayandı.

İddiaçı şahidlər üçün olan yerdə dayanıb aşağıdakı ifadəni verdi:

– Möhtərəm hakimlər, keçən ikinci gün mən özüm öz arabamla Troyverdə, yarğanın üstündəki evə getməli oldum. Arabanı küçədə saxlayıb paltaryuyan missis Haninin evinə girdim, mən həmişə belə eləyirəm. Hə, bir az qadınla söhbət elədim, evdən çıxanda isə görürəm ki, bu centlmen uzaqlaşır və qabaqda gedir. Arabaya baxıram və öz-özümə fikirləşirəm: “Qəribədir! Burada ancaq iki bulka var... bəlkə, mən səhvən ikisini evdə qoymuşam?” Missis Haninin yanına qayıdıb soruşuram: “Mən səhvən sizə bir bulkanın əvəzinə ikisini verməmişəm ki?” “Yox, – deyir, – yalnız bircə dənə var... budur, bax!” “Bax belə, – deyirəm, – mən sizin yanınıza gələndə arabada dörd dənə bulka var idi, indisə, yalnız ikisi qalıb. Qəribədir!” “Bəlkə, siz yolda birini düşürsünüz?” – o deyir. “Yox, – deyirəm, – mən onları saymışam”. “Qəribədir, – qadın deyir, – bəlkə, it aparıb?” “Bəlkə də, – deyirəm, – ancaq mən yolda, yalnız o adamı görürəm”. Mən də bu centlmeni göstərdim. “Oy! – missis Hani deyir. – Bu, bizim keşişdir!” “Hə, – deyirəm, – əgər o, mənə artıq on səkkiz ay borcludusa, mən onu necə tanımaya bilərəm? Mən onun yanına gedirəm”. Arabanı irəli sürüb bu centlmənə yaxınlaşıram. O, başını döndərüb mənə baxır. “Günortanız xeyir!” “Günortanız xeyir, ser, – mən deyirəm. – Siz bulka görmüsünüzmü?” O, bulkanı cibindən çıxardır. “Yerdən tapmışam, – deyir, – görürsünüzmü, palçıqlıdır. Ancaq mənim quşlarımın karına gələr! Ha-ha!” “Aha, – deyirəm, – iş beləymiş! İndi aydındır!” Mən sakit olmağa çalışıram,

özlüyümdə isə düşünürəm: “Bu, sizin tərəfinizdən bir az düşüncəsizlikdir. Siz mənə, az qala, iki ildir bir funt, səkkiz şilling və iki pens borclusunuz. Mən artıq bu pulu almağa ümidimi itirmişəm, amma görünür, bu sizə azlıq eləyir! Çox yaxşı, baxarıq! Mən tüpürmək belə istəmirəm, siz pastorsunuz. Ya başqa birisi!” Mən onu çörəyimi götürdüyü üçün günahkar hesab eləyirəm.

Çörəkçi susdu, çirkli dəsmalla üzünü və nəhəng sarı bıçlarını silməyə başladı. Gözlənilmədən keşiş müqəssirlər kürsüsündən səsinə qaldırdı: “Quşları yedizdirmək üçün... bir parça palçıqlı çörək. Ha-ha!”

Bir anlığa ortalığa matəm sükutu çökdü. Sonra çörəkçi ağır-ağır dedi:

– Hələ bu hamısı deyil, mən bəyan edirəm ki, bu özü həmin çörəyi yeyib. Mənim iki şahidim var.

Məhkəməyə sədrlik eləyən əlini sərt, həyəcanlanmış sifətində gəzdrib soruşdu:

– Siz çörəyin üzərində hansısa palçıq ləkəsi gördünüz mü? Cavab verməmişdən əvvəl fikirləşin!

Çörəkçi əminliklə cavab verdi:

– Heç toz zərrəsi də yox idi.

Doktor Bekket dilləndi, o, arıq adamdı, ağ saqqalı və həyatında çoxlu əzab, çətinliklər görən adama məxsus olan narahat gözləri vardı.

– Sizin atınız öz yerində dayanmışdı?

– O həmişə öz yerində, sanki, donub qalır.

– Ha-ha! – keşişin gülüşü eşidildi.

Sədr sərt halda dedi:

– Belə. Siz azadsınız. Növbəti şahid çağırılır... Çarlz Stodder, xarrat. Lütfən, danışın, sizə nə məlumdur?

Şahid danışmağa macal tapmamış keşiş bərkdən qışqırdı:

– Dönük!

– Ser, sakit olun!

Lakin salon boyunca iştirak eləyənlərin davakar pıçılıtları yayıldı.

Həyəcandan gözləri yaşarmış, canlı qara gözləri, bakenbardları və bıığı olan qırmızı sifətli şahid sakit səslə cəld danışıdı:

– Zati aliləri, ikinci gün gündüz, təxminən, saat dördə yaxın mən kənddən keçərkən keşişi öz qapısında gördüm, əlində bulka var idi.

– O, bulkanı necə saxlamışdı, bir göstərin görək?

Şahid şlyapasını təpəsi çölə tərəf olmaqla böyrünə sıxdı.

– Bulka palçığa batmışdı, ya təmizdi?

Şahid balaca gözləri ilə şirin-şirin gülümsəyərək dedi:

– Məncə, təmiz idi.

– Yalan!

Sədr ciddi səsləndi:

– Ser, şahidin sözünü kəsməyin. Şahid, siz bulkanın o biri tərəfinə baxa bildinizmi?

Şahid gözlərini qırpdı.

– Elə də yox.

– Keşiş sizinlə danışıdı?

Şahid gülümsədi.

– Keşiş heç vaxt məni saxlamazdı. Axı mən vergiyığanam.

Keşişin yazıq, sahıbsız itin hürməyinə oxşayan gülüşü salonda yüksələn gülüş dalğasını boğdu və yenidən bir anlığa ortalığa matəm sükutu çökdü.

Bu zaman sədr soruşdu:

– Sizin ona sualınız varmı?

Keşiş şahidə tərəf döndü:

– Niyə yalan danışırsan?

Şahid gözlərini qıydı və qızgın halda qışqırdı:

– Mən nəyi yalan danışıram?

– Siz bulkanın təmiz olduğunu dediniz.

– Mənim gördüyüm qədəriylə, təmizdi.

– Kilsəyə gəlsəydiniz, onda yalan danışmazdınız.

– Elə düşünürəm, tezliklə həqiqəti başqa yerdə taparam.
Sədrlik eləyən masanı döyəclədi:

– Bəsdir, bəsdir! Siz azadsınız! Növbəti şahid... Emili Bliker. Siz kimsiniz? Keşişin evində aşpazlıq eləyirsiniz? Lap yaxşı. Bu bulka haqqında sizə nə məlumdur?

Qonur gözlü, enlisifət qız gic-gic cavab verdi:

– Heç nə, ser.

– Ha-ha!

– Sakit! Siz bulkanı gördünüz?

– Yo-ox.

– Onda sizi bura niyə çağırıblar?

– Sahibim onda məndən boşqab və bıçaq istədi. O və qoca anası bulkanı nahardan sonra yedilər. Mən sonra boşqaba baxdım. Onda bir tikə də qalmamışdı.

– Əgər siz bulkanı görməyibsə, nədən bilirsiniz onların bulkanı yediğini?

– Ona görə ki, evdə yeməyə başqa heç nə yox idi.

Keşiş, sanki, hürdü:

– Tamamilə doğrudur.

Sədrlik eləyən ona diqqətlə baxdı.

– Sizin ona sualınız var?

Keşiş başını tərپətdi.

– Sizə əməkhaqqı verirlər?

– Yo-ox, vermirlər.

– Bilirsinizmi niyə?

– Yo-ox!

– Çox təəssüflənirəm... Mənim sizin haqqınızı vermək üçün pulum yoxdur, vəssalam.

Bununla da iddiaçının və onun şahidlərinin ifadələri qurtardı, bundan sonra fasilə elan elədilər, fasilədə hakimlər məsləhətləşməyə başladılar, keşiş isə iştirak eləyənlərə baxıb gah buna, gah da ona baş əyirdi. Sonra sədrlik eləyən keşişə müraciət elədi:

– Ser, sizin şahidiniz varmı?

Inventas vitam
juvat excoluisse
per artes

– Hə. Mənim kilsədə zəngçalanım. O, namuslu adamdır. Ona inana bilərsiniz.

Zəngçalan Semyüel Bevis şahidlər üçün olan yerə qalxdı. O, daima əlləri əsən, qocalan eşq və kef allahına oxşayırdı. O belə ifadə verdi:

– Mən ikinci gün gündüz keşişin yanından keçəndə o, məni yanına çağırır “Görürsən? – dedi və bulkanı göstərdi. – Mənim quşlarım üçün azacıq palçığa batmış çörəkdir”. Sonra da dönərək çıxıb getdi.

– Siz bulkanın palçığa batdığını gördünüzmü?

– Bəli. Elə düşünürəm, palçığa batmışdı.

– Necə yəni “düşünürəm?” Bu, sizə məlumdurmu?

– Hə, çirkələnmişdi.

– Hansı tərəfdən?

– Hansı tərəfdən? Düşünürəm, aşağı tərəfdən.

– Siz buna əminsiniz?

– Hə. Dəqiq, aşağı tərəfi çirkliydi.

– Belə. Siz azadsınız. Hə, ser, siz bu iş üzrə düşündüklərinizi bizim üçün danışa bilərsinizmi?

Keşiş salonun sol tərəfində oturan iddiaçını göstərərək qırıq-qırıq dedi:

– Bütün bunlar, bu məhəllənin adamları məni rüsvay etmək istəyirlər.

Sədrlik eləyən buz kimi soyuq tərzdə dedi:

– Bunu bir tərəfə qoyaq. Lütfən, faktlara keçin.

– Yaxşı. Mən gəzməyə çıxmışdım... yanımdan çörəkçinin arabası keçdi... palçıqın içində bulka gördüm... onu... öz quşlarım üçün götürdüm.

– Hansı quşlar üçün?

– Sağsağan və iki sığırcın üçün. Mən heç vaxt qəfəsi bağlamıram və onlar azad halda uçurlar. Onlar istədikləri qədər yedilər.

– Çörəkçi sizi onun arabasından çörək götürməkdə günahlandırır.

- Yalandır! Arabanın altında gölməçəyəydi.
- Siz aşpazınızın dediklərini eşitdinizmi, siz bulkanı yediniz? Bu doğrudurmu?
- Hə. Quşlar hamısını yeyə bilmədilər... Ev isə bomboşdu... mən anamla ac idim.
- Ac idiniz?
- Pul yoxdur. Bizim vəziyyətimiz ağırdır... olduqca! Tez-tez ac olurmuş. Ha-ha!

Yenidən zala narazı uğultu yayıldı. Üç hakim gözlərini cavabdehə zillədilər. Sonra ahıl Kelimedi dedi:

– Deyirsiniz, bulkanı arabanın altından tapıbsınız. Bəs sizin ağılınıza gəlmədimi onu yerinə qoyasınız? Siz onun arabadan düşdüyünü təxmin eləyə bilərsiniz. Yoxsa o, yerə haradan düşə bilərdi?

Keşişin gözlərində közərən qılgı, sanki, söndü:

– Göydən... Allahın göndərdiyi ruzi idi. – Baxışlarını salonda gəzdirərək dedi: – Ac adama... Allahın sevimlisinə göndərdiyi... ruzi idi! – Başını geri ataraq gülümsədi. Bu, matəm sükutu içində yeganə səs idi.

Hakimlər sakitcə məsləhətləşməyə başladılar. Onlara yandan baxan keşiş hərəkətsiz halda dayanmışdı. Adamlar salonda teatr tamaşalarında olduğu kimi oturmuşdular. Sonra sədrlik eləyən elan elədi:

- İddia rədd edilir.
- Sizə təşəkkür edirəm.

Öz minnətdarlığını qırıq-qırıq sözlərlə bildirən keşiş müqəssirlər kürsüsünü tərk elədi və bütün iştirak eləyənlərin inadkar baxışları altında salonun ortasından keçib-getdi.

Barışlıq məhkəməsinin binasından çıxan məhəllə sakinləri Troyverin palçıqlı küçələrində addımlayaraq nəticəni müzakirə eləyirdilər. Kilsənin qələbəsi, yalnız çörəkçinin öz bulkasını itirib əvəzində heç nə ala bilməməsinə düşüncələri pərt eləmişdi. Axı bulkanın qiyməti var idi. Kilsə sakinlərinə özlərini qalib elan etmək ağır gəlirdi, lakin susmağa məcbur-

Inventas vitam
juvat excoluisse
per artes

dular. Onları lağa qoyan rəqiblərini qaşqabaqlı halda süzürdülər. Onlar öz kəndlərinə nə qədər yaxınlaşırdılarsa, bu adamlara qarşı da bir o qədər qəzəblənirdilər. Bu zaman ilhamlanmış zəngçalan, sanki, yuxudan ayıldı. Özüylə üç köməkçi götürərək zəng qülləsinə tələsdi və bir neçə dəqiqədən sonra zənglərdən elə şən və coşqun cingiltilər eşidilməyə başladı ki, indiyə kimi beləsini eşidən olmamışdı. Cingiltilər boz qış gününün hərəkətsiz havasında dənizin özünə qədər yayılırdı.

Oteldən çıxan hansısa gəlmə adam bu təntənəli cingiltilər eşidəndə və ətrafında bu qədər qara paltarlı adamı görəndə öz arabaçısından soruşdu:

– Bu nədir, toydur?

– Yox, ser, deyirlər, bu zənglər keşişin şərəfinə çalınır. Bilirsinizmi, onu oğurluqda günahlandırırıldı, indisə bəraət veriblər.

Növbəti gün missis Qloynun köşkünün qapısı ağzında keşişin yorğun sifəti göründü, mişar kimi xırıldayan səslə dedi:

– Siz mənə niyə bir girvənkə yağ verə bilərsinizmi? Tezliklə pulunu verərəm.

O, başqa neyləyə bilərdi? Hətta öz sevimlilərinə də Allah göydən həmişə ruzi yetirmir.

İT GƏBƏRDİ

“Böyük müharibə” qurtarana kimi mən bəzi arxada qalaların da böyük itkilər verdiyini bilmirdim.

Mənim rəhmətə getmiş, Nortamberlenddən, ya da hardansa şimaldan olan dostum Xarbern enlikürək idi, dən düşmüş saçlarını qısaca vurdurmuşdu, balaca bığları və al yanaqlı sifəti vardı. Biz onunla şəhərin kənarında qonşuluqda yaşayırdıq və hər ikimiz eyni erdeley cinsindən olan it saxlayırdıq, həm də üç itdən az olmayaraq, onları cütləşdirə bilir, bununla da bir-birimizə yardım etmiş olurduq. Tez-tez şəhərə eyni qatarla gedirdik. Vəzifəsi ona gəzməyə imkan verirdi, amma müharibəyə qədər bəzən həyasızlığa çevrilən açıq etinasızlıq varlığına hakim kəsilən o, bundan az istifadə eləyirdi. Mən onu abırsızlığı ilə fəxr eləyən, idmana meyilli – imkan olan kimi qolfla məşğul olur, ova gedirdi – tipik, kobud, xeyirxah ingilis hesab eləyirdim. O, mənə yaxşı yoldaş, çətinə düşəndə həmişə kömək eləməyə hazır idi. Subay idi, eyvanlı evində mənimlə yanaşı yaşayırdı, onun eviylə yanaşı isə İngiltərədə iyirmi ilə yaxın yaşayan Holşteyq soyadlı alman ailəsinin evi vardı. Mən bu dost üçlüyü olduqca yaxşı tanıyırdım – atanı, ananı və oğulu. Hannover sakini olan ata şəhərdə nə işləsə məşğul olurdu, ana şotland idi, onun təzəlikcə məktəbi bitirən oğlunu isə tanıyır, onların hamısından çox sevirdim. Onun aydın sifəti var idi, gözləri maviydi və açıq rəngli gur saçları ayrılmadan arxaya daranmışdı, bir qədər norveçlilərə oxşayan suyuşirin oğlandı. Anası onu hədsiz dərəcədə çox istəyirdi; bu, qərbi Şotlandiyadan olan enlisifət, qarabuğdayı, əsl dağlı qadın idi; artıq saçlarına dən düşmüşdü, çox mehribancasına, ancaq istehza ilə gülürdü, göy gözləri isə gələcəyi görə bilənlərin gözlərinə oxşayırdı. Mən Harberni bir neçə dəfə onların

Inventas vitam
iuvat excoluisse
per artes

evində görmüşəm, çünki o, gecələr Holşteyqlə bilyard oynamağa gedirdi və bütün ailə ona dostcasına münasibət bəsləyirdi. Biz Almaniyaya müharibə elan eləyəndən üç gün sonra Harbern, Holşteyq və mən eyni vəqonda şəhərə gedirdik. Biz Harbernlə sərbəst söhbət eləyirdik. Enlikürək, sarışın saçlı, sivri saqqallı, gözləri oğlunun gözləri kimi mavi olan əlli yaşlı Holşteyq isə oturub gözlərini qəzətdən çəkmirdi. Birdən Harbern ondan soruşdu:

– Qulaq asın, Holşteyq, doğrudurmu sizin oğlunuz gedib alman ordusunda xidmət eləmək istəyir?

Holşteyq qəzətdən ayrıldı.

– Hə, – o cavab verdi. – O, Almaniyada anadan olub və buna görə də çağırışçdır. Allaha şükürlər olsun ki, onun getməsi mümkün deyil!

– Bəs anası? – Harbern soruşdu. – Doğrudanmı, o, oğlunu buraxardı?

– O çox dərd çəkər, ancaq borcun hər şeydən üstün olduğunu hesab eləyir.

– Borc! Allah köməyiniz olsun, siz nə danışırsınız? Axı o, yarımbritanialıdır və bütün həyatı boyu burada yaşayıb! Ömrümdə buna bənzər bir şey eşitməmişdim!

Holşteyq çiyinlərini çəkdi.

– Belə çox çətin vaxtlarda qanuna ciddi əməl eləmək lazımdır. O, çağırış yaşında olan Almaniya təbəəsidir. Biz onun şərəfi haqqında düşünürdük, amma çox şadıq ki, indi o heç cür Almaniyaya gedə bilməz.

– Lənətə gələsən, şeytan! – Harbern səsləndi. – Siz almanlar korazehin icraçılırsınız!

Holşteyq cavab vermədi.

Həmin axşam mən Harbernlə birlikdə şəhərdən qayıdım və o, mənə dedi:

– Alman həmişə almandır. Hə, səhər bu Holşteyq sizi təəccübləndirmədimi? Neçə ildir burada yaşayır, burada evlənib, amma təpədən dırnağa kimi alman olaraq qalıb.

– Nə olsun, – mən dilləndim, – özünüzü onun yerinə qoyun.

– Bacarmaram, mənə nə versələr belə, Almaniyada yaşamazdım. Qulaq asın, Kambermer, – o susaraq əlavə elədi, – bəs bu Holşteyq təhlükəli deyilmi?

– Əlbəttə, yox!

Mən Harbernə belə deməməliydim, əgər mən onda Holşteyqə qarşı inam yaratmaq istəyirdimsə – çünki mən onun təmizliyinə şübhə eləməirdim – belə deməliydim: “Əlbəttə, o casusdur”. Harbern də dərhal Holşteyqin müdafiəsinə qalxardı, çünki onun təbiəti təzadlıydı.

Mən bu qısa söhbəti, yalnız Harbernin çoxdan, hələlik o – bu necə də yaxşı ifadə olunur – vətən uğrunda ölməyəne qədər bu haqda fikirləşdiyini, nəticədə isə bu işlə məşğul olduğunu və ilhamlandığını göstərmək arzusuyla verirəm.

Dəqiq bilmirəm, məhz hansı qəzet bütün “hunlar”ın tərksilah edilib ölkə daxilində nəzarət altında saxlanması məsələsinin vacib olduğunu qaldırdı, bu məsələ çap orqanlarımızın hansısa iyilmə qabiliyyətləri ilə bizim oxuculara nəyin daha çox xoş gəldiyini bildiklərinə görə qaldırılmışdı, daha hansısa dərin ideya mülahizələrinə görə yox. Hər halda, bir redaktorun mənə dediklərini xatırlayıram. O deyirdi ki, bütün səhəri oxucuların razılıq məktublarını oxuyub.

– Birinci dəfədir, – o dedi, – oxucular bizim kampaniyaya belə tez reaksiya verirlər. Nəyə görə qotur alman mənim müştərilərimi ələ keçirməlidir? Bir sözlə, bu ruhda. Britaniya britaniyalılar üçündür!

– Bizim ölkədə yaşamağın başqa ölkələrdə yaşamağa nisbətən daha yaxşı olduğunu hesab edib bizə yaltaqlananların bəxti elə də gətirmədi, – mən qeyd elədim.

– Hə, elə də yox, – o razılaşdı, – ancaq müharibə müharibədir. Axı siz Harberni tanıyırsınız? Siz onun məqaləsini oxuyubsunuz? Möhkəm əyib!

Inventas vitam
juvat excoluisse
per artes

Növbəti gedişimizdə Harbern dərhal öz mövzusuna keçdi.

– Mənim sözümlü yadınızda saxlayın, – o bəyan elədi,
– mən bircə almanı da burada qoymayacağam!

Onun boz gözləri, sanki, daşdan, poladdan idi və mən hiss elədim ki, almanların Belçikadakı vəhşilikləri haqqında çox düşünən və indi hansısa mücərrəd nifrətə mübtəla olmuş birisi ilə söhbət eləyirəm.

– Əlbəttə, – mən dedim, – onların arasında çoxlu casuslar olub, amma...

– Onlar hamısı casuslar və əclaflardır! – o qışqırdı.

– Siz çoxmu almanı şəxsən tanıyırsınız? – mən soruşdum.

– Allaha şükür ki, heç on nəfər olmaz.

– Onlar hamısını casus və əclafdırlar?

O, mənə baxdı və güldü, ancaq onun gülüşü mırıltıya bənzəyirdi.

– Siz həqiqəti və sair bu kimi iradəsizlikləri müdafiə eləyirsiniz, – o dedi, – ancaq onların boğazından yapışmaq lazımdır, başqa cür olmaz.

Mənim dilimdə bir sual dolaşırdı: o, Holşteyqlərin boğazından yapışmağa hazırlaşır mı? Amma onlara bir xətər yetirər deyə susdum. Mən özüm də o zamankı almanlara nifrətə şərik idim və elementar həqiqət hissindən məhrum olacağı qorxusundan onun qarşısını almağa məcbur idim. Amma mənim gördüyüm kimi, Harbern hissələrinə tam sərbəstlik vermişdi. O, özünü başqa cür aparırdı və sanki, dönüb başqa bir adam olmuşdu. Onu cəmiyyətə yaxşı adam kimi qəbul elətdirən mehribançılığını və sadədil arsızlığını itirmişdi, sanki, o, dəqiq nəyləsə boğulurdu, bir sözlə, varlığına qırsaqqız bir ideya hakim kəsilmişdi.

Mən bir karikaturaçı kimi psixologiya ilə məşğul olmağa bilmərəm və Harbern haqqında düşünürdüm. Mənə görə həmişə xeyirxah və təmkimli hesab elədiyim adamın birdən-birə belə dəli-divanə olmasına heyrətlənməmək mümkün deyildi. Mən onun üçün belə nəzəriyyə fikirləşmişdim.

“Bu, – mən özümə dedim, – Kromvelin doğulmağa gecikmiş “dəmiryanlı”larından¹ biridir”. Durgun sülh vaxtlarında o, özündə gizlənən qorxunc qüvvə üçün təsəlli tapmırdı, hər şeyə etinasız olduğu üçün məhəbbət onu yandıra bilmirdi. Birdən bu qızğın dövrdə o, özünü yeni adam kimi hiss elədi, əvvəllər ona naməlum olan, yandıran və yüksələn nifrətlə silahlanaraq, hazır vəziyyətdə idi, indi bütün qəlbiylə üzərinə hücumu keçməli nəşə var idi.

Doğrudan da, bu, olduqca maraqlıydı. Kim onun belə dəyişəcəyini ağına gətirə bilərdi? Axı mənim indiyə kimi tanıdığım həmin Harbern heç nə ilə “dəmiryanlı”lara oxşamırdı. Onun sifətindən, külək haradan əssə belə, daim şərqə göstərən yelqovan insanın karikaturasının çəkilişində istifadə eləmişəm. O, karikaturada özünü tanıyırdı və mənimlə görüşəndə güldü, heç şübhəsiz, xoşlanmışdı, amma onun gülüşü sərt idi, sanki, ağzında qanın duzlu qoxusunu hiss eləmişdi.

– Kambermer, sağ-salamat sevinin, – o bəyan elədi, – amma mən indi bu donuzlardan möhkəmcə yapışmışam!

Heç şübhəsiz, o, düz deyirdi, bu adam bədbəxt almanlar üçün qorxulu bir qüvvə olmuşdu, əlbəttə, onların bir qismi casus idi, amma çoxu, heç şübhəsiz ki, günahsız idi, hər gün ailələrindən və işlərindən ayırılıb həbs düşərgələrinə atırdılar və onları nə qədər çox həbs düşərgələrinə atırdılarsa, onun vətənə xidmət eləmək aksiyası da bir o qədər güclənirdi. Onun bunu şöhrət xatirinə eləmədiyinə əminəm, bu, onun üçün xaç yürüşü idi, müqəddəs borc idi, amma mənim fikrimcə, o ilk dəfəydi əsl insan kimi yaşadığını və həyatdan onun ən gözəl nemətlərini aldığını hiss eləyirdi. Məgər o sağda, solda düşməyə zərbə endirmirdimi? Mənim fikrimcə, o əsl cəbhədə döyüşmək istəyirdi, amma yaşı buna imkan vermirdi. Lakin o, ətrafında daha güclüsü yoxdursa, müda-

¹ İngiltərədəki burjua inqilabı vaxtı respublika ordusunun nüvəsi olan puritan əsgərlər

Inventas vitam
juvat excoluisse
per artes

fəsiszləri məhv eləməməyə qadir olan həssas adamlardan deyildi. Xatırlayıram, bir dəfə ondan soruşdum:

– Harbern, siz nə vaxtsa öz qurbanlarınızın arvadları, uşaqları haqqında düşünürsünüzmü?

O, dişlərini qıcadı və mən onun necə gözəl dişlərinin olduğunu gördüm.

– Sizi inandırırım, qadınlar kişilərdən daha pisdirlər, – o cavab verdi. – Əgər hakimiyyət məndə olsaydı, mən onları da sürgün elərdim. Uşaqlara gəlicə isə, belə atalarının olmaması onlar üçün daha yaxşıdır.

O, doğrudan da, bu məsələdə zəhlətökən ideyalı adamdan nə çox, nə də az olmayaraq aludə olmuşdu. Bu günlərdə mən elə hey bir yerdən başqa yerə gedirdim və şəhərin arxasındakı kotteci tərək eləmişdim; belə ki, Holşteyqləri görmürdüm və boynuma alım ki, az qala, onların varlığını unutmşudum. Ancaq 1917-ci ilin sonlarında Qırmızı Xaçın işləriylə bağlı ayrılıqdan sonra evə qayıdanda mənə gələnlə poçtun içində missis Holşteyqin məktubunu tapdım.

“Əziz mister Kambermer!

Siz həmişə bizə dost münasibətdə olubsunuz və mən buna görə də sizə yazmağa cəsarət elədim. Yəqin, siz mənim ərimin bir il əvvəl nəzarətdə saxlanıldığını, sonra isə sürgün edildiyini bilirsiniz. O, əlbəttə, hər şeyini itirdi, amma nə qədər salamatdırsa, Almaniyada heç bir ehtiyac hiss eləmədən yaşaya bilər. Biz Haroldla burada qaldıq və mənim cüzi gəlirlərimlə güclə dolanırıq. Biz indi “bizim arxamızdakı hunlar” hesab olunuruq və faktiki olaraq heç kimlə görüşmürük. Çox təəssüflər olsun ki, biz bir-birimizin qəlbinə baxa bilmirik, elə deyilmi? Mən əvvəllər fikirləşirdim ki, biz ədaləti hər şeydən uca tutan xalqıq, amma indi acı həqiqəti başa düşdüm, çətin vaxtlarda ədalətli olmaq mümkün deyil. Mənə nisbətən Haroldun vəziyyəti daha çətinidir, özünün məcburi fəaliyyətsizliyi ona ağır gəlir, yəqin ki, o, azad olub, ümumxalq etimadsızlığı və nifrəti hiss eləməkdənsə, öz borcunu

hərbi düşərgədə yerinə yetirməyə daha çox üstünlük verərdi. Mənsə elə hey qorxu içindəyəm: birdən onu da sürgün elədilər? Nə vaxtsa siz mister Harbernlə dost münasibətdə olubsunuz. Biz onu müharibənin ilk yazından üzü bəri görməmişik və onun Almaniya əleyhinə təbliğatda aktiv iştirak etdiyini bilirik, o, çox nüfuzlu bir adam olub. Mən dəfələrlə düşünmüşəm, o, sürgün olunmanın sürgün olunanların ailələri üçün nə demək olduğunu başa düşəcək vəziyyətdədirmi? Firsət düşəndə siz bu haqda danışib, bunu ona izah eləyə bilərsinizmi? Əgər o və başqaları hökumətə təzyiq eləməyə son qoysalar, təqib olunmaları dayandırardılar, çünki hakimiyyətdə təhlükəli elementlərin çoxdan təcrid olunduğunu bilməyənlər də bilərdilər. Mənim öz doğma vətənimdə necə yalqız olduğumu siz, hətta təsəvvür belə eləyə bilməzsiniz. Əgər mən Haroldu da itirərəmsə, tamam ruhdan düşərəm, baxmayraq ki bu, mənə xas olan cəhət deyil.

Əziz mister Kambermer, sizə səmimi qəlbdən hörmət eləyəm

Elen Holşteyq”.

Məktubu oxuyandan sonra varlığımı şəfqət hissi büürdü. Bu tək ingilis ananın və onun oğlunun halını təsəvvür eləmək üçün elə də böyük fəhm tələb olunmurdu. Mən diqqətlə fikirləşdim, bu haqda Harbernlə danışmaq münasibdimi və atalar məsələlərini xatırladım: “Yeddi dəfə ölç, bir dəfə biç”, “Dəmiri isti-isti döyərlər”, “Tələsən təndirə düşər”, “Ləngimə ölümə oxşayır”. Onlar o qədər təzadlı idilər ki, mənə gözləməyi diqqətə eləyəm sağlam ağıla qulaq asmağı qərara aldım. Amma bir neçə gündən sonra klubda Harbernlə rastlaşdım və onun yaxşı əhvalda olduğunu görüb, daxili arzuma tabe oldum.

– Yeri gəlmişkən, – dedim, – siz Holşteyqləri xatırlayırsınızmi? Bu günlərdə mən yazıq missis Holşteyqdən məktub almışam, o, oğlunun – belə qəşəng oğlanın sürgün ediləcəyi qorxusu ilə yaşayır. Siz necə düşünürsünüz, bu bədbəxtləri sakit buraxmağın vaxtı deyilmi?

Mən Holşteyq soyadını xatırladan kimi də səhvə yol verdiyimi başa düşdüm və yalnız ona görə danışmağa davam elədim ki, dayanmaq daha pis idi. Harbern dərhal bütünlüklə qabardı və dedi:

– Holşteyq! İlk fürsət düşən kimi, alman ordusuna daxil olmaq istəyən həmin küçük? Lənət şeytana, doğrudanmı, o hələ həbs olunmayıb? Bizim hakimiyyətdə olanlarımız fərasətli adamlardır, başqa heç nə demək olmaz! Eh, yaxşı, mən onu yada salaram.

– Harbern, – mən tutularaq dedim, – axı bu, şəxsi söhbətdir. Gənc yarımingilidir və mənim dostumdur. Mən elə düşünürəm, o həm də sizin dostunuzdur.

– Mənim? – o soruşdu. – Yox ha, sağ olun. Mən yarıcinsləri tanımıram. Kambermer, şəxsi söhbətlərə gələndə isə, müharibə vaxtı dövlətin təhlükəsizliyinin asılı olduğu heç bir şəxsi söhbət ola bilməz.

– Aman Allah! – mən ucadan səsləndim. – Mən, doğrudan da, buna aludə olmuşam. Qoy bu oğlan onun tərbiyəsi ilə birlikdə...

– Biz risk eləmək istəmirik, – o gülümsəyərək sözümü kəsdi, – istisnalar da eləmirik. Onun başqa yolu olmayacaq. Ya Britaniya ordusu, ya da həbs düşərgəsi. Mən bunun qayğısına qalaram.

– Belə olan halda, – mən ayağa qalxdım, – dostluğumuza son qoyuram. Mənim inamımdan belə sui-istifadə eləyənləri heç vaxt qəbul eləmərəm!

– Ah, lənətə gəlmiş oyunbaz, – o donquldandı, – oturun! Biz hər birimiz öz borcumuzu yerinə yetirməliyik.

– Siz nə vaxtsa Holşteyqlə söhbətinizdə onu alman kora-zehini adlandırmışdınız.

– Ah, hə, – o gülümsəyərək dedi, – xatırlayıram, xatırlayıram, onda... qatarda... Hə, mən o vaxtdan dəyişməmişəm. Küçüyü isə başqa itlərlə birlikdə həbs eləmək lazımdır. Amma, yeri gəlmişkən, bunu unudaq getsin.

İş bununla da qurtardı, çünki o dedi: “Bunu unudaq getsin”, – verdiyi sözə isə o, əməl elədi. Mənimlə bir qaydam var idi: öz xasiyyətində olmayan adamlara qəmiş olma. Mən kiçik Holşteyqə məktub yazdım və onu nahara dəvət elədim. O, minnətdarlığını bildirdi və dəvətdən imtina elədi, belə ki, öz evindən beş mil uzağa getməyə icazəsi yox idi. Onlara görə, həqiqətən də, narahat olaraq motosikillə yanlarına getdim. Oğlan çox dəyişmiş, fikirli olmuşdu, özünə qapılmışdı, az-çox qəzəbliydi. Atasının yolu ilə getmək istəyirdi, amma indi millətinə görə evdən kənara gedə bilməzdi və yalnız bostanda tərəvəz əkib-becərir, şairləri və filosofları oxuyurdu, amma bunlar onun acı fikirlərini dağıda bilmirdi. Əsəbləri son həddə qədər gərilən missis Holşteyqə tamam dərddə içindəydi və müharibəyə qərəzsiz baxmaq hissini itirmişdi. Böyük mübarizə axınının labüd üzə çıxardığı bütün xoşagəlməz insani keyfiyyətlər, bütün qəddar adamlar indi ona həmvətənlərinin tipik xasiyyəti kimi gəlirdi. O, həmvətənlərinin bu müharibəni başlamadığına da, müharibədə iştirak eləyən başqa ölkələrdə də belə xoşagəlməz insani keyfiyyətlərin və qəddar adamların üzə çıxdığına görə də güzəştə getmirdi. Ərinin namuslu olduğuna inanan qadın bu nəzarətəgötürülməni və sürgünü təkcə eşidilməmiş ədalətsizlik kimi yox, həm də şəxsən özünün təhqir olunması kimi qəbul eləyirdi. Ucaboylu, sifətinin almasıq sümükləri çıxmış arıq qadının içində nəşə daxili bir alovla yanırırdı. Bu qadın, hətta xidmətçilərin də tərki elədiyi bomboş evdə çətin ki, oğlana yaxşı təsir göstərə biləydi. Mən orada ağır bir gün keçirdim, özümü inandırmağa çalışırdım ki, hər şey elə də pis deyil və şəhərə ağır hisslərlə qayıtdım, onlara yazığım gəlirdi.

Tezliklə mən yenə də qırmızı xaçın işi ilə əlaqədar gedəsi oldum və İngiltərəyə yalnız 1918-ci ilin avqustunda qayıtdım. Mən özümü yaxşı hiss eləmirdim və şəhər kənarındaki kottecimə getdim, mən burada yenidən yaşaya bilərdim.

Bu vaxtlar ispanka tüğyan eləyirdi və mən onun yüngül forması ilə xəstələndim. Sağalmağa başlayanda mənə ilk olaraq, şəhər kənarında yay təttilini keçirən Harbern baş çəkdi. Heç beşcə dəqiqə oturmamışdı, dərhal da mətləbə keçdi. Yəqin, xəstəlikdən sonra mənim əsəblərim qaydada deyildi, çünki mən o vaxt ona necə ikrahla qulaq asdığımı ifadə eləyə bilmirəm. O, mənə çürüyən sümüyü gəmirər-kən mırıldayan və bu zaman qəzəblənən iti xatırladırdı. O, qalib olmuşdu; bu, xoşagəlməz idi, eyni zamanda da təəccüblü deyildi, çünki o nə vaxtsa – əvvəllər olduğundan daha nüfuzlu idi.

“Allahım, məni sırtıq ideyalardan qoru!” – o gedəndən sonra düşündüm. Elə həmin axşam mən öz təsərrüfat müdirəmdən son vaxtlar kiçik mister Holşteyqi görüb-görmədiyini soruşdum.

– Nə danışsınız! – qadın cavab verdi. – Onu artıq beş aydır həbs eləyiblər. Missis Holşteyq həftədə bir dəfə onunla görüşə gedir. Çörəkçi deyir ki, qadın tamam aqlını itirib, oğluyla belə elədiyi üçün elə hey hökuməti söyür.

Boynuma alım ki, gedib qadınla görüşməyə cəsarətim çatmadı.

Təxminən, sülh sazişi bağlanandan bir ay sonra yenə də şəhər kənarına getdim. Harbern mənimlə eyni qatarda gedirdi və məni stansiyadan evəcən ötürdü. Keçmiş xeyir-xahlığı ona qayıtmışdı və növbəti gün məni şam yeməyinə dəvət elədi. Bu, qələbədən sonra bizim ilk görüşümüz idi. Biz çox gözəl yedik və onun zirzəmisində gələcək üçün saxlanılan əla növ şərab içdik. Əlimizdə qədəhlər, yarımürgülü halda odunları gur alovla yanan buxarının yanında oturdan və iki erdel ayaqlarımızın yanında uzanandan sonra o, yenidən öz sevimli mövzusunda söz saldı.

– Bəs siz necə fikirləşirsiniz? – sərt hərəkətlə alova tərəf əyilərək soruşdu. – Bu qotur ağız suyu axıdanlardan bəziləri bizim hunları buraxmaq istəyirlər. Amma mən

burada öz sözümlü dedim! Onlardan heç biri azadlığa çıxma-
yacaq, əgər buradan öz qiymətli Almaniyalarına cəhənnəm
olmasalar!

Mən onun gözlərində tanış işartını gördüm.

– Harbern, – dözülməz hiddətdən hərəkətə gəlib dedim,
– sən müalicə olunmalısan.

O heç nə başa düşməyərək, gözlərini mənə zillədi.

– “Bu, ağılsızlığa gedən yoldur”¹, – mən davam elədim.

– Nifrət – olduqca qəddar xəstəlikdir, ürək ona uzun müddət
tab gətirmir. Siz ondan azad olmalısınız.

O, qəhqəhə ilə güldü.

– Nifrət! Elə mənə qüvvəni o verir. Bu əclafalara nə qədər
nifrət eləyirəmsə, özümü bir o qədər yaxşı hiss edirəm. İçək
bütün lənətə gəlmiş hunların məhv olmalarının sağlığına.

Diqqətlə ona baxdım.

– Mən tez-tez düşünürəm, – dedim, – əgər “dəmiryanlı”
kromvellər, ya da Fransa inqilabçıları öz məqsədlərinə çat-
saydılar, dünyada nələr olardı.

– Bunun mənə nə dəxli var? – o, heyrət içində soruşdu.

– Onlar da adamları nifrət elədiklərindən öldürür, düş-
mənlərini məhv eləyirdilər.

– Siz sayıqlayırsınız, – o, mənim sözümlü kəsdi.

– Qətiyyəni yox! – etiraz elədim, onun qeydi məni tut-
muşdu. – Harbern, siz qəribə hadisəsiniz. Demək olar ki,
bizim bütün almanlara ədavət bəsləyən peşəkarlarımız ya
bundan qazanc əldə eləyirlər, ya da sadəcə olaraq, əl-
səfəhlər, başqalarının təsiri altına düşüblər. Əgər bu daha gəlir
mənbəyi, ya da tutuquşularının döyüş çağırışı olmasa, onlar
cəld öz nifrətlərini yaddan çıxaracaqlar. Sizsə bunu bacar-
mırsınız. Sizin üçün bu, qarabasmadır, dindir. Nə vaxtsa
qabarmalar çəkilib sizi quruda qoyacaq...

O, yumruğunu kreslonun yanlığına vurdu, öz qədəhini
dağıtdı və ayaqları altı yatan itləri oyatdı.

¹ “Kral Lir”dən sitat

– Mən onu çəkilməyə qoymaram! – o, ucadan qışqırdı. – Mənim sözümlü yadda saxlayın, mən davam eləyəcəyəm!

– Kanutu¹ xatırlayın! – Mən mızıldandım. – Yeri gəlmişkən, mən bir az da şərab içə bilərəmmi?

Mən özümə şərab süzmək üçün ayağa qalxdım və birdən öz heyrətimə rəğmən, eyvana açılan şüşə qapının ağzında dayanan qadını gördüm. O, heç şübhəsiz, indicə girmişdi, çünki hələ də pərdənin arxasından yapışmışdı. Bu, missis Holşteyq idi, başının ətrafına yayılan ağ saçları və boz paltarları ona, az qala, xəyal görkəmi verirdi. Harbern onu görmürdü və mən cəld ona yaxınlaşdım ki, səssizcə bağa aparım və orada onunla danışım, ancaq qadın məni kənara itələyirmiş kimi, əlini qaldırdı və dedi:

– Bağışlayın, sizə mane oldum, mən bu adama nəşə demək üçün gəlmişəm.

Harbern ayağa sıçradı və cəld onun səsi gələn tərəfə döndü.

– Bəli, – qadın tamam sakitcə təkrar elədi, – mən sənə nəşə deməyə gəlmişəm. Mən səni lənətləməyə gəlmişəm. Çoxları səni gizlincə lənətləyirlər, mənşə gözünün içinə baxaraq lənətləyirəm. Mənim oğlum bu saatda türmədə, sənin türməndə ölümlə yaşamaq arasındadır. O sağalacaqmı, öləcəkmi, onsuz da mən səni yazıq analara və qadınlara, ingilis analarına və qadınlarına elədiyən hər şey üçün lənətləyirəm. Əbədilik lənətə gələsən! Əlvida!

Harbern qapıya qaçana qədər qadın pərdəni buraxıb yox oldu. Qadın elə sakit danışdı, elə cəld və səssizcə yox oldu ki, Harbernlə biz dayanıb gözlərimizi silirdik.

– Bu, olduqca teatrsayağı oldu! – nəhayət o dilləndi.

– Amma tamam real idi, – mən ağır-ağır cavab verdim.

– Sizi əsl şotland qızı lənətlədi. Bir itlərə baxın.

¹ Deyilənə görə, hakimiyyət ehtirasından gözləri örtülmüş İngiltərənin və Danimarkanın kralı Kanut dənizə ömr etmişdi ki, qabarma vaxtı geri çəkilsin.

Erdellər tüklərini qabardaraq, yerlərindəcə donub qalmışdılar. Birdən Harbern qəhqəhə ilə güldü və onun sərt gülüşü bütün otağı başına götürdü.

– Lənət şeytana! – o dedi. – Buyuracaqsan, amma bu iş məhkəməlikdir.

Mən onunla razılaşa bilməzdim, ağzından vurdum:

– Əgər belədirsə, onda biz hamımız müttəhimlər kürsüsünə namizədik.

O, yenidən güldü, ancaq bu dəfə gülüşündə gərginlik hiss olunurdu, eyvanın qapısını çəkib bağladı və yenidən kresloya oturdu.

– Yəqin, o da ispankaya yoluxub, – dedi, – o, məni kim hesab eləyir ki, bura gəlib belə məzhəkə qopardır!

Artıq gecə korlanmışdı və dərhal da vidalaşib çıxdım. Soyuq, küləkli dekabr gecəsi idi, mən dərin fikirlərə qərq olmuşdum. Harbern missis Holşteyqin gəlişinə yüngül yanaşdı, baxmayaraq ki, heç kimə öz tanışının yanında beləcə lənətlənməsini eşitmək xoş getməzdi, o, bunu sakit qarşıladısı, demək kifayət qədər gönüqalın adammış. Bundan əlavə, onun oyunu kobud və ucuz idi. Qonşunun evinə gəlib səni lənətləməsindən daha pis heç nə ola bilməzdi. Həm də qadın həqiqəti deyirdi, onun yüzürlə həmvətəni, yəqin ki, gizlicə Harberni, onları bu dərddə salan başlıca günahkarı lənətləyirdilər. Nə olsun, o özü də “hunları” lənətləyirdi və vətənlərinin viran olmasını arzulayırdı, mən onun cavab zərbəsi endirmək üçün özündə cürət tapacağını hiss edirdim. “Yox, – mən düşündüm, – qadın, yalnız onun qəlbindəki nifrət alovunu gücləndirdi. Aman Allahım! İş də elə bundadır! Qadının lənətləməsi mənim qabaqcadan düşüncülüklerimi daha da möhkəmləndirirdi. O, mütləq qadının gücləndirdiyi və dərinləşdirdiyi dəlilikdən öləcəkdi”. Nə qədər qəribə olsa da, mənim ona, quduz olub bacardığı qədər fəlakətlər törədərək gəbərən it kimi yazığım gəlirdi. Həmin gecə mən uzun müddət yata bilmədim, onun və bədbəxt,

Inventas vitam
juvat excoluisse
per artes

az qala, ağılını itirən, oğlu ölümlə yaşamaq arasında olan qadın haqqında düşünürdüm.

Növbəti gün mən qadının yanına getdim, ancaq o, Londona getmişdi, yəqin ki, həbsdə olan oğluyla görüşməyə. Lakin bir neçə gündən sonra o, mənə məktub yazdı, gəldiyim üçün təşəkkür eləyir, oğlunun təhlükəni adladığını yazırdı. Qadın həmin axşamkı gəlişindən bircə kəlmə də yazmamışdı. Bəlkə də, o, xəcalət çəkirdi. Bəlkə, həmin axşam özündə deyilmiş və indi heç nəyi xatırlamırdı.

Bundan bir az sonra mən ölkənin bərpası haqqındakı kitabıma illüstrasiyalar çəkmək üçün Belçikaya getdim və elə süjetlərə rast gəldim, yalnız 1919-cu ilin yayının axırında qayıdası oldum.

Bir dəfə necə oldusa öz klubuma girəndə Harberni siqaret çəkərkən gördüm. Lənətlənmə, görünür, ona az xətər yetirmişdi, çünki o, tamamilə sağlam görünürdü.

– Hə, necəsiniz? – mən soruşdum. – Çox gözəl görünürsünüz.

– Özümü heç vaxt olmadığı kimi yaxşı hiss edirəm, – o cavab verdi.

– Bizim axırıncı görüşümüzü xatırlayırsınızmı?

O nə isə donquldandı və susdu.

– O cavan oğlan sağaldı, – mən dedim. – Siz anasının, özünün sonra necə olduğunu bildinizmi?

– O sırtıq məni ələ salmağı qərara alıb! Mən ondan elə indicə bax bunu almışam, – və o hannover ştamplı olan məktubu verdi. Məktubda yazılmışdı:

“Əziz mister Harbern!

Mən yalnız dünən anamla görüşəndə ondan keçən ilin dekabrında bir dəfə necə sizə gəldiyini öyrəndim. Mən onun gəlişi üçün üzr istəyirəm, çünki onun vəziyyəti mənim xəstəliyimlə əlaqədar idi. Mən sizə olduqca minnətdaram. Siz dolay da olsa, həyatdakı ən qiymətli təcrübəmi qazanmağımın səbəbkarı olubsunuz. Düşərgədə o qədər ağrı-acılar

var idi, adamlar elə əzab çəkirdilər, sizin bunu təsəvvür belə eləyə bilməyəcəyinizə əminəm. Bədbəxt, bükülmüş, özünə qapılmış adamlar illər keçdikcə elə sonsuz və ümitsiz qəlb sarsıntılarına məruz qalırdılar ki, mən orada özümü unutmamış, öz qüvvəm daxilində onlara nə isə kiçik bir kömək eləməyi öyrəndim. Mən, insanla ölüm arasında dayanan yeganə şeyin doğmalara olan məhəbbət olduğunu öyrəndim və bunu heç vaxt unutmayacağıma əminəm. Ancaq düşərgəyə düşənə qədər mən başqa cür düşünürdüm. Sizə bütün qəlbimlə təşəkkür eləyirəm və sizə sadıq olaraq qalırım.

Sizin Harold Holşteyq”.

Mən məktubu qayıtdım və dedim:

– Heç bir ələsalma yoxdur. Məktub ciddi yazılıb.

– Cəfəngiyatdır! – Harbern ucadan səsləndi və onun gözlərində əvvəlki qılgıncılar alışıb-yandı. – Əlbəttə, o, lağ eləyir, donuz balası, hun törəməsi.

– Yox, Harbern, sizi əmin eləyirəm.

Harbern ayağa sıçradı:

– Hə, hə, sizə deyirlər, hə! Ax, əclaf! Eh, eybi yox, mən onlara hələ göstərəcəyəm.

O, dişlərini şaqqıldatdı və gözü harasa boşluğa zilləndi. Mən tələsik söhbəti başqa mövzuya yönəltdim və tezliklə xudahafızlaşdım. Ancaq artırmadan düşəndə yadıma qədim bir şeir düşdü və mən indiyə qədər də onu unutmuram.

Dişlənən sağ qaldı –
Amma it gəbərdi¹.

¹ Oliver Qoldsmitin “Quduz itin ölümünə elegiya” satirik şeirindən

İKİ BAXIŞ

Hər şeyin hazır olduğuna baxmaq üçün Tissa qəbiristanlığının qoca direktoru ağır-ağır evdən çıxdı. Sərəncamında olan bu bir neçə kvadratmetrlik sahədə çoxlarını o dünyaya yola salmışdı, qarşılaşarkən baş əydiyi adamları da, hətta tanımadıqlarını da. Direktor üçün ölüm gündəlik adi hadisə idi, bununla belə, qarşıdakı dəfnlər, həyatın və ölümün yarımçıq povesti zamanın çox tez keçməsinə sərt şəkildə xatırladaraq, nəyə görə onu həyəcanlandırırdı.

Eyni zamanda həm arsız, həm də romantik olan, hər sözü atalar məsəlinə çevrilən, cazibəsi haqqında söhbətlər dolaşan ən yaxın dostu həkim Septimus Qodvinin ölümündən iyirmi il keçirdi. İndisə onun oğlunu dəfn edirdilər.

Qodvin öləndən sonra qoca onun arvadını görməmişdi, çünki qadın dərhal şəhərdən köçüb getmişdi, ancaq o, uca-boylu, düz qamətli, qara saçlı, çox gözəl qəhvəyi gözləri olan qadını yaxşı xatırlayırdı. Qadın, Septimus Qodvin ölməmişdən cəmisi il yarım əvvəl onunla evlənmişdi və ərindən xeyli cavan idi. Qoca ərinin dəfnində onun necə dayandığını xatırlayırdı, onda qadının sifətindəki ifadə onu sarsıtmışdı. Bu ifadə deyirdi ki... Bəli, bu ifadə qəribə idi!

Direktor indi də – dar cığırla köhnə dostunun qəbrinə doğru addımlayanda da o haqda düşünürdü. Bura qəbiristanlığın ən gözəl yeri idi, buradan təpənin ağımtıl enişinə və aşağıdakı çaya gözəl bir mənzərə açılırdı. Təzəcə rənglənmiş barmaqlıqlarla əhatəyə alınmış qəbrin ətrafındakı o qədər də böyük olmayan yerə yaxınlaşdı. Burada hər yer çiçəklərlə doluydu. Doqqazın ağzındakı çələnglər yeni mərhumu gözləyirdi. Hər şey qaydasında idi.

Qoca direktor öz açarıyla sərđabəni açdı. Qalın şüşə döşəmədən atanın aşağıdakı qəbri görünürdü. Aşağıya isə oğulun tabutu qoyulacaqdı.

– Ser, deyə bilərsinizmi mənim qoca həkimimin qəbriylə neyləmək istəyirlər? – arxadan kimsə astadan soruşdu.

Qoca direktor geri döndü və qarşısında yaşlı bir qadının dayandığını gördü. Qadını tanımırdı, ancaq sifəti ona mələhətli görünürdü, yanaqlarının rəngi solmuş qızılgül ləçəklərini xatırladırdı. Geniş şlyapasının altından gümüşü saçları görünürdü.

– Madam, bu gün burada dəfn olacaq.

– Bax belə! Doğrudanmı, onun arvadı?..

– Yox, madam, oğlu. İyirmi yaşlı gənc.

– Oğlu? Dəfn saat neçədir?

– Saat ikidə, günortaçağı.

– Təşəkkür edirəm. Siz çox diqqətlisiniz.

Şlyapasını qaldırıb qadının arxasınca baxdı. Burada tanımadığı adamı görməsi onu narahat eləmişdi.

Dəfn çox təntənəli keçdi və həmin axşam öz köhnə həkim tanışığıldə şam eləyərkən qoca direktor soruşdu:

– Gündüz buralarda dolaşan çal saçlı qadın gözüne dəydimi?

Ucaboy, sarısaqqal həkim qonağı üçün stulu alova yaxın çəkdi:

– Hə, gördüm.

– Onun gözlərinin ifadəsinə diqqət yetirdinmi? Çox qəribə ifadə idi. Sanki... Eh, necə deyim? Ümumiyyətlə, çox qəribədir! Kimdir bu qadın? Mən onu hələ səhər qəbiristanlıqda görmüşəm.

Həkim başını yırğaladı:

– Onun gözlərinin ifadəsi mənə qəribə gəlmədi.

– Siz bununla nə demək istəyirsiniz? Bir izah eləyin də!

Həkim, görünür, tərəddüd edirdi. Sonra dolçanı götürüb həmsöhbətinin qədəhini doldurdu və cavab verdi:

Inventas vitam
juvat excoluisse
per artes

– Yaxşı. Ser, siz Qodvinin ən yaxşı dostu olmusunuz, əgər istəsəniz, mən sizə onun ölümü haqqında danışaram. Siz həmin vaxt səfərdəydiniz.

– Danışın, bu, bizim öz aramızda qalacaq.

– Septimus Qodvin, – həkim tələsmədən danışmağa başladı, – cümə axşamı, saat üç radələrində öldü, məni isə onun üstünə saat ikidə çağırdılar. Onda... siz bunu bilirsiniz, bu haqda danışmayacağam. Məndən başqa bircə onun arvadı otaqdaydı, can verərkən sevimli köpəyi də ayaqlarının yanında uzanmışdı. Siz, yəqin, bilirsiniz, köpək xüsusi bir cinsdən idi. Mən orada on dəqiqəyə qədər oldum, sonra xidmətçi içəri girib sahibəsinin qulağına nəsə pıçıldadı. Missis Qodvin hirsle cavab verdi:

– Onunla görüşmək? Gedin ona deyin ki, belə bir vaxtda o, bura gəlməməliydi.

Xidmətçi çıxdı və tezliklə qayıtdı, gələn qadın bircə dəqiqəliyə də olsa belə, missis Qodvini görmək istəyirdi. Amma missis Qodvin cavab verdi ki, ərini qoyub heç yerə gedə bilməz. Xidmətçi, elə bil, qorxdı və çıxdı, ancaq çox çəkmədən yenidən qayıtdı:

– Qadın deyir, o, mütləq doktor Qodvini görməlidir. Bu, onun üçün ölüm-dirim məsələsidir!

– Ölüm? Bu nə həyasızlıqdır?! – missis Qodvin qəzəblənmiş halda səsləndi. – Ona çatdırın, əgər dərhal getməsə, polisin arxasınca adam göndərəcəyəm.

Yazıq qız mənə baxdı. Aşağı düşüb qadınla söhbət etməyə boyun oldum. O, yeməxanadaydı və onu dərhal tanıdım. Adını deməyəcəyəm, yüz mil buradan aralıda yaşayan kübar ailədənir. Ancaq həmin gün ümitsizlik onun sifətini tamam dəyişdirmişdi:

– Allah xatirinə, həkim! Azacıq da olsa, ümid yeri varmı?

Mən heç bir ümid olmadığını deməyə məcbur idim.

– Onda mən onu görməliyəm! – qadın səsləndi.

Onu dilə tutdum ki, nə barədə xahiş elədiyini düşünsün. O isə mənə möhürü olan bir üzük uzatdı. Bu, Qodvinin işinə çox oxşayırdı, elə deyilmi? Bayronizm sevdası.

– O, bu üzüyü mənə bir saat bundan əvvəl göndərüb, – qadın dedi. – Biz çoxdan şərtləşmişik: əgər o, bu üzüyü mənə göndərsə, mütləq onun yanına getməliyəm. Yox, əgər söhbət təkcə məndən getsəydi, əsla təkid eləməzdim. Qadın nə istəsə, apara bilər. Ancaq o ölərkən düşünər ki, mən ona biganə qaldım, onunla görüşmək istəmədim! Mənsə onun xatirinə həyatımı verməyə hazırım!

Özünü də başa düşürsünüz, ölüm ayağında olanın xahişi müqəddəsdir. Mən qadını əmin elədim ki, onları görüşdürəcəyəm. Xahiş elədim, mənimlə gəlsin və Qodvinin huşu özünə gələndə kimi qapının arxasında gözləsin. Heç kim həyatımda mənə bu qadın qədər minnətdarlıq eləməmişdi. Mən yataq otağına girdim. Qodvin hələ də huşsuz vəziyyətdəydi. Ayaqlarının yanında köpək sakitcə zingildəyirdi. Qonşu otaqda uşaq ağlayırdı – bizim bu gün dəfn elədiyimiz həmin cavan oğlan. Missis Qodvin əvvəlkiyə can verən ərinin çarpayısının yanında dayanmışdı.

– Siz onu otaqdan çıxartdınız? – məndən soruşdu.

Ona dedim ki, Qodvin, həqiqətən də, bu qadını görmək istəyirdi. Ancaq miss Qodvin qışqırdı: “Mən bu yaramazın burada olmasını istəmirəm!” Onu dilə tutdum ki, sakit olsun, axı onun əri ölüür.

– Axı onun arvadiyam! – o qışqırdı və qaçıb otaqdan çıxdı.

Həkim susub baxışlarını alovun dillərinə dikdi. Sonra çiyinlərini çəkib, davam elədi:

– Əgər mən bacarsaydım, onun əsəblərini sakitləşdirərdim. Ancaq ölənlə mübahisə eləmirlər. Onların əzabları həтта biz həkimlər üçün də müqəddəsdir. Qapının arxasında hər iki qadının səsi eşidilirdi. Bir Allah bilir, onlar bir-birilərinə nələr deyirdilər. Burada isə, həmişə olduğu kimi, gözəl olan

Inventas vitam
juvat excoluisse
per artes

Qodvin hərəkətsiz halda uzanmışdı, onun qara saçları sifətinin solğunluğunu daha da nəzərə çarpdırırdı. Sonra onun huşunun özünə qayıtdığını gördüm. Yenidən qadınların səsi eşidildi – əvvəlcə onun arvadının sərt və şübhəli, sonra da o birisinin sakit, qırıq-qırıq səsi! Qodvin əlini qaldırıb qapını göstərdi. Çıxıb qadınlara dedim: “Həkim Qodvin sizi görmək istəyir. Xahiş edirəm, özünüzü ələ alın”.

Biz otağa girdik. Arvadı da arxamızca gəldi. Ancaq Qodvin yenə də huşunu itirdi. Hər iki qadın oturdu.

Sanki, indi görürəm, onlar çarpayının hər iki tərəfində oturublar, əlləriylə üzlərini örtərək və bir-birinin buradakı iştirakından sıxılaraq susurlar, sanki, nakam məhəbbətlərinə olan hüquqlarını müdafiə eləyirdilər. Hm! Onların o vaxt nə qədər əzab çəkdiqlərini təsəvvür edirəm! Divarın arxasında isə onlardan hansınısa uşağı aravermədən ağlayırdı.

Həkim susdu. Qoca direktor öz ağ saqqallı qırmızı sifətini ona çevirdi, onun sifətində qaranlıqda əli ilə nəyisə axtaran adamın sifətindəki ifadəyə bənzər ifadə vardı.

– Xatırlayıram, həmin vaxt, – birdən həkim yenidən danışmağa başladı, – müqəddəs Cudanın qonşuluqdakı kilsəsində nikah mərasiminin başa çatdığını bildirən kilsə zəngləri çalınmağa başladı. Zəng səsi Qodvini huşa gətirdi. Qəribə və ürəksıxan yazıq təbəssümlə gah bu, gah da o biri qadına baxırdı. Qadınlar da ona baxırdılar. Arvadının sifəti sərt idi, sanki, daşdan yonulmuşdu, hərəkətsiz halda oturmuşdu. O birisinə gəlincə isə, mən, sadəcə, ona baxmağa özümü məcbur eləyə bilmədim.

Qodvin məni işarə ilə çağırırdı və nəşə pıçıldadı. Ancaq onun sözləri zəng səslərinin içində eşidilməz oldu. Bir dəqiqə sonra o öldü.

Həyat çox qəribədir! Səhər yuxudan durursan, pilləkəndə möhkəmcə dayanırsan, sonra ani zərbə... və üzüaşağı yuvarlanırsan. İnsan şam kimi sönür. Xoşbəxtlik odur ki, bu zaman sizin həyatınızla birlikdə təkcə bir qadının həyatı sönür...

Qadınlar ağlamırdılar. Arvadı mərhumun yatağının yanında qaldı, o birisini isə mən karetə kimi ötürdüm. Demək, bu gün o da buradaymış... Məncə, indi onun gözlərinin diqqətinizi cəlb edən ifadəsi sizin üçün aydın oldu.

Həkim susdu. Direktor sakitcə başıyla təsdiqlədi. Bəli, indi onun üçün naməlum qadının gözlərindəki dərin, başa düşülməyən, qəribə ifadə tamamilə aydın idi. İndi ona iyirmi il bundan əvvəlki dəfədə Qodvinin arvadının gözlərinin ifadəsi də aydın idi! Alova qüssə ilə baxaraq dedi:

– Onların ikisi də, sanki, təntənə içindəydilər. – Sakitcə qocalara məxsus bir vərdişlə qızınmaq üçün əlləriylə dizlərini ovxalamağa başladı.

Con **Qolsuorsi** NOBEL MÜKAFATI LAUREATI

Inventas vitam
juvat excoluisse
per artes

MÜNDƏRİCAT

Mənim külümü səpin 5

ROMAN

Ölümdən güclü 11

POVEST

Dözümlü adam 339

HEKAYƏLƏR

Birincilər və axırıncılar 446

Ədavət 505

Alma çiçəkləri 544

Keçmiş E 299 610

Hər şeydə yaxşı cəhəti görmək lazımdır 636

Məğlubiyyət 658

Vicdan 675

Ruzi 685

İt gəbərdi 696

İki baxış 711

Con **Qolsuorsi** NOBEL MÜKAFATI LAUREATI

Inventas vitam
juvat excoluisse
per artes

NOBEL MÜKAFATI LAUREATI

Con Qolsuorsi

SEÇİLMİŞ ƏSƏRLƏRİ

Çapa imzalanmışdır 14.03.2010. Format 60×84 $\frac{1}{16}$. Ofset çap üsulu.
Fiziki çap vərəqi 45. Sifariş 52. Tiraj 7000.

“Şərq-Qərb” ASC-də çap olunmuşdur
Bakı, Aşıq Ələsgər küçəsi, 17
Tel.: (+994 12) 374-75-62
Faks: (+994 12) 370-18-49
e-mail: sharq.qarb@gmail.com